

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HÂCİBÎ'NİN (HACI SÂLİH-ZÂDE) ŞERH-İ YÛSUF U
ZELÎHÂ'SI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)**

DOKTORA TEZİ

Deva ÖZDER

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Temmuz - 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

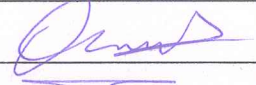

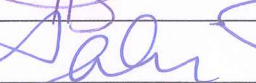
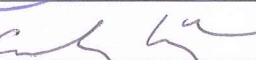

HÂCİBÎ'NİN (HACI SÂLİH-ZÂDE) ŞERH-İ YÛSUF U
ZELÎHÂ'SI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

Deva ÖZDER

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı

“Bu tez 20/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/ Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Oran Yılmaz	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üy. M. Hakkı Şentürk	BAŞARILI	
Prof. Dr. Bayram Akkaya	BAŞARILI	
Prof. Dr. Ali Rıza Çelebi	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üy. Cengiz Uzun	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Deva ÖZDER
Öğrenci Numarası	:	1160D11009
Enstitü Anabilim Dalı	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı	:	Eski Türk Edebiyatı
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	HÂCİBÎ'NİN (HACI SÂLİH-ZÂDE) ŞERH-İ YÜSUF U ZELÎHÂ'SI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)
Benzerlik Oranı	:	%16

Sosyal Bilimler ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☐ Sakarya Üniversitesi *Sosyal Bilimler* Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

...../...../2018
Öğrenci İmza

☐ Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Tarih: 20.07.2018

İmza:

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in daha doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla farklı usullerle yorumlanması neticesinde ortaya çıkan şerh kavramı, zamanla dinî tasavvufî, ilmî ve edebî metinleri açıklamak ve anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla ortaya konan eserleri ifade eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Klasik Türk edebiyatı bünyesinde de bu amaç doğrultusunda Arapça, Farsça, Türkçe şerh türünde pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler, şerh edilen metnin kapsamına, şârihin tahsil durumuna ve bilgi birikimine göre farklılık gösterse de, Klasik Türk edebiyatı metin şerhi araştırmaları ve Osmanlı kültürü üzerine yapılan çalışmalar için büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Çalışma konusu olarak seçtiğimiz Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sı da gerek şerh tekniği gerekse de muhtevasını oluşturan unsurlar bakımından bahsi geçen çalışma alanlarına ışık tutacak nitelikte bir eserdir.

Yaptığımız bu çalışma ile *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'nın tenkitli metni ortaya konmaya, bu metinden hareketle eserin muhtevası, söz varlığı, şârihin şerh metodu verilmeye ve şerh metninin içerdiği malzeme ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması süresince pek çok kişinin yardımını ve desteğini gördüm. İlk olarak doktora eğitimimin her aşamasında engin bilgisini benden esirgemeyen, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, gerek ilmî, gerek manevî desteğini daima üzerimde hissettiğim tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Ozan YILMAZ'a teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Tez izleme komitemde bulunan ve görüşleriyle tezime yön veren değerli hocam Prof. Dr. Bayram Ali KAYA'ya; ilmî bilgisini paylaşmasının yanı sıra çok büyük yardımlarını gördüğüm dostum, kardeşim Arş. Gör. Bedriye Gülay AÇAR'a; bilgi ve deneyimlerinden istifade ettiğim Dr. Hamidreza SOHRABIABAD ve sevgili eşi, aziz dostum Zohreh GHARAKHANI'ye; Dr. Öğr. Üyesi Raşit GÜNDOĞDU'ya en samimi hislerimle teşekkürlerimi sunarım.

Maddî ve manevî destekleriyle her zaman yanımda olan ve haklarını asla ödeyemeyeceğim aileme, bu zorlu süreçte gösterdiği anlayış ve sabır için sevgili eşim Can ÖZDER ve biricik kızım Gökçe Zehra ÖZDER'e minnet borçluyum.

Deva ÖZDER

20.07.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: YUSUF U ZELİHA HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ	15
--	----

1. 1. Kutsal Kitaplarda Yusuf Kıssası	15
1.1.1. Tevrat'ta Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Eski Antlaşma)	15
1.1.2. İncil'de Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Yeni Antlaşma).....	25
1.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Kıssası	26
1.2. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Kıssalarının Mukayesesi	37
1.2.1. Yakup.....	37
1.2.2. Yusuf.....	40
1.2.3. Yusuf'un Rüyası	41
1.2.4. Yusuf'un Kardeşleri.....	41
1.2.5. Yusuf'un Kuyuya Atılması ve Köle Olarak Satılması.....	42
1.2.6. Kadın (Zeliha).....	43
1.2.7. Kadının (Zeliha'nın) Hilesi.....	44
1.2.8. Aziz / Potifar	45
1.2.9. Yusuf'un Zindana Atılması	45
1.2.10. Yusuf ve Kardeşlerinin Karşılaşması	47
1.3. Edebiyatta Yusuf Kıssası	47
1.3.1. Arap Edebiyatında Yusuf Kıssası	47
1.3.2. Fars Edebiyatında Yusuf Kıssası	48
1.3.3. Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası	49
1.3.3.1. Klasik Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası	49
1.3.3.2. Türk Halk Edebiyatında Yusuf Kıssası	57
1.3.3.3. Modern Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası	58

BÖLÜM 2: MOLLA CÂMÎ ve YÛSUF U ZELÎHÂ'SI	59
2.1. Molla Câmi	59
2.1.1. Hayatı.....	59
2.1.1.1. Doğum Yeri, Tarihi ve Şeceresi	59
2.1.2. Tasavvufî Şahsiyeti.....	63
2.1.3. Edebî Şahsiyeti	66
2.1.4. Eserleri	68
2.2. Yûsuf u Zelîhâ.....	76
2.3. Molla Câmi'nin Yûsuf u Zelîhâ'sının Klasik Türk Edebiyatındaki Etkisi	82
2.3.1. Molla Câmi'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler ..	83
2.3.1.1. Tercüme, Nazire ve Şerh Kavramları.....	84
2.3.1.2. Molla Câmi'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercümeler	95
2.3.1.3. Molla Câmi'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Nazireler	102
2.3.1.4. Molla Câmi'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Şerhler	105
 BÖLÜM 3: HACI SÂLÎH-ZÂDE HALÎL HÂCİBÎ	109
3.1. Hayatı	109
3.2. Eserleri	109
3.2.1. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ.....	109
3.2.2. Şerh-i Lüccetü'l-Esrâr.....	109
3.2.3. Şerh-i Cilâ'ü'r-Rûh	110
3.2.4. Tercüme-i Târîh-i Nâdir Şah.....	110
3.2.5. Tercüme-i Dürre-i Nâdire	110
3.2.6. Şerh-i Manzume-i Lâmi'î	110
3.2.7. Şerh-i Mütûn-ı Selâse	110
3.2.8. Resâil-i Fenn-i Ferâ'iz	110
 BÖLÜM 4: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN İNCELEMESİ	111
4.1. Şerh	111
4.1.1. Gramer Terimleri	111
4.1.2. Söz Varlığı	125
4.1.2.1. Arapça-Farsça-Türkçe Eş Anımlı Kelimeler.....	125

4.1.2.2. Arapça Söz Varlığı	126
4.1.2.3. Farsça Söz Varlığı	135
4.1.2.4. Türkçe Söz Varlığı	144
4.1.2.5. Türkçe Atasözleri ve Tabirler	166
4.1.3. Ansiklopedik Bilgiler.....	167
4.1.3.1. Edebî Bilgiler	167
4.1.3.2. Kozmik Bilgiler.....	174
4.1.3.3. Kültürel Bilgiler	176
4.1.3.4. Musikî Bilgileri	178
4.1.3.5. Tarihî Şahsiyetler	179
4.2. Şârih	180
4.2.1. Hâcibî'nin Şerh Metodu.....	180
4.2.1.1. Göndermeler	187
4.2.1.2. İktibaslar	188
4.2.1.3. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi.....	205
BÖLÜM 5: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN METNİ	211
5.1. Eserin Nüshaları	211
5.2. Metnin Kurulmasında İzlenen Yol.....	214
5.3. Metnin Hazırlanışında (Transkripsiyon, İmlâ ve Tespitinde) İzlenen Yol	216
5.2.1. Arapça, Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı	217
5.2.2. Türkçe Bazı Kelime ve Eklerin İmlâsı	218
5.2.2.1. Kelimelerin Yazımı	218
5.2.2.2. Eklerin Yazımı	220
5.3. Transkripsiyon Alfabesi	237
5.4. Karşılaştırmalı Metin	238
SONUÇ.....	850
KAYNAKÇA	854
EKLER.....	870
ÖZGEÇMİŞ.....	904

KISALTMALAR

ABD	: Anabilim dalı
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
bk.	: bakınız
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
(E)	: Emel Esin Kütüphanesi
ed.	: editör
hızl.	: hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr/nu	: Numara
S.	: Sayı
(S)	: Süleymaniye Kütüphanesi
s.	: sayfa
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
trc.	: tercüme
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi.
TÜBAR	: Türklük Bilimi Araştırmaları
TY	: Türkçe Yazmalar
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl
W.	: Walters Art Museum

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Transkripsiyon Alfabesi.....	240
--	-----

Tezin Başlığı: Hâcibî'nin (Hacı Sâlih-zâde) Şerh-i Yûsuf u Zelîhâsı (İnceleme-Tenkitli Metin)	
Tezin Yazarı: Deva ÖZDER	Danışman: Doç. Dr. Ozan YILMAZ
Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2018	Sayfa Sayısı: vii (Ön Kısım) + 869 (Metin Kısım) + 34 (Ekler)
Anabilim dalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilim dalı: Eski Türk Edebiyatı
<p>Şerh kavramının kökeni Kur'an-ı Kerim'i layıkıyla anlama ve anlatma çabası neticesinde ortaya çıkan tefsir ilmine dayanmaktadır. Başlangıçta her türlü metnin açıklanması için kullanılan "tefsir" kavramı, daha sonra sadece Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan ilim dalı olarak sınırlandırılmış ve önceden ihtiva ettiği geniş mana yerini şerh kelimesine bırakmıştır. Böylelikle "şerh" dinî-tasavvufî, ilmî yahut edebî metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için yapılan çalışmaları ve bu çalışmalar kapsamında ortaya konan eserleri ifade eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Klasik Türk edebiyatında da bu amaç doğrultusunda Arap ve Fars edebiyatının her anlamda "klasik" sıfatını kazanmış "şaheser"lerine Türkçe şerhler yapılmıştır. Yapılan bu şerhlerden biri de çalışma konumuz olan Hâcibî'nin, Molla Câmi'nin <i>Yûsuf u Zelîhâ</i>'sına yapmış olduğu ve Türk şerh edebiyatının XIX. yüzyıl metinleri arasında yer alan <i>Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ</i> adlı eseridir.</p> <p>Çalışmamızın ilk bölümlerinde sırasıyla "şerh ve şerh edebiyatı, Yusuf kıssasının kutsal kitaplardaki versiyonları, Arap, Fars, Türk edebiyatlarındaki Yusuf kıssaları, Molla Câmi'nin hayatı, <i>Yûsuf u Zelîhâ</i>'sı ve Hâcibî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Akabinde ise Hâcibî'nin metni transkribe edilerek Latin harflerine aktarılmış, aktarılan metin üzerinden şârihin şerh metodu değerlendirilmiş, eser içerisindeki edebî ve kültürel malzeme incelenmiştir. Ayrıca şârihin verdiği anlamlar doğrultusunda eserin söz varlığı tespit edilmiştir.</p> <p>Çalışmanın amacı Hâcibî'nin, Molla Câmi'nin Klasik Türk edebiyatında pek çok mesneviyi doğrudan veyahut dolaylı olarak etkileyen <i>Yûsuf u Zelîhâ</i> mesnevisine yaptığı bu şerhi bilim dünyasının istifadesine sunmak ve eser üzerinde yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık edecek bir metin ortaya koymaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Hâcibî, <i>Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ</i> , Molla Câmi, şerh, klasik Türk edebiyatı.	

Title of the Thesis: Hâcibî's (Hacı Sâlih-zâde) work named *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* (Analysis-Criticized Text)

Author: Deva ÖZDER

Supervisor: Ass. Prof. Ozan YILMAZ

Date: 20 July 2018

Nu. of pages: vii (Prep.) + 869 (Main Body) + 34 (App.)

Department: Turkish Language and Literature **Subfield:** Classical Turkish Literature

The stem of commentary concept is based on the science of interpretation which was emerged by the struggle of understanding and expressing Kur'an-ı Kerim. In the beginning, the concept of "interpretation" was used to explain all kinds of texts but later, with the limited definition of a science explaining and interpreting just Kur'an-ı Kerim, its large meaning gave its place to the concept of commentary. Thus "commentary" was begun to use to show the studies making it easy to understand the religious-sufistic, scientific or literal texts. In accordance with this purpose, in Classical Turkish Literature, Turkish commentaries were made for the "masterpieces" gaining the title of "classical" of Arabic or Persian Literature. One of these commentaries is the piece of *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* by Hâcibî made for Yûsuf u Zelîhâ by Molla Câmi and it is a XIX. century piece of Turkish commentary literature.

In the first parts of our work, some information is given about, in the order of, commentary, literature of commentary, the versions of Yusuf tale in the religious books, Yusuf tales in Arabic, Persian and Turkish literature, the lifestory of Molla Câmi, Yûsuf u Zelîhâ, the lifestory of Hâcibî and his pieces. Subsequently, the text of Hâcibî was transcribed to Latin alphabet, the method of commentary is evaluated on the transcribed text and the literal and cultural materials in the piece are examined. Furthermore, the vocabulary of the piece is determined in the light of meanings which commentator gave.

The aim of the work is, to present this commentary made for the masnavi of Yûsuf u Zelîhâ by Molla Câmi, having a direct or indirect influence on a lot of masnavi in Classical Turkish Literature, to the benefit of the science world and to produce a source text for the following works which will be made for the piece.

Keywords: Hâcibî, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*, Molla Câmi, commentary, classical Turkish literature.

GİRİŞ

ŞERH ve ŞERH EDEBİYATI

A. ŞERH

İslam dünyasında, bir eserin daha geniş biçimde açıklanması amacıyla yazılan metinleri ifade eden ve Arapça “şaraha” (ش ر ح) üçlü kökünden türemiş olan “şerh” kelimesi *Lisânü’l-‘Arab*’da “e’ş-şerh, e’t-teşrîh: organdan etin kesilmesi, kemik üzerinden etin kesilmesi” ve “e’ş-şerh: keşf” manalarındadır (Lisânü’l-‘Arab, 2003: 70). Bununla birlikte “şerh” sözcüğü çeşitli sözlüklerde, “bir metnin gizli noktalarını keşfetmek ve açıklığa kavuşturmak” (e’l-Müncid, 2005: 381), “müşkil, mübhem ve mahfî makûlesini keşf ü izhar eylemek, kesmek, açmak, fehîm eylemek, bîkr kızın bekâretini izale eylemek, bir şeyi bolartmak” (Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi: e-sözlük), “bir nesneyi keşf etmek, kalbi açıp pâk etmek” (Vankulu Lügati: e-sözlük), “eti büyük parçalara ayırmak, bir organdan yahut kemikten et kesmek, eti parçalamak, bir şeyi genişletmek, açmak, bakire kızın bekâretini çalmak, sırları keşf ü tefsîr, müşkil meseleleri açıkça ortaya koymak, anlamca kapalı sözü açıklamak, ortaya çıkarmak, aydınlatmak, sözü anlamak” (Lügatnâme: CD version), “keşf etmek ve beyan etmek” (Ahterî-i Kebîr, 2009: 927), “gizli ve şüpheli olan nesneyi açıp meydana koyarak aşikâr kılmak, dilim dilim kesmek” (Redhouse, 2006: 1121), “genişletme, bast etme, yayma, (eti) kesme, (kapıyı) açma, arz etme, izah, beyan, tevsi, tafsîl, tevil” (Mehmed Bahaeddin, 1997: 412), “açma, ayırma, bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama, bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap, açık ve ayrıntılı anlatma” (TDK Sözlük, 2011: 2217) şeklinde anlamlandırılmıştır.

Edebî bir terim olarak ise şerh “izah için söylenilen sözler ve bu yolda yazılan kitap” (Muallim Nâci, 2006: 497), “bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklama ve yorumlama” (Hüseyin Kâzım Kadri, 1943: 217), “bir edebî eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek içerdiği bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamanın özlü bir ifadesi” (Nurdoğan, 1999: 422), “bir ilim dalında ün kazanmış eser üzerinde kaleme alınan, bu eserlerdeki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan hususların tamamlandığı, hatalara işaret edildiği eser” (Şensoy, 2010: 555), “bir metnin daha iyi anlaşılması için o

metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması” (Kortantamer, 1994: 1) olarak ifade edilmektedir.

Bir metni anlama, tanıtmaya ve yorumlamaya dayalı şerh geleneğinin kökeni, Kur'an-ı Kerim'i layıkıyla anlama ve anlatma çabası neticesinde ortaya çıkan tefsir ilmine dayanmaktadır. “Açıklamak, beyan etmek” anlamındaki “fesr” kökünden türeyen tefsir kelime anlamı olarak “ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek ve açıklamak” demektir. Tefsir kelimesinin “fesr” ile benzer anlamlar taşıyan “sefr” kökünden geldiğine dair görüşler de mevcuttur. “Sefr” kelimesi, kadının yüzünü açması, baştaki sarığın alınmasıyla başın ortaya çıkması ve sabahın aydınlıkla belirmesi gibi bir şeyin üzerindeki perdenin kalkması ve belli olması, kapalı bir şeyin aydınlanması anlamlarında kullanılmaktadır (Birişik, 2011: 281). Tefsir sözcüğü terim olarak ise “Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin anlamlarını açıklamak, çıkan hükümleri nâsih-mensuh, muhkem-müteşabih gibi niteliklerine göre ayırmak, iniş sebeplerini ve metindeki bağlamlarını ortaya koymak” manasına gelmektedir (Saraç 2007: 121). Erken devirlerde tefsir sözcüğüne, “evl” kökünden türeyen ve “naslarda geçen bir lafzı bir delile dayanarak aslî manasından alıp taşıdığı muhtemel manalardan birine nakl etmek” anlamına gelen “tevil” manasının verildiği, Kur'an tefsirine dair eserlerin isimlerinde tefsir karşılığında “tevil” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir (Yavuz, 2012: 27); ancak bu iki kavram arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Tefsir; “ayetin iniş sebebinden bahs ve bir sözün dil açısından anlamının belirlenmesi” manasına gelirken, tevil “ayetteki sırları ve kelimelerin örtülü anlamlarını araştırma ve sözün anlamının ihtimali olduğu hususlardan birini belirleme” manasındadır ve çeşitli anlamlara gelmesi muhtemel ayetler üzerinde uygulanmaktadır (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi: e-sözlük).

Önceleri her türlü metnin izahını kapsayan tefsir kavramı daha sonra sadece Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan ilim dalı olarak sınırlandırılmış ve daha önce sahip olduğu geniş mana yerini şerh kelimesine bırakmıştır (Ceylan 2007: 2).

“Şerh” ve “tefsir” kelimelerinin hem lügat hem de ıstilahî anlamlarının müteradif denilecek kadar yakın olduğu görülmektedir. Aralarındaki fark; “tefsir”in sadece Kur'an-ı Kerim'i açıklama ve yorumlamaya özgü bir kavram, “şerh”in ise Kur'an-ı Kerim haricindeki diğer metinlerin izahı için kullanılan bir kavram olmasıdır.

Divan edebiyatında önemli bir yere sahip olan şerhlerin, eski metinlerde örneklerinin fazlasıyla görüldüğü derkenarlardan, yani metnin sayfa kenarında yer alan şerhlerden; tek mısraın, beytin, cümlelerin, bir şiirin mısra ve beyitlerinin metin içindeki şerhlerine ya da müstakil kitap şerhlerine kadar pek çok çeşidi bulunmaktadır. Haşiye, hâmiş, telhis, talikat, tevil gibi türlerinin de olduğu şerhlerin ortak özelliği kelimenin, mısraın, beytin yahut metnin anlaşılmasını sağlamak amacıyla izahta bulunmayı esas almalarıdır (Mengi 2000: 74). Haşiye hem şerhte hem de metindeki bazı kelime ve terkiplerle ya da metinde geçen ayet, hadis, özel isim, şiir gibi hususlarla ilgili olarak bir kitabın sayfa kenarlarına veya altına yazılan ve metinle ilgili olan açıklamalardır. Bu açıklamalar bazen metinden daha uzun olabilmektedir. Hamiş ve derkenar sözcükleriyle eş anlamlı olan haşiye şerhin daha az emek isteyen şeklidir. Haşiye her ne kadar şerhte olduğu gibi eserin bütününe dair geniş izahları ihtiva etmese de özellikle XIV. yüzyıldan sonra şerh mahiyetindeki müstakil eserlere haşiye de denilmiştir. Bununla birlikte haşiye türü eserler, metinden ziyade şerhteki bazı güç ve kapalı ifadeleri açıklama, tamamlayıcı bilgiler verme ve yerine göre eleştirme amacı taşıyan çalışmalardır (Topuzoğlu 1997: 420; Akar 2017: 13; Saraç 2007: 121). Telhis; muhtasar olarak da adlandırılmakla birlikte bu kavram çeşitli dönemlerde ilgi görmüş hacimli kitapların kullanımı sırasında ortaya çıkan zorlukları gidermek amacıyla eseri özetlemektir (Durmuş 2006: 57). Talikat, bir eserdeki ifade ve görüşlere yönelik tenkit, açıklama, ilave, çıkarma ve tashih mahiyetinde sayfaların kenarlarına ya da alt kısımlarına eklenen, bir metni açıklayıcı düşünceler içeren dipnotlardır (Şensoy 2010: 508; Akar 2017: 13). Tevil ise bir manayı ihtimallerinin en doğru olanı istikametinde açıklamak anlamına gelmektedir (Saraç 2007: 122). Teknik olarak bir metni açma ve açıklamaya, tamamlamaya, ikmal etmeye, irtibatlarını genişletip yeniden kurmaya, derinleştirmeye, tenkit, tahkik ve tashih etmeye, teferruatlandırmaya doğru seyreden çalışmalara tefsir, şerh, haşiye, talik(at), tafsil, tevil, izah, zeyl, tetimme, beyan, tekmile, fevaid gibi isimler verilirken, buna karşılık bir metni tahkim ederek sıkılaştırmaya, kısaltmaya, fazlalıklardan arındırmaya, ezberlenebilirlik ve kuşatılabilirlik kabiliyetini arttırmaya, sistematik ve talimî hale getirmeye, özetlemeye, seçmeler yapmaya dönük çalışmalar ise ihtisar, muhtasar, hülasa, telhis, mülahhas, muntehab, muktetaf olarak adlandırılmıştır (Kara, 2016: 21).

Şerh ve haşiye literatürünün sadece İslam ilim ve kültür havzasına ait bir telif türü olmadığı aşîkârdır. Semavî kitaplar ve kutsal metinler başta olmak üzere dinî, felsefî ve

hikemî eserler, kanunlar, siyasî metinler, şiirler ve nutuklar anlaşılacak, zamana ve zemine göre ayarlanıp sürdürülebilme için şerh ve haşiyeler türünden çalışmaların konusu olmuştur. Klasik felsefe, Aristo ve Eflatun şerhleri üzerinden yürümüş, felsefe yapmak neredeyse şerh yazmakla eş değer tutulmuş ve bu gelenek bütün Ortaçağ İslam ve Batı dünyasında da güçlenerek devam etmiştir. Hemen hemen bütün ilim ve sanat alanlarını kapsayan felsefî şerhler, bir kitabı ve bir müellifi esas alıyormuş gibi görünse de aslında merkeze alınan metnin gidebildiği kadar daha öncesine ve sonrasına uzanarak aynı zamanda muasırların görüşlerine de yer vererek, kendi durduğu yere göre eklemeler, tenkitler, tasnifler yaparak hakikat arayışını sürdürmekte, bu yolla da ilmi ve bilgiyi genişletip derinleştirmektedir. Bu nedenle tabiatı gereği devamlılığı ve birikimi önemsemek mecburiyetinde olan ilimlerin, felsefenin ve telif türlerinin gelişmesi en geniş manasıyla şerhler, haşiyeler, talikat ve telhisler üzerinden yürütülmektedir (Kara 2016: 15).

Şârihleri bir telif faaliyeti olan metin şerhlerini yazmaya teşvik eden sebepler arasında, doğrudan ilimle uğraşmayan kimselerin bir metnin, bir ibarenin ne demek istediğini yahut dolaylı olarak neye işaret ettiğini, içerisinde ne türden zahirî ve batınî manalar taşıdığını anlayabilecek donanıma sahip olmadığı düşüncesi ön plandadır. Farklı edebiyatlardaki mühim eserleri kendi diline çevirerek insanların istifadesine sunma isteği, anlaşılması güç metinler hakkında fikir ortaya koyma, tasavvufun derin ve mecazî anlatımlarla örülü dünyasına bir ışık tutma talebi de şârihleri şerh yapmaya yönelten sebepler arasındadır.

Tunca Kortantamer de metinlerin şerh edilme sebeplerinden biri olarak metnin daha büyük ilişkiler manzumesi içerisinde mesela inanç veya düşünce sistemlerinde ne anlama geldiğini anlamak ve anlatmak ihtiyacı olduğunu belirtir (Kortantamer, 1994: 1).

Saraç ise Kâtib Çelebi'nin (ö. 1657), *Keşfü'z-Zünûn* adlı eserinin giriş kısmında şerh konusunun nasıl anlaşıldığına ve şerh yapmanın sebeplerine dair verdiği bilgileri şu şekilde aktarmaktadır:

“Ona (Kâtib Çelebi'ye) göre her yazar, metnini şerhe ihtiyaç duyulmadan anlaşılması için yazar; fakat (a) yazarın düşünce ve ifadedeki üstün ve özel kabiliyeti dolayısıyla

ince manaları maksada delalet eden veciz/ öz ve yoğun bir şekilde dile getirmesi; ama okuyucuların yazarla bu konuda aynı seviyede olmaması; (b) zaten açık ve biliniyor olduğu düşüncesi ile veya başka bir ilim dalını ilgilendirdiği için bazı ön bilgilerin verilmemesi ve (c) lafzın birden fazla anlama yorulacak tarzda mecazlı ve kinayeli bir üslupla yazılmış olması şeklinde üç sebepten ötürü ortaya konulan metnin açıklanması (şerhi) gerekmektedir. Ayrıca metin yazarının insan olması hasebiyle yanılması, meseleleri ve bilgileri karıştırması, önemli noktaları dile getirmeyi unutması, tekrara düşmesi gibi kompozisyon hatalarının da şerhin sebeplerinden olduğunu söyler” (Saraç, 2007: 123).

Saraç daha sonra sözlerini şu ifadelerle sürdürür:

“Eldeki örneklere baktığımızda metinlerin iki amaç doğrultusunda şerh edildiğini görmekteyiz. İlki şerh edilecek metin ile ilgili okuyucunun bilgi birikiminin yetersiz kaldığı yerler olduğu düşüncesidir. Bunu şerh edenin kelime ve ibareleri açıklamasından, gramer bilgileri vermesinden, kültür unsurlarını açıklamasından anlamaktayız. Dolayısıyla bu şerhlerde bilgilendirme temeldir. Kâtip Çelebi’nin ele aldığı şerh sebepleri aslında bu grupta toplanabilir. Ayrıca eldeki metinlerin bir düşünce ve inanç sistemini açıklamak için bir vasıta olarak kullanılması -metnin yazarının kimliğinin metni aşan değeri de bu bağlamda ele alınabilir- şerhte rol oynayan diğer etkidir. Asırlar boyu -yeni katkı sağlamasa da- bazı dinî-tasavvufî metinlerin şerhlerinde görülen ısrar ve bu metinlerin şerhi ile verilmek istenilen tasavvufî düşünceler ikinci gruptaki şerhlerin sayısının azımsanmayacak oranda olmasını sağlamıştır. Bu şerhlerde ise metnin anlaşılma, açıklanma amacı ikinci planda kalıp onun bir vasıta olarak kullanılması söz konusudur” (Saraç, 2007: 124).

Ömür Ceylan, tasavvufî metin şerhi yapan şârihlerin, onları şerh yapmaya yönelten en etkili sebebi, eserlerinin sebab-i teşrih bölümlerinde “yârân, ihvân, ahhâb veya hullân dedikleri yakın çevrelerinin bu şerhi kendilerinden talep etmeleri” olarak açıkladıklarını söylemektedir. (Ceylan, 2007: 316).

Ceylan’ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, şârihler kendilerini şerh yazmaya yönelten sebeplerden bazılarını eserlerinin sebab-i teşrih bölümünde diğer tercüme ve telif türü eserlerde görülen kalıplaşmış ifadeleri kullanarak dile getirmektedirler.

Şârihlerin ileri sürdükleri bu sebepler arasında “devlet adamı, şeyh, dost vb. kişilerin ısrarları, şeyhin şârihe rüyada işaret etmesi, şârihin kalbine gaipen bir ses gelmesi, yazılacak eserin devrin ileri gelen devlet adamlarından birine hediye olarak sunulmak istenmesi” bulunmaktadır.

Eğitim faaliyetlerine yardım etmek amacıyla ders kitabı olarak okutulan özlü metinleri açıklamak, bu metinler üzerine geniş ilmî izahlar yapmak gibi etkenler de şârihleri şerh yazmaya sevk etmiştir. Bu türden şerhlerde kaynak metnin müellifinin ne demek istediği açıklanmakta, ardından konuyla ilgili görüşler tartışılmakta, sonunda şerh yazarının düşünce ve itirazlarına yer verilmektedir. Bu açıdan şerhin hitap ettiği okur kitlesine bağlı olarak öğretime yönelik şerhlerin kolay, doğrudan ilmî katkı ve tartışmaya yönelik şerhlerin ise daha zor anlaşılır bir üslupla yazıldığı görülmektedir (Şensoy, 2010: 556).

Bir şiiri anlayabilmek, o şiirin anlam diyarına tamamıyla girebilmek için şiirdeki kavramları kişilerin sadece şahsî bakış açılarıyla değerlendirmeleri yeterli değildir. Şairin kastettiği asıl manayı ortaya çıkarmak kültürel birikim ve gerekli bilgi donanımıyla beraber şair gibi düşünüp hareket etmekle olur; ancak bu şekilde hareket etse dahi ikinci bir kişinin şiir hakkında yapacağı yorumların hiçbirisi tam anlamıyla şairin manası olamayacaktır. Nitekim şerh edebiyatı örneklerine bakıldığında başka müelliflerin eserlerine yapılan şerhlerle birlikte bazen, şairlerin kendi manzumelerini de şerh ettikleri görülmektedir (Ceylan, 2015: 114).

Orhan Okay’ın, “Biz bir metni, devrinin kültürüne göre, o kültürün bütün hususiyetlerini dikkate alarak değerlendirmeye çalışırken bile, günümüzün ve kendimizin kıymet hükümlerinden tamamıyla uzaklaşamayız. O eser, zamanının şu veya bu düşüncesinin, modasının meyvesi olmuştur. O düşüncenin veya modanın gereği olarak eserin birtakım açıklamaları vardır hiç şüphesiz” (Okay, 1999: 387) yorumuna istinaden şerh edilmesi söz konusu olan metne modern yöntemlerle yaklaşımda birtakım kriterler olduğu söylenebilir. Bir metni yorumlayan kişi, müellifin metnini oluştururken içerisinde bulunduğu kültürel ortama ve hayal dünyasına yabancı kalmamalıdır. En geniş ve etkileyici örneklerinin klasik şiirde görüldüğü bu durum, şiirdeki asıl manaya ulaşmak için yalnızca sözlük bilgisinin ve bilimsel bilginin yeterli olmadığı gerçeğini kanıtlar niteliktedir. Şerh sırasında manaya ulaşmanın en önemli

ölçütlerinden birisi, eldeki metni değerlendirirken kendisini müellifin yerine koymak ve metni incelerken bu gerçeği daima göz önünde tutmaktır.

Şerhlerin öznel yahut nesnel olması hususu tartışmaya açık bir mevzudur. Şârihlerin metinleri kendi bilgi birikiminin ve kültürel donanımının müsaade ettiği kadarıyla izah etmesi ve farklı şârihlerin aynı metni farklı bakış açılarıyla yorumlaması sonucunda metinler arası bir köprü kurulmakla birlikte “en doğru yorum”un hangisi olduğu konusunda -okuyucunun kendi iç dünyasına göre doğru olduğunu düşündüğü yorum hariç tutulduğunda- belirleyici bir kıstas bulunmamaktadır (Yılmaz, 2012: XVII).

Şerhlerin tarihi, müşterek klasik kültürümüzde asırlara dayanmakla birlikte metinlere uygulanan tek bir metottan söz etmek mümkün değildir; ancak bu durum şerh metodunun bulunmadığı, bir disiplinden uzak olarak gelişigüzel yapıldığı manasına gelmemelidir. Bir metne uygulanacak şerh usulünde, kaynak metnin dili, muhtevası ve yapısı ile şerh edenin kişiliği, şerhi okuyacak olan kitle gibi etkenler belirleyici olmaktadır.

Arapça-Farsça metinlerin şerhinde dikkat edilen ilk husus; metnin Osmanlı Türkçesine düzgün bir şekilde tercüme edilmesidir. Sonrasında ise metin hem dilsel hem de anlamsal olarak değerlendirilir fakat bu kısımların az ya da çok oluşu şerhlere göre farklılık arz edebilir. Gramer izahlarının az, tercümenin çok olduğu şerhler olabileceği gibi tam tersi bir durum da söz konusu olabilmektedir (Taşcı 2014: 72). Şerhlerde sözcük bilgisi, açıklama ve beraberinde gelen yorumun dışında şerhi zenginleştirmek amacıyla kıssalara, metinde geçen şahıs ve yer isimleri hakkında malumata yer vermek de şârihin inisiyatifindedir. Bazı durumlarda ise şârih kendine mahsus yorumlarını bir temele dayandırma ihtiyacı hisseder ve çeşitli kaynaklara atıfta bulunur. Atıf yapılan bu eserler lügat ve gramer kitapları olabileceği gibi kaynak metnin ait olduğu ilim dalı ve konu ile ilgili başka eserler de olabilmektedir. Yapılan atıflarda bazen tam cümle iktibasları yapılırken bazen de bir yazara bir hükmün isnadı verilerek eser adı belirtilmemektedir. Arapça ve Farsça yapılan alıntılarda ise tercüme yapılmadan cümlelerin olduğu gibi aktarıldığı görülmektedir. O dönem aydın kesiminin şiir ile yoğun ilişkisi neticesinde kaynak metin edebî yahut edebiyat dışı olsun alıntılanan metinler arasında beyit ve şiirlere de yer verilmektedir (Saraç, 2007: 125-126).

Şerhlerin tamamında olmasa da çoğunda nüsha farklılıklarının değerlendirildiği görülmektedir. Günümüz edisyon kritik yönteminin kaynağı sayılabilecek bu husus, şârihin şerhi esnasındaki ciddiyetinin ve şerhine verdiği önemin kanıtı niteliğindedir. Şârihler, bazen aynı eseri şerh ettikleri metinlerde birbirlerini reddedebilirken, bazen de diğer şârihin verdiği anlamı göz önünde bulundurur.

B. ŞERH EDEBİYATI

Şerh geleneğinin İslam öncesinden itibaren çeşitli milletlerde var olduğu bilinmektedir. İslam dünyasındaki şerh ve haşiye geleneği ise ilk dönemlere kadar uzanmaktadır. Hz. Peygamber'in Kur'an'daki bazı meseleleri tefsir etmesi, az bilinen kelimelerin anlamlarını ve Kur'an hükümlerini açıklaması, onun bazı sözlerini anlamayan ashabın sorduğu sorulara verdiği cevaplar İslam kültüründe şerhin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlk sistemli örnekleri fıkıh, kelam, tefsir gibi temel İslamî ilimlerde ortaya çıkan şerh geleneği sonraki yüzyıllarda dil bilimi, belagat, tarih, biyografi vb. pek çok dala sirayet etmiştir (Şensoy, 2010: 556; Efendioğlu, 2010: 559).

Müşterek İslamî kültürdeki şerh geleneğinin dili büyük ölçüde Arapçadır. Arapça şerh geleneğine gerek İranlı gerekse de Türk âlimlerin katkıları oldukça fazladır. Bilhassa Osmanlılarda medrese dilinin Arapça olması, dinî ve ilmî alanlarda şerh ve haşiye türü pek çok eser verilmesine olanak sağlamıştır (Yazar, 2011: 39). Arap Edebiyatı ve grameri alanında yazılmış birtakım mühim eserlere yapılan ve büyük bir kısmı Arapça olan şerhlere çeşitli el yazması kütüphanelerde rastlamak mümkündür. Arap grameri (sarf-nahiv) ve edebiyatı başta olmak üzere tefsir, fıkıh, kelam, hadis, astronomi gibi çeşitli alanlarda yazılan ve Osmanlı medreselerinde okutulmuş bazı eserler çeşitli şârihler tarafından şerh edilmiştir. Bunlara ek olarak aklî bilimlere ait mantık, felsefe, tarih, coğrafya, geometri, aritmetik gibi alanlarda da şerhlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Osmanlı medreselerinde eğitim ve ilim faaliyetlerinde; aritmetikte Bahâüddîn el-Âmilî'nin *Hülâsatü'l-Hisâb*'ına yazılmış şerhlerin, geometride Şemsüddîn es-Semerkindî'nin *Eşkâlü't-Te'sîs*'ine Kadızade e'r-Rumî'nin *Tuhfetü'r-Re'îs fî-Şerhi Eşkâli't-Te'sîs* adıyla yaptığı şerhin, astronomide el-Çağminî'nin *el-Mulahhas fî'l-Hey'e*'sine yine Kadızade'nin yaptığı şerhin, tıpta çok sayıda yazılmış *el-Kânûn* şerhlerinin, fizikte Esirüddîn el-Ebherî'nin *Hidâyetü'l-Hikme*'si ile Necmüddîn el-Kâtibî'nin *Hikmetü'l-Ayn*'ına yazılmış şerhlerin ders kitabı olarak yaygın bir şekilde

okutulduğunu görmekteyiz (Ceylan, 2007: 6). Cemalüddîn Ebû Amr Osman b. Ömer b. el-Hacîb'in (ö. 1248) Arapça nahiv kitabı *Kâfiye* de Arap grameri alanında şerh edilen eserlerin başında gelir. Buna ek olarak *Emsile*, *Binâ*, *İzhâr*, *Misbah*, *Mufasssal*, *Merâh*, *Avâmil* vb. dilbilgisine dair eserlerin pek çok şerhiyle karşılaşmak mümkündür. Yine Arap edebiyatında önemli bir yere sahip Sîbeveyh'in (ö. 809?) gramerle ilgili eserleriyle birlikte bazı beyitleri de şerh edilmiştir. Arap edebiyatının klasik eserleri arasında yer alan *Muallakatu's-Seb'a*, *Dîvân-ı İbnü'l-Fâriz*, *Dîvân-ı İmrü'l-Kays*, *Dîvân-ı Ebî Mihcen e's-Sakaî*, *Dîvân-ı Ka'b ibni Züheyr*, *Dîvân-ı Mütenebbî*, *Makâmât-ı Harîrî*; fıkha dair *Hidâye*, *Ferâiz*, *Fıkhu'l-Ekber*, *Fıkhu'n-Nâfi*, *Kasîdetü'l-Emâlî*; kelâm sahasında *Gurerü'l-Ahkâm*, *Akâidü'l-Adûdiyye*; tıpta, *Kânûn*, *Fusûl-i Bukrât*, *Muğnî*, *Mûciz*; Kimyada *Şüzûr*, *Mükteseb*; astronomide *Mulahhas fi'l-Hey'e*, *Dâire*; mantık ilmiyle ilgili *Mantık*, *İsagûcî*, *Tehzîb*, *Metâli*, *Telhîs* gibi eserlerin Arapça, Farsça ve Türkçe sayısız şerhi vardır. Edebî şerhlerden ayrı olarak, daha çok ilmî terimlerin yer aldığı ve İslamî ilimler (hadis, tefsir, fıkıh, kelâm vb.), tıp, astronomi gibi dallarda geniş bir kullanıma sahip bu türden metinlerin şerhi, “şerh” teriminin kavram alanını daha da kapsamlı hale getirmiştir (Yılmaz, 2012: XXI).

Farsça şerhler incelendiğinde ise daha ziyade edebî karakterdeki şerhlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Fars edebiyatının iki büyük şârihi, Molla Câmî lakabıyla tanınan Nûruddîn Câmî (ö. 1492) ve yaptığı sayısız şerhle el yazması kütüphanelerinde ismine sıkça rastlanan Celalüddîn-i Devvânî (ö. 1512)'dir. Yapılan şerhlerin çoğunluğunda *Mesnevî*, *Gülistân*, *Bostân*, *Pendnâme-i Attâr*, *Gülşen-i Râz* (Şebüsterî) gibi ahlakî-didaktik-tasavvufî mesnevilerin yanısıra Emir Husrev-i Dihlevî (ö. 1325) ve Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390) gibi büyük şairlere ait şiirlerin esas alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Arap edebiyatında ilmî, aklî ve edebî sahalarda yazılmış meşhur eserlere yapılan Farsça şerhler de sayıca oldukça fazladır ve kütüphanelerde örnekleri mevcuttur (Yılmaz, 2012: XXI).

Arap ve Fars edebiyatına ait klasik eserler hemen her dönemde ve Doğu coğrafyasının neredeyse tamamında şerh edilmeye değer manzumeler arasında görülmüştür. Özellikle İran'da kalem erbaplarının eski metinlere şerh ve haşiye yazmaya yönelmiş olması Türk müelliflerini de etkilemiş ve Anadolu'da da tanınmış metinlere şerh yazma geleneği revaç bulmuştur (Riyâhî, 1995: 223). Arapça edebî metinler üzerinde kaleme alınan

Türkçe şerhler genellikle manzum olarak yazılan esmâ-i hüsnâ, kırk hadis ve hilye şerhleriyle, Hz. Ali Divanı şerhleri gibi birkaç örnek dışında, bağımsız manzumeler etrafında şekillenmiştir. Edebî yönü ağırlıkta olan manzumelerden özellikle Kâ'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-bürde/ Kasîde-i Bânet Sü'âd*, *Kasîdetü'l-Lâmiyye*, İbnü'l-Fâriz'ın *Tâ'îyye* ve *Hamriyye*, İbnü'n-Nahvî'nin *el-Kasîdetü'l-Münferice* ve Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-bür'e/ Kasîdetü'l-bürde* adlarıyla bilinen kasideleri en çok şerh edilen metinler olarak dikkatleri çekmektedir (Ceylan, 2010: 566-567). Fars edebiyatında ise, Firdevsî'nin (ö. 1020?) *Şehnâmesi* ile başlayan uzun süreç Feridüddîn-i Attâr (ö. 1221), Sadî-i Şîrâzî (ö. 1292), Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390), Molla Câmi (ö. 1492), Urfî-i Şîrâzî (ö. 1591), Sâib-i Tebrîzî (ö. 1671), Şevket-i Buhârî (ö. 1695) gibi büyük şairlerin nazım-nesir pek çok eser kaleme almasıyla devam etmiş, bu eserler hem İran sahasında hem de Osmanlı coğrafyasında sayısız şerhe konu olmuştur.¹

Şerh edebiyatına ait eserleri iki ana başlık altında incelemek mümkündür:

1. Tasavvufî Metin Şerhleri

2. Klasik Metin Şerhleri

“Tasavvufî Metin Şerhleri” olarak isimlendirilen şerh sahası dinî-tasavvufî konulu eserlere yapılan şerhleri içine almaktadır. Yunus Emre, Niyazî-i Mısri, Sünbül Sinan gibi ehl-i tasavvuf şairlerin gazel, kaside, şathiye vb. şiirlerine yazılan ve tasavvufî öğretiyi amaç edinen şerhlerle birlikte *Fusûsu'l-Hikem*, *Muhammediyye*, *Esmâ-i Hüsnâ* manzumeleri, Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz*'ı vb. eserlere yazılmış şerhler de “tasavvufî metin şerhi” kavramının sınırları içerisinde. Daha çok öğretici mahiyette olan tasavvufî metin şerhleriyle ilgili Ceylan şu bilgileri vermiştir:

“... Başlangıcından itibaren tasavvufî çevrelerde ortaya çıkan Türkçe manzumeleri şerh etme geleneği kendine özgü bir edebî çıkış oluşturmıştır. Diğer şerhlerde yer alan metinlerin diliyle ilgili gramer ayrıntıları tasavvufî şerhlerde nadiren yer bulur. Türkçe tasavvufî şiir şerhleri, şerh metinlerinin hemen tamamına hâkim olan “tümevarım” yaklaşımının en çok kırılmaya uğradığı metinlerdir. Muhteva merkezli olan bu şerhlerde

¹ Klasik şerh edebiyatının Türkçe örnekleri hakkında bilgi için bk. Ozan Yılmaz, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, **TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 5, S. 9, (2007), s. 271-304.

metnin belirleyicisi tasavvuf konularıdır. Tasavvuf şiirinin özgün nazım türlerinden olan şathiyelerin şerh edilen şiirler arasında belirgin bir ağırlığı vardır. Türkçede tasavvufi şiir şerhleri, dil ve kültürle ilgili açıklamalardan ziyade tasavvufî terminolojinin geliştirilmesiyle zenginlik ve değer kazanır. Tasavvufî çevrelerde eğitim aracı olarak kullanılan bu şerhler manevî bir işaret üzerine ya da dostların ricası gibi sebeplerle kaleme alınmıştır. Çok defa metnin yazarı gibi kendisi de mutasavvıf olan şârih genellikle hedef okuyucu kitlesinin seviyesine göre bir dil ve üslûp benimser. Bu arada dinî ilimlerin yanı sıra ilm-i nücûm, tıp, kimya, rüya tabiri, ebced, belagat vb. ilim dallarından da yararlanır. Bazen ayet ve hadis metinleri, peygamber kıssaları, sûfi menkıbeleri, darbı meseller, halk rivayetleri ve diğer tahkiye unsurları tasavvufi şiir şerhlerinin konusunu oluşturur. Hemen tamamında bir hitap tarzının yer aldığı tasavvufi şiir şerhlerinde soru-cevap ve örneklendirme ile anlatım yöntemleri etkili biçimde kullanılmıştır” (Ceylan, 2010: 567).

“Klasik Metin Şerhleri” başlığı altındaki şerhler ise her anlamda “klasik” sıfatı kazanmış eserlere yapılan şerhleri kapsamaktadır. Bu tür şerhlerde bazen müstakil bir metnin, bazen de belirli bir nazım şekline ait manzumelerin şerhi yapılmıştır. Kaside ve gazel şerhlerinin ilk sırayı aldığı klasik metin şerhlerinde mesnevi gibi uzun nazım türlerinin şerhine de sıklıkla rastlanmaktadır. Klasik metin şerhlerinde gaye; okuyanı bilgilendirerek metni tanıtmaktır. Şârihler bilgilendirmeyi açıklama ve ek bilgi verme şeklinde yaparak konuyu genişletir. Konunun açılıp genişletilmesi, şârihin, bilgi ve anlayışıyla paralel olarak yorumu da beraberinde getirir.

Klasik şerhler metot olarak incelendiğinde tek bir usulden bahsetmek mümkün olmasa da genel olarak bu tür şerh metinlerinde tatbik edilen usul şu şekildedir: Öncelikle şerhe mevzu olan kaynak metin verilir ve metin farklı bir dilde ise erek dile çevrilir. Ardından bilhassa manzum metin şerhlerinde tek tek beyitlere hatta mısralara bağlı kalınarak kelimelerin anlamları verilir ve filolojik yönden incelenir. Bu esnada gerektiği takdirde farklı lügatlerden şahit gösterilir, münşi veya şairin neyi ve hangi anlamı kastedtiği izaha çalışılır. İfadeler ve yorumlar başta ayet ve hadisler olmak üzere manzum ve mensur misallerle desteklenir, atasözleri ve hikâyelerle daha akıcı hale getirilir. Okuyucuya hitaplarda, şerh bölümleri arasındaki geçişlerde, alıntı ve göndermelerde Arapça şerhlerde olduğu gibi kalıplaşmış ifadelerden yararlanılır. Şerhlerde amaç; şerh

edilen metnin edebî kıymetini ortaya koymaktan ziyade, şerh edilen metni anlaşılır kılmak yani “şairin karnındaki mana”yı açığa çıkarmak ve eğitici/ öğretici bir fayda sağlamaktır. Kısacası şârih, ilk olarak “bi’l-ibâre” manayı açığa çıkarmaya, daha sonra “bi’l-işâre” ve “bi’d-delâle” manalara ulaşmaya çalışır (Ceylan, 2010: 565-566; Ün, 2007: iii).

XVI. yüzyıldan itibaren hudutları belirginleşip yaygınlaşmaya başlayan Türkçe şerh yazma geleneği XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür, bu tarihten sonra da şerh çalışmaları devam etmiş ve hem klasik Türk edebiyatı süresince şekillenen yöntem hem de modern metin yorumlama kuramlarının tesirinde gelişen şerhler yazılmaya başlanmıştır. Ancak modern metin şerhi olarak da adlandırılan bu yeni dönem şerh anlayışı, klasik şerh anlayışından ayrı tutulmalıdır. Klasik şerhler, o devirde yaşayan ve belli bir edebî, kültürel birikime sahip olan çevreler için yapılmıştır. Günümüz metin şerhleri ise yeni nesile Osmanlı Türkçesinin bütün hususiyetleriyle birlikte kültürel mirasımızın zenginliklerini de anlatmayı hedeflemektedir. Günümüz şerh anlayışında amaç edebî kaygıdan ziyade, geçmiş ve günümüz arasındaki bağın kopmaması için köprü kurmaktır (Yılmaz, 2012: XXIII; Yazar, 2011: 66). Atabey Kılıç da günümüz şerh anlayışını “Modern Şerhler” olarak isimlendirmiş ve “Bilimsel esaslı, Teorik Zemine Dayalı Olanlar”, “Geleneği Bazı Eklemelerle Devam Ettirenler” olmak üzere iki alt başlığa ayırmıştır (Kılıç, 2007: 418). Geleneği devam ettiren isimler arasında Ali Nihat Tarlan, şiirlerinde uyguladığı teknik ve şerhlerinin muhtevası bakımından kendisinden sonraki birçok araştırmacıyı etkilemiştir. Bu vesileyle geleneği devam ettirenlerin temsilcisi olarak görülmüş ve bu yeni dönem “*Ali Nihat Tarlan Ekolü*” olarak adlandırılmıştır (Duru, 2007: 56).

Ali Nihat Tarlan’ın izinden gelerek geleneği devam ettiren ve teknik olarak klasik şerhlerdekine benzer bir metotla yapılan günümüz metin şerhi çalışmaları, gelecek kuşakların divan şiiri geleneğinin zeminini, dilini, muhtevasını layıkıyla anlayabilmesine vesile olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Fars edebiyatının son büyük ustası sayılan ve daha çok Molla Câmî unvanıyla bilinen Nûruddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b.

Muhammed'in *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine, klasik Türk edebiyatının son dönem şârihlerinden Hâcibî'nin yaptığı şerhi transkribe ederek metni ortaya çıkarmak, sonrasında ise metinden elde edilen edebî, coğrafi, kültürel, tarihî ve ansiklopedik bilgiler doğrultusunda eserin incelemesini yapmak ve eseri ilim dünyasına kazandırmaktır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma ile Molla Câmi'nin klasik Türk edebiyatında pek çok mesneviyi doğrudan yahut dolaylı olarak etkileyen *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine, XIX. yüzyıl divan edebiyatı şairi Hâcibî tarafından yapılan şerh ilim âlemine tanıtılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma konumuz Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı Nu: 2829'da ve Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nu: 596'da kayıtlı olan Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eseridir. Eserin iki nüshası bulunduğu için edisyon kritikli bir çalışma yapılmasına karar verilmiş ve ana nüsha tespitine geçilmiştir. Nüshalarda eserin telif ve istinsah tarihine dair kayıtlar bulunmadığından ana nüsha tespitinde "kapsam" etkili olmuştur. Emel Esin Kütüphanesinde bulunan nüsha her ne kadar eksik olsa da diğer nüshaya göre daha kapsamlı olduğu için ana nüsha olarak belirlenmiştir. Eserin transkripsiyon alfabesiyle günümüz Türkçesine aktarımı genel olarak ana nüsha üzerinden yapılmış; ancak diğer nüsha ile olan kelime ve bilgi farklılıkları dipnotta gösterilmiştir. Eksik olan ana nüshanın bittiği kısımdan itibaren çalışma diğer nüsha üzerinden devam etmiştir.

Çalışmamız "Yusuf u Zeliha kıssasına genel bir bakış, Molla Câmi ve *Yûsuf u Zelîhâ*'sı, Hâcibî'nin hayatı ve eserleri, inceleme, eserin imlâ hususiyetleri ve günümüz Türkçesine aktarılması olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde Yusuf kıssasının kutsal kitaplardaki versiyonları verilmiş ve kıssalar arasındaki farklılıklar olay, kişi, mekân, anlatım tekniği ve kapsam bağlamında değerlendirilmiştir. Sonrasında ise Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki Yusuf kıssalarına değinilmiştir. İkinci bölümde Molla Câmi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin klasik Türk edebiyatındaki

etkilerinden bahsedilmiş, eserin tercümeleri, nazireleri ve şerhleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde şârihin hayatı ve eserleri ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümü olan “İnceleme” bölümünde genel şablon olarak *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)* adlı çalışmanın inceleme kısmında uygulanan şablon örnek alınmıştır. Bu bölüm “Şerh” ve “Şârih” olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Şerh kısmında, metinde geçen gramer terimleri, eserin Arapça-Farsça-Türkçe söz varlığı, eserde bulunan ansiklopedik malzeme metin içerisinde geçtikleri yerlerden örneklerle verilmiştir. Şârih kısmında ise Hâcibî’nin metin şerhi esnasında uyguladığı teknik, maddeler halinde sıralanmış ve Kur’an-ı Kerim’den, hadislerden, Arapça-Farsça-Türkçe manzum parçalardan ve kaynak eserlerden yapılan iktibaslara yer verilmiştir. Metinde geçen ayet, hadis ve Arapça-Farsça ibarelerin anlamları dipnotlarda belirtilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında yazıldığı tahmin edilen ve geçiş dönemi eseri olan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*’nın imlâ özelliklerine değinilmiş ve transkripsiyon alfabesi ile günümüz Türkçesine aktarılmış metni verilmiştir.

BÖLÜM 1: YUSUF U ZELİHA HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. 1. Kutsal Kitaplarda Yusuf Kıssası

Edebiyatta pek çok mesneviye konu olan ve Hz. Yusuf'un başından geçenlerin anlatıldığı Yusuf kıssası, Kitab-ı Mukaddes'te Tevrat'ın "Tekvin" bölümünde, İncil'in "Resullerin İşleri" kısmında ve Kur'an-ı Kerim'in 12. suresinde anlatılmaktadır. Kutsal kitaplarda genel olay örgüsü itibarıyla benzerlik gösteren bu kıssa; amaç, kapsam, anlatım tekniği, kişi ve olaylar karşısındaki tutum gibi detayları teşkil eden unsurlar açısından farklılıklar göstermektedir. Bu bölümde Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf kıssaları verilmiş ve kıssanın kutsal kitaplardaki varyantlarının mukayesesi yapılmıştır.

1.1.1. Tevrat'ta Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Eski Antlaşma)²

Kitabî bir din olan Yahudilik, Hristiyanlığın aksine dinin merkezine kutsal kitabı koymakta, bu yönüyle de İslam'la benzerlik göstermektedir. Yahudi inancına göre Musa, peygamberlerin en büyüğüdür; ancak dinin temeli Musa ve onunla ilgili öğretiler değil kutsal kitap Tevrat'tır. Yahudilik'te kutsal metinler ve dinî literatür denildiğinde başta Tevrat olmak üzere Ahd-i Atik, Yahudilerce Şifahî Tora (Torah) olarak adlandırılan Mişna ve Talmud ile kutsal kitabın tefsiri olarak kabul edilen midraşik literatürle birlikte mistik ve apokrifal literatür de anlaşılmaktadır³ (Harman, 2013: 197).

Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Antlaşma olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Eski Antlaşma Yahudilerin kutsal kitabıdır, İbranice ve Aramice olarak yazılmıştır. Yasa

² Tevrat'ta ve İncil'deki Yusuf kıssası için yararlanılan kaynak: Kitabı Mukaddes Şirketi, **Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)**, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2014.

³ Yahudi kutsal kitabının alışılmış yaygın ismi Tanah'tır (Tanakh). Bu isim Yahudi kutsal kitabını oluşturan üç bölümün isimleri olan Tora (Tevrat), Neviim (Peygamberler) ve Ketuvim'in (İlahi ve münacatlar) baş harflerinden oluşturulan suni bir isimdir. Yahudi kutsal kitabı Tanah'tan sonra en kutsal Yahudi metinleri Mişna (Yahudi inancına göre Tanrı, Sînâ Dağı'nda Musa'ya yazılı Tevrat'la birlikte onun açıklaması niteliğindeki sözlü Tevrat'ı da vermiştir. Musa'nın yazıya aktarmayıp şifâhen Yeşû'a, ondan İsrailoğullarının önde gelenlerine, onlardan peygamberlere, peygamberlerden büyük meclis üyelerine, onlardan da yazıcılara ve nihayetinde ilk dönem Yahudi din âlimlerine ulaşan Şifahî Tora bu âlimler tarafından Mişna metinlerini oluşturacak şekilde derlenmiştir.) ve onun yorumundan oluşan Talmud'dur. Mişna ve Talmud'dan sonra ise bu metinlerin ve kutsal kitap Tanah'ın tefsiri olarak kabul edilen ve kutsal yazıların manasını açıklamak, metinden yeni kural ve esaslar çıkarmak, metne müracaatla gerçek dinî ve ahlakî öğretileri tesis etmeyi amaçlayan Midraş metinleri en kutsal Yahudi metinleri arasında yer almaktadır (Harman, 2013: 197-200).

Kitapları (Musa'nın beş kitabı), "Peygamberlikler ve tarihsel kitaplar", "Mezmurlar", "Şiirsel ve düz metinler" olmak üzere üç bölüme ayrılır. Eski ve Yeni Antlaşma Hristiyanların kabul ettiği kutsal yazılardır.⁴

Yusuf kıssası Tevrat'ın ilk kitabı *Yaratılış* 37-50. bablarda geniş bir biçimde yer almaktadır.

YARATILIŞ

BAB 37

Yusuf'un Düşleri

(1-11) On yedi yaşında bir genç olan Yusuf babasının eşleri Bilha ve Zilpa'dan olan kardeşleri ile birlikte Kenan'da sürü otlatır ve kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına iletir. Yusuf, Yakup'un yaşlılığında doğduğu için Yakup tarafından diğer kardeşlerinden daha çok sevilir. Yusuf'un kardeşleri babalarının Yusuf'u kendilerinden daha çok sevdiğini anlayınca Yusuf'tan nefret etmeye başlarlar.

Yusuf, kardeşleriyle birlikte tarlada demet bağladıkları ve kendi demetinin kalkıp dikildiği, kardeşlerinin demetlerininse çevresinde toplanarak önünde eğildiğine dair bir düş görür ve bu düşü onlara anlatır. Kardeşleri Yusuf'tan daha çok nefret eder ve "Başımıza kral mı olacaksın? Bizi sen mi yöneteceksin?" der. Yusuf daha sonra güneş, ay ve on bir yıldızın önünde eğildiğini gördüğü başka bir düşü de kardeşlerine ve babasına anlatır. Babası ona kızar ve onu azarlayarak: "Bu nasıl düş? Annen, ben ve diğer kardeşlerin önünde yere mi eğileceğiz yani?" der.

Kardeşleri Yusuf'u Satıyor

(12-36) Yusuf'un kardeşleri bir gün babalarının sürüsünü otlatmak için Şekem'e giderler. Yakup, kardeşlerine ve sürüye bakması, her şeyin yolunda olup olmadığına dair bilgi getirmesi için Yusuf'u da Şekem'e kardeşlerinin yanına gönderir. Kırdan dolaşan Yusuf bir adama rastlar ve kardeşlerinin oradan ayrılarak Dotan'a gittiklerini öğrenir. Yusuf,

⁴ Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit (Tevrat) ve Yeni Ahit (İncil) olarak iki bölümden oluşmaktadır; ancak Yahudiler sadece Tevrat'ı kabul ederler ve bu sebeple "Eski Ahit" demezler. "Yeni Ahit"i kabul etmedikleri için "Eski" denilmesine gerek olmadığını düşünürler. Hristiyanlar ise hem "Eski", hem de "Yeni Ahit"i kabul ederler ve ikisinin de "Kutsal Kitap" olduğuna ve birbirlerini tamamladığına inanırlar (Muş, 2000: 21-22).

kardeşlerini bulmak üzere peşlerinden Dotan’a gider. Yusuf’u uzaktan gören kardeşleri, Yusuf yanlarına gelmeden onu öldürmek için plan yapmaya başlar. Onu öldürüp kuyuya atmaya ve babalarına yabanî bir hayvanın onu yediğini söylemeye karar verirler. İçlerinden Ruben, Yusuf’u kurtarmaya çalışarak “Onun canına kıymayın, kan dökmeyin! Onu şuradaki ıssız kuyuya atın; ancak kendisine dokunmayın” der. Amacı Yusuf’u kuyudan çıkarıp babasına götürmektir.

Yusuf kardeşlerinin yanına geldiğinde, kardeşleri Yusuf’un sırtındaki renkli, uzun giysiyi çıkarırlar ve onu boş kuyuya atarlar. Yemek yemek için oturdukları vakit Gilat tarafından İsmaili bir kervanın geldiğini görürler. Bu kervan kitre, laden, pelesenk yüklüdür ve Mısır’a gitmektedir. Kardeşlerden Yahuda, Yusuf’u kuyuda ölüme bırakarak bir şey elde edemeyeceklerini söyleyerek onu kervana satmayı teklif eder. Kardeşleri bu teklifi kabul eder ve Yusuf’u kuyudan çıkarıp kervana satarlar. Daha sonra bir teke keserler ve Yusuf’un giysisini kana bularlar. Giysiyi babalarına götürerek giysinin Yusuf’a ait olup olmadığını sorarlar. Giysiyi tanıyan Yakup “Evet, bu onun giysisi, oğlumu yabanî bir hayvan yemiş olmalı.” der ve üzüntüden giysilerini yırtar, beline bir çul sarar. Bütün kız ve oğulları onu avutmaya çalışsa da Yakup, oğlu için çok uzun süre yas tutar. Bu esnada Midyanlılar, Yusuf’u Mısır’da firavunun görevlilerinden biri olan muhafız birliği komutanı Potifar’a satar.

BAB 38

Yahuda ile Tamar⁵

BAB 39

Yusuf ile Potifar’ın Karısı

(1-23) İsmaililer Yusuf’u Mısır’a götürdükten sonra firavunun görevlisi muhafız birliği komutanı Potifar onu satın alır ve Yusuf efendisinin evinde kalmaya başlar. Rabb’in Yusuf’la birlikte olduğunu ve onu her işte başarılı kıldığını gören efendisi onu özel hizmetine alarak sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu ona verir. Kendisi yemek yemek dışında hiçbir şeyle ilgilenmez.

⁵ Bu pasaja Yusuf’tan hiç bahsedilmediği için pasaja yer verilmemiştir.

Yakışıklı ve güzel yapılı olan Yusuf'a bir müddet sonra efendisinin karısı göz koyar ve onunla yatmak ister. Yusuf efendisinin kendisine sundukları karşısında böyle bir işe asla kalkışmayacağını ve Tanrı'ya karşı günah işlemeyeceğini söyleyerek kadını reddeder. Potifar'ın karısı her gün bu isteğini dile getirir; ancak Yusuf kabul etmez. Ev halkından hiç kimsenin olmadığı bir gün Yusuf işlerini yapmak için eve gider. Potifar'ın karısı Yusuf'un kıyafetinden tutarak onunla yatmasını söyler fakat Yusuf kıyafetini kadının elinde bırakarak evden kaçır. Kadın uşaklarını çağırır ve Yusuf'un kendisiyle yatmak istediğini, kabul etmeyip bağırmaya başlayınca da Yusuf'un kaçtığını söyler.

Kadın, kocası geldiğinde ona da aynı şeyleri anlatarak Yusuf'u suçlar. Bunu duyan Potifar çok sinirlenir ve Yusuf'u zindana attırır. Rab, Yusuf zindanda iken de onunla birlikte olur, ona iyilik ve lütuflarda bulunur. Zindancıbaşı Yusuf'tan hoşnut kalır ve zindandaki her şeyin sorumluluğunu ona verir, kendisi hiçbir işle ilgilenmez.

BAB 40

Yusuf Tutsakların Düşünü Yorumluyor

(1-23) Firavun, başsaki ve fırıncıbaşına öfkelenir, onları zindana attırır. Başsaki ve fırıncıbaşı zindanda aynı gece birer düş görürler. Sabah olduğunda her ikisinin yüzünü de asık gören Yusuf onlara ne olduğunu sorar. Başsaki ve fırıncıbaşından “Düş gördük ama düşlerimizin yorumunu yapacak kimse bulamıyoruz.” cevabını işitince düşlerini kendisine anlatmalarını ister. Başsaki rüyasında üç çubuğu olan bir asma gördüğünü, tomurcuklar açar açmaz asmanın çiçeklenip salkım salkım üzüm verdiğini ve üzümlerden alıp firavunun kâsesine sıktığını, sonra kâseyi firavuna verdiğini söyler. Rüyayı yorumlayan Yusuf ona üç gün içinde firavunun onu zindandan çıkaracağını, evine dönebileceğini ve eskisi gibi firavuna sakilik yapabileceğini müjdelar. Yusuf başsakiden her şeyin yolunda gitmesi halinde kendisini anımsamasını, firavuna kendisinden söz etmesini, İbrani ülkesinden zorla kaçırıldığını ve zindana atılacak hiçbir şey yapmadığını söyler.

Yusuf'un başsakiye yaptığı iyi yorumu duyan fırıncıbaşı kendi düşünüy anlatmaya başlar. Rüyasında başının üzerinde üç sepet beyaz ekmek olduğunu, en üstteki sepette firavun için pişirilen çeşitli pastalar olduğunu ve kuşların bu pastalardan yediklerini

söyler. Yusuf ona üç gün içinde firavunun onu zindandan çıkarıp ağaca asacağını ve kuşların etinden yiyeceğini bildirir.

Üç gün sonra doğum gününde firavun bütün görevlilere büyük bir şölen verir ve başsakiyle firincıbaşını da zindandan çıkarır. Başsakiyi eski görevine tayin eder; ancak firincıbaşını astırır. Başsaki zindandan çıkıp firavuna şarap sunmaya devam etmesine rağmen Yusuf'tan firavuna bahsetmeyi unuttur.

BAB 41

Yusuf Firavunun Düşünü Yorumluyor

⁽¹⁻³⁶⁾ İki yıl sonra firavun iki düş görür. İlk düşünde Nil ırmağı kıyısında dururken ırmaktan yedi güzel ve semiz ineğin çıkıp sazlar arasında otlamaya başladıklarını, daha sonra yedi çirkin ve zayıf ineğin diğer semiz inekleri yediğini; ikinci düşünde ise bir saptta yedi güzel ve dolgun başağın bittiğini, sonra cılız ve rüzgardan kavrulmuş yedi başak daha bittiğini, cılız başakların güzel ve dolgun başakları yuttuklarını görür.

Sabah kaygıyla uyanan firavun düşünüy yorumlatmak için Mısırlı bütün büyücü ve bilginleri çağırır; ancak onlardan kimse düşüy yorumlayamaz. Bu esnada başsaki firavuna zindandayken İbrani bir kölenin kendisinin ve firincının rüyasını yorumladığından ve yorumladığı her şeyin gerçekleştiğinden bahseder.

Firavun, Yusuf'u yanına çağırır ve zindandan çıkarılan Yusuf tıraş olup giysilerini değiştirerek firavunun karşısına çıkar. Firavun Yusuf'a gördüğü düşleri anlatır. Yusuf firavunun rüyalarını dinledikten sonra ona iki düşün de aynı anlama geldiğini Mısır'da önce yedi yıl bolluk olacağını; ancak daha sonra o yedi yıl o bolluk günlerinin hiç anımsanmayacağı kıtlık yıllarının yaşanacağını, bu hususta iki rüya görmenin Tanrı'nın kararının kesin olduğuna ve en kısa zamanda uygulayacağına işaret olduğunu söyler.

Yusuf, firavuna akıllı, bilgili bir adam bulup onu Mısır'ın başına getirmesi, ülke çapında adamlar görevlendirerek yedi bolluk yılı boyunca ürünlerin beşte birinin toplanması, toplanan bu ürünlerin de yedi kıtlık yılı boyunca ihtiyatlı olarak kullanılması yönünde telkinlerde bulunur.

Yusuf Mısır'ın Yöneticisi Oluyor

(37-57) Yusuf'un önerisi firavun ve görevlilerine iyi görünür. Firavun, Yusuf'a, ondan daha akıllısı ve bilgesini bulamayacağını söyleyerek mührünü parmağından çıkarıp Yusuf'un parmağına takar ve ona bütün Mısır'ın yönetimini verir. Yusuf'un adını Safenat-Paneah koyar ve On Kenti'nin kâhini Potifera'nın kızı Asenat'ı da ona eş yapar.

Firavun'un hizmetine girdiğinde otuz yaşında olan Yusuf, bütün Mısır'ı dolaşır. Yedi bolluk yılı boyunca çok ürün depolar. Kıtık yılları henüz başlamadan Asenat ona iki erkek çocuk doğurur. Yusuf ilk oğluna Manaşşe, ikinci oğluna da Efrayim ismini koyar.

Yedi bolluk yılı sona erdikten sonra yedi kıtlık yılı başlar. Kıtık bütün ülkeyi sarınca Yusuf depoları açıp Mısırlılara buğday satmaya başlar. Bütün ülkelerden buğday satın almak için insanlar Mısır'a gelmeye başlar.

BAB 42

Yusuf'un Kardeşleri Mısır'a Geliyor

(1-38) Mısır'da buğday olduğunu öğrenen Yakup, oğullarını Mısır'a yollar. Yusuf'un on kardeşi buğday almak için Mısır'a gider. Yakup, Yusuf'un kardeşi Benyamin'i başına bir şey gelir endişesiyle onlarla göndermez.

Kardeşler buğday satın almak için gelip Yusuf'un karşısında yere kapanırlar. Yusuf kardeşlerini görünce onları tanır ve onlara casus olduklarını, ülkenin zayıf yönlerini öğrenmeye geldiklerini ve onları sınamak istediğini söyler. Yusuf kardeşlerini üç gün gözaltında tutar. Üçüncü günün sonunda aralarından bir kişinin evlerine buğday götürmesine izin verir fakat karşılığında küçük kardeşlerini getirmesini; ancak bu şartla canlarını bağışlayacağını belirtir.

Yusuf kardeşlerinin yanından ayrıldıktan sonra ağlamaya başlar. Daha sonra tekrar kardeşlerinin yanına dönerek onlarla konuşur ve aralarından Şimon'u rehin alır, sonra torbalarına buğday doldurtur ve paralarını torbalara geri koydurur. Babalarının yanına Kenan'a geldiklerinde başlarına geleni anlatan kardeşler dürüst olduklarını ispat etmek ve kardeşleri Şimon'u geri almak için Benyamin'i götürmeleri gerektiğini babalarına anlatırlar; ancak Yakup ona zarar gelebileceği korkusuyla Benyamin'i onlarla göndermeyeceğini söyler.

BAB 43

Mısır'a İkinci Yolculuk

(1-34) Mısır ülkesinden getirilen buğday bitince Yakup oğullarına yine gidip buğday almalarını söyler. Yahuda babasına Benyamin'in kendileriyle birlikte gelmezse gitmeyeceklerini çünkü adamın kendilerini sıkı sıkı uyardığını anlatır. Yahuda babasını Benyamin'i yollaması için ikna eder ve Yakup, oğullarına torbalarını ikramlık çeşitli yiyeceklerle doldurmalarını, yanlarına iki kat para almalarını söyleyerek onları Mısır'a gönderir. Kardeşler yanlarına armağanları ve paraları alarak Mısır'a gelirler ve Yusuf'un huzuruna çıkarlar. Yusuf onlar için hayvan kesip hazırlanması ve birlikte yemek yemek için evine götürülmeleri yönünde kahyasına talimat veririr. Kardeşler Yusuf eve gelince getirdikleri hediyeleri ona sunarlar. Yusuf kardeşlerine babalarını sorup onunla ilgili bilgi aldıktan sonra aynı anneden olan kardeşi Bünyamin'i görür ve odasına gidip ağlar. Kendisini toparladıktan sonra yemeği getirmelerini söyler. Mısırlılarla İbraniler birlikte yemek yemediği için Yusuf'a ayrı, kardeşlerine ayrı ve Yusuf'a yemek yiyen Mısırlılara ayrı hizmet edilir.

BAB 44

Kaybolan Kâse

(1-17) Yusuf, kahyasına kardeşlerinin torbalarına taşıyabilecekleri kadar yiyecek koymalarını, her birinin parasını da torbalara yerleştirmesini ve en küçüklerinin torbasına kendi gümüş kâsesini de koymasını söyler. Yusuf, sabah erkenden yola çıkan kardeşlerinin ardından kahyasını yollar. Kahya onlara efendisinin şarap içmek ve fala bakmak için kullandığı kâseyi niçin aldıklarını, efendisine niçin bu kötülüğü yaptıklarını sorar. Kardeşler şaşkınlık içinde böyle bir şey yapmadıklarını, isterlerse torbalarını arayabileceklerini, kâsenin herhangi birinde çıkması durumunda o kişiyi öldürüp diğerlerini de köle olarak alabileceklerini söylerler. Kahya adamları arar ve kâse en küçüklerinin torbasından çıkar. Üzüntüden giysilerini yırtan adamlar kente geri dönerler. Kardeşler Yusuf'un evine geldiklerinde ağlayıp sızlayarak Yusuf'a köle olabileceklerini söylerler. Yusuf sadece kâse bulunan kişiyi köle olarak alacağını diğerlerinin gidebileceğini bildirir.

Yahuda Benyamin İçin Yalvarıyor

(18-34) Yahuda Yusuf'a, babalarının Benyamin'den ayrılmaya dayanamayacağını diğer kardeşleri öldükten sonra onu hayata bağlayan tek şeyin küçük kardeşleri Benyamin olduğunu ve kardeşlerini babalarına geri götüreceğine dair söz verdiğini anlatır ve çocuk yerine kendisi köle olarak almasını söyleyerek Yusuf'a kardeşi Benyamin'i bırakması için yalvarır.

BAB 45

Yusuf Kardeşlerine Kim Olduğunu Açıklıyor

(1-28) Yusuf herkesi dışarı çıkardıktan sonra kardeşleri ile baş başa kalır ve kendini onlara tanıtır. Ağlayarak babasının yaşayıp yaşamadığını sorar. Şaşkınlık içinde kalan kardeşlerine Mısır'a sattıkları kardeşlerinin kendisi olduğunu; ancak onu sattıkları için üzülmemelerini çünkü Tanrı'nın, insanlığı korumak için bu vesile ile onu önden Mısır'a gönderdiğini, onu Mısır'a gönderenin onlar değil, Tanrı olduğunu söyler. Yusuf daha sonra kardeşlerine babalarını da alıp Goşen bölgesine yerleşmelerini, kendisine yakın olmalarını istediğini, Mısır'da en iyi olan ne varsa onlara vereceğini anlatır.

Kardeşler Yusuf'un buyruğu üzerine babalarını ve ailelerini almak üzere Kenan'a giderler. Babalarına her şeyi anlatırlar ve hep birlikte Mısır'a gitmeye karar verirler.

BAB 46

Yakup Mısır'a Gidiyor

(1-25) Yakup sahip olduğu her şeyle birlikte yola çıkar ve Beer-Şeva'ya vardıklarında babası İshak'ın Tanrısı'na kurban keser. Tanrı o gece Yakup'a seslenir ve Mısır'a gitmekten çekinmemesi gerektiğini, soyunu orada çok büyük bir ulus yapacağını söyler. Yakup, Beer-Şeva'dan ayrılır. Oğulları onu götürmek üzere firavunun gönderdiği arabaya bindirir. Yakup, bütün ailesini ve Kenan'da kazandığı malları da alarak Mısır'a gider.

Yakupoğulları Goşen'e Yerleşiyor

(26-34) Yakup'un oğullarının eşleri dışında onun soyundan gelen ve onunla birlikte Mısır'a gidenler toplam altmış altı kişi idi. Yusuf'un Mısır'da doğan iki çocuğuyla birlikte Mısır'a göçen Yakup ailesi tam olarak yetmiş kişiydi.

Yusuf arabasını hazırlayıp babasını karşılamak üzere Goşen'e gider. Babasını görür görmez ona sarılan Yusuf uzun uzun ağlar. Yusuf babasına ve kardeşlerine firavuna onların geldiğini haber vereceğini söyler ve onlardan da firavun onlara ne iş yaptıklarını sorduğunda Goşen bölgesine yerleşmek için çoban olduklarını ve hayvancılık yaptıklarını söylemelerini ister.

BAB 47

(1-12) Yusuf kardeşlerinden beş tanesini seçerek firavunun huzuruna çıkar. Firavun onlara ne iş yaptıklarını sorar ve çoban olduklarını öğrenir. Firavun Yusuf'a ailesini ülkenin en iyi yerine Goşen bölgesine yerleştirmesini aralarında becerikli olan varsa davarlarına bakmakla görevlendirebileceğini söyler. Yusuf, babası ve kardeşlerine firavunun buyruğu üzerine Ramses bölgesinden mülk verir ve onlara yiyecek temin eder.

Kıtlık Şiddetleniyor

(13-31) Kıtlık şiddetlenir ve hiçbir ülkede yiyecek bulunmayacak hale gelinir. Yusuf sattığı buğday karşılığında Mısır ve Kenan'daki bütün paraları toplayıp firavunun sarayına götürür. Parası biten ve yiyecek isteyen Mısırlılara ilk yıl davarları, ikinci yıl ise toprakları karşılığında yiyecek ve tohum verir. Yusuf Mısır'daki bütün toprakları firavun için satın alır ve halkın da isteği üzere onları firavuna köle yapar.

Yakup Mısır'da Goşen bölgesine yerleşir, orada mülk sahibi olur ve Mısır'da on yedi yıl yaşar. Ömrü toplam yüz kırk yedi yıl sürmüştür. Ölümünün yaklaştığını anlayınca Yusuf'u çağırır ve kendisini Mısır'a gömmemesini söyler.

BAB 48

Yakup Efrayim'le Manaşşe'yi Kutsuyor

(1-22) Yusuf'a babasının hasta olduğuna dair haber gelir ve Yusuf iki oğlunu da alıp babasını görmeye gider. Yakup çocukların kim olduğunu sorar ve Yusuf'un oğulları olduğunu öğrenince onları kutsamak ister. Yakup çocukların kendi adını ve ataları

İbrahimle, İshak'ın adlarını yaşatacaklarını ve yeryüzünde çoğaldıkça çoğalacaklarını söyleyerek önce küçük olan Efrayim'i daha sonra büyük olan Manaşşe'yi kutsar. Böylelikle Yakup, Efrayim'i Maneşşe'nin önüne geçirir.

BAB 49

Yakup'un Son Sözleri

(1-28) Yakup, oğullarını çağırarak onlara gelecekte neler olacağını anlatacağını söyler ve oğullarının hepsinin isimlerini söyleyerek onları teker teker kutsar. Yakup bu kutsama esnasında Yusuf'un diğer kardeşlerine önder olacağını belirtir.

Yakup'un Ölümü

(29-33) Yakup, oğullarını kutsadıktan sonra onlara ölmek üzere olduğunu söyler ve öldükten sonra onu Kenan ülkesinde atalarının yanına, Mamre yakınlarındaki Hititli Efron'un tarlasında bulunan mağaraya gömmeleri emrini verir. Yakup'un, oğullarına verdiği emirler bitince ayaklarını yatağın içine çeker ve son nefesini verir.

BAB 50

Yakup'un Gömülüşü

(1-14) Yusuf babasının öldüğünü anlayınca kendini babasının üzerine atar ve ağlayarak onu öper. Babasının cesedinin mumyalanması için özel hekimlere emir verir. Yas günleri bittikten sonra firavundan babasını Kenan ülkesine gömmek için izin ister ve babasını gömmeye gider.

Yakup'un bütün oğulları babalarının vermiş olduğu emri tam olarak yerine getirirler. Onu Kenan ülkesine götürüp Mamre civarındaki Makpela tarlasındaki mağaraya gömerler ve gömme işi bittikten sonra hep birlikte Mısır'a geri dönerler.

Yusuf Kardeşlerine Güven Veriyor

(15-21) Babaları öldükten sonra kardeşleri Yusuf'un kendilerinden öç almalarından korkar ve Yusuf'a haber göndererek ondan af dilerler. Yusuf kardeşlerine korkmamaları gerektiğini güzel sözlerle ifade eder ve onlara güven verir.

Yusuf'un Ölümü

(22-26) Yusuf yüz on yıl yaşar ve Efrayim'in üç göbek çocuklarını görür. Yusuf yakınlarına ölmek üzere olduğunu; ancak Tanrı'nın onlara yardım edeceğini söyler. Yusuf öldüğünde onu mumyalayıp Mısır'da bir tabuta koyarlar.

1.1.2. İncil'de Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Yeni Antlaşma)

Yeni Antlaşma yirmi yedi kitaptan oluşmaktadır ve Grekçe yazılmıştır. Yazarlarının adlarıyla (Matta, Markos, Luka, Yuhanna) anılan İncil'in ilk dört kitabından her biri İsa'nın yaşamını, öğretilerini, ölüm ve dirilişiyle ilgili bilgileri farklı açılardan ele almıştır. Elçilerin İşleri Kitabı, İsa'nın ölümünden sonra elçilerin bu öğretiyi yaymak için yaptığı işleri anlatır. Hristiyanlara göre İncil'de yer alan mektuplar, İsa Mesih'in elçileri ve yakın izleyicileri tarafından kiliselere rehberlik etmek, onun öğretilerine uygun bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak, karşılaştıkları sorunların üstesinden nasıl gelinebileceğini göstermek amacıyla Tanrı'nın esiniyle yazılmıştır. İncil'in son kitabı olan Vahiy ise gelecekteki olayları simgelerle açıklayarak dünyanın sonuna dair öngörülerini içermektedir. (Kutsal Kitap, 2014: i)

Yusuf kıssası İncil'de *Resullerin İşleri* bab 7'de kısaca anlatılmıştır.⁶

RESULLERİN İŞLERİ

BAB7

İstefanos'un Konuşması

(1-19) “Yusuf'u kıskanan atalarımız, onu köle olarak Mısır'a sattılar; ancak Tanrı onunlaydı ve Yusuf'u bütün sıkıntılarından kurtardı. Ona bilgelik verdi ve Mısır firavununun gözüne girmesini sağladı. Firavun da onu Mısır'a ve bütün saray halkının üzerine yönetici tayin etti. Sonra bütün Mısır ve Kenan ülkesinde kıtlık oldu, çok büyük sıkıntılar başladı. Atalarımız yiyecek hiçbir şey bulamadılar. Mısır'da buğday bulunduğunu duyan Yakup, onları Mısır'a ilk yolculuklarına gönderdi. Mısır'a ikinci kez gediklerinde Yusuf kardeşlerine kimliğini açıkladı. Firavun böylece Yusuf'un

⁶ Kıssa Eski Ahit'te geniş bir biçimde yer almakta iken Yeni Ahit'te kısaca bahsi geçmiştir. Bu kıssa Hristiyanlıkta Eski Ahit'te anlatıldığı şekliyle kabul edilmektedir (Zaferü'l-İslam Han, 1981: 25).

ailesini tanımış oldu. Yusuf haber gönderip babası Yakup'u ve bütün akrabalarını, toplamda yetmiş beş kişiyi çağırttı. Yakup Mısır'a gitti. Kendisi de atalarımız da orada öldüler. Kemikleri sonra Şekem'e getirildi ve İbrahim'in Şekem'de Hamor oğullarından gümüş karşılığında satın almış olduğu mezara konuldu. Tanrı'nın İbrahim'e verdiği sözün gerçekleşme zamanı yaklaştığında, Mısır'daki halkımızın nüfusu oldukça artmıştı. Sonunda Yusuf hakkında bilgisi olmayan yeni bir kral Mısır'da tahta çıktı. Bu adam, halkımıza karşı haince ve acımasızca davrandı, atalarımıza kötülük etti. Onları, yeni doğan çocuklarını açıkta bırakıp ölüme terk etmeye zorladı.

1.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Kıssası⁷

Yusuf suresi Mekke döneminde inmiştir. 111 ayettir. Bu surede Yusuf Peygamberin hayatta karşılaştığı sıkıntılar ve bunlara sabrederek nasıl başarıya ulaştığı anlatılmakta ve inananlar için faydalı öğütler, önemli mesajlar verilmektedir. Kur'an'da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sure budur.⁸

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

¹Elif Lâm Râ. Bunlar, apaçık Kitabın ayetleridir.

²Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

³Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

⁴Hani Yusuf babasına, “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.

⁷ Kur'an-ı Kerimdeki Yusuf kıssası için yararlanılan kaynak: <http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-96/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1> (14 Aralık 2017).

⁸ Yusuf suresinin üçüncü ayetinde Hz. Peygamber'e hitaben kendisine daha önce bilmediği “ahsenü'l-kasasın” anlatılacağı söylenir. Bu sure için söylenen “ahsenü'l-kasas” ifadesi “kıssaların en güzeli” manasını ifade etmekle birlikte müfessirler bu terkibe “geçmiş zamanlarda vuku bulmuş en güzel olaylar bütünü” veya “geçmişte cereyan etmiş bir olayın en güzel şekilde anlatılması” manasını vermişlerdir. Bazı âlimlere göre “en güzel” ifadesi Hz. Yusuf'un kendisinin ve pek çok ibret ve hikmet ihtiva eden hikâyesinin güzelliğini ima etmekle birlikte suredeki ilahî vahiy üslubundaki güzelliğe de işaret etmektedir. Bu sure Hz. Muhammed'in ebedî güzelliğine de delalettir ve onun elçiliğini doğrulayan açık delillerden birini teşkil etmektedir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de bu sure gibi ibretler, hikmetler, nükteler ve kıssanın diğer özelliklerini ihtiva eden başka bir kıssa bulunmamaktadır ve sure tevhid, dünya ve ahiret hayatını düzenleyecek yararlı bilgiler de içermektedir. Bazı âlimlere göre ise bu tabirdeki “en güzel” ifadesi “çok ilgi çekici” manasındadır (Topaloğlu, 2013: 28; Kırcı, 1989: 178; Temiz, 2015: 68; Seratlı, 2006: 7).

⁵Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kururlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”

⁶“İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

⁷Andolsun, Yusuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır.

⁸Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.”

⁹“Yusuf’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”

¹⁰Onlardan bir sözcü, “Yusuf’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın” dedi.

¹¹Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yusuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

¹²“Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

¹³Babaları “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer diye korkuyorum.”

¹⁴Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.

¹⁵Yusuf’u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de O’na, “Andolsun, (senin Yusuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik.

¹⁶(Yusuf’u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

¹⁷”Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) O’nu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.

¹⁸Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.”

¹⁹Bir kervan gelmiş suçularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca “Müjde! Müjde, İşte bir oğlan!” dedi. O’nu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.

²⁰O’nu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

²¹O’nu satın alan Mısırlı kişi hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz.” İşte böylece biz Yusuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

²²Olgunluk çağına erişince O’na hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.

²³Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi.

²⁴Andolsun kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

²⁵İkisi de kapıya koştular. Kadın Yusuf’un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyeninin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.”

²⁶Yusuf, “O benden arzusunu elde etmek istedi” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, O (Yusuf) yalancılardandır.”

²⁷“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir. O (Yusuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.”

²⁸Kadının kocası Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.”

²⁹“Ey Yusuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.”

³⁰Şehirde bir takım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.

³¹Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yusuf’a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yusuf’u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.

³²Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve zillate uğrayanlardan olacak.”

³³Yusuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum” dedi.

³⁴Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

³⁵Sonra onlar, Yusuf’un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

³⁶Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir

ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz” dedi.

³⁷Yusuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindendir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.”

³⁸“Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum. Bizim Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

³⁹“Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?”

⁴⁰“Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”

⁴¹“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.”

⁴²Yusuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan O’nu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.

⁴³Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi.

⁴⁴Dediler ki: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.”

⁴⁵Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yusuf’u) hatırladı ve, “Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin” dedi.

⁴⁶(Zindana varınca), “Yusuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler” dedi.

⁴⁷Yusuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.”

⁴⁸“Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.”

⁴⁹“Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) sıra ve yağ sıkacaklar.”

⁵⁰Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi Yusuf’a gelince (Yusuf) dedi ki: “Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.”

⁵¹Kral kadınlara, “Yusuf’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlar, “Haşa! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yusuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.

⁵²(Yusuf), “Benim böyle yapmam, Aziz’in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi.

⁵³“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

⁵⁴Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”

⁵⁵Yusuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim” dedi.

⁵⁶Böylece Yusuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

⁵⁷Elbette ki, ahiret mükâfatı, inananlar ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir.

⁵⁸(Derken) Yusuf’un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yusuf onları tanıdı, onlar ise Yusuf’u tanımıyorlardı.

⁵⁹Yusuf onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”

⁶⁰“Eğer onu bana getirmezsensiz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın.”

⁶¹Dediler ki: “Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız.”

⁶²Yusuf adamlarına dedi ki: “Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anarlar da belki yine dönüp gelirler.”

⁶³Onlar, babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz” dediler.

⁶⁴Yakub onlara, “Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir” dedi.

⁶⁵Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. “Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir” dediler.

⁶⁶Babaları, “Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.

⁶⁷Sonra da, “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben ona tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız ona tevekkül etsinler” dedi.

⁶⁸Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

⁶⁹Yusuf’un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin’i yanına bağrına bastı ve (gizlice) “Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülmeyin” dedi.

⁷⁰Yusuf onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.”

⁷¹Yusuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler.

⁷²Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim” dediler.

⁷³Dediler ki: “Allah’a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.”

⁷⁴Onlar, “Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?” dediler.

⁷⁵Onlar da: “Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler.

⁷⁶Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yusuf’a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah’ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

⁷⁷Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yusuf bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, “Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor” dedi.

⁷⁸Onlar, Yusuf’a: “Ey güçlü vezir (Aziz)! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz” dediler.

⁷⁹Yusuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.

⁸⁰Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

⁸¹“Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.”

⁸²“Bulunduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.”

⁸³Yakup, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmaya sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.

⁸⁴Onlardan yüz çevirdi ve, “Vah! Yusuf’a vah!” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.

⁸⁵Oğulları, “Allah’a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yusuf’u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın” dediler.

⁸⁶Yakup, “Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim. Ben Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim” dedi.

⁸⁷“Ey oğullarım! Gidin Yusuf’u ve kardeşini araştırın. Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez.”

⁸⁸Bunun üzerine (Mısır’a dönüp) Yusuf’un yanına girdiklerinde, “Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır” dediler.

⁸⁹Yusuf dedi ki: “Siz (henüz) cahil kimseler iken Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?”

⁹⁰Kardeşleri, “Yoksa sen, sen Yusuf musun?” dediler. O da, “Ben Yusuf’um, bu da kardeşim. Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse şüphesiz Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez” dedi.

⁹¹Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.”

⁹²Yusuf dedi ki: “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

⁹³Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin” dedi.

⁹⁴Kervan (Mısır’dan) ayrılınca babaları, “Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yusuf’un kokusunu alıyorum” dedi.

⁹⁵Onlar da, “Allah’a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın” dediler.

⁹⁶Müjdecî gelip gömleği Yakub’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakup, “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi.

⁹⁷Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler.

⁹⁸Yakub, “Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

⁹⁹(Mısır’a gidip) Yusuf’un huzuruna girdiklerinde; Yusuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin” dedi.

¹⁰⁰Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yusuf'a) saygı ile eğildiler. Yusuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

¹⁰¹“Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”

¹⁰²İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

¹⁰³Sen ne kadar şiddetle arzu etsen de insanların çoğu inanacak değildir.

¹⁰⁴Halbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur'an) âlemler içinde ancak bir öğüttür.

¹⁰⁵Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.

¹⁰⁶Onların çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar.

¹⁰⁷Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

¹⁰⁸De ki: “İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız. Allah'ın şanı yücedir. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim.”

¹⁰⁹Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

¹¹⁰Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hale gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.

¹¹¹Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.

1.2. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Kıssalarının Mukayesesi⁹

Yusuf kıssası, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Kitab-ı Mukaddes'te yer alan kıssalardandır. Her iki kutsal kitap da olay örgüsü ve genel çerçevesiyle benzerlik gösterse de Kur'an'da anlatılan ile Kitab-ı Mukaddes'te yer alan kıssa arasında anlatım, yöntem ve kapsam açısından birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları tespit edebilmek amacıyla Kur'an ve Tevrat'taki Yusuf kıssası şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

1.2.1. Yakup

Kur'an-ı Kerim'e göre peygamber, Yahudi inançlarına göre İsrail'in ataları olarak adlandırılan üç kişiden biri olan İshak oğlu Yakup aynı zamanda İsrailoğullarının isim babasıdır (Harman, 2013: 274). Kitab-ı Mukaddes'te doğumu esnasında kardeşi Esav'ın topuğunu tuttuğu, daha sonra da kardeşini aldatıp yerine geçtiği için ona Yakup dendiği bilgisi yer almaktadır. Yakup'un, anneleri Rebeka; Esav'ın ise babaları İshak tarafından yönlendirilmesi sonucu kardeşlerin birbirleriyle mücadele içerisinde oldukları ve bu mücadelede birbirlerine üstün gelmek için çeşitli hilelere başvurmaktan da geri kalmadıkları görülmektedir.¹⁰

⁹ Yusuf kıssası İncil'de kısaca anlatıldığı için mukayese Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf kıssaları üzerinden yapılmıştır.

¹⁰ Doğum vakti geldiğinde, Rebeka'nın ikiz çocukları oldu. İlk doğan oğlu kıpkırmızı ve tüylüydü; kırmızı bir cüppeyi andırıyordu ve onun adını Esav koydular. Sonra kardeşi doğdu ve eliyle Esav'ın topuğunu tutuyordu. Bu yüzden İshak ona Yakup (topuk tutar) adını verdi. Rebeka doğum yaptığı vakit İshak altmış yaşındaydı. Çocuklar büyüdü. Esav kırları seven usta bir avcı oldu. Yakup ise çadırdaki oturan sakin bir adamdı. İshak, Esav'ı daha çok severdi çünkü onun yakalayıp getirdiği avların etlerini yedi. Rebeka ise Yakup'u severdi. Bir gün Yakup çorba pişirirken Esav avdan geldi. Aç ve bitkindi. Esav, Yakup'a, "Lütfen şu kırmızı çorbadan biraz ver de içeyim, aç ve bitkinim" dedi. Bu sebeple ona Edom adı da verildi. Yakup, Esav'a "Önce sen ilk oğulluk hakkını bana ver" diye karşılık verdi. Esav, "Baksana, açlıktan ölmek üzereyim, ilk oğulluk hakkının bana ne yararı var?" dedi. Yakup,

Tevrat'ta Yakup için kullanılan isimlerden biri de "İsrail"dir. Tevrat'taki bir pasajda Tanrı'nın Yakup'a görüldüğü, ona adının artık Yakup değil İsrail olduğunu söyleyerek onu kutsadığı bilgisi yer almaktadır.¹¹ Kur'an'da da Yakup'tan İsrail olarak

"Önce ant iç" dedi. Esav ant içerek ilk oğulluk hakkını Yakup'a çorba karşılığında sattı. Yakup, Esav'a ekmek ve mercimek çorbası verdi. Esav yiyip içtikten sonra kalkıp gitti ve böylece Esav ilk oğulluk hakkını küçümsemiş oldu (**Yaratılış**, 25. Bab/ 24-33). // İshak yaşlanmıştı ve gözleri görmez olmuştu. Büyük oğlu Esav'ı çağırıp, "Oğlum!" dedi. Esav, "Efendim!" diye yanıtladı. İshak, "Artık yaşlandım, ne zaman öleceğimi bilmiyorum. Silahlarını al, kırlara çıkıp benim için bir hayvan avla. Sevdığım lezzetli bir yemek yap sonra bana getir yiyeyim. Ölmeden önce seni kutsayayım." dedi. İshak, oğlu Esav'la konuşurken Rebeka onları dinliyordu. Esav avlanmak için kıra çıktığında, Rebeka oğlu Yakup'a şöyle dedi: "Dinle, baban İshak'ın ağabeyin Esav'a söylediklerini işittim. Baban ona, 'Bana bir hayvan avla getir, lezzetli bir yemek yap, yiyeyim. Ölmeden önce de seni RAB'bin huzurunda kutsayayım.' dedi. Bak oğlum, sana söyleyeceklerimi iyi dinle: 'Git süründen bana iki seçme oğlak getir. Ben oğlaklardan babanın sevdiği lezzetli bir yemek yapayım; ancak yemesi için onu babana sen götüreceksin ki, ölmeden önce Esav'ı değil seni kutsasın.'" Yakup, "Ama kardeşim Esav'ın bedeni kıllı ama benimki kılsız" diye cevapladı, "Ya babam bana dokunursa? O zaman benim onu aldattığımı anlar. Kutsama yerine üzerine lanet getirmiş olurum." Annesi, "Sana gelecek lanet bana gelsin, oğlum! Sen beni dinle ve git süründen oğlakları getir." dedi. Yakup gitti ve oğlakları alıp annesine getirdi. Annesi babasının sevdiği bir yemek yaptı. Büyük oğlu Esav'ın en güzel giysileri o anda evdeydi. Rebeka onları Yakup'a giydirdi. Ellerinin üstünü ve ensesinin kılsız yerlerini oğlak derisiyle kapladı. Yaptığı lezzetli yemekle ekmeği Yakup'a verdi. Yakup babasının yanına gidip, "Baba!" diye seslendi. Babası, "Evet, sen kimsin?" dedi. Yakup, "Ben ilk oğlum Esav'ım" diye cevapladı, "Söylediğini yaptım. Lütfen kalk, otur ve getirdiğim av etini ye. Öyle ki, beni kutsayabilesin." dedi. İshak, "Nasıl da böyle çabucak buldun oğlum?" dedi. Yakup, "Tanrının RAB bana yardım etti" diye cevapladı. İshak, "Yaklaş, oğlum sana dokunayım, gerçekten oğlum Esav mısın, değil misin anlayayım." dedi. Yakup babasına yaklaştı. Babası Yakup'a dokundu ve "Ses Yakup'un sesi, ama eller Esav'ın elleri" dedi. Onu tanıyamadı. Çünkü Yakup'un elleri ağabeyi Esav'ın elleri gibi kıllıydı. İshak onu kutsamak üzereyken, bir daha "Sen gerçekten oğlum Esav mısın?" diye sordu. Yakup, "Evet!" diye yanıtladı. İshak, "Oğlum, av etini getir yiyeyim de seni kutsayayım" dedi. Yakup önce yemeği, sonra şarabı getirdi. İshak yedi, içti. "Yaklaş da beni öp, oğlum" dedi. Yakup yaklaşıp babasını öptü. Babası onun giysilerini kokladı ve kendisini kutsayarak şöyle dedi: "İşte oğlunun kokusu Sanki RAB'bin kutsadığı kırların kokusu. Tanrı sana göklerin çiyeinden ve yerin verimli topraklarından bol buğday ve yeni şarap versin. Halklar sana kulluk etsin, Uluslar boyun eğsin. Kardeşlerine egemen ol, kardeşlerin sana boyun eğsin. Sana lanet edenlere lanet olsun, Seni kutsayanlar kutsansın." dedi. İshak Yakup'u kutsadıktan ve Yakup babasının yanından ayrıldıktan kısa bir zaman sonra kardeşi Esav avdan döndü. Esav da av etinden lezzetli bir yemek yapıp babasına götürdü. Ona, "Baba, kalk, getirdiğim av etini ye. Öyle ki, beni kutsayabilesin." dedi. Babası, "Sen kimsin?" diye sordu. Esav, "Ben ilk oğlum Esav'ım" diye karşılık verdi. İshak'ı bir titreme sardı. Tir tir titreyerek, "Öyleyse daha önce avlanıp bana yemek getiren kimdi?" diye sordu, "Sen gelmeden önce yemeğimi yiyip onu kutsadım. Artık o kutsanmış oldu." Esav babasının anlattıklarını duyunca, acı acı bağırdı. "Beni de kutsa, baba, beni de!" dedi. İshak, "Kardeşin Yakup gelip beni kandırdı senin yerine o kutsandı." dedi. Esav, "Ona boşuna mı Yakup diyorlar? İki kezdir beni aldatıyor. Önce ilk oğulluk hakkımı aldı. Şimdi de benim yerime o kutsandı." dedi (**Yaratılış**, 27. Bab: 1-36).

¹¹ Hz. Yakup'un "Tanrıyla güreşir" anlamına gelen "İsrail" lakabını alması ile ilgili olarak Tevrat'ta iki anlatı bulunmaktadır. **Birinci anlatı:** *Yakup Güreş Tutuyor:* Yakup o gece kalktı; iki karısını, iki cariyesini on bir oğlunu yanına alıp Yabbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti. Onları geçirdikten sonra sahip olduğu her şeyi de karşıya geçirdi. Böylece Yakup arkada yalnız kaldı. Bir adam gün ağarınca kadar onunla güreşti. Yakup'u yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki güreşirken Yakup'un uyluk kemiği çıktı. Adam, "Bırak beni gün ağarıyor" dedi. Yakup, "Beni kutsamadıkça seni bırakmam" diye yanıtladı. Adam, "Adın ne?" diye sordu. "Yakup." Adam, "Artık sana Yakup değil, İsrail denecek, Çünkü Tanrıyla, insanlarla güreşip yendin." dedi. (**Yaratılış**, 32. Bab: 22-28) **İkinci anlatı:** Yakup Paddan-Aram'dan dönünce, Tanrı ona yine görünerek onu kutsadı. "Sana Yakup diyorlar, ama bundan böyle adın Yakup değil, İsrail olacak" diyerek onun adını İsrail koydu. "Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım" dedi, "Verimli ol, çoğal. Senden bir ulus ve uluslar topluluğu doğacak. Kralların atası olacaksın. İbrahim'e, İshak'a verdiğim toprakları sana verecek, senden sonra da soyuna bağışlayacağım." Sonra Tanrı Yakup'tan ayrılarak onunla konuştuğu yerden yukarı çekildi. Yakup Tanrı'nın

bahsedilmiştir; ancak Tevrat'ta Yakup'a İsrail isminin nasıl verildiğini anlatan bölümlerin hiçbiri Kur'an'da bulunmamaktadır.¹²

Her iki kutsal kitapta da Yakup'un, oğlu Yusuf'u diğer kardeşlerden daha üstün tuttuğu ve daha çok sevdiği belirtilmiştir. Tevrat'ta bu durum Yusuf'un, Yakup'un yaşlılığında doğmuş olmasıyla açıklanırken, Kur'an'da babasının Yusuf'a olan sevgisinin sebebi olarak Hz. Yakup'un, onun ataları İbrahim ve İshak gibi peygamber olacağını gösteren özelliklere sahip olduğunu anlaması gösterilmektedir.

Yakup'un, oğlu Yusuf'un gördüğü rüyayı anlattıktan sonra verdiği cevap kutsal kitaplarda farklılık arz etmektedir. Tevrat'ta, Yusuf'un rüyasında güneş, ay ve on bir yıldız kendisine secde ederken gördüğünü babasına anlattığında Yakup *“Ne biçim düş bu? Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani?”* diyerek Yusuf'u azarlar (Yaratılış, 37. Bab: 10). Kur'an'da ise Hz. Yakup rüyayı kardeşlerinin duyması halinde kıskançlıklarının artıp ona fenalık etmesinden endişe ederek *“Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır. İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır.”* diyerek oğlunu uyarır (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 6).

Kardeşlerinin Yusuf'a ait kanlı gömleği getirip, onun öldüğünü söylediklerinde Tevrat'ta Yakup'un oğullarının sözlerine hemen inandığı, üzüntüden üzerindeki kıyafetleri yırttığı ve oğlu için yas tutmaya başladığı anlatılır. Kur'an'da ise Hz. Yakup durum karşısında oğullarının düzenlediği hileyi hemen sezer; ancak sabır gösterip, başına gelenlerden sadece Allah'a sığınacağını ifade ederek teslimiyetçi bir tavır sergiler.

kendisiyle konuştuğu yere taş bir anıt dikti. Üzerine dökmelik sunu ve zeytinyağı döktü. Oraya, Tanrı'nın kendisiyle konuştuğu yere Beytel adını verdi (Yaratılış, 35. Bap: 9-15).

¹² Kur'an-ı Kerim'de Yakup adı on surede on altı defa geçmektedir. (Bakara 2/132, 133, 136, 140; Âl-i İmran 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yusuf 12/6, 38, 68; Meryem 19/6, 49; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27; Sâd 38/45); İsrail adı tek başına iki (İmrân 3/93; Meryem 19/58) ve Benî İsrail şeklinde 41 yerde geçmektedir (Harman, 2013: 275).

Her iki kutsal kitapta farklılık arz eden unsurlardan bir diğeri de kardeşlerin Bünyamin'i Mısır'a götürmek istediklerini söylediklerinde Yakup'un verdiği tepkidir. Kur'an'da Hz. Yakup, oğullarının başlarına bir şey gelmemesi için onlara şehre farklı kapılardan girmelerini söylese de Allah'tan gelecek bir şeyi engelleyemeyeceğini bilir ve O'na tevekkül eder. Yakup'un manevî kudretine işaret eden bir başka hadise ise oğlu Yusuf'un gömleğinin kokusunu daha oğulları gömleği ona getirmeden almasıdır. Bir peygambere has bu hasletler Tevrat'ta bahsi geçen Yakup karakterinde bulunmamaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te Yakup, Bünyamin'e yolda bir zarar gelir endişesiyle bir müddet onu ağabeyleriyle göndermeye razı olmaz ve oğullarının kardeşleri Yusuf'un yaşadığını söylediğinde de onlara inanmayarak baygınlık geçirir.

Tevrat ve Kur'an'daki Yakup karakteri genel hatlarıyla değerlendirildiğinde Kitab-ı Mukaddes'te Yakup, bazen sıradan bir insan ve sıradan bir baba, bazen de Tanrıyla güreşen mitolojik bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'da ise Hz. Yakup'un, olaylar karşısındaki tepkileri, önsezileri, teslimiyetçi ve kaderci tavrı onun sadece bir peygamberde bulunabilecek vasıflara sahip olduğunu göstermektedir.

1.2.2. Yusuf

Tevrat'ta, hamile kalamayan Rahel'in Tanrı'ya çocuk sahibi olabilmek için yalvarmasından, Tanrı'nın onun dualarını kabul ederek ona bir oğul bahşetmesinden, utancı ortadan kalktığı ve bir oğlunun daha olmasını istediği için ona "ortadan kalkmak" ve "daha çok versin" anlamlarına gelen Yusuf ismini verdiğinden bahsedilmektedir.¹³ Çocukluğu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmayan Yusuf'un on yedi yaşında iken kardeşleri ile birlikte sürü otlattığı, babası tarafından çok sevildiği ve kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına ulaştırdığı ifade edilmiştir. Tevrat'ta verilen bu bilgilerden Yusuf'un babası tarafından çok sevilmesi dışında hiçbir Kur'an'da yer almamaktadır.

Yusuf'un karakter olarak Tevrat'ta, kuyuya atılana kadar kardeşlerinin söylediklerini babasına yetiştiren, gördüğü rüyaları kardeşlerine karşı üstünlük edasıyla anlatan

¹³ "Tanrı Rahel'i anımsadı, onun duasını işiterek çocuk sahibi olmasını sağladı. Rahel hamile kaldı ve bir erkek çocuk doğurdu. "Tanrı utancımı kaldırdı. RAB bana bir oğul daha versin!" diyerek çocuğa Yusuf adını verdi" (Yaratılış, 30. Bab: 22-24).

şımarık bir çocuk iken kuyudan çıkarılıp Mısır'a götürüldükten sonra yüksek ahlakî değerlere sahip olduğu görülmektedir. Kur'an'da ise en başından beri hiçbir kötü davranış sergilemeyen saf, iyi niyetli ve üstün yaratılışlı bir çocuktur.

Yusuf'un fiziksel özellikleriyle ilgili olarak Tevrat'ta "*Yusuf güzel yapılı, yakışıklıydı*" (Yaratılış, 39. Bab: 6), Kur'an'da ise "*Haşa! Allah için, bu bir insan değil; ancak şerefli bir melektir*" dediler." (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 31) ifadeleri geçmektedir.

1.2.3. Yusuf'un Rüyası

Yusuf'un gördüğü rüyaların sayısı Kur'an'da bir iken Tevrat'ta iki olarak geçmektedir. Tevrat'ta anlatılan ilk rüyada Yusuf, tarlada demet bağladıkları esnada kendi demetinin kalkıp dikildiğini ve kardeşlerinin demetlerinin bu demet karşısında eğildiğini görür. Yusuf, bu rüyayı sadece kardeşlerine anlatmıştır. İkinci rüyada ise güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür ki bu, Kur'an-ı Kerim'de de bahsi geçen rüyadır. Tevrat'ta Yusuf'un bu rüyayı kardeşlerine ve babasına, Kur'an'da ise yalnızca babasına anlattığı bilgisi yer almaktadır.

1.2.4. Yusuf'un Kardeşleri

Tevrat'a göre Yakub'un dört eşi bulunmaktadır. Yakup, dayısı Laban'ın kızları Lea, Rahel, Lea'nın cariyesi Bilha ve Rahel'in cariyesi Zilpa olmak üzere bu dört eşten on iki oğula sahiptir. Yusuf, Yakub'un ikinci eşi olan Rahel'den doğan ilk çocuğudur.¹⁴ Kur'an'da Yusuf'un annesinin ismiyle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmamakta, kardeşlerden ise sadece Bünyamin'in ismi geçmektedir. Bünyamin ve Yusuf'un anne-baba bir, diğerleriyle ise babadan bir kardeş oldukları bildirilmiştir.¹⁵

Her iki kutsal kitapta da kardeşler babalarının Yusuf'a olan sevgisinden rahatsız olmakta ve kardeşleri için hain planlar yapmaktadırlar. Tevrat'ta kardeşlerin Yusuf'a

¹⁴ Yakup'un eşleri ve çocuklarının ismiyle ilgili olarak Tevrat'ta şu ifadeler yer almaktadır: Yakup'un on iki oğlu vardı. Lea'nın oğulları: Ruben –Yakup'un ilk oğlu– Şimon, Levi, Yahuda, İssakar, Zevulun. Rahel'in oğulları: Yusuf, Benyamin. Rahel'in cariyesi Bilha'nın oğulları: Dan, Naftali. Lea'nın cariyesi Zilpa'nın oğulları: Gad, Aşer. Yakup'un Paddan-Aram'da doğan oğulları bunlardır (**Yaratılış**, 35. Bab 23-26).

¹⁵ Yusuf onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim." (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 59)// Yusuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i yanına bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşimin, artık onların yaptıklarına üzülme" dedi (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 69).

karşı olan nefreti babalarının Yusuf'u hepsinden daha çok sevdiğini anlamalarıyla başlar ve Yusuf'un gördüğü rüyaları onlara anlatması ile de artar. Kur'an-ı Kerim'de ise kendileri daha kalabalık ve güçlü bir topluluk iken Yusuf ve kardeşi Bünyamin'in daha çok sevildiğini görürler ve babalarının büyük bir yanlışlığı içerisinde olduğunu düşünerek Yusuf'a kin beslerler.¹⁶ Kardeşlerin Yusuf'a karşı hissettikleri kin ve nefret onlarda Yusuf'u öldürme isteğini ortaya çıkarır; ancak daha sonra kan dökmekten vazgeçerek onu kuyuya atmaya karar verirler. Bu hadise esnasında Tevrat'ta kardeşlerden Ruben ve Yahuda'nın ismi zikredilirken, Kur'an'da kardeşlerden herhangi biri işaret edilerek "onlardan bir sözcü" ifadesi kullanılmıştır.¹⁷

1.2.5. Yusuf'un Kuyuya Atılması ve Köle Olarak Satılması

Tevrat'a göre Yusuf'un kardeşleri sürülerini otlatmak için Şekem'e giderler ve babası, kendi isteği ile Yusuf'u kardeşlerinin yanına yollar. Şekem'e vardığında kardeşlerini bulamayan Yusuf onların Dotan'a gittiğini öğrenir ve o da arkalarından Dotan'a gider. Yusuf'un geldiğini uzaktan gören kardeşleri onu öldürmek için plan yapmaya başlar; ancak içlerinden Ruben kardeşinin canına kıyılmasına razı gelmez, onu kurtarıp babasına götürmek amacıyla onun kuyuya atılmasını teklif eder. Diğer kardeşler bu teklifi kabul eder ve Yusuf'un kıyafetlerini çıkarıp onu kuyuya atarlar. İsmaililere ait bir kervanın geldiğini gördüklerinde ise onu satmaya karar verirler ve onu kuyudan çıkararak yirmi gümüşe satarlar. Bir teke keserek Yusuf'un kıyafetlerini kana bularlar ve döndüklerinde babalarına kanlı elbiseyi göstererek onu yabanî bir hayvanın yediğini anlatırlar. Yakup bu anlatılanlara inanarak oğlu için yas tutmaya başlar. Kur'an'da ise kardeşleri Yusuf'u kıra götürmek için babalarını razı etmeye çalışırlar. Yakup sonunda istemeyerek de olsa Yusuf'u kardeşleri ile gönderir. Yusuf'un gömleğini çıkarıp, onu kuyuya atan ağabeyleri gömleği sahte bir kana bulayarak babalarına götürürler ve ona Yusuf'un bir kurt tarafından yendiğini söylerler. Kur'an'da, Tevrat'ta olduğu gibi Yusuf

¹⁶ Kardeşleri dediler ki: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanlışlığı içindedir" (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 8).

¹⁷ "Yusufu öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (töve edip) salih kimseler olursunuz." Onlardan bir sözcü, "Yusufu öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın" dedi (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 9-10).

kardeşleri tarafından satılmaz. Oradan geçmekte olan bir kervanın sucusu tarafından kuyudan çıkarılır, satılmak üzere Mısır'a götürülür ve bir Mısırlı tarafından satın alınır.

1.2.6. Kadın¹⁸ (Zeliha)

Tevrat'ta Mısırlı Potifar'ın, Kur'an'da ise Mısır azizinin karısı olduğu belirtilen kişinin ismiyle ilgili herhangi bir bilgi her iki kutsal kitapta da verilmemiştir. Tevrat'a göre güzel yapılı ve yakışıklı olan Yusuf'a efendisi Potifar'ın karısı göz koyar ve onunla birlikte olmak ister. Evde yalnız oldukları bir gün Yusuf'a bu isteğini yineleyen kadın Yusuf'tan olumsuz cevap alınca onu giysisinden tutar ve Yusuf giysisini onun elinde bırakarak dışarı kaçar (Yaratılış, 39. Bab 7-13). Tevrat'ta giysi olarak belirtilen kıyafet Kur'an'da gömlek olarak geçmektedir. Kadın, ona birlikte olmayı teklif ettiğinde Yusuf kabul etmez,¹⁹ kadın onu tutmak isteyince de Yusuf'un gömleği arkadan yırtılır. Her iki kutsal kitapta da "kadın" eşinin satın aldığı köleye karşı nefsanî arzular beslemesi, evli olduğu halde kölesiyle birlikte olmak istemesi, istediklerini elde edemediğinde ise iftiraya başvurması sebebiyle "kötü" bir karaktere sahiptir.²⁰ Kur'an'da kadının

¹⁸ Kur'an'da ve Tevrat'ta kadının adıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kur'an'da Mısır azizinin, Tevrat'ta ise Potifar'ın eşi olarak bahsedilmesine rağmen Zeliha/Züleyha ismi geçmemektedir. Sadece İslam sonrası bir Yahudi Literatüründe (Yashar wa-Yesheb) Züleyha diye anılmaktadır. Arapça kaynaklarda ise Zeliha/ Züleyha, Rail/ Raila adıyla bahsedilmiş, özellikle Farsça ve Türkçe mesnevilerde Zeliha ismi yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Öztürk, 2013: 552).

¹⁹ "Andolsun kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı." (Yusuf 12/24) Bazı müfessirler Yusuf suresinde geçen bu ayette Hz. Yusuf'un da anlık dahi olsa Zeliha'ya bir yakınlık hissi duymuş olabileceği; ancak peygamberlik vasfından ötürü bu kötü fiili işlemeyeceği şeklinde yorumlarken, bazı müfessirler ise bir peygamberin böyle bir hisse asla kapılmayacağı bu yorumun yanlış olduğunu söylemişlerdir (Turan, 2014: 60; Akdağ, 2009: 66; Seratlı, 2006: 108-114; Nurbaki, 2014: 40; Yeşil, 1950: 25; Yazır, 1942: 2856).

²⁰ Zeliha'nın edebî literatürde işlenen kimliği ile dinî metinlerdeki kimliği birbirinden farklıdır. Dinî kaynaklarda kendisinden çok fazla bahsedilmemesi hatta isminin bile geçmemesine rağmen, Hz. Yusuf'u konu alan hikâyelerde kendisinden söz edilerek yaptıklarından dolayı mazur görülmeğe ve sevgilisine kavuşmak için elinden geleni yapan, bu süreçte pek çok zorluğa göğüs geren, nihayetinde Hz. Yusuf ile evlenen, hem beşerî hem de ilahî aşkı bulan bir âşık kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır (Öztürk, 2013: 552). Hz. Yusuf ile Zeliha'nın evlenmesi meselesinin çıkış kaynağı olarak Kur'an ve Tevrat menşei iki farklı görüş bulunmaktadır. Kur'an'da Yusuf kıssasında anlatıldığı üzere Yusuf peygamber kardeşi Bünyamin'i alıkoyduğunda kardeşleri Yusuf'a şu şekilde seslenmişlerdir: "Onlar, Yusuf'a: "Ey güçlü vezir (Aziz)! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıyorsun. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz" dediler (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 78). Ayette, Hz. Yusuf için "Aziz" unvanının kullanılması bazı müfessirler tarafından Yusuf'un Zeliha'nın kocasının mevkisine geçtiği, Zeliha'nın bir mucize ile gençleştiği ve Melik tarafından Yusuf'la evlendirildiği şeklinde yorumlanmıştır. Bahsi geçen evlilik Kitabı Mukaddes'te ise Hz. Yusuf'un evliliği ile ilgili pasaj üzerine kurulmuştur. Yusuf, Potiphar'ın kızı (Asnad) ile evlenmiştir. Zeliha'nın kocasının adı da Potiphar'dır ve bu iki isim birbirine karışmıştır. Bu hikâye İsrailiyat geleneği içinde yorumcudan yorumcuya el değiştirince Potiphar ile Potipharah isimleri ses benzerliğinden dolayı aynı şahsı

pişmanlık duyarak işlediği suçu ve attığı iftirayı itiraf etmesi hadisesi yer alırken Tevrat'ta böyle bir durumdan bahsedilmemektedir.

Kur'an ve Tevrat'taki kıssada "kadın" Mısır Azizi'nin karısı olması, Yusuf'la birlikte olmak istemesi, isteğine ulaşamaması, Yusuf'a iftira atması gibi hususlar bakımından benzerlik göstermektedir; ancak Kur'an'da, kadının Yusuf'a iftira atan diğer Mısırlı kadınların da olduğu bir mecliste suçunu itiraf etmesi hadisesi kıssaya Tevrat'ta bulunmayan bir genişlik kazandırmıştır.

1.2.7. Kadının (Zeliha'nın) Hilesi

Tevrat'ta, Potifar'ın karısı Yusuf'la birlikte olmak ister; ancak Yusuf, kadının elinden kurtulmak için elbisesini orada bırakarak kaçır. Potifar geldiğinde kadın ona elbiseyi gösterir, Yusuf'un kendisiyle münasebet kurmak istediğini söyler ve onu zindana attırır (Yaratılış, 39. Bab 7-20). Kur'an'da ise kadın, kaçmak isteyen Yusuf'u durdurmak için arkasından koşar ve Yusuf'un gömleğini arkadan yırtar. Kapı açıldığında ise kadının efendisine rastlarlar. Kadın Yusuf'a iftira atar; ancak mesele araştırıldığında kadının ailesinden bir kişinin şahitliği ile Yusuf'un suçsuzluğu ortaya çıkar. Azizin karısının Yusuf'a olan aşkı ve ondan karşılık görememesi neticesinde ona attığı iftirayı şehirdeki kadınlar duyar ve dedikoduya başlar. Bunu üzerine azizin karısı şehirdeki bütün kadınları toplayıp onlara ziyafet hazırlar ellerine de birer bıçak verir. Yusuf'u gören kadınlar gördükleri güzellik karşısında ellerini keserler. Şehirli kadınların kendisine hak vermesi üzerine azizin karısı Yusuf'tan tekrar muradına karşılık almak ister. Yusuf kabul etmediğinde de onu zindana attırır (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 25-32). Tevrat'ta iftiranın araştırılması ve Mısırlı kadınların toplanması hadisesi yer almamaktadır.

işaret etmeye başlamış, sonuç olarak da hikâyede geçen Potipherah'ın kızı Potiphar'ın karısıyla yer değiştirmiş, Zeliha Asnat'ın rolünü üstlenmiştir (Turan, 2014: 71; Settârî, 2014: 25).

1.2.8. Aziz / Potifar²¹

Kur'an-ı Kerim'de kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yusuf kervancılar tarafından kuyudan çıkarılmış, satılmak üzere Mısır'a götürülmüş ve Mısırlı biri tarafından satın alınmıştır. Yusuf'u satın alan kişi "Aziz" olarak geçmektedir; ancak daha sonra Yusuf'tan da Aziz olarak bahsedildiği göz önünde bulundurulduğunda Aziz'in bir isim değil unvan olduğu anlaşılmaktadır.²² Tevrat'ta ise Yusuf'u satın alan kişi için "Potifar" denilmiş ve Mısır'da firavunun görevlisi muhafız birliği komutanı olarak bahsedilmiştir (Yaratılış, 37/36- 39/1). Tevrat'ta Aziz, karısının Yusuf için söylediklerine derhal inanmış ve onu zindana attırmıştır. Kur'an'da ise Yusuf'un kendini savunması üzerine vakayı araştırmış, Yusuf'un haklı olduğunu anlamış; ancak Yusuf'tan bu sırrı saklamasını istemiştir. Aziz, Zeliha'yı sadece kınamakla kalmış, sonrasında ise Zeliha'nın Yusuf'u zindana attırmasına müsaade etmiştir.

1.2.9. Yusuf'un Zindana Atılması

Tevrat'ta zindana atılan Yusuf'un hal ve hareketlerinden zindancıbaşının hoşnut kaldığı ve zindandaki diğer tutsakları onun yönetimine verdiği bilgisi bulunmaktadır. Kur'an'da ise böyle bir bilgi yer almamaktadır. Her iki kutsal kitapta da Yusuf'un zindanda iki gencin rüyasını yorumladığından bahsedilmektedir. Tevrat'ta bu kişiler başsaki ve fırıncıbaşı olarak zikredilirken, Kur'an'da kimlikleri ile ilgili net bir bilgi verilmemektedir. Yusuf'un, arkadaşlarının rüyalarını yorumladıktan sonra onlara "Allah'ın birliğini" anlattığı konuşma ise sadece Kur'an-ı Kerim'de bulunmaktadır.²³

²¹ Settârî, "Aziz" ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Firavun'un hazinedarı. Lakabı Aziz, adı Kıtîr idi. Nuyus adında bir hanımı vardır. Başka bir yerde o kadının adı Züleyha, daha başka bir yerde Râ'il şeklinde geçer. Sidersky'e göre Kıtîr, Potifar'ın bozulmuş şeklidir. Midraş metinlerinde de Kıtîr'in eşinin adı Züleyha şeklinde geçer" (Settârî, 2014: 76).

²² Kur'an ayetlerinde Yusuf'un ülkenin hazinelerine bakmakla yetkilendirildiğinin belirtilmesi ve daha sonra kardeşlerinin ona "Ey Aziz!" şeklinde seslenmeleri Aziz'in dönemin maliyeden sorumlu vezirlerine verilen bir unvan olduğu anlaşılmaktadır (Harman, 1991: 344).

²³ "Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı? Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 38-40)

Yusuf, rüyasını yorumladığı başsakiye zindandan kurtulacağını müjdelere ve çıktığında efendisine kendisinden bahsetmesini ister; ancak genç bu isteği unuttur ve kralın gördüğü rüyaları kimsenin yorumlayamaması üzerine Yusuf'u anımsar. Tevrat'ta Yusuf'un bu şekilde iki yıl daha zindanda kaldığı ifade edilirken, Kur'an'da herhangi bir süre belirtilmemiştir.

Kralın rüyasının yorumlanması hadisesinde de iki kutsal kitap arasında bazı farklılıklar vardır. Tevrat'ta Firavun adam göndererek Yusuf'u çağırır. Yusuf zindandan çıkar, tıraş olup giysilerini değiştirerek Firavun'un huzuruna çıkar ve rüyasını yorumlar. Kur'an'da ise Yusuf'un kralın rüyasını yorumlaması ve suçsuzluğunu ispat edişi şu şekilde anlatılmaktadır:

“(Zindana varınca), "Yusuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler" dedi. Yusuf dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) sıra ve yağ sıkacaklar. Kral, "Onu bana getirin" dedi. Elçi Yusuf'a gelince (Yusuf) dedi ki: "Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir. Kral kadınlara, "Yusuftan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?" dedi. Kadınlar, "Haşa! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Aziz'in karısı ise, "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yusuf doğru söyleyenlerdendir" dedi. (Yusuf), "Benim böyle yapmam, Aziz'in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi." dedi” (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 46-52).

Tevrat'ta Yusuf'un suçsuzluğunun ortaya çıkmasıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır; ancak her iki kutsal kitapta da kral rüyasının yorumundan memnun kalır ve Yusuf'u hazinelere bakmakla görevlendirerek ona yöneticilik verir.

1.2.10. Yusuf ve Kardeşlerinin Karşılaşması

İki kutsal kitapta da kardeşlerin Mısır'a kıtlık sebebiyle gelmeleri, Yusuf'un kardeşlerinden, en küçük kardeşi Bünyamin'i istemesi, zahire yükleri hazırlanırken Bünyamin'in yüküne taşı koyarak onu alıkoyması, Yusuf'un kardeşlerine kendini tanıtmaması, onları affetmesi ve ailenin Mısır'a gitmesi gibi genel hatlar benzerlik göstermektedir; ancak Tevrat'ta yer alan Yusuf'un kardeşlerini casuslukla suçlayarak üç gün gözaltında tutması, kardeşlerden Şimon'u rehin alması, kardeşlerin Mısır'a ikinci kez giderken türlü hediyeler götürmesi gibi detaylar Kur'an'da bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, Yusuf'un onu zindandan çıkaran, ailesine kavuşturan, ona saltanat bahşeden, sözlerin yorumunu öğreten, üzerinden lütuf ve inayetini esirgemeyen yüce Allah'a şükrettiği ve canının Müslüman olarak alınması için dua ettiği görülmekte iken Tevrat'ta Yusuf'a ait bir dua ya da konuşma bulunmamaktadır.

Yusuf kıssasının genel çerçevesi her iki kutsal kitapta da benzerlik arz etmektedir; ancak Tevrat ve Kur'an'ın kişiler ve olaylar karşısında farklı tavırlar sergilediği de açıkça görülmektedir. Tevrat'ta şahıslar, mekânlar ve olaylar hakkında verilen bilgiler kutsal bir kitabın sınırlarını zorlayacak detaylar içermekte ve pek çok zaman kıssa dinî bir vaka olmaktan çıkmaktadır. Kur'an'da ise kişi ve yer isimleriyle ilgili detaylara girilmemektedir. Yusuf suresinde, edebî bir üslup ve çok daha kısa bir anlatımla bilgilendirmeye, nasihat vermeye, dua, sabır ve tevekküle teşvik etmeye yönelik manevîyatın çok daha ağır bastığı bir tavır hâkimdir.

1.3. Edebiyatta Yusuf Kıssası

1.3.1. Arap Edebiyatında Yusuf Kıssası²⁴

Yusuf u Zeliha hikâyesi Arap edebiyatında genellikle mensur olarak kaleme alınmakla beraber, manzum olarak yazılanlar da bulunmaktadır. Arap edebiyatı bünyesinde yazılan bu eserlerin büyük çoğunluğu Yusuf suresi tefsiri, tefsir denemesi yahut daha önce yapılmış bir tefsire yazılan haşiyelerdir (Muş, 2000: 41-42). Hz. Yusuf'un

²⁴ Arap edebiyatındaki Yusuf kıssaları hakkında detaylı bilgi için bk. Halide Dolu, "Menşeiinden Beri Yûsuf Hikâyeleri ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1953); Züleyha Muş, "Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf ve Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 2000).

başından geçenleri konu alan ilk eser Gazâlî'nin (ö. 1111) *Bahrü'l-Mahabbe*, ikinci eser ise İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâli'd-dîn'in (ö. 1200) *Ez-Zehru'l-Enîk fî-Kıssati Yûsufî's-Sıddîk* adlı Yusuf suresi tefsiridir. Bu konudaki diğer eserler ise Ebû Hafs Sirâcü'd-dîn b. Ömer b. İbrahim el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir tarafından 1284 yılında yazılan *Ez-Zehru'l-Kimâm fî-Kıssati Yûsuf Aleyhi's-salâtü ve's-selâm*, Tâce'd-dîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed bin Yezîd et-Tûsî'nin (ö. 1311) *Câmi'u Letâ'ifi'l-Besâtîn*'i, Molla Mu'în-i Cuveynî'nin (ö. ?) *Ahsenü'l-Kasas'ı* ve Alâü'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhim b. Hazîni's-Şihî el-Bağdâdî'nin (ö. 1340) *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf*udur. Söz konusu eserler XV. yüzyıla kadar yazılan eserlerdir (Dolu, 1953: 97-100; Karahan, 1994: 9-10).

Yusuf u Zeliha hikâyesinin Türkiye kütüphanelerinde Şeyh Şamil Ebu Hadra Et-Telebentî tarafından M. 1494'te yazılan *El-Bedrü't-Tamâm fî Kıssâti Seyyidina Yûsuf Aleyhi's-selâm* adlı manzum bir örneği de bulunmaktadır (Muş, 2000: 42).

1.3.2. Fars Edebiyatında Yusuf Kıssası

Fars edebiyatında da sıklıkla işlenen konulardan biri olan Yusuf u Zeliha hikâyesine Farsça eserlerde yapılan telmih ve atıflar ilk olarak X. yüzyılda Ferruhî-i Sîstânî (M. XI. yy), Müncîk-i Tirmizî (M. XI. yy) ve Ebû Hanîfe-i İskâfî (M. XI. yy) gibi sebk-i Horasan şairlerinin methiyelerinde görülür. Şairler, Yusuf ve diğer kahramanların başından geçenleri, kendi dönemlerindeki bazı olaylarla ilişkilendirerek şiirlerinde anlatım zenginliği sağlamışlardır (Kurtuluş, 2013: 40).

Fars edebiyatında Yusuf hikâyesini mevzu edinen pek çok manzum, mensur ve manzum-mensur karışık yazılmış eser bulunmaktadır. Fars edebiyatındaki ilk Yusuf u Zeliha mesnevileri; Firdevsî'ye (ö. 1021) ait olduğu isnat edilen mesnevinin mukaddime kısmında yer alan bilgiye göre Ebu'l-Müeyyed-i Belhî (M. X. yy) ve Bahtiyârî-i Ahvâzî'ye (M. X.yy) aittir; ancak bu eserler bugün için mevcut değildir (Dolu, 1953: 111; Hayyampur, 1945: 71). Elde bulunan en eski Yusuf u Zeliha mesnevisi Firdevsî'ye ait olduğu ileri sürülen mesnevidir. Eserin Firdevsî'ye ait olup olmadığı hususunda ihtilaflar bulunmaktadır. Ethe'ye göre başka hiçbir İran şairinin kullanmadığı mütekârib bahrinin kullanılması eserin Firdevsî'nin olduğunu göstermektedir (Dolu, 1953: 120). Ritter ise *Şehnâme* üslubunun *Yûsuf u Zeliha*'nın üslubundan çok daha farklı olması

temeline dayanarak eserin Firdevsî'ye ait olmadığı görüşündedir (Karahan, 1994: 10). Eserin yeni bulunan bir nüshasının önsözünde Alparslan'ın oğlu Şemsü'd-dîn Ebû'l-Fevâris Togan Şah'ın (ö. 1072) övülmesi, dilin terim ve terkipler açısından Sâmânî dönemi Farsçasından çok farklı oluşu ve üslubunun *Şehname*'den oldukça geri olması bu eserin Firdevsî'ye ait olmadığı hususunda kuvvetli deliller olarak gösterilmektedir (Kanar, 1996: 127). Firdevsî'den sonra Sultan Sencer dönemi şairlerinden Şihâbü'd-dîn Am'ak-ı Buhârî (ö. 1148), Rüknu'd-dîn Mes'ûd b. Muhammed İmâmzâde (ö. 1127) Âzerî-i Tûsî (ö. 1461), Cemâlî (Pîr Cemalî) (ö. 1461), Câmî (ö. 1492), Nâzım (ö. 1671) ve Âzer mahlaslı Lutf Ali Beg (ö. 1781) de Yusuf u Zeliha mesnevisi yazmışlardır. Bunlardan başka Fars edebiyatında Yusuf u Zeliha mesnevisi yazan şairler şunlardır: Hâverî, Hâce Mes'ûd el-Kumnî, Muhammed Kâsım Hân Mevcî-i Bedahşânî, 'Ahdî-i Sâvecî, Mîr Ma'sûm-ı Safevî-i Nâmî, Takıyyü'd-dîn-i Evhadî, Mahmud Big Sâlim-i Tebrîzî, Nâzım-ı Herevî, Mîrzâ Muhammed b. Muhammed Şerîf el-Hasanî-i Kazvînî, Molla Şâh Muhammed b. Abd Muhammed, Muhammed İbrâhîm Halîlullâh, Salâhî, Mîrzâ Abdullâh b. Habîbillâh Şihâb-ı Terşîzî, Şevket, Haşmet, Şu'le-i İsfahânî, Nâzım-ı Gülpâyigânî, Cevherî-i Tebrîzî, Seyyid Safîr Ahmed Belgirâmî-oglu, Habîbî, Hâ'im Süleymân (Dolu, 1953: 151-164; Hayyampur, 1945: 75-84).

Fars edebiyatında Yusuf u Zeliha hikâyelerinin ilk mensur örnekleri ise Hâce Ebû İsmâîl Abdillâh b. Alî Mansûr Muhammed el-Ensârî-i Herevî'nin *Ünsü'l-Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis*'i, Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî'nin *Enîsü'l-Mürîdîn ve Ravzatü'l-Muhibbîn*'i, Mahmûd b. Muhammed b. İbrâhîm ve Mu'înü'ddîn Muhammed Emîn b. Şerefi'd-dîn Hâcî Muhammed el-Ferâhî'nin Yusuf suresi tefsiridir (Dolu, 1953:165-168).

1.3.3. Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası

1.3.3.1. Klasik Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası

Klasik Türk edebiyatında en çok işlenen mesnevi konularından biri şüphesiz ki Yusuf u Zeliha hikâyesidir. Hz. Yusuf'un başından geçenleri anlatan bu eserler Yusuf u Zeliha, Kıssa-i Yusuf, Yusuf u Züleyha gibi isimlerle ve mesnevi nazım şekliyle müstakil hikâyeler biçiminde işlenmiştir. Yusuf u Zeliha kıssası İslam dünyasının bütün yörelerinde oldukça rağbet görmüş, tavsiye edilmiş ve kıssaya telmihlerde bulunulmuş;

her zümreden halkın dinî, ahlakî ve kültürel yönden eğitilmesi için tekrar tekrar kaleme alınmıştır. Asıl kahramanı peygamber olan bir konuda üslupta ölçülü davranmak gibi bir yükümlülük altına giren şairler, Yusuf kıssasını mazmun olarak kullanırken bile tefsir dışına çıkmamaya özen göstermişlerdir. Tefsir dışına çıkan şairler ise Likâî’de olduğu gibi eserleri yakılarak cezalandırılmıştır (Ayan, 1997: 32; Canım, 2000: 490).

Klasik Türk şairleri, eserlerini vücuda getirirken -ilk dönem Yusuf u Zeliha mesnevileri hariç tutulduğunda- bilhassa Câmî’nin etkisi altında kalmış; ancak zamanla konunun işlenişi, üslup, sanat anlayışı gibi hususiyetler bakımından özgünlüğü yakalamışlardır. Türk edebiyatı Yusuf u Zeliha şairlerinin, Fars edebiyatından aldıkları ile birlikte ‘yenilikçi’ eğilimleri özleştirdikleri görülmektedir. Yavuzarslan ve Bayram bu hususla ilgili olarak çalışmalarında şu ifadelerle yer vermişlerdir:

“..... Orta Çağ Türk edebiyatının geleneksel ve yenilikçi özellikleri özellikle de Yusuf konusunu işlemede ön plana çıkar. Türk şiirinin gelişimi bu malzemeyi onlarca kez işleyerek olmuştur. Bunu nasıl anlatmalı? Türk toplumunun insan kaderi ile bu kadar çok ilgilenmesi nereden kaynaklanıyor? Tema, elbette Türk edebiyatına Arap ve Fars edebiyatlarından geçmiştir. Müslümanlar için en eski kaynak ‘Kur’an’ olmuştur. Türk şairleri bu kıssa ile ‘Kur’an tefsirleri’, ‘Kıyasu’l- Enbiyâ’lar’ özellikle de XI. yüzyıl Herat şeyhi Abdullah Ensârî’nin *Enîsü’l-Mürîdîn ve Şemsü’l-Mecâlis*²⁵ (Mürîdlerin Dostu ve Meclisler Güneşi) adlı kitabı gibi mensur eserler aracılığıyla tanışmıştır. Şiir yönünden ise Firdevsî’nin daha sonra ise Câmî’nin olgun eserleri aracılığıyla tanışmışlardır. Kısacası, Yusuf konusu Türk şairinin önüne konu olarak gelir ve Türk edebiyatı oradaki hayat ile Tanrı’nın belirlediği yüksek ahlakî ve ruhanî idealin ahenkli bir şekilde örülüşünden ibaret olan insanlığın kaderini tam olarak canlandırmanın bereketli bir zemini haline gelir. Yusuf konusu böyle kapsamlı bir yankıda, Türk toplumunun dünyevî ve dinî ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Türk toplumu bu kahramanın şaşırtıcı kaderi hakkındaki parlak ve sürükleyici kıssa aracılığıyla, Müslümanların ve bütün gelişmiş insanlık dünyasının sanatsal-estetik ve ahlakî-ruhanî değerlerini benimsemiştir. Aynı konu üzerinde defalarca yeni bir tarzda şiir yazma tecrübesi, Türk şairlerinin sanat bakımından usullerini sürekli bir şekilde geliştirmesine imkân

²⁵ Abdullah Ensârî’ye ait bu eserin ismi Keşfü’z-zünûn’da *Ünsü’l-Mürîdîn ve Şemsü’l-Mecâlis* olarak geçmektedir. (Keşfü’z-zünûn, 1971: 178).

vermiştir. Bu da edebiyatın gelişmesine hız kazandırmıştır. Yusuf temasının dönem ve bölge yönünden birbirine yakın yeni manzum varyantlarının oluşmasının sebeplerini ve manasını da bu yeni şiir tecrübelerinde aramak mümkündür” (Yavuzaslan ve Bayram, 2014: 16)

Anadolu sahasında mesnevi türünden ilk eserin XIII. yüzyılda verildiği ve mesnevi edebiyatının XIII. yüzyılda başladığı kabul edilmektedir. Bu dönemde yazılan eserler genel olarak “Kıssa-i Yusuf” yahut “Kıssa-i Yusuf u Züleyha/ Zeliha” olarak adlandırılmıştır. İçerik itibarıyla bir aşk hikâyesinden ziyade bir peygamber kıssası özelliği taşıyan bu mesnevilerde sade bir dil kullanıldığı, şiir ve vezin hâkimiyetinin henüz sağlanamadığı ve bu şiirlerin sanat endişesi gözetilmeksizin yazıldığı görülmektedir (Çelebioğlu, 1999: 33).

XIII. yüzyıldan XIV. yüzyılın sonlarına kadar olan süre içerisinde yazılan ve ilk dönem mesnevileri olarak adlandırılan eserler arasında yer alan Yusuf u Zeliha mesnevilerinde ortak gaye; insanlara bir aşk hikâyesi anlatmak değil, bir peygamber kıssası anlatarak onları bilhassa Moğol istilasının yarattığı kederden, üzüntüden korumak, kurtarmaktır. Bu nedenle şairler eserlerini kaleme alırken sanat endişesi taşımamışlardır.

XIV. asrın sonu XV. asrın başlarından itibaren pek çok Türk şairi Yusuf u Zeliha mesnevisi yazmış ve bu şairlerin birçoğu da Molla Câmî’nin mesnevisinin etkisinde kalarak eserlerini vücuda getirmişlerdir. Bu dönem mesnevilerinde gerek konuyu işleyişte gösterilen kudret ve sanat, gerekse de üslup açısından mükemmel sayılabilecek örnekler verilmiştir (Ertaylan, 1949: 212-213).

Tamamıyla dinî bir telkin maksadıyla yazılmış olan ilk dönem Yusuf u Zeliha mesnevileri ile XIV. asır sonları ile XV. asır başlarında yazılmış olan mesneviler arasında mevzuyu kavrayış ve işleyişte gösterilen kudret ve sanat gibi hususlar açısından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Daha önceki örneklerde üsluba, nazım kaidelerine pek ehemmiyet verilmezken bu dönem mesnevileri arasında edebiyat mefhumu bakımından mükemmel sayılan eserler kaleme alınmıştır.

XVI. yüzyılda aşk konulu manzum eserler içerisinde en çok işlenen hikâye Yusuf u Zeliha hikâyesidir. Molla Câmî’nin etkisinin devam ettiği bu yüzyılda divan şiirinin

süslü ve incelikli dili mesnevi edebiyatında da kendini göstermiş, sanatkârane bir tarz dönemin tüm mesnevilerinde etkili olmuştur (Türkdoğan, 2011: 56).

XVII. yüzyılda dönemin tarihî, siyasî ve iktisadî yönden bozulmaya başlaması ve edebiyatta yeni arayışlara yönelme isteği klasik mesnevi konularının geçmiş asırlara göre rağbet görmemesine sebep olmuş; ancak az da olsa klasik tarz mesneviler kaleme alınmıştır (Kartal, 2014: 460). Yusuf u Zeliha mesnevileri bakımından XVI. yüzyıldan sonra sayı ve nitelik olarak da bir gerileme söz konusu olmuştur. XV. ve XVI. yüzyıllarda konunun sıkça işlenmesi, gerek tahkiye gerekse de dil ve üslup bakımından oldukça güzel Yusuf u Zeliha mesnevilerinin yazılması XVII. yüzyılda şairleri kıssanın tahkiye edilmesi hususunda aşılması güç bir noktaya getirmiştir (Türkdoğan, 2011: 65-66).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, önceki asırda mesnevide görülmeye başlayan gerileme ve zayıflama kendini iyice hissettirmeye başlamış, aşk mesnevilerine olan ilgi azalmıştır. Bu yüzyıllarda yazılan Yusuf u Zeliha mesnevilerinin zayıf ve ses getirmeyen eserler olduğu dikkat çekmektedir (Kartal, 2014: 488).

XIII. yüzyıldan itibaren Türk Edebiyatı'nda yazılmış Yusuf u Zeliha mesnevileri asırlara göre şu şekilde tasnif edilebilir:

XIII. yüzyıl: Ali²⁶, Kırımlı Mahmut²⁷ ve Haliloğlu Ali²⁸

²⁶ Kaynaklarda *Kıssa-i Yûsuf* olarak geçen bu eserin H. 630/ M. 1233 yılında yazıldığı bilinmekte ve Türk edebiyatında ilk Yusuf u Zeliha hikâyesi olarak kabul edilmektedir. Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ertaylan, 1949; Uygur, 2003; Cin, 2004; Yavuzaslan ve Bayram, 2014).

²⁷ Hayatı hakkında pek bilgiye rastlanmayan Kırımlı Mahmut tarafından hece vezni ve dörtlüklerle Kırım dilinde yazılan bu eser, Haliloğlu Ali tarafından Eski Anadolu Türkçesine çevrilmiştir. Kırımlı Mahmut'un eserinin adı *Munisü'l-uşşak* olup eserin ilk yaprağı Prof. Dr. Abdülkadir Gürer'in şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır. (Şanlı, 2010: 1332). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ertaylan, 1960; Ayan, 2004).

²⁸ Haliloğlu Ali, hikâyenin sonunda kendi adıyla birlikte Kırımlı Mahmud'un Kırım (Deşt) diliyle yazdığı eseri Türkî dile tercüme ettiğini belirtmiştir. Ünver, bu iki eser hakkında şu bilgileri aktarmaktadır. “İslamlığın eski dinlerle mücadele halinde bulunduğu ve her vasıta ile neşir ve tamime çalışıldığı bu sıralarda Kur'an'ın 'en güzel kıssa' diye adlandırdığı bu dinî kıssayı bir İslamî propaganda vasıtası sayan Kırımlı Mahmud 'Deşt dili', 'Kırım dili' denilen şark Türkçesinde yazmış ve bunu lehçenin Moğollar hakimiyetine bağlı yaşayan Oğuz Türkleri tarafından kolayca anlaşılmadığını gören Haliloğlu Ali de onu Barthold'un 'cenup Türkçesi' dediği 'Türkî dile yani on üçüncü miladî asırda kullanılan Oğuz Türkçesine tercüme etmiştir" (Ünver, 1949; 220). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Deniz, 1998; Köktürk, 2007).

XIV. yüzyıl: Âşık Paşa²⁹, Şeyyad Hamza³⁰, Süle Fakih³¹, Erzurumlu Darîr³², Hamzavî³³, Rabgûzî³⁴, Garîb³⁵, Ahmedî³⁶, Aydınoglu Mehmet Bey'in Hazırlattığı Nûsha³⁷.

²⁹ XIV. asırda müstakil olmamakla birlikte Yusuf u Zeliha hikayesini ilk işleyen şair Âşık Paşa'dır. Âşık Paşa *Garîb-nâme*'nin sekizinci bölümünün altıncı dâsitanında aşkı ve âşıklığı detaylı bir şekilde anlatmış ve âşıklık yüzünden adı dillere destan olanların hikâyelerine yer vermiştir. Bunlardan biri üçüncü hikâye olarak işlenen 23 beyitlik *Yûsuf u Zelihâ*'dır (Kartal, 2014: 283; Yavuz, 2000:145-151).

³⁰ Şairin doğum yeri ve tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. M. F. Köprülü, XVI. yy'da yazılmış, Lâmi'î'nin *Letâif*'indeki Şeyyad Hamza ve Nasreddin Hoca'nın konuşturulduğu bir fıkradan yola çıkarak Şeyyad Hamza'nın Nasreddin Hoca'yla aynı zamanda, XIII. yüzyılda yaşadığını ileri sürmüş, sonrasında ise Mecdud Mansuroğlu, Hikmet İlaydın, N. Halil Onan gibi pek çok araştırmacı da bu görüşü benimsemiştir; ancak Feridun Nafiz Uzluk, Rıfki Melûl Meriç gibi birtakım araştırmacılar Şeyyad Hamza'nın kızı Aslı Hatun'un mezar taşının bulunmasıyla taşın üzerinde yazan ölüm tarihine istinaden (H. 749/ M. 1348) Şeyyad Hamza'nın XIV. yüzyıl şairi olduğunu ifade etmişlerdir. Metin Akar, Şeyyad Hamza'ya ait 50 beyitlik bir mersiye'yi ilim âleminde tanıtmalarının ardından kasidenin, sözlerinden 1348 yılında Anadolu'ya gelen ve "Kara Veba" olarak adlandırılan veba salgını üzerine yazıldığına anlaşılmaması ve mersiye'nin 48. beyitinde geçen H. 749/ M. 1348 tarihiyle Şeyyad Hamza'nın kızının mezar taşındaki tarihin çakışması gibi mühim sebeplere dayanarak Şeyyad Hamza'nın XIII. yüzyılın son çeyreği ve XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğunu söyler (Eminoğlu, 2008: 30; Akar, 1987: 1-22). Anadolu sahası Türk edebiyatının, başka bir ifadeyle divan edebiyatının bilinen ilk Yusuf u Zeliha'sı olması bakımından büyük bir önem arz eden Şeyyad Hamza'ya ait bu eserin adı *Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselam ve Hazâ Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübarek* olup, 1529 beyitten oluşmaktadır. Orta Asya şairi Kul Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'undan faydalanan şair, eseri yazma gayesinin; eseri insanlara okutup, onları kederden, üzüntüden korumak kurtarmak olduğunu bildirir (Ayan, 2009: 231). Kocatürk, eserdeki birçok mısraın Ali'nin mısralarıyla hemen hemen aynı olduğunu söylemekle beraber kaynağının doğrudan doğruya Ali'nin eseri olmadığını, her ikisinin de daha önceki Arapça-Farsça kaynaklardan, bilhassa da Fırdevsî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sından konu ve ilham aldıklarını ifade etmiştir (Kocatürk, 2016: 86). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Dilçin, 1946; Eminoğlu, 2008; Demirci ve Korkmaz, 2008; Özçam, 1993).

³¹ Hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi yer almayan şairin yaşadığı dönem ile ilgili olarak muhtelif görüşler bulunmaktadır. Süle Fakih; Nihat Sami Banarlı ve İsmail Hikmet Ertaylan'a göre XIII. yüzyıl; Agah Sırrı Levend ve Faruk Kadri Timurtaş'a göre XIV. yüzyıl; bazı araştırmacılara göre ise XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Şairin günümüze ulaşan tek eseri 4800 beyitlik *Yûsuf u Zelihâ* mesnevisidir (Köktekin 1996: 174). Bu mesnevi ile Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf u Zelihâ*'sı arasında bazen beyit bazen de mısra benzerliklerinin olduğu görülmektedir; ancak Süle Fakih'in eseri Şeyyad Hamza'nın mesnevisinden daha hacimli ve nazım tekniği, dil ve içerik bakımından da daha üstündür. Süle Fakih, kıssanın Kur'an'daki şekline mümkün mertebe bağlı kalmış, bazı bölümleri genişletmiş ve çeşitli motifler eklemiştir. Şair, eserini yazarken büyük ölçüde İbn Abbas'ın Yusuf suresi tefsirinden yararlanmış (Kartal, 2014: 285). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Köktekin, 1994, 1996).

³² XIV. yüzyıl şairlerinden olan Kadı Darîr'in en büyük eseri *Sîretü'n-Nebî* isimli siyer kitabıdır. Eserinde Hz. Peygamber'in mevlidini anlattığı manzum bölüm mevlid türünün ilk örneği sayılmaktadır. Şairin tanınmış eserlerinden bir diğeri de *Kıssa-i Yûsuf u Zelihâ* mesnevisidir. 1366-1367 yıllarında kaleme aldığı bu mesnevi 2126 beyit uzunluğundadır (Karahana, 1994: 20). Konusunu Kur'an-ı Kerim'den alan, yer yer İbn Abbas tefsirinden de yararlanan eser sekiz mesclis şeklinde tertip edilmiştir (Kartal, 2014: 284). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Karahana, 1994).

³³ Şair Ahmedî ile kardeş olduğu bilinen şairin hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Şairin *Yûsuf u Zelihâ* mesnevisi *İskendernâme* adlı eserinin arasında bulunmuştur (Karahana 1994: 26).

³⁴ Rabgûzî'nin M. 1311'de yazdığı ve peygamberlerin hayat hikâyeleri ile menkıbelerini anlatan kıssalardan oluşan *Kıssasü'l-Enbiyâ* isimli eserinde yer alan kıssalardan biri *de Kıssa-i Yûsuf*'tur (Şentürk ve Kartal, 2015: 67).

XV. yüzyıl: Tebrizli Ahmedî³⁸, Şeyhoğlu Mustafa³⁹, Kırımlı Abdülmecîd⁴⁰, Hamdullah Hamdî⁴¹, Çâkerî⁴², Abdülvehhab⁴³, Hatâyî⁴⁴, Dür Big ve Hâmidî⁴⁵, Behişî Ahmed Sinan⁴⁶

³⁵ Sibel Üst ve Mehtap Kaşkaya tarafından XV. yüzyıl Yusuf u Zeliha mesnevileri arasında ve Nahifî'ye ait olarak gösterilen bu eserin, Burcu Karakaya Garîb'e ait olduğu görüşündedir. Karakaya mesnevinin mevcut nüshalarını değerlendirdiklerini ve neticesinde eserin XIV. yüzyıl şairi Garîb'e ait olduğunu tespit ettiklerini ifade etmektedir (Karakaya, 2012: 139-140).

³⁶ Tek yazma nüshası Konya Asar-ı Atika Müzesi (2327/39, 15/39)'da bulunan ve gramer hususiyetlerinden hareketle XIV. yüzyılda yazılmış olduğu tahmin edilen eserin müellifi hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Eserin başında ve sonunda bulunan ibarelerden birkaç ciltlik bir eserin ikinci cildi olduğu düşünülmektedir. Eserde birkaç yerde Ahmet adı geçmektedir (Dolu, 1953: 221).

³⁷ Aydınoglu Mehmet Bey'in emri üzerine *Ara'is* adlı Arapça bir kitaptan çevrilen bu eser *Kıssa-ı Enbiyâ* içerisinde yer alan *Kıssa-i Yûsuf* adlı bir bölümdür (Dolu, 1952: 423).

³⁸ Kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye rastlanmayan şairin, eserlerinden hareketle XV. yüzyıl Akkoyunlular dönemi şairlerinden olduğu öğrenilmektedir. Şaire ait *Esrarnâme* ve *Yûsuf u Zeliha* adlı iki mesnevi bulunmaktadır (Çeri, 2010: 20). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Kayık, 2007; Çeri, 2010).

³⁹ Tutmacı'nın *Gül ü Hüseyin* mesnevisinde bu şairin *Kıssa-i Yûsuf* adlı bir mesnevisi olduğundan bahsedilmektedir (Levend, 1967: 98).

⁴⁰ Kırımlı Abdülmecîd'e ait olan ve *Münisü'l-Uşşâk* adını taşıyan bu eserin XIV. yy. sonu XV. yy başlarında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir (Demir, 2006: 20).

⁴¹ bk. "Câmi'nin *Yûsuf u Zeliha*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁴² bk. "Câmi'nin *Yûsuf u Zeliha*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁴³ Bu şaire ait bir Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğu bilgisi Atilla Şentürk tarafından verilmektedir (Şentürk ve Kartal, 2015: 158).

⁴⁴ Hatâyî isminden ilk olarak bahseden kaynak Muhammed Ali Terbiyet'in *Dânişmendân-ı Azerbaycan* adlı eseridir. Terbiyet, Hatâyî mahlasını kullanan Şah İsmail'i tanıttığı maddenin sonunda şair Hatâyî ve eseri *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi hakkında da kısaca bilgi vermiştir. Terbiyet eserin Sultan Yakup adına yazıldığını da bildirmektedir (Demir, 2006: 22). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Demir, 2006).

⁴⁵ Halide Dolu, Sultan Hüseyin Baykara adına yazılan Çağatayca manzum bir Yusuf u Zeliha mesnevisinin üç ayrı nüshası hakkında bilgi verdiği çalışmada, Hâmidî'nin *Yûsuf u Zeliha*'sına ait bu nüshaların Ali Şîr Nevâyî ve Dür Big'e izafe edilmesi hususunda yanlışlığa düştüğüne dair birtakım açıklamalarda bulunmuştur. (Dolu bu nüshaları Revan, Bibl. Nat. ve Fitret nüshaları şeklinde adlandırmıştır.) Dolu, mesnevinin dört halife övgüsünün bulunduğu kısımda yer alan "Câmi'-i Kur'ân idi kân-i yakîn/ İrdi 'Alî şîr-i Hakk u şâh-ı dîn" beytinde geçen "Alî şîr" (Allah'ın aslanı) ifadesinin mahlas zannedilerek eserin Ali Şîr Nevâyî'ye isnat edilmesi ve bunun neticesinde de Bibliotheque Nationale ile Pertsch'in Berlin Yazmalar Katalogu'nda eserin müellifinin Ali Şîr Nevâyî olarak gösterildiğini söylemiştir. Dolu, Özbek edebiyatçı Fitret'in, eserin yeni bir nüshasını tanıttığı *Özbek Edebiyatı Nemuneleri* adlı çalışmada "Dür Big" olarak okuduğu ve şairin mahlası olarak kabul ettiği ibarenin eserin farklı nüshalarında "türkige" ve "der-silk" olarak geçtiğini ve hiçbir kaynaktan o dönemde yaşamış "Dür Big" adında bir şaire tesadüf etmediklerini bildirmiştir. Eserin Revan nüshasında müellifin adının açık bir şekilde Hâmidî olarak geçtiğini; ancak bahsi geçen şairin hayatı hakkında hiçbir malumat elde edemediklerini de ifade etmiştir (Dolu 1953: 51-56). Zeynep Korkmaz ise aynı eserin bir başka nüshası üzerine yaptığı bir çalışmada Dolu'nun Hâmidî olarak okuduğu mahlasın Hüseyin Baykara devri şairlerinden Ahmedî olduğunu istinsah kayıtlarıyla destekleyerek izah etmiştir. "Temmet bi'l-

XVI. yüzyıl: Kemal Paşazâde⁴⁷, Taşlıcalı Yahyâ⁴⁸, Gubârî⁴⁹, Şerîfî⁵⁰, Şemsî⁵¹ Ziyâî Yûsuf Çelebi⁵², Nimetullah⁵³, Celilî⁵⁴, Likâî⁵⁵, Manastırlı Celal⁵⁶, Halife⁵⁷, Karamanlı Kâmî Mehmed⁵⁸, Şikârî⁵⁹, Manastırlı Kadı Sinan⁶⁰, Bağdatlı Zihnî⁶¹.

hayri ve'z-zafer Yûsuf Züleyhâ-i Türkî min tesânif-i hazret-i Mevlânâ Ahmed-i Câm-i Jendebîl kaddese sırrahu'l-'azîz" (Korkmaz, 1968: 10).

⁴⁶ Behiştî'nin hamsesinde yer aldığı belirtilen Yusuf u Zeliha konulu mesnevinin günümüze ulaşan bir nüshası bulunmamaktadır (Şentürk ve Kartal, 2015: 158).

⁴⁷ bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁴⁸ Taşlıcalı Yahyâ'nın hamsesinin dördüncü mesnevisi olan *Yûsuf u Zelihâ*, aynı dönemde yazılan Kemal Paşazâde'nin eseriyle birlikte, o dönemin Yusuf u Zeliha mesnevileri arasında en güzeli olarak kabul edilmektedir (Ayan, 2009: 256; Türkdoğan, 2011: 59). Taşlıcalı Yahyâ'nın eseri Mehmet Çavuşoğlu'nun tespitine göre 5179 beyittir. Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Çavuşoğlu, 1979).

⁴⁹ bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁵⁰ Şerîfî ismi kaynaklarda Yusuf u Zeliha yazan şairler arasında yer almamaktadır; ancak Zuhâl Kültürel tek nüshası Londra British Library Or. 6240'ta kayıtlı, Şerîf mahlaslı bir şair tarafından H. 986/ M. 1578 yılında yazılan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini yayınlamıştır (Türkdoğan, 2011: 61). 1171 beyitten oluşan eser Hamdullah Hamdî'nin aynı isimli mesnevisinden istifade edilerek oluşturulmuştur; ancak onun gibi geniş değil daha derli toplu ve kısadır (Kartal, 2014: 423). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Kültürel, 2001, 2009).

⁵¹ Eserin içinde kullanılan mahlaslardan Şemsî'ye ait olduğu anlaşılan bu eser, Azerbaycan Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Biri Türkiye'de biri de İran'da olmak üzere iki nüshası tespit edilebilen bu eserde hikâye sekiz meclis şeklinde sunulmuştur (Yazar, 2011: 292).

⁵² bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁵³ Agah Sırrı Levend kaynak olarak *Keşfü'z-zünûn*'u göstererek Nimetullah'a ait bir Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğunu belirtmektedir. Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* "Nimetullah" maddesinde de aynı bilgiler yer almaktadır; ancak mesnevinin metnine ait bir nüsha mevcut değildir (Türkdoğan, 2011: 62-63).

⁵⁴ Agah Sırrı Levend, Beyânî tezkiresinden hareketle Celilî'yi Yusuf u Zeliha yazan şairler arasında göstermektedir; ancak Hüseyin Ayan, Celilî'nin Paris Milli Kütüphanesinde bulunan hamsesini görüp incelemiş ve şairin hamsesi içerisinde (*Husrev ü Şîrin, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sad-Berg-i Bî-hâr, Hecr-nâme, Mehek-nâme*) Yusuf u Zeliha konulu bir mesnevisi olmadığını bildirmiştir (Levend, 2014: 129; Kazan 2007: 471). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ayan, 1983; Kazan, 2007).

⁵⁵ Şairin Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğuna dair bilgi bulunmasına rağmen, bu esere ait bir nüsha mevcut değildir (Şentürk ve Kartal, 2015: 218).

⁵⁶ Türkdoğan, şairin *Hüsn-i Yûsuf* adlı eserinin giriş ve sonuç bölümünün mesnevi nazım şekliyle yazılması, sebeb-i telif gibi bölümlerinin olması gibi yönlerden klasik mesnevilere benzediğini; ancak konunun işlendiği ana bölümde mesnevi nazım biçimi yerine 29 tane gazel söylenmesi ve manzume boyunca gazel dışında kıta, müstezat, murabba, muhammes, terci-i bent ve terkib-i bent gibi farklı nazım biçimlerinin kullanılması bakımından ise Türk edebiyatında ender görülecek türlerden olduğunu belirtmiştir (Türkdoğan, 2011: 64).

⁵⁷ Agah Sırrı Levend kaynak olarak *Keşfü'z-zünûn*'u göstererek Halife'ye ait bir Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğunu belirtmektedir. (Levend, 2014: 129) Aynı kaynakta eserin 7000 beyit olduğu ve H. 970/ M. 1562'de tamamlandığı bilgisi yer almaktadır; ancak esere ait bir metin elde mevcut değildir (Türkdoğan, 2011: 65).

XVII. yüzyıl: Bursalı Hevâî Mustafa⁶², Rif‘atî Abdülhay Çelebi⁶³, Hulvî Mahmûd, Halvetî.⁶⁴

XVIII. yüzyıl: Ahmed Mürşidî⁶⁵, Oflu Bilal Efendi⁶⁶, Hevâî Abdurrahmân Efendi⁶⁷, Köprülüzâde Esad Paşa⁶⁸, Kerküklü Mehmed Nevruzî⁶⁹, Nur Muhammed Andelib⁷⁰, Molla Hasan⁷¹

⁵⁸ bk. “Câmî’nin *Yûsuf u Zelihâ*’sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler”

⁵⁹ Şairin Yusuf u Zeliha konulu bir mesnevisi olduğuna dair bilgi bulunmasına rağmen, bu esere ait bir nüsha mevcut değildir (Şentürk ve Kartal, 2015: 218).

⁶⁰ Şairin Yusuf u Zeliha konulu bir mesnevisi olduğuna dair bilgi bulunmasına rağmen, bu esere ait bir nüsha mevcut değildir (Şentürk ve Kartal, 2015: 218).

⁶¹ bk. “Câmî’nin *Yûsuf u Zelihâ*’sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler”

⁶² Bursalı Mehmed Tahir, şairin müretteb bir divanı, *Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Zelihâ* mesnevisi ve *Gülistân* ve *Bostân*’ı şerh eden bir eseri olduğunu belirtmiştir; ancak şairin *Yûsuf u Zelihâ* mesnevisine ait bir nüsha mevcut değildir (Saraç, 2016: 918).

⁶³ Bursalı Mehmed Tahir, şairin *Leylâ vü Mecnûn* ve *Yûsuf u Zelihâ* mesnevileri olduğunu belirtmiştir; ancak şairin *Yûsuf u Zelihâ* mesnevisine ait bir nüsha mevcut değildir (Saraç, 2016: 612).

⁶⁴ bk. “Câmî’nin *Yûsuf u Zelihâ*’sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler”

⁶⁵ XVIII. yüzyıl ilim adamlarından olan Ahmedî H. 1174/ M. 1761 yılında Diyarbakır’da doğmuş ve H. 1174/ M. 1761 yılında aynı şehirde vefat etmiştir. Ahmedî’nin günümüze ulaşan eserleri *Pend-nâme* ve *Yûsuf u Züleyhâ*’sıdır. Şair ve eseri hakkında detaylı bilgi için bk. (Kadioğlu, 2017; Yapıcı, 2006; Doğan, 2005).

⁶⁶ XVIII. yüzyıl şairlerinden olan Bilal Efendi’nin günümüze ulaşan eserleri *Kıssa-i Yûsuf u Zelihâ*, *Kıssa-i Erve* ve *Nasihat-nâme*’dir. *Kıssa-i Yûsuf*’un H. 1167/ M. 1753 yılında yazıldığı eldeki yazma nüshalarda bizzat şair tarafından bildirilmektedir (Kuzubaş, 2010: 31). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Turan ve Çetin, 2010; Kuzubaş, 2010).

⁶⁷ Bursalı Mehmed Tahir, şairin divanı, *Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Zelihâ* mesnevileri olduğunu belirtmiştir; ancak şairin *Yûsuf u Zelihâ* mesnevisine ait bir nüsha elde mevcut değildir (Saraç, 2016: 920).

⁶⁸ bk. “Câmî’nin *Yûsuf u Zelihâ*’sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler”

⁶⁹ Hayatıyla ilgili malumatın çok az olduğu Mehmet Nevruzî’yle ilgili elde edilen bilgiler halk rivayetlerinden ibarettir. Mehmet Nevruzî, Kerkük Kalesi’nin güneydoğusuna düşen meşhur “Piryadı” mahallesinde oturan Nevruz Ağa isimli bir kişinin oğludur. Şairin, şiirlerinde bazen kendi adıyla birlikte babasının adını da mahlas olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca şairin kullandığı diğer bir mahlas olan “İbn Hayyât” ifadesinden babasının mesleğinin terzilik olduğu da anlaşılmaktadır. (Hayyât, terzi anlamına gelmektedir. Kerkük’te meslek adının soyad olarak kullanılması yaygındır.) Mehmet Nevruzî’nin o günün geleneğine göre iyi bir öğrenim gördüğü eserinden yola çıkarak söylenebilmektedir. Şairin dizelerinden, Arapça ve Farsçaya, dilin ve dinin bütün ilim dallarına vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Nevruzî’nin bugün elde bulunan tek eseri *Yûsuf u Züleyhâ*’sıdır. Şair, iki cilt halinde yazdığı eserin ilk yarısında “me’âilün me’âilün fe’ûlün” diğer yarısında ise “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” vezni kullanmıştır (Uluhan, 2007:5-7). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Uluhan, 2007).

⁷⁰ Hayatı hakkında elde yeterli bilgi bulunmayan Nur Muhammed Andelib, Klasik Türkmen edebiyatının en büyük temsilcilerinden biri ve Türkmen edebiyatının ve edebî yazı dilinin kurucusu olarak görülmektedir. Şair, Klasik Türkmen edebiyatının ve Orta Asya halklarının klasik edebiyatlarının gelişmesinde, konu ve tür bakımından

XIX. yüzyıl: Mehmed İzzet Paşa⁷², Refet⁷³, Süleyman Tevfik Bey⁷⁴

1.3.3.2. Türk Halk Edebiyatında Yusuf Kıssası⁷⁵

Kaynağını kutsal kitaplardan alan ve en eski dinî hikâye olan Yusuf kıssası klasik edebiyattan sözlü geleneğe de geçmiş, Türk halk edebiyatı ve folklorunda da hikâyenin çeşitli yansımaları olmuştur. Türk halk destanlarında, masallarda, efsanelerde, hikâyelerde, rivayetlerde ve şiirlerde Yusuf kıssasına telmihler yapılmıştır. Bilhassa halk hikâyelerinde kadın ve erkek kahramanlar güzellikte zamanın Yusuf ve Zelihası olarak tasvir edilmiş ve kahramanların güzelliği ile ilgili tasvirler bazı klişeleri ortaya çıkarmıştır. Bu klişeleşmiş güzellik tasvirlerine halk hikâyeleriyle birlikte masallarda, efsanelerde ve şiirlerdeki kadın ve erkek kahramanlarının güzellik betimlemelerinde de rastlanmaktadır. Türk halk şiirinde Yusuf kıssası, güzelliğin yanı sıra, Hz. Yakup'un çektiği acılar, Yusuf ile Zeliha'nın aşkı, Yusuf'un kuyuya atılması, pazarda satılması, zindana düşmesi ve rüyaları tabir etmesi gibi çeşitli vesilelerle de sıkça anılmıştır. Kıssaya dair bütün bu telmih unsurları Karacaoğlu, Bayburtlu Zihnî, Âşık Ömer, Âşık Şem'î, Bardızlı Âşık Nihânî, Âşık Gevherî, Dertli, Tokatlı Nuri, Erzurumlu Emrah, Posoflu Âşık Zülalî, Âşık Sümmânî gibi daha pek çok saz şairinin şiirlerinde görülmektedir. Tekke şiirinde ise Divan-ı Hikmet, Makâlât, Yûnus Emre Divanı ve

zenginleşmesinde, üslup ve şekil bakımından olgunlaşmasında büyük hizmetler görmüş; edebî dili halk diline yakınlaştırmıştır. XVIII. ve XIX. asır Türkmen edebiyatında büyük bir iz bırakan Andalip, Fuzûlî ve Nevâyî başta olmak üzere çeşitli büyük şairlere yaptığı nazirelerin yanı sıra yazdığı hikâyeleri ile de bilinmektedir. Şaire ait bu hikâyeler *Leyli Mecnun*, *Yusub Züleyha* ve *Babarövsen ve Zeynelarap*'tır. Türkmen edebiyatında Yusuf u Zeliha kıssasını en güzel şekilde işleyen şair, hem *Leyli Mecnun*'da hem de *Yusub Züleyha*'da aşk temasını yeni bir üslupla ele almıştır. Andalip klasik bir şair olmasına rağmen yazdığı her iki aşk hikâyesinde de eserlerini halk hikayesi formuna yaklaştırmıştır (Türkdoğan, 2011: 66; Gökçimen 2011: 47). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ayan, 2007; Gökçimen, 2011: 47- 49).

⁷¹ İstanbul Üniversitesi Yazmalar 264'te kayıtlı ve yaklaşık 2500 beyit civarında olan bu eseri XIV. yüzyıl mesnevileri arasında sayan Hayyampur, her ne kadar nüsha sonunda "Molla Hasan te'lif kıldı" ibaresi geçse de müellifin adının eserin 11. varlığında geçen "Atam anam hem üstâdumdur anlar/ Bu Yûsuf sağı komuş o cânlar" beytinden yola çıkarak Yusuf olduğunu söyler. (Hayyampur, 1945: 103-106) Ağâh Sırrı Levend ise eserin telif tarihini 1761 olarak bildirmiştir (Levend, 1967: 99).

⁷² bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁷³ bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

⁷⁴ Süleyman Tevfik Bey'in (Özzorlu) bu eseri doğrudan basılarak çoğaltılan ilk Yusuf ve Zeliha kitabıdır (Koncu, 2013: 40).

⁷⁵ Bu hususta detaylı bilgi için bk. Özkan Daşdemir, "Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha", (**Doktora Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2012).

Risaletü'n-Nushiyye ve Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde sıkça Yusuf kıssasına göndermeler yapılmıştır.

1.3.3.3. Modern Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası

Modern edebiyatta birtakım şairler, şiirlerinde sahip oldukları sosyal ve siyasî görüşleri, toplumsal olaylara karşı tepkilerini ve eleştirilerini Yusuf ile Zeliha hikâyesinden yola çıkarak aktarmayı tercih etmişlerdir. Kıssanın siyasî mesaj verme amaçlı işleniş klasik şiirde görülmezken, yeni Türk şiirinde sıklıkla rastlanan bir durumdur. Birbirinden çok farklı dünya görüşüne sahip pek çok şairin müşterek bir membadan beslenerek görüşlerini aktarmış olması oldukça dikkat çekici bir durumdur. Tevfik Fikret, Faruk Nafiz Çamlıbel, Zemçi Çetinkaya, Arif Ay, Arif Nihat Asya, Cemal Süreya görüşlerini yansıtmak amacıyla şiirlerinde kıssaya telmihte bulunan şairlerden bazılarıdır. Bunun dışında şairler şiirlerinde sevgililerini ya da idealize edilmiş güzellik unsurlarını Zeliha tipiyle özdeşleştirmişler, Yusuf tipinin üstün kişilik özelliklerine, ahlakî değerlerine, masumiyetine, sabrına, uğradığı zulme rağmen sonunda mutlu olmasına vurgu yapmışlardır (Çetin, 2000: 109-141).

Kıssa, şairlerin yanı sıra pek çok yazar tarafından kimi zaman yeniden kurgulanarak kimi zaman da telmihte bulunarak ele alınmıştır. Nazan Bekiroğlu'nun *Yûsuf ile Züleyha Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün*, Necmettin Şahinler'in *Üç Gömlek Hikâyesi*, Sinan Yağmur'un *Aşkın Meali Yusuf ve Züleyha* ve Coşkun Mutlu'nun *Yusuf ile Züleyha* isimli eserleri kıssanın yeniden kurgulanarak modern biçimde yazılmış örneklerindendir.

Sezai Karakoç'un, *Mağara ve Işık- Hz. Yûsuf'un Düşü Ruhun Dirilişi*, Reşat Nuri Güntekin'in *Eski Hastalık* adlı romanının ana kahramanlarının Yusuf ve Zeliha olması, Elif Şafak'ın *Şehrin Aynaları* romanında sorunlu bir karakter olan Miguel'in rüyalarında dipsiz kuyulardan birinde Yusuf Peygamber'i görmesi, Mehmed Paksu'nun, *Mahremiyet Okulu I- Yusuf'lar Züleyhalar* kitabında günümüz gençlerine Hz. Yusuf'un ahlakını örnek göstererek telkinlerde bulunması Yusuf hikâyesinin göndermeler yapılarak ele alınmış halleridir (Tozlu, 2014: 64-65; Daşdemir, 2012: 97).

BÖLÜM 2: MOLLA CÂMÎ ve YÛSUF U ZELÎHÂ'SI

2.1. Molla Câmi

Dil, edebiyat, şiir, tasavvuf ve İslâmî ilimler alanlarında büyük ün sahibi olan ve klasik Fars edebiyatının son büyük şairi kabul edilen Abdurrahman Câmi'nin hayatı ile ilgili bilgiler gerek kendi döneminde, öğrencileri ve çevresi tarafından kaleme alınan, gerekse kendisinden sonraki dönemlerde yazılan pek çok kaynakta yer almaktadır.⁷⁶

2.1.1. Hayatı

2.1.1.1. Doğum Yeri, Tarihi ve Şeceresi

23 Şaban 817'de (7 Kasım 1414) Horasan'ın Cam şehrinin Harcird kasabasında doğan Câmi'nin asıl adı Abdurrahman b. Nizâmüddîn Ahmed b. Şemsüddîn Muhammed; lakabları ise İsmâüddîn ve Nûruddîn'dir. Babası Nizâmüddîn Ahmed, dedesi ise meşhur ilim adamı Şemsüddîn Muhammed'dir (Çelebi, 2012: 13). Makâmât-ı Câmi'de Câmi'nin şeceresi ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“Babaları Mevlânâ Nizâmüddîn Ahmed, kıymetdâr dedeleri ise ilim ve takvâsıyla meşhur Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed'dir. Isfahan yakınlarındaki Deşt şehridendir. Yıllar önce Deşt'ten mübârek Herat vilâyetine gelmiş, orada fıkıh ve fetvâ işleri ile iştigal etmişlerdir. Hazret'in babaannesi ise İmam Muhammed b. Hasan Şeybânî'nin torunlarındandır. Öyle ki İmam Muhammed'in çocuklarından olan Mevlânâ İmâmu'r-Rabbânî Kıvvâmüddîn eş-Şeybânî kendi vilâyeti olan Rey'den, Câmi-ı şerîfe teşrif etmiş; kızını “cins cinsine meyleder” vesile-i münasebetiyle fukahâdan Müftî Mevlânâ Şerâfüddîn Hâcî Şah ile nikâhlamıştır. Bu evlilikten doğan kızlarını ise Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed nikâhına almış ve bu evlilikten de Hazret'in muhterem pederleri Mevlânâ Nizâmüddîn Ahmed dünyaya gelmiştir. Nizâmüddîn Ahmed ve

⁷⁶ Molla Câmi'nin hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Ali Asgar Hikmet, Câmi, Hayatı ve Eserleri, çev. M. Nuri Gençosman, 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1963; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmi, 2. Baskı, İstanbul: Hece Yayınları, 2012; Ertuğrul İ. Ökten, “Jami (817-898/ 1414-1492): His Biography and Intellectual Infulence in Herat”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, The University of Chicago, 2007); Farah Fatima Golparvarian Shadchehr, “Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, The Ohio State University, 2008); Kadir Turgut, “Abdurrahman Câmi, Hayatı, Eserleri ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2013); Hamid Algar, Abdurrahman Câmi, çev. Abdullah Taha Orhan-Zeyneb Hafsa Orhan, 1. Basım, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.

değerli ataları mukaddes Câm vilâyetinde ikâmet ettikleri sürece, dönemin sicill-i ahvâl defterlerinde kendilerine Deştî denilmiş ve resmî mektuplarda bu isimle anılmışlardır. Tâ ki Hazret-i Câmî Herat'ı teşrif edene kadar. Herat'ı teşrif ettikten sonra Deştî yerine Câmî demeyi tercih etmişlerdir” (Başçı, 2016: 42-43).

Gençliği ve Tahsili

İlk tahsiline babasının yanında başlayan Nûruddîn Abdurrahman beş yaşında iken babası ile birlikte Câm'dan Herat'a gelmiş ve babasının müderrislik yaptığı Nizâmiye Medresesinde tahsilini sürdürmüştür. Dönemin Arapça üstatlarından ve meşhur âlimlerinden olan Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî'nin derslerine devam etmiş, Arapçanın inceliklerini anlatan ve belagat ilmine dair yazılmış bir kitap olan *Telhisü'l-Miftâh* isimli kitabını okumaya başlamış, sonrasında ise kendisinden çok daha büyüklerin takip ettiği *Mutavvel* ve şerhlerini bitirmiştir. Ardından Seyyid Şerif Aliyy-i Cürcânî'nin talebesi olan Hâce Aliyy-i Semerkandî'nin derslerine katılmış; ancak kendisinden kırk gün istifade ettikten sonra derse devam etme lüzumu görmemiştir. Bir müddet Teftâzânî'nin öğrencisi Şihabüddîn Muhammed el-Câcermî'nin derslerine devam eden Câmî hocasıyla ilgili olarak ondan sadece biri *Telvih* kitabında Hitâbî'nin itirazlarından bazılarını reddetmesi, diğeri ise bir retorik meselesinin halli olmak üzere akla yatkın iki şey öğrendiğini ifade eder. Uluğ Bey zamanında Semerkand'a giden Câmî burada bütün üstatlardan daha kuvvetli addeddiği, dönemin hakikat arayıcılarından Kadîzâde-i Rûmî'nin derslerine devam etmiştir. Hocasının astronomik hesaplamalarını tashih eden Câmî, Çağmînî'nin astronomi alanındaki mühim eseri *Mûlahhas*'a şerh yazmakla meşgul olan hocasını, onun hatırına gelmeyecek meseleleri bulup çıkararak pek çok yönden aydınlatmıştır. Câmî bu dönemde Fethullâh-ı Tebrîzî'nin de derslerinden de yararlanmış (Es-Safî, 2014: 265).

Molla Câmî Semerkand'dan Herat'a döndüğünde dönemin ünlü astronomi ve matematik bilgini Ali Kuşçu ile de görüşmüş, Kuşçu'nun kendisine yönelttiği zor sorulara verdiği cevaplarla onu kendine hayran bırakmıştır. Ali Kuşçu Câmî ile birlikte riyâzî meseleler üzerine çalışmalar yapmış ve kendisini takdir etmiştir. Molla Câmî'nin keskin zekâsı, görüşlerini açıkça ortaya koyabilme gücü, yeteneği, ilmî meselelere dair yaptığı tatmin edici izahlar ona genç yaşta büyük bir saygınlık ve itibar kazandırmıştır (Okumuş, 1993: 94).

Müderisliği

18 Şaban 878 (8 Ocak 1474) yılında Tebriz’den Herat’a dönen Câmî, Sultan Hüseyin Baykara’nın kendisi adına yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutmuştur (Okumuş: 1993: 95).

Evliliği ve Çocukları

Mevlânâ Sa‘deddîn-i Kâşgârî’nin büyük oğlu Hâce Kelân’ın büyük kızıyla evli olan Câmî’nin bu evlilikten dört oğlu olmuştur. Oğullarından ilki sadece bir gün hayatta kalmış, henüz ismi bile konmadan vefat etmiştir. İkinci oğlu Hâce Safiyüddîn Muhammed ise bir yaşından sonra ölmüştür. Bu ölümden büyük elem duyan Câmî oğlu için bir mersiye yazmıştır. Câmî’nin üçüncü oğlu Hâce Ziyâüddîn Yusuf’tur. Câmî Ziyâüddîn Yusuf için “*Allah onu güzel bir bitki olarak 9 Şevval 882’de (14 Ocak 1478) gecenin son çeyreğinin yarısında bitirdi*” kaydını düşürmüştür. Molla Câmî’nin dördüncü çocuğu olan ve Hâce Yusuf’tan dokuz yıl sonra doğan Zahîrüddîn İsâ ise kırk gün yaşadıktan sonra vefat etmiştir (Es-Safî, 2014: 308-309).

Ömrünün Son Zamanları ve Vefatı

Ömrünün son çeyreğinde hac vazifesini yerine getirmek isteyen Câmî, 16 Rebûlevvel 877’de (21 Ağustos 1472) yola çıkmıştır. Herat’tan ayrılmadan evvel sahip olduğu her şeyin idaresini Nevâî’ye emanet etmiş ve Sultan Baykara’nın; yolculuk için sunduğu ihsanları, Câmî ve etrafındakilerin yolda karşılaşılabilecek sıkıntıların halline ilişkin idarecilere iletilecek olan tembih yazılarını, Mescid-i Nebvî’ye sunulmak üzere yazdırdığı el yazması bir Kur’ân’ı, Hz. Peygamberin soyundan gelip o bölgede yaşayanlara dağıtılması için emanet edilen parayı ve her türlü vergiden kalıcı muafiyetine dair çıkarttığı belgeyi kabul etmiştir.

Câmî’nin hac yolculuğu esnasında üç önemli olay meydana gelir. Bunlardan ilki Câmî’nin *Silsiletü’z-zeheb*’inde yer alan ve “*İnsanların çoğu tahayyül ettikleri mevhum şeylere tapar*” mealine gelen temsilin, Kadî Adud’un başını ve sonunu çıkarıp bozuk bir şekilde Şiilere göstermesi ve bunun Câmî tarafından yazıldığının söylemesiyle Şiiler’in galeyana gelerek Câmî ve kâfilesinin taciz etmesi hadisesidir. Bu meseleyi halletmek için Bağdat medreselerinden birinde Hanefî ve Şâfiî kadılardan oluşan büyük bir

tartışma meclisi oluşturulur ve Mecliste *Silsiletü'z-zeheb*'den asıl parçalar okunduktan sonra hakikat anlaşılır, Câmî beraat eder. İkinci hadise hac dönüşü Fatih Sultan Mehmed'in Câmî'yi İstanbul'a davet etmesidir. Câmî'nin hac yolculuğuna çıktığını öğrenen Fatih Sultan Mehmed Han, Hâce Ataullah-ı Kirmanî eşliğinde bir heyeti ona gönderir ve İstanbul'a davet eder; ancak Câmî sultanın elçileri gelmeden birkaç gün evvel Şam'dan ayrılır. Câmî Halep'e vardığında sultanın elçilerinin kendisini bulmak üzere Şam'a geldiklerini haber alır ve elçilerin Halep'e geleceklerini tahmin ederek Fatih'in elçilerini reddetmemek için derhal Halep'ten ayrılıp Tebriz'e gider. Câmî, Fatih Sultan Mehmed'e karşı her ne kadar samimi ve gösterişsiz bir saygı gösterse de Herat onun için İstanbul uğruna terk edilmeyecek kadar önemlidir. Kendisi Herat kültürel hayatının üzerinde döndüğü eksendir ve Herat'ın yöneticisi üzerindeki tesiri oldukça kuvvetlidir. Câmî'nin hac yolculuğu esnasında yaşadığı üçüncü hadise ise Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile görüşmesidir. Câmî, Tebriz'e vardığında diğer yerlerde olduğu gibi büyük bir saygı ve ilgiyle karşılanır ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasanla görüşür. Uzun Hasan, Câmî'yi hediye yağmuruna tutar ve Tebriz'de kalması için ısrar eder; ancak Câmî bu teklifi de geri çevirir (Es-Safî, 2014:282-288; Algar, 2016: 79-80).

Hac yolculuğunu bitirerek Herat'a dönen Câmî'ye, dönemin sultanı Hüseyin Baykara ve veziri Ali Şîr Nevâyî sevinçlerini beyan eden hediyeler ve mektuplar gönderirler. Câmî Herat dönüşünde tamamıyla hususî hayatına çekilir ve pek çok mühim eser yazar (Çelebi, 2012: 34-35).

13 Muharrem 898 (4 Kasım 1492) günü vefat eden Câmî'nin ölümüyle ilgili olarak Ali Şîr Nevâyî'nin *Hamsetü'l-Mütehayyirîn* adlı eserinde şu ifadeler yer almaktadır:

“..... fanilik dünyasından bakilik dünyasına göçleri, Cuma günü Muharrem ayının on yedisinde tarih sekiz yüz doksan sekizde oldu ve onun açıklaması şudur ki şerefli varlıklarına hava yüzünden hastalık gelmişti.....” (Abik, 2006: 142).

Molla Câmî'nin ölümü Herat'ta büyük bir üzüntüye sebep olmuş, cenazesine devlet büyüklerinin hepsi katılmış ve büyük bir kalabalık eşliğinde Herat'taki türbesine defnedilmiştir. Hüseyin Baykara o yılı yas ilan etmiş, bir yıl dolduktan sonra da matem

yemeği vermiştir. Pek çok şiir ehli Câmî'nin vefatı için tarih düşürmüş ve mersiye yazmıştır (Abik, 2006: 143).

2.1.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Abdurrahman Câmî daha küçük yaşlarda dönemin ileri gelen tasavvuf büyükleriyle tanışma imkânı bulmuştur. Bu şahsiyetlerden ilki, Câmî beş yaşlarında iken hacca gitmek üzere Câm şehrinden geçen Hacı Muhammed Pârsâ'dır. Câmî, *Nefehâtü'l Üns*'te babasıyla birlikte dervişlerden ve ihlâslı kimselerden oluşan büyük bir toplulukla bu büyük zatı karşılamaya gittiklerini, o nur yüzlü ihtiyarın kendisiyle meşgul olduğunu, ona şeker verdiğini ve aradan altmış yıl geçmesine rağmen o mübarek yüzün hâlâ hatırında olduğunu ifade eder (Akçiçek, 2016: 599). O dönemlerde Mevlânâ Fahreddîn-i Loristanî ile de karşılaşan Câmî bu karşılaşmayı şu şekilde aktarır:

“Aklımda kaldığına göre bu zat Câm'a geldi. Oranın Harcird semtindeki babama ait sarayda konuk oldu. O zaman ben pek küçüktüm. Beni dizi üzerine alıp oturttu; havada işaretle Ömer ve Ali yazdı; ben de okudum. Benim bu halime tebessüm ederdi. Onun şefkati ve muhabbeti, benim gönlümde bu sofîye zümresinin sevgi ve bağlılık tohumu oldu. Bu tohum o vakitten beri devamlı büyüyüp gelişmektedir” (Akçiçek, 2016: 687).

Câmî'nin hiçbir zaman unutamadığını söylediği bu iki hadise onu ömrü boyunca sûfî zümresine ve bunlar arasında da Nakşibendîyye'ye muhabbet beslemeye sevk etmiş ve bu muhabbet yıllar sonra intisaba dönüşmüştür (Acer, 2016: 13).

Hayatının başlangıç yıllarında ilim ve edep tahsil eden Câmî zamanın ileri gelen âlimlerinden olmuş; ancak sahip olduğu ilimler onu manevî doygunluğa ulaştırmadığı için daha ulu makamlara erişmek istemiştir. Kendisini huzura ve sükûna götürecektir yegâne şeyin tasavvuf olduğunu anlayan Câmî, Semerkand dönüşünde hakikat âlimi, hakikate ermişlerin seyyidi, Nakşibendî şeyhi Mevlânâ Sa'deddîn-i Kaşgârî'ye intisap etmiştir. Bir müddet bu şeyhin müritliğinde kalarak riyazet ve mücahedelerle Allah huzurunda makbul olacak hizmetlerde bulunmuş, gittikçe kuvvetlenen bir vecd haline bürünerek halktan çekinip kaçmaya başlamış, kimseyle konuşmaz olmuştur. Bu vecd hali içerisinde Kâbe'ye gitmek üzere yola çıkan Câmî, Kûsü'ye kadar gittikten sonra birdenbire akli başına gelerek tekrar şeyhini görmek üzere geri dönmüştür (Devletşah, 2011: 593; Çelebi 2012: 22).

Molla Câmî'nin telkin piri Mevlânâ Sa'deddîn-i Kaşgârî'dir; ancak Hacı Ubeydullah Ahrar ile de çok sohbeti vardır ve tarikatı onun hizmetinde tamamlamıştır. Pek çok eserinin başında Hacı Ubeydullah'tan söz eden Câmî, kendisinin onun müridi olduğunu ve ona olan teslimiyetini açıkça ifade etmektedir (Akçiçek, 2016: 625). Câmî, Hacı Ubeydullah ile önce birkaç defa görüşmüş, sonrasında ise mektuplaşmışlardır. Nakşibendî tarikatına girdiğini açıkça belirttikten sonra tasavvufî konuları ele aldığı ve seyr ü sulûk usulünü anlattığı *Tuhfetü'l-Ahrar* adlı mesnevisini de onun adına armağan etmiştir (Hikmet, 1962: 81-82).

Câmî, gençlik yıllarında tanıdığı ve Muhyiddîn-i Arâbî'nin tesirinde kaldığını söylediği Hacı Ebu Nasr Pârsâ ile Şeyh Bahaeddîn Ömer'in de mistik görüşlerinden etkilenmiştir. Bunlardan başka Hoca Muhammed-i Kusevî, Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Esed, Mevlânâ Celaledîn-i Purânî de Molla Câmî'nin görüştüğü ulvî şahsiyetler arasındadır (Hikmet, 1962: 74-77; Çelebi, 2012: 24-25).

Câmî'nin Nakşibendî tarikatına olan ilgisi ve yakınlığı diğer tarikat mensuplarından faydalanmasına engel olmamış; aksine bir taraftan Nakşibendîye tarikatına bağlı kalırken, diğer taraftan İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Fârız gibi vahdet-i vücûdçu mutasavvıflara hayran olarak onların eserlerini şerh ve telhis etmiştir (Okumuş, 1993: 96).

Câmî'nin tasavvufî görüşlerinde, Mevlânâ Celaledîn-i Rûmî'nin ve üstat kabul ettiği mutasavvıfların hemen hemen hepsinin mektebine sâlik olduğu Muhyiddîn-i Arâbî'nin tesiri açıkça görülmektedir (Çelebi, 2012: 43). Abdurrahman Câmî, eserlerini tetkik ettiği, bazı eserlerine ise tam ve kısmî şerhler yazdığı İbnü'l-Arabî Arap kabileleri arasında ne ise Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî'nin de Acem kabileleri arasında o olduğunu, Mevlânâ'nın şiirlerinde havas ve avamın anlamakta zorlandıkları hususların aynısının aşka ve muhabbete gark olmuş Şeyh İbnü'l-Arabî'de de bulunduğunu ifade etmiştir. *Makâmât*'ta Câmî'nin, İbnü'l-Arabî'nin eserlerini anlamak için on, on beş yıl kadar bu eserler üzerinde çalıştığı; ancak Şeyh Sa'deddîn-i Konevî'nin eserleriyle tanıştıktan sonra Şeyh'in eserlerini idrak edebildiği bilgisi yer almaktadır (Acer, 2016: 19; Başçı, 2016: 105). Câmî, İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'ine kendi yaptığı bir ihtisar olan *Nakşü'l-Füsûs*'u *Nakdû'n-nusûs fî şerhi Nakşi'l-Fusûs* ismiyle şerh etmiştir. Bu eser kendinden önce gelen meşhur kişilerce İbnü'l-Arabî üzerine yapılmış şerh ve haşiyelerin bir antolojisi niteliğindedir; ancak eseri önemli kılan başka bir husus

Câmî'nin İbnü'l-Arabî ve ekolüne doğrudan bağlı olmayan Senâî, Attar, Celâleddîn-i Rûmî ve Sultan Veled'den de alıntılar yapmış olmasıdır. Eserin yazılış amacı *Fusûsu'l-Hikem*'i anlamakta yarar sağlayacak malzemeyi kullanışlı bir biçimde işleyerek, bu zorlu metni tamamıyla kavramak isteyenler için hazır hale getirmektir. Câmî ölümünden iki yıl önce de *Fusûsu'l-hikem*'in tam metni üzerine bir şerh yazmıştır. Bu şerh de Câmî'den öncekilerin görüşlerine dair makul bir özet vasfı taşımaktadır. Câmî Fatih sultan Mehmed Han'ın ricası üzerine yazdığı *ed-Dürretü'l-fâhire fî tahkîkî mezhebi's-sûfiyye ve'l-mütekellimîn ve'l-hukemai'l-mütekaddimîn* (Kıymetli İnci: Sûfilerin, Kelâmcıların ve Mütekaddimîn Filozoflarının Görüşlerine Dâir Bir İnceleme) İbnü'l-Arabî'nin öğretilerinin diğer eserlere nazaran daha ileri derecede karşılaştırmalı izahı niteliğindedir ve eserin başlıca mevzusu varlık meselesidir (Algar, 2016: 125-127).

İbnü'l-Arabîyle birlikte tecellîye ehemmiyet veren ve tasavvufta esas olarak ezeli aşk fikrini şiar edinen Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin görüşlerinden de büyük ölçüde etkilenen Câmî, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki ilk iki beyti açıklamak için *Ney Risâlesi*'ni, sonrasında ise *Menâkıb-ı Hazreti Mevlevî*'yi yazmıştır. Câmî, *Ney Risâlesi*'nde bilhassa neyin kamışlıktan ayrılışına dair yaptığı yorumlarda İbnü'l-Arabî terminolojisine müracaat etmiştir (Çelebi, 2012: 43; Algar, 2016: 134).

Molla Câmî, Endülüslü İbnü'l-Arabî ile Mısırlı İbnü'l-Fâriz tarafından işlenen ve vahdet-i vücûd esasına dayanan tasavvuf anlayışı ile bilhassa o çağlarda Şark-İslam dünyasında bir hayli yayılmış olan ve Timurlular tarafından da himaye edilen Nakşibendîyye tarikatının tasavvuf anlayışının kaynaşmasına vesile olmuştur. Ayrıca Muhammed Parsa'yı izleyerek İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'unu şerh eden, sonra da *Nakdu'n-nüsûs* ismiyle özetleyen; İbnü'l-Fâriz'in meşhur kasidesini şerh eden; *Menâkıb-ı Hazreti Mevlevî*'yi ve *Mesnevî*'nin ilk iki beytini açıklamak için *Ney Risâlesi*'ni yazan; Fahreddîn-i Irâkî'nin *Lemeât*'ını *Eşî'atu'l-leme'ât* adıyla şerh eden Câmî öte taraftan *Suhanân-ı Hâce Parsa* gibi Nakşî şeyhleriyle ilgili eserler yazarak Batı-Doğu tasavvufunu bir araya getirmiştir (Okumuş, 1993: 96).

Câmî'ye göre tasavvuf, filozof ve kelâmcıların mesleklerinden daha üstündür ve insanı ebedî saadete ulaştıracak tek şey gerçek aşktır. Varlık âlemindeki bütün oluş ve tezahürlerde “aşk sultanı” vardır. Seven de sevilen de her mertebede Hakk'ın kendisidir. Kâinattaki her bir varlıkta Allah'ın birliğinin delilleri müşahade edilmektedir. Câmî,

eserlerinde zihinleri bulandıran s  f   kılığındaki ki  şilerden uzak durmak gerektiğine dikkat çekerek, gerçek tasavvufun ve hakiki s  f  nin özelliklerini anlatmıştır (Okumuş, 1993: 96).

2.1.3. Edeb   Şahsiyeti

Fars edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Molla C  m   fitratı itibarıyla bir ilim adamı, diğ  er taraftan da bağımlılık seviyesinde şiire d      n bir ediptir. Zira çok y  n  l   ve etkileyici kabiliyeti sayesinde ortaya koymayı başardığı muazzam şiir k  llyatı, çeşitliliğiyle Fars   iir geleneğinin bütün birikimini temsil etmektedir (Algar, 2016: 87).

Divanında ve mesnevilerinde nazmın nesirden daha üstün olduğ  unu, iyi ve kötü şiirin niteliklerini, şiirin nasıl olması gerektiğini açıklayan C  m  , günümüz anlayışına uygun “  iir tenkidi” metodunu kullanarak isabetli değ  erlendirmeler yapmıştır. C  m  ’nin şiir hakkındaki görüşleri, Sa’d  ’nin *Gülistan*’ını örnek alarak yazdığını belirttiğ  i *Baharist  n*’da da yer almaktadır. Sekiz bölüm halinde yazdğı bu eserin yedinci kısmını şairlere ayırmış ve kısa ancak   zl   bir mukaddime ile ba  layan bu ravzada daha önceki devirlerde yaşayan otuz dokuz şairin biyografisine yer vermiştir. C  m   mukaddime kısmında “Biz ona şiir   ğretmedik. Bu ona yaraşmaz da...” (Kur’an, Yasin Suresi, Ayet 69) ayetini, şiirin kınanmış olduğ  u ve şairin de manzum sözler söylemesi sebebiyle k  t  lendiğ  i manasına gelmediğ  i ve bu ayetin Kur’an’ın   iir, Hz. Peygamber’in ise şairler zümresinden sayılmaması için nüzul etmiş olabileceğ  i şeklinde izah eder ve şiir ve şair hakkındaki görüşlerini   u sözlerle sürdürür:

“  iir eski bilginlere göre, hayal edilmiş önermelerden oluşmuş bir söz d  r. Yani   iirin   zelliğ  i dinleyicinin hayaline, özünde ister doğ  ru olsun ister olmasın ve dinleyici doğ  ru olduğ  una inansın veya inanmasın, bir şeye yönelmesine veya bir şeyden yüz çevirmesine neden olacak anlamlar sunmasıdır, şarap erimiş yakuttur veya akıcı bir yakuttur ve de bal, arı kusmuğ  u acı veya tuzlu bir şeydir denilmesi gibi. Sonraki bilginler, bununla birlikte şiirde vezin ve kafiye  i lüzumlu görmüşlerdir; ancak halkın örfüne göre, şiirde vezin ve kafiye  den başka bir şey aranmaz. Bu durumda şiir, vezinli ve kafiye  li bir söz d  r, kendisinde hayal bulunup bulunmaması ve doğ  ruluk olup olmamasına itibar edilmez. Şiirin kar  ılığ  i Allah’a aittir. Şiirin itibarı ne yücedir! Hangi

fazilet, şiirden daha üstün ve hangi sihir, bu sihirden daha kuvvetlidir!” (Karaismailoğlu, 2004: 95-96).

Küçük yaşlarda şiir yazmaya başlayan ve vefatından yaklaşık bir sene öncesine kadar da büyük bir bağlılıkla şiir yazan Câmî’nin edebî kişiliği hakkında birbirinden farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı görüşlere göre Câmî, klasik dönemin son şairidir ve şiirde sebk-i Irâkî⁷⁷ olarak adlandırılan üslubun son temsilcisidir. Bazı araştırmacılara göre ise onun üslup ve muhtevada orijinalliği yakalama gayreti içerisinde olması sonucu gazellerinde ortaya çıkan bazı özellikler, yeni bir dönemi; sebk-i Hindî’yi haber vermektedir (Öz, 2011: 9).

Devlet büyükleriyle yakın ilişkilerine rağmen eserleri ve şiirlerinde saray ve saray çevresine karşı mesafeli duran Câmî’nin bu tavrı eserlerinde, bilhassa da mesnevilerinde yer alan idarî, sosyal ve ahlâkî konularda eleştiri ve önerilerde bulunurken ona daha özgür hareket etme imkânı sağlamıştır. Câmî, şiiri bir amaca ulaşmak için vasıta olarak gören çağdaşı şairleri ve dönemin şiir anlayışını da sert bir dille eleştirmiştir (Öz 2011: 9).

Her şair temelde kaside, gazel, rubâî veya mesnevi gibi şiir türlerinden biriyle özdeşleştirilir; ancak bazıları mütefennin olarak vasıflandırılır ki bu kimselerin bütün şiir türlerinde olgunluğa ermiş oldukları ifade edilir. Çok çeşitli ve hacimli sayıda eserler vermesi ve bu eserlerde yakaladığı başarı göz önüne alındığında Câmî’nin de mütefennin vasfını almaya hak kazandığı söylenebilir (Algar, 2016: 88).

⁷⁷ Selçukluların tarih sahnesine çıkmasıyla Azerbaycan ve Irâk-ı Acem bölgelerine yayılan şiir dinî ilimler ve tasavvuf anlayışının da etkisiyle değişikliğe uğramış ve yeni özellikler kazanmıştır. Bu üslup M. XII. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın sonlarına kadar şiirde hâkimiyetini sürdürmüştür. Arapça kelime ve terkiplerin çoğaldığı, bilimsel kavram ve açıklamaların görüldüğü bu dönem şiirinde sanatlı ve mübalağalı kasidelerin yanında, zarif, âşıkane ve lirik gazeller de öne çıkmış, mesnevi nazım şekli de özel bir konum elde etmiştir. Sebk-i Irâkî üslubunun Azerbaycan’da Nizâmî-i Gencevî ve Hâkânî-i Şîrvânî; Irâk-ı Acem’de ise Cemâlüddîn-i Isfahânî öncüleri, Sa’dî-i Şîrâzî ve Hâfız-ı Şîrâzî ise en etkileyici isimleridir. Molla Câmî ise bu geleneğin son büyük temsilcisi olarak kabul edilmektedir (Karaismailoğlu, 2012; 386).

2.1.4. Eserleri⁷⁸

Tasavvuf, edebiyat, edebî ve dinî ilimler gibi pek çok konuda eser yazan Câmî'nin kaynaklarda⁷⁹ Farsça ve Arapça kırk beşin üzerinde eseri bulunduğu bilgisi yer almaktadır; ancak bu eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.

Divanları

1. Fâtihatü's-şebâb (Gençliğin Başlangıcı): Câmî'nin üç divanı içerisinde en hacimli olan eseridir. Meşhur kasidelerinden *Cilâu'r-rûh* ve *Lüccetü'l-esrâr* da bu divanda yer almaktadır.
2. Vâsitatü'l-ikd (Gerdanlığın Orta İncisi): Şairin orta yaş döneminde yazdığı divanıdır.
3. Hâtimetü'l-hayât (Hayatın Sonu): Câmî'nin ömrünün son yıllarında yazdığı şiirlerin bulunduğu divanıdır.

Heft Evreng

Câmî, Nizâmî-i Gencevî ve Emir Hüsrev-i Dihlevî'den ilham alarak derlediği Hamse'sine *Silsiletü'z-zeheb* ve *Salâmân u Absâl* mesnevilerini ekleyerek oluşturduğu tertibe Farsça “yedi taht” anlamına gelen ve büyük ayı yıldız kümesinin adı olan *Heft Evreng* adını vermiştir (Kurtuluş, 1998: 157). Heft Evreng'de şu mesneviler yer almaktadır:

1. Silsiletü'z-zeheb: Heft Evreng'in ilk ve en uzun mesnevisi olan Sisiletü'z-zeheb (Altın Silsile) “defter” adı verilen üç ciltten oluşmaktadır.

Birinci defter 873/1468 yılında başlanarak beş senelik bir süre içinde yazılmış ve Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Ahlakî ve tasavvufî meselelerin ele alındığı bu defter, “İtikadnâme” başlıklı bölümle sona ermektedir (Kurtuluş, 1998: 157).

⁷⁸ Molla Câmî'nin eserleri ve bu eserler hakkında verilen bilgiler için Kadir Turgut, *Abdurrahman Câmî, Hayatı, Eserleri ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi* adlı yayımlanmamış doktora tezinden ve Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi “Câmî” maddesinden istifade edilmiştir.

⁷⁹ Söz konusu kaynaklar: Tekmiletü'n-Nefahat, Makâmât-ı Câmî, Nesâyimü'l-Mahabbe, Hamsetü'l-Mütehayyirîn, Tuhfe-i Sâmi, Reşehât-i Aynu'l-hayât, Risâle-i Fihrist, Ayasofya Kitaplığında 1891 numarayla kayıtlı Câmî'nin eserlerinin bulunduğu liste, Külliyyat 1 (Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı), Külliyyat 2 (Topkapı Sarayı III. Ahmed Kitaplığı), Külliyyat 3 (Özbekistan Elyazmalar Akademisi), Münşeât (Turgut, 2013: 24-27)

İkinci defter, ilkinden on sene sonra tamamlanmıştır. Bu defter aşk ve onun iki boyutu olan ilahî ve beşerî aşkı konu edindiği için “Aşknâme” adıyla da bilinir.

Üçüncü defter 890/1486 yılında tamamlanmıştır. 500 beyitlik kısa bir mesnevi olan bu eser adaletten ve doğru yöneticilikten bahsetmektedir ve Osmanlı Sultanı II. Bayezid’e ithaf edilmiştir.

2. Salâmân u Absâl: Aslen Grek menşeli alegorik bir hikâye olan bu eser, Huneyn b. İshak tarafından Yunancadan tercüme edilmiş, daha sonra İbn Sinâ ve İbn Tufeyl tarafından yeniden yazılmıştır. Mesnevide bir şehzadenin dünyevî ve şehvî bağımlılıktan kurtulup ilahî ve insanî erdemlere ulaşması anlatılır. Heft Evreng’deki mesnevilerin en küçüğü olan bu eser 1130 beyit olup 894/1489 yılında yazılmış ve Akkoyunlu hükümdarı Yakup Bey’e ithaf edilmiştir (Algar, 2016: 102; Kurtuluş, 1998: 157). Lâmi’î Çelebi eserin manzum çevirisini yapmıştır.

3. Tuhfetü’l-ahrâr: 886/1481 yılında tamamlanan ve didaktik bir mesnevi olan, 1712 beyitlik bu eser Nizâmî’nin *Mahzenü’l-esrâr*’ına ve Emîr Husrev-i Dihlevî’nin *Matlau’l-envâr* mesnevilerine nazire olarak yazılmıştır. Tasavvufî konuların ve seyr u sülûk usulünün anlatıldığı eser Ubeydullah Ahrar’a ithaf edilmiştir. Şem’î (ö. 1602) Câmî’nin *Tuhfetü’l-ahrar*’ını şerh ederek Hadım Hasan Paşa’ya sunmuştur.

4. Subhatü’l-ebrâr: Sultan Hüseyin Baykara’ya ithaf edilen ve 887/1482 yılında yazılan bu eser dinî, tasavvufî, ahlakî konuların ele alındığı kırk bölüme ayrılmıştır. Şem’î, eseri Türkçeye tercüme ve şerh ederek eserini 1602 yılında Bâbüssaâde ağası Gazanfer Ağa’ya sunmuştur.

5. Yûsuf u Zelîhâ: bkz. “Yûsuf u Zelîhâ”.

6. Leylâ vü Mecnûn: Nizâmî ile Emîr Hüsrev-i Dihlevî’nin *Leylâ vü Mecnûn*larına nazîre olarak 889/1484 yılında yazılan bu mesnevi *Yûsuf u Zelîhâ* kadar takdir görmemiştir.

7. Hirednâme-i İskenderî: Nizâmî’nin *İskendernâme*’sine nazire olarak yazılan bu eser Aristo, Eflâtun, Sokrat gibi filozofların İskender’e öğütlerini, İskender ile bu filozoflar arasındaki konuşma ve mektuplaşmaları anlatmaktadır. Eser sultan Hüseyin Baykara’ya ithaf edilmiştir (Kurtuluş, 1998: 157).

Bahâristân

Câmî'nin, Şeyh Sa'dî'nin *Gülistân*'ını örnek alarak 892/1478 senesinde yazdığı ve Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf ettiği *Bahâristân* düzen bakımından *Gülistân*'a benzese de muhteva bakımından farklılıklar göstermektedir. Bir mukaddime, "ravza" adı verilen sekiz bölüm ve bir hatimeden oluşan bu eser nazım-nesir karışık yazılmıştır. Bahâristân'ın ilk ravzasında sûfilerin örnek davranışları ve sözleri, ikinci ravzasında faydalı nükteler ve öğütler içeren hikmet ve hikâyeler, üçüncü ravzasında yönetim usulleri ve idarecilerin davranışları, dördüncü ravzasında cömertlik ve cömertler, beşinci ravzasında aşk ve âşıklar, altıncı ravzasında latifeler yedinci ravzasında şiir ve bazı şairler hakkında bilgiler, sekizinci ravzasında ise hayvanların dilinden hikâyeler yer almaktadır (Karaismailoğlu, 2004: 8). Osmanlı sahasında büyük ilgi gören Bahâristân medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş, eserin pek çok çeviri ve şerhi yapılmıştır.⁸⁰

Şevâhidü'n-nübüvve

Tam adı *Şevâhidü'n-nübüvve li-Takvîyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve* olan ve Câmî tarafından 885/1480 yılında yazılan eser, peygamberlik makamının ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine delil olan alâmetlerin beyanı hakkındadır. Câmî, bu eseri Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine yazmıştır. Lâmi'î Çelebi bazı eklemeler yaparak eseri aynı adla Türkçeye tercüme etmiştir. Eseri tercüme eden diğer isimler ise Senâî Mehmed Efendi (XVI. yy), Ahizâde Abdulhalîm (XVI. yy)'dir.

Eşî'atü'l-lema'ât

Fahrüddîn-i Irâkî'nin *Lema'ât* adlı eserinin şerhi olan bu eserde tasavvufî kavramlar ve varlığın bütünlüğü düşüncesi anlatılmaktadır. Câmî, Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine 886/1481 yılında tamamlamıştır.

Nakdu'n-nusûs

Tam adı *Nakdu'n-nusûs fî-Şerhi Nakşi'l-fusûs*'tur. Molla Câmî, İbnü'l-Arabî'nin meşhur eseri *Fusûsu'l-hikem*'i önce *Nakşü'l-fusûs* adıyla ihtisar etmiş daha sonra da *Nakdu'n-nusûs* adıyla şerh etmiştir.

⁸⁰ Eserin şerh ve tercümeleri hakkında detaylı bilgi için bk. İbrahim Halil Tuğluk, "Türk Edebiyatında Bahâristân", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C. 26, S. 1 (2016), s.45-57.

Levâ'ih

Câmî'nin varlığın bütünlüğü düşüncesini “layiha” adını verdiği bölümler halinde işlediği bu eseri 870/1465 yılında yazdığı bilinmektedir.

Nefehâtü'l-üns

Câmî'nin, telifine Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine başladığı eser, erkek ve kadın büyük sûfilerin yaşam öykülerini anlatmaktadır. Câmî, eseri 883/1478-79 yılında tamamlamıştır. Birçok yazma nüshası bulunan eser Lâmi'î Çelebi tarafından çeşitli ilavelerle Türkçeye çevrilmiştir.

Hilye-i Hulel

Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ, Mu'ammâ-yı Kebîr, Risâle-i Evvel der Mu'ammâ adlarıyla da bilinen bu eser Câmî'nin muammaya dair yazdığı dört eserden en büyüğüdür. 856/1452 yılında yazılmıştır.

Risâle-i Sagîr der Muammâ

Muntahab-i Hilye-i Hulel adıyla da bilinen bu risale 885/1480 yılında yazılmıştır. Eseri, Bihiştî Ramazan Efendi (ö. 979/1571) *Şerh-i Manzume-i Muammâ* ismiyle, Sürûrî (ö. 969/1562) ise *Şerh-i Muammeyât-ı Câmî* ismiyle şerh etmişlerdir.

Risâle-i Kâfiye

Redif ve kafiye'nin tarifinden sonra kafiye ilmine ait terimlerin açıklandığı ve *Risâle der İlm-i Kâfiye* adıyla da bilinen bir eserdir.

Levâmi' fî-Şerhi'l-Hamriyye

Şerh-i Mîmiyye-i Hamriyye-i Fâriziyye olarak da bilinen eser İbnü'l-Fâriz'in (Ö. 632/1235) *Hamriyye* adıyla ünlenen Arapça kasidesinin Farsça şerhidir. Eser 875/1470 yılında yazılmıştır.

Risâle der Menâsikü'l-Hac

Câmî eserini hacca giderken kısa bir süre kaldığı Bağdat'ta 22 Şaban 877 (22 Ocak 1473) tarihinde tamamlamıştır. Eserde hac ibadeti yerine getirilirken dikkat edilmesi

gereken hususlar anlatılmaktadır. Bir girişle yedi bölümden oluşan eserin son kısmı Arapçadır.

Risâle-i Kebîr der Menâsik-i Hac

Câmî'nin öğrencisi Lârî'den edinilen bilgiye göre mensurdur ve dört mezhebin hac ibadeti kuralları hususundaki fikhî görüşlerini içermektedir. Risale günümüze ulaşmamıştır.

Sühânân-ı Hâce Pârsâ

Nakşibendî şeyhi Muhammed Pârsâ'nın (ö. 822/1481) eserlerindeki bazı hikmet dolu sözlerinden derlenmiş bir risaledir.

Çihl Hadîs

Hadîs-i Erbaîn, Tercüme-i Çihl Hadîs olarak da bilinen bu risale kırk hadisin Farsça manzum tercümelerinden oluşmaktadır. Câmî eseri 886/1481 yılında yazmıştır. Fuzûlî (ö. 1556), Nâbî (ö. 1712), Müfid (ö. 1726), Antakyalı Münîf (ö. 1743), Seyyid İbrahim Efendi (ö. 1782) Câmî'nin bu eserini manzum olarak Türkçeye çevirmişlerdir.

Risâle-i Nâiyye

Risâle-i Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî adıyla da bilinen eser, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî-i Manevî* adlı eserinin ilk iki beytinin tasavvufî şerhidir. Hoca Neş'et (ö. 1807) tarafından *Tercüme-i Dü Beyt-i Molla Câmî* adıyla tercüme ve şerhi 1263/1847 yılında basılmıştır.

Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât

Câmî, bu eserinde vahdet-i vücûd düşüncesini işlediği rubailerini yine kendisi Farsça olarak şerh etmiştir.

Risâle-i Münşeât

Câmî'nin, çağdaşı olan çeşitli bilim, din ve devlet adamlarına yazdığı mektuplar ve onlardan aldığı cevaplardan oluşan eseridir.

Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye fî-Şerhi Kâfiye

Câmî'nin hayatta kalan tek oğlu için Ziyâüddîn Yusuf için kaleme aldığı bu eser İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* adlı eserinin şerhidir. Telifi 897/ 1492'de tamamlanan ve *Şerh-i Molla Câmi*, *Molla Câmi* veya sadece *Câmi* adlarıyla anılan Arap gramerine dair bu eser Türk medreselerinde son zamanlara kadar ders kitabı olarak okutulmuş ve esere çok sayıda haşiye yazılmıştır.

Kitâb-ı Sarf

Risâle-i Sarf olarak da bilinen bu eser Arapçanın sözcük bilgisi üzerine yazılmıştır. Eserin dili Farsçadır.

Risâle fî'l-vücûd

Varlığın mahiyeti ve Allah'ın varlığının ispatına dair yazılmış olan eser *Risâle-i vücûdiyye* veya *Risâle fî-İsbâti'l-Vücûd* olarak da bilinmektedir.

Serrişte-i Tarîk-i Hâcegân

Risâle-i Nakşibendiyye, *Risâle-i Serrişte*, *Risâle fî-Zikr* adlarıyla bilinen eser, Nakşibendîlik tarikatının esaslarının ve zikir usullerinin anlatıldığı bir risaledir. Sürûrî eseri Türkçeye tercüme etmiştir.

Risâle-i Şerh-i Hadîs

Ebû Zer el-Ukaylî'nin rivayet ettiği bir hadisin şerhidir.

Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ

Câmî'nin muamma sanatı hakkında yazdığı bir başka risalesi olan eser 885-886/1482-1483 yıllarında yazılmıştır.

Risâle-i Asgar der Mu'ammâ

Câmî'nin muamma sanatı hakkında 890/1485 yılında yazdığı küçük manzum bir risalesidir.

Risâle-i Mûsikî

Klasik makam müziği nazariyatı hakkında bilgilerin yer aldığı eser 890/1485 yılında yazılmıştır.

Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî

Emîr Husrev-i Dihlevî'nin (ö. 725/1325) bir kasidesinde geçen

تیمم واجب آمد نوح را در وقت طوفانش / ز دریای شهادت چون نهنگ بر آرد سر

beytinin tasavvufî şerhidir.

Şerh-i Kasîde-i Tâ'îyye-i Fâriziyye (Nazmü'd-dürr)

İbnü'l-Fâriz'in *Tâ'îyye* kasidesinin Farsça manzum tercüme ve şerhidir.

Risâle-i Arûz

Aruz ölçüsünün temel kurallarının anlatıldığı ve farklı kalıpların örneklerle gösterildiği bir risaledir.

Tefsîrü'l-Kur'ân

Kur'an'ın ilk suresinin tamamıyla ikinci suresi olan Bakara'nın 40. ayetine kadar olan kısmının tefsiridir. Eserin önsözünden anlaşıldığına göre Câmî, Kur'an-ı Kerim'in tamamını tefsir etmeyi düşünmüş; ancak eserini tamamlayamamıştır.

Risâle-i Tehlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)

Şerh-i Kâfiye adlı eserin başlangıç kısmı olan bu risalede kelime-i tevhid gramer ve anlam yönünden tahlil edilmiştir.

Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kudsiyye

Tercüme-i ba'z ez Nesrû'l-leâli olarak da bilinen eser, Hz. Ali'den rivayet edilen bazı sözlerin Farsça manzum tercümesidir.

Dürretü'l-fâhire

Fatih Sultan Mehmed'in isteği, Molla Fenârî'nin de önerisi üzerine yazılan eserde Câmi yüzyıllarca üzerinde tartışılan Allah'ın varlığı ve birliği, sıfatlarının, ilminin, iradesinin mahiyeti vb. konuları ilmî usullere uygun olarak incelemiştir. Eser, 886/1481 yılında Arapça olarak yazılmıştır.

Şerhu Fusûsu'l-hikem

İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* adlı eserinin şerhidir. Eser 896/1491 yılında ve Arapça yazılmıştır.

Risâle-i Fihrist

İlk defa Ahmet Ateş tarafından tanıtılan ve müstakil bir eser olarak ifade edilen bu eser Câmi'nin eliyle yazılmış bir eserler listesidir.

Tecnîsü'l-Lugat

Câmi'nin cinas sanatı hakkında yazdığı bir risaledir.

Şerh-i Hadîs-i Vâhid

Bir hadisin şerhi olan eser Makâmât-ı Câmi'de ve Risâle-i Fihrist'te bahsi geçmektedir.

Risâle-i Cevâb-ı Suâl-i Hindûstân

Lârî ve Sâm Mirzâ'nın varlığını bildirdikleri bu eserin günümüze ulaşan herhangi bir nüshası bulunmamaktadır.

Şerh-i Ba'z ez Miftâhu'l-Gayb

Lârî ve Bâherzî'nin ifadelerine göre Câmi'nin tahsil çağlarında iken yazdığı aynı zamanda da ilk olan bu eserin günümüze ulaşan bir nüshası bulunmamaktadır.

Menâkıb-ı Hâce Abdullah Ensârî

Kaynaklarda bahsi geçen bu eser hakkında detaylı bir bilgi bulunmamakla beraber eserin Nefehâtü'l-üns'ün bir bölümü olma ihtimali bulunmaktadır.

Menâkıb-ı Mevlevî

Ne kaynaklarda ne de külliyat nüshalarında böyle müstakil bir eserden bahsedilmemektedir; ancak eserin aslında Nefehâtü'l-üns'teki Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi anlattığı bölüm olma ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Tercüme-i Kasîde-i Bürde

Câmî'nin eserlerinin bulunduğu listelerde ve külliyat nüshalarında bahsi geçmeyen bu eserle ilgili olarak, Câmi'nin münşeatında yer alan bir mektubunda *Kasîde-i Bürde* şerhlerini incelediği ve kendisinin de şerh ettiği bilgisi verilmektedir.

2.2. Yûsuf u Zelîhâ⁸¹

Molla Câmi, yedi büyük mesnevisinin yer aldığı Heft Evrenği'nin beşinci tahtını oluşturan ve en güzel mesnevisi olarak addedilen *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisini 888/1483 yılında yetmiş yaşında iken yazmıştır. Mesnevinin yazılışında Câmi'nin başlıca kaynağı Hz. Yusuf'un hayatının müstakil bir biçimde işlendiği Kur'an-ı Kerim'in 12. suresi olan Yusuf suresidir. Eserde kıssa pek çok açıdan detaylandırılmış ve bu detaylandırmalarda şairin kendi hayal dünyası kadar surenin tasavvufî tefsirleri de etkili olmuştur. (Algar, 2016: 105; Hikmet, 1963: 222).

Eser, Hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu eserin, aynı veznin kullanılması ve aynı zamanda bir aşk trajedisini anlatılması hususlarına binaen Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'ine bir “cevap” olduğu düşünülmektedir. Eserine besmele ile başlayan Câmi, Allah'a dua ederek O'ndan kitabını tamamlayabilmesi için kalemine ve zihnine kuvvet vermesini istemiş ve artık eski şairler gibi düzgün söz ve şiir söyleyen şairlerin kalmadığından bahsetmiştir. Bu bölüm on dört beyittir.

Eserin tevhid bölümü Allah adınının zikredilip övüldüğü ve Allah'ın varlık ve birliğinin delillerinin sayıldığı iki başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümlerin ikisi de 28'er beyittir.

⁸¹ Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının mensur tercümesi Ali Nihat Tarlan tarafından yapılmış; ancak vefatı nedeniyle basılmamıştır. Çalışma, Günay Kut tarafından gözden geçirilerek birtakım eksiklikleri tamamlanmış ve yayına hazırlanmıştır. (Nureddin Abdurrahman İbni Ahmed-i Câmi, Beşinci Taht: *Yûsuf u Züleyhâ*, Türkçeye çeviren Ali Nihat Tarlan, Türkçe tercümeyle aslıyla karşılaştırıp Farsça Baskının (1972) ve Yazmasının (Süleymaniye Ayasofya (3898) Tıpkıbasımları ile birlikte yayına hazırlayan Günay Kut, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003).

Câmî eserinin münacat kısmını da iki başlık altında vermiştir. 13 beyitten oluşan ilk kısmında ihtiyaç sahipleri adına dua eden şair, 27 beyitlik ikinci kısımda ise kendisi için yakarıшта bulunmuştur. Şair 35 beyitlik bir naat ve 57 beyitlik bir miraciye ile eserine devam etmiştir. Câmî, Miraç hadisesi ile ilgili bilgi verdikten sonra Hz. Peygamberin şefaatine mazhar olmak istediğine dair 32 beyitlik bir manzume daha yazmıştır.

Câmî, Nakşibendî şeyhlerinden Ubeydullah Ahrar'la birlikte, devlet adamı ve aynı zamanda dostu olan sultan Hüseyin Baykara'yı da eserinde anmıştır. Şairin Ubeydullah Ahrar'ın medhine ayırdığı bölüm 35, Hüseyin Baykara'yı övdüğü bölüm ise 38 beyittir. Şair bundan sonra aşk ve âşık olmanın faziletlerini bildiren 38 beyitlik bir bölüm yazmıştır.

Eserini yazma sebebini iki başlık altında açıklayan Câmî, ilk kısımda aşkın faziletlerinden, aşk derdiyle yanmamış bir gönlün gönül olamayacağından ve kendisinin de bir aşk hikâyesi kaleme alarak bu gök kubbede bir iz bırakmak istediğinden bahsetmiştir. Bu bölüm 34 beyittir. İkinci kısımda ise sözün ve mananın ehemmiyeti üzerinde duran şair Husrev ü Şirin, Leyla ve Mecnun hikâyelerinin unutulduğunu artık yeni bir aşk hikâyesi yazmanın zamanı geldiğini söyleyerek eseri yazma sebebini açıklamıştır. Bu bölüm ise 41 beyitten oluşmaktadır.

Câmî daha sonra asıl hikâye kısmına geçmiştir. Mesnevide asıl hikâye şu konu başlıkları altında anlatılmıştır:

Yusuf aleyhisselamın güzellik mumunun, gayb âleminin yatak odasını ışıklandırması ve Âdem aleyhisselam'ın gönül pervanesinin o güzelliği görerek yanması

Yusuf aleyhisselamın güzelliği fidanının gayb âleminin baharından şahitlik bağına getirmek ve Yakup aleyhisselamın gözyaşı ve Zelihanın aşk havası ile beslemek

Güzelliğinin güneşi doğduğunda magribi maşrık kadar belki de ondan daha fazla aydınlatan Zeliha'nın sıfatının vasfı

Zeliha'nın uyku kını içinde ilk kez Yusuf'un güzelliği kılıcını görmesi ve o kında gizlenmiş kılıç ile aşk maktülü olması

Zeliha üzerine seher yelinin esmesi, uykulu gözlerini uykudan açması, gece gördüğü hayalden gonca gibi yüreği kan dolu olması ve bu sırrı kimseye söylememesi

Zeliha'nın halindeki değişikliğin cariyelerin düşünce ipine hayret düğümü düşürmesi (cariyeleri hayrete düşürmesi) ve Zeliha'nın dadısının sorgu parmağı ucuyla o iplikten o düğümü açması

Zeliha'nın Yusuf'u ikinci kez rüyasında görerek aşkının artması ve bu aşkın Zeliha'yı deliliğe çekmesi

Yusuf'un uykuda üçüncü kez Zeliha'ya gelmesi, Zeliha'nın onun ismini ve yerini bilmesi ve aklının geri gelmesi

Mısır dışındaki civar padişahların elçilerinin Zeliha'yı istemek üzere gelmeleri

Zeliha'nın babasının Mısır azizine bir haberci göndermesi, Zeliha'yı Mısır azizine arz etmesi ve Mısır azizinin Zeliha'nın babasının davetini kabul etmesi

Mısır tarafından kabul rüzgârlarının esmesi ve Zeliha'nın mahmilinin gül mihaffesi gibi Mısır'a çekilmesi

Mısır azizinin Zeliha'nın geldiğini öğrenmesi ve askerlerini süsleyerek Zeliha'yı karşılaması

Zeliha'nın çadır yarığından Mısır azizini görmesi ve “bu kişi benim rüyada gördüğüm ve nice seneler mihnet ve muhabbetini çektiğim kişi değildir” diyerek feryat etmesi

Zeliha'nın Mısır azizi ile Mısır'a gelmesi, Mısır ahalisinin dışarı çıkarak onu karşılaması ve Zeliha'nın mihaffesi üzerine hediyeler saçması

Zeliha'nın Yusuf'tan ayrı ömür geçirmesi ve o ayrılık sebebiyle gece gündüz hüznün içinde olması

Kardeşlerinin Yusuf'u kıskanmaları ve onu Kenan'dan uzaklaştırmaları

Yusuf'un düşte güneş, ay ve on bir yıldızın ona secde ettiğini görmesi ve kardeşlerin o düşü duyup kıskançlıklarının artması

Kardeşlerin Yusuf'u babasından ayırmak için dñzenleyecekleri hileyi birbirleriyle gñrñřmeleri

Kardeşlerin babalarının huzuruna çıkıp Yusuf'u kendileriyle birlikte sahraya gñtñrmek için izin istemeleri

Kardeşlerin Yusuf'u babalarının huzurundan almaları, kendi hidayet yollarında sapkınlık kuyusu kazmaları ve Yusuf'u o kuyuya salmaları

Kuyunun başına bir kervanın gelip Yusuf'u dışarı çıkarması ve âlemi bir kez daha onun gñzellięi gñneřiyle aydınlatması

Malik'in Yusuf'u Mısır'a gñtñrmesi, Yusuf'un geldiğinden haberdar olan Mısır padişahının karşılamak için azizi gñndermesi.

Yusuf'un Nil kenarına gelerek yıkanması ve Mısır padişahının huzuruna çıkmak üzere deve üzerindeki hevdece oturması

Zeliha'nın padişah dergâhına gelmesi, kalabalığın sebebini sorması ve Yusuf'u gñrñp onu tanıması

Malik'in Yusufu satış yerine gñtñrmesi ve Zeliha'nın diğerlerinin verdiği fiyatın daha fazlasını vererek Yusuf'u satın alması

Mal ve gñzellikte dengi olmayan, Ad kavmi neslinden Baziga adlı kızın gñrmeden Yusuf'un gñzellięine âşık olması ve Yusuf'un gñzellięi aynasında hakiki gñzellięi gñrñp mecazdan hakikate ulaşması.

Zeliha'nın Yusuf'u terbiye etmesi ve ona hizmet etmesi

Yusuf'un yolda çektiği mihneti Zeliha'ya anlatması ve Zeliha'nın Yusuf bu sıkıntıları çekerken, o gñnlerde kendisinin de çektiği ızdırabın sebebini anlaması

Çobanlık yapmayan hiçbir peygamber bulunmadığı için Yusuf'un da çobanlık etmek istemesi ve Zeliha'nın ona çoban kıyafeti hazırlatması

Zeliha'nın Yusuf'tan kavuşma istemesi ve Yusuf'un bu talepten istigna gñstermesi

Dayenin Zeliha'ya Yusuf'un yanan mum gibi aydınlatıcı güzelliği karşısında eriyip yanmasının sebebini sorması

Zeliha'nın dayesini Yusuf'un yanına göndererek ondan arzusuna rıza göstermesini istemesi ve Yusuf'un bu talebi yerine getirmek istememesi

Zeliha'nın Yusuf'un önüne giderek ona yalvarması ve Yusuf'un bu isteği yerine getirmekte mazur olduğunu söylemesi

Zeliha'nın Yusuf'u bağ tarafına göndermesi ve arzusuna ulaşmak için hazırlıklarda bulunması

Cariyelerin, gece olduğunda "Acaba hangimize rağbet edecek?" diyerek kendi yüzlerini Yusuf'a göstermesi

Zeliha'nın dayesinin yanına giderek Yusuf'un visaline kavuşmak için bir hile bulması için yalvarması

Dayenin Yusuf ve Zeliha'nın güzelliklerinin tasvir edildiği bir bina yaptırması

Zeliha'nın Yusuf'u haneye davet etmesi ve kavuşma isteğini göstermesi

Zeliha'nın maksadını elde etmek için bütün gücünü sarf ederek Yusuf'u yedinci eve getirmesi, Yusuf'un kaçması ve Zeliha'nın hüznü ve ızdırap içinde kalması

Hanenin dışında Yusuf'un Mısır azizi ile karşılaşması ve Zeliha ile arasında geçen sırrı gizli tutması ve Zeliha'nın sırrı ifşa etmesi

Çavuşların Yusuf'u zindan yönüne götürmeleri ve üç aylık daha süt emen bir bebeğin Yusuf'un günahsız olduğuna şahitlik etmesi

Mısırlı kadınların Zeliha'yı kınamaları ve aşkın kılıcı ile ellerini ve dillerini kesmeleri

Mısırlı kadınların Yusuf'un yüzünü gördükten sonra Zeliha'yı mazur görmeleri ve Yusuf'u Zeliha'ya itaat etmeye davet etmeleri ve Yusuf'u zindan ile korkutmaları

Mısırlı kadınların Yusuf'u zindana göndermek için Zeliha'yı ikna etmeleri ve Zeliha'nın onların sözüyle Yusuf'u zindana atması

Zeliha'nın Yusuf'u zindana göndermekten pişman olması ve onun ayrılığından feryat etmesi

Zeliha'nın Yusuf'tan ayrılığı sebebiyle takatsiz kalması ve geceleri dayesiyle birlikte zindana gidip onun güzelliğini izlemesi

Zeliha'nın gündüzleri kendi köşkünün damına çıkması, oradan zindanı gözlemesi ve Yusuf'un ayrılığından feryat etmesi

Yusuf'un zindan mahkûmlarına yaptığı ihsanlar ve Mısır sultanının yakınlarının rüyalarını tabir etmesi ve Mısır sultanın önünde yâd edilmesini vasiyet etmesi

Mısır padişahının kendi düşünü tabir ettirmek için Yusuf'u istemesi ve Yusuf'un Mısır kadınları ile arasında geçenlerin araştırılmasını şart koşması

Yusuf'un zindandan çıkması ve padişahın ona hürmet göstermesi. Mısır azizinin vefat etmesi ve Zeliha'nın yalnız kalması

Mısır azizinin vefatından sonra Zeliha'nın hali ve Yusuf'un aşkı ve ayrılığı yüzünden mihnet içinde olması

Zeliha'nın Yusuf'un geçeceği yol üzerine kamıştan bir ev yapması ve Yusuf'un askerlerinin sesine kanaat etmesi

Zeliha'nın Yusuf'un yolu üzerine gitmesi ve iltifat görmemesi. Sonra evine gelerek putu kırıp Allah'a iman etmesi ve Yusuf'un yolu üzerine gelerek ondan iltifat bulması

Zeliha'nın Yusuf'un sarayına gelmesi ve dua ile görme yetisini, güzellik ve gençliğini geri kazanması

Yusuf'un Allah'ım emriyle Zeliha ile evlenmesi ve onunla zıfaf etmesi

Yusuf'un Zeliha'ya olan sevgisinin artması ve Zeliha için bir bina inşa etmesi

Yusuf'un düşünde anne babasını görmesi ve Allah'tan ölümünü istemesi ve Zeliha'nın ızdırıp içinde kalması

Yusuf'un vefatı ve onun ayrılığının üzüntüsünden Zeliha'nın helak olup ölmesi

Eserde asıl hikâyenin bittiği kısımdan hatime bölümüne kadar üç manzume daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki felekten şikâyetir. Şair, bu bölümde feleği ejderhaya benzetmiş ve feleğin felaketlerle dolu olduğunu, ondan kurtulmanın mümkün olmadığını ve yeryüzündeki bütün olumsuzlukların sebebinin feleğin kötülüğünden kaynaklandığını söyledikten sonra, ihtiyarlıktan sonra ölüm olduğunu unutmamak gerektiğini bu sebeple de fani dünyaya bağlanmamayı öğütlemiştir.

İkinci kısım Câmî'nin oğlu Ziyâüddîn Yusuf'a nasihat ettiği bölümdür. Kendi yaşının yetmiş, oğlunun yaşının ise yedi olduğunu söyleyen şair ilk olarak oğlu için hayır duasında bulunmuş sonrasında ise ilim irfan sahibi olmasını, süsten uzak durmasını, yemeye içmeye düşkün olmamasını, dost seçerken dikkatli olmasını, bir meslek sahibi olmasını, mümkünse evlenmemesini, şayet evlenecekse eşinde yüz değil ahlak ve huy güzelliği aramasını, dul kadınla evlenmemesini, hükümdarlardan ve siyasetten uzak durmasını, tevazu sahibi olmasını ve verdiği sözleri mutlaka yerine getirmesini öğütlemiştir.

Üçüncü kısımda kendi kendisiyle dertleşen şair nefsin kendini beğenme alçaklığından sakınmak gerektiğini ifade etmiş ve kemale erme mücadelesini anlatmıştır. Aç gözlülükten sakınıp Allah'ın verdiği nimetlere kanaat etmek gerektiğini vurgulayan şair bu bölümde kendi nefsine telkinlerde bulunmuştur.

Bu üç manzumeden sonra hatime bölümüne geçen şair ilk olarak eseri tamamlamayı nasip ettiği için Yüce Allah'a şükür etmiş, sonrasında ise eserin adının *Yûsuf u Zelîhâ* olduğunu, eseri 889'da tamamladığını ve eserin dört bin beyit olduğunu söylemiştir. Bazı büyüklere de dua eden Câmî son olarak kendisi için dua etmiş ve artık susması gerektiğini bildirerek eserini tamamlamıştır.

2.3. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sının Klasik Türk Edebiyatındaki Etkisi

Abdurrahman Câmî'nin henüz kendi çağında iken şöhreti Horasan ve Türkistan'dan başka Anadolu ve İstanbul'a kadar yayılmıştır. Şairin yaşadığı XV. yüzyıldan itibaren eserleri Osmanlı coğrafyasında tanınmış ve okunmuş, bütün ihtişamıyla Türk edebiyatını etkisi altına almıştır.

Molla Câmi'nin Osmanlı şiiri üzerindeki etkisinin edebiyatımızın oluşum devresine rastlaması o dönemdeki kültürel ilişkilerin mahiyeti ve şiirin olgunlaşma süreci hakkında bizlere pek çok ipucu vermektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısında Câmi, Nevâyî ve Süheylî gibi şairlerin Herat'ta oluşturdukları edebî muhitte, İstanbul'da Fatih Sultan Mehmed'in çabalarıyla oluşturulan edebî ortam arasında kültürel bir etkileşim olmuş; Osmanlı şairleri Câmi ve Nevâyî'nin muhitlerinde, Herat şairleri de çeşitli vesilelerle İstanbul'da bulunmuştur. Bilhassa XVI. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı şairlerinin görmek ve içinde bulunmak istedikleri kültür merkezlerinin başında Herat gelmiştir. Bu dönemde Câmi'nin manevî feyzinden istifade etmek yahut diğer uluların sohbetinde yer almak için Herat'a giden şairlerin sayısı oldukça fazladır. Câmi'nin Türk dünyasıyla olan münasebetinde söz konusu ilişkilerin yanı sıra Ali Şir Nevâyî ile aynı muhitte yetişmesinin ve ayrıca Nakşibendîliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasını sağlayan Şeyh Abdullah-ı İlâhî'nin (ö. 1491) Câmi'nin mistik görüşlerini Osmanlı şairlerine aktarmasının da önemi büyüktür. Bunlara ilave olarak Câmi'nin eserlerinin Türkçeye kazandırılmasında önemli bir yere sahip olan ve Câmi-i Rûm olarak anılan Lâmi'î Çelebi de söz konusu ilişkilerin kurulmasında bir köprü vazifesi görmüştür. Câmi veya onun yaşadığı muhit ile doğrudan kurulan ilişkilerin yanı sıra Anadolu sahası Türk şairlerinin Câmi'nin eserlerine yazdıklarına nazire, haşiye ve şerhler de şairin Türk Edebiyatı üzerindeki tesirinin mühim sebepleri arasındadır (Macit, 1991: 520-523).

Dîvân'ı ve yedi mesneviden oluşan *Heft Evreng*'inin yanı sıra Fars kültür ve edebiyatının çeşitli konularına dair biyografi ve teori alanında eserleri olan Câmi'nin bilhassa *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi yazıldığı dönemden itibaren Türk şairleri üzerinde yoğun bir tesir bırakmıştır. Edipler tarafından mesnevinin tercüme ve şerhleri yapılmış, esere nazireler yazılmıştır.

2.3.1. Molla Câmi'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler

Çalışmamızın bu bölümünde tercüme, nazire, şerh kavramları; bu kavramların birbirleriyle olan anlamsal ilişkisi ve bu kavramlarla ilgili edebiyat araştırmacılarının görüşleri üzerinde durulmuş, sonrasında ise klasik Türk edebiyatında, Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin etkisiyle yazılan eserler üzerinde değerlendirmeler yapılarak yahut

daha önce yapılmış değerlendirmeler göz önünde bulundurularak eserler tercüme, nazire veya şerh başlıkları altında kategorize edilmiştir.

2.3.1.1. Tercüme, Nazire ve Şerh Kavramları

Klasik Türk edebiyatı tercüme, nazire ve şerh geleneği içerisinde yer alan eserlerin tespiti, tespit edilen eserlerin taşıdığı hususiyetler bakımından hangi kategoriye dâhil edileceği ve bu kategorilerin teorik tanımlamasının nasıl yapılması gerektiği gibi mevzulara açıklık getirilmesi edebiyat araştırmacıları için büyük önem arz etmektedir. Pek çok araştırmacı telif, tercüme, nazire, şerh kavramlarının değerlendirilmesinde ve bu kavramların birbirinden ayrılmasında izlenilen yolun ne olması ve bu ayrımı yaparken hangi terminolojinin kullanılması gerektiği gibi birtakım meseleleri dile getirerek bu tür eserler üzerinde yapılacak çalışmalarda ortak bir sistemin benimsenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümünde yukarıda bahsi geçen mevzulara dair değerlendirmeler “tercüme”, “nazire” ve “şerh” başlıkları altında verilmiştir.

2.3.1.1.1. Tercüme

Arapça bir kelime olan tercüme kelimesinin aslı “terceme” şeklindedir; ancak “tercime” ve “tercüme” şekilleri de kullanılmaktadır ve özellikle “tercüme” şekli meşhur bir galat olarak dile yerleşmiştir. Tercüme kavramı sözlüklerde genel bir ifade ile “bir dildeki sözün başka bir dile aktarılması” olarak tanımlanmaktadır. Bu aktarım metnin yazıldığı dilin herhangi bir lehçesi veya farklı döneminde de yapılabilir ki bu “dil içi çeviri” olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktarım işini yazılı olarak gerçekleştiren kişiye “mütercim”, sözlü olarak yapan kişiye ise “tercüman”, “dilmaç” veya “kelimeçi” denmektedir. Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneği içerisinde yer alan metinlerde tercüme faaliyetinin, aslen Türkçe olan döndermek, düzmek, Türkîye getürmek, Türkîce kılmak, Türkîce söylemek/ eyitmek gibi kelimelerle ve Arapça bir isimden (tercüme, nakl, nazm) sonra getirilen Türkçe bir yardımcı fiille de ifade edildiği görülmektedir (Yazar, 2011: 14, 182- 194).

Klasik Türk edebiyatında Arapça ve Farsça kaynak eserlerin Türkçeye tercüme edilmesindeki amaç; halkı irşat etmek, dinî-tasavvufî görüşleri yaymak, din, tasavvuf, ahlak, siyaset, tıp, coğrafya, astronomi, astroloji gibi ilmî ve edebî konularda Arap ve

Fars dillerinin saygın eserlerini Türk diline kazandırmak, yani kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevini hedef kültürde de sağlayabilecek biçimde yeni bir metin ortaya çıkarmaktır (Koç, 2006: 353; Toska, 2000: 294).

Arap, Fars ve Türk edebiyatının müşterek konularıyla ilgili hemen hemen her yüzyılda pek çok eserin yazıldığı ve bu eserlerde konunun orijinalliğinden ziyade nasıl anlatıldığının daha mühim olduğu klasik Türk edebiyatında, tercüme faaliyetleri ile ilgili ilk değerlendirmeleri dönemin ediplerinin şiirlerinde yer alan ifadelerden tespit etmek mümkündür.

XIV. yüzyıl şairlerinden Ahmedî kendi şiirini methettiği bir manzumesinde Şeyhoğlu Mustafa'nın şiirleri için tercüme ve intihal ifadelerini kullanarak tercümeyi intihalle eş değer tutmuştur (Akdoğan, 1988: 25). XVI. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahyâ *Yûsuf u Zelîhâ*'sının tercüme değil telif olduğunu söyleyerek tercümeyi ölü helvası yemeye benzetmiştir (Çavuşoğlu, 1979: 182). Yenipazarlı Vâlî de (XVI. yy.) *Hüsn ü Dil* mesnevisini İran şairi Fettâhî-i Nişâbü'rî'nin aynı adlı eserinden tercüme etmesine rağmen eserinde, başkasının söylediği sözleri tekrar etmediğini, kimsenin sözüne el uzatmadığını ifade etmiştir (Köksal, 2003: 248). XVII. yüzyıl şairlerinden Atâyî ise *Sohbetü'l-Ebkâr* adlı eserini Molla Câmi'nin *Sübhatü'l-Ebrâr*'ından etkilenerek yazmışsa da eserinde tercümeyi utanılması gereken bir iş olarak gördüğünü belirtmiştir (Yelten, 1999: 30). Tercümeyle olumsuz yaklaşan şairlerin yanı sıra tercümeyi bir sanat olarak nitelendiren şairler de vardır. XVIII. yüzyıl şairi Yâver *Kitâb-ı Fenniye-i Eş'âr* isimli eserinde tercümenin bir sanat olduğunu dile getirmiştir (Kaçar, 2009: 125).

Örneklerden anlaşılacağı üzere divan şairleri içerisinde kendilerinin de tercüme türünde eserleri olduğu halde “tercüme”yi tasvip etmediklerini açıkça ifade eden şairlerle birlikte, tercümeyi sanatsal bir faaliyet olarak değerlendiren şairler de bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneği içinde XIX. yüzyıldan önce yapılan tercümelerde mütercimlerin izledikleri yol ile ilgili bilgilere ise Nergisî'nin *İksîr-i Devlet* ve Aydınî İshak Hocasî Ahmed Efendi'nin *Akse'l-İreb fî Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb* eserlerinde rastlanmaktadır. Her iki şair de eserlerinin mukaddime bölümlerinde tercüme türleri ile bilgi vermişler ve kendi tercüme stratejilerini açıklamışlardır. Nergisî de Ahmed Efendi de iki tür tercüme olduğu hususunda

hemfikirlerdir. Nergisî'ye göre birinci tür tercümede, tercüme edilecek lafızlar aynen oldukları gibi başka bir dile aktarılır; ancak bu tarz tercümede ortaya çıkan erek metin fesahat ve belagatten uzak kuru bir metindir. İkinci tür tercüme de ise kaynak metinde ifade edilmek istenen anlam alınıp aktarılacak istenen dildeki uygun kelime ve anlatımlarla ifade edilir ki bu tercümelerde kaynak metinde anlatılmak istenen şey erek metinde de hoş bir şekilde ortaya çıkar. Ahmed Efendi'ye göre ise ilk usul tercümede, tercüme edilecek metindeki kelimelerin metnin aktarılacağı dildeki karşılığı bulunur ve kaynak metnin sözdizimine uygun bir şekilde aktarım yapılır. Kaynak metindeki her bir kelimeye aktarılan dilde karşılık bulmanın zor olduğunu ve her iki dilin söz dizimlerinin birbirinin aksi olabileceğini belirten Ahmed Efendi bu tür tercümelerden çok fazla istifade edilemeyeceğini söyler. İkinci tür tercümede ise mütercim aktaracağı ibarenin anlamını zihninde tasvir ettikten sonra bunun hedef dilde hangi ibare ile ifade edildiğini bulur ve o şekilde aktarır ki İshak Hocasî'na göre bu yol daha kolay, daha güvenilir ve daha uygundur (Sucu, 2006: 133; Yazar, 2011: 216-222).

Çeviribilim araştırmalarına bakıldığında kaynak metne bağlılık açısından tercümelerin sadık ve serbest tercümeler olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Sadık tercümelerde, tercüme harfîyen ya da mealen yapılsa da kaynak metnin dışına çıkılmaz, herhangi bir eksiltme veya genişletme gibi bir durum söz konusu olmadan kaynak metin erek dile çevirilir. Serbest tercümelerde ise kaynak metnin aktarımında eksiltme, genişletme, derleme, özetleme, uyarılma gibi yollara başvurulur. Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğinde gerek sadık tercüme, gerekse de serbest tercüme örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Özellikle Arapça kasidelerin manzum tercümelerinde sadık tercümelerin izleri görülmektedir; ancak bu tür tercümelerde mütercimlerin kaynak metne bağlılıkları hususunda net bir çerçeve çizmek mümkün değildir. Mütercimler yaptıkları tercümelerin kaynak metne bağlılıkları noktasında genellikle bir malumat vermemişlerdir. Ekleme, eksiltme, derleme ve nihayetinde taklit veya nazire yoluna başvurarak yapılan serbest tercüme faaliyetlerinde ise mütercim, giriş veya hatime bölümlerinde tercümesini yaparken hangi yola başvurduğunu ifade etmeyi tercih etmiştir (Yazar, 2011: 222-229).

Klasik Türk edebiyatındaki tercüme anlayışının bugünkü çeviriyi aşan geniş bir anlam taşıdığını ifade eden Agâh Sırrı Levend, “(a) aslını bozmamak için kelime kelime

yapılan çeviriler, (b) kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan çeviriler, (c) konusu aktarılarak yapılan çeviriler, (ç) genişletilerek yapılan çeviriler.” olmak üzere tercüme’yi dört gruba ayırmış ve açıklamalarını şu ifadelerle sürdürmüştür:

“En eski Kur’an çevirileri birinci biçimdedir. Eski nüshalarda, Arapça metnin altına Türkçesinin kelime kelime kırmızı mürekkeple yazıldığı görülür. Sonradan ikinci biçim kabul edilmiştir. Bu gibi çevirilerde, kutsal olan Kur’an’ın anlamını bozmamak düşünülmüştür. Örneğin: “Yokdur tapacak Çalap’dur ancak” cümlesi kelime-i tevhid olan “Lâ ilâhe illâllâh” cümlesinin tam karşılığıdır. Bu gibi çeviriler dil bakımından çok önemlidir. Konusu aktarılan eserler de çoktur. Yazar, eseri cümle cümle Türkçeye çevirmez de kavrayabildiği biçimde anlamı aktarır. Dördüncü biçim daha çok edebî eserlerde görülür. Şair kaynak olarak aldığı eseri, olduğu gibi çevirmeyi asla düşünmez. Kendini asıl esere bağlı saymaz. Kimi parçaları aktarma yoluyla alır. Kimi yerleri olduğu gibi çevirir. Ama asıl önemli bulduğu yerleri genişleterek aktarır; kendi düşüncelerini, duygularını da bu parçalara ekler. O hale getirir ki, artık ona çeviri demek asla doğru olmaz. Yazar kimi kez eserine çeviri adını verir. Ama bu ilk yazara karşı gösterdiği saygıdandır. Örneğin, Gülşehrî’nin Attar’dan çevirdiği Mantıku’t-tayr, Kutb’un Nizâmî’den çevirdiği Husrev ü Şîrîn, Seyf-i Serâyî’nin Sa’dî-i’den çevirdiği Gülistan tercümesi tam bir çeviri değildir. Yazarlar eseri çevirirken kendilerinden birçok şey katmışlardır. Üstat saydıkları ilk yazara karşı saygı eseri olarak eserlerine “tercüme” demişlerdir” (Levend, 2014: 80-81).

Levent “genişleterek yapılan çevirileri” her ne kadar tercümenin bir nevi olarak tasnifinde vermiş olsa da, daha sonra kullandığı ifadelerde aslında bir yazarın kaynak olarak aldığı metne kendi duygu, düşünce ve tecrübelerini eklemesi, kendince mühim olduğuna kanaat getirdiği kısımları genişletmesi sonucu ortaya çıkan erek metnin artık “tercüme” olarak ifade edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Levent’in yaptığı açıklamada bahsi geçen türden eserlerin isimlendirilmesi ve bu isimlendirme esnasında belirleyici unsurların ne olması gerektiğine dair müşterek bir zemin oluşturulması edebiyat araştırmaları için büyük önem taşımaktadır.

Telif-Tercüme Meselesi

Bir metnin telif yahut tercüme olduğuna karar vermenin çoğunlukla bir sorun teşkil ettiği klasik Türk edebiyatında pek çok zaman telif dışında kalmış bir eserle ilgili olarak

“kelime kelime yapılmış basit bir çeviri; mealen çevirilmiş bir eser; olduğu gibi alınmamış, metin genişletilmiş, yeni hikâyeler katılmış; şahsi görüşler eklenmiş” gibi farklı yorumlar yapılabilmektedir (Toska, 2000: 295).

Amil Çelebioğlu *Türk Mesnevî Edebiyatı*’nda on beşinci yüzyılın ikinci çeyreğinde yazılan 21 mesnevinin 12’sinin tamamen telif eser, geri kalan 9 tanesinin ise tercüme olduğunu söyledikten sonra telif ve tercüme hususunda şu açıklamayı yapmıştır:

“Tercüme mesnevîlerde umumiyetle başlangıçtaki tevhid, münacât, na’t ve sebep-i telif gibi kısımlar ve sondaki hâtime bölümleri tamamen telifi bir karakterdedir. Ayrıca konulardaki tasarruf ve çeşitli ilavelerle de bu eserler, hacim bakımından ekseriya asıllarından daha büyüktürler. Meselâ Elvan-ı Şîrâzî’nin Gülşen-i Raz tercümesi, bin beyte yakın olan aslından takriben iki bin beyit fazladır. Bu bakımdan bu devir mesnevî tercümelerinin hemen hepsi için tercümeden çok nakil diyebiliriz. Ayrıca tercümeler tamamen serbest ve tahte’l-lafz (kelimesi kelimesine) yapıldığı için bu tür mesnevîlerle telif mesnevîler arasında dil ve ifade bakımından farklı hususiyetler tespiti güçtür” (Çelebioğlu, 1999: 156-157).

Ayrıca Çelebioğlu *Mesnevî*’nin, bilindiği kadarıyla Türkçedeki ilk tercüme ve şerhi olan Muînî’nin on dört bin beyitlik *Ma’nevî-yi Murâdî*’sinin birinci cildinde tercüme karşılığı beyitlerin iki bin civarında, ikinci ciltte ise üç binden biraz fazla olduğunu, aslından yaklaşık olarak bin beyit fazla olan bu beş bin beyitlik tercüme kısmı hariç tutulduğunda eserin bir divan teşkil edecek hacimdeki gazel ve kasidelerle birlikte dokuz bin beyitlik bölümüyle tamamen telifi bir eser olduğunu belirtmiştir (Çelebioğlu, 1999: 257).

Çelebioğlu’nun açıklamalarına bakıldığında, kaynak bir metinden tercüme edilerek oluşturulan eserler için “tercüme mesneviler”, “telifi özelliklere sahiptirler” ve “nakil diyebiliriz” şeklinde birbirinden farklı anlamlara gelen üç ifade kullandığı görülmektedir. Çelebioğlu’na göre tercüme bir mesnevinin tevhid, münacat, sebep-i telif gibi bazı kısımları telifi özelliktedir ve erek metnin, kaynak metinden hacimce daha fazla olması, tercüme eserlerin telif olarak nitelendirmesinde esas alınabilecek ölçütlerden biridir.

Saliha Parker, Amil Çelebioğlu'nun telif, tercüme, nakil kavramlarına ilişkin yaptığı bu açıklamaları muğlâk olarak değerlendirmiş ve tercüme-nakil; tercüme-telif ilişkilerini incelemek ve bu incelemeyi eski Türk edebiyatı geleneği bağlamında derinleştirmek ihtiyacının doğduğunu ifade etmiştir (Paker, 2014: 39).

Bu değerlendirmeler genel itibarıyla manzum serbest tercüme örnekleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Kaynak metnin sadece konusunu alan yahut kaynak aldığı eseri büyük ölçüde değiştiren serbest aktarımlar Türkçe mesnevilerde daha çok görülse de bu tür aktarımlar mensur hikâyelerde de görülmektedir.

Hasan Kavruk mensur hikâyeye tercüme şekillerini “Aynen, olduğu gibi, hiçbir ekleme ve çıkarma yapmadan, eserin orijinalitesi bozulmadan yapılan tercümeler”, “Eklemeler yapılarak, değiştirilip geliştirilerek, genişletilerek yapılan tercümeler” ve “Sadece konu alınarak, telife yakın adaptasyon eserler” olarak üç kısma ayırmıştır (Kavruk, 1998: 21).

Kavruk'un bu tasnifi de edebiyat sahasındaki serbest tercümelerin, tercüme veya telif olarak nitelendirilmesindeki ölçütün erek metnin, kaynak metne olan bağlılık oranına bağlı olduğunu göstermektedir. Bu hususu örneklendirmek gerekirse; Piriştinalı Mustafa Emînî (ö. 1569), *Varka vü Gülşah* adlı eserini yazarken, hikâyenin konusu ve işleniş noktasında Ayyûkî'nin Farsça mesnevisini kaynak almakla birlikte, birtakım ekleme ve çıkarmalara da başvurmuş ve tercümeyle daha yakın bir eser ortaya koymuştur. Taşlıcalı Yahyâ ise *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini kaleme alırken sadece asıl hikâyeye bölümünü Kur'ândan veya kendisinden önceki yazarlardan almış ve telife pek yakın bir eser oluşturmuştur (Yazar, 2011: 234-235).

Mütercimlerin esas aldıkları kaynak metne yaptıkları eklemeleri, çıkarmaları, genişletmeleri ve değiştirmeleri içine alan her türlü müdahale, metne yeni bir söyleyiş getirmişse ve dil anlatım başarılıysa ortaya çıkan bu yeni metnin birtakım edebiyat araştırmacıları tarafından “telife yakın, telif yönü ağırlıkta” gibi ifadelerle tanımlandığı görülmektedir; ancak bu metinler için kullanılan ifadelerden bir diğeri de “nazire” kavramıdır.

2.3.1.1.2. Nazire

Osmanlı şiir geleneğinin genel karakteristiğini yansıtan en önemli unsurlardan biri olan nazire, bir şiirin model alınarak, aynı vezin, kafiye veya redifle yeni bir şiir yazılması, önceki metnin yapısının temel unsurlarını kullanarak yepyeni bir metin bina etme uğraşısıdır (Kalpaklı, 2006: 133). Nazire ve nazire yazmak yerine tanzir ve tanzir etmek, nazire deme, cevap deme, cevap verme tabirleri de kullanılmış, nazire yazana da nazire-gu, nazire-perdaz denilmiştir (Köksal, 2006/1: 456).

Nazire yazma, klasik şiirimize İran şiirinden intikal etmiştir; ancak Fars edebiyatında nazire yerine daha çok “cevab” kelimesi kullanılmıştır. Cevab kelimesiyle beraber İran’da özellikle Timurlular devrinde ve bir dönem Çağatay sahasında nazire karşılığı olarak “tettebbu” ve “istikbal” kelimelerinin kullanıldığı da belirtilmiştir. “Cevab” kelimesi gazel, kaside ve diğer nazım şekillerine yazılan, hatta bir eserin tümüne yazılan nazireler için kullanılmış olmakla birlikte bir terim olarak daha ziyade mesnevilere yazılan nazireleri kapsamaktadır (Köksal 2006/2: 18). Türk edebiyatında hemen hemen her nazım türündeki şiirler tanzir edilmekle birlikte nazire en çok gazel ve mesnevi şekillerinde yazılmıştır. Gazelin klasik dönem şairlerinin şiir kudretlerini ispata en yakın tarz olması, mesnevinin ise bilhassa Nizâmî-i Gencevî’nin *Hamse*’sine nazire yazmanın Türk şairleri arasında adeta bir gelenek haline gelmesi nazirelerin özellikle bu iki tür üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur (Köksal, 2006/1: 456).

Nazireyi divan şiirinin ortak malzemesi olan mazmunların, motif ve imajların farklı duygu ve düşünce ortamları ve farklı söyleyiş ve anlatım biçimleri içerisinde yeniden düzenlenmesi olarak tanımlayan Cem Dilçin, şairlerin yaşadığı dönemden önceki yahut çağdaşı olan şairlere saygılarını gösterme, onların şiirlerini beğendiklerini ifade etme, onların şiirlerinden daha güzelini ortaya koyabileceğini ispatlama, kendini deneyip yetiştirme gibi çeşitli amaçlarla başta gazel olmak üzere kaside ve mesnevilere nazire yazdıklarını belirtir (Dilçin 2011: 210).

Dilçin, nazirelerin bir bölümünün taklit yahut özentî niteliğinde sayılabileceğini belirtirken, Agâh Sırrı Levend nazirenin bugünkü anlamda bir taklit olmadığını şu sözlerle ifade eder:

“Nazîre, İslâmî edebiyatta bugünkü anlamıyla bir taklit değildir. Şair, sevdiği ve saydığı bir şairin herhangi bir şiirini beğenir; aynı vezin ve kafiye ile onun benzerini meydana getirir. Aldığı yalnız vezin ve kafiye dir. Nazîrenin, aslıyla başka bir benzerliği olmayabilir. Çok kez bu nazîre aslından üstün de düşer. Bunun taklit ile hiçbir ilgisi yoktur. Sadece, şiirine nazîre söylenilen şaire karşı gösterilmiş bir cemîledir. Mesnevilerde nazîre daha geniş ölçüde yapılır. ‘Leyla ile Mecnun’, ‘Husrev ile Şirin’ gibi kıssalar ortak birer konudur; her şair bu konulardan birini seçebilir. Bu bir aşırma sayılmaz. Ancak şair kendinden önce aynı konuyu işleyen şairlerden ne derece ayrılmış, eserine kendiliğinden ne gibi özellikler katmıştır buna bakılır” (Levend 2014: 70).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere klasik Türk şiirine, Fars edebiyatından geçen nazire kavramının kendinden önceki şiiri taklit etmek anlamına gelmemektedir. Şairler, daha önceki metinlerin malzemelerini kullanarak (konu, vezin, kafiye, mazmun, motif vb.) yepyeni bir şey söyleyebilmeyi, daha iyiyi, daha güzeli yakalayabilmeyi amaç edinmişlerdir. Nazireler, şairlerin zemin olarak seçtikleri şiirleri sanatsal yönden geçip kendi yeteneklerini ispatlamaya, yani bir nevi üstünlüklerini göstermeye çalıştıkları; bunu yaparken de metinler arasılığın imkânlarından faydalanabildikleri bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır.

Telif-Tercüme-Nazire Meselesi

Nazirenin tanımından, pratikte kullanılışına kadar problemli bir kavram olduğunu belirten Mehmet Fatih Köksal, Türk edebiyatında tercüme faaliyeti olarak başlayan mesnevi edebiyatının tercüme-telif-nazire sorununu da beraberinde getirdiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Bizde mesnevi nazireleri daha çok aşk konulu mesnevilere, onlar içinde de özellikle Genceli Nizâmî’nin Penç Genç adını verdiği *Hamsesi*’ne yazılmıştır. Attâr, Sa’dî, Hâcû gibi birçok şairin eserleri de Türk edebiyatında bolca tercüme, tanzir veya şerh edilmiş olmakla beraber Nizâmî, bizim mesnevi edebiyatımızda en etkili olmuş isimdir. İranlı şairlerin çalışmalarının bizim sanatkarlarımıza etkileri ve bu etkilenmenin derecesi konusunda karşımıza ‘telif-tercüme-nazire’ meselesi çıkmaktadır. Zira bizdeki tercüme faaliyetleri, sadece konunun genel çerçevesi esas alınarak özgün metinden tamamen farklı bir tarzda işlenenlerden, motamot çevirilere kadar geniş bir yelpazeyi

kapsamaktadır. Sözelimi Nizâmî'nin *Husrev u Şîrîn*'i ile aynı adı taşıyan veya Ferhad u Şîrîn, Ferhad-nâme vs. gibi adlarla yazılmakla beraber aynı konuyu işleyen bütün eserler Nizâmî'ye nazire sayılmalı mıdır, yoksa bunları sadece 'tercüme' çerçevesinde mi değerlendirmek gerekir? Tercümeysen nasıl bir tercümedir? Bu mesele Farsça bir örnek esas alınarak girilen bütün kalem tecrübeleri için söz konusudur" (Köksal 2006/2: 22-23).

Zehra Toska ise dönemin edebiyat anlayışı ve ölçütleri hakkında da önemli bilgiler ihtiva eden tezkire yazarlarının kullandıkları terminolojinin önemini vurgulayarak bir eserin telif yahut tercüme olarak isimlendirilmesi hususunda tezkire yazarlarının görüşlerinden istifade edilebileceğini söylemiştir. Toska, Latfî'nin, tezkiresinde Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'inden bahsederken kullandığı "*Her ne kadar o benzersiz nazma nazire diyenler çoksa da Husrev ü Şîrîn hikâyesini Türk dilinde ondan güzel söyleyen yoktur.*" sözünden Latfî'nin eseri nazire olarak tanımladığını söylemiştir. Ayrıca çalışmasında Faruk Kadri Timurtaş'ın, Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'i hakkında yaptığı değerlendirmelere de yer veren Toska, Timurtaş'ın "*Eser bir tercümeden ziyade bir 'nakil' mahiyetindedir ve mevzuu Nizâmî'ninkine benzeyen şahsî bir eser hüviyetini taşımaktadır.*" ifadesinde nazire terimini doğrudan kullanmak yerine onun tanımını yaptığını belirtir, ne tam telif ne de tam tercüme denilebilecek bu eserlere "*Geleniğin bize sunduğu bu imkândan, var olan bu tanımdan yararlanamaz mıyız?, Günümüzde bu ayırt edici terim, nazire, bu tür tercümelerin ortak adı olarak kullanılamaz mı?*" diyerek bir teklif getirmiştir (Toska 2000: 298-299). Çalışmasında Toska'nın görüşlerine değinen Mehmet Fatih Köksal da konusunu aldığı mesneviden, bazı eklemeler ve çıkarmalar yaparak farklılaşan eserlerin "nazire" olarak sayılabileceğini belirtir ve bu duruma örnek olarak Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'unu örnek olarak verir. Köksal, bir şair eserine kendi üslubunu koyabilmiş ve taklide düşmemiş ise konu bakımından büyük bir değişikliğe gitmemiş dahi olsa o eserin nazire olarak sayılabileceği kanaatindedir. Bunun yanı sıra Köksal bir mesnevinin başka bir mesneviye nazire olarak kabul edilmesinde "konudan" başka, "vezin", "tertip şekli" gibi kıstasların da rol oynadığını belirtmiş; ancak bunlardan hangisi ya da hangilerinin ölçüt olarak alınacağını belirsizliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca esas eserle konu benzerliği son derece sınırlı, fakat kaynak metnin sahip olduğu orijinal tertip düzeniyle aynı tertip şekline sahip olan mesnevilerin nazire olup olmadığı veya veznin aynı olmasının mutlak

bir ölçüt olarak kabul edilmesinin doğruluğu, bir mesnevide daha önce yazılmış bir benzerinden “ilham alma”, “etkilenme” olması durumunda bu eserin de nazire sayılıp sayılmayacağı, şayet sayılacaksa bu etkilenme ve ilham almanın derecesinin ne olması gerektiği gibi mevzuların nazire bahsinde üzerinde fazla durulmamış noktalar olduğunu da belirtmiştir (Köksal 2006/2: 24-25).

Telif, tercüme ve nazire üzerine yapılan bu değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğinde kaynak metne ekleme, çıkarma, genişletme, düzenleme gibi müdahalelerde bulunarak “serbest tercüme” yapan şair, esas metinden farklılaşabiliyor ve kendi üslubunu koyabiliyorsa ortaya çıkan erek metin “nazire” olarak adlandırılabilir.

2.3.1.1.3. Şerh ⁸²

Tercüme-Şerh Meselesi

Tercüme ve şerh türündeki eserlerde bu iki kelimenin pek çok kez birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bilhassa Arapça ve Farsça eserlerin açıklanması ve yorumlanmasının konu edildiği şerh türü eserlerde, kaynak metnin Türkçeye tercüme edilmiş olması; bazı tercüme türündeki eserlerde ise şerh faaliyetine benzer uygulamaların bulunması bu iki kavramı birbirine yaklaştırmıştır. Şerh ve tercüme türünden birtakım eserlerin giriş kısmında, tercüme bir eser için “şerh”; şerh mahiyetindeki bir eser için ise “tercüme” sözcüklerinin kullanıldığı da görülmektedir.

Klasik Türk edebiyatında Arapça, Farsça yazılan eserlere yapılan şerhlerde ilk olarak kaynak metin sözcüğü sözcüğüne yahut buna yakın bir usulle Türkçeye aktarılır. Metnin Türkçeye aktarımı esnasında edebî şerhlerin çoğunda “ma‘nâ-yı beyt, tercüme-i beyt, tafsil-i beyt” gibi geçiş ifadeleri kullanılır ki bu durum şerh türündeki eserlerin tercüme olarak nitelendirilmesinin sebebi ve her şerhin önce bir tercüme olduğunun delilidir.

Klasik şerhlerde metnin Türkçe çevirisi verildikten sonra kelime ve terkiplerin sözlük anlamları, gramer özellikleri, metindeki diğer kelimelerle olan ilişkileri ve kazandıkları yeni manalar üzerinde durulur. Şârihler başta ayet ve hadisler olmak üzere manzum-

⁸² Çalışmamızın “Giriş” kısmında “Şerh ve Şerh Edebiyatı” başlığı altında şerhle ilgili detaylı bilgi verilmiştir. bk. “Şerh ve Şerh Edebiyatı”

mensur örneklerle destekledikleri ifadelerini atasözleri ve hikâyelerle daha akıcı hale getirirler. Türkçe şerhlerde Arapça şerhlerde olduğu gibi kalıplaşmış sözlere benzer bir ifade sistemi kurulduğu görülmektedir. Okuyucuya hitaplarda, şerh bölümleri arasındaki geçişlerde, alıntı ve göndermelerde çoğunlukla bu kalıp ifadelerden yararlanılır (Ceylan, 2010: 565-566).

Şerh türündeki eserlerden tercüme olarak bahsedilmesinin yanı sıra bizzat yazarı tarafından şerh olduğu belirtilen veya kütüphane kayıtlarına şerh olarak geçen; ancak tercüme özelliği taşıyan eserler de bulunmaktadır. Bu eserlerde kaynak metnin Türkçeye aktarımı bulunmaktadır fakat şerhlerde görülen kelime tahlilleri veya kaynak metnin genişletilmesine yönelik izahlar çok azdır. Bu eserler şerhten ziyade tercüme mahiyetindedir (Yazar 2011: 17).

Şerh türü her eserin öncelikle bir tercüme olması ve şairlerin eserlerini isimlendirirken şerh ve tercüme kavramlarını birbirlerinin yerine kullanması bu iki kavramın sınırlarının net çizgilerle birbirinden ayıramadığını göstermektedir. Öyle ki pek çok eserin şerh yahut tercüme oluşu meselesinde söylenecek sözler subjektif bir değerlendirmeden öteye gidememektedir.

Yukarıda tercüme, nazire ve şerh kavramlarına ve bu kavramların birbirleriyle olan anlamsal ilişkisine dair yapılan değerlendirmeler neticesinde klasik Türk edebiyatında Câmî'nin *Yûsuf u Zeliâ*'sının etkisiyle yazılan mesnevilerin tercüme, nazire yahut şerh başlıkları altında kategorize edilmesinde şu hususlar esas alınmıştır:

1. Kaynak metin eksiltme veya ekleme gibi müdahalelerde bulunulmaksızın kelimesi kelimesine yahut mealen Türkçeye çevrilmiş ise eser “tercüme” başlığı altında değerlendirilmiştir.
2. Kaynak metne eksiltme ve ekleme gibi müdahalelerde bulunulmuş; ancak erek metin hikâyenin işlenişi, motif, mazmun, vezin, kafiye gibi pek çok bakımından kaynak metne bağlı kalmış ise eser “tercüme” başlığı altında değerlendirilmiştir.
3. Kaynak metne ekleme, çıkarma, genişletme, düzenleme gibi müdahalelerde bulunulmuş ve bu müdahaleler sonucunda şair esas aldığı metinden farklılaşabilmiş ve kendi üslubunu esere koyabilmişse ortaya çıkan erek metin “nazire” başlığı altında değerlendirilmiştir.

4. Kaynak metnin sadık ya da serbest tercüme yoluyla düzgün bir şekilde Türkçeye çevirisi yapıldıktan sonra metin hem dilsel hem de anlamsal olarak değerlendirilmiş, sözcük bilgisi, açıklama ve beraberinde gelen yorumdan hariç olarak metni zenginleştirmek amacıyla kıssalara, iktibaslara, çeşitli kaynaklardan atıflara yer verilmiş ise erek metin “şerh” başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.3.1.2. Molla Câmi’nin Yûsuf u Zelîhâ’sına Yapılan Tercümeler

2.3.1.2.1. Çâkerî (XV. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

II. Bâyezid dönemi şairlerinden olan Çâkerî’nin asıl adının Yûsuf Sinan olduğu tahmin edilmektedir. Şair, divanında ve mesnevisinde kendisinden “Çâkerî Yûsuf” olarak bahsetmektedir. Çâkerî’nin elde bulunan tek mesnevisi *Yûsuf u Züleyhâ*’dır. Tezkirelerde “bî-bedel” olarak değerlendirilen ve beğenilen bu eser, Türk edebiyatında bu konuda yazılan mesnevilerin pek çoğunda olduğu gibi Molla Câmi’nin eseri model alınarak yazılmıştır (Yıldız, 2013: 48).

Ayşe Yıldız, Çâkerî’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi üzerine yaptığı çalışmada, eseri, Câmi’nin *Yûsuf u Zelîhâ*’sı ile “şekil, vezin, kafiye ve redif kullanımı, başlıklar, bölümler ve tercüme” açısından karşılaştırmıştır. Yıldız’ın, yaptığı karşılaştırma neticesinde tespit ettiği hususlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Çâkerî, Câmi ile aynı vezni (mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün) tercih etmiştir; ancak vezni Câmi kadar başarılı kullanamamıştır. Çâkerî’nin Câmi’yle aynı vezni kullanmış olması ona pek çok yerde model aldığı mesnevinin rediflerini, bazen de kafiyelerini kullanma olanağını sağlamıştır. Çâkerî eseri tercüme ederken pek çok yerde model mesnevinin rediflerini bazen de kafiyesini korumuştur. Câmi mısraı Farsça bir yüklemle bitirmişse, Çâkerî yüklemi sadece tercüme ederek kullanmayı ya da Câmi’deki redifi atarak kafiye redif olarak eserine almayı tercih etmiştir. Mısra da fiil olmadığı zamanlarda ise mısraın Câmi’den aynen alındığı görülmektedir. Çâkerî’nin Câmi’ye bağlı kalmadan kendi telif ettiği beyitler ya da anlam olarak bağlı kalıp redif ve kafiye de farklılaştığı beyitler de bulunmakla birlikte bunlar sayıca daha azdır.

2. Mesneviler arasındaki benzerlik bölüm başlıklarında da görülmektedir. Câmî'de 74, Çâkerî'de 73 başlık bulunmaktadır. Câmî ve Çâkerî'deki başlıklar büyük ölçüde aynıdır. Bazı durumlarda anlamı değiştirmeyecek kelimelerin ilavesi, eş anlamlı kelime ile yer değiştirme ya da Yusuf Peygamber'in isminden sonra salavat ifadelerinin kullanılmasında farklılıklar görülmektedir.
3. Câmî'deki 17 başlık, Çâkerî'nin mesnevisinde anlamı değiştirmeyecek kelime ya da edat ile değiştirilmiş; 4 başlık ise kısaltılmıştır; ancak bu kısaltmadan sonra başlıklar anlam açısından eksik kalmıştır. Başlıklardan sonra gelen hikâye kısımlarında da beyit sayıları ya aynı ya da birbirine çok yakındır.
4. Sebeb-i telif kısmının ardından her iki mesnevide de konunun işlendiği kısma geçilmektedir. Hikâyenin bu asıl bölümünde aynı başlıklar bulunmaktadır. Başlıkların altındaki beyit sayıları da hemen hemen aynıdır ve konu açısından da iki mesnevi arasında hiçbir fark yoktur. Konunun işlendiği kısımda Câmî'de olmayan bir kişi ya da olayın Çâkerî'de de varlığı ya da Câmî'deki herhangi bir kişi ya da olayın Çâkerî'de atlandığı görülmemektedir (Yıldız, 2013: 96-153).

Bütün bu tespitler göz önünde bulundurulduğunda Yıldız'ın da belirttiği gibi Çâkerî'nin eserinin Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının bir tercümesi olduğu açıkça görülmektedir.

2.3.1.2.2. Ziyâî Yûsuf (Yûsuf Can) (XVI. yüzyıl) *Yûsuf u Züleyhâ*

XVI. yüzyıl şairlerinden olan Ziyâî Yûsuf hakkında bilgi veren tek kaynak Latîfî tezkiresidir. Şairden bahseden diğer kaynaklardaki bilgilerin ise bu tezkireye dayandığı görülmektedir. Latîfî, tezkiresinde şairin, Hamid (Isparta) ilinden ve ulema sınıfından olduğunu, sanatta asıl başarısının mesnevi yazıcılığında görüldüğünü ve renkli bir söyleme, ince, derinlikli bir hayal dünyasına sahip olduğunu söylemektedir (Canım, 2000: 371; Gökcan 2015: 28). Şairin varlığından haberdar olduğumuz ve elde bulunan tek eseri 4794 beyitten oluşan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisidir.

Latîfî tezkiresinde Ziyâî Yûsuf, *Yûsuf u Züleyhâ*'yı Hamdî'den sonra en güzel yazan şair olarak geçmekte ve şairden mütercim olarak bahsedilmemektedir. Ancak mesnevi üzerine çalışma yapan Melike Gökcan, eseri Molla Câmî'nin mesnevisiyle mukayese etmiş ve Ziyâî'nin, eserini kaleme alırken Molla Câmî'nin aynı adlı eserini kaynak

aldığını ve eserin Câmi'nin mesnevisinin tercümesi niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Gökcan, Ziyâî Yusuf'un eserinin Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sı ile olan ilişkisini serbest tercüme ve geniş ölçüde yararlanma olarak tanımlamıştır. Gökcan'ın bu görüşünü temellendirdiği dayanaklar şunlardır:

1. Şair, Câmi'yle aynı vezni kullanmış ve eseri boyunca Câmi'nin eserinde olduğu gibi başka bir vezne yer vermemiştir.
2. Eserin “giriş” bölümünde yer alan beyitler, Câmi'nin mesnevisindeki “giriş” bölümünde bulunan beyitlerin tercümesi mahiyetindedir.
3. Ziyâî Yusuf'un eserinde yer alan “münacat” ve “sebeb-i telif” bölümleri, Câmi'nin mesnevisindeki aynı bölümlerin çevirisidir.
4. Ziyâî Yusuf'un eserinde hikâyenin işlenişi temel epizotlar açısından Câmi'nin mesnevisiyle aynıdır (Gökcan, 2015: 49-56).

Gökcan'ın bütün bu tespitlerin yanı sıra Ziyâî Yusuf'un bölüm başlıklarını Farsça yazması ve bu başlıkların Câmi'nin eserindekilerle hemen hemen aynı olması da eserin tercüme olmasıyla açıklanabilir.

2.3.1.2.3. Bağdatlı Zihnî (XVI. yüzyıl) *Yûsuf u Züleyhâ*

Hayatı hakkında kaynaklarda yer alan bilgilerin oldukça kısa ve birbirinin tekrarı durumunda olan Zihnî'den ilk bahseden kaynak Bağdatlı Ahdî'dir. Ahdî'nin verdiği bilgilere göre asıl adı Abdüddelîl olan Zihnî, Hasan Çelebi ve Riyâzî'de Necefzâde, Esrar Dede Tezkiresi'nde Derviş Zihnî-i Necefzâde, Zihnî-i Kadîm ve *Tuhfe-i Nâilî*'de ise Zihn-i Kadîm şeklinde geçmektedir. Bahsi geçen kaynakların tamamında Bağdatlı olduğu söylenen Zihnî'nin kendisi de *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde Bağdat havalisinden olduğunu bildirmektedir. Şairin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi dışında şiir mecmualarında yer alan biri terkeb-bend nazım şekliyle yazılmış mersiye ve diğeri tercî'-bend nazım şekliyle yazılmış sakî-nâme olmak üzere iki eseri daha bulunmaktadır (Doğan, 2014: 39,43).

Ahmet Doğan, Bağdatlı Zihnî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini Câmi'nin aynı adlı eserine bağlı kalarak XVI. yüzyılın sonunda kaleme aldığını söylemektedir. Doğan, eserin sebeb-i telif bölümünde Zihnî'nin, öncelikle Câmi'nin şahsiyeti ve sanatkârlığı üzerine övgü dolu sözler sarf ettiğini, sonrasında ise Câmi'den etkilendiğini dile

getirdiğini ve vezin başta olmak üzere, büyük ölçüde onun eserine sadık kalarak kendi eserini yazdığını açık bir şekilde ifade ettiğini belirtmektedir. Her iki eseri de karşılaştıran Doğan, tespitlerini “şekil bakımından mukayese” ve “muhteva bakımında mukayese” başlıkları altında vermiştir. Doğan’ın eserleri karşılaştırması neticesinde tespit ettiği hususlar şu şekilde özetlenebilir:

A. Şekil bakımından mukayese

1. Her iki eser de aynı vezinle (mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün) yazılmış ve eser boyunca farklı bir vezne yer verilmemiştir.
2. Kafiye ve redif bakımından Zihnî’nin zaman zaman Câmi’nin mesnevisinden yararlandığı görülmektedir.
3. Câmi’nin 4019 beyitten müteşekkil *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki tertip neredeyse aynı şekilde Zihnî’nin mesnevisinde tekrarlanmaktadır. Zihnî’nin mesnevisi 4778 beyittir.

B. Muhteva bakımından mukayese

1. Her iki mesnevi de muhteva bakımından karşılaştırıldığında Zihnî’nin genel itibarıyla Câmi’nin mesnevisine bağlı kalmakla birlikte neredeyse her bölümde yapmış olduğu eklemelerle eserini daha hacimli bir hale getirdiği görülmektedir.
2. “Giriş” bölümünde Câmi’den tercüme ettiği beyitlerle birlikte az sayıda da olsa Zihnî’nin kendi telif ettiği beyitler de bulunmaktadır.
3. “Konunun işlendiği bölüm”de Câmi’den beyit düzeyinde yapılan anlamca çevirilere nazaran serbest tarzda yapılan tercümelerin ve telif niteliğindeki beyitlerin oldukça fazla olduğu görülmektedir.
4. “Konunun işlendiği bölüm”de her iki mesnevide de olay örgüsü bakımından birtakım farklılıklar bulunmaktadır.
5. “Bitiş” bölümünde Câmi’de yer alan başlıkların hemen hemen hepsi Zihnî’de de yer almaktadır; ancak başlıklardaki bu benzerlik içeriğe yansımadağı için Zihnî’nin mesnevisinde yer alan “Bitiş” bölümü tamamen telif özelliğı taşımaktadır (Doğan, 2014: 56-65).

Doğan, yaptığı karşılaştırma neticesinde Bağdatlı Zihnî’nin şekil ve muhteva açısından büyük ölçüde Câmi’nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine bağlı kaldığını ve Câmi’den serbest

tarzda bazı çeviriler yaptığını; ancak esas olarak bu kadim hikâyeyi Türkçenin ifade imkânlarıyla yeniden nazma çekerek sanatkârlık yeteneğini sergilediği kanaatine ulaşmıştır (Doğan, 2014: 579). Zihnî, her ne kadar kaynak metne eklemeler yaparak eseri daha hacimli hale getirmiş olsa da vezin, kafiye, tertip, olay örgüsü gibi pek çok bakımdan Câmî'nin mesnevisine bağlı kalması nedeniyle eser “tercümeler” başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.3.1.2.4. Kemal Paşazâde (XVI. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

Asıl adı Şemsüddîn Ahmed olan şair, Şehzâde Bayezid'e (II. Bayezid) lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nisbetle Kemal Paşazâde, Kemal Paşaoğlu ve İbn Kemal olarak anılmaktadır. 1469 yılında doğduğu bilinen şairin doğum yeri bazı kaynaklarda Tokat, bazılarında ise Edirne olarak kayıtlıdır (Turan, 2002: 238).

Kemal Paşazâde başta fıkıh, hadis, tefsir gibi şerî ilimler olmak üzere oldukça geniş ve çok yönlü olan bilimsel çalışmaları ve resmî görevlerinin yanı sıra güzel sanatlarla özellikle edebiyatla da ilgilenmiştir (Kavcar, 1969: 227). Değişik konularda pek çok eser veren Kemal Paşazade nesir yanında nazmı da başarıyla kullanmıştır; ancak tezkirelerde Kemal Paşazade'nin edebî yönünden ziyade ilmî yönü üzerinde durulduğu ve nesrinin nazmından daha üstün olduğu görüşünün yer aldığı görülmektedir. Kemal Paşazâde'nin telif ve tedris ile meşgul olan bir âlim ve halkın dinî meseleleri için fetva veren bir müftü olması, devlet adamı ve âlim kişiliğinin, sanatçı ve şair kişiliğini arka plana itmesine sebep olmuş, ilmî seviyesinin yüksekliğine nazaran edebî yönü daha zayıf kalmıştır. Buna bağlı olarak şiirlerinde derin hayallere, bol çağrışımlı edebî sanatlara pek rastlanmamaktadır. Kemal Paşazâde, şiiri hikmetli söz olarak görür ve şiirin bir fayda sağlamasını ister. Bu sebeple aşka ve hikemî konulara daha çok önem verir ve tasavvufî yorumdan uzak beyitler üzerinde yoğunlaşır. Kemal Paşazâde'nin dili sade ve ifade yapısı sağlamdır. Atasözlerini ve deyimleri sıkça şiirlerinde kullandığı görülmektedir (Saraç, 2002: 244-245). Kemal Paşazâde birçok alanda Türkçe, Arapça, Farsça eserler yazmıştır ve bu eserlerin sayısı hakkında bir bilgi vermek güçtür. Cemîl el-Azm kendisine 214, Brockelmann 179, Nihal Atsız 209, Şamil Öçal 226 eser nisbet etmektedir (Çelebi, 2002: 245).

Kemal Paşazâde'nin eserleri arasında kendi ifadesiyle 7777⁸³ beyitten oluşan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi bulunmaktadır. Bu eser, Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zeliâ*'sı ile karşılaştırıldığında, Câmi'nin mesnevisinin tercümesi mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Her iki eser de aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Kemal Paşazâde, mesnevisindeki bölüm başlıklarını Farsça yazmıştır ve bu başlıklar Câmi'nin mesnevisinde bulunan başlıklarla hemen hemen aynıdır. Kemal Paşazâde'nin mesnevisini oluşturan olay örgüsü ise nerdeyse hiçbir değişiklik yapılmadan Câmi'nin mesnevisinden alınmıştır. Şairin, olay örgüsünün dışında münacat, na't, nasihat, zamane padişahına övgü ve sebep-i telif gibi telifi özelliklerin ağırlıkta olabileceği bölümlerde de büyük ölçüde Câmi'nin eserine bağlı kaldığı görülmektedir. Şair, bu bölümler arasından sadece Câmi'nin Hüseyin Baykara'yı övdüğü kısmı çıkarmış ve II. Bayezid'e methiye yazmıştır. Kemal Paşazâde'nin mesnevisinde Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zeliâ*'sından farklı olarak aralara yer yer serpiştirilmiş gazeller bulunmaktadır.

Beyit sayılarına bakıldığında Kemal Paşazâde'nin mesnevisinin Câmi'nin mesnevisine nazaran daha hacimli olduğu görülmektedir. Şair, kaynak aldığı metne eklemeler yaparak müdahalede bulunmuş; ancak şairin kaynak esere yaptığı bu müdahaleler eseri tercüme olmaktan çıkaramamıştır. Kemal Paşazâde, şekil ve muhteva açısından çok büyük ölçüde Molla Câmi'nin eserine bağlı kalmıştır ve eser Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zeliâ*'sının serbest bir tercümesi niteliğindedir.

2.3.1.2.5. Karamanlı Kâmi (XVI. yüzyıl), *Yûsuf u Zeliâ*

Asıl adı Mehmed olan şair bilginler zümresindendir. Şeyh Cemal Efendi'nin yeğeni olan şair Rumeli'nin bazı yerlerinde hâkimlik yapmıştır. Şairin beğenilen güzel gazelleri ve Câmi'den tercüme bir *Yûsuf u Zeliâ*'sı bulunmaktadır. Latîfi bu eserin Hamdullah Hamdî ve Ziyâî'nin mesnevilerinden sonraki en iyi Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğunu belirtir. Şair, 952 (1545-46) tarihlerinde vefat etmiştir (Canım, 2000: 457; Kılıç, 2010: 717). Eserin elde mevcut nüshası bulunmamaktadır.

⁸³ Mustafa Demirel tarafından yapılan doktora çalışmasında beyit sayısı 7729'dur. (Mustafa Demirel, "Kemal Paşazâde Yusuf u Züleyha", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979).

2.3.1.2.6. Halvetî (XVII. yüzyıl), *Yûsuf u Zelîhâ*

Keşfü’z-Zünûn’da Halvetî’nin, Molla Câmi’nin *Yûsuf u Zelîhâ*’sını M. 1620’de II. Osman (ö. 1622) için Türkçeye tercüme ettiği bilgisi yer almaktadır. (*Keşfü’z-Zünûn*, 2017: 1649).

2.3.1.2.7. Köprülüzâde Esad Paşa (XVIII. yüzyıl), *Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ li-Câmî*

Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa’nın oğlu olan Esad Paşa, Eğriboz ve Hanya valiliklerinde bulunmuştur. Sicill-i Osmânî, Safâî gibi kaynaklarda kendisinin ilmî yönünün kuvvetli olduğu, bununla birlikte şairlik vasfının da bulunduğu bildirilmektedir. Esad Paşa’nın 919 beyitten müteşekkil *Yûsuf u Züleyhâ*’sı dışında 3 kaside ve 166 gazeli kapsayan bir divanı bulunmaktadır. Oldukça iyi bir eğitim alan Esad Paşa, şiirlerinde “Es’ad”, “Hicrî”, “Hâşim” mahlaslarını kullanmıştır (Akış, 2003, LXVI-LXIX).

Şair eserini, Câmi’nin de kendi mesnevisinde kullandığı Hezec bahrinin *meîfâ’îlün meîfâ’îlün fe’ûlün* kalıbıyla yazmış ve eserde başka bir vezin kullanmamıştır. Esad Paşa vezni kullanma hususunda Câmi kadar başarılı değildir.

Şair eserine tevhid ve na’t bölümüyle başlamış, sonrasında ise Molla Câmi ve Hamdullah Hamdî’ye övgüde bulunmuştur. Esad Paşa, eserini Molla Câmi’den feyz alarak yazdığını ve kendisinden önce Câmi’nin mesnevisinin Hamdullah Hamdî tarafından tercüme edildiğini de açıkça ifade etmiştir. Esad Paşa’nın, tercümesinde pek çok kelimeyi kaynak metinden aynen aktardığı ve bunun tabii sonucu olarak eserin dilinin ağır olduğu görülmektedir.

2.3.1.2.8. Mehmed İzzet Paşa (XIX. yüzyıl), *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ*

Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ adıyla Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Manzum, Nu. 1172’de kayıtlı olan bu eserin sonunda yer alan “mâ-ba’di cüz’-i sâîdedür” ifadesinden anlaşıldığı üzere eser, iki cilt halinde yapılan tercümenin birinci cildir. Kütüphane verilerinde eserin ikinci cildine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Esere bakıldığında Câmi’nin mesnevisinin birebir Türkçeye çevrildiği; ancak yer yer tercüme edilmemiş beyitlerin bulunduğu da görülmektedir (Şanlı, 2010: 1335).

2.3.1.2.9. Ref'et (XIX. yüzyıl), *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ*

Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının tercümesi olan eser, *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ* adıyla İstanbul'da Şeyhzâde Fehmî Efendi Matbaası'nda 1873'te basılmıştır. Eserde, Câmi'nin mesnevisinin beyitlerinin kelimesi kelimesine Türkçe tercümelerinin yapıldığı görülmektedir. Eserin bir kopyasına Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinde “Risaleler Veri Tabanı”ndan ulaşılabilmektedir.

2.3.1.2.10. (-) (XIX. yüzyıl), *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ*

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinde fotokopi nüsha olarak bulunan ve kime ait olduğu bilinmeyen bu eserin Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eserinden yola çıkılarak yapılan bir tercüme olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁴

2.3.1.3. Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Nazireler

2.3.1.3.1. Hamdullah Hamdi (XV. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

Hamdullah Hamdî XV. yüzyılın ve Türk edebiyatının en tanınmış, özellikle mesnevi alanında en çok ün yapmış şairlerinden biridir. Kendisini tam anlamıyla mesnevi vadisinde gösteren şair, çevresine de kendini bu yönüyle kabul ettirmiştir. Hamdî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* dışında *Leylâ ve Mecnûn*, *Mevlid-i Cismânî*, *Mevlid-i Ruhânî*, *Tuhfetü'l-Uşşak*, *Kıyafetnâme* mesnevilerinden oluşan bir hamsesi ve bir de divanı bulunmaktadır. Şairin en önemli eseri Molla Câmi'nin tesiri altında kalarak yazdığı *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisidir. Bu eser, şairin gerek kendi döneminde gerekse de kendinden sonraki dönemlerde ün kazanmasına vesile olmuştur. Nitekim Hamdî'den bahseden tezkire yazarları da bu görüşte hem fikirdir (Kavcar, 1968: 157; Onur, 1991: 20-22). Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde şairin en hoş a giden, en beğenilen eserinin *Yûsuf u Zelîhâ* olduğu, bu eserin Câmi'nin mesnevisinin tercümesi olmakla beraber pek çok ilaveye sahip olduğu bilgisi yer almaktadır (Sungurhan, 2009: 310).

Türk ve Batı Avrupa araştırmacıları da Hamdî'nin mesnevisine büyük değer vermişler, eser için “Osmanlı mesnevilerinin mihenk taşıdır. O, bu sahanın en popüler ve meşhur Türk mesnevisidir. Dil bakımından Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'una kadar Osmanlı

⁸⁴ Detaylı bilgi için bk. “Fotokopi Nüsha Meselesi”

edebiyatında en mükemmel eser olarak görülmüştür.” değerlendirmelerinde bulunmuşlardır (Yavuzaslan ve Bayram, 2014:28). Vasfî Mahir Koca Türk ise Hamdî’nin mesnevisiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türk dilinde dürüst bir Yusuf ve Zeliha bulamadığını söylemekte şair haklıdır. Kendisinden evvel yazılmış bulunan birçok Yusuf ve Zelihaların hiçbirisi mükemmel değildir. Kendisi, devrine göre her bakımdan bunların en mükemmelini vücuda getirmiştir. Mevzuda ve vakalarda Câmi’ye ve Firdevsî’ye bağlıdır. Dolayısıyla kendinden evvelki eski Türk müelliflerine de bağlıdır; fakat onlardan çok daha geniştir. Eserde göze çarpan en mühim hususiyet, sadelik, tabilik ve samimiyettir” (Kocatürk, 2016: 209).

Hamdullah Hamdî eserinin sebep-i telif bölümünde Firdevsî ve Câmi’nin kendisine ilham verdiğini, eserinin bir kısmının tercüme, bir kısmının ise nazire olduğunu şu beyitlerle ifade etmiştir:

“Kıssa kim ahsen ola hoşdur ana/ Dest-i nazm ura emlahu’ş-şu‘arâ

Kanı Firdevs-i Tûsî gibi fasîh / Bülbul-i nazm-ı dâstân-ı melîh

Kanı mânend-i hazret-i Câmi/ Dü cihânda refî’ ola nâmı

Geri nazmında kâsür ü lâlem/ Kıssasında velîk hem-hâlem

Salmış idim bu niyyete kur’a/ Câmi’den erdi nâgehân cur’a

Tercemân oldu ba’zı tercemesi/ Nazma germ oldu tab’ımın hevesi

Kimisi terceme kimisi nazîr/ Umarım âhir eyleye takdîr” (Onur 1991: 50).

Hamdullah Hamdî ile Câmi’nin mesnevileri şekil, vezin ve muhteva açısından mukayese edildiğinde ortaya çıkan hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Câmi eserinin tamamında sadece mesnevi nazım şeklini kullanırken, Hamdî eserinde mesnevi nazım şeklinin yanında tercî’-bend ve terkib-bend, gazel, rubâî gibi nazım şekillerini de kullanmıştır.

2. Câmî'nin eserinin giriş bölümü 419, Hamdî'ninki ise 340 beyitten oluşmaktadır ve şair, bu bölümde yazmış olduğu şiirlerinde büyük ölçüde Câmî'den farklı hareket etmiş ve kendi sanat gücünü gösterme çabasına girmiştir.
3. Câmî, mesnevisinin sonuna üç manzume eklemiş ve bu bölümlerden sonra, eserinin sonunda, mesnevisini övmüş, eserin beyit sayısını ve telif tarihini vermiştir. Hamdî ise Câmî'nin eserinin sonuna eklediği üç manzumeyi mesnevisine dâhil etmemiş, eserinin övgüsüne, telif tarihine ve beyit sayısına yer vermemiştir.
4. Câmî eserini aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazmıştır. Hamdî ise fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla yazmıştır.
5. Câmî eserinde tek bir kalıp kullanırken, Hamdî, bilhassa mesnevisinin muhtelif yerlerinde yazdığı gazeller ve rubâîlerde farklı vezinler kullanmıştır.
6. Hamdî'nin mesnevisinde kullandığı kafiye ve rediflerde, Câmî'nin eserinde kullandığı kafiye ve redifin etkisi görülmektedir. Hamdî bazen kafiyeyi aynen almış, bazen Türkçeleştirmiştir.
7. Hamdî, mesnevisine Câmî'de bulunmayan bazı bölümler ilave etmiştir ve iki eser arasında vaka farklılıkları bulunmaktadır.
8. Hamdî'nin tercüme esnasında bir beytin her mısraını ayrı ayrı tercüme ettiği, bazen bir mısraı tercüme edip diğerinin ya manasını yorumladığı ya da kendisinin yazdığı, bazı mısraları tercüme ettikten sonra genişlettiği, bazen de Câmî'de geçen iki beyitten birer mısraı tercüme ederek kısalttığı görülmektedir (Kartal, 2003: 93-130).

Kartal, Hamdullah Hamdî'nin, *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini yazarken Câmî'den istifade ettiğini, Câmî'de geçen pek çok beytin tercümesini yaptığını; ancak bu tercümelerin kelime kelime değil daha ziyade mealen olduğunu ve tercümeler esnasında özellikle tasvirlerde şairin serbest hareket ettiğini, kendi sanat gücünü de bu bölümlerde gösterdiğini söylemekte ve Hamdî'nin bilinen bir hikâyeyi yeniden kaleme aldığını belirtmektedir (Kartal, 2003: 139).

Hamdullah Hamdî'nin kaynak metni genişletmeye dair yaptığı müdahaleler sonucunda eser, esas alınan metinden farklılaşmış, şair kendi sanat kudretini gösterebilmiş ve esere

kendi üslubunu koyabilmiştir. Bütün bu hususlar değerlendirildiğinde Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sı "nazire" başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.3.1.3.2. Gubârî (XVI. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

XVI. yüzyıl şairlerinden olan ve doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Abdurrahman Gubârî Akşehirli'dir. İstanbul'a geldikten sonra İstanbul medreselerinde dönemin önde gelen müderrisleri Kınalızâde Ali ve Müslim Çelebilerden ders almış ve bir müddet bu medreselerde müderrislik yapmıştır. 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak seferine ordu kâtibi olarak katılan şair, seferden döndükten sonra tasavvufa yönelmiş ve Nakşibendî şeyhlerinden Şeyh Abdullatif Efendi'ye intisap etmiştir. Gubârî 1574 yılında vefat etmiştir (Aktaş, 2006: 1-2).

Gubârî eserinin sebep-i telif bölümünde; dostu Defter Emini Mustafa Celî'nin kendisinden Yusuf u Züleyha mesnevisi yazmasını istediğini, bunun üzerine kendisinin bu sahada Câmi ve Hamdî'nin başarılı eserleri olduğunu belirttiğini; ancak Celî'nin bu mesnevilerdeki birtakım kusur ve eksiklikleri sıralaması neticesinde bu tenkitleri nazar-ı dikkate alarak kendi mesnevisini yazmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Şair, tenkitlerini büyük bir itina ile şiirselleştirerek eserine koymuştur. Gubârî; Câmi ve Hamdî'yi mesnevilerinin çok uzun ve detaylı olması, konu ve hikâye ile alakalı olmayan pek çok eklemenin yapılması, tasvir ve tezyine fazla yer verildiği için olayların düzen ve tertibinin bozulması gibi hususlar üzerinden eleştirmiş ve özellikle Câmi'nin Mısır'da yaşanan kıtlık, Yakub ile Yusuf'un kavuşması gibi önemli olayları atladığını belirtmiştir (Aktaş, 2006: 12).

2.3.1.4. Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Şerhler

2.3.1.4.1. Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî, *Şerh-i Dibâce-i Yûsuf u Züleyhâ* (?)

Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî *Şerh-i Gazelliyât-ı 'Örfî* adlı eserinin giriş kısmında Molla Câmi'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının dibacesini şerh ettiğini bildirmiştir; ancak eserin elde mevcut nüshası bulunmamaktadır (Turgut, 2013: 74).

2.3.1.4.2. (-) (XVII. yüzyıl), *Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ*

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nu: 3516'da kayıtlı olan bu eserin müellifi bilinmemektedir. Eserde, müstensihin Abdü'l-Azîz bin Mehmed eş-Şehîr be-Mü'minzâde ve eserin istinsah tarihinin H. 1030 (M. 1620) olduğu bilgisi yer almaktadır. Şanlı, makalesinde *Keşfü'z-Zünûn*'da Ömer el-Halvetî el-Manisavî'nin Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının H. 1030/M. 1620 yılında II. Osman için Türkçeye tercüme ettiğinin belirtildiğini; bu bilgiler ışığında zayıf bir ihtimal de olsa istinsah tarihi göz önünde bulundurulduğunda bu şerhin Halvetî'nin hazırlayıp II. Osman'a sunduğu eser olabileceğini bildirmektedir (Şanlı, 2010; 1337).

Eserde Câmî'nin mesnevisi mısralar halinde önce Türkçeye tercüme edilmiş sonra açıklamasını yapılmıştır. Şârih, Farsça mısraların üstüne kırmızı mürekkeple çizgi çekmiş, bölüm başlıklarını da kırmızı mürekkeple yazmıştır. Eserde, bazı kelimelerin anlamlarının ve “ya'nî” ile başlayan açıklamaların derkenarlarda yer aldığı görülmektedir. Genel görüntü itibarıyla aktarım yönü ağırlıklı bir şerh metni izlenimi veren bu eser üzerine yapılacak bir çalışma ve değerlendirme bizlere daha sıhhatli bilgi verecektir.

2.3.1.4.3. Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî (XVIII-XIX. yüzyıl), *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*

Şârihin ölüm tarihinden (ö. 1824) yola çıkarak XIX. yüzyıl metni olduğunu tespit ettiğimiz bu eserin Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nu: 596'da ve Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu: 2829'da kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır. Eserin ismi, her iki yazma nüshada da “*Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*” olarak geçmektedir.

Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının bütün beyitlerini şerh metnine dâhil eden Hâcibî, ilk olarak beyitleri mısra mısra Türkçeye çevirmiştir. Klasik Türk edebiyatı şerh geleneği içerisinde beyitlerin mısra mısra tercüme edilmesi Şem'î ve Sürûrî'nin⁸⁵ de şerhlerinde

⁸⁵ bk. Bilal Elbir, “Sururî'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i Metin-İnceleme”, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, 2003); Meral Ortaç Oğuz, “Sürûrî'nin Şerh-i Divân-ı Hâfız'ı”. (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, 1998); Taner Gök, Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin), (Doktora Tezi, Çanakkale OnSekiz Mart Üniversitesi SBE, 2014). Muhittin Turan, *Şem'î Şerh-i Mantuku't-Tayr*, 1. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.

görülmektedir. Sûdî, İsmail Hakkı Bursevî, Ankaravî ve Muhammed Esad Dede⁸⁶ gibi şairler ise eserlerini beyit beyit tercüme etmeyi tercih etmişlerdir.

Şerh-i Yûsuf u Zeliâ'da 8082 mısra bulunmaktadır. Hâcibî şerhi esnasında eserdeki mısraların büyük bir çoğunluğunun kelime kelime çevirisini yapmış ve hiçbir izahta bulunmamıştır. Şârih, başlıkları ise parça parça ele almış, başlıkların bir kısmının sadece tercümesini yapmış, bir kısmında da tercümeden sonra okuru bilgilendirmiştir.

Hâcibî, *Yûsuf u Zeliâ* şerhinde kelime açıklamalarına yer vermiştir; ancak bu tutumunu bütün mısralarda yahut mısralardaki bütün kelimelerde sergilememiş, anlaşılamayacağını veya bilinmeyeceğini düşündüğü yerlerde açıklama yoluna gitmiştir. Eserde 126 Arapça ve 142 Farsça kelimenin anlamına yer verilmiştir ki eserin mısra sayısı göz önünde bulundurulduğunda bu sayının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Anlamı verilen bu kelimelerden bazılarının hareke kayıtları ve gramatik izahları da şârih tarafından yapılmıştır.

Hâcibî tercümeyi bitirip açıklamaya geçtiği kısımlarda “ya'nî” ifadesini kullanmış ve tercümeyi destekleyen kısa açıklamalara yer vermiştir. Bu açıklamalar genellikle birkaç kelime yahut mısraın tercümesi uzunluğunda cümlelerden oluşmaktadır. *Şerh-i Yûsuf u Zeliâ*'da 2903 mısra da “ya'nî” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Şârihin tercümeden sonra açıklamaya geçmek için kullandığı ifadelerden bir diğeri de “zîrâ” kelimesidir.

Şerh-i Yûsuf u Zeliâ'da, şârihin beyitteki ince manaları verip, mazmunları ortaya çıkardığı ve ne anlatılmak istendiğini açıkladığı yani metni şerh ettiği beyitlerin sayısı oldukça azdır. Şârih, “bunda nükte oldur ki/ budur ki, bunda murâd” gibi kalıp ifadeler kullanarak şerhe geçmiştir.

Hâcibî'nin, şerhi esnasında pek çok mısraı kelimelerin gramer özellikleri, çift anlamlı olmaları ve farklı okunuşlarını esas alarak iki farklı şekilde tercüme ettiği

⁸⁶ bk. Ozan Yılmaz, *Gülistân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)*, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012; İsmail Güleç, *Mesnevî Şerhi Rûhü'l-Mesnevî İsmail Hakkı Bursevî*, 3. Basım, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012; Ahmet Tanyıldız, “İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'âtu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük), (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2010); Nesrin Öktay, Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2008).

görülmektedir. Şârih, bir anlamdan diğerine geçerken yâhûd/ veyâhud gibi ifadeleri kullanmıştır.

Klasik Türk edebiyatı şerh geleneğinde şârihler genellikle ele aldıkları metni değerlendirirken ya esas aldıkları tek bir metin üzerinden ya da ulaşabildikleri diğer tüm nüshaları gözden geçirerek yaparlar. Bugün edisyon kritik olarak adlandırdığımız bu teknik Sürûrî, Şem‘î, Sûdî ve daha pek çok şârihin şerhi esnasında tercih ettiği bir usuldür. Hâcibî de açıklamalarını yaparken uygun gördüğü kısımlarda nüsha farklılıklarına değinmiştir.

Klasik şerh edebiyatı eserlerinde dikkat çeken bir diğer husus da şârihin metin içerisinde yaptığı yorumlara sağlam bir temel oluşturmak için ayet ve hadislerden tam ve kısmî iktibaslar yapması; şerhini zenginleştirmek, kuvvetlendirmek için Arapça-Farsça-Türkçe manzum parçaları şerh metnine dâhil etmesidir. Hâcibî’nin de şerhinde gerek ayet ve hadislerden gerekse de manzum parçalardan faydalandığı görülmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz bütün bu hususlar neticesinde Hâcibî’nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*’da tercüme ağırlıklı bir şerh usulü tercih ettiği görülmektedir. Şârih, metnin büyük bir kısmında kelime kelime çeviri yapmış, gerekli gördüğü durumlarda ise mazmunları açıklamış ve şahsi yorum ve duygularını şerh metnine eklemiştir. Bu bağlamda Hâcibî’nin şerh anlayışının XVI. asır şârihlerinden Şem‘î’nin şerh anlayışına yakın olduğu söylemek mümkündür.

BÖLÜM 3: HACI SÂLİH-ZÂDE HALÎL HÂCİBÎ

3.1. Hayatı

18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yaşayan şârih hakkında kaynaklarda pek fazla malumat bulunmamaktadır. Kaynaklarda Kars doğumlu olduğu belirtilen şârihin doğum tarihi ile ilgili net bir ifade yoktur; ancak M. 1824 (H. 1240) yılında ve 63 yaşında öldüğü bilgisinden yola çıkarak şârihin doğum tarihinin M. 1761 olduğunu söylemek mümkündür. Tahsilini Kars'ta gördüğü ve çeşitli ilimlerle meşgul olduğu bilinen şârihin asıl adı Halil'dir. "Hâcibî" eserlerinde kullandığı mahlasıdır. Hacı Sâlih Efendi'nin oğlu olan şârih, Hacı Sâlih-zâde Halîl Hâcibî olarak tanınmaktadır. (Kurnaz vd. 2001: 172; Oğraş 2001: 102).

3.2. Eserleri⁸⁷

3.2.1. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ

bkz. Eserin Nûshaları

3.2.2. Şerh-i Lüccetü'l-Esrâr

Câmî'nin, *Fâtihatü's-şebâb* adını verdiği divanı içerisinde yer alan ve remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılan 100 beyitlik *Lüccetü'l-esrâr* adlı kasidesinin şerhidir. Eserin Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde ve Milli Kütüphanede olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Çorum Hasan Paşa nu 889/4'de (yp. 84a-129b) bulunan nüsha *Şerhü Kasîde-i Câmî* başlığıyla, Milli Kütüphane nu 06 HK 3893/1'de (yp. 1b-26b) bulunan nüsha ise *Huccetu'l-Envâr Şerhi Luccatu'l-Esrâr* ismiyle kayıtlıdır.

⁸⁷ Kaynaklarda bahsi geçen eserlerin yanı sıra Müjgan Cunbur, Hâcibî'nin dîvânı ve *Hediyyetü's-Sıbyan* adlı bir eseri daha olduğunu bildirmektedir (Cunbur, 2004: 325). Yapılan katalog taramaları neticesinde Hâcibî'ye ait bir dîvân tespit edilememiş; ancak Milli Kütüphane 06 Hk 2430'da Hâcib-zâde'ye (Hâcib-zâde Mehmed b. Mustafâ b. Mahmûd İstânbulî) (ö. 1688) ait *Hediyyetü's-Sıbyân* adlı bir esere rastlanmıştır. Bu eserin, müellif isim benzerliği sebebiyle Halîl Hâcibî'ye ait olarak düşünüldüğü kanaatindeyiz.

3.2.3. Şerh-i Cilâ'ü'r-Rûh

Bu eser Câmi'nin, Fars şiirinin meşhur kaside üstadı Hâkânî'nin (ö. 1198) Miratü's-safâ adlı kasidesine nazire olarak yazdığı 131 beyitlik *Cilâ'ü'r-Rûh* kasidesine yazdığı şerhtir. Kaynaklarda bahsi geçmesine rağmen bu şerhe dair mevcut bir nüsha bulunmamaktadır.

3.2.4. Tercüme-i Târih-i Nâdir Şah

Mirza Mehdi Muhammed Han'ın Nadir Şah saltanatını anlattığı *Târih-i Cihân-güşa* adlı eserin tercümesidir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı nu 2179'da bir nüshası bulunmaktadır.

3.2.5. Tercüme-i Dürre-i Nâdire

Mirza Mehdi Muhammed Han'ın *Dürre-i Nâdire*'sinin tercümesidir. Kaynaklarda ismi geçen bu eserin yazma nüshası tespit edilememiştir.

3.2.6. Şerh-i Manzume-i Lâmi'î

Kaynaklarda Hâcibî'nin Lâmi'î Çelebî'nin manzum Farsça-Türkçe sözlüğünü şerh ettiği bilgisi yer almaktadır; ancak esere dair bir nüsha tespit edilememiştir.

3.2.7. Şerh-i Mütûn-ı Selâse

Kaynaklarda Hâcibî'ye ait böyle bir eserin varlığından söz edilmemektedir; ancak yapılan katalog taramaları neticesinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Halîl Hâcibî'ye ait *Şürûh-ı Mütûn-ı Selâse* (yer nu: 1896991.1) ve *Şerh-i Mütûn-ı Selâse* (yer nu: 081) başlıklı iki eser tespit edilmiştir.

3.2.8. Resâil-i Fenn-i Ferâ'iz

Kaynaklarda Hâcibî'nin ferâiz ilmine dair önemli eserlerinin olduğu bildirilmektedir.

BÖLÜM 4: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN İNCELEMESİ

Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi, yazıldığı dönemden itibaren klasik Türk şairleri üzerinde yoğun bir tesir uyandırmış, esere nazireler yazılmış, mesnevinin tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Esere yapılan şerhlerden biri de Halîl Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sıdır. Telif tarihine dair herhangi bir bilgi edinemediğimiz; ancak müellifin doğum ve ölüm tarihine istinaden 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yazıldığına kanaat getirdiğimiz bu eser, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisini çeşitli yönleriyle ele alan değerli bir şerhtir. Yaşadığı dönemden yaklaşık dört yüz yıl önce yazılmış bir eserin şerhini kendi döneminin penceresinden bakarak yapan Hâcibî'nin, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sındaki edebî, tarihî ve kültürel malzemeyi ortaya koymak, eserin günümüzde daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve klasik edebiyat araştırmaları için faydalı olacaktır.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'nın muhteva özelliklerine ve şerh tekniğine dair değerlendirmeler “Şerh ve Şârih” başlıkları altında incelenmiştir.

4.1. Şerh

Bu bölümde, Hâcibî'nin şerhi esnasında değindiği gramer terimleri, anlamlarını verdiği Arapça, Farsça kelimeler ve bu kelimelerin anlamlarını verirken kullandığı Türkçe karşılıklar, şerh metni içerisinde yer alan ansiklopedik bilgiler ele alınmıştır.

4.1.1. Gramer Terimleri⁸⁸

Klasik şerh anlayışının en temel özelliklerinden biri de metnin dil ve anlam yönünden anlaşılabilirliğinin sağlanmasıdır. *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinde de şârih, yer yer dönemin şerh anlayışına uygun bir şekilde kelime ve cümlelerin gramer özellikleri ve türleri hakkında

⁸⁸ Bu bölümde ele alınan gramer terimlerinin tanımları hususunda yararlanılan kaynaklar şunlardır: Ozan Yılmaz, **Gülistân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)**, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.; H. İbrahim Okatan, “Sûdî'nin Bostan Şerhi'nde Geçen Edebî Sanatlar, Gramer Terimleri ve Temel Kavramlar”, **EKEV Akademi Dergisi**, S.56 (Yaz 2013), s. 217-274.; Hasan Ekici, “Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Adıyaman Üniversitesi, SBE, 2017).; Nusrettin Bolelli, **Arapça Dilbilgisi Nahiv Sarf ve Terimleri**, 1. Basım, İstanbul: Yasin Yayınları, 2006.; Nazif Şahinoğlu, **Farsça Grameri Sarf ve Nahiv**, 1. Basım, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.; Nevzat Özkan (hızl.), **Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa, Kavâ'id-i Osmaniyye**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.; Gülden Sağol, vd. (hızl.), **Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.; Leyla Karahan, vd. (hızl.), **Tâhir Ken'ân, Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 2004; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 20. Basım, Ankara: Aydın Kitabevi, 2003.

bilgi vermiş, ekleri gramer hususiyetleri açısından tahlil etmiştir. Şârihin bu türden açıklamalar yaptığı kısımlarda kullandığı kelimelerin birer gramer terimi olması sebebiyle çalışmamızın bu kısmında metinde geçen gramer terimleri alfabetik olarak sıralandıktan sonra terimlerin karşılıkları tarafımızca verilmiş ve geçtikleri yerlerden örnekler sunulmuştur.

‘Atf-ı tefsîr, ‘atf-ı tefsîrî: Aynı anlamda olan iki kelimenin yan yana kullanılması.

Ör: Şoĥbetden fitne ve şûr kôrķusını tûtđđ. Şûr fitneniñ **‘atf-ı tefsîrîdir.** (E 128b/ S 90a)

‘Ayn-ı mûhmele: “İhmal edilmiş, boşlanmış, boş bırakılmış” anlamındaki “mûhmel” kelimesinden gelen “mûhmele”, alfabedeki noktasız harfleri ifade etmek için kullanılır. “Ayn-ı mûhmele” ifadesi “ع” harfini “غ” harfinden ayırmak için kullanılmıştır.

Ör: Ba‘zı nüshada meşġûl yerine meş‘ûf vâķi‘ olmuştur, **‘ayn-ı mûhmele** ile şa‘afdan müştak. Ve şa‘af muĥabbet-i kâlbi yakmak hâlen ki ol yakmada lezzet dahı müşâhede kılına. (E 81b/ S 59b)

Bâ-yı ‘Arab: Arapçadaki “ب” harfi.

Ör: Pîş bu makâmda kesr-i bâ-yı Fârsîyle ‘izzetlü ve ĥürmetlü ma‘nâsınadır. Bîş **bâ-yı ‘Arabîyle** artık dimekdür. (E 22b/ S 15b)

Bâ-yı ‘Acem/ bâ-yı Fârsî: Farsçada “پ” harfi.

Ör: Pû **bâ-yı Fârsîniñ** zammıyla, dev dâliñ fethiyle. İkisi de yilmek ma‘nâsınadır. (S 143a)

Bâ-yı muvahhade: Arap harflerinden ikincisi olan “b” harfi, tek noktalı “ب” harfi.

Ör: Velîkin cânânıñ dîdâr ĥarmânından yârsız ve vâsıtasız yâĥud bâr icâzet ma‘nâsına **bâ-yı muvahhade** ile oldıĥı taķdîrce. Ya‘nî kimseniñ iznine ve icâzetine tevaķķuf eylemeksizin. (S 139a)

Bâb: Arapça kelime türetme kalıpları.

Ör: Tarriķû tef‘îl **bâbindan** “yol açın!” dimekdür. (S 145b)

Ör: Nükte lügat-i ‘Arabda bir çubuk ucıyla yire ura ura bir nişân peydâ eylemekdir. Bu ma‘nâ ekşer tefekkür ve taḥayyür vakitlerinde olur ki insân bir nesneye düşünür ve bî-şu‘ûr bir iş işler. Aşlında maşdardır, naşara **bābindan** kedere gibi, soñra ḳulūbda mü‘eşşir olan kelām-ı laṭife ıtlāk eylediler. (E 4a/ S 2b)

Cem’: Çokluk, çoğul.

Ör: Enāmıl enmelenin **cem’idir.** (S 177a)

Ör: Hūr ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ **cem’idir.** (E 13b/ S 9b)

Cīm-i ‘Acem/ cīm-i Fârsî: Farsçada “ç” harfî.

Ör: Çüst zamm-ı **cīm-i ‘Acemî** ile biribiri üzerine muṭabbak yığmaḳdır. (E 35b/ S 25b)

Cīm-i ‘Arab: Arapçada “ج” harfî.

Ör: Pîçān bā-yı Fârsî ve cīm-i Fârsîyle şıfat-ı müşebbehedir, yāḥud bā-yı ‘Arabî ve **cīm-i ‘Arabîyle** cānsız dimekdir. (E 57a/ S 40b)

Cümle-i du‘āiyye: Emir kipinin olumlu ve olumsuz kullanımı.

Ör: Yañağı leṭāfetde nāz ile besle. Mışrā‘-ı şānî **cümle-i du‘āiyyedir.** (E 123a/ S 86b)

Edât-ı cem: Çokluk eki, çokluk edatı.

Ör: Şūd ez-sübbūḥiyyān gerdūn şadā-dih: Meleklerden felekler şadā virici oldı.

Şübbūḥ Hudāyı te‘ālā ḥazretleriniñ şol ism-i şeriflerindendir ki ‘uyūb-ı naḳāyısdan berî olmağla delālet ider. Āḥirinde yā nisbiyye, elif ve nūn **edât-ı cem’dir.** Murād melā’ikedir. (E 15a/ S 10b)

Ör: Naẓar kūn lālerā der-kūhsārān: Naẓar eyle lāleye büyük tağlarda. **Sār** lafzı bunda keşretten ve büyüklükten kināyedir. Elif ve nūn **edât-ı cem’dir.** (E 26b/ S 18b)

Edât-ı fâ’il: Fâil ismi yapan ek. Sonuna geldiği kelimeyi işi yapan hükmüne getirir, bu kelimeye özne görevi yükler.

Ör: Bi-kün dil-dāriyī dil-dādegānrā: Dil-dāde ‘aşıklara bir muhabbet idicilik eyle. Dil-dār vaşf-ı terkībīdir. Göñül tutucu ma’nāsına. Aşlında dārende-i dil idi. Pes **edât-ı fā’ili** ki nūn ve dāl ve hā-yı resmīdir ḥazf idüp ma’nā-yı ‘ām-ı terkībīden ma’nā-yı ḥāş-ı ‘alemiyyeye nakl eylemek içün muzāfu’n-ileyhi taqdīm idüp dil-dār dirler. Cemī’en müştakḳātdan olan vaşf-ı terkībilerde bu kâ’ide cārīdir, māl-dār ve diz-dār ve ser-dār gibi. (E 18b/ S 13a)

Edât-ı haber: Yükleme eki, ek fiil, bildirme edatı. Farsçada bildirme edatı “sīn ve tā” harflerinin birleşmesinden oluşan “est” yapısıyla meydana gelir. Çoğulu “end” şeklindedir.

Ör: Serem hest ez-hevā her sūy mā’il: Başım ārzū-yı nefis-i emmāreden her cānibe mā’ildir. Est evvel-i kelāmda vāḳi’ olucaḳ evveline bir hā ziyāde idüp hest dirler. Ma’nā hemān yine est ma’nāsı olur ki **edât-ı haberdır.** (E 9a/ S 6b)

Ör: Zelīhā güft hest īn ān yegāne: Zelīhā didi: Bu ol bir nazīri olmayan dil-berdir. Hest **edât-ı haberdır** ki hemzesi hāya ḳalb olmuşdur, yegāne est dımeḳdir. (S 115a)

Edât-ı hāl (hāliyye): Şimdiki zaman eki, “-yor, -iken.” Eklendiği fiile geniş zaman, şimdiki zaman ve süreklilik anlamı katar.

Ör: Hemī-kerd ārzū-yı naḳşī zi-nāmeş: Anıñ nāmından bir naḳş ārzū eyledi. Ya’nī anıñ nāmını daḳı ta’miye tarīḳıyla zıkr itmek istedi. Hemīde hā te’kīd ifāde ider, mī **hāliyyedir.** (E 25a/ S 18a)

Edât-ı istifhām: Soru edatı.

Ör: Ki ya’nī der-cihān āsūdegī kū: Ki ya’nī dünyāda āsūdelik emniyyet ve rāḥat nerededir? Ya’nī lafz-ı kū zebān-ı Fārsīde **edât-ı istifhāmdır.** (S 164a)

Edât-ı nakl (‘Alāmet-i nakl): Arapça bir kelimeyi Farsça’ya nakl ederken kullanılan “” ve “” harfleridir.

Ör: Fikretde tā **‘alāmet-i nakldır.** Ya’nī bir lafz ‘Arabīden Fārsīye nakl olunmaḳ murād olunsa āḫirine bir hā-yı resm veyā bir tā getürürler. (E 33b/ S 24a)

Ör: Ğarḳadaki hā **‘alāmet-i nakldır.** (E 35a/ 25a)

Edât-ı nefy: Olumsuzluk edatı. Türkçede “değil, -ma, -sız, -siz” yapılarından oluşan olumsuzluk unsuru Farsçada “bī”, “nā”, “ne” ve “nī” yapılarıyla gösterilir.

Ör: Ne z’ānsān der-dil-i ū dāšt hāne: Ol üslûbdan Zeliḥānīn göñlinde yer tutmamış idi.

Edât-ı nefy min-ciheti’l-ma’nā dāšt lafzına muḳayyedir. Ne-dāšt dimerdir ve tahtında zamīr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma rāci’dır. (E 120a/ S 84b)

Edât-ı şart: Şart edatı. Şart cümlesinde cümleye şart anlamını katar.

Ör: Bedīnsān būd tā mī-ḥāst kāreş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın kārı bu üslûbla idi ne isterse. Tā bunda **şart** içündür. (E 117b/ S 83a)

Edât-ı tahsîs: “Bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma, ayırma” anlamına gelen tahsîs kelimesi, gramerde belirtili isim tamlaması öğelerini birbirine bağlarken kullanılan edattır.

Ör: V’ez-ḥayāl-i şebāne ḡoncevār hūn-ı dil-fürū ḥorden mühr ber-leb nihāden: Ve giceye mensûb ḥayālden ḡonce gibi yürek ḳanını yemek ve tuṭağı üzerine mühr ḳomaḳ. Ya’nī sırrı ketm idüp kimseye bildirmemek beyānındadır. Şebānede elif ve nūn ve hā-yı resmī nisbet ve **tahsîs** ifade ider. (E 47a/ S 34a)

Edât-ı tahsîn: Beğenme edatıdır.

Ör: Sezā-yı āferīn ez-āferīniş: Ancılayın Resûl ki Ḥālīḳ te’ālādan taḥsīne sezādır. Evvelki āferīn **edât-ı tahsīndir**. İkinci āferīn āferīden lafzından müştāḳdır yaradıcı ma’nāsına. (E 14a/ S 10a)

Ör: Bi-nāmīzed zihī dürr-i girāmī/ Ki süft elmās nûk-ı kıl-k-i Cāmī

Zihī bunda **tahsîn** ifāde ider. Ya’nī Allāhu te’ālā yaramaz gözden şaḳlasun ne güzel müzeyyen nev-bahārdır. (S 178a)

Edât-ı ta’rîf (Harf-i ta’rîf/ lâm-ı ta’rîf): Şemsî ve kamerî harflerle yapılan tamlamalarda muzâfla muzâfun ileyh arasında yer alan “elif-lâm” harfleridir.

Ör: Be-ta’rîf-i ‘Arab bādā mu’arref: ‘Arabīn ta’rîfiyle de mu’arref olsun. Ya’nī anıñ mübārek nāmı ‘Acemde meşhûr olduğı gibi ‘Arabda daḥı meşhûr olsun. Bu beytde nûkte

oldur ki şehzâdeniñ nāmı bedī‘u’z-zamāndır. Ya‘nī bedī‘ lafzı zamān lafzınıñ fevķinde olunca bedī‘-i zamān olur, gūyā baş tādı oldı. ‘Arabīñ **edāt-ı ta‘rīfī** ki lām-ı ta‘rīfdir. Anıñla mu‘arref olunca bedī‘u’z-zamān olur. (E 25a/ S 17b)

Edāt-ı te’kīd (Harf-i te’kīd): Kuvvetlendirme edatı. Anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılır.

Ör: Der-āmed nāgehān nāmūs-ı ekber: Añsuzın, ya‘nī haberi olmaķsızın füc’aten Cibrīl-i ekber geldi. Der-āmedde der **te’kīd** ifāde ider. (E 14a/ S 10a)

Ör: Çünīn dādend ez-Ādem haber bāz: Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan haberi buncılayın virdiler. Bāz böyle maķāmlarda **te’kīd** ifāde ider ancak. (E 33a/ S 23b)

Ör: Ki tā ārend Yūsufā ferā çeng: Ki tā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ellerine getüreler. Ferā karīb ma’nāsınadır ammā bunda **te’kīd** ifāde ider. (E 94a/ S 68a)

Ör: Demeşrā ez-fiğān-ı şeb fūrū best: Nefesini gice fiğānından bağladı. Fūrū aşāğı demekdir ammā bunda **te’kīd** ifāde ider. (S 128a)

Edāt-ı teksīr: Bir şeyin çok olduķunu bildiren yer eki.

Ör: Dihem ez-çeşmesār-ı şoķbetet nem: Seniñ şoķbetiñ çeşmesārıñdan nem virem. Sār **edāt-ı teksīrdir**. Ya‘nī seniñ vāsi‘ pıñarıñdan vücūdımı şulandırām. (S 150a)

Elif-i memdūde: Uzatılarak okunan elif harfi.

Ör: Derd ki ma’nāsı aķrı ve şızı ve burıdır. ‘Arabīsi dā’dır, **elif-i memdūde** ile. (E 25a/ S 18a)

Elif ü nūn-ı cem’: Farsçada çokluk görevinde kullanılan “ān” eki.

Ör: Envāregān aşlı envāre āndır. Envār cem’-i nūrdur. Āķirindeki hā edāt-ı naķldır. Ya‘nī ‘Arabīden ‘Acemīye naķle nişāndır. Elif nūn edāt-ı cem’dir. Āķirinde hā-yı resmī olan kelimeye **elif ü nūn-ı cem’** dāķil olmalı olsa hā-yı resmīyi kāf-ı ‘Acemīyle ibdāl iderler h’ācegān ve bendegān gibi. (E 35a/ S 25a)

Emr-i hāzır: İkinci şahıslardan herhangi bir iş veya eylemi yapması istenen emir kipi.

Ör: Ber-ā hoş nā-hoşī tā çend bā-men: Hoş gel! Ya'nī mülāyim ve eyü ol yaramazlık benimle ne vakte dek?! Lafz-ı ā **emr-i hāzırdır**, gel ma'nāsına. (S 120b)

Fi'l-i mâzî: Görülen geçmiş zaman eki almış fiil.

Ör: Eger üfted kabûl-i himmeteş müft: Eger anıñ kabûli himmeti müft ve meccānen vāki' ola. Üfted **fi'l-i mâzîdir**. (E 20b/ S 14b)

Gayn-ı mu'ceme: Noktalı “ayın” harfi.

Ör: Cuğd zamm-ı cīm ve sükûn-ı **ğayn-ı mu'ceme** ile şol kuşdur ki Türkî dilinde ügü dirler. (E 5b/ S 4a)

Ör: Yāhud meşğûf **ğayn-ı mu'ceme** ile şegāfdan müştak. (E 81b/ S 59b)

Hâ-yı resmî: “ه” şeklinde yazılan “he” harfi. Farsçada sonu bu harfle biten isimlere “elif, nun, ye” harfleri dahil olduğunda bu harf kâf-ı Acemîye yani “ك” harfine dönüşür.

Ör: Zi-renc-i râheşân fersüdegî nî: Fersüde lafzındaki **hâ-yı resmî** yâ-yı maşdariyye sebebiyle kâfa kalb olmuştur. (E 6b/ S 4b)

Ör: Zi-ḥadd-i ‘aql-ı fikret-pîşe bîrûn: Fikr-pîşelü ‘aqlıñ ḥaddinden taşra idi. Fikretde tā ‘alâmet-i naḳldir. Ya'nī bir lafz ‘Arabîden Fârsîye naql olunmak murād olunsa âḫirine bir **hâ-yı resm** veyâ bir tā getürürler. (E 33b/ S 24a)

Ör: Mışrâ'-ı evvelde kerde lafzındaki **hâ-yı resmiyyeye** hâ-yı terettüb dirler. Meşelâ şarâb ḥorde ve ḥoy kerde. Ma'nāsı şarâb içüp, derleyüp dimekdir. (E 39b/ S 28a)

Haber: İsim cümlelerinde mübtedâ (özne) ile birlikte cümlenin çatısını oluşturan ana öge, yüklem.

Ör: Şebî hoş hemçü şubḥ-ı zindegānî: Bu beyt mübtedâdır, **haberi on** birinci Zelîhâ ân be-lebhâ-yı şeker-nâb beytidir. (E 44a/ S 31b)

Ör: Siyehfāmān-ı ez-‘anber sirişte: ‘Anberden yoğrulmuş siyeh renklüler. Bu mışrâ' mübtedâ emînān-ı ḥarem mışrâ'ı anıñ **haberidir**. (E 78a/ S 56b)

Harf-i tasdîk: Onaylama bildiren edat.

Ör: Belî çün dâşt desteş ber-ķalem püşt: Belî **harf-i tasdikdir**. (E 12a/ S 8b)

Hazf: Kullanım durumuna göre, bir harfin ya da kelimenin düşürülerek ortadan kaldırılması.

Ör: Hıred bā-cümle dāniş hāşe li'llāh: Hıred tūvānediñ fā'ilidir. Hāşā kelime-i tenzihdir. Ya'nī ayrılık istemek filān kişi teḥāşī itdi dirler, ya'nī ayrıldı. Lafza-i Celāle muķārin olduķda elifi **hazf** idüp bir hā-yı resm getürüp ma'āza'llāh maķāmında hāşe li'llāh dirler. (E 10b/ S 7b)

Ör: Zi-mihr-i ū dil-i ğamgīn hırāşed: Aña muḥabbetden ğam ile ṭolu göñlini ķazır. Ğamgīn lafzınıñ aşlı ğamāģındır, ya'nī ğam ile ṭolu, taḥḥifen hemze **hazf** olmuşdur. (E 134b/ S 93b)

Hemze: Elif harfinin harekeli şekline hemze denmektedir.

Ör: Eksūn feth-i **hemze** ile atlasdan bir nev'dir. (E 109a/ S 78a)

Ör: Enmele **hemzeniñ** ve mīmiñ fethiyle barmaķ ucu, re's-i [u]şbu' ma'nāsınadır. (S 177a)

İbdāl: Bir harfi başka bir harf yerine koymak.

Ör: Beççeģān beççeniñ cem'idir. Edāt-ı cem'iñ duḥulıyla hā-yı resmī kāf-ı 'Acemīye **ibdāl** olmuşdur. (E 40a/ S 29a)

Ör: Be-mülk-i zindeģī pāyendegīrā: Dirlik mülkinde ebedilik dilemem. Ya'nī ansız ḥayāt istemem. Zinde ve pāyende lafzlarındaki hā-yı resmī yā-yı maşdariyyeniñ duḥulı sebebiyle kāf-ı 'Acemīye **ibdāl** olunmuşdur. (S 157b)

İsm-i masdar: Fiil ismi. Masdar eki almadan masdar görevinde bulunabilirler.

Ör: Pūşiş ve kūşiş **ism-i maşdardırlar** cünbiş gibi ki Türkīde andan ta'bir deprenişdir. (E 8a/ S 5b)

Ör: Pürşiş **ism-i maşdardır** soruş ma'nāsına. (E 106b/ S 76a)

İsm-i mensûb: “ı” nispet ekini alarak mensubiyyet ifade eden isim.

Ör: Nāzenīn **ism-i menşüb** hilāf-ı kıyās üzre. Zīrā nūn-ı evvelīñ nisbete dahli yoǵdur ammā nūn-ı şānī te’kīd-i nisbet içündür. (E 14a/ S 10a)

İsm-i tasgîr: Manasında küçüklük olan isim.

Ör: Tufeyl **ism-i tasgîr** vezni üzre tâbi‘ ma‘nāsına. (E 19b/ S 14a)

İstifhām-ı inkârî: “Böyle şey mi olur, olur mu böyle şey” anlamında soru sorma. Olumsuz soru yoluyla olumlu anlamı kastetmektir.

Ör: Ki buncılayın müşkil hāl ile geçinmek mümkün olur mı?! **İstifhām-ı inkârî**, ya’nī mümkün olmaz. (E 122b/ S 86a)

İzâfet-i beyâniyye: Belirtisiz isim tamlaması.

Ör: Çü pây ârâst ez-ḥalḥâl-ı dâleş: Ḥalḥâl-ı dâl **izâfet-i beyâniyyedir**. (E 10b/ S 7b)

Kâf-ı ‘Acem: “g” sesi veren Acem “kef”i.

Ör: Endühgîn aşlı endühâgîn durur elifñ meddiyle ve kâf-ı Fârsiyle. Ya’nī guşşa ile tolu dimekdir. (S 127b)

Kâf-ı ‘Arab: Arapçadaki “kaf” harfi.

Ör: Bedīn güftâr hoş bûdī sūḥan-kūş: Kūş zamm-ı **kâf-ı ‘Arabîyle** vaşf-ı terkībîdir. (E 60b/ S 43b)

Ör: Kilk **kâf-ı ‘Arabîniñ** kesri ve lâmiñ sükûniyle aşlında ıamış oąa dirler ammā ıalem murâd olur. (E 20a/ S 14a)

Kalb: Gramerde, bir kelimedeki bazı harflerin yer değiştirmesi hadisesi.

Ör: Bedū âr ez-heme rûy-ı irâdet: Bedū aşlında be-ûdur ki hemze dâla **kalb** olmuştur. (E 7b/ S 5b)

Ör: Ber-âmed âbî ez-şûr-âbegî dūr: Bir şu çıkdı şûr şulukdan ırak. Şûr-âbegî de yâ-yı maşdariyye gelmek ile hâ-yı resmî kâfa **kalb** olmuştur. (E 93b/ S 68a)

Ör: Ki hest ârâmgâh-ı nâ-pesendân: Ancılayın zindân ki nâ-maąbûllerin ıarârgâhıdır. Hest edât-ı ąaberdir ki taądīm itmekle hemzesi haya **kalb** olmuştur. (S 117b)

Kayd: İki gramer unsurunu birbirine bağlama. Cümle içerisinde görevli herhangi bir kelimenin cümledeki başka bir ögeye bağlı olması durumu.

Ör: Şeved v'er hōd būved mihr-i cihān kerd: Ol gulām-ı 'İbrānī her kaçan cihānı tolanıcı güneş ola. Şeved lafzının ma'nası mışra'-ı şānīye **kayd** olundu. (E 96b/ S 70a)

Ör: Nemī-şüst ez-ruḥ ān ḥūn-ābe gūyī: Yañağından ol kanlu şuyı yumaz idi. Gūyī lafzının ma'nası mışrā'-ı şānīye **kayd** olunmuştur. (S 139b)

Lām-ı cārre: Önüne geldiği kelimeyi cerr eden "... için" anlamındaki "lām" harf-i cerri. Sahibiyet ifade etmek için kullanılır.

Ör: Dü baḥş ūrā yekī mer dīgerānrā: İki hisse aña bir hisse sā'ir dil-berlere. Mer **lām-ı cārre** ma'nasınadır. Meşelā mer fülān, fülāna ve fülānīnı demekdir. (E 34b/ S 24b)

Ör: Çü kerdī rāst güftī mer ḳabārā: Çünkü toğrı eyler idi ḳaftānına dir idi. Mer feth-i mīm ile **lām-ı cārre** ma'nasına olur ammā bunda zā'iddir. (E 111a/ S 79a)

Lâzım: Nesne almayan fiil.

Ör: Be-dāgeş şem'-i cān efrūhten çīst: Ba'zı nüshada şem'-i cān yerine şem'-sān vāḳī' olmuş. Ya'nī anīn dāğıyla yanar mūm gibi şu'lelenmek nedir? Efrūhten **lâzım** ve müte'addī olur. (E 120b/ S 85a)

Mâ-ba'd: Bir kelimenin sonrasındaki kelime ya da kelime grubu.

Ör: Ya'nī Zelīḥā eger cüst ü çāpūk gideydi ayağı ancılayın nāzik olurdu ökçesinden barmaḳları ucına dek. Bu beyt **mâ-ba'dına** merhūndur. (E 42b/ S 30b)

Ör: Kendü tālī'imden aña uyḳu borc virdürem. Ya'nī gözüm uyanıklıkda, tālī'im uyḳuda gözüme tālī'imden biraz uyḳu borc virdirem. Bu beyt **mâ-ba'dına** merhūndur. (E 54b/ S 39a)

Ör: Her dil ile senden bir ḥikāye sürem ve seniñ iḥsānıñı vaşf eyleyem. Bu beyt **mâ-bā'dına** merhūndur. (E 109a/ S 77b)

Mahzûf: bkz. ḥazf.

Ör: Be-dîdâreş merâ ma'zûr dârîd: Anıñ dîdârıyla beni ma'zûr tutar mısız? Harf-i istifhâm **mahzûfdur.** (S 113a)

Ör: Fezâyed türegî şebhâ-yı târeş: Kârânu gicelerde bulanıklığı ziyâde olur. Edât-ı zarf **mahzûfdur.** (S 126a)

Masdar: İş, oluş, hareket bildiren eylem. “Kök” anlamına gelir.

Ör: Nükte lûgat-i ‘Arabda bir çubuk ucıyla yire ura ura bir nişân peydâ eylemekdir. Bu ma'nâ ekşer tefekkür ve taḥayyür vakitlerinde olur ki insân bir nesneye düşünür ve bî-şu'ûr bir iş işler. Aşlında **maşdardır.** naşara bâbından kedere gibi, soñra kulûbda mü'essir olan kelâm-ı laṭîfe ıtlâk eylediler. (E 4a/ S 2b)

Şârihin yer yer çekim yaptığı görülmektedir.

Ör: Münâdâ zamm-ı mîm [ile] nidâ ma'nâsınadır. Yukâlu nâdâhu münâdeten ve nidâen ey şâbuhu. (S 120b)

Med: Elif şeklindeki hemzeden sonra elifin hat olarak hazfedilmesi, uzatılması.

Ör: Ğamgîn aşlı ğamâgîndir. Ğgîn hemzeniñ **meddi** ve kâf-ı ‘Acemîyle yaşadık içi ve her nesneniñ içi tolmuş ola ol içinde olan nesneye dirler taḥfif içün hemze düşüp ğamgîn kalmışdır. (E 36b/ S 26a)

Mef'ûl: Fiilin ifade etiği işi veya hali daha tamam, daha mufassal surette tanıtmaya hizmet eden kelimelere mef'ûl denir.

Ör: Seniñ âteş-i ‘aşkıñdan ḥarâretde kalmış bir gönül. Ya'nî benim gönülüm seniñ âteş-i ‘aşkıñla kızgundur. Dilî mışrâ'-ı evveldeki dârem lafzınıñ **mef'ûlidir.** (E 49a/ S 35a)

Muzâf: İzâfetlerde tamlanan unsuru.

Ör: Cihân âyîne-i maḫşûdeşân bâd: Cihân anlarıñ maḫşûdı âyinesi olsun. Maḫşûdeşân fetḥ-i dâl ileidir. Zîrâ zamâ'ire **muzâf** olan meftûḥ okunur. (E 22b/ S 15b)

Muzâfun ileyh: İzâfetlerde tamlayan unsuru.

Ör: Dil-dâr vaşf-ı terkîbîdir. Gönül tutucu ma'nâsına. Aşlında dârende-i dil idi. Pes edât-ı fâ'ili ki nûn ve dâl ve hâ-yı resmîdir ḥazf idüp ma'nâ-yı ‘âm-ı terkîbîden ma'nâ-yı ḥaş-

1 ‘alemiyyeye nakl eylemek için muṣāfun ileyhi taḳdīm idüp dil-dār dirler. (E 18b/ S 13a)

Mübâlağa: Abartma sigası.

Ör: Hoşā ve bīnā ve tüvānāda elifler mübâlağa ma‘nāsını ifade ider. (E 23a/ S 16b)

Ör: Me-bādānīn āḫirindeki elif mübâlağa ifade ider. (E 29a/ S 20b)

Mübtedâ: İsim cümlesinde özne görevindeki unsur.

Ör: Kitāb-ı faḫrrā dībāce-i rāst: Taşavvuf kitābının ṭoḡrı dībācesi. Bu mıṣrā‘ mübtedâdır. Mıṣrā‘-ı şānī ḫaberdir. (E 20a/ S 14a)

Ör: Şebī hoş hemçü şubḥ-ı zindegānī: Bu beyt mübtedâdır, ḫaberi on birinci Zelīḥā ān be-lebhā-yı şeker-nāb beytidir. (E 44a/ S 31b)

Ör: Siyehfāmān-ı ez-‘anber sirişte: ‘Anberden yoḡrulmuş siyeh renklüler. Bu mıṣrā‘ mübtedâ emīnān-ı ḫarem mıṣrā‘-ı anīn ḫaberidir. (E 78a/ S 56b)

Müfred: Teklik.

Ör: Ḥūr ‘Arabīde aḫveriñ ve ḫavrānīñ cem‘idir. Ve ḫavrā şol ‘avratdır ki göziniñ aḡı ziyāde aḡ ve ḫarası zīyāde ḫara ola. Ammā ‘Acem müfred maḫāmında isti‘māl ider ve üslûbları üzre elif ve nūnla cem‘ idüp ḫavrān dirler. (E 38a/ S 27a)

Ör: Bi-nāmīzed zihī güldeste-i nūr: Bi-nāmīzed lafz-ı basīṭdir, ya‘nī müfreddir, mürekkeb degildir. (E 42a/ S 30a)

Müşârun ileyh: Kendisine bir işaret sıfatıyla işaret edilen kelime ve kelime grubu.

Ör: V‘ez-ān ḡam ḫāṭireş āzād būdī: Ve ol ḡamdan ḫāṭırı āzād ve fāriḡ idi. V‘ez-ān lafzınıñ müşârun ileyhi beyt-i ātīdir. (E 44a/ S 31b)

Müşedded: Şeddeli okunan kelime.

Ör: Naẓāre zānīñ taḫfīfiyle naẓār idici ḫavm ma‘nāsına, aşlında müşedded idi. (E 44a/ S 31b)

Müte‘addî: Nesne alabilen geçişli fiil.

Ör: Ba‘zı nüshada şem‘-i cān yerine şem‘-sān vāki‘ olmuş. Ya‘nī anıñ dāğıyla yanar mūm gibi şu‘lelenmek nedir? Efrūhten lāzım ve **mūte‘addī** olur. (E 120b/ S 85a)

Nefs-i mūtekellim: Tekil birinci şahıs.

Ör: K‘ez-ū bih gerdedem īn nūkte bāver: Ki andan eyü ola bu nūkteye i‘tiqādım. **Nefs-i mūtekellim** mīmi min-ciheti‘l-ma‘nā bāver lafzına muqayyedir. (S 134b)

Sākıt: Hece düşmesi.

Ör: Derd ki (S 18a) ma‘nāsı ağı ve şızı ve burıdır. ‘Arabīsi dā’dır, elif-i memdūde ile. Keşret-i isti‘māl ile hemze **sākıt** olup dā qalmışdır. (E 25a/ S 18a)

Şıfat: İsmın önüne gelerek onu türlü açılardan niteleyen kelime.

Ör: Zelīhā zānıñ fetḥi ve lāmıñ kesriyle güzel dimekdir, **şıfatıdır**. İsmi Rāyīldir. (E 39a/ S 27b)

Şıfat-ı müşebbehe: bkz. şıfat.

Ör: Ca‘d **şıfat-ı müşebbehedir**. Şa‘ra ca‘d dirler müca‘ad ma‘nāsına zencīr şeklinde olan saçda müsta‘meldir. (E 45a/ S 32a)

Ör: Pīçān bā-i Fārsī ve cīm-i Fārsīyle **şıfat-ı müşebbehedir**, yāḥud bā-yı ‘Arabī ve cīm-i ‘Arabīyle cānsız dimekdir. (E 57a/ S 40b)

Sükûn: Cezimli harf.

Örnek: Mülk mīmiñ zammı ve lāmıñ **sükūnıyla** memleket ve pādīşāhlık (E 27a/ S 19a)

Ör: **Zih** kesr-i zā ve **sükūn-ı** hā ile yaqa ma‘nāsınadır. (S 123b)

Şîn-ı mu‘ceme: Noktalı “sin” harfı.

Ör: Şigerf **şîn-ı mu‘cemeniñ** kesri ve kāfiñ fetḥiyledir. (E 32b/ S 23a)

Takdīm-te’hîr: Gerektiğinde cümle içindeki iki unsurun birbiriyle yer değıştirmesi. Önce söylenecek sözün geri bırakılması, sonra söylenecek sözün önce söylenmesi.

Ör: Vücūdeş ān fūrūzān āftābest / Ki zerre zerre ez-vey nūr-yābest: Beyitte **takdīm ve te'hīr** vardır. Takdīr-i kelām: Vücūdeş ānest ki fūrūzān āftāb zerre zerre ez-vey nūr-yābest. (E 4b/ S 3a)

Ör: Nazar illā be-pūšt-i pā nemī-kerd: Mısrā‘da **takdīm ve te'hīr** var nazar nemī-kerd illā be-pūšt-i pāy dimekdir. Ya‘nī bakmazdı illā ayakı arkasına. (E 135b/ S 94b)

Ör: Çü şūd hālī zi-Yūsuf-küştegān lāl / Cemāl-i Yūsufirā şahid-i hāl: Beytte **takdīm ve te'hīr** vardır. Dimekdir ki Çü zi-Yūsuf-küştegān hālī lāl cemāl-i Yūsufirā şahid-i hāl şūd. (S 116a)

Teşdīd: Bir harfî iki defa okuma, şeddeli okuma.

Ör: ‘Arabīde zamm-ı dāl ve **teşdīd-i** rā ile dürrāc dirler. (E 11b/ S 8a)

Vasf-ı terkībî: Başlangıçta belirtili isim tamlamasıyken, izafetin kaldırılması suretiyle genel anlamlı bir sıfat tamlaması hâline gelen terkip.

Ör: Şeb-gīr gicede vāki‘ olan ahvāle dirler. Meşelā āh-ı şeb-gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāki‘ olduğu takdīrce. **Vasf-ı terkībîdir**, giceyi tutucu ma‘nāsına gice ile eşlendiğiçün gūyā ki giceyi tutar. (E 24a/ S 16b-128b)

Ör: Bedīn güftār hoş būdī sūhan-kūş: Kūş zamm-ı kâf-ı ‘Arabīyle **vasf-ı terkībîdir**, kūşiden lafzından çalışmak ve dūrüşmek ma‘nāsına. (E 60b/ S 43b)

Yâ-yı masdariyye (Harf-i masdar): Eklendiği kelimeye masdariyyet manası katan masdar eki. Bunlardan “yâ” eklendiği kelimeye “-lık, -lik” manası da verir.

Ör: Zi-renc-i rāheşān fersūdegī nī: Fersūde lafzındaki hā-yı resmī **yâ-yı masdariyye** sebebiyle kâfa kalb olmuşdur. (E 6b/ S 4b)

Ör: Şubān lafzında **yâ-yı masdariyye** mahzūfdur, şubānī dimekdir. (E 116a/ S 82a)

Yâ-yı nisbet (Harf-i nisbet): Eklendiği kelimeye mensûbiyet manası katan nispet eki.

Ör: Yekī **yây-ı nisbetle** şol ma‘düddur ki ma‘nā-yı yek ile mevşūfdur. (E 7a/ S 5a)

Zâ-yı hevvez: Ebced harfleriyle oluşturulmuş yedi kelimeden “hevvez”in “ž” harfî.

Ör: Ezfer rāyiḥalu, beyyinü'r-rāyiha ma'nāsına, aşılđa zāl-ı şehhaz ileğir, sonra zā-yı hevvez ile isti'māl itdiler. (E 140a/ S 97b)

Zā-yı mu'ceme: Noktalı “zâ” yani “ž” harfi.

Ör: Diz dālñ kesri ve zā-yı mu'ceme ile ƙal'a dimekdir. (S 179a)

Zāl-ı sehhas: Ebced harfleriyle oluřturulmuř yedi kelimededen “sehas”ın “ž” harfi.

Ör: Ezfer rāyiḥalu, beyyinü'r-rāyiha ma'nāsına, aşılđa zāl-ı sehhas ileğir, sonra zā-yı hevvez ile isti'māl itdiler. (E 140a/ S 97b)

Zāl-ı mu'ceme: Noktalı “dal” yani “ž” harfi.

Ör: Ezfer 'Arabīdir. Aşılđa zāl-ı mu'ceme ileğir keskin rāyiḥalu ma'nāsına. (E 102a/ S 73b)

4.1.2. Söz Varlığı

4.1.2.1. Arapça-Farsça-Türkçe Eş Anlamalı Kelimeler

Hâcibî'nin şerh tekniğine ait hususlardan biri de sayıca az da olsa şerh ettiği Farsça bir kelimenin Arapça ve Türkçe anlamını ya da Arapça bir kelimenin Farsça ve Türkçe anlamını vermesidir. Şârihin Arapça-Farsça-Türkçe anlamlarını bir arada verdiği kelimeler şunlardır:

'Anādil 'andelībiñ cem'idir. 'Andelīb bülbül ki hezār dahı dirler. Rubā'iyye redd olunup andan sonra cem'lenmişdir. (E 47b/ S 34a)

Derd ki ma'nāsı ağrı ve sızı ve burıdır. 'Arabīsi dā'dır, elif-i memdüde ile. Keşret-i isti'māl ile hemze sâķıt olup dā ƙalmıřdır. (E 25a/ S 18a)

Hüş şol hâletdir ki Türkī dilde ol hâletden ögle ta'bır iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hüş dirler. Ol, 'aqlın verāsında bir hâletdir. 'Aql halkīdir ki anıñ Türkīsi uşdur. Ög halkī degildir, kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfisi şol hâletdir ki lisān-ı 'Arabīde aña iğmā dirler. (E 42b/ S 30b)

Nāgehān 'Arabīde izā'-yı fücāiyye ma'nāsınadır. Ya'nī füc'aten ve bağtaten ve fi'l-hāl ve der-'akab, Türkīsi añsızındır. (E 72b/ S 52b)

Sān lafzının ‘Arabīsi üslûb ve Türkîsi düzedir. (E 52a/ S 37a)

Şemāme meşhûr tayyib rāyihālu meyvedir ki destenbū dahı dirler. Türkîsi yıyılağaçdır. (S 165a)

Tezery feth-i tā ile bir kuşdur keklik gibi. ‘Arabīde zamm-ı dāl ve teşdīd-i rā ile dürrāc dirler. Türkīde tā ile türrac ve süglün ve mezgeldek dirler ve ba‘zı yirlerde kırğavul dirler. (E 11b/ S 8a)

Vuşākān uşakāndan muhaffefdir. Uşak gūlām ma‘nāsınadır ki Türkīde dahı müsta‘meldir. (E 71a/ S 51b)

4.1.2.2. Arapça Söz Varlığı

Cāmī’nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinde geçen Arapça kelimelerin anlamlarını verirken farklı lügatlerden yararlanan Hâcibî kelimelerin değişik manalarına da değinmiş ve bu manalardan kullanıldığı yere göre en uygun olanını seçmeye itina göstermiştir.

Metinde geçen ve şârihin anlamlarını verdiği Arapça kelimeler alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

‘Anāsır-ı erba‘a āb u āteş, hāk ü bāddır ki yer yüzinde olan cemī‘ maḥlūkāt bu dört aşıldan yaradılmışdır. Hāşılı zevi’l-ervāḥ ve eşcār ve nebātātın bekāsı bu uşul-i erba‘a ileddir. (E 4a/ S 2b)

‘Ankā bir ulu kuşdur mevcūdū’l-ism meḥḥülū’l-cism. ‘Ankānın zuhūrında ihtilāf eylediler. Kimi didi ki: Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām zamānında Allāhu te‘ālā bir çift kuş yaratdı Kudūs-i mübārek etrāfında. Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām müteveffā olunca Mekke tağlarına gitdiler. Ve kimi didi ki: Ress kavminiñ zamānında geldi ki anlarıñ peygamberi Hanzale bin Şafvān idi ‘aleyhi’s-selām. Ba‘zılar didi ki: Müddet-i ‘ömri hāzret-i Hālid bin Sinān ‘aleyhi’s-selām zamānına dek sürdi ki ol bir peygamber idi hāzret-i ‘İsā ile hāzret-i Muḥammed mā-beyninde geldi şalavatu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ın. Cāhız dir ki cem‘i ümem-i sālīfe ‘Ankāyı darb-ı meşel eyler bir şeyde, işidülür ammā görülmez. Kibrīt-i aḥmer de böyledir dir. Ve didiler ‘Ankā anıñçün. Ve didiler ki boynında ak tavk var idi. Ve ba‘zılar didiler ki boynı uzun oldığıyçün. Ve didiler ki: Fārsīce Sīmurğ didiler, kemāl-i ‘azametinden gūyā ki otuz murğdur. (E 53a/ S 38a)

Bedreden murād sikkelenmiş kāmīlu'l-‘ıyār bing ‘aded altundur. (E 102a/ S 73b-136b)

Burc hışārın bir cānibinde olan yapuya dirler, rükn ma‘nāsına. Bunda murād hevdecīñ perdesidir. (E 98b/ S 71a)

Ca‘d feth-i cīm ile şıfat-ı müşebbehedir. Şa‘ra, ya‘nī kıla şıfat olur. Şa‘ra ca‘d dirler müca‘ad ma‘nāsına zencīr şeklinde olan şaçda müsta‘meldir. (E 13b/ S 9b)

Cebīre ufanmış kemik üzerine bağladıkları tahtaya dirler. (S 157a)

Cenībet cīmiñ fethi ve nūnuñ kesri ve meddiyle ve bāniñ fethi ve āhirde tā ile yedek ma‘nāsına. (S 138a)

Ceres deve çañıdır. (E 44b/ S 31b)

Cevlān meydānda şalınmak ma‘nāsına. (S 147a)

Cevzā vaşat-ı semāda bir yıldızın ismidir. (E 38b/ S 27b)

Cidd kesr-i cīmle hezliñ muķābilidir. (E 88a/ S 64a)

Cilve lügat-ı ‘Arabda gelin yüzini āşıkāre kılmak. Ya‘nī ere varacak kız ve gelin tonanur ve düğün halkına kendüni yüzi açık seyr itdürür. Anıñ ol vaz‘ına cilve dirler. (E 43a/ S 31a)

Cuğd zamm-ı cīm ve sükūn-ı ğayn-ı mu‘ceme ile şol kuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenüp gice zāhir olmada ve hālī yirlerde olmada ve şūmluğla meşhūr olmada baykuşa müşābihdir ammā cüşsede tefāvütleri fāhişdir. (E 6a/ S 4a)

Dellāle şol kimesneye dirler ki ma‘şūk haberini ‘āşıka getürüp ‘aşkıñı artura. (E 104b/ S 75a)

Deyr feth-i dāl ile ma‘bed-i Yehūddur. (E 10b-29b/ S 7b-21a)

Dībāce kitābıñ evvelidir. (E 20a/ S 14a)

Enāmīl enmilenin cem‘idir. Enmele hemzeniñ ve mīmiñ fethiyle barmağ ucu re’s-i [u]sbu‘ ma‘nāsınadır. (S 177a)

Eşheb kırat ma‘nāsınadır. Murād Burāğdır. (E 15b/ S 11a)

Ezfer rāyihālu, beyyinü'r-rāyiha ma'nāsına, aşılarda zāl-ı şehhaz iledir, sonra zā-yı hevvez ile isti'māl itdiler. (E 140a/ S 97b)

Fakr ıstılāh-ı meşāyihda taşavvuf, ya'nī tıruk-ı meşāyih-ı 'izāmdan bir tarīka sülük eylemek dımeıdır. (E 20a/ S 14a)

Fark bölük ma'nāsınadır. Tebe ma'nāsını da ihām ıder. (E 39b/ S 28a)

Felek-i Atlas tokuzıncı feleıdır ki lisān-ı şer'de añā 'Arş-ı 'Azīm dirler. Felek-i Zūhal yedıncı gökdür ki anıñ üsti felek-i şevābitdir. Seb'a-i seyyāreden mā'adā yıldızlar cümlesi anda olmağla bir münakkaş çardağ gibidir. (E 139a/ S 96b)

Fenn nev' ma'nāsına. (E 116a/ S 82a)

Fevvāre fānıñ fethi ve vāvıñ teşdidiyle oma didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ kaynamasıdır. (E 30b/ S 21b)

Feyz lügatde ırmağ taşup iki kenārını kaplamağa dirler ammā ıstılāhda bir kese bir iyilik gelmege dirler. (E 21a/ S 15a -133b)

Fezā ev ortasında veyā hāricinde olan vāsi' yer ma'nāsınadır. (E 139b/ S 97a)

Ğabğab bukağ ki eñek altında olur. (E 45b/ S 32b)

Ğarāmet edāsı lāzım olan nesneye dirler. (S 116b)

Ğulğul bir ağzı tar kabdan bir nesne dökilürken çıkan şavta dirler. (E 27b/ S 19a)

Ğurre zamm-ı ğaynla feresiñ cebhesindeki beyāzdır. Murād ol giceniñ evvelidir. (E 13b/ S 9b)

Habāb feth-i hā ile şol kabarcıklardır ki şuyun üzerinde zāhir olur. (E 40b/ S 29a)

Hacle gelin evi, ya'nī şol ev ki kumaşlarla ve tahtlarla ve perdelerle tezyin oluna. (E 16b/ S 11b)

Halhāl şol zerrin veyā sımın halkadır ki 'avratlar topuklarına tağarlar. (E 10b/ S 7b-131b)

Harīm derün-ı hāneye dirler. (E 147a/ S 101b)

Hāṣā kelime-i tenzīhtir. Ya‘nī ayrılık istemek filān kiṣi teḥāṣī itdi dirler, ya‘nī ayrıldı. (E 10b/ S 7b)

Hatt maḥbūblarıñ şaḳal yerinde ḳarınca ayağı gibi ürperen mūlardır ki ‘uṣṣāḳ beyninde sevgilidir. (E 34b- 26b/ S 24b- 18b)

Hazz deñiz ḳoyunıdır ki yūñinden fāḥir libāslar eylerler. Ol libāslara daḥı ḥazz dirler. (S 137a)

Hevdec seferde ‘avratlar binmek içün itdikleri miḥaffe ki muḳabbebe ola. Ya‘nī üzerinde örtüsü ola ḳubbe miṣālinde. (E 16b/ S 11b)

Heyzurān bir uzun kökdür ki andan çarḥī ḳalḳan düzerler. Ekilür ışlanmaz. Hindistān cezīrelerinde olur. (E 68a/ S 49a)

Hizāb kesr-i ḥā ile şol nesnedir ki anıñla bir şey boyanur. (S 175b)

Hudā ḥanıñ zammıyla deveyi tağannī ile sürmekdir. Nitekim ‘Arab ta’ifesiniñ ‘ādetidir. (E 68b/ S 49b)

Humār sarḥoşluḳdan bāḳī ḳalan eşere dirler. (E 47b/ S 34a)

Hūr ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ cem‘idir. Ve ḥavrā şol ‘avratdır ki göziniñ ağı ziyāde aḳ ve ḳarası zīyāde ḳara ola. Ammā ‘Acem müfred maḳāmında isti‘māl ider ve üslūbları üzre elif ve nūnla cem‘ idüp ḥavrān dirler. (E 38a-13b/ S 27a-9b)

Hurāfe zamm-ı ḥā ile şol yalan ḥikāyelerdir ki gice içinde söylenür. (E 151b/ S 104b)

‘Iyār ‘aynıñ kesriyle mekā’il ve mevāzīniñ ḥıffet ve şıḳletini almak. Türkice aña dar[a] dimekle ta‘bīr iderler. (E 13a/ S 9a)

‘İbrī ve ‘İbrānī kesr-i ‘ayn ile bir tā’ifeniñ lügatidir. (E 152a/ S 105a)

‘İnān uyan dizgini. Bunuñ gibi yerlerde ihtiyārdan kināyetdir. (E 6b-43a/ S 5a-34b)

‘İşve ‘aynıñ fethi ve kesri cā’iz. Lāmi‘ī Çelebi manzūmesinde buyurur: ‘İşve, gönül aldamaḳ; cilve, şalınmaḳ durur ammā ‘Acem ekşer nāz ve şīvede isti‘māl ider. (E 43a/ S 31a)

‘İtāb azarlamaya dirler. (E 150b/ S 104a)

‘Īn ‘aynıñ kesriyle gözi büyük kimesneler. A‘yeniñ cem‘idir ve a‘yen ‘aynıñ cem‘idir ‘aynıñ fethi ve yānıñ sükūnıyla. (E 38a/ S 27a)

İktibās nār-ı mu‘azzamdan şu‘le-i nār almakdır. (E 18a/ S 12b)

İstifsār bir nesneyi bilmek, talep itmek ma‘nāsına. (E 50a/ S 35b)

Kadem lügat-i ‘Arabda ayağıñ tabanıdır. Gāh olur ki kadem zıkr idüp ricl murād iderler zıkr-i cüz’ ve irāde-i kül tarīkıyla mısrā‘-ı evveldeki gibi. Gāh olur ki kadem bir eyü işde ilerü olmağa dirler. Meşelā kadem-ı şıdık dirler. Ya‘nī bu işde āşār-ı ḥasenesi var dimekdir mısrā‘-ı şānıdaki gibi. (E 42b/ S 30b)

Kāfiye şol ḥarfdır ki kaşide anıñ üzerine binā olunur. Bunda murād iki mısrā‘-ıñ āhiridir. (S 177a)

Kavs menāzil-i Kameran bir menziliñ ismidir. (E 45b/ S 32b)

Kımāt kesr-i kāfla yürek, ya‘nī şol nesne ki anıñla beşikde oğlanı bağlarlar, ba‘zı yirlerde bağırdağı dirler. (E 51b/ S 36b)

Kifāf aşılma kūt olacak miqdārı rızka dirler. Bunda murād ol miqdār kıvılcı ki ḥayādan ḥāsıl olur, eñlik kıvılcısından muğnıdır dimekdir. (S 171b)

Kīmyā bakırı ve demiri ve gayrı ma‘deniyyatı ba‘zı ḥileler ile altuna döndürmege dirler. Andandır ki bu fenne ḥile dirler ve buña müdāvemmet idenlere aşḥāb-ı ḥile dirler. Meşhūru’l-ism ma‘dūmu’l-cismdir ‘Ankā gibi. (S 168b)

Kumār Hindde bir şehriñ ismidir. (E 68b/ S 49b)

Kurrābe kabaçulağ didikleri büyük desti ve büyük şışedir ki içinde şarāb şaklarlar şāfi olsun diyü. (S 132b)

Küdūret dirlik yetilü olmağa dirler. (E 90b/ S 65b)

Kūmeyt kāfiñ zammı ve mīmiñ fethiyle şol torı atdır ki yeñisi ve kıyruğı siyāh ola. (S 152b)

La'l bir ma'rûf kıymetli taşdır, kırmızı olur. Eydürler ki ma'denden çıkınca beyâz çıkarmış. Pes bunu tâze kanlu cigere yaturup güneşe korlar böyle kızarır. (S 136a)

Lahn hüsni-i şavt ile âvâze kılmağa dirler. (E 75a/ S 54b)

Lihâf çâr-şeb ma'nāsına. Murâd gonceniñ tarafı olan yeşil yapraklardır. (E 47b/ S 34a)

Lu'bet lügatde zamm-ı lām ile aşlinda satranc ve nerd oyunu ve her mel'übun bihi olan nesneye dirler ammâ şî'rde şol güzel murâddır ki gören aldana. (E 44a/ S 31b)

Mahmil sefer devesine dirler. (E 11b- 35b/ S 8a- 25a-160a)

Meh-kafâdan murâd tamâm-ı tırnaklardır ki bedirlenmiş ay gibi müdevverdir. (E 143a/ S 99a)

Melâmet maşdardır, levni gibi lâme yelûmudan azarlamak ve çakımağ ma'nāsınadır. (E 161b/ S 111a- 115a)

Melek ki fetḥateynle firişte ma'nāsınadır. (E 27a/ S 19a)

Menhel mîmiñ ve hânîñ fetḥi ve mâ-beyninde nûnuñ sükûnıyla şol yeryüzinde kaynayan pıñardır ki otlaklarda develer gelüp anda şulanur. (S 165a)

Meşşâta gelinin yüzün düzen 'avrata dirler. (E 142b/ S 99a)

Meş'ûf 'ayn-ı mühmele ile şa'afdan müştak. Ve şa'af muḥabbet-i ḳalbi yakmak hâlen ki ol yakmada lezzet daḥı müşâhede kılına, yâḥud meşğûf ḡayn-ı mu'ceme ile şegâfden müştak. Şegâf ḡılâf-ı ḳalb ma'nāsına. Ya'nî şol deri ki yürek üzerinde perde gibi olmuştur. Yukâlu şegâfuhu'l-ḥabb ey belağa şegâfuhu. (E 81b/ S 59b)

Mi'âd vâ'de mekânı ma'nāsına ammâ bunda muṭlak mekân murâd olur. (S 158a)

Mi'yâr 'ıyâr âleti. (E 13a/ S 9a)

Mîl bir fersaḥıñ üç baḥşda bir baḥşına dirler. Fersaḥ on iki bing adımdır ve her adım üç ḳademdir. Pes her fersaḥ otuz altı bing ḳadem ve bir mîl dört bing adım yâḥud on iki bing ḳadem olur. (E 76b/ S 55b- 144a)

Minvâl mîmiñ kesri ve nûnuñ sükûnıyla seremin didikleri ağacdır ki cullâḥ aña toḳuduḡı bezi şarar ve kaçan bir ḳavm aḥlâḳda berâber olsalar anlara hem 'alâ-minvâli

vāhid ve ramev ‘alā-minvāli vāhid dirler, ey ‘alā-rışk vāhid ve rışk rānıñ kesri ve şınıñ sükunıyla bir nev‘ atmağdır ve minvāl vech ma‘nāsına da gelür. (S 174b)

Muhāk zamm-ı mīm ile aynıñ āhirinde olan üç gicedir, maḥḳdan müştakdır ki bir nesneniñ bereketini zā’il kılmaga dirler. Bu maḳāmda eksilmek murāddır. (E 127a/ S 89a)

Murākabe iki dizin devşürüp ve elini dizlerinden kavuşdurup ve başını aşğa şalup fikre talmakdır. (E 21b/ S 15b)

Mutrib ıstılāḥda sāzende ve güyendeye dirler. (E 70a/ S 51a)

Müdhal mīmiñ zammı ve ḥāniñ fetḥiyle ağzı ıar kiseye dirler, baḥıl ma‘nāsına da gelür mecāzen. (E 60a/ S 43a)

Mülk mīmiñ zammı ve lāmiñ sükunıyla memleket ve pādişāhlık ma‘nāsına. (E 27a/ S 19a)

Münādā zamm-ı mīm [ile] nidā ma‘nāsınadır. Yuḳālu nādāhu münādeten ve nidāen ey şābuhu. (S 120b)

Müş‘al mīmiñ zammı ve ‘ayniñ fetḥiyle şu‘le-dār kılinan nesnedir. (E 11b/ S 8a-172a)

Na‘ş lügatde meyyitiñ taḥtına dirler. (E 16a/ S 11b)

Nahl ḥurmā ağacı ma‘nālarına. (E 124a/ S 87a- 117a)

Nāmūs lügat-i ‘Arabda şol kimesnedir ki gayrıdan ḥıfz eyledigiñ sırrı aña izḥār eyleyesin kimesneye dimemek şartıyla anıñçün Cibrıl-i Emīne “nāmūs” didiler. (E 14a/ S 10a)

Nazāre zāniñ taḥfifiyle nazār idici kavm ma‘nāsına, aşlında müşedded idi. (E 44a/ S 31b)

Nefır borı ile feryād ma‘nālarında müşterekdir. (E 75b/ S 54b)

Nemā fetḥ-i nūnla ziyāde olmaḳ ma‘nāsına yāḥud zamm-ı nūnla gösteriş ma‘nāsına, yine murād zuḥūr-ı ‘aşḳdır. (E 50a/ S 36a)

Neşv feth-i nūnla hoş koku ma'nāsına. Murād derūndan āsār-ı 'aşkıñ zuhūrıdır. (E 50a/ S 36a)

Nükte lüğat-i 'Arabda bir çubuk ucıyla yire ura ura bir nişān peydā eylemekdir. Bu ma'nā ekser tefekkür ve taḥayyür vakitlerinde olur ki insān bir nesneye düşünür ve bī-şu'ūr bir iş işler. Aşlında maşdardır, naşara bābından kedere gibi, soñra kulūbda mü'eşşir olan kelām-ı laṭife ıtlāk eylediler. (E 4a/ S 2b)

Refref şol yeşil kumaşdır ki andan meclis, ya'nī perdeler ittiḥāz olunur. (E 16b/ S 11b)

Rutab rānıñ zammı ve ṭānıñ fethiyle tāze ḥurmā ma'nāsınadır. (E 124a/ S 127b- 87a)

Rü'yeten murād 'ilme'l-yaḳīn ve ḥaḳḳe'l-yaḳīndir. (E 21b/ S 15a)

Sabā günle gice berāber olduḳda şarkdan esen yile dirler, ammā şu'arā lisānında kūy-ı cānān ḳablinden hūbūb iden rīḥe dirler her ne eserse. (E 26a/ S 18b)

Sāf şarābıñ üstine dirler. (E 3b/ S 2a)

Sanevber çam ağacının bir nev'idir. (E 69a/ S 50a)

Sarşar şovuk yele dirler. Murād bunda şedīd yildir. (E 145b/ S 100b)

Sevābitden murād felek-i şāmindeki kevākibdir ki seyrleri baṭī olduğından şevābit dirler. (E 13b/ S 9b)

Sevād bunda müsvedde ma'nāsına isimdir. Ya'nī turre müsveddesi ki envā'-ı turre anda tesvīd oluna yāḥud sevāddan murād siyāhlık ola ki beyāz muḳābilidir. (E 13b/ S 9b)

Sübbūh Ḥudāy te'ālā ḥazretlerinin şol ism-i şeriflerindendir ki 'uyūb-ı naḳāyısdan berī olmaḡla delālet ider. (E 15a/ S 10b)

Şahne ol kimesnedir cemī'an umūr-ı meclis anıñ re'yine müfevvezdir. (E 161b/ S 111a)

Şem' yanar mūm ma'nāsına. (E 27b-55b/ S 19b-39b)

Şemme lüğatde ḳoḳı ma'nāsınadır ammā isti'mālde cüz'ī murād olur. (E 48a-96a/ S 34b-69b)

Şemse nakşâşlar ıstılâhında bir zîbâ nakşîñ ismidir. (S 155a)

Tabla aşılta şol nesnedir ki ‘atţârlar envâ‘-ı mubaḥḥarâtı anıñ üzerine tertîb idüp gezdürüp şatarlar. Bunda murâd devâtdır ki mazrûfı olan mürekkeb-i müşg[în] eşer-i envâ‘-ı leţâ‘if-i aḥbâr u âşârı beyâna bâ‘ışdır. (S 177b)

Ta‘miye nâmı beytde gizleyüp mübhem kılmakdır. (S 179a)

Tarab sürûrdan gelen ḥıffete dirler. (E 70b/ S 51a-138b)

Tarḥ lügatde binâyı ziyâde uzun itmege dirler, ammâ bunda murâd bedî‘ ve muḥtera‘ olan nakışlardır. (E 139a/ S 97a)

Tarrikû tef‘îl bâbından “yol açîñ!” dimekdir. (S 145b)

Tavkdan murâd kemerîñ beli ihâṭa itdigi ḥalkadır. Halkadan murâd iki ucında dügmelerdir. (E 10a/ S 7a)

Tecemmül tekellüfle ḥoş olmağı izhâr itmekdir. (E 70a/ S 50b)

Tehdîd korkutmaq ma‘nâsına. (S 117b)

Tehniye mübârek bâd dimege dirler. (E 70b/ S 51a)

Tevârî feth-i tâ ve kesr-i râ ile gizlenmek, istitâr ma‘nâsına. (E 123b/ S 87a)

Timsâh bir büyük cânverdir ki deryâda olur. Âdem yudar, gövdesi sâde olur. (E 77a/ S 55b)

Tufeyl ism-i taşğîr şîğası üzre şol kimesnedir ki ziyâfete bilâ-da‘vet dâḥil ola. (E 97a-19b/ S 70b-14a)

Turre alından yukaru başıñ öñidir. ‘Arabîde aña nâşıye dirler. Şoñra nâşıyeniñ alın üzerine inen saçlarda isti‘mâl eylediler. Zîkr-i maḥal ve irâde-i ḥâl kabîlindendir. Cem‘i turer gelür ṭanıñ zammı ve rânıñ fethiyle. (E 26a-13b-130a/ S 18b-9b-91a-149b)

Tutuk zammeteynle perde ma‘nâsına. (E 93b/ S 67b)

‘Ûd çeşte üslûbında bir sâzıñ ismidir, ammâ bunuñ teknesi büyük olur. (E 70b/ S 51a)

‘Unnāb zamm-ı ‘ayn ile ma‘rūf kıvılcı meyvedir, igde dāhı dirler. (E 125b-143a/ S 88a-99a)

Yā Rab lafzı ıstılāhda ‘acabā dımeıdır. (E 98b/ S 71b)

Zelīhā zānıñ fethi ve lāmıñ kesriyle güzel dımeıdır. (E 39a/ S 27b)

Zülāl hoş sıñici şuya dirler. (E 121a/ S 85b)

4.1.2.3. Farsça Söz Varlığı

Hâcibî, *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki Farsça kelimelerin anlamlarını verirken çeşitli lügatlerden yararlanmıştır. Şârih, Farsça kelimeleri şerh ederken bazen sadece Türkçe karşılıklarını vermiş, bazen kelimenin değişik manalarına değinmiş ve bu manalardan kullanıldığı yere göre en uygun olanını seçmeye özen göstermiş, bazen de birbiriyle aynı anlamda kullanılan kelimelerin aralarındaki anlam farklılıklarına değinmiştir. Şârihin kelimelere verdiği anlamlar klasik şiir araştırmaları için önem arz edebilecek türdendir.

Metinde geçen ve şârih tarafından anlamlarının verildiği Farsça kelimeler alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

Āftābe ibrîk ma‘nāsındır. (E 15b/ S 11a)

Āheste arķun ma‘nāsına. (E 159b/ S 109b)

Āşûfte delü ve serāsime ve ‘aķl[ı] zāyî‘ olmuş ma‘nāsına. (E 50b)

Āvāze ün ve çav ma‘nāsına. (E 70b/ S 51a)

Bār icāzet ma‘nāsına bā-yı muvaḥḥade ile oldığı taķdīrce. (S 139a)

Bāregī eyü merkeb ma‘nāsına cemel ve baĝal ve feres gibi. (E 99b/ S 72a-159b)

Bārgāh icāzet yeri dımeıdır. Begler ve pâdişāhlar ve paşalar āsitānelerinden duḥûl kapucılar icāzetine mevķûf oldığıyķün bārgāh didiler. (S 179b-51b/ E 71a)

Bedaḥşān Ḥorasān ile Hindiñ miyānında bir şehirdir ki la‘l ma‘deni andadır. (E 68b/ S 49b)

Ber göğüs ma'nāsına. Sīne ile beriñ farkı oldur ki sīne muṭlaḳ gögse dirler. Ber gögsüñ iki cānibine dirler. (E 9b/ S 6b)

Bī-dil gönülsüz, ya'nī 'āşık. (E 55b-71b/ S 40a-52a)

Bi-nāmīzed lafz-ı basīṭdir, ya'nī müfreddir, mürekkeb degildir. Allāhu te'ālā yavuz gözden şaklasun maḳāmında müsta'meldir. (E 42a/ S 30a)

Būse zed öpdı dimekdir. (E 34b/ S 24b)

Būy lafzı bāyla olıcaḳ iki ma'nāda müsta'meldir. Biri ḳoḳı ma'nāsına ki meşhūrdur, biri daḥı ümīd ve ricā ma'nāsına. Ḳoḳı ma'nāsına olıcaḳ bā sebebiyyet ifāde ider. Ümīd ma'nāsına olıcaḳ ma'ıyyet ma'nāsınadır bundaki gibi. (S 119b- 52b/ E 72b)

Cān rūḥ-ı ḥayvānīde ve revān, insānīde müsta'meldir. Gāh olur ki cānı revān maḳāmında isti'māl iderler. (E 55b/ S 39b)

Cān-bāz bir yüksek maḥalden ip düzüp ve ḳoşup üzerinde oynar. (E 39b/ S 28b)

Cevlāngāh şalınacaḳ yer ma'nāsına. Murād anıñ menzilidir. (E 106a/ S 76a)

Çeng bir meşhūr sazdır ki iki ḳat egri olur. (E 48b-70b/ S 35a-51a)

Çeng lügat-i Fārsīde ḳuş ḳaynağı ve yırtıcı cānver pençesine ıtlāk itmişlerdir. (E 15b/ S 11a)

Çeşme igne ve çuvalduz yurdusına dirler. (S 143b)

Çeşn bayram ma'nāsınadır, yā nisbiyye. Çeşnī bayram ṭa'āmı, ya'nī pādīşāhāne ṭa'ām dimek olur. (S 112a)

Çūn bunda imāle-i zamme ile niçün ma'nāsınadır. (E 100a/ S 72b)

Çüst zamm-ı cīm-i 'Acemī ile biribiri üzerine muṭabbaḳ yığmaḳdır. (E 35b/ S 25b)

Dāneg 'ām ḳatında bir dirhemin rub'ıdır ve ehl-i ḥisāb ḳatında bir mişḳālīñ sūdüsüdür. Ta'rīb idüp dānḳ dirler. Bu maḳāmda murād muṭlaḳ ḥişşedir. (E 34b/ S 24b)

Dāy şol ağacdır ki iki zirā' miḳdārı dīvār ardından vāz' iderler dīvāra taḳviye içün. (E 13a/ S 9a)

Dāye kabile ma'nāsına ki ebe kadın dirler. (E 30a/ S 21a)

Derāy büyük çañ ma'nāsına. (S 160a)

Derd feth-i dāl ile ağrı ve sızı ma'nāsınadır. (E 58b/ S 42a)

Dervāze büyük açık kapu dımeıdır. (E 31a/ S 22a)

Dest-efşār ol nesnedir ki altundan dizüp turunç şeklinde pâdişāhlar ve ulular ellerinde oynadırlar. (E 41b/ S 30a)

Dest-endāz ıstılāhda zulm dımeıdır. (E 37a/ S 26a)

Dīde gözüñ içine dirler, çeşm etrāfına. (E 37b/ S 26b)

Dīhīm dahı tāt ma'nāsınadır. (E 41a/ S 29b)

Dīl gönül ve yürek ma'nālarında müştereıdır. Zīrā yürek kındīl şeklindedir. (E 19b-51b/ S 13b-36b)

Dūş lūgatde dün gice dımeıdır, ammā eş'ārda zamān-ı sābık murād olur kārīb olsun, ba'īd olsun. (E 47b/ S 34a)

Dürd zamm-ı dāl ile şarābıñ balçığına dirler. (E 58b-3b/ S 42a-2a)

Eksūn feth-i hemze ile atlasdan bir nev'dir. (E 109a/ S 78a)

Ejdehā şol bir büyük ve uzun yılandır ki nefesiyle ādemi cezb idüp yutar ve anıñ içi büküm büküm ve kıvrım kıvrım tolaşıı olur. (S 162b)

Endūhgīn aşı endūhāgīn durur elifiñ meddiyle ve kāf-ı Fārsīyle. Ya'nī ğuşsa ile tolu dımeıdır. (S 127b)

Ferā kārīb ma'nāsınadır ammā bunda te'kīd ifāde ider. (E 94a/ S 68a)

Ferheng hūner ve 'aql ve edeb ma'nālarına. (E 13a/ S 9a)

Ferzāne hikmet ve 'ilm şāhibi ve mu'teber ve kuvvetlü ve mübārek ve ulu ma'nālarına. (E 29a/ S 20b- 168a)

Fürū aşāğı ma'nāsınadır ammā böyle yirlerde te'kīd ifāde ider. (E 53a/ S 38a)

Ġamgīn aşlı ġamāġındır. Āġīn hemzeniñ meddi ve kāf-ı ‘Acemīyle yaşdıķ içi ve her nesneniñ içi tolmuş ola ol içinde olan nesneye dirler. Taḥfīf içün hemze düşüp ġamgīn kalmışdır. (E 36b-134b/ S 26a-93b)

Gāv-ı semādan murād Şevr burcıdır. (E 21a/ S 14b)

Gāv-ı zemīnden murād taḥte’s-şerādaki kıvıl öküzdür ki adı Liyūsāndır. (E 21a/ S 14b)

Girift bu maķāmda igrendi ma’nāsınadır. (S 156b)

Güftārīñ ma’nā-yı terkībīsī söz getürücüdür. (E 8b/ S 6a)

Gülbün gülüñ dibinden başķa bir dalcaġız çıkar aña dirler. (E 112b/ S 80a)

Güm-geşte nā-bedīd olmuş dımeķdir. (E 73a/ S 53a)

Güncāyiş bir köşede oturmaķdır. (E 77b/ S 56a)

H’āhed būd ıstılāḥda olsa gerek dımeķdir. (E 42b/ S 30b)

H’āhed şüden ıstılāḥda olsa gerek dımeķdir. (E 69b/ S 50a)

H’āhī kerd ıstılāḥda itseñ gerek dımeķdir. (E 70a/ S 50b)

H’āhī nihāden ıstılāḥda kıoysañ gerek dımeķdir. (E 29b/ S 21a)

Hāl beñ ma’nāsına’ Arabīde şāme dirler. (E 26b/ S 18b)

Hām dibāġat olunmamış deriye dirler. Murād bunda çirk-i küfrden taḥhīr olunmamış kāfırlıdır. (E 12b/ S 9a)

Ḥarāb-ābād vaşf-ı terkībīdır. Ma’mūrlarıñ nihāyeti vīrān olduġından ḥarāb-ābād dirler. (E 24b/ S 17b)

Her-heft ārāyiş ve zīnet ma’nāsınadır. (E 70a/ S 51a)

Hevesnāk içine ārzū siñmiş nesnedir. Kemāl-i tekeyyüften nākla ta’bīr iderler. Meşelā ġamnāk, afyonnāk dirler. (E 5b/ S 4a)

Hezār bülbul nev’inden bir gökçek āvāzlu kıuşdur. (S 164a)

Hoten zamm-ı hā ile müşki çok bir memleketdir. (E 36a/ S 25b)

Hurūş ağlama ile olan haykırmadır. (E 154b/ S 106b)

Hūş şol hāletdir ki Türkī dilde ol hāletden ögle ta‘bīr iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hūş dirler. Ol, ‘aqlın verāsında bir hāletdir. ‘Aql halkīdir ki anıñ Türkīsi uşdur. Ög halkī degildir. Kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfisi şol hāletdir ki lisān-ı ‘Arabīde aña iğmā dirler. (E 43a/ S 30b)

Kāst eksilmekdir, nā-kāst eksilmemek. (E 32a/ S 22b)

Kāşāne şöhet yeri ma‘nāsına. (S 113b)

Kemend ol ipdir ki ucında kullābı olur. Bir hayvānı yāhud bir ādemi tutmak isteseler ol ipi atarlar varır boynına kullābı geçer tutarlar. (E 55b/ S 39b)

Kemer-bend ve miyān-bend kurşak ma‘nalarındadır. (E 37a/ S 26a)

Kilīd Fārsīde miftāh ma‘nāsındadır ammā Türkīde kufla dirler. (E 74a/ S 53b)

Kilk kāf-ı ‘Arabīniñ kesri ve lāmıñ sükūnıyla aşlında kāmış oğa dirler ammā kalem murād olur. (E 20a/ S 14a)

Kīn hışm ve düşmānlığı gönülde tutmak ma‘nāsına. (E 127a/ S 89b)

Kūs tabl-ı kebīr ki kārban halkı şehirleyin göç vaktinde ururlar. (E 74b-35a/ S 54a-24b-144a)

Kūş zamm-ı kāf-ı ‘Arabīyle vaşf-ı terkībīdir, kūşiden lafzından çalışmak ve dürüşmek ma‘nāsına. (E 60b/ S 43b)

Kūy mahalleye dirler. Murād bunda şerī‘atdır. (E 9a/ S 6b)

Küngür eyvān şaçağı ma‘nāsına. (E 44b/ S 32a)

Leb küned ıstılāhda söyleye demekdir. (E 31a/ S 22a)

Māye her nesneniñ aşlına dirler. (E 11b/ S 8a)

Mecestī hendeseden bir kitābdır ki anı Öklīdīs taşnīf itmiştir. (E 138b/ S 96b)

Meşşāta māşitānīn mübālāğasıdır, düzgünci haṭun dımeḵdir. Zīrā müşt tarağa dirler ve düzgüncilerin işi ekşerī tarağıyla oldığıyçün meşşāta dirler. (E 64b/ S 46b)

Mühre ma‘hūd āletlerdir ki anıñla nerd ve saṭranç oynarlar. (E 17a/ S 12a)

Nāfe hā ile müşk göbegidir ki ‘Arabīde nāfce dirler.(E 3a/ S 2a)

Nahşeb Māverāü’n-nehrde Tirmid yanında bir şehriñ adıdır. Rivāyet olunur ki anda bir kuyu vardır, dā’im anıñ içinde bir ay şekli görünür. Ol ayı İbn Muḵanna‘-ı Ḥorāsānī siḥr ile göstermişdir. Çünkü māh-ı felek gürüb ider, ol ay ṭulū‘ idüp dört şehri rūşen eyler ve aña māh-ı Siyām daḡı dirler. (E 93a/ S 67a)

Nārven kızıl söğüt ki toḡrı ve uzun olup yıl esdikde laṭīf şalınur, ṭaber-hūn ve bīd-i ṭeberi daḡı dirler. (E 129a/ S 90b)

Nāz faḥr ma‘nāsına. (E 14a/ S 10a)

Negüle feth-i nūn ile zūlf ma‘nāsına. (E 67a/ S 48b)

Neheng şol büyük cānverdir ki deryālarda olur, ādem yuṭar. ‘Arabīde timsāḥ dirler, ma‘rūfdur. (E 48b/ S 34b)

Ne-reftem feth-i rāyla ola gitmedim ma‘nāsına. (S 160a)

Ne-rüftem zamm-ı rā ile süpürmedim dımeḵdir. (S 160a)

Nergis şol çiçekdir ki ortasında bir ḵadeḥ var ve ḵadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıkmış akçeye beñzer altı beyāz çiçeḡi var. ‘Arab nercis dir, Rūmda zerrīn ḵadeḥ dirler. (E 67b-64b/ S 49a-46a)

Nev nūnuñ fethiyle ve zammıyla yeñi, cedīd ma‘nāsınadır. (S 143a)

Nihālīn döşek yüzine çekilen çārşafa dirler. (E 112a/ S 79b-141b)

Nīlūfer bir çiçekdir ki şu içinde olup gün ile devrān ider. Güneş maşrıḵdan ṭulū‘ idince ol daḡı tederīcle şudan çıkup, güneş mürtefi‘ oldukca ol daḡı mürtefi‘ olup vaḡt-i istivāda ḡūb açılır. Güneş gürūba vardıkca ol daḡı tederīcle ḡonce olup güneş tamām-ı gürüb itdikde ol daḡı şuda ḡā’ib olur. (E 27b/ S 19b)

Nūy zamm-ı nūnla cedīd ma‘nāsınadır. Feth-i nūnla da olur. Bu maḳāmda zamme iledir. (E 42a/ S 30a)

Pā-best esās ve temel ma‘nāsına. (E 7b/ S 5b)

Pāy-endāz pādişāh ayağına çekilen pīş-keşe dirler. (E 16b/ S 11b - S 137a)

Pāy-māl ayağ altı ve ḥor nesne ma‘nāsına. (S 145a)

Perestār ta‘zimen gelüp ekābiri selāmlayan kimesneye dirler. Ma‘nā-yı Türkīsi ṭapu getürücü dimekdir. (E 78a-47b-113a/ S 56b-34a-80a)

Pergār ma‘rūf āletdir ki ‘avām tahrīf idüp pergel dirler. (E 107a-139a/ S 76b-96b)

Perī cin kızına dirler. Anlar gāyet güzel olurlar imiş. (E 43b/ S 31a)

Pīcān bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsīyle şıfat-ı müşebbehedir, yāḥud bā-yı ‘Arabī ve cīm-i ‘Arabīyle cānsız dimekdir. (E 57a/ S 40b)

Pīş bu maḳāmda kesr-i bā-yı Fārsīyle ‘izzetlü ve ḥürmetlü ma‘nāsınadır. Bīş bā-yı ‘Arabīyle artık dimekdür. (E 22b/ S 15b)

Pū bā-yı Fārsīniñ zammıyla, dev dālñ fethiyle. İkisi de yilmek ma‘nāsınadır. (S 143a)

Pūşış ve kūşış ism-i maşdardırlar cünbiş gibi ki Türkīde andan ta‘bir deprenişdir. (E8a/ S 5b)

Pürşış ism-i maşdardır soruş ma‘nāsına. (E 106b/ S 76a)

Rūd ırmağ. Cūyla rūduñ farkı oldur ki cūy ḥaḳīḳatde ırmağñ yerine dirler, rūd akan suyna dirler. (E 10a/ S 7a)

Sār lafzı bunda keşretten ve büyüklükden kināyedir. (E 26b-51b/ S 18b-37a)

Sāy bir hoş koḳulu nesneyi ezmeyle neşr olan rāyihaya dirler. (E 39b/ 28a)

Sāyiden bir koḳulu nesne havānda ezilmekle etrāfına neşr olan rāyihaya dirler. Bunda murād ḳalemin tahrīr eylediği ḥurūf ve kelimātdan ḥāşıl olan ma‘ānīdir ki müşkden daḥı atıyebdir. (S 177b)

Sāz kerdem düzdüm ve koşdum dimekdir. (E 51b/ S 36b)

Sebük-bār lügātde yüki yeyni dimekdir ammā bu maḳāmda fevrī, ya‘nī tīz ma‘nāsınadır. (E 67a/ S 48b)

Semen hoş kokulu bir ağ çiçektir. (E 39b/ 28a)

Ser bunda tamām ma‘nāsına. (E 93b/ S 67b)

Ser-rişte iplik ucu dimekdir ammā ıstılāḥda nihāyet-i kārda ‘ibāretidir. (E 135a-79b/ S 94a-57b)

Sikke zed ıstılāḥda gālib oluḳda dinilür. (E 15a/ S 10b)

Sīr-āb lügātde şuya kanmış ma‘nāsınadır ki mecāzen tarāvetden ve leṭāfetden ve safāvetden ‘ibāretidir. (E 83b-43b/ S 60b-31b)

Sūsen ma‘rūf çiçektir ki yaprakları zebāna beñzer. (E 58b-159a/ S 42a-109b)

Sünbül siyāh saç gibi bir otdur. Hindden gelür, meşhūr edviyedendir. Maḥbūblarıñ saçını aña benzedirler. Aşılta ‘Arabīdir. (E 13b-45a-67b-130a / S 9b-32a-48b-91a)

Şeb-gīr gicede vāḳi‘ olan aḥvāle dirler. Meşelā āh-ı şeb-gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāḳi‘ olduḳı taḳdīrce. Vaşf-ı terkībīdir, giceyi tutucu ma‘nāsına. Gice ile işlendiḳiçün gūyā ki giceyi tutar. Nitekim āh u nālesi cihānı tutdı dirler. (E 123b-24a/ S 87a-16b)

Şengerf zincifredir ki kırmızı mürekkebi andan iderler. Bunda murād kalem rīzeleridir. Ve ṭhām tarıḳıyla bürīde engüştlerden akan kan murād olur. (S 115a)

Şest baş barmaḳ ve şehādet barmaḳıyla ki yay kirişin tutarlar ok atarken, ol tutuşa şest dirler. Ammā bu maḳāmda yaydan ok atmaḳ murād olur. (E 159a-153b/ S 109b-105b)

Şeş-der nerd taşıdır. (E 17a/ S 12a-157a)

Şimşād şimşir ağacıdır. (E 69a/ S 50a)

Şüd bunda reft ma‘nāsınadır. (E 14a/ S 10a)

Tātār Hıṭā ve Ḥoten ve Çīn ve Māçīn ve ol ḥavālī ahālisine dirler. (S 144b)

Telh-kām acı dimāğlı, ya'nī huzūrsuz. (E 53a/ S 38a)

Teneşūy ölü yuyacak tahtaya dirler. (S 159b)

Teng yüküñ bir yanına dirler. (E 71b/ S 51b)

Terāne ır içinde tene ten ten dimege dirler. Ol da bir kaç nev'dir ki yine ehli bilür. (E 3a/ S 2a)

Tevsen şol atdır şāhibine rām olmaya. (S 152b)

Tīgden murād gezlikdir ki qalem-tırāş şeklinde olan bıçağa dirler. (S 114b)

Tīmār 'ilāc eylemek ve kimseniñ guşşasın yimek ve beslemek ve ri'āyet eylemek ve renc ma'nalarına gelür. Bunda cümle mülāyimdir. (S 131b)

Tırāz kesr-i tā ile şol 'alemdir ki qaftān omuzına ve yeñ ağızına iderler. (S 124a)

Üfted fi'l-i māzīdir. 'Arabīde vaq'a gibi iki ma'nāda müsta'meldir. Biri düşmek, suqūt ma'nāsına, biri de bir şeyiñ keynūnetinden 'ibāretidir. Türkīde de müsta'meldir. Meşelā böyle vāqī' oldı dirler. (E 21a/ S 14b)

V'er lafzı ve egerden muḥaffedir. (E 96b/ S 70a)

Yāre aşılta bilezik yeridir ki 'Arapca mi'sam dirler ammā bunda bilezigiñ kendi murāddır. (E 43a/ S 30b)

Yegāne o kimseye dirler ki hūnerde nazīri olmaya. (S 134b)

Yekī yāy-ı nisbetle şol ma'dūddur ki ma'nā-yı yek ile mevşūfdur. Bunda murād vahdetle mevşūf olan Hudāy te'ālādır. (E 7a/ S 5a)

Zebāne ve şerāre kıgılcım ma'nalarına. (E 48a/ S 34b)

Zed Fārsīde ba'zı elfāz var ki zed ta'bīriyle müsta'meldir ki Türkīde anı zediñ ma'nāsıyla ta'bir kābil degildir. Meşelā buse zed ve şalā zed ve ḥayme zed. Öpdı ve şalā virdı ve çadır kurdı dimekdir. (E 27a/ S 19a)

Zer-girifte ve der-girifte ıstılāḥda kablanmış dimekdir. (E 71b/ S 51b)

Zih kesr-i zā ve sükūn-ı hā ile yağa ma‘nāsınadır. (S 123b)

4.1.2.4. Türkçe Söz Varlığı

18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yazılmış ve geçiş dönemi özelliği taşıyan *Şerh-i Yûsuf u Zeliâ*'da şârihin, şerh esnasında Arapça, Farsça kelimelerin anlamlarını verirken kullandığı Türkçe karşılıklar dönemin Türkçe söz varlığı hakkında bilgi vermektedir. Metni şerh ederken Hâcibî'nin kullandığı Türkçe kelimelerin bazıları bugünkü kullanımlarına çok yakinken, bazıları ise günümüzde kullanılmayan ancak 18-19. yüzyıllarda ve öncesinde kullanılan kelimelerdir. Dil ve edebiyat araştırmaları için faydası olabileceğine kanaat getirdiğimiz kelimelerin karşılıkları çeşitli sözlüklerden istifade edilerek⁸⁹, metindeki anlam çerçevesine de uygun olarak verilmiştir.

Metinde çeşitli vesilelerle geçen Türkçe kelimeler ve anlamları alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

ağız yarı: Tükürük, salya.

Ör: Kendü *ağzı yarını* dükelü anıñ işinde itdi. (E 154b/ S 106b)

ağu: Zehir.

Ör: Şerbet tutucıdan *ağu* kadehi istedi. (S 124b)

ağsak (aḥsak): Aksak, topal.

Ör: Yürüyicilik meydânında seni *ağsak* eyledi. (S 165b)

Ör: Vehm atı anıñ şahrâsında *aḥsakdır*. (E 17b/ S 12b)

and: Yemin.

Ör: Ol Hudâ haqqıyçün seniñ üzeriñe *and* olsun. Ya'nî saña kasem virdürürüm ol Hudâya. (E 148b/ S 102b)

⁸⁹ Bu bölümde geçen kelimelerin anlamları verilirken şu kaynaklar kullanılmıştır: **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yay., 2011.; **Tarama Sözlüğü**, 8 cilt, Ankara: TDK Yay., 2009.; **Derleme Sözlüğü**, 6 cilt, Ankara: TDK. Yay., 2009; Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, 5 cilt, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.; James W. Redhouse, **Turkish and English Lexicon**, 3. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

Ör: *Ancılayın* bir mübârek bâğdan görmem. (S 175b)

arı: Temiz, pak.

Ör: Kendü âyîne-i ƣalbiñ yüzini muşayƣal eyle. Ya‘nî ƣalbiñ âyînesini kîn ve sevgiden fâriğ eylemekle şayƣallanmış *arı* ve şâfi eyle. (E 115b/ S 81b)

arık: Zayıf, cılız.

Ör: Zâhir geldi cümlesi ƣurı ve *arık* idiler. (S 133b)

artık: Fazla, ziyade.

Ör: Çünki leţâfetde anıñ lebi nebât şekerinden *artık* oldu. (E 105a/ S 75b)

ay ağılı: Ayın çevresinde görülen beyaz halka, hale.

Ör: *Ay ağılı* gibi çadır ƣurdu ay eţrâfına. (E 15a/ S 10b)

ayağdan düşmüş: Güçsüz kalmış, kuvvetten düşmüş.

Ör: *Ayağdan düşmüş* bî-çârelere bir el vir. (E 18b/ S 13a)

azrak: Daha az, azca.

Ör: Ol Burâƣ yarım lahẓada belki *azrakda* urdu. (E 15a/ S 10b)

bağırdak: Beşik bağı.

Ör: Ƙımât kesr-i ƣâfla yürek, ya‘nî şol nesne ki anıñla beşikde oğlanı bağlarlar, ba‘zı yirlerde *bağırdağı* dirler. (E 51b/ S 36b)

başur-: Bastırmak, kapatmak.

Ör: Ki ol fidândan çörçöp yücelik ister. Ya‘nî hâr u hâşâk ‘âlî olup ol fidâni *başurmak* isterler. (E 90a/ S 65b)

başak: Ürün toplandıktan sonra dal ve sap üzerinde kalmış olan artıklar.

Ör: *Başak*, buğday ve arpa biçildiğinden şöñra ki devşirirler, aña dirler. (E 20b/ S 14b)

berk (bek): Sağlam, sıkı, kuvvetli.

Ör: Bir niçe toñu ve *berk* cānsız nesneler virdim cān aldım. (E 104a/ S 74b)

berk yanlu: Kararlı, kuvvetli, sağlam.

Ör: Naşīhat diyicilikden *berk yanlu* olduk. Ya‘nī pek şıkca olup aña naşīhat eyledik. (S 119a)

bezek: Süs, süs eşyası.

Ör: Gülden gül ağacı maḥbūbı üzerine *bezek* bağlayıcıdır. (E 4a/ S 3a)

bıçku (bıçkı): Ağaç kesmek veya tahta biçmekte kullanılan ağzı dişli büyük testere.

Ör: Ne devrān *bıçkusınıñ* rencini çekmiş, ḥāşılı aña neccār eli degmemiş. (E 82b/ S 60a)

bıldır: Geçen yıl.

Ör: *Bıldırın* ve bu seneniñ yazını bir üslüblı gör. (S 174a)

bil bağla-: Önem vermek, güvenmek, azmetmek, hazırlanmak.

Ör: Çäre-sāzlığa *bil bağlamak* gerekdir. (E 85a/ S 62a)

Ör: Çünkü görürdi kulluğa āvāz virirdi, ya‘nī *bil bağlardı*. (S 124a)

biliş: Bilen, bilici.

Ör: Dāye bir dahı didi ki: Sen biliş fikirlüsün, ya‘nī zeyrek ve zekīsın. (E 53b/ S 38b)

boğmağ: Gerdanlık, kolye.

Ör: Anlarıñ boyunlarındaki demür devlet boğmağı oldı. (S 131b)

bölük: Grup, kısım.

Ör: Ol bārgāhıñ çevresinde güzellerden bir *bölük* ‘asker şaf urmuş idi. (E 71a/ S 51b)

börk: Başa giyilen külah, kalpak.

Ör: Lāleniñ başından *börkini* қаpalım. (E 88a/ S 64 a)

buḳaḳ (buḳaḡ): Gerdan.

Ör: Ğabḡab *buḳaḳ* ki eñek altında olur. (E 45b/ S 32b)

bulaḳ: Kaynak, pınar.

Ör: Her bir büyük *bulaḳdan* her cānibe şu argı. (S 178a)

bun: Felaket, sıkıntı, gam.

Ör: Baña oḡul şāha ḳul ola. Ya'nī ḡöñlümdeki *bunı* alup ancak oḡul idinmekdir. (E 102b/ S 74a)

bur-: Bükmek, çekmek, çevirmek.

Ör: Bir kimesne ki ol mübārek ḳulaḡı barmaḡıyla *bura*. (E 89b/ S 65a)

burı: Ağrı, sancı.

Ör: Derd ki ma'nāsı ağrı ve sızı ve *burıdır*. (E 25a/ S 18a)

bürüm: Bir kenarı üzerinden yuvarlanarak dürülmüş, sarılmış, katlanmış.

Ör: Ancılayın at idi ki tırnaḡından ḳatı taşda büküm ve *bürüm* eylemiş idi. Ya'nī üzerine ayak baḡdığı taş iki ḳat olmuş idi. (E 68a/ S 49a)

bürüncek: Baş örtüsü.

Ör: *Bürünceḡinden* 'anberlenmiş saçını çekdi. (E 58b/ S 42a)

çav: Ün, şöhet.

Ör: Bu ḡavḡādan üni ve *çavı*, ya'nī şöhetü ziyāde olur. (E 161b/ S 111a)

çekme çek: Çekişme, münakaşa.

Ör: O ḡaṭā ḡarfi içün ḳalem gibi beni *çekme çeke* bırakma. (E 9a/ S 6b)

çemre-: Kolu paçayı kıvrıp sıvamak.

Ör: Anı yumaḳ içün ellerini *çemrediler*. (S 161b)

çevleg: Döngü.

Ör: Anıñ metā‘ı hayāl *çevlegine* düşe idi. (S 131b)

çıgrık (çıkırık): Değirmen, dolap gibi şeylerin dönen bölümü, daire, teker.

Ör: *Çıgrıkdan* murād ‘araba tekeridir. (E 21a/ S 14b)

degirmi: Yuvarlak, daire.

Ör: Koyun kuyruğundan aña *degirmi* yaşıdık qor. (E 24a/ S 17a)

demren: Okun demir ucu.

Ör: Ki demirden *demren* başı üzerine oturmuşdur. (S 119b)

dengli: Denk, eş.

Ör: Ağzı şu‘le ile tolu ve yüregi kıgılcım ile tolodur. Ya‘nī yaprakları päre päre ve içi âteş *dengli* olması felegiñ cevrendendir. (S 163b)

deñiz koyunu: Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz.

Ör: Hazz *deñiz koyunıdır* ki yüninden fâhir libâslar eylerler. (S 137a)

depelen-: Öldürölmek.

Ör: Çünkü ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ sevdāsınıñ *depelenmişine*, ya‘nī Zeliḥāya. (E 136a/ S 94b)

depren-: Hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak.

Ör: Her cānibden muḥabbet idicilik çünkü *deprene*. (E 138b/ S 96a)

depreniş: Hareket, kımıldanış.

Ör: Gāh ol ṭarafa olur *deprenişi* gāh bu ṭarafa. (E 114a, S 81a)

depret-: Kımıldatmak.

Ör: Ve andan şoñra işitmek kulağıını açarım. Ya‘nī beni *depretmek* sebebiyle ‘aqlımı cem‘ idüp ba‘dehu kelāmıñızı istimā‘ eylerim. (S 130a)

der: Ter.

Ör: Çehresinden *der* saçıcılar dâne saçalar. Ya'nî derler döküp emr-i zirā'ate ihtimām ideler. (S 137b)

derim evi: Çevresi ve üstü keçe, bez ya da saz ile örtülen çadıra benzer göçebe evi.

Ör: Tārūm rānıñ zammıyla *derim evine* dirler ki göçer evliler kurup içinde otururlar. (S 163a)

devşir-: Derlemek, toplamak.

Ör: Ba'zı vakit ol meydāndan çörçöp *devşirdik*. (E 19a/ S 13a)

dikme: Fidan, dikilip yetiştirilen şey, yetiştirilmiş olan.

Ör: Çünkü tomurcuğ gül *dikmesi* bir gönüllü geldi anıñ üstine dikenden. (E 9b/ S 6b)

dilkülen-: Dalkavukluk etmek, kurnazlık yapmak.

Ör: Anıñ etegin öpmek ile yaltaklanmak. Ya'nî ayağıñ öpmekden nā-ümīd olup *dilkülenüp* etegin öperdi. (S 123b)

dir- (der-): Toplamak, biriktirmek.

Ör: Gül *dirmek* ümīdiyle gülşene gitdim. (E 72b/ S 52b)

dirlik: Yaşayış, hayat, geçim.

Ör: Hiç nesneden *dirlik* sebepleri kalmadı. (S 139a)

Ör: Anıñ cemāli olmaqsızın *dirlik* dilemem. (S 157a)

dirneg: Toplantı, toplantı yeri, cemiyet.

Ör: Çünkü Zelīhā ol *dirnegi* gördi didi: Bu ne gavgadır? (E 99b/ S 72a)

ditsin-: İğrenmek.

Ör: Gönüm bu fānī iklīmden *ditsinmişdir*. (S 156b)

dönege: Çok dönen, dönen, bükümlü.

Ör: Felek kendü *döneğenliginden* mütehayyir olur. (E 5b/ S 4a)

döş: Göğüs, sine.

Ör: Nitekim çobana müte‘addid ve emrine rām köpekler lāzımdır. Ya‘nī kendüde mevcūd olan bu dört ‘azīz nesneleri kuyruğı *döşünde* zelīl köpek gibi idüp Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kuzılarını hıfz eylemek hıżmetine koşdı. (E 117b/ S 83a)

döşecek: Döşenen, döşenecek (şey).

Ör: Nihālīn *döşecek* nesne ma‘nāsına. (S 141b)

düg-: Düğümlemek, bağlamak.

Ör: Ceres deve çañıdır. Ya‘nī ‘asesiñ şākirdleri ceres *dügerler* tā halk ihtiyāt üzre olsun içün. Şabāh qarīb oldığından uyumuşlar idi. (E 44b/ S 31b)

dükeli: Bütün, hepsi.

Ör: Anıñ cemālī *dükeli* güzellerden artıķ idi. (E 32a/ S 23b)

dürüş-: Çalışmak, çabalamak.

Ör: Cānla ve hūlūş ile Yūsuf ‘aleyhi’s-selām hıżmetinde *dürüşün*. (E 131b/ S 92a)

düz-: Yapmak, meydana getirmek, hazırlamak.

Ör: Velīkin kendü ile bir hīle sāz eyledi. Ya‘nī *düzdi* ve koşdı. (E 36b/ S 26a)

düzüm: Dizi, sıra.

Ör: Ki anıñ müşterīleri *düzümünde* olam. Ya‘nī hemān anıñ müşterīleri silkine munṭazam olmaķ baña yeter. (E 101b/ S 73a)

egin: sırt, arka.

Ör: Ya‘nī *egninden* harīr libāslar ve kulağından mücevher küpeler selb olmuş idi. (S 141b)

eglen-: Vakit geçirmek, beklemek, oyalanmak, durup dinlenmek.

Ör: İraklık günleri gice çekdi ‘acele ile. Ya’nī çok *eglendiñ* tiz gel ve sür‘at eyle. (S 156a)

elegimşağmal: Gökkuşağı.

Ör: Bayram ayına kıavs u kızañ düzdi. Ya’nī *elegimşağmal* gibi lañif eyledi. Hāşılı kıaşlarına kār çeküp ebem kıurşağı gibi muķavves ve mülevven eyledi. (E 142a/ S 98b)

el üzmek: Ümitsiz duruma düşmek.

Ör: Henüz seniñ eteginden *el üzmemişim*. Ya’nī el’ān yine hıżmetindeyim. (E 51b/ S 37a)

emzirikci: Süt anne.

Ör: *Emzirikciler* üslūbıyla incīr memesi. (E 129b/ S 90b)

eñek (eñeg): Çene, çene kemiğı, gerdan.

Ör: Seniñ *eñeginde* buķaķ kıuyusını kim kıazdı? (E 107b/ S 76b)

eñlik (englik): Boyacılıkta kullanılan kökü kıızıl bir ot.

Ör: Gül renkli yañağa *englik* gerek. Ya’nī şol kıızılca nesne ki ‘avratlar yüzlerine sürünürler. (E 32a/S 22b)

Ör: Rāstıķ ve *eñlik* ‘ārından pāk idiler. (E 67a/ S 48b)

epsem: Sessiz, ses çıkarmayan, susan.

Ör: Ya’nī anıñ hokķa-i gevherini vaşfdan *epsem* ol. (E 41b/ S 30a)

esenleş-: Vedalaşmak.

Ör: Baña vedā‘ mī‘ādına irişdürüñ. Ya’nī benim ile *esenleşmek* maħalline getürüñ. (S 158a)

eyegü (iyegü): Kaburga kemiğı.

Ör: Mübārek **eyegüsiyle** yer beşigi üzerine tekye eyledi. (E 14a/ S10a)

geçgin: Kendinden geçen, aşırı sarhoş.

Ör: *Geçgin* sarhoş olduğu hâlde uyku hayālinden kalkdı. Ya‘nī uykudan uyandı. (E 56a/ S 40a)

geñez: Kolay.

Ör: Anıñ teşkīlinden Mecestī-nām kitāb kıatı *geñez* idi. Ya‘nī anıñ nuķūş-ı ‘acībesine nisbet Mecestī-nām kitābda olan eşkāl pek āsān idi. (E 138b/ S 96b)

geñşek: Gevşek.

Ör: Uçmaķdan Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmıñ kıanadı süst ve *geñşek* oldu. (E 16b/ S 11b)

göm: Dip, iç, kök, asıl.

Ör: *Göm* tahtesi dişleriyle sünbüle ufanup ħabbeler dāne dāne dögölmekdir. (E 9b/ S 6b)

görlü: Güzel.

Ör: Ol mevzi‘e cümle *görlü* şeyleri düzdi. (E 141b/ S 98b)

göyün-: Yanmak.

Ör: Ya‘nī sipend āteş üzerinde ‘ale’l-fevr yandığı gibi Zelīḥā daḥı ‘ale’l-fevr aña ‘āşık oldu ve āteş-i ‘aşkıyla *göyündi*. (E 46b/ S 33b)

güciş-: Çekişmek, kavga.

Ör: Kalemı gördüñ ki kalem-tırāş ile eger *gücişe*. (S 115a)

gülegen: Sürekli gülen, çok gülen.

Ör: Zelīḥānıñ la‘l gibi kırmızı *gülegen* tuṭaķlarından sīn gibi dişleri āşıkāre olmuş idi. (E 40a/ S 28b)

güven-: 1. Övünmek, iftihar etmek. 2. Sevinmek, nazlanmak.

Ör: *Güvenmek* borkını felek burcı üstine sürtdi. Ya‘nī iftiḥār-ı tām ile iftiḥār eyledi. (E 65a/ S 47a)

Ör: Sezed eknün ki ber-gerdün künem nāz: Yarar ve lāyık olur şimdi ki eflāk üzerine *güvenem*. (E 103a/ S 74b)

güvegü: Güvey, damat.

Ör: Bahār gelinlerini ve *güvegülerini* hil‘atlendiricidir. (E 4a/ S 3a)

ıldıra- (yıldıra-): Parıldamak, ışıldamak, ılık saçmak.

Ör: Ol nūr-ı Hudādan güneş üzerine bir şu‘le *ıldıradı*. (E 27b/ S 19b)

Ör: Dür saçıcı leb-i la‘linden incü gibi dendānınıñ *yıldıraması*. (E 45b/ S 32b)

ımozğan-: Uyuklamak, azıcık uyumak.

Ör: Anıñ şüret görücü gözi uykuya *ımozğanmış* idi. Ya‘nī çeşm-i zāhiri uyumuş idi. (E 45a/ S 32a)

ıprat-: Yıpratmak, eskitmek.

Ör: Buyurmadıklarıñda ayak *ıpratdık*. (E 7b/ S 5b)

ırla-: Söylemek, şarkı söylemek.

Ör: Dilim çünkü ol nām-ı Muḥammedden bir ḥarf *ırlaya*, ya‘nī zıkr ide. (E 11a/ S 7b)

ırlayıcı: Şarkı söyleyen, okuyan.

Ör: İbrānī ve Süryānī dilince *ırlayıcılar*. (S 136b)

ısıcaklık: Sıcaklık.

Ör: Andan *ısıcaklık* anlardan şavuk söyleyicilik. (E 90b/ S 65b)

ısıtma: Sıtma, hastalık ateşi.

Ör: Çünkü anıñ yüregi ḥarāretinden anıñ *ısıtması* yanıcı idi. Ya‘nī çünkü āteş-i ‘aşk ḥarāretinden ısıtmalu ādem gibi yanıcı idi. (S 139b)

igit: Yiğit.

Ör: Güçlü *igit* ol delvi çekdi. (E 93b/ S 67b)

in: En.

Ör: Eger şavuşuñ zahmetini bileydi el gibi vâsi‘ ve *inlü* yapraklar bitürmez idi. (S 165a)

iñlü: Hasta.

Ör: Ki ey ğamlu ve *iñlülerin* hâcetini revâ idici! (S 156b)

issi: Sıcaklık, hararet, sıcak.

Ör: Birisinden gündüz meclisi germ ve *issi* olmuştur ki o Hürşiddir. (E 6a/ S 4b)

işek: Eşek.

Ör: Gevher saçmak içün altunı *işek* yükiyle. Ya‘nî ol tahta cevâhir kondurmak içün yükler ile altun şarf eylemiş idi. (E 77a/ S 56a)

itdirsegi: Arpacık, gözde çıkan sivilce.

Ör: *İtdirsegi* tamarı gibi aydın gözde, ya‘nî itdirsegi didikleri tamar zâhir oldu; aydın gözi ne güne rahne-dâr eylerse, Zeliḥânîñ tırnağı ruh-ı gülgününü ancılayın pür-âzâr eyledi. (S 159a)

itgün (yitgün): Yitik, kayıp.

Ör: Bî-hodlukdan kendü kârımda *itgün* olam. (E 79b/ S 57b)

Ör: Ki gice zulmetinde bir *yitgün* idim. (E 103b/ S 74b)

iv-: Acele etmek, koşmak.

Ör: Düşerek kalkarak ol şu tarafına *ivem*. (E 72b/ S 52b)

ivici: Acele eden, aceleci.

Ör: Şudan ötüri her cānibe *ivici*. (E 72b/ S 52b)

kaçan: Ne zaman, ne zaman ki.

Ör: Na‘ş lügatde meyyitiñ tahtına dirler, *kaçan* üzerinde meyyit olsa. (E 16a/ S 11b)

kaḳ- (kaḳı-): Başına kakmak, yüzüne vurmak.

Ör: Melâmet azarlamak ve *kaķımaķ* ma‘nâsınadır. (S 115a)

Ör: Baş *kaķıcılık* dilini açdı kendü üzerine. (E 119b/ S 84b)

ķanda: Nerede, nereye.

Ör: *ķanda* pervâne güneş cānibine uçar? (E 77b/ S 56b)

ķan kesil-: Kanla dolmak, kıpkırmızı olmak.

Ör: Ki ele getürdüm bir yaraşıklı maķbûb. Ya‘nî ol cānânı ele getürünceye dek yüregim *ķan kesildi*. (S 123b)

ķarañu: Karanlık.

Ör: Zālimleriñ mezârı gibi *ķarañu* ve țardır. (S 117b)

ķaravař: Cariye, hizmetçi.

Ör: Perî yüzlü maķbûblar aña ķulluķ ve *ķaravařlık* eylerdi. (E 43b/ S 31a)

ķariř muruş: Karma karışık.

Ör: Yařdıķdan anıñ sünbül saçları birbirine şınmış ve *ķariř muruş* olmuş idi. (E 45a/ S 32a)

ķatı: Çok fazla.

Ör: Ķamusı çok güzel ve *ķatı* semüz idiler. (S 133b)

ķayır-: Önem vermek, ilgilenmek, görüp gözetmek.

Ör: Benim belâm anıñ beni *ķayırmamasındandır* ve ‘adem-i iltifâtındandır. (E 138a/ S 96a)

ķeleci: Söz, laf, lakırdı.

Ör: *ķeleci* lisân-ı Türkîdir. Söz söylemek ma‘nâsına. (E 79b)

ķelep: Bükülmüş iplik kangalı, çile.

Ör: Bir niçe egrilmiş ip dir idi. Ya‘nî eline birķaķ *ķelep* iplik alup dirdi. (E 101b/ S 73b)

kesek: Saban ya da belin çıkardığı iri toprak parçası.

Ör: Ya‘nī ğırbāl-ı felek ile taḥhīr olan arpayı taş ve *kesekten* temīz için ḳudsiyān-ı sidre-niṣṭin nāzil olurlar idi. (S 144a)

keskün eyle-: Kızdırmak, öfkelenlendirmek.

Ör: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna eylemekçün *keskün eylediler*. (S 119a)

ķıġılcım: Kıvılcım.

Ör: Ağzı şu‘le ile ṭolu ve yüregi *ķıġılcım* ile ṭoludur. (S 163b)

ķırnaġ (ķırnak): Cariye.

Ör: Öyle degil mi ben seniñçün kemter *ķırnaġım* ve ḳapuñda bir alçak cāriyeyim?! (E 59a/ S 42b)

ķıynaġ (kaynak): Yırtıcı hayvan pençesi.

Ör: Toġanıñ burnı ve *ķıynaġı* muḥabbet cezbi için. (E 24a/ S 17a)

ķız oġlan: El dokunulmamış, bakire.

Ör: Dükeli *ķız oġlan* ve pāk aşıllu idiler. (E 131a/ S 91b)

ķiçirek: Küçük, daha küçük.

Ör: Bi-‘aynihi ḥavuzuñ biri ol biri gibi idi. Ya‘nī birisi ol birinden cüz’ī *ķiçirek* idi. (E 130b/ S 91a)

ķoca: Yaşlı.

Ör: Anıñ gencligi bulanık oldu *ķoca* felekden. (S 140b)

ķoçı (ķoçu): Vaktiyle kullanılan süslü, kapalı araba.

Ör: Her balık ḳulaġı gevher ile ṭolu şadef gibi, ya‘nī Zelīḥānıñ *ķoçısı* üzerine olan saçı berri ve bahri ṭoldurdu. (E 76b/ S 55b)

ķoltuġ (ķoltuķ): Omuz başlarının altında, kolun gövde ile birleştigi yer.

Ör: Koldan gümüş hazīnesi *ķoltuğında* idi. (E 40b/ S 29a)

ķoñşı: Komşu.

Ör: Anıñ güline bülbul *ķoñşı* degil idi. (E 26a)

ķökleş-: Kök salmak, yerleşmek, yerleşip kalmak.

Ör: Hareket yolu anıñ üzerine müşkil olmuştur, ya'nī *ķökleşmişdir*. Bir yere gitmeye mecāli yoǵdur. (E 57a/ S 41a)

ķuc-: Kucaklamak.

Ör: Ğama muşāhib ve miḥnetle hem-āğuş idi gūyā miḥnetle Zelīḥā birbirini *ķucmuşlar* idi. (E 58b/ S 42a)

ķulaķ burumı: Ceza.

Ör: Birine dārdan *ķulaķ burumı* virdiler, ya'nī aşdılar. (S 132a)

ķurşak: Kuşak.

Ör: Ol ḥ'āheriñ elinde İşḥāk 'aleyhi's-selāmdan bir *ķurşak* var idi. (E 36b/ S 26a)

nice: Nasıl.

Ör: Velīkin ancılayın yüzden şabr itmek *nice* mümkün olur? (S 124b)

oğulbalı: Beyaz, dolgun petek balı.

Ör: Ol kuyuda olan çoraķ şu *oğulbalı* gibi tatlu oldu. (E 91b/ S 66b)

oķu-: Çağırmaq.

Ör: Bir gice ḥalvet köşesine dāyeyi *oķudı*. (E 136a/ S 95a)

oma: Kalça kemiği, bel kemiği.

Ör: Fevvāre fānıñ fethi ve vāvıñ teşdīdiyle *oma* didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ kaynamasıdır. (E 30b/ S 21b)

otar-: Hayvanı yaymak, otlatmak.

Ör: Bir maḥalde geyik sürüsi *otaralım*. (E 88a/ S 64a)

otur-: Sönmek, sakinleşmek.

Ör: *Oturdı*, ya'nī söndi yanar mūm gibi yañağından bir şu'le ki var idi. (E 119a/ S 84a)

ovuş bul-: Yorulmak, aciz kalmak.

Ör: Gice tolaşmaḡdan çünki kırt *ovuş bula*, ya'nī 'āciz ḡala. (E 24a/ S 17a)

öñdül (ögdül): Mükafat, yarış ödülü.

Ör: Ki diye *öñdül* ile bedel yoḡdur. Ya'nī 'azīz-i Mıṣra iḡrār olunmuşdur. (E 63b/ S 45b)

öri: Kalkık, dik.

Ör: Ya'nī elif gibi toḡrılup *öri* durdı. (E 153b/ S 106a)

örtünüş: Gizlenme.

Ör: Ol hidāyet nūrı üzerine tıtalum. Ya'nī farz idelüm ki senden *örtünüş* yoḡdur. (E 8a/ S 5b)

öykünücü: Taklit eden, özenen.

Ör: Yūsuf 'aleyhi's-selāma ḡasede *öykünüciler*, ya'nī muḡtezā-yı ḡasede mülāzımlar şabāḡleyin. (E 87b/ S 63b)

pekce: Sağlamca, sıkıca, aşırı bir istek duyarak.

Ör: Ki seniñ gibi anı ıar kıucaḡa çekem ve *pekce* kıucam. (E 111a/ S 79a)

şaçı: Kimi düḡün ve şenliklerde ortaya saçıılması gelenek olan inci, para, şeker, tahıl gibi şeyler.

Ör: Ve ahālī-i Mıṣr taşra gelmek ve *şaçı* taḡaḡlarını Zelīḡhānīñ miḡaffesi üzerine saçmaḡ beyānındadır. (E 74b/ S 54a)

şaḡu şaḡ-: Ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek.

Ör: Nevḥa idici içün nevḥa eylediler. Ya'nī Zelīḥā ki şayḥalar idüp giryān olurdı bu def'a anıñ üzerine şayḥalar ve nevḥalar eyleyüp *şaḡu şaḡdılar*. (S 161b)

şancıl-: Batmak, saplanmak.

Ör: Bir av gibi ki oḡlar çevresinde oturmuş idi. Ya'nī böğürlerine oḡlar *şancılmış* sayd-ı mecrūḥ gibi idi. (S 142b)

şaral-: Sararmak.

Ör: Muḥāk renci anı za'īf ve ḥasta ider. Nitekim şehriñ āḥir günlerinde bīmār gibi incelüp ve *şaralur*. (E 127a/ S 89a)

şavuk: Soḡuk.

Ör: Andan ısıcaḡlık anlardan *şavuk* söyleyicilik. (E 90b/ S 65b)

şavuş-: Yayılmak, sıvışmak.

Ör: Ana ḡor oḡlını ayaḡı altına. Ya'nī seyl aḡzı *şavuşup* boḡulmak muḡarrer olduḡda ana kucaḡındaki ferzend-i ciger-bendini ayaḡı altına alup anı imāte ile kendüyi iḡyāya sa'y eyler. (S 117b)

segirdim: Koşma, koşuş.

Ör: Ḥāşılı cin *segirdimli* bir atı var idi. (S 142b)

segirt-: Koşmak, yürümek.

Ör: Aña tedbīr içün her bir yola yilüp **segirdiler**. (E 56b/ S 40b)

şıḡın: Yabani geyik ve sığır.

Ör: Eger bir *şıḡınıñ* boynuzını bend ide. (E 24a/ S 17a)

şıḡış: Sığılacak yer.

Ör: Ki bir ḡayrısıyçün *şıḡış* kalmaya. Ya'nī muḡabbet-i cānānı ancılayın ḡöñlinde yerleşdire ki mā'adāya yer kalmaya. (S 130b)

şın- (şı-): Kırılmak, kırmak, parçalanmak.

Ör: Ne bir kerre anıñ ayağında bir tiken *şınmış* idi. Ya'nī 'ömri içinde bir ğam görmemiş idi. (E 43b/ S 31a)

Ör: Tağ altında kendü arķamı *sıdım*, ya'nī ufatdım. (S 123a)

şınıķ: Kırık.

Ör: Didi: Ağlamadan andan öturi göñli *şınığım*. (E 126a/ S 88b)

şına-: Denemek.

Ör: Anıñ hayāliyle tab' *şınamaķ* eylerim. Ya'nī anıñ hūsnini vaşf ķābil-i ta'bīr degil ammā ben tab'ımı şınarım ki nev'anmā anı medhe ķādir miyim? (E 39a/ S 28a)

sinici: Hazmı kolay olan.

Ör: Hoş *siñici* şāfī mürebbālar ve reçeller. (E 112a/ S 79b)

siñirle: Hareket edemez hale getirmek için vurup ayak sinirini kesmek.

Ör: Bu şahrādan ķalemiñ serī'ü's-seyr atını *siñirle*. (S 180a)

şor-: Emmek, emer gibi çekmek.

Ör: Dendānıyla tāze igdesini kazıdı, ya'nī igde renkli kızılca tuţaķlarını dendānıyla tuţdı. Nitekim 'ādeten tuţup *şorarlar*. (S 152a)

söyken-: Dayamak, dayanmak.

Ör: Ya'nī dilkü ve tavşan ve bu maķūle-i sā'ir şikārlar ķaplana *söykenüp* uyurlar ve hīç ziyān görmezler. (E 24a/ S 17a)

Ör: Ki şedāidde anıñ *söykenme* yeri ola. (S 133b)

söykencek: Oturacak, dayanacak yer.

Ör: Zelīhāyı nāz *söykenceginiñ*, ya'nī tahtıñ yukarısında oturtdılar. (E 60b/ S 43b)

söyündür-: Söndürmek.

Ör: Bir şu ile göñlümde bir harāret *söyündürmedi*. (S 127b)

söz sav: Lakırdı, bir yığın söz, dedikodu.

Ör: Meşelâ bî-güft ü güy dirler. Ma'nâsı dime kıoma, ya'nî *söz sav* dımeğdir. (E 17b/ S 12b)

şuvar-: Sulamak.

Ör: Dıkene ve güle âb-dârlık ıder. Ya'nî nebâtâtın küllisini *şuvarır*. (E 4b/ S 3a)

şin: Şen.

Ör: Ol neylerde çünkü *şinsiz* ve ferahsız cânından nefes. (S 145a)

şorak: Çorak.

Ör: Ya'nî güneşin ziyâsı ve rif'ati Yûsuf 'aleyhi's-selâmın hüsnine ve 'ulüvv-i şânına nisbet, sıcak günde ırakdan şu gibi görüken *şorak* yeri deryâ-yı 'ummâna nisbet gibidir. (E 38a/ S 27a)

tartaşan: Darmadağın.

Ör: Buncılayın 'aklı taşılmış hayrân ve *tartaşan* niçünsün? Ya'nî ne için bu güne sezer mezer ve ehl-i kedersin? (E 52a/ S 37a)

tegek: Asma filizi.

Ör: Üzüm *tegeğini* yaprağının yüz şarılığını gör. Ya'nî anlara nazar eyle. (S 164b)

toğram: Dilimlenen, dilim.

Ör: Gölge gibi anı ayak altında alçak eyler. Nitekim kesüp *toğram toğram* eyleyüp, şandık vesâ'ir nesne yaparlar. (E 126b/ S 89a)

tolak: Yün veya pamuk bez şerit.

Ör: Başına bağladı yüngden örölmüş bir *tolak*. (E 109a/ S 78a)

tolanğın: Dolanan, dönen.

Ör: Çünkü güneş *tolanğın* çarhın a'lâsına irişe. (E 126b/ S 89a)

toym-: Bıkmak, usanmak.

Ör: Oturmuşlar toğ lakin dirilikten. Ya'nī ḥayāt-ı dünyādan toymuşlar. Hāşılı ol zindān ahālisi şağlıklarından toymuş ve usanmışlar, ölüm ārzū iderler. (S 118a)

toz kıparıcı: Azarlayıcı.

Ör: Zelīhāyı toz kıparıcı itdiler yāḥud 'itāb-engīz, ya'nī azarlayıcı itdiler. (S 119a)

tuş ol-: Karşılaşmak.

Ör: Ancılayın ğam ki andan 'ömrlerde yas ve muşibete düşmedi. Ya'nī dünyāda bir cüz'ī zamān bulunmamışdır ki ol zamānda bir kimesne bir ğama tuş olmaya ki müddet-i 'ömrinde ol ğamın yas ve muşibetini çekmeye. (S 163b)

uca: oturak yeri, kıç, sağrı.

Ör: Bir tağ gibi ki kemerden aşağı vāki' olmuş idi. Ya'nī nitekim ba'zı tağın orta yeri kemerleyn olup aşağı şarkup тұrur. Zelīhānıñ ucası daḥı ol gūne şarkup тұrur idi. (E 41b/ S 29b)

ufan-: Parçalanmak, ufalanmak.

Ör: Ben ol gemiciyim ki gemisi ufanmış ola. (E 73a/ S 53a)

ufat-: Kırmak, parçalamak.

Ör: Bir avuç kum ile cümle düşmānların arkasını ufatdı. (E 12b/ S 9a)

uğrı: Hırsız.

Ör: Gice uğrısı gice bekcisiniñ 'aqlını kıpmış idi. Ya'nī gice bekcisi uyumuş idi. (E 44b/ S 31b)

uğur: Taraf.

Ör: Mısr 'askeri bir uğurdan taşra geleler. (E 70a/ S 50b)

uğurla- (uğrula-): Çalmak.

Ör: Tāze ḥurmā devşüre velīkin uğurlayup devşüre. (E 132a/ S 92a)

ulaşıq: Bağlı, bitişik.

Ör: Çünkü bir *ulaşıq* olmaya cān u göñüle. Ya'nī çünkü 'āşık ve ma'sūkuñ cān u göñli birbirine merbūt olmaya. (E 136b/ S 95a)

uşan: Usanç, bikkınlık.

Ör: Eger andan saña bir *uşan* ola. (S 118a)

üründüle-: İyisini seçmek.

Ör: İki 'ālem güzellerinden seni *üründüledi* ve ihtiyār eyledi. (E 59b/ S 42b)

üz-: Koparmak, kazmak, kesmek.

Ör: Zīrā ol kıl kemerden biline üzölmek kōrkusı var idi. Ya'nī eger kıldan kemer kuşansa bili *üzölür* idi. (E 41b/ S 29b)

virgi: İhsan, bahşış.

Ör: Eli ayasından 'atā deryāsını yumrığına getürmüş. Ya'nī anıñ *virgisi* eli içinde bir deñiz olmuş. (E 23b/ S 16b)

yalab yalab: Parıl parıl, alev ve ışıq saçarak.

Ör: Hāşılı altun sofra üzerinde gümüş kāseler yıldız şayısınca *yalab yalab* yalıñlanurdı. (S 112b)

yalabilanıcı: Parlayan, parıldayıcı.

Ör: Gül renkli şafaqdan *yalabilanıcı* şımşek gibi idi. (E 45b/ S 32b)

yaldırağan: Çok parlayan.

Ör: Ki güneşin *yaldırağan* çeşmesi bu yerde serābdır. (E 38a/ S 27a)

yalıñlan-: Parlamak, ışıldamak, ışıq saçmak.

Ör: Zīrā her yerdeki buncılayın ay *yalıñlana*. Ya'nī güneş gibi ziyālana. (E 37b/ S 26b)

yalıñlandur-: Alevlendirmek.

Ör: Anıñ yüzinden sīnesinden bir āteş *yalıñlandurdı*. (E 46a/ S 33a)

yaltaqlan-: Yaranmaya çalışmak.

Ör: Anıñ etegin öpmek ile *yaltaqlanmak*. Ya'nī ayağıñ öpmekden nā-ümīd olup dilkülenüp etegin öperdi. (S 124a)

yaraqlan-: Hazırlanmak.

Ör: Arpa eylemek ecliyçün halbur *yaraqlanmış* idi. (S 143b)

yaraşıklı: Güzel, yakışıklı, süslü.

Ör: Çok eyü yüzlü ve *yaraşıklı* hūblū dil-berler vardır ki. (S 112a)

yarlığa-: Affetmek.

Ör: Kendü lutfuñla benim cefāmı *yarlığa*. (S 146b)

yarlıgıcı: Bağışlayıcı, affedici.

Ör: Bāde nūş idici rindleriñ günāhını *yarlıgıcıdır*. (E 4b/ S 3a)

yaşa-: Düzenlemek, hazırlamak.

Ör: Şimdi bir gayrı kimesneyi başa gelmek *yasayam*. Ya'nī āhır kimesneniñ 'aşkıñı beyānda dañı bir dāstān söyleyem. (E 31b/ S 22b)

yaşdaş: Yaşıt, akran.

Ör: *Yaşdaşlarından* niçe biñ hūrī-zāde. (E 43b/ S 31a)

yaşıl: Yeşil.

Ör: Ol ağacıñ budağı bu *yaşıl* renklü köşkden. (E 82a/ S 59b)

yavuz şanıçı: Kötü yürekli.

Ör: Devlet gibi *yavuz şanııcılardan* gizli gitdi. (E 14a/10a)

yayka-: Yıkamak.

Ör: Ol aydın gül şuyıyla anı yumadan. Ya‘nī ol vakit ‘indinde bulunmadım ki kanlu göz yaşıyla anı *yaykayam*. Ya‘nī gözümünden kanlu yaşlar akıdam. (S 159b)

yege: Eğe.

Ör: Dilimizi *yege* eyledik huşūnetten. Ya‘nī anı tehdīd ve tahvīf eyledik. (S 119a)

yelegen: Hızlı koşan, hızlı giden.

Ör: Şahrāda himār-ı vahşī gibi *yelegen* idi. (E 68a/ S 49a)

yeşilistān: Yeşillik, çimen, bahçe.

Ör: Bu hikāyet bāğının *yeşilistānını* bezeyici. (E 128b/ S 90a)

yetme: Yetişme, olgunlaşma.

Ör: Anı şataruz egerçi hāne-zāde ve evden *yetmedir*. (E 94a/ S 68b)

yeyni: Hafif, ağır olmayan.

Ör: ‘Ömr çürüdüp yıpradıcı çarhıñ *yeyni* ya‘nī hafīf eli. (E 57a/ S 41a)

yıganağ: Toplantı, küme, yığın.

Ör: Felegiñ *yıganağını* yıldızlardan ışıklandırıcıdır. (E 4a/ S 2b)

yig (yigrek): Daha iyi, üstün.

Ör: Bu bostān güllerinden *yig* ve ḥasen muḥāl ve mümteni‘dir. (E 95b/ S 69a)

Ör: Hemān *yigrek* budur ki biz ‘aşka şarmaşalum ve ‘aşkı kendümüze pīşe idelüm. (E 28b/ S 20a)

yilüp yüpür-: Hızlıca, acele ile koşmak, gidip gelmek.

Ör: Anıñ cānına ğdā oldu ol *yilüp yüpürmek*. Ya‘nī anıñ kūt-ı cānı her gice zindān cānibine gidüp gelmek idi. (S 128a)

yiriş-: Erişmek, ulaşmak.

Ör: Kıyāmete dek *yirişmemiş* kalur. (S 171a)

yygi (yiygü): Yiyecek, taam.

Ör: Ba‘zı nüshada ḥorā-yı ḥānet vāḳi‘ olmuştur. Ya‘nī çünkü ol meyve seniñ şofrañ *yiygisi* düşdi. (E 66b/ S 48a)

yorga: Sarsmadan yürüyen at.

Ör: Çarḥ-ı muzaffer gibi bir *yorga* alaca at idi. (S 143a)

yu-: Yıkamak.

Ör: Anıñ yüzi ḥayālını gözümden *yurum*. (E 10a/ S 7a)

4.1.2.5. Türkçe Atasözleri ve Tabirler

Hâcibî’nin, şerhi esnasında Türkçe atasözleri ve tabirleri çok fazla kullanmadığı görülmektedir. Bu durum şârihin, metni şerh ederken açıklamadan ziyade aktarım ağırlıklı bir şerh metodu izlemesiyle açıklanabilir.

Metinde geçen Türkçe atasözleri ve tabirler şunlardır:

Ki başı selâmet istersen sırrı hıfz eyle belki ser virmek olur, sırrı ‘ayân eylemek olmaz mışdâḳınca ser-endāḥte olmağa rāzı olup rāzı ibrâz eylemege nefis urma. (E 84b/ S 61a)

Nitekim meşelde zıkr olunur: Urîha’s-Sühâ ve terâni’l-kamer. Ya‘nī ben aña Sühâyı gösteririm ol baña Kameri gösterir. Ve ma‘-hâzâ rivâyet olunur ki büyüklüğü yer kadar yedidir. (E 99a/ S 71b)

Belî, öyledir, ya‘nī anlarıñ şöḥbetinden ḥüsn ve cemâliñ kemâl buldığı vāḳi‘dir. Zîrâ meyve meyveden renk tutar. (E 135b/ S 94b)

Makbûl olmağa bir kimesne için kudret yokdur, ya‘nī Zelîḥâ ister ki cebrî ve ḳasrî kendüye ol ḡulâm ‘indeinde makbûl ide. Ma‘-hâzâ ki zor ile güzellik olmaz. (S 112a)

Ki ‘ilm kitâblarda, mezârda ‘âlimdir. Ya‘nī bu meşhûr meşeldir ki kitâblar içinde ‘ilm, mezârda ‘âlim gibidir. (S 170a)

4.1.3. Ansiklopedik Bilgiler

4.1.3.1. Edebî Bilgiler

Hâcibî, şerh sırasında uygun gördüğü kısımlarda, bazı edebî kavramlar hakkında izahta bulunmuş, vezin ve kafiye hususunda bilgiler vermiş ve edebî sanatlara dair açıklamalar yapmıştır.

4.1.3.1.2. Şerhte Geçen Edebî Kavram Açıklamaları

Şârih, klasik şiirin zengin hayal ve benzetme dünyasına dair birtakım geleneksel kullanımlara ve bu kullanımlarla ilgili izahlara yer vermiştir. Şârihin verdiği bu bilgiler neticesinde ortaya çıkan klasik şiire ait kelime kadrosu şu şekilde sıralanabilir:

Bî-dîl ıstılâhda ‘âşıka dirler. Ya‘nî ‘uşşâk gice içinde hâlvetlerinde, derûnlarında muzmer olan esrâr-ı ‘aşkı izhâr ve envâ‘-ı âh u efğânla eşk-i hûnlarıñ nişâr idüp nev‘an anıñla dillerinde olan süz u güdâzı teskîn iderler. (S 128b)

Habeşden murâd mürekkeb, Rûmdan murâd kâğıddır. (S 177a)

Humhâne meyhânedan kinâyedir, murâd dünyâdır. (E 3a/ S 2a)

Nergis şol çiçekdir ki ortasında bir kadeh vardır ve kadehiñ etrâfında dibinden çıkmış akçeye beñzer altı beyâz çiçeği var. Gözi şu‘arâ aña teşbîh iderler, teşbîh-i kinâye tarîkıyla. ‘Arap nercis dir, Rûmda zerrîn kadeh dirler. (E 18a/ S 12b)

Şabâ günle gice berâber oldukda şarkdan esen yile dirler ammâ şu‘arâ lisânında kûy-ı cânân kablinden hûbûb iden rîhe dirler her ne eserse. (E 26a/ S 18b)

Serv sâ‘ir eşcâr gibi bād-ı hâzânla şolmayup, evrâk-ı perîşân olmayup, her bâr sebze-dâr olduğından âzâdelik ile vaşıflarlar. (E 11b- 45a/ S 8a-32b)

Serv-i revân ıstılâhda pek uzun boylu dimekdir. (E 18a/ S 12b)

Serv-i yegâne ol serve dirler ki hîrâmânlıkda ve bülend-kâmet olmada bî-naẓır olup ferîd ola. (S 122a)

Sünbül siyâh saç gibi bir otdur. Hindden gelür, meşhûr edviyedendir. Maḥbûblarıñ saçını aña benzedirler. (E 45a/ S 32a)

Şu‘arā mahābīb cinsiniñ dehānını mīme ve nigīne ve hāteme teşbīh iderler. Zīrā dehānda hūrdelik ve müdevverlik mu‘teberdir. Dehāna hūd şīrīnlik lāzım olduğuyçün mezkūrları şīrīnlikle cem‘ iderler. (E 40a/ S 28b)

Sünbül tūresinden düğümi açmış idi. Nitekim yıl esdikde benefşeniñ boynı bükülmüş olup ve sünbül açılmış saç gibi tel tel olur. (E 130a/ S 91a)

Şârihin verdiği bu bilgiler metin şerhi araştırmaları için önem arz edecek türdendir.

4.1.3.1.3. Belâgata Dair Bilgiler

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ metninde belâgata dair çok fazla malumata rastlanmamaktadır. Vezin ve kafiye riayet için kelime okumalarındaki düzeltmelere kısaca değinen şârih, uygun gördüğü yerlerde de söz sanatlarıyla ilgili değerlendirmeler yapmıştır. Şârihin belagata dair değerlendirmeleri “Vezin”, “Kafiye” ve “Edebî Sanatlar” olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

4.1.3.1.3.1. Vezin

Şârihin, şerh esnasında vezinle ilgili olarak sadece veznin bozulmaması için beyitteki bazı kelimelerin nasıl okunması gerektiğine dair bilgi verdiği görülmektedir.

Ör: Çü ber-ţarf-ı çemen ber-ğonce bārān: Çemen tarafında gonce üzerine yağmur dökülür gibi. Tarf zarūret-i şî‘r için sükūn-ı rā ile okunur. (E 76b/ S 55b)

Ör: Zi-cān ārām bür’bāyed zi-dil hūş: Cāndan qarārı kıpar gōñūlden hūşı. Vezn için bür’bāyed lafzınıñ rāsı sākin okunur. (E 104b/ S 75a)

4.1.3.1.3.2. Kafiye

Şerhte kafiye “kasidenin üzerine bina olduğu harfler” olarak tanımlayan şârih gerekli gördüğü birkaç yerde kafiye uygunluk için kelime okunuşlarına dair bilgi vermiştir.

Ör: Kāfiye şol harfdır ki kaşīde anıñ üzerine binā olunur. Bunda murād iki mışrā‘ıñ āhīridir. (S 177a)

Ör: Ber-ū şūd hemçü hurrem gūlsitān haş: Anıñ üzerine hūb-ı gūlistān gibi hoş oldu. Haş, āteş lafzına ri‘āyeten feth-i hā ile okunur. (E 11a/ S 8a)

Ör: Ne-güyem hîç nükte köhne yâ nüv: Hîç nükte söylemem eski yâ yeñi. Nüv zamm-ı nûnla cedîd ma'nâsınadır. Feth-i nûnla da olur. Bu makâmda zamme iledir. (E 42a/ S 30a)

Ör: Be-her cā rū nihed ān ğayret-i ħar: Her ne yere yüz kıoya ol güneşin ğayreti. Ya'nî Zeliĥā ki güneş anın ĥüsnine ğayret çeker her ne memleketin pâdişāhına varsa. Ĥar feth-i ĥā ile okunur mısrā'-ı şānideki ser kâfiyesine ri'āyet için. (E 61b/ S 44a)

4.1.3.1.3.3. Edebî Sanatlar

Şârihin şerh içerisinde uygun gördüğü durumlarda çeşitli vesilelerle bahsini geçirdiği edebî sanatlar alfabetik olarak sıralandıktan sonra karşılıkları tarafımızca verilmiş⁹⁰ ve Hâcibî'nin söz sanatlarına dair izahta bulunduğu kısımlardan örnekler sunulmuştur.

4.1.3.1.3.3.1. İhâm

Lügat anlamı “şüpheye düşmek, düşürülmek” olan ihâm; uzak ve yakın birden fazla manası bulunan bir kelime veya terkinin diğerk anlamlarıyla birlikte asıl olarak uzak manasını kastetmektir.

Ör: Zede dürc-i 'aķıķeş ĥande ber-dür: Anın 'aķıķ kıutısı üzerine ĥande urmuş idi. Ya'nî anın ağzı 'aķıķden muntazam olmuş bir kıutı idi ki dürr-i girān-māyeden girāmī idi. Ya'nî kıymeti andan ziyāde idi. Bu tārıķla güyā incü üzerine güler idi. Bunda ihām vardır ki ĥande vaktinde tutaķlar açılıp dür dānesi gibi berrāk ve şeffāf olan dendānları üzerine tebessümi vāķi' olur idi. Nitekim ĥande vakti bu ĥālet ĥāşıl olur. (E 105a/ S 75a)

Ör: Zi-her bendeş birün şengerf rîzed: Her bendinden şengerf taşra dökülür. Ya'nî kıalem eger kıalem-tırāşla ĥuşūmete dürüşe kıalem-tırāş anı tığrayup rîze rîze ider. Şengerf zincifredir ki kıırmızı mürekkebi andan iderler. Bunda murād kıalem rîzeleridir. Ve ihām tārıķıyla bürîde engüştlerden akan kıan murād olur. (S 115a)

⁹⁰ Bu bölümde ele alınan edebî sanatlar tanımlandırılırken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Kemal Edib Kürküoğlu (hızl.), *Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi 1994.; Ömer Zülfe (hızl.), *'Alî Nazîmâ, Muhtıra-i Belâgat*, 1. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık 2012.; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 9. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 2009.; Menderes Coşkun, *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, 1. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları 2007.; Selçuk Uysal, *Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati*, 1. Basım, İstanbul: Doğu Kitabevi 2010.

Ör: Der-âhîr terk-i mâyî vü menî kerd: Âhîrde bizligi ve benligi terk itdi. Ya'nî evvel baş çekici ve kavî idi. Şoñra râm ve süst-endâm oldı. Nitekim ba'de nüzûli'l-menî âlet genişek ve yumuşak olur ve bunda ihâm-ı latîf vardır ki erbâb-ı zarâfete hafî degildir. (S 152b)

4.1.3.1.3.3.2. İrsâl-i mesel

Söylenen bir düşünceyi ispatlamak veya pekiştirmek amacıyla meşhur vecizlerden ve hikmetli sözlerden örnek vermek olan bu sanata İrâd-ı mesel de denir.

Ör: Kücâ yek-dil sūy-ı şūretger âyed: Ehl-i hâl kaçan şūret tarafına meyl eyler. Ya'nî eylemez ammâ el-mecâzu kanţaratu'l-ḥaḳîḳa fehvâsınca şūret-i zâhireyi ḥaḳîḳîye vesîle eyler. Nitekim irsâl-i meselden zâhir olur. (E 47a/ S 33b)

Ör: Ki dāniş der-kütüb dānâst der-gūr: Ki 'ilm kitâblarda, mezârda 'âlimdir. Ya'nî bu meşhūr meseldir ki kitâblar içinde 'ilm, mezârda 'âlim gibidir. (S 170a)

4.1.3.1.3.3.3. İstiâre

Lügatte “birinden ödünç bir şey isteyip almak”, edebiyatta ise “bir kelimenin manasını muvakkaten diğer bir kelime hakkında kullanmak” anlamında olan istiâre beyan tabirlerdendir. Sanat olarak teşbihten daha kuvvetlidir. Müşebbehin belirtildiği ve müşebbeh bihin kaldırılıp levazımının zikredildiği istiarelere istiâre-i mekniyye denir.

Ör: Be-dāmân-ı vefâyeş Zühre zed çeng: Anıñ vefâ dāmeni sebebiyle Zühre sâzını urdı. Zîrâ Zühre sâzende-i eflâkdır. Beytde isti'âre vardır. Zîrâ Zühre yıldızını bir sâz çalar 'âşîḳa teşbîh ve ḥazret-i peygamberi anıñ ma'şûḳına teşbîh ve felek-i Zühreye 'urücını vefâ dāmenine teşbîh itmekle isti'âre-i mekniyye ider. (E 15b/ S 11a)

4.1.3.1.3.3.4. İstifhâm

Meânî tabirlerindendir. Sormak demektir. Soruyu sormak için değil anlamı kuvvetlendirmek için kullanma sanatıdır. Sormak, bir şeyi zihnen öğrenmek istemek olduğu için “inşâ-yı talebî”den sayılmıştır.

Ör: Tüvâned şüd zi-sırr-ı ḥâş âgâh: Muḥammed lafzındaki ḥānîñ sırrına vuḳûfa ḳâdir olur mı?! İstifhâm 'alâ-sebîlî'l-inkâr, ya'nî olmaz. (E 10b/ S 7b)

Ör: Ki ya'nī der-cihān āsūdegī kū: Ki ya'nī dünyāda āsūdelik emniyyet ve rāḥat nerededir? Ya'nī lafz-ı kū zebān-ı Fārsīde edāt-ı istifhāmdır, kımrınıñ kū kū diyüp ötmesi istifhām-ı inkārī tārıkıyla rāḥatlık nerede nerede, ya'nī yokdur, yokdur dımekdir. (S 164a)

4.1.3.1.3.3.5. Kināye

Lügatde tasrihin zıddıdır. İlm-i beyanda “hem hakikat, hem mecaz manası anlaşılabilen lafız”dır. Yani bir fikri kapalı söylemektir.

Ör: Der-īn ḥumḥāne-i şīrīn-fesāne: Bu tatlu ḥikāyelü kūb evinde, ya'nī dünyāda. Ḥumḥāne meyḥāneden kināyedir, murād dünyādır. (E 3a)

Ör: Seḥer şūd zīb ruḥsār-ı tü kerdem: Şabāḥ oldı seniñ ruḥsārına zīnet eylerdim. Sār lafzı ma'nā-yı keşret ifāde ider. Pes yañağa ruḥsār demek ziyāde ‘azīm ve müdevver olduğından kināyedir. (E 51b/ S 37a)

Ör: Der-ān reh ber-zemīn ez-şādiyeş pāy: Ol yolda şādlıqdan Mālikiñ ayağı yer üzerine, ya'nī sevindiginden ayağı yere degmezdi. Şiddet-i seyrden kināyedir. (E 95a/ S 69a)

Ör: Zi-serveş bā-kinār ārām gīred: Anıñ serv kıametinden kıcmaḳ ile kıarār tuta. Kinār ḥālet-i vuşlatdan kināyedir. (E 118b/ S 83b)

4.1.3.1.3.3.6. Leff ü neşr

Lügat manası “dürüp bükme ve sonra dağıtmak” olan leff ü neşr edebiyatta “Bir beyitte önce birkaç kelimeyi bir arada zikredip sonra onlarla münasebeti bulunan sözcükler getirmek” anlamına gelmektedir. Bedi' sanatlarıdır. “Müretteb” ve “gayr-ı müretteb” olmak üzere iki kısma ayrılır.

Ör: Bütān u bütgerān u büt-perestān: Bütler ve büt yapıcılar ve büte tıpıcılar. Bu üç lafzıñ her biri muḳābilinde leff ü neşr tertibi üzere birer beyt zıkr idüp buyurur ki. (S 146b)

4.1.3.1.3.3.7. Mecāz

Lügatte “geçilip gidilen yer” demektir. Beyan tabirlerindendir. Hakikat, mecaz ve kinaye olarak üçe ayrılan kelime türlerinin ikincisidir. Kelime, asıl manasından başka

bir manaya nakledilirse ve kendi manasında kullanılmasına bir “karîne-i mânia” bulunursa mecaz yapılmış olur. “Lafzın kendine tahsis olunan mana dışındaki bir tasavvura delaleti” şeklinde de tarif edilen mecaz kelimelerin anlamlarında söze canlılık vermek için yapılan değişikliklerdir.

Ör: Be-şeb çün nergis-i sîr-âb hıftî: Gice nergis-i sîr-âb gibi uyurdu. Sîr-âb lügatde şuya kanmış ma’nâsınadır ammâ mecâzen tarâvetden ve le’âfetden ve şafâvetden ‘ibâretidir. (E 43b/ S 31b)

Ör: Çü müdhal sîmerâ der-bend meg’zâr: Müdhal gibi gümüşü bendde koma. Müdhal mîmîñ zammı ve hânîñ fethiyle ağzı tar kiseye dirler, bahîl ma’nâsına da gelür mecâzen. (E 60a/ S 43a)

4.1.3.1.3.3.8. Mübâlağa

Bir şeyi tarif ve tasvir ederken olduğundan fazla ya da eksik göstermektir.

Ör: Zelîhâ dâşt bâğî veh çi bâğî: Zelîhâ bir bâğ tutardı veh ne bâğ. Ya’nî mübâlâgâ ile ‘aceb hoş bâğ idi. (E 128b/ S 90a)

Ör: Be-teng-âgüşî-i hem nîk küstâh: Biribirini tar kucmada eyü küstâh idi. Ya’nî mübâlâgâ ile tekellüfsüz ve cür’etli idi. Hâşılı anda olan ağaclar keşretten biribirine mülteffe idi. (E 129a/ S 90b)

4.1.3.1.3.3.9. Su’âl ü cevâb

Önce soru sorup sonraki kısımda cevap verme. Sözü, sorulan şeye yanıt isteme amacını gütmeyen, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir.

Ör: Çi bâşed puhtegî âzâde bûden: Puhtelik ne olur, âzâde olup ta’allukât-ı dünyâdan fâriğ olmak olur.

Be-hâk-i nîstî üftâde bûden: Yokluk toprağına düşmüş olmak olur. Ya’nî puhtelik gûşenişin olup ‘adem meşâbesinde olmağıdır. Mısrâ’-ı evvelde muhassenât-ı bedî’den san’at-ı su’âl ü cevâb vardır. (E 3b/ S 2b)

Ör: Çü nâm înest nâm-âver çi bâşed: Çünkü nâm budur, nâm şâhibi ne olur?

Mükerrerter büved ez-her çi bâşed: Ziyāde mükerrer olur, her neden ola. Ya‘nī cemī‘ māsiva’llāhdan mükerrerdir. Mışra‘-ı evvel su’āl, mışrā‘-ı şānī cevābdır. (E 11a/ S 7b)

4.1.3.1.3.3.10. Telmîh

Bedî tabirlerinden olan telmîh edebî sanat olarak söz arasında meşhur bir fıkraya, yaygın bir nükteye, tarihî bir olaya, ilmî bir bahse veya alışlagelmiş bir usule işaret etmek demektir.

Ör: Hâşılı H̱āce ‘Ubeydu’llāhın ma‘îşeti zirā‘at ile idi. Zirā‘at ise efḍal-i envā‘-ı iktisābdır. Zīrā ḥaseneyni cāmi‘dir. Hem ma‘îşet-i dünyā hem zaḥr-ı āḥiret. Bu ebyātda {الدنيا مزرعة الاخرة} ḥadīṣ-i şerīfine daḥı telmîh vardır. (E 20b/ S14b)

Ör: Kerīm ibni’l-kerīm ibni’l-kerīmeṣt: Cömerd oḡlı cömerd oḡlı cömerddir. Bunda telmîh vardır ol ḥaber-i laṭife ki buyurulmuştur: El-kerīm, ibni’l-kerīm, ibni’l-kerīm, ibni’l-kerīm. Yūsuf bin Ya‘kūb bin İshāk bin İbrāhīm. (E 23a/ S 16b)

4.1.3.1.3.3.11. Teşbîh

Beyân tabirlerindendir. Aralarında ya hakikaten ya da mecazen ilişki bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzettir. Teşbihler hakikî ve mecazî olur.

Ör: Çü nergis ḥ̱āb çend ez-ḥ̱āb ber-ḥ̱ız: Nergis gibi uyku niçe bir uykudan kalk. Nergis şol çiçekdir ki ortasında bir kadeḥ vardır ve kadeḥin etrāfında dibinden çıkmış akçeye beñzer altı beyāz çiçeği var. Gözi şu‘arā aña teşbîh iderler, teşbîh-i kināye tarīkıyla. ‘Arap nercis dir, Rūmda zerrīn kadeḥ dirler. (E 18a/ S 12b)

Ör: Zi-ḥadd-i nūn-ı ū tā ḥalka-i mīm: Anın nūn gibi kaşının intihāsından mīm halkasına dek, ya‘nī dehānına dek. Şu‘arā maḥābīb cinsiniñ dehānını mīme ve nigīne ve ḥāteme teşbîh iderler. Zīrā dehānda ḥurdelik ve müdevverlik mu‘teberdir. Dehāna ḥod şīrīnlik lāzım oldığıyçün mezkūrları şīrīnlikle cem‘ iderler. (E 40a/ S 28b)

Ör: Kūhen-çarḥ-ı muşā‘bid ḥoḡḡa-bāzīst: H̱ilelü olan köhne felek bir ḥoḡḡa-bāzdır. Ḥoḡḡa-bāz vaşf-ı terkībīdir. Çarḥa ḥoḡḡa-bāzlık isnād olunur mecāzen kendi müdevver oldığıyçün ve yıldızları kullelere teşbîh eylemekle. (E 71b/ S 52a)

Ör: Be-reng-i perr-i tūtī dümm-i tāvūs: Tāvūsuñ kuyruğı tūtīniñ kanādı renginde. Çünkü tūtīniñ kanādı gök ve yek-renk olup tāvūsuñ kuyruğı envā‘-ı elvānla münakkaş olur. Nāzım-ı merhūm şehir vaķtı anıñ kevākibi gidüp yek-renk olmasını aña teşbīh ider. Hāşılı gice içinde felek yıldızlar ile tāvūs kuyruğı gibi münakkaş ve müzeyyen iken şemsiñ tūlū‘ıyla kevākib pinhān olup tūtī kanādı gibi sāde kaldı. (E 74b/ S 54a)

Ör: Besī gerdiş nümūd īn sebz tārūm: Çok tolanış gösterdi bu yeşil köşk, ya‘nī felek. Tārūm rāniñ zammıyla derim evine dirler ki göçer evliler kırıp içinde otururlar. Bunda felek murāddır teşbīh tarıkıyla. (S 163a)

4.1.3.2. Kozmik Bilgiler

Hâcibî *Yūsuf u Zeliâ* şerhi içerisinde felekler, seyyareler ve burçlarla ilgili çeşitli malumatlar vermiştir. Şârihin verdiği bu malumatlar ışığında o devir insanının felekler ve yıldızlar hakkındaki düşünceleriyle ilgili önemli bilgiler elde etmek mümkündür.

Şârih, metinde geçen gökyüzüne ait kavramları değerlendirirken bazı durumlarda bu kavramların isimleri ve neye benzedikleri hakkında görüşler aktarmıştır.

Ör: Yekī ez-ğarb rū der-şark kerde: Birisi garbdan yüzini şarkā eylemiştir. Ol felek-i şevābitdir ki kevākib-i seyyāreden mā‘adā yıldızlar andadır. Lisān-ı şer‘de aña Kürsī dirler. Hareketi şark tarafınadır, yāhūd Hürşiddir ki şarkā teveccühinden murād tūlū‘ıdır. (E 6a/ S 4b)

Ör: Yekī der-ğarb keştī garķ kerde: Birisi garbda gemisini garķ eylemiştir. Murād felek-i Kāmerdir ki ayıñ gırresinde hilālî gemi şeklinde görünür. Ve garķdan murād aħşam vaķtı görünüp der-‘akāb gırūb itmesidir. (E 6a/ S 4b)

Ör: Benātu’n-Na‘ş nūnuñ fethi ve ‘aynıñ sūkūniyla iki nev‘ yıldızdır. Biri Benāt-ı Na‘şu’l-Kübrādır ve bu yedi yıldızdır. Dördü Na‘ş ve üçü Benāt-ı Na‘şu’ş-Şuğrādır, zıkr olunan gibi. Ve na‘ş lūgatde meyyitiñ tahtına dirler, kaçan üzerinde meyyit olsa. Mezķūr dört kevkeb Na‘ş mişālindedir ve Benāt anlara tābi‘dir. (E 16a/ S 11b)

Ör: Nesr yıldızlar içinde iki yıldızdır ki birine Nesr-i Tā‘ır dirler uçar kerkese beñzedüğü içün ve birine Nesr-i Vāķi‘ dirler kırık kerkese beñzedüğü içün. (E 16b/ S 11b)

Ör: Felek-i Aṭlas ‘arş-ı azîmdir ki yıldızdan sâde olup anda yıldız olmadığından ḥükemâ Aṭlas dirler. Ya’nî ‘arş ki kendi Aṭlasdır, ol ḥazretiñ mübârek ayağı altına döşendi ve ol kevneyniñ ‘urûcına munṭazır oldu. (E 16b/ S 11b)

Ör: Çü meh der-burc-ı âbî sāht menzil: Ay gibi şu burcını menzil eyledi, ma‘-hāzā ki menāzil-i kâmerde şu burcı yokdur dimişler. (E 97b/ S 70b)

Ör: Ber-aṭlas çün meh-i gerdün hemî-reft: Gerdünuñ ayı gibi felek aṭlası üzerinde gider idi. Nitekim felek-i Kâmerde, Kâmerden gayrı yıldız olmadığından sâde aṭlas gibidir. (S 137a)

Ör: Ceveş ez-Sünbüle v’ez-Kehkeşân kâh: Arpasını Sünbüle burcından ve şamanını Kehkeşândan. Nitekim Sünbüle-nâm burc arpa sünbüli şeklini. (S 143b)

Şârih astrolojiyle uğraşanların feleklere yüklediği anlamlar hakkında bilgi vermiş, yedi feleğin ismini biri Arapça ve diğeri Farsça olmak üzere iki beyitle zikretmiştir.

Ör: Be-heftüm çarḥ çün na‘leyn sūdeş: Yedinci felege çünki na‘leynini sürdi. Ya’nî çünki felek-i sābi‘a urûc eyledi ki Zühāl-nām yıldız andadır.

Zühāl ḥal yāft her müşkil ki būdeş: Zühāl-nām yıldızın her müşkili ki var idi, ḥal buldı. Bu iki beytde nükte oldur ki müneccimîn devlet ve sa‘âdeti Müşterîye nisbet idüp Sa‘d-ı Ekber dirler. Ve müşkilât-ı nuḥûseti ve meşā’ibi Zühale nisbet idüp Naḥs-ı Ekber dirler. Bu mezkûr eflākda olan seb‘a-i seyyâreniñ esāmisi ‘Arabîde budur:

Beyt:

Ḳamerest ü ‘Utārid ü Zühre

Şems ü Mirrîḥ ü Müşterî vü Zühāl

Ve Fārsîde esāmisi budur:

Beyt:

Kevākib Meh ü Tîr ü Nāhîd mî dān

Çü Ḥürşîd u Behrām Bercîs u Keyvān

Mezkûr yedi yıldızdan mâ‘adâ kevākibiñ cümlesi felek-i şāmindedir ki anlara şevābit dirler seyrleri ġāyet baṭī oldığıyçün. (E 16a/ S 11a)

Şârih, yıldızlar hakkında bilgi verirken o devirlerde yıldızların halk arasında günlük hayattaki kullanımlarına da değinmiştir.

Ör: Sühā zamm-ı sîn ile şol ḥafī yıldızdır Benāt-ı Na‘ş-ı Kübrādan ki ḥalk ḥiddet-i başarıların anıñla imtiḥān iderler. Nitekim meşelde zıkr olunur: Urīḥa’s-Sühā ve terāni’l-ḳamer. Ya’nī ben aña Sühāyı gösteririm ol baña Ḳameri gösterir. Ve ma‘-hāzā rivāyet olunur ki büyüklüğü yer kadar yedidir. El-‘ilmü ‘inda’llāhi te‘ālā. (E 99a/ S 71b)

Eski dönemlerde evrenin ve onun genel düzeninin nasıl algılandığına ve yorumlandığına dair bizlere ipuçları veren bu bilgiler aynı zamanda günümüz metin şerhi çalışmalarına da yardımcı olacak niteliktedir.

4.1.3.3. Kültürel Bilgiler

Klasik şerh anlayışı çerçevesinde ortaya konulan metinlerin en önemli özelliklerinden biri de toplumun âdet, gelenek, görenek, inanış ve gündelik yaşantısına dair kültürel bilgiler vermesidir. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* içerisinde de gerek Osmanlı toplum hayatına gerekse de Arap, Fars ve Hint coğrafyasının kültürel özelliklerine ait bilgiler bulunmaktadır. Şârih tarafından verilen bu bilgiler günümüz metin şerhi çalışmalarına ve Osmanlı kültürü üzerine yapılan çalışmalara yardımcı olacak türdendir.

Şerhi esnasında düğün ve matem zamanlarında uygulanan geleneklere ve kadınların süslenme usullerine dair bilgiler veren şârih, bu usul ve geleneklerin hangi diyara ait olduğunu ya da hangi vakitlerde uygulandığını belirtmeyi de ihmal etmemiştir.

Ör: Şaçu şaçıcı idiler anıñ üzerine aydan balığa dek. Ya’nī ehālī-i Mısr bi’l-cümle e‘ālī ve ednā Zelîhâ üzerine envā‘-ı sīm ü zer ve aşnāf-ı dürr ü güher nişār eylediler. Nitekim ḳadīmden resm-i ‘arūsandır. (S 150b)

Ör: Cilve lûgat-i ‘Arabda gelin yüzini âşikāre kılmak. Ya’nī ere varacak kız ve gelin ṭonanur ve düğün ḥalkına kendüni yüzi açık seyr itdürür. Anıñ ol vaz‘na cilve dirler. Diyār-ı ‘Araba maḥşûşdur. Āl-i Oşmān fethinden evvel bu vaz‘ aralarında âşikāre imiş

ammā şoñra yasağı sebebiyle mahfî ider olmuşlar ve bu zamānda Mışrdan ğayrı yerde bu vaz‘ kalmamış. Anda da ziyāde hafā ile iderler imiş. (E 43a/ S 31a)

Ör: Nitekim gelinler zifāf vaḳti āyine alup kendülere zīnet virirler. (E 132b/ S 92b)

Ör: Çın memleketiniñ müşki gibi koḳulu saçlarını birbirine düğüm urdı. Nitekim ‘ādet-i nisādır. (E 142a/ S 98b)

Ör: Ay yüzine bir haṭ çekdi çivīdden mīl gibi. Nitekim bānuvānıñ ‘ādetleridir, ruḥsārlarına envā‘-ı zīb ü zīnet virirler. (E 142b/ S 99a)

Ör: Niçün gitdi siyāhlıktan beyāzlığa. Ya‘nī ‘ādet-i ḳadīm budur ki şādlık ve sürür deminde beyāz libās ve yas ve muşibet deminde siyāh libās giyinürler; çeşm-i Zelīhādan bunıñ ‘aksi şādır olup eyyām-ı zevḳ u şafāda siyeh-püş idi, eyyām-ı muşibetde beyāz-püş oldu. ‘Aceb buña bādī vü bā‘iş ne ola? (S 140b)

Ör: Ki Hindūnuñ kārı ‘aksine olur. Ya‘nī Zelīhānıñ gözleri bu āyini meger Hindistāndan aḥz eylemiş idi ki anlarıñ āyini ‘aksinedir. Eyyām-ı sürürda siyeh-püş olup eyyām-ı muşibetde sepīd-püş olurlardı. (S 140b)

Ör: Tābūta siyeh bādām saçmak. Ya‘nī kibār-ı ‘Acemiñ resmīdir ki bir kimesnesi vefāt eyledikde bādāmı siyaha boyayup tābūtına şalarlar. (S 161a)

Ör: Uyḳu hücumı çubuk üzerine tavulcınıñ elini bağlamış idi. Nitekim selāṭın-i ‘Acemde giceler şülş-i aḥīre dek tavul döğüp andan şoñra ferāğat idüp uyurlar idi. (E 44b/ S 32a)

Şârihin, yemeğe tuzla başlamak, uyku vaktinden önce hikâye okumak, ev sahibinin misafire nezaket göstermesi gibi günlük hayata dair gelenek ve göreneklerin yanı sıra sarayda uygulanan usuller, suçlulara yapılan muameleler ve takvîm ilmi hakkında da bilgi verdiği görülmektedir.

Ör: Uyḳu vaḳti hikâye okuyucusı kim olmuşdur? Nitekim ba‘zı yerlerde ‘ādetdir yatağa girdükden şoñra uyḳuya varıncaya dek hikâye okurlar. (S 126b)

Ör: Meclisde ḥazırlara ‘özürler diledi. Ya‘nī kuşūra nazar buyurmañ diyü i‘tizār eyledi. Nitekim mīzbānıñ ‘ādetidir mihmāna. (S 150b)

Ör: Ki sofra üzre tuzdan şürü‘ eyü olur. Ya‘nī kable‘t-‘ta‘ām tuz tenāvül eylemek ‘inde‘l-eṭibbā maḵbūldür. (S 152a)

Ör: Nitekim ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ḥimāra rākib olurdu diyü rivāyet olunur. Ya‘nī ḥimāra binmek sünnet-i rūhu’llāhdır ammā anlar anı töhmet için bindirdiler. Nitekim suçluları ḥimāra bindirirler. (S 120b)

Ör: Pādişāh kūsının feryādı mürtefi‘ oldı. Ya‘nī pādişāh sarāyında kūs dögildi. Nitekim selāṭin-i ‘Acemde şülüṣ-i āḥırde kūs ve ṭabl dögdürmek ‘ādetdir. (S 128a)

Ör: Taḵvīm ‘ilm-i nücūmdan müstahrec bir ‘ilmdir ki eyyām u sā‘ātiñ sa‘d u naḥsı ve ṭālī‘lerin nīk ü bedi anıñla bilinür. Pes Ḥazret-i Mevlānā ‘aḳlı ‘ilm-i taḵvīme teşbīh idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i taḵvīm ki ‘aḳlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭālī‘-i sa‘d naşīb eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āgāz için sā‘at-i sa‘d ve mübārek gün ṭaleb ider tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i vech üzre ve āsānlık ile ḥāşıl ola. (E 2b/ S 1b)

Hâcibî, bir kaftan cinsi olan “nergisîn kaba” hakkında da bilgi vermiş ve bu bilgilerin Sûdî’nin Hâfız divanı şerhinde yer aldığını ifade ederek iktibasta bulunduğu kaynağı belirtmiştir.

Ör: Sûdî-i merḥūm Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfızda buyurur kim: Bir cins ḳaftān vardır ki adına nergisîn ḳabā dirler. Kendüye maḥşūş ḳuşağı olur ki yine kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçkırı gibi. Kiminiñ uçları kilābedünla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḥāş oda oğlanlarınıñ dest-mālleri gibi şāfī altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaşşı şarkup ṭurur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu ḳuşaḳa ḳaşab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisîn didikleri anıñçündür ki yaḳası girih girih olur nergis yaprakları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāz cinsinden olur. (S 114b-49a/ E 67b)

4.1.3.4. Musikî Bilgileri

Şârihin metin içerisinde musikiyle ilgili verdiği bilgiler şunlardır:

Ör: Terāne ır içinde tene ten ten dimege dirler. Ol da bir ḳaç nev‘dir ki yine ehli bilür. (E 3a/ S 2a)

Ör: Cankāh ve zīr ve bem ‘ilm-i mūsikīde her biri bir maḳāmıñ ismidir. (E 49a/ S 35a)

4.1.3.5. Tarihî Şahsiyetler

Şârihin, *Şerh-i Yûsuf u Zeliâ* metni içerisinde çeşitli vesileler ile bazı tarihî şahsiyetler hakkında malumatlar verdiği görülmektedir. Eserde hakkında bilgi verilen bu şahsiyetler; İslamî, Yunanî ve Edebî şahsiyetler olmak üzere üç alt başlık halinde ele alınmıştır.

4.1.3.5.1. İslamî Şahsiyetler

Ör: Murâd Hâce ‘Ubeydu’llâh en-Nakş-bendîdir ki nâzım-ı merhûmuñ üstâdı ve şeyhidir. Bir şâlih çiftci kişi imiş. Bir kalendar andan du‘â taleb idüp du‘â eylemiş, ‘akabince halkdan râğbet peydâ olup bî‘at itmişler, pâdişâh olmuş. (E 20a/ S 14a)

Ör: Nesebi adı gibi arslan arslan üzerine olur. Ya’nî adı ‘Alî Şîr olduğu gibi nesebi dahı ‘Alî bin ebî Tâlib kerrema’llâhu vechehu ve rağiya’llâhu te‘âlâ ‘anhu hâzretlerine müntesibdir ki ol dahı şîr-i Hudâdır. (S 179a)

Ör: Birisi devrân kal‘esinden kapuyı kıparıcıdır. Ya’nî ol iki arslanıñ biri ‘Alîdir ki Hayber kal‘esini fethde kal‘a kapusını zür-bâzusıyla kıparmışdır. Anıñ bir ismi dahı Haydardır, arslan demekdir ve aña şîr-i Hudâ dahı dirler. Niteki leysu’llâh ve esedu’llâh demekle şöret-yâbdır. (S 179a)

4.1.3.5.2. Yunanî Şahsiyetler

İslam dünyasında özellikle hekimliği ile tanınan Câlînûs’un (Galen) metindeki bahsi dünyaya olan bağılılığıyla ve öldükten sonra da dünyayı küçük bir delikten dahi olsa yine görebilme arzusuyla geçmektedir. Şârihin Câlînûs’a dair rivayet ettiği bu bilgiye Mesnevî’de rastlanmaktadır (Karaismailoğlu, 2010: 413).

Ör: Henûzet meyl-i in vîrâne bâkî: Henüz saña bu vîrâneniñ meyli bâkî olur. Ya’nî hubb-ı dünyâ hâtırından çıkmayup öylece teslîm-i rûh eylersin. Rivâyet olunur ki Câlînûs-ı tabîb beğâ-yı nefis ba‘de helâkü’l-beden ve ma‘âd-ı mev‘udda mezkûr olan ahvâl-i sa‘âdât ve ehvâl-i mihen hûşusından cezm ü yakîn hâsıl itmemişdi ve bu sebebdan akrânı katında ism-i hakîm ıtlâk olunacak dereceye vâsıl olmamışdı. Lâ-cerem âhîr-i ‘ömr ve zamân-ı rihletinde ki kabâ-yı beğâ-yı fânîden bî-naşîb ve murğ-ı rûh-ı bî-fütûhı kafes-i kâlibdan pervâz itmege karîb oldu, tahassür ü tahazzün idüp dir idi ki:

N’olaydı ferc-i ester deñlü bir fürce olaydı ki bu ‘âlemden müfâraķat itdigimden şöñra gâhî ol fürce ķatına gideydim ve andan bu ‘âlemi bir miķdâr teferrüc ideydim. (S 167a)

4.1.3.5.3. Edebî Şahsiyetler

Mezkûr ‘Alî Şîr Caġatay lisânı üzre şâhib-i dîvân ve şâhib-i ħamsedir ki maĥlaş-ı şerîfî Nevâyîdir. Nâzım-ı merhûm Bahâristânda ravza-i heftümde menâķıb-ı şerîfesini beyân buyurmuşdur ki anıñ ġazeliyyâtı on bingden ziyâde ve meşneviyyâtı otuz iki bingde ķarîbdır diyü buyurmuşdur ve nâm-ı şerîfine ol kitâbda Tâzî ve Derî zebânı üzre zıķr olunan mu‘ammâ bunlardır: باسم على شیر Be-ism-i ‘Alî şîr

‘Alâ-seyri’l-efâzıl sirtu dehren

Ve aĥreztu’l-fezâ’il bi’l-fevâzıl

Ve bismik fuķtu ehle’l-fazlı ķarran

Lizâ şûretihi fevķa’l-efâzıl

Dîġer:

Kûnh-i nâmeş der-taĥallüşhâ neyâyed hîķ kes

Ber-leb-i yâbendegân ez-vey Nevâyî dâñ u bes (S 179a)

4.2. Şârih

Bu bölümde ilk olarak Hâcibî’nin şerh tekniġi deġerlendirilmiş sonrasında ise şârihin şahsî yorumlarını sağlam temellere dayandırmak, şerhini zenginleştirmek amacıyla ayet, hadis ve Arapça, Farsça, Türkçe manzum parçalardan yaptığı iktibaslar belirlenen konu başlıkları altına ele alınmıştır.

4.2.1. Hâcibî’nin Şerh Metodu

Edebiyatımızda mühim bir yere sahip olan metin şerhi geleneġinde, anlaşılmada zorluk bulunan edebî eserlerin türlü yönlerden izahının yapılarak daha kolay anlaşılır hâle getirilmesi esas alınmıştır. Bir metni klasik şerh anlayışı çerçevesinde ele alacak olan şârih, öncelikle beyitlerin doġru bir şekilde Türkçeye tercümesini yapar. Daha sonra kelime ve terkiplerin sözlük anlamları, gramer özellikleri, bu kelime ve terkiplerin

birbiriyle olan anlam ilişkisi ve metne kazandırdığı yeni manalar üzerinde durur. Kendi entelektüel kapasitesine, ilmî ve kültürel seviyesine, bilgi birikimine göre metni ana hatlarıyla ortaya koyar. Bu bağlamda *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* şârihi Hâcibî'nin dönemin geleneksel şerh anlayışına uygun bir metin şerhi yaptığı ve kendi bilgi birikimini esere yansıttığı görülmektedir.

Hâcibî'nin şerh metodunu şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Şârih, *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin hiçbir beytini atlamadan metnin tamamını şerh metnine dâhil etmiştir. Şerhi yaparken beyitler halinde değil mısra mısra ele almıştır.

2. Şârih *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinde genellikle önce Farsça beytin Türkçe tercümesini vermiş, daha sonra uygun gördüğü takdirde izahatta bulunmuştur, ancak bazı durumlarda önce birtakım malumatlar verip daha sonra beyti tercüme ettiği de görülmektedir.

Ör: Hemân bihter ki mâ heştî hevesnâk: Heves ârzûnâk, ihtilâtdan 'ibâretdir ki işrâb tarîkı ile ola. Hevesnâk içine ârzû siñmiş nesnedir. Kemâl-i tekeyyüften nâkla ta'bîr iderler. Meşelâ ğamnâk, afyonnâk dirler. Ya'nî hemân eyürek budur ki biz bir avuç heveslü. (E 5b/ S 4a)

Ör: Bedû âr ez-heme rûy-ı irâdet: Bedû aşlında be-ûdur ki hemze dâla ıalb olmuştur. Ya'nî aña getür cümleden irâdet yüzini. Hâşılı irâdetiñi ancak Hudâya haşr eyle. (E 7b/ S 5b)

3. Mısraın Türkçe tercümesini yapan şârih, mısraı daha açıklayıcı hale getirmek istediğinde “ya'nî” kelimesiyle bağlantı kurup çeviriyi açıklamaya devam etmiştir.

Ör: Bih ez-ıurrem gülistân bûd hâne: Hânesi şâd güllükden eyü idi. Ya'nî Yûsuf 'aleyhi's-selâm Zelîhâniñ 'inde iken anıñ hânesi gülistândan laţîf ve bâğ u bostândan nazîf idi. (S 122a)

Ör: Ne-dîd ez-râst güften hîç çâre: Toğrı söylemekden hîç çâre bulamadı. Ya'nî bir hîle yolu bulamadı ki toğrıyı terk idüp ol yola sülûk ide. (E 52b/ S 37b)

4. Şârih, mısraın tercümesinden sonra uygun gördüğü kısımlarda kelime ve ekleri gramer açısından tahlil etmiş, kelimelerin hareke kayıtlarını vermiş, cümle ve kelimelerin türleri hakkında bilgi sunmuştur.

Ör: Güşād ez-çeşmeeş fevvāre-i cūd: Anıñ puñarından cömerdlik fevvāresi açıldı. *Fevvāre* fānıñ fethi ve vāvıñ teşdidiyle oma didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ kaynamasıdır. Ya‘nī kalem olup olacağı cümle yazdı ve bu kâ‘ināt zuhūra geldi ve alā yevmi‘l-kıyām cömerdlik çeşmesi kaynayup muḳadder olan kâināt zuhūra gelmekdedir. (E 31a/ S 21b)

Ör: Çi ḥāşıl z‘ān çi ez-mā kūşışī nīst: Ne ḥāşıl ol sebebden ki bizden dürüşüş yokdur. Ya‘nī bizlerde ol nūr-ı hidāyeti kesbe sa‘y u himmet yok. Murād kuşūrını i‘tirāfdır. *Pūşış ve kūşış* ism-i maşdardırlar cünbiş gibi ki Türkīde andan ta‘bir deprenişdir. (E 8a/ S 5b)

5. Kelimelerin lügat anlamlarını veren şârih bazı durumlarda Türkçe ve Arapça karşılıklarını da yazmış, bazen de “bunda murād, bunda nükte oldur/ budur ki” gibi yapılarla kelimenin mecazî ve yan anlamlı kullanımlarını da vermiştir.

Ör: Çü Yūsuf burc-ı hevdecrā ber-endāht: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām hevdecin burcını atdı. Burc ḥişārın bir cānibinde olan yapuya dirler, rükn ma‘nāsına. Bunda murād hevdecin perdesidir. Ya‘nī çünki perdeyi ḳaldırdı. (E 98b / S 71a)

Şârih, beytin tercüme ve izahını yaptıktan sonra uygun gördüğü durumlarda beyitteki asıl ve ince manayı “bunda nükte oldur ki” ibaresiyle açıklamıştır.

Ör: Mu‘anber sāyebān ber-ḥ‘ābnākān: Anıñ ḳaşı ‘anberlenmiş bir gölgelik idi uyḳulu olanlar üzerine. Bunda nükte oldur ki ḳaş göz üzerinde olur göz ise uyḳuludur. Güyā gözi uyḳuda ḳaşı aña sāyebān idi. (E 45b/ S 32b)

Ör: Müşemmen revzenī ez-heşt gülşen: Sekizlenmiş pencere sekiz gülşenden. Bunda nükte oldur ki ḥā ḥisāb-ı ebcedle sekizdir. Ḥā ḥarfı Muḥammed lafzında bulunduḡıyçün ebvāb-ı cennet sekiz oldı. (E 10b/ S 7b)

Ör: Ber-āmed z‘āngeheş nām-ı tamāmī: Andan soñra aya tamāmlık nāmı geldi. Bunda nükte budur ki dāḡdan murād keydir. Key lafzınıñ ‘adedi ebced ḥisābınca otuz olur.

Ya'nī ol ḥazret ayıñ üzerine eylediği key anıñ tamāmına ba'ış oldu, ya'nī kūrş-ı mäh üzerine urdığı dāğ anıñ tamām otuz gün olmasının sebebi oldu. (E 15a/ S 10b)

6. Şârih geleneksel şerh anlayışına uygun olarak metinle ilgili gerekli bilgileri okuyucuya vermiştir; ancak anlaşılmayacağını düşündüğü yerlerde şerhini bu bilgilerle sınırlı tutmamış, mananın anlaşılmasına yardımcı olabilecek gerekli malumatı ve şahsi yorumlarını da şerh metnine ilave etmiştir.

Ör: Çihilrā sāht şaşt-ı ū dü pencāh: Kırkı anıñ altmış iki elli eyledi. Hesāb-ı ebcedle mīm kırkıdır. Sīn altmışdır. Nūn ellidir. Çihilden murād ḥalka-i mähdir ki şak olmazdan evvel mīm şeklinde idi. Altmışdan murād sebbābeniñ sīnidir ki ol lafzıñ evvel ḥarfidir ve bunda işāret vardır ki aya işāret mübārek barmağının ucıyla olmuştur. İki elliden murād mäh şak olup iki nūn şeklinde olduğudur ve bunda nükte oldur ki altmış kırka zām olunca iki elli olur. Güyā sebbābe sīniyle mīm-i ḥalka-i mähniñ ictimā'ından iki pencāh ḥuşūle geldi. Hezārān āferīn ber-fıkr-i Cāmī. (E 12a/ S 8b)

Ör: Girifte şan'at-ı zencīr-bāzī: Zencīr-bāzlık şan'atını tutmuş idi. Ya'nī yıl esdikde ol kuzıların kıyruqları ve arkaları üzerinde olan tüyler bölük bölük olup zencīr şeklinde görünür, deryā yüzü gibi temevvüc eyler idi. Nitekim nev'an anda daḥı bir şafā vardır. (E 117a/ S 83a)

7. Şârihin bazen de metnin aslına bağlı kalmaya çalışarak kelime kelime tercüme yaptığı görülmektedir. Şârihin bu tutumu onun tercüme ile şerh yapmak arasında kararsız kaldığını gösterebileceği gibi beytin izah edilecek bir yönü olmadığını düşünerek yaptığı bilinçli bir tercih olarak da yorumlanabilir.

Ör: Ḥorūs ez-ḥ'āb-ı şeb şūd gerden-efrāz: Ḥorūs gice uykusından boyun yüceldici oldu. (S 128a)

Ör: Ne rüy-ı ān ki der-zindān küned rüy: Ne o yüz ki zindāna yüz ide. (S 128b)

8. Metni şerh ederken kelimelerin cümle içindeki kullanımlarına ve görevlerine dikkat eden şârih, kelimelerin farklı anlamları hakkında bilgi verdikten sonra metnin anlam bütünlüğüne uygun olan mananın hangisi olduğunu belirtmeyi de ihmal etmemiştir.

Ör: Eger üfted kabûl-i himmeteş müft: Eger anıñ kabûli himmeti müft ü meccānen vāķi‘ ola. Üfted fi‘l-i māzīdir. ‘Arabīde vaķ‘a gibi iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri düşmek, suķūt ma‘nāsına, biri de bir şeyiñ keynūnetinden ‘ibāretidir. Türkīde de müsta‘meldir. Meşelā böyle vāķi‘ oldu dirler. Bunda ikinci ma‘nā murāddır. Ya‘nī eger H̱āce ‘Ubeydu’llāh kabûl eyleye. (E 21a/S 14b)

Ör: Kımāt ez-perde-i dil kerdemet sāz: Yürek perdesinden saña yûrak ben düzdüm ve koşdum. Kımāt kesr-i kâfla yürek, ya‘nī şol nesne ki anıñla beşikde oğlanı bağlarlar, ba‘zı yirlerde bağırdağı dirler. Dil gönül ve yürek ma‘nalarında müşterekdir ki bunda murād ikincidir. (E 51b/ S 36b)

9. Şârih, metni şerh ederken başka nüshaları da kontrol etmiştir. Nüshalar arasındaki kelime, mısra ve beyit farklılıklarına değinirken hangi anlamın daha uygun olduğuyula ilgili izahta bulunmayı da ihmal etmemiştir.

Ör: Semen-ruhsāregān sīmīn-cebīnān: Semen yañaqlılar gümüş alınılılar. Ba‘zı nüshada cebīnān yerine *sūrīnān* vāķi‘ olmuş, ya‘nī sağırları gümüş. Ammā bu lafzın çendān münāsebeti yokdur. (E 135b/ S 94b)

Ör: Ne-būdī vü zebān-dānī ne-büdet: Sen yok idiñ ve dil biliciliğñ dağı yok idi.

Me-bāş imrüz k’ān hem nīst būdet: Olma bugün ki ol hem saña yok olur. Ya‘nī iki ‘adem mā-beyninde ẖādīs olan bugün ki vücūdı dağı rāh-ı ‘aşķda nā-būd eyle ki bi’z-zarūr nā-būd olsa gerekdir. Bu beyt ba‘zı nüshada böylece vāķi‘ olmuşdur: **نبودی و زیانی** Ne-būdī vü ziyānī hem ne-büdest: Sen yok idiñ ve saña bir ziyān dağı yok idi. **مباش امروز هم کاینست سودت** Me-bāş imrüz hem k’īnest sūdet: Olma bugün hem ki saña fā’ide budur. Ya‘nī sen ma’dūm idiñ ve mukteżā-yı beşerīyyet ile senden bir haṭā şādır olmamışdı tā ki üzerine bir zarar-ı uhrevī terettüb ide bugün ki gün dağı eyyām-ı mevcūdiyyetiñi farṭ-ı muḥabbet-i maḥbūb-ı ḥaķīķīde şarf ve bezl eyle ki ancak saña fā’ide budur. (S 131a)

10. Şârih, kelimelerin lügat anlamlarını verirken çeşitli kaynaklardan yararlanmış ve bazı durumlarda bu kaynakların ismini zikrederken, bazen de lügatde, lügat-ı Arabda gibi genel ifadeler kullanmıştır.

Ör: Zi-dest-endāzī-i āfāk restī: Āfākīn zulminden kurtulur idi. Dest-endāz ıştırılâhda zulm dımeğdir. Lügat-i Sünbül-zâdede mezkûrdur. (E 37a/ S 26a)

Ör: Gehī der-cilve-i eyvân hırāmī: Ba‘zı vâkıf eyvânda şalınmışlık cilvesinde idi. Cilve lügat-i ‘Arabda gelin yüzini âşikâre kılmak. (E 43a/ S 31a)

Ör: Be-şeb çün nergis-i sîr-âb huftī: Gice nergis-i sîr-âb gibi uyurdu. Sîr-âb lûgatde şuya kanmış ma‘nâsınadır ammâ mecâzen tarâvetden ve le‘âfetden ve şafâvetden ‘ibâretdir. (E 31b/ S 43b)

11. Şârih daha önce verdiği bir bilgiyi tekrar etmekten kaçındığı noktalarda malumatın daha önce verildiğini ifade ederek sözü uzatmamayı tercih etmiştir.

Ör: Gulāmân-ı kaşab-püş u kemer-bend: Kaşab örtünücü ve kemer bağlayıcı, ya‘nî nergisîn kabâ câmelü gulâmlar. Nitekim bunuñ tafşîli mürûr eyledi. (E 78a/ S56b)

Ör: Be-düzdî der-cihânem sâht bed-nâm: Cihân halkı içinde uğrılık ile beni bed-nâm ve rüsvây eyledi. Nitekim bunuñ tafşîli sebkat itdi. (E 126b/ S 88b)

Ör: Yekî ez-tîğ engüşân kalem kerd: Birisi tîğden barmaklarını kalem itdi. Tîğden murâd gezlikdir ki kalem-tırâş şeklinde olan bıçağa dirler. Nitekim mürûr itdi. (S 114b)

12. Şârihin, bazen de daha önce verdiği bir bilgiyi daha sonra birkaç kez yinelediği durumlar söz konusudur ki bu bir şerh kusuru sayılabilir.

Ör: Be-ber kerde kabâhâ-yı kaşab-reng: Kaşab renkli kaftânları üzerlerine itmişler idi. Ya‘nî açık yeşil libâslar giyinmişler idi. Sûdî-i merhûm Dîvân-ı Hâfız şerhinde buyurmuşdur ki: Bir cins kaftân var ki kendüye mahşûş kuşağı olur ki kendiniñ içinden geçer, tuman uçkuru gibi. Kiminiñ uçları kilâbedünla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ hâş oda oğlanlarınıñ dest-mâlleri gibi şâfi altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaşı şarkup тұrur. ‘Ādet bu kuşakda böyledir, bu kuşağa kaşab dirler. Ol kabânıñ zîneti anıñladır. Ve bu kabâyâ nergisîn dirler. Anıñçün ki yakası girih girih olur nergis yaprakları gibi. Ve bu kabâ ‘âdeten beyâz cinsinden olur. Nergis şol çiçekdir ki ortasında bir kadeh var ve kadehiñ etrâfında dibinden çıkmış akçeye beñzer altı beyâz çiçeği var. ‘Arab nercis dir, Rûmda zerrîn kadeh dirler. Hâşılı bu makâmda kabâhâ-yı kaşab-rengden murâd mezkûr nergisîn kabâ olmak muhtemeldir. (E 67b/ S 49a)

Be-her târeş girih şad cân u şad dil: Ol ridânîñ her teline yüz cân ve yüz gönül düğüm idi. Sūdî-i merhûm Şerh-i Dîvân-ı Hâfızda buyurur kim: Bir cins kaftân vardır ki adına nergisîn kabâ dirler. Kendüye mahşûş kuşağı olur ki yine kendini içinden geçer, tuman uçkuru gibi. Kiminiñ uçları kilâbedünla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ hâş oda oğlanlarınıñ dest-mâlleri gibi şâfi altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaşı şarkup turur. ‘Âdet bu kuşakda böyledir, bu kuşağa kaşab dirler. Ol kabânîñ zîneti anıñladır. Ve bu kabâyâ nergisîn didikleri anıñçündür ki yakası girih girih olur nergis yaprakları gibi. Ve bu kabâ ‘âdeten beyâz cinsinden olur. Hâşılı Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm bu cins kaftânı giyinüp ol kuşağı kuşandı ve gören ‘âşık-ı bî-çâreleriñ cân u gönli aña ma’kûd oldu. (S 114b)

Ör: Hatt mahbûblarıñ şakal yerinde karınca ayağı gibi ürperen mûlardır. (E 34b/ S 24b)

Hatt mahbûblarıñ şakal yerinde karınca ayağı gibi ürperen mûlardır. (E 26b/ S 18b)

Ör: Kûs tabl-ı kebîr ma’nâsınadır. (E 35a/ S 24b)

Kûs tabl-ı kebîr ki kârbân halkı şehirleyin göç vaktinde ururlar. (E 74b/ S 54a)

Kûs meşhûr büyük tabldır ki göç vakti ururlar. (S 144a)

13. Şerh metinlerinde çok sık kullanılan kalıplaşmış geçiş cümlelerine şârih de konunun akışına uygun devam etmek için yer verir.

Ör: Şeved tâli‘ zi-burc-ı delv mähî: Delv burcından bir ay tülû‘ idici ola. Delv lafzında letâfet vardır. Nâzım-ı merhûm bu iki beytle temhîdden sonra maksûda şürû‘ ider buyurur. (E 92b/ S 67a)

Ör: Küned ‘âşık kesânra gâ’ibâne: Gayrıları gâ’ibâne ol zîbâ nigâra ‘âşık ider. Nâzım-ı merhûm bu dört beyt ile temhîdden sonra kıssâya şürû‘ ider buyurur. (E 104b/ S 75a)

Ör: Çü neb’ved ‘aşk-ı ‘âşıkra kemâlî: Nâzım-ı merhûm kıssadan ma’rifet beyânına şürû‘ ider buyurur ki çünkü ‘âşıkıñ ‘aşkına bir kemâl olmaya. Ya’nî çünkü kemâlde olmaya. (S 119b)

14. Metnin genelinde sanattan uzak, açık ve anlaşılır bir dil kullanan şârihin yer yer dilinin ağırlaştırdığı da görülmektedir.

Ör: Çü net'vāned ki bā-āteş sitized: Çünkü kâdir olmaya ki âteşe güc ide? Ya'nî ne hoşdur ol civân-ı pür-tavkân ki tekâzâ-yı şehvâtla mele'ân ve nîrân-ı iştiyâk ile sūzân iken mücânebet-i iştifâ ve âb-ı şabr ile anı teskîn ve itfâ eyleye. (E 128b/ S 90a)

Ör: Cānânı pehlûsında iken envā'-ı gunc u delâl ibrâz idüp ebrûları üzre çîn-efrâz ider idi. Elân vişâl-i cānāndan me'yûs ve 'izz ü iķbâlden müdbir ü menkûs olup envā'-ı âlām u şedâ'ide taḥammül ḥadd-i imkândan dūr olmağla kemâl-i ıztırâb u ıztırârdan ruḥsârı üzre bûklümler ve kırışıklar 'arîz olur idi. (S 140a)

15. Şârih, mısraın çevirisini yaptıktan sonra uygun gördüğü yerlerde edebî sanatlara değinmiş, edebî terimlerle ilgili bilgiler vermiştir.

Ör: Ve şefâ'at nûrunı iktibâsa dürüşmek beyânındadır. İktibâs nâr-ı mu'azzamdan şu'le-i nâr almağdır. Bunda şefâ'ati nûr-ı 'azîme ve tâlib-i şefâ'ati ol nûrdan muķtebese teşbîh eylemişdir. (E 18a/ S 12b)

Ör: Zi-fikr-i kâfiye der-tengnâ bûd: Kâfiye fikrinden tar yerde idi. Kâfiye şol ḥarfdır ki kaşîde anıñ üzerine binâ olunur. Bunda murâd iki mısrâ'ın âḥiridir. (S 177a)

16. Şârih, şahsi yorumlarına destek sağlamak, manayı kuvvetlendirmek ve daha anlaşılır hale getirmek amacıyla ayet, hadis, kelam-ı kibar ve farklı dillerde manzum parçalardan iktibaslar yapmıştır.

Ör: Dem-i âḥir k'ez-ân kesrâ güzer nîst: Âḥirü'l-emr ki ol 'âmilden kimseye giçit yokdur. Nitekim {إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمُرْصَادِ} buyurulmuşdur. (E 7b/ S 5b)

Ör: Peder bûg'zâr u ferzend-i hüner bâş: Pederi terk eyle ve hüner oğlı ol, ya'nî kesb-i ma'ârif eyleyüp anıñla iftiḥâr eyle. Beyt:

Kesb eyle hüner da'vâ-yı merdāneyi boş ḳo

Leb-rîz-i mey ol na'ra-i mestāneyi boş ḳo (S 172b)

4.2.1.1. Göndermeler

Hâcibî, şerhi esnasında uygun gördüğü yerlerde açıklamalarını kuvvetlendirmek amacıyla farklı kaynaklara başvurmuş ve daha önce şerh ettiği birtakım hususların sonra yine karşısına çıkması neticesinde tekrara düşmekten kaçınmış ve bu bahislerin daha

evvel geçtiğine dair “tafsîli mürûr eyledi, tafsîli sebkât eyledi” gibi ifadeler kullanarak önce şerh ettiği yere göndermeler yapmıştır; ancak metin içi bu göndermeler esnasında şârih bahsin daha evvel nerede geçtiğine dair herhangi bir malumat vermemiştir.

Ör: Ġulāmān-ı kâşab-püş u kemer-bend: Kâşeb örtünücü ve kemer bağlayıcı, ya’nî nergisîn kabā cāmelü ġulāmlar. Nitekim bunuñ tafsîli mürûr eyledi. (E 78a/ S 56b)

Ör: Be-düzdî der-cihānem sâht bed-nām: Cihān halkı içinde uğrılık ile beni bed-nām ve rüsvây eyledi. Nitekim bunuñ tafsîli sebkât itdi. (E 126b/ S 88b)

Şârih genel olarak metin içi göndermelerde önceye işaret ederken bir örnekte, yaptığı bir açıklamayı ileriki bölümlerde yeri geldiğinde daha detaylı şerh edeceğini “nitekim tafsîli gelür” ifadesini kullanarak belirtmiştir.

Ör: Bi-‘ayniñ ān yekî çün ān diger yek: Bi-‘aynihi havuzuñ biri ol biri gibi idi. Ya’nî birisi ol birinden cüz’î kiçirek idi. Nitekim sağ göz şol gözden cüz’î kiçirek olur. Bâķî hey’etde biri, ol biri gibi idi, yâhud ol iki havuzuñ beyninde ķurbiyyetde cüz’î fark var idi. Nitekim iki göz birbirine ķarīb olup ara yerde enf taht gibi mürtefi’ olur. Anlarıñ miyānında daķı taht-ı bülend var idi. Nitekim tafsîli gelür. (E 130b/ S 91b)

Şairihin, düşüncesini desteklemek, şerhini zenginleştirmek amacıyla yaptığı bu metin içi göndermeler, onun şerh metninin tamamına hâkim olduğunu göstermektedir.

4.2.1.2. İktibaslar

Sözlükte “ateşten köz almak” manasına gelen iktibas mecazi olarak “bilgiyi elde etmeye çalışmak, birinin ilminden istifade etmek” anlamındadır. Nesirden ziyade nazımda söz konusu olan iktibas, sözü pekiştirip güzelleştirir, ifadeye canlılık ve sıcaklık kazandırır (Durmuş, 2000: 52). Arap belâgatına baġlı olarak İran ve Türk edebiyatına da intikal eden iktibas, ilk olarak Kur’an veya hadisten yapılan alıntılar için kullanılsa da daha sonra ayet ve hadislerle beraber Arapça-Farsça-Türkçe özlü sözleri ve meşhur mısraları da kapsamıştır (Uzun, 2000: 53).

Hâcibî, şerhi esnasında uygun gördüğü yerlerde ifadeye canlılık kazandırmak, manayı kuvvetlendirmek ve daha anlaşılır hale getirmek amacıyla ayet, hadis, kelam-ı kibar ve manzum parçalardan yararlanmıştır. Şârihin şerh tekniġi olarak da

değerlendirebileceğimiz ve şerh metnine zenginlik kazandıran bu iktibaslar aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir.

4.2.1.2.1. Âyet-i Kerimeler

Şârihin, manayı zenginleştirmek, metin içerisindeki tercüme ve yorumlarına sağlam bir dayanak oluşturmak amacıyla Divan edebiyatının önemli kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim'den yaptığı tam ve kısmî iktibaslar şunlardır:

Ör: Te'āla'llāh zihī Kayyūm u Dānā: Nās arasında ta'accüb idecek yerde Te'āla'llāh ve Sübhāneke dirler, 'örf olmuştur kâla'llāhu te'ālā,

{سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ} Ya'nī bu ne 'aceb 'azīm bühtāndır. Ya'nī Hudā-yı müte'āl ne 'aceb güzel Kayyūm ve Dānādır. (E 4a/ S 2b)

Ör: Nevā-yı لا أُحِبُّ الْآفِلِينَ zen: {لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ} āvāzını ur. Ya'nī māsivādan münkaṭı' olup Bār-ı Hudāya teveccüh-i te'emmüle teveccüh eyle. (E 6b/ S 5a)

Ör: Dem-i āhir k'ez-ān kesrā güzēr nīst: Āhirü'l-emr ki ol 'āmilden kimseye (S 5b) giçit yokdur. Nitekim,

{إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ} buyurulmuştur. (E 7b/ S 5b)

Ör: Mesīh ez-maḳdem-i ū müjde'ī gūy: 'İsā 'aleyhi's-selām anıñ kudūmından bir müjdeci idi. Nitekim İncilde:

{يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ} buyuruldu. (E 11b/ S 8a)

Ör: Ki {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَا بِعَبْدِهِ}: Ya'nī melekler bu nazm-ı celīlīñ mā-şadağını diyici oldılar. (E 15a/ S 10b)

Ör: Eger bisyār eger kem her çi hest ūst: Eger çok eger az her ne var ise odur. Ya'nī cümle mevcūdāt kaffe-i maḥlūḳāt anıñ emrine rām ve hükmine maḥkūmdurlar. Aşla hükminden ḥāric nesne yokdur, yāḥud,

{كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ} mışdākınca dükeli 'ālem ḥ'āb ve ḥayāl meşābesinde olup helāki ve fenāsı muḳarrer ve muşaddaḳ ve Hudā-yı müte'ālīñ ezelī ve ebedī olması ḥaḳ ve muḥaḳḳaḳ olmağla hemān ki bir şey' yokdur. İllā Hudā-yı müte'āl vardır. Ma'lūm ola

ki bu ebyāt-ı erba‘anîñ zāhir ma‘naları mezālîk-i aqdāmdır. Başiret üzre olmak gerekdir. (E 22a/ S 15b)

Ör: Çü şüd tedrîs-i İdrîs āsmānî: Çünkü İdrîsîñ tedrîsi āsmānî oldu. Ya‘nî çünkü semāya şu‘ūd eyledi. Nitekim Bār-ı Hudā buyurmuşdur:

{ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا } (E 35a/ S 25a)

Ör: { أَرْسِلْهُ غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْهَبْ } : Anı gönder yarın yiyüp içsün ve oynasun. Hāşılı bizimle şahrāda tena‘um ve şafā eylesün. (E 88a/ S 64a)

Ör: Zi-tü dil rîşter pîşet resānem: Göñülleri senden yaralurek öñiñe irişdürürüm. Ya‘nî anların ıztırāb ve ıztırārları seniñ bu şiddetinden dahı ziyāde olup,

{ يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَ أَهْلَلْنَا الصُّرُ و جَنَّا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ } diyerek saña ilticā itdürürüm. (E 92a/ S 67a)

Ör: Zi-cāneş bāng-ı yā büşrā ber-āmed: Ol merdiñ cānından { يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ } āvāzı zāhir oldu. (E 93b/ S 68a)

Ör: Hıṭāb-ı cümle evfu bil uḳūdest: Cümle hıṭāb-ı ‘izzet

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ }dur. (S 172b)

4.2.1.2.2. Hadis-i Şerifler

Hâcibî, ayetlerle birlikte Hz. peygamberin sözlerinden de iktibaslar yaparak yorumlarını kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. Metinde geçen hadis-i şerifler şunlardır:

Ör: Fūrūbend ez-yekī leb v’ez füzūnî: Min-ciheti’l-‘aded birlikden ve ziyādelikden tutağını bağlaya yaḥūd keyfîyyet ve kemiyyetden bahş idüp Hudā-yı müte‘āl ḥaḳḳında zīyāde ve noḳşān söyleme. Zīrā zātu’llāhdan bahş menhīdir. Nitekim,

الله تفكروا في الآء الله ولا تفكروا في ذات الله buyurulmuşdur. (E 17b-5 b/ S 12a-4a)

Ör: Be-muḳteżā-yı الرحمة تنزل الصالحين عند Şālîḥleri zıkr vaḳtinde raḥmet nāzil olur bu ḥadîs-i şerîf muḳteżāsınca. (E 19b/ S 14a)

Ör: Ki zād-ı reften-i rāh-ı behişt: Ki cennet yolına gitmek azığıdır. Hāşılı H̄āce ‘Ubeydu’llāhiñ ma‘īseti zirā‘at ile idi. Zirā‘at ise efḍal-i envā‘-ı iktisābdır. Zīrā haseneyni cāmi‘dir. Hem ma‘īset-i dünyā hem zaḥr-ı āḥiret bu ebyātda

الدنيا مزرعة الآخرة ḥadīṣ-i şerīfine daḥı telmīḥ vardır. (E 20b/ S 14b)

Ör: Nūḥust īn cünbiş ez-ḥüsn-i ezel ḥāst: Evvel bu depreniş ḥüsn-i ezelden kâlkıdı. Ya‘nī

مخفياً فأحببت ان اعرف فخلقت الخلق muḫtaṣāsınca eñ evvel Ḥudā-yı müte‘āl kendüyi izhār eyledi. Ba‘deẓā ‘aksi sa’ir maḥlūkāta düşdi. (E 27a/ S 19a)

Ör: Bi-güftā der-güneh fermān-berī nīst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Günahda fermān-berlik, ya‘nī buyruğa itā‘at idicilik yokdur. Nitekim

لا طاعة للمخلوق في معصيته الخالق buyurulmuşdur. (E 146a/ S 101a)

Ör: Besī bihter zi-rūy-ı üst ḥūyeş: Anıñ yüzinden ḥuyı ziyāde eyürekdir. Nitekim ḥadīṣ-i şerīfde vārid olmuşdur. اطلبوا الخير عند احسان الوجوه (S 121a)

Ör: Ber-āmed neyyir-i eş-şeybu nūrī: Eş-şeybu nūrī ‘alāmeti zāhir oldı. Ya‘nī eyyām-ı şebābiñ zevāliyle kalbden körlük ve kālīb ile rāh-ı Ḥaḫdan dūr u mehcūruluk nihāyet bulup ḥadīṣ-i ḫudsī ان ادب نوري بناري الشيب نوري اناحيي maẓmūnı şerīfī üzre ‘alā’im-i maḡfīret-i Yezdānī zāhir oldı. (S 175a)

4.2.1.2.3. Arapça-Farsça İbareler

Şârih, şerhi esnasında uygun gördüğü durumlarda Arapça-Farsça özlü ve meşhur sözlerden de yararlanmıştır. Metinde geçen bu ibareler şunlardır:

Ör: عليه من الصلوة افضلها و من التحيات اكملها ‘Aleyhi mine’ş-şalavāt efḍaluhā ve mine’t-taḥiyyāt ekmeluhā: Şalavātıñ efḍali ve taḥiyyātıñ ekmeli anıñ üzerine olsun. (E 10a/ S 7a)

Ör: ‘Alem ber-lā-mekān bī-ḥırka efrāşt: ‘Alem-i rūḥını lā-mekān üzerine ḥırkasız yüceltdi. Hāşılı mekāndan münezzeh ve muḫaddes olan Ḥudā-yı müte‘āle rūḥıyla vuşul buldı, el-‘ilmu ‘inde’llāhi te‘ālā. (E 17a/S 16b)

Ör: Ez-û yek-kaṭre ez-meh tā be-māhī: Ol deñizden bir kaṭredir kaṃerden zīr-i zemindeki semege dek. *Veṣālike huve 'l-ifrāṭu 'l-mubīn*. (E 21b/ S 15a)

Ör: Zi-baḥreṣ key būved imkān-ı temyīz: Ol kaṭreyi deñizden kaṣan temyīz imkānı olur. Ya'nī ḥāce fenāfi'llāh olduğda maḥv olup kendüden bir eṣer kalmaz dimekdir. Ma'lūm ola ki bu ebyāt-ı erba'anıñ zāhir ma'naları ḥavf u ḥaṭardan ḥālī degildir. Ma'nā-yı zāhirden ḥazer üzre olmak gerekdir. *Ve ille 'l-vucūdī eṣeddu kufran min 'ābidi 'l-veṣeni* māşadaḳınca ḥızlān-ı ebedī ve ḍalālet-i sermedī muḳarrer ve muḥaḳḳaḳ olur. (E 22a/ S 15b)

Ör: Şüdens ez-bī-ḥodī Subbūḥ-ḡüyān: Bī-ḥodluḳdan *subbūhun kuddūsun rabbunā ve rabbu 'l-melā'iketi ver 'r-rūh* diyici oldılar. (E 27a/ S 19a)

Ör: Ber-āmed ḡulḡul-ı Sübhāne zī'l-mülk: *Subḥāne zī 'l-mulki ve 'l-melekūt* ḡulḡulı zāhir oldu. (E 27b/ S 19a)

Ör: Tüyī pūşide vü ū āşikārā: Sen mestürsun, ol āşikāredir. Nitekim Ebū Bekir eṣ-şiddīḳ raḍıya'llāhu te'ālā 'anh ḥazretlerinden rivāyet olunmuşdur: *Mā-ra'eytu şey'en illā ra'eytu'llāhe ḳablehū*. (E 28a/ S 20a)

Ör: Zi-Ḳur'ān ders ḥānden key tüvānī: Ḳur'āndan ders oḳumaya ne vaḳit ḳadır olursun? Ya'nī ḥurūf oḳunmadıḳca mürekkebāt oḳunmaz. Kezālik 'aşḳ-ı mecāzīsiz 'aşḳ-ı ḥaḳīḳīye de ulaşmak olmaz. Nitekim buyurulmuşdur: *El-mecāzu ḳaṇṭaratu 'l-ḥaḳīḳa*. (E 30a/ S 21a)

Ör: Pey-i rū pūş kerde Yūsufeṣ-nām: Yüz örtüsü içün nāmını Yūsuf eylemiş. Ḡüyā o bir melek idi. Kimesne bilmesün içün beşer ismiyle müsem mā olmuş. Ma'lūm ola ki ba'zı kec-reviş cāhil ve lā-ya'ḳıllar bu iki beyte ḥulūl ve ittiḥād ma'nası virmişler. *Hāşā, ṣumme ḥāşā. Te'āla'llāh 'an ṣālike 'uluvven kebirā*. (E 38a/ S 27a)

Ör: Be-endek vaḳt vird-i her zebān geşt: Az zamānda her lisānıñ virdi oldu. Ya'nī *kullu sırrın cāveze 'l-işneyi ṣā'* mā-sadaḳına maḫzar oldu. (E 84a/ S 61a)

Ör: Ki ez-vey her çi mī-āyed ḥaṭā nīst: Ki andan her ne gelürse ḥaṭā degildir. Nitekim dinilmişdir: *Kullu fi 'lin mine 'l-melīhi melīḥun*. (E 121b/ S 85b)

Ör: Ki çeşm-i ẖıṣrā der-girye bīnem: Ki kendü gözimi ağlamada görem. Ya'nī sen ağlarsan ben gülem. Gūyā ki göz ağlar, yüzüm güler bu ise *ictimā'u'd-dabb ve'n-nūndur*. (E 126a/ S 88b)

Ör: Berāy-ı 'āşıkān endūh zāyed: 'Āşıklar ecliyçün guşsa toğurur. Ya'nī 'uşşāk gündüzleri *el-leyletū hūbla* fehvāsına munṭazır olup gözedirler ki gice olsun bakalım ne hālet zāhir olur ve derdimize ne güne dermān bulunur? Çünkü gice olur ol yüklü gice anlar için guşsa toğurur ve sūz-ı derūnları gündüzden kat kat ziyāde olur. (S 126a)

Ör: Kudūm-ı dūstrā ez-men me-pūşid: Dostuñ kudūmını benden setr eylemeñiz. Ya'nī *li'l-kalbi mine'-l-kalbi ile'l-kalbi sebīla* fehvāsınca benim cānānım bu gürūh içinde olduğı peydā ve hüveydādır, benden ihfā eylemeñiz. (S 144b)

Ör: Ki ber-gerden neyāyed bāret ez-vām: Ki bunıñ üzerine borcdan yük gelmeye. Ya'nī aḥbāba iḥsān eyle vūs'atıñ mikdārı ziyāde tekellūf eyle kendüñi medyūn eyleme. Nitekim dinilmiştir: *El-ulfetu bilā-kulfeti*. (S 169b)

Ör: Zi-endūh-ı cihān āzād bin'şın: Cihān guşşasından fāriğ otur. Ya'nī *el-'izzetu fi'l-'uzleti* muktezāsınca 'alā-ḳaderi'l-imkān 'uzlet eyle tā ki 'izzet-i dāreyn ile mu'azzez olasın. (S 170a)

Ör: Me-kūn ḥālī ez-ān bārī tek ü pūy: Bārī ḥālī eyleme andan yilüp yüpürmegi. Ya'nī *lā yudreku kulluhu velā yutreku kulluhu* muktezāsınca taḥsīl-i rızā-yı Bārīyi birden terk eyleme. (S 171a)

Ör: Ki pīş-i kār-dānān īn būved kār: Ki iş bilicileriñ öñinde 'amel bu olur. Ya'nī ferāiz edādan soñra aḡniyā sehā ile muttaşif olmak ve *fakru'l-kelimeṭi't-tayyibeti ve ḥarābu şadaḳatun* mışdaḳınca aḥlāk-ı ḥamīde ile müteḥallık olup dil-nüvāzlık ile nā-şād ve ḥarāb dilleri mutṭayeb ve ābādān eylemek Hudā-yı müte'āl 'indinde bā'ış-i maḡfūriyyet ve mücib-i maḳbūliyyet olur. (S 176b)

Ör: Ki īn bāşed be-dest āverden-i dil: Ki gönül ele getürmek bu olur ve maḳbūliyyet bunlar ile bulunur. *Va'llāhu te'ālā a'lemu bi's-şavāb ve ileyhi'l-murca' ve'l-me'āb*. (S 176b)

4.2.1.2.4. Türkçe Manzum Parçalar

Türkçe manzum parçalardan örnekleri de şerh esnasında metnine dâhil eden Hâcibî, genel tavır olarak bu manzum parçaların şairleri hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

Metin içerisinde manzum parçanın kime ait olduğunun şârih tarafından belirtildiği tek bir emsal bulunmaktadır. Hâcibî, Nahşeb kuyusu hakkında bilgi verdikten sonra Vehbî-i Sünbül-zâde buyurur diyerek Sünbül-zâde Vehbî'den (ö. 1809) bir beyitle açıklamasını örneklendirmiştir

Ör: Çü mâh-ı Nahşeb ender-çâh-ı Nahşeb: Mâh-ı Nahşeb gibi çâh-ı Nahşebde. Nahşeb Mâverâü'n-nehrde Tirmid yanında bir şehriñ adıdır. Rivâyet olunur ki anda bir kuyu vardır, dâ'im anıñ içinde bir ay şekli görünür. Ol ayı İbn Muḳanna'-ı Ḥorāsânî sihr ile göstermiştir. Çünkü mâh-ı felek gurûb ider, ol ay tûlû' idüp dört şehri rûşen eyler ve aña mâh-ı Siyâm dahı dirler. *Vehbî-i Sünbül-zâde* buyurur:

Beyt:

İçinde ay görünmüş bir kuyudur çâh-ı Nahşeb hem

Ol aydır mâh-ı Nahşeb İbn Muḳna' eylemiş icâd (E 93a/ S 67a)

Manzum parçalardan bazılarının kime ait olduğu ise parça içinde geçen mahlaslardan anlaşılmaktadır. Şârih metinde Hâzık, Necâtî Bey, Selanikli Sun'î ve Zârî'ye ait şiirlerle açıklamalarını örneklendirmiştir.

Hâzık (ö. 1763):

Ör: V'ez-ân nâme be-cüz nāmî ne-māndest: Ve ol nāmeden bir addan ğayrı ḳalmamışdır, ya'nî zamānede zebān-āver yokdur, ya'nî şâ'ir-i belîğ ve mütekellim-i faşîḥ yokdur ve 'aşrımızda olanlara dahı çendān rağbet ve i'tibār yokdur. Beyt:

Hâzık diyārımızda ya teşḫîş ider mi var

Murğ-ı hezâr-nağmeyi zâğ [u] kelâğıla (E 3a/ S 2a - S 175b)

Necâtî (ö. 1509):

Ör: Me-keş ez-behr-i yek nān neng-i dūnān: Bir etmek eclinden alçaqların ‘ārını çekme.
Ya’nī saña ta’yīb ve ta’yīr teveccüh eylemesün için kimesneden nesne isteme. Beyt:

Tek yerde gökde zerre kadar minnet olmasun

Örti döşek *Necātīye* bir būriyā yeter (S 174a)

Sun ‘ī (ö. ?/ XVI. yy):

Ör: Ki üfted rahne der-sedd-i gayūrī: Ki gayūrluk seddine gedik düşer. Zīrā gayūrluk
deyyūşluğa mübeddel olur. Nitekim şā‘ir dimiş. Nazm:

Her kişi toğrı diyü besler evinde karısın

Böyle ger bilmeyeler tutmayalardı birisin

Anı mestüre şanur ol dahı mestūr işler

O sebebdan evinüñ bilmez ötesin berisin

Sihr ü mekrile eger gözlerini bağlamasa

Yā keserdi başını yāhūd üzerdi derisin

İ’timād itme bulara kulağūñ arduña tut

İlden işit göre bir ki nice ‘avrat erisin

Merhamet eylemeyüp *Şun ‘ī* bulara hergiz

Urasın gencini kazığa kırasın karısın⁹¹ (E 161b/ S 111a)

Zārī (ö.?):

⁹¹ Selanikli Sun‘ī’ye ait bu şiir Latîfî tezkiresinde şu şekilde geçmektedir: “Her kişi toğrı diyü besler evinde karısın/ Böyle ger bilmeyeler tutmayalardı birisin/ Anı mestüre şanur ol dahı mestūr işler/ Bu sebebdan ovma’uñ bilmez ötesin berisin/ Sihr ü mekr ile eger gözlerini bağlamasa/ Ya keserdi başını yāhūd üzerdi derisin/ Geyik olmak ne revādur kişi it nefsi için/ İşbu hāl ile zebūn-ı zen olan er erisin/ Koyuna girse bular çok kuzı hāsıl eyler/ Kişi koyun gibi idinse revādur sürüsün/ İ’tikād itme bulara kulağūñ arduña tut/ İlden işit göre bir ki nice ‘avret erisin/ Merhamet eylemeyüp *Şun ‘ī* bulara hergiz/ Urasın gencini kazığa kırasın karısın” (Canım, 2000: 365).

Ör: Ki cüstî güm şüde sermāye-i h̄ĩş: Ki kendünüñ zāyi‘ olmuş sermāye-i nūr-ı başarını
taleb ider idi. Beyt:

Şanmañuz kim kıcalık bükdi biliñ *Zārīniñ*

Naķd-i ‘ömrüñ itirübdür egilüp anı arar (S 141b)

Metinde şârih tarafından şairi hakkında bilgi verilmeyen ve mahlasın da bulunmadığı
manzum parçalardan kime ait olduğu tarafımızca tespit edilenler şunlardır:

Necatî Bey (ö. 1509):

Ör: Ve ger bâşed naşīb-i âdemî nîst: Ve eger ola âdemî naşībı degildir. Beyt:

Cihānda âdem olan bî-ğam olmaz.

Anıñçün bî-ğam olan âdem olmaz. (S 165b) (Tarlan, 1992: 249)

Nureddin Ezherî (ö. ?/ XV. yy):

Ör: Zi-seng-endāz-ı hāmān kūşe’î gır: Çigleriñ taş atmasından bir köşe tut. Ya’nî
puhteleriñ re’yiyle ‘āmil ol ki cāhilleriñ ta’n ve teşnî‘iden zahmet-keşide olmayasın
yāhud ‘ālem-i Rabbānî ve ‘ārif-i Şamedānî olan ‘ulemā-yı kibār ve meşāyih-ı aḥbārıñ
āşār-ı cemīlelerine temessük ve teşebbüş eyleyüp dāll ve muḍill olan gürūh-ı
mutasavvife-i ceheleden ihtirāz ve ictināb ile ‘azāb-ı düzāhı ḥabīsde olmayasın. Kıta‘:

Fırşat el virmiş iken vākti ganīmet bilelüm

‘Ömrümüz ḥāşılını mihr ü muḥabbet bilelüm

Her ‘azīziñ ayağı tozuna yüzler sürelüm

Ger kabūl eyler ise anı sa‘ādet bilelüm

Her denī minnetini çekmeyelüm nefse uyup

Dünlar minnetini nefse denā’et bilelüm (S 173b) (Canım, 2000: 170)

Üsküplü Atâ (ö. ?/ XVI. yy):

Ör: Küned fazl-ı Hudāyet kār-sāzī: Hudāy te‘ālānıñ fazlı saña kār-sāzlıķ eyleye. Ya‘nī Hudāy te‘ālā seni hayra muvaffaķ eylemedikce bizim pendimiz seni tarīķa bend eylemez. Hemān ahsen olan budur ki kendü ‘ināyetiyle saña intizām-ı ahvāl ihsān eyleye. Beyt:

Hudānuñ olmasa tevfiķi hem-rāh

Kimesne kırbetine bulımaz rāh (S 173a) (Canım, 2000: 398)

Hâzık (ö. 1763):

Ör: Peder büg’zār u ferzend-i hüner bāş: Pederi terk eyle ve hüner oğlı ol, ya‘nī kesb-i ma‘ārif eyleyüp anıñla iftiḥār eyle. Diğer beyt:

Kesb eyle hüner da‘vā-yı merdāneyi boş kıo

Leb-rīz-i mey ol na‘ra-i mestāneyi boş kıo (S 172b) (Güfta, 2001: 291)

Hamdullah Hamdī (ö. 1503)

Ör: Ne-dāred meyl-i zīnet her ki merdest: Zīnete meyl tutmaz her kimse ki erdir. [Beyt]:

Her ki ḥazz ide zeyn ü zīverden

‘Add olunmasa tañ degil erden.⁹² (S 168b)

Lami ‘î Çelebi (ö. 1532)

Ör: Ki ol ḥulle nā-maḥremden anı mestūr tutar, ya‘nī zene ol miķdār zīnet kifāyet eyler ki anı nā-maḥremden şaklaya yāḥud zene zīnet ol yeter ki kendüyi nā-maḥremden şakına. Ḥāşılı ḥıṭbesine tālib oldıgıñ ḥātūnuñ ‘ıffet ve şalāḥına rāgıb ol cemāl ve mālına mā’il olma. Ḥuşuşen tul ‘avratdan ḥazer üzre olmaludur. Kıta‘:

Māl içün çift edinme pırzenī

[Ger] kübünce batarsa altuna

⁹² Bu beyit Hamdullah Hamdī’nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde şu şekilde geçmektedir: “Fahr eden kimse zeyn ü zīverden/ Add olunmasa tañ degil erden” (Onur 1991: 262)

La‘net olsun aña vü mālına

Mālı mel‘ün u kendi mel‘üne⁹³ (S 172a)

Metinde kime ait olduğu belirtilmemiş ve tarafımızca da tespit edilememiş manzum parçalar bulunmaktadır.

Ör: Be-cāy-ı āb cüz āteş ne-bāred: Şu yerine āteşden ğayrı yağdırmaz. Nitekim şā‘ir dimiş. Beyt:

Ṭālī‘im şol ḥaddedir kim taşa başsam iz olur

Yaz günü ḥammāma varsam balta kesmez buz olur (E 62b/ S 45a)

Ör: Ki gerded ez-dü-kec-rev kec-revī bîş: Zīrā iki egri yürüyişliden egri yürüyişlilik ziyāde olur. Beyt:

Çü ire ‘ākile bir kār-ı müşkil

Ki düşvār ola andan kār-ı ‘ākıl

İde ‘aklına bir ‘aqlın daḥı yār

K'ola āsān aña bu kār-ı düşvār

Çü rüşen olmaya bir şem‘le o

Uyar bir şem‘i daḥı k’arta pertev

Velī ḥayr umma tedbīr-i ‘avecden

Ki keclik artar ancak iki kecden (E 85b/ S 62a)

Ör:

Te’ehhül idersen bikir al oğul

Zen-i bīveye olma meyyāl oğul

⁹³ Bu şiir Lâmi‘î Çelebi divanında şu şekilde geçmektedir: “Merdiseñ evde kahbeyi tutma/ Ger boyunca batarsa altuna/ La‘net olsun ana vü mālına da/ Mālı mel‘ün ü kendü mel‘üne” (Burmaoğlu, 1983: 351)

Çıkarma eviñden zeni zînhâr

Çıkarsa olur ‘ırz pâ-mâl oğul

Bu ‘amm u [bu] hâl u bu maḥrem dîme

Eviñde ne ister bu cühhâl oğul (S 172a)

4.2.1.2.5. Arapça Manzum Parçalar

Şârih, metnine dâhil ettiği Arapça manzum parçaların kime ait olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Metinde geöen Arapça manzum parçalar şunlardır:

Ör: Ki ez-dilhâ be-dilhâ râh bâşed: Ki göñüllerden göñüllere yol olur. Nitekim buyurulmuştur:

Beyt:

Ed-dem‘u mine‘l-‘ayni ile‘l-hâli delîlun

Li‘l-ḳalbi mine‘l-ḳalbi ile‘l-ḳalbi sebîlun (E 114b/ S 81b)

Ör: Zenân-râ keydhâ-yı bes ‘azîm est: Ziyâde ‘azîm hîleler ‘avrat içündür. Nazm:

İnne‘l-vefâ ‘ani‘n-nisâ ‘adîmun

Ve cefâhunne ‘ale‘r-ricâl ḳadîmun

Lâ te‘menû mekre‘n-nisâ ebeden

Ḳâla‘llâhu te‘âlâ {إِنَّ كَيْدَ كُنْ عَظِيمٌ} (E 160a/ S 110b)

Ör: Peder büg‘zâr u ferzend-i hüner bâş: Pederi terk eyle ve hüner oğlı ol. Ya‘nî kesb-i ma‘ârif eyleyüp anıñla iftiḥâr eyle. Beyt:

İnne‘l-fetâ men yeḳûluhâ enezâ

Leyse‘l-fetâ men yeḳûlu kâne lehu bîkezâ (S 172b)⁹⁴

⁹⁴ Bu beyit Hz. Ali Divanı‘nda (Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi) “İnne‘l-fetâ men yeḳûluhâ enezâ/ Leyse‘l-fetâ men yeḳûlu kâne ebî” şeklinde geçmektedir.

Ör: Talebrā ez-tevekkül şāḥ ber-ken: Ta[l]ebiñ tevekkülden budagını kıpar. Ya'nī Hudā-yı müte'āle mütevekkil olup taḥşīl-i erzāk için devrān-ı büldānı terk eyle. Beyt:

Meşelu'r-rızķ ellezī taṭlebuhu

Meşelu'z-zıll ellezī yemşī ma'ak

Ente lā-tudrikuhu musta'melen

Ve izā ve leytu anhu teb'ak (S 174a)

4.2.1.2.6. Farsça Manzum Parçalar

Hâcibî şerhi esnasında yararlandığı Farsça manzum parçalardan bazılarının müellifi hakkında bilgi verirken bazılarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Şerhte geçen ve müellifi şârih tarafından belirtilen Farsça manzum iktibaslar Sa'dî'ye, Mevlânâ'ya, Husrev-i Dihlevî'ye ve Molla Câmî'nin diğer eserlerinden biri olan muamma manzumesine ait manzum parçalardır.

Ör: Rumûz-ı şun'-ı ḥayy-ı pāk-h'ânān: Ḥayy-ı pāk celle şānuhu ḥazretleriniñ şun'ı işāretlerin okuyıcı idiler. Nitekim Şeyḥ Sa'dī es'adehu'llāhu te'ālā fī'd-dāreyn ḥazretleri buyurmuşdur:

Berg-i dirāḥtān-ı sebz der-naẓar-ı hūşyār

Her varākī defterīst ma'rifet-i Kirdgār (E 130a/ S 91a)

Ör: Bih ez-Pehlū-yı zen ber-pister-i nerm: Eyüdüz zen yanından yumuşak döşek üzre. Ya'nī mücerred olup külḥanda olmak eyüdüz müte'ehhil olup ḥarīr tüy döşekler üzre uyumaḳdan. Zīrā evli kimesne esīr-i bend-i 'ıyāldır, ebedī rāḥat olması mutasavver degildir. Nitekim Şeyḥ Sa'dī buyurur:

Ey giriftār-ı pāy-bend-i 'ıyāl

Dīger āzādegī me-bend ḥayāl (S 171b)

Ör: Zi-tedbīr-i cihānbānī giriftest: Gönlüm pādīşāḥlık tedbīrinden ditsinmişdir, ya'nī igrenmişdir. Hāşılı pādīşāḥlık baña girye ve andan baña uşan gelmişdir. Girift bu maḳāmda igrendi ma'nāsınadır. Nitekim Ḥusreviñ bu beytinde daḫı öyledir. Beyt:

Zi-dünyā mī-reved Hüsrev be-zîr-i leb hemî-güyed

Dilem big'rift der-ğurbet temennâ-yı vaṭan dârem (S 156b)

Ör: Ki nüzhetgâh-ı ferdâ bînî imrûz: Ki yârınki şādlık yerini bugün göresin. Ya'nî çalış ve dürüş ki emr-i ma'ād için muḳalled ve müstedel olmasın. Zîrâ istidlâl, 'ayn-ı istihlâkdir. Nitekim Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Rûmî buyurur:

Beyt:

Pây-ı istidlâliyân çüpîn büved

Pây-ı çüpîn saht bî-temkîn büved (S 167b)

Ör: Bi-nāmîzed çi hürrem nev-bahārîst: Bi-nāmîzed lafz-ı basîṭdir, ya'nî müfreddir, mürekkeb degildir. Allāhu te'ālā yavuz gözden şaḳlasun maḳāmında müsta'meldir. Edât-ı taḥsîn degildir. Zîrâ taḥsîn ifāde eylese bir edât-ı taḥsînle daḥı cem' olmaz idi. Niteki nāzım-ı merḥûm ḳaddesa'llāhu Sübhānehu ve te'ālā sırrahu'l-mektûm mu'ammā manzûmesiniñ âḫirinde buyurur:

Beyt:

Bi-nāmîzed zihî dürr-i girāmî

Ki süft elmâs-ı nûk-ı kilik-i Cāmî (S 177b)

Metinde şârih tarafından kime ait olduğu belirtilmeyen manzum parçalardan üçü Hâfız-ı Şîrâzî'ye aittir.

Ör: Ya'nî dün u denîler gibi bu vîrāneniñ cuḡdı olduñ. Ya'nî maḳāmın 'ālem-i 'ulvî iken ne için bu dünyā vîrānesine ḳalbiñi rabṭ eylediñ? Beyt:

Türā zi-küngüre-i 'arş mî zenend şafîr

Ne-dānemet ki bedîn dāmgeh çi üftādest (E 6a/ S 4a) (Kanar, 2011: 124)

Ör: Dihed der-h'āhiş-i ū kāhiş-i ḥ'îş: Dostuñ isteyişinde kendüye eksiliş vire. Ya'nî dostuñ maṭlûbını taḥşilde ihtimām-ı belîğ idüp kendü maḳşûdını külliyyen terk eyleye.

Beyt:

Meyl-i men sūy-ı vişāl ü kaşd-ı ū sūy-ı firāk

Terk-i kām-ı ḥod giriftem tā ber-āyed kām-ı düst (E 115b/ S 82a-119b) (Kantar, 2011: 178)

Ör: Ki hūrşīd-i dıraḥşāneş dihed reng: Ki ıldırıcı güneş aña renk virir. Ya'nī la'1 didikleri cevher çok müddet şulb-ı sengde şiddet ve miḥnet çekmelüdür ki güneşin te'sīriyle reng-i rummānīyi aḥz idüp beyne'l-enām ḥürmetlü ve kıymetlü ola. La'1 bir ma'rūf kıymetli taşdır, kırmızı olur. Eydürler ki ma'denden çıkınca beyāz çıkarmış. Pes bunu tāze kanlu cigere yaturup güneşe korlar böyle kızarır. Beyt:

Güyend seng la'1 şeved der-makām-ı şabr

Ārī şeved velīk be-ḥūn-ı ciger şeved (S 136a) (Kantar, 2011: 540)

Metinde kime ait olduğu belirtilmemiş ve tarafımızca da tespit edilememiş Farsça manzum parçalar bulunmaktadır.

Ör: Vedī'et der-güşādeş her murādī: Her bir murād açılışda vedī'adır. Ya'nī her 'ameliñ ḥuşūliniñ bir vakti vardır ve her 'amel, vaktine merhündür. Nitekim buyurmuşlardır. Beyt:

Enderīn kārghāh-ı būkalemūn

Küllü emrin bi-vaktiḥi merhūn (S 133a)

Ör: La'1 bir ma'rūf kıymetli taşdır, kırmızı olur. Eydürler ki ma'denden çıkınca beyāz çıkarmış. Pes bunu tāze kanlu cigere yaturup güneşe korlar böyle kızarır.

Merā be-devr-i lebet şüd yakīn ki cevher-i la'1

Bedīd mī-şeved ez-āftāb-ı 'ālem-tāb (S 136a)

Ör: Küned fazl-ı Ḥudāyet kār-sāzī: Ḥudāy te'ālānīñ fazlı saña kār-sāzlık eyleye. Ya'nī Ḥudāy te'ālā seni ḥayra muvaffak eylemedikce bizim pendimiz seni tarīka bend eylemez. Hemān aḥsen olan budur ki kendü 'ināyetiyle saña intizām-ı aḥvāl iḥsān eyleye. Beyt:

Ger fazl-ı Ḥudā rehber-i cān-ı tü ne-bāşed

Sūdī ne-küned fazl-ı Maḳāmāt-ı Harīrī (E 173a)

Ör: Kavī destān-ı gītīrā ḳafāyī: Dünyānıñ ḳavī ellülerine bir baş eñsesi ur. Ya'nī anları 'adem-i iltifāt depmesiyle depüp a'rāz-ı tām ile a'rāz eyle. Hāşılı anlar ile görüşme. İllā zarūret vaḳti buluş. Ḳıṭa':

Ey defter-i ehl-i faḳrrā dībāce

Meş'ūf be-şoḥbet-i mīr ü ḥ'āce

Der-ḥükm-i halā cāy-ı Şimr meclisşān

Āncā me-rev illā li-ḳazā'i'l-ḥāce (S 174a)

4.2.1.2.7. Kaynak Eserlerden Yapılan İktibaslar

Hâcibî, şerhi esnasında gerekli gördüğü yerlerde şerh ettiği kısımla ilgili önceden gördüğü ve kaynak olarak kullandığı eserlerin bazılarında birtakım alıntılar yapmıştır. Şârihin kullandığı kaynak eserlerden yaptığı kısmî iktibaslar şunlardır:

Ör: Günāh-āmurz-ı rindān-ı ḳadeḥ-ḥ'ār: Bāde nūş idici rindleriñ günāhını yarlıgıcıdır. Rind, Lāmi'ī Çelebi, ḳorḳusuz dimişdir ammā 'Acem bāde-nūşa ıtlāḳ ider. (E 4b/ S 3a)

Ör: Zi-Refref ḥacle āyīn hevdeceş best: Refrefden ḥacle turalu aña hevdec bağladı. Refref şol yeşil ḳumaşdır ki andan meclis, ya'nī perdeler ittiḥāz olunur. Beyzāvī "vesā'idün ev nemāriḳ" buyurmuşdur. Ba'zılar ḍarbun mine's-şiyāb dimişler. Hāşılı ḥaḳīḳatini Ḥudā-yı müte'al bilür. (E 16b/ S 11b)

Ör: Hemī-bürd ez-dil ü cān luṭf-ı ān hūş: Anıñ leṭāfeti gönülden ve cāndan ögi iletür idi. Hūş şol ḥāletdir ki Türkī dilde ol ḥāletden ögle ta'bīr iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hūş dirler. Ol, 'aḳlın verāsında bir ḥāletdir. 'Aḳl ḥalḳīdir ki anıñ Türkīsi uşdur. Ög ḥalḳī degildir. Kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfisi şol ḥāletdir ki lisān-ı 'Arabīde aña iḡmā dirler. Kemāl Pāşā-zāde, Daḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyık-nām kitabında bu güne taḥḳīḳ eylemişdir ammā kütüb-i lügātde hūş 'aḳl ma'nāsına dimişler. (E 43a/ S 30b)

Ör: Gehī der-'işve-i mesned nişīnī: Ba'zı vaḳit şadrda egleşmek 'işvesin iderdi. 'İşve 'aynıñ fetḥi ve kesri cā'iz. Lāmi'ī Çelebi manzūmesinde buyurur: "İşve, gönül

aldamak; cilve, şalınmak durur ammā ‘Acem ekşer nāz ve şīvede isti‘māl ider.’ (E 43a/ S 31a)

Ör: Cāhız dir ki cemī‘ ümem-i sālīfe ‘Ankāyī darb-ı meşel eyler. Bir şeyde işidülür ammā görülmez kibrīt-i aḥmerde böyledir. (E 53a/ S 38a)

Ör: Be-ber kerde ḳabāhā-yī ḳaşab-reng: Ḳaşab renkli ḳaftānları üzerlerine itmişler idi. Ya‘nī açık yaşıl libāslar giyinmişler idi. Sūdī-i merḥūm Dīvān-ı Hāfız şerhinde buyurmuşdur ki: “Bir cins ḳaftān var ki kendüye maḥşūş ḳuşağı olur ki kendiniñ içinden geçer, tuman uçkuru gibi. Kiminiñ uçları kilābedünla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḥaş oda oğlanlarınıñ dest-mālleri gibi şāfi altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaşşı şarkup тұrur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu ḳuşaḳa ḳaşab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn dirler. Anıñçün ki yaḳası girih girih olur nergis yaprakları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāz cinsinden olur.” (E 67b/ S 48b-49a)

Ör: Ber-īn minvāl-i mümkin nīst temyīz: Bu tarz-ı vāḥid üzre temyīz mümkin degildir. Ya‘nī sinīn ve şuhūr bir gūne sür‘atle ‘ubūr iderler ki bu seneniñ ve bildirki seneniñ ve evvelki seneniñ ḥazān ve ḥarīfi ve rüzān ve şebānı ve eyyām u sā‘āti temyīz ve tefrīḳ olunmaz, belki ḥāb u ḥayāl gibi nümāyān olur. Tercüme-i Şihāh-ı Cevherīde buyurur ki: Minvāl mīmiñ kesri ve nūnuñ sūkūnıyla seremīn didikleri ağacdır ki cullāḥ aña tokuduğı bezi şarar ve ḳaçan bir ḳavm aḥlāḳda berāber olsalar anlara hem ‘alā-minvāli vāḥid ve ramev ‘alā-minvāli vāḥid dirler, ey ‘alā-rışḳı vāḥid. Ve rışḳ rānıñ kesri ve şīniñ sūkūnıyla bir nev‘ atmaḳdır ve minvāl vech ma‘nāsına da gelür, egerçi ma‘nā-yı mezkūr ma‘nā-yı vechi mutaḳammındır. Yuḳālu lā-edrī ‘alā-eyyi minvāli huve ey ‘alā-vechi huve. (S 174b)

Hâcibî’nin, metin içerisinde tercüme ve yorumlarını kuvvetlendirmek, rivayet ettiği bir kıssayı desteklendirmek, anlamını verdiği bir kelimenin diğer manalarını da zikrederek şerhini zenginleştirmek için verdiği malumatları bir kaynakla temellendirme ihtiyacı hissetmesi sonucunda çeşitli kaynaklardan yaptığı iktibaslar onun şerh tekniğinin belirleyici bir unsuru olmuştur. Ayet ve hadislerden, Arapça-Farsça-Türkçe manzum parçalardan ve özlü sözlerden oluşan bu iktibaslar şerhi zenginleştirmenin yanı sıra şerhe bilimsellik de kazandırmıştır.

4.2.1.3. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi

Klasik şerh anlayışına uygun olarak yapılan metin şerhlerinde şârihler bazen ele aldıkları metni tek bir nüsha üzerinden değerlendirerek kelimelerin birbirleriyle olan anlamsal ilişkisi ve bu anlamsal ilişki neticesinde kazandıkları yeni manalar hakkında açıklamalarda bulunurlar. Tek bir nüsha üzerinden değil de birden fazla nüshayı değerlendiren ve nüsha karşılaştırması yapan şârihler ise kelime, mısra ve beyit değerlendirmelerini, belirledikleri ana nüshayla beraber ulaştıkları diğer bütün nüshalar üzerinden yaparlar ki bu anlayış günümüz edisyon kritik sistemiyle paralellik göstermektedir. Şârihin metni nasıl bir sistemle ele aldığı metin içerisinde kullandığı kalıp ifadelerden anlaşılmaktadır.

Hâcibî'nin metin şerhi içerisinde kullandığı “bazı nüshada / bazı nüshada ... vâki’ olmuş” ifadelerinden, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin çeşitli kütüphanelerde bulunan pek çok nüshasını gördüğü ve gördüğü bu nüshaları karşılaştırarak şerh metnini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Şârih, esas aldığı nüsha ile karşılaştırma yaptığı diğer nüsha veya nüshalardaki kelime farklılıklarını anlamlarıyla birlikte vermiş ve bazı durumlarda ise bu farklılıkların beytin genel manasına uygun olup olmadığıyla ilgili değerlendirmeler yapmıştır.

Ör: Ba‘zı nüshada *âb-bārî* vâki’ olmuşdur, ya‘nî şu yağdırıcılık ider. (E 4b/ S 3a)

Ba‘zı nüshada *ez-ser* yerine *müşgîn* vâki’ olmuş, ya‘nî müşk kokulu zülfleriñi. (E 18a/ S 12b)

Ba‘zı nüshada *zamāneş* vâki’ olmuş, sehvidir. (E 25a/ S 17b)

Ba‘zı nüshada *bülbül* yerine *sünbül* vâki’ olmuşdur. (E 26a/ S 18b)

Ba‘zı nüshada *bîdārî* vâki’ olmuş. Ya‘nî fâ’idesizlikden ğayrı bir uyanıklık tutmayuz, ğafletdeyüz. (E 28b/ S 20a)

Ba‘zı nüshada *kışsa* yir[in]e *nevbet* vâki’ olmuş. (E 31b/ S 22a)

Ba‘zı nüshada *ni‘met* yerine *da‘vet* vâki’ olmuşdur. (E 35a/ S 25a)

Bu maḥalde ba‘zı nüshada *dīde vāḳi‘* olmuş ammā çeşm münāsibdir. Zīrā dīde gözün içine dirler, çeşm etrāfına. (E 37b/ S 26b)

Ba‘zı nüshada *zīnet* yerine *nisbet vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī nesebini zıkr beyānındadır. (E 38b/ S 27b)

Ba‘zı nüshada *be-yek* dil nī *be-şad* dil vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī aña esīr oldı bir göñül ile bir göñül degil belki yüz göñül ile. (E 46a/ S 33a)

Ba‘zı nüshada *çeşmeş* yerine *müjgān vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī kirpiklerinden açardı, ya‘nī dökülürdi. (E 50a/ S 36a)

Ba‘zı nüshada *şekker-bār vāḳi‘* olmuşdur, ya‘nī şekker yağdırıcı. (E 55b/ S 40a)

Ba‘zı nüshada *bīzed vāḳi‘* olmuş, ya‘nī eleye. (E 61b/ S 44b)

Ba‘zı nüshada *çūn vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī ne keyfiyyetde ḳādir olurum? (E 65b/ S 47a)

Ba‘zı nüshada *zerd* yirine *ez-derd vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī ‘adem-i vişāl-i cānān derdinden yüzini yirlere sürerdi. (E 73b/ S 53b)

Ba‘zı nüshada *āb-dār* yerine *bī-gūdaz vāḳi‘* olmuş, erimeyiciliğinden. (E 91b/ S 66b)

Ba‘zı nüshada *būdend* yerine *bürdend vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī intizārın iletürler idi. (E 94a/ S 68a)

Ba‘zı nüshada *çi çārā* yerine *çi yārā vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī ne tāḳati vardır? (E 99a/ S 71b)

Ba‘zı nüshada *sa‘ādet* yerine *şabāhat vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī anıñ yüzi güzellik şabāhınıñ maṭla‘ıdır. (E 101b/ S 73a)

Ba‘zı nüshada *nā-pervā vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī şehriñ güzelleri andan ferāḡatsız idiler ve ansız tāḳatleri yok idi. (E 105b/ S 75b)

Ba‘zı nüshada *şem‘-i cān* yerine *şem‘-sān vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī anıñ dāḡıyla yanar mūm gibi şu‘lelenmek nedir? (E 120b/ S 85a)

Ba‘zı nüshada *ki ser dādet* yerine *ki dāned ser vāḳi‘* olmuş. Ya‘nī ki bile baş secde virmekden ötüridir. (E 134b/ S 93b)

Ba‘zı nüshada *cebīnān* yerine *sūrīnān* vāki‘ olmuş, ya‘nī şağrılarını gümüş. Ammā bu lafzın çendān münāsebeti yokdur. (E 135b/ S 94b)

Ba‘zı nüshada *hezārān* vāki‘ olmuş. Ya‘nī niçe bing nāz ve ni‘met ortada idi. (S 112a)

Ba‘zı nüshada *zi-dil mihr-i cemālet* vāki‘ olmuş. Ya‘nī gönülden seniñ cemāliñ muḥabbetini yuya. (S 117b)

Ba‘zı nüshada *ne-zāyed* vāki‘ olmuş, ya‘nī tevellüd itmez. (S 121a)

Ba‘zı nüshada *ceyb-i cān* vāki‘ olmuş. Ya‘nī eger cān yaķasına çāk ura ne bāk ola. (S 122b)

Ba‘zı nüshada *āvāre* yerine *şad pāre* vāki‘ olmuş. Ya‘nī cāna gelmişim yüz parça yükümden. (S 123b)

Ba‘zı nüshada *sūy-ı tadbīr* vāki‘ olmuş. Ya‘nī anıñ işiniñ tadbīri cānibine kaçd eylerdi. (S 131b)

Ba‘zı nüshada *key* yerine *kem* vāki‘ olmuşdur, ya‘nī az beğenür. Kıllet-i ‘ademden kināyedir, hīç beğenmez dımeķdir. (S 132b)

Ba‘zı nüshada *sultānī* yerine *ma‘şūkī* vāki‘ olmuşdur. Ya‘nī Hudāy te‘ālā kendü ma‘şukını āheriñ rehīninde olmasına rāzı olmaz. (S 133a)

Ba‘zı nüshada *revān* yerine *riyāz* vāki‘ olmuş. Ya‘nī ey cennet baķçalarınıñ servi kāk! (S 134b)

Ba‘zı nüshada *cān tāze kūn* vāki‘ olmuşdur. Ya‘nī ol cān tāze idici cānāndan āgāh olur. (S 144b)

Ba‘z-ı nüshada *mühreeş* vāki‘ olmuşdur, gözleri murād olur. Ya‘nī müşk renkli siyāh gözlerinden beyāzlık ırāk oldu. Ya‘nī gözleri siyāhına düşen āğ zā’il oldu. (S 149b)

Ba‘z-ı nüshada *tamāmī* yerine *temādī* vāki‘ olmuşdur. Ya‘nī uzatmak buldı vişāli günleri. (S 156a)

Ba‘zı nüshada *būsīd* yerine *būyīd* vāki‘ olmuşdur. Ya‘nī koķuladı ve cān virdi. (S 158a)

Ba‘zı nüshada ‘ömr yerine ‘aşk vāki‘ olmuştur. Ya‘nī esrār-ı haḳīkatden tehī olan kelām-ı eẓzūnı ‘aşk-ı haḳīḳīye menāfidir. (S 175a)

Ba‘zı nüshada *fehm ü idrāk* yerine *fehm-i derrāk* vāki‘ olmuştur. Ya‘nī ve illā ne zamān ḳādir olur ol mu‘ammādan ziyādesiyle düşünücü fehmi? (S 179a)

Şârih sadece kelime farklılıklarını değil mısra ve beyit farklılıklarını da nüsha farkı olarak görmüş, bazı durumlarda da nüshalar arasındaki farklılıklara değindikten sonra hangi mısraın ya da beytin mana yönünden daha uygun olduğunu belirtmiştir.

Ör: Ba‘zı nüshada mısrā‘-ı şānī böylece vāki‘ olmuş *بمصر از خویشان دادی نشانم Be-Mısr ez-ḥ ʿiştēn dādī nişānem*: Mısrda kendüden baña nişān virdiñ ve ‘azīz-i Mısrım didiñ. (E 79a/ S 57b)

Ba‘zı nüshada bu beyt böylece vāki‘ olmuş. *زده بالا بسان سبزه دامن Zede bālā besān-ı sebze dāmān* *بسان کبک سازیش خرامان Besān-ı kebk sāzīmeş ḫīrāmān*, ya‘nī sebze gibi etegini biline urup keklik gibi anı şalınğan idelim. (E 88a/ S 64a)

Ba‘zı nüshada mezkūr iki beyt vāki‘ olmuştur velākin bu maḳāma çendān münāsebeti yoktur. (E 113a/ S 80b)

Ba‘zı nüshada mısrā‘-ı şānī böylece vāki‘ olmuş. *که ای مه پایه خورشید مایه Ki ey meh-pāye-i ḫūrşīd-māye*: Ki ey güneş aşillu ay mertebelü! (E 113b/ S 80b)

Ba‘zı nüshada mısrā‘-ı şānī böylece vāki‘ olmuş. *بقدر بندگی فرمای کارم Be-ḳadr-i bendegī fermāy kārem*: Ḳulluḳ miḳdārı baña ‘amel buyur. (E 127b/ S 89b)

Ba‘zı nüshada mısrā‘-ı şānī böylece vāki‘ olmuş. *گرفت از قرص مه آینه در دست Girift ez-ḳurş-ı meh āyīne der-dest*: Ay cirminden felek elinde āyīne tıtdı. (E 132b/ S 92b)

Ba‘zı nüshada *چرا رختم سوی زندان کشیدند Çirā raḫtem sūy-ı zindān keşīdend* vāki‘ olmuştur. Ya‘nī niçün metā‘-ı vüçüdımı zindān cānibine çekdiler? (S 135a)

Ba‘zı nüshada mısrā‘-ı şānī böylece vāki‘ olmuş. *منم کشته تو جان جاودانی Menem küşte tü cān-ı cāvidānī*: Ben depelenmiş ve maḳtülüm, sen ebedī cānsın. (E 148a/ S 102b)

Bu beyt ba‘zı nüshada böylece vāki‘ olmuştur: Ne-būdī vü ziyānī نبودى و زيانى هم نبودست
 hem ne-būdest: Sen yok idiñ ve saña bir ziyān dañı yok idi. مېاش امروز هم کاینست سودت
Me-bāş imrūz hem k’īnest sūdet: Olma bugün hem ki saña fā’ide budur. Ya’nī sen
 ma’dūm idiñ ve muktezā-yı beşeriyet ile senden bir haṭā şadır olmamışdı tā ki üzerine
 bir zarar-ı uhrevī terettüb ide bugün ki gün dañı eyyām-ı mevcūdiyyetiñi farṭ-ı
 muḥabbet-i maḥbūb-ı haḫīkīde şarf ve bezl eyle ki ancak saña fā’ide budur. (S 130b)

Ba‘zı nüshada Be-tü ferḫunde fer hem tāt u hem taḥt vāki‘ بتو فرخنده فر هم تاج و هم تخت
 olmuştur. Ya’nī saña kūtlu olsun hem tāt hem taḥt. Ya’nī ziyāde kūtlu ve mübārek
 olsun dımekdir. (S 135b)

Bi-güft er ḥācetem erzed be-cānī: Didi: Eger benim ḥācetim bir cāna degerse. Ba‘z-ı
 nüshada öylece vāki‘ olmuştur. بگفت از حاجتم آزرده جانی *Bi-güft ez-ḥācetem āzürde cānī*:
 Ya’nī benim ḥācetimden bir cān incinmiştir. Evvelki ensebdir. (S 149a)

Ba‘zı nüshada böyle vāki‘ olmuştur. Zi-ten keş cān-ı men bā-cān-ı *Yūsuf*: Cesedimden çek benim cānımı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cānıyla. Ya’nī
 rūhumuzı berāber kabz eyle. (S 157a)

Ba‘zı nüshada mışrā’-ı evvel böylece vāki‘ olmuştur. Çü عزمش کرد زین بر بارگی تنگ
 ‘azmeş kerd z’īn ber-bāregī teng (S 159b)

Ba‘zı nüshada bu beyt böylece vāki‘ olmuştur. Be-cāy-ı rāh به جای راه رفتن کرده ساز
K’ez-āncā hīç reften kerde’ī sāz: Yol gitmek yerini düzen itdiñ باز كز آنجا هیچگاه ناید کسی باز
geh nāyed kesī bāz: Ki ol yerden hīç vaḫit bir kimse gerü gelmez. Ya’nī bir yola gitmek
 mihmānını tedārik eylediñ ki ebedī andan gelmek mümkün olmaz. (S 160b)

Ba‘z-ı nüshada Ne-zed nūrīş ser der-‘ḥākim-i gil vāki‘ نزد نوریش سر در حاکم گل
 Ya’nī balçık ‘āleminde andan bir nūr baş urmadı. Ya’nī zāhir olmadı, ya’nī ‘ālem-i
 ma‘āda ve ḥaşr-ı ecsāda cezm-i yakīni olmadığından nūr-ı īmān qalbinde leme‘ān
 eylememiş idi. (S 167a)

Ba‘zı nüshada bu maḫāmda bu beyt dañı vāki‘ olmuştur. Be-çeşm-i tīre bīnet her çi nīkūst
 بچشم تیره بینت هر چه نیکوست *Be-çeşm-i tīre bīnet her çi nīkūst*: Seniñ bulanık görücü göziñe her ne şey ki eyüdü. چو
 Çü nīkū bin’gerī ‘aks-i ruh-ı ūst: Çünkü eyü dikkatle bakarsan

anıñ halk eylediği ruhuñ ‘aksidir. Ya‘nī maşnū‘un hüsni şāni‘e rāci‘dür. Anıñ kemāl-i kudretine dāldir. (E 28b/ S 20a)

Bu beyt ba‘zı nüshada böylece vāқи‘ olmuşdur. مکن یادش بجز تکبیر و اخلاص *Me-kün yādeş be-cüz tekbīr ü ihlāş*: Anı ihlāş ve [te]kbīriñ gayrıyla yād eyleme. که سازی شادش اندر خلوت *Ki sālī şādeş ender-ħalvet-i ħāş*: Ki anı şād eylesin ħāş ħalvetde, ya‘nī kabirde. (S 173a)

Bütün bu değerlendirmeler dikkate alındığında Hâcibî’nin, Molla Câmi’nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin pek çok nüshasını gördüğü, bu nüshaları baştan sona büyük bir ciddiyetle inceleyerek nüshalar arası farklılıkları ortaya koyduğu, yani bir nevî edisyon kritik yaptığı anlaşılmaktadır. Eserinde, esas aldığı nüsha üzerinden şerh metnini oluşturan ve diğer nüshalardaki kelime, mısra ve beyit farklılıklarını anlamlarıyla birlikte veren şârih, bazı durumlarda anlamın uygun olup olmadığı hususunda değerlendirmeler yaparken, bazen de herhangi bir fikir beyan etmeyerek her iki mananın da uygun düşebileceğini işaret etmiştir. Şârih bu tavrıyla şerhini hatasız bir metin üzerine kurmayı amaçlamıştır. Şârihin sahip olduğu bu anlayış onun şerh tekniğindeki sağlamlığı göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

BÖLÜM 5: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN METNİ

Yûsuf u Zelîhâ şerhi, Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî tarafından kaleme alınmıştır. Elimizde eserin ne telif tarihine ne de nüshaların istinsah tarihine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır; ancak eserin müellifi olan Hâcibî'nin 1824 yılında ve 63 yaşında vefat ettiği göz önünde bulundurulduğunda eserin 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.

5.1. Eserin Nüshaları

Yapılan yurt içi ve yurt dışı katalog tarama çalışmaları neticesinde el yazması kütüphanelerinde Hâcibî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinin iki nüshası tespit edilmiştir.

1) Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nu: 596: Eserde müstensihin adına, telif ve istinsah tarihine rastlanmamaktadır. Eserin son kısmı noksandır. Bu eksiklik sayfa noksanlığından değil, müstensihin herhangi bir sebepten ötürü eseri tamamlayamamasından kaynaklanmaktadır. Bu nüshada diğer nüshadan farklı olarak bir giriş kısmı bulunmaktadır ve eserin Erzurum valisi Abdurrahman Paşa'ya takdim edildiği bilgisi yer almaktadır.⁹⁵

Eser adı: Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ

Müellifi: Hâcibî

Cild: Sırtı ve kenarları açık kahverengi meşinden, çaharkuşe ebru, miklebli bir cilt içindedir.

Varak: 162 vr.

Ebat: 205X152, 160X90

Kâğıt: Âharlı, sarı ve krem renklerde, suyollu, filigranlı.

⁹⁵ 1750 Erzurum doğumludur. Şeyhler Medresesinin kurucusu olan Şeyh Mustafa Efendi'nin oğlu, Pir Muhammed'in torunlarındandır. Yirmi bir yaşında Erzurum müftüsü olmuştur. 21 sene müftülük yaptıktan sonra 1801 yılında Erzurum valisi olarak atanmıştır. Daha sonra Karahisar ve Van valiliğinde de bulunan Abdurrahman Paşa son olarak Ankara valiliğine getirilmiş ve 1820 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Oğlu dönemin Kars mutasarrıfı Emin Fehim Paşa'dır (Aktan ve diğerleri 1996: 368; Fidan 2005: 144).

Satır: 21 satır

Yazı: Nesih

2) Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu: 2829: Nüshada eserin müstensihine, telif ve istinsah tarihlerine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Eser tamdır.

Eser Adı: Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ

Müellifi: Hâcibî

Varak: 179 vr.

Ebat: 243X139, 177X79 mm

Satır: 25 satır

Yazı: Nesih

Fotokopi Nüsha Meselesi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinde, sayfaların ortasında ta'lik hatla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin Farsça metninin, derkenarda ise rik'a yazıyla tercümesinin yer aldığı fotokopi bir nüsha bulunmaktadır. Câmî'nin mesnevisinin bir nüshası üzerine tercüme yapılmış olması kuvvetle muhtemel olan nüshada, eserin kime ait olduğuna yahut aslının nerede olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır.⁹⁶ Kadir Turgut bu eserin Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sının bir nüshası olduğunu belirtmiştir; ancak bu fotokopi nüshanın, eldeki *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* nüshaları ile karşılaştırıldığında Hâcibî'nin şerhinden yola çıkılarak yapılan bir muhtasar olduğu anlaşılmaktadır. Müellifin Hâcibî'nin, şerhinde kaynak metnin tercümesini yaptığı kısımları alarak tercümesini oluşturduğu görülmektedir. Bu durum şu örneklerle izah edilebilir:

⁹⁶ Eserle ilgili bilgi almak için kütüphane yetkilileri ile yaptığımız görüşme neticesinde ulaşabildiğimiz tek bilgi eserin 2007 yılında kütüphaneye bağışlandığıdır. Bağışı yapan kişi veya eserin aslının nerede olduğuna dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Eserde bulunan müstensih ve istinsah tarihi bilgileri de eserin asıl nüshasına ulaşmamızı sağlayamamıştır.

Ör: Zi-takvīm-i ħired bih-rūziyem baḥş: ‘Aql takvīminden baña eyü günlük bağışla. Takvīm ‘ilm-i nücūmdan müstahrec bir ‘ilmdir ki eyyām u sā‘ātîñ sa‘d u naḥsı ve ṭālî‘lerin nîk ü bedi anıñla bilinür. Pes Ḥazret-i Mevlānā ‘aqlı ‘ilm-i takvīme teşbîh idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i takvīm ki ‘aqlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭālî‘-i sa‘d naşîb eyle. Zîrā bir kimesne bir işe āgāz içün sā‘at-i sa‘d ve mübārek gün ṭaleb ider tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i vech üzre ve āsānlık ile ḥāşıl ola.

Ber-ıklīm-i sūḥan fîrūziyem baḥş: Söz ıklîmi üzerine baña muẓafferlik bağışla.” (Hâcibî, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* E 3a/ S 1b)

Zi-takvīm-i ħired bih-rūziyem baḥş/ Ber-ıklīm-i sūḥan fîrūziyem baḥş: Aql takvīminden baña eyülük bağışla ve söz ıklîmi üzerine fîrūzluk bağışla ve beni muẓaffer eyle.”(Fotokopi nüsha 1b)

Ör: Çirā z’ān āşiyān bîgāne geştî: Niçün ol yuvadan bîgāne olduñ?

Çü dūnān cuġd-ı ĩn vîrāne geştî: Cuġd zamm-ı cīm ve sūkūn-ı ġayn-ı mu‘ceme ile şol kuşdur ki Türkî dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenüp gice zāhir olmada ve ḥālî yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada baykuşa müşābihdir ammā cüşsede tefāvütleri fāḥişdir. Ya’nî dūn u denîler gibi bu vîrāneniñ cuġdı olduñ. Ya’nî maḳāmın ‘ālem-i ‘ulvî iken ne içün bu dūnyā vîrānesine ḳalbiñi rabṭ eylediñ? Beyt:

Türā zi-küñgüre-i ‘arş mî-zenend şafîr

Ne-dānemet ki bedīn dāmgeh çi üftādest” (Hâcibî, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* E 6a/ S 4a)

Çirā z’ān āşiyān bîgāne geştî/ Çü dūnān cuġd-ı ĩn vîrāne geştî: Niçün ol āşiyāndan bîgāne olduñ? Alçaḳlar gibi bu vîrāneniñ baykuşu olduñ? (Fotokopi nüsha 3a)

Fotokopi nüshada eserin sahibine ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır, sadece son varaġında Hâfız Ca‘fer Tayyâr bin Hasan Yahûza tarafından 1332 (M. 1913/1914) yılında istinsah edildiġi bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*’da S 178 b’de şerhin Hâcibî’ye ait olduġunu bildiren kısım fotokopi nüshada yer almamaktadır.

Ör: Çü āred tâze gül-hārā der-āġûş: Çünki ol reh-rev bu bâġda olan tâze gülleri kucaġa getüre. Ya’nî bu manẓūme-i dil-keşde munderic olan ebyâtı çünki okuya.

Ne-gerded bâğbân ber-vey ferāmūş: Bâğcı anıñ üzerine ferāmūş olmaya. Ya’nî nâzırândan maṭlûbumuz oldur ki bu manzûmeye nâzar buyurduklarında nâzımını unutmayup ḥayr ile yâd ve du’âyla dil-şâd eyleyeler ve şâriḥ-i fâķir-i müstağraķ-ı ‘iṣyân *Hâcibî*-i bî-ḥicâb daḥı ümmîd tutar ki du’â-yı ḥayrdan ferāmūş olunmaya. (S 178b)

Çü âred tâze gül-hârâ der-âğūş/ Ne-gerded bâğbân ber-vey ferāmūş: Çünki ol reh-rev bu bâğda olan tâze gülleri kucaga getüre. Ya’nî bu manzûme-i dil-keşde mûnderic olan ebyâtı çünki okuya. Bâğcı anıñ üzerine ferāmūş olmaya. Ya’nî nâzırândan maṭlûbumuz oldur ki bu manzûmeye nâzar buyurdukları vakit nâzımını unutmayup ḥayr ile yâd ve du’âyla dil-şâd eyleyeler. (Fotokopi nüsha 138 a)

Fotokopi nüshadaki beyit sayısının S nüshası ile aynı olmaması, bazı beyitlerin bir nüshada bulunup diğesinde bulunmaması, bazı beyitlerin ise nüshalardaki yerlerinin farklı olması gibi durumlar ise şerḥ ve tercümenin farklı kaynak nüshalar üzerinden yapıldığını göstermektedir. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda eserin *Şerḥ-i Yûsuf u Zelîhâ* nüshası değıl; Hâcibî’nin şerhinden yola çıkılarak yapılan muhtasar bir eser olduğı anlaşılmaktadır.

5.2. Metnin Kurulmasında İzlenen Yol

1. Hacibî’nin *Şerḥ-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eseri çalışma konusu olarak belirlendikten sonra, yurt içi ve yurt dışı kataloglar taranmış ve el yazması kütüphanelerde kayıtlı iki nüsha tespit edilmiştir. Çalışmamız edisyon kritikli bir çalışma olacağı için ilk önce ana nüsha olarak hangi nüshanın esas alınacağı belirlenmiştir. Ana nüshanın belirlenmesinde etkili olacak faktörlerden telif ve istinsah tarihi kaydı iki nüshada da mevcut olmadığı için ana nüsha tespitinde “kapsam” etkili olmuştur. Emel Esin Kütüphanesinde bulunan nüsha (E nüshası) her ne kadar eksik olsa da, Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan nüshaya (S nüshası) göre daha kapsamlı olması sebebiyle ana nüsha olarak belirlenmiştir.

Ör: بهر دانه رسد تیغش بر سر Be-her dâne resed tîğēş-i ber-ser: Her dânesiyçün bir kılıç başı üstine irişür. Nitekim buğday ve arpa sünbülesi üzerinde bir kılıç olur yâḥud murâd göm taḥtesi dişleriyle sünbüle ufanup ḥabbeler dâne dâne döğûlmekdir. Hâşılı sünbüle yüz göñüllü olduğıyçün başı üzerine yüz belâ irişür. (E 9b)

بیهر دانه رسد تیغش بر س Be-her dāne resed tīgeš-i ber-ser: Her dānesiyçün bir kılıç başı üstüne irişür. (S 6b)

Ör: Zi-ḥarfeš dest-i dil-rā kūteh engüş: Anıñ ḥarfinden göñül eliniñ barmağı kışadır. Ya'nī kulağ ol ḥarfī işitmekden ve göñül fehm eylemekden 'ācizlerdir. (E 17b)

Zi-ḥarfeš dest-i dil-rā kūteh engüş: Anıñ ḥarfinden göñül eliniñ barmağı kışadır (S 12b)

Ör: Semend-i vehm der-şahrā-yı ū leng: Vehm atı anıñ şahrāsında aḥsağdır. Ya'nī ol zāt-ı ecell ü a'lānıñ künh-i ḥaḳīḳatı vehmiñ tevehhüminden ve ḥayālīñ taḥayyülinden münezzeḥ ve muḳaddesdir. Zīrā bunlar nakāyış müstelzimdir. Ḥudā-yı müte'āl naḳāyışdan 'ulüvv-i kebīr ile müte'ālīdir. (E 17b)

Semend-i vehm der-şahrā-yı ū leng: Vehm atı anıñ şahrāsında aḥsağdır. (S 12b)

2. Transkripsiyon çalışması genel olarak ana nüsha üzerinden yapılırken diğer nüshayla olan kelime ve bilgi farklılıkları dipnotta gösterilmiştir. E nüshasının bittiği kısımdan itibaren çalışma diğer nüsha üzerinden devam etmiştir.
3. Metinlerde geçen bazı eksik ve yanlış kısımlara yapılan müdahaleler [...] ile gösterilmiştir.
4. Nüshalarda vezne uygunluk göstermeyen beyitler orijinal nüshalardaki beyitlerle karşılaştırılmış ve yapılan değişiklikler dipnotlar aracılığıyla gösterilmiştir. Orijinal nüsha olarak "the Walters Art Museum" W 644, W 646 ve W 647 numaralı el yazması eserlerden yararlanılmıştır.
5. Metnin yazımında Times New Roman fontu kullanılmıştır. Metni yazarken noktalama işaretleriyle birlikte büyük-küçük harf kullanımına riayet edilmiştir. Metin içerisinde şerh edilen beyitler Arapça ve Farsça yazı fontu kullanılarak Arap harfleriyle yazılmıştır.
6. Metinde geçen ayetler Arap harfli ve harekeli, hadisler ise Arap harfli harekesiz yazılmış, ayet ve hadislerin anlamları dipnotlar aracılığı ile verilmiştir.
7. Metinde geçen Arapça-Farsça manzum parçalar önce Arap harfli daha sonra çeviriyazıyla yazılmış, anlamları dipnotlar aracılığıyla verilmiştir.

8. Metinde geçen Arapça- Farsça ibareler çeviriyazıyla ve italik karakterde yazılmış ve anlamları dipnotlar aracılığıyla verilmiştir.
9. Metinde geçen Türkçe manzum parçalar sadece çeviriyazıyla yazılmıştır.
10. Farsça isim ve sıfat tamlamalarında tamlayan ve tamlanandan sonra ses uyumu dikkate alınarak ı-i/ yı-yi yazılmıştır.
11. Atıf vavları kalınlık-incelik uyumu dikkate alınarak “u-ü/ vü” şeklinde okunmuştur.
12. Metin tesisinde kullanılan nüshaların varak numaraları (E ..a/b) ve (S ...a/b) şeklinde verilmiştir.

5.3. Metnin Hazırlanışında (Transkripsiyon, İmlâ ve Tespitinde) İzlenen Yol

Büyük ölçüde 18. yüzyıl olmak üzere 19. yüzyıla ait metinlerde, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerinin gösterilip gösterilmemesi hususunda metin neşrinde bulunan araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Birtakım istisnalarla birlikte telaffuzla bağlantısı bulunmayan klişeleşmiş imlânın gerek yazma gerekse matbu metinlerde eski harflerin kullanımının bırakılmasına kadar devam ettiği; dolayısıyla da bu konuda metinlerden hareketle bir sonuca varmanın zor olduğu bilinmektedir. Bazı araştırmacılar, konuşma dilindeki değişikliklerin XVII. yüzyıldan sonraki metinlerde yazı dilini de etkilemiş olduğu düşüncesiyle özellikle eklerin seslendirilmesinde normalleştirme yoluna gitmişlerdir. Osman Horata, *Esrar Dede Dîvânı*’nın tenkitli neşrinde eklerdeki ünlüleri normalleştirme yoluna gittiğini buna karşılık ünsüzlerde metne bağlı kaldığını ifade etmiştir. (Horata, 1998: 157; Kaya, 2017: 295). Bunun yanı sıra bazı araştırmacıların da çalışmalarında (Muhammed Nur Doğan, *Şeyhülislâm Esad ve Dîvânı*) orijinal imlâya bağlı kalmakla birlikte, birtakım eklerde normalleştirme yoluna gittiği görülmektedir (Mum, 2003: 51).

Çalışma konumuz olan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*’nın telif ve istinsah tarihlerine dair net bir bilgi bulunmasa da şârihin ölüm tarihinden eserin XVIII. yüzyıl sonu ya da XIX. yüzyıl başında yazıldığı tahmin edilmektedir. Yazıldığı tarih itibarıyla “geçiş dönemi eseri” olarak nitelendirebileceğimiz *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metninde kelimelerin ve eklerin yazımı esnasında ünlü-ünsüz harflerin gösterilmesinde nüshalar arasındaki farklılıkların yanı sıra nüshaların kendi içerisinde de tam bir tutarlılık bulunmamakta, aynı kelime ve

eklerin bazen nüsha içerisinde bazen de nüshaların kendi arasında farklı imlâlarına rastlanmaktadır.

Şerh-i Yûsuf u Zeliâ'nın transkripsiyon ve imlâsında eserin geçiş dönemine ait bir metin olduğu göz önünde tutularak, metin odaklı bir sistem tercih edilmiştir. Kelimelerin ve eklerin imlâsında gösterilen vokaller aynen yazılmıştır. Aynı ekin farklı vokallerle yazımı söz konusu olduğunda da geçiş dönemi özelliğini yansıtmaması bakımından metne müdahale edilmemiş, görüldüğü gibi yazılmıştır. Vokallerin gösterilmediği imlâlarda ise genellikle günümüz imlâsına yakınlaştırma yoluna gidilmiştir. Bu hususta bilhassa Yavuz Kartallıoğlu'nun çalışmasından faydalanılmıştır.⁹⁷

Metnin hazırlanışı esnasında uyguladığımız imlâ hususiyetleri şu iki başlık altında sınıflandırılmıştır:

1. Arapça, Farsça bazı terkip, ek ve kelimelerin imlâsı
2. Türkçe bazı kelime ve eklerin imlâsı

5.2.1. Arapça, Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı

Arapça, Farsça ek, kelime ve birleşik kelimelerin yazımında ise genel olarak İsmail Ünver'in "*Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*" adlı makalesinden istifade edilmiştir.⁹⁸ Buna göre:

1. Arapça terkiplerin hepsi kesme işareti ve kısa çizgi kullanılarak yazılmıştır.
Ör: Te'âla'llâh, zevi'l-ervâh, 'aleyhi's-selâm, 'azîmü's-şân vb.

⁹⁷ Yavuz Kartallıoğlu, **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)**, 1. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011. Yararlanılan diğer kaynaklar için bk.; Mertol Tulum, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.; Marcel Erdal, **A Grammer of Old Turkic**, Brill Leiden, Boston, 2004.; Musa Duman, **Vasiyyet-name, Birgili Muhammed Efendi**, İstanbul: R Yayınları, 2000.; Vahit Türk, vd, **Eski Anadolu Türkçesi Dersleri**, 1. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.

⁹⁸ İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C. XI, s.1 ss. 51-89, 1993. Yararlanılan diğer kaynaklar için bk.; Bayram Ali Kaya, **Osman Nevres ve Dîvânı İnceleme-Metin**, 3. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017; Rahşan Gürel, **Enderunlu Vâsıf Dîvânı**, 1. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.; 2007; Ömür Ceylan, vd, **Hazâna Sürgün Bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr**, 1. Baskı, İstanbul: Kitap Sarayı, 2005.; Faruk Kadri Timurtaş, **Osmanlı Türkçesi Grameri III**, 12. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2009.; Hayati Develi, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2**, 8. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları, 2008.

2. Ön ekler, edatlar ve Farsça ikili tekrarlar eklendikleri kelimeden kısa çizgi ile ayrılmıştır; ancak ikili bitişik şekilleri günümüzde yaygınlaşmış örnekler bitişik yazılmış ve kısa çizgi kullanılmamıştır.
Ör: ez-deryā, der-mihnet, ber-‘ālem, be-mağşad, bī-nişān, nā-çâr vb.
Ör: dem-be-dem, gün-be-gün vb.
Ör: berāber, rengāreng, nāgehān, nāgāh vb.
3. Farsça son eklerin yazımında; mastarın geniş zaman kökünden oluşan ekler kelimeden ayrı, diğerleri eklendikleri kelimeye bitişik yazılmıştır.
Ör: şubḥ-ārāş, kalem-zen, nāke-keş, hūşe-çîn, āb-bār, zebān-dānī, şafā-baḥş vb.
Ör: dergāh, şubḥgāh, gülistān, tābistān, gülzār, ğamgīn, gülbūn, bütkede, nemekdān, cihānbān, behremend, tarabnāk, pedervār, siyehfām, cigergūn, ‘işvekār, cihetrā vb.
4. Birleşik isimlerde arada kısa çizgi kullanılmadan bitişik yazma yoluna gidilmiştir.
Ör: muḥabbetnāme, devlethāne, miḥnetserā, bostānserāy vb.
5. Birleşik sıfatların yazımında kelimeler arasında kısa çizgi kullanılmıştır.
Ör: gül-ruḥ, ğonce-leb, nīk-baḥtī, nīkū-bendegī, hūrşīd-peyker, hoş-nevāyān, telḥ-kām, şīrīn-fesāne, semen-ber vb.
6. Farsça vâv-ı ma’dûle (ّ) biçiminde gösterilmiştir.
Ör: ḥ̣īş, ḥ̣ār, ḥ̣āh, ḥ̣ān vb.
7. Arapça ve Farsça bazı kelimelerin imlâsında farklılıklar görülmektedir. Farklı imlâlara sahip bu kelimeler görüldüğü gibi yazılmıştır.
Ör: پستر pister/ بستر bister vb.
8. Nüshalarda “dâ’im, mâ’il, şemâ’il” gibi kelimelerin yazımında nüshalar arasında ve nüshaların kendi içerisinde farklılıklar görülmektedir. Bir kısmında “hemze”, bir kısmında ise “y” kullanılan bu kelimeler çeviriyazılı metinde “dâ’im, mâ’il, şemâ’il” şeklinde okunmuştur.

5.2.2. Türkçe Bazı Kelime ve Eklerin İmlâsı

5.2.2.1. Kelimelerin Yazımı

Kelimelerin yazımı esnasında ünlü-ünsüz harflerin gösterilmesinde nüshalar arasındaki farklılıkların yanı sıra nüshaların kendi içinde de tam bir tutarlılık gösterdiği

söylenemez. Aynı kelimelerin bazen nüsha içinde bazen de nüshalar arasında farklı imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu kısımlarda genellikle “ق ك” “ج چ” “ت د” “ب پ” imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu kısımlarda genellikle “ق ك” “ج چ” “ت د” “ب پ” imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu kısımlarda genellikle “ق ك” “ج چ” “ت د” “ب پ” imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu kısımlarda genellikle “ق ك” “ج چ” “ت د” “ب پ” imlâlarına rastlamak mümkündür.

Ör: باقچه لرنده (S 64b) / باقچه لرنده (E 89a) / باقچه لرنده (E 2b) / باقچه دن (E 2b)

اڭساق (S 152b) / اڭساق (E 48b/ S 34b) / اڭساق (E 17b/ S 12b)

بولودن (S 16b) / بولودن (E 23b) / بولودن (E 23b/ S 16b)

ساچدی (E 107b/ S 77a) / ساچدی (E 58b/ S 42a)

دورمش (E 33a) / دورمش (E 82a/ S 59b)

ڭانڭی (E 55b/ S 40a) / ڭانڭی (E 55b/ S 40a)

بوڭاڭی (E 122a/ S 86a) / بوڭاڭی (E 107b/ S 76b) / بوڭاڭی (E 64b/ S 46a)

طبراڭ (E 154b/ S 106b) / طبراڭ (E 56b/ S 40b)

اوڭ (E 159a S 109b) / اوڭ (E 152b/ S 105b)

“Yer” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: يرلرده (E 5b/ S 4a) / يرلرده (E 4a / S 2b)

“Yeşil” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: ياشل (E 4b) / ياشل (E 4b/ S 3a)

“Yürek” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: يوراك (E 51b/ S 36b) / يوراك (E 51b/ S 36b)

“Bin” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: بىڭ (E 7a/ S 5a) / بىڭ (E 9b/ S 7a)

“Yel” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: يل yel (E 49b/ S 35b) / ييل yil (E 61b/ S 44b)

“Tolu” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: طولو (E105b/ S 75b)/ طولى (E 105a/ S 75b)

“Buğday” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: بغداى (E 9b/ S 6b)/ بغدا (E 125a/ S 88a)

“Gömlek” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: گۆملىگى göñlegi (E 160a/ S 110a)/ گۆملىگىدە gömleginde (E 160a/ S 110a)

5.2.2.2. Eklerin Yazımı

5.2.2.1.1. Yapım Ekleri

5.2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

-lı, -li, -lu, lü: Ekin metindeki imlâsı “لى - لو” şeklindedir. Bu ekin imlâsında nüshalar arasında ve nüshaların kendi içinde yazım farklılıkları görülmektedir. Metne müdahale etmemek adına ek görüldüğü gibi okunmuştur.

Ör) پيشه لى pīşeli (E 2b) پيشه لى pīşeli (S 1b); رايحه لى rāyihālu (E 3a), رايحه لى rāyihāli (S 2a); فكرلى fikirli (E 2b), فكرلى fikirlü (E 5a, S 3b); حكايه لى hikāyelü (E 3a), حكايه لى hikāyeli; (S 2a), عمللى ‘amelli (E 4b, S 3a), دىللى dillü (E 3a, S 2a), تاتلى tatlu (E 3a S 2a)

-lık, -lik, -luk, -lük: Ekin metindeki imlâsı “لق - لك” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: يوقلۇq yokluq (E 7b/ S 5b), ايلرولۇq ilerülük (E 11a/ S 7b), آزلىق azlıq (E 21b/ S 15a), هرمتسىزلىق hürmetsizlik (E 84a/ S 61a)

Ekin imlâsında kalınlık-incelik uyumunun gözetilmediği kullanımlar da mevcuttur.

يۈعلىق yücelik (E 8b, S 6a), بدبختلىكدنر bed-bahtlıkdandır (E 77b/ S 56a), رعنالك ra‘nālık (E 78a/ S 57a), راحتسىزلىق rāḥatsızlık (E 84a/ S 61a)

-cı, -ci: Ekin metindeki imlâsı “جى” şeklindedir.

Ör: افسونجی لږ (E 88b/ S 64a) efsüncılar, اکنجی لږ (S 15a) ekincilik

-siz, -siz, -suz, -süz: Ekin metindeki imlâsı “سز” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: سببسیز (E 116a/ S 82b) sebebsiz, فراغتسیز (E 105b/ S 75a) ferāğatsız, تاھاممؤلسؤز (E 55b/ S 40a) taħammülsüz

-daş: Ekin imlâsı metinde “داش” şeklindedir.

Ör: یاش داشلارندن (E 43b/ S 31b) yaşdaşlarından, قارındaşنه (E 36b/ S 26a) karındaşına

-ncı: Ekin imlâsı “نجی” şeklindedir. Bu ekin yardımcı ünlüsü XVIII. yüzyıldaki Arap harfli metinlerde, yuvarlak tabanlardan sonra daima uyumluyken, ek ünlüsü imlânın koruyuculuğu nedeniyle uyumsuzdur (Kartallıoğlu, 2011: 210). Çalışmamızda ekin yardımcı ünlüsü dudak uyumuna bağlı; ancak ünlüsü metne müdahale etmemek için görüldüğü gibi okunmuştur.

Ör: یەدینجی (E 16a, S 11a) yedinci, اون دۆردنجی (E 13b, S 9b) on dördüncü

-rak, -rek: Ekin metindeki imlâsı “رق - رک” şeklindedir.

Ör: یارمازراک (S 122b) yaramazrak, تیزرک (E 14b/ S 10a) tîzrek

Ekin bazı kullanımlarında kalınlık-incelik uyumuna uyulmadığı görülmüştür.

Ör: قاراڭیره کورک (S 122a) karañurek, یومشاڭرهک (E 91a/ S 66a) yumuşakrek

-cağız, -cığız: Metinde tek örneğine rastladığımız ekin imlâsı “جی غز” şeklindedir.

Ör: قوشجی غز (E 129b/ S 90b) kuşcığız

5.2.2.1.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-k: Ekin metindeki imlâsı “ک - ق” şeklindedir. Ek dil uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: گۆزکیدی (S 167a) gözüküdi

5.2.2.1.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ıcı, -ici, -ucı, -üci: Bu ekin imlâsı metinde genel olarak “جى” şeklinde vokalsizdir. Ekin ilk ünlüsü dudak uyumuna bağlı okunmuş; ancak ikinci ünlüsü metne müdahale etmemek için yazıldığı gibi düz okunmuştur.

Ör: بسلنجى beslenici (E 2b/ S 1b), كورجى görücü (E 28b/ S 20a), يرتجى yırtıcı (85a/ S 62b), بولجى bulucı (E 103a/ S 74a), طاپجى tapıcı (E 133b/ S 93a), اوتورجى oturucu (E 75b/ S 54b), قاپجى kapıcı (E 132a/ S 92a)

Ekin metinde “جى - يجى” şeklinde ilk ünlüsünün gösterildiği yazımlar da mevcuttur. Ekin bu şekildeki imlâlarında dudak uyumunun gözetilmediği görülmüştür. Metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: االيجى يوز alıcıyuz (E 85a/ S 61b), بوليجى bulıcı (E 100a/ S 72a), اوتوريجيلرده oturıcılarda (E 85b/ S 62a)

Ör: ياتوجى yatucı (E 112b/ S 80b), ياپوجيسنه yapucısına (S 149a), قاپوجى kapucı (E 16b/ S 11b), طاپوجيلق tapucılık (E 29a/ S 20b)

-mak, -mek: Bu ekin imlâsı “مك – مق” şeklindedir.

Ör: كلكمكه gelmekle (E 2b/ S 1b), صلنمق şalınmak (E 43a/ S 31a)

-k: Ekin metindeki imlâsı “ق - ق - ك” şeklindedir.

Ör: بچاغيله bıçağıyla (E 51a/ S 36b), ارتق artık (E 105a/ S 75b), قوجقلى kucaklı (E 133a/ S 93a), دوشك döşek (E 139b/ S 97a), بولك bölük (E 33a/ S 23b), اويانقلغه uyanıklığa (E 44b/ S 32a)

-gın, -gin, -gun, -gün, -kin, -kün: Metinde bu ekin “كن – كون - غن – غون” şeklinde imlâları vardır. Ekin aynı kelimelerde farklı imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu nedenle vokal kullanılmayan yazımlarda düzlük-yuvarlaklık uyumu gözetilmiş, vokallerin kullanıldığı yazımlarda metne müdahale etmemek için kelime yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: ازغونلغيمز azgunluğımız (E 19b/ S 13b), طشغون taşgun (E 23b/ S 16b), دوزكنجى düzgüncü (E 64b/ S 46b)

Ör: قز غندرلر kızgındırlar (E 6b/ S 4b), قز غونلغی kızgunlığı (E 30b/ S 21b)

Ör: كسکون keskün (E 24a/ S 17a), كسکین keskin (E 102a/ S 73b)

-ş: Ekin metindeki imlâsı “ش” şeklinde vokalsizdir. Ek dil uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: گورش görüş (E 46a/ S 33a), بلش biliş (E 53b/ S 38b)

-ı, -i, -u -ü: Ekin imlâsı metinde “و – ی” şeklindedir. Metinde ekin dudak uyumuna tam bir bağlılık gösterdiği söylenemez. Bazı yazımlarda ekin dudak uyumuna uyarken bazı yazımlarda da uymadığı; hatta aynı kelimelerde farklı yazımların olduğu gözlemlenmiştir. Metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: یازی yazı (E 12a/ S 8b), قورقو kırku (E 24/ S 17b), قاپو kapu (E 17a/ S 12a)

Ör: اولودن ölüden (E 86a/ S 62b), اولی öli (E 152a/ S 105a); طلی tolı (E 105a/ S 75b), طلو tolu (E 105b/ S 75b),

-m: Ekin metindeki imlâsı “م” şeklindedir.

Ör: اولوم ölüm (E 62b/ S 45a), آدیم adım (E 73a/ S 53a), دؤکم düğüm (E 105a/ S 75b)

-ma, -me: Ekin metindeki imlâsı “مه” şeklindedir. Ekin bazen vokalsiz yazıldığı da görülmektedir.

Ör: اقتمه سی akitması (E 119b/ S 84b), گلمه سندن gelmesinden (E 70a/ S 50b)

Ör: گلمه سی gelmesi (S 10a)

5.2.2.1.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ş: Ekin imlâsı metinde “ش” şeklindedir.

Ör: قارشلق qarşıklık (E 27b/ S 19a), گورشمک görüşmek (E 116b/ S 82b)

-d, -t: Ekin imlâsı metinde “د – ت” şeklindedir.

Ör: قورقتمق kırkıtmak (S 115b), او قوتمغه okutmağa (E 35a/ S 25a)

Ör: اوینادجی oynadıcı (E 39b/ S 28b), قوپاردجی kopardıcı (E 67a/ S 48b)

-l: Ekin imlâsı metinde “ل” şeklindedir; ancak bazen vokalle de yazıldığı görülmektedir. Ekin vokalsiz yazımlarında dudak uyumu gözetilmiş; vokalle yazılan durumlarda ise metne müdahale edilmemiş ve yazıldığı gibi okunmuştur. Ekin aynı kelimelerde farklı yazımları da bulunmaktadır.

Ör: طارتلمش tartışmış (S 136a), بوزلوردی bozulurdu (E 75a/ S 54b), دوکلمك dögmek (E 21a)

Ör: سوریلور sürilür (E 105b/ S 75b)

Ör: دوکلوردی dökülürdi (E 50a/ S 36a), دوکیلن dökilen (E 97b/ S 70b), کوریلوب görölüp (S 140a) کورلممشدر görölmemişdir (S 141a)

-n: Ekin imlâsı metinde “ن” şeklindedir; ancak bazen vokaller gösterilerek “ن - ون” şeklinde de yazılmıştır. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: بلنمك bilinmek (E 94b /S 68b), بولنمز bulunmaz (E 40b/ S 29a), بولونان bulunan (E 149a/ S 103a), سوينورلر sevinürler (E 75b/ S سونديکندن sevindiginden (E 95a/ S 69a)

-dir, -dir, -dur, -dür: Ekin metindeki imlâsı “در” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: قالدرمىش kıldırmış (E 28a/ S 20a), دوندردی döndürdi (S 118b), اولدرمك öldürmek (E 86a/ S 62b)

-r: Ekin metindeki imlâsı “ر - ور” şeklindedir. Ekin düz tabanlardan sonra da yuvarlak ünlüyle kullanılması nedeniyle metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: طوغرميیدی toğurmayaydı (E 62b/ 45a), دوشوريیدی düşüreydi (S 144a)

Ör: ياتورب yaturup (S 136a), كچورجی geçürücü (E 4b/ S 3a), آرتورر arturur (E 94b/ S 68b), ايجريدى içüreydi (S 127b), بشورسون bişürsün (S 112b)

Metinde tek bir örnekte düz tabandan sonra ekin yardımcı ünlüsü harekelendirilerek düz yazıldığı görülmektedir.

Ör: بڭيردى bişirdi (E 116a/ S 82b)

5.2.2.1.1.5. Sıfat Fiil Ekleri

-dik, -dik, -duk, -dük: Bu ekin metin içerisindeki imlâsı “دک - دیک - دیک - دیک” şeklindedir. Metinde ekin dudak uyumuna uygun imlâlarını olduğu gibi uyumsuzluğun olduğu imlâlar da oldukça fazladır. Bu nedenle ekin yazımında metne müdahale edilmemiş ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: ارشدیکی irişdigi (E 126b/ S 89a), اولدوغک (E 59a/ S 42b), صالندیکی (E 114b/ S 81a)

Ör: اوردیگی urdigi (E 15a/ S 11a), طوقودیگی (S 179b), بیوردیگیñ (E 3a, S 1b)

Ekin, bazen düz tabanlardan sonra yuvarlak ünlüyle yazıldığı görülmektedir.

Ör: دلدوکی deldügi (E 48b/ S 35a), ویردوکی virdügi (E 6a/ S 4b)

Aynı kelimelerde ekin farklı yazımlarını görmek mümkündür.

Ör: گوردیکی gördigi (E 49a/ S 35a), گوردوکی (E 47b/ S 34a)

ایلدوکی eyledügi (E 51a/ S 36b), ایلدیکیم eyledigim (E 2b/ S 1b)

-an, -en: Ekin metindeki imlâsı “ان - ن” şeklindedir.

Ör: آقن ağan (E 10a/ S 7a), کلن gelen (E 54b/ 39a), باقان (E 32a/ S 22b)

-mış, -miş, -muş, -müş: Ekin imlâsı metinde “مش” şeklinde vokalsizdir. Ek dudak uyumuna uygun olarak okunmuştur.

Ör: الینمش alınmış (E 11b/ S 8a), سیئمش siñmiş (E 5b/ S 4a), بیئمش bişmiş (E 3b/ S 2a), قونمش qonmuş (E 16a/ S 11b), ازلؤمش üzölmüş (E 155a/ S 106b)

-maz, -mez: Ekin metindeki imlâsı “مز” şeklinde vokalsizdir.

Ör: کسمز kesmez (E 62b/ S 45a), بولنمز bulunmaz (E 148a/ S 102b), یرامز yaramaz (E 42a/ S 30a)

-ar, er: Ekin metindeki imlâsı “ار - ر” şeklindedir.

Ör: اوچر uçar (E 139b/ S 97a), ینار (E 27b/ S 19b)

-acak, -ecek: Ekin imlâsı metinde “جك – جق – اجق” şeklindedir.

Ör: دوشجك döşecek (S 141b), ويرجك virecek (S 159b), طورجق turacak (E 90b/ S 65b), ييجك yiyecek (E 90b/ S 65b), اولاجق olacak (S 171b)

5.2.2.1.1.6. Zarf Fiil Ekleri

-ıcak, -icek: Ekin metindeki imlâsı “يحق” şeklindedir.

Ör: اوليجق olıcağ (E 9a/ S 6b)

-arak, -erek: Ekin imlâsı metinde “رك – ارق – ەرك” şeklindedir.

Ör: ديه رك diyerek (E 19b/ S 13a), ايليە رك eyleyerek (E 39a/ S 28a), ايدرك iderek (E 63a/ S 45b), قالقرق kalkarak (E 15a/ S 10b), اولارق olarak (E 87b/ S 63b)

-ınca, -ince: Ekin imlâsı metinde “نجه” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: چقرنجه çıkarınca (E 97a/ S 70a), چقنجه çıkınca (S 136a), ايدنجه idince (E 97b/ S 70b), اولنجه ölünce (E 109b/ S 78a), olunca (E 25a/ S 17b)

-up, -üp: Ekin metindeki imlâsı “وب” şeklindedir. Ek yazıldığı gibi okunmuş, uyumlulaştırma yoluna gidilmemiştir.

Ör: اوفنوب ufanup (E 9b/ S 6b), كيدوب gidüp (E 74b/ S 54a), دوشوب düşüp (E 93a/ S 67b), قورتلوب kurtulup (E 103b/ S 74b)

-dikca, -dikce, -dukca, -dükce: Ekin metindeki imlâsı “دقجه - دكجه” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: دوكندكجه dökündükce (E 97a/ S 70b), طوردقجه türdükça (E 144b/ S 100a), طارلندقجه tarlandıkça (E 81a/ S 59a), ايتدكجه itdikce (E 54b/ S 39a)

-dikda, -dikde, -dukda, -dükde: Ekin imlâsı metinde “دقده - دكده” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: اكدقده akdıkda (S 165a), ايلدكده eyledikde (S 165a), اولدقده oldukda (E 10b/ S 7b)

5.2.2.1.2.Çekim Ekleri

5.2.2.1.2.1. Hâl Ekleri

5.2.2.1.2.1.1. Yükleme Hâli (-ı, -i)

Metinde yükleme hâli eki “ى” ile gösterilmiştir. Yükleme hâli eki Arap harfli metinlerin tamamında düz ünlüdür ve dudak uyumuna en son bağlanan eklerden biridir (Kartallıoğlu 2011: 161). Bu nedenle ekin okunuşunda uyumlulaştırma yoluna gidilmemiştir.

Ör) حكايتى hikāyeti (E 138b/ S 96a), التونى altunı (E 77a/ S 56a) كندوى kendüyi (E 116a/ S 82b)

5.2.2.1.2.1.2. Yönelme Hali (-a, -e)

Yönelme hali eki “ه” ile gösterilmiş, sonu vokalle biten kelimelerde bu ek bitişirken araya “ن” ve “ى” yardımcı sesleri girmiştir.

Ör: قوشغه kuşağa (E 67b/ S 49a), انجويه incüye (E 77b/ S 56b), گوزنه gözine (E 119a/ S 84a),

5.2.2.1.2.1.3. Bulunma Hali (-da, -de)

Bu ekin metindeki imlâsı “ده” şeklindedir.

Ör: بوستانده bostānda (E 107a/ S76b), المده elimde (E 73a, S 53a)

5.2.2.1.2.1.4. Ayrılma Hali (-dan, den)

Bu ekin metindeki imlâsı “دن” şeklindedir.

مدن hānemden (E 154b/ S 106b), نقطه دن noqtadan (E 15b/ S 11a)

5.2.2.1.2.1.5. İlgi Hâli Eki (-iñ, -iñ, -uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ)

Ekin XVIII. yüzyılın son dönemlerinde büyük oranda dudak uyumuna bağlanması sebebiyle metinde de dudak uyumuna uygun olarak okunmuştur. İlgi hâli ekinin metindeki imlâsı yerine göre “ك – م – ن” şeklindedir.

Ör: بزم bizim (E 134a, S 93b), سنك seniñ (E 135b, S 94b), مجنونك Mecnūnuñ (E 115a, S 81b), خانمزينك ḡānımızıng (E 75b/ S 55a)

5.2.2.1.2.1.6. Vasıta Hali (-la, -le)

Ekin imlâsı “له” şeklindedir.

Ör: الماسله elmâsla (E 74a, S 53b), اشكله eşkle (E 116b/ S 82b)

5.2.2.1.2.1.7. Eşitlik Hali (-ca, -ce)

Ekin imlâsı “جه” şeklindedir.

Ör: آغرينجه ağırınca (E 102a/ S 73b), عددنجه ‘adedince (S 143a)

5.2.2.1.2.1.8. Yön Hali (-ra, -arı, -eri)

Ekin imlâsı “را” şeklindedir.

Ör: اچرم içirim (E 88b/ S 64a), طشرا taşra (E 8a/ S 6a)

5.2.2.1.2.2. İyelik Ekleri

5.2.2.1.2.2.1. I. Teklik Şahıs

Ekin XVIII. yüzyılın son dönemlerinde büyük oranda dudak uyumuna bağlanması sebebiyle metinde de dudak uyumuna uygun olarak okunmuştur.

Ör: مبودم ma‘būdum (S 1b/ E 2b), قلبم qalbim (E 30a/ S 21a)

Ekin yazımında yuvarlak tabandan sonra ters uyumsuzluğun görüldüğü örnekler de mevcuttur.

Ör: اموزيمك omuzımıñ (E 51b)

5.2.2.1.2.2.2. II. Teklik Şahıs

Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: مقامك maqāmıñ (E 5b/ S 4a), مرادك murādıñ (S 125a), يوزك yüzüñ ((E 160b/ S 110b)

Ekin yuvarlak tabandan sonra “يك” şeklinde imlâsı da metinde görülmektedir. Ekin bu şekildeki kullanımlarına müdahale edilmemiş, yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: يوزيكا yüziñe (E 34a/ S 24a)

5.2.2.1.2.2.3. III. Teklik Şahıs

XVIII. yüzyıldaki çeviri metinlerden yola çıkarak ekin dudak uyumuna bağlandığını söylemek mümkündür; ancak yazılışlarındaki tek şekillilik sebebiyle ek sadece düz ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlı görülmektedir ve Arap harfli metinlere de genelde uyumlu yansımamıştır (Kartallıoğlu, 2011: 159; Duman, 2000: 40). Eldeki nüshalarda da ekin dudak uyumlu olmadığı gözlenmektedir. Bu sebeple ek dudak uyumuna bağlı olarak değil, yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: اموزى omuzı (E 89a/ S 64b), پارچه سی pârçası (E 155a/ S106b)

5.2.2.1.2.2.4. I. Çokluk Şahıs

I. çokluk şahıs iyelik eki ünlüsü ve yardımcı ünlüsünün XVIII. yüzyıl metinlerinde büyük oranda dudak uyumuna bağlandığı görülmektedir (Kartallıoğlu, 2011: 450), bu nedenle ek, metinde dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: باھتیمز bahtımız (E 51a/ S 36a), عصيانمز ‘işyānımız (E 5a/ S3b), مطلوبمز maṭlūbumuz (S 178b)

Ekin yazımında nüshalarda yuvarlak tabandan sonra ters uyumsuzluğun olduğu örnekler de bulunmaktadır. Böyle durumlarda metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: گوزیمزك gözimiziñ (E 19a/ S13a), يوزیمزك yüzimiziñ (E 19b/ S 13b), اوکیمزه öñimize (E 29b/ S 21a), ازغونلغیمز azğunluğımız (E 19b/ S 13b)

Ekin yazımında bazen nüshaların kendi içinde, bazen de birbirleri arasında imlâ farklılıklarının olduğu gözlemlenmiştir.

Ör: قلیجیمز kılıcımız (E 86b), قلیجیمز kılıcımız (S 63a)

Ör: روحیمزı rūḥımız (E 8a), روحموزı rūḥumuz (S 6a)

5.2.2.1.2.2.5. II. Çokluk Şahıs

XVIII. yüzyılda ekin yardımcı ünlüsü büyük oranda dudak uyumuna bağlıdır; ancak bu yüzyılda ekin yardımcı ünlüsünde bir düzleşme göze çarpmaktadır. Yuvarlak tabanlardan sonraki bu düzleşme eğilimi, diğer eklerde genellikle XVIII. yüzyılda bitmeye yüz tutarken bu ekte devam etmiştir. (Kartallıoğlu, 2011: 477). Bu sebeple ek düzleştirilerek okunmuştur.

Ör: رأیکزه re'yiñize (E 65a/ S 47a), کلامکزی kelāmıñızı (S 130a), گوزکزی göziñizi (S 113a)

5.2.2.1.2.2.6. III. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı “لری” şeklindedir.

Ör: قصه لرنی kıışşalarını (E 31b/ S 22a), یرکلری yürekleri (E 91a/ S 66a)

5.2.2.1.2.3. Bildirme Ekleri

5.2.2.1.2.3.1. I. Teklik Şahıs

Ekin metindeki imlâsı “م - یم” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: نصیبسزم naşîbsızım (E 79a/ S 57b), مخلوقیم maḥlûkıyım (E 107b/ S 77a), لایقلویم lâyıqluyum (E 125a/ S 88a), امدلویم ümmîdlüyüm (E 95b/ S 69b), ایاقسزیم ayaksızım (E 133a/ S 93a), طاقتسزیم tāḳatsızım (E 151b/ S 104b)

5.2.2.1.2.3.2. II. Teklik Şahıs

Ekin metindeki imlâsı “سن” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: باختیسن baḥtısin (E 14b/ S 10a), سروسن servsin (E 51a/ S 36b), فکیرلوسن fikirlüsün (E 53b/ S 38b), محرومن maḥrûmsun (E 109b/ S 77b)

Metinde iki örnekte her iki nüshada da ekin “سن” şeklinde harekeli imlâsı göze çarpmaktadır.

Ör: لایقسن lâyıqsın (E 144b/ S 100a), کوله سن kölesin (E 144b/ S 100a)

Metinde bir örnekte ekin “سین” şeklinde yazımı bulunmaktadır. Bu örnekte ekin okunuşunda dudak uyumuna gidilmemiş ek görüldüğü gibi okunmuştur.

Ör: قوشسین kuşşın (E 5b)

5.2.2.1.2.3.3. III. Teklik Şahıs

Ekin imlâsı “در” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: قوشدر kuşdur (E 11b/ S 8a), گولدر güldür (E 107b/ S 77a), نمونه در nümūnedir (E 111b/ S 79b), غرقدر ġarqdir (E 113b/ S 80b)

5.2.2.1.2.3.4. I. Çokluk Şahıs

Ekin metindeki imlâsı iki şekildedir. “ز” şeklindeki vokalsiz imlâlarda ek dudak uyumuna bağlı okunmuş; “وز” şeklindeki vokalli imlâlarda metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: عاجزلرز ‘ācizleriz (E 19b/ S 13b), مخلوقلرز maḥlūqlarız (E 28b/ S 20a), حقیرز ḥaḳīriz (E 134a/ S 93b), قمرز qameriz (S 118a)

Ör: خروشدە یوز ḥurūşdayuz (E 8a/ S 5b), طعامسوز ta‘āmsızuz (E 96a/ S 69b), مسلمانوز müselmānuz (E 86a/ S 62b), بکجی یوز bekciyüz (E 85a/ S 61b), چوبانی یوز çobanıyuz (E 85a/ S 61b)

5.2.2.1.2.3.5. III. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı “لر” şeklindedir.

Ör: муһтәәдирлар (E 8a/ S 5b), جومرددرلر cömerddirler (E 23a/ S 16a)

5.2.2.1.2.4. Şahıs Ekleri

5.2.2.1.2.4.1. I. Teklik Şahıs

Ekin imlâsı “م” şeklindedir. Ek metinde dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: چکشم çekmişim (E 71b/ S 52a), کوندرم gönderem (E 65b/ S 47b), یرتارم yırtarım (E 122b/ S 86a)

5.2.2.1.2.4.2. II. Teklik Şahıs

Ekin imlâsı “سك – سين – سن – سون” şeklindedir.

Bu ekin imlâsında nüshalar arasında ve nüshaların kendi içinde yazım farklılıkları görülmektedir. Ek, dudak uyumuna bağlı okunmuş; ancak vokalin yazıldığı ve dudak uyumuna uymadığı durumlarda metne müdahale etmemek için yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: ايومشسك daglanmışsun (E 56a/ S 40a), داغلنمشسون tutarsın (E 62b/ S 45a), uyumuşsuñ (S 165b)

Ör: بولورسين bulursın (E 76a), بولورسن bulursun (S 55a)

S nüshasında tek örnekte ekin “سك” imlâsı ile yazıldığı görülmektedir.

Ör: بلورسك bilürsing (S 131a)

Ekin, olumsuzluk ekinden sonraki imlâsı “سون” şeklindedir.

Ör: اولمسون olmasun (E 49a/ S 35a), بلمسون bilmesün (E 38a/ S 27a)

II. teklik şahıs ekinin görülen geçmiş zamanda imlâsı “ك” şeklindedir.

Ör: قورتدك kırtardıñ (E 7b/ S 5b), ايلتدك iletđiñ (E 59a/ S 42a)

5.2.2.1.2.4.3. I. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı “وز – ز” şeklindedir.

Ör: اولورز oluruz (E 19b), طوتميوز tutmayuz (E 28b/ S 20a), قالمشوز kalmışuz (E 47a/ S 33b)

I. çokluk şahıs ekinin görülen geçmiş zamanda imlâsı “ق - ك” şeklindedir.

Ör: قابلق kabladık (E 19a/ S 13b), ارشدك irişdik (E 18b/ S 13a)

5.2.2.1.2.4.4. II. Çokluk Şahıs

Ekin metindeki imlâsı “سز” şeklindedir.

Ör: اتوره سز oturasız (E 88b/ S 64a), گøresiz (S 113a)

II. çokluk şahıs ekinin görülen geçmiş zamanda imlâsı “کز” şeklindedir.

Ör: ايلديکز eylediñiz (S 135b)

5.2.2.1.2.4.5 III. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı “لر” şeklindedir.

Ör: باغلامیشلرلر bağlamışlar (E 66a/ S 47b), گتديلر gitdiler (E 87a/ 63a)

5.2.2.1.2.5. Zaman Ekleri

5.2.2.1.2.5.1. Geniş Zaman

Ekin metindeki imlâsı “ر – ور” şeklindedir.

I. Teklik Şahıs:

Ör: ايلرم eylerim (E 32b/ S 23a), طوترم tutarım (E 31b/ S 22a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: ويرسن virirsin (E 27a/ S 19a), بلورسن bilürsün (E 92b/ S 67a), بگنورسن begenürsün (E 156a/ S 107b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: گلور gelür (E 59a/ S 42b)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: قورتلوروز kurtuluruz (E 86b/ 62b)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: گورميه سز görmeyesiz (E 88b/ S 64a), توتاس سز tutasız (S 113a)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: بلمز لر bilmezler (E 32b/ S 23a), ديرلر dirler (E 35b/ S 25a)

5.2.2.1.2.5.2. Şimdiki Zaman

Ekin imlâsı “يور” şeklindedir.

III. Teklik Şahıs:

Ör: الیور alıyor (S 166b)

5.2.2.1.2.5.3. Gelecek Zaman

Ekin metindeki imlâsı “جك” şeklindedir.

III. Teklik Şahıs:

Ör: كلجك gelecek (E 44a/ S 31b)

5.2.2.1.2.5.4. Görülen Geçmiş Zaman

Ek III. teklik ve III. çokluk şahıs dışında dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur. III. teklik ve çokluk şahıslarda uyumlulaştırma yoluna gidilmemesinin sebebi ise ekin metinde “دى” şeklinde düz ünlü ile yazılmasıdır. Muhtemel olarak imlânın kalıplaşması nedeniyle düz ünlü ile yazılan eke müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

I. Teklik Şahıs:

Ör: یدم yidim (E 59a/ S 42b), اوردم urdum (E 108b/ S 77b)

II. Teklik Şahıs:

Ör: ويردك viridiñ (E 7b/ S 5b), كوتردك götürdüñ (E 55a/ S 39b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: آچدی açdı (E 53b/S 38a), طوغدی togdı (E 30b/ 21b)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: ارشدك irişdik (E 18b/ S 13a), قودق koduq (E 19a/ S 13a)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: ایلدیکز eylediñiz (S 135b)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: يَجَالْتَدِيلِر yüceltdiler (E 60b/ S 43b), يُوغَرْدِيلِر yogırdılar (E 65a/ S 47a)

5.2.2.1.2.5.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Ekin metindeki imlâsı “مش” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

I. Teklik Şahıs:

Ör: اولمشم olmuşum (E 62b/ S 45a), بغلمشم bağlamışım (E 73b/ S 53a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: ایشتمشسنگه işitmişsin ki (E 84a/ S 61a), ايوشمسك uyumuşsuñ (S 165b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: اوركمش ürkmüş (E 59b/ S 42b), براقلمشدر bırakılmışdır (E 64a/ S 46a)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: دوشمشوز düşmüşüz (E 18b/ S 13a), صوسانمشوز şusanmışuz (E 18b/ S 13a)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: اوتورمشلردر oturmuşlardır (E 87a/ S 63a), ديمشler dimişler (E 97b/ S 70b)

5.2.2.1.2.6. Kip Ekleri

5.2.2.1.2.6.1. İstek Kipi

I. Teklik şahıs:

Ör: استه يم isteyem (E 79b/ S 58a), سويليم söyleyem (E 159b/ S 110a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: بيلميه سن bilmeyesin (E 53b/ S 38a), اوخشيه سن oħşayasın (E 59a/ S 42b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: كيوندره giyündüre (E 30b/ S 21a), واره vara (E 61b/ S 44a)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: اوتوره لوم oturalum (E 5b/ S 4a), اينلوم inelüm (E 28b/ S 20)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: اوتره سز oturasız (E 88b/ S 64ab), گورميه سز görmeyesiz (E 88b/ S 64a),

III. Çokluk Şahıs:

Ör: اچہ لر açalar (E 53b/ S 38a), كتوره لر getüreler (E 66a/ S 47b)

5.2.2.1.2.6.2. Emir Kipi

II. Teklik Şahıs:

Ör: اوترمه oturma (E 110a/ S 78b), ايله eyle (E 132b/ S 92b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: كورسن görsün (E 73b/ S 53b)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: ايرشديريڭ irişdiriñ (E 60a/ S 43a), ايلكز eyleñiz (E 60a/ S 43a), طوتكز tutuñuz (S 116b), بيورمك buyurmañ (S 150b)

5.2.2.1.2.6.3. Şart Kipi

I. Tekil Şahıs:

Ör: بولسم bulsam (E 79a/ S 57b), اولدرسم öldürsem (E 152a/ S 105a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: اوزمزشك üzmezseñ (S 165b), استرسن istersen (E 62b/ S 45a)

III. Teklik Şahıs:

Ör: كلسه gelse (E 57b/ S 41b)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: اولسه لر olsalar (E 37b/ S 27a), استه سلر isteseler (E 55b/ S 39b)

5.2.2.1.2.6.4. Gereklilik Kipi

III. Teklik Şahıs:

Ör: ایتملی itmeli (E 85a/ S 62a), اولمالی olmalı (E 151b/ S 104b)

Telif ve istinsah tarihi net olarak bilinmese de şârihin ölüm yılından yola çıkılarak XVIII. yüzyıl sonu ila XIX. yüzyıl başlarına ait bir metin olduğu tahmin edilen eser, bir geçiş dönemi eseridir. Metnin bünyesindeki karışık imlâ özellikleri, kalın ve ince seslerde tam bir imlâ birliği olmaması da eserin geçiş dönemine ait olmasıyla açıklanabilir. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metnindeki imlâ farklılıkları her ne kadar tutarsızlık gibi görünse de XVIII-XIX. yüzyıl Türk yazı dilinin tarihi gelişimini göstermesi bakımından önemlidir.

5.3. Transkripsiyon Alfabeti

Metinde aşağıdaki çeviriyazı işaretleri kullanılmıştır.

Tablo 1: Transkripsiyon Alfabeti

آ, ا	A, a, Ā, ā, E, e	ش	Ş, ş
ء	'	ص	S, s
ب	B, b	ض	Ž, ž / Ğ, ğ
پ	P, p	ط	T, t
ت	T, t	ظ	Z, z
ث	S, s	ع	'
ج	C, c	غ	Ğ, ğ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	H, h	ق	K, k
خ	H, h	ك	G, g, K, k, Ñ, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Z, z	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	Ū, ū, Ü, ü, V, v
ژ	J, j	ه	H, h, e, i
س	S, s	ی	İ, î, I, ı, Ĭ, ĭ, Y, y

5.4. Karşılaştırmalı Metin

Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Ḥamd-i bī maḥdūd ve ṣenā-yi nā-ma'dūd ol vācibü'l-vücūd ve müfizü'l-ḥayr ve'l-cūd ḥazretlerine olsun kim anuñ rahmet-i 'amīmesi ve ni'met-i cesīmesi cemī'-i 'ibāda muṭī' ve ehl-i 'ināda vāşıl ḥuşuşā şükrānesin 'alā-vechi'l-itmām ve'l-ikmāl edā idenlere envā'-ı feyezān-ı mā-lā-beyānı ḥāşıldır. Ve salavāt-ı bī-nihāye ve tāḥiyyāt-ı bī-gāye ol server-i ḥayl-i enbiyā ve güzīde-i zümre-i aşfīyā nūr-ı Muḥammed Muştafā ḥazretlerine olsun kim {وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ}⁹⁹ nazm-ı celīlī anuñ şān-ı cemīlinde nāzil ve ḥavāş u 'avām-ı mü'minīn lā-siyyemā iḥyā-yı aḥkām-ı şerī'at ve icrā-yı āşār-ı tarīkat şadedinde olan ḥukkām-ı zevī'l-iḥtirām anuñ nūr-ı ḥimāyesine nā'il ve ḥil'at-i ridā'-i şefā'atini ḥāmildir. Şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā-ālihi ve aşḥābihi ve etbā'ihī ve eşyā'ihī'l-kirām mādāme'l-leyālī ve'l-eyyām. Ve ba'd. Bu fakīr-i pūr-taksīr Ḥalīl Ḥacibī ibtidā-i zamān-ı cüvānī ve reye'ān-ı hengām-ı kām-rānīden ile'l-ān iktisāb-ı fezā'il ile teşmīr-i sāk-ı ictihād idüp ve mā 'inde'llāhi efḍalu min 'ilmin ve efḍalu'l-'ibād el-ulemāun feḥvāsı ile 'ilm ü ma'rifete rağbetim ziyāde olup leyl ü nehār yār-ı gārım kitāb ve enīs ü celīsim faşl u bāb olup lākin li-küllī şeyin mā'niun ve li'l-'ilmi mevāni'un mażmūnı üzre 'avāṭīk-i dünyeviyye telāṭum-ı emvāc-ı biḥār gibi birbirini te'ākub belki ṭabakāt-ı eflāk gibi birbiri üstine terāküb idip gāh emr-i ma'aş gāh evcā' u 'ilel ḥuşuşā mānend-i la'l-i nā-yāb ve lü'lü-yi ḥoş-āb üstād-ı şāḥib-irşādı talebde ḥiḍmet-i mādere mülāzemet gibi bir 'azīm ḥalel 'avk u men' idip ve ma'a-hāzā 'alā-kaderi'l-imkān ta'līm ü ta'allūm çevgānıyla gālṭān iken ehlü'l-bağy ve't-ṭuğyān ve aşḥābu'l-fiten ve'l-udvān galebesiyle taḥşile tevağğul-ı zenb belki taḥşil külliyyen selb olup fel tebīsī'd-dürrü bi'z-zücāci ve's-tebihi'l-'azabi bi'l-'icāc ve'l-müştekī ila'llāhi'l-meliki'l-cebbār min teğālubi'l-eşrāri ale'l-aḥyār ve tasalluṭi'l-füccāri ale'l-ebrār ve tevelliyeti'l-'ubeydi 'ale'l-aḥrār ve tekaddümi's-şiğāri 'ale'l-kibār ve tefadḍuli'l-erazili ve'l-erācīf 'alā-aşḥābi'l-'ulūmi ve'l-ma'ārif diyārımızda ḥussād u füssādın zuhūrından talebe-i 'ulūm perāgende vü perīşān olup ve bu fakīr vālih ve ḥayrān ḳalmış iken nā-gāh bi-tevfīki'llāh el-müntesibü ilā ehli beyti Resūli'llāh güzīde-i aḥfād-ı ḥānedān-ı nübüvvet ve zübde-i zümre-i sülāle-i aşḥāb-ı fütüvvet ḥazret-i rāfi'u a'lāmi'd-dīn

⁹⁹ Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ Suresi, Ayet 107: "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."

yenbū‘u’l-faẓl ve’l-yakīn tenvīrū’l-ebṣār baḥrū’l-efkār ma‘denū’l-‘ilm ve’l-irfān maẓhar
ve’l-iḥsān müfti’l-enām kâḍi’l-ḥavāṣ ve’l-avām fâiz bi’l-ḥikmeteyni’l-‘ilmiyyeti ve’l-
‘ameliyyeti cā’iz bi’r-riyāseteyni’d-diniyyet ve’d-dünyeviyye bedī‘u’l-faẓl fi’l-a‘şār
mārā’et mişluhu’l-ebṣār. **Naẓm:**

سلالة الاكابر العظام

نتيجة الا ماجد الفخام

لتف الاله الملك العلام

فضل اكريم الصمد السلام

لا زالت في عز و في كرام

مدى الليالى و مدى الايام

ما اصبحت السما بالغمام

واختلط الضياء بالظلام

Sulāletu’l-ekābiri’l-‘izām

Neticetu’l-emācidi’l-fiḥām

Luṭfu’l-ilāhi’l-meliki’l-‘allām

Faẓlu’l-kerīmi’ş-şamedu’s-selām

Lā-zālet fī izzī ve fī kirām

Mede’l-leyālī ve mede’l-eyyām

Mā eşbahtu’s-semāu bi’l-ḡamam

Ve iḥtilāṭu’z-ziyāu bi’z-zalam.¹⁰⁰

Neşr A’nī bihi eş-şadru’l-imām ve’l-ḥibru’l-hümām es-Seyyid el-Ḥāc ‘Abdu’r-raḥmān
Paşa yesserehu’llāhu te‘ālā bi’l-ḥayri mā yūrīdu mā yeşā’u ve yaşıbu ‘aleyhi şe’ābīb
faẓluhu ve ‘avnuhu ‘alā-rızā’ihi küllü ‘adātin ve ‘aşā ḥazretlerine cānīb-i şāhenşāh-ı
zıllu’llāhi fi’l-arḍdan rütbe-i vezāret tevcīh ma‘denū’l-faẓl ve’l-‘ulūm medīne-i Erzurūm
iḥsān olunup bu aḥbār-ı meserret-āşār ile dimāḡ cān mu‘aṭṭar ve bāḡ-ı ḥātır u fātırda
nihāl-i sürür bār-āver olup fi’l-ḥāl ol şevkle sulṭānū’ş-şu‘arā bürhānū’z-zurefā Nüre’d-
dīn ‘Abdu’r-raḥmān el-Cāmī ḡaddesa’llāhu te‘ālā sırrahu’s-sāmī ḥazretleriniñ Yūsuf [u]

¹⁰⁰ Yüce büyüklerinin nesli/ Muhteşem şanlılarının torunları/ Padişah ve Allam olan İlah’ın lütfu/ Kerim, Samed ve
Selam’ın keremi/ Siz daima izzet ü ikramda bulunasınız/ Gece gündüz demeden/ Gökyüzü bulutlar kaptıkça/
Aydınlık karanlığa karıştıkça.

Zeliḥā-nām kitābı lisān-ı Türkī ile ‘alā-ḳaderi’l-imbān şerḥ ü beyān olup sāye-i ḥimāyetinde vesīle-i rāḥat ve zıll-ı emānında vāsıta-i emniyet olmak ricāsıyla ḥuzūr-ı ḥümāyunlarına tuḥfe-i nā-ḳız kılındı. ‘Arz-ı i‘tizār:

نملة جأت بررجل من جراد

تو سلیمانی کن ای عالی نهاد

Nemletü cā’et biriclin min cerād

Tü Süleymānī kün ey ‘ālī-nihād¹⁰¹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(S 1b) (E 2b) الهی غنچه امید بگشای İlāhī ḡonce-i ümmīd büg’şāy: Ey benim ma‘būdum ümīdim ḡoncesini aç!

گلّی از روضه جاوید بنمای Gülī ez-ravza-i cāvīd bün’māy: Ebedī baḳçadan¹⁰² bir gül göster.

Ya’nī ‘azm eyledigim kitābıñ te’līfini zuhūra getir.

بخندان از لب آن غنچه باغم Bi-ḥandān ez-leb-i ān ḡonce bāḡem: Ol ḡonce lebinden¹⁰³ bāḡ-ı ṭab‘ımı güldür.

وزان گل عطر پرور کن دماغم V’ez-ān gül ‘ıtr-perver kün demāḡem: Ve ol gülden¹⁰⁴ hoş ḳoḳular¹⁰⁵ ile beslenici eyle dimāḡımı. Ya’nī ol te’līf zuhūra gelmekle beni şādān¹⁰⁶ ve ḥandān eyle.

درین محنت سرای بی مواسا Der-īn miḥnetserāy-ı bī-muvāsā: Bu muvāfaḳatsız miḥnet evinde, ya’nī dünyāda.¹⁰⁷

بنعمتهای خویشم کن شناسا Be-ni‘methā-yı ḥıṣem kün şināsā: Kendü ni‘metleriñe¹⁰⁸ beni bilici eyle. Ya’nī bunuñ zuhūrıyla baña virdigñ ḳudret-i feşāḥatiñ ‘uhdesinden beni çıkar.

ضمیرم را سپاس اندیشه گردان Zāmīremrā sipās-endīşe gerdān: Ḳalbimi şükr fikirli¹⁰⁹ eyle.

¹⁰¹ Bir karınca çekirge buduyla geldi, ey yüce tabiatlı sen de Süleyman gibi ol (davran)!

¹⁰² ebedi baḳçadan: ravza-i ebedīden (S)

¹⁰³ lebiñden: - (S)

¹⁰⁴ gülden: gülüñ (S)

¹⁰⁵ hoş ḳoḳular: - (S)

¹⁰⁶ şādān: şād (S)

¹⁰⁷ ya’nī dünyāda: - (S)

¹⁰⁸ ni‘metleriñe: ni‘metiñle

زبانم را ستایش پیشه گردان Zebānemrā sitāyiş-pîşe gerdān: Dilimi medh pîşelü eyle. Ya'nî bu ni'am-ı te'lîfe¹¹⁰ beni mu'terif ve şâkir eyle.

بخش ز تقویم خرد به روزیم بخش Zi-taḳvīm-i ḥired bih-rūziyem baḥş: 'Aḳl taḳvīminden baña eyü günlük bağışla. Taḳvīm 'ilm-i nücūmdan müstahrec bir 'ilmdir ki eyyām ve sâ'ātiñ sa'd u naḥsı ve ṭālî'lerin nîk ü bedi anıñla bilinür. Pes *Ḥazret-i Mevlānā* 'aḳlı 'ilm-i taḳvīme teşbîh idüp dir ki: Yā Rab ol 'ilm-i taḳvīm ki 'aḳlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭālî'-i sa'd naşib eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āgāz içün sâ'at-i sa'd ve mübārek gün taleb ider tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i (E 3a) vech üzre ve āsānlık ile ḥāşıl ola.¹¹¹

بر اقلیم سخن فیروزیم بخش Ber-iḳlīm-i sūḥan fīrūziyem baḥş: Söz iḳlīmī üzerine baña muẓafferlik bağışla.¹¹²

دلی دادی ز گوهر گنج بر گنج Dilī dādī zi-gevher genc-ber-genc: Bir göñül virdiñ söz¹¹³ gevherinden ḥazāne ḥazāne üzerine.

ز گنج دل زبانرا کن گهر سنج Zi-genc-i dil zebānrā kūn güher-senc: Göñül ḥazānesinden dilimi güher tarcı eyle. Ya'nî baña iḥsān buyurdıñ ma'ārifi zuhūra getir.

گشادی نافی طبع مرا ناف Güşādī nāfe-i ṭab'-ı merā nāf: (S 2a) Benim ṭab'ım göbegini müşk açdıñ. Ya'nî ṭab'ımı müşk gibi tayyib rāyihālu eylediñ. Nāfe hā ile müşk göbegidir¹¹⁴ ki 'Arabīde nāfce¹¹⁵ dirler.

¹⁰⁹ fikirli: endişeli (S)

¹¹⁰ bu ni'am-ı te'lîfe: virdiğini ni'mete (S)

¹¹¹ taḳvīm 'ilm-i nücūmdan müstahrec bir 'ilmdir ki eyyām ve sâ'ātiñ sa'd u naḥsı ve ṭālî'lerin nîk ü bedi anıñla bilinür. Pes *Ḥazret-i Mevlānā* 'aḳlı 'ilm-i taḳvīme teşbîh idüp dir ki: Yā Rab ol 'ilm-i taḳvīm ki 'aḳlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭālî'-i sa'd naşib eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āgāz içün sâ'at-i sa'd ve mübārek gün taleb ider. Tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i vech üzre ve āsānlık ile ḥāşıl ola: taḳvīm bir 'ilmdir ki 'ilm-i nücūmdan müstahrecdir eyyām ve sâ'ātiñ sa'd u naḥsı anıñ ile bilinir ve her kimseniñ ṭālî'i nîk ü bed oldıñ anıñ ile ḥükm iderler. Pes *Ḥazret-i Mevlānā Cāmī ḳaddesa'llāhu sırrahu's-sāmī* 'aḳlı 'ilm-i taḳvīme teşbîh ile isti'are idüp dir ki: Yā Rab ol 'ilm-i taḳvīm 'aḳlım oldıdır. Andan baña eyü günlük bağışla ve ṭālî'-i sa'd baña naşib eyle. Zīrā ki bir kimse bir işe bed' itdikde sa'd ve mübārek sâ'atde ve eyü günde başlar tā ola kim iş aḥsen-i vech üzre āsānlık ile ḥāşıl ola. (S) // [ve inne kāne ma'nā haze'l-mısrā: Allāhumme urzuḳnī 'aḳlen mustaḳīmen yestaḳīmu el-ma'nā bilā-tekellufi fe'fhem (Ve bu mısraın manası idi: Allah'ım beni doğru yolda giden ve mananın külfetsizce yöneldiği akılla rızlandırdı. E 2b derkenar)]

¹¹² baña muẓafferlik bağışla: fīrūzluk bağışla ve beni muẓaffer eyle. (S)

¹¹³ söz: sūḥan (S)

¹¹⁴ müşk göbegidir: misk göbegi (S)

¹¹⁵ nāfce: nāfe (E)

معطر کن ز مشکم قاف تا قاف Mu‘aṭṭar kūn zi-müşkem Kāf-tā-Ḳāf: Koşulanmış eyle ¹¹⁶
müşkümden Kāfdan Kāfa dek. Ya‘nī bu kitābımı tamām-ı dünyāya iriştir.

ز شعرم خامه را شکر زبان کن Zi-şī‘rem ḥāmerā şekker-zebān kūn: Şi‘rimden qalemimi şeker
dillü eyle.

ز عطر نامہ را عنبر فشان کن Zi-‘ıṭrem nāmerā ‘anber-feşān kūn: Ṭayyib rāyihālu¹¹⁷
sözlerimden nāmemi ‘anber saçıcı eyle.

سُخَن را خود سرانجامی نماندست Sūḥanrā ḥod serencāmī ne-māndest: Hod böyle maḳāmlarda
muḳḥemdir. Ya‘nī¹¹⁸ sözüñ ḥaḳīḳat-i serencāmı ḳalmamışdır.

وزان نامہ بجز نامی نماندست V‘ez-ān nāme be-cüz nāmī ne-māndest: Ve ol nāmeden bir
addan gayrı ḳalmamışdır. Ya‘nī zamānede zebān-āver yokdur. Ya‘nī şā‘ir-i belīg ve
mütেকellim-i faṣīḥ yokdur ve ‘aşrımızda olanlara daḥı çendān rağbet ve¹¹⁹ i‘tibār
yokdur. Beyt:

Ḥāzıḳ diyārımızda ya teşḥiṣ ider mi var

Murğ-ı hezār-nağmeyi zāğ [u] kelāğıla

درین خمخانه شیرین فسانه Der-īn ḥumḥāne-i şīrīn-fesāne: Bu tatlu ḥikāyelü küb evinde,¹²⁰
ya‘nī dünyāda. Humḥāne meyḥāneden kināyedir, murād dünyādır.¹²¹

نمی یابم صدایی زان ترانه Nemī-yābem şadā’ī z’ān terāne: Ol terāneden bir şadā bulamam.

Terāne ır içinde tene ten ten dimege dirler. Ol da bir kaç nev‘dir ki yine ehli bilür. Ya‘nī
şu‘arā-yı selef gibi ehl-i ḥāl ve şāḥib-i maḳāl kimesne bu zamānede yokdur demekdir.¹²²

حریفان باده خورند رفتند Ḥarīfān bādehā ḥordend reftend: Ḥarīfler bādeler nūş itdiler,
gitdiler .

تهی خمخانه کردند رفتند Tehī ḥumḥānehā kerdend reftend: Ḥumḥāneleri boşaltdılar, gitdiler.

Ya‘nī şu‘arā-yı¹²³ selef ṭarabnāk ve şafā-baḥş şī‘rler diyüp kendüler āḥirete rıḥlet itdiler.

¹¹⁶ koşulanmış eyle: koşulandır (S)

¹¹⁷ rāyihālu: - (S)

¹¹⁸ ḥod böyle maḳāmlarda muḳḥemdir. Ya‘nī: - (E)

¹¹⁹ rağbet ve: - (E)

¹²⁰ küb evinde: ḥumḥānede (S)

¹²¹ ḥumḥāne meyḥāneden kināyedir, murad dünyādır: - (S)

¹²² şu‘arā-yı selef gibi ehl-i ḥāl ve şāḥib-i maḳāl kimesne bu zamānede yokdur demekdir: şu‘arā-yı selefiden kimse
ḳalmamışdır. (S)

نه بينم پخته زين بزم خامی Ne-bīnem puḥte'ī z'īn bezm-i ḥāmī: Bu çiglik meclisinden (E 3b) bir bişmiş ve kemāle irişmiş kimesneyi¹²⁴ görmem.

که باشد بر کفش زان باده جامی Ki bāşed ber-kefeş z'ān bāde cāmī: Ki ola eli üzre ol bādeden bir kadeh. Ya'nī anlar gibi bir fāzıl kimesne¹²⁵ kalmadı.

بیا جامی رها کن شرمساری Biyā Cāmī rehā kūn şermsārī: Gel ey Cāmī hacil olmaklığı¹²⁶ terk eyle!

ز صاف و درد پیش آر آنچه داری Zi-şāf u dūrd pīş ār ānçi dārī : Şāfdan ve dūrdden öñe getür anı ki tütarsın. *Şāf* şarābıñ üstine dirler. *Dūrd* zamm-ı dāl ile altına dirler. Ya'nī şî'r-i mecāzī ve ḥaḳīḳīden her ne ki sende var ise söyle.

چه باشد پختگی آزاده بودن Çi bāşed puḥtegī āzāde būden: Puḥtelik ne olur, āzāde olup ta'alluḳāt-ı dūnyādan fāriğ olmak olur.

بخاک نیستی افتاده بودن Be-ḥāk-i nīstī ūftāde būden: Yokluk toprağına düşmüş olmak olur. Ya'nī puḥtelik gūşe-nişīn olup 'adem meşābesinde olmaqdır. Mısrā'-ı evvelde muḥassenāt-ı bedī'den şan'at-ı (S 2b) su'āl ü cevāb vardır.

بنام یگانه Be-nām-ı yegāne: Bu kitābıñ ibtidāsı افتتاح نامه¹²⁷ Kıt'a-i dīger neşr: Birlige mevşūf ve muttaşīf olan Ḥudā-yı müte'ālīñ nāmıyladır. که چشمه روشن مهر Ki çeşme-i rūşen-i mihr: Ancılayın¹²⁸ Ḥudā ki güneşin aydın puñarı¹²⁹ از دریای نوالش Ez-deryā-yı nevāleş: Anıñ 'atāsı deryāsından يك نمست Yek nemest: Bir kaçredir. دفتر ماه و دفتر ماه Ez-āşār-ı kemāleş: Anıñ kemālī eşerlerinden يك رقم Yek raqam: Bir ḥaṭdır. Nazm:¹³⁰

بنام آن که نامش حرز جانهاست Be-nām-ı ān ki nāmeş ḥırz-ı cānhāst: Ol Ḥudānıñ nāmıyla şürū' eylerim ki anıñ nāmı cānları mübālağa ile ḥāfızdır.

¹²³ şu'arā: - (E)

¹²⁴ pişmiş ve kemāle irişmiş kimesneyi: puḥte (S)

¹²⁵ anlar gibi bir fāzıl kimesne: dūnyāda bir ehl-i ḥāl (S)

¹²⁶ hacil olmaklığı: ḥayā itmeği (S)

¹²⁷ kıt'a-i dīger neşr: - (E)

¹²⁸ ancılayın: öyle (S)

¹²⁹ puñarı: çeşmesi (S)

¹³⁰ nazm: - (S)

Şenāyeş cevher-i tîğ-i zebānhāst: Aña şenā itmek diller kılıcınıñ cevheridir. Ya‘ni lisānıñ muhterem ve mu‘teber olması¹³¹ zikru’llāh ileidir.

Zebān der-kām kām ez-nām-ı ū yāft: Zebān dimāğda murādı anıñ nāmından buldı.

Nem ez-ser-çeşme-i in‘ām-ı ū yāft: Zebān nemi anıñ in‘āmı kūzesinden buldı. Ya‘nī her devleti¹³² zikru’llāh itmeden buldı.

Hıredrā z’ū nümūde dem-be-dem rūy: ‘Aqla Hudāy te‘ālādan nefes-be-nefes¹³³ yüz göstermiş.

Hezārān nükte-i bārīk çün mūy: Kıl gibi niçe bing ince nukteler. *Hezārān* nümūdeniñ fā’ilidir. *Nükte-i bārīk*den murād şi‘riñ daķāyıkıdır. (E 4a) *Nükte* lügat-i ‘Arabda bir çubuk ucıyla yire ura ura bir nişān peydā eylemekdir. Bu ma‘nā ekşer tefekkür ve taḥayyür vaķitlerinde olur ki insān bir nesneye düşünür ve bī-şu‘ūr bir iş işler. Aşlinda maşdardır, naşara bābından kedere gibi, soñra kulūbda mü’eşşir olan kelām-ı laṭīfe ıtlāk eylediler.

Pey-i ān mū zebānrā şāne kerde: Ol mū gibi daķīķ nukteler içün dilimizi taraķ eylemiş.¹³⁴

Zi-dendān şānerā dendāne kerde: Ol taraķ içün dişlerimizden diş eylemiş. Ya‘nī ol daķīķ ma‘nālar¹³⁵ dendān ve zebān vāsıtasıyla zuhūra gelür.

Te‘āla’llāh zihī Qayyūm u Dānā: Nās arasında ta‘accüb idecek yerde Te‘āla’llāh ve Sübhāneke dirler, ‘örf olmuşdur kāla’llāhu te‘ālā,

{سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ} ¹³⁶ a‘nīY ‘a a‘nīY ‘aceb ‘a a‘nīY ‘aceb güzel Qayyūm ve Dānādır.

Tüvānāyī-dih-i her nā-tüvānā: Her kuvvetsizlere kuvvetlülük viricidir.

Felekrā encümen-efrūz ez-encüm: Felegiñ yığanağını yıldızlardan¹³⁷ ışıklandırıcıdır.

¹³¹ muhterem ve mu‘teber olması: hürmet ve i‘tibārı (S)

¹³² her devleti: ‘izz-i devleti (S)

¹³³ ‘aqla Hudāy te‘ālādan nefes-be-nefes: nefes-be-nefes ‘aqla Hudāy te‘ālānıñ cānibinden (S)

¹³⁴ eylemiş: eylemişdir (S)

¹³⁵ daķīķ ma‘nālar: daķāyık (S)

¹³⁶ Kur‘an-ı Kerim, Nūr Suresi, Ayet 16: “...bu büyük bir iftiradır.”

زمین را زیب انجم ده بمردم Zemīnrā zīb-i encüm-dih be-merdüm: Yire yıldız zīnetiñi viricidir halk ile. (S 3a) Ya'nī gökleri yıldızlar ile ve yerleri âdem oğlanları ile zīnetlendiricidir.¹³⁸

مرتّب ساز سقف چرخ دائر Müretteb-sāz-ı saḳf-ı çarḥ-ı dā'ir: Devr idici çarḥıñ saḳfını müretteb idicidir.

فراز چار دیوار عناصر Firāz-ı çār dīvār-ı 'anāşır: 'Anāşır-ı erba'aniñ dört dīvārı üstine. 'Anāşır-ı erba'a āb u āteş, ḥāk ü bāddır ki yer yüzinde olan cemī' maḥlūkāt bu dört aşıldan yaradılmışdır. Hāşılı zevi'l-ervāḥ ve eşcār ve nebātātıñ bekāsı¹³⁹ bu uşul-i erba'a ile.

بناف غنجه گل را نافه پیوند Be-nāf-ı gonce gülrā nāfe-peyvend: Goncenıñ göbegine gülüñ koḳusını bağlayıcıdır.

ز گل بر شاهد گلبن حلی بند Zi-gül ber-şāhid-i gülbün ḥuliy-bend: Gül den gül ağacı maḥbūbı üzerine bezek bağlayıcıdır.

بُلندی بخش هر همت بلندی Bülendī-baḥş-ı her himmet-bülendī: Her himmeti 'ālī olan kimesneye yücelik bağışlayıcıdır.

به پستی افکنی هر خود پسندی Be-pestī-efkenī her ḥod-pesendī: Her kendüyi begenici¹⁴⁰ mu'cib ve mütekebbiri alçaklığa bırakıcıdır.

قصب باف عروسان بهاری Kaşab-bāf-ı 'arūsān-ı bahārī: Bahār gelinlerini ve güyegülerini ḥil'atlendiricidir.

قیام آموز سرو جویباری Kıyām-āmūz-ı serv-i cūybārī: Açıcı ırmaḳ kenārında şalınıcı serv ağacına kıyām öğredicidir.

گناه آمرز رندان قدح خوار Günāh-āmurz-ı rindān-ı ḳadeḥ-ḥ'ār: Bāde nūş idici (E 4b) rindleriñ günāhını¹⁴¹ yarlıgayıdır. Rind, *Lāmi'ī Çelebi*,¹⁴² ḳorḳusuz dimişdir ammā 'Acem bāde-nūşa ıtlāk ider.

¹³⁷ yığanağını yıldızlardan: yığanağıñ yılduzdan (S)

¹³⁸ ya'nī gökleri yıldızlar ile yerleri âdem oğlanları ile zīnetlendiricidir: - (S)

¹³⁹ zevi'l-ervāḥ ve eşcār ve nebātātıñ bekāsı: beḳā-yı 'ālem (S)

¹⁴⁰ kendüyi begenici: ḥod-pesend (S)

¹⁴¹ günāhını: günāhıñ (S)

¹⁴² çelebi: merḥūm (S)

بطاعت گیر پیران ریاکار Be-ṭā‘at-gīr-i pīrān-ı riyākār: Riyā ‘amellileri¹⁴³ ṭā‘atleri sebebiyle mu‘āhaze idicidir.

انیس خلوت شب زنده داران Enīs-i ḥalvet-i şeb-zinde-dārān: Gıceyi diri tutucu zāhidleriñ ḥalvet yoldaşdır.

رفیق روز در محنت گذاران Refīq-i rüz der-miḥnet-güzārān: Gündüzlerini¹⁴⁴ miḥnetde geçürücü şā‘imleriñ refīkidir.

ز بحر لطف او ابر بهاری Zi-baḥr-i luṭf-ı ū ebr-i bahārī: Hudā-yı müte‘ālīñ luṭfı deryāsından bahār buluṭı.

کند خار و سمن را آبداری Küned ḥār u semenrā āb-dārī: Dikene ve güle āb-dārılık ider. Ya‘nī nebātātīñ küllisini şuvarır. Ba‘zı nüshada āb-bārī vāḳi‘ olmuşdur,¹⁴⁵ ya‘nī şu yağdırıcılık ider.¹⁴⁶

ز کان جود او باد خزانى Zi-kān-ı cūd-ı ū bād-ı ḥazānī: Hudā-yı müte‘ālīñ¹⁴⁷ cömerdligi¹⁴⁸ ma‘deninden güz yili.

کند فرش چمن را زر فشانی Küned ferş-i çemenrā zer-feşānī: Çemeniñ yeşil döşegini altun saçıcı ider. Ya‘nī yaşıl yapraklar zerd renk olup sarı altun gibi etrāfa saçılır.

ز شکرش پر شکر کام شگرفان Zi-şükreş pür-şeker kām-ı şigerfān: Hudāy te‘ālāya şükreden ulularıñ dimāğı şeker ile ṭoludur.

ز قهرش زهر عیش تلخ حرفان Zi-ḳahreş zehr ‘ayş-ı telḥ-ḥarfān: Acı ḥarflüleriñ,¹⁴⁹ ya‘nī ma‘şiyet pīşelüleriñ ḥuzūrı Hudānıñ ḳahrından zehirdir.

وجودش آن فروزان آفتابست / که زره از وی نور یابست Vücūdeş ān fūrūzān āftābest / Ki zerre zerre ez-vey nūr-yābest: Beyitte taḳdīm ve te’ḥīr vardır. Taḳdīr-i kelām: *Vücūdeş ānest ki fūrūzān āftāb zerre zerre ez-vey nūr-yābest*. Ya‘nī Hudā-yı müte‘ālīñ vücūdı ol

¹⁴³ ‘amellileri: ‘amelli pīrleri (S)

¹⁴⁴ gündüzlerini: gündüzleriñ (S)

¹⁴⁵ vāḳi‘ olmuşdur: vāḳi‘dir. (S)

¹⁴⁶ ider: demekdir (S)

¹⁴⁷ müte‘ālīñ: te‘ālānıñ (S)

¹⁴⁸ cömerdligi: cūdı (S)

¹⁴⁹ acı ḥarflüleriñ: acı ḥarflü ma‘şiyet pīşelüleriñ (S)

müfizu'l-hayr v'el-cūd olan vücūddur ki ziyālanıcı güneş (S 3b) ol vücūddan zerre zerre nūr bulucudur. Hāşılı güneşi buncılayın ziyālu ve nūrlu¹⁵⁰ idici feyyāz-ı Lem-yezeldir.

Ger ez-hūrşid ü meh dāred nihān rūy: Eger Hudā-yı müte'āl vechini hūrşid ve mehden gizlū tuta. Ya'nī eger¹⁵¹ anlara nūr ve ziyā¹⁵² virmeye.

Füted der-'arşa-i nā-būdeşān gūy: 'Adem meydānına düşer anlarıñ topı. Ya'nī bi'l-külliyte ma'dūm olurlar.

Be-mā z'ān minnet-i hestī-nih āmed: Bize ol sebebdan varlık koyucu Hudāy te'ālānıñ minneti ve ta'dād-ı ni'meti geldi. Ya'nī üzerimize vācib oldu.

Ki hest ü hestī vū hestī-dih āmed: Ki ol zāt-ı eccl ü a'lā var (E 5a) ve varlık ile mevşūf ve varlık virici geldi. Ya'nī vācibü'l-vücūddur ve vācibü'l-vücūd olmak şıfatıyla muttaşıfıdır ve bu mevcūdāta zuhūr virici oldur.¹⁵³

Zi-bām-ı āsmān tā merkez-i hāk: Sakf-ı āsmāndan nihāyet-i arza dek.

Eger şad reh be-pāy-ı vehm ü idrāk: Eger yüz kerre vehm ve idrāk ayağıyla. Bu beyt, beyt-i şānīye merhūndur.

Fürūd āyim ü yā bālā şitābīm: Aşağa inelüm veyā yukaru şitāb idelüm. Ya'nī 'acele ile 'urūc idelüm.

Zi-ḥükmeş zerre'ī bīrūn ne-yābīm: Hudāy te'ālānıñ ḥükminden bir zerre miḳdārı nesneyi ḥāric bulmayalum. Ya'nī ḥükminden ḥāric bir nesne yokdur ki bulalum.

Müberrā zāteş ez-çünī vū çendī: Anıñ zāt-ı pāki keyfiyyetden ve kemmiyyetden müberrādır .

Müberrāter zi-pestī vū bülendī: Alçaıklıktan ve yükseklikden ziyāde müberrādır.

¹⁵⁰ güneşi buncalayın ziyālī ve nūrlu: güneş fūrūzān (S)

¹⁵¹ eger: - (S)

¹⁵² ziyā: - (S)

¹⁵³ varlık virici geldi. Ya'nī vācibü'l-vücūddur ve vācibü'l-vücūd olmak şıfatıyla muttaşıfıdır ve bu mevcūdāta zuhūr virici oldur: - (S)

زی بیچونیش چون چندها هست Zi-bī-çünīş çūn u çendhā hest: Anıñ bī-çūnluğından çūn u çendler vardır. Ya‘nī keyfiyyetler ve kemmiyyetler anıñ niteliksiz olduğındandır ve bu mevcūdātı münşī oldur.¹⁵⁴

بۆلەندەن بە-‘ulüvv-i qadr-i ü pest: Rütbesi yüceler anıñ ‘ulüvv-i kadriyle alçaqdırlar.

خرد در ذات او آشفته رایى Hıred der-zāt-ı ü āşufte-rāyī : ‘Aql anıñ zātını idrākde qarış muruş fikirlüdür. Ya‘nī Hūdā-yı müte‘ālīñ künh-i zātını tefekkürde ‘aqlıñ kemāl-i ‘aczi vardır.

طلب در راه او بی دست و پایى Ṭaleb der-rāh-ı ü bī-dest ü pāyī: Ṭaleb anıñ yolında elsiz ve ayaksızdır. Ya‘nī ṭaleb ki aramaqdır,¹⁵⁵ anıñ dağı kemāl-i ‘aczi vardır.

اگر ننهد بلطف خود قدم پیش Eger nen’hed be-luṭf-ı ḥod qadem pīş: Eger kendü luṭfiyla qadem ilerü qomaya.

Şeved z’ü dūr-i-i mā dem-be-dem bīş: Andan bizim uzaklığımız dem-be-dem ziyāde olur. Ya‘nī Hūdāy te‘ālā eger kendü luṭfiyla bizi rahmetine qarīb eylemezse ‘işyānımız bizi andan ba‘īd eyler.

Çü hīzed şadmet-i şīt-ı celāleş: Çünki anıñ ‘azametiniñ āvāzınıñ¹⁵⁶ heybeti kalğa, ya‘nī zāhir ola.

بۈۋەد در بەرگاہ لا یزالش Büved der-bārgāh-ı lā-yezāleş: Anıñ zevāli olmayan¹⁵⁷ bārgāhında olur. Bu beyt mā-ba‘dına merḥūndur.

Melek şermende ez-nādānī-i ḥīş: Melek beyt-i evveldeki büved lafzınıñ fā‘ilidir. Ya‘nī melek kendü (S 4a) nādānlığından ḥacil (E 5b) olur.

Felek ḥayrān zi-ser-gerdānī-i ḥīş: Felek kendü döneğenliginden müteḥayyir olur. Ya‘nī Hūdāy te‘ālānıñ ‘azameti ‘indinde¹⁵⁸ ekber-i maḥlūkāt aşğardır.¹⁵⁹

¹⁵⁴ keyfiyyetler ve kemmiyyetler anıñ niteliksiz olduğındandır ve bu mevcūdāt-ı münşī oldur: niteliksiz olduğıyçün maḥlūkāt-ı ḥalka şālīhdır. (S)

¹⁵⁵ aramaqdır: almakdır (S)

¹⁵⁶ azametiniñ āvāzınıñ: azamet-i āvāzınıñ (S)

¹⁵⁷ zevāli olmayan: lā-yezāl (S)

¹⁵⁸ ‘indinde: ‘inde (E)

¹⁵⁹ aşğardır: aşğardırlar (S)

همان بهتر که ما هشتی هوسناک Hemān bihter ki mā heštī hevesnāk: *Heves* ārzūnāk, ihtilātdan ‘ibāretdir ki iṣrāb tārīkī ile ola. *Hevesnāk* içine ārzū siñmiş nesnedir. Kemāl-i tekeyyüften nākla ta‘bīr iderler. Meṣelā ḡamnāk, afyonnāk dirler. Ya‘nī hemān eyürek budur ki biz bir avuç heveslü.

كُنِمْ آيِنِه از ژَنگِ هوس پاك Kūnīm āyīne ez-jeng-i heves pāk: Āyīne-i ḡalbimizi heves pasından pāk idelüm. Hevesden murād heves-i ‘ilm-i kūnh-i Bārī te‘ālādır ki, تفكروا في الآء الله ولا تفكروا في ذات الله¹⁶⁰ tefekkür yı idrākdela‘te‘ā udāyHı -ātẓtežāsınca ḡmu¹⁶⁰ ve tekellümi terk idelüm dimekdir.

زِي بُودِ خُودِ فراموشی گزینیم Zi-būd-ı ḡod ferāmūṣī ḡüzīnīm: Kendü varlığımızdan ferāmūṣluk ihtiyār eyleyelüm.

پِس زَانُوی خاموشی نشینیم Pes-i zānū-yı ḡāmūṣī niṣīnīm: Sükūtluk¹⁶¹ dizi ardında oturalum. Ya‘nī eyü budur ki zāt-ı Bārī te‘ālāda nuṭḡ eylemeyelüm.

کِتْ اِی دِیْجَرِ¹⁶² ترتیب دلانل هستی واجب تعالی نمودن Tertīb-i delā’il-i hestī vācib-i te‘ālā nümūden: Vācib-i te‘ālānīñ varlığı delīlleriniñ tertībini göstermek و ترغیب بتأمل درآن nümūden: Ve terḡīb be-te’emmül der-ān fermūden: Ve ol delā’ilde te’emmüle terḡīb buyurmak beyānındadır.

دِلَا تَا کی درین کاخ مجازی Dilā tā key der-īn kāḡ-ı mecāzī: Ey ḡoñül! Ne vaḡte dek bu mecāzī köṣkde, ya‘nī dünyāda.

کُنِی مَانِندِی تِیْلَانِ هَآکِ-بَآزِی Kūnī mānend-i tıflān ḡāk-bāzī: Çocuklar gibi ḡāk-bāzlık idersin. Ya‘nī tīn ve tūrābdan maḡlūk olan meḡābībe meyl yāḡud kendü cesediñ terbiyesine taḡayyüd idersin.

تُوی آن دِستِ پَرورِ مرغِ کِستَاخ Tüyī ān dest-perver murḡ-ı küstāḡ: Sen ol elde beslenici murḡ-ı küstāḡsın. Ya‘nī bī-tekellūf cerā’etli yāḡud bī-ḡayā bir ḡuşsın.¹⁶³

کِی بُودِتِ أَشیَانِ بیرونِ اَزینِ کاخ Ki būdet āṣiyān bīrūn ez-īn kāḡ: Ki seniñ āṣiyānīñ bu mecāzī eyvāndan ṡaşra idi. Ya‘nī seniñ maḡāmīñ ‘ālem-i ‘ulvī idi.

چِرَا زَانِ أَشیَانِ بیگانه گِشتی Çirā z’ān āṣiyān bīḡāne ḡeṣtī: Niçün ol yuvadan¹⁶⁴ bīḡāne olduñ?

¹⁶⁰ Hadīs-i şerīf: “Allah’ın nimetlerini düşünün ama zatını düşünmeye kalkışmayın.” (Aclūnī, Keṣfū’l-hafā, CI, 311.)

¹⁶¹ sükūtluk: sükūt (S)

¹⁶² kīt‘a-i dīḡer: - (E)

¹⁶³ ya‘nī bī-tekellūf cerā’etli yāḡud bī-ḡayā bir ḡuşsın: - (S)

چو دنوان جغد این ویرانه گشتی Çü dūnān cuġd-ı ĩn vīrāne geštī: *Cuġd* zamm-ı cīm ve sūkūn-ı ġayn-ı mu‘ceme ile şol kuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenüp gice zāhir olmada ve hālī yirlerde olmada (E 6a) ve şūmluġla meşhūr olmada baykuşa müşābihdir ammā cüşse tefāvütleri fāhişdir. Ya‘nī dūn u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. Ya‘nī maķāmıñ ‘ālem-i ‘ulvī iken ne içün bu dünyā vīrānesine ķalbiñi rabṭ eylediñ?¹⁶⁵

Beyt:

ترا ز کنگره عرش می زنند صغیر
ندانمت که بدین دامگه چه افتادست

Türā zi-küñgüre-i ‘arş mī-zenend şafīr

Ne-dānemet ki bedīn dāmgeh çi üftādest¹⁶⁶

بیفشان بال و پر ز امیزش خاک Biyefşān bāl ü per z’āmīziş-i ħāk: Aç ve silk ķol ve ķanadıñı topraġa bulaşmaķdan.

Bi-per tā küñgür-i eyvān-ı eflāk: Uç eflākıñ eyvānı ķorķuluġına dek.¹⁶⁷

بین در رقص ازرق طیلسانان Bi-bīn der-raķş ezraķ-ṭaylesānān: Gök ṭaylesānluları raķşda gör. Ya‘nī¹⁶⁸ ey gönül (S 4b) ‘ālem-i süflīden bi’l-küllīyye münķaṭı‘ olup Bār-ı Hūdāniñ emrine kemāl-i imtişālle teşebbüs eyleyüp¹⁶⁹ eflākıñ ve eflākda olan şems ve ķameriñ vesā’ir kevākib-i seyyāreniñ sür‘at-i ħareketlerine im‘ān-ı¹⁷⁰ nażar eyle!

¹⁶⁴ yuvadan: āşiyāndan (S)

¹⁶⁵ *cuġd* zamm-ı cīm ü sūkūn-ı ġayn-ı mu‘ceme ile şol kuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenip gice zāhir olmada ve hālī yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada baykuşa müşābihdir ammā cüşse tefāvütleri fāhişdir. Ya‘nī dūn u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. Ya‘nī maķāmıñ ‘ālem-i ‘ulvī iken ne içün bu dünyā vīrānesine ķalbiñi rabṭ eylediñ: Dūn u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. *Cuġd* zamm-ı cīm ü ġayn-ı mu‘ceme ile şol kuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenip gice zāhir olmada ve hālī yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada baykuşa müşābihdir ammā cüşse tefāvütleri fāhişdir. (S)

¹⁶⁶ Aşk şerefesinden ısıklık çalıyorlar sana, şu tuzakta başına neler geldi bilmem ki! (Bu beyit S nüshasında bulunmamaktadır.)

¹⁶⁷ dek: - (E)

¹⁶⁸ ya‘nī: ħāşılı (S)

¹⁶⁹ teşebbüs eyleyüp: - (S)

¹⁷⁰ im‘ān: - (S)

Ridā-yı nūr ber-‘ālem-feṣānān: Ancılayın¹⁷¹ meh ve hūrşīd ve kevākib ki nūr libāsını ‘ālem üstine saçıcılarıdır.

Heme devr-i şebān-rūzī girifte: Cümlesi gice ve gündüz devrini tutmuşlar.

Be-maḳṣad rāh-ı fīrūzī girifte: Maḥall-i maḳṣūda muḳaḳḳerlik yolını tutmuşlar.¹⁷²

Velī her yek çü gūy ez-cünbiş-i ḥāṣ: Velākin her biri ṭob gibi kendüye ḥāṣ olan hareketden.

Be-ḥevgān-ı irādet geṣte raḳḳāṣ: Irādetleri ḥevgānıyla oynayıcı ve ṭolanıcı olmuşlardır. Ya‘nī Bār-ı Ḥudā kendülere virdügi hareket-i ḥāṣṣadan irādet ve muḥabbetleriyle devrān ve cevelān¹⁷³ iderler. Ya‘nī devrānları ṭav‘andır kerhen degildir.¹⁷⁴

Yekī ez-ḡarb rū der-ṣarḳ kerde: Birisi ḡarbdan yüzini ṣarḳa eylemiştir. Ol felek-i şevābitdir ki kevākib-i seyyāreden mā‘adā yıldızlar andadır. Lisān-ı şer‘de aña Kürsī dirler, hareketi ṣarḳ tarafınadır. Yāḥud Hūrşīddir ki ṣarḳa teveccühinden murād ṭulū‘ıdır.

Yekī der-ḡarb keṣtī ḡarḳ kerde: Birisi ḡarbda gemisini ḡarḳ eylemiştir. Murād felek-i Ḳamerdir ki ayın ḡurresinde hilālî gemi şeklinde görünür. Ve ḡarḳdan murād aḥṣam vakti görünüp der-‘aḳab ḡurūb itmesidir.

Şūde germ ez-yekī hengāme-i rūz: Birisinden gündüz meclisi germ ve issi olmuşdur ki o Hūrşīddir.

Yekī şebrā şūde hengāme-efrūz: Birisi giceye meclis ışıqlandırıcı olmuşdur ki ol Ḳamerdir.

Yekī ḥarf-i sa‘ādet naḳṣ beste: Birisi (E 6b) sa‘ādet ḥarfî naḳṣını bağlamışdır kim¹⁷⁵ ol Müşterī yıldızıdır.

¹⁷¹ ancılayın: öyle (S)

¹⁷² muḳaḳḳerlik yolını tutmuşlar: zafere mensüb yolu tutmuşlardır. (S)

¹⁷³ devrān ve cevelān: devr (S)

¹⁷⁴ ya‘nī devrānları ṭav‘andır kerhen degildir: - (E)

¹⁷⁵ kim: ki (S)

یکی سر رشته دولت گسسته Yekī ser-rište-i devlet gūsiste: Birisi devlet ipi ucını kırmıştır ki ol Zühāl yıldızıdır. Bu ḥod ma‘lūmdur ki Müşterīye Sa‘d-ı Ekber ve Zühale Naḥs-ı Ekber dirler.

چنان گرمند در منزل بریدن Çünān germend der-menzil bürīden: Menzil kaṭ‘ itmede ancılayın¹⁷⁶ kızgındırlar.

کزین جنبش ندارند آرمیدن K’ez-īn cünbiş ne-dārend āremīden: Ki bu¹⁷⁷ hareketden ārām ve karar itmek tutmazlar ve bir lahza karar itmezler.

ز رنج راه شان فرسودگی نی Zi-renc-i rāheşān fersūdegī nī: *Fersūde* lafzındaki hā-yı resmī yā-yı maşdariyye sebebiyle kāfa kalb olmuştur. Ya‘nī anlara yol rencinden yıpranmak ve çürimek yoktur.

میان را درد و پارا سودگی نی Miyānrā derd ü pārā sūdegī nī: Bellerine ağrı ve ayaklarına sürtünmek yoktur.

چه داند کس که چندین در چه کارند Çi dāned kes ki çendīn der-çi kārend: Ne bilür kimse ki bu kadar ne ‘amelledirler?

همه تن رو شده رو در که دارند Heme ten rū şūde rū der-ki dārend: Cümle tenleri yüz olmuş yüzlerini ve teveccühlerini kime tutarlar?

بهر دم تازه نقشی می نمایند Be-her dem tāze naqşī mī-nümāyend: Her nefesde bir tāze naqş gösterirler.

ولیکن نقشبندی را نشایند Velīkin naqş-bendīrā ne-şāyend: Velīkīn naqş-bendlige, ya‘nī gōñül bağlamağa yaramazlar, zīrā maḥlūkdurlar.

عنان تا کی بدست شك سپاری ‘Inān tā key be-dest-i şek sipārī: *‘Inān* uyan dizgini. Bunun (S 5a) gibi yerlerde ihtiyārdan kināyetdir. Ya‘nī ‘inān-ı ihtiyārı¹⁷⁸ ne vakte dek şek eline teslīm idersin?

بهر يك روی هذا ربی آری Be-her yek rūy-ı hāzā Rabbī ārī: Her birisine hāzā Rabbī yüzini götürürsün. Ya‘nī anları mü’eşşir-i ḥaḳīkī bilürsün.

خلیل آسا در ملک یقین زن Ḥalīlāsā der-i mülk-i yakīn zen: İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gibi yakīn mülkini¹⁷⁹ kapusını ur.

¹⁷⁶ ancılayın: öyle (S)

¹⁷⁷ ki bu: bu ki (S)

¹⁷⁸ ihtiyārı: ihtiyārı (S)

¹⁷⁹ mülkini: mülkini (S)

Ne'vā-yı لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ zen: { لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ }¹⁸⁰ āvāzını ur. Ya'nī māsivādan münkaṭı' olup Bār-ı Hudāya teveccüh-i te'emmüle teveccüh eyle.

Güm-i her vehm ü terk her şekī kūn: Her ḍalālet olan vehmi ve her bir şeki terk eyle.

Ruḥ-ı vecceht vechī der-yekī kūn: Vecceht vechi ruḥıñı birlikle muttaşıl¹⁸¹ olan zāt-ı eccl ü a'lā ḥazretlerine eyle İbrāhīm 'aleyhi's-selām eylediği gibi. Yekī bīn u yekī dān u yekī gūy: Biri gör ve biri bil ve biri söyle. Ya'nī bir olan Bār-ı Hudāyı gör ve bil ve söyle.

(E 7a) Yekī ḥ'āh u yekī ḥ'ān u yekī cūy: Biri dile ve biri oḳu ve biri iste. Ya'nī bir olan Mevlāyı iste ve oḳu ve ṭaleb eyle. Ḥāşılı zāhir ve bāṭınıñı Hudā-yı müte'ālīñ rızāsına ḥaşr u ḳaşr eyle. Yekī yāy-ı nisbetle şol ma'dūddur ki ma'nā-yı yek ile mevşūfdur. Bunda murād vaḥdetle mevşūf olan Hudāy te'ālādır.

Zi-her zerre bedū rūyī vū rāhest: Her zerreden Hudā-yı müte'āle bir yüz ve yol vardır.

Ber-işbāt-ı vücūd-ı ü güvāhest: Anıñ vücūdını işbāt üzerine şāhiddir. Ya'nī her nesne Bār-ı Hudānıñ ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine dāldir.

Büved naḳş-ı dil-i her hūşmendī: Her bir 'āḳilīñ gönliniñ naḳşı¹⁸² olur.

Ki bāşed naḳşhārā naḳş-bendī: Ki naḳşlara bir naḳş bağlayıcı olur. Ya'nī 'uḳalā 'indinde ḥaḳ ve sābitdir ki her mevzū'ıñ bir şānī'i vardır.

Be-levḥī ger hezārān ḥarf peydāst: Bir levḥde eger niçe bing ḥarf āşikāredir.

Ne-yābī bī ḳalem-zen yek elif rāst: Kātibsiz¹⁸³ bir elifi toḡrı bulamazsın. Ya'nī her ḥarfıñ bir kātibi ve her naḳşıñ bir naḳḳāşı vardır.

Der-īn vīrāne net'vān yāft ḥıştī: Bu vīrānede, ya'nī dünyāda bir kerpiç bulmak olmaz.

¹⁸⁰ Kur'an-ı Kerim, En'ām Suresi, Ayet 76: "... ben batanları sevmem, dedi."

¹⁸¹ muttaşıl: mevşūf (S)

¹⁸² gönliniñ naḳşı: gönli naḳş (S)

¹⁸³ kātibsiz: ḳalem-zensiz (S)

برون از قالب نیکو سرشتی Birūn ez-ḳālīb-ı nīkū-sirištī: Bir eyü yogurucu ḳālībından ḥāric. Ya‘nī elbetde anı ol ḳālība bir ifrāğ idici vardır.

Be-ḥışt ez-kilk-i engüştān nüviştet: Kerpiçe barmaqlar ḳaleminden yazılmışdır.

Ki ānrā dest-i dānāyī siriştet: Ki anı bir biliciniñ eli yogurmuşdur. Ya‘nī ulūhiyyet dāldir ki anıñ bir şāni‘i vardır.

Zi-levḥ-i ḥışt çün īn ḥarf ḥ‘ānī: Kerpiç levḥinden çünki bu ḥarfi okuyasın.

Zi-ḥāl-i ḥışt-zen gāfil ne-mānī: Kerpiç urucınıñ ḥālinden gāfil ḳalmayasın.

Be-‘ālem īn heme mašnū‘-ı zāhir: Bu deñli mašnū‘ ki ‘ālemde zāhirdir.

Be-şāni‘ çün ne‘ī meşğul-i ḥātır: Şāni‘ne nite degilsin meşğul-i ḥātır? Ya‘nī anıñ mücidine niçün ḥātırını meşğul degildir?

Çü dīdī kār rū der-kārger dār: Çünki ‘amel göresin yüzüñi ‘amelciye tūt.

Ḳıyās-ı kārger ez-kār ber-dār (E 7b): ‘Āmiliñ ḳıyāsını ‘amelinden ḳaldır. Hāşılı naḳşı terk idüp naḳḳāşı taleb eyle.

Dem-i āḥir k‘ez-ān kesrā güzer nīst: Āḥirü‘l-emr ki ol ‘āmilden kimseye (S 5b) giçit¹⁸⁴ yoḳdur. Nitekim {إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمُرْصَادِ}¹⁸⁵ buyurulmuşdur.

Ser-i kār-ı tü cüz bā-kārger nīst: Seniñ işiñ başı işciniñ gayrıyla degildir. Ya‘nī elbetde ol iş şāhibine muḥtācsın.

Bedū ār ez-heme rūy-ı irādet: Bedū aşlında be-ūdur ki hemze dāla ḳalb olmuşdur. Ya‘nī aña getür cümleden irādet yüzini. Hāşılı irādetiñi ancak Ḥudāya ḥaşr eyle.

V‘ez-ū cū ḥatm-i kāret ber-sa‘ādet: Ḥudādan taleb eyle sa‘ādet üzerine işiñ ḥatmini.

¹⁸⁴ giçit: server (S)

¹⁸⁵ Kur‘an-ı Kerim, Fecr Suresi, Ayet 14: “Doğrusu Rabbin hep gözetlemektedir.”

Münācāt-ı neşr¹⁸⁶ دست بر داشتن بمناجات Dest ber-dāšten be-münācāt: Münācāt-ı Bār-ı Hudāya el kaldırmaq beyânında¹⁸⁷ بدست یاری ارباب حاجات Be-destyārī-i erbāb-ı hācāt: Aşhāb-ı hācātīñ mu‘āvenetiyle.

Nazm¹⁸⁸ خداوندا ز هستی ساده بودیم Hudāvendā zi-hestī sāde būdīm: Ey Hudāvend varlıktan sāde idik. Ya‘nī bu za‘īf kullar mevcūd degil idik.

بودیم ز بیم نیستی آزاده بودیم Zi-bīm-i nistī āzāde būdīm: Yokluk havfından fāriğ idik.

نخست از نیست ما را هست کردی Nūḥust ez-nīst mārā hest kerdī: Evvel yokdan bizi var eylediñ.

بقید آب و گل پا بست کردی Be-ḳayd-ı āb u gil pā-best kerdī: *Pā-best* esās ve temel ma‘nāsına. Ya‘nī bizim bināmızı şu ve çamur ḳaydıyla eylediñ. Hāşılı bizi mā’la tīnden ḥalk eylediñ.

ضعف و ناتوانایی رهاندی Zi-za‘f u nā-tüvānāyī rehāndī: Za‘īflikden ve ḳuvvetsizlikden bizi ḳurtardıñ. Ya‘nī şabāvetden şoñra şebāvet virdiñ.

نادانی بدانایی رساندی Zi-nādānī be-dānāyī resāndī: Cāhillikden¹⁸⁹ şoñra ‘ālimlige¹⁹⁰ iriştirdiñ. Ya‘nī bir şeyi bilmez iken bize ‘ilm ve idrāk virdiñ.

فرستادی بما روشن کتابی Firistādī be-mā rūşen kitābī: Bize bir rūşen kitāb, ya‘nī Ḳur‘ān-ı ‘azīmu’ş-şānı gönderdiñ.

بامر و نهی فرمودی خطابی Be-emr ü nehy fermūdī ḥiṭābī: Emr ve nehy ile ḥiṭāb buyurduñ.

میان نیک و بد تخیل کردیم Miyān-ı nīk ü bed taḥlīt kerdīm: Eyü ile yaramaz a‘māl beynini ḥalt eyledik.

گهی افراط و گه تفريط کردیم Gehī ifrāt u geh tefrīt kerdīm: Ba‘zı¹⁹¹ ‘işyānda ziyāde ve ba‘zı ‘ibādetde noḳşān eyledik.

ره فرمودنیها کم سپردیم Reh-i fermūdenīhā kem sipürdīm: Buyurduğıñ yollara az inḳıyād eyledik.¹⁹²

¹⁸⁶ münācāt-ı neşr: - (E)

¹⁸⁷ beyânında: beyânındadır (S)

¹⁸⁸ nazm: - (S)

¹⁸⁹ cāhillikden: cehāletden (S)

¹⁹⁰ ‘ālimlige: dānālık (S)

¹⁹¹ ba‘zı: ya‘nī (S)

¹⁹² inḳıyād eyledik: inḳıyādiñ (E)

Be-nā-fermūdenihā pā fūşūrdīm: Buyurmadıklarıñda ayak ıpratdık.
 Tü neg'zeştī zi-destūr-ı 'ināyet: Sen 'ināyet kânûnından
 giçmediñ. Ya'nī bizlere lutf ve ihsânıñı terk eylemediñ.¹⁹³
 Ne-pūşīdī zi-mā nūr-ı hidāyet: Tārīķ-ı Hākķa irşād (E 8a) yolını
 bizden setr eylemediñ.
 Ber-ān nūr ez-tū gīrem pūşīşī nīst: Ol hidāyet nūrı üzerine
 tūtalum. Ya'nī farz idelüm ki senden örtünüş yokdur.
 Çi hāşıl z'ān çi ez-mā kūşīşī nīst: Ne hāşıl ol sebebdan ki
 bizden dürüşüş yokdur. Ya'nī bizlerde ol nūr-ı hidāyeti kesbe sa'y ve himmet¹⁹⁴ yok.
 Murād kuşūrını i'tirāfdır. Pūşış ve kūşış ism-i maşdardırlar cünbiş gibi ki Türkīde andan
 ta'bir deprenişdir.
 Zi-nā-kūşīden-i hod der-hurūşīm: Kendü 'adem-i sa'yımızdan
 hurūşdayuz. Ya'nī feryād u fiğān ve tazarru' u niyāz iderüz.
 Bi-dih tevfiķ-ı kūşış tā bi-kūşīm: Dürüşüş¹⁹⁵ tevfiķını vir tā ki
 dürüşelüm. Ya'nī tevfiķıñı bize terfiķ eyle. Anı niyāz eylerüz tā ki 'ibādātda çāpūk ü
 çālāk olalum.
 Çü dānā hemçü nādān geşte ġarķest: Çünki 'ālim cāhil gibi
 ġarķ olmuşdur, ya'nī mütehayyirdir.
 Zi-dāniş tā be-nādānī çi farķest: Anıñ 'ilminden 'acabā cehālet
 (S 6a) ile ne farķ vardır. Ya'nī ikisi daħı tevfiķıña muhtācdırlar.
 Zi-destānhā-yı nefsi nā-hoş-āheng: Kābīh kaşdlu nefsiñ
 hīlelerinden.
 Me-kün ber-mā reh-i hūsn-i 'amel teng: Güzel 'amel yolını
 bizim üzerimize tar eyleme. Ya'nī sū'-yı a'mālimiz sebebiyle rāh-ı 'ibādātı üzerimize
 sed eyleme.¹⁹⁶
 Der-ān tengī ki mā bāşīm ü āhī: Ol ıarlıkda ve āhlıkda ki biz
 oluruz.

¹⁹³ bizlere lutf ve ihsânıñı terk eylemediñ: her 'ināyeti bizlere eylediñ (S)

¹⁹⁴ ve himmet: - (S)

¹⁹⁵ dürüşüş: kūşış (S)

¹⁹⁶ ya'nī sū'-yı a'mālimiz sebebiyle rāh-ı 'ibādātı üzerimize sed eyleme: - (S)

زی-راہمت سوی ما بگشای راہی Zi-raḥmet sūy-ı mā бүг'şāy rāhī: Raḥmetden bizim tarafımıza bir yol aç, ya'nī oldığımız muḏāyaḳadan bize ḫalāş iḥsān eyle.

از آن ره خوان سوی درگاه مارا Ez-ān reh ḫ'ān sūy-ı dergāh mārā: Ol raḥmet yolından dergāhıñ tarafına oḳu bizi.

بایمان بر برون همراه مارا Be-īmān ber-birūn hem-rāh mārā: Īmānla getür taşra yoldaş bizi.¹⁹⁷ Ya'nī rūḫımızı īmānla ḳabẓ eyle.

مُنَاعَاتِی نَازِیْمِ تَخْصِیصِ مَنَاجَاتِ بِنَازِمِ Mūnācāt-ı neşr¹⁹⁸ Taḫşīş-i mūnācāt be-nāẓım: Mūnācātı nāẓım-ı merḫūm kendüsine taḫşīşdir. بِی دَسْتِیَارِی مُشَارِکِ وَ مَسَاهِمِ Bī-destyārī-i müşārik ü müsāhim: Kimesneniñ¹⁹⁹ sehm ve şirketi mu'āveneti olmaḳsızın.

من آن مرغم که دامنم دانه تست Nazm²⁰⁰ Men ān murgem ki dāmem dāne-i tüst: Ben ān²⁰¹ ṭayrım ki ṭuzaḡım seniñ dāneñdir. Ya'nī seniñ ni'metleriñ esīriyim.

فُسُونِ وَحْشَتِمِ اَفْسَانَةِ تَسْتِ (E 8b) Fūsūn-ı vaḫşetem efsāne-i tüst: Vaḫşetim efsūnı²⁰² seniñ efsāneñdir. Ya'nī senden vaḫşīleñmek efsūnı var²⁰³ ve ruḳyesi seniñ zikriñdir. Ya'nī seni zikr eyledikde nefsi-i emmāreniñ ḫuşūneti zā'il olur.²⁰⁴

توی کاسب کارم ساز کردی Tüyī k'esbāb-ı kārem sāz kerdī: Sen ol zāt-ı ecell ü a'lāsın ki benim işimiñ esbābını düzdüñ ve ḳoşduñ.

در نعمت برویم باز کردی Der-i ni'met be-rüyem bāz kerdī: Ni'met ḳapusını benim yüzime açdıñ.

کرامت کردی از خدمت پسندی Kerāmet kerdī ez-ḫizmet pesendī: Kerāmet eylediñ ḫizmetiñe begenmekden. Ya'nī beni kendüñe ḫādım eyleyüp bu kerāmete beni nā'il eylediñ.

بتوفیق سجودم سر بلندی Be-tevfīḳ-ı sücūdem ser-bülendī: Sücūd tevfiḳıyla baş yücelik kerāmetini baña eylediñ.

¹⁹⁷ bizi: bize (S)

¹⁹⁸ mūnācāt-ı neşr: - (E)

¹⁹⁹ kimesneniñ: kimseniñ (S)

²⁰⁰ nazm: - (E)

²⁰¹ ān: o (S)

²⁰² efsūnı: füsūnı (S)

²⁰³ efsūnı var: efsūnı seniñ zikriñdir (S)

²⁰⁴ ya'nī seni zikr eyledikde nefsi-i emmāreniñ ḫuşūneti zā'il olur: - (S)

براهت سرمه سا کردی جبینم Be-rāhet sürme-sā kerdī cebīnem: Seniñ yoluñda sürme ezici eylediñ alnımı. Ya‘nī keşret-i sücūd baña ihsān eylediñ.

کشیدی سرمه چشم راه بینم Keşīdī sürme çeşm-i rāh-bīnem: Sürme çekdiñ yol görücü gözüm. Ya‘nī ‘ibādetiñ sebebiyle çeşmimi münevver eylediñ.²⁰⁵

زبانمرا بذکر خود گشادی Zebānemrā be-zīkr-i ḥod gūşādī: Dilimi kendü zikriñle açdıñ.

دلیم را ذوق یاد خویش دادی Dilemrā zevḡ-i yād-ı ḥ’īş dādī: Göñlüme kendüñi zīkr zevḡını virdiñ.

بشیرینی و چربی از زبانم Be-şīrīnī vü çerbi ez-zebānem: Tatlılık ve semizlik ile dilimden.

نهادی لقمه خوش در دهانم Nihādī loḡma-i ḥoş der-dehānem: Bir ḥoş²⁰⁶ loḡma aḡzıma²⁰⁷ koduñ. Ya‘nī lisānımı buncılayın²⁰⁸ laṭīf ve zarīf ḥalk eylediñ.

نه بر دندان ازو کوبی رسیده Ne ber-dendān ez-ū kūbī resīde: Ne diş üzerine ol lisāndan bir zaḥmet ve cefā irişmiş.

نه از خوردن گلو رنجش کشیده Ne ez-ḥorden gelū renciş keşīde: Ne ta‘ām yemekden boğaz anıñ rencini çekmiş.

بشکر آن شکر گفتاریم ده Be-şükr-i ān şeker-güftāriyem dih: Ol loḡma şükrānesiyçün baña şeker-güftārılık vir. *Güftār*ıñ ma‘nā-yı terkībisi söz getürücüdür. Naẓm, kelāma sözi getürmege bā‘iş oldığından ötüri güftār didiler.

ز تلخی رسته شیرین کاریم ده Zi-telḥī reste şīrīn-kāriyem dih: Acılıktan kurtulmuş şīrīn-kārılık baña vir. Ya‘nī eş‘arımdan sāmi‘ān telezzüz eylesünler.

به بد گفتن زبان من مگردان Be-bed güften zebān-ı men me-gerdān: Lisānımı yaramaz söylemege tolandırma.

زبان من زیان من مگردان Zebān-ı men ziyān-ı men me-gerdān: Lisānımı baña ziyān eyleme. Ya‘nī dilimi²⁰⁹ ḥüsrānıma bā‘iş eyleme.

ز کلمه گر جهد حرفی خطایی (S 6b) Zi-kilkem ger cehed ḥarfī ḥatāyī: Kalemimden (E 9a) eger bir ḥatā ḥarf sıçraya.

²⁰⁵ eylediñ: kıldıñ (S)

²⁰⁶ ḥoş: - (E)

²⁰⁷ aḡzıma: dehānıma (S)

²⁰⁸ buncılayın: böylece (S)

²⁰⁹ dilimi: lisānımı (S)

کزان پیش آیدم چون و چرای K'ez-ān pīš āyedem çūn u çirāyī: Ki²¹⁰ andan benim öñüme çūn u çirā gele. Ya'nī nite ve niçūn böyle eylediñ diyü üzerime²¹¹ 'itāb terettüb ide.

خط عفو بر آن حرف خطاکش Ḥaṭ-ı 'afvem ber-ān ḥarf-i ḥaṭā keş: Ol ḥaṭā ḥarfim üzerine 'afv ḥaṭṭını çek, ya'nī 'afv eyle.

چو کلکم زان میفکن در کشاکش Çü kilkem z'ān meyefken der-keş-ā-keş: O ḥaṭā ḥarfī²¹² için kalem gibi beni çekme çeke²¹³ bırakma. Ya'nī mu'āḥāze buyurma.²¹⁴

گیاهی ام وفا پرورده تو Giyāhīyem vefā-perverde-i tū: Seniñ vefāñ ile beslenmiş bir otum.²¹⁵ Zi-āb u gil birūn āverde-i tū: Şudan ve balçıkdan²¹⁶ taşra seniñ getürmüşüñüm. Ya'nī tīn ve türābdan buncılayın²¹⁷ aḥsen-i taḳvīmde beni sen ḥalk eylediñ.

سرهم هست از هوا هر سوی مایل Serem hest ez-hevā her sūy-ı mā'il: Başım ārzū-yı nefs-i emmāreden her cānibe mā'ildir. *Est* evvel-i kelāmda vāqi' olıcaḳ evveline bir hā ziyāde idüp hest dirler. Ma'nā hemān yine est ma'nāsı olur²¹⁸ ki edāt-ı ḥaberdır. Bu maḳāmda olduğu gibi *serem ez-hevā her sūy-ı mā'ilest* dımeḳdir.

ولی پایم بکوی تست در گل Velī pāyem be-kūy-ı tüst der-gil: Velākin ayaḡım seniñ kūyuñdadır balçıkda. *Kūy* maḥalleye dirler. Murād bunda şerī'atdır. Ya'nī egerçi nefs-i emmārem her fışka mā'ildir. Velākin irsāl buyurduḡıñ şerī'at-ı ḡarrāya teşebbüsde şābit ḳademim dımeḳdir.²¹⁹

گلی کان پای من گیرد بکویت Gilī k'ān pāy-ı men ḡired be-kūyet: Bir balçık ki ol ayaḡım tuta seniñ kūyuñda.

²¹⁰ ki: öyle ḥaṭā ḥarfīñ (S)

²¹¹ üzerime: - (S)

²¹² ḥarfī: ḥarf (S)

²¹³ çekme çeke: keş-ā-keşe (S)

²¹⁴ buyurma: eyleme (S)

²¹⁵ otum: giyāhım (S)

²¹⁶ şudan ve balçıkdan: āb u gilden (S)

²¹⁷ buncılayın: böyle (S)

²¹⁸ ma'nāsı olur: ma'nāsıdır: (E)

²¹⁹ dımeḳdir: - (S)

از آن گل به که دهد رنگ بويت Ez-ān gül bih ki ned'hed reng-i būyet: O çiçekden eyüdü ki seniñ rengiñi ve kokuñı²²⁰ virmeye. Ya'nī nefse güç gelen 'ibādāt-ı şākka eyüdü ol hevā ve hevesden ki seniñ rızāña muhālif ola.

چو غنچه يك دلم گردان درين باغ Çü gonce yek-dilem gerdān der-īn bāg: Açılmadı²²¹ gül gibi bir gönüllü eyle beni bu bāgda.

چو لاله کن نشانمند بيك داغ Çü lāle kūn nişānmendem be-yek dāg: Lāle gibi nişānlu eyle beni bir dāg ilen. Ya'nī kalbimi māsivādan kaṭ' eyleyüp kendü rızāña ve muḥabbetiñe rabṭ eyle.

درين ره حاصلی جوز يك دلی نيست Der-īn reh ḥāşılī cüz yek-dilī nīst: Bu yolda yek-dillikden gayrı bir ḥāşıl yokdur.

دو دل بودن بجز بيحاصلی نيست Dü-dil būden be-cüz bī-ḥāşılī nīst: İki gönüllü olmak ḥāşılsızlık gayrı degildir. Ya'nī māsivāya meyliñ ḥuşūli yokdur ve belāsi çokdur. Nitekim irsāl-i meşelden (E 9b) zāhir olur.

نه بيند پسته يك مغز خندان Ne-bīned piste-i yek-mağz ḥandān: Tebessümlü olan bir beyünlü fıstık görmez.

چو بادام دو مغز آزار دندان Çü bādām-ı dü-mağz āzār-ı dendān: İki içlü bādām gibi dış eziyyetini. Ya'nī fıstık bir içlü ve laṭif oldığıyçün çinemeksiz yutulur ammā bādām iki içlü ve katı oldığıyçün dendān anı ezer ve incidir. Kezālik her iki gönüllüliñ cezāsı miḥnet-keşīde olmaqdır.

چو خوشه پرورد صد دانه در بر Çü ḥuşe pervered şad dāne der-ber: *Ber* göğüs ma'nāsına. Sīne ile beriñ farkı oldur ki *sīne* muṭlak gögse dirler. *Ber* gögsüñ iki cānibine dirler. Ya'nī çünki sūnbüle yüz dāneyi göğsinde besleye. Ya'nī gögsiniñ iki cānibinde besleye. بهر دانه رسد تیغش بر سر Be-her dāne resed tīgeş ber-i ser: Her dānesiyçün bir kılıç, başı üstine irişür. Nitekim buğday ve arpa sūnbülesi üzerinde bir kılçık olur yāḥud murād göm taḥtesi dişleriyle sūnbüle ufanup ḥabbeler dāne dāne dögülmekdir. Ḥāşılı sūnbüle yüz gönüllü oldığıyçün başı üzerine yüz belā irişür.²²²

²²⁰ rengiñi ve kokuñı: rengiñ ve kokuñ (S)

²²¹ açılmadı: tomurcuğ (S)

²²² nitekim buğday ve arpa sūnbülesi üzerinde bir kılçık olur yāḥud murād göm taḥtesi dişleriyle sūnbüle ufanup ḥabbeler dāne dāne dögülmekdir. Ḥāşılı sūnbüle yüz gönüllü oldığıyçün başı üzerine yüz belā irişür: - (S)

چو غنچه يك دل آمد بر وی از خار Çü gonce yek-dil âmed ber-vey ez-ḥār: Çünkü tomurcuḡ²²³
gül dikmesi bir gönüllü geldi anıñ üstine dikenden.

نایید با هزاران تیغ آزار Neyāyed bā-hezārān tīg āzār: (S 7a) Niçe biñ kılıç ile aña rāḥatsızlık
gelmez. Ya‘nī gül çubuğında ḥadden bīrūn kılıç gibi dikenler vardır ammā gül goncesi
yek-dil oldığıyçün aña bir ziyān irişmez.²²⁴

گناه من اگر از حد برونست Günāh-ı men eger ez-ḥad bīrūnest: Benim günāhım eger ḥadden
taşradır.

هزاران بار از آن فضلت فزونست Hezārān bār ez-ān faẓlet füzūnest: Niçe biñ²²⁵ kerre ol
günāhdan seniñ faẓlıñ artıḡdır.

اگر باشد ز عصیان صد کتابم Eger bāṣed zi-‘iṣyān ṣad kitābem: Eger ‘iṣyāndan yüz kitābım
ola.

توانی شستن از چشم پر آبم Tüvānī ṣūsten ez-çeṣm-i pūr-ābem: Gözyaşı suyuyla²²⁶ tolu
gözümünden yumaḡa kādīr olursun.²²⁷

و گر باشد دو صد خرمن گناهم Ve ger bāṣed dü ṣad ḥarmen günāhem: Ve eger iki yüz ḥarmen
günāhım ola.

توانی سوختن از برق آهم Tüvānī sūhten ez-berḡ-ı āhem: Āhımıñ yıldırımından o günāhı
yakmaḡa kādīr olursun.²²⁸

بهر گلرخ که کردم سرخ دیده Be-her gül-ruḡ ki kerdem sürḡ dīde: Her gül yañaḡlı maḥbūba ki
gözümü kızıl itdim ve muḥabbetle baḡdım.

کنون از هر مژه خونم چکیده Kūnūn ez-her müje ḥūnem çekīde: Şimdi her bir kirpigimden (E
10a) kanım tekāṭur ider. Ya‘nī nādīm olup keṣretle bükā eylerim.

خیال روی او از دیده شوم Ḥayāl-i rūy-ı ū ez-dīde şūyem: Anıñ yüzi ḥayālīni gözümünden
yurum.

²²³ tomurcuḡ: açılmadıḡ (S)

²²⁴ ya‘nī gül çubuğında ḥadden bīrūn kılıç gibi dikenler vardır ammā gül goncesi yek-dil oldığıyçün aña bir ziyān
irişmez: - (S)

²²⁵ biñ: biñḡ (S)

²²⁶ gözyaşı suyuyla: şuyla (S)

²²⁷ kādīr olursun: kādīrsin (S)

²²⁸ āhımıñ yıldırımından o günāhı yakmaḡa kādīr olursun: günāhım ecliyçün olan āhım yıldırımından yakmaḡa
kādīrsin (S)

Ez-ān rū eşk-i sürh āyed be-rüyem: Ol yüzden, ya'nī ol sebebdan gözyaşı kızıl gelür yüzime.

Naẓar ger sa'y der-bī-ābiyem kerd: Maḥbūbān yüzine naẓar eger sa'yımı yüzi şusuzlukda eylediyse ve beni bī-ḥayā itdiyse.

Sirişk ābī be-rüy-ı kârem āverd: Gözüm yaşı şuyı işim²²⁹ yüzine getürdi. Murād keşret-i bükā ile i'tizārını beyāndır.

Dü çeşm-i men dü rüdest ez-nedāmet: *Rūd* ırmağ. Cūyla rūduñ farkı oldur ki *cūy* ḥaḳīkatde ırmağın yerine dirler, *rūd* akan şuyına dirler.²³⁰ Ya'nī iki gözüm iki ırmağdır peşimānlıktan.

Hemīn bes āb-ı rüyem tā kıyāmet: Hemān²³¹ bu yeter baña yüz şuyı kıyāmete dek.

Ez-īn sevdā resem şāyed be-sūdī: Bu sevdādan,²³² ya'ni bu keşret-i bükā sebebiyle şāyed bir fā'ideye irişem.

Resān ez-men be-peygamber dūrūdī: İrişdir benden peygambere bir selām.

Na't-ı ḥ'āce-i 'ālem: 'Ālem ulusınıñ na'tı beyānındadır. ۴۵
Na't-ı ḥ'āce-i 'ālem: 'Ālem ulusınıñ na'tı beyānındadır. ۴۵
Ki ḥātem-i ḥatmiyyet der-engüşt dāşt: Ki ḥatmiyyet yüzüğünü, ya'nī²³⁴ nübüvvet aña ḥatm olmağ yüzüğünü barmağında tutdı. Ve mühr-i ḥātemiyyet ber-püşt-i üst: Ve ḥātemü'l-enbiyā olmağ mühri arḳası üstindedir. Hāşılı nübüvvet aña ḥatm olmuştur. Andan soñra peygamber gelmese gerekdir.²³⁵ *Aleyhi mine'ş-şalavāt efḍaluhā ve mine't-taḥiyyāt ekmeluhā*: Şalavātın efḍali ve taḥiyyātın ekmeli anıñ üzerine olsun.

Muḥammed k'eş ḳalem çün nāmver sāht: Muḥammed şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ki ḳalem anı çünki adlu ve meşhūr eyledi.

²²⁹ işim: - (E)

²³⁰ dirler: - (S)

²³¹ hemān: hümāyūn (S)

²³² bu sevdādan: - (S)

²³³ kıt'a-i dīger: - (E)

²³⁴ ḥatmiyyet yüzüğünü ya'nī: ki (S)

²³⁵ ḥāşılı nübüvvet aña ḥatm olmuştur. Andan soñra peygamber gelmese gerekdir: - (S)

ز میمش حلقة طوق کمر ساخت Zi-mīmeş ḥalka-i ṭavḳ-ı kemer sāht: Lafz-ı Muḥammediñ mīminden kemer dā'iresiniñ ḥalkasını eyledi. Tavḳdan murād kemeriñ beli ihāṭa itdiği ḥalkadır. Halkadan murād iki ucında dügmelerdir, ya'nī cümle enbiyâyı muḥiṭt oldu. Zīrā Resūl-i Ekrem şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem cümleñ evvelidir ḥilḳaten ve cümleñ āhiridir nübüvveten. Bu beyt ikinci beyte merhūndur. Ya'nī (E 10b) Muḥammediñ mīminden çünki kemer dā'iresiniñ ḥalkasını eyledi.

خط لوح عدم زان حرف حك شد Ḥaṭ-ı levḥ-i 'adem z'ān ḥarf ḥak şüd: 'Adem levḥiniñ ḥaṭṭı ol (S 7b) mīmnden ḥak oldu ve mevcūdāt zuhūra geldi.

از آن سر حلقة ملك و ملك شد Ez-ān ser-ḥalka-i mülk ü melek şüd: Ol mīm ḥarfı mevcūdātıñ zuhūrına bā'ış olduğu sebebden mülküñ ve melekiñ ser-ḥalkası oldu. Ya'nī bunlar anıñla şeref-yāb oldılar. Bunda nükte oldur ki bu isimleriñ ibtidā ḥarfleri daḥı mīmdir.

توأنه شد ز سر حاش اگاه Tüvāned şüd zi-sırr-ı ḥāş āgāh: Muḥammed lafzındaki ḥānıñ sırrına vuḳūfa ḳādir olur mı?! İstifhām 'alā-sebīli'l-inkār, ya'nī olmaz.

خرد با جمله دانش حاش الله Hıred bā-cümle dāniş ḥāşe li'llāh: Hıred tüvānediñ fā'ilidir. Hāşā kelime-i tenzihdir. Ya'nī ayrılık istemek filān kişi teḥāşī itdi dirler, ya'nī ayrıldı. Lafza-i Celāle muḳārin olduğda elifi ḥazf idüp bir hā-yı resm getürüp ma'āza'llāh maḳāmında ḥāşe li'llāh dirler. Ya'nī 'aḳıl cümle 'ilmle ol ḥānıñ sırrına āgāh olur mı, ma'āza'llāh olamaz. Nāzım-ı merḥūm ol sırra nev'an imā ider buyurur ki.

درین دیر مسدس زوست روشن Der-īn deyr-i müseddes z'üst rüşen: Deyr feth-i dāl ile ma'bed-i Yehūddur. Deyr-i müseddesden murād dünyādır ki altı cihetlūdür. Ya'nī bu dünyada ol²³⁶ ḥādan rüşen ve zāhirdir.

مٹمن روزنی از هشت گلشن Müşemmen revzenī ez-heşt gülşen: Sekizlenmiş pencere sekiz gülşenden. Bunda nükte oldur ki ḥā ḥisāb-ı ebcedle sekizdir. Ḥā ḥarfı Muḥammed lafzında bulunduğıyçün ebvāb-ı cennet sekiz oldu.

چو پای آراست از خلخال دانش Çü pāy ārāst ez-ḥalḥāl-ı dāleş: Ḥalḥāl-ı dāl izāfet-i beyāniyyedir. Halḥāl şol zerrīn veyā sīmīn ḥalkadır ki 'avratlar topuḳlarına ṭaḳarlar. Ya'nī çünki Ḥudā-yı müte'al Muḥammed lafzınıñ ayağını ki dāl ḥalḥālından bezedi.

سر دین پروران شد پایمالش Ser-i dīn-perverān şüd pāy-māleş: Din besleyicileriñ başı anıñ ayağı altı oldu. Bunda nükte oldur ki din-perverān lafzınıñ ibtidā ḥarfı dāldır ki ol ḥarf Muḥammediñ āhir ḥarfidir.

²³⁶ ol: olan (S)

چه نامست این که در دیوان هستی Çi nāmest īn ki der-dīvān-ı hestī: Bu (E 11a) ne mübārek addır ki varlık divānında.

برو نگرفته نامی پیش دستی Be-rū neg’rifte nāmī pīş-destī: Ol ad üzerine hīç bir ad pīş-destlik ve ilerülük tutmamıştır.

چو نام اینست نام آور چه باشد Çü nām īnest nām-āver çi bāşed: Çünkü nām budur, nām şāhibi ne olur?

مکرّم تر بود از هر چه باشد Mükerrerter büved ez-her çi bāşed: Ziyāde mükerrer olur, her neden ola. Ya’nī cemī’ māsiva’llāhdan mükerrerdir. Mışra’-ı evvel su’āl, mışrā’-ı şānī cevābdır.

زبانم چون زوی حرفی سراید Zebānem çün zi-vey harfī serāyed: Dilim çünkü ol nām-ı Muḥammedden bir harf ırlaya, ya’nī zikr ide.

دل و جانم ز لذّت پر بر آید Dil ü cānem zi-lezzet pür ber-āyed: Cānım ve gönüm lezzetden tolu gelür.

مکرّم شد ز عالم نسل آدم Mükerrer şüd zi-‘ālem nesl-i Ādem: ‘Alemden evlād-ı Ādem mükerrer oldu.

مکرّم تر ویست از هر مکرّم Mükerrerter veyest ez-her mükerrer: Her mükerrerden ziyāde mükerrer odur, ya’nī Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmdır.

خدا بر سروران سرداریش داد Hudā ber-serverān serdāriyeş dād: Hudā-yı müte‘āl serverler üzerine aña serdārlik ve ululuk virdi.

ز خیل انبیا سالاریش داد Zi-ḥayl-i enbiyā sālāriyeş dād: Enbiyā gürühından aña serleşkerlik virdi.

چو آدم در ره هستی قدم زد Çü Ādem der-reh-i hestī kadem zed: (S 8a) Çünkü ‘Ādem ‘aleyhi’s-selām varlık yolına kadem urdı.

ز مهر روی صبح آراش دم زد Zi-mihr-i rüy-ı şubḥ-ārāş dem zed: Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmiñ şabāḥ bezeyici yüziniñ muḥabbetinden nefes urdı. Ya’nī ism-i şerīfini bāb-ı cennetde mektüb görüp ol ismin şāhibi bir zāt-ı muḥterem oldığın bilüp aña muḥabbet eyledi.

ز جودش گر نگشتی راه مفتوح Zi-cūdeş ger ne-geştī rāh meftūḥ: Anıñ cūdı ve feyzinden eger yol meftūḥ olmasaydı.

نبردی ره بجودی کشتی نوح Ne-bürdī reh be-Cūdī keştī-i Nūḥ: Cūdī ismiyle müsemma olan cebele Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmiñ gemisi yol iletmez idi. Ya’nī necāt-ı Nūḥa bā’iş Muḥammed ‘aleyhi’s-selām oldu. Zīrā anıñ neslinden gelse gerek idi.

خلیل از وی نسیمی یافت کآتش Ḥalīl ez-vey nesīmī yāft k'āteş: İbrāhīm 'aleyhi's-selām andan bir koku buldı ki āteş.

برو شد همچو خرم گلستان خوش Ber-ū şüd hemçü ḥurrem gülsitān ḥaş: Anıñ üzerine ḥūb-ı gülistān gibi hoş oldu. Ḥaş, āteş lafzına ri'āyeten feth-i ḥā ile okunur. Ya'nī Muhammed 'aleyhi's-selām anıñ neslinden zuhūra gelse gerek idi, anıñçün oddan necāt buldı.

مسیح از مقدم او مژده گوی Mesīḥ ez-maḥdem-i ū müjde't-güy: 'İsā (E 11b) 'aleyhi's-selām anıñ kudümından bir müjdeci idi. Nitekim İncilde:

{يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ} ²³⁷ buyuruldu.

کلیم از مشعل او شعله جوی Kelīm ez-müş'al-i ū şu'le't-cūy: Mūsā 'aleyhi's-selām anıñ müş'alinden şu'le taleb idici idi. Nitekim ümmetinden olmasını temennā eyledi. *Müş'al* mīmiñ zammı ve 'aynıñ fethiyle şu'le-dār kılınan nesnedir. ²³⁸

بمصر جاهش از کنعان رسیده Be-Mıṣr-ı cāheş ez-Ken'ān resīde: Anıñ mertebesi Mıṣrına Ken'āndan irişmiş.

غلامی بود یوسف زر خریده Ğulāmī būd Yūsuf zer-ḥarīde: Yūsuf 'aleyhi's-selām akçe ile alınmış bir ğulām idi. Murād Resūl-i Ekremiñ 'ulüvv-i cāhını beyāndır.

درآن وادی که صالح ناقه کش بود Der-ān vādī ki Şālih nāḳa-keş būd: Ol vādīde ki Şālih 'aleyhi's-selām nāḳa çekici idi.

بیاد محملش با ناقه خوش بود Be-yād-ı maḥmileş bā-nāḳa hoş būd: Anıñ maḥmili yādına ²³⁹ nāḳa ile hoş idi. Ya'nī Şālih 'aleyhi's-selāmıñ ārzūsı bu idi ki nākası Muḥammed 'aleyhi's-selāma maḥmil ola. *Mahmil* sefer devesine dirler.

ز بوستان وفا آزاده سروی Zi-büstān-ı vefā āzāde servī: Vefā bostānından bir āzāde serv idi. *Serv* sā'ir eşcār gibi bād-ı ḥazānla şolmayup, evrāk-ı perīşān olmayup, her bār sebze-dār olduğından āzādelik ile vaşıflarlar.

ز باغ اصطفای رعنا تذروی Zi-bāğ-ı ıştıfā ra'nā tezervī: Cennet bāğından bir güzel dürrāc idi. *Tezerv* feth-i tā ile bir kuşdur keklik gibi. 'Arabīde zamm-ı dāl ve teşdīd-i rā ile dürrāc dirler. Türkīde tā ile türrec ve süglün ve mezeldek dirler ve ba'zı yirlerde kırğavul dirler.

²³⁷ Kur'an-ı Kerim, Saff Suresi, Ayet 6: Meryem oğlu İsa: "...benden sonra gelecek ve adı Ahmet olacak..."

²³⁸ müş'al mīmiñ zammı ve 'aynıñ fethiyle şu'le-dār kılınan nesnedir: - (S)

²³⁹ yādına: yādıyla (S)

مُبارَک کَامتِینِ گِردُون خِرامی Kadeşrā pāye-i gerdūn ḥīrāmī: Mübārek kāmetine gerdūn mertebesi gibi şalınmak var idi. Mi‘rācına işāretidir.

لِیْسَ رَا مَایَہِ یَحِی الْعِظَامِ Lebeşrā māye-i yuḥyi’l-‘izāmī: Mübārek lebine kemük dirildicilik māyesi var idi. Du‘āsıyla mevtā ḥayy olurdu. Māye her nesneniñ aşlına dirler.

بِه بَالَا سَايِبَانِ چَتَرِ سَحَابِش Be-bālā sāyebān çetr-i seḥābeş: Bulut çadırı anıñ başı üstinde gölgelik idi.

چُو زَرَرِن کُببَہ بَر چَتَرِ آفتابِش Çü zerrīn kubbē ber-çetr āftābeş: Güneş ol çadır üstinde zerrīn kubbē gibi idi. Nitekim selāṭīn çadırlarında olur.

زِدَازِ سَبَابَہِ مَعْجَزِ بَشَارَتِ چُو مَہ رَا بَر سَر تِیرِ اِشَارَتِ Çü mehrā ber-ser-i tīr-i işāret/ Zed ez-sebbābe-i mu‘ciz-beşāret: (E 12a/ S 8b) Bu beyt ikinci beyte merhūndur ve bunda taḳdīm ve te‘ḥīr vardır. *Çü ber-ser-i mehrā tīr-i işāret ez-sebbābe-i mu‘ciz-beşāret zed* demekdir. Ya‘nī çünkü mehiñ başı üzre işāret okunu mu‘ciz beşāretlü sebbābesinden urdu. Hāşılı şehādet barmağıyla çünkü aya işāret buyurdu.

دُو نُونِ شُد دَوْرِ مِیْمِ حَلْقَہ مَہ Dü nūn şūd devr-i mīm-i ḥalqa-i māh: İki nūn oldu ay ḥalkasınıñ mīm devri. Ya‘nī ḥalqa-i māh ki mīme müşābihdir. Şak olduğda iki nūn şeklinde oldu.

چِہِل رَا سَاخْتِ شِصْتِ او دُو پَنجَاہ Çihilrā sāḥt şaşt-ı ū dü pencāh: Kırkı anıñ altmışı iki elli eyledi. Hesāb-ı ebcedle mīm kırkıdır. Sīn altmışdır. Nūn ellidir. Çihilden murād ḥalqa-i māhdır ki şak olmazdan evvel mīm şeklinde idi. Altmışdan murād sebbābeniñ sīnidir ki ol lafzıñ evvel ḥarfıdır ve bunda işāret vardır ki aya işāret mübārek barmağının ucıyla olmuşdur. İki elliden murād māh şak olup iki nūn şeklinde olduğudur ve bunda nükte oldur ki altmış kırka zam olunca²⁴⁰ iki elli olur. Gūyā sebbābe sīniyle mīm-i ḥalqa-i māhiñ ictimā‘ından iki pencāh ḥuşūle geldi. *Hezārān āferīn ber-fīkr-i Cāmī*.²⁴¹

بَلی چُون دَاشتِ دِستِش بَر قَلَمِ پِشت Belī çün dāşt desteş ber-ḳalem pūşt: Belī ḥarf-i taşdīḳdır. Ya‘nī mā-zīkr vāḳi‘dir. Zīrā çünkü mübārek eli ḳalem üzerine arka tutar idi²⁴² ve ḥaṭ bilmez idi.²⁴³

رَقَمِ زِدِ حَرْفِ شَقِ بَر مَہ بَانِگِش Raḳam zed ḥarf-i şak ber-meh be-engüşt: Şak ḥarfini raḳam urdu ay üzerine barmağıyla. Hāşılı ayı engüştüyle şak eyledi. Gūyā ol şīn ve ḳāf ḥarfini

²⁴⁰ olunca: olunsa (S)

²⁴¹ hezārān āferīn ber-fīkr-i Cāmī: - (E)

²⁴² tutar idi: tutardı (S)

²⁴³ bilmez idi: bilmezdi (S)

anıñ üzerine nakş eyledi yāhūd yazı yazmak tavr u tarzına ‘adem-i şu‘ürından engüştü semtsiz tokunup şahīfe-i māh münşak oldu.²⁴⁴

Ne-būdeş haṭ velī zed haṭṭ-ı taḥcīl: Aña haṭ olmadı velākin ḥacil itmek haṭṭını urdı.

Be-kilk-i nesh ber-Tevrāt u Īncīl: Nesh ḳalemiyle Tevrāt ve Īncīl üzerine. Ya‘nī bunun şerī‘atı²⁴⁵ anlarıñ ḥükümlerini nesh eyledi.

Ḥırāmān serv-i vey ez-sāye āzād: Anıñ serv gibi şalınıcı ḳāmeti gölgeden fāriğ idi.

Cihān ez-sāye-i serv-i vey ābād: Cihān anıñ sāye-i servinden ma‘mūr idi. Ya‘nī cümle ḥalk anıñ sāye-i ḥimāyesinde ārām idicidirler.

Zi-sāye būd ber-ter pāye-i ū: Anıñ mertebesi sāyeden ziyāde yüce idi.

Zemīn u āsmān der-sāye-i ū: Yir ve gök anıñ sāyesinde idi. Ya‘nī kimesneniñ ḥimāyesine anıñ ihtiyācı yok ve herkes anıñ ḥimāyesine muḥtāc idi.

Teneşrā būd ez-cān pāk māye: Mübārek tenine cāndan pāk māye var idi. *Māye* her nesneniñ aşlına dirler.²⁴⁶ Ya‘nī şadı münşerih olup kendüden küdürāt-ı nefsāniyye gitmek ile teni daḥı cān olmuş idi.

Ne-dīd ez-cān kesī ber-ḥāk sāye: Cāndan bir kimesne toprak üstinde sāye görmedi.

Felek hemçün zemīn çün sāye *فلك همچون زمین چون سایه دارش ندید افتاد در پا سایه وارش* dāreş/ Ne-dīd ūftād der-pā sāyevāreş: Bu beytiñ taḳdīri budur ki *felek çün ḥodrā hemçü zemīn sāye dāreş ne-dīd ez-ān sebeb sāyevār der-pāyeş ūftād*. (S 9a) Ya‘nī felek çünki kendüyi yir gibi anıñ sāyesi tütücü²⁴⁷ görmedi. Ya‘nī felek gördi ki anıñ sāye-i nūrı

²⁴⁴ şak ḥarfini rakam urdı ay üzerine barmağıyla. Hāşılı ayı engüştüyle şak eyledi. Güyā ol şīn ve kāf ḥarfini anıñ üzerine nakş eyledi yāhūd yazı yazmak tavr u tarzına ‘adem-i şu‘ürından engüştü semtsiz tokunup şahīfe-i māh münşak oldu: şak ḥarfini rakam urdı, yāhūd yazı yazmak tavr u tarzına ‘adem-i şu‘ürından engüştü semtsiz tokunup şahīfe-i māh münşak oldu ay üzerine barmağıyla. Hāşılı ayı engüştüyle şak eyledi. Güyā ol şīn ve kāf ḥarfini anıñ üzerine nakş eyledi (S)

²⁴⁵ bunun şerī‘atı: - (S)

²⁴⁶ māye her nesneniñ aşlına dirler: - (S)

²⁴⁷ anıñ sāyesi tütücü: aña sāye-dār (S)

zemîn üzre vâkı‘ olup kendüsi ol devletden maḥrûm olur,²⁴⁸ ol sebebdan sāye gibi mübârek ayağı altına düşdi leyle-i mi‘râcda.

Be-seng ez-dest-i düşmen la‘l-i ũ ḥast: Taş ile düşmân elinden anıñ mübârek la‘l gibi lebi mecrûḥ oldu, ya‘nî Uḥud gâzâsında.

Be-müşti rîg püşt-i cümle biş’kest: Bir avuç kum ile cümle düşmânların arkasını ufatdı,²⁴⁹ ya‘nî hicret gicesinde.²⁵⁰

Egerçi kūr şüd z’ân çeşm-i her ḥām: Egerçi ol bir avuç kumdan her ḥām kāfirin gözi görmez oldu. *Hām* dibâgat olunmamış deriye dirler. Murād bunda çirk-i küfrden taṭhîr olunmamış kāfirlerdir.

Çü sürme sāḥt rüşen çeşm-i İslām: Ol bir avuç kum sürme gibi İslām gözini aydın²⁵¹ eyledi. Ya‘nî ol mu‘cize-i bâhire ile egerçi²⁵² küffâr münhezim oldu,²⁵³ velâkin²⁵⁴ niçe kimesneler İslām ile müşerref oldılar.

Dehâneş bûd ez-dür ḥokḳa-i pür: Anıñ mübârek ağzı²⁵⁵ incüden ṭolu bir ḳutı²⁵⁶ idi.

Şüd ez-ḥûn dürc-i mercân ḥokḳa-i dür: İncü ḳutısı²⁵⁷ ḳandan mercân ḳutısı²⁵⁸ oldu mübârek dendânı şehîd (E 13a) olduğu ḥinde.

Yekî dînâr bûd ez-‘ilm ü ferheng: ‘Aleyhi’ş-şalavât ve’s-selām ‘ilm ü ferhengden bir dînâr idi. *Ferheng* hüner ve ‘aḳl ve edeb ma‘nâlarına.²⁵⁹

²⁴⁸ ya‘nî felek gördi ki anıñ sāye-i nûrî zemîn üzre vâkı‘ olup kendüsi ol devletden maḥrûm olur: - (S)

²⁴⁹ ufatdı: kırdı (S)

²⁵⁰ ya‘nî hicret gicesinde: leyle-i hicretde (S)

²⁵¹ aydın: rüşen (S)

²⁵² egerçi: - (S)

²⁵³ oldu: olup (S)

²⁵⁴ velâkin: - (S)

²⁵⁵ ağzı: dehânı (S)

²⁵⁶ ḳutı: ḥokḳa (S)

²⁵⁷ ḳutısı: ḳokısı (S)

²⁵⁸ ḳutısı: ḳokısı (S)

²⁵⁹ ma‘nâlarına: ma‘nâsına (S)

میhek āmed pey-i dīnārš ān seng: Dendānına toḵunan taş ol dīnāra mihek taşı geldi. Ya'nī ḳazā-yı Bārī te'ālāya²⁶⁰ rızāsı²⁶¹ ve teslīmi zāhir oldı. نشد ظاهر بجز کامل عیاری Çü şüd mi'yār-ı ū ān seng kārī / Ne-şüd zāhir be-cüz kāmīl-'ıyārī: *Mi'yār* 'ıyār āleti. *'İyār* 'aynıñ kesriyle mekā'il ve mevāzīnıñ hıffet ve şıḳletini almak. Türkice aña dar[a] demekle ta'bır iderler. Hāşılı bir nesneniñ vezniñ alurlar tā ki bir ğayrı nesneyi anıñla ne miḳdār idügün bileler. Ya'nī çünkü ol taş ol ḥazretiñ mi'yārı oldı, kāmīl-'ıyārılıḳdan ğayrı bir iş zāhir olmadı.

پی دیوار ایمان بود کارش Pey-i dīvār-ı imān būd kāreş: Anıñ işi dīn dīvārı ecliyçün idi.

ولی شد چار دای از چار یارش Velī şüd çār dāy ez-çār yāreş: Velākin çār yār-ı güzīnden çār dāy oldı, ya'nī dīvār-ı 'imān ol dört ḥalīfe ile taḳviyet buldı. *Dāy* şol ağacdır ki iki zīrā' miḳdārı dīvār ardından vaz' iderler dīvāra taḳviye içün.

کجا در راه دین درد آزمایی Kücā der-rāh-ı dīn derd-āzmāyī: Ḳandadır dīn yolında bir derd şınamış.

که تا یابد بهر دردی دوایی Ki tā yābed be-her derdī devāyī: Tā ki ol derde taḥammül ile her derdine devā bula.

دوای جان جامی درد او باد Devā-yı cān-ı Cāmī derd-i ū bād: Ol ḥazretiñ derdi Cāmīniñ cānına dermān olsun.

دلش همواره غم پرورد او باد Dileş hemvāre ğam-perverd-i ū bād: Hemīşe Cāmīniñ göñli ol ḥazretiñ ğamıyla beslenici olsun. Şalavātu'llāhu te'ālā ve's-selāmuḥu 'aleyhi ve 'alā-sā'iri'l-enbiyā ve'l-mürselīn ve'l-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ālemīn.

در صفت معراج وی که Mi'rāciyye²⁶² Der-şıfat-ı mi'rāc-ı vey ki: Ol zāt-ı muḥteremiñ²⁶³ mi'rācınıñ şıfatı beyānındadır ki آفتاب رفیع الدرجات ذوالعرش سایه اوست Āftāb-ı refī'u'd-derecāt-ı zū'l-'arş sāye-i ūst: 'Arş şāhibi zāt-ı ecell ū a'lānıñ refī'u'd-derecāt güneşi anıñ sāyesidir. واز معارج قدر آن Ve ez-ma'āric-i ḳadr-i ān: Ol ḥazretiñ ḳadri yüceliğinden از Ez-zirve-i 'arş tā ḥazīz-i ferş pāye: (S 9b) 'Arş örgücünden ferş intihāsına dek bir başamaḳdır. Ya'nī anıñ 'ulüvv-i ḳadrine nisbet 'arş (E 13b) ve ferşin 'ulüvv-i cüz'idir.

²⁶⁰ Bārī te'ālāya: - (S)

²⁶¹ rızāsı: rızā (S)

²⁶² mi'rāciyye: - (E)

²⁶³ muḥteremiñ: şerīfīñ (S)

شبی دیباجه صبح Sebī dībāce-i şubḥ-ı şa‘ādet: Bir gice ki sa‘ādet şabāhının ibtidāsı idi.

ز دولت های روز افزون زیادت Zi-devlethā-yı rûz efzûn ziyādet: Ol gûne²⁶⁴ şubḥ-ı şa‘ādet ki gün-be-gün ziyāde olan devletden ziyāde idi.

ز قدر او مثالی ليله القدر Zi-ḳadr-i ū mişālī leyletü’l-ḳadr: Ḳadir gicesi ol giceniñ ‘ulüvv-i ḳadrinden bir mişāl idi.

ز نور او براتی ليله البدر Zi-nūr-ı ū berātī leyletü’l-bedr: Ayıñ on dördünci gicesi anıñ nūrından bir nişān idi.

سواد طره اش خجلت ده حور Sevād-ı ṭurreş ḥaclet-dih-i ḥūr: Anıñ ṭurresiniñ sevādı ḥūra ḥacālet virici idi. *Sevād* bunda müsvedde ma‘nāsına isimdir. Ya‘nī ṭurre müsveddesi ki envā‘-ı ṭurre anda tesvīd oluna yāḥud sevāddan murād siyāhlık ola ki beyāz muḳābilidir. *Turre* alından yukarı başıñ öñidir ki ‘Arabīde aña nāşıye dirler, soñra nāşıyeden alın üzerine inen saçlarda isti‘māl eylediler. *Zıkr*-i maḥal ve irāde-i ḥāl ḳabīlindendir. *Hūr* ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ²⁶⁵ cem‘idir. Ammā ‘Acem müfred maḳāmında isti‘māl ider ve üslūbları üzere elif ve nūnla cem‘ iderler.

بباض غره اش نور علی نور Beyāz-ı ḡurreş nūrun ‘alā nūr: Ol giceniñ ḡurresiniñ beyāzı nūrun ‘alā nūr idi. *Ḡurre* zamm-ı ḡaynla feresiñ cebhesindeki beyāzdır. Murād ol giceniñ evvelidir.

نسیمش جعد سنبل شانه کرده Nesīmeş ca‘d-ı sünbül şāne kerde: Ol giceniñ nesīmi sünbülün kıvrıcık saçını ṭaramış idi. Ya‘nī ḥulūl eylemiş idi. Murād ol gicede bād-ı nesīm eserdi.²⁶⁶ *Ca‘d* feth-i cīm ile şıfat-ı müşebbehedir. Şa‘ra, ya‘nī kıla şıfat olur. Şa‘ra ca‘d dirler müca‘ad ma‘nāsına zencīr şeklinde olan saçda müsta‘meldir. *Sünbül* siyāh saç gibi bir otdur. Hindden gelür, meşhūr edviyedendir. Maḥbūblarıñ saçını aña benzedirler. Aşılda ‘Arabīdir.

هوايش اشك شبنم دانه کرده Hevāyeş eşk-i şebnem dāne kerde: Ol şebiñ hevāsı göz yaşı gibi olan çiseyi ḳatre ḳatre eylemişdi. Ya‘nī hevānıñ i‘tidāl ve leṭāfetinden otlar üzerine şebnem vāḳi‘ olmuşdı.

²⁶⁴ ol gûne: öyle (S)

²⁶⁵ ḥavrānıñ: sevdānıñ (S)

²⁶⁶ ya‘nī ḥulūl eylemiş idi. Murād ol gicede bād-ı nesīm eserdi: - (S)

بمسمار ثوابت چرخ سیار Be-mismār-ı şevābit çarḥ-ı seyyār: Mübālağa sür‘atle yürüyici çarḥ-ı şevābit olan yıldızlar mismārıyla. *Sevābit*den murād felek-i şāmindeki kevākibdir ki seyrleri baṭī olduğundan şevābit dirler.

بیسته بر جهان درهای ادبار (E 14a) Bi-beste ber-cihān derhā-yı idbār: Cihān halkı üzerine devletsizlik kapularını bağlamışdı.

گرفته گُرد و میش آرام دروی Girifte gürg ü mīş ārām der-vey: Kıld ve koyun ol gicede qarār tutmuşdı.

گوزن و شیر با هم رام دروی Gevezn ü şīr bā-hem rām der-vey: Şıgın ve arslan ol gicede birbiriyle mülāyim idi.

طرب را چون سحر خندان ازو لب Tarabrā çün seher ḥandān ez-ū leb: Sürür tutağı seher gibi ḥandān idi ol giceden. Leb lafzı min-ciheti’l-ma‘nā tarab lafzına muḳayyeddir.

گُریزان روز محنت زو شباشب Gürīzān rüz-ı miḥnet z’ū şeb-ā-şeb: Miḥnet gündüzi ol giceden kaçıcı idi gice-be-gice.²⁶⁷ Ya‘nī ol gice içinde cins-i meşā’ib ma‘dūm idi.

درین شب آن چراغ چشم بینش Der-īn şeb ān çerāğ-ı çeşm-i bīniş: Bu evşāfla mevşūf gicede ol başiret göziniñ (S 10a) çerāğı, ya‘nī Resūl-i Ekrem ḥazretleri.

سزای آفرین از آفرینش Sezā-yı āferīn ez-āferīniş: Ancılayın²⁶⁸ Resūl ki²⁶⁹ Ḥālīk te‘ālādan taḥsīne sezādır. Evvelki āferīn edāt-ı taḥsīndir. İkinci āferīn āferīden lafzından müştākdır²⁷⁰ yaradıcı ma‘nāsına.

چو دولت شد ز بد خواهان نهانی Çü devlet şüd zi-bed-ḥāhān nihānī: Devlet gibi yavuz şanicılardan gizli gitdi. *Şüd* bunda reft ma‘nāsınadır.

سوی دولت سرای امهانی Sūy-ı devletserāy-ı Ümmühānī: ‘Ammesi Ümmühān Ḥātūnuñ²⁷¹ devlethānesi tarafına.

بپهلوی تکیه بر مهد زمین کرد Be-pehlū tekye ber-mehd-i zemīn kerd: Mübārek eyegüsiyle yer beşiğı üzerine tekye eyledi. Ya‘nī yere izṭicā‘ eyledi.

²⁶⁷ gice-be-gice: - (S)

²⁶⁸ ancılayın: öyle (S)

²⁶⁹ Resūl ki: Resūl-i Ekrem ki (S)

²⁷⁰ müştākdır: müştāk (S)

²⁷¹ Ümmühān Ḥātūnuñ: Ümmühānıñ (S)

زمین را مهد جان نازنین کرد Zemīnrā mehd-i cān-ı nāzenīn kerd: Yeri nāzenīn cānına beşik eyledi. *Nāz* fahr ma'nāsına. *Nāzenīn* ism-i menşüb hilāf-ı kıyās üzre zīrā nūn-ı evvelīñ nisbete dahli yokdur ammā nūn-ı şānī te'kīd-i nisbet içündür.

دلش بیدار و چشمش در شکر خواب Dileş bīdār u çeşmeş der-şeker h'āb: Göñli uyanık ve gözi tatlu şeker uykuda idi.

ندیده چشم بخت این خواب در خواب Ne-dīde çeşm-i baht īn h'āb der-h'āb: Baht gözi bu düşi uykuda görmemiş yāhud bu uykuyu düşde görmemiş idi. İkinci ma'nā aķrebdır.

در آمد ناگهان ناموس اکبر Der-āmed nāgehān nāmūs-ı ekber: Añsuzın,²⁷² ya'nī haberi olmaķsızın füc'eten²⁷³ Cibrīl-i ekber geldi. Der-āmedde *der* te'kīd ifāde ider. *Nāmūs* lūgat-i 'Arabda şol kimesnedir ki ğayrıdan hıfz eyledigīñ sırrı aña izhār eylesin kimesneye dimemek şartıyla, anıñçün Cibrīl-i Emīne "nāmūs" didiler.

سبکرو تر ازین طوس اخضر Sebük-revter ez-īn řāvus-ı aķdar: (E 14b) Tīzrek yürışlü²⁷⁴ bu yeşil felekden. Lafz-ı *ez* mışrā'-ı evveldeki *der-āmede* mūte'allıķ yāhud sebük-revter lafzına mūte'allıķdır. Ya'nī gelmesi felek cānibinden yāhud sür'atı ziyāde.

برو مالید پر کای خواجه بر خیز Ber-ū mālīd per k'ey h'āce ber-hīz: Ol ħazret üzerine ķanad sürtdi ki ey ulu ķalk!

که امشب خوابت آمد دولت انگیز Ki imşeb h'ābet āmed devlet-engīz: Ki bu gice seniñ uykūñ devlet ķoparıcı geldi.

برون بر یک زمان زین خوابگه رخت Birūn ber-yek zamān z'īn h'ābgeh raķt: Bu h'ābgehden raķtı ya'nī meta'-ı vüçüduñı²⁷⁵ bir zamān řaşra getür.

تو بخت عالمی بیخواب به بخت Tū baķt-ı ālemī bī-h'āb bih baķt: Sen 'ālemiñ baķtısn baķt[ı] uykusuz olmaķ eyüdü.

بسج راه عرشت کردم اینک Besīc-i rāh-ı 'arşet kerdem īnek: 'Arş yolu içün tertīb-i sefer saña itdim işte.

براق برق سیر آوردم اینک Burāķ-ı berķ-seyr āverdem īnek: Yıldırım yürışli²⁷⁶ Burāķ getürdüm işte.

²⁷² ansuzın: nāgehan (S)

²⁷³ ya'nī haberi olmaķsızın füc'eten : - (S)

²⁷⁴ yürışlü: yüriyişlü (S)

²⁷⁵ ya'nī meta'-ı vüçüduñı: - (S)

²⁷⁶ yürışli: yüriyişlü (S)

چهنده بر زمين خوش باد پايي Çehende ber-zemîn hoş bād-pāyī: Ol gūne²⁷⁷ Burāk ki yir
üzerinde sıçrayıcı hoş bir yıl ayaklu idi.²⁷⁸

پرنده در هوا فرخ همایی Perende der-hevā ferruḥ Hümāyī: Hevāda uçucu bir mübārek Hümā
kušı idi.²⁷⁹

چو عقل هينوى افلاك كردى Çü ‘aql-ı hey’evī eflāk-gerdī: Hey’etciniñ ‘aqlı²⁸⁰ gibi eflākı
tolanıcı idi.

چو فکر هندسى گيتى نوردی Çü fikr-i hendesī gītī-neverdī: Hendesī fikri gibi dünyāyı tayıy
idici idi.

نه دست كس عنان او گشوده Ne dest-i kes ‘inān-ı ū güşūde: Ne kimseniñ²⁸¹ eli anıñ dizginini
açmış idi.

نه از پايى ركابش گشته سوده Ne ez-pāyī rikābeş geşte sūde: Ne²⁸² bir ayakdan anıñ üzengisi
dürtülmüş idi. Zīrā aña kimesne henüz binmemiş idi.

چو آن دل كز بتان دارد فراغی Çü ān dil k’ez-bütān dāred ferāğī: Ol gönül gibi idi ki
maḥbūblardan ferāğ tutar ve anlarıñ qahrların çekmemişdir.

ندیده ران او آسیب داغی Ne-dīde rān-ı ū āsīb-i dāğī: Anıñ uyluğı bir dāğ zahmetini
görmemiştir. Hāşılı kimesne anı mess itmemiştir idi.

(S 10b) گرش بایستی آخور بهر خوردن Gereş bāyistī āḥūr behr-i ḥorden: Eger ol Burāka āḥūr
gerek olaydı ‘alef yemek ecliyçün.

گرفتى شغل آن گردون بگردن Giriftī şuğl-ı ān gerdūn be-gerden: Felek anıñ şuğlını boynı ile
tutardı. Ya’nī gerdūn boyun virüp aña āḥūr olurdu.

ز زين بى رنج پشت نازينش Zi-zīn bī-renc pūşt-i nāzenīneş: Ol Burākıñ nāzenīn arqası
eyerden rencesiz idi.

ندیده رنجی از كس پشت زينش Ne-dīde rencī ez-kes pūşt-i zīneş: Anıñ eyeriniñ²⁸³ arqası
kimesneden bir renc görmemiş idi.

²⁷⁷ ol gūne: öyle (S)

²⁷⁸ ayaklu idi: ayaklıdır (S)

²⁷⁹ hümā kuşı idi: hümādır (S)

²⁸⁰ hey’etciniñ ‘aqlı: hey’etcı ‘aql (S)

²⁸¹ kimseniñ: kimesneniñ (S)

²⁸² ne: - (S)

²⁸³ eyeriniñ: eyeri (S)

Ez-ān devletserā çün ḥāce-i dīn: Ol Ümmühānīn devlet evinden çünki dīn ulusu, ya‘nī Resūl-i Ekrem şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem.

Ḥīrāmān şūd be-‘azm-i ḥāne-i zīn: (E 15a) Eyer evi kaşına şalınıcı oldu. Ya‘nī çünki Burāk üstine oturdu.

Şūd ez-sübbūhiyān gerdūn şadā-dih: Meleklerden felekler şadā virici oldu.

Ya‘nī melekler bu nazm-ı celīlīn mā-şadağını diyici oldılar. *Sübbūh* Ḥudāy te‘ālā ḥazretlerinin şol ism-i şerīflerindendir ki ‘uyūb-ı nakāyīsdan berī olmağla delālet ider. Āḥirinde yā nisbiyye, elif ve nūn edāt-ı cem‘dir. Murād melā’ikedir.

Zed ez-süm ān Burāk-ı berķ-reftār: Ol yıldırım yürüşli Burāk tırnağından urdu.

Zi-Mekke sikke ber-Aķşā diremvār: Mekkenen sikke Mescid-i Aķşā üzerine direm gibi. Ya‘nī bir laḥzada Mekke-i Mükerrmeden Mescid-i Aķşāya vāşıl oldu. *Sikke zed* iştīlāḥda ġālib olduğda dinilür.

Zedeş der-nīm laḥza belki kemter: Ol Burāk yarım laḥzada belki azrakda urdu.

Zi-devr-i kāse-i süm ḥalkā ber-der: Tırnağı kāsesi devrinden Mescid-i Aķşā kapusu üzerine halkā. Ya‘nī nīm laḥzadan kemterde mescid kapusu halkasına bağlandı.

Der-ān mescid imām-ı enbiyā şūd: Ol ḥazret o mescidde enbiyā ervāḥına imām oldu.

Şaf-ı pīşīniyānrā pīşvā şūd: Sābīkūn şaffına muḳtedā bih oldu.

V’ez-āncā şūd ber-īn firūze ḥargāḥ: Ve ol mescidden gitdi bu yeşil köşk üzerine. Ya‘nī ‘urūc eyledi āsmāna.

Çü hāle ḥayme zed pīrāmen-i māh: Ay ağılı gibi çadır kurdı ay etrāfına. Ya‘nī semā-i dūnyā ki felek-i Qamerdir, evvel aña vāşıl oldu.

Keşīdeş ber-cebīn dāğ-ı ġulāmī: Ol ḥazret ayıñ alnı üzerine ġulāmlık dāğını çekdi.

²⁸⁴ Kur‘an-ı Kerim, İsrā Suresi, Ayet 1: “Kulunu (Muhammed’i) bir gece götüren Allah’ın şanı yücedir...”

بر آمد ز آنگهش نام تمامی Ber-āmed z'āngeheş nām-ı tamāmī: Andan sonra aya tamamlık nāmı geldi. Bunda nükte budur ki dāğdan murād keydir. Key lafzının 'adedi ebced hisābınca otuz olur. Ya'nī ol hāzret ayın üzerine eylediği key anın tamāmına ba'is oldu.

Ya'nī kuruş-ı māl üzerine urdığı dāğ anın tamām otuz gün olmasının sebebi oldu.²⁸⁵

وز آنجا شد ببالاتر سبك خيز V'ez-āncā şüd be-bālāter sebük hīz: Ve ol yerden, ya'nī felek-i Kāmerden sür'atle kalkarak ziyāde yukarı gitdi.

عطارد را بفرق سرعت ريز 'Uṭāridrā be-farq-ı ser 'atā-rīz: 'Uṭārid-nām yıldızın başı üzerine 'atā ve ihsān dökücü olduğu hālde. Ya'nī ol hāzretiñ ikinci felege (**E 15b**) teşrīfiyle 'Uṭārid şeref-yāb oldu. Bunda nükte oldur ki 'Uṭārid lafzının (**S 11a**) başı 'atā olduğu ol hāzretiñ aña 'atā bahşındandır.

وز آنجا کرد سوی زهره آهنگ V'ez-āncā kerd sūy-ı Zühre āheng: Ve ol yerden Zühre cānibine kaşd eyledi. Ya'nī felek-i şālişe²⁸⁶ 'urūc eyledi ki Zühre-nām yıldız andadır.

بدامان وفایش زهره زد چنگ Be-dāmān-ı vefāyeş Zühre zed çeng: Anın vefā dāmeni sebebiyle Zühre sāzını urdı. Zīrā Zühre sāzende-i eflākıdır. Beytde isti'āre vardır. Zīrā Zühre yıldızını bir sāz çalar 'āşıkā teşbīh ve hāzret-i peygamberi anın ma'sūkına teşbīh ve felek-i Zühreye 'urūcını vefā dāmenine teşbīh itmekle isti'āre-i mekniyye ider,²⁸⁷ egerçi *çeng* lügat-i Fārsīde²⁸⁸ kuş kaynağı ve yırtıcı cānver pençesine ıtlāk itmişlerdir. Yāhud anın vefası etegine Zühre el urdı. Hāşılı²⁸⁹ dāmen-i pākizesi²⁹⁰ Zühre felegi²⁹¹ üzerine toktundi.

بقصد شستن پا زین گلابه Be-kaşd-ı şüsten-i pā z'īn gil-ābe: Ol hāzretiñ ayağını bu dünyā balçıkından yumak kaşdıyla.

چهارم چرخش آورد آفتابه Çehārūm çarheş āverd āftābe: Dördüncü kat gök aña ibrīk getürdi. Ya'nī felek-i rābi'e 'urūc eyledi ki āftāb andadır. Bunda nükte oldur ki āftāb lafzının

²⁸⁵ ya'nī kuruş-ı māl üzerine urdığı dāğ anın tamām otuz gün olmasının sebebi oldu: - (S)

²⁸⁶ şālişe: - (S)

²⁸⁷ ider: olmağ gerek (S)

²⁸⁸ lügat-i Fārsīde: lügatde (E)

²⁸⁹ hāşılı: ya'nī (S)

²⁹⁰ pākizesi: pāki (S)

²⁹¹ felegi: - (S)

āhirine bir hā zīyādesiyle āftābe olur. *Āftābe* ibrīk ma'nāsınadır.²⁹² Hāşılı anıñ 'ulüvv-i rütbesi 'indeinde güneş bir ibrīk idi demekdir.²⁹³

چو زد بر کاخ پنجم اشهبش کام Çü zed ber-kāḥ-ı pencüm eşhebeş kām: Çünkü beşinci köşk üzerine ol ḥazretiñ kıratı, ya'nī Burāķı²⁹⁴ adım urdı. Ya'nī çünkü felek-i ḥāmise²⁹⁵ 'urūc eyledi ki Mirrīḥ-nām yıldız andadır. Fārsīde añā²⁹⁶ Behrām dirler. *Eşheb* kır at ma'nāsınadır. Murād Burāķdır.²⁹⁷

گرفت از نعل بوسش بهره بهرام Girift ez-na'l-ı buseş behre Behrām: Ol atıñ na'lını öpmekden Behrām naşīb tutdı ve ol devlete nā'il oldı.

فشاند از لعل لب بر مشتری در Feşānd ez-la'l-i leb ber-Müşterī dūr: Ol ḥazret la'l lebinden Müşterī-nām yıldız üzerine incü²⁹⁸ saçdı. Ya'nī felek-i sādise 'urūc eyledi ki Müşterī andadır.

شُد از گوهر چو نقطه مشت او پر Şüd ez-gevher çü nokta müşt-i ū pūr: Anıñ yumruğı²⁹⁹ gevherden³⁰⁰ tolu oldı nokṭadan tolu olan gibi. Ya'nī Müşterī lafzınıñ ibtidāsındaki müşt lafzı nokṭadan tolu oldığı gibi anıñ müşt-i de cevāhir-i süḥan-ı nebīden toldı. (E 16a) Anıñcün cümle kevākibden berrāķdır.

بهفتم چرخ چون نعلین سودش Be-heftüm çarḫ çün na'leyn sūdeş: Yedinci felege çünkü na'leynini sürdi. Ya'nī çünkü felek-i sābi'a³⁰¹ urūc eyledi ki Zühāl-nām yıldız andadır.³⁰²

زحل حل یافت هر مشکل که بودش Zühāl ḥal yāft her müşkil ki būdeş: Zühāl-nām yıldızıñ her müşkil ki var idi, ḥal buldı. Bu iki beytde nükte oldur ki müneccimīn devlet ve sa'ādeti

²⁹² āftābe ibrīk ma'nāsınadır: - (S)

²⁹³ demekdir: - (S)

²⁹⁴ kıratı, ya'nī Burāķı: eşhebi (S)

²⁹⁵ ḥāmise: ḥāma (E)

²⁹⁶ añā: - (S)

²⁹⁷ eşheb kır at ma'nāsınadır. Murād Burāķdır: - (E)

²⁹⁸ incü: dūr (S)

²⁹⁹ yumruğı: müşt-i (S)

³⁰⁰ gevherden: incü ve gevherden (S)

³⁰¹ çünkü felek-i sābi'a: - (S)

³⁰² ki Zühāl-nām yıldız andadır: - (S)

Müşterīye nisbet idüp Sa‘d-ı Ekber dirler. Ve müşkilât-ı nuḥūseti ve meşā‘ibi Zühale nisbet idüp Naḥs-ı Ekber dirler. Bu mezkûr eflâkda olan seb‘a-i seyyâreniñ esâmisi ‘Arabîde budur. Beyt:

قمرست و عطارد و زهره
شمس و مریخ و مشتری و زح

Ḳamerest ü ‘Utārid ü Zühre

Şems ü Mirrîḥ ü Müşterî vü Zühāl

Ve Fārsîde esâmisi budur. Beyt:

کواکب مه و تیر و ناهید می دان
چو خورشید و بهرام برجیس و کیوان

Kevākib Meh ü Tîr ü Nāhîd mî-dān

Çü Hürşîd u Behrām Bercîs u Keyvân

Mezkûr yedi yıldızdan mâ‘adâ kevākibiñ cümlesi felek-i şāmindedir ki anlara şevābit dirler seyrleri gāyet baṭî oldığıyçün.

وزان پس قصر هشتم ساخت مسکن V‘ez-ān pes ғаşr-ı heştüm sâht mesken: Ve ol ḥazret bu yedi eflâkdan soñra sekizinci felegi mesken (**S 11b**) eyledi. Ya‘nî felek-i şāmin ki lisān-ı şer‘de Kürsî dirler, aña ‘urûc eyledi.

ثوابت را بدو شد چشم روشن Şevābitrâ bedü şüd çeşm rûşen: Ol felekde olan yıldızlarıñ gözi anıñla rûşen oldu.

بنات النعش و پروین لب گشودند Benātu’n-Na‘ş u Pervîn leb güşüdend: Benātu’n-N‘aş ve Ülker lebleriñ açdılar.

بنظم ونثر خود او را ستودند Be-nazm u neşr-i ḥod ūrâ sûtüdend: Kendü nazm ve neşirleriyle ol ḥazreti ögdiler. *Benātu’n-Na‘ş* nūnuñ fethi ve ‘aynıñ sükûnıyla iki nev‘ yıldızdır. Biri Benāt-ı Na‘şu’l-Kübrâdır ve bu yedi yıldızdır. Dördi Na‘ş ve üçü Benāt-ı Na‘şu’s-Şuğrâdır, zîkr olunan gibi. Ve *na‘ş* lügatde meyyitiñ tahtına dirler, kaçan üzerinde meyyit olsa. Mezkûr dört kevkeb Na‘ş mişālindedir ve Benāt anlara tâbi‘dir.

ز مهر شمع رویش نسر طائر Zi-mihr-i şem‘ rûyeş Nesr-i Tâ‘ir: Ol ḥazretiñ şem‘ mişâli berrâk olan yüzi muḥabbetinden Nesr-i Tâ‘ir-nām yıldızdır.

چو پروانه بگردش گشت دایر Çü pervâne be-gerdeş geşt dâ‘ir: Pervâne gibi anıñ etrâfına tolanıcı oldu. *Nesr* yıldızlar içinde iki yıldızdır ki birine Nesr-i Tâ‘ir dirler uçar kerkese beñzedüğü içün ve birine Nesr-i Vâki‘ dirler konmuş kerkese benzedüğü (**E 16b**) içün.

فتاد از شوق سرو دلربایش Fütād ez-şevk serv-i dil-rübāyeş: Ol hāzretiñ gönül kapucu³⁰³ serv gibi kâmeti şevkinden düşdi.

چو سایه نسر واقع زیر پایش Çü sāye Nesr-i Vāki‘ zîr-i payeş: Nesr-i Vāki‘-nām yıldız gölge gibi anıñ ayağı altına, hāşılı Kürsî üzerine ‘urûc eyledi.

چو شد بر چرخ اطلس عشرت اندیش Çü şüd ber-çarḥ-ı Aṭlaş ‘işret-endîş: Çünkü ol hāzret felek-i Aṭlaş üzerinde huzûr fikr eyleyici oldı.

ببایندازش افکند اطلس خویش Be-pāy-endāzeş efkend Aṭlaş-ı ḥîş: Ol felek kendü aṭlasını ol hāzrete pāy-endāz şaldı. *Pāy-endāz* pâdişāh ayağına çekilen pîş-keşe dirler. *Felek-i Aṭlaş* ‘arş-ı azîmdir ki yıldızdan sâde olup anda yıldız olmadığından hükemâ Aṭlaş dirler. Ya‘nî ‘arş ki kendi Aṭlaşdır, ol hāzretiñ mübârek ayağı altına döşendi ve ol kevneyniñ ‘urûcına munṭazır oldı.

وز آنجا چون بشاخ سدره ره جست V’ez-āncā çün be-şāḥ-ı sidre reh cüst: Ve³⁰⁴ ol yerden, ya‘nî³⁰⁵ felek-i şâminden çünkü³⁰⁶ Sidretü’l-Müntehâ budağına yol istedi.

ز پَریدن پر جبریل شد سست Zi-perrîden per-i Cibrîl şüd süst: Uçmağdan Cibrîl ‘aleyhi’s-selâmiñ kanadı süst ve geñşek oldı. Ya‘nî ṭayerāndan ‘âciz oldı.

بتدبیرش سرافیل از کمین جست Be-tedbîreş Sirāfil ez-kemîn cüst: Ol hāzrete tedbîr ile İsrâfil ‘aleyhi’s-selâm pusudan şıçradı.

ز رفرف حجله آیین هودجش بست Zi-Refref ḥacle âyîn hevdeceş best: Refrefden ḥacle turalu aña hevdec bağladı. *Refref* şol yeşil kumâşdır ki andan meclis, ya‘nî perdeler ittihâz olunur. *Beyzâvî* “vesâ’idün ev nemâriḳ” buyurmuşdur. Ba‘zılar ḍarbun mine’s-şiyâb dimişler. Hāşılı ḥaḳîkatini Hudâ-yı müte‘âl bilür. *Ḥacle* gelin evi, ya‘nî şol ev ki kumaşlarla ve tahtlarla ve perdelerle tezyîn oluna. *Hevdec* seferde ‘avratlar binmek içün itdikleri miḥaffe ki muḳabbebe ola. Ya‘nî üzerinde örtüsü ola ḳubbe mişâlinde. Hāşılı Resûl-i Ekrem Refref üstine cülûs buyurdılar.

چو رفرف شد مشرف از وجودش Çü Refref şüd müşerref ez-vücûdeş: Çünkü Refref ol hāzretiñ vücûd-ı hümayûnlarından müşerref oldı.

³⁰³ kapucu: kapucısı (S)

³⁰⁴ ve: çünkü (S)

³⁰⁵ yerden, ya‘nî: - (S)

³⁰⁶ çünkü: - (S)

گرفت از دست رفرف عرش زودش (S 12a) Girift ez-dest-i Refref ‘arş zūdeş: ‘Arş-ı ‘azīm Refref elinden ol ḥazreti tīz aldı.

بدست عرش تن چون خرقه بگذاشت Be-dest-i ‘arş ten çün hırka büg’zāşt: ‘Arş (E 17a) elinde tenini çünki hırka gibi kodı.

‘Alem ber-lā-mekān bī-hırka efrāşt: ‘Alem-i rūhını lā-mekān üzerine hırkasız yüceltdi. Hāşılı mekāndan münezzeh ve muḳaddes³⁰⁷ olan Ḥudā-yı müte‘āle rūhıyla vuşūl buldı, *el-‘ilmu ‘inde’llāhi te‘ālā*.³⁰⁸

گلی بُردند ez-īn dehlīze-i pest: Ol ḥazret bir gül idi bu alçaq iki kapu aralığından. Ya’nī dūnyādan götürdiler.

بدان درگاه والا دست بر دست Bedān dergāh-ı vālā dest-ber-dest: Ol yüce dergāha el el üzerinde.³⁰⁹

جهت را مهره از ششدر رهناید Cihetrā mūhre ez-şeşder rehānīd: ‘İnde’llāh cihet-i ‘ulyā bulmaḳ için mūhre-i vücūdunı şeşder-i dūnyādan kırtardı. *Şeş-der* nerd taşıdır. *Mūhre* ma‘hūd āletlerdir ki anıñla nerd ve satranç oynarlar.³¹⁰

مکانرا مرکب از تنگی جهانید Mekānrā merkeb ez-tengī çehānīd: Menzilet-i ‘azmi bulmaḳ için merkeb-i rūhını tarlıḳdan sıçratdı.

مکانی یافت ḫālī از مکان نیز Mekānī yāft ḫālī ez-mekān nīz: Bir mekān buldı mekāndan daḫı ḫālī idi. Ya’nī kimesne anda temekkūn eylememiş idi.

که تن محرم نبود آنجا و جان نیز Ki ten maḥrem ne-būd āncā vü cān nīz: Ki ol yerde ten ve cān daḫı maḥrem degil idi.

قدم ژنگ حدوث از جان او شست Kīdem jeng-i ḥudūs ez-cān-ı ū şüst: Ḥudā-yı müte‘āl rūḫ-ı Resūlden ḥudūs pāsını yudı. Ya’nī ebedī ol rūḫa zevāl tārī olmaz. Zīrā cennetde muḥalled olur.

وجوب آرایش امکان ازو شست Vücüb ālāyiş-i imkān ez-ū şüst: Ḥudā-yı müte‘āl mümkināt bulaşığını andan yudı. Ya’nī Resūl-i Ekremden zevāl zā’il oldı.

یکی ماند او هم از نعت یکی پاک Yekī māned ū hem ez-na’t yekī pāk: Birlik ile mevşūf olan Ḥudā-yı müte‘āl ḳaldı. O daḫı birlik şıfatından münezzehdir. Ya’nī ḥazret-i Bārī te‘ālā

³⁰⁷ ve muḳaddes: - (E)

³⁰⁸ Gerçek bilgi ancak Allah katındadır.

³⁰⁹ el el üzerinde: el-be-el (S)

³¹⁰ şeş-der nerd taşıdır. Mūhre ma‘hūd āletlerdir ki anıñla nerd ve satranç oynarlar: - (S)

birdir ammā³¹¹ min-ciheti'l-‘aded bir degil. Zīrā kılleti müstelzimdir. Belki birdir, *lā-şerike leh*³¹² ma‘nāsınca.

پاک ز بسیاری برون و زاندى پاک Zi-bisyārī birūn u z’endekī pāk: Keşretten taşra kılletden pākdir. Ya‘nī kıllet ve keşretten münezzehdir.

بود آنچه ز حد دیدن برون بود Bi-dīd ānçi zi-ḥad dīden birūn būd: Ol şey’i gördi. Ya‘nī³¹³ ol zāt-ı eccl ü ‘alā ḥazretlerini gördi ki görmek ḥaddinden taşra idi.

بود چه چو من مپرس از ما ز کیفیت که چون بود Me-pürs ez-mā zi-keyfiyyet ki çūn būd: Şorma bizden keyfiyyetden ki nice idi.

نه چندی کنجد آنجا و نه چونی Ne çendī kūnced āncā vū ne çūnī: Ol yire ne kemiyet şıgar ve ne keyfiyyet.

فرو بند از یکی لب وز فروزی Fūrū bend ez-yekī leb v’ez füzūnī: (E 17b) Min-ciheti'l-‘aded birlikden ve ziyādelikden tutağını bağlaya yahūd keyfiyyet ve kemmiyetden bahş idüp Hudā-yı müte‘āl hakkında zīyāde ve nokşān söyleme. Zīrā zātu’llāhdan bahş menhīdir. Nitekim,

تفکروا فی الاء الله ولا تفکروا فی ذات الله³¹⁴ dur.buyurulmuş

شنید آنگه کلامی نی باواز Şenīd āngeh kelāmī nī be-āvāz: Ol vakit ol ḥazret kelām işitdi, ve āvāz ile degil. Zīrā kelāmu’llāh bizim kelāmımız gibi ḥarfle ve şavtla degildir.

معانی در معانی راز در راز Ma‘ānī-der-ma‘ānī rāz-der-rāz: Ma‘ānī ma‘ānī içinde sır sır içinde.

نه آگاهی ازو کام و زبان را Ne āgāhī ez-ū kām u zebānrā: Ne dimāğın ve lisānın ol kelāmdan ıttılā‘ı vardır.³¹⁵

نه همراهی باو نطق و بیاترا Ne hem-rāhī be-ū nuṭṭ u beyānrā: Ne³¹⁶ nuṭṭ u beyānın ol kelāma yoldaşlığı vardır.³¹⁷ Ya‘nī³¹⁸ dil ü dimāğla ve nuṭṭ u beyānla andan ḥaber virmek mümkün degildir.

³¹¹ te‘ālā birdir ammā: - (S)

³¹² Allah’ın şeriki, naziri yoktur. O eşsiz ve tektir.

³¹³ ol şey’i gördi. Ya‘nī: - (S)

³¹⁴ Hadīs-i şerif: “Allah’ın nimetlerini düşünün ama zatını düşünmeye kalkışmayın.” (Aclūnī, Keşfü’l-hafā, CI, 311.)

³¹⁵ vardır: yok (S)

³¹⁶ ne: - (S)

ز درکش گوش جانرا باد در مشت Zi-derkeş gūş-ı cānrā bād der-müş: Ol kelāmın keyfiyyetini derk ü fehmden cān kulağının yumruğında yil (S 12b) vardır. Ya'nī cān kulağı ol kelāmı derke qādir degildir.

ز حرفش دست دلرا کوته انگشت Zi-ḥarfeş dest-i dīlā kūteh engüş: Anın ḥarfinden gönül eliniñ barmağı kışadır. Ya'nī kulaq ol ḥarfī işitmekden ve gönül fehm eylemekden 'ācizlerdir.³¹⁹

لباس فهم بر بالای او تنگ Libās-ı fehm ber-bālā-yı ü teng: Fehm libāsı anın yüceliği³²⁰ üzerine tardır. Ya'nī fehm-i insān anın 'ulüvvine irişmez.³²¹

سمند وهم در صحرای او لنگ Semend-i vehm der-şahrā-yı ü leng: Vehm atı anın şahrāsında aḥsaḳdır. Ya'nī ol zāt-ı ecell ü a'lānıñ künh-i ḥaḳīḳati vehmiñ tevehhüminden ve ḥayālīñ taḥayyülinden münezzeḥ ve muḳaddesdir. Zīrā bunlar nakāyış müstelzimdir. Hudā-yı müte'āl nakāyışdan 'ulüvv-i kebīr ile müte'ālīdir.³²²

ز گفتن بر ترست آن وز شنیدن Zi-güften ber-terest ān v'ez-şenīden: Söylemekden ve işitmekden ol kelām a'lādır. Ya'nī bizim güft ü şenīdimizden kelām-ı Bārīniñ 'ulüvv-i şānı vardır.³²³

زبان زین گفت و گو باید بریدن Zebān z'īn güft ü gū bāyed bürīden: Lisānı bu kıl u kālden³²⁴ kesmek gerek ve keyfiyyet-i kelām-ı Bārīde söz söylememek gerek.³²⁵ *Güft ü gūy* a'dād-ı esmādandır. Ol cihetden bī dāḥil olmağa şālīḥ olmuştur. Meşelā bī-güft ü gūy dirler. Ma'nāsı dime koma, ya'nī söz sav dimekdir. Zīrā bī cevāmide dāḥil olur, müştakḳāta dāḥil olmaz.³²⁶

³¹⁷ vardır: yok (S)

³¹⁸ ya'nī: ḥāşılı (S)

³¹⁹ ya'nī kulaq ol ḥarfī işitmekden ve gönül fehm eylemekden 'ācizlerdir: - (S)

³²⁰ yüceliği: boyı (S)

³²¹ ya'nī fehm-i insān anın 'ulüvvine irişmez: - (S)

³²² ya'nī ol zāt-ı ecell ü a'lānıñ künh-i ḥaḳīḳati vehmiñ tevehhüminden ve ḥayālīñ taḥayyülinden münezzeḥ ve muḳaddesdir. Zīrā bunlar nakāyış müstelzimdir. Hudā-yı müte'āl nakāyışdan 'ulüvv-i kebīr ile müte'ālīdir: - (S)

³²³ ya'nī bizim güft ü şenīdimizden kelām-ı Bārīniñ 'ulüvv-i şānı vardır: - (S)

³²⁴ kıl u kālden: güft ü gūdan (S)

³²⁵ ve keyfiyyet-i kelām-ı Bārīde söz söylememek gerek: - (S)

³²⁶ olur, müştakḳāta dāḥil olmaz: olmaz. (E)

منه جامی زحدّ خود برون پای Me-nih Cāmī zi-ḥadd-i ḥod birūn pāy: Ey Cāmī kendü ḥaddiñden taşra ayak koma!

وزین دریای جان فرسا برون آی V'ez-īn deryā-yı cān-fersā birūn āy: Ve bu cān yıpradıcı deryādan taşra gel. Ya'nī zāt-ı Bārīden tekellüm eyleme.

درین مشهد ز دانایی مزن دم (E 18a) Der-īn meşhed zi-dānāyī me-zen dem: Bu maḳāmda 'ālimlikden nefes urma.

سُحْرانرا هاتم کُن واللّٰهُ اعلم Süḥanrā ḥatm kūn va'llāhu a'lem: Sözi ḥatm eyle ancak a'lem Allāhu te'ālādır.

لباس ضراعت پوشیدن³²⁷ İstişfā Libās-ı zarā'et pūşīden: Tazarru' ve zārīlik libāsını giyinmek و در اقتباس نور شفاعت کوشیدن Ve der-ıktibās-ı nūr-ı şefā'at kūşīden: Ve şefā'at nūrunı iktibāsa dūrüşmek beyānındadır. *İktibās* nār-ı mu'azzamdan şu'le-i nār almaḳdır. Bunda şefā'ati nūr-ı 'azīme ve tālīb-i şefā'ati ol nūrdan muḳtebese teşbīh eylemişdir.³²⁸

Zi-mehcūrī ber-āmed cān-ı 'ālem: Ayruluḳdan 'ālemiñ cānı geldi ve çıḳmaḡa ḳarīb oldu.

تراهّهم یا نبی اللّٰه ترهّم Terahḥum yā nebiyya'llāh terahḥum: Ey Allāhıñ nebīsī! 'Āşī ümmetlere³²⁹ merḥamet eyle merḥamet!

نه آخر رحمة للعالمینی Ne āḥir raḥmeten li'l-'ālemīnī: Āḥir raḥmeten li'l-'ālemīn deḡil misin?!

Zi-mehcūrān çirā fāriḡ nişīnī: Mehcur ve maḥrūmlardan niçün fāriḡ oturursun?!

Zi-ḥāk ey lāle-i sīr-āb ber-ḥīz: Ey şuya ḳanmış ve kemālını bulmuş lāle, ḳalk ṭopraḳdan!³³⁰

Çü nergis ḥ'āb çend ez-ḥ'āb ber-ḥīz: Nergis gibi uyku niçe bir uyḳudan ḳalk! *Nergis* şol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ vardır ve ḳadeḥiñ etrāfında dibinden çıḳmış akçeye beñzer altı beyāz çiçeḡi var. Gözi şu'arā aña teşbīh iderler, teşbīh-i kināye tarīḳıyla. 'Arap nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler.

³²⁷ istişfā: - (E)

³²⁸ iktibās nār-ı mu'azzamdan şu'le-i nār almaḳdır. Bunda şefā'ati nūr-ı 'azīme ve tālīb-i şefā'ati ol nūrdan muḳtebese teşbīh eylemişdir: iktibās āteş almaḳ. Yuḳālu iktebeset minhū nāren (S)

³²⁹ ümmetlere: ümmetiñe (S)

³³⁰ ṭopraḳdan: - (S)

برون آور سر از بُردِ یمانی Birūn āver ser ez-bürd-i Yemānī: Taşra getir mübârek başını Yemene mensûb olan ak kefinden.

که رویِ تست صبحِ زندگانی Ki rūy-ı tüst şubḥ-ı zindegānī: Ki dirilik şubḥı seniñ yüzüñdür.

شب اندوه ما را روز گردان Şeb-i endūh-ı mārā rüz gerdān: Bizim guşşa gicemizi gündüz eyle.

ز رویت روزِ ما فیروز گردان Zi-rūyet rüz-ı mā firūz gerdān: Seniñ yüzüñden gündüzimizi muzaffer eyle.

بتن در پوش عنبر بوی جامه Be-ten der-pūş ‘anber-būy cāme: Mübârek cesediñe³³¹ örtün ‘anber koḡulu cāmeyī.

بسر بر بند کافوری عمامه Be-ser ber-bend kāfūrī ‘amāme: Başına bağla kāfūr rebāḥı gibi beyāz ‘amāmeyī.

فرو آویز از سر گیسوانرا Fūrū āvīz ez-ser gīsuvānrā: Aşağa şal başından zülfleriñi. Ba‘zı nüshada ez-ser yerine *müşgīn vāḳi*‘ olmuş, ya‘nī müşk koḡulu zülfleriñi.³³²

فکن سایه به پا سرو روانرا Feken sāye be-pā serv-i revānrā: Gölge şal,³³³ ya‘nī uzun boylu zülfleriñ gölgesini ayağa³³⁴ şal. *Serv-i revān* ıstılâḥda pek uzun boylu dimekdir.

ادیم طائفی نعلین پا کن Edīm-i Ṭā’ifī na‘leyn-i pā kūn: (E 18b) Ṭā’if-nām maḥalliñ saḥtiyānından mübârek ayağıña na‘leyn eyle.

شراك از رشته جانهای ما کن Şirāk ez-rişte-i cānhā-yı mā kūn: Anıñ taşmasını bizim cānımızñ ipliğinden eyle.

جهانی دیده کرده فرش راهد Cihānī dīde kerde ferş-i rāhend: Bunuñ taḳdīri *ferş-i rāh kerde endir*. Ya‘nī cihān ḥalkı gözini saña yol döşemesi³³⁵ eylemişlerdir. Nitekim şāḥib-i vālā-yı zāt-ı muḥterem geldikde ayağı altına kumaş döşerler.³³⁶

چو فرش اقبال پا بوس تو خواهند Çü ferş iḳbāl-i pā-būs-ı tü ḥāhend: Kürsī gibi seniñ ayağıñı öpmek devletini isterler.

³³¹ mübârek cesediñe: teniñe (S)

³³² ba‘zı nüshada ez-ser yerine müşgīn vāḳi‘ olmuş, ya‘nī müşk koḡulu zülfleriñi: - (S)

³³³ gölge şal: - (S)

³³⁴ ayağa: ayağıña (S)

³³⁵ döşemesi: döşegi (S)

³³⁶ nitekim şāḥib-i vālā-yı zāt-ı muḥterem geldikde ayağı altına kumaş döşerler: - (S)

ز حجره پای بر صحن حرم نه Zi-ḥücre pāy ber-ṣaḥn-ı Harem nih: Ravza-yı Muṭṭahharadan ayağıñı Haremiñ ortasına koy.

به فرق خاک ره بوسان قدم نه Be-farḡ-ı ḥāk-i reh-būsān ḡadem nih: Seniñ³³⁷ yoluñ toprağını öpen gedālarıñ başına ayak koy.

بده دستی ز پا افتادگانرا Bi-dih destī zi-pā-üftādegānrā: Ayağdan düşmüş bī-çārelere bir el vir.

بکن دلداریی دلدادگانرا Bi-kün dil-dāriyī dil-dādegānrā: Dil-dāde ‘āşıqlara bir muḥabbet idicilik eyle. *Dil-dār* vaşf-ı terkībīdir.³³⁸ Göñül tutucu ma’nāsına. Aşlında dārende-i dil idi. Pes edāt-ı fā’ili ki nūn ve dāl ve hā-yı resmīdir, ḥazf idüp ma’nā-yı ‘ām-ı terkībīden ma’nā-yı ḥāş-ı ‘alemiyyeye naql eylemek için muzāfu’n-ileyhi taḡdīm idüp dil-dār dirler. Cemī’en müştakḡātdan olan vaşf-ı terkībilerde bu ḡā’ide cārīdir, māl-dār ve diz-dār ve ser-dār gibi.

اگرچی غرق دریای گناهیم Egerçi ġarḡ-ı deryā-yı günāhīm: Egerçi günāh deryāsına ġarḡ olmuşuz.

فتاده خشک لب بر خاک راهیم Fütāde ḥuṣḡ leb ber-ḥāk-i rāhīm: Seniñ yoluñ toprağı üzerine tutağı kurı³³⁹ düşmüşüz. Ya’nī āb-ı raḡmetiñe şusanmışuz.

تو ابر رحمتی آن به که گاهی Tü ebr-i raḡmetī ān bih ki ġāhī: Sen raḡmet bulutısın. Eyü budur ki ba’zı vaḡit.

بر حال لب خشکان نگاهی Künī ber-ḥāl-i leb-ḥuṣḡān nigāhī: Tutaḡları kurı,³⁴⁰ ya’nī şusuz ‘āşīler ḡāline naḡar idesin.

خوش آن کز گرد ره سویت رسیدیم Hoş ān k’ez gerd-i reh sūyet resīdīm: Nāzım-ı merḡūm ḡacc-ı şerīfe varup³⁴¹ merḡad-ı pāk-i Resūli ziyāretini beyān idüp buyurur ki: Ne hoş idi ol vaḡit ki yol tolanmaḡdan seniñ cānibiñe irişdik.

بدیده گردی از کویت کشیدیم Be-dīde gerdī ez-kūyet keşīdīm: Gözimize seniñ maḡalleñden bir toz çektik. Ya’nī ġubār-ı kuyıñı gözimize tütüyā eyledik.

³³⁷ seniñ: - (S)

³³⁸ vaşf-ı terkībīdir: vaşf-ı terkībīdir. (S)

³³⁹ tutağı kurı: ḥuṣḡ-leb (S)

³⁴⁰ tutaḡları kurı: - (S)

³⁴¹ varup: vardıkda (S)

بمسجد سجده شكرانه كرديم Be-mescid secde-i şükrâne kerdīm: Mescid-i şerīfīnde şükrâne secde eyledik.

چراغت را ز جان پروانه كرديم (E 19a) Çerāgetrā zi-cān pervāne kerdīm: Çerāğ mescidiñe cānımızdan pervāne eyledik.

بگرد روضه ات گشتيم كستاخ Be-gird-i ravzaet geštīm küstāh: Ravza-i Muṭahharaniñ çevresinde edebsiz olduk. Ya‘nī kemāl-i ta‘zīm idemedik.

دلى چون پنجره سوراخ سوراخ Dilī çün pencere sūrāh sūrāh: Pencere gibi delük delük gönül ile. *Be-dilī* taḳdīrindedir.

زديم از ابر اشك چشم بيخواب Zedīm ez-ebr-i eşk-i çeşm-i bī-ḥāb: Uykusuz olan gözimiziñ buludı eşkinden³⁴² urduk.

حريم آستان روضه ات آب Harīm-i āsitān-ı ravzaet āb: Seniñ ravzañ eşiginiñ etrāfına şu. Ya‘nī şefā‘atini ricā idüp giryān u nālān olduk.³⁴³

گهی رُفتيم ازان ساحت غبارى Gehī ruftīm ez-ān sāhet gubārī: Ba‘zı vakit ol meydān-ı harīmden toz süpürdük.

گهی چيديم ازو خاشاك و خارى Gehī çīdīm ez-ū ḥāşāk ü ḥārī: Ba‘zı vakit ol meydāndan çörçöp devşirdik.

ازان نور سواد دیده داديم Ez-ān nūr sevād-ı dīde dādīm: Ol gubārdan gözimiziñ sevādına nūr virdik.

وزين بر ريش دل مرهم نهاديم V’ez-tīn ber-rīş-i dil merhem nihādīm: Ve bu çörçöpden göñlümüzüñ yarasına merhem koduk.

بسوى منبرت ره بر گرفتيم Be-sūy-ı minberet reh ber-giriftīm: Seniñ³⁴⁴ minberiñ cānibine yol tutduk.

ز چهره پايه اش در زر گرفتيم (S 13b) Çehremizden anıñ başamaqlarını altuna kabladiķ. Ya‘nī yüzimizi ve yañağımızı ol minberiñ ayaklarına sürdük. *Zer giriften* ıstılāhda kablamaķda isti‘māl olunur.

ز محرابت بسجده كام جستيم Zi-mihrābet be-secde kām cüstīm: Seniñ mihrābıñdan secdede murād istedik.

³⁴² eşkinden: eşkden (E)

³⁴³ şefā‘atini ricā idüp giryān u nālān olduk: şefā‘atini umaraķ ağladık. (S)

³⁴⁴ seniñ: - (S)

قدمگاهت بخون دیده شستیم Qadengāhet be-ḥūn-ı dīde şüstīm: Seniñ qadengāhıñı,³⁴⁵ ya'nī merḳad-i şerīfīñ ayak tarafını göz kanıyla yuduk.

بیای هر ستون قد راست کردیم Be-pāy-ı her sūtūn ḳad rāst kerdīm: Her direk dibinde ḳāmetimizi toḡru eyledik.

مقام راستان در خواست کردیم Maḳām-ı rāstān der-ḥ'āst kerdīm: Toḡrılar maḳāmını talebde olduk. Ya'nī aşḥāb-ı güzīn ve selef-i şālihīñ maḳāmlarını veyā maẓınne-i icābet olan maḳāmları veyāḥud anlarıñ rütbesini talebde olduk.

داغ آرزویت با دل خوش Zi-dāḡ-ı ārzūyet bā-dil-i hoş: Seni ārzū dāḡından hoş göñül ile.

زدیم از دل بهر قندیل آتش Zedīm ez-dil be-her ḳandīl āteş: Yürekden her ḳandīle āteş urduk.

Ya'nī yüregimizi ḳandīl eyleyüp göñül hoşluğuyla mescidiñde seni ārzū dāḡıyla yakdık.

Dil göñül ve yürek ma'nalarında müşterekdir. Mışra'-ı evvelde göñül murāddır, mışra'-ı şānīde yürek (E 19b) murāddır. Zīrā yürek ḳandīl şeklindedir.

کنون گر تن نه خاک آن حریمست Kūnūn ger ten ne ḥāk-i ān ḥarīməst: Şimdi cism eger ol ḥarīmiñ topraḡı deḡil ise.

بحمدالله که جان آنجا مقیمست Biḥamdi'llāh ki cān āncā muḳīməst: Ḥamd olsun Ḥudā-yı müte'āle ki cān ol yirde muḳīmdir. Ya'nī egerçi ravzadan müfāraḳat idüp kendü beldemizde sākin oluruz³⁴⁶ velīkin cān u göñlümüz andadır.

بخود درمانده ایم از نفس خودرای Be-ḥod dermāndeīm ez-nefs-i ḥod-rāy: Kendüyi görücü nefsdən 'ācizleriz. Be-ḥod lafzı muḳḥemdir.

به بین درمانده چند و ببخشای Bi-bīn dermānde-i çend ü bi-baḥşāy: Bir niçe 'ācizleri gör ve merḥamet eyleyüp luṭf eyle.

اگر نبود چو لطف دستیارى Eger neb'ved çü luṭfet destyārī: Eger seniñ luṭfuñ gibi bir yardımcı³⁴⁷ olmaya.

ز دست ما نیاید هیچ کارى Zi-dest-i mā neyāyed hīç kārī: Bizim elimizden hīç bir 'amel gelmez.³⁴⁸

قضا می افکند از راه ما را Qazā mī-efkened ez-rāḥ mā rā: Qazā bizi yoldan biraḡur ve toḡrı yoldan³⁴⁹ ṭaşra şalur.

³⁴⁵ qadengāhıñı: qadengāhıñ (S)

³⁴⁶ sākin oluruz: sākinüz (S)

³⁴⁷ yardımcı: mu'ayyin (S)

³⁴⁸ gelmez: gelmeye (S)

خدا را از خدا در خواه ما را Hudārā ez-Hudā der-ḥāh mārā: Hudā rızāsıyçün bizi Hudādan iste.

که بخشد از یقین اول حیاتی Ki bahşed ez-yakîn evvel ḥayātī: Ki yakînden evvel ḥayāt bağışlaya. Ya‘nī zarūret-i dīniyye içün haqqe’l-yakîn bize ‘ilm ihsân eyleye.

دهد آنگه بکار دین ثباتی Dihed āngeh be-kār-ı dīn şebātī: Andan soñra dīn ‘amelinde şebāt vire.

چو هول روز رستأخیز خیزد Çü hevl-i rüz-ı rüstāḥız ḥızed: Çünki kıyāmet güniniñ şiddeti zāhir ola.

باتش آب روی ما نریزد Be-āteş āb-ı rüy-ı mā ne-rīzed: Cehennem āteşiyle³⁵⁰ bizim yüzimiziñ şuyını dökmeye ve rüsvāy eylemeye.

کند با این همه گمراهی ما ترا اذن شفاعت خواهی ما Küned bā-ın heme güm-rāhī-i mā/ Tūrā izn-i şefā‘at-ḥāhī-i mā: Bu cümle azğunluğımız ile bile bizim içün şefā‘at isteyicilige saña izn eyleye. Ya‘nī yine izn-i Hudā ile şefā‘at idesin.

چو چوگان سرفکنده آوری روی Çü çevgān ser-fekende āverī rüy: Çevgān gibi mübārek başını aşāğa şaldığıñ ḥâlde yüz getüresin.³⁵¹

بمیدان شفاعت امتی گوی Be-meydān-ı şefā‘at ümmetī gūy: Şefā‘at meydānında ümmetī diyerek.

بحسن اهتمامت کار جامی Be-ḥüsn-i ihtimāmet kār-ı Cāmī: Senin ḥüsn-i ihtimāmıñla Cāminiñ işi.

طفیل دیگران یابد تمامی (S 14a) Tufeyl-i dīgerān yābed tamāmī: Ğayrılara tābi‘lik ile tamāmlik³⁵² bulur. Ya‘nī eyüler ḥürmetine bunuñ daḥı a‘mālī maqbūl olur. *Tufeyl* ism-i taşğır vezni üzre tābi‘ ma‘nāsına.

در تبرک جستن بذکر خواجه که Kıṭ‘a-i dīger nazm³⁵³ Der-teberrük cüsten-i be-zıkr-i ḥāce’ī ki: Bir ulunuñ³⁵⁴ zikriyle teberrüki taleb beyānındadır ki بمقتضای عند ذکرا صالحین تنزل ارحمته

³⁴⁹ doğru yoldan: rāh-ı rāstdan (S)

³⁵⁰ cehennem āteşiyle: āteş-i düzaḥ ile (S)

³⁵¹ mübārek başını aşāğa şaldığıñ ḥâlde yüz getüresin: ser-fekende yüz getüresin ve mübārek başını aşāğa idesin.(S)

³⁵² tābi‘lik ile tamāmlik: tamāmlik tābi‘lik (S)

³⁵³ kıṭ‘a-i dīger nazm: - (E)

³⁵⁴ ulunuñ: ḥācenin (S)

Be-muktezā-yı met nāzil h̄inde raķıkr vazleri h̄aliŞ (E 20a) ³⁵⁵ عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة
 olur bu h̄adīs-i şerīf muktezāsınca. Zikr-i ū sermāye-i istinzāl-i nūr-ı raḥmet şühūdest: Anıñ zikri nūr-ı huzūr³⁵⁶ nüzülüñi taleb
 sermayesidir. Ve pīrāye-i istiḥlāş ez-zaḥmet-i zuhūr-ı vüçūd: Ve anıñ zikri, ya‘nī anı añmak³⁵⁷ zuhūr-ı vüçūd zaḥmetinden ḥalāş taleb itmek
 bezegidir. Murād Ḥāce ‘Ubeydu’llāh en-Nakş-bendīdir ki³⁵⁸ nāzım-ı merḥūmuñ üstādı ve şeyḥidir.³⁵⁹ Bir şālih çiftci kişi imiş. Bir kalender andan du‘ā taleb idüp du‘ā eylemiş,
 ‘akabince ḥalkdan rağbet peydā olup bī‘at itmişler, pādīşāh olmuş.
 Kitāb-ı fakrrā dībāce-i rāst: Taşavvuf kitābınıñ³⁶⁰ ṭoğrı dībācesi. Bu
 mışrā‘ mübtedādır. Mışrā‘-ı şānī ḥaberdır. *Fakr* ıstılāḥ-ı meşāyihda taşavvuf, ya‘nī
 ṭuruk-ı meşāyih-ı ‘izāmdan³⁶¹ bir tarīka sülük eylemek³⁶² dımeğdir. *Dībāce* kitābıñ
 evvelidir.
 Sevād-ı nük-ı kilik-i ḥāce-i māst: Bizim Ḥāce ‘Ubeydu’llāhıñ
 ḳaddesa’llāhu te‘ālā sırrahu’l-‘azīz ḳalemi ucınıñ ḳarasıdır. *Kilk* kâf-ı ‘Arabīniñ kesri ve
 lāmıñ sükūnıyla aşlinda ḳamış oḳa dirler ammā ḳalem murād olur.
 Kesī çün ū be-levḥ-i ercümendī: Bir kimse anıñ gibi ‘azīzlik ve
 ululuk levḥinde.
 Ne-zed nakşī bedī‘ ez-nakş-bendī: Tarīk-ı nakş-bendīden bedī‘ ve
 ‘acīb nakş urmadı. Ya‘nī āyīn-i nakş-bendīyi icrāda³⁶³ anıñ gibi ol güzel üslub üzere bir
 kimesne ‘amel eyleyemedi.

³⁵⁵ Hadīs-i şerīf: “Salih insanlar anıldığı zaman oraya rahmet iner.” (Aclūnī, Keşfü’l-hafā, CII, 70.)

³⁵⁶ nūr-ı huzūr: nūr-ı raḥmet-i şühūd (S)

³⁵⁷ ya‘nī anı añmak: - (S)

³⁵⁸ Ḥāce ‘Ubeydu’llāh el-nakşibendīdir ki: Ḥāce ‘Ubeydu’llāh-nām kimesnedir ki (S)

³⁵⁹ nāzım-ı merḥūmuñ üstādı ve şeyḥidir: - (S)

³⁶⁰ taşavvuf kitābınıñ: kitāb-ı taşavvūfuñ (S)

³⁶¹ meşāyih-ı ‘izāmdan: meşāyihdan (S)

³⁶² eylemek: - (S)

³⁶³ icrāda: - (S)

چو فقر اندر قباى شاهى آمد Çü faqr ender-ķabā-yı şāhī āmed: Çünkü faqr pādīşāhlık ķaftānına geldi.

به تدبير عبيدالله آمد Be-tedbīr-i ‘Ubeydu’llāh āmed: H̱āce ‘Ubeydu’llāhīn tedbīriyle vücūda geldi.³⁶⁴ Ya‘nī faķīr kimesne pādīşāh olmak ancak anīn du‘āsıyla olur.³⁶⁵ Bir veliyu’llāhīn kerāmetiñe muhtāc ve ol kerāmet anīn elinde zūhūra geldi.

بفقر آنراکه لطفش آشنا کرد Be-faqr ānrā ki luṭfeş āşinā kerd: Faqr ile ol kimesneyi ki H̱āce ‘Ubeydu’llāhīn luṭfī kendüye³⁶⁶ āşinā eyledi.

ببر گر خرقة بودش قبا کرد Be-ber ger hırķa’ī būdeş ķabā kerd: Eger ol kimesneniñ üzerinde bir hırķa olaydı anīn luṭfī ol hırķayı ķaftān eylerdi ve faķīr iken pādīşāh olurdu.

ز درویشیش هر کس را نشاناست Zi-dervīşīş her kesrā nişānist: Anīn dervīşliginden herkese bir ‘alāmet vardır.

ردای خواجگی در پاکشاناست Ridā-yı ẖācegī der-pāk şānist: Ululuk libāsı (**E 20b**) anīn pāk şāniñdadır, yāḥud ululuk libāsı aña ayak çekmekdedir ve mūrīd olmaķdadır.

جهان باشد بچشمش کشت زاری Cihān bāşed be-çeşmeş kiştzārī: Cihān anīn gözinde bir ekinlik olur.

نمی خواهد در و جز کشت کاری Ne-mī-ẖāhed der-ū cüz kişt kārī: Ol³⁶⁷ cihānda ekinden gayrı bir ‘amel istemez.

از آن دانه کزو آدم بنا کام Ez-ān dāne k’ez-ū Ādem be-nā-kām: Ol dāneden ki Ādem ‘aleyhi’s-selām bi’z-zarūr ol dāne ecliyçün.

ز بستان بهشت آمد بدین دام Zi-bostān-ı behişt āmed bedīn dām: Cennet bostānından bu dünyā tūzağına geldi. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

هزاران مزرعه در زیر کشت است Hezārān mezra‘a der-zīr-i kişt est: Niçe biñ mezra‘a ekin altındadır.

که زاد رفتن راه بهشتست Ki zād-ı reften-i rāh-ı behişttest: Ki cennet yolına (**S 14b**) gitmek azıgıdır. H̱āşılı H̱āce ‘Ubeydu’llāhīn ma‘īşeti zirā‘at ile idi. Zirā‘at ise efḍal-i envā‘-ı

³⁶⁴ geldi: gele (S)

³⁶⁵ ancak anīn du‘āsıyla olur: - (E)

³⁶⁶ kendüye: - (E)

³⁶⁷ ol: - (S)

iktisābdır. Zīrā ḥaseneyni cāmi‘dir. Hem ma‘īṣet-i dünyā hem zaḥr-ı āḥiret. Bu ebyātda vardır. ٱلْءءنءءا مزرعة الاخرة³⁶⁸ da-ṣadīḥ

درءن مزرع فشاند تخم دانه Der-īn mezra‘ feṣāned tuḥm-ı dāne: Bu dünyā mezra‘ında³⁶⁹ dāne toḥumını³⁷⁰ ṣaḥar. Ya‘nī zirā‘at sebebiyle ecr-i ‘aẓīme nā’il olur.

درآن عالم نهء انبار خانه Der-ān ‘ālem nihed enbārḥāne: Ol³⁷¹ āḥiret ‘ālemiñde anbārḥāne ٱor.

زمءن با همءتش ٱكمشت خاكست Zemīn bā-himmeteṣ yek müṣṡ ḥākest: Yer anıñ ‘ulüvv-i himmeti ‘indeinde bir avuḥ ṡopraḳdır.

زمءت خاكش اندر ره چه باكست Zi-müṣṡ-i ḥākeṣ ender-reh ḥi bākest: Bir avuḥ ṡopraḳdan yolda ne ḥavfı vardır. Ya‘nī velāyetine ḥalel virmez.

زمءت خاك كاندن راه بءنء Zi-müṣṡ-i ḥāk k’ender-rāḥ bīned: Bir avuḥ ṡopraḳdan ki yolda görür.

بدامانش كجا گردى نشءنء Be-dāmāneṣ kücā gerdī niṣīned: Anıñ³⁷² etegine ḳanda bir toz oturur.

اكر قءصر وكر فغفور چءن است Eger ḳayṣer veger faḡfūr-ı Çīn est: Eger Rūm pādīṣāḥı ve eger Çīn pādīṣāḥıdır.

بگرد خرمء او خوشه چءن است Be-gird-i ḥarmen-i ū ḥuṣe-çīn est: Anıñ ḥarmeni çevresinde başaḳ devṣiricidir. Ya‘nī anıñ du‘āsına ve himmetine pādīṣāḥlar daḥı muḥtācdır. Başaḳ buḡday ve arpa bıçıldıgından ṡoñra ki devṣirirler, aña dirler.³⁷³

بهر جا افكند طرح زراعت Be-her cā efkened ṡarḥ-ı zirā‘at: Her yerde ki zirā‘at bünyādını bıraḳur.³⁷⁴

برسم كاوها دارد قءاعت Be-resm-i gāvhā dāred ḳanā‘at: Öküzler ḳānūnıyla ḳanā‘at ṡutar. Ya‘nī öküzler ‘amel idüp yemezler, kezālik³⁷⁵ ḥāce daḥı ‘amel idüp yemez, belki iḥsān ider.

³⁶⁸ Hadīs-i ṡerīf: “Dünya ahiretin tarlasıdır.” (Aclūnī, Keṣṡü’l-hafā, CI, 412.)

³⁶⁹ mezrā‘ında: mezrā‘ınıñ (S)

³⁷⁰ toḥumını: toḥumı (S)

³⁷¹ ol: - (S)

³⁷² anıñ: - (S)

³⁷³ başaḳ buḡday ve arpa bıçıldıgından ṡoñra ki devṣirirler, aña dirler: - (S)

³⁷⁴ bıraḳur: bıraḳa (S)

اگر افتد قبول همتش مفت Eger üfted kabûl-i himmeteş müft: Eger anıñ kabûli himmeti müft ü meccānen vāki‘ ola. *Üfted* fi‘l-i māzīdir. ‘Arabīde (E 21a) vaḳ‘a gibi iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri düşmek, suḳûṭ ma‘nāsına, biri de bir şey’in keynūnetinden ‘ibāretidir. Türkīde de müsta‘meldir. Meşelā böyle vāki‘ oldı dirler. Bunda ikinci ma‘nā murāddır. Ya‘nī eger H̱āce ‘Ubeydu’llāh kabûl eyleye.

شود گاو زمین و آسمان جفت Şeved gāv-ı zemīn u āsmān cüft: Yer öküzü ve gök öküzü çift olur ve anıñ zirā‘atinde ‘amel iderler bilā-‘ivāz. *Gāv-ı zemīn*den murād taḥte’s-şerādaki kıvılcık öküzdür ki adı Liyūsāndır.³⁷⁶ *Gāv-ı semādan*³⁷⁷ murād Şevr burcudur.

Be-ḥarmen-kübī-i ü fazl-ı bī-çün: Bī-miṣl ve bī-naẓīr olan Hūdā-yı müte‘āl ḥazretleriniñ fazlı ve iḥsānı H̱āce ‘Ubeydu’llāhıñ ḥarmeni dögölmek içün yāḥud H̱āce ‘Ubeydu’llāh ḥarmenini dögömek içün.³⁷⁸

Zi-Şevr āverde gāv ez-çarḥ-ı gerdün: Şevr burcından öküz getürmüş çarḥdan³⁷⁹ ‘arabasıçün çıgrık. Ya‘nī zemīn ve āsmānı aña ḥādım eylemiş dimekdür. *Çıgrık*dan murād ‘araba tekeridir.³⁸⁰

Felekrā bīn kevākib der-miyāne: Mıṣrā‘da taḳdīm ve te’ḥīr vardır. *Der-miyāne-i felekrā kevākib bīn* taḳdīrindedir. Ya‘nī felek ortasında olan yıldızları gör. Zi-ḥarmenḥāş yek gīrbāl dāne: Anıñ ḥarmenlerinden bir³⁸¹ ḳalbur dānedir.

Be-dihkānīş çün dārī müselleme: H̱āce ‘Ubeydu’llāhıñ çünki ekinciligini ki müselleme tutarsıñ.

Bedān māned ki gūyī rūh-ı a‘zam: Aña beñzer ki diyesin Cībrīl ‘aleyhi’s-selāmdır.

³⁷⁵ kezālik: - (S)

³⁷⁶ ki adı Liyūsāndır: - (S)

³⁷⁷ semādan: āsmāndan (S)

³⁷⁸ bī-miṣl ve bī-naẓīr olan Hūdā-yı müte‘āl ḥazretleriniñ fazlı ve iḥsānı H̱āce ‘Ubeydu’llāhıñ ḥarmeni dögölmek içün yāḥud H̱āce ‘Ubeydu’llāh ḥarmenini dögömek içün: H̱āce ‘Ubeydu’llāh ḥarmeni dögömek içün bī-miṣl ve bī-naẓīr olan Hūdā-yı müte‘ālın fazlı ve iḥsānı. (S)

³⁷⁹ çarḥdan: çarḥ-ı felekden (S)

³⁸⁰ çıgrıkdan murād ‘araba tekeridir: - (S)

³⁸¹ bir: - (S)

که گر حال مرکب یا بسیط است Ki ger hāl-i mürekkeb yā basīṭ est: Ki eger mürekkeb hālidir veyā basīṭ hālidir. Ya'nī cümle mevcūdāt; mürekkebāt olsun zevī'l-ervāḥ gibi, basīṭāt olsun 'anāşır-ı erbā'a gibi.

بجمله فیض احسانش محیط است Be-cümle feyż-i iḥsāneş muḥīṭ est: (S 15a) Cümleyi anıñ iḥsānınıñ feyzi muḥīṭdir. *Feyz* lügatde ırmağ taşup iki kenārını kaplamağa dirler ammā ıstılāḥda bir kese bir iyilik gelmege dirler. Ya'nī Ḥāce 'Ubeydu'llāhıñ iyiligi herkese irişmişdir. Külliden biri nāzım-ı merḥūmdur. Nitekim buyurur.

گیاهی بهره ور شد از نوالش Giyāhī behrever şüd ez-nevāleş: Bir ot naşıblu oldu anıñ 'aṭāsından.

ز قوت سوی فعل آمد کمالش Zi-ḳuvvet sūy-ı fi'l āmed kemāleş: Ol otuñ kemālī ḳuvvetden fi'l tarafına geldi. *Giyāḥ*dan murād nāzım-ı merḥūmuñ kendüdü. Ya'nī anıñ enfāsı berekātıyla bu mişillü ḥüsn-i maḳāl şāḥibi oldum. Bi'l-ḳuvve ḳābil-i kemāl iken bi'l-fi'l daḥı oldum.

کمال روح اعظم زین چه باشد Kemāl-i ruḥ-ı a'zam z'ın çı bāşed: (E 21b) Rūḥ-ı a'zamıñ kemālī bundan ne olur? Ya'nī rūḥ-ı a'zamıñ cümleye feyezānı vāşıl iken bir otı besledi diyü vaşf itmek zem olur.

وی این تحسین چه باشد Be-cüz zemm-i vey in taḥsīn çı bāşed: Ḥāceyi zemden gayrı bu taḥsīn ne olur? Ya'nī anı köylülük ve ekincilik³⁸² ile vaşf itmek medḥ degil belki zemdir zīrā.

مقام خواجه بر تر از گمانست Maḳām-ı ḥāce ber-ter ez-gümānest: Ḥāce³⁸³ maḳāmı zandan a'lādır.

برون از حدّ تقریر زبانتست Birün ez-ḥadd-i taḳrīr-i zebānest: Lisān taḳrīriniñ nihāyetinden ḥāricdir.

دلش بحرست ز اسرار الهی Dileş baḥrīst z'esrār-ı İlāhī: Anıñ göñli esrār-ı İlāhiden bir baḥrdır.

ازو يك قطره از مه تا بماهی Ez-ū yek ḳatre ez-meh tā be-māhī: Ol deñizden³⁸⁴ bir ḳatredir³⁸⁵ ḳamerden zīr-i zemindeki semege dek. *Vezālike huve'l-ifrāṭu'l-mubīn*.³⁸⁶

³⁸² ekincilik: - (E)

³⁸³ ḥāce: ḥācenin (S)

³⁸⁴ deñizden: baḥrden (S)

³⁸⁵ ḳatre: - (S)

Be-cünbiş çün der-āyed baħr-i zehhār: Ziyāde ile temevvüc iden deryā eger cünbişe ve debrenişe gelür.³⁸⁷

Be-cenbeş kaçre çün āyed be-dīdār: Anıñ cenbinde kaçre nice zuhūra gelür. Ya‘nī H̃āce ‘Ubeydu’llāhıñ³⁸⁸ ‘ilmi ve fazlı sâ’ir meşâyıñdan tezāyüd üzredir.

Çü bin’şined murākıb dīde ber-hem: Çünki h̃āce hāzretleri³⁸⁹ murākıb otura, gözleri örtülü oldığı hālde.³⁹⁰

Bi-bended dīde vü dil ez-dü ‘ālem: Gözini ve gönlini iki ‘ālemden bağlar,³⁹¹ ya‘nī māsiva’llāhdan münkaṭı‘ olur.³⁹² *Murākabe* iki dizin³⁹³ devşürüp ve elini dizlerinden kavuşdurup ve başını aşığa şalup fikre talmaktadır.

Yekī bīned ki der-kaýd-ı yekī nīst: Birlik ile muttasıf olan zāt-ı ecell ü a‘lā hāzretlerini görür ki birlik kaydında degildir. Ya‘nī anıñ birliği min-ciheti’l-‘aded degil belki lā-şerike leh ma’nāsınca birdir. *Rü’yetden* murād ‘ilme’l-yakīn ve haḳḳe’l-yakīndir.³⁹⁴

V’ez-ān der-tengnā-yı endekī nīst: Ol birlik kaydında olmamadan azlık tengnāsında ve tar yirinde degildir. Ya‘nī min-ciheti’l-‘aded bir olmamadan kılleti müstelzim olmaz. Zīrā Hudā-yı müte‘āl kılletden ve keşretten münezzeḥ ve muḳaddesdir.

Nümūde rüy der-bālā vü pest üst: Zīr ü bālāda yüz göstermiş odur. Ya‘nī cümle mevcūdāt anıñ ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine dāldir.

³⁸⁶ Bu apaçık bir aşırıya kaçmadır.

³⁸⁷ cünbişe ve debrenişe gelür: cünbişe gele (S)

³⁸⁸ H̃āce ‘Ubeydu’llāhıñ: anıñ (S)

³⁸⁹ hāzretleri: - (S)

³⁹⁰ oldığı hālde: - (S)

³⁹¹ bağlar: bağlaya (S)

³⁹² olur: ola (S)

³⁹³ dizin: dizden (S)

³⁹⁴ ‘ilme’l-yakīn ve haḳḳe’l-yakīndir: rü’yet-i kalb ve ‘ilme’l-yakīndir. (S)

اگر بسیار اگر کم هر چه هست اوست Eger bisyār eger kem her çi hest ūst: Eger çok eger az her ne var ise odur. Ya'nī cümle mevcūdāt kāffe-i maḥlūkāt anıñ emrine rām ve ḥükmine maḥkūmdurlar.³⁹⁵ Aşla (E 22a) ḥükminden ḥāric nesne yokdur, yāḥud,

{كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ} ³⁹⁶ mışdākınca (S 15b) dükeli 'ālem ḥ'āb ve ḥayāl meşābesinde olup helāki ve fenāsı muḥarrer ve muşaddak ve Ḥudā-yı müte'ālīñ ezelī ve ebedī olması ḥaḳ ve muḥaḳḳaḳ olmağla hemān ki bir şey' yokdur, illā Ḥudā-yı müte'āl vardır. Ma'lūm ola ki bu ebyāt-ı erba'anıñ³⁹⁷ zāhir ma'naları mezālīḳ-i aḳdāmdır. Başiret üzre olmaḳ gerekdir.

کند در هستی او خویش را گم Kūned der-hestī-i ū ḥ'īṣrā güm: Ḥudā-yı müte'ālīñ varlığında Ḥ'āce 'Ubeyd kendüyi belürsüz ider. Ya'nī fenāfi'llāh olup, kendüyi maḥv ider.

به بندد از دوی چشم توهم Bi-bended ez-düyī çeşm-i tevehhüm: İkilikden tevehhüm gözini bağlar. Ya'nī kendü vücūdı kaydını ḳalbinden iḥrāc idüp hemān Bār-ı Ḥudānıñ zikri ve fikri ḳalur.

چو گردد قطره اندر بحر ناچیز Çü gerded ḳatre ender-baḥr nā-çīz: Çünki ḳatre deñizde lā-şey' olur.

ز باهرهش کی بود امکان تمییز Zi-baḥreş key būved imkān-ı temyīz: Ol ḳatreyi deñizden ḳaçan temyīz imkānı olur. Ya'nī Ḥ'āce, fenāfi'llāh olduğda maḥv olup kendüden bir eşer ḳalmaz dimekdir. Ma'lūm ola ki bu ebyāt-ı erba'anıñ zāhir ma'naları ḥavf u ḥaṭardan ḥālī degildir. Ma'nā-yı zāhirden ḥazer üzre olmaḳ gerekdir. *Ve ille'l-vucūdī eşeddu kufran min 'ābidi'l-veşeni*³⁹⁸ māşadaḳınca ḥızlān-ı ebedī ve ḳalālet-i sermedī muḥarrer ve muḥaḳḳaḳ olur.³⁹⁹

خوش آنانی که سر بر خاک اویند Hoş ānānī ki ser ber-ḥāḳ-i ūyend: Hoş ol kimseler ki anlarıñ başı ol ḥ'ācenīñ ṭoprağı üzerindedir.

³⁹⁵ cümle mevcūdāt kāffe-i maḥlūkāt anıñ emrine rām ve ḥükmine maḥkūmdurlar: cümlesi Ḥudā-yı müte'ālīn emrinde ve ḥükminindedir.(S)

³⁹⁶ Kur'an-ı Kerim, Kasas 28/88: "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır."

³⁹⁷ ebyāt-ı erba'anıñ: dört beytin (S)

³⁹⁸ Sadece varlığıma, vücuduma tapınmam puta kulluk yapandan daha şidedetli bir küfürdür.

³⁹⁹ ma'lūm ola ki bu ebyāt-ı erba'anıñ zāhir ma'naları ḥavf u ḥaṭardan ḥālī degildir. Ma'nā-yı zāhirden ḥazer üzre olmaḳ gerekdir. *Ve ille'l-vucūdī eşeddu kufran min 'ābidi'l-veşeni* māşadaḳınca ḥızlān-ı ebedī ve ḳalālet-i sermedī muḥarrer ve muḥaḳḳaḳ olur: ma'lūm ola ki Ḥudā-yı müte'ālī baḥre teşbīhe ḥavf [ve] ḥaṭardan ḥālī degildir ve ehl-i şer'iñ buña izni yokdur. 'Afa'llāhu te'ālā 'anā ve 'anhu. (S)

دیل و جان بسته فتراک اویند Dil ü cān beste-i fitrāk-ı üyend: Anlarıñ cān u göñülleri ol ẖāceniñ terkisine bağludur.

همه پرمایه از سرمایہ او Heme pür-māye ez-sermāye-i ü: Cümle aşhāb-ı kemāl anıñ kemālî sermāyesinden māye ile ve kemāl ile töludur.

همه در نور محو از سایه او Heme der-nūr maḥv ez-sāye-i ü: Anıñ sāyesinden cümlesi nūrda maḥv olmuşlardır. Ya‘nī anıñ enfāsı berekātından ḥizmetinde müstefid olanlarıñ bi‘l-cümle zāhir ve bātınları nūra ğarḳ olmuşdur.

مبادا سایه او از جهان دور Me-bādā sāye-i ü ez-cihān dūr: Anıñ sāyesi cihāndan dūr olmasun.

ز فقدان دیده ایام بی نور Zi-faḳdeş dīde-i eyyām bī-nūr: Ol sāye mefḳūd olmaḳdan eyyāmıñ gözi nürsuz olmasun.

سنین عمر احرار ملک کیش Sinīn-i ‘ömr-i aḥrār-ı melek-kīş: Ol ẖāceniñ melek sīretlü mürīdleriniñ ‘ömrî seneleri.

به پیشش باد از دور فلک پیش Be-pīşeş bād ez-devr-i felek pīş: Anıñ ‘izzeti ve⁴⁰⁰ ḥürmetiyle devr-i felekden ziyāde olsun. *Pīş* bu maḳāmda kesr-i bā-yı Fārsīyle ‘izzetlü (E 22b) ve ḥürmetlü ma‘nāsınadır. *Bīş* bā-yı ‘Arabīyle artık dimekdür.

خصوصا عمر فرزندان نامیش Ḥuşuşā ‘ömr-i ferzendān-ı nāmīş: Bā-ḥuşuş anıñ adlu ve sanlu evlādınıñ ‘ömrî ziyāde olsun.

مفضل دار اخلاق کرامیش Mufaḍḍal-dār aḥlāk-ı kirāmīş: Ol gūne evlād ki⁴⁰¹ ol ẖāceniñ ḥürmetlü aḥlākıyla mufaḍḍal-dārdırlar. Ya‘nī anıñ aḥlāk-ı ḥamīdesiyle faẓīlet tūtucıdırlar.

درین ژنکار کون کاخ زر اندود Der-īn jengārgün kâḥ-ı zer-endūd: Bu gök renklü altun yaldızlu köşkte, ya‘nī dünyāda.

بهم یحیی رسوم الفضل والجود Be-hem yuḥyī rūsümü‘l-faẓl ve‘l-cūd: Cömerdlük ve faẓīlet ‘ādetleri anlar ile diri olur.

جهان آیینہ مقصودشان باد Cihān āyīne-i maḳşūdeşān bād: Cihān anlarıñ maḳşūdı āyīnesi olsun. *Makşūdeşān* feth-i dāl iledir. Zīrā zamā’ire muzāf olan meftūḥ okunur.

در آن نور قدم مشهودشان باد Der-ān nūr-ı ḳadem meşhūdeşān bād: Ol cihānda Bār-ı Ḥudānıñ nūrı (S 16a) anlarıñ meşhūdı olsun. *Meşhūd* ḥāzır kılmış ma‘nāsına.⁴⁰²

⁴⁰⁰ ve: - (S)

⁴⁰¹ ol gūne evlād ki: öyle ferzendān ki (S)

Ḳıṭ‘a-i dīger⁴⁰³ که در تمدّح سلطانی ki: Bir pādişāhı ögmek beyānındadır ki السلطان يستنزل الامان Be-mūceb-i medḥū’s-sultān yestenzilū’l-emān: Sultānı medḥ sebebiyle emān nüzulı taleb olunur. و مدحت او طیب زندگانی را ضمانست Ve midḥat-ı ū tayyib-i zindegānīrā zimānest: Ve anı medḥ eylemek tayyib-i ma‘iṣeti zāmindir. امان در امان و ماح او از فوت امانی در امان Ve mādiḥ-i ū ez-fevt-i emānī der-emān: Ve anı medḥ idici⁴⁰⁴ maḳşūdların fevtinden emāndadır.

جهان یکسر چه ارواح و چه اجسام Cihān yek-ser çi ervāḥ u çi ecsām: Cihān bir uğurdan eger ervāḥ ve eger ecsām.

بود شخص معین عالمش نام Büved şahş-ı mu‘ayyen ‘ālemeş nām: Bir mu‘ayyen şahş⁴⁰⁵ olur, anıñ adı ‘ālem olur.⁴⁰⁶

بود انسان درین شخص معین Büved insān der-īn şahş-ı mu‘ayyen: Nev‘-i insān bu şahş-ı mu‘ayyende olur.

چو عین باصره بشناس روشن Çü ‘ayn-ı bāşıra biş’nās rūşen: Görücü göz gibi rūşen añla. Ya’nī eyüce diḳḳat eyle tā ki bu ma’nā saña zāhir ve vāzıḥ olsun.

درین عین آنکه چون انسان عین است Der-īn ‘ayn ān ki çün insān-ı ‘ayn est: Bu ‘ayn-ı bāşırada ol kimesne ki göz bebegi gibidir.

جهان مردمی سلطان حسین است Cihān-ı merdümī sultān Hüseyn est: Merdümlük ‘ālemi Sultān Hüseyn dir, ya’nī Sultān Hüseyn ‘ālemiñ gözidir. Gūyā ‘āmmē-i maḥlūḳāt-ı mebsūrātı anıñla görürler ve ādemiyyet ‘ālemidir. Ya’nī ādemiyyet ve cömerdlük aña münḥaşırdır. Kimesnede yokdur yāḥud göz bebegi olmaḳ ‘ālemi Sultān Hüseyn dir.

بزیر این خمیده طاق مینا Be-zīr-i īn ḥamīde ṭāḳ-ı mīnā: Bu egri olan gök felek altında.

دو چشم آدمیت زوست بینا Dü çeşm-i ādemiyyet z’üst bīnā: Ādemiyyetiñ iki gözi ol (E 23a) Sultān Hüseyn den görücidir. Bunda nükte var kim⁴⁰⁷ göz hem ṭāḳ altında olur.

خوشا چشمی که بینایی ازو یافت Hoşā çeşmī ki bīnāyī ez-ū yāft: Pek hoşdur bir göz ki görüciliği andan buldı.

⁴⁰² ma’nāsına: - (S)

⁴⁰³ ḳıṭ‘a-i dīger: - (E)

⁴⁰⁴ idici: iden (S)

⁴⁰⁵ mu‘ayyen şahş: şahş-ı mu‘ayyen (S)

⁴⁰⁶ olur: - (E)

⁴⁰⁷ kim: ki (S)

Be-bīnāyī tüvānāyī ez-ū yāft: Görücilik sebebiyle kudreti andan buldı. Ya'nī Sulṭān Hüseyn sāyesinde her maṭlūba muẓaffer oldı. *Hoşā* ve *bīnā* ve *tüvānā*da elifler mübālağa ma'nāsını ifade ider.⁴⁰⁸

فلك صد چشم دارد در ره او Felek şad çeşm dāred der-reh-i ū: Felek yüz göz tutar anıñ yolında.

که چشم خود کند منزلگه او Ki çeşm-i ḥod küned menzilgeh-i ū: Ki kendü gözini aña menzilgeh ide. *Yüz* 'aded-i keşretten⁴⁰⁹ kināyedir. Ya'nī felek niçe⁴¹⁰ yüz biñ göz ile anıñ yolına bakıcıdır, tā ki anıñ gözleri sulṭān Hüseyniñ qarārgāhı ola.⁴¹¹ *Gözden* murād yıldızlardır.

ز روی اوست روشن چشم عالم Zi-rüy-ı üst rüşen çeşm-i 'ālem: Anıñ yüzin[de]dir aydın⁴¹² 'ālemiñ gözi.

ببوی اوست گلشن خاک آدم Be-büy-ı üst gülşen ḥāk-i Ādem: Anıñ qokusıyladır gülistān Ādemiñ toprağı, ya'nī dünyā.⁴¹³

بحسن خلق و لطف خلق بی قیل Be-ḥüsn-i ḥulḳ u luṭf-ı ḥalḳ bī-ḳıl: Güzel ḥuyıyla ve ḥalḳa luṭf⁴¹⁴ ve iḥsānıyla ḳıl u ḳālsız ve şekk ü şübhesiz.

بود یوسف درین مصر فلك نیل Büved Yūsuf der-īn Mışr-ı felek-Nıl: Bu felek deryāsı Mışırında Yūsuf olur. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām aḥlāḳ-ı ḥamīdesi ve luṭf ve iḥsānı sebebiyle ahālī-i Mışırñ gönüllerini cezb idüp kendüye 'abd-ı memlūk eyledüğü gibi Sulṭān Hüseyn dahı ahālī-i dünyāyı kendüye ḳul idinmişdir.

در اصلابش کرم رسم قدیمست Der-aşlābeş kerem resm-i ḳadīme: Anıñ aşlābında, ya'nī ābā ve ecdādınıñ aşlābında cömerdlik ḳānūn-ı ḳadīmdir. Ya'nī eben 'an-ceddin cömerddirler.

⁴⁰⁸ ma'nāsını ifade ider: içündür. (S)

⁴⁰⁹ 'aded-i keşretten: keşretten (S)

⁴¹⁰ niçe: niçün (S)

⁴¹¹ anıñ gözleri Sulṭān Hüseyniñ qarārgāhı ola: Sulṭān Hüseyniñ eglencegi ve qarārgāhı anıñ gözi ola. (S)

⁴¹² yüzin[de]dir aydın: yüzinden rüşendir (S)

⁴¹³ anıñ qokusıyladır gülistān ādemiñ toprağı, ya'nī dünyā: Ādemiñ toprağı, ya'nī dünyā anın qokusıyla gülistāndır. (S)

⁴¹⁴ luṭf: - (S)

کرم ابن الکریم Kerīm ibni'l-kerīm ibni'l-kerīmet: Cömerd oğlu cömerd oğlu cömerddir. (S 16b) Bunda telmīh vardır ol ḥaber-i laṭīfe ki buyurulmuşdur.⁴¹⁵ *El-kerīm, ibni'l-kerīm, ibni'l-kerīm, ibni'l-kerīm. Yūsuf bin Ya'qūb bin İshāq bin İbrāhīm.*⁴¹⁶

سزد گر از کمال حوبی او Sezed ger ez-kemāl-i ḥübī-i ū: Lāyık olur eger Sultān Hüseyniñ kemāl-i ḥüblüğünden ve nihāyet-i cūdından.

کند پیر فلک یعقوبی او Kūned pīr-i felek Ya'qūbī-i ū: Koca felek aña Ya'qūbluk ide. Ya'nī felegiñ muḥabbeti aña ḥadd-i nihāyetde olsa sezādır.⁴¹⁷

ز کف بحر نوال آورده در مشت Zi-kef baḥr-i nevāl āverde der-müş: Eli ayasından 'aṭā deryāsını yumrığına getürmüş. Ya'nī anıñ virgisi eli içinde⁴¹⁸ bir deñiz olmuş.

کشیده جویباری از هر انگشت Keşīde cūybārī ez-her engüş: Her barmağından bir akıcı ırmağ çekmiş. (E 23b)

دو صد کشت امل در هر دیاری Dü şad kişt-i emel der-her diyārī: Her bir diyārda iki yüz ümīd ekini.

شده سر سبز از هر جویباری Şūde ser-sebz ez-her cūybārī: Her bir ırmağdan yaşıl başlu olmuş, ya'nī gögermiş. Hāşılı etrāf u eknāf in'ām u iḥsānına ğarğ olmuş.

ز دستش کابر و یم هستند از آن کم خروشان باشد ابر و کف ز نان یم Zi-desteş k'abr u yem hestend ez-ān kem / Hurūşān bāşed ebr u kef zenān yem: Bu beytiñ taqdīri böyledir ki *ez-ān ebr ḥurūşān bāşed u yem kef-zenān ki ebr u yem zi-desteş kemend*. Ya'nī ol sebebden bulut cūşa gelüp ḥaykırıcı olur ve deñiz köbük atıcı olur ki anlar sultān Hüseyniñ elinden eksikdirler. Ya'nī 'aṭāda aña bālīg olamazlar. Güyā deryāniñ ve buluṭuñ 'aṭā-yı cezilelerine 'ālem ğarğ olmuş iken ol 'aṭālar sultān Hüseyniñ 'aṭası 'indinde dūndan dūn⁴¹⁹ ve bunuñ 'aṭası be-ġāyet taşğun ve coşğundur. Ol ğayretten deryā cūş u ḥurūş idüp ğazabından ağzı köpürür ve buluṭuñ içerüsü güm güm gümülde.

نموده لمعة از زر فشان تیغ Nūmūde lem'a'ī ez-zer-feşān tīg: Altun saçıcı kılıcından bir pāre göstermiş.

⁴¹⁵ bunda telmīh vardır ol ḥaber-i laṭīfe ki buyurulmuşdur: nitekim buyurulmuşdur.(S)

⁴¹⁶ Kerimoğlu, kerimoğlu, kerimoğlu, kerim; İbrahimoğlu, İshakoğlu Yakuboğlu Yusuf'tur. (Kütüb-i Sitte, 2009; 341). (Hz. Peygamber'in Hz. Yusuf'la ilgili söylediği bir söz.)

⁴¹⁷ olsa sezādır: ola (S)

⁴¹⁸ anıñ virgisi eli içinde: eli içinde anıñ virgisi (S)

⁴¹⁹ dūn: dūndur (S)

نُهفته تیغ خود خورشید در میغ Nühüfte tīg-i ḥod hūršīd der-mīg: Kendü kılıcını güneş bulutda gizlemiş. Ya'nī güneş Sulṭān Hüseyniñ kılıcı nūrından bulutda mestūr olmuş.

چو گشته برق تیغش پرتو افکن Çü gešte berq-ı tīgeş pertev-efken: Çünkü anıñ kılıcı yıldırım ışıq şalıcı ola, ya'nī ğazāda.

جهانرا کرده چون خورشید روشن Cihānrā kerde çün hūršīd rūšen: Cihānı güneş gibi aydın ider. ya'nī keşret-i İslām ve ref'-i zālām ile cihānı ziyālandırır.

دو دم يك برقر گرچه بقا نیست Dü dem yek berqrā gerçi beḳā nīst: Bir yıldırımın iki nefes⁴²⁰ egerçi beḳası yokdur.

بقا از تیغ او یکدم جدا نیست Beḳā ez-tīg-i ū yek dem cüdā nīst: Beḳā⁴²¹ anıñ kılıcından bir nefes ayru degildir, ya'nī dā'imu'd-dehr⁴²² ğazā ider.

بقای او فنای تیرگیهاست Beḳā-yı ū fenā-yı tīregihāst: Anıñ beḳası bulanıqlularıñ fenāsıdır. Ya'nī yaramazlarıñ fenāsına sebebdır.

نیاید تیرگی باروشنی راست Neyāyed tīregī bā-rūšenī rāst: Bulanıklık aydınlık ile toğrı gelmez ve iki zıd bir yerde cem' olmaz.

ز عدل او بوقت خواب شبگیر Zi-'adl-i ū be-vaqt-i ḥ'āb-ı şeb-gīr: Ma'lūm ola ki 'ulemā-i dīn raḥimehumu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in ḥazarātı⁴²³ buyurmuşlardır: Bir kimesne zamānemiz padişāhı veyā emīri⁴²⁴ 'ādildir dir ise⁴²⁵ kāfır olur, meger ki te'vīl eyleye. *Şeb-gīr* gicede vāḳi' olan aḥvāle dirler. Meşelā āh-ı şeb-gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāḳi' oldığı (E 24a) taḳdīrce. Vaşf-ı terkībīdir, giceyi tutucu ma'nāsına gice ile işlendiğiçün gūyā ki giceyi tutar. Nitekim āh u nālesi cihānı (S 17a) tutdı dirler. Ya'nī Sulṭān Hüseyniñ 'adlinden gice içinde uyku vaḳtinde.

کند نطع از پلنگ خفته نخجیر Küned na't ez-peleng-i ḥufte naḥcīr: Uyumuş kaplandan av döşek ider. Ya'nī dilkü ve tavşan ve bu maḳūle sā'ir şikārlar kaplana söykenüp uyurlar ve hīç ziyān görmezler.

⁴²⁰ nefes: nefesi (S)

⁴²¹ beḳā: - (S)

⁴²² dā'imu'd-dehr: 'ale'd-devām (S)

⁴²³ ola ki 'ulemā-i dīn raḥimehumu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in ḥazarātı: ol ki 'ulemā (S)

⁴²⁴ zamānemiz padişāhı veyā emīri: zamāne ḥākimine (S)

⁴²⁵ 'adildir dir ise: 'adil dise (S)

اگر يك تن برد چون مهر انور Eger yek ten bered çün mihr-i enver: Eger bir kimesne ziyāde nūrlu güneş gibi götüre.

ز مشرق تا بمغرب طشتی از زر Zi-maşrık tā be-mağrib taştī ez-zer: Maşrıkdan mağribe dek altundan bir taş tölüsü altun.

Ne-yāred hīç ‘ūr ez-dir‘-i perhīz: Şakınmak gönleginden ‘ārī olan kimesne aşla (E 24b) kâdir olmaya.⁴³²

Ki ber-taş-tı zer-i ū bin’gered tīz: Ki anıñ altun taştı üzerine keskün nazar ide. Ya’nī eyyām-ı devletinde emniyyet bir mertebededir ki sārık ve ḥarāmīniñ nām ve nişānı yokdur, belki yaramazlık ile mevşūf kimesne yokdur. Herkes zāhiren bātinen⁴³³ şalāḥ ve takvā ile ārāstedir.⁴³⁴

Çü şubḥ āncā ki luṭf-ı ū bi-ḥanded: Şubḥ-ı şādık gibi ol yerde ki⁴³⁵ Sulṭān Hüseyniñ luṭfı ḥande ider.

Çü zulmet zulm z’āncā raḥt bended: Qarañuluk⁴³⁶ gibi zulm ol yerden⁴³⁷ meta‘ını bağlar. Ya’nī şubḥ-ı şādıkıñ zuhurıyla zulmet ne güne⁴³⁸ ref olursa anıñ luṭfıyla zulm daḥı ol güne⁴³⁹ ref olur. Gūyā zamānında hīç kimesneniñ kimesneye zerre mā-ta‘addīsi yokdur.

Çü berḳ āncā ki qahreş ber-fürūzed: Yıldırım gibi ol⁴⁴⁰ yerde ki anıñ qahrı yalınlanur.

Be-yek şu‘le cihānīrā bi-sūzed: Bir şu‘lesiyle bir cihānı yaqar. Ya’nī helākini murād eyledügi qavmiñ memālikini ve kendülerini zīr ü zeber ve tārūmār eyler. Ḥāşılı ‘aşrında olan pādīşāhāndan hīç birisiniñ aña muḳābele ve muḥārebeye (S

⁴³² şakınmak gönleginden ‘ārī olan kimesne aşla kâdir olmaya: kâdir olmaz hīç perhīz gömleginden ‘ārī olan kimesne. (S)

⁴³³ zāhiren bātinen: - (S)

⁴³⁴ ārāstedir: me’lūfdur (S)

⁴³⁵ ol yerde ki: her maḥalde ki (S)

⁴³⁶ qaranuluk: zulmet (S)

⁴³⁷ yerden: maḥalden (S)

⁴³⁸ ne güne: niçe (S)

⁴³⁹ ol güne: öylece (S)

⁴⁴⁰ ol: her (S)

17b) kudreti yokdur. Belki selāṭīn bi-esrihim anıñ qahrından zebūn ve ser-nigūn⁴⁴¹ sā'ir 'avām-ı nāsla yeksündurlar.

خداوند به پیران جوان بخت Hudāvendā be-pīrān-ı cūvān-baḥt: Ey mālīkī-i⁴⁴² ḥaḳṭī olan zāt-ı eccl ü a'lā, genc ṭālī'lü olan pīrler ḥürmetiyçün.

که تا هست آسمان تاج و زمین تخت Ki tā hest āsmān tāc u zemīn taḥt: Ki mādām āsmān anıñ başına tācdır ve zemīn taḥtdır. Ya'nī mādām ki arz ve semā bākīdir.

بزیر پای تخت شاهیش باد Be-zīr-i pāy taḥt-ı šāhiyeş bād: Anıñ ayağı⁴⁴³ altında pādīšāhlık taḥtı olsun.

بتارک چتر ظلّ الهیش باد Be-tārek çetr-i zıllu'llāhiyeş bād: Anıñ⁴⁴⁴ başınıñ üstinde zıllu'llāhlık çadırı olsun. Ya'nī dünyā ṭurduḳca ṭursun.

فلك با چتر او در چاپلوسی Felek bā-çetr-i ü der-çāplūsī: Felek aña çadır oldığıyla bile yaltaḳlanmaḳda olsun.

زمین با تخت او در خاک بوسی Zemīn bā-taḥt-ı ü der-ḥāk-būsī: Zemīn aña taḥt oldığıyla bile ṭoprağını öpücilikde olsun.

خراب آباد عالم باد معمور Ḥarāb-ābād-ı 'ālem bād ma'mūr: Vīrān şenlūglü 'ālem ma'mūr olsun. *Ḥarāb-ābād* vaşf-ı terkībīdir. Ma'mūrların nihāyeti vīrān olduğından ḥarāb-ābād dirler. Ya'nī bu şenlūgüñ vīrān olması muḥaḳḳaḳdır.

با اولاد کرامش تا دم صور Be-evlād-ı kirāmeş tā dem-i şūr: Anıñ kerīm olan evlādıyla nefḥ-i şūra dek. Ya'nī salṭanatı kıyāmete dek anlarda bākī (E 25a) olsun.⁴⁴⁵

بتخصیص آنکه چرخ آمد مطیعی Be-taḥşīş ān ki çarḫ āmed muṭī'eş: Bā-ḥuşuş ol veledi ki felek aña muṭī' geldi.

زمان را تاج سر نام بدیعی Zamānrā tāc-ı ser nām-ı bedī'eş: Anıñ bedī' ve 'acīb, ya'nī güzel nāmı zamāneye baş tācı geldi.

زنامش آن عجم از وی مشرف Zi-nāmeş ān 'Acem ez-vey müşerref: Anıñ nāmından ki 'Acem ol nāmıdan müşerrefdir. Ba'zı nüshada *zamāneş vāḳī'* olmuş, sehvidir.

⁴⁴¹ ve ser-nigūn: - (S)

⁴⁴² mālīkī-i: mālīk-i (S)

⁴⁴³ anıñ ayağı: ayağınıñ (S)

⁴⁴⁴ anıñ: - (S)

⁴⁴⁵ ya'nī salṭanatı kıyāmete dek anlarda bākī olsun: - (S)

بتعريف عرب بادا معرف Be-ta'rif-i 'Arab bādā mu'arref: 'Arabîñ ta'rifîyle de mu'arref olsun. Ya'nî anîñ mübârek nāmı 'Acemde⁴⁴⁶ meşhûr oldığı gibi 'Arabda dağı meşhûr olsun. Bu beytde nûkte oldur ki şehzâdenîñ nāmı bedî'ü'z-zamāndır, ya'nî bedî' lafzı zamān lafzınıñ fevkinde olunca bedî'-i zamān olur, gūyā baş tâcî oldı. 'Arabîñ edât-ı ta'rifî ki lâm-ı ta'rifdir. Anîñla mu'arref olunca bedî'ü'z-zamān olur.

جهانرا تا بلندى هست و پستى Cihānrā tā bülendī hest ü pestī: Cihāna tā ki yücelik ve alçaklık vardır.

مباد اين نام پاك از لوح هستى Me-bād īn nām pāk ez-levḥ-i hestī: Bu nām varlık levḥinden pāk olmasun, ya'nî silinmesün. Hâşılı nāmı kıyāmete dek dillerde söylensün.

دگر شهزاده كز بخت مظفر Diger şehzāde k'ez-baht-ı muẓaffer: Ol bir şehzāde ile dağı dünyā ma'mûr olsun ki anîñ muẓaffer ve kuvvetlü tâli'inden.

بطفلى شد طفيلش تخت افسر Be-tıflī şüd tufeyleş taht [u] efser: Çocukluğu⁴⁴⁷ zamânında taht ve tâc aña tâbi' ve musahḥar oldı.

خرد چون دید جاه و احترامش Hıred çün dîd cāh u ihtirāmeş: 'Aql çünki anîñ manşıb ve ihtirāmını gördi.

همی کرد آرزو نقشى زنامش Hemī-kerd ārzū-yı naqşī zi-nāmeş: Anîñ nāmından bir naqş ārzū eyledi. Ya'nî anîñ nāmını dağı ta'miye tarīkıyla zıkr itmek istedi. *Hemī*de hā te'kid ifāde ider, mī hāliyyedir.

درين ميدانكه بادا خالى از درد Der-īn meydān ki bādā ḥālī ez-derd: Bu dünyā meydānındaki derdden ḥālī olsun.

فلك طاس تهی را پر فرح کرد Felek tās-ı tehīrā pūr-ferah kerd: Felek boş tās[ı] ferah ile tolu eyledi. Ya'nî ol şehzâdenîñ güzel nāmı sebebiyle 'arşa-i dünyā ki derd ve kederden ḥālī olmağla bir boş tās⁴⁴⁸ idi, felek anı ferah ile tobtolu eyledi.⁴⁴⁹ Hâşılı 'arşa-i 'ālemde olan ahālī anîñ nāmıyla ve vücūdıyla mesrûr ve şād u ḥandān oldılar. Beytde nûkte oldur ki şehzâdenîñ nāmı Muẓaffer Hüseynidir, ihrâcîñ tarīkı oldur ki *derd* ki (S 18a) ma'nāsı ağı ve sızı ve burıdır, 'Arabîsi dā'dır, elif-i memdûde ile, keşret-i isti'māl ile hemze sâkıt olup dā kalmışdır. Meydān (E 25b) lafzından dā tarḥ olunca meyn kalur. *Tās-ı*

⁴⁴⁶ 'Acemde: - (S)

⁴⁴⁷ çocukluğu: tıfl (S)

⁴⁴⁸ -: gibi (S)

⁴⁴⁹ felek anı ferah ile tobtolu eyledi: - (S)

*tehī*den murād tās lafzından elifi ıskātdır, taş kalur. Feraḥ lafzı taş lafzının miyānına vaż‘ olunca tatarḥas olur. Tās-ı tehī feraḥ ile tolu olmakdan murād budur. Pes meydān ki dādan ḥālī olup meyn kalmışdı, tatarḥas lafzını meyn lafzındaki mīm ile yānıñ miyānına vaż‘ idince muṭaffer Hüseyn olur. Beyt-i ātīdeki zerrīn ḳadeḥden noktaya işāret vardır, pes ol noktayı taya vaż‘ idince zā olup muṭaffer Hüseyn olur. Beyt:⁴⁵⁰

هزاران آفرین بر ذهن جامی
معما یافت از وضعیت تمامی
خدایا عفو کن او را و ما را
ز خامه گر جهد حرفی خطارا

Hezārān āferīn ber-zīhn-i Cāmī
Mu‘ammā yāft ez-vaż‘eş tamāmī
Ḥudāyā ‘afv kūn ūrā vü mārā
Zi-ḥāme ger cehed ḥarfī ḥaṭārā⁴⁵¹

Zi-bezmeş ḥūr yekī zerrīn ḳadeḥ bād: Ol Muṭaffer Hüseyn-nām şehzādeniñ meclisinden güneş bir altun ḳadeḥ olsun.

Dileş çün nām dā’im pūr-ferah bād: Göñli nāmı gibi dā’im feraḥ ile tolu olsun.

Dāstān⁴⁵² در بیان آنکه Der beyān-ı ān ki: Anıñ⁴⁵³ beyānındadır ki هر يك از جمال و عشق Her yek ez-cemāl u ‘aşk: Güzellik ve farṭ-ı muḥabbetden her birisi مرغیست از آشیانه وحدت پریده Murğīst ez-āşiyāne-i vaḥdet-perīde: Vaḥdet yuvasından uçmuş bir kuşdur. و بر شاخسار Ve ber-şāḥsār-ı mezāhir-i keşret āremīde: Ve keşret zāhir olacak mekān budakları üzre diñlenmiş ve qarār tutmuş. Eger nevā-yı اگر نوای عزت معشوقیست از آنجاست Eger nevā-yı ‘izzet ma‘şūkīst ez-āncāst: Eger ma‘şūkluḳ ‘izzetiniñ ni‘meti ve revnaḳıdır, ol vaḥdet āşiyānındandır. Ve eger nāle-i miḥnet ‘āşīkīst hem ez-āncāst: Ve eger ‘āşīklık miḥneti feryād u fiğānıdır, yine ol vaḥdet āşiyānındandır.

⁴⁵⁰ beyt: - (E)

⁴⁵¹ Cāmī’nin zihnine binlerce aferin ki muamma onun ilavesiyle tamamlandı. Allah’ım eğer kalemden hatalı bir söz çıkarsa onu da bizi de affet.

⁴⁵² dāstān: - (E)

⁴⁵³ anıñ: ol nesneniñ (S)

در آن خلوت که هستی بی نشان بود Der-ān ḥalvet ki hestī bī-niṣān būd: Ol ḥalvetde ki varlık niṣānsız idi.

بکنج نیستی عالم نهان بود Be-künc-i nīstī ‘ālem nihān būd: Yokluk köşesinde ‘ālem gizli idi. Ya‘nī māsiwa’llāh ‘ademde idi ve hīç nesne yaradılmamış idi. Ma‘lūm ola ki bu dāstānda mezālīk-i aḳdām çokdur, gāflet olunmaya.

وجودی بود از نقش دوی دور Vücūdī būd ez-naḳṣ-ı düyī dūr: Bir vücūd idi ikilik naḳṣından ırāḳ.⁴⁵⁴ Ya‘nī Ḥudā-yı müte‘āl kenz-i maḥfī idi.

گفت و گوی مایی و توی دور Zi-güft ü gūy-i māyī vü tūyī dūr: Bizlik ve senlik güft ü gūsından ırāḳ⁴⁵⁵ idi. Ya‘nī bizlik ve senlik ta‘addūd ister ol vakit Allahū te‘ālādan gayrı kimesne (E 26a) yok idi.

جمالی مطلق از قید مظاهر Cemālī muṭlaḳ ez-ḳayd-ı mezāhir: Ḳayd-ı mezāhirden mücerred bir cemāl idi.

بنور خویش هم بر خویش ظاهر Be-nūr-ı ḥiṣ hem ber-ḥiṣ zāhir: Kendi nūrı yine kendü üzerine zāhir idi. Ya‘nī hīç nesne yaradılmamışdı,⁴⁵⁶ kendü ulūhiyyet ve vaḥdāniyyetini yine kendü bilür idi.

دلارا شاهی در حجة غیب Dil-ārā šāhidī der-ḥacle-i ḡayb: Göñül bezeyici bir maḥbūb idi ḡayb hücrelerinde.

مبّرّا دامنش از تهمت عیب Müberrā dāmeneṣ ez-tōhmet-i ‘ayb: Anıñ dāmeni ‘ayb tōhmetinden müberrā idi ve zāt-ı pāki naḳāyışdan⁴⁵⁷ münezzeh idi. Dāmen lafzını Ḥudā-yı müte‘āl[e] ıtlāk ca’iz degildir.⁴⁵⁸ Ya‘nī ol zāt-ı eccl ü a‘lāya lāyıkız nesneyi ider kimesne yok idi. Zīrā henüz küffār maḥlūk degil idi. Yāḥūd anıñ ḥalḳ eyledügi dāmenler tōhmetden berī idiler. Ya‘nī nev‘-i beṣer henüz maḥlūk degil idi ki biri birlerine ḥabāṣet ve faḥṣā isnādıyla müttehim ideler.⁴⁵⁹

نه با آینه رویش در میانه Ne bā-āyīne rūyeṣ der-miyāne: Ne āyīne ile anıñ yüzi ortada idi.

⁴⁵⁴ bir vücūd idi ikilik naḳṣından ırāḳ: ikilik naḳṣından ırāḳ bir vücūd var idi. (S)

⁴⁵⁵ ırāḳ: dūr (S)

⁴⁵⁶ nesne yaradılmamışdı: maḥlūk yok idi. (S)

⁴⁵⁷ idi ve zāt-ı pāki naḳāyışdan (S): - (E)

⁴⁵⁸ dāmen lafzını Ḥudā-yı müte‘āl[e] ıtlāk ca’iz degildir: - (E)

⁴⁵⁹ ya‘nī ol zāt-ı eccl ü a‘lāya lāyıkız nesneyi ider kimesne yok idi. Zīrā henüz küffār maḥlūk degil idi. Yāḥūd anıñ ḥalḳ eyledügi dāmenler tōhmetden berī idiler. Ya‘nī nev‘-i beṣer henüz maḥlūk degil idi ki birbirlerine ḥabāṣet ve faḥṣā isnādıyla müttehim ideler: - (S)

نه زلفش را کشیده دست شانه Ne zülfeşrâ keşîde dest şâne: Ne zülfine ٲarak el çekmiş idi. Çünkü maħbûb-ı ĥaķîķî ancak Ĥudâ-yı müte‘âldir. Rûy ve zülf (S 18b) ve şâne ve âyîne ve bundan şoñra zıkr olunacak turre ve çeşm ve sürme ve ruh ve ĥať ve ĥâl ve sâ‘ir esbâb-ı ĥüsn ki dünyâ dil-berleriniñ mâlzemesidir, ol münâsebetle zıkr ider. Ve illâ Ĥudâ-yı müte‘âl naķâyışdan münezzeh ve muķaddesdir. Yâĥud âyîne ve yüz ve zülf ve ٲarak maħlûķa degil idiler ki isti‘mâl olunalar.⁴⁶⁰

صبا از طره اش نگسته تارى Şabâ ez-turreş neg’siste târî: Şabâ anıñ turrelerinden bir tel üzmemiş idi. *Şabâ* günle gice berâber olduķda şarkdan esen yile dirler ammâ şu‘arâ lisânında kūy-ı cânân ĥablinden ĥübûb iden rîĥe dirler her ne eserse. *Turre* alından yukaru başıñ öñidir. ‘Arabîde aña nâşıye dirler. Şoñra nâşıyenıñ alın üzerine inen saçlarda isti‘mâl eylediler. Zıkr-i maĥal ve irâde-i ĥâl ĥabîlindendir. Cem‘i turer gelür tânıñ zammı ve rânıñ fetĥiyle.

ندیده چشمش از سرمه غباری Ne-dîde çeşmeş ez-sürme ĥubârî: Anıñ gözi sürmeden bir toz görmemiş idi, ya‘nî bu mezkûrât henüz ĥalk olmamış idi.

نگشته با گلش همسایه بلبل Ne-geşte bâ-güleş hem-sâye bûlbûl: Anıñ güline bûlbûl ĥoñşı⁴⁶¹ degil idi. Ba‘zı nüşhada bûlbûl yerine *sûnbûl* vâķi‘ olmuşdur. Ya‘nî gül ve bûlbûl maħlûķ degil idi, yaĥud gül gibi yüzler ve sûnbûl gibi saçlar henüz maħlûķ degil idi.⁴⁶²

نېسته سبزه اش پېرايه بر گل Ne-beste sebzeş pîrâye ber-gül: (E 26b) Anıñ sebzesi gül üzre bezek bağlamamış idi. Ya‘nî henüz gül ve sebzevât yaradılmamış idi. Yâĥud dil-ârâm dil-berler henüz maħlûķ degil idi ki anlarıñ gül yüzleri üzre kâkülleri dökülüp ve sebzevât ürperüp ve sâ‘ir zîb ü zînet ile müzeyyen olalar.⁴⁶³

رخش ساده زهر خطی و خالی Ruĥeş sâde zi-her ĥaťî vü ĥâlî: Anıñ ruĥı⁴⁶⁴ ĥať ve ĥâlden sâde idi. Zîrâ ruĥ henüz⁴⁶⁵ maħlûķ degil idi ki ĥať ve ĥâl mutaşavver ola idi.⁴⁶⁶ *Hatt*

⁴⁶⁰ yâĥud âyîne ve yüz ve zülf ve ٲarak maħlûķa degil idiler ki isti‘mâl olunalar: - (S)

⁴⁶¹ anıñ güline bûlbûl ĥoñşı: anıñ ĥalk eylediği gülse bûlbûl hem-sâye (S)

⁴⁶² ba‘zı nüşhada bûlbûl yerine sûnbûl vâķi‘ olmuşdur. Ya‘nî gül ve bûlbûl maħlûķ degil idi, yaĥud gül gibi yüzler ve sûnbûl gibi saçlar henüz maħlûķ degil idi: ya‘nî gül ve bûlbûl maħlûķ degil idi. Ba‘zı nüşhada bûlbûl yerine sûnbûl vâķi‘ olmuşdur. (S)

⁴⁶³ anıñ sebzesi gül üzere bezek bağlamamış idi. Ya‘nî henüz gül ve sebzevât yaradılmamış idi. Yâĥud dilârâm dil-berler henüz maħlûķ degil idi ki anlarıñ gül yüzleri üzere kâkülleri dökülüp ve sebzevât ürperüp ve sâ‘ir zîb ü zînet ile müzeyyen olalar: anıñ ĥalk eylediği sebze gül üzerine bezek bağlamamış idi. Ya‘nî sebzevât daĥı yaradılmamış idi. (S)

⁴⁶⁴ ruĥı: ĥalk eylediği ruĥ (S)

maḥbūblarıñ şaḳal yerinde arınca ayağı gibi rperen mlardır. *Hl* beñ ma‘nsına, ‘Arabde şme dirler.

ندیده هیچ چشمی زو خیالی Ne-dde h eşm z’ ayl: H bir gz andan bir ayl grmemiş idi. Zr gz henz⁴⁶⁷ maḥlk degil idi ki ayl taşavvur oluna.⁴⁶⁸

نوی دلبری با خویش می ساخت Nev-y dil-ber b-ḥ m-sḥt: Dil-berlik revna vey şadsını kend ile eylerdi.

قمار عاشقی یا خویش می باخت umr- ‘şk y ḥ m-bḥt: ‘şkk umrn kend ile oynardı. Ya‘n Br- uddan ğayr kimesne yok idi,⁴⁶⁹ henz⁴⁷⁰ dil-berler maḥlk degil idi ki ‘aş ve umr taşavvur oluna. Nzm- merḥm addesa‘llhu sbhnehu ve te‘l sırrahu‘l-‘azz⁴⁷¹ ‘aş ve cemln zhrna temhd ider buyurur ki.

ولی ز آنجا که حکم خوبریست Vel z’nc ki ḥkm-i ḥb-ryst: Velkn ol sebebden ki gzel yzllk ḥkmidir.

ز پرده خو برو در تنگ خویست Zi-perde ḥb-r der-teng-ḥyst: Perde eñsesinde olmakdan ḥb-r olan kimesne ar ḥylkdadır.

نکو رو تاب مستوری ندارد Nik-r tb- mestr ne-dred: Ey yzl mestrlk katini ttmaz.

به بندی در ز روزن سر بر آرد Bi-bend der zi-revzen ser ber-red: apuy bağlarsan pencereden baş getirr.

نظر کن لاله را در کوهساران Naẓar kn ller der-kḥsrn: Naẓar eyle lleye byk ağlarda. *Sr* lafz bunda keşretten ve byklkden kinyedir. Elif ve nn edt- cem‘dir.

که چون خرم شود فصل بهاران Ki n ḥurrem şevved faşl- bahrn: Ki nie şd ve ḥb olur bahr faşllarında. Ya‘n perdeden kp⁴⁷² ḥsn  cemln iẓḥr ider.

⁴⁶⁵ henz: - (S)

⁴⁶⁶ idi: - (S)

⁴⁶⁷ henz: - (S)

⁴⁶⁸ ki ayl taşavvur oluna: - (E)

⁴⁶⁹ Br- uddan ğayr kimesne yok idi: - (E)

⁴⁷⁰ henz: - (S)

⁴⁷¹ addesa‘llhu subḥnehu ve te‘l sırrahu‘l-‘azz: - (S)

⁴⁷² kp: brn olup (S)

کند شق شقه گل زیر خارا Küned şak şukka-i gül zîr-i hārā: Gül şukkası katı taş altını şak ider.

جمال خود کند زان آشکارا Cemāl-i hōd küned z'ān āşikārā: Kendü cemālını andan⁴⁷³ āşikāre (S 19a) ider.

ترا چون معنی در خاطر افتد Tūrā çün ma'niyî der-hâṭır üfted: Bir ma'nā çünki seniñ hâṭırına düşe.⁴⁷⁴

که در سلك معانی نادر افتد Ki der-silk-i ma'ānī nādîr üfted: Ki ma'ānī diziminde nādîr ve hūb vāki' ola.⁴⁷⁵ Ya'nî hâṭırına nazm ve neşreden çünki laṭîf nesne hūṭûr ide.⁴⁷⁶ Bu (E 27a) beyt mā-ba'dına merhūndur.

نیاری از خیال او گزشتن Ne-yārî ez-hayāl-i ū güzeşten: Ol ma'nā hayālinden vaz gelmege kâdir olamazsın.

دهی بیرون بگفتن یا نوشتن Dihî bîrûn be-güften yā nüvişten: O ma'nâyı taşra virirsın söylemekle yā yazmak ile. Ya'nî elbetde anı pinhān eylemezsin.

چو هر جا هست حسن اینش تقاضاست Çü her cāhest ḥüsn īneş taḳāzāst: Çünki her yerde ḥüsn vardır, taḳāzāsı budur. Ya'nî mestûrluğı kabûl itmek anıñ iktizāsıdır.

نخست این جنبش از حسن ازل خاست Nuḥust īn cünbiş ez-ḥüsn-i ezel ḥāst: Evvel bu depreniş ḥüsn-i ezelden ḳalkdı. Ya'nî

كنت كنزاً مخفياً فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق⁴⁷⁷ yı-udāḤzāsınca eñ evvel teḳmu⁴⁷⁷ izhār eyledi. Ba'dezā 'aksi sâ'ir maḥlûḳāta düşdi.

برون زد خیمه ز اقلیم تقدس Birûn zed ḥayme z'iklîm-i taḳaddûs: Naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddes olmak iklîminden çadırı taşra ḳurdı. Ya'nî mevcûdâtı yaradup kendüniñ vaḥdāniyyet ve ulūhiyyetini anlara bildirdi. Fārsīde⁴⁷⁸ ba'zı elfāz var ki zed ta'bîriyle⁴⁷⁹

⁴⁷³ andan: ol zîr-i hārādan (S)

⁴⁷⁴ düşe: vāki' ola (S)

⁴⁷⁵ ola: oldu (S)

⁴⁷⁶ ya'nî hâṭırına nazm ve neşreden çünki laṭîf nesne hūṭûr ide: - (S)

⁴⁷⁷ Hadîs-i şerîf: "Ben gizli hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için yaratıkları yarattım." (Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, CII, 132.)

⁴⁷⁸ Fārsīde: - (S)

⁴⁷⁹ ta'bîriyle: 'ibâretiyle (S)

müsta‘meldir ki Türkîde anı zediñ ma‘nâsıyla ta‘bir kâbil degildir. Meşelâ bûse zed ve şalâ zed ve hayme zed. Öpdi ve şalâ virdi ve çadır kurdı dimekdir.

تجلی کرد بر آفاق و انفس Tecellî kerd ber-âfâk u enfûs: Cemâdât ve zevi‘l-ervâh⁴⁸⁰ üzerine tecellî eyledi. Ya‘nî cümle mevcûdâtı yarattı gerek cemâdât ve gerek zevi‘l-ervâh.⁴⁸¹

ز هر آیینہ بنمود روی Zi-her âyîne‘î bün‘mūd rūyî: Her âyînenen bir yüz gösterdi, ya‘nî envâ‘-ı basîâtâtı ve mürekkebâtı halk eyledi.⁴⁸²

بهر جا خاست از وی گفت و گوی Be-her cā hâst ez-vey güft ü güyî: Her mevzi‘de andan güft ü gü kalkdı. Ya‘nî bi-esrihim mevcûdât anı zıkr ü tesbîh ve takdîs eylediler.

ازو يك لمعه بر ملك و ملك تافت Ez-û yek lem‘a ber-mülk ü melek tâft: Ol Bâr-ı Hudâdan mülk ve melek üzerine bir pâre aydın eyledirdi. Evvelki *mülk* mîmiñ zammı ve lâmiñ sükûnıyla memleket ve pâdişâhlık ma‘nâsına, ikinci *melek* ki⁴⁸³ fethateynle⁴⁸⁴ firişte ma‘nâsınadır.

ملك سر گشته خود را چون فلك يافت Melek ser-geşte hōdrâ çün felek yâft: Melek kendüyi felek gibi vâlih ve hayrân buldı.

همه سبوحیان سبوح جویان Heme subbūhiyân Subbūh-cūyân: Dükeli melâ‘ike-i kirām zât-ı ecell ü a‘lâyı taleb idici oldukları hâlde.

شوند از بیخودی سبوح گویان Şūdend ez-bî-hodî Subbūh-gūyân: Bî-hodluğdan *subbūhun kuddûsun rabbunā ve rabbu‘l-melâ‘iketi ver‘r-rūh*⁴⁸⁵ diyici oldılar.

ز غواصان این بحر فلك فلك Zi-ğavvâşân-ı in baħr-i felek-fülk: Bu felek gemilü olan deryânıñ üzücilerinden, ya‘nî bu dünyâda olan melâ‘ikeden.⁴⁸⁶

بر آمد غلغل سبحان ذی الملك Ber-âmed gulğul-ı Subhâne zi‘l-mulki: Subhâne zi‘l-mulki ve‘l-melekût⁴⁸⁷ (E 27b) gulğulı zâhir oldı. *Gulğul* bir ağzı tar kabdan bir nesne dökülürken çıkan şavta dirler.

⁴⁸⁰ cemâdât ve zevi‘l-ervâh: âfâk ve enfûs (S)

⁴⁸¹ gerek cemâdât ve gerek zevi‘l-ervâh: - (E)

⁴⁸² halk eyledi: yarattı (S)

⁴⁸³ melek ki: - (E)

⁴⁸⁴ fethateynle: - (S)

⁴⁸⁵ Münzezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve ruhun Rabbisin.

⁴⁸⁶ melâ‘ikeden: melâ‘ikelerden (S)

⁴⁸⁷ Mülkün ve melekûtun sahibi olan Allah her türlü noksandan münezzehtir.

Ez-ān lem‘a fūrūgī ber-gül üftād: ⁴⁸⁸ Ol lem‘adan⁴⁸⁹ bir şu‘le, gül üzerine düşdi.

Zi-gül şūrī be-cān-ı bülbul üftād: Gülden bir ıarışıklık⁴⁹⁰ bülbulün cānına düşdi. Ya‘nī Bār-ı Hudā güli hūsn-dār halk eyledi ve ol (S 19b) hūsn için bülbulle farṭ-ı muḥabbet virüp ‘āşık ve zār eyledi.

Ruḥ-ı ḥod şem‘ ez-ān āteş ber-efrūht: Şem‘ kendü yañağını ol lem‘a āteşden ışıqlandırdı. *Şem‘* yanar mūm ma‘nāsına.

Be-her kāşāne şad pervānerā sūht: Her şeh-nişinde yüz pervāneyi yakdı. Ya‘nī ol lem‘adan şem‘iñ şu‘le-dār olması pervāneniñ ‘aşk ve helākine bā‘iş oldı.

Zi-nūreş tāft ber-hūrşīd yek tāb: Ol nūr-ı Hudādan güneş üzerine bir şu‘le ildiradı.

Birūn āverd ser-i nīlūfer ez-āb: Nīlūfer başını şudan taşra getürdi. *Nīlūfer* bir çiçekdir ki şu içinde olup gün ile devrān ider. Güneş maşrıkdan tūlū‘ idince ol daḥı tadrīcle şudan çıkup, güneş mürtefi‘ oldukça ol daḥı mürtefi‘ olup vaḳt-i istivāda hūb açılır. Güneş gurūba vardıkca ol daḥı tadrīcle gonce olup güneş tamām-ı gurūb itdikde ol daḥı şuda gā‘ib olur. Ya‘nī ol lem‘adan güneş üzerine bir şu‘le düşdigiyçün nīlūfer ansız karar idemez oldı.

Zi-rūyeş rüy-ı ḥīş ārāst Leylī: Anıñ yüzinden Leylā kendü yüzini bezedi. Ya‘nī Hudā-yı mūte‘āl Leylā-nām maḥbūbeyi hūsn-dār halk eyledi.

Be-her mūyeş zi-Mecnūn ḥāst meylī: Her tūyine Mecnūndan bir meyl kalkdı.

Leb-i Şīrīn be-şekker-rīz büg’şād: Hudā-yı mūte‘āl Şīrīn-nām maḥbūbeniñ tuṭağını şeker dökücilik ile açdı.

Dil ez-Pervīz bürd ü cān zi-Ferhād: Pervīzden gönül kapdı ve Ferhāddan cān. Ya‘nī Hüsrev-i⁴⁹¹ Pervīz anıñ meftūnı oldı ve Ferhād-ı nā-şād⁴⁹² niçe

⁴⁸⁸ -: ol lem‘adan ki mülk ve melek üzerine düşmüşdi. (S)

⁴⁸⁹ ol lem‘adan: Andan (S)

⁴⁹⁰ ıarışıklık: dīvānelik (S)

⁴⁹¹ hüsrev: sultān (S)

⁴⁹² nā-şād: - (S)

müddet anıñ rāh-ı ‘aşkında⁴⁹³ küh-kenlik idüp ‘ākıbet ol sevdāda ɗarbe-i külüng ile⁴⁹⁴ helāk oldı.

سر از جیب مه کنعان بر آورد Ser ez-ceyb-i meh-i Ken‘ān ber-āverd: Ol bir pāre aydın⁴⁹⁵ Ken‘ān ayınıñ yaqasından baş getürdi, yāhud Ken‘ān ayınıñ başını yaqasından getürdi. Ya‘nī Hudā-yı müte‘āl dīdār-ı⁴⁹⁶ (E 28a) Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı aḥsen-i şūretde ḥalk eyledi.

زلیخا را دمار از جان بر آورد Zelīḥārā demār ez-cān ber-āverd: Zelīḥānıñ cānından helāk getürdi.

جمال اوست هر جا جلوه کرده Cemāl-i ūst her cā cilve kerde: Anıñ⁴⁹⁷ cemālīdır her yerde cilve eylemiş ve āşıkāre olmuş, ya‘nī her maşnū‘ anıñ şāni‘iyyetine dāldır.

ز معشوقان عالم بسته پرده Zi-ma‘şūqān-ı ‘ālem beste perde: ‘Ālem ma‘şūqlarından perde bağlamış. Zīrā dünyā ve mā-fihā likā’ullāha ḥicābdır.

بهر پرده که بینی پردگی اوست Be-her perde ki bīnī perdegī ūst: Her perde ki görürsün perde ile mestūr odur. Zīrā bu maḥlūḳāt kendüye ḥicābdır. Vuşlat cennetde olur.

قضا جنبان هر دل بردگی اوست Qazā cünbān-ı her dil-bürdegī ūst: Her göñül kapıcı maḥbūbuñ ḳazāsını depredici odur. Ya‘nī ‘āşıkıñ ‘aşkına bā‘iṣ maḥbūb-ı ḥaḳīḳī olan Hudā-yı müte‘āldır, maḥbūb-ı mecāzī ara yerde bir vāşıṭadır. Ḥaşılı ‘aşk-ı mecāzīnıñ nihāyeti yine ‘aşk-ı ḥaḳīḳīye⁴⁹⁸ rāci‘dir.

بمعشق اوست دلرا زنده گانی Be-‘aşk-ı ūst dīl-rā zindegānī: Anıñ ‘aşkıyladır göñüle dirilik.

بمعشق اوست جانرا کامرانی Be-‘aşk-ı ūst cān-rā kām-rānī: Anıñ ‘aşkıyladır cāna murād sürücilik.

دلی کو عاشق خوبان دلجوست Dilī k’ū ‘āşık-ı ḥūbān-ı dil-cūst: Bir göñül ki (S 20a) o göñül alıcı ḥūb maḥbūblarıñ ‘āşıkıdır.

اگر داند وگرنه عاشق اوست Eger dāned vejerne ‘āşık-ı ūst: Eger bilür ve eger bilmez ol Bār-ı Hudānıñ ‘āşıkıdır.

⁴⁹³ rāh-ı ‘aşkında: yolında (S)

⁴⁹⁴ ol sevdāda ɗarbe-i külüng ile: vuşlat naşīb olmayup (S)

⁴⁹⁵ ol bir pāre aydın: Bār-ı Hudā (S)

⁴⁹⁶ Hudā-yı müte‘āl dīdār-ı: - (S)

⁴⁹⁷ anıñ: - (S)

⁴⁹⁸ ‘aşk-ı ḥaḳīḳīye: Bār-ı Hudāya (S)

هلا تا نغلطی ناگه نگویی Helā tā nağ'laṭī nāgeh ne-gūyī: Agāh ol tā ġalaṭ itmeyesin, nāgeh dimeyesin.⁴⁹⁹

که از ما عاشقی از وی نکویی Ki ez-mā 'āşīkī ez-vey nikūyī: Ki bizden 'āşıklık Bār-ı Hudādan eyülük.

که همچو نیکوی عشقی ستوده Ki hemçü nīkū-yı 'aşķī sūtūde: Ki eyülügi gibi bir memdūh olan 'aşķ.

ازو سر بر زده در تو نموده Ez-ū ser ber-zede der-tū nūmūde: Andan baş kaldırmış sende görünmüş. Hāşılı 'āşıklık ve ma'sūkluķ ikisi daḥı Bār-ı Hudādandır.

تویی آیینه او آیینه آرا Tüyī āyīne ū āyīne-ārā: Sen āyīnesin ol Bār-ı Hudā āyīne bezeyicidir. Ya'nī sen anıñ maşnū'ısın, anıñ vaḥdāniyyet ve ulūhiyyetini istidlāl sende zāhir ve nūmāyāndır.

توی پوشیده و او آشکارا Tüyī pūşīde vü ū āşikārā: Sen mestürsun, ol āşikāredir. Nitekim Ebū Bekir eş-şiddīķ raḍıya'llāhu te'ālā 'anh ḥazretlerinden rivāyet olunmuşdur.⁵⁰⁰ Mā-ra'eytu şey'en illā ra'eytu'llāhe kablehū.⁵⁰¹

چو نیکو بنگری آیینه هم اوست Çü nīkū bin'gerī āyīne hem ūst: Çünki eyü diķķatle baķarsan āyīne daḥı odur. Ya'nī vaḥdāniyyet ve ulūhiyyetini saña i'lām idüp bildüren yine odur. Hāşılı Bār-ı Hudā saña tevfiķ eylemeseydi⁵⁰² anıñ varlığını ve birliğini bilmezdiñ, ol bildirdi. (E 28b)

نه تنها گنج او گنجینه هم اوست Ne tenhā genc ū gencīne hem ūst: Yalnūz ḥazīne o degil ḥazīne-dār daḥı odur. Zīrā her bār feyż ve iḥsānına müstağraķsın. Ba'zı nüşhada bu maķāmda bu beyt daḥı vāķi' olmuşdur. *Be-çeşm-i tīre bīnet* *her çi nīkūst*: Seniñ bulanık görücü göziñe her ne şey ki eyüdüdür. *چو نیکو بنگری عکس رخ* *Çü nīkū bin'gerī 'aks-i ruḥ-ı ūst*: Çünki eyü diķķatle baķarsan anıñ ḥalk eylediği ruḥuñ 'aksidir. Ya'nī maşnū'ın ḥüsni şāni'e rāci'dür. Anıñ kemāl-i kudretine dāldir. *من و تو در میان کاری نداریم* *Men ü tü der-miyān kārī ne-dārīm*: Ben ve sen ortada bir iş tutmayuz. Zīrā 'āciz maḥlūķlarız.

⁴⁹⁹ nāgeh dimeyesin:- (E)

⁵⁰⁰ ḥazretlerinden rivāyet olunmuşdur: - (S)

⁵⁰¹ Her ne gördümse, gördüğüm o şeyden önce Allah'ı gördüm.

⁵⁰² eylemeseydi: eylesidür (S)

بجز بیهوده پنداری نداریم Be-cüz beyhūde pindārī ne-dārīm: ‘Abeş zann idicilikden ğayrı tutmayuz. Ba‘zı nüshada *bīdārī vāḳi*’ olmuş. Ya‘nī fā’idesizlikden ğayrı bir uyanıklık tutmayuz, ğafletdeyüz.

خمش کین قصا پایانی ندارد Ḥamūş k’īn kışşa pāyānī ne-dāred: Sākit ol ki bu kışşa intihā tutmaz. Her kaçan eşcār aqlām olsa ve zevi’l-ervāḥ küttāb olsa ve bihār mürekkeb olsa. Zebānī vü zebān-dānī ne-dāred: Bir dil ve bir dil bilici şāḥib-i tekellüm ve şāḥib-i beyān⁵⁰³ tutmaz. Ya‘nī kābil-i taḥrīr ve takrīr degildir.

همان بهتر که ما در عشق پیچیم Hemān bihter ki mā der-‘aşk pīçīm: Hemān yigrek budur ki biz ‘aşka şarmaşalum ve ‘aşkı kendümūze pīşe idelüm.⁵⁰⁴

کی بی این گفت و گو هیچیم و هیچیم Ki bī īn güft ü gū hīçīm ü hīçīm: Ki bu ‘aşk sözi ve savı⁵⁰⁵ olmaqsızın hīçüz, nesne degülüz.

Naḥl-ı beyān-ı faẓīlet-i ‘aşk besten: Faẓīlet-i Dāstān⁵⁰⁶ و شاخچه آغاز سبب نظم کتاب بآن ‘aşkı beyān ağacını bağlamak ve dügmek⁵⁰⁷ beyānındadır. Fazīlet-i ‘aşkı beyān ağacını bağlamak ve dügmek⁵⁰⁷ beyānındadır. Ve şāḥçe-i āgāz-ı sebeb-i naẓm-ı kitāb be-ān peyvesten: Ve⁵⁰⁸ sebeb-i naẓm-ı kitābıñ şürū’ı budakcığını ol naḥle ulaştırmaḳ beyānındadır.

Dil-i fāriğ zi-derd-i ‘aşk dil nīst: ‘Aşk derdinden fāriğ olan gönül, gönül degildir.

Ten-i bī-derd-i dil cüz āb u gil nīst: Derd-i dilsiz olan ten āb u giliñ ğayrı degildir, ya‘nī bir ten ki gönül derdini çekmeye şu ile balçıktır, (S 20b) mu‘temedün-bih bir nesne degildir.

Zi-‘ālem rüyet āver der-ġam-ı ‘aşk: ‘Ālemden yüzüñi, ya‘nī teveccühiñi ‘aşk ġamına getir.

Ki bāşed ‘ālem-i ḥoş ‘ālem-i ‘aşk: Ki ‘aşk ‘ālemi ḥoş ‘ālem olur. Zīrā bā‘iṣ-i ‘aşk-ı ḥaḳīḳī olur. Bu⁵⁰⁹ ise devlet-i sermediyyedir.

⁵⁰³ şāḥib-i beyān: - (S)

⁵⁰⁴ ve ‘aşkı kendümūze pīşe idelüm: - (S)

⁵⁰⁵ sözi ve savı: güft ü gūsı (S)

⁵⁰⁶ dāstān: - (E)

⁵⁰⁷ dügmek: - (E)

⁵⁰⁸ ve: - (S)

⁵⁰⁹ bu: ol (S)

مبادا غم عشق از دل کس کم Gam-ı ‘aşk ez-dil-i kes kem me-bādā: ‘Aşk ğamı kimseniñ göñlinden eksik⁵¹⁰ olmasun.

دیل بی عشق در عالم مبادا Dil-i bī-‘aşk der-‘ālem me-bādā: (E 29a) ‘Aşksız göñül ‘ālemde olmasun. *Me-bādā*ññ āhirindeki elif mübālağa ifāde ider.

فلک سر گشته از سودای عشقت Felek ser-geşte ez-sevdā-yı ‘aşkest: Felek aşk sevdāsından vālih ve hayrāndır.

جهان پر فتنه از غوغای عشقت Cihān pür-fitne ez-ğavğā-yı ‘aşkest: Cihān ‘aşk ğavğāsından fitne ile töludur.

اسیر عشق شو کازاد باشی Esīr-i aşk şev k’āzād bāşī: ‘Aşka esīr ol ki āzād olasın.

غمش بر سینه نه تا شاد باشی Ğameş ber-sīne nih tā şād bāşī: ‘Aşkıñ ğamını sīne üzerine koy tā şād olasın.

می عشقت دهد گر می و مستی Mey-i ‘aşket dihed germī vü mestī: Taqđır-i kelām *mey-i*⁵¹¹ ‘aşk dihedet, ya‘nī ‘aşk şarābı saña kırgunluk ve esirişlik virir.

دگر افسردگی و خودپرستی Diger efsürdegī vü ħod-perestī: ‘Aşkıñ ğayrı saña toñmak ve kendüye tapucılık virir.

زیاد عشق عاشق تازگی یافت Ziyād-ı ‘aşk ‘āşık tāzegī yāft: ‘Aşkı añmakdan ‘āşık tāzelik buldı.

ز ذکر او بلند آوازی یافت Zi-zıkr-i ū bülend-āvāzegī yāft: ‘Aşkı zikirten bülend-āvāzelik buldı.

اگر مجنون نه می زین جام خوردی Eger Mecnūn ne mey z’īn cām ħordī: Taqđır-i kelāmı *mey z’īn cām ne-ħordī*, ya‘nī eger Mecnūn şarābı bu ‘aşk ħadehinden içmeye idi.⁵¹²

که او را در دو عالم نام بردی Ki ūrā der-dü ‘ālem nām bürdī: Kim anıñ iki ‘ālemde nāmını iletür idi.⁵¹³ Ya‘nī kimesne anı añmaz idi.

هزاران عاقل و فرزانه رفتند Hezārān ‘āqıl ü ferzāne reftend: Niçe biñ ‘āqıl ve ferzāne gitdiler. *Ferzāne* hikmet ve ‘ilm şāhibi ve mu‘teber ve kuvvetlü ve mübārek ve ulu ma‘nālarına.

⁵¹⁰ eksik: kem (S)

⁵¹¹ mey-i: - (E)

⁵¹² içmeye idi: içmeseydi (S)

⁵¹³ iletür idi: iletürdi (S)

رفتند Velī ez-‘āṣīkī bīgāne reftend: Velīkin ‘āṣīklıktan yabancı gıtdiler.

Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

نه نامی ماند از ایشان نه نشانی Ne nāmī mānd ez-īṣān ne niṣānī: Ne bir nām ıaldı anlardan ne bir niṣān.

نه در دست زمانه داستانی Ne der-dest-i zamāne dāstānī: Ne zamāne elinde anlardan hikāye ıaldı. Ya‘nī adları külliyyen unudıldı kendülerde ‘aşk olmadıyıçūn.

بسا مرغان خوش پیکر که هستند Besā murgān-ı hoş-peyker ki hestend: Çok hoş şüretlü kuşlar ki vardır.

که خلق از ذکر ایشان لب به بستند Ki halk ez-zıkr-i īṣān leb bi-bestend: Ki halk anları aṇmakdan⁵¹⁴ tutaık bağlamışlardır.

چو اهل دل ز عشق افسانه گویند Çü ehl-i dil zi-‘aşk efsāne gūyend: Çünkü ehl-i hāl olan kimesneler ‘aşkdan hikāye söyleyeler.

حدیث بلبل و پروانه گویند Ḥadīs-i bülbul ü pervāne gūyend: Bülbul ve pervāneniñ haberini söylerler anlarda ‘aşk oldıyıçūn.

بگیتی گرچه صد کار آزمایی Be-gītī gerçi şad kār āzmāyī: Dūnyāda egerçi yüz iş şınamaıklık vardır.

همین عشقت دهد از خود رهایی Hemīn ‘aşket dihed ez-ḥod-rehāyī: Ancak ‘aşk saña virir keñdiñden kırtuluş. Ya‘nī ancak necāta bā‘iş ‘aşkıdır.

متاب از عشق رو گرچه مجازيست Me-tāb ez-‘aşk rū gerçi mecāzīst: (E 29b) ‘Aşkıdan yüz bükme ve i‘rāz eyleme egerçi mecāzīdir.

که آن بهر حقیقی کار سازيست Ki ān behr-i ḥaḳīkī kār-sāzīst: Ki ol ‘aşk-ı mecāzī ‘aşk-ı ḥaḳīkī ecliyūn iş düzüci ve ıoşıcıdır.

بلوح اول الف بی تا نخوانی Be-levḥ evvel elif bī tā ne-ḥ‘ānī: Levḥde evvel elif bī tā ki okumayasın.

ز قران درس خواندن کی توانی Zi-Ḳur‘ān ders ḥ‘ānden key tüvānī: Ḳur‘āndan (S 21a) ders okumaya ne vakit kādır olursun? Ya‘nī ḥurūf⁵¹⁵ okunmadıkca mürekkebāt okunmaz. Kezālik ‘aşk-ı mecāzīsiz ‘aşk-ı ḥaḳīkīye de ulaşmak olmaz. Nitekim buyurulmuşdur: *El-mecāzu kanṭaratu’l-ḥaḳīka*.⁵¹⁶

⁵¹⁴ aṇmakdan: zıkrden (S)

⁵¹⁵ ḥurūf: ḥurūf-ı hecā (S)

⁵¹⁶ Mecaz hakikate ulaştırın köprüdür.

Şenīdem şūd mūrīdī pīş-i pīrī: İşitdim ki⁵¹⁷ bir mūrīd bir pīrīñ öñine gitdi.

Ki bāşed der-sülūkeş dest-gīrī: Ki ol pīr sülūkda ol mūrīdīñ el tutucısı ola.

Bi-güft ez-pā ne-şūd der-‘aşket ez-cāy: Ol pīr didi: Eger ayagiñ ‘aşkda yerinden gitmediyse. Ya‘nī eger kimesneye ‘āşık olmadıñ ise.⁵¹⁸

Bi-rev ‘āşık şev ān geh pīş-i mā āy: Git, ‘āşık ol andan soñra bizim öñimize gel.

Ki bī-cām-ı mey-i şūret keşīden: Zīrā şūret şarābı kadehini çekmeksizin.

Ne-yārī cūr‘a-i ma‘nī çeşīden: Ma‘nā cūr‘asını tatmağa kādīr olamazsın. Hāşılı mecāzīsiz hāqīķīyi bulamazsın.⁵¹⁹

Velī bāyed ki der-şūret ne-mānī: Velīkin gerekiñ şūretde kalmayasın.

V‘ez-īn pul zūd ḥodrā büg‘zerānī: Bu köpriden kendüñi tīz mūrūr itdüresin.

Çü ḥ‘āhī raḥt der-menzil nihāden: Takdīr-i kelām *çü raḥt der-menzil ḥ‘āhī nihāden* dimekdir. İştīlāḥda *ḥ‘āhī nihāden* koysañ gerek dimekdir. Ya‘nī çünkü āḥirü‘l-emr metā‘īñı kōnaḳda⁵²⁰ koysan gerek. Ya‘nī menzile vāşıl olmak çünkü ‘azm-i muşammemiñdir.⁵²¹

Ne-bāyed ber-ser-i pul īstāden: Köpri başı üzerinde tırmaḳ gerekmez.

Bi-ḥamdi‘llāh ki tā būdem der-īn deyr: Ḥamd olsun Ḥudā-yı müte‘āle⁵²² ki tā ben bu deyr-i dūnyāda oldum. *Deyr* ma‘bed-i Yehūda dirler, murād dūnyādır.

⁵¹⁷ ki: - (S)

⁵¹⁸ ya‘nī eger kimesneye ‘āşık olmadıñ ise: - (S)

⁵¹⁹ bulamazsın: vāşıl olamazsın (S)

⁵²⁰ kōnaḳda: menzilde (S)

⁵²¹ ya‘nī menzile vāşıl olmak çünkü ‘azm-i muşammemiñdir: ya‘nī çünkü ‘azm-i muşammemiñ kōnağa vāşıl olmaḳdır.(S)

⁵²² müte‘āle: - (S)

Be-rāh-ı ‘āşıkī būdem sebük-seyr: ‘Āşıklık yolında hafif yürümlü oldum, ya‘nī hīn-i vilādetimden bu āna dek ‘ömrümü ‘aşkla giçürdüm.⁵²³

Çü dāye müşk-i men bī-nāfe dīde: Çünkü dāye benim müşkümi, ya‘nī müşk gibi⁵²⁴ cesedimi kırsız görmüş.

Be-tīg-i ‘āşıkī nāfem bürīde: ‘Āşıklık kılıcıyla göbegimi kesmiş. *Dāye* (E 30a) kâbile ma‘nāsına ki ebe kadın dirler.⁵²⁵

Çü māder ber-lebem pistān nihāde: Çünkü ana⁵²⁶ tutağımlı üstine meme kumuş.

Zi-hūn-h̄ārī-i ‘aşkem şīr dāde: ‘Aşk kanı içicilikden⁵²⁷ baña sūd virmiş.

Egerçi mūy-ı men eknūn çü şīrest: Egerçi benim tūyūm şimdi sūd gibi beyāzdir.

Henūz ān zevk-i şīrem der-zamīrest: Elān ol sūdün zevki benim kalbimdedir.

Be-pīrī vū cūvānī nīst çūn ‘aşk: Kocalıkda⁵²⁸ ve genclikde ‘aşk gibi yokdur.

Demed ber-men dem-ā-dem īn fūsūn ‘aşk: Nefes-be-nefes⁵²⁹ ‘aşk benim üzerime bu mekr ve hīleyi üfürür. Ol fūsūnı beyān idüp buyurur ki.

Ki Cāmī çūn şūdī der-‘āşıkī pīr: Ya‘nī ‘aşk eyder ki:⁵³⁰ Ey Cāmī! Çünkü ‘āşıklıkda pīr olduñ.

Sebük-rūhī kūn ü der-‘āşıkī mīr: Hafif cānlık ile ve ‘āşıklıkda ol. Ya‘nī ancak ‘aşk yolında teslīm-i rūh eyle.

Bi-nih der-‘aşk-bāzī dāstānī: ‘Aşk-bāzılıkta bir dāstān vaz‘ eyle.

⁵²³ giçürdüm: mürür eyledim. (S)

⁵²⁴ müşk gibi: - (E)

⁵²⁵ dāye kâbile ma‘nāsına ki ebe kadın dirler: - (S)

⁵²⁶ -: benim (S)

⁵²⁷ içicilikden: içiciliğinden (S)

⁵²⁸ kocalıkda: pīrlikde (S)

⁵²⁹ nefes-be-nefes: vakt-be-vakt (S)

⁵³⁰ eyder ki: dir ki (S)

Ki māned ez-tü der-‘ālem nişānī: Ki senden ‘ālemde bir nişān kıla.

Bi-keş naqşī zi-kilk-i nükte-zāyet: Nükte toğırıcı kıalemiñden bir naqş çek. Ya‘nī kıulūbda müeşşer olan laţif kelimātı mü‘şir bir kıtāb te’līf eyle.

Ki çün ez-cā revī māned be-cāyet: Çünkü yerden gidesin, yerinde kıla, (S 21b) ya‘nī senden şoñra yādigār ola.

Çü ez-‘aşk īn şadā āmed be-gūşem: Çünkü ‘aşkıdan bu şadā benim kıulağıma geldi. *Īn şadā*dan murād bundan evvel zıkr olunan üç beytdir.

Be-istikbāl bīrūn reft hūşem: Bu şadāya istiķbāle ‘aķlım taşra gitdi, ya ‘nī ‘an-şamīmi’l-bāl teveccüh eyledim ve nażma şūrū‘ eyledim.

Be-cān geştem girev fermān-berīrā: Cānla buyruk tıtucılığa rehīn oldum.

Nihādem resm-i nev siħr-āverīrā: Siħr getürücilige, ya‘nī nażm-ı eş‘āra yengi kıānūn kıodum.

Ber-ānem ger Ĥudā tevfiķ baķşed: Bunun üzerineyim eger Ĥudā tevfiķ baķışlaya.

Ki naķlem mīve-i taķķīķ baķşed: Bu ĝars eyledüğüm⁵³¹ ĥurma aĝacı taķķīķ meyvesini baķışlaya. Ya‘nī bundan ĥalk intifā‘ ideler.⁵³²

Künem ez-sūz-ı ‘aşķ ān nükte-rānī: Sūz-ı ‘aşkıdan, ya‘nī ‘aşķla yanup yakılmaķdan ol nükte sürüciligi eyleyem.

Ki sūzed ‘aķl-ı raķt-ı nükte-dānī: (E 30b) Ki ol ‘aşķıñ kıızgunluĝı ‘aķlıñ nükte bilicilik metā‘ını göyündüre, ya‘nī yaķa.

Der-īn fīrūze ĝünbed efkenem dūd: Bu ĝök renkli künbede tütün şalam.

Künem çeşm-i kevākib girye-ālūd: Yıldızlarıñ ĝözlerini aĝlamaya bulaşıcı eyleyem.

Sūħanrā pāye ber-cāyī resānem: Sözüñ pāyesini bir yere irişdirem.

⁵³¹ eyledüğüm: itdüğüm (S)

⁵³² baķışlaya. Ya‘nī bundan ĥalk intifā‘ ideler: -(S)

Ki bin'vāzed bi-aḥsent āsmānem: Ki aḥsent demekle āsmān beni oḥşaya.

Dāstān⁵³³ دسته گل از چمن فضایل صدق چین Deste'ī gül çemen-i feżā'il-i şıdķ çīden: Bir deste gül şıdķıñ faẓīletleri yaşıllığından devşirmek beyānındadır. و رشته اتمام سبب نظم کتاب و رشته اتمام سبب نظم کتاب Ve rişte-i itmām-ı sebeb-i naẓm-ı kitāb be-ān pīçīden: Ve kitābıñ sebeb-i naẓmı itmāmının ipligini ol bir kabẓa güle şarmak beyānındadır.

Sūḥan dībāce-i dīvān-ı 'aşķest: Söz 'aşķ dīvānının evvelidir.

Sūḥan nev-bāve-i bostān-ı 'aşķest: Söz 'aşķ bostānının turfanda yemişidir. Ya'nī 'aşķıñ sebeb-i evveli sūḥandır.

Ḥiredrā kār u bārī çün sūḥan nīst: 'Aķla bir iş güc söz gibi yokdur.

Cihānrā yādgārī çün sūḥan nīst: Cihāna bir yādigār söz gibi yokdur.

Be-'ālem her çi ez-nev ü kühen zād: 'Ālemde her ne şey ki yengiden ve eskiden toĝdı.

Çünīn gūyed sūḥan-dān k'ez sūḥan zād: Söz bilici buncılayın didi ki: Sözdən toĝdı. Ya'nī Bār-ı Ḥudānıñ kün dimesiyle vücūda geldi.⁵³⁴ Nitekim beyān ider.

Sūḥan ez-kāf u nūn dem ber-ķalem zed: Söz kāf ve nūndan nefesini ķalem üzre urdı. Ya'nī Bār-ı Ḥudā ķaleme kün didi.

ķalem ber-şafḥa-i hestī raķam zed: ķalem⁵³⁵ varlık şafḥası üstine raķam urdı. Ya'nī kün dimesiyle ķalem hāşıl oldu.

Çü şūd ķāf-ı ķalem z'ān kāf mevcūd: Çünkü ķalem ķāfı ol ķāfdan mevcūd oldu. Ya'nī çünki ķalem zuhūra geldi.

Güşād ez-çeşmeeş fevvāre-i cūd: Anıñ puñarından cömerdlik fevvāresi açıldı. *Fevvāre* fānıñ fetḥi ve vāvıñ teşdīdiyle oma didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ kaynamasıdır. Ya'nī ķalem olup olacağı

⁵³³ dāstān: - (E)

⁵³⁴ vücūda geldi: hāşıl oldu. (S)

⁵³⁵ ķalem: - (S)

cümle yazdı ve bu kâ'inât zuhûra geldi ve alâ yevmi'l-kıyâm cömerdlük çeşmesi kaynayup muḳadder olan kâinât zuhûra (E 31a) gelmekdedir.⁵³⁶

جهان باشان که در بالا و پستند Cihân-bâşân ki der-bālâ vü pestend: Cihânda olıcılar ki yukarıda ve aşağıdadırlar. (S 22a) Ya'nî ins ve melek ve sâ'ir mevcûdât.

زجوششهای آن فواره مستند Zi-cüşişhâ-yı ân fevvâre hestend: Ol fevvâre kaynayışlarından mest ve lâ-ya'kıldır. Hâşılı bu kâinâtın⁵³⁷ sırrına ve günâhına kimesne vâkıf degildir.

چو زان جوشش کند لب تکتہ رانی Çü z'ân cüşiş küned leb nûkte-rânî: Çünkü ol kaynayışdan bir nûkte sürücü söyleye. *Leb küned* ıstılâhda söyleye dimer, yâhud çünkü ol kaynayışdan tutaḳ nûkte sürücilik eyleye.

گلی باشد ز گلزار معانی Güli bâşed zi-gülzâr-ı ma'anî: Ol söz ma'anî gülistânından bir gül olur.

زند باد نفس دستش بدامان Zened bād-ı nefes desteş be-dāmân: Nefes yili, ya'nî nefes-i nâṭıka elini o gülün etegine urur.

برون آرد ز گلزارش خرامان Birün âred zi-gülzâreş hıramân: Güllükden ol gülî şalınıcı ve laṭîf olduğu hâlde taşra getürür.

کند ره بر در دروازه گوش Küned reh ber-der-i dervâze-i gûş: Yol ider kulak dervâzesi kapusına. Ya'nî gül getürücü bād-ı nefes kulak dervâzesi kapusına yol ider. Ya'nî diñleyenler ol gül-i ma'nâyı işidirler. *Dervâze* büyük açık kapu dimer.

فتد از مقدم او هوش مدهوش Fütet ez-maḳdem-i ū hûş medhûş: Ol gülün gelmesinden 'aḳl 'aḳılsız olur. Ya'nî ol kelâmın hüsniñden ve ḳulûbda te'sîrinden 'aḳl bî-iḥtiyâr olur.

کند خاطر باستقبالش اهنگ Küned ḥâtır be-istikbâleş âheng: Hâtır ol gülî istikbâle ḳaşd ider. Ya'nî aña meyl-i küllî ile meyl ider.

در آرد دل ببر چون غنچه اش تنگ Der-âred dil be-ber çün ḡonceş teng: Gönül anı sînesine ḡonce gibi tar getürür. Ya'nî ol kelâm ḳulûb-ı sâmi'inde te'sîr-i tām ile te'sîr ider.

گهی لب را نشاط و خنده آرد Gehî lebrâ neşât u ḥande âred: Ba'zı vâḳit tutaḡa sürür ve tebessüm getürür.

گه از دیده نم اندوه بارد Geh ez-dîde nem-i endüh bâred: Ba'zı vâḳit gözden ḡuşsa yaşını yağdurur.

⁵³⁶ ve alâ yevmi'l-kıyâm cömerdlük çeşmesi kaynayup muḳadder olan kâ'inât zuhûra gelmekdedir: Güyâ cömerdlük puñarı oldı. (S)

⁵³⁷ kâinâtın: zuhûrâtın (S)

Ez-ū ḥanded leb-i endūhmendān: Ol sözden ḥandeye gelür
güşşalularıñ tutağı.

V'ez-ū giryān şevēd lebḥā-yı ḥandān: Ve ol sözden ağlayıcı olur
güleğen⁵³⁸ tutaqlar.

Çü īn şān-ı İllāhī bīnem ez-vey: Çünki bu İllāha mensüb ḥālī ol
sūḥandan görem.

Ma'āza'llāh ki dāmen çīnem ez-vey: Şıgınurum Allāha ki etegimi
devşürem ol sözden. Ya'nī bāb-ı 'aşqda 'alā-ḳaderi'l-ḥāl kelām söylerim ve
söylememekden Ḥudā-yı müte'āle i'āze eylerim.

(E 31b) Bedīn mey şuğl-gīrī sāht pīrem: Bu 'aşq şarābıyla
şuğl tutucılık düzdī ve ḳoşdı pīr-i tarīḳatim baña.

Be-pīr-efşānī eknūn şuğl gīrem: Pīrlik saçmağa şimdi şuğl
tutarım. Ya'nī ḳocalık vāḳtimde⁵³⁹ 'aşq ve civānlık muktezāsını beyān iderim.

Dihem ez-dil birūn rāz-ı nihānrā: Göñlümdeñ taşra viririm⁵⁴⁰ gizlū
sırrı.

Bi-ḥandānem bi-giryānem cihānrā: ⁵⁴¹ Güldürürüm ve ⁵⁴² ağladırım
cihānı, ya'nī bu kitābı okuyanları.⁵⁴³

Kūhen şūd devlet-i Şīrīn ü Ḥusrev: Şīrīn ve Ḥusreviñ devleti.
Ya'nī anlarıñ kışşalarını beyānda te'līf olunan kitāb eskidi.

Be-şīrīnī nişānem Ḥusrev-i nev: Tatluluk ile bir yengi Ḥusrev
dökerim. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām kışşasını beyān iderim.

Ser āmed kışşa-i Leylī vü Mecnūn: Leylā ve Mecnūn kışşası başa
geldi,⁵⁴⁴ ya'nī tamām oldı ve herkes anlarıñ 'aşḳını beyānda te'līf eyledigim kitābı
okuyup istediler. Ba'zı nüşhada kışşa yir[in]e *nevbet vāḳt* olmuş.⁵⁴⁵

⁵³⁸ gülegen: gülici (S)

⁵³⁹ vāḳtimde: ḥālimde (S)

⁵⁴⁰ viririm: virdim (S)

⁵⁴¹ -: gāhī (S)

⁵⁴² -: gāhī (S)

⁵⁴³ ya'nī bu kitābı okuyanları: -(S)

⁵⁴⁴ başa geldi: - (S)

کسی دیگر سر آمد سازم اکنون Kesī dīger ser āmed sāzem eknūn: (S 22b) Şimdi bir gayrı kimesneyi başa gelmek yasayam. Ya'nī āhīr kimesneniñ 'aşkıñı beyānda dahı bir dāstān söyleyem. Murād Zelīhādır.

چو طوطی طبع را سازم شکرخا Çü tūtī ṭab'rā sāzem şeker-hā: Tūtī kuşu gibi tab'ımı şeker çiyneyici eyleyem.

ز حسن یوسف و عشق زلیخا Zi-ḥüsn-i Yūsuf u 'aşk-ı Zelīhā: Yūsuf 'aleyhi's-selāmiñ ḥüsniñden ve Zelīhāniñ 'aşkıñdan.

خدا از قصها چون احسنش خواند Hudā ez-kışşahā çün aḥseneş ḥ'ānd: Hudāy te'ālā ḥazretleri çünki kışşalardan aña aḥsen okudı. Nitekim aḥsenü'l-kışaş buyurdı.

Be-ḥüsn-i vech ez-ān ḥ'āhem süḥān rānd: Aḥsen-i vech ile ol kışşadan söz sürsem gerek.

چو باشد شاهد آن وحی منزل Çü bāşed şāhid-i ān vaḥy-i menzil: Çünki evvel kışşanıñ şāhidi vaḥy-i menzil oldı.⁵⁴⁶

Ne-bāşed kizbrā imkān-ı medḥal: Yalanıñ aña dāḥil olmaḥ imkānı olmaz.⁵⁴⁷

Ne-gerded ḥāṭır ez-nā-rāst ḥursend: Ḥāṭır toğrı olmayan sözden kāni' olmaz.

Ve ger ḥod güyī ānrā rāst-mānend: Her kaçan ḥaḳīḳatde anı toğrı gibi diyesin.

Süḥānrā zīverī çün rāstī nīst: Söze bezek ve zīnet toğrılık gibi degildir.⁵⁴⁸

Cemāl-i meh be-cüz nā-kāstī nīst: Ayıñ ḥüsn ü cemālī tamām olmağıñ gayrıyla degildir. Ya'nī ay ki on beşler cemālī tamām olur, kezālik sözdeki toğrı (E 32a) olur, kemālını bulur. *Kāst* eksilmekdir, *nā-kāst* eksilmemek. Murād ay tamāmını bulmaḳdır.

⁵⁴⁵ herkes anlarıñ 'aşkıñı beyānda te'līf eyledigim kitābı okuyup istediler. Ba'zı nüshada kışşa yire nevbet vāḳī' olmuş: ehl-i diller ol kışşayı gūş eyledi. (E)

⁵⁴⁶ oldı: ola (S)

⁵⁴⁷ dāḥil olmaḥ imkānı olmaz: imkān-ı medḥali olmaya, ya'nī aña yalandan dāḥil olmaḥ mümkün olmaya (S)

⁵⁴⁸ degildir: yokdur (S)

از آن صبح نخستین بی فروغست Ez-ān şubḥ-ı nuḥūstīn bī-fürūgest: Ol sebebdan şubḥ-ı evveliñ aydınlığı yokdur.

که لاف روشنی از وی دروغست Ki lāf-ı rūšenī ez-vey dūrūgest: Ki aydınlık lāfı andan yalandır.

چو صبح راستین از صدق دم زد Çü şubḥ-ı rāstīn ez-şıdḳ dem zed: Çünkü şubḥ-ı şādık şıdḳından nefes urdı.

زخوَر بر آسمان زرین علم زد Zi-ḥūr ber-āsmān zerrīn ‘alem zed: Güneşden gök üstine altun ‘alem urdı.

بصنعت گر بیارایی دروغی Be-şan‘at ger biyārāyī dūrūḡī: Şan‘atla eger bir yalanı bezeyesin.

نگیرد زان چراغ وی فروغی Ne-gīred z‘ān çerāḡ-ı vey fūrūḡī: Ol tezyīnden yalanıñ çerāḡı bir aydınlık tutmaz.

چرا دوزی بقد زشت دیبا Çirā dūzī be-ḳadd-i zişt dībā: Niçün dikersin çirkīn kimesneniñ ḳaddine dībā kaftān.

چو از دیبا نگرده زشت زیبا Çü ez-dībā ne-gerded zişt zībā: Çünkü dībā kaftāndan çirkīn yaraşıklı olmaz.

ز دیبا زشت زیبایی نیابد Zi-dībā zişt zībāyī ne-yābed: Dībā kaftānından çirkīn yaraşıklık bulamaz.

ولی دیبا سوی زشتی شتابد Velī dībā sūy-ı ziştī şitābed: Velīkin dībā çirkīnlik tarafına iver.

Ya‘nī yaraşıksız kimesne üzerinde dībā ‘abā görünür.⁵⁴⁹

رخ گلرنگرا گلگونه باید Ruḥ-ı gül-rengṛā gülgüne bāyed: Gül renkli yañağa englik gerek.

Ya‘nī şol kızılca nesne ki ‘avratlar yüzlerine sürünürler, anı gül gibi kızıl yañağa sürmek gerek.

کش از گلگونه گلرنگی فزاید K’eş ez-gülgüne gül-rengī fezāyed: Ki ol yañaḡıñ englikden gül renkligi arta.

چو گلگونه بروی تیره مالی Çü gülgüne be-rūy-ı tīre mālī: Çü gülgüneyi bulanık ve ḳabīḥ yüze sürtesin.

نه بیند دیده زان جز تیره حالی Ne-bīned dīde z‘ān cüz tīre ḥālī: Göz görmez ol yüzden bulanık ḥālīḳdan ḡayrī. Ya‘nī baḳan kimesnelere ḳabīḥ görünür. Ḥāşılı kızb olan ḡikāyeler her ne ḳadar revnaḳlı ve leṭāfetli söylense yine sāmi‘īne andan nefret gelür.

⁵⁴⁹ yaraşıksız kimesne üzerinde dībā ‘abā görünür: zişt rüsüyla kaftan daḡı ḳabīḥ görünür. (S)

ز معشوقان چو یوسف کس نبوده Zi-ma‘şūkān çü Yūsuf kes ne-būde: Ma‘şūklarda Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi kimesne olmamıştır. Zīrā pederi ve ‘ammesi ve Zelīhā anı ma‘şūk idindiler. Belki ahālī-i (S 23a) Mısrıñ küllisi anı ma‘şūk idindi. Belki Ādem ‘aleyhi’s-selām dağı ‘ālem-i ervāhda anı ma‘şūk idindi.

جمالش از همه خوبان فروده Cemāleş ez-heme hūbān füzūde: Anıñ cemālī dükeli güzellerden artıķ idi. Nitekim hūsnī naşş-ı Qur’ānla şābitdir. Bu iki mısrā’ıñ āhırinde edāt-ı haber yāhūd būd lafzı muķadderdir.

ز خوبان هر که را ثانی ندانند Zi-hūbān her kirā şānī ne-dānend: Güzellerden⁵⁵⁰ her kimiñ ki ikincisini (E 32b) bilmezler.

ز اول یوسف ثانیث خوانند Zi-evvel Yūsuf-ı şānīş h’ānend: Evvel emrden aña Yūsuf-ı şānī oķurlar.

Ne-būd ez-‘āşıkān kes çün Zelīhā: ‘Āşıklardan kimesne Zelīhā gibi olmadı.

Be-‘aşķ ez-cümle būd eفزūn Zelīhā: ‘Aşķda cümleden⁵⁵¹ artıķ idi Zelīhā.

ز طفلی تا به پیری عشق ورزید Zi-tıflī tā be-pīrī ‘aşķ verzīd: Çocuklukdan pīrlige dek ‘aşķa öykündi ve ‘aşķı kendüye ‘ādet idindi.

Be-şāhī vü esīrī ‘aşķ verzīd: Şāhlık hālinde ve esīrlık hālinde ‘aşķı pīşe idindi.

Pes ez-pīrī vü ‘acz ü nā-tüvānī: Pīrlıkden ve ‘aczden⁵⁵² ve ķādırsızlıkden şoñra.

Çü bāzeş tāze şūd ‘ahd ü cüvānī: Çünki yine civānlık zamānı tāze oldı. Bu beyt mā-ba’dına merhūndur.

Be-cüz rāh-ı vefā vü ‘aşķ nes’purd: Vefā ve ‘aşķ yolından ğayrıya ışmarlanmadı.

Ber-ān zād u ber-ān būd u ber-ān mürd: Anıñ⁵⁵³ üzerine toĝdı ve anıñ⁵⁵⁴ üzerine idi eyyām-ı ‘ömri ve anıñ⁵⁵⁵ üzerine öldi. Ya’nī bā’ış-i fevti⁵⁵⁶ yine ‘aşķ oldı.

⁵⁵⁰ güzellerden: hūblardan (S)

⁵⁵¹ cümleden: cümle (E)

⁵⁵² ‘aczden: ‘aczlikden (S)

درین نامه سخن رانم زهر يك Der-īn nāme sūḥan rānem zi-her yek: Bu nāmede söz sürerim her birinden sevk-i kelām eylerim.

بخامه گوهر افشانم زهر يك Be-ḥāme gevher-efṣānem zi-her yek: Her birinden kalem ile cevher saçarım.

بهر نقدی کز ایشان خرج سازم Be-her naqdī k'ez-īṣān ḥarc sāzem: Her bir naqdī ki anlardan ḥarc eyleyem. Ya'nī her bir ḥāzır olan kelāmı ki anlarıñ ḥālını beyānda ḥarc eyleyem.

ز حکمت تازه گنجی درج سازم Zi-ḥikmet tāze gencī derc sāzem: Ḥikmetden bir tāze ḥazīne cem' eyleyem.

طمع دارم که ناگه گر شکر فی Tama' dārem ki nāgeh ger şigerfī: Tama' tutarım ki nāgeh⁵⁵⁷ bir ulu kimesne. *Şigerf* şīn-ı mu'cemeniñ kesri ve kāfiñ fethiyledir.

بخواند زین محبت نامه حرفی Bi-ḥāned z'īn muḥabbetnāme ḥarfī: Bu muḥabbetnāmeden bir ḥarf okuya.

نتابد نامه سان بر روی من پشت Ne-tābed nāmesān ber-rūy-ı men pūšt: Benim yüzüm üzerine nāme gibi arka bükme. Ya'nī nāme tayy olundığı gibi üslūbla ol daḥı bu kitābdan i'rāz eylemeye.

نساید خامه سان بر خرفم انگشت Ne-sāyed ḥāmesān ber-ḥarfem engüšt: Kalem gibi ḥarfım üzerine barmak sürmeye ve kelāmıma ta'arruż eylemeye.

بدور دور اگر بیند خطایی Be-dūr-ā-dūr eger bīned ḥaṭāyī: İraḳdan ırağa⁵⁵⁸ eger bir ḥaṭā göre.

نیارد بر سر من ماجرای Ne-yāred ber-ser-i men mācerāyī: Benim başım üzerine bir mācerā getürmeye ve bu ḥaṭāsı var dimeye.

بقدر وسع در اصلاح کوشد Be-ḳadr-i vūs' der-ışlāḥ kūşed: Vūs'i miḳdārı ışlāḥa dūrüşe. Ya'nī ḥaṭā ve ḥalel ihām iden mevāzı'ı bi-ḳaderi'l-imkān te'vīl eyleye. (E 33a)

و گر اصلاح نتواند ببوشد Ve ger ışlāḥ net'vāned bi-pūşed: Ve eger ışlāḥ mümkin⁵⁵⁹ olmazsa setr eyleye ve ol ḥaṭāyı izhār eylemeye.

⁵⁵³ anıñ: 'aşk (S)

⁵⁵⁴ anıñ: 'aşk (S)

⁵⁵⁵ anıñ: 'aşk (S)

⁵⁵⁶ fevti: helāki (S)

⁵⁵⁷ nāgeh: - (S)

⁵⁵⁸ ıraḳdan ırağa: uzakdan uzağa (S)

⁵⁵⁹ mümkin: ḳādir (S)

Dāstān-ı neşr⁵⁶⁰ داستان شمع جمال یوسفی Dāstān-ı şem‘-i cemāl-i Yūsufi: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma menşūb olan cemālīñ şem‘i hikāyesini افروختن در شبستان غیب Der-şebistān-ı ġayb efrūhten: Ġayb cāme-ḥ‘ābında ışıklandırmak beyānındadır.⁵⁶¹ *Der-şebistān-ı ġayb*dan murād ‘ālem-i ervāḥdır. آدمرا و به پروانه Adma Ve be-pervāne-i ādemrā: (S 23b) Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ gōñli pervānesi سوختن آن فروغ Be-müşāhede-i fūrūġ-ı ān sūhten: Ol cemālīñ aydınlığını görmek ile göyünmek beyānındadır. V‘allāhu te‘ālā a‘lem.

Nazm⁵⁶² گهر سنجان دریای معانی Güher-sencān-ı deryā-yı ma‘ānī: Ma‘ānī deryāsıñıñ cevherini tartaıcılar.

ورق خوانان وحی آسمانی Varāḥ-ḥ‘ānān-ı vaḥy-i āsmānī: Vaḥy-i āsmānīniñ varāḥını okuyıcılar. Ya‘nī müfessirīn ve muḥaddiṣīn ve mu‘aḥḥirīn raḥmetu’llāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn.

چو تاریخ جهان کردند آغاز Çü tārīḥ-i cihān kerdend āġāz: Çünki cihānıñ tārīḥine şürü‘ eylediler.

چنین دادند از آدم خبر باز Çünīn dādend ez-Ādem ḥaber bāz: Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan ḥaberi buncılayın virdiler. *Bāz* böyle maḳāmlarda te‘kīd ifāde ider ancak.

که چون چشم جهان بینش گشادند Ki çün çeşm-i cihān-bīneş güşādend: Çünki Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ cihān görücü gözini açdılar. Edāt-ı cem‘ ta‘zīm içündür. Ya‘nī Bār-ı Hudā ki aña başar virdi.

برو اولاد اورا جلوه دادند Ber-ū evlād-ı ūrā cilve dādend: Anıñ üzerine evlādı⁵⁶³ ‘arz-ı cemāl eylediler.

صفوف انبیا یکجا پس و پیش Şufūf-ı enbiyā yek cā pes ü pīş: Enbiyā ‘aleyhimu’s-selām şafları bir yerde ‘inda’llāh rütbelerine göre kimi gerü ve kimi ilerü.

ستاده هر صفی در پایه خویش Sitāde her şaḫ der-pāye-i ḥ‘īş: Her bir şaf kendü mertebesinde durmuş idi.

صفوف اولیا قائم دگر جا Şufūf-ı evliyā kâ‘im diger cā: Evliyā-yı kirām şafları tırtıcı bir ġayrı yerde.⁵⁶⁴

⁵⁶⁰ dāstān-ı neşr: - (E)

⁵⁶¹ beyānındadır: beyānında (E)

⁵⁶² nazm: - (E)

⁵⁶³ anıñ üzerine evlādı: Ādem ‘aleyhi’s-selām üzerine evlādı ya‘nī ervāḥ-ı evlādı (S)

پا Nihāde der-maḳām-ı pey-revī pā: Enbiyā ‘aleyhimu’s-selām⁵⁶⁵ ardınca gidicilik maḳāmında ayak ḳomuşlar idi.

گروهی با شکوه پادشاهی Gürühī bā-şüküh-ı pādşāhī: Bir bölük kimesne pādīşāhlık heybet ve ‘azametiyle.

بتاج شوکت و شاهی مباهی Be-tāc-ı şevket ü şāhī mübāhī: ‘Azamet tācıyla ve şāhlığıyla güvenici ve iftiḥār idici oldukları ḥālde,⁵⁶⁶ ya’nī bir ṭarafda daḥı pādīşāhān gürühı ṭurmuş idi.

ستاده صف بصف دیگر خلائق Sitāde şaf-be-şaf dīger ḥalāyık: Ğayrı ḥalāyık daḥı şaf-be-şaf ṭurmuş.

به ترتیب خوش و دستور لایق Be-tertib-i ḥoş u düstūr-ı lāyık: Ḥoş tertīb ile ve herkesiñ ḥāline lāyık ḳānūnla.

چو آدم سوی آن مجمع نظر کرد Çü Ādem sūy-ı ān mecma‘ naẓar kerd: Çünki Ādem ‘aleyhi’s-selām (E 33b) ol mecma‘ ṭarafına naẓar eyledi.

ز هر جمعی تماشای دگر کرد Zi-her cem‘ī temāşā-yı dīger kerd: Her bir cem‘den bir gūne seyr eylemek eyledi.

بچشمش یوسف آمد چون یکی ماه Be-çeşmeş Yūsuf āmed çün yekī māh: Anıñ gözine Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bir ay gibi geldi.

نه مه خورشید اوج عزت و جاه Ne meh ḥūrşīd-i evc-i ‘izzet ü cāh: Ay degil mertebe ve ‘izzet burcınıñ güneşi idi.

چو شمع انجمن زان جمع ممتاز Çü şem‘-i encümen z’ān cem‘-i mümtāz: Meclisi çerāğı gibi ol güzīde cem‘den.

میان جمع شمع آسا سر افراز Miyān-ı cem‘ şem‘āsā ser-efrāz: Cem‘ ortasında çerāğ gibi baş yüceldici idi.

جمال نیکوان در پیش او گم Cemāl-i nīkuvān der-pīş-i ū güm: İyüleriñ cemālī anıñ ḥüsni öñinde belürsüz idi.

چنان کز پرتو خورشید انجم Çünān k’ez-pertev-i ḥūrşīd encüm: Ancılayın ki⁵⁶⁷ güneşiñ pertevinden yıldızlar.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ evliyā-yı kirām şafları ṭurıcı bir Ğayrı yerde: bir Ğayrı yerde evliyā şafları ṭurıcıdur. (S)

⁵⁶⁵ ‘aleyhimu’s-selām: - (S)

⁵⁶⁶ idici olduklar ḥālde: idiciliğiyle (S)

⁵⁶⁷ ancılayın ki: - (S)

Ridā-yı dil-berī efkende ber-düş: Dil-berlik hil‘atini omuzı üzerine şalmış idi.

Fedā-yı hāk-i pāyeş şad ridā pūş: Anıñ ayağı toprağına fedā olsun yüz ridā örtinici.⁵⁶⁹

Kemāl-i hüşneş ez-endīşe bīrūn: Anıñ hüşniniñ kemālī endīşeden taşra idi.

Zi-ḥadd-i ‘aql-ı fikret-pīşe bīrūn: Fikr-pīşelü ‘aqlıñ ḥaddinden taşra idi. *Fikret*de tā ‘alāmet-i naḳldır. Ya‘nī bir (S 24a) lafz ‘Arabīden Fārsīye naḳl olunmaḳ murād olunsa āḥirine bir hā-yı resm veyā bir tā getürürler.

Be-püşteş hil‘at-i luṭf-ı İlāhī: Anıñ arḳasında Bār-ı Ḥudānıñ luṭfi hil‘ati var idi.

Be-farḳeş tāc-ı ferr-i pādşāhī: Anıñ mübārek başında pādīşāhlık devleti tācı. Ya‘nī arḳasında hil‘at-i luṭf-ı İlāhī başında tāc-ı pādīşāhī⁵⁷⁰ var idi.

Cebīneş maṭla‘-ı nūr-ı sa‘ādet: Anıñ mübārek alnı sa‘ādet şubḥınıñ maḥall-i ṭulū‘ı idi.

Şeb-i ḡayb ez-ruḡeş rüz-ı şehādet: Ḡayb gicesi anıñ mübārek yañağından şehādet gündüzi idi. Nūre’d-dīn nevvera’llāhu merḳadehu ḥazretleri bu beytin hāmişinde buyurmuşlar:⁵⁷¹ *Fīhi inneḥū yufhemu min hazā en yekūne eḡḏalu min-ḥātemi’n-nebiyyīn ve seyyidi’l-mürselīn fi’l-mertebeti ve’l-‘izzeti lākinne leyse kezālik bel hüve eḡḏalu min Yūsufe ve mimmen hüve eḡḏalu min Yūsufe fel-medḥu bīmā lā-yunāsibu lil-mubālaḡati illā en yehuşşu’l-murādu bi-ḳarineti’l-maḳāmi.*⁵⁷²

Heme peygamberān ez-pīş ü ez-pes: Dükeli peygamberler ilerüden ve gerüden. Ya‘nī herkes kendü maḳāmında tūrurlar.

Zi-zulmethā-yı cismānī muḳaddes: Zulemāt-ı cismāniyyeden. Ya‘nī ma‘āşīden muḳaddes ve ma‘şūmdurlar.

⁵⁶⁸ - : belürsüz olan gibi (S)

⁵⁶⁹ anıñ ayağı toprağına fedā olsun yüz ridā örtinici: yüz ridā örtünücü anıñ hāk-i pāyına fedā olsun. (S)

⁵⁷⁰ ya‘nī arḳasında hil‘at-i luṭf-ı İlāhī başında tāc-ı pādīşāhī : - (E)

⁵⁷¹ buyurmuşlar: buyurmuş (S)

⁵⁷² Bundan anlaşılır ki muhakkak ki o nebilerin sonuncusundan ve gönderilenlerin efendisinden mertebe ve izzette daha faziletlidir ama böyle değildir. Aksine O (Hz. Peygamber), Yusuf’tan ve Yusuf’tan faziletli olanlardan daha faziletlidir. Münasip olmayan ifadelerle medh, amaç bulunduğu yer karinesiyle sınırlanmadıkça mübalağa içindir.

همه ارواح قدس بی کم و کاست Heme ervāḥ-ı ḳuds-i bī-kem ü kâst: (E 34a) Dükeli pāk rūḥlar. Ya‘nī ervāḥ-ı evliyā noḳṣānsız.

علمها بر کشیده از چپ و راست ‘Alemhā ber-keṣīde ez-çep ü rāst: Sancaklar çekilmiş⁵⁷³ sağdan ve soldan.

درین محرابه خورشید قندیل Der-īn mihrābe-i ḥūrṣīd-ḳandīl: Bu güneş ḳandīlli mihrāb şekilli āsmānda.

فکنده غلغل تسبیح و تهلیل Fekende ḡulḡul-ı tesbīḥ ü tehlīl: Ol ervāḥ tesbīḥ ve tehlīl āvāzını ṣalmış idi.

از آن جاه و جلال آدم عجب ماند Ez-ān cāh u celāl Ādem ‘aceb mând: Ol mertebe ve ‘aẓametden Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘aceb ḳaldı.

بعنوان تعجب زیر لب راند Be-‘unvān-ı ta‘accüb zīr-i leb rānd: Ta‘accüb üslūbıyla tutaḳ altında sürdi. Ya‘nī āheste didi.

که یارب این درخت از گلشن کیست Ki yā Rāb īn dıraḥt ez-ḡulṣen-i kīst: Ki yā Rab bu āḡac kimiñ ḡüllüḡin[den]dir?⁵⁷⁴

تماشاگاه چشم روشن کیست Temāṣāḡāḡ-ı çeṣm-i rūṣen-i kīst: Kimiñ aydın ḡöziniñ seyrāḡāḡıdır?

برو این پرتو دولت چرا تافت Ber-ū īn pertev-i devlet çirā tāft: Anıñ üzerine bu devlet şu‘lesi niçün ıldıradı?

جمال و جاه چندین از کجا یافت Cemāl ü cāh çendīn ez-kücā yāft: Bu ḳadar cāh u cemālī ḳandan buldı?

خطاب آمد که نور دیده تست Ḥiṭāb āmed ki nūr-ı dīde-i tüst: Ḥiṭāb-ı ‘izzet geldi ki seniñ ḡözün nūrıdır.

فرح بخش دل غم دیده تست Feraḥ-baḡṣ-ı dil-i ḡam-dīde-i tüst: Senin ḡamıñ ḡörmüş ḡöñlüñe ṣādлік baḡıṣlayıcıdır.

ز باغستان یعقوبی نهالیست Zi-bāḡistān-ı Ya‘ḳūbī nihālīst: Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāma mensüb bāḡistāndan bir fidāndır.

ز صحرای خلیل الله غزالیست Zi-ṣaḡrā-yı Ḥalīlu’llāḡ ḡazālīst: İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selām ṣaḡrāsından bir ceyrān ḳuzısıdır.⁵⁷⁵

⁵⁷³ çekilmiş: çekmişler (S)

⁵⁷⁴ ḡüllüḡin[den]dir: ḡülistānındandır (S)

⁵⁷⁵ ceyrān ḳuzusıdır: geyik yavrusı idi. (S)

Zi-Keyvān büg'zered eyvān-ı cāheş: Anıñ mertebesiniñ eyvānı Zühāl yıldızını geçer⁵⁷⁶ ve kadri felek-i sābi'den a'lā olur.

Zemīn-i Mısr bāşed tahtgāheş: Mısr zemīni anıñ tahtgāhı olur.

Zi-bes hūbī ki der-rūyeş 'ayānest: Güzellik keşretinden ki anıñ yüzinde 'ayāndır.

Ḥased-engīz-i hūbān-ı cihānest: Dūnyā güzelleriniñ ḥased kıparıcısıdır. Ya'nī anıñ hūsni cümle güzelleriñ ḥasedine bā'ış olur.

Küned rūy-ı türā āyīne-dārī: Ey Ādem seniñ yüzine āyīne tutuculuk ider.

Bi-baḥşeş z'ānçı der-gencīne dārī: Aña⁵⁷⁷ baḥş eyle ol hūsnden ki (S 24b) ḥazīneñde tutarsın. Bu kelimadan müstefād olan oldur ki Bār-ı Ḥudā takṣīm-i cemali Ādem 'aleyhi's-selāma tefvīz eyledi. *Va'llāhu a'lem bi-hakīkati'l-ḥāl*.⁵⁷⁸

Bi-güft īnek der-i iḥsān gūşādem: Ādem 'aleyhi's-selām didi: İşte iḥsān kıpusını açdım.

Zi-şeş dāneg cemāleş çār dādem: Altı (E 34b) dāneg cemālden aña dördini virdim. *Dāneg* 'ām kıtında bir dirhemini rub'ıdır ve ehl-i hīsāb kıtında bir mişkāliñ sūdüsüdür. Ta'rīb idüp dānķ dirler. Bu maķāmda murād muṭlaķ ḥişşedir. Ḥāşılı hūsniñ⁵⁷⁹ altı cüz'inden dört cüz'ini Yūsuf 'aleyhi's-selāma ve iki cüz'ini sā'ir dūnya güzellerine virdim.

Ez-ān hūbī ki bāşed dil-berānrā: Ol güzellikden ki dil-berler içün olur.

Dü baḥş ūrā yekī mer dīgerānrā: İki ḥişşe aña bir ḥişşe sā'ir dil-berlere. *Mer* lām-ı cārre ma'nāsınadır. Meşelā mer fülān, fülāna ve fülāniñ dimekdir.

Pey-i nesh-i bütān dürc er gūşāyed: Maḥbūblarıñ hūsniñi bozmaķ içün eger güzellik ḥoķķasını aç. Ya'nī 'ālem-i eşbāḥda ki zuhūra gele.

⁵⁷⁶ geçer: mūrūr eyler. (S)

⁵⁷⁷ aña: Yūsuf (S)

⁵⁷⁸ Doğrusunu Allah bilir.

⁵⁷⁹ hūsniñ: seniñ (S)

خط حسن همه تلتش نماید Haṭ-ı ḥüsn-i heme şulşeş nümāyed: Dükeli maḥbūblarıñ ḥaṭlarınıñ ḥüsni aña üç ḥişşeden bir ḥişşe görünür. *Hatt* maḥbūblarıñ şaḳal yerinde ḳarınca ayağı gibi ürperen mülardır ki ‘uşşāḳ beyninde sevgilidir. Zıkrü’l-cüz’ ve irādetü’l-kül ḳabīlindendir yāḥud anıñ ḥaṭṭ-ı neshisi ‘indinde sâ’ir maḥbūblarıñ⁵⁸⁰ ḥüsn-i ḥaṭları şülüş ḥaṭṭı görünür. Ḥaṭṭ-ı şülüş ise ḥaṭṭ-ı nesiḥden be-ğāyet dūndur.

پس آوردش بسوی سینه خویش Pes āverdeş be-sūy-ı sīne-i ḥıṭş: Andan şoñra Ādem ‘aleyhi’s-selām anı kendü sīnesi ṭarafına getürdi.

صفا بخش از دل بی کینه خویش Şafā-baḥş ez-dil-i bī-kīne-i ḥıṭş: Kendü kinsiz gönünden şafā-baḥş itdigi ḥālde. Ya’nī iḥlāş ile muḥabbet izḥār eyleyerek.⁵⁸¹

زمهر خویشان کردش خبردار Zi-mihr-i ḥıṭşten kerdeş ḥaber-dār: Ādem ‘aleyhi’s-selām⁵⁸² kendü muḥabbetinden anı ḥaber-dār eyledi.

به پیشانی زدش بوسه پدروار Be-pīşānī zedeş buse pedervār: Alnını öpdı peder gibi. *Buse zed* öpdı dimekdir.

چو گل از ذوق فرزندی بشگفت Çü gül ez-zevḳ-i ferzendīş büş’güft: Anıñ oğulluğı⁵⁸³ zevḳinden gül gibi açıldı. Ya’nī be-ğāyet mesrūr oldu.

چو بلبل بر گل رویش دعا گفت Çü bülbul ber-gül-i rüyeş du‘ā güft: Bülbul gibi anıñ⁵⁸⁴ gül yüzine du‘ā didi.

نیهال جمال یوسف را از بهارستان غیب بباغستان شهادت آوردن Dāstān-ı dīger neşr⁵⁸⁵ Nihāl-i cemāl-i Yūsuf ez-bahāristān-ı ḡayb be-bāḡistān-ı şehādet āverden: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cemālī fidānını ḡayb bahāristānından şehādet bāḡistānına getürmek. و باب دیده یعقوب و Ve be-āb-ı dīde-i Ya‘ḳūb ve hevā-yı dil-i Zelīḥā perverden: Ve Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāmıñ gözi şuyıyla ve Zelīḥānıñ gönli hevāsıyla ol fidānı beslemek beyānındadır.

⁵⁸⁰ maḥbūblarıñ: - (E)

⁵⁸¹ eylerek: iderek (S)

⁵⁸² Ādem ‘aleyhi’s-selām: - (E)

⁵⁸³ oğulluğı: oğulları (S)

⁵⁸⁴ anıñ: - (S)

⁵⁸⁵ dāstān-ı dīger neşr: - (S)

Nazm⁵⁸⁶ درین نوبتگه صورت پرستی Der-īn nevbetgeh-i şūret-perestī: Bu (E 35a) şūrete tapıcılık nevbet yerinde, ya'nī dünyāda.

هستی Zened her kes be-nevbet kū-s-ı hestī: Herkes nevbetle varlık kū-sını urur. *Kūs* tabl-ı kebīr ma'nāsınadır.

حقیقت را بهر دوری ظهور است Ḥaḳīḳatrā be-her devrī zuhūr est: Bulunmağın her bir devrde zuhūrı vardır.

اسمی در جهان افتاده نور است Zi-ismī der-cihān ūftāde nūr est: Bir isimden cihānda nūr vāḳi' olmuştur. Ya'nī her 'aşırda bir nebīnin ism-i şerīfi dünyāyı ġarḳ-ı nūr⁵⁸⁷ eylemiştir.

اگر عالم بیک دستور مادی Eger 'ālem be-yek düstūr mādī: Eger 'ālem bir ḳānūnla ḳalaydı. بسا انوارگان مستور مادی Besā envāregān mestūr mādī: (S 25a) Çok nūrlu laṭīf maḥbūblar örtülü⁵⁸⁸ ḳalaydı, vücūda gelmeye idi. *Envāregān* aşlı envāre āndır. Envār cem'-i nūrdur. Āḥirindeki hā edāt-ı naḳldır. Ya'nī 'Arabīden 'Acemīye naḳle nişāndır. Elif nūn edāt-ı cem'dir. Āḥirinde⁵⁸⁹ hā-yı resmī olan kelimeye elif ü nūn-ı cem' dāḥil olmalı olsa hā-yı resmīyi kāf-ı 'Acemīyle ibdāl iderler ḥ'ācegān ve bendegān gibi.

گر از گردون نگرده نور خور گم Ger ez-gerdūn ne-gerded nūr-ı ḥūr gūm: Eger felekden güneşin nūrı belürsüz olmaya.

نگیرد رونقی بازار انجم Ne-gīred revnaḳī bāzār-ı encūm: Yıldız bāzārı bir revnaḳ tutmaz.

زمستان از چمنن بار ار نه بندد Zemistān ez-çemen bār er ne-bended: Kış eger çemenden yükini bağlamaya.

ز تاثیر بهاران گل نخندد Zi-te'sīr-i bahārān gül ne-ḥanded: Bahārlar te'sīrinden gül teessüm itmez, ya'nī açılmaz.

چو آدم راخت ازین محرابگه بست Çü Ādem raḥt ez-īn miḥrābgeh best: Çünkü Ādem 'aleyhi's-selām raḥtını bu miḥrāb yerinden bağladı. Ya'nī āhirete rıḥlet eyledi.

بجایش شیت در محراب بنشست Be-cāyeş Şīt der-miḥrāb bin'sest: Miḥrābda anın yerinde Şīt 'aleyhi's-selām oturdu.

⁵⁸⁶ nazm: - (E)

⁵⁸⁷ nūr: - (S)

⁵⁸⁸ örtülü: mestūr (S)

⁵⁸⁹ āḥirinde: āḥirindeki (S)

Çü vey hem reft kerd āgāz İdrīs: Çünki o daḥı⁵⁹⁰ gitdi İdrīs ‘aleyhi’s-selām şürū‘ itdi.

Der-īn telbīshāne ders-i tedrīs: Bu telbīshānede ders okutmağa ‘alā-ṭarīki’t-tecrīd,⁵⁹¹ ya ‘nī izhār-ı nübüvvet idüp teblīg-i aḥkāma.

Çü şüd tedrīs-i İdrīs āsmānī: Çünki İdrīsīñ tedrīsī āsmānī oldı. Ya ‘nī çünki⁵⁹² semāya şu‘ūd eyledi. Nitekim Bār-ı Hudā buyurmuşdur:

{وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا}⁵⁹³

Be-Nūḥ üftād dīnrā pāsbānī: Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma düşdi dīne hıfz idicilik.⁵⁹⁴

Be-tūfān-ı fenā çün ğarḳa şüd Nūḥ: Çünki Nūḥ ‘aleyhi’s-selām fenā tūfānına ğarḳ oldı. Ya ‘nī çünki⁵⁹⁵ fānī oldı. Ġarḳadaki hā ‘alāmet-i naḳldır.

Şüd īn der ber-Ḥalīlu’llāh meftūḥ: (E 35b) Bu bāb-ı nübüvvet Ḥalīlu’llāh üzerine açılmış⁵⁹⁶ oldı.

Çü ḥ‘ān-ı ni‘meteş çīdend ez-āfāk: Çünki anıñ ni‘meti sofrasını eṭrāfdan devşirdiler. Ba‘zı nüshada ni‘met yerine *da‘vet* vāḳı‘ olmuşdur.

Muvaffaḳ şüd be-ān infāk İshāk: Ol ni‘meti infāka İshāk ‘aleyhi’s-selām⁵⁹⁷ muvaffaḳ oldı.

Ez-īn hāmūn şüd ū rāh-ı ‘adem-kūb: Bu dünyā şahrāsından ol daḥı⁵⁹⁸ ‘adem yolını dögücü oldı. Darb-ı seyrinden kināyedir. Ya ‘nī çünki mürteḥil-i dār-ı beḳā oldı.

Zed ez-kūs-ı hüda gülbang-ı Ya‘kūb: Hidāyet kūsından Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām āvāz urdı.

⁵⁹⁰ o daḥı: İdrīs ‘aleyhi’s-selām (S)

⁵⁹¹ ‘alā-ṭarīki’t-tecrīd: - (S)

⁵⁹² çünki: - (S)

⁵⁹³ Kur‘an-ı Kerim, Meryem Suresi, Ayet 57: “Biz onu yüce bir yere yükselttik.”

⁵⁹⁴ Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma düşdi dīne hıfz idicilik: dīne hıfz idicilik Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma düşdi. (S)

⁵⁹⁵ çünki: - (S)

⁵⁹⁶ açılmış: meftūḥ (S)

⁵⁹⁷ ol ni‘meti infāka İshāk ‘aleyhi’s-selām: ol infāk-ı ni‘mete veyā infāk-ı da‘vete İshāk ‘aleyhi’s-selām (S)

⁵⁹⁸ ol daḥı: İshāk ‘aleyhi’s-selām (S)

چو یعقوب از عقب زین کار دم زد Çü Ya'küb ez-'aḳab z'īn kār dem zed: Çünki Ya'küb 'aleyhi's-selām İshāḳ 'aleyhi's-selāmdan şoñra bu nübüvvet 'amelinden nefes urdı.

ز حدّ شام بر کنعان علم زد Zi-ḥadd-i Şām ber-Ken'ān 'alem zed: Şām ḥaddinden Ken'ān üzerine 'alem urdı. Ya'nī Şāmdan rıḥlet idüp Ken'ānda temekkün eyledi.

اقامت را بکنعان محمل افکند İḳāmetrā be-Ken'ān maḥmil efkend: Muḳīm olmak için Ken'āndan maḥmil şaldı. *Mahmil* sefer devesine dirler.

فِتَادَشْ درِ فِزَايَشْ مال و فرزند Fütādeş der-fezāyeş māl u ferzend: Anıñ⁵⁹⁹ māl ve veledi artınışa düşdi. Ya'nī gün-be-gün māl ve evlādı teraḳḳīde oldı.

شمار کوسفندش از بز و میش Şumār-ı gūsfendeş ez-büz ü mīş: Anıñ tavarınıñ 'adedi keçiden ve koyundan.

در آن وادی شد از مور و ملخ بیش Der-ān vādī şüd ez-mūr u melaḥ bīş: Ol Ken'ān deresinde ḳarınca ve çekirgeden ziyāde oldı. (S 25b)

پُسر بیرون ز یوسف یازده داشت Püser bīrūn zi-Yūsuf yāzdeh dāşt: Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan⁶⁰⁰ taşra on bir oğul tıtdı.

ولی یوسف درون جانش ره داشت Velī Yūsuf derūn-ı cānş reh dāşt: Velīkin Yūsuf 'aleyhi's-selām derūn-ı cānında yol tıtdı.

چو یوسف بر زمین آمد ز مادر Çü Yūsuf ber-zemīn āmed zi-māder: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām anadan yer yüzine geldi.

برخ شد ماه گردونرا برابر Be-ruḥ şüd mäh-ı gerdünrā ber-ā-ber: Yañaḳda felek ayına berāber oldı.

دمید از بوستان دل نهالی Demīd ez-büstān-ı dil nihālī: Göñül bostānından bir fidān zāhir oldı.

نمود از آسمان جان هلالی Nümūd ez-āsmān-ı cān hilālī: Cān göginden bir hilāl göründi.

ز گلزار خلیل الله گلی رست Zi-gülzār-ı Ḥalīlu'llāh gülī rüst: Ḥalīlu'llāh gülistānından bir gül bitdi.

قُبای نازک اندامی بر و چست Ḳabā-yı nāzik-endāmī ber-ū çüst: Nāzik endamlık ḳaftānı anıñ üzerine çüst idi. *Çüst* zamm-ı cīm-i 'Acemī ile biribiri üzerine muṭabbak yığmaḳdır.

بر آمد اخترى از برج اسحاق Ber-āmed aḫterī ez-burc-ı İshāḳ: İshāḳ 'aleyhi's-selām burcından bir yıldız zāhir (E 36a) oldı.

⁵⁹⁹ anıñ: - (S)

⁶⁰⁰ 'aleyhi's-selāmdan: - (S)

Zi-rüy-ı ü münevver çeşm-i âfâk: Anıñ yüzinden âfâkda olan ahālîniñ gözi münevver oldı.

‘Alem zed lāle’i ez-bāğ-ı Ya‘kūb: Bir lāle Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām bāğından ‘alem urdı ve zāhir oldı.

Ez-ü hem merhem ü hem dāğ-ı Ya‘kūb: O lāleden idi Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmıñ merhemi ve hem dāğı. Ya‘nī hicrānile dāğlandı ve vişāliyle merhemlendi.

Ġazālī şūd şemīm-efzā-yı Ken‘ān: Ken‘ānıñ hoş koqusını arturıcı bir geyik yavrusı ceyrān kuzısı⁶⁰¹ oldı.

V’ez-ü reşk-i Ĥoten şahrā-yı Ken‘ān: Ve ol ġazālīñ⁶⁰² tayyib rāyihāsından Ken‘ān şahrāsı Ĥoten memleketinin maḥsūdı idi.⁶⁰³ *Hoten* zamm-ı ḥā ile müşki çok bir memleketdir.

Zi-cān tā būd behre mādereşrā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ annesine tā ki cāndan naşīb var idi.

Zi-şīr-i ḥ’īş şüstī şekkereşrā: Kendü südinden anıñ şekker gibi tuṭağını yurdı. Ya‘nī emzürür idi.

Çü dīdeş der-kinār-ı hod dü sāle: Çünki anı⁶⁰⁴ kendü kucağında iki senelik gördi.

Demīd eyyām zehreş der-nevāle: Zamāne anıñ loḳmasına aḡu üfürdi. Ya‘nī vefāt eyledi.

Girāmī dürrī ez-baḥr-i kerīmī: Kerīmlik deryāsından bir kıymetlü incü.

Zi-māder mānd bā-eşk-i yetīmī: Anadan ḳaldı yetīmlik gözyaşıyla.

Peder çün dīd ḥāl-i gevher-i ḥ’īş: Babası⁶⁰⁵ çünki kendü gevheri ḥālīn⁶⁰⁶ gördi.

⁶⁰¹ ceyrān kuzısı: - (S)

⁶⁰² ġazālīñ: ġazānıñ (S)

⁶⁰³ idi: oldı (S)

⁶⁰⁴ anı: - (S)

⁶⁰⁵ babası: Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām (S)

⁶⁰⁶ ḥālīn: ḥālīni (S)

صدف کردش کنار خواهر خویش Şadef kerdeş kinār-ı ḥāher-i ḥītş: Kendü kız kardaşı kucağını aña şadef eyledi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ‘ammesine virdi ki besleye.

ز عمه مرغ جانش پرورش یافت Zi-‘amme murğ-ı cāneş perveriş yāft: ‘Ammeden Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı⁶⁰⁷ cānınıñ kuşu besleniş buldı.

ز گلزار خوشی بال و پرش یافت Zi-gülzār-ı hoşī bāl ü pereş yāft: Eyülük⁶⁰⁸ gülistānından kol ve kanad buldı. Ya‘nī batş u meşye kâdir oldı.

قدش آیین خوش رفتاری آورد Kadeş āyīn-i hoş-reftārī āverd: Anıñ mübārek boyı⁶⁰⁹ hoş yürüşlik kânūnını getürdi.

لبش رسم شکر گفتاری آورد Lebeş resm-i şeker-güftārī āverd: Anıñ laṭīf tuṭağı şeker söyleyişlülük resmini getürdi.

دل عمه بمهرش شد چنان بند Dil-i ‘amme be-mihreş şüd çünān bend: Bībīsiniñ⁶¹⁰ göñli anıñ muḥabbetine ancılayın bend oldı.

که نگسستی ازو يك لحظه پیوند Ki neg’süstī ez-ū yek laḥza peyvend: Ki ol Yūsufdan bir laḥza ittişālī üzmezdi.

بهر شب خفته چون جان در برش بود Be-her şeb ḥufte çün cān der-bereş būd: Her gice cān gibi yanında (S 26a) uyumuş idi.

بهر روز آفتاب منظرش بود Be-her rüz āftāb manzāreş būd: Her gün nazargāhı güneş (E 36b) idi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yūzi bir güneş idi ki ‘ammesiniñ nazargāhı idi.

پدر هم آرزوی روی او داشت Peder hem ārzū-yı rüy-ı ü dāşt: Peder⁶¹¹ daḥı anıñ yüzini görmek ārzū tutar idi.

ز هر سو میل خاطر سوی او داشت Zi-her sū meyl-i ḥāṭır sūy-ı ü dāşt: Her taraftan ḥāṭırı meylini Yūsuf cānibine tutar idi.

جز او کس در دل غمگین نمی یاغت Cüz ü kes der-dil-i ğamgīn nemī-yāft: Ğam ile tolu göñlinde Yūsufdan ğayrı kimesne⁶¹² bulamaz idi. *Ġamgīn* aslı *gamāgīndir*. Āgīn

⁶⁰⁷ ‘aleyhi’s-selāmıñ: - (S)

⁶⁰⁸ eyülük: hoşluk (S)

⁶⁰⁹ boyı: kaddi (S)

⁶¹⁰ bībīsiniñ: ‘ammesiniñ (S)

⁶¹¹ peder: pederi (S)

⁶¹² kimesne: kimesneyi (S)

hemzeniñ meddi⁶¹³ ve kâf-ı ‘Acemîyle yaşıdık içi ve her nesneniñ içi tolmuş ola ol içinde olan nesneye dirler taḥfîf için hemze düşüp ğamgîn kalmışdır.

بگه گه دیدنش تسکین نمی یافت Be-geh geh dīdeneş teskīn nemī-yāft: Anı vakit vakit görmekle teskīn bulamaz idi.

چنان میخواست کان ماه دل افروز Ğünān mī-ḥ’āst k’ān māh-ı dil-efrūz: Ya’kūb ‘aleyhi’s-selām ancılayın ister idi⁶¹⁴ ki ol göñül ışıqlandırıcı ay, ya’nī Yūsuf.

به پیش چشم او باشد شب و روز Be-pīş-i çeşm-i ū bāşed şeb ū rûz: Anıñ gözi öñinde ola gice ve gündüz.

بخواهر گفت ای کز مهرورزی Be-ḥ’āher güft ey k’ez-mihr-verzī: Kız karındaşına didi: Ey ol ki sevgiye öyküniciliginden, ya’nī muḥabbet-pīşelikden.

بفرقم چون درخت بید لرزی Be-farqem çün dıraḥt-ı bīd lerzī: Başım üzerinde söğüt ağacı gibi ditrersin.

ندارم طاقت دوری ز یوسف Ne-dārem ṭāqat-ı dūrī zi-Yūsuf: Ṭāqat tutamam Yūsufuñ ıraklığına.

خلاصم ده زمهجوری یوسف Ḥalāşem dih zi-mehcūrī-i Yūsuf: Baña ḥalāş vir Yūsufuñ ayruluğundan.

بخلوتگاه راز من فرستش Be-ḥalvetgāh-ı rāz-ı men firisteş: Anı benim sır ḥalvetgāhıma gönder.

بمحراب نیاز من فرستش Be-miḥrāb-ı niyāz-ı men firisteş: Benim niyāzım miḥrābına gönder. زی-یا ‘کوب ین سۇھان ḥ’āher çü biş’nīd: Ya’kūb ‘aleyhi’s-selāmdan ḥ’āheri çünkü bu sözi işitdi.

ز فرمائش بصورت سر نه پیچید Zi-fermāneş be-şūret ser ne-pīçīd: Şūretde anıñ buyruğundan baş bükmedi.

ولیکن کرد با خود حیله ساز Velīkin kerd bā-ḥod ḥīle’ī sāz: Velīkin kendü ile bir ḥīle sāz eyledi. Ya’nī düzdi ve koşdı.

که تا گیرد ز یعقوبش بآن باز Ki tā gīred zi-Ya’kūbeş be-ān bāz: Ki tā ol ḥīle ile anı Ya’kūb ‘aleyhi’s-selāmdan gerü tuta.

بکف ز اسحاق بودش یک کمر بند Be-kef z’İşḥāk būdeş yek kemer-bend: Ol ḥ’āheriñ elinde İşḥāk ‘aleyhi’s-selāmdan bir kuruşak var idi.

⁶¹³ meddi: meddiyle (S)

⁶¹⁴ ister idi: isterdi (S)

Be-ḥidmet sūde der-rāh-ı Ḥudāvend: Hizmetle Bār-ı Ḥudānıñ yolında sürtülmüş idi.

Kemer-bendī ki her desteş ki bestī: Bir kışak idi ki her el ki anı bağlayaydı.

Zi-dest-endāzī-i āfāk restī: Āfākıñ zulminden kurtulur idi. *Dest-endāz* ıstılāḥda zulm (E 37a) dımeḡdir. *Lūgat-i Sünbül-zādede* mezkūrdur.

Çü Yūsuf rā zi-hod rū der-peder kerd: Çünki ḡāher Yūsufıñ teveccühini kendüden pederine itdi.

Miyān-bendeş nihānī z'ān kemer kerd: Anıñ kışağını gizlū ol kemerden itdi. Ya'nī ḡıfyeten kemeri biline bağladı. *Kemer-bend* ve *miyān-bend* kışak ma'nālarındır.

Çünān best ān kemerrā der-miyāneş: Ancılayın bağladı ol kemer biline.

Ki āgāhī ne-şūd kaṭ'ā ez-āneş: (S 26b) Ki aślā ol bağlamadan ḡaber-dārlıḡı olmadı. Ḥāşılı 'ammesi kemeri biline kuşatdığını Yūsuf 'aleyhi's-selām⁶¹⁵ bilmedi.

Kemer beste be-Ya'kūbeş firistād: Kemer biline bağlu Ya'kūb 'aleyhi's-selāma gönderdi.

Ve'z-ān pes der-miyān āvāze der-dād: Andan şoñra ortada şadā virdi ve feryād eyledi.

Ki geşttest ān kemer-bend ez-miyān güm: Ki ol kışak ortadan belürsüz olmuşdur.

Giriftī her kesīrā z'ān tevehhüm: Her bir kimesneyi andan tevehhüm tutar idi. Ya'nī herkes vehme düşdi yāḡud⁶¹⁶ her bir ādeme ol kemeriñ belürsüz olmasından gümān tutar idi.

Be-zīr-i cāme cüst ü cūy kerdī: Herkesiñ ṭonı altında cüst ü cū eylerdi. Ya'nī arar ve isterdi.

Pes āneḡ der-diger kes rūy kerdī: Pes andan şoñra ḡayrı kese yüz eylerdi. Ya'nī ḡayrı kimesneniñ eşvābı arasın arardı.

⁶¹⁵ 'aleyhi's-selām: - (S)

⁶¹⁶ her bir kimesneyi andan tevehhüm tutar idi. Ya'nī herkes vehme düşdi yāḡud: - (S)

افتاد Çü der-āḥir be-Yūsuf nevbet üftād: Çünkü āḥirde Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma nevbet düştü.

بگشاد Kemerrā ez-miyāneş cüst büg’şād: Kemerinin⁶¹⁷ belinden çābük açdı.

درآن ایام هر کس اهل دین بود Der-ān eyyām her kes ehl-i dīn būd: Ol eyyāmda her kimesne ki ehl-i dīn idi.

بر و حکم شریعت اینچنین بود Ber-ū ḥūkm-i şerī‘at īnçünīn būd: Anıñ üzerine şerī‘at⁶¹⁸ buncılayın idi. Bu beyt ma-bā‘dına merḥūndur.

که دزدی هر که گشتی پای گیرش Ki düzdī her ki geştī pāy-gīreş: Bu mısrā‘ın taqḍīri böyledir⁶¹⁹ ki *ki her ki düzdī pāy-gīreş geştī*. Ya‘nī her kimesne ki bir uğrı anıñ pāy-gīri olaydı, ya‘nī⁶²⁰ tutsağı olaydı.

گرفتگی صاحب کالا اسیرش Giriftī şāḥib-i kālā esīreş: Metā‘ şāḥibi anı esīr tutardı.

دگر باره به تزویر این بهانه Diger bāre be-tezvīr īn behāne: Bir kerre daḡı ḡīle ile bu bahāneyi.

چو کرد آماده بردش سوی خانه Çü kerd āmāde bürdeş sūy-ı ḡāne: Çünkü sāḡte eyledi ḡānesi ṭarafına Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmi⁶²¹ götürdü.

برویش چشم روشن شاد بنشست Be-rūyeş çeşm-i rūşen şād bin’şest: Anıñ yüziyle gözi aydın (E 37b) olduğu ḡālde şād oturdu.

پس از یکچند اجل چشمش فرو بست Pes ez-yek çend ecel çeşmeş fūrū best: Bir niçe zamāndan soñra ecel gözini bağladı. Ya‘nī ‘ammesi vefāt eyledi. Lafz-ı *fūrū* te’kīd ifāde eder ancak.

بدو شد خاطر یعقوب خرم Bedū şüd ḡāṭır-ı Ya‘kūb ḡurrem: Anıñ vefātıyla Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmın ḡāṭırı şād oldu.

ز دیدارش نه بستی چشم بر هم Zi-dīdāreş ne-bestī çeşm ber-hem: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın⁶²² dīdārından gözini birbirine bağlamaz idi.⁶²³ Bu maḡalde ba‘zı nüşhada *dīde* vāḡi‘ olmuş ammā çeşm münāsibdir. Zīrā *dīde* gözün içine dirler, *çeşm* etrāfına.

⁶¹⁷ anıñ: - (S)

⁶¹⁸ şerī‘at: ḡūkm-i şerī‘at (S)

⁶¹⁹ böyledir: demekdir (S)

⁶²⁰ pāy-gīri olaydı, ya‘nī: - (E)

⁶²¹ Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmi: Yūsufi (S)

Be-pīš-i rū çü Yūsuf kıble'ı yāft: Yüzi öñinde çünki Yūsufi bir kıble buldı.

Zi-ferzendān-ı dīger rüy ber-tāft: Ğayrı oğullarından yüz бүkdі. Be-Yūsuf būd her kārī ki būdeş: Yūsuf ile idi her bir işi ki var idi.

Be-Yūsuf būd bāzārī ki būdeş: Yūsuf ile idi bir bāzārī ki var idi.

Be-Yūsuf būd rūheş rāhat-endüz: Anıñ rūhı Yūsuf ile rāhat kazanıcı idi.

Be-Yūsuf būd çeşmeş dīde-efrüz: Yūsuf ile idi anıñ çeşmi dīde ışıklandırıcı. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ vücūdı anıñ nūr-ı başarına bir kuvvet idi.

Belī her cā k'ez-ın sān meh bi-tābed: Belī öyledir,⁶²⁴ ya'nī bu mezkūr vāqı'dır. Zīrā her yerde ki buncılayın ay yalınılana. Ya'nī güneş gibi ziyālana.

Eger hūrşīd bāşed reh ne-yābed: (S 27a) Eger güneş ola yol bulamaya. Ya'nī sār evlād-ı Ya'qūb eger güneş dahı olsalar bunuñ cāh-ı hūsnine ve kadrine vāşıl olamazlar.

Çi gūyem k'ān çı hūsn ü dil-berī būd: Ne diyem ki ol hūsn ne hūsn ve ne dil-berlik idi.

Ki bīrūn ez-ḥad-i hūr u perī būd: Hūr⁶²⁵ ve perī ḥaddinden taşra idi.

Mehī būd ez-sipīhr-i āşīnāyī: Bir ay idi āşīnālīk göginden. Ya'nī herkes ile hūsn-i imtizācı var idi.

Ez-ū kevn ü mekānrā rūşenāyī: Andan kevn ü mekāna, ya'nī dünyāya aydınlık var idi.

Ne meh heyhāt rūşen āftābī: Ay degil. Ay olmak ba'īd oldu, ışıklı bir güneş⁶²⁶ idi.

⁶²² Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ: Yūsufuñ (S)

⁶²³ bağlamaz idi: bağlamazdı (S)

⁶²⁴ öyledir: - (S)

⁶²⁵ hūr: hūrī (S)

⁶²⁶ ışıklı bir güneş: rūşen bir gün (S)

مه ازوى بر فلك افتاده تابى Meh ez-vey ber-felek üftāde tābī: Ay ol günden felek üzerine düşmüş bir şu‘le idi.

چه مى گویم چه جای آفتابست Çi mī-güyem çi cāy-ı āftābest: Ne söylerim⁶²⁷ güneşin ne yeridir. Ya‘nī anı güneşe ki teşbīh iderim ḥaṭā söylerim. Zīrā beynlerinde (E 38a) ḥaṭā-yı fāḥiṣ vardır.⁶²⁸

كه رخشان چشمه اش اینجا سرابست Ki raḥṣān çeşmeeṣ īncā serābest: Ki güneşin yaldırağan çeşmesi bu yerde serābdır. Ya‘nī güneşin ziyāsı ve rif‘atı⁶²⁹ Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın ḥüsnine ve ‘ulüvv-i şānına nisbet, sıcak günde ırakdan şu gibi görülen şorak yeri deryā-yı ‘ummāna nisbet gibidir. Zīrā güneş cemāddır. Yūsuf ‘aleyhi’s-selām nebīyy-i zī-şān⁶³⁰ ve ḥüccet ve bürhāndır.⁶³¹

مقدس نوری از قید چه و چون Muḳaddes nūrī ez-ḳayd-ı çi vü çün: Ne ve niçe kaydından muṭahhar bir nūr idi. Ya‘nī anın ḥüsninin keyfiyyeti kâbil-i ta‘bīr degil idi.

سر از جلباب چون آورده بیرون Ser ez-cilbāb çün āverde bīrūn: Başını keyfiyyet çārşebinden taşra getürmüş idi. Ya‘nī ḥüsninin keyfiyyeti nā-ma‘lūm idi, egerçi şüretde beşer idi.

چو آن بیچون درین چون کرده آرام Çü ān bī-çün der-īn çün kerde ārām: Çünki ol keyfiyyetsiz ḥüsn⁶³² bu keyfiyyetde ārām eylemiş. Ya‘nī ol nā-ma‘lūm ve nā-maḥdūd ḥüsn bu beşerde karar eylemiş.

پى رو پوش کرده یوسفش نام Pey-i rū pūṣ kerde Yūsufeş-nām: Yüz örtüsü için nāmını Yūsuf eylemiş. Güyā o bir melek idi. Kimesne bilmesün için beşer ismiyle müsemma olmuş. Ma‘lūm ola ki ba‘zı kec-reviş cāhil ve lā-ya‘kıllar bu iki beyte ḥulūl ve ittihād ma‘nāsı virmişler. *Ḥāṣā, ṣumme ḥāṣā. Te ‘āla’llāh ‘an zālike ‘uluvven kebirā.*⁶³³

⁶²⁷ söylerim: dirim (S)

⁶²⁸ zīrā beynlerinde ḥaṭā-yı fāḥiṣ vardır: - (S)

⁶²⁹ ziyāsı ve rif‘atı: ziyāsını ve rif‘atini (S)

⁶³⁰ zī-şān: zī-şāndır (S)

⁶³¹ ve ḥüccet ve bürhāndır: - (S)

⁶³² ḥüsn: - (S)

⁶³³ ma‘lūm ola ki ba‘zı kec-reviş cāhil ve lā-ya‘kıllar bu iki beyte ḥulūl ve ittihād ma‘nāsı virmişler. *Ḥāṣā, ṣumme ḥāṣā. Te ‘āla’llāh ‘an zālike ‘uluvven kebirā:* - (S)/ (Öyle olmasına olanak yok. Allah bunlardan yücedir, büyüktür.)

داشت Be-dil Ya'kūb eger mihreş nihān dāşt: Egerçi Ya'kūb 'aleyhi's-selām Yūsufa muḥabbeti göñlinde⁶³⁴ gizlū tūtdı.

داشت آن و Ve ger kerdeş be-cān cā cāy-ı ān dāşt: Ve eger cānında aña⁶³⁵ yer itdi. Anıñ yerini tūtdı. Ya'nī Ya'kūb 'aleyhi's-selām muḥabbet-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmı göñlinden pinhān eylemesiniñ ve cānını aña mekān eylemesiniñ vechi vardır, belki sezāvār olan daḥı odur.

بود زلیخایی که رشک حور عین بود Zelīḥāyī ki reşk-i ḥūr-ı 'īn būd: Bir Zelīḥā ki ḥūr-ı 'īnin ğayreti idi. Ya'nī ḥūr-ı 'īn aña ğayret ve ḥasret çekerdı. *Hūr* 'Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ cem'idir. Ve ḥavrā şol 'avratdır ki göziniñ ağı ziyāde aḳ ve қarası zīyāde қара ola. Ammā 'Acem müfred maḳāmında isti'māl ider ve üslūbları üzre elif ve nūnla cem' idüp ḥavrān dirler. *Īn* 'aynıñ kesriyle⁶³⁶ gözi büyük kimesneler. A'yeniñ cem'idir ve a'yen 'aynıñ cem'idir 'aynıñ fetḥi ve yānıñ sūkūnıyla.

بود بمغرب پرده عصمت نشین بود Be-mağrib perde-i 'işmet-nişīn būd: (E 38b/ S 27b) Mağrib diyārında 'işmet perdesinde oturıcı idi.

تابی ز خورشید رخس نا دیده تابي Zi-ḥūrşīd-i ruḥeş nā-dīde tābī: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ güneş yüzinden bir ışıḳ görmemiş idi.

بود گرفتار خیالش شد بخوابي Giriftār-ı ḥayāleş şūd be-ḥ'ābī: Bir düş ile anıñ ḥayāline giriftār oldı.

چو بر دوران غم عشق آورد زور Çü ber-dūrān ğam-ı 'aşḳ āvered zūr: Çünkü uzaklar üzerine 'aşḳ ğamı zor getüre.

ز نزدیکان نباشد عاشقی دور Zi-nezdīkān ne-bāşed 'āşīḳī dūr: Yakın olanlardan 'āşīḳlık ırāḳ olmaz. Ya'nī Zelīḥā ki bir ḥ'āb ile 'āşīḳ oldı, Ya'kūb 'aleyhi's-selāma 'aşḳ evlā bi't-tarīḳ sezādır.

در صفات زینت زلیخا Der-şifāt-ı zīnet-i Zelīḥā: Zelīḥānıñ zīnetini vaşf beyānındadır. Ba'zı nüshada zīnet yerine *nisbet vāḳi* olmuş. Ya'nī nesebini zıkr beyānındadır. که مغرب از طلوع آفتاب جمالش مشرق گشته بود Ki mağrib ez-ṭulū'-ı āftāb-ı

⁶³⁴ göñlinde: göñlinden (S)

⁶³⁵ aña: Yūsufa (S)

⁶³⁶ kesriyle: kesri ve meddiyle (S)

⁶³⁷ dāstān-ı diger neşr: - (E)

cemāleş maşrık geşte būd: Ki⁶³⁸ mağrib diyārı⁶³⁹ anıñ güneş gibi cemāli tūlū‘ından maşrık olmuş idi. بلکه بهزار درجه از آن در گذشته Belki be-hezār derece ez-ān der-gūzeşte: Belki anıñ cemālınıñ⁶⁴⁰ ziyāsı maşrık ziyāsından biñ derece geçmiş idi.

Naẓm⁶⁴¹ چنين گفت آن سخن دان و سخن سنج Çünīn güft ān sūḥan-dān u sūḥan-senc: Buncılayın didi ol söz bilici ve söz tartışıcı. Ya‘nī şeyḥ Nizāmī rahmetu’llāhu te‘ālā⁶⁴² Ḥamse adlı kitabında.

که در گنجینه بودش از سخن گنج Ki der-gencīne būdeş ez-sūḥan genc: Ol gūne⁶⁴³ sūḥan-dān ki ḥazīne evinde sözden ḥazīne var idi.

که در مغرب زمین شاهی بناموس Ki der-mağrib zemīn šāhī be-nāmūs: Ki mağrib diyārında adlı ve şanlı bir pādīşāh.

همی زد کوس شاهی نام طیموس Hemī-zed kūs-ı šāhī nām-Ṭaymūs: Pādīşāhlık kūsını urur idi⁶⁴⁴ ve nāmı Ṭaymūs idi.

همه اسباب شاهی حاصل او Heme esbāb-ı šāhī ḥāşıl-ı ū: Dükeli pādīşāhlık sebepleri aña ḥāşıl idi.

نمانده آرزویی در دل او Ne-mānde ārzūyī der-dil-i ū: Anıñ gönlünde bir ārzū kalmamış idi.

ز فرقهش تاج را اقبالمندی Zi-farqesh tāc ra aqbālmendī: Anıñ başından tāca devletlülük var idi.

ز پایش تخت را پایه بلندی Zi-pāyesh taḥtrā pāye-bülendī: Anıñ ayağından tahta yüce mertebelik var idi.

فلك در خلیش از جوزا کمر بند Felek der-ḥayleş ez-Cevzā kemer-bend: Felek anıñ ‘askeri içinde Cevzādan kemer bağlamış idi.⁶⁴⁵ *Cevzā* vaşat-ı semāda bir yıldızın ismidir. Gūyā felek mezkūr şāha hizmet için Cevzā-nām yıldızı biline kemer gibi kuşanmış idi.⁶⁴⁶

⁶³⁸ ki: öyle Zelīḥā ki (S)

⁶³⁹ diyārı: deryāsı (S)

⁶⁴⁰ anıñ cemālınıñ: Zelīḥānıñ cemāli güneşiniñ (S)

⁶⁴¹ naẓm: - (E)

⁶⁴² rahmetu’llāhu te‘ālā: - (S)

⁶⁴³ ol gūne: öyle (S)

⁶⁴⁴ urur idi: ururdu (S)

⁶⁴⁵ bağlamış idi: bağlamışdı (S)

⁶⁴⁶ kuşanmış idi: kuşanmışdı (S)

ظفر با بند تیغش سخت پیوند Zāfer bā-bend-i tīgeš saht peyvend: Zāfer anıñ kılıcı bendine muhkem muttaşıl idi.⁶⁴⁷

زلیخا نام زیبا دختری داشت Zelīḥā-nām zībā duḡterī dāšt: Zelīḥā adlu bir (E 39a) yaraşuklu kız tutar idi.⁶⁴⁸ Zelīḥā zānıñ fethi ve lāmıñ kesriyle güzel dımeğdir, şıfatıdır. İsmi Rāyıldır.

که با او از همه عالم سری داشت Ki bā-ū ez-heme ‘ālem serī dāšt: Ki anıñla⁶⁴⁹ cümle ‘ālemden şādlık tutar idi.⁶⁵⁰

نه دختر اختری از برج شاهی Ne duḡter aḡterī ez-burc-ı şāhī: Kız degil pādişāhlık burcından bir yıldız idi.

فروزان گوهری از درج شاهی Fūrūzān gevherī ez-dürç-i şāhī: Pādişāhlık hoḡkasından ışıqlanıcı bir gevher idi.

نگنجد در بیان وصف جمالش Ne-günced der-beyān vaşf-ı cemāleş: Anıñ cemālini vaşf yāḡud anıñ cemāliniñ vaşfi⁶⁵¹ beyāna şıgmaz.

کنم طبع آزمایی با خیالش Künem ṭab‘-āzmāyī bā-ḡayāleş: Anıñ ḡayāliyle ṭab‘ şınamaḡ eylerim. Ya‘nī (S 28a) anıñ ḡusnini vaşf ḡābil-i ta‘bīr degil ammā ben ṭab‘ımı şınarım ki nev‘anmā anı medḡe ḡādir miyim?

ز سر تا پا فرود آیم چو مویش Zi-ser-tā-pā fūrūd āyem çü müyeş: Başından⁶⁵² ayaḡına dek gelürüm anıñ müyü gibi. Ya‘nī mine’l-ḡurūni ile’l-ḡadem anı vaşf eylerim. Ḥāşılı Zelīḡanıñ saçı başından⁶⁵³ nāzil olup ayaḡına vāşıl oldıḡı gibi ben daḡı her bir ‘użvunu müstāḡillen medḡ eyleyerek başından başlayup ayaḡına dek inerim.

شوم روشن ضمیر از عکس رویش Şevem rūşen-zāmīr ez-‘aks-i rūyeş: Rūşen zāmīrlü olurum⁶⁵⁴ anıñ yüzi ‘aksinden. Ya‘nī ḡalbimde gizlü olan medḡi izḡār eylerim tā ki ol medḡle ḡalbim aydınlana.

⁶⁴⁷ muttaşıl idi: muttaşıldı (S)

⁶⁴⁸ tutar idi: tutardı (S)

⁶⁴⁹ anıñla: ol Zelīḡ ile (S)

⁶⁵⁰ tutar idi: tutardı (S)

⁶⁵¹ yāḡud anıñ cemāliniñ vaşfi: - (S)

⁶⁵² başından: başdan (S)

⁶⁵³ başdan: başından (S)

⁶⁵⁴ olurum: - (S)

لعلش استمداد جويم Zi-nūṣhīn la'leṣ istimdād cūyem: Anıñ la'l renkli lezīz tuṭağından meded isterim.

وصفش آنچه در گنجد بگویم Zi-vaṣfeṣ ānçi der-günced bi-gūyem: Anıñ⁶⁵⁵ vaṣfından ol nesne ki medhe şıgar söylerim.

قدش نخلی زرحمت آفریده Kadeş nahlī zi-raḥmet āferīde: Anıñ kāmety bir ḥurmā ağacı gibi idi ki raḥmetden yaradılmış idi.⁶⁵⁶

ز بستان لطافت سر کشیده Zi-bostān-ı leṭāfet ser keşīde: Leṭāfet bostānından baş çekmiş. Ya'nī kāmety laṭīf ve⁶⁵⁷ mevzūn idi.⁶⁵⁸ Hāşılı bedī'u'l-cemāl laṭīfu'l-i'tidāl idi.⁶⁵⁹

ز جوی شهریارى آب خورده Zi-cūy-ı şehryārī āb ḥorde: Pādişāhlık ırmağından şu içmiş idi.

ز سرو جویبارى آب برده Zi-serv-i cūybārī āb bürde: Aķıcı⁶⁶⁰ ırmaķ kenārındaki servden yüz suyu iletmiş idi. Ya'nī anıñ kāmety 'indinde serviñ i'tibārı yok idi.

بفرقش موى دام هوشمندان Be-farḳeş mūy dām-ı hūşmendān: Anıñ başında tüyi 'āķilleriñ tuzağı idi.

ازو تا مشگ فرق اما نه چندان Ez-ū tā müşk farḳ ammā ne çendān: Ol mūdān müşke dek farḳ var ammā ol kadar degil. Ya'nī siyāhlıkda ve hoş kōkuda birdirler ammā beynlerinde farḳ şüretā mūlārında ḥüsn ü leṭāfet var, müşkde yokdur, yāḥud beynlerinde farḳ var ammā herkes tefrīḳ (E 39b) idemez.

فراوان مو شكافى کرده شانه Firāvān mū-şikāfī kerde şāne: Taraķ çok mū yarıcılık eyleyüp.

نهاده فرق نازك در ميانه Nihāde farḳ-ı nāzik der-miyāne: Ortada nāzik farḳ kōmuş idi. *Fark* bölük ma'nāsındır. Tebe ma'nāsını da īhām ider. Mısrā'-ı evvelde kerde lafzındaki hā-yı resmiyyeye hā-yı terettüb dirler. Meşelā şarāb ḥorde ve ḥoy kerde. Ma'nāsı şarāb içüp, derleyüp dımeķdir. Hāşılı Zelīḥānıñ başınıñ tüyleri iki tarafa bölünmesi ve tebede ḥāşıl olan farḳ-ı nāzik taraķ anı çok taramaķdandır.

ز فرق او دو نیمه نافه را دل Zi-farḳ-ı ū dü nīme nāferā dil: Anıñ⁶⁶¹ başında olan farḳ-ı nāzikden müşk kabinıñ göñli iki yarım idi. Ya'nī nāfe-i müşkde aña taķlīd idüp münşāḳ

⁶⁵⁵ anıñ: - (S)

⁶⁵⁶ yaradılmış idi: yaradılmış (S)

⁶⁵⁷ laṭīf ve: - (E)

⁶⁵⁸ mevzūn idi: mevzūn olmuş idi (S)

⁶⁵⁹ ḥāşılı bedī'u'l-cemāl laṭīfu'l-i'tidāl idi: - (S)

⁶⁶⁰ aķıcı: - (S)

olmuş, yāhūd anıñ saçlarında olan nūkhēt ve leṭāfete ġayret ve ḥasret çeküp nāfe-i müşkūn yūregi iki şaḡ olmuş idi.⁶⁶²

وزو در نافه کار مشک مشکل V'ez-ū der-nāfe kār-ı müşk müşkil: Ve andan⁶⁶³ müşkūn işi müşkil idi. Zīrā nezāketde ve hoş kōkuda aña mānend olamaz idi.

فرو آویخته زلف سمن سای Fūrū āvīhte zūlf-i semen-sāy: Semen kōkulu⁶⁶⁴ zūlfini aşāğa aşmış idi.⁶⁶⁵ *Semen* hoş kōkulu bir ağ çiçekdir. *Sāy* bir hoş kōkulu nesneyi ezmeyle neşr olan rāyihaya⁶⁶⁶ dirler.

فکندہ شاخ گلرا سایہ در پای Fekende şāḥ-ı gülrā sāye der-pāy: Gül budāğı gibi kāmētiniñ ayağına ol zūlfden sāye şalmış idi.⁶⁶⁷

دو گیسویش دو هندوی رسن ساز Dü gīsūyeş dü hindūyī resen-sāz: (S 28b) Zelīḥānıñ iki zūfleri ip düzüci iki hindū idi.

ز شمشاد سر افرازش رسنباژ Zi-şimşād-ı ser-efrāzeş resen-bāz: Anıñ baş⁶⁶⁸ yüceldici şimşād kāmētinden ip oynadıcı idi, ya'nī cān-bāz idi. Hāşılı nitekim *cān-bāz*⁶⁶⁹ bir yüksek maḥalden ip düzüp ve kōşup üzerinde oynar, kezālik Zelīḥānıñ gīsūları daḥı ip düzüci ve üzerinde oynayıcı iki zengī cān-bāz idiler. Gūyā bād-ı şabā anlara tōkunduḡca hevāda cān-bāz gibi oynarlar idi.

فلك درس جمالش کرده تللقين Felek ders-i cemāleş kerde telḡīn: Felek aña gūzellik dersini telḡīn eyleyüp.

نهادہ از جینش لوح سيمين Nihāde ez-cebīneş levḥ-i sīmīn: Alnından gümüş ile muḥallā levḥ kōmuş idi. Ya'nī nitekim eṭfāl-i mekteb derslerin levḥde oḡurlar, Zelīḥānın mekteb levḥası alnı taḥtası idi.

⁶⁶¹ anıñ: Zelīḥānıñ (S)

⁶⁶² ya'nī nāfe-yi müşkde aña taḡlīd idüp münşāḡ olmuş, yāhūd anıñ saçlarında olan nūkhēt ve leṭāfete ġayret ve ḥasret çeküp nāfe-yi müşkūn yūregi iki şaḡ olmuş idi: gūyā Zelīḥānıñ tüyleri tepeden iki şaḡ oldıḡıyçün nāfe-i müşkde aña taḡlīden münşāḡ oldı. (S)

⁶⁶³ ve andan: ve ol farḡ-ı nāzikden nāfede (S)

⁶⁶⁴ kōkulu: kōḡu (S)

⁶⁶⁵ aşmış idi: aşmışdı (S)

⁶⁶⁶ rāyihā: kōḡuya (S)

⁶⁶⁷ şalmış idi: şalmışdı (S)

⁶⁶⁸ baş: başı (S)

⁶⁶⁹ cān-bāz: cān-bāzlar (S)

Zi-tarf-ı levh-i sīmīneş nümūde: Anıñ gümüşli levhi tarafından, ya‘nī alnı cānibinden⁶⁷⁰ göstermiş idi.

Dü nūn-ı ser-nigūn ez-müşk sūde: (E 40a) Müşkden şıvanmış baş aşağı iki nūn. Ya‘nī kaşları müşkle ‘aksine⁶⁷¹ yazılmış iki nūn gibi idi. Be-zīr-i ān dü nūn turfe dü şādeş: Anıñ⁶⁷² iki nūn gibi ‘acīb kaşları altında iki şād.

Nüvişte kil-k-i şun‘-ı üstādeş: Anı üstād-ı haḳīḳīniñ şun‘ı kalemi yazmış idi. Ya‘nī Bār-ı Hudā gözlerini şād şeklinde yaratmış idi.⁶⁷³

Zi-hadd-i nūn-ı ū tā ḥalḳa-i mīm: Anıñ nūn gibi kaşınıñ intihāsından mīm ḥalḳasına⁶⁷⁴ dek, ya‘nī dehānına dek. Şu‘arā maḥābīb cinsiniñ dehānını mīme ve nigīne ve ḥāteme teşbīh iderler. Zīrā dehānda ḥurdelik ve müdevverlik mu‘teberdir. Dehāna ḥod şīrīnlik lāzım oldığıyçün mezkūrları şīrīnlikle cem‘ iderler.

Elifvārī keşide bīnī ez-sīm: Elif gibi toḡrı⁶⁷⁵ gümüşden burun çekilmiş idi. Ya‘nī Bār-ı Hudā anı beyāz ve laṭīf ḥalḳ eylemiş idi.

Füzūde ber-elif şıfır-ı dehānrā: Elif üzerine dehānı şıfırını artırmış idi. Ya‘nī⁶⁷⁶ anıñ enfi bir elif ve dehānı bir şıfır idi. Şıfır ise elif ‘inde olunca ‘adedi on olur.

Yekī deh kerde āşūb-ı cihānrā: Cihānıñ fitnesi ve ḳarışıḳlığı bir iken on olsun içün eylemiş idi.

Şūde sīneş ‘ayān ez-la‘l-i ḥandān: Zelīḥānıñ la‘l gibi kırmızı güleḡen tutaḳlarından sīn gibi dişleri āşīḳāre olmuş idi.

Güşāde mīmra ‘uḳde be-dendān: Mīmīñ ‘uḳdesini dendānıyla açmış idi. Gūyā anıñ dendānı bir sīn idi ve dehānı bir mīm idi.⁶⁷⁷ Tatlu gülüşinden⁶⁷⁸ ol

⁶⁷⁰ anıñ gümüşli levhi tarafından, ya‘nī alnı cānibinden: Zelīḥā sīm ile müzeyyen olan levh gibi alnı tarafından (S)

⁶⁷¹ ‘aksine: mün‘akis (S)

⁶⁷² anıñ: Zelīḥānıñ (S)

⁶⁷³ yaratmış idi: yaratmış (S)

⁶⁷⁴ mīm ḥalḳasına: ḥalḳa-i mīme (S)

⁶⁷⁵ toḡrı: müstaḳīm (S)

⁶⁷⁶ ya‘nī: gūyā (S)

⁶⁷⁷ mīm idi: mīm (S)

sīniñ dişleriyle mīmiñ ‘uğdesini gidermiş idi. Hāşılı tebessüm vaqtinde⁶⁷⁹ la‘l lebleri açılıp, dendāni berķ urarak zāhir olur⁶⁸⁰ idi.

ز بستان ارم رویش نمونه Zi-bostān-ı İrem rüyeş nümüne: İrem bāğından anıñ yūzi bir çāşnī idi.

در و گلها شکفته گونه گونه Der-ū gülhā şüküfte gūne gūne: Anda dürlü dürlü güller açılmış idi. Ya‘nī yūzi envā‘-ı hūsle müzeyyen idi.

بر و هر جانب از خالی نشانی Ber-ū her cānib ez-hālī nişānī: Yūzi (S 29a) üzerinde her cānibde bir beñden bir nişān var idi. Ya‘nī yüzinde yer yer beñler toptolu⁶⁸¹ idi.

چو زنگی بچگان در گلستانی Çü zengī-beççegān der-gülsitānī: Ol beñler gülistānda zengī yavrıları gibi idi. Ya‘nī siyāh ammā laţīf ve mergūb⁶⁸² idi. *Beççegān* beççeniñ cem‘idir. Edāt-ı cem‘iñ duhulıyla hā-yı resmī kāf-ı ‘Acemīye ibdāl olmuştur.

زناهدانهش که سیم بی زکات است Zenaħdāneş ki sīm-i bī-zekāt est: (E 40b) Anıñ eñegi ki zekātı virilmemiş bir gümüş⁶⁸³ idi. Ya‘nī kimesne andan buse almamış idi.

در و چاهی پر از آب حیاتست Der-ū çāhī pür ez-āb-ı hayātest: Anda hayāt şuyıyla tolu bir kuyu var idi. Ya‘nī anıñ çeñesindeki çukuruñ buseşi hayāt virir idi.

بزیر غبغب ار دانا برد راه Be-zīr-i ğabgab er dānā bered rāh: Buķağı altına eger bilici yol ilete idi. Ya‘nī eger bir hürde-dān anıñ buķağısınıñ sırrına vāşıl olmak isteye idi.

بود کرد آمده رشی از آن چاه Büved kerd āmede reşhī ez-ān çāh: Ol çeñedeki kuyudan yığılmış bir şızıntı olur idi,⁶⁸⁴ ya‘nī buķağı bir katre şu idi ki billūr çeñesi altında aşılmış turur idi.

قرار دل بود نایاب آنجا Qarār-ı dil büved nā-yāb āncā: Göñlüñ qarārı ol yerde. Ya‘nī çeñede bulunmaz olur idi. Hāşılı göñül qarār tutmaz idi.

⁶⁷⁸ tatlu gülüşinden: şīrīn tebessüminden (S)

⁶⁷⁹ tebessüm vaqtinde: sīn tebessümünde (S)

⁶⁸⁰ olur: olmuş (S)

⁶⁸¹ yer yer beñler toptolu: beñleri çok (S)

⁶⁸² ammā laţīf ve mergūb: ve laţīf (S)

⁶⁸³ gümüş: kişi (S)

⁶⁸⁴ idi: - (S)

که هم چاهست و هم گرداب آنجا Ki hem çāhest ü hem girdāb āncā: Zīrā ol yerde hem kuyu vardır⁶⁸⁵ ve hem girdāb. Hāşılı çeñesiniñ nezāketi ve leṭāfeti şabrı giderüp göñli qarārsız⁶⁸⁶ eyler idi.

بیاض گردنش صافی تر از عاج Beyāz-ı gerdenēş şāfiter ez-‘āc: Boynınıñ beyāzı fil kemiginden şāfirek idi.

بگردن آورندش آهوان باج Be-gerden āverendeş āhuvān bāc: Geyikler yāḥud geyik gibi maḥbūblar anıñ boynına yāḥud boyunlarıyla aña ḥarāc getürürler idi.

برو دوشش زده طعنه سمرا Ber-ū dūşeş zede ṭa‘ne semenrā: Anıñ gögsi ve omzı ağ güle ṭa‘ne urmuş idi. Ya‘nī sīnesi ve dūşı semenden beyāz ve laṭīf idi.

گل اندر جیب کرده پیرهنرا Gül ender-ceyb kerde pīrehenrā: Göñlegi gül cebine ve ḳoynına itmiş idi. Ya‘nī Zeliḥānıñ endāmı beyāz güller⁶⁸⁷ idi ki pīrāhen anı bürüyüp gūyā cebini gül ile tolu eylemiş idi.

دو پستان هر یکی چون قبة نور Dü pistān her yekī çün ḳubbe-i nūr: Zeliḥānıñ iki memesi her biri bir nūr ḳubbesi idi.

حبابی خواسته از عین کافور Ḥabābī ḥ‘āste ez-‘ayn-ı kāfūr: Kāfūr pıñarından ḳalkmış bir ḳabarcıḳ idi. *Habāb* fetḥ-i ḥā ile şol ḳabarcıḳlardır ki şuyuñ üzerinde zāhir olur.

دو نار تازه بر رسته ز يك شاخ Dü nār-ı tāze ber-rüste zi-yek şāḥ: Ol iki memeler bir budakdan iki tāze bitmiş nār idiler.

كف امید شان نیسوده كستاخ Kef-i ümmīdeşān neysūde küstāḥ: Ümmīd eli anları sürtmemiş idi, edebsizlik ile. Ya‘nī hīç bir el anlara degmemiş idi.

ز بازو گنج سیمش در بغل بود Zi-bāzū genc-i sīmeş der-baḡal būd: Ḳoldan gümüş ḥazīnesi ḳoltuḡında idi. Ya‘nī bāzūları gümüş ḥazīnesi idi.

عیار سیم پیش آن دغل بود ‘Iyār-ı sīm pīş-ī ān daḡal būd: (E 41a) Gümüşüñ ‘ıyārı anıñ öñinde ḳalb idi. Ya‘nī nās beyninde mütedāvil olan gümüş Zeliḥānıñ sīm bāzūlarına nisbet baḳır idi.

پی تعویذ آن پاکیزه چون در Pey-i ta‘vīz-i ān pākīze çün dūr: O incü gibi muṭahhara Zeliḥāya heykel ecliyçün.

⁶⁸⁵ vardır: var (S)

⁶⁸⁶ qarārsız: bī-ḳarār (S)

⁶⁸⁷ güller: göñüller (S)

دل پاکان عالم از دعا پر Dil-i pākān-ı ‘ālem ez-du‘ā pūr: Pākān-ı ‘ālemiñ, ya‘nī müstecābü’ d-da‘ve olan eyü kimesneleriñ göñli du‘ādan tolu idi. Gūyā (S 29b) anlarıñ göñli Zelīhāya heykel idi. Nitekim yürek heykel şeklindedir.

پری رویان بجان کرده پسندش Perī-rūyān be-cān kerde pesendeş: Perī yüzlü maḥbūblar anı cān ile begenmişler idi.

رک جان ساخته تعویذ بندش Reg-i cān sāḥte ta‘vīz-bendeş: Cān tamarlarını aña heykel bağı eylemişler idi.

ز تاراج سران تاج و دیهم Zi-tārāc-ı serān-ı tāj u dīhīm: Pādişāhānıñ muraşşa‘ tācları yağmasından. *Dīhīm* daḥı tāj ma‘nāsınadır.

دو ساعد آستینش کرده پرسم Dü sād āstīneş kerde pūr-sīm: Zelīhānıñ kaftānınıñ yeñi iki bileğini gümüş ile tolu eylemiş idi. Gūyā bilekleri sīm-i sāde idi.

کفش راحت ده هر محنت اندیش Kefeş rāḥat-dih-i her miḥnet-endiş: Zelīhānıñ eli ayası her miḥnet fikirlüye rāḥat virici idi. Ya‘nī cömerd idi.

نهاده مرهمی بر هر دل ریش Nihāde merhemī ber-her dil-i rīş: Her yaralu göñül üzerine bir merhem kıymış idi. Ya‘nī her bir şāḥib-i ihtiyācın ihtiyācını ref‘ eyler idi.

بدست آورده ز انگشتان قلمها Be-dest āverde z’engüşṭān qalemhā: Barmaqlardan eline kalemeler getürmüş idi. Ya‘nī her barmağı bir kalem idi.

زده از مهر بر دلها رقمها Zede ez-mihr ber-dilhā raqamhā: Muḥabbetden göñüller üzerine raqamlar urmuş idi. Ya‘nī kalem barmaqlarıyla ‘uşşākıñ göñline muḥabbetini yazup ol muḥabbet ḥaṭṭı⁶⁸⁸ kırup ‘uşşāka ke’n-naqşı fi’l-ḥacer te’sīr eylemiş idi.⁶⁸⁹

زدستینه دو ساعد کرده رونق Zi-destīne dü sād kerde revnaq: Bilezikden iki bileğini revnaqlandırmış idi.⁶⁹⁰

ز زر کرده دو ماریرا مطوق Zi-zer kerde dü mārīrā muṭavvaq: Altundan iki ılanı muṭavvaq eylemiş idi. Ya‘nī kollarına iki altun bilezik takınmış idi.⁶⁹¹

دل از هر ناخنش بسته خیالی Dil ez-her nāḥuneş beste ḥayālī: Göñül Zelīhānıñ her tırnağından bir ḥayāl bağlamış,⁶⁹² ya‘nī göñlüm anıñ tırnağı medḥinde taḥayyül eylemiş.

⁶⁸⁸ muḥabbet ḥaṭṭı: ḥaṭṭ-ı muḥabbet (S)

⁶⁸⁹ eylemiş idi: eylemişdi. (S)

⁶⁹⁰ revnaqlandırmış idi: revnaqlandırmışdı (S)

⁶⁹¹ takınmış idi: takınmışdı (S)

⁶⁹² bağlamış: bağlamış idi (S)

هلالی Füzūde ber-ser-i bedrī hilālī: Bedrlenmiş ayın başı üzerine bir hilāl artmış. Gūyā tırnakları bedr-ay ve tırnak başları hilāl olmuş idi.

به پنج انگشت مه را برده پنجه Be-penç engüşt mehrā būrde pençe: Beş barmağıyla aya pençe iletmış.

ز زور پنجه مه را کرده رنجه Zi-zūr-ı pençe mehrā kerde rence: Pençesi zūrından ayı rence itmiş. Gūyā Zelīhā pençesiyle (E 41b) aya urmuş. Ayın zerdām ve tīre-endām⁶⁹³ olması andan imiş.

میانش موی بل کز موی نیمه Miyāneş mūy bel k'ez-mūy nīmī: Zelīhānīn bili bir kıl⁶⁹⁴ idi, belki kıldan⁶⁹⁵ yarım idi. Ya'nī bili incelikde yarım kılca idi.

ز باریکی بر و از موی بیمی Zi-bārīkī ber-ū ez-mūy bīmī: İncelikden anın üzerine mūydan korku var idi.

نیارستی کمر از موی بستن Ne-yārestī kemer ez-mūy besten: Miyānına mūdan kemer bağlamağa kâdir olmaz idi.⁶⁹⁶

کزان مو بودیش بیم گسستن K'ez-ān mū būdiyeş bīm-i gūsisten: Zīrā ol kıl kemerden biline üzülmek korkusu var idi. Ya'nī eger kıldan kemer kuşansa bili üzülür idi.⁶⁹⁷

شکم چون تخته قائم کشیده Şikem çün tahte-i kākūm keşīde: Anın⁶⁹⁸ karnı kākūm kürk tahtesi gibi çekilmiş idi. Ya'nī gāyet ak⁶⁹⁹ ve yumuşak idi.

به نرمی دایه ناف او بریده Be-nermī dāye nāf-ı ū būrīde: Yumuşaklık ile dāye anın göbегini kesmiş idi.

سورینش کوهی اما سیم ساده Sūrīneş kūhī ammā sīm-i sāde: İlyeteyni bir tağ idi ammā sāde gümüş idi.

چو کوهی کز کمر زیر او افتاده Çü kūhī k'ez-kemer zīr ūftāde: Bir tağ gibi ki kemerden aşağı vākī' olmuş idi. Ya'nī nitekim ba'zı tağın orta yeri kemerlīn olup aşağı şarkup тұrur. Zelīhānīn ucası dağı ol gūne⁷⁰⁰ şarkup тұrur idi.

⁶⁹³ tīre-endām: tīre-rū (S)

⁶⁹⁴ kıl: mū (S)

⁶⁹⁵ kıldan: bir mūdan (S)

⁶⁹⁶ olmaz idi: olmazdı (S)

⁶⁹⁷ üzülür idi: üzülürdi (S)

⁶⁹⁸ anın: Zelīhānīn (S)

⁶⁹⁹ ak: beyāz (S)

افشردیش مشت Bedān nermī ki ger efşurdiyeş müşt: Anıñ ucası⁷⁰¹ ol yumuşaklıkda (S 30a) idi ki eger anı yumruk şıkaydı.

برون رفتی خمیر آسا زانگشت Birūn reftī ḥamīrāsā zi-engüşt: Taşra giderdi ḥamīr gibi barmağ arasında. Hāşılı anıñ ucası ancılayın yumuşak idi ki eger anı yumruk şıkaydı ḥamīr gibi barmağlar arasından çıkardı veyāḥud loḥum gibi kabarıp kalkaydı.⁷⁰²

افشار زر اکنون خمشی شو Zi-dest-efşār-ı zer eknūn ḥamuş şev: Ey Cāmī şimdi anıñ altun dest-efşārından sākit⁷⁰³ ol! Dest-efşār ol nesnedir ki altundan dizüp turunç şeklinde pādīşāhlar ve ulular ellerinde oynadırlar,⁷⁰⁴ ya'nī anıñ ḥoḳḳa-i gevherini⁷⁰⁵ vaşfdan epsem ol.⁷⁰⁶ Zīrā ne cevher idüğü ma'lūmuñ degildir. Şu kadar ki dest-efşār-ı māh-ı Ken'ān olsa gerekdir.

بیا وین سیم دست افشار بشنو Biyā v'īn sīm dest-efşār biş'nev: Gel ve bu gümüş dest-efşārı işit! Īn⁷⁰⁷ işāreti sürīnedir, sāḳa da⁷⁰⁸ ihtimālī var.

ز زیر ناف تا با لای زانو Zi-zīr-i nāf tā bālā-yı zānū: Göbegi altından dizi üzerine dek.

Ne-gūyem hīḳ nükte köhne yā nūv: Hīḳ nükte söylemem eski (E 42a) ya yeñi. Nūv zamm-ı nūnla cedīd ma'nāsınadır. Feth-i nūnla da olur. Bu maḳāmda zamme iledir.

نداده در حریم آن حرمگاه حصار عصمتش اندیشه را راه Ne-dāde der-ḥarīm-i ān ḥaremğāh / Hīşār-ı 'işmeteş endīşerā rāh: Zeliḥānıñ ḥarem yeriniñ içerüsine 'işmeti ḳal'ası fikre yol virmemiş. Ya'nī kemāl-i afīfeliginden fikrim anıñ ḥarīm-i ḥaremğāhına muṭṭalī' olmağa yol bulamaz ki vechemā anı taşavvur eyleyüp vaşf eyleye.

⁷⁰⁰ gūne: öylece (S)

⁷⁰¹ anıñ ucası: Zeliḥānıñ ucaları (S)

⁷⁰² hāşılı anıñ ucası ancılayın yumuşak idi ki eger anı yumruk şıkaydı ḥamīr gibi barmağlar arasından çıkardı veyāḥud loḥum gibi kabarıp kalkaydı: - (S)

⁷⁰³ sākit: sükūt (S)

⁷⁰⁴ oynadırlar: oynadırlar imiş (S)

⁷⁰⁵ ḥoḳḳa-i gevherini: fercini (S)

⁷⁰⁶ vaşfdan epsem ol: vaşf eyleme (S)

⁷⁰⁷ īn: v'īn (S)

⁷⁰⁸ sāḳa da: sāḳa (E)

Sūḥan rānem zi-sāḳ-ı ū ki çūnest: Anıñ baldırından söz sevḳ eylerim ki nicedir.

Binā-yı ḥüsnrā sīmīn sūtūnest: Güzellik bināsına gümüşli direkdir. Ya‘nī baldırları gümüş ile muḥallā ve muşayḳal direk gibi idiler.⁷⁰⁹

Bi-nāmīzed zihī güldeste-i nūr: *Bi-nāmīzed* lafz-ı basītdir,⁷¹⁰ ya‘nī müfreddir, mürekkeb degildir.⁷¹¹ Allāhu te‘ālā⁷¹² yavuz gözden şaḳlasun maḳāmında müsta‘meldir, edāt-ı taḥsīn degildir. Zīrā taḥsīn ifāde eylese bir edāt-ı taḥsīn ile daḥı cem‘ olmazdı. *Zihī* bunda taḥsīn ifāde ider. Nitekim ḥātime de daḥı⁷¹³ gelür, inşa‘llāhu te‘ālā. Ya‘nī Allāh yaramaz gözden şaḳlasun, ne güzel nūr destesidir.⁷¹⁴

Velī ez-çeşm-i her bī-nūr mestūr: Ammā her nürsuz gözden mestürdür. Ya‘nī anıñ ḥüsni ḳadrini ancak müstaḥḳḳı bilür.

Şafā-yı ū nümūd āyīnerā rū: Anıñ⁷¹⁵ şafāsı āyīneye yüz gösterdi.

Der-āmed ez-edeb pīşeş be-zānū: Āyīne edebden Zelīḥānıñ öñinde dize geldi. Bu ḥod ma‘lūmdur ki tezyīn vaḳti āyīneyi diz öñine ḳorlar.

Ez-ān āyīne hem-zānū-yı ū şūd: Ol sebebdan āyīne Zelīḥāya diz-be-diz oldı.⁷¹⁶

Ki feyz-i nūr-yāb ez-rūy-ı ū şūd: Ki āyīneye nūr bulucılık feyzi⁷¹⁷ Zelīḥā yüzinden oldı. Ya‘nī Zelīḥā āyīneye yüz tutmaḡla āyīne münvver oldı.

Be-vey her kes ki hem-zānū nişīned: Anıñla⁷¹⁸ her kimse ki diz-be-diz otura.

⁷⁰⁹ güzellik bināsına gümüşli direkdir. Ya‘nī baldırları gümüş ile muḥallā ve muşayḳal direk gibi idiler: güzelliḡiñ bināsına gümüş ile muḥallā ve muşayḳal direkdir. (S)

⁷¹⁰ basītdir: basīt (S)

⁷¹¹ degildir: degil (S)

⁷¹² te‘ālā: - (S)

⁷¹³ daḥı: - (S)

⁷¹⁴ nūr destesidir: gül destesidir (S)

⁷¹⁵ anıñ: Zelīḥānıñ (S)

⁷¹⁶ diz-be-diz oldı: hem-zānū oldı, ya‘nī diz-be-diz (S)

⁷¹⁷ feyzi: feyz (E)

⁷¹⁸ anıñla: Zelīḥā ile (S)

رخ دولت در آن آینه بیند Ruḥ-ı devlet der-ân âyîne bîned: Devlet yüzini Zelîhânîñ yûzi âyînesinden görür.

قدم در لطف نیز از ساق کم نیست Qadēm der-luṭf nîz ez-sâk kem nîst: Anîñ⁷¹⁹ ayağı leṭâfetde baldırından kem degildir.

چو او در لطف کس صاحب قدم نیست Çü ü der-luṭf kes şāhib qadēm nîst: Anîñ⁷²⁰ ayağı gibi iḥsānda hîçbir kimesne âşār-ı ḥasene şāhibi degildir. *Kadem* lügat-i ‘Arabda⁷²¹ ayağıñ tabanıdır. Gāh olur ki qadēm zıkr idüp rıcl murād iderler zıkr-i cüz’ (E 42b) ve irāde-i küñl tarîkıyla mısrā‘-ı evveldeki gibi. Gāh olur ki qadēm bir eyü işde (S 30b) ilerü olmağa dirler. Meşelâ qadēm-i şıdk dirler. Ya‘nî bu işde âşār-ı ḥasenesi var dimekdir mısrā‘-ı şānîdeki gibi.

چونان بودی چو رفتی جست و جابک قدم از پاشنه تا پنجه نازک Çünān būdî çü reftî cüst ü çābük / Qadēm ez-pāşne tā pençe-i nāzik: Beytde taqdīm ve te‘hîr var. Taqdîr-i kelām *çü reftî cüst ü çābük qadēm çünān nāzik būdî ez-pāşne tā pençe*. Ya‘nî Zelîhâ eger cüst ü çāpük gideydi ayağı ancılayın nāzik olurdu ökçesinden barmaqları ucına dek. Bu beyt mā-ba‘dına merhûndur.

که گر بر چشم عاشق کردیش جای Ki ger ber-çeşm-i ‘āşık kerdiyeş cāy: Ki eger ‘āşıkıñ gözi üzerine ayağı yer ideydi.

شودی پر آبله زاشکش کف پای Şudî pür-ābile z’eşkeş kef-i pāy: Ayağı altı ‘āşıkıñ gözi yaşıñdan ṭolu olur idi qabarcık ile. Ya‘nî kemāl-i nezāketinden göze ṭokunsa āzürde olurdu.

ندانم از زر و زیور چه گویم Ne-dānem ez-zer ü zîver çi güyem: Bilmem anıñ altunından ve bezeginden ne diyem?

که خواهد بود قاصر هر چه گویم Ki ḥāhed būd kâşır her çi güyem: Ki kâşır olsa gerek her ne disem,⁷²² ya‘nî anıñ zer ü zîveri qābil-i ta‘bîr degildir.⁷²³ *Hāhed būd* ıstılāḥda olsa gerek dimekdir.

⁷¹⁹ anıñ: Zelîhânîñ (S)

⁷²⁰ anıñ: Zelîhânîñ (S)

⁷²¹ lügat-i ‘Arabda: lügatde (E)

⁷²² ki kâşır olsa gerek her ne disem: her ne disem kâşır olsa gerek (S)

⁷²³ degildir: degil (S)

Be-zīver ḥod ki vaṣf-ı ān perī kerd: Bezek ile ḥaḳīḳat ol perīyi kim vaṣf eyledi?

Ki zīverrā cemāleṣ zīverī kerd: Zīrā anıñ cemāl ve ḥüsni bezege bezeklik eyledi. Ya‘nī zīver zīneti anıñ cemālinden buldı.

Pür ez-gevher be-tārek efserī dāṣt: Cevherden ṭolu tepesinde bir tāc ṭutar idi. Ya‘nī cevāhirle muraṣṣa‘ bir tāc var idi.

Ki der-her yek ḥarāc-ı kişverī dāṣt: Ki her birinde bir iḳlīm ḥarācı ṭutar idi. Ya‘nī bahāda.

Dür ü la‘leṣ ki būd āvīze-i gūṣ: Ol incü ve la‘l ki anıñ ḳulağına aşılmıṣ idi.

Hemī-bürd ez-dil ü cān luṭf-ı ān hūṣ: Anıñ leṭāfeti gōñülden ve cāndan ögi iletür idi.⁷²⁴ *Hūṣ* ṣol ḥāletdir ki Türkī dilde ol ḥāletden ögle ta‘bīr iderler. Ögi gitmiṣ kimseye bī-hūṣ dirler. Ol, ‘aḳlın verāsında bir ḥāletdir. ‘Aḳl ḥalkīdir ki anıñ Türkīsi uṣdur. Ög ḥalkī degildir, kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfisi ṣol ḥāletdir ki lisān-ı ‘Arabīde aña (E 43a) iḡmā dirler. Kemāl Pāṣā-zāde, Daḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ-nām kitābında bu gūne⁷²⁵ taḥḳīḳ eylemiṣdir ammā kütüb-i lügātde hūṣ ‘aḳl ma‘nāsına dimiṣler.

Eger büg’sistiyeṣ gevher zi-gerden: Eger anıñ gerdeninden gevher üzüleydi.

Şüdī genc-i cevāhir ceyb ü dāmen: Anıñ yaḳası ve etegi cevāhir ḥazīnesi olurdı.

Muraṣṣa‘ müy-ı bendeṣ k’ez-ḳafā būd: Anıñ cevāhirle müzeyyen ve muḥallā saç bağı ki eñsesinden var idi.

Hezārān ‘ıḳd-ı gevherrā bahā būd: Niçe biñ gevher dizimine bahā idi.

Ne ger luṭfeṣ giriftī yārerā dest: Eger Zelīḥānıñ luṭfı bilezige el ṭutmayaydı.

Ki yārestī be-destāneṣ ber-ū best: Kim ḳādir olurdı ḥīle ile anıñ üzerine bağlaya yāḥud kim ḳādir olurdı ki elleriyle bağlaya. Ya‘nī kimesne ḳādir

⁷²⁴ iletür idi: iletürdi (S)

⁷²⁵ bu gūne: böylece (S)

olmaz idi. *Yāre* aşılarda bilezik yeridir ki ‘Arapca mi’şam dirler ammā bunda bileziğiñ kendi murāddır.

نیارم بیش ازین از زر خبرداد Ne-yārem bīş ez-īn ez-zer ḥaber dād: Zelīḥānīñ altunından bundan ziyāde ḥaber vermeye kādır olamam.

که شد خلخال اندر پایش افتاد Ki şūd ḥalḥāl ender-pāyeş üftād: Ki ḥalḥāl (S 31a) oldı anıñ⁷²⁶ ayağına düşdi.

گهی در عشوه مسند نشینی Gehī der-‘işve-i mesned nişīnī: Ba‘zı vakit şadrda egleşmek ‘işvesin iderdi. *‘İşve* ‘aynıñ fethi ve kesri cā’iz. Lāmi‘ī Çelebi manzūmesinde buyurur: “‘İşve, gönül aldamaq; cilve, şalınmaq durur ammā ‘Acem ekşer nāz ve şīvede isti‘māl ider.”

بزیبا دیبه رومی و چینی Be-zībā dībeh-i Rūmī vü Çīnī: Rūm ve Çīn diyārına mensūb ḥarīr ṭonlar ile bezeklū oldıǵı ḥālde.

گهی در جلوه ایوان خرامی Gehī der-cilve-i eyvān ḥīrāmī: Ba‘zı vakit eyvānda şalınmışlık cilvesinde idi. *Cilve* lūğat-i ‘Arabda⁷²⁷ gelin yüzini āşikāre kılmak. Ya‘nī ere varacak kız ve gelin ṭonanur ve düğün ḥalkına kendüni yüzi açık seyr itdürür. Anıñ ol vaż‘ına cilve dirler. Diyār-ı ‘Araba⁷²⁸ maḥşūşdur. Āl-i Oşmān fethinden evvel bu vaż‘ aralarında āşikāre imiş ammā soñra yasağı sebebiyle maḥfī⁷²⁹ ider olmuşlar ve bu zamānda Mışrdan ğayrı yerde bu vaż‘ kalmamış, anda da ziyāde hafā ile iderler imiş.

ز زر کش حله مصری و شامی Zi-zer-keş ḥulle-i Mışrī vü Şāmī: Mışr ve Şām diyārına mensūb altunla işlenmiş ḥulleden. Ya‘nī (E 43b) bunlarla ṭonandığı ḥālde şalınurdu.

بهر روز نوی کافکنده پرتو Be-her rūz-ı nevī k’efkende pertev: Her yengi gün ki ışıq şalmış olaydı.

نبوده بر تنش جز خلعت نو Ne-būde ber-teneş cüz ḥil‘at-i nev: Zelīḥānīñ teni üzerinde olmaz idi cedīd ḥil‘atden ğayrı.

بیک جیبش دو باره سر نسوده Be-yek ceybeş dü bāre ser ne-sūde: Bir yakaya iki kerre baş dürtmemiş idi.

⁷²⁶ anıñ: Zelīḥānīñ (S)

⁷²⁷ ‘Arabda: Arabīde (S)

⁷²⁸ ‘Araba: ‘Arabda (S)

⁷²⁹ maḥfī: - (S)

Çü meh her rûz ez-burcî nümûde: Ay gibi her gün bir burcdan yüz göstermiş idi.

Zi-pābūs-ı serān dāmen keşīdī: Ulular anıñ ayağını öpmekden etek çekerdi. Ya‘nī Zelīhā anlara etek öpdürmez idi.

Bedīn devlet meger dāmen resīdī: Bu devlete, ya‘nī Zelīhānıñ ayağını öpmege etek mi irişirdi?

Ne-dādī dest cüz pīrāheneşrā: Zelīhā gönleginden gayrıya el virmez idi.

Ki der-āgūş-ı ħod dīdī teneşrā: Ki gayrısı kendü kucagında göre idi Zelīhānıñ tenini. Hāşılı anıñ tenini kucmak gönliñe maķşûre idi.

Sehī servān hevā-dārīş kerdī: Serv gibi tođrı kāmetsi maĥbūblar aña muĥiblik ve dostluk eylerdi.

Perī-rūyān perestārīş kerdī: Perī yüzlü maĥbūblar aña kulluk ve karavaşlık eylerdi. *Perī* cin kızına dirler. Anlar gāyet güzel olurlar imiş.

Zi-hem-zādān hezārān ĥūr-zāde: Yaşdaşlarından niçe biñ⁷³⁰ ĥūrī-zāde.

Be-ĥizmet rûz u şeb pīşeş sitāde: Hizmetle gice ve gündüz Zelīhānıñ öñinde tururlar idi.

Ne hergiz ber-dileş bārī nişeste: Ne aşlā anıñ gönli üzerine bir yük oturmuş idi.

Ne yek bāreş be-pā ĥārī şikeste: Ne bir kerre anıñ ayağında bir tiken şınmış idi. Ya‘nī ‘ömri içinde bir ġam görmemiş idi.

Ne-būde ‘āşık u ma‘şūk kesrā: Kimesneye ‘āşık ve ma‘şūk olmamış idi.

Ne-dāde reh be-ĥātır īn hevesrā: Bu ‘aşk hevesi için ĥātırına yol virmemiş idi. Ya‘nī ‘aşk ne oldığı ĥātırına (S 31b) ĥuṭūr eylememiş idi. Ma‘lūm ola ki bir nesne ḳalbe vāḳi‘ olsa aña hācis dirler, egleşe vācis dirler, ḳavī olsa ĥātır dirler, müstaḳır olsa fikr dirler.

⁷³⁰ biñ: - (S)

بَسَب چُون نَرگِس سِيرَاب خَفْتِي Be-şeb çün nergis-i sîr-âb huftî: Gice nergis-i sîr-âb gibi uyurdu. *Sîr-âb* lügatde şuya kanmış ma'nâsınadır ammâ mecâzen tarâvetden ve letâfetden ve şafâvetden 'ibâretdir.

سَهَر چُون غَنجَةُ خندان شَكْفَتِي Seher çün gonce-i handân şüküftî: (E 44a) Şabâh vaqti gülegen gül dikmesi gibi açılırdı.

بِه سِيمِين لَعْبَتَانِ از خُورْد سالان Be-sîmîn lu'betân ez-ḥurd-sālân: Küçük yaşlulardan gümüş endâmlı güzel gelincikler ile idi.⁷³¹ *Lu'bet* lügatde⁷³² zamm-ı lām ile aşında satranc ve nerd oyunu ve her mel'ûbun bihi olan nesneye dirler ammâ şî'rde şol güzel murâddır ki gören aldana.

بَصْحَن خَانِه در رَعْنَا غزالان Be-şahn-ı hâne der-ra'nâ gâzâlân: Hâne ortasında geyik buzagısı gibi güzel maḥbûblar içinde idi.

وَلِي فَارِغ ز لَعْب چَرخ دَوَار Velî fâriğ zi-lu'b-ı çarḥ-ı devvâr: Velîkin dönege çarḥıñ oyunundan fâriğ idi.

نَبُودِي غَيْر لَعْبَتِ بازیش کار Ne-būdî gayr-ı lu'bet-bâziyeş kâr: Oyuncılıktan gayrı kârı olmaz idi.⁷³³

بَدِينَسَانِ خَرَم و دِلشَاد بودِي Bedîn sâñ ḥurrem ü dil-şâd būdî: Bu üslûbla ḥurrem ve gönli şâd olurdu.

وَزَان غَم خَاطَرش آزَاد بودِي V'ez-ân gam ḥâtîreş âzâd būdî: Ve ol gamdan ḥâtîrî âzâd ve fâriğ idi. V'ez-ân lafzınıñ müşârun-ileyhi beyt-i âtîdir.

کَش از آيَامِ بَر گَرْدَن چِه آيد K'eş ez-eyyâm ber-gerden çi âyed: Ki⁷³⁴ aña eyyâmdan boynı üzerine ne gelür. Ya'nî Zelîhâ bilmezdi ki eyyâmıñ devrânıyla ne kadar belâ-yı 'aşka giriftâr olsa gerek.

وَزِين شَبْهَائِي آيَسْتَن چِه زَايد V'ez-în şebhâ-yı âbisten çi zâyed: Bu yüklü gicelerden ne togar? Dâstân-ı diğēr neşr⁷³⁵ را دَر نِيَامِ مَنَام دِيدَن زَلِيخَا نَبُوتِ اَوَّلِ تَنِيغِ آفتابِ جَمَالِ يَوْسُفِ عَلَيْهِ السَّلَام Der-niyâm-ı menâm dîden-i Zelîhâ nevbet-i evvel tîğ-i âftâb-ı cemâl-i Yūsuf 'aleyhi's-selâmrâ: Zelîhâ uyku gılâfında ibtidâ-i nevbet Yūsuf 'aleyhi's-selâmıñ güneş gibi

⁷³¹ idi: - (S)

⁷³² lügatde: - (S)

⁷³³ olmaz idi: olmazdı (S)

⁷³⁴ ki: - (E)

⁷³⁵ dâstân-ı diğēr neşr: - (E)

cemālî kılıcını görmek beyânındadır. و کشته عشق شدن وی بآن تیغ نهفته در نیام Ve küşte-i ‘aşk şüden vey be-ân tîğ-i nühüfte der-niyām: Ve ol ğılāfda mestūr kılıc ile Zelîhā ‘aşkın tepelenmiş olmak beyânındadır.

Nazm⁷³⁶ شبی خوش همچو صبح زندگانی Şebî hoş hemçü şubh-ı zindegānī: Bu beyt mübtedâdır, haberi on birinci *Zelîhā ān be-lebhā-yı şeker-nāb* beytidir. Ya‘nī dirilik şabāhı gibi bir hoş gice.

نشاط افزا چو ایام جوانی Neşāt-efzā çü eyyām-ı cüvānī: Genclik günleri gibi neşāt arturıcı,⁷³⁷ ya‘nī haberi gelecek ki bu evşāf ile mevşūf gice içinde Zelîhā uyumuş idi.

زجنش مرغ و ماهی آرمیده Zi-cünbiş murğ u mähî āremīde: Deprenişden kuş ve balık rāhat eylemiş idi.

حوادث پای در دامن کشیده Hāvādiş pāy der-dāmen keşīde: Hāvādiş ayağını etegine çekmiş idi,⁷³⁸ ya‘nī ol gice meşā’ibden maşūn idi.

درین بستان سرای پر نظاره Der-în bostānsērāy-ı pūr-naẓāre: Bu naẓār idicilik ile tolu bostān evinde, ya‘nī dünyāda. *Nazāre* zānīñ taḥfīfiyle naẓār idici kavm ma‘nāsına, aşlında müşedded idi.

نماینده باز جز چشم ستاره Ne-mānde bāz cüz çeşm-i sitāre: Yıldız (E 44b) gözinden ğayrı açık kalmamış idi.

ر بوده دزد شب هوش عسس را Rubūde düzd-i şeb hūş-ı ‘asesrā: Gice uğrısı gice bekcisiniñ⁷³⁹ ‘aqlını kapmış idi. Ya‘nī gice bekcisi uyumuş idi.

زبان بسته جرس جنبان جرس را Zebān beste ceres-cünbān ceresrā: Ceres oynadıcı ceresiñ dilini bağlamış idi. *Ceres* deve çañıdır. Ya‘nī ‘asesiñ şākirdleri ceres düğerler tā ḥalk ihtiyāt üzre olsun içün. Şabāh karīb olduğından uyumuşlar idi.

سگنرا طوق گشته خلقه دم Segānrā ṭavk geşte ḥalka-i düm: (S 32a) Kelblere kıyruk ḥalkası ṭavk olmuş idi. Ya‘nī kıyruklarını boyunlarına ṭolayup⁷⁴⁰ uyumuşlar idi.

درآن حلقه ره فریاد شان گم Der-ān ḥalka reh-i feryādeşān güm: Ol ḥalkada anlarıñ feryādı belürsüz idi. Ya‘nī şadalanmazlar idi.

⁷³⁶ nazm: - (E)

⁷³⁷ arturıcı: artucı (S)

⁷³⁸ çekmiş idi: çekmişdi (S)

⁷³⁹ gice bekcisinin: ‘asesin (S)

⁷⁴⁰ ṭolayup: şarup (S)

ز شهپر مرغ شب خنجر کشیده Zi-şehper murğ-ı şeb hancer keşīde: Gice kuşu kanad çelengiñden hançer çekmiş idi.

ز بانگ صبح نای خود بریده Zi-bāng-ı şubḥ nāy-ı ḥod bürīde: Şabaḥ āvāzından. Ya‘nī⁷⁴¹ şabāḥ vaḳti ötmekden boğazını kesmiş idi. Ya‘nī başı kanadı altına koyup uyumuş idi. Nitekim ḥorūs uyudığı vaḳit başını⁷⁴² kanadı altına koyup uyur, başı kesilmiş gibi görünür.

ز کنگر دار کاخ شهر یاری Zi-küñgür-dār-ı ḳāḥ-ı şehryārī: Pādişāhıñ küñgür tutucı köşkinden. *Küñgür* eyvān şaçağı ma‘nāsına.

چو حارس دیده شکل کوکناری Çü ḥāris dīde şekl-i küknārī: Çünkü bekci ḥaşḥāş şekli gördi. Nitekim ḥaşḥāş kellesi şaçaḳlı eyvāna beñzer. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

به بیداری نمائده دیگرش تاب Be-bīdārī ne-mānde dīgereş tāb: Uyanıklığa bir daḥı anıñ tākātī ḳalmayup.

خواص کوکنارش کرده در خواب Ḥavāşş-ı küknāreş kerde der-ḥ‘āb: Ḥaşḥāşıñ ḥāşşası anı uyḳuda eylemiş idi. Nitekim ḥaşḥāşıñ ḥāşşası oldur kim⁷⁴³ uyḳu īrās ider.

ستاده از دهل کوبی دهل کوب Sitāde ez-dühül-kübī dühül-küb: Tavul⁷⁴⁴ dögüciler tavul⁷⁴⁵ dögücilikden turmuş idi.

هجوم خواب دستش بسته بر چوب Ḥücüm-ı ḥ‘āb desteş beste ber-çüb: Uyḳu hücümü çubuk üzerine tavulcınıñ⁷⁴⁶ elini bağlamış idi. Nitekim selāṭīn-i ‘Acemde⁷⁴⁷ giceler şülṣ-i aḥīre dek tavul⁷⁴⁸ dögüp andan soñra ferāḡat idüp uyurlar idi.⁷⁴⁹

نکرده مؤذن از گابانگ یا حی Ne-kerde mü‘zīn ez-gülbāng yā ḥay: Mü‘ezzīn ezān içün āvāzdan yā ḥayy eylememiş idi. Ya‘nī ezān vaḳti olmamış idi.

⁷⁴¹ şabaḥ āvāzından. Ya‘nī: - (S)

⁷⁴² başını: başı (S)

⁷⁴³ ḥaşḥāşıñ ḥāşşası oldur kim: - (E)

⁷⁴⁴ tavul: tabl (S)

⁷⁴⁵ tavul: tabl (S)

⁷⁴⁶ tavulcınıñ: tablcınıñ (S)

⁷⁴⁷ selāṭīn-i ‘Acemde: pādişāh sarāyında (S)

⁷⁴⁸ tavul: tabl (S)

⁷⁴⁹ uyurlar idi: uyurlar (S)

فراش غفلت شب مردگان طی Firāş-ı ğaflet-i şeb mürdegān tay: Gice ölüleriniñ. Ya'nī nā'imlerin⁷⁵⁰ ğaflet döşegini mü'ezzin bükmüş idi. Ya'nī herkes uyurlar idi.

زلیجا آن بلبهای شکرناپ Zelīhā ān be-lebhā-yı şeker-nāb: (E 45a) Zelīhā ol hālîş şeker tutaklarıyla.

شده بر نرگشش شیرین شرخواب Şüde ber-nergiseş şîrîn şeker-h'āb: Nergis gözleri üzerine tatlu şeker uyku olmuş idi. Ya'nī tatlu uyku ile uyurdu.

سرش سوده ببالین جعد سنبل Sereş sūde be-bālīn ca'd-ı sünbül: Anıñ başı yaşıdığa sünbül gibi kıvrırcık saçlarını şıvamış idi. *Ca'd* şıfat-ı müşebbehedir. Şa'ra ca'd dirler müca'ad ma'nāsına zencîr şeklinde olan saçda müsta'meldir. *Sünbül* siyāh saç gibi bir otdur. Hindden gelür, hoş kokusu vardır. Maḥbūbların saçlarını aña beñzedirler.

تنش داده به بستر خرمن گل Teneş dāde be-bister ḥarmen-i gül: Zelīhānıñ teni döşege gül ḥarmeni virmiş idi. Gūyā Zelīhānıñ endāmı güller idi ki ḥarmen gibi yayılmış idi.

ز بالین سنبلش درهم شکسته Zi-bālīn sünbüleş derhem şikeste: Yaşıdıktan anıñ sünbül saçları birbirine şınmış ve karış muruş⁷⁵¹ olmuş idi.

بگل تار حریرش نقش بسته Be-gül tār-ı ḥarīreş naqş beste: Anıñ ḥarīr saçının teli gül yüzine naqş bağlamış idi.⁷⁵²

بخوابش چشم صورت بین غنوده Be-h'ābeş çeşm-i şüret-bīn gunūde: Anıñ şüret görücü gözi uykuya ıımızganmış idi. Ya'nī çeşm-i zāhiri uyumuş idi.

ولی چشم دگر از دل گشوده Velī çeşm-i diger ez-dil güşūde: Ammā gönlinden ğayrı göz açılmış idi.⁷⁵³

در آمد ناگهش از در جوانی Der-āmed nā-geheş ez-der cüvānī: Nā-gāh kapudan bir civān geldi. Ya'nī rü'yāda bu gūne⁷⁵⁴ gördi.

چه می گویم جوانی نی که جانی Çi mī-güyem cüvānī nī ki cānī: Ne civān diyem civān değil belki (S 32b) cān idi.

همایون پیکری از عالم نور Hümāyūn peykerī ez-ālem-i nūr: Nūr 'āleminden bir mübārek şüret idi.

⁷⁵⁰ nā'imlerin: uyuyanların (S)

⁷⁵¹ karış muruş: perākende (S)

⁷⁵² bağlamış idi: bağlamışdı (S)

⁷⁵³ açılmış idi: açılmışdı (S)

⁷⁵⁴ gūne: böyle (S)

Be-bāg-ı huld kerde gāret-i hūr: Cennet bāgında hūrīleri yağma eylemiş idi.

Rubūde ser-be-ser hūsn ü cemāleṣ: Hūsn ü cemāl anı başdan başa kapmış idi.

Girifte yek-be-yek gunc u delāleṣ: Nāz ve ṣīve anı bir bir tutmuş idi.

Keṣīde kāmētī çün tāze ṣimṣād: Tāze ṣemṣīr ağacı gibi bir kāmēt çekmiş.

Be-āzādī gulāmeṣ serv-i āzād: Āzādlik ile serv-i āzād aña gulām idi. Servi āzādelik ile vaṣflarlar, dā'imu'd-dehr tāze olup bād-ı hazān ile berg-rīz olmadığıçün.

Zi-ber-āvihte zūlf-i çü zi-zencīr: Zencīr gibi zūlfini gögsiniñ iki tarafından aşmış idi.

Hīredrā beste dest ü pāy-ı tadbīr: 'Aqlıñ tadbīr elini ve ayağını bağlamış idi. Ya'nī ol zūlfī gören 'ākiliñ 'aklı anıñ hūsnī ile bağlu olup ḥalāṣ tadbīrine kādir olmaz idi.

Muḳavves ebruyeṣ mihrāb-ı pākān: (E 45b) Anıñ kavslenmiş kaşı pākleriñ mihrābı idi.

Mu'anber sāyebān ber-h'ābnākān: Anıñ kaşı 'anberlenmiş bir gölgelik idi uyukulu olanlar üzerine. Bunda nükte oldur ki kaş göz üzerinde olur göz ise uyukuludur. Gūyā gözi uyukuda kaşı aña sāyebān idi.

Fürūzān lem'a-i nūr ez-cebīneṣ: Alnından nūr pārçası ışıqlanıcı idi.

Meh ü hūrṣīdrā rū ber-zemīneṣ: Ayıñ ve güneşiñ yūzi anıñ yeri üzerinde idi.

Ruḥeṣ mähī zi-evc-i burc-ı firdevs: Anıñ yañağı bir ay idi cennet burcınıñ üstinden.

Zi-ebrū kerde ān meh ḥāne der-Ḳavs: O meh kaşından Ḳavs burcında ḥāne eylemiş idi.⁷⁵⁵ Nitekim Kavs menāzil-i Ḳamerden bir menziliñ ismidir.

⁷⁵⁵ o meh kaşından Ḳavs burcında ḥāne eylemiş idi. Nitekim Ḳavs menāzil-i Ḳamerden bir menziliñ ismidir: - (S)

Ya'nī anıñ yañağı bir ay idi ve қаşı Қавс burcı idi yañağı қаş altında olmağla⁷⁵⁶ gūyā Kāmer Қавс burcını menzil idinmiş idi.

مکحل نرکسش از سرمة ناز Mūkehḥal nergiseş ez-sürme-i nāz: Anıñ nergis gözi nāz sürmesinden sürmelenmiş idi.

ز مژگان بر جگرها ناوک انداز Zi-müjgān ber-cigerhā nāvek-endāz: Kipriklerinden cigarler⁷⁵⁷ üzerine ok atıcı idi.

دو لعش از تبسم در شکر ریز Dü la'leş ez-tebessüm der-şeker-rīz: Anıñ iki leb-i la'li şeker dökücilikden tebessümde idi.

دهانش در تکلم شکر آمیز Dehāneş der-tekellüm şekker āmīz: Tekellüm vaqtinde dehānı şeker ile qarışmış idi.

بریق درش از لعل در افشان Barīk-i dūrş ez-la'l-i dūr-efşān: Dür saçıcı leb-i la'linden incü gibi dendānınıñ yaldıraması.

چو از کلگون شفق برق درخشان Çü ez-gülgün şafaḥ berḳ-i dıraḥşān: Gül renkli şafaḥdan yalabılanıcı şimşek gibi idi.

Be-ḥande ez-Süreyyā nūr mī-rīht: Ḥande ile anıñ dendānı Ülkerden nūr döker idi.⁷⁵⁸

نمک از پسته پر شور می رخت Nemek ez-piste-i pūr-şūr mī-riht: Şūr ile tolu olan fıstıḳ gibi ağzından tuz dökerdi. Ḥāşılı dendānı⁷⁵⁹ Ülkeriñ revnağını ve dehānı⁷⁶⁰ fıstıḳıñ lezzetini giderir idi.

ذقن چون سیب از غبغب مطوق Zēḳan çün sīb ez-gabgab muṭavvaḳ: Gabgab buḳaḳ ki eñek altında olur,⁷⁶¹ ya'nī çeñesi elma gibi buḳaḳdan tavḳlanmış idi. Ya'nī çeñesi⁷⁶² altında buḳağı şarḳup tırur idi.

ز سیب آویخته آبی معلق Zi-sīb āvīhte ābī-i mu'allāḳ: Gūya elmadan aşılmış bir mu'allāḳ şu idi.

⁷⁵⁶ olmağla: olup (S)

⁷⁵⁷ cigarler: cigar (E)

⁷⁵⁸ döker idi: dökerdi (S)

⁷⁵⁹ dendānı: dendānı ve dehānı (S)

⁷⁶⁰ dehānı: - (S)

⁷⁶¹ eñek altında olur: maḥbūbıñ eñegi altında şarḳar (S)

⁷⁶² çeñesi: çene (S)

مشگ داغی Be-gül hāl-i ruḥeş ez-müşk-dāgī: Taqdīr-i kelām *be-gül-rah ḥāleş* dimekdir. Ya‘nī anıñ⁷⁶³ gül yañağında beñi müşkden bir dāg idi.

گرفته آشیان زاغی بیاغی Girifte āşiyān zāgī be-bāgī: Gūyā karga bāgda yuva tutmuş (S 33a) idi. (E 46a)

سیمش ساعد و بازو توانگر Zi-sīmeş sâ‘id ü bāzū tüvānger: Gümüşden anıñ bilegi ve kolu ganī idi. Zīrā anlar sâde gümüş idi āher gümüşe ihtiyâcları yok idi.

زی بی سیمی میان چون موی لاغر Zi-bī-sīmī miyān çün mūy-ı lāgar: Gümüşsüzlükden bili kıl gibi arık idi. Ya‘nī ince billü idi.

زلیخا چون برویش دیده بگشاد Zelīḥā çün be-rūyeş dīde büg’şād: Zelīḥā çünkü ol rü’yāda gördüğü bu kadar evşāfla mevşūf civānıñ yüzine gözini açdı.

بیک دیدارش افتاد آنچه افتاد Be-yek dīdāreş üftād ançi üftād: Anıñ bir didārıyla düşdi ol nesneye ki düşdi. Ya‘nī ol görüş anıñ ‘aşka giriftārına⁷⁶⁴ bā‘īş oldu.

جمالی دید از حدّ بشر دور Cemālī dīd ez-ḥadd-i beşer dūr: Bir cemāl gördi ki ḥadd-i beşerden ırak.⁷⁶⁵

ندیده از پری نشنیده از حور Ne-dīde ez-perī neş’nīde ez-ḥūr: Perīden görmemiş ve ḥūrīden işitmemiş idi.

ز حسن صورت و لطف شمائل Zi-ḥüsn-i şüret ü lutf-ı şemā’il: Anıñ şüretiniñ güzelliginden ve ahlākınıñ laṭīfliginden.

اسیرش شد بصد دل نی بیک دل Esīreş şūd be-şad dil nī be-yek dil: Aña esīr oldu yüz gönül ile değil ki bir gönül ile. Ba‘zı nüshada *be-yek dil nī be-şad dil vāqī* olmuş. Ya‘nī aña esīr oldu bir gönül ile bir gönül değil belki yüz gönül ile.

گرفت از قامتش در دل خیالی Girift ez-ḳāmeteş der-dil ḥayālī: Anıñ ḳāmetinden gönülde bir ḥayāl tutdı.

نشانده از دوستی در جان نهالی Nişānd ez-düstī der-cān nihālī: Cānında dostluḳdan bir fidān dikdi.

زرویش آتشی در سینه افروخت Zi-rūyeş āteşī der-sīne efrūht: Anıñ yüzinden sīnesinden bir āteş yalınlandırdı.

⁷⁶³ ya‘nī anıñ: - (S)

⁷⁶⁴ ‘aşka giriftārına: [giri]ftār-ı ‘aşkına (S)

⁷⁶⁵ ırak: uzak (S)

وزان آتش متاع صبر و دین سوخت V'ez-ān āteş metā'-ı şabr u dīn sūht: Ve ol āteşden şabır ve dīn metā'ını yakdı.

وزان عنبر فشان گیسوی دلبد V'ez-ān 'anber-feşān gīsū-yı dil-bend: Ve ol civānıñ 'anber saçıcı göñül bend idici maqbūl zülflerinden.

بهر مو رشته جان کرد پیوند Be-her mū rişte-i cān kerd peyvend: Her bir kılna cānınıñ ipliğini ittişāl eyledi. Ya'nī ol civānıñ vücūdında olan mülardan⁷⁶⁶ her biriyle Zelīhānıñ cānı bağlandı.

ز طاق ابرویش باناله شد جفت Zi-tāḡ-ı ebruyeş bā-nāle şūd cūft: Ol civānıñ kaşı kemerinden Zelīhā nāleye cūft oldu. Ya'nī muḡavves kaşı 'aşkıñdan nālān oldu.

ز خواب آلوده چشمش غرق خون خفت Zi-h'āb-ālūde çeşmeş ġarḡ-ı hūn ḡuft: Ol civānıñ uykuya bulaşık gözinden kana ġarḡ olduğu hālde uyudu.

دل تنگ از لبش تنگ شکر ساخت Dil-i teng ez-lebeş teng-i şeker sāht: Zelīhānıñ tar göñli ol civānıñ lezīz lebinden şeker tāyı düzdi.

زدندانش مژه عقد گهر ساخت Zi-dendāneş müje 'aḡd-i ġüher sāht: Anıñ dendānından Zelīhānıñ (E 46b) kirpigi cevher kılādesini düzdi. Ya'nī ol civānıñ şīrīn lebi 'aşkıñdan göñli lezzetle tıldı ve incü gibi dendānı 'aşkıñdan kirpigi dūr dāneleri dökdi.

ز سیمین ساعدش شست از خرد دست Zi-sīmīn sādēş şüst ez-ḡired dest: Anıñ ġümüşli bilegi 'aşkıñdan 'aḡıldan el yudı. Ya'nī sīmīn sādēşini ġörüp 'aḡlı külliyyen maḡv oldu.

میانش را کمر در بندگی بست Miyāneşrā kemer der-bendegī best: Ol civānıñ bili içün Zelīhā kulluġa kemer bağladı. Ya'nī cāndan 'aşıḡı oldu.

برویش دید مشگین خال دلکش Be-rūyeş dīd müşġīn ḡāl-i dil-keş: Ol civānıñ yüzinde müşḡ koḡulu göñül cezb idici veyā göñül aña müncezib olıcı beg ġördi.

نشست ازوی سپندآسا بر آتش Nişest ez-vey sipendāsā ber-āteş: Zelīhā oturdı ol beg 'aşkıñdan üzerlik toḡımı gibi 'aşḡ āteşi üzerine yāḡud āteş gibi (S 33b) ruḡsārı üzerine. Ya'nī sipend āteş üzerinde 'ale'l-fevr yandığı gibi Zelīhā daḡı 'ale'l-fevr aña 'aşıḡ oldu ve āteş-i 'aşḡıyla göyüñdi.

ز سبب غبغبش آسیب جان دید Zi-sīb ġabġabeş āsīb-i cān dīd: Anıñ elma gibi buḡaġı 'aşkıñdan cānına zaḡmet ġördi.

بدان سان سبب آسان کی توان چند Bedān sān sīb āsān key tüvān çīd: Bu üslūbla elmayı kolay dürmek kaçan mümkün olur. Ya'nī āsān vecḡle sīb ġabġabını öpmek mümkün olmaz.

⁷⁶⁶ mülardan: m'ülarıñ (S)

Bi-nāmīzed çi zībā şūretī būd: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden saklasun ne⁷⁶⁷ yaraşıklı şūret idi.

Ki şūret kāst ender ma‘nī efzūd: Ki şūret-i zāhireyi eksiltdi ve ma‘nāda arturdi. Ya‘nī ‘aşk ki devlet-i sermediyyedir⁷⁶⁸ aña bā‘iş oldı.

Zelīhā ez-Zelīhāyī remīde: Zelīhā Zelīhālīkdan. Ya‘nī kendü hūsniñden ürkmüş oldı.

Ez-ān şūret be-ma‘nī āremīde: Ol şūret-i zāhireden ma‘nāda karar tutmuş oldı. Ya‘nī āhirü’l-emr bā‘iş-i ‘aşk-ı hāqīkī oldı.

Ez-ān ma‘nī eger āgāh būdī: Evvel emr ol ma‘nādan eger āgāh olaydı.

Yekī ez-vāşılān-ı rāh būdī: Rāh-ı Hāqka vāşıl olanlardan biri olurdu.

Velī çün būd der-şūret giriftār: Ammā çünki şūret-i zāhirede giriftār idi.

Ne-şūd der-evvel ez-ma‘nī haber-dār: Evvel emirde ma‘nādan haber-dār olmadı. Belki niçe biñ miñnetden soñra haber-dār olup imānla müşerref olup zevce-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām oldı.

Heme der bend pindārīm mānde: Nāzım-ı merhūm ma‘rifet beyānına (E 47a) şürū‘ idüp⁷⁶⁹ buyurur ki: Cümlemiz zann eylemek bendinde qalmışuz.

Be-şūrethā giriftārīm mānde: Şūretlere giriftār qalmışuz, ya‘nī kışdayuz lübbe ve aşl olmuşuz.⁷⁷⁰ Hāşılı maşnū‘uñ zāhirine bakup şāni‘ne rabt-ı kalb eylemeyüz.⁷⁷¹ Nefs-i mütekellim zamīrleri min-ciheti’l-ma‘nā mānde lafzına muqayyeddır, ya‘nī *pindār māndeīm giriftār māndeīm*.

Zi-şūret ger ne ma‘nī rü nümāyed: Taqdīr-i beyt *zi-şūret eger ma‘nī rü ne nümāyed*. Ya‘nī şūretten eger ma‘nā yüz göstermeye. Ya‘nī eger ‘aşk-ı mecāzīden ‘aşk-ı hāqīkīye ulaşmak olmaya.

⁷⁶⁷ ne: - (S)

⁷⁶⁸ sermediyyedir: sermeddir (S)

⁷⁶⁹ ma‘rifet beyānına şürū‘ idüp: - (S)

⁷⁷⁰ olmuşuz: olduğımız yokdur (S)

⁷⁷¹ rabt-ı kalb eylemeyüz: meyl-i küllimiz yokdur (S)

آید كجا يك دل سوى صورت گر آید Kücā yek-dil sūy-ı şüretger āyed: Ehl-i hāl kaçan şüret tarafına meyl eyler. Ya'nī eylemez ammā *el-mecāzu kanṭaratu'l-ḥaḳīḳa*⁷⁷² fehvāsınca şüret-i zāhireyi ḥaḳīḳīye vesīle eyler. Nitekim irsāl-i meşelden zāhir olur.

هست يقين داند كه در كوزه نمى هست Yaḳīn dāned ki der-kūze nemī-hest: Dāned lafzının fā'ili mışrā'-ı şānideki teşnedir. Ya'nī şusuz yaḳīnen bilür ki bardaḳda bir nem. Ya'nī mā'-i ḳalīl vardır.

دست از آن در گردن آرد تشنه اش دست Ez-ān der-gerden āred teşneeş dest: Ol sebebdan teşne ol bardaḳın gerdenine el götürür ve boyunundan tutar.

چو سازد غرق دریای زلالش Çü sāzed ġarḳ-ı deryā-yı zülāleş: Çünki ol şusuz kimesne⁷⁷³ deryā-yı zülāle ġarḳ ola.

نیاید یاد نم دیده صفالش Neyāyed yād nem-dīde şifāleş: Nem görmüş şaksı anın ḥatırına gelmez. Kezālik 'āşık-ı şādık⁷⁷⁴ 'aşḳ-ı ḥaḳīḳīye vāşıl olduğda 'aşḳ-ı mecāzīyi külliyyen terk ider.

وزیدن نسیم سحرى بر زلیخا و نركس خوابناکش را گشادن Vezīden-i nesīm-i seherī ber-Zelīḥā ve nergis-i ḥāb-nāḳeşrā ġuşāden: Zelīḥā üzerine seher yili esmek ve uyuklu nergis gözünü uykudan açmak beyānındadır. واز خیال شبانه غنچه وار خون دل فرو خردن V'ez-ḥayāl-i şebāne ġoncevār hūn-ı dil-fürü ḥorden ve mühr ber-leb nihāden: Ve giceye mensūb ḥayālden ġonce gibi yürek ḳanını yemek ve tutağı üzerine mühr ḳomaḳ. Ya'nī sırrı ketm idüp kimseye bildirmemek beyānındadır. (S 34a) Şebānede elif ve nūn ve hā-yı resmī nisbet ve taḥşiş ifade ider.

سحر چون زاغ شب پرواز بر داشت Nazm⁷⁷⁶ Seher çün zāġ-ı şeb pervāz ber-dāşt: Seher vakti çünki gice ḳarġası pervāz ḳaldırdı, ya'nī uçdı. Ḥāşılı çünki gice gidüp seher oldı.

خروس صبح گاه آواز بر داشت Ḥorūs-ı şubḡāḥ āvāz ber-dāşt: Şabāḥ vakti ḥorūs āvāz ḳaldırdı.

⁷⁷² Mecaz hakikate ulaştıran köprüdür.

⁷⁷³ şusuz kimesne: teşne (S)

⁷⁷⁴ şādık: - (S)

⁷⁷⁵ dāstān-ı diger neşr: - (E)

⁷⁷⁶ nazm: - (E)

عنادل لحن دلکش بر کشیدند ‘Anādil lahn-ı dil-keş ber-keşīdend: ‘*Anādil* ‘andelībiñ cem‘idir. ‘*Andelīb* bülbul ki hezār daḥı dirler. Rubā‘iyye (E 47b) redd olunup andan soñra cem‘lenmişdir. Ya‘nī bülbüller göñül cezb idici lahn çekdiler. Ya‘nī envā‘-ı nağamāt ile şadālandılar.

لحاف غنچه از گل در کشیدند Liḥāf-ı ḡonce ez-gül der-keşīdend: Ḡonceniñ liḥāfını⁷⁷⁷ gülden çekdiler. Ya‘nī tomurcuḡ güller açıldılar. *Lihāf* çārşeb ma‘nāsına. Murād ḡonceniñ tarafı olan yeşil yapraklardır.⁷⁷⁸

سمن از آب شبنم روی خود شست Semen ez-āb-ı şebnem rüy-ı ḥod şüst: Aḡ gül çiseden kendü yüzini yudı.

بنفشه جعد عنبر بوی خود شست Benefşe ca‘d-ı ‘anber-büy-ı ḥod şüst: Benefşe kendüniñ ‘anber kokuḡu kıvrıcık zülfini yudı. Ya‘nī şehirleyin üzerlerine çise vāḡi‘ oldı.

زلیخا همچونان در خواب نوشین Zelīḡā hemçünān der-ḡāb-ı nüşīn: Zelīḡā kemākān tatlu uyḡuda idi.

دلش را روی در محراب دوشین Dileşrā rüy der-miḡrāb-ı dūşīn: Göñliniñ teveccühi giceleyin vāḡi‘ olan rü‘yā miḡrābına idi. Ya‘nī ḡatırı ol rü‘yāda gördüḡi civāniñ şüreti ḡayāliyle idi. *Dūş* lügatde⁷⁷⁹ dün gice dimekdir ammā eş‘ārda zamān-ı sābık murād olur ḡarīb, olsun ba‘īd olsun.

نبود آن خواب بل بیهوشی بود Ne-būd ān ḡāb bel bī-hūş‘ī būd: Ol uyḡu degil idi belki bī-hūşluk idi.

ز سودای شبش مدهوشی بود Zi-sevdā-yı şebeş medhūş‘ī būd: Gice sevdāsından,⁷⁸⁰ ya‘nī gicede vāḡi‘ olan rü‘yā sevdāsından medhūşluk, ya‘nī iḡmā idi.

کنیزان روی بر پایش نهادند Kenīzān rüy ber-pāyeş nihādend: Cāriyeler yüzini Zelīḡāniñ ayaḡı üstine ḡodılar anı uyandırma içün.

پرستاران بدستش بوسه دادند Perestārān be-desteş buse dādend: Tapucılar eline buse virdiler. *Perestār* ta‘zīmen gelüp ekābiri selāmlayan kimseye dirler.

نقاب از لاله سیراب بگشاد Niḡāb ez-lāle-i sīr-āb būḡ‘şād: Şuya ḡanup yaraşup kemālini bulan lāle yüzinden niḡābı açdı.

⁷⁷⁷ liḡāfını: çārşebini (S)

⁷⁷⁸ liḡāf çārşeb ma‘nāsına. Murād ḡonceniñ tarafı olan yeşil yapraklardır: - (S)

⁷⁷⁹ lügatde: - (S)

⁷⁸⁰ sevdādan: - (S)

خمار آلوده چشم از خواب بگشاد Humār- ālūde çeşm ez-ḥ'āb büg'şād: Humāra bulaşık gözini uykudan açdı. *Humār* sarhoşlukdan bākī kalan eşere dirler.

گریبان مطلع خورشید و مه کرد Girībān maṭla'-ı ḥūrşīd ü meh kerd: Yağasını güneşe ve aya maṭla' eyledi. Ya'nī başını libāsı⁷⁸¹ yaqasından çıkarup güneş ve ay gibi yüzine libāsınıñ⁷⁸² yaqası maṭla' oldu.

ز مطلع سر زده هر سو نگه کرد Zi-maṭla' ser zede her sū nigh kerd: Maṭla'dan baş urup her tarafa nazar eyledi. Ya'nī eşvābını⁷⁸³ giyüp etrāfa bakdı.

ندید از گلرخ دوشین نشانی Ne-dīd ez-gül-ruḥ-ı dūşīn nişānī: Gice içinde rü'yāda gördüğü gül yañaqlı civāndan bir nişān görmedi.

چو گonce şüd fūrū der-ḥod zemānī: Bir zamān kendüde gonce gibi aşāğa oldu. Ya'nī fikr (E 48a) eyledi.

برآن شد کز غم آن سرو چالاک Ber-ān şüd k'ez ḡam-ı ān serv-i çālāk: Ol serv-i çālāk civānıñ ḡamından Zelīḥā bu niyyet üzre oldu ki.

گریبان همچو گل ber-ten zened çāk: Yağasını gül gibi teni üzerine çāk ura. Ya'nī gül yaqası⁷⁸⁴ bād-ı şabā ile çāk oldığı gibi ol daḥı yaqasını çāk itmek istedi.

ولی شرم از کسان بگرفت دستش Velī şerm ez-kesān big'rift desteş: Velīkin yanında olan kimesnelerden utanmaḡ elini tutdı.

بدامان صبورى پای بستش Be-dāmān-ı şabūrī pāy besteş: Şabr idicilik etegiyle ayağını bağladı. (S 34b)

نهان میداشت رازش در دل تنگ Nihān mī-dāşt rāzeş der-dil-i teng: Gizlū tutardı ol civānıñ sırrını tar göñlinde.

چو کان لعل لعل اندر دل سنگ Çü kān-ı la'l la'l ender dil-i seng: La'l ma'deni nihān tutdığı gibi la'li taşın yüreginde, ya'nī⁷⁸⁵ taş içinde.

⁷⁸¹ libāsı: eşvābını (S)

⁷⁸² libāsınıñ: eşvābınıñ (S)

⁷⁸³ eşvābını: libāsını (S)

⁷⁸⁴ gül yaqası: gülün giribānı (S)

⁷⁸⁵ taşın yüreginde, ya'nī: - (S)

فرو می خورد چون غنچه بدل خون Fūrū mī-hord çün ğonce be-dil hūn: Gonca gibi yüregi içinde kan yutardı.⁷⁸⁶

نمی داد از درون يك شمه بیرون Nemī-dād ez-derūn yek şemme bīrūn: Derūnında muzmer olan hāletden bir zerre ve şemme taşra virmedi ve ol sırrı izhār eylemedi. Şemme lügatde koku ma'nāsınadır ammā isti'mālde cüz'î murād olur.

لب او با کنیزان در حکایت Leb-i ū bā kenīzān der-ḥikāyet: Anıñ lebi kırmaklar ile söyleşmede idi.

دل او زان حکایت در شکایت Dil-i ū z'ān ḥikāyet der-şikāyet: Anıñ göñli ol söyleşmeden şikāyetde idi.

دهانش با رفیقان در شکر خند Dehāneş bā-refikān der-şeker-ḥand: Anıñ dehānı refikleriyle tatlı gülüşde idi.

دلش چون نی شکر در صد گره بند Dileş çün neyşeker der-şad girih bend: Göñli şeker kamışı gibi yüz düğümde baĝlu idi.

زبانش با حریفان در فسانه Zebāneş bā-ḥarīfān der-fesāne: Anıñ⁷⁸⁷ dili muşāhibleriyle ḥikāye söyleşmede idi.

بدل از داغ عشقش صد زیانه Be-dil ez-dāĝ-ı 'aşkeş şad zebāne: Yüreginde ol civānın 'aşkı dāĝından yüz şerāre var idi. Zebāne ve şerāre kıgılcım ma'nalarına.

نظر بر صورت آغیار می داشت Naẓar ber-şüret-i āĝyār mī-dāşt: Zāhirde āĝyār şüreti üzerine naẓar eylerdi.

ولی پیوسته دل با یار می داشت Velī peyveste dil bā-yār mī-dāşt: Ammā hemīşe göñlini yār ile tutar idi.

عنان دل بدست خود کجا بود 'Inān-ı dil be-dest-i ḥod kücā būd: Anıñ göñli 'inānı kıanda kendü elinde idi. 'Inān uyan dizgini ammā bunuñ gibi yerlerde ihtiyārdan kināyetdir. Ya'nī ihtiyārı elde degil idi.

که هر جا بود با آن دلربا بود Ki her cā būd bā-ān dil-rübā būd: Ki her yerde ki olurdı, ol göñül kıapucı civānla olurdı. Ya'nī her bār fikr ve ḥayālî anıñla idi.

دلی کز عشق در کام نهنگ است Dilī k'ez-'aşk der-kām-ı neheng est: Bir göñül ki 'aşkıdan timsāḥıñ dimāĝında ola.

⁷⁸⁶ yutardı: yirdi (S)

⁷⁸⁷ anıñ: Zelīḥānıñ (S)

زجست و جوی کامش پای لنگست Zi-cüst ü cüy-ı kâmeş pây lengest: (E 48b) Ol gönül murādını arayup istemekden ayağı ağsağdır. Ya'nī 'aşk bir timsāhdır ve andan hālāş mutaşavver degildir ki 'āşık irādetini deldügi maḥalde şarf eyleye. *Neheng* şol büyük cānverdir ki deryālarda olur, ādem yuṭar. 'Arabīde timsāḥ dirler, ma'rūfdur.

برون از یار خود کامی ندارد Birūn ez-yār-ı ḥod kāmī ne-dāred: Ol 'aşka mübtelā olan gönül kendü yārinden ṭaşra bir murād ṭutmaz.

درونش باکس آرامی ندارد Derūneş bā-kes ārāmī ne-dāred: Anıñ derūnı kimesne ile bir qarār ṭutmaz.

اگر گوید سخن بایار گوید Eger gūyed sūḥan bā-yār gūyed: Eger söz söyleye yār ile söyler.

و گر جوید مراد از یار جوید Ve ger cūyed murād ez-yār cūyed: Ve eger murād isteye kendü yārinden ister.

هزاران بار جانش بر لب آمد Hezārān bār cāneş ber-leb āmed: Niçe biñ kerre Zelīḥānıñ cānı ṭuṭağına geldi.

که تا آن روز محنت را شب آمد Ki tā ān rüz-ı miḥnetrā şeb āmed: Ki tā ol miḥnet gündüzine gice⁷⁸⁸ geldi. Ya'nī ol gün gice oluncaya dek Zelīḥā niçe biñ kerre helāke qarīb oldı.

شب آمد سازکار عشق بازان Şeb āmed sâz-kâr-ı 'aşk-bâzân: Gice geldi 'aşk oynayıcılarıñ işini düzüp koşucı. Ya'nī 'āşıqlarıñ işi gice içinde muntazam olur.

شب آمد رازدار کار سازان Şeb āmed râz-dâr-ı kâr-sâzân: 'Aşk işi intizâmını viricileriñ serdârı gice geldi.

از آن بر روزشان شب اختیارست Ez-ân ber-rûzeşân şeb ihtiyārest: Ol sebebdan 'āşıqlarıñ gündüzi üzerine gice ihtiyārdır.

که آن يك پرده دروین پرده دارست Ki ān yek perde-der v'ın perde-dārest: (S 35a) Ki ol bir, ya'nī gündüz perde yırtıcıdır ve bu, ya'nī gice perde ṭutucıdır.

چو شب شد روی در دیوار غم کرد Çü şeb şüd rûy der-dīvār-ı ğam kerd: Çünki gice oldı, yüzini ğam divārına eyledi. Ya'nī divāra teveccüh eyleyüp ğamını ve ḥüznini 'arz eyledi.

بزاری پشت خد چون چنگ خم کرد Be-zārī püşt-i ḥod çün çeng ḥam kerd: İñildiyle arḳasını çeng gibi egri eyledi. *Çeng* bir meşhūr sazdır ki iki ḳat egri olur.

ز تار اشك بست اوتار بر چنگ Zi-tār-ı eşk best evtār ber-çeng: Ol saz üzerine kirişleri gözyaşı telinden bağladı.

⁷⁸⁸ gündüzine gice: gündüziniñ gicesi (S)

آهنگ بدل پردازی خود ساخت Be-dil-perdāzī-i ḥod sāht āheng: Kendü göñli işine şüret virmege maḳām-ı intizām eyledi. Hāşılı arkasını çeng-nām saz gibi iki kat büküp gözyaşından aña teller bağlayup feryād ve fiğān ile ol saza maḳām-ı intizām eyledi ya‘nī zār zār iñledi.

زناله نغمه جانکاه بر داشت Zi-nāle nağme-i cān-kāh ber-dāşt: (E 49a) İñildüden cān eksidici nağme kaldırdı.

بزیر و بم فغان و آه برداشت Be-zīr ü bem fiğān u āh ber-dāşt: Tīz āvāz ile ve kalın āvāz ile fiğān ve āh kaldırdı. *Cankāh* ve *zīr* ve *bem* ‘ilm-i mūsikīde her biri bir maḳāmıñ ismidir. Hāşılı envā‘la feryād ve fiğānlar idüp ağıladı.

خیال یار پیش دیده بنشاد Ḥayāl-i yār pīş-i dīde bin’şād: Rū’yāda gördiği civānıñ ḥayālını gözi öñine dikdi.

هم از دیده هم از لب گوهر افشاند Hem ez-dīde hem ez-leb gevher efşānd: Hem gözinden ve hem tutağından gevher saçdı.

که ای پاکیزه گوهر از چه کانی Ki ey pākīze-gevher ez-çi kānī: Ya‘nī bu gūne⁷⁸⁹ didi ki: Ey pāk aşullu ne ma‘dendensin?

که از تو دارم این گوهر فشانی Ki ez-tü dārem īn gevher-feşānī: Ki bu gevher saçıcılığı seniñçün tutarım. Ya‘nī bu kadar gözyaşı dökdüğüm ancak seniñçündür.

دلم بردی و نام خود نگفتی Dilem bürdī vü nām-ı ḥod ne-güftī: Göñlümi kapduñ ve kendü adıñı dimediñ.

نشانی از مقام خود نگفتی Nişānī ez-maḳām-ı ḥod ne-güftī: Kendü maḳāmıñdan bir nişān dimediñ.

نمیدانم که نامت از که پرسم Nemī-dānem ki nāmet ez-ki pürsem: Bilmem ki adıñı⁷⁹⁰ kimden su‘āl idem?

کجا آیم مقامت از که پرسم Kücā āyem maḳāmet ez-ki pürsem: Kanda gelem maḳāmıñı kimden şoram?

اگر شاهى ترا آخر چه نامست Eger şāhī türā āḥer çi nāmet: Eger pādīşāh iseñ āḥer seniñ nāmıñ nedir?

اگر ماهى ترا منزل کدامست Eger mähī türā menzil küdāmet: Ve eger ay iseñ saña menzil kanḳı burcdur?

⁷⁸⁹ bu gūne: böyle (S)

⁷⁹⁰ adıñı: nāmıñı (S)

مبادا هیچ کس چون من گرفتار Me-bādā hīç kes çün men giriftār: Benim gibi hīç kimse giriftār olmasun.

که نه دل دارم اندر بر نه دلدار Ki ne dil-dārem ender-ber ne dil-dār: Ki sīnede ne gönül tutarım ne maḥbūb. Ya‘nī gönülüm de elde degil gönül tutucu maḥbūbum da elde degil.

خیالت دیدم و بر بود خوابم Ḥayālet dīdem ü bür‘būd ḥ‘ābem: Ḥayālīñi gördüm ve ḥayālīñ uyğumı gözümünden kapdı.

گشاد از دیده و دل خون نابم Güşād ez-dīde vü dil ḥün-ı nābem: Ḥayālīñ gözümünden ve gönülümünden şāfī kan açdı.

کنون دارم من بیخواب مانده Künün dārem men-i bī-ḥ‘āb-mānde: Şimdi ben uykusuz kalmış tutarım.

دلی از آتشت در تاب مانده Dilī ez-āteşet der-tāb mānde: Seniñ āteş-i ‘aşkıñdan ḥarāretde kalmış bir gönül. Ya‘nī benim gönülüm seniñ āteş-i ‘aşkıñla kızgundur. *Dilī* mışrā‘-ı evveldeki dārem lafzınıñ mef‘ūlidir.

چه باشد گر زنی آم بر آتش Çi bāşed ger zenī ābem ber-āteş: Ne olur eger benim āteş-i ‘aşkıñ üzerine bir şu ursan.

نباشی همچو اتش گرم و سرکش Ne-bāşī hemçü āteş germ ü ser-keş: Āteş gibi issi ve baş çekici olmasan.

گلی بودم ز گلزار جوانی Güli būdem zi-gülzār-ı cüvānī: Gençlik gülistānıñdan bir gül idim.

تر و تازه چون اب زندگانی Ter ü tāze çün āb-ı zindegānī: Laṭīf ve tāze dirilik şuyı gibi.

نه بر سر هرگز بادى وزیده Ne ber-ser hergizem bādī vezīde: Ne başım üzerine aşlā (E 49b) bir yel esmişdi. (S 35b)

نه در پا هرگز خارى خلیده Ne der-pā hergizem ḥārī ḥalīde: Ne aşlā ayağıma bir diken batmış idi.

بيك عشوه مرا بر باد دادى Be-yek ‘işve merā ber-bād dādī: Bir gönül aldama ile beni yel üzerine viridiñ.

هزاران خار بر پستر نهادى Hezārān ḥār ber-pister nihādī: Döşegim üzerine niçe biñ diken koduñ.

تنى نازکتر از کلبرگ صد بار Tenī nāzikter ez-gülberg şad bār: Yüz mertebe gül yaprağından nāzikter bir ten. Ya‘nī vücūdum ol gūne⁷⁹¹ nāzik iken.

⁷⁹¹ ol gūne: öyle (S)

چه سان خواب آیدم بر بستر خار Çi sãn h'āb āyedem ber-pister-i hār: Ne üslūbla uyku gele baña⁷⁹² diken döşek üzerinde, ya'nī gelmez.

همه شب تا سحر که کارش این بود Heme şeb tā seher geh kâreş īn būd: Dükeli gice şabāha dek Zeliḥānīñ işi bu idi.

شکایت باخیال یارش این بود Şikāyet bā-ḥayāl-i yāreş īn būd: Yāriniñ ḥayāliyle şikāyeti bu idi. چو شب بگذشت دفع هر گمانرا Çü şeb büg'zeşt def'-i her gümānrā: Çünki gice geçdi her zannı def' için. Ya'nī kimesne ḥāline vākıf olmasun için.

بشست از گریه چشم خون فشانرا Bi-şüst ez-girye çeşm-i ḥün-feşānrā: Kān saçıcı gözini ağlamadan yudı. Ya'nī gözi yaşını sildi.

لبش تر بود از خون خردن شب Lebeş ter būd ez-ḥün ḥorden-i şeb: Zeliḥānīñ lebi tāze idi gice kân yimekten.

کلوخ خشک را مالید بر لب Külūḥ-ı ḥuşkrā mālīd ber-leb: Kuru kesegi tuṭağı üzerine sürterdi. Ya'nī diliyle tuṭağını yalardı tuṭağınıñ kânını gidermek için.

ببالین رونق از گلبرگ تر داد Be-bālīn revnaḥ ez-gülberg-i ter dād: Gül yapraklı tāze yañağından yaşdığa revnaḥ virdi. Ya'nī çehresiniñ tağayyürinden kimesne ḥāline vākıf olmasun için yaşdığa kapandı.

به پستر جان ز سرو سیم بر داد Be-pister cān zi-serv-i sīm-ber dād: Sīm göğüslü serv kāmētinden döşege cān virdi. Gūyā Zeliḥā⁷⁹³ bir rūḥ idi gögsi üstine döşek üzre düşdiginden döşek zī-rūḥ⁷⁹⁴ oldu.

شب و روزش بدین ایین گذشتی Şeb ü rüzeş bedīn āyīn güzeştī: Anıñ⁷⁹⁵ gice ve gündüzi bu üslūb ile⁷⁹⁶ giçer idi.

سر موی ازین آیین نه گشتی Ser-i mūyī ez-īn āyīn ne-geştī: Bir kıl başı kadar bu üslūbdan⁷⁹⁷ dönmez idi.

در مشاهده تغییر حال زلیخا گره تحیر بر رشته تفکر کنیزان افتادن⁷⁹⁸ Dāstān-ı diger neşr Der-müşāhede-i tağayyür-i ḥāl-i Zeliḥā girih-i taḥayyür ber-rişte-i tefekkür-i kenīzān

⁷⁹² uyku gele baña: uyku gele (S)

⁷⁹³ Zeliḥā: ol (S)

⁷⁹⁴ zī-rūḥ: rūḥ şāḥibi (S)

⁷⁹⁵ anıñ: Zeliḥānīñ (S)

⁷⁹⁶ üslūb ile: kânūnla (S)

⁷⁹⁷ üslūbdan: kânūndan (S)

üftāden: Zeliḥānīn ḥālīnīn taḡayyūrini görmekde taḡayyūr düğümi kırnaklarıñ tefekkür ipliği üzerine vāki‘ olmaḡ beyānındadır. و دایه بسر انگشت استفسار از آن رشته گره را کشادن Ve dāye be-ser-engüş-t-i istifsār ez-ān rişte girihrā güşāden: Ve dāye istifsār barmağı ucıyla ol ipligden düğümi açmaḡ beyānındadır. *İstifsār* (E 50a) bir nesneyi bilmek, taleb itmek ma‘nāsına.

Naẓm⁷⁹⁹ کمان عشق هر جا افکند تیر Kemān-ı ‘aşḡ her cā efkened tīr: ‘Aşḡ yayı her ne maḥalle ki oḡ şala.

سپرداری نباشد کار تدبیر Siper-dārī ne-bāşed kār-ı tedbīr: Kalkān tūtıclıḡ olmaḡ ol tīre tedbīr işi,⁸⁰⁰ ya‘nī tedbīr anı def‘ idemez.

چو سازد در درون آن تیر خانه Çü sāzed der-derūn ān tīr ḥāne: Çünki iḡerüde ol tīr ḥāne eyleye, ya‘nī yerleşe.

زیبرون باشد آنرا صد نشانه Zi-bīrūn bāşed ānrā şad nişāne: Taşradan ol oḡa yüz nişāne olur. Ya‘nī ‘aşḡ ki bir kimseniñ derūnında ḡararlaşa ḥāricden yüz dürlü ‘alāmet zāhir olur. Efgān eylemek ve giryān u nālān ve zerd-rū olmaḡ gibi.⁸⁰¹

خوشست از بخردان این نکته گفتن Hoşest ez-beḡredān īn nūkte ḡüften: Hoşdur ‘āḡıllerden bu nūkteyi dimek. Ya‘nī bu kelāmları eyüdü.⁸⁰²

که مشک و عشق را نتوان نهفتن Ki müşḡ ü ‘aşḡrā net‘vān nūḡüften: Ki müşḡi ve ‘aşḡı gizlemek mümkin olmaḡ.

اگر بر مشک گردد پرده صد توی Eger ber-müşḡ gerded perde şad tūy: Eger müşḡ üzerine yüz ḡat perde ola.

کند غمّازی از صد پرده اش بوی Küned ḡammāzī ez-şad perdeeş būy: Yüz perdeden anıñ ḡoḡusı ḡammāzlıḡ ider ve kendüyi izḡār ider.

زلیخا عشق را پوشیده می داشت Zeliḡā ‘aşḡrā pūşīde mī-dāşt: Zeliḡā ‘aşḡı mestūr tūtar (S 36a) idi.

⁷⁹⁸ dāstān-ı diger neşr: - (E)

⁷⁹⁹ naẓm: - (E)

⁸⁰⁰ kalkān tūtıclıḡ olmaḡ ol tīre tedbīr işi: tedbīr işi ol tīre kalkān tūtıclıḡ olmaḡ (S)

⁸⁰¹ ‘aşḡ ki bir kimseniñ derūnında ḡararlaşa ḥāricden yüz dürlü ‘alāmet zāhir olur. Efgān eylemek ve giryān u nālān ve zerd-rū olmaḡ gibi: efgān eylemek ve giryān u nālān ve zerd-rū olmaḡ ve sâ‘irleri gibi ḥāricden bu dürlü ‘alāmet zāhir olur (S)

⁸⁰² ya‘nī bu kelāmları eyüdü: - (S)

Be-sīne toḥm-ı ğam pūṣīde mī-kāṣṭ: Sīnesine ğam toḥmını gizlū eker idi.

Velī ser mī-zed ān her dem zi-cāyī: Velīkin ol ‘aşk her nefes bir yerden baş urdı.⁸⁰³

Hemī-kerd ez-derūn neşv ü nemāyī: İçerüden neşv ü nümā eylerdi. *Neşv* feth-i nūnla hoş koku ma‘nāsına. Murād derūndan āṣār-ı ‘aşkıñ zuhūrıdır. *Nemā* feth-i nūnla ziyāde olmak ma‘nāsına yāḥud zamm-ı nūnla gösteriş ma‘nāsına, yine murād zuhūr-ı ‘aşkıdır.⁸⁰⁴

Gehī ez-dīde çeşmeş āb mī-rīḥt: Ba‘zı vakit ağlamadan gözi şu dökerdi.

Çi cāy-ı āb ḥūn-ı nāb mī-rīḥt: Ne şu! Ḥālīş kan dökerdi. Lafz-ı cāy muḥahhamdır, yāḥud şu dökerdi ne demek? Şu yerine şāfī kan dökerdi.

Be-her ḳatre ki ez-çeşmeş gūṣādī: Her ḳatreyi ki çeşminden açardı. Ba‘zı nüṣhada çeşmeş yerine *müjgān vāḳi*‘ olmuş. Ya‘nī kirpiklerinden açardı, ya‘nī dökülürdi.

Nihānī rāz-ı ü bīrūn fütādī: Anıñ gizlū⁸⁰⁵ olan sırrı ṭaşra düşerdi.

Gehī ez āteş-i dil āh mī-kerd: Ba‘zı vakit göñli āteşinden āh eylerdi.

Be-gerdūn dūd-ı āheş rāh mī-kerd: Anıñ āhınıñ tütünü felege yol eylerdi.

Be-her āhī ki ez-dil ber-keṣīdī: (E 50b) Her bir āhı ki göñlinden çekerdi.

Kesān būy-ı kebāb-ı dil şenīdī: Halk yüreginiñ kebābı kokuşını işidir idi.

Gehī ez-rūz u şeb bī-h‘āb u bī-ḥord: Ba‘zı vakit gice ve gündüz uykusuzluk ve ṭa‘āmsızlıktan.⁸⁰⁶

⁸⁰³ urdı: ururdu (S)

⁸⁰⁴ zuhūr-ı ‘aşkıñ zuhūrıdır (S)

⁸⁰⁵ gizlū: maḥfī (S)

⁸⁰⁶ uykusuzluk ve ṭa‘āmsızlıktan: yemeden ve uyumadan, ya‘nī yemeden ve uyumadan (S)

گل سرخش نمودی لاله زرد Gül-i sürheş nümūdī lāle-i zerd: Anıñ kırmızı gül gibi yañağı şaru lāle görünür idi.

بدانستی همه کز هیچ باغی Bi-dānistī heme k'ez-hiç bāgī: Dükeli halk bilürdi ki hīç bir bāğdan.

نورید لاله خالی ز داغی Ne-rūyed lāle-i hālī zi-dāgī: Bitmez her lāle ki hālī ola dāğdan. Ya'nī herkes bilür ki lāle-nām çiçeğin her yaprağında bir dāğ olur ve dāğsız lāle olmaz pes çünkü Zelīhā da lāle gibi idi aña dāğ lāzım oldu ve 'aşk dāğıyla dağlandı.

کنیزان این نشانها چونکه دیدند Kenīzān īn nişānhā çünkü dīdend: Cāriyeler çünkü bu 'alāmetleri gördiler.

خط آشفتگی بر وی کشیدند Haṭ-ı āşūftegī ber-vey keşīdend: Delülük ve serāsimelik haṭtını anıñ üstine çekdiler. Ya'nī āşūfteliğiyle⁸⁰⁷ hüküm itdiler. *Āşūfte* delü ve serāsime ve 'aql[ı] zāyī' olmuş ma'nāsına.⁸⁰⁸

ولی روشن نشد کاترا سبب چیست Velī rūşen ne-şūd k'ānrā sebeb çīst: Velīkin zāhir olmadı ki aña sebeb nedir?

قضا جنبان این حال عجب کیست Qazā-cünbān-ı īn hāl-i 'aceb kīst: Bu 'acīb ve garīb hālīñ kazāsını depredici kimdir?

یکی گفتا کسی مثلش ندیده است Yekī güftā kesī mişleş ne-dīdest: Kırmakların biri aytdı: Bir kimesne bunuñ mişlini görmemiştir.

همانا کز کسی چشمش رسیده است Hemānā k'ez-kesī çeşmeş resīdest: Beñzer ki bir kimesneden aña göz irişmiştir.

یکی افتاد این معنی پسندش Yekī üftād īn ma'nī pesendeş: Bu ma'nā cāriyelerin birine begenilmiş düşdi.

که از دیو و پری امد گزندش Ki ez-dīv ü perī āmed gezendeş: Ki şeytāndan ve cinden aña zarar geldi.

یکی گفتا همانا سحر سازی Yekī güftā hemānā sihr-sāzī: Biri aytdı: Beñzer ki bir sihir düzüci. Zi-sihrleş beste ber-dāmen tırāzī: Sihrden anıñ etegi üstine bir 'alāmet bağlamış.

یکی گفت این همه آثار عشقست Yekī güft īn heme āşār-ı 'aşqest: Biri aytdı: Bu dükeli 'aşk 'alāmetleridir.

⁸⁰⁷ āşūfteliğiyle: āşūftelik ile (S)

⁸⁰⁸ āşūfte delü ve serāsime ve 'aql[ı] zāyī' olmuş ma'nāsına: - (S)

دلش بی شک بزیر بار عشقست Dileş bî-şek be-zîr-i bār-ı ‘aşkest: Göñli şeksiz ‘aşk yükü altındadır.

ولی کس را به بیداری ندیده Velī kesrā be-bīdārī ne-dīde: Velīkin kimesneyi (S 36b) uyanıklıkta görmemiştir. Edāt-ı haber mahzūfdir.

ز خوابش گویی این آفت رسیده Zi-ḥābeş gūyī īn āfet resīde: Zānn idersin uykudan bu āfet aña irişmiştir.

همی بست از گمان هر کس خیالی Hemī-best ez-gūmān her kes ḥayālī: Zānnan herkes bir ḥayāl baqladı.

همی کردند با هم قیل و قالی Hemī-kerdend bā-hem qīl ü qālī: Birbiriyle qīl ü qāl ya‘nī dime (E 51a) ve koma ve söz sav eylediler.

ولی سر دلش ظاهر نمی شد Velī sırr-ı dileş zāhir nemī-şūd: Velīkin göñliniñ sırrı zāhir olmadı.

سخن بر هیچ چیز آخر نمی شد Sūḥan ber-hiç çiz āḥir nemī-şūd: Hiç bir nesne üzerine söz āḥir olmadı.

از آن جمله فسونگر دایه داشت Ez-ān cümle füsūnger dāye’ī dāşt: Ol kırnaqlar bölüğinden⁸⁰⁹ bir ḥīleci dāye tutar idi. Ya‘nī bir muḥīle dāyesi var idi.

که از افسوگری سرمایه داشت Ki ez-efsūngerī sermāye’ī dāşt: Ol gūne⁸¹⁰ dāye ki efsun idicilikden bir sermaye tutar idi.

براه عاشقی کار آزموده Be-rāh-ı ‘āşıkī ḵār-āzmūde: ‘Āşıklık yolında iş şınamış idi.

گهی عاشق گهی معشوق بوده Gehī ‘āşık gehī ma‘şūk būde: Gāh⁸¹¹ ‘āşık gāh⁸¹² ma‘şūk olmuş idi.

بهم وصلت ده معشوق و عاشق Be-hem vuşlat-dih-i ma‘şūk u ‘āşık: Biribirlerine vuşlat virici idi ‘āşık ve ma‘şūkı, ya‘nī vuşlata bā’iş idi.

موافق ساز یار نا موافق Muvāfık-sāz-ı yār-ı nā-muvāfık: Muvafakatsız yāri muvafık idici idi.

شبى آمد زمین بوسیده پیشش Şebī āmed zemīn-būsīde pīşeş: Bir gice yer öpüp Zelīḥānīñ öñine geldi.

⁸⁰⁹ kırnaqlar bölüğinden: kenīzān cümlesinden (S)

⁸¹⁰ ol gūne: öyle (S)

⁸¹¹ gāh: ba‘zı (S)

⁸¹² gāh: ba‘zı (S)

بیاد آورد خدمت‌های خویشش Be-yād āverd hizmethā-yı ẖīṣeṣ: Aña eyledügi hizmetleri yāda⁸¹³ getürdi. Ya‘nī zikr eyledi.⁸¹⁴

بگفت ای غنچه بستان شاهی Bi-güft ey gonce-i bostān-ı şāhī: Dāye didi: Ey pādīşāh bostānına mensūb olan gonce!

بخواری از تو گلرویان مباحی Be-ẖārī ez-tü gül-rūyān mübāhī: Haḳīrlik iledir tefāhūr idici gül yüzlüler. Ya‘nī saña nisbet sâ’ir dil-berler ḥor ve haḳīrdirler.⁸¹⁵

دلت خرم لبث پرخنده بادا Dilet ḥurrem lebet pür-ḥande bādā: Göñlüñ şād tuṭağıñ ḥande ile ṭolu olsun.

زفرت بخت ما فرخنده بادا Zi-ferret baḥt-ı mā ferḥunde bādā: Seniñ devlet ve siyādetiñden bizim baḥtımız baḥtlu⁸¹⁶ olsun.

تو در باغ جمال آن تازه سروی Tü der-bāğ-ı cemāl ān tāze servī: Sen güzellik bāğından ol tāze servsin.

که گردت طوطی جانم تذروی Ki girdet ṭūtī-i cānem tezervī: Ki seniñ çevreñde benim cānımıñ ṭūtīsi bir mezeldekdir. Mezeldek-nām ṭayr ise serve mülāzımdır.⁸¹⁷

من از بهر وفا آن جویبارم Men ez-baḥr-i vefā ān cūybārem: Ben vefā deñizinden⁸¹⁸ ol aḳar şuyum.

که پروردت زمانه در کنارم Ki perverdet zamāne der-kinārem: Ki zamāne seni benim kinārimda besledi. Ya‘nī ḥāl-i velādetiñden bu ana dek seni kucağımda besledim.

رخ ز آغاز من بودم که دیدم Ruḥet z’āğāz men būdem ki dīdem: Seniñ yañağıñı evvelden ben idim ki gördüm. Ya‘nī velādetiñ vaḳtinde yanıñda ben bulundum.

به تیغ مهر نافت من بریدم Be-tīğ-i mihr nāfet men bürīdem: Muḥabbet bıçağıyla seniñ göbegiñi ben kesdim.

سر و تن شستم از مشک و گلابت Ser ü ten şüstem ez-müşk ü gül-ābet: Başıñı ve cesediñi müşkden ve gül şuyından ben yudum.

⁸¹³ yādā: ḥātırına (S)

⁸¹⁴ ya‘nī zikr eyledi: - (S)

⁸¹⁵ haḳīrlik iledir tefāhūr idici gül yüzlüler. Ya‘nī saña nisbet sâ’ir dil-berler ḥor ve haḳīrdirler: tefāhūr idici gül yüzlü maḥbūblar zelîlik iledir, ya‘nī saña nisbet (S)

⁸¹⁶ baḥtlu: baḥtlu ve ḳutlu (S)

⁸¹⁷ mezeldek-nām ṭayr ise serve mülāzımdır: mezeldek ise servden müfāraḳat istemez. (S)

⁸¹⁸ deñizinden: deñizden (E)

گلآب مشکبو کردم خضابت Gül-āb-ı müşk-bū kerdem hîzābet: Seniñ boyañı. Ya‘nî hınnāñı müşk koku (E 51b) gül şuyuyla ben eyledim.

قماط از پرده دل کردم ساز Qımāt ez-perde-i dil kerdemet sâz: Yürek perdesinden saña yürek ben düzdüm ve koşdum. *Qımāt* kesr-i kâfla yürek, ya‘nî şol nesne ki anıñla beşikde oğlanı bağlarlar, ba‘zı yirlerde bağırdağı dirler. *Dil* gönül ve yürek ma‘nalarında müşterekdir ki bunda murād ikincidir. *Sâz kerdem* düzdüm ve koşdum demekdir.

ز جانیش رشته پیچیدم بصد ناز Zi-cāneş rişte pîçidem be-şad nâz: *Zi-cāneş*, (S 37a) zi-cānemeş taqdîrindedir. Ya‘nî cānımdan ol yürece iplik şardım yüz nâz ile. Ya‘nî cānım riştesini ol qımāta şargı eyledim.

غذا از شیر دادم شکرت را Ġazā ez-şîr dādem şekeretrā: Sūdümde ġazā virdim seniñ şeker tuğağıña. Ya‘nî saña emzikci idim.⁸¹⁹

به پروردم تن جان پرورت را Bi-perverdem ten-i cān-perveretrā: Seniñ cān beslenici teniñi besledim.

شب آمد خواب در کار تو کردم Şeb āmed h‘āb der-kār-ı tū kerdem: Gice geldi⁸²⁰ uyğumu seniñ işiñde eylerdim.

سحر شد زیب رخسار تو کردم Seher şüd zîb-i ruhsār-ı tū kerdem: Şabāh oldı⁸²¹ seniñ ruhsārıña zînet eylerdim. *Sār* lafzı ma‘nā-yı keşret ifāde ider. Pes yañağa ruhsār dimek⁸²² ziyāde ‘aẓîm ve müdevver oldığından kināyedir.

اگر رفتم طراز دوش بودی Eger reftem tırāz-ı dūş būdî: Eger bir yire gideydim omuzımıñ sancağı olurduñ. Ya‘nî seni omuzumla götürürdüm.

چو خفتم خفته در آغوش بودی Çü huftem hufta der-āğüş būdî: Çünki uyuyaydım kucağımda uyumuş olurduñ.

چو شد شاخ گلت سرو خرامان Çü şüd şāh-ı gület serv-i hırāmān: Çünki seniñ gül budağıñ. Ya‘nî kāmetiñ şalınıcı serv oldı.

هنوزت دست نگهستم ز دامان Henūzet dest neg’sistem zi-dāmān: Henüz seniñ eteginden el⁸²³ üzmemişim, ya‘nî el’ān yine hîzmetindeyim.

⁸¹⁹ ya‘nî saña emzikci idim: - (S)

⁸²⁰ geldi: geldikde (S)

⁸²¹ oldı: olduğa (S)

⁸²² dimek: dimekdir (S)

بهر کاریت خدمتکار بودم Be-her kārīt hizmetkār būdem: Seniñ her işiñe hizmetkār oldum.
 بخدمتکاریت درکار بودم Be-hizmetkāriyet der-kār būdem: Saña hizmetkārılıqda der-kār
 oldum. Ya‘nī hemān hizmetiñle düzüldüm ve қоşuldum.⁸²⁴
 بهر جا رفت سرو دلربایت Be-her cā reft serv-i dil-rübāyet: Her ne yire gideydi seniñ göñül
 қapucı қāmetiñ.
 فتادم همچو سایه زیر پایت Fütādem hemçü sāye zīr-i pāyet: Düşer idim gölge gibi ayagıñ
 altına.⁸²⁵
 چو بنشستی بخدمت ایستادم Çü bin’şestī be-hizmet īstādem: Çünkü otura idiñ hizmete тұrur
 idim.
 چو خسبیدی بپایت سر نهادم Çü husbīdī be-pāyet ser nihādem: Çünkü uyuya idiñ seniñ
 ayağıña baş қordum.
 کنون هم در همان کارم که بودم Kūnūn hem der-hemān kārem ki būdem: Şimdi dahı ol
 işdeyim ki oldum. Ya‘nī kemākān yine hizmetiñdeyim.
 برآن خدمت گرفتارم که بودم Ber-ān hizmet giriftārem ki būdem: Ol hizmet üzerine (E 52a)
 mübtelāyım ki oldum.
 ز من راز دلت پنهان چه داری Zi-men rāz-ı dilet pinhān çi dārī: Göñlüñ sırrını benden gizlü ne
 тұtarsın?
 ز خود بیگانه ام ز ینسان چه داری Zi-ḥod bīgāneem z’īn sāl çi dārī: Kendünden beni bīgāne
 bu üslūbdan ne тұtarsın? Ya‘nī beni yād bilüp sırrıñı niçün⁸²⁶ bildürmezsin?
 بگو آخر درین کارت که انداخت Bi-gū āḥir der-īn kāret ki endāḥt: Söyle āḥir seni bu ‘aşq işine
 kim atdı?
 که برد اینسان خرد بارت که انداخت Ki бүrd īn sāl ḥired bāret ki endāḥt: Bu üslūb ‘aqlıñı kim
 iletdi ve ‘aşq yükini saña⁸²⁷ kim atdı?
 چنین آشفته و درهم چرایم Çünīn āşufte vü derhem çirāyī: Buncılayın ‘aqlı tağılmış ḥayrān
 ve tartağan niçünsün? Ya‘nī ne içün bu gūne⁸²⁸ sezer mezer ve ehl-i kedersin?

⁸²³ seniñ eteginden el: eli seniñ eteginden (S)

⁸²⁴ ya‘nī hemān hizmetiñle düzüldüm ve қоşuldum: ya‘nī vücūdumı şarf eyledim. (S)

⁸²⁵ düşer idim gölge gibi ayagıñ altına: gölge gibi seniñ ayağıñ altına düşer idim. (S)

⁸²⁶ niçün: - (S)

⁸²⁷ saña: - (E)

⁸²⁸ bu gūne: buncılayın (S)

چنین با درد و غم هر دم چرایى Çünîn bā-derd ü gam hem-dem⁸²⁹ çirāyî: Buncılayın derd ve gama muşāhib niçünsün?

گل سرخت چرا زردست از ینسان Gül-i sürhet çirā zerdest ez-în sāl: Seniñ kırmızı gül yañağıñ niçün şarudur bu üslūbdan?⁸³⁰

دم گرمت چرا سردست از ینسان Dem-i germet çirā serdest ez-în sāl: Seniñ issi nefesiñ niçün şavukdur bu üslūbdan? *Sāl* lafzınıñ ‘Arabîsi üslūb ve Türkîsi düzedir.

تو خورشیدی چو ماهت کاستن چیست Tü hürşidî çü māhet kāsten çîst: Sen güneşsin ay gibi eksilmek nedir?

زوال چاشتگاهت خاستن چیست Zevāl-i çāştgāhet hāsten çîst: Kuşluk vaqtı zevāl istemek nedir? Zīrā zevāl istivādan soñra olur. Hāşılı (**S 37b**) sen tıflsın derd ve gam ise kocalarıñ⁸³¹ şānıdır ve kocalık nişānıdır, saña münāsib degildir.

یقین دانم که ماهی زد ترا راه Yaqîn dānem ki māhî zed türā rāh: Yaqîn bilürüm ki bu ay yüzlü maḥbūb seniñ yoluñ urdı.

بگو روشن مرا تا کیست آن ماه Bi-gū rūşen merā tā kîst ān māh: Āşikāre söyle baña⁸³² ‘acabā kimdir o māh?

اگر بر آسمان باشد فرشته Eger ber-āsmān bāşed firişte: Eger gök üzerinde firişte ola.

ز نور قدسیان ذاتش سرشته Zi-nūr-ı qudsiyān zāteş sirişte: Pāklar nūrından anıñ zātı yoğrulmuş ola. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

به تسبیح و دعا خوانم چنانش Be-tesbîḥ ü du‘ā ḥānem çünāneş: Anı tesbîḥ ve du‘ā ile ancılayın da‘vet eyledim.⁸³³

که آرم بر زمین از آسمانش Ki ārem ber-zemîn ez-āsmāneş: Ki gökden anı yir üzerine getürem ve seni maḥlūbuña irişdürem. Ya‘nî evliyālîk eyleyem.

و گر باشد پری در کوه و بیشه Ve ger bāşed perî der-kūh u bîşe: Ve eger ol māh tağda ve mîşede perî ve cin maḥūlesi ola.

عزایم خوانیم کارست و پیشه Azāyim-ḥāniyem kārest ü pîşe: Efsūnlar okumağ benim kārım ve pîşemdir.

⁸²⁹ hem-dem: her dem (E)

⁸³⁰ üslūbdan: düzededen (S)

⁸³¹ kocalarıñ: kocalar (E)

⁸³² baña: - (S)

⁸³³ eyledim: iderim (S)

Be-teshîreş ‘azāyimhā bi-h’ānem: Anı teshîre efsûnlar okuyam.
 کُنم در شیشه و پیشته نشاتم Kūnem der-şîşe vü pîşet nişānem: (E 52b) Şîşeye eyleyem ve
 seniñ öñünde dikem. Ya’nī cin-dārlik eyleyem.
 و گر باشد زجنس آدمی زاد Ve ger bāşed zi-cins-i ādemī-zād: Ve eger ol māh ādemī-zāde
 cinsinden ola.
 Be-zūdī sāzem ez-vey hātîret şād: Andan seniñ hātırını tîzlik
 ile şād eyleyem. Ya’nī anıñ qalbini cezb idüp seniñ muhabbetiñe rabṭ eyleyem.⁸³⁴ Ya’nī
 cāzūluk eyleyem.
 Ki bāşed ān ki peyvendet ne-h’āhed: Kim olur ol kimesne ki
 saña ulaşmak istemeye ve sen gibi zāta muhabbet eylemeye.
 نه بنده بل خداوندت نخواهد Ne bende bel hūdāvendet ne-h’āhed: Bende degil belki seni
 hūdāvend istemeye. Ya’nī ‘avāmdan kaç’-ı naẓar-ı pādīşāhān saña tālīb ve rāğīb olur,
 senden kim rāğīb olur.
 Zelīhā çün bi-dīd ān mihrbānī: Zelīhā çünki dāyeniñ ol muhabbet
 idiciligini gördi.
 Fūsūn-perdāzī vü efsāne-h’ānī: Efsūna şūret viriciligini ve
 hikāye okuyuculuğunu.
 Ne-dīd ez-rāst güften hīç çāre: Toğrı söylemekden hīç çāre
 bulamadı. Ya’nī bir hīle yolu bulamadı ki toğrıyı terk idüp ol yola sülük ide.
 Girift ez-girye mehrā der-sitāre: Ağlamadan ayı yıldız tutdı.
 Ya’nī ay gibi yüzini yıldız gibi gözyaşı qatarātına qabladı.
 Ki genc-i maqşadem bes nā-bedīdest: Ya’nī ağlayuraq didi ki:
 Murādım hāzīnesi çok belürsüzdür.
 Der-i ān genc nā-peydā kilīd est: Ol hāzīne qapusınıñ miftāhı
 āşikāre degildir.
 Çi güyem bā-tü ez-murgī nişāne: Bir kuşdan saña ne ‘alāmet
 diyem.
 Ki bā-‘Ankā büved hem-āşiyāne: Ki ‘Ankā ile bir yuvalu ola. ‘Ankā
 bir ulu kuşdur mevcūdū’l-ism meçhūlū’l-cism. ‘Ankānın zuhūrında ihtilāf eylediler.
 Kimi didi ki: Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām zamānında Allāhu te‘ālā bir çift kuş yaratdı

⁸³⁴ eyleyem: eylerim (S)

Ḳudūs-i mübārek eṭrāfında. Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām müteveffā olunca Mekke tağlarına gitdiler. Ve kimi didi ki: Ress kavminiñ zamānında geldi ki anlarıñ peygamberi Ḥanzale bin Şafvān idi ‘aleyhi’s-selām. Ba‘zılar didi ki: Müddet-i ‘ömri ḥazret-i Ḥalid bin (S 38a) Sinān ‘aleyhi’s-selām zamānına dek sürdi ki ol bir peygamber idi ḥazret-i ‘İsā ile ḥazret-i (E 53a) Muḥammed mā-beyninde geldi şalavatu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn. Cāḥız dir ki cem‘i ümem-i sālīfe ‘Anḳāyı ḍarb-ı meşel eyler bir şeyde, işidülür ammā görölmez. Kibrīt-i aḥmer de böyledir dir. Ve didiler ‘Anḳā anıñçün. Ve didiler ki boynında aḳ ṭavḳ var idi. Ve ba‘zılar didiler ki boynı uzun oldığıyçün. Ve didiler ki: Fārsīce Sīmurḡ didiler, kemāl-i ‘azametinden gūyā ki otuz murḡdur.

عنقا هست نامی پیش مردم ز Zi-‘Anḳā hest nāmī pīş-i merdüm: ‘Anḳādan bir ad vardır ḥalkıñ öninde.

مرغ من بود آن نام هم گم ز Zi-murḡ-ı men būved ān nām hem güm: Benim maḥbūbum olan murḡdan ol ad daḡı belürsüzdür.

چه شیرینست عیش تلخ کامی Çi şīrīnest ‘ayş-ı telḥ-kāmī: Bir bī-ḥuzūr olan ‘aşıḳıñ zevḳ ve şafāsı ne ṭatludur. ‘Ayş feth-i ‘aynla lügatde dirilikdir ammā bunuñ gibi yerlerde zevḳ ve şafā murāddır. *Telḥ-kām* acı dimāḡlı, ya‘nī ḥuzūrsuz.

کی می داند ز کام خویش نامی Ki mī-dāned zi-kām-ı ḥīş nāmī: Ki kendünüñ maḳşūdı olan maḥbūbdan bir ad bile.

کامش دوری گر چه باشد تلخ کامش Zi-dūrī ger çī bāşed telḥ-kāmeş: Maḥbūbından uzak oldığıyçün egerçi dimāḡı acı ve rāḥatsız olur.

کند باری زبان شیرین بنامش Küned bārī zebān şīrīn be-nāmeş: Bārī anıñ nāmıyla dilini ṭatlu eyler.

زبان بگشاد آنکه پیش دایه Zebān būḡ’şād ān ki pīş-i dāye: Dilini açdı andan soñra dāye öñinde.

همرازی بلندش ساخت پایه Zi-hem-rāzī bülendeş sāḥt pāye: Sırdaşlıḳdan anıñ mertebesini bülend eyledi. Ya‘nī sırrını izḥār eyledi.

خواب خویشتن بیداریش داد Zi-ḥāb-ı ḥīştēn bīdāriyeş dād: Kendü uykusundan aña uyanıklıḳ virdi.

ز بیهوشی خود هشیاریش داد Zi-bī-hūşī-i ḥod ḥuşyāriyeş dād: Kendü bī-hoşluḡundan aña ayıklıḳ virdi.

Çü dāye ḥarfī ez-ṭūmār-ı ū ḥ'ānd: Çünki dāye anıñ ṭūmārından bir ḥarf okudı ve sırrına vākıf oldı.

Zi-çāre-sāziyeş ḥayrān fūrū mānd: Aña çāre düzmekden müteḥayyire qaldı. *Fūrū* aşğa ma'nāsınadır ammā böyle yirlerde te'kīd ifāde ider.

Belī īn ḥarf naqş-ı her ḥayālest: Nāzım-ı merḥūm buyurur ki: Belī, ya'nī anın müteḥayyir olması yerindedir. Zīrā bu ḥarf. Ya'nī mısrā'-ı şānīniñ feḥvāsı her ḥayālīñ naqşı ve ma'lūmıdır.

Ki nā-dānisterā cūsten muḥālest: Ki nā-ma'lūm şey'i istemek muḥāldir.

Murādīrā zi-evvel tā ne-dānī: Bir murādı evvelen tā (E 53b) bilmeyesin.

Kücā der-āḥireş cūsten tüvānī: Ne vākit anı āḥirde istemege kādır olursun?

Ne-yārest ez-dileş çün bend büg'şād: Dāye ol Zelīḥānıñ göñlinden çünki 'aşk bendini açmağa kādır olamadı.

Be-ıslāheş zebān-ı pend büg'şād: Anı ıslāḥ için naşīḥat dilini açdı.

Nuḥūstīn güft īnhā kār-ı dīvest: Evvelā dāye didi: Bunlar şeyṭān 'amelidir.

Hemīşe kār-ı dīvān mekr ü rīvest: Dā'imā şeyṭānların kārı mekr ve ḥīledir.

Be-merdüm şūret-i zībā nümāyend: Halka yaraşıklı şūret gösterirler.

Ki tā ber-vey der-i sevdā güşāyend: Tā ki anıñ üzerine 'aşk kapusını açalar.

Zelīḥā güft dīvīrā çı yārā: Zelīḥā didi ki: Şeyṭānıñ ne mecālī vardır?

Ki bün'māyed çünān şekl-i dil-ārā: Ki (S 38b) ancılayın göñül bezeyici şūret göstere.

Tenī k'ez-şūr u şer bāşed sirişte: Bir ten ki şūr ve şerden yoğrulmuş ola.

معاذالله کرو زاید فرشته Ma‘āza’llāh k’ez-ū zāyed firište: Ma‘āza’llāh ki ol tenden firište toğa.

دگر گفتا که این خوابیست ناراست Diger güftā ki īn h‘ābīst nā-rāst: Dāye bir dahī didi ki: Bu bir rū’yādır ki toğrı degildir.

چرا باید بهر ناراست جان کاست Çirā bāyed be-her nā-rāst cān kāst: Her toğrı olmayan şey’ ile cān eksiltmek niçün gerek, ya‘nī lāyık degil.

بگفت این خواب اگر ناراست بودی Bi-güft īn h‘āb eger nā-rāst būdī: Zelīhā didi: Bu rū’yā eger nā-rāst olaydı.

بدینسان راستانرا کی ربودی Bedīn sān rāstānrā key rūbūdī: Bu üslūb ile toğrıları ne vaķit kopardı. Ya‘nī bāṭıl nesne benim ‘aqlımı ve edeb ve ḥayāmı gidermez idi.

شمارند اهل دل این نکته را راست Şumārend ehl-i dil īn nūkterā rāst: Ehl-i ḥāl bu nūkteyi toğrı ‘add eylediler.

که کج با کج گر آید راست باراست Ki kec bā-kec ger āyed rāst bā-rāst: Ki egri egriye meyl ider toğrı toğrıya.

دگر گفتا که هستی دانش اندیش Diger güftā ki hestī dāniş-endīş: Dāye bir dahī didi ki: Sen biliş fikirlüsün, ya‘nī zeyrek ve zekīsin.

برون کن این محال از خاطر خویش Birūn kūn īn muḥāl ez-ḥāṭır-ı ḥ‘iş: Taşra eyle bu muḥāl ḥayālī kendü ḥāṭırından.

بگفتا کار اگر بودی بدستم Bi-güftā kār eger būdī be-destem: Zelīhā didi: Eger iş benim elimde olaydı.

کی این بار گران دادی شکستم Key īn bār-ı girān dādī şikestem: Ne zamān bu ağır yük baña şınıklık vireydi?

مرا تدبیر کار از دست رفتست Merā tadbīr-i kār ez-dest reftest: İhtiyārım tadbīri⁸³⁵ elden (E 54a) gitmiştir.

عنان اختیار از دست رفتست ‘Inān-ı ihtiyār ez-dest reftest: İhtiyārım dizgini elden gitmiştir.

مرا نقشی نشسته در دل تنگ Merā naqşī nişeste der-dil-i teng: Bir naqş benim tar gönlüme oturmuştur.

که بس محکم تراست از نقش در سنگ Ki bes muḥkemterest ez-naqş der-seng: Ki⁸³⁶ taşdaki naqşdan çok muḥkemrekdir.

⁸³⁵ ihtiyārım tadbīri: benim için iş tadbīri (S)

⁸³⁶ ki: - (S)

اگر بادی وزد یا آبی آید Eger bādī vazed yā ābī āyed: Eger bir yel ese ya bir şu gele.

سنگ آن نقش محکم کی زداید Zi-seng ān naqş-ı muḥkem key zedāyed: Ol muḥkem naqş⁸³⁷ taşdan ne zamān siler ve şaykallayup düzler.

چو دایه دیدش اندر عشق محکم Çü dāye dīdeş ender ‘aşk muḥkem: Çünki dāye Zelīḥāyı ‘aşkda muḥkem gördi.

فروبت از نصیحت گویش دم Furū best ez-naşīḥat-gūyiyeş dem: Ana naşīḥat diyicilikden nefesini bağladı.

نهایى رفت حالش با پدر گفت Nihānī reft ḥāleş bā-peder güft: Gizli gitdi Zelīḥānīñ ḥālını pederi şāh Ṭaymūsa söyledi.

پدر زان مشکل دختر بر آشت Peder z’ān müşkil-i duḡter ber-āşuft: Peder kızınıñ o müşkilinden ‘aqlı tağılup ḥayrān oldu.

ولی چون بود عاجز دست تدبیر Velī çün būd ‘āciz dest-i tedbīr: Ammā çünki tedbīr eli ‘āciz idi.

حوالت کرد کارش را بتقدیر Ḥavālet kerd käreşrā be-taḡdīr: Kızınıñ ḥālını⁸³⁸ taḡdīre ḥavāle eyledi.

در خواب دیدن زلیخا نوبت دوم یوسف را علیه السلام Dāstān-ı dīger neşr Der-ḥ’āb dīden-i Zelīḥā nevbet-i düvvüm Yūsuf’ā ‘aleyhi’s-selām: Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ikinci nevbet rü’yāda görmek beyānındadır. و سلسله عشق وی جنبانیدن Ve silsile-i ‘aşk-ı vey cünbānīden: Ve Zelīḥānīñ ‘aşkı zencīrini depretmek beyānındadır. و ویرا در ورطه جنونی Ve veyrā der-varṭa-i cünūnī keşīden: Ve Zelīḥāyı delülük helākine çekmek beyānındadır.

خوش آن دل کاندرو منزل کند عشق Nazm Hoş ān dil k’ender-ū menzil küned ‘aşk: Ne hoş olur ol gönül ki anda ‘aşk menzil eyleye.

ز کار عالمش غافل کند عشق Zi-kār-ı ‘ālemeş ḡāfīl küned ‘aşk: Kār-ı ‘ālemden ‘aşk anı ḡāfīl eyleye.

درو رخشنده برقی بر فروزد Der-ū raḡşende berḡī ber-fürūzed: Ol gönülde yalınlanıcı (S 39a) bir yıldırım şu‘lelene veyāḥud yāna.

که صبر و هوش را خرمن بسوزد Ki şabr u hūşrā ḥarmen bi-sūzed: Öyle yıldırım ki şabır ve ‘aqlıñ ḥarmenini yaқа. Ya’nī bil-küllīyye gidere.

⁸³⁷ naqş: naqşı (S)

⁸³⁸ ḥālını: kārını (S)

Ne-māned der-vey endüh-ı selāmet: Ol gönülde selāmet fikri⁸³⁹ kalmaya.

Şeved kähī ber-ū kūh-ı melāmet: Lev m ve tevbīh tağı anıñ üzerine bir şamān ola. Ya‘nī melāmet ve rüsvāylık anıñ ‘inde lā-şey ola.

Çünān cāneş melāmet-kīş gerded: Ancılayın anıñ cānı melāmet ṭabī‘atlu ola.

Ki ‘aşķest ez-melāmet bīş gerded: Ki (E 54b) ‘aşķı melāmetden ziyāde ola, ya ‘nī lev m itdikce ‘aşķı arta.

Zelīhā hemçü meh mī-kāst sālī: Zelīhā ay gibi bir sene eksildi. Ya‘nī gün-be-gün tenezzülde oldu.

Pes ez-sālī ki şüd bedreş hilālī: Bir seneden soñra ki anıñ bedr-i cemālī hilāl oldu.

Hilālāsā şebī pūşt-i ḥamīde: Hilāl gibi bir gice arkası egri olduğı hālde.

Nişeste der-şafaķ ez-ḥūn-ı dīde: Gözi kanından şafaķda oturmuş idi.

Hemī-güft ey felek bā-men çi kerdī: Dir idi: Ey felek baña ne eylediñ?

Resāndī āftābemrā be-zerdī: Güneş gibi ruhsārımı şaruluğa irişdirdiñ.

Fekendī çün kemānem z’istikāmet: Yay gibi beni toğrılıķdan şaldıñ. Ya‘nī ḳaddimi iki ḳat eylediñ.

Nişānem kerdī ez-tūr-i melāmet: Melāmet oķından sen beni nişān eylediñ. Ya‘nī herkes baña lev m ider yāḥud senden gelen belā oķları cümlesi benim yüregime şaplanır.

Be-destī ser-keşī dādī ‘inānem: Bir iṭā‘atsiziñ eline virdiñ iḥtiyārımı.

K’ez-ū cüz ser-keşī çizī ne-dānem: Andan ser-keşlikden ğayrı bir nesne bilmem. Ya‘nī ol maḥbūb hemān ‘adem-i ‘iṭā‘atden ‘ibāretdir.

⁸³⁹ fikri: fikr (E)

نهادی در دلم از مهر تابى Nihādī der-dilem ez-mihr tābī: Muḥabbetden göñlüme bir ḥarāret koduñ.

بخوابى Bahīlī mī-küned bā men be-ḥābī: Baḥīlilik eyler uyķuda. Ya‘nī cemālini rū’yāda daḥı göstermez.

به بیدارى نگردد همنشینم Be-bīdārī ne-gerded hem-niṣīnem: Uyanıklıkda baña hem-niṣīn olmaz.

نیاید هم که در خوابش به بینم Neyāyed hem ki der-ḥābeṣ bi-bīnem: Daḥı gelmez ki anı rū’yāda görem.

نشان بخت بیداریست آن خواب Niṣān-ı baḥt-ı bīdārīst ān ḥāb: Ol rū’yā ṭālī‘niñ uyanıklığınıñ niṣānıdır.

که بینم در وی آن ماه جهانتاب Ki bīnem der-vey ān māh-ı cihān-tāb: Ki ol rū’yāda görem cihānı ışıklandırıcı māh gibi maḥbūbı.

نگیرد چشم من در خفتم آرام Ne-gīred çeṣm-i men der-ḥufterm ārām: Benim gözüm uyumaķda diñleniṣ tutmaz. Ya‘nī kemāl-i ḥüznden gözüme uyķu gelmez.

ز بخت خویشتن خوابش دهم وام Zi-baḥt-ı ḥīṣten ḥābeṣ dihem vām: Kendü ṭālī‘imden aña uyķu borc virdürem. Ya‘nī gözüm uyanıklıkda, ṭālī‘im uyķuda gözüme ṭālī‘imden biraz uyķu borc virdirem. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

بود بختم شود از خواب بیدار Büved baḥtem şeved ez-ḥāb bīdār: Ola ki ṭālī‘im uyķudan bīdār (E 55a) ola, ya‘nī uyāna. Ḥāşılı ola ki ṭālī‘imiñ uyķusından gözüme biraz uyķu borc virmek sebebiyle uyķusu nokṣān olup baḥtım uyana.

نماید یارم اندر خواب دیدار Nümāyed yārem ender-ḥāb dīdār: Yārim uyķuda dīdārını göstere. همی گفت این سخن تا پاسی از شب Hemī-güft īn sūḥan tā pāsī ez-şeb: Bu sözi dir idi giceden bir miķdāra dek.

رسیده جانش از اندوه بر لب Resīde cāneṣ ez-endūh ber-leb: Ḥālbuki cānı ğuşşadan (S 39b) tuṭaġına iriṣmiṣ idi.

که ناگه زین خیالش خواب بر بود Ki nāgeh z’īn ḥayāleṣ ḥāb bür’būd: Ki der-‘aķab bu ḥayālden Zelīḥāyı uyķu ķapdı.

نبود آن خواب بل بیهوشی بود Ne-būd ān ḥāb bel bī-hūṣiyī būd: Ol uyķu olmadı belki bī-hūṣluk idi.

هنوزش تن نیاسوده به پستر Henūzeṣ ten neyāsūde be-pister: Henüz Zelīḥānıñ teni dōṣekde rāḥat itmemiṣ idi.

در آمد آرزوی جانش ازدر Der-āmed ārzū-yi cāneş ez-der: Anıñ cānınıñ ārzūsı olan maḥbūb
kapudan geldi.

همان صورت کز اوّل زد برو راه Hemān şūret k'ez-evvel zed ber-ū rāh: Hemān ol şūret ki
evvelden Zelīhā üzerine yol urmuş idi. Ya'nī evvel nevbet rü'yāda görünmüş idi.

در آمد با رخی روشن تر از ماه Der-āmed bā-ruḥī rūşenter ez-māh: Bir yañaq ile duḥūl eyledi
ki aydan ziyāde aydın idi.

نظر چون بر رخ زیبایش انداخت Naẓar çün ber-ruḥ-ı zībāyeş endāht: Çünkü Zelīhā ol
maḥbūbuñ zībā yañağı üzerine naẓar atdı.

زجا بر جست و سر در پایش انداخت Zi-cā ber-cest ü ser der-pāyeş endāht: Yerden şıçradı ve
başını ol maḥbūbuñ ayağına atdı.

زمین بوسیده کای سرو گل اندام Zemīn būsīde k'ey serv-i gül-endām: Yer öpdı didi ki: Ey gül
endāmlı serv kāmetli!

که هم صبرم ز دل بردی هم آرام Ki hem şabrem zi-dil bürdī hem ārām: Ki hem şabrımı
gönlümden götürdüñ hem qarārımı.

بآن صانع که از نور آفریدت Be-ān Şāni' ki ez-nūr āferīdet: Ol Şāni' ḥaqqıyçün ki seni nūrdan
yaratdı.

ز هر آلالشی دور افریدت Zi-her ālāyişī dūr āferīdet: Her bulaşıqdan seni ırak yaratdı.

ترا بر خیل خوبان سروری داد Tūrā ber-ḥayl-i ḥūbān serverī dād: Ol Şāni' ḥaqqıyçün ki
güzeller gürūhı üzerine saña ululuk virdi.

بلطف از آب حیوان برتری داد Be-luṭf ez-āb-ı ḥayvān berterī dād: Luṭf ile āb-ı ḥayvāndan
saña yücelik virdi ve seni andan sevgilü eyledi.

قدت را گلبن بستان جان ساخت Qadetrā gülbün-i bostān-ı cān sāht: Seniñ qaddiñi cān
bostānınıñ gül ağacı eyledi.

لبت را مایه قوت روان ساخت Lebetrā māye-i kūt-ı revān sāht: Seniñ tuṭağıñı cān yiyeceğiniñ
māyesi ve aşlı eyledi. Cān rūḥ-ı ḥayvānīde ve revān, insānīde müsta'meldir. Gāh olur ki
cānı revān (E 55b) maḥāmında isti'māl iderler.

زروی دلفروزت شمعی افروخت Zi-rūy-ı dil-firūzet şem'ī efrūht: Ol Şāni' ḥaqqıyçün ki seniñ
göñül ışıklandırıcı yüzinden bir mum yakdı.

که چون پروانه مرغ جان من سوخت Ki çün pervāne murğ-ı cān-ı men sūht: Ki pervāne gibi ol
şem' benim cānım kuşını yakdı. Şem' yanar mūma dirler. Ya'nī seniñ yüzüñi yanar
mum gibi eyledi ve cānım pervāne gibi anıñ meftūnı oldı.

Zi-müşgîn gīsuvān dādet kemendī: Müşk koķulu⁸⁴⁰ zülflerinden saña bir kemend virdi.

Ki ber-men z’ān be-her mūyest bendī: Ki benim üzerime ol zülfdn her kı1 bir bağıdır. Ba’zı nüshada bu beyt böylecedir: زمشگین گیسوان داد او کمندت Zi-müşgîn gīsuvān dād ū kemendet: Müşgîn zülflerinden ol Şāni‘ saña kemend virdi. Kemend ol ipdir ki ucında kullābı olur. Bir hayvānı yāḥud bir ādemi tutmak isteseler ol ipi atarlar varır boynına kullābı geçer tutarlar. ز خیل مهوشان کرد ارجمندت Zi-hayl-i mehveşān kerd ercmendet: Mehveşler bölüğünden seni ‘azīz kıldı.

Tenemrā sāḥt çün mūy-ı miyānet: Ol Şāni‘ ḥaḳḳıyçün ki benim tenimi seniñ mūy-ı miyānıñ gibi eyledi. Ya’nī biliñ kı1 gibi niçe ince ise benim tenimi daḥı öylece ince eyledi farṭ-ı muḥabbetiñden.

Dilemrā teng çün mīm-i dehānet: Göñlümi seniñ mīm dehānıñ. Ya’nī mīm gibi müdevver ve laṭif ağızıñ (S 40a) gibi ıar eyledi. Ya’nī bār-ı ‘aşka taḥammülsüz eyledi.

Ki ber-ḥāl-i men-i bī-dil bi-baḥşāy: Ki ben ‘aşıkıñ ḥālī üzerine merḥamet eyle. Bī-dil göñülsüz, ya’nī ‘aşık.

Be-pāsuḥ la’l-i gevher-bār büg’şāy: Cevābla cevāhir yağdırıcı tutağıñı aç. Ya’nī baña bir cevāb vir. Ba’zı nüshada *şekker-bār vāḳi*‘ olmuştur, ya’nī şekker yağdırıcı.

Bi-gū bā-īn cemāl-i dil-sitānī: Söyle ve baña beyān eyle bu göñül alıcı cemāl ile.

Ki tü nūr-ı kūdāmīn ḥānedānī: Ki sen ḳanğı ḥānedānıñ nūrisıñ? Dıraḥşān gevherī kānet kūdāmet: Bir yaldırıcı gevhersin, ma’deniñ ḳanḳıdır?

Girāmī şāḥī eyvānet kūdāmet: Bir ḥürmetli pādīşāhsın seniñ eyvānıñ ḳanḳıdır? Ya’nī mekānıñ ne maḥaldir?

Tü ḥūrī bā-çünīn rūy-ı dil-ārā: Buncılayın göñli rāḥatlandırıcı yüz ile sen ḥūr mısın?

Bi-gū āḥvāl-i ḥod bā-men Ḥudārā: Kendü āḥvālīñi baña söyle Allāḥ için.

⁸⁴⁰ müşk koķulu: müşgîn (S)

Bi-güftā ez-nijād-ı ādemem men: (E 56a) Ol maḥbūb Zelīḥāya cevābda didi: Ben Ādem aṣlındanım.

Zi-cins-i āb u ḥāk-i ‘ālemem men: Şu cinsinden ve ‘ālem toprağındanım ben. Ya‘nī ‘anāşır-ı erba‘adan maḥlūḳum.

Künī da‘vā ki hestem ber-tū ‘āşīḳ: Da‘vā eylersiñ ki ben seniñ üzerine ‘āşīḳım.

Eger hestī der-īn güftār şādīḳ: Bu tekellümde eger şādīḳ iseñ.

Ḥaḳ-ı mihr ü vefā-yı men nigh dār: Baña muhabbet ve vefā ḥakkını hıfz eyle. Ya‘nī muhabbetde ve vefāda şābit-ḳadem ol.

Be-bī-cüftī rızā-yı men nigh dār: Cüftsüzlük ile benim rızāmı hıfz eyle. Ya‘nī ere varma ve bir āḥer kimesneniñ medḥūl bahāsı olma.

Me-kūn dendān-resīde şekkeretrā: Şeker lebiñi dendān irişmiş eyleme. Ya‘nī kimesne tuṭağıñı ısırmasun. Ḥāşılı kimesne lebinden buse almasun.

Me-sāz elmās-dīde gevheretrā: Gevheriñi elmās görmüş eyleme. Ya‘nī fercūñe zeker toḳunmasun.

Tūrā ber-sīne ez-men gerçi dāğest: Egerçi seniñ sīneñ üzre benden dāğ vardır. Ya‘nī egerçi benim ‘aşḳımla dāğlanmışsun.

Ne pindārī k’ez-ān dāgem ferāğest: Zann eylemeyesin ki ol dāğdan baña ferāğ vardır. Ya‘nī ben daḥı saña ‘aşīḳım.

Merā hem dil be-dām-ı tüst der-bend: Benim daḥı göñlüm seniñ ‘aşḳıñ tuzağıyla bendedir.

Zi-dāğ-ı ‘aşḳ-ı tū hestem nişānmend: Seniñ ‘aşḳıñ dāğından nişānluvārim. Ya‘nī ben daḥı seniñ ‘aşḳıñ dāğıyla dāğlanmışım.

Zelīḥā çün be-dīd ān mihrbānī: Zelīḥā çünki ol muhabbet idiciligi gördi.

Zi-la‘l-i ū şenīd ān nūkte-rānī: Anıñ la‘l lebinden ol nūkte sürüciligi işitdi.

Girift ez-nev perī dīvāne’irā: Gūyā yengiden cin bir dīvāneyi tūtdı.

Fütād āteş be-cān pervāne’irā: Bir pervāneniñ cānına āteş düşdi. Ya‘nī feryād ve fiğānı evvelkinden teraḳḳīde oldı.

Ser-i mest ez-ḥayāl-i ḥāb ber-ḥāst: Geçgin sarḥoş oldığı ḥālde uyḳu ḥayālinden ḳalkdı. Ya‘nī uyḳudan uyandı.

Ciger pür-süz u cān pür-tāb ber-h'āst: (S 40b) Ciger yanma ile tolu ve cān hārāret ile tolu olduğu hālde kalkdı.

Be-dil endūh-ı ū enbūhter şūd: Gönülde anıñ guşşası ziyādereğ oldu.

Be-gerdūn dūdeş ez-endūh ber-şūd: (E 56b) Gönli tütini guşşadan göklere gitdi.

Yekī şad geşt sevdāyī ki būdeş: Bir iken yüz oldu bir sevdā ki Zelīhāya var idi.

Zi-ḥad büg'zeşt gavgāyī ki būdeş: Hadden geçdi bir gavgāsi ki var idi.

Zimām-ı 'aql bīrūn refteş ez-dest: 'Aqlı yuları elinden taşra gitdi.

Zi-bend-i pend ü kayd-ı maşlahat rest: Naşīhat bendinden ve maşlahat kaydından kurtuldu.

Hemī-zed hemçü gonce ceyb-i cān çāk: Gonce gibi cān yaqasına çāk ururdu, yaqasını yırtardı.

Çü lāle hūn-ı dil mī-rīht ber-ḥāk: Lāle gibi yüregi kanını toprak üzerine dökerdi.

Gehī ez-mihr-i rüyeş rüy mī-kend:⁸⁴¹ Ol maḥbūbuñ yüzi muḥabetinden yüzini yolardı.

Gehī ber-yād-ı zülfeş müy mī-kend: Ba'zı vaḳit anıñ zülfini añmak üzerine saçını yolardı.

Perestārān be-her süyeş nişestend: Perestārlar anıñ her tarafına oturdılar.

Be-gerd-i meh çü hāle ḥālka bestend: Ay eṭrāfına hāle gibi ḥālka bağladılar. Ya'nī Zelīhā bedr-ay idi, hizmetinde olanlar ay ağılı gibi anı ihāta eylediler.

Eger z'ān ḥālka būdī hīç taqşīr: Eger ol ḥālka-i peresterāndan cüz'ī taqşīr olaydı.

Birūn cestī zi-ḥālka rāst çün tīr: Taşra şıçrayup çıkardı ḥālkañdan toğrı ok gibi.

⁸⁴¹ ba'zı vaḳt: - (S)

و گر نگرفتیش آن حلقه دامن Vü ger neg'riftiyeş ān ḥalka dāmān: Ve eger ol ḥalka-i perestārān anıñ etegini tutmayaydı. Ya'nī ol kenīzān Zelīḥāya eger māni' olmayaydı.

سوی بیرون شدی سروش خرامان Sūy-ı bīrūn şudī serveş ḥīrāmān: Anıñ salıngan serv kāmēti ṭaşra ṭarafına giderdi. Ya'nī dīvāneler gibi şoḳaqlara düşerdi.

و گر بندش نکردی غنچه کردار Vü ger bendeş ne-kerdī gonce-kerdār: Ve eger ol perestārān gonce şan'atlu anı bend itmeyelerdi. Ya'nī gonceniñ yapraqları gibi yanında olanlar Zelīḥāniñ eṭrāfını şıḳıca tutmayalardı.

چو گل بی پرده کردی روی ببازار Çü gül bī-perde kerdī rūy be-bāzār: Gül gibi perdesiz yüzi bāzāra olurdu. Ya'nī baş açık çārsuya teveccüh eylerdi.

پدر زان واقعه چون گشت آگاه Peder z'ān vāḳı'a çün geşt āgāh: Zelīḥāniñ pederi çünki bu vāḳı'adan āgāh oldu.

دواجو شد زدانایان درگاه Devā-cū şud zi-dānāyān-ı dergāh: Huzūrında olan dānālardan devā isteyici oldu.

بتدبیرش بهر راهی دویدند Be-tedbīreş be-her rāhī devīdend: Aña tedbīr için her bir yola yilüp segirttiler.

به از زنجیر تدبیری ندیدند Bih ez-zencīr tedbīrī ne-dīdend: (E 57a) Zencīrden yeg bir tedbīr görmediler.

بفرمودند پیچان ماری از زر Be-fermūdend pīçān mārī ez-zer: *Pīçān* bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsīyle şıfat-ı müşebbehedir, yāḥud bā-yı 'Arabī ve cīm-i 'Arabīyle cānsız dımeḳdir. Ya'nī buyurdılar altundan kıvrılıcı bir yılan yāḥud cānsız bir yılan.

که باشد مهره دار از لعل و گوهر Ki bāşed mūhre-dār ez-la'l ü gevher: Ancılayın yılan ki (S 41a) la'l ve gevherden boncuḳ tutucı ola. Ya'nī şāḥ Ṭaymūsūñ vūzerā ve vūkelāsı buyurdılar ki cevāḥirle muraşşa' bir zencīr peydā eylediler.

به سیمین ساقش ان مار گوهر سنج Be-sīmīn sāḳeş ān mār-ı güher-senc: Anıñ gümüşden ola sāḳına ol cevher ṭartıcı yılan.

در آمد حلقه زن چون مار بر گنج Der-āmed ḥalka-zen çün mār ber-genc: Ḥalka urıcı geldi ḥazīne üzerine yılan gibi. Ḥāşılı anı zencīre bend itdiler.

زلیخا بود گنج خوبی اری Zelīḥā būd genc-i ḥūbī ārī: Belī, ya'nī anı zencīre bend eyledikleri⁸⁴² yerindedir. Zīrā Zelīḥā güzellik ḥazīnesi idi.

⁸⁴² eyledikleri: itdikleri (S)

بُود هر گنج را نا چار ماری Būved her gencrā nā-çār mārī: Her hazîne için bi'z-zarūr bir yılan olur.

چو زرین مار زیر دامنش خفت Çü zerrīn mār zīr-i dāmeneş huft: Çünkü altunlu yılan anın etegi altında uyudu. Ya'nī çünkü anı zencīre bend itdiler.

زیدده مهره می بارید و می گفت Zi-dīde mūhre mī-bārīd ü mī-gūft: Gözinden boncuğ gibi yaş akıdır ve dir idi.

مرا پای دل اندر عشق بندست Merā pāy-i dil ender-‘aşq bendest: Benim gönlüm ayağı ‘aşkda bağludur.

همان بندم درین عالم پسندست Hemān bendem der-īn ‘ālem pesendest: Bu ‘ālemde hemān ‘aşka bend olmak baña begenilmiştir.

سبک دستی چرخ عمر فرسای Sebük-destī-i çarḥ-ı ‘ömr-fersāy: ‘Ömr⁸⁴³ çürüdüp yıpradıcı çarḥın yeyni ya'nī hafīf eli. Hāşılı ‘ale’l-fevr mu’āhazesi.

بدین بندم چرا سازد گران پای Bedīn bendem çirā sāzed girān-pāy: Beni bu bendile niçün ağır ayaklu eyler. Ya'nī ‘aşq zencīri baña kâfīdir, āher zencīre niçün bend eyler?

مرا خود قوت پایي نماندست Merā ḥod kuvvet-i pāyī ne-māndest: Benim için hoş ayak kuvveti kalmamıştır.

بهیچ آمد شدن رایي نماندست Be-hiç āmed şüden rāyī ne-māndest: Aşla gelüp gitmeye bir fikr kalmamıştır.

با ین بند گران پا بستیم چیست Be-īn bend-i girān pā-besteyem çīst: Bu ağır bend ile ayağım bağlamak nedir?

بدین تیغ جفا دل خستیم چیست Bedīn tīg-i cefā dil-ḥasteyem çīst: Bu cefā kılıcıyla gönlümü yaralamak nedir? Zelīhā kendü ḥāline irsāl-i meşel ider buyurur ki.

فرو رفتست پای سرو در گل Fūrū refteş pāy-i serv der-gil: Serv ağacının ayağı balçığa batmıştır.

ره جنبش بر و گشتست مشکل Reh-i cünbiş ber-ū geşttest müşkil: Hareket yolu anın üzerine müşkil olmuştur, ya'nī kökleşmiştir. Bir yere gitmeye mecālī yokdur, ma‘a-hāzā.

چه حکمت باغبان بیند درین باب Çi ḥikmet bāgbān bīned der-īn bāb: (E 57b) Bāgbān ne ḥikmet görür bu bābda?

⁸⁴³ ‘ömr: ‘ömrī (S)

که زنجیرش نهد بر پای از آب Ki zencîreş nihed ber-pāy ez-āb: Ki şudan serviñ ayağı üzerine zencîr qor. Nitekim serviñ ayağında kökleri üzerinden şu aklıduğı vakıtde zencîr şeklinde görünür.

بیای دلبری زنجیر باید Be-pāy-ı dil-berî zencîr bāyed: Bir dil-beriñ ayağına zencîr gerek.

که دریک لحظه هوش از من رباید Ki der-yek laḥza hūş ez-men rübāyed: Ki bir laḥzada ‘aklı benden qapdı. Ya‘nî rü’yāda gördüğüm civānıñ ayağına zencîr urmak gerek.

نباشد در نظر چندان درنگش Ne-bāşed der-naẓar çendān direngeş: Benim nazarımda ol civānıñ ol kadar eglenmesi olmaz.

که بینم سیر روی لاله رنگش Ki bînem sîr rûy-ı lâle-rengeş: Ki toyunca görem anıñ lâle renkli yüzini.

ز من چون برق رخشان بگذرد زود Zi-men çün berq-i raḥşān bûg’zered zūd: Ol civān benden yaldırcı şimşek gibi tîz geçer.

بر آرد از دل پر آتشم دود Ber-āred ez-dil-i pür-āteşem dūd: Āteş ile tolu olan göñlümden tütün getirür.

اگر یاری دهد بخت بلندم Eger yārî dihed baḥt-ı bülendem: Eger benim yüce ṭālî‘im baña yārlıq vire, ya‘nî yārdım ide.

بدین زنجیر در پایش به بندم Bedîn zencîr der-pāyeş bi-bendem: (S 41b) Bu zencîri anıñ ayağına bağlayam.

به بینم روی او چندان که خواهم Bi-bînem rûy-ı ū çendān ki ḥāhem: Anıñ yüzini görem ol kadar ki isterim. Ya‘nî ayağına zencîr urup toyunca yüzine seyr eyleyem.

بدو رویش شود روز سیاهم Bedū rūşen şeved rûz-ı siyāhem: Benim qara günüm anıñ yüziyle aydın ola.

چه می گویم نگار ناز پرورد Çi mî-güyem nigār-ı nāz-perverd: Ne söylerim ey benim nāzile besli maḥbûbum! Ya‘nî yabana söylerim zencîr saña lâyıq degil.

که گر بر پشت پا بنشیندش گرد Ki ger ber-püşt-i pâ bin’şînedeş gerd: Eger anıñ ayağı arkasına toz otura. Bu beyt mĀ-ba‘dına merhûndur.

بروی جان نشیند کوه در دم Be-rûy-ı cĀn nişîned kûh-ı derdem: CĀnımıñ yüzi üzerine derd ṭağı oturur.

بساط شادمانی در نوردم Bisât-ı şādmānî der-neverdem: Mesrûr olmak döşegini dürerim, ya‘nî bükерim. Hāşılı eger seniñ ayağıñ arkası üzerinde toz otursa. Ya‘nî ḥātır-ı şerîfîñe cüz’î ḡubār ve keder gelse ol keder baña bir ‘aẓîm ṭağ olup sürür benden bi’l-küllîyye meslûb olur.

پسندم کی فتد بر خاطرش بار Pesendem key fütēd ber-ḥāṭireş bār: Ol civānīñ ḥāṭırına yük baña ne zamān begenilmiş vāḳi‘ olur?

بسیمین ساق او از بند آزار Be-sīmīn sāk-ı ū ez-bend āzār: Anīñ gümüşli baldırına bend ve zencīrden ḥürmetsizlik ve rāḥatsızlık. Ya‘nī ben buña ḳānī‘ ve rāzı degilim.

مرا صد تیغ خوشتر بر دل تنگ Merā şad tīg ḥūşter ber-dil-i teng: Benim ūar göñlüm üzerine yüz kılıç işābet itmek zīyāde ḥoşdur.

که در دامان او خاری زند جنگ Ki der-dāmān-ı ū ḥārī zened ceng: Ki (E 58a) ol civānīñ etegine bir diken el ura.

ازین افسانه‌های عاشقانه Ez-īn efsānehā-yı ‘āşīḳāne: Bu ‘āşīḳāne ḥikāyelerden.

یکی افتاد ناگه در نشانه Yekī üftād nāgeh der-nişāne: Nāgeh biri nişāneye vāḳi‘ oldı. Ya‘nī kendünüñ ‘āşīḳāne sözlerinden biri kendüye te’sīr eyledi.

فتاد از زخم او بر سینه اش چاک Fütād ez-zaḥm-ı ū ber-sīneeş çāk: Ol bir söz yarasından sīnesi üzerine çāk vāḳi‘ oldı. Ya‘nī ḥāṭırı mecrūḥ oldı.

چو صید زخمناک افتاد بر خاک Çü şayd-ı zaḥmnāk üftād ber-ḥāk: Yaralı av gibi toprak üzerine düşdi. Ya‘nī bī-hūş olup düşdi.

به بیهوشی زمانی گشت دمساز Be-bī-hūşī zamānī geşt dem-sāz: Bī-hūşluğa bir zamān muşāḥib oldı. Ya‘nī biraz vaḳit muğmā ‘aleyhā oldı.

دیگر آمد بحال خویشان باز Diger āmed be-ḥāl-i ḥıṣṣten bāz: Şofra bir daḥı kendü ḥāline geldi, ya‘nī ayıldı.

با فسون دل دیوانه خویش Be-efsūn-ı dil-i dīvāne-i ḥıṣṣ: Kendü dīvāne göñline efsūn içün. Ya‘nī göñlini kendüye rām itmek içün.

ز سر آغاز کرد افسانه خویش Zi-ser āgāz kerd efsāne-i ḥıṣṣ: İbtidādan şürü‘ eyledi kendü ḥikāyesine. Ya‘nī mezkūr ‘āşīḳāne sözlerini yine tekrār eyledi.

گهی در گریه که در خنده می شد Gehī der-girye geh der-ḥande mī-şüd: Ba‘zı vaḳit ağlamada ve ba‘zı gülmede olurdu.

گهی می مرد و گاهی زنده می شد Gehī mī-mürd ü gāhī zinde mī-şüd: Ba‘zı vaḳit ölürdü ve ba‘zı diri olurdu. Ya‘nī gāhī meyyit gibi bī-rūḥ olurdu ve gāhī cāna gelürdü.

همی شد هر دم از حالی بحالی Hemī-şüd her dem ez-ḥālī be-ḥālī: Her nefes bir ḥālden bir ḥāle giderdi.

بدینسان بود حالش تا به سالی Bedīn sām būd ḥāleş tā be-sālī: Bu üslūb ile idi ḥālī bir seneye dek.

Dāstān-ı dīger neşr **سیوم زیلخا را نوبت** Be-h'āb āmeden-i Yūsuf 'aleyhi's-selām Zelīhārā nevbet-i sīvūm: Yūsuf 'aleyhi's-selām üçüncü nevbet uykuda (S 42a) Zelīhāya gelmek beyānındadır. **و نام و مقام وی دانستن و بعقل و هوش باز آمدن** Ve nām u maḳām-ı vey dānisten ü be-'aql u hūş bāz āmeden: Ve Zelīhānıñ nām ve maḳāmını bilmek ve 'aql ve hūşı. Ya'nī uşşısı ve ögi gerü gelmek beyānındadır.

نایز بیای عشق پر افسون و نیرنگ Biyā ey 'aşq-ı pür-efsün-ı nīreng: Gel ey efsünla ve cāzūluk ile tolu 'aşq!

که باشد کار تو گه صلح و گه جنگ Ki bāşed kār-ı tū geh şulḥ geh ceng: Ki seniñ işin gāh şulḥ ve gāh ceng olur.

گهی فرزانه را دیوانه سازی Gehī ferzānerā dīvāne sāzī: Ba'zı vaḳit şāhib-i ḥikmet ü 'ilm olan kimesneyi dīvāne eylersin.

گهی دیوانه را فرزانه سازی Gehī dīvānerā ferzāne sāzī: Ba'zı vaḳit dīvāneyi 'ilm ve ḥikmet şāhibi eylersin.

چو بر زلف پری رویان نهی بند Çü ber-zülf-i perī-rūyān nihī bend: Çünkü perī yüzli maḥbūblarıñ zülf-i (E 58b) üzerine bend ḳorsun.

بزنجیر جنون افتد خردمند Be-zencīr-i cünūn üfted ḥiredmend: 'Aḳıl şāhibi delülük zencīrine düşer. Ya'nī anlar zülflerini tezyīn eyledikde gören şāhib-i 'aql iken dīvāne olur.

و گر زان زلف بندی بر گشایی Ve ger z'ān zülf bendī ber-güşāyī: Ey 'aşq! Ve eger ol zülfden bendi açarsan ve müşkilin gidersen.

چراغ عقل یابد روشنایی Çerāğ-ı 'aql yābed rūşenāyī: 'Aḳıl çerāğı aydınlık bulur. Ya'nī ol zā'il olan 'aql yerine gelür.

زلیخا یک شبی بی صبر و بیهوش Zelīhā yek şebī bī-şabr u bī-hūş: Zelīhā bir gece şabırsız ve 'aḳılsız olduğı ḥālde.

بغم همراز و بامحنت هم آغوش Be-ğam hem rāz u bā-miḥnet hem-āğūş: Ğama muşāhib ve miḥnetle hem-āğūş idi gūyā miḥnetle Zelīhā birbirini ḳucmuşlar idi.

زجام درد درد آشامی کرد Zi-cām-ı derd dūrd-āşāmi'ī kerd: Derd ḳadeḥinden dūrd içicilik eylerdi. *Dūrd* zamm-ı dāl ile şarābıñ balçığına dirler. *Derd* feth-i dāl ile ağrı ve sızı ma'nāsınadır.

ز سوز عشق بی آرامی کرد Zi-sūz-ı 'aşq bī-ārāmi'ī kerd: 'Aşq ḥarāretinden rāḥatsızlık eylerdi.

کشید از مقتعه موی مغنبر Keşīd ez-mıḳna'a mūy-ı mu'anber: Bürünceğinden 'anberlenmiş saçını çekdi.

Feṣānd ez-āteṣ-i dil ḥāk ber-ser: Gönlünde olan ‘aşk āteşinden başı üstine toprak saçdı.

Be-secde püşt-i serv-i nāz ḥam kerd: Secde ile nāzlı serv kāmetiniñ arkasını egri eyledi.

Zemīnrā z’eşk gülzār-ı İrem kerd: Yeri göz yaşından İrem gülistānı eyledi. Ya’nī ağlayup gözinden kanlı yaşlar akıtdı.

Zi-nergis rīht eşk-i erguvānī: Nergis gözlerinden kızıl gül renkli göz yaşını dökdi.

Çü sūsen kerd sāz-ı hoş-zebānī: Sūsen gibi hoş zebānlık sāzını eyledi. *Sūsen* ma’rūf çiçekdir ki yaprakları zebāna beñzer. Ya’nī sūsen yaprağı gibi dilini uzadup envā’-ı nağamāt ile sāzlanup feryād ve figānlar eyledi.

Şūd ez-ğamgīn dil-i ḥod guṣṣa-perdāz: Zelīhā kendünüñ gam ile tolu gönlinden guṣṣaya şūret virici oldı.

Be-yār-ı ḥ’īṣ kerd īn kıṣṣa āgāz: Kendü yāriyle bu kıṣṣaya şūrū’ eyledi ve bu sūznāk kelimāti söyledi.

Ki ey tārāc-ı tū hūṣ u qarārem: Ki ey ol maḥbūb ki benim hūṣ ve kararım seniñ yağmañdır. Ya’nī anlar seniñ ‘aşkıñ evcinden gārāt olundılar.

Perīṣān-kerde-i tū rūzgārem: Benim eyyām ve sā’atim (**E 59a**) seniñ perīṣān olmuşuñdur.

Ġamem dādī vū ḡam-ḥ’ārī ne-kerdī: Baña ḡam virdiñ ve ḡam yiyicilik eylemediñ.

Dilem bürdī vū dīl-dārī ne-kerdī: Gönlümi ilet-diñ ve dīl-dārılık eylemediñ. Ya’nī gönlümi ele almadıñ.

Ne-dānem nām-ı tū tā sāzemeṣ vird: Bilmem seniñ nāmıñı (**S 42b**) tā ki anı vird eyleyem.

Ne-yābem cāy-ı tū tā girdemeṣ gird: Seniñ olduḡuñ yeri bulamam tā anıñ çevresine tolanam.

Be-kām-ı ḥ’īṣ mī-kerdem şeker-ḥand: Kendü murādım ile şeker gülüşlük eylerdim. Ya’nī murāda vāsıl olurum diyü mesrūr olurdum.

Künün der-bendem ez-tü çün ney-i ḡand: Şimdi benddeydim senden şeker kāmıṣı gibi.

Çü gonce bes ki ħordem ez-ġamet ħūn: Ġonce gibi çok ki seniñ ġamıñdan kıan yidim.

Fütādem hemçü ġül ez-perde bīrūn: Ġül gibi perdeden taşra düşdüm. Ya‘nī sırr-ı ‘aşkıñı çok müddet ketm eyledim ammā ‘aķıbet rūsvey-ı ‘ām oldum.

Nemī-ġüyem ki der-çeşmet ‘azīzem: Dimem ki seniñ gözüñde ‘azīz ve muķteremim.

Ne āķır mer türā kemter kenīzem: Öyle degil mi ben seniñçün kemter kırnaġım ve kıapuñda bir alçak cāriyeyim?!

Çi bāşed ger kenīzīrā nevāzī: Ne olur eger bir kırnaġı oķşayasın. Zi-bend-i miķneteş āzād sāzī: Ol kırnaġı miķnet bendinden āzād eyleyesin.

Me-bādā kes be-ħūn-āġaşte çün men: Benim gibi kimesne kıana bulaşmış olmasun.

Miyān-ı ħalk rūsā-geşte çün men: Benim gibi ħalk arasında rūsā olmuş olmasun.

Dil-i māder zi-bed-peyvendiyeṁ teng: Anamıñ göñli yaramaz ittişālluluġumdan tardır.

Pederrā āyed ez-ferzendiyem neng: Pederime baña oġulluķdan ‘ār gelür.

Perestārān merā bedrūd kerdend: Ĥizmetçiler baña vedā‘ eylediler. Be-tenhāyīm ġam-fersūd kerdend: Yalnızlıkda beni ġam yıpradıcı itdiler.

Zedī āteş be-cān çün men ħasīrā: Ben gibi çörçöpüñ cānına āteş urduñ.

Ne-sūzed kes bedīn sān bī-kesīrā: Kimesne bu üslūb ile bir bī-kimesneyi yakmaz.

Be-ān maķşūd-ı cān u dil ħitābeş: Ol cān u göñlüñ maķşūdına Zelīķāñıñ ħitābı.

Bedīn sān būd tā bür‘būd ħ‘ābeş: Bu üslūb ile oldu tā ki uyķu anı kıapdı.

چو چشمش مست گشت از ساغر خواب Çü çeşmeş mest geşt ez-sāgar-ı h̄āb: Çünki Zelîhânîñ gözi mest oldu uyku (E 59b) kadehinden.

بخوابش آمد آن غارتگر خواب Be-h̄ābeş āmed ān gāretger-i h̄āb: Rû'yāsına geldi ol uyku yağmacısı, ya'nî Yusûf 'aleyhi's-selām.

بشکلی خوبتر از هر چه گویم Be-şeklî hûbter ez-her çi güyem: Bir şekil ile ki zîyāde güzel her neden dersem.

ندانم بعدازین دیگر چه گویم Ne-dānem ba'd-ez-în dīger çi güyem: Bilmem bundan sonra bir dahı ne diyem. Ya'nî kankı maḥāsin ile anı vaşf eyleyem.

بزاری دست در دامنش آویخت Be-zārī dest der-dāmāeeş āvīht: Zelîhā zārîlik ile elini ol civānın etegine aşdı.

بپایش از مژه خون جگر ریخت Be-pāyeş ez-müje hûn-ı ciger rīht: Anıñ ayağına kirpiginden ciger kanını dökdi.

که ای در محنت عشقت رمیده Ki ey der-miḥnet-i 'aşket remīde: Ya'nî Zelîhā didi: Ey ol civān ki seniñ 'aşkıñ miḥnetinde ürkmüş.

قرارم از دل و خوابم زدیده Qarārem ez-dil ü h̄ābem zi-dīde: Göñülden qārārım ve gözden uyķum.

بپاکي کين چنين پاك آفریدت Be-pākī k'in çünin pāk āferīdet: Ol naķāyışdan muķaddes olan zāt-ı eccl ü a'lā ḥaķķıyçün ki seni buncılayın pāk yaratdı.

زخوبان دو عالم بر گزیدت Zi-hûbān-ı dü 'ālem ber-güzīdet: İki 'ālem güzellerinden seni üründüledi ve ihtiyār eyledi.

که اندوه مرا کتاهي ده Ki endūh-ı merā kütāhi't dih: Ki benim guşşama kışalık vir.

زنام و شهر خویش آکاهي ده Zi-nām u şehr-i h̄tş āgāhi't dih: (S 43a) Kendü adındañ ve kendü şehrinden baña āgāhlık vir.

بگفتا گر بدین کارت تمامست Bi-güftā ger bedin kâret tamāmešt: Ol civān didi: Eger bunuñla seniñ kārıñ tamāmdır. Ya'nî nām ve şehrime demekle seniñ maķşūduñ ḥāşıl olursa beyān eyleyem.

عزیز مصرم و مصرم مقامست 'Azīz-i Mışrem ü Mışrem maķāmešt: Mışrıñ 'azīziyim ve Mışr benim maķāmımdır.

بمصر از خاصگان شاه مصرم Be-Mışr ez-ḥāşgān-ı şāh-ı Mışrem: Mışrda sultān-ı Mışrıñ meclisine ḥāş olan ululardanım.

عزیزی داد عز و جاه مصرم 'Azīzī dād 'izz ü cāh-ı Mışrem: Mışrıñ 'izz ü cāhı baña 'azīzlik virdi tā ki cümleden ulu oldum, yāḥud taķdīr dimek ola ki 'Azīzī dād 'izz ü cāhem

Mıṣrā. Ya'nī benim 'ulūvv-i cāhım Mıṣra 'azīzlik virdi ve Mıṣrıñ 'izzet ve rif'ati benimle oldu.

زیلخا چون ز جانان این نشان یافت *Zelīḥā* çün zi-cānān īn niṣān yāft: *Zelīḥā* çünkü cānānından bu niṣānı buldı.

تو گویی مرده صد ساله جان یافت *Tü gūyī* mürde-i ṣad sāle cān yāft: Sen zann eylersin ki yüz senelik öli cān buldı.

رسیدش باز از آن گفتار چون نوش *Resīdeṣ* bāz ez-ān güftār çün nūṣ: *Zelīḥāya* gerü ol bal gibi tekellümden irişdi.

به تن زور و بجان صبر و بدل هوش *Be-ten zūr u be-cān ṣabr u be-dil hūṣ*: Gövdesine (E 60a) kuvvet ve cānına ṣabır ve göñline 'aql. *Ya'nī* cünün ve za'f kendüden zā'il oldu.

از آن خوبی که دید از بخت بیدار *Ez-ān ḥübī ki dīd ez-baḥt-ı bīdār*: Ol düş sebebiyle ki kendünün uyanık ṭālī'inden gördi.

اگر چه خفت و مجنون خاست هوشیار *Egerçi ḥuft u mecnūn ḥāst hūṣyār*: Egerçi mecnūn olarak uyurdu velākin ayuḳ kaldı ve şeydālığı zā'il oldu.

خبر زان مه که دردل جوشش آورد *Ḥaber z'ān meh ki der-dil cūṣeṣ āverd*: Ol ay yüzli civāndan haber ki *Zelīḥānıñ* göñline cūṣ u ḥurūṣ getürdi.

دیگر باره بعقل و هوشش آورد *Diger bāre be-'aql u hūṣeṣ āverd*: Bir kerre dahı anı 'aql ve hūṣa getürdi.

کنیزانرا زهر سو داد آواز *Kenīzānrā zi-her sū dād āvāz*: Kırnaqlara her taraftan āvāz virdi.

که ای با من درین اندوه دمساز *Ki ey bā-men der-īn endūh dem-sāz*: *Ya'nī* didi: Ey cāriyeler ki benimle bu guṣṣada muṣāḥibdirler.

پدر را مژده دولت رسانید *Pederrā mūjde-i devlet resānīd*: Pederime devlet mūjdesini iriṣdiriñ.

دلش را ز آتش محنت رهانید *Dileṣrā z'āteṣ-i miḥnet rehānīd*: Göñlini miḥnet āteṣinden kurtarıñ.

که آمد عقل و دانش سوی من باز *Ki āmed 'aql u dāniṣ sūy-ı men bāz*: *Ya'nī* beyān eyleñiz ki 'aql ve 'ilm benim cānibime gerü geldi.

روان شد آب رفته جوی من باز *Revān ṣūd āb-ı refte cūy-ı men bāz*: Aḳıcı oldu gitmiş şu benim ırmağa.

بیا بر دار بند زر ز سیم *Biyā ber-dār bend-i zer zi-sīmem*: Gel kaldır altun zencīri benim gümüş sākımdan.

که نبود از جنون من بعد بیم *Ki neb'ved ez-cünün min-ba'd bīmem*: Ki bundan soñra delülükden baña ḥavf olmaz.

چو مدخل سیم را در بند مگذار Çü müdhal sīmrā der-bend meg'zār: Müdhal gibi gümüşü bendde kıma. *Müdhal* mīmiñ zammı ve hāniñ fethiyle ağız tar kiseye dirler, baḥl ma'nāsına da gelür mecāzen.

بدست جود بند از سیم بردار Be-dest-i cūd bend ez-sīm ber-dār: Cömerdlük eliyle bendi gümüşden kıdır. Ya'nī gümüş sāqlarımđan zencīri gideriñ.

پدر را چون رسید این مژده در گوش Pederrā çün resīd īn müjde der-gūş: Pederiniñ çünkü bu müjde kılağına irişdi.

باستقبال آن رفت از سرش هوش Be-istikbāl-i ān reft ez-sereş hūş: Ol müjdeye istikbāl ile 'aklı başından gitdi.

برسم عاشق اول ترك خود کرد Be-resm-i 'āşık evvel terk-i ḥod kerd: 'Āşık kânūniyla evvel kendüyi (S 43b) terk eyledi.

وزان پس ره سوی آن سرو قد کرد V'ez-ān pes reh sūy-ı ān serv-ḳad kerd: Andan şoñra yolu ol serv kıametli Zelīḥā cānibine eyledi. Ya'nī pederi bi'z-zāt anıñ cānibine geldi.

دهان بگشاد آن مار دو سر را Dehān büg'şād ān mār-ı dü serrā: Ol iki başlı yılanıñ ağızını açdı. Ya'nī kıaydı ayağından giderdi.

رهاند از بند زر آن سیمبر را Rehānd ez-bend-i zer ān sīm-berrā: Altun (E 60b) bendden ol gümüş sīneli maḥbūbı kıurtardı.

پرستاران بپایش سر نهادند Perestārān be-pāyeş ser nihādend: Perestārlar ayağına baş kıodılar.

بزیر پاش تخت زر نهادند Be-zīr-i pāş taḥt-ı zer nihādend: Ayağı altına altun taḥt kıodılar.

نشاندهش فراز مسند ناز Nişāndendeş firāz-ı mesned-i nāz: Zelīḥāyı nāz söykenceğiniñ, ya'nī taḥtıñ yuḳarusında oturdılar.

به زرین تاج کردندش سر افراز Be-zerrīn tāc kerdendeş ser efrāz: Altunlu tāc ile anıñ başını yüceltdiler.

پری رویان ز هر جا جمع گشتند Perī-rūyān zi-her cā cem' geştend: Perī yüzli maḥbūblar her yirden cem' oldılar.

همه پروانه آن شمع گشتند Heme pervāne-i ān şem' geştend: Cümlesi ol şem'e pervāne oldılar.

چو در مجلس نشستى Be-hem-zādān çü der-meclis nişestī: Yaşdaşlarıyla çünkü meclisde otururdi.

چو طوطی لعل او شکر شکستی Çü tûtî la‘l-i ū şekker şikestî: Tûtî kuşu gibi anın la‘l tuğakları şekker⁸⁴⁴ ufadırdı.

سر درج حکایت باز کردی Ser-i dürc-i hikāyet bāz kerdî: Hikāyet hoşkası başını açık eylerdi. Ya‘nî anlarla dehānını açup söylerdi.

ز هر شهری سخن آغاز کردی Zi-her şehri sūhan āgāz kerdî: Her bir şehirden söze şürü‘ eylerdi.

ز روم و شام گشتی نکته انگیز Zi-Rūm u Şām geştî nükte-engîz: Rūmdan ve Şāmdan nükte koparıcı olurdu.

شدی از ذکر مصر اندر شکر ریز Şüdî ez-zîkr-i Mısr ender-şeker-rîz: Mısr şehrini aňmaqdan şeker dökücü olurdu.

حدیث مصریان کردی سرنجام Hādîş-i Mışriyān kerdî ser-encām: Āhîr-i kār Mışrîler sözini eylerdi.

که تا بردی عزیز مصر را نام Ki tā bürdî ‘azîz-i Mışrrā nām: Tā ki ‘azîz-i Mışrıñ nāmını iletürdi.

چو این نامش گرفتی بر زبان جای Çü ĩn nāmeş giriftî ber-zebān cāy: Çünki ‘azîz-i Mışrıñ nāmı Zelîhānıñ dili üzerinde yir tutardı.

در افتادی بسان سایه از پای Der-üftādî besān-ı sāye ez-pāy: Gölge gibi ayakdan düşerdi.

ز ابر دیده سیل خون فشاندی Zi-ebr-i dîde seyl-i hūn feşāndî: Gözi buludından kıan seyli şaçardı.

نواى ناله بر گردون رساندى Nevā-yı nāle ber-gerdūn resāndî: İñildi āvāzını eflāka irişdirirdi.

Be-rūz u şeb heme ĩn būd kārēş: Dükeli gice ve gündüz işi bu idi.

سُحان از یار راندی وز دیارش Sūhan ez-yār rāndî v’ez-diyāreş: Yārinden ve diyārından söz sevk eylerdi.

بدین گفتار خوش بودی سخن کوش Bedîn güftār hoş būdî sūhan-kūş: Bu hoş tekellüm ile söze dürüşücü olurdu. *Kūş* zamm-ı kâf-ı ‘Arabîyle vaşf-ı terkîbîdir, kūşiden lafzından çalışmak ve dürüşmek ma‘nāsına.

و گر نه بودی از گفتار خاموش Ve ger ne būdî ez-güftār hāmūş: Yoħsa tekellümden hāmūş olurdu. Ya‘nî ‘azîz-i Mışra müte‘allık nesne söylenmezse sükût olurdu.

⁸⁴⁴ şekker: - (S)

Dāstān-ı dīger neşr زلیخا آمدن رسولان پادشاهان از اطراف غیر از مصر بخواستگاری (E 61a) Zelīhāy resūlān-ı pādīshāhān ez-eṭrāf-ı ġayr ez-Mısr be-ḥ'āstgārī-i Zelīhā: (E 61a) Zelīhāy istemeye Mısrđan ġayrī eṭrāfdan pādīshāhlarıñ elçileri gelmek beyānındadır. و تنگ دل Ve teng-dil geşten-i vey ez-nā-ümīdī-i ān: Ve Zelīhā 'azīz-i Mısrđan ümīdsiz olup göñli ٲar olmak beyānındadır. (S 44a)

Nazm زلیخا گرچه عشق آشفته حالش Zelīhā gerçī 'aşk āşuft ḥāleş: Egerçī 'aşk Zelīhānıñ ḥālını kārış muruş eylemişdi. Ya'nī 'aşkđan ḥālī perīşān ve ٲartaġan olmuş idi.

جهان پُر بُد ez-şıyt-ı cemāleş: Cihān ٲolu idi anıñ güzelligi āvāzından.

بهرجا قصه حسنش رسیدی Be-her cā kışsa-i ḥūsneş resīdī: Her ne yire anıñ ḥūsniñiñ kışsası irişdi.

شُدی مفتون او هر کس شنیدی Şūdī meftūn-ı ū her kes şenīdī: Anıñ meftūnı olurđı her kimesne ki işideydi.

سر ان ملك را سودای او بود Serān-ı mülkrā sevdā-yı ū būd: Mülk uluları içün anıñ sevdası var idi. Ya'nī pādīshāhān aña 'āşık idi.

ببزم خسروان غوغای او بود Be-bezm-i ḥusrevān ġavġā-yı ū būd: Pādīshāhlar meclisinde anıñ ġavġası [var] idi.

بهر وقت آمدی از شهریارى Be-her vaġt āmedī ez-şehryārī: Her vaġit bir pādīshāhđan gelürdi.

بامید وصالش خواستگاری Be-ümmīd-i vişāleş ḥ'āstgārī: Anıñ vişālī ümmīdiyle bir isteyici.

درین فرصت که از قید جنون رست Der-īn furşat ki ez-ġayd-ı cünün rest: Bu firşatda. Ya'nī ol vaġitde ki delülük ġaydından ġurtulđı.

بتخت دلبرى هشيار بنشست Be-taġt-ı dil-berī huşyār bin'sest: Dil-berlik taġtında ayık oturđı.

رسولان از شه هر مرز و هر بوم Resūlān ez-şeh-i her merz ū her būm: Her serḥaddiñ ve her memleketiñ pādīshāhđan elçiler.

چو شاه ملك شام و كشور روم Çü şāh-ı mülk-i Şām u kışver-i Rūm: Şām mülki ve Rūm iġlīmi pādīshāhı gibi.

فزون از ده تن از ره در رسیدند Füzūn ez-deh ten ez-reh der-resīdend: On kimesneden ziyāde yoldan irişdiler.

بدرگاه جلالش آرمیدند Be-derġāh-ı celāleş āremīdend: Şāh Ṭaymūsūñ ululuġı derġāhında ġarār eylediler.

يکى منشور ملك و مال در مشت Yekī menşūr-ı mülk ū māl der-müşť: Biriniñ mülk ve māl berātı elinde idi.

یکی مهری سلیمانی در انگشت Yekī mührī Süleymānī der-engüšt: Biriniñ Süleymān ‘aleyhi’-s-selāma mensüb mühr barmağında idi.

که هر يك تخفه کشور ستانیست Ki her yek tuhfe-i kişver-sitānist: Ki ol getürdükleri eşyānıñ her biri bir iklīm alıcı pādişāhıñ tuhfesidir.

ز شاهي خواستگاريرا نشانیست Zi-şāhī ḥ’astgārīrā nişānist: Pādişāhdan Zelīḥāyı istemeklige bir nişāndır.

بهر جا رو نهد آن غیبت خور Be-her cā rū nihed ān ğayret-i ḥar: Her ne yere yüz kıoya ol güneşin ğayreti. Ya’nī Zelīḥā ki güneş anıñ ḥüsnine ğayret⁸⁴⁵ çeker her ne memleketiñ pādişāhına varsa. *Har* feth-i ḥā ile okunur (E 61b) mısırā-ı şānideki *ser* kāfiyesine ri’āyet için.

بود تخت آن او و تاج بر سر Büved taht ān-ı ū vü tāk ber-ser: Taht anın ecliyçün olur. Ya’nī aña ḥāş olur ve tāk anın başına olur.

بهر کشور که گردد جلوه گاهش Be-her kişver ki gerded cilvegāheş: Her iklīme⁸⁴⁶ ki anıñ cilvegāhı ve ‘arz-ı cemāli yeri olur.

بود دیهیم شاهی خاک راهش Büved dīhīm-i šāhī ḥāk-i rāheş: Padişāha mensüb muraşşa‘ tāk anıñ ḥāk-i rāhı olur.

اگر گیرد چو مه در شام آرام Eger ğired çü meh der-Şām ārām: Eger ay gibi Şāmda karar tuta. Ya’nī Şām pādişāhına vara.

دعای او کنند از صبح تا شام Du‘ā-yı ū künend ez-şubḥ tā šām: Aña du‘ā eylerler şabāhdan aḥşama dek.

و گر آرد بسوی روم آهنگ Ve ger āred be-sūy-ı Rūm āheng: Ve eger Rūm tarafına kaşd getüre. Ya’nī Rūm pādişāhına vara.

غلام وی شوند از روم تا زنگ Ğulām-ı vey şevend ez-Rūm tā Zeng: Aña ğulām olurlar Rūm iklīminden Zeng iklīmine dek. Ya’nī Habeş iklīmine dek.

بدین دستور هر قاصد پیامی Bedīn destūr her kāşid peyāmī: Bu kanūnla her elçi bir ḥaber.

همی گفت از لب فرخنده نامی Hemī-ġüft ez-leb-i ferḥunde-nāmī: (S 44b) Bir mübārek adlu pādişāhıñ tuṭağından dir idi. Ya’nī pādişāhlar ne didiler ise kāsıdler anı söylerler idi.

زلیخارا ازین معنی خبر شد Zelīḥārā ez-īn ma’nī ḥaber şüd: Zelīḥāya bu ma’nādan ḥaber oldı.

ز اندیشه دلش زیر و زبر شد Zi-endīşe dileş zīr ü zeber şüd: Endīşeden göñli zīr ü zeber oldı.

⁸⁴⁵ ğayret: ğayr (E)

⁸⁴⁶ iklīme: iklīm (S)

هست Ki bā-inān zi-Mıṣr āyā kesī hest: Ki bunlar ile Mıṣrdan ‘acabā kimesne var mıdır?

که عشق مصریانم پشت بشکست Ki ‘aşk-ı Mıṣriyānem pūšt biṣ’kest: Ki Mıṣrīleriñ ‘aşkı benim arķamı şındırdı.

بسوی مصریانم می کشد دل Be-sūy-ı Mıṣriyānem mī-keşed dil: Göñül beni Mıṣrīler cānibine çeker.

مصر ار قاصدی نبود چه حاصل Zi-Mıṣr er kāsidi neb’ved çi hāşıl: Mıṣrdan eger bir kāsidi olmaya ne hāşıl.

نسیمی کز دیار مصر خیزد Nesīmī k’ez diyār-ı Mıṣr hīzed: Bir yıl ki Mıṣr diyārından zuhūr ide.

که در چشمم غبار مصر ریزد Ki der-çeşmem ğubār-ı Mıṣr rīzed: Ki benim gözime Mıṣr tozını dōke. Ba’zı nüshada *bīzed vāki*‘ olmuş, ya’nī eleye.

مرا خوشتر از آن بادست صد بار Merā hoşter ez-ān bādest şad bār: Diyār-ı Mıṣrdan gelen nesīm baña ziyāde hoşdur ol yilden yüz kerre.

که آرد نafe از صحرای تاتار Ki āred nāfe ez-şahrā-yı Tātār: Ki müşk getüre. Ya’nī müşk koķısını getüre şahrā-yı Tātārdan.

درین اندیشه بود او کش پدر خواند Der-īn endīşe būd ū k’eş peder h’and: Zeliḥā bu endīşede idi ki anı pederi okudı.

پدروارش به پیش چشم بنشاند Pedervāreş be-pīş-i çeşm bin’şānd: Peder gibi anı gözi öñine dikdi. Ya’nī kemāl-i ta’zīm eyledi.

بیگفت ای نور چشم و شادی دل Bi-güft ey nūr-ı çeşm ü şādī-i dil: Didi: Ey gözüm nūrı ve göñlüm sürürü!

زبند غم خط آزادی دل Zi-bend-i gam ḥaṭ-ı āzādī-i dil (E 62a) Ğam bendinden göñlümün āzādeliginiñ ḥaṭtı, ya’nī sebebi.

بدارالملک گیتی شهریاران Be-dārü’l-mülk-i giti şehryārān: Dünyāniñ dārü’l-mülkinde. Ya’nī saltanat makāmında olan pādişāhlar.

بتخت شهریاری تاجداران Be-taht-ı şehryārī tāc-dārān: Pādişāhlık tahtında tāc tutıcılar, ya’nī tāc şāhibleri.

بدل داغ تمنای تو دارند Be-dil dāğ-ı temennā-yı tü dārend: Gönüllerinde seni ārzü dāğını tutarlar.

بسینه تخم سودای تو کارند Be-sīne toḥm-ı sevdā-yı tü kārend: Sīnede seniñ ‘aşkıñ toḥumını ekerler.

قبولی ما بامید قبولی Be-sūy-ı mā be-ümmīd-i qabūlī: Bizim cānımıza anlarıñ temennālarını qabūl itmek ümmīdiyle.

رسولی رسیدست اینک از هر یک رسولی Resīdest īnek ez-her yek resūlī: İrişmişdir işte her birinden bir elçi.

رسولت بگویم داستان هر رسولت Bi-gūyem dāstān-ı her resūlet: Her elçiniñ hikāyesini saña diyem.

افتد قبولت بیمنم تا که می افتد قبولت Bi-bīnem tā ki mī-ūfted qabūlī: Görem ‘acabā kim saña qabūl düşer, pādīşāhāndan kimi ihtiyār eylersin?

بهر کشور که افتد در دلت میل Be-her kişver ki ūfted der-dilet meyl: Her iklīme ki seniñ gōñlūñde meyl düşer.

ترا سازم بزودی شاه آن خیل Tūrā sāzem be-zūdī šāh-ı ān ḥayl: Ol ḥaşmete tīzlik ile seni pādīşāh eyleyem. Ya‘nī seni ol iklīmiñ pādīşāhına virem.

پدر می گفت او خاموش می بود Peder mī-gūft ū ḥāmūş mī-būd: Pederi ol elçileri kim idügün didi ve Zelīḥā ḥāmūş oldı.

ببوی آشنایی گوش می بود Be-būy-ı āşināyī gūş mī-būd: Bir biliş ümmīdiyle kulaq oldı. Ya‘nī zāhir ve bātınıyla teveccüh eyledi ki kendünün āşināsı daḥı anlarıñ a‘dādına ma‘dūmidur.

خوشا گوش سخن کردن زجایی Ḥoşā gūş-ı sūḥan kerdn zi-cāyī: Ne ḥoşdur söze kulaq eylesen bir yerden.

بامیدی حدیث آشنایی Be-ümmīdī ḥadīṣ-i āşināyī: Bir āşinānıñ ḥaberi ümmīdiyle.

ز شاهان قصّها پی در پی آورد Zi-şāhān kışşahā pey-der-pey āverd: Pādīşāhlardan kışşaları birbirini ‘aḳabince getürdi ve zıkr eyledi.

ولی از مصریان دم بر نیاورد Velī ez-Mışriyān dem ber-neyāverd: Velīkin Mışrīlerden (S 45a) nefes getürmedi. Ya‘nī ‘azīz-i Mışrdan elçi zıkr eylemedi.

زلیخا دید کز مصر و دیارش Zelīḥā dīd k’ez Mışr u diyāreş: Zelīḥā gördi ki Mışrdan ve Mışr diyārından.

نیامد هیچ قاصد خواستگارش Neyāmed hīç qāşid ḥ‘āstgāreş: Anı istemege hīç qāşid gelmedi.

ز دیدار پدر نومید بر خواست Zi-dīdār-ı peder nevmīd ber-ḥ‘āst: Pederi dīdārından ümīdsiz ḳalkdı.⁸⁴⁷

ز غم لرزان چو شاخ بید بر خواست Zi-ğam lerzān çü šāh-ı bīd ber-ḥ‘āst: Sögüt agacı gibi ğamdan ditreyerek ḳalkdı.

⁸⁴⁷ E nüshasında bu mısraın tercümesi yapılmamış, bir sonraki mısraın açıklaması bu mısraın tercümesi olarak verilmiştir.

Be-nūk-ı dīde mürvārīd mī-sūft: Göz okıyla incüler deldi. Ya'nī kirpiginden kaṭarāt dökdi.

Zi-dil hūn-ābe mī-bārīd ü mī-gūft: Yürekden kanlu şu yağdurdı. Ya'nī yüreginiñ kanlu şuyını gözinden akıtdı ve didi.

Merā ey kāškī māder nemī-zād: Ey kāškī beni māder (E 62b) toğurmayaıdı.

Ve ger mī-zād kes şirem nemī-dād: Ve eger toğurdı kimesne baña süd virmeyeydi.

Ne-dānem ber-çi ṭālī' zādeem men: Bilmem ne ṭālī' üzerine toğmuşum ben.

Bedīn ṭālī' kücā üftādeem men: Bu yaramaz ṭālī'e kanda vāḳī' olmuşum ben.

Eger ber-hīzed ez-deryā seḥābī: Eger deryādan bir bulut kalka.

Ki rīzed ber-leb-i her teşne ābī: Ki her şusuz kimesneniñ tuṭağı üzerine bir şu dōke. Ya'nī şusuzları şuvarmak içün eger bir bulut zāhir ola.

Çü reh sūy-ı men-i leb-teşne āred: Çünkü ol bulut yolu ben tuṭağı şusuziñ cānibine getüre.

Be-cāy-ı āb cüz āteş ne-bāred: Şu yerine āteşden gayrı yağdırmaz.

Nitekim şā'ir dimiş. Beyt:

Ṭālī'im şol ḥaddedir kim ṭaşa başsam iz olur

Yaz günü ḥammāma varsam balṭa kesmez buz olur

Ne-dānem ey felek bā-men çi dārī: Bilmem ey felek benimle ne ṭutarsın ne ziyānım toḳundı saña?

Çü ḥīṣem ġarḳ-ı hūn dāmen çi dārī: Kendiñ gibi etegimi kana ġarḳ ne ṭutarsın. Ya'nī ḥumret-i⁸⁴⁸ şafaḳ ile dāmeniñ hūn-ālūd olduğı gibi beni daḥı ancılayın eylersin.

Gerem ned'hī be-sūy-ı düst pervāz: Eger baña dost tarafına pervāz virmeyesin.

Zi-vey bārī çünīn dürem meyendāz: Ol dostdan bārī buncılayın beni uzak atma.

⁸⁴⁸ ḥumret: ḥürmet (S)

Ger ez-men merg ḥ'āhī mürdem īnek: Eger benden ölüm istersen işte öldüm.

Zi-bī-dād-ı tū cān būs'pürdem īnek: Seniñ zulmünden cān teslīm eyledim işte.

Ve ger ḥ'āhī merā der-renc ü endūh: Ve eger beni renc ve guşşada istersen. Ya'nī her bār guşşa-dār olduğımı istersen.

Nihādī ber-dilem şad renc çün kūh: Gönlüm üzerine tağ gibi yüz renc koduñ dahı ne istersin?

Be-zīr-i kūh kāhī çend bāşed: Tağ altında bir şamān niçe bir olur. Ya'nī taḥammül idemeyüp ölür.

Be-mevc-i ğam giyāhī çend bāşed: Ğam talğasıyla bir ot niçe bir olur. Ya'nī tākat getüremeyüp talğa anı alt kılur.

Dilem ez-zaḥm-ı tū şad cāy rīşest: Ey felek göñlüm seniñ zaḥmından yüz yerde yaraludur.

Eger raḥmī kūnī ber-cāy-ı ḥ'īşest: Eger bir merḥamet eylersen kendü yerindedir ve ol gönül merḥamete sezādır.

Eger men şād eger ğamġīn türā çı: (E 63a) Eger ben mesrūr ve eger maḥzūn saña ne?

Ve ger men telḥ eger şīrīn türā çı: Ve eger ben acı eger tatlı saña ne. Ya'nī firqatde pāy-dār olup vişāle bā'ış olmazsın sebab ne?

Kiyem men v'ez-vücūd-ı men çı ḥīzed: Ben kimim ve benim vücūdumdan ne kılkar. Ya'nī beni tekdīr ile saña ne fā'ide ḥāşıl (S 45b) olur?

V'ez-īn būd u ne-būd-ı men çı ḥīzed: Ve benim bu vücūd ve 'ademimden ne ḥāşıl olur?

Eger şūd ḥarmenem berbād gū şev: Eger ḥarmen-i vücūdum berbād olup. Ya'nī seyl üzre olup şavruıldı di olsun.

Dü şad ḥarmen ez-īn ber-tü be-yek cev: Buncılayın iki yüz ḥarmen seniñ üzeriñe bir arpa. Ya'nī benim gibi iki yüz kimesne helāk olmuş, bir arpa kadar seniñ 'aynıña gelmez.

Hezārān tāze gül ber-bād dādī: Niçe biñ tāze gül yüzli maḥbūbları yile virdiñ.

نهادی ز داغ مرگ بر آتش نهادی Zi-dāğ-ı merg ber-āteş nihādī: Ölüm dāğından āteş üzerine koduñ?
Nitekim gülüñ ‘ırkını aḥz eyledikde āteş üzerine ḳorlar.

کجا گردد ترا خاطر پریشان Kücā gereded türā ḥātır-periṣān: Seniñ ḥātırıñ ey felek ḳanda
periṣān olur?

که من باشم یکه دیگر از ایشان Ki men bāšem yekī dīger ez-iṣān: Ki anlardan biri daḥı ben
olam.

بصد افغان و درد آن روز تا شب Be-ṣad efgān u derd ān rüz tā ṣeb: Yüz efgān ve derdle ol gün
giceye dek.

درونش غنچه وار از خون لبالب Derūneş goncevar ez-ḥūn leb-ā-leb: İçerüsi gonce gibi ḳandan
ṭobṭolu.

سرشک از دیده نمناک می ریخت Sirişk ez-dīde-i nemnāk mī-rīḥt: Ḳanlu göz yaşını nemlü
dīdesinden dökerdi.

بدست غصه بر سر خاک می ریخت Be-dest-i guşsa ber-ser ḥāk mī-rīḥt: Guşsa eliyle başı
üzerine ṭopraḳ dökerdi.

پدر چون دید و شوق و بیقارایش Peder çün dīd ü ṣevḳ ü bī-ḳarārīṣ: Peder çünki Zelīḥāniñ
ṣevḳini ve ḳarārsızlığını gördi.

ز سودای عزیزی مصر زارایش Zi-sevdā-yı ‘azīz-i Mıṣr zārīṣ: ‘Azīz-i Mıṣrıñ sevdāsından
zārlığını gördi.

رسولانرا بخلعتهای شاهي Resulānrā be-ḥil‘athā-yı ṣāḥī: Elçilere pādīṣāḥāne ḥil‘atler ile.

اجازت داد لب بر عذر خواهي Īcāzet dād leb ber-‘ōzr-ḥ‘āḥī: Īcāzet virdi ḥālbuki ṭuṭaḡı ‘ōzr-
ḥ‘āḥlḳ üzerine idi. Ya‘nī i‘tizār iderek anlara izin virdi.

که هست از بهر این فرزانه فرزند Ki hest ez-behr-i īn ferzāne ferzend: Ya‘nī ‘ōzrini beyān
eyleyüp didi ki: Bu ‘aḳıllu veled içündür.

زبانم با عزیز مصر در بند Zebānem bā-‘azīz-i Mıṣr der-bend: Dilim ‘azīz-i Mıṣr ile bendde.
Ya‘nī ‘azīz-i Mıṣra virmek için īḳrār eylemişim. *Hest* edāt-ı ḥaberdır ki taḳdīm ile
hemze hāya ḳalb olmuşdur, taḳdīr-i (E 63b) kelām *der-bend est* dimekdir.

بود روشن بر دانش پرستان Büved rūšen ber-i dāniş-perestān: Dāniş-perestler ‘indinde
āṣikāre olur. Ya‘nī ehl-i ‘ilmiñ ‘indinde bu zāhirdir.

که باشد دست دست پیش دستان Ki bāşed dest dest-i pīṣ-destān: İlerülerin ve yolluların eli el
olur. Ya‘nī sâbıḳ evlâdır.

زبان دهر را زین به مثل نیست Zebān-ı dehrā z‘īn biḥ meşel nīst: Lisān-ı ‘aşr için bundan
eyü meşel yokdur.

که گوید دست پیشینرا بدل نیست Ki gūyed dest-i pīšīnrā bedel nīst: Ki diye öndül ile bedel yoktur. Ya'nī 'azīz-i Mısrā ikrār olunmuştur. Hālbuki ikrārdan dönmek olmaz.

رسولان زان تمنّا در گذشتند Resūlān z'ān temennā der-gūzeštend: Elçiler ol temennādan geçdiler.

ز پیشش باد بر کف باز گشتند Zi-pīşeş bād ber-kef bāz geštend: Ellerinde yel anıñ öñinden rücu' eylediler. Ya'nī şifru'l-yed ve me'yūs ve maḥrūm olup gittiler.

فرستادن پدر زلیخا قاصدی پیش عزیز مصر Dāstān-ı dīger neşr Firistāden-i peder-i Zelīḥā kāşidī pīş-i 'azīz-i Mısr: Zelīḥānıñ pederi 'azīz-i Mısr cānibine bir kāşid göndermek beyānındadır. و عرض کردن زلیخارا بر وی Ve 'arz kerden-i Zelīḥārā ber-vey: Ve Zelīḥāyī 'azīz-i Mısrā 'arz eylemek. و قبول نمودن عزیز استادعای پدر زلیخارا Ve ḡabūl nūmūden-i 'azīz istid'āyī peder-i Zelīḥārā: Ve 'azīz-i Mısr peder-i (S 46a) Zelīḥānıñ istid'āsını ḡabūl göstermek beyānındadır.

زلیخا داشت از دل بر جگر داغ Zelīḥā dāşt ez-dil ber-ciger dāḡ: Zelīḥā göñlinden. Ya'nī göñli 'azīz-i Mısr cānibine meylinden cigeri üzerine dāḡ tūtardı.

ز نومیدی فروزش داغ بر داغ Zi-nevmīdī füzūdeş dāḡ-ber-dāḡ: Me'yūsluḡdan ol cigere dāḡ dāḡ üzerine artdı.

بود هر روزرا رو در سفیدی Büved her rūzrā rū der-sefīdī: Her gündüzün yūzi. Ya'nī teveccūhi beyāzlıḡa olur.

بجز روز سیاه نا امیدی Be-cüz rüz-ı siyāh-ı nā-ümīdī: Maḥrūmluḡ ḡara güninden ḡayrı. Ya'nī anıñ aydınlıḡa meyli yoktur.

پدر چون بهر مصرش خسته جان دید Peder çün behr-i Mısrēş ḡaste-cān dīd: Peder çünki Mısr ecliyçün anı ḡaste-cān gördi.

علاج خسته جانش اندر آن دید 'İlāc-ı ḡaste-cāneş ender-ān dīd: Anıñ ḡaste cānınıñ 'ilācını anda gördi. Bu beyt ma'bādına merḡūndur.

که دانایی براه مصر پوید Ki dānāyī be-rāh-ı Mısr pūyed: Ki bir umūr-ı maşlahatı bilen 'ālim yolına yile.

علاجش از عزیز مصر جوید 'İlāceş ez-'azīz-i Mısr cūyed: 'Azīz-i Mısrđan aña 'ilāc isteye. Būred ez-vey peyām-ı çend bā-ū: Getüre şāh Ṭaymūsđan bir niçe ḡaber 'azīz-i Mısrā.

زلیخارا دهد پیوند با او Zelīḥārā dihed peyvend bā-ū: Zelīḥāya 'azīz-i Mısr ile ittişāl vire. Ya'nī 'aḡd u muvāşalaya bā'iş ola.

Zi-nezdīkān yekī dānā güzīn kerd: Akrabādan (E 64a) bir ehl-i
'ilm ü idrāki ihtiyār eyledi.

Be-dānāyī hezāreş āferīn kerd: Vücūhla umūr ve huşūş-ı mülūka⁸⁴⁹
vākıf ve 'ārifligine biñ taḥsīn eyledi.

Be-dād ez-tuḥfehā şad gūne çizeş: Tuḥfelerden yüz dürlü nesne
aña virdi.

Be-reften rāy zed suy-ı 'azīzeş: 'Azīz-i Mısr cānibine gitmege
re'y urdı. Ya'nī re'y eyledi ve münāsib gördi.

Peyāmeş dād k'ey devr-i zemāne: Şāh Ṭaymūs aña ḥaber virdi.
Ya'nī nāme yazdı ki ey ol kimesne ki devr-i zamāne.

Türā būsīde ḥāk-i āstāne: Seniñ işiğīñ toprağın öpmüş.

Be-her rüz ez-nüvāzişhā-yı gerdün: Her gün felegiñ
nüvāzişlerinden.

'Azīzī ber-'azīzī bādet efzūn: 'Azīzlik 'azīzlik üzerine saña
ziyāde olsun.

Merā der-burc-ı 'işmet āftābest: Benim burc-ı 'işmetde bir
güneşim vardır.

Ki mehrā der-ciger efkende tābīst: Ki anıñ ḥüsniñden ayıñ
cigerine ḥarāret bırakılmışdır.

Zi-evc-i māh ber-ter pāye-i ü: Anıñ pāyesi ay burcından a'lādır.

Ne-dīde dīde-i ḥūr sāye-i ü: Güneşin gözi anıñ sāyesini görmemiştir.

Zi-gevher der-şadef şāfī bedenter: Şadef içinde olan
gevherden bedeni şāfīrekdir. Taḫdīr-i kelām şafīter beden dımeḡdir.

Zi-aḡter der-şeref pertev-fekenter: Şerefde yıldızdan pertev
şalıcrekdir. Ya'nī kevkeb-i Sa'd-ı Ekber gibi kuvvetlü te'siri vardır. Bulundığı menziliñ
ahālisini sa'ādete ḡarḡ ıder.

Küned pūşīde ruḡ mehrā nezāre: Yüzi örtülü aya nezāre ıder,
ya'nī baḡar.

Ki tersed bīnedeş çeşm-i sitāre: Ḳorḡar ki yıldız gözi anı göre.
Ya'nī kemāl-i 'işmetinden yıldızdan ihtirāz ıder.

⁸⁴⁹ vücūhla umūr ve huşūş-ı mülūka: - (S)

Be-cüz āyīne kes kem dīde rūyeş: Āyīneden ğayrı yüzini kimesne az görmüşdür. Kıllet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī hīç kimesne yüzini görmemiştir, faķať āyīne görmüşdür.

Be-cüz şāne kesī nī sūde mūyeş: Tarakdan (S 46b) ğayrı kimesne anıñ mūyını mess itmemiştir.

Ne-bāşed ğayr zülfeşrā mūyesser: Anıñ zülfünüñ ğayrıya mūyesser olmaz.

Ki gāhī efkened der-pāy-ı ū ser: Ki ba‘zı vakit anıñ ayağına baş şala. Ya‘nī kimesne anı gördüğü yok ki ayağına baş kıoya.

Be-şahn-ı hāne çün gereded hırāmān: Hāne ortasında çünkü (E 64b) salınıcı olur.

Ne-yāred pāy-būseş ğayr-ı dāmān: Eteginden ğayrı kimesne anıñ ayağını öpmege kādır olamaz. Ya‘nī kimesne anıñ ‘indeinde bulunmağa kādır olamaz ki ayağın öpe.

Ne-dīde sīb-i ū meşşāta der-müş: *Meşşāta* māşitānıñ mübālāğasıdır, düzgünci haťun dimekdir. Zīrā *müş* tarağa dirler ve düzgüncileriñ işi ekşerī tarağıyla oldığıyçün meşşāta dirler. Ya‘nī meşşāta anıñ elma gibi buğasını yumruğında görmemiş. Ya‘nī henüz gelinlik zamānına irişmemiştir ki meşşāta anı tezyīn eyleye.

Ne-sūde ber-lebeş neyşekker engüş: Anıñ tuťağı üzerine şeker kıamışı barmak tokundurmamıştır. Ya‘nī şeker kıamışı yiyecek vakti henüz olmamıştır. Bundan böyle olacaķ.

Cemāl-i ū zi-gül dāmen keşīde: Anıñ cemālī gülden etek çekmiş ve i‘rāz eylemiştir.

Ki pīrāhen be-bed-nāmī derīde: Zīrā gül gönlegiñ rüsvāylık ile yırtmıştır.⁸⁵⁰ Nitekim açılup muťabbak olduķda dükkānlarda ve sarāylarda elden ele gezdürüp kıoklarlar. Zeliḥā ise henüz açılmadık güldür, ol rüsvāy ile hem-sāz olmak müşkildir.

Zi-nergis ḥüsn-i ū pūşīde ruḥsār: Nergisden anıñ ḥüsn-i ruḥsārını örtmüşdür. Ya‘nī nergis göze beñzediğiçün Zeliḥā yañağını göstermemiştir.

⁸⁵⁰ yırtmıştır: yaratmıştır (E)

که نرگس خیره چشمست قدح خوار Ki nergis hîre-çeşmest [ü] kadeh-h'ār: Zīrā nergis bāde-nūşdur ve gözi yaramaz endişelidür. *Nergis* Rūmda zerrīn kadeh didikleri çiçektir. Gözi şu'arā aña teşbīh iderler. Kadehe dahı beñzer, yoksa ma'hūd sarı çiçek murād degildir. Nitekim mürūr eyledi.

نپوید در فروغ مهر و یا ماه Ne-pūyed der-fürüg-ı mihr ü yā mäh: Ayıñ veyā güneşin şu'lesinde yilmez, ya'nī gezmez.

که تا با او نگرده سایه همراه Ki tā bā-ū ne-gerded sāye hem-rāh: Tā ki anıñla bile gölgesi yürici olmaya. Ya'nī güneş aña tokunduğı yok ki gölgesi yire düşe.

گذر بر چشمه و جویش نیفتد Güzer ber-çeşme vü cūyeş neyüfted: Pınar üzerine ve ırmağ üzerine anıñ mürürı vāki' olmaz.

که چشمش عکس بر رویش نیفتد Ki çeşmeş 'aks ber-rūyeş neyüfted: Ki 'aks gözi anıñ yüzi üzerine düşmeye. Ya'nī 'aksi şu içinden kendüye bakmaya.

درون پرده منزلگاه کرده Derūn-ı perde menzilgāh kerde: Perde içinde menzilgāh eylemiştir.

ولی صد شور ازو بیرون پرده Velī şad şūr ez-ū bīrūn-ı perde: Velīkin yüz ğavġā ve ğalebe andan perde (E 65a) taşrasındadır. Ya'nī anıñ hüsninden yüz dürlü fitne 'uşşākıñ miyānına vāki' olmuştur.

همه شاهان خواخواهان اویند Heme şāhān hevā-h'āhān-ı üyend: Dükeli pādīşāhlar anıñ hevā-h'āhı ve tālībdirler.

خراب لطف ناطهان اویند Ĥarāb-ı luţf-ı nāġāhān-ı üyend: Anın fevri luţfınıñ ĥarābıdırılar.

سر افرازان ز حد روم تا شام Ser-efrāzān zi-ĥadd-i Rūm tā Şām: Ulular Rūm nihāyetinden Şāma dek.

همه از شوق او خون دل آشام Heme ez-şevk-i ü ĥūn-ı dil-āşām: (S 47a) Dükeli anıñ şevkından yürek kanı içicilerdir.

ولی وی در نیارد سر بهر کس Velī vey der-neyāred ser be-her kes: Velīkin o herkese baş getürmez ve tenezzül eylemez.

هوای مصر در سر دارد و بس Hevā-yı Mısr der-ser dāred ü bes: Mısr ārzūsını başında tutar ancak.

نگردد خاطر او رام با روم Ne-gerded ĥātır-ı ü rām bā-Rūm: Anıñ ĥātırı Rūm memleketine rām ve münkād olmaz.

شمارد آب و خاک شام را شوم Şumāred āb u ĥāk-i Şāmra şūm: Şām memleketiniñ şuyını ve toprağını şūm ve kuvvetsiz 'add ider.

Be-rāh-ı Mısr çeşm-i ü sebîl est: Anıñ gözi Mısr yolına sebîldir.
Berāy-ı Mısr-ı eşkeş rûd-ı Nîl est: Mısrđan ötüri anıñ gözi
yaşı Nîl ırmağıdır.

Ne-dānem süy-ı Mısrreş in şa‘af çîst: Bilmem Mısr
cānibine anıñ bu⁸⁵¹ farţ-ı muhabbeti nedir?

Hevā-engîz-i tab‘eş ān taraf kîst: Ol ţarafa anıñ tab‘ı hevāsını
koparıcı kimdir?

Hemānā hāk-i ü z‘āncā siriştend: Beñzer ki anıñ toprağını ol
maķāmdan yogırdılar.

Berāt-ı rızķ-ı ü āncā nüviştend: Anıñ rızķ berātını ol maķāmda
yazdılar.

Eger üfted ķabûlî re‘y-i ‘ālî: Ey ‘azîz-i Mısr! Eger siziñ ‘ālî
re‘yiñize ķabûl düşerse.

Firistîmeş bedān dil-keş-ĥavālî: Anı gönderelim ol gönûl cezb
idici ĥavālîye.

Eger neb‘ved be-şadrĥāne-i ĥûbî: Eger güzellik şadrĥānesinde
olmazsa.

Büved ĥizmetgerîrā ĥāne-rûbî: Ĥizmet idicilige bir ev süpürücü
olur. Ya‘nî ĥanımlıĥa lâyıķ olmazsa ĥalāyıķlıĥa olur.

Azîz-i Mısr çün in kışsa biş’nûd: ‘Azîz-i Mısr çünkü bu
kışşayı işitdi.

Külāh-ı faĥr ber-evc-i felek sūd: Güvenmek borkini felek burcı
üstine sürtdi. Ya‘nî iftiĥār-ı tām ile iftiĥār eyledi.

Tevāzû kerd güftā men ki bâşem: Tevāzû eyledi didi, ben kim
olurum?!

Ki der-dil toĥm-ı in endîşe pāşem: Ki gönûlde bu endîşe
toĥumıñ şaçam. Ya‘nî bu devlet-i ‘uzmā benim ĥātırıma mı gelürdi?! (E 65b)

Velî çün şeh merā ber-dāşt ez-hāk: Velîkin çünkü şeh beni
toprakđan kaldırdı.

⁸⁵¹ bu: - (E)

سزد گر بگذرانم سر ز افلاق Sezed ger бүг'zerānem ser zi-eflāk: Lāyık olur eger başımı eflākdan geçürem.

من آن خاکم که ابر نو بهاری Men ān ḥākem ki ebr-i nev bahārī: Ben ol toprağım ki yengi bahar buludı.

کند از لطف بر من قطره باری Küned ez-luṭf ber-men ḵaṭre-bārī: Luṭfindan benim üzerime ḵaṭre yağdırıcılık idem.⁸⁵²

اگر بر روید از تن صد زبانم Eger ber-rüyed ez-ten şad zebānem: Eger gövdemden yüz dil bite.

چو سبزه شکر لطفش کی توانم Çü sebze şükr-i luṭfeş key tüvānem: Sebze gibi. Ya'nī yerden sebze ve ot bitdiği gibi eger benim gövdemden yüz dil bite anıñ iḥsānı şükrine ne zamān ḵādir olurum? Ba'zı nüṣḥada *çün vāḵi* olmuş. Ya'nī ne keyfiyyetde ḵādir olurum?

بدین لطفی که شه کردست اظهار Bedīn luṭfī ki şeh kerdest izhār: Bu bir luṭfı ki pādişāh izhār eylemişdir.

کند واجب که گر بختم شود یار Küned vācib ki ger baḥtem şeved yār: Vācib olur ki eger baḥtım baña yār ola. Bu beyt mā-ba'dına merhūndur.

کنم از فرق پا وز دیده نعلین Kūnem ez-farḵ pā v'ez-dīde na'leyn: Başımdan ayak eyleyem ve gözümden na'leyn. Ya'nī başımı ayak ve gözlerimi na'leyn eyleyem.

شوم سویش روان بالأس والعین Şevem sūyeş revān bi'r-re's ve'l-'ayn: Anıñ (S 47b) cānibine yürici olam başım ile ve gözüm ile.

ولی با شاه مصر آن کان فرهنگ Velī bā-şāh-ı Mısr ān kān-ı ferheng: Velīkin ol 'aḵıl ve edeb ma'deni şāh-ı Mısr ile.

چنانم در گرفته خدمتی تنگ Çünānem der-girifte ḥizmetī teng: Ancılayın ḥizmete ṭar ṭutulmuşum. *Çünān der-girifteem* taḵdīrindedir ve ma-ba'dına merhūndur.

که گر يك ساعت ازوی دور باشم Ki ger yek sâ'at ez-vey dūr bâşem: Ki eger bir sâ'at andan uzak olam.

ز تیغ سطوتش رنجور باشم Zi-tiğ-i saṭveteş rencūr bâşem: Anıñ ḵahrı ḵılıcından rencūr ve ḥaste olurum.

درین خدمت مرا معذور دارد Der-īn ḥizmet merā ma'zūr dāred: Şāh Ṭaymūs bu ḥizmetde beni ma'zūr ṭutar.

⁸⁵² idem: ider (S)

گمان نخوت از من دور دارد Gümān-ı naḥvet ez-men dūr dāred: Tekebbürlük gümānını benden ırak tutar, ya'nī tutsun.

اگر گوید برای خق گذاری Eger güyed berāy-ı ḥaḡ-güzārī: Eger dirse ḥaḡ-güzārlik ecliyçün. Ya'nī anıñ ḥaḡḡını ödemek içün.

روان سازم دو صد زرین عماری Revān sāzem dü şad zerrīn 'amārī: Yürici eyleyem. Ya'nī gönderem iki yüz altunlu miḥaffe.

هزاران از کنیزان و غلامان Hezārān ez-kenīzān u gulāmān: Cāriyelerden ve kölelerden bing. صنوبر قامتان طوبی خرامان Şanevber-kāmetān ṭūbī-ḥīrāmān: Şanevber kāmetlüler ṭūbā şalınışlılar.

غلامانی ز بس نیکو سرشتی Gulāmānī zi-bes nīkū siriştī: Ancılayın gulāmlar ki çok eyü⁸⁵³ yoğrulmaḡdan ve kemāl-i nezāfetlerinden.

مصفاً تر ز حوران بهشتی Muşaffāter zi-hūrān-ı behiştī: Cennet (E 66a) hūrilerinden veyā ḡilmānlarından şafīrek ola.

ز شیرینی دهانشان در شکر خند Zi-şīrīnī dehānşān der-şeker-ḡand: Tatlıluḡdan anların ağızları şeker gülüşlükde ola.

ز لعل و زر همه بر مو کمر بند Zi-la'l ü zer heme ber-mū kemer-bend: La'lden ve altundan cümlesi billeri üzerine kemer bağlayıcı ola.

قبا بسته کله گوشه شکسته Qabā beste küleh ḡuşe şikeste: Kaftān bağlamışlar ve külāhların köşesin kec eylemişler. Ya'nī libāsları ve külāhları müzeyyen ola.

بزین خانه های زین نشسته Be-zerrīn ḡānehā-yı zīn nişeste: Altunlu eyer evlerinde oturmuş olalar.

کنیزانی همه در حلیه حور Kenīzānī heme der-ḡīlye-i ḡūr: Bir kırnaḡlar ki dükelisi ḡūrī bezeginde olalar.

چو حوران از قصور آب و گل دور Çü hūrān ez-ḡuşūr-ı āb u ḡil dūr: Cennet hūrileri gibi şu ve balçık ḡuşūrından ırak olalar. Güyā āb u ḡilden maḡlūḡ degil belki nūrdan maḡlūḡ.

معنبر طره ها بر گل گشاده Mu'anber ṭurrehā ber-ḡül ḡuşāde: Mu'anber zülfleri ḡül yüzleri üzerine açılmış olalar.⁸⁵⁴

مقوس طاکها بر مه نهاده Muḡavves ṭākhā ber-meh nihāde: Yay gibi egri ḡaşları ay gibi yañaḡ üzerine ḡomuş olalar.

⁸⁵³ eyü: - (S)

⁸⁵⁴ olalar: ola (S)

ز هر گوهر بخود بر بسته زیور Zi-her gevher be-ḥod ber-beste zīver: Envā‘-ı cevāhirden üzerlerine zīnet bağlamış olalar.

نیشسته جلوه گر در هودج زر Nişeste cilveger der-hevdec-i zer: ‘Arz-ı cemāl iderek altun miḥaffede oturmuş olalar.

ز ارباب کیاست هر چه باید Zi-erbāb-ı kiyāset her çi bāyed: Erbāb-ı kiyāsetden her ne gerek ise.

ز ارکان ریاست هر که شاید Zi-erkān-ı riyāset her ki şāyed: Erkān-ı riyāsetden her kim lāyık ise. Ya‘nī ‘uḳalādan ve müdebbirīnden kim lāzım ise.

فرستم تا بصدا غرازش آرند Firistem tā be-şad i‘zāzeş ārend: Gönderem tā yüz i‘zāz ile anı getüreler.

بدین خلوت سرای نازش آرند Bedīn ḥalvetserāy-ı nāzeş ārend: Anı bu serāy-ı nāz ḥalvetine getüreler.

چو دانا قاصد این اندیشه بشنید Çü dānā ḳāşid īn endīşe biş’nīd: Çünkü dānā ḳāşid bu endīşeyi işitdi.

بسجده سر نهاد و خاک بوسید Be-secde ser nihād u ḥāk būsīd: Secdeye baş ḳodı ve (S 48a) toprak öpdi.

که ای مصر از تو دیده صد عزیزی Ki ey Mışr ez-tü dīde şad ‘azīzī: Ya‘nī didi ki: Ey ol kimesne ki Mışr senden yüz ‘azīzlik görmüş.

ز تو کشت کرم در تازه خیزی Zi-tü ḳışt-i kerem der-tāze ḥīzī: Kerem ekini senden tāze zuhūrdadır.

شه مارا سر خیل و حشم نیست Şeh-i mārā ser-i ḥayl u ḥaşem nīst: Bizim pādīşāhımız için ḥayl ve ḥaşem hevesi yokdur.

به پیشش زانچه گفتی هیچ کم نیست Be-pīşeş z’ānçi güftī hīç kem nīst: Anıñ öñinde ol nesnelere ki didiñ hīç nesne noḳşān degildir.

غلامان و کنیزانی که دارد Ğulāmān u kenīzānī ki dāred: Ğulāmlar ve cāriyeler ki tutar. Ya‘nī ‘indinde olan (E 66b) ğılmān ve cevārī.

نکنجد در شماره گر شمارد Ne-künced der-şumāre ger şumāred: Ḥisāba şıgmaz eger ḥisāb oluna.

به بزمش خلعت فرخنده بختان Be-bezmeş ḥil‘at-i ferḥunde-baḥtān: Anın meclisinde mübārek baḥtlular ḥil‘ati. Ya‘nī pādīşāhāne ḥil‘atler.

بود افزونتر از برگ درختان Büved efzūnter ez-berg-i dıraḥtān: Ağaç yapraklarından ziyādere olarak olur.

Zi-desteş bezl-i gevherhā-yı tābān: Anıñ⁸⁵⁵ elinden şu‘leli cevherleri⁸⁵⁶ baḥş.

Büved efzūnter ez-rīg-i beyābān: Şahrādaki ḳumdan ziyādereḳ olur. Murād-ı vey ḳabūl-i ḥātır-ı tūst: Anıñ murādı seniñ ḥātır-ıñ ḳabūlini istedi.

Hoş ān kes k’ū ḳabūl-i ḥātıret cüst: Hoş ol kimesne ki o seniñ ḥātır-ıñ ḳabūlini istedi.

Çü ān mīve ḥor-ı īn ḥānet üftād: Çünki ol meyve seniñ sofrāña lāyık düşdi. Ya’nī çünki Zelīḥāyı sen ḳabūl eylediñ. Ba’zı nüshada ḥorā-yı ḥānet vāḳi’ olmuştur. Ya’nī çünki ol meyve seniñ sofrāñ yiygisi düşdi.

Be-zūdī pīş-i tü ḥāhed fīristād: Tīzlik ile anı seniñ öñüñe gönderse gerek.

Nesīm-i ḳabūl ez-cānib-i Mısr vezīden: Dāstān-ı dīger neşr vezīden. Nesīm-i ḳabūl ez-cānib-i Mısr vezīden: ḳabūl yili Mısr cānibinden esmek beyānındadır. و محمل زلیخا را چون عمارى گل بجانب مصر و محمل زلیخا را چون عمارى گل بجانب مصر. Ve maḥmil-i Zelīḥārā çün ‘amārī gül be-cānib-i Mısr keşīden: [Ve] Zelīḥānıñ maḥmilini gül miḥaffesi gibi Mısr cānibine çekmek beyānındadır.

Çü ez-Mısr āmed ān merd-i ḥıredmend: Çünki ‘akıllu merd ya’nī kāsīd Mısrđan geldi.

Ki ez-cān-ı Zelīḥā büg’silend bend: Ki Zelīḥānıñ cānından bendi üze.

Ḥaberhā-yı hoş āverd ez-‘azīzeş: ‘Azīzden aña hoş ḥaberler getürdi.

Tehī ez-ḥıṣ pür kerd ez-‘azīzeş: ‘Azīzden olan ḥaberleri kendülerden boşaldıp Zelīḥāya ṭoldurdi.

Gül-i baḥteş şüküften kerd āgāz: Zelīḥānıñ gül gibi tāli‘i açılmağa şürü’ itdi.

Hümā-yı devleteş āmed be-pervāz: Anıñ hümā-yı devleti pervāza geldi.

⁸⁵⁵ anıñ: - (S)

⁸⁵⁶ cevherleri: cevherler (S)

افتاد Zi-ḥ'ābī bendhā der-kāreş üftād: Uyğudan anıñ kārlarına⁸⁵⁷ bendler ve ğamlar düşdi.

Ḥayālī āmed ü ān bend büg'şād: Bir ḥayāl geldi ve ol bendi açdı. Ya'nī 'azīz-i Mısrı rū'yāda gördügi civān ḡann eyleyüp o ḥayāl ile müşkili ḡall ve ḡüzni sürūra mübeddel oldı.

Belī her cā neşātī yā melālist: Belī, (E 67a) ya'nī Zelīḡānıñ⁸⁵⁸ ḡüzni sürūra tebdīl olması yerindedir, zīrā her yerde⁸⁵⁹ neşāt veyā melāl vardır.

Be-ġitī der zi-ḥ'ābī yā ḡayālīst: Dünyāda (S 48b) ya düşdendir yā ḡayāldendir.

Ḥoş ān kes k'ez-ḡayāl u ḡ'āb büg'zeşt: Ḥoş ol kimesne ki ḡ'āb u ḡayālden geçdi.

Sebük-bār ez-ḡünīn girdāb büg'zeşt: Fevrī bu girdābdan geçdi. *Sebük-bār* lügātde yüki yeyni dimekdir ammā bu maḡāmda fevrī, ya'nī tīz ma'nāsınadır. Zelīḡārā peder ḡün şādmān yāft: Zelīḡāyı pederi ḡünki şādmān buldı.

Be-tertib-i cihāz-ı ü 'inān tāft: Anıñ cihāzı tertībine 'inān bükdi ve ihtiyārını şarf eyledi.

Müheyyā sāḡt behr-i ān 'arūsī: O gelinlik ecliyḡün müheyyā eyledi.

Hezārān lu'bet-i Rūmī vü Rūsī: Niçe bing Rūm ve Rūs cāriyesi. Heme piste-dehān u nār-pistān: Cümle⁸⁶⁰ fıstık ağızlu ve nār memelüler idi.

İzār u ber ḡülistān-ber-ḡülistān: Yüzleri ve sīneleri ḡüllük ḡüllük üzerine idi.

Nihāde 'ıkd-ı gevher ber-bünāḡüş: Cevāhir düzümin ḡulaḡ dibi üzerine ḡomuşlar idi. Ya'nī mücevher küpeler taḡınmışlar idi.

⁸⁵⁷ kārlarına: kārına (S)

⁸⁵⁸ Zelīḡānıñ: Zelīḡā anıñ (S)

⁸⁵⁹ her yerde: her bir (E)

⁸⁶⁰ cümle: cümlesi (S)

كشیده قوس مشگین گوش تا گوش Keşīde kav̄s-i müşgīn gūş-tā-gūş: Müşk kokuylı siyāh kaş yayı kulağdan kulağa çekilmiş idi.

Çü berg-i gül be-vaqt-i şubh taze: Ol kırnaklar şehir vaqtı gül yaprağı gibi taze idiler. Ya'nī şehir vaqtı gül nice taze olursa anlar ancılayın taze idi.

ز ننگ وسمه پاک و عار غازه Zi-neng-i vesme pāk ü 'ār-ı gāze: Rāstıx ve eñlik⁸⁶¹ 'ārından pāk idiler. Ya'nī hüsneri kemâlde olmak ile tezyîne ihtiyâcları yok idi.

Negüle beste ber-lâle zi-'anber: 'Anber saçlarından lâle yüzleri üzerine zülf kurmuşlar idi. *Negüle* feth-i nûn ile zülf ma'nāsına.

Zi-gūş āvīze kerde lū'lū-i ter: Kulağdan taze incüyü aşğı eylemişlerdi. Ya'nī incülü küpeler takınmışlar idi.

Hezār emred gulām-ı fitne-engīz: Bing dāne fitne kopardıcı emred gulām müheyyā eyledi.

Be-'işve cān-sitān v'ez-gamze hūn-rīz: Ancılayın gulāmlar⁸⁶² ki 'işve ile cān alıcı gamzeden kan dökücü idiler.

Külāh-ı la'l ber-ser kec nihāde: La'l renkli külāhı baş üzerine kec komuşlar idiler.

Girih ez-kākül-i müşgīn gūşāde: Müşk kokuylı siyāh ve laṭīf kāküllerinden (E 67b) düğüm açmışlar idiler.

Zi-eṭrāf-ı küleh her tār-ı kākül: Külāh eṭrāfından kākülleriniñ her bir teli.

Çünān ke'z zīr-i lâle şāh-ı sūnbül: Ancılayın idi ki lâle altından sūnbül budağı. *Sūnbül* siyāh saç gibi bir otdur. Hindden gelür. Maḥbūblarıñ saçın aña benzedirler. Ya'nī lâle gibi yañaqları eṭrāfından sūnbül gibi kākülleri şarkup тұrur idi.

Be-ber kerde kabāhā-yı kaşab-reng: Kaşab renkli kaftānları üzerlerine itmişler idi. Ya'nī açık yaşıllıbāslar giyinmişler idi. *Sūdī-i merhūm* Dīvān-ı Hāfız şerhinde buyurmuşdur ki: "Bir cins kaftān var ki kendüye maḥşūş kuşağı olur ki kendiniñ içinden geçer, tuman uçkırı gibi. Kiminiñ uçları kilābedünla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ hāş oda oğlanlarınıñ dest-mālleri gibi şāfı altunla (S 49a) işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaşı şarkup тұrur. 'Ādet bu kuşağda böyledir, bu kuşağa kaşab

⁸⁶¹ eñlik: eylik (E)

⁸⁶² gulām: gulāmlar (S)

dirler. Ol kabānīn zīneti anıñladır. Ve bu kabāya nergisīn dirler. Anıñçün ki yaķası girih girih olur nergis yaprakları gibi. Ve bu kabā ‘ādeten beyāz cinsinden olur.” *Nergis* şol çiçekdir ki ortasında bir kadeh var ve kadehiñ etrāfında dibinden çıķmıř aķçeye beñzer altı beyāz çiçeği var. ‘Arab nercis dir, Rūmda zerrīn kadeh dirler. Hāşılı bu maķāmda *kabāhā-yı kaşab-rengden* murād mezkūr nergisīn kabā olmak muħtemeldir.

چو غنچه نازک و چون نی شکر تنگ Çü ğonce nāzik ü çün neyşeker teng: Ancılayın kabālar ki ğonce gibi nāzik neyşeker gibi țar.

کمرهای مرصع بسته بر موی Kemerhā-yı muraşşā‘ beste ber-müy: Ol ğulāmlar cevāhirle müzeyyen kemerleri müy gibi ince bellerine bağlamışlar idi.

بموی آویخته صد دل زهر سوی Be-müy āvīħte şad dil zi-her sūy: Kıl ile aşılmış idi yüz ğöñül her țarafdan. Ya‘nī anları ğören ‘uşşāķın ğöñülleri anlara meyl-i küllī ile meyl eylemiş idi.

هزار اسب نکو شکل خوش اندام Hezār esb-i nikū-şekl-i hoş-endām: Eyü şekilli hoş endāmlı bing at müheyyā eyledi.

Be-ĝāh-ı pūye tünd ü vaķt-i zīn rām: Ancılayın at ki yilme vaķtinde şarb, eyer vaķtinde muťī‘ idi.

Zi-ĝūy-ı pīř-i çevĝān tīz-revter: Çevĝān öñindeki țopdan keskünrek yürici idi. (E 68a)

Zi-āb-ı rüy-ı sebze nerm-revter: Sebze yüzindeki şudan ziyāde yumuşak yürüyişli idi.

Eger sāye fekendī tāziyāne: Eger kāmçı ol ata ğölge biraķa idi. Ya‘nī eger rākib aña bir kāmçı uraydı.

Birūn cestī zi-meydān-ı zamāne: Zamāne meydānından taşra şıçrayup çıķardı. Ya‘nī dünyādan çıķardı.

Çü vaħřī ĝūr der-şahrā tekāver: Şahrāda ĥimār-ı vaħřī gibi yelegen idi.

Çü āb-ı murĝ der-deryā řināver: Ördek ya‘nī řıĝın⁸⁶³ gibi deryāda yüzücü idi.

⁸⁶³ ya‘nī řıĝın: - (S)

شکن در سنگ خارا کرده از سم Şiken der-seng-i hārā kerde ez-süm: Ancılayın at idi ki tırnağından katı taşda büküm ve bürüm eylemiş idi. Ya'nī üzerine ayak başdığı taş iki kat olmuş idi.

گره بر خیز ران افکنده از دوم Girih ber-heyzurān efkende ez-düm: Heyzurān üzerine kuyruğından düğüm bırakmış idi. Heyzurān bir uzun kökdür ki andan çarhī kalkın düzerler. Ekilür ıslanmaz. Hindistān cezārelerinde olur. Ya'nī ol atların kuyrukları ancılayın ince ve laţif idi ki heyzurān aña nisbet düğüm düğüm idi.

بریده کوه را آسان چو هامون Bürīde kūhrā āsān çü hāmūn: Ol at tağı şahrā gibi kolay kesmiş idi. Ya'nī sār atlar düz yerde ne mikdār menāzil kat' iderler ise ol at tağda ol kadar yer kat' eyler idi.

زفرمان عنان کم رفته بیرون Zi-fermān-ı 'inān kem refte bīrūn: Dizgin fermānından az taşra gitmiş idi. Kıllet-i 'ademden kināyedir. Ya'nī aslā rākibin emrinden taşra çıkmaz idi.

هزار اشتر همه صاحب شکوهان Hezār ūştūr heme şāhib-şūkūhān: Dağı Zelīhānın pederi bing re's heybet şāhibi deve müheyyā eyledi.

سراسر پشته پشت و کوه کوهان Ser-ā-ser pūšte-pūšt ü kūh-kūhān: Başdan başa depe arkalı ve tağ örgüçlüler idi.

به تنها کوه اما بی ستون نی Be-tenhā kūh ammā bī-sūtūn nī: Tenhā (S 49b) tenler. Ya'nī gövdeler ma'nāsına. Ol develer cüşşelerde tağ idiler ammā direksiz değil idiler, belki her biri dört direklü tağ idi.

ز راه باد رفتاری برون نی Zi-rāh-ı bād-refţārī bīrūn nī: Bād-refţārılık yolından taşra değil idi. Ya'nī yüriyişleri yel gibi idi.

چو زهاد قناعت کوش کم خوار Çü zühhād-ı kanā'at-kūş kem-h'ār: Kanā'ate dürüşücü zühhād gibi az yiyici idi.

چو اصحاب تحمل بار بر دار Çü aşhāb-ı taḥammül bār-ber-dār: Aşhāb-ı taḥammül gibi yük kaldıracı idi. Nitekim devde 'ādet budur.

بریده صد بیابان بر توکل Bürīde şad beyābān ber-tevekkül: Hudāya tevekkül üzre olup yüz şahrā kat' eylemiş idiler.

چریده خواررا چون سنبل و گل Çerīde h'ārrā çün sünbül ü gül: Diken (E 68b) sünbül ve gül gibi otlanmış idiler.

ز شوق ره روی بیخواب و خوردان Zi-şevk-i reh-revī bī-h'āb u ḥordān: Yola gidicilik şevkından uykusuz ve yiygisiz idiler.

حدی صحرا نوردان بر آهنگ Ber-āheng-i ḥudā šaḥrā neverdān: Ḥudā āvāzı üzre šaḥrā ṭayy idici idiler. *Hudā* ḥāniñ zammıyla deveyi tağannī ile sürmektir. Nitekim ‘Arab ta’ifesiniñ ‘ādetidir.

انواع نفایس صد شتروار Zi-envā‘-ı nefā’is şad şütürvār: Envā‘-ı nefā’isden yüz deve yükü müheyyā eyledi.

خراج کشوری بر هر شتر بار Ḥarāc-ı kişverī ber-her şütür bār: Her şütür üzre olan yük bir iḳlīmiñ ḥarācı idi.

دو صد مفرش ز دیبای گرامی Dü şad mefreş zi-dībā-yı girāmī: İki yüz mefreş kıymetlü dībālardan müheyyā eyledi.

Çi Mışrī vü çī Rūmī vü çī Şāmī: Ne Mışrī ve ne Rūmī ve ne Şāmī. Ya‘nī ol dībālar bu cümleden a‘lā idi, yāḥud ba‘zı Mışrī ve ba‘zı Rūmī ve ba‘zı Şāmī idi.

دو صد درج از گهرهای درخشان Dü şad dürc ez-güherhā-yı dıraḥşān: İki yüz kutı yaldırıcı cevāhirden müheyyā eyledi.

Zi-yāḳūt u dūr ü la‘l-i Bedaḥşān: Yāḳūtdan ve incüden ve la‘l-i Bedaḥşāndan. *Bedaḥşān* Ḥorasān ile Hindin miyānında bir şehirdir ki la‘l ma‘deni andadır.

دو صد طبله پر از مشک تتاری / زبان و عنبر و عود قماری Dü şad ṭabla pür ez-müşk-i Tatārī / Zebān u ‘anber ü ‘ūd-ı Ḳumārī: Eyü müşkden ve ‘ıtrdan ve ‘anberden ve ‘ūd-ı Ḳumārīden iki yüz ṭabla tolu müheyyā eyledi. *Ḳumār* Hindde bir şehriñ ismidir.

بهر جا ساربآن منزل نشین شد Be-her cā sārban menzil-nişīn şüd: Her yerde ki sārban menzil-nişīn olurdu. Ya‘nī her ne maḥalde ki konarlardı.⁸⁶⁴

همه روی زمین صحرای چین شد Heme rūy-ı zemīn šaḥrā-yı Çīn şüd: Dükeli yir yüzü Çīn šaḥrāsı olurdu. Ya‘nī Çīn šaḥrāsı gibi rāyihālı olurdu.

مرتّب ساخت از بهر زلیخا Müretteb sāḥt ez-behr-i Zelīḥā: Şāh Ṭaymūs Zelīḥā ecliyçün müretteb eyledi.

یکی دلکش عماری حجله آسا Yekī dil-keş ‘amārī ḥacleāsā: Gerdeklik hücre gibi bir gönül cezb idici miḥaffe.

مقطّع خانه اش از صندل و عود Muḳaṭṭa‘ ḥāneeş ez-şandal u ‘ūd: Ol miḥaffenin ḥānesi şandal ve ‘ūddan muḳaṭṭa‘ idi. Ya‘nī içinde olan toğramalar şandal ve ‘ūddan idi.

⁸⁶⁴ [sārban deveci dimekdür] E 68b: derkenar

موصّل لوحهای وی زر اندود Muvaşşal levḥahā-yı vey zer-endūd: Ol miḥaffeniñ levḥaları altun şıvaḵ ile muvaşşal ve muttaşıl idi.

مرصع سقف او چون چتر جمشید Muraşşa‘ saḵf-ı ū çün çetr-i Cemşid: Ol miḥaffeniñ saḵfı Cemşid-nām pādişāhıñ çadırı gibi cevāhirle müzeyyen idi.

زرافشان قبه اش چون گوی خورشید Zer-efşān ḵubbeeş çün gūy-ı ḥurşid: (E 69a) Anıñ zer-efşān ḵubbesi güneş topı gibi idi.

برون او درون او همه پر Birūn-ı ū derūn-ı ū heme pūr: Ol miḥaffeniñ içi ve taşrası tolu idi.

ز مسمار زر و آویزه در Zi-mismār-ı zer ū āvīze-i dūr: Altun mismārdan ve incü aşğıdan.

فرو هشته بر و زر بفت دیبا Fūrū hişte ber-ū zer-bāft dībā: Ol miḥaffe üzerine altun tel (S 50a) ile tokunmuş dībā aşağı salınmış idi.

برنگ دلپذیر و نقش زیبا Be-reng-i dil-peziŕ ū naḵş-ı zībā: Ancılayın zer-baft dībā ki gönül ḵabūl idici renk ile ve yaraşıklı naḵş ile idi.

زلیخارا در آن حجله نشاندند Zelīḥārā der-ān ḥacle nişāndend: Zelīḥāyı ol ḥaclede oturdılar.

بصد نازش بسوی مصر راندند Be-şad nāzeş be-sūy-ı Mışr rāndend: Yüz nāzile ol ḥacleyi Mışr canibine sürdiler.

به پشت باد پایان ان عماری Be-püşt-i bād-pāyān ān ‘amārī: Yıl ayaklularing arkasında ol miḥaffe.

روان شد چون گل از باد بهاری Revān şūd çün gül ez-bād-ı bahārī: Yürici oldu gül gibi bahār yilinden.

هزاران سرو و شمشاد و صنوبر Hezārān serv ū şimşād u şanevber: Niçe bing serv ve şimşād ve şanevber ḵāmetlüler. *Şimşād* şimşir ağacıdır. *Şanevber* çam ağacının bir nev‘idir.

سمن بوی و سمن روی و سمن بر Semen-būy u semen-rūy u semen-ber: Semen ḵoḵulu, semen yüzlü, semen göğüslü maḥbūblar.

روان گشتند گویی نو بهاری Revān geştend gūyī nev bahārī: Yürici oldılar zānn idersin ki bir taze bahar.

رخ آورد از دیاری در دیاری Ruḥ āverd ez-diyārī der-diyārī: Yüz getürdi. Ya‘nī teveccüh eyledi bir diyārdan bir diyāra.

بهر منزلکه شد جای آن صنم را Be-her menzil ki şūd cāy ān şanemrā: Her menzilde ki ol şaneme yer oldu. Ya‘nī Zelīḥā her ne menzile ki ḵondı.

خجالت داد بستان ارم Hacālet dād bostān-ı İremrā: İrem bostānına ve cennet bāğına hacālet virdi.

غلامان مست و جولان در تك و تاز Ġulāmān mest ü cevlan der-tek ü tāz: Ġulāmlar safālarından mest oldukları hālde cevlan iderek yilmede ve seğırtmede idiler.

کنیزان جلوه گر از هودج ناز Kenīzān cilveger ez-hevdec-i nāz: Kırnaqlar nāz miḥaffesinden cilveci ve ‘arz-ı cema’l idici idiler.

فکنده هر کنیز از زلف دامی Fekende her kenīz ez-zülf-i dāmī: Her kırnaq zülfinden bir tuzaq şalmış idi.

شکار خویشان کرده غلامی Şikār-ı ḥıṭṣten kerde ġulāmī: Bir ġulamı kendüye şikār eylemiş idi.

کشیده هر غلام از غمزه تیری Keşīde her ġulam ez-ġamze tīrī: Her ġulam gamzesinden bir ok çekmiş idi.

گشاده رخنه در جان اسیری Güşāde raḥne der-cān-ı esīrī: Bir esīrin cānında gedik açmış idi. Ya‘nī ġulāmlar kırnaqların ‘āşıkı vesā’irlering yahūd yine ol (E 69b) kırnakların ma‘şūkı idiler.

زیکسو دلبری و عشوه سازی Zi-yek sū dil-berī vü ‘işve-sāzī: Bir taraftan dil-berlik ve işve-sāzlık. Ya‘nī gönül aldayıcılık idi.

دیگر سو نیاز و عشق بازی Zi-dīger sū niyaz u ‘aşq-bāzī: Öbür taraftan niyāz ve ‘aşq-bāzlık idi. Hāşılı dil-berler nāzda ve ‘āşıklar niyāzda idiler.

هزاران عاشق و معشوق در کار Hezārān ‘āşık u ma‘şūk der-kār: Niçe bing ‘āşık ve ma‘şūk ‘aşq kārında idiler.

بهر جا صد متاع و صد خریدار Be-her cā sad metā‘ u şad ḥarīdār: Her yirde, ya‘nī ol kārban içinde yüz metā‘ ve yüz müşterī var idi, dil-berler metā‘-ı ḥüslerini ‘uşşāka ġālī bahālarla şatarlar idi.

بدین دستور منزل می بریدند Bedīn destūr menzil mī-bürīdend: Bu qanūn ile menzil keserler idi.

بسوی مصر محمل می کشیدند Be-sūy-ı Mışr maḥmil mī-keşīdend: Mışr cānibine maḥmil-i Zeliḥāyı çekerler idi. زلیخا با دلی از بخت خشنود Zeliḥā bā-dilī ez-baḥt-ı ḥoşnūd: Zeliḥā baḥtından ḥoşnūd bir gönül ile idi. Ya‘nī Zeliḥānıñ gönlini kendü baḥtından rāzī ve şākir idi.

که راه مصر طی خواهد شدن زود Ki rāh-ı Mışr ṭay ḥāhed şüden zūd: Ki Mışr yolu tiz ṭayy olsa gerek. *Hāhed şüden* ıstılāhda olsa gerek dımeğdir.

شب غم را سحر خواهد دمیدن Şeb-i ġamrā seḥer ḥāhed demīden: Ġam gicesiniñ şabāḥı açılrsa gerek.

غم هجران بسر خواهد رسیدن Ġam-ı hicrān be-ser ḥ'āhed resīden: (S 50b) Ayrılık ġamı başa irişse gerek. Ya'nī ayrılık nihāyet bulup vuşlat müyesser olsa gerek.

از آن غافل که آن شب بس سیاهست Ez-ān ġāfil ki ān şeb bes siyāhest: Bîçāre Zelīhā andan ġāfil idi ki ol ġam gicesi ziyāde siyāhdır.

از آن تا صبح چندین ساله راهست Ez-ān tā şubḥ çendīn sāle-rāhest: Ol siyāh giceden şabaḥa dek niçe senelik yoldur. Ya'nī dem-i vişāle dek sinīn-i mūte'addide ve ezmine-i mūtekeşşire vardır.

بروز روشن و شبهای تاریک Be-rūz-ı rūşen ü şebhā-yı tārīk: Aydın gündüzlerde ve қараñu gicelerde.

همی راندند تا شد مصر نزدیک Hemī-rāndend tā şūd Mışr nezdīk: Sürdiler tā ki Mışr қарīb oldu.

فرستادند از آنجا قاصدی پیش Firistādend ez-āncā қāsidi pīş: Ol maḥalden bir қāsīd ilerü gönderdiler.

که راند پیش از ایشان محمل خویست Ki rāned pīş ez-īşān maḥmil-i ḥ'īş: Ki ol қāsīd kendü maḥmilini bunlardan ilerü süre.

بسوی مصر جوید پیشتر راه Be-sūy-ı Mışr cūyed pīşter rāh: Mışr cānibine ilerü yol isteye.

عزیز مصر را کردند آگاه 'Azīz-i Mışrrā kerdend āġāh: 'Azīz-i Mışrı vāqıf eylediler.

که آمد بر سر اینک دولت تیز Ki āmed ber-ser īnek devlet-i tīz: Ki geldi baş üzerine işte keskün devlet. Ya'nī devlet başına (E 70a) қонdı.

گر استقبال خواهی کرد بر خیز Ger istikbāl ḥ'āhī kerd ber-ḥīz: İstikbāl itseñ gerek ise қалқ! H'āhī kerd ıstılāḥda itseñ gerek demekdir, yāḥud istikbāl itmek ister iseñ қалқ! Lafz-ı ber te'kīd ifade eder ancak.

Dāstān-ı dīger neşr زلیخا مقدم از مصر از یافتن عزیز مصر Haber yāften-i 'azīz-i Mışr ez-maḥdem-i Zelīhā: 'Azīz-i Mışr Zelīhānıñ gelmesinden ḥaber bulmaḥ beyānındadır. و بعزیمت استقبال بر خواستن و لشکریان مصر را بتجمل تمام آراستن Ve be-'azīmet-i istikbāl ber-ḥ'āsten ve leşkeriyān-ı Mışrrā be-tecemmül-i tamām ārāsten: İstikbāl қаşdıyla қалқмақ ve Mışr 'askerini tamām tecemmül ile bezemek beyānındadır.

عزیز مصر چون آن مژده بشنید Nazm عزیز مصر چün ān müjde biş'nīd: 'Azīz-i Mışr çünki ol müjdeyi işitdi.

جهانرا بر مراد خویشان دید Cihānrā ber-murād-ı ḥ'īştēn dīd: Cihānı kendü murādı üzerine gördi.

منادی کرد تا از کشور مصر Mūnādī kerd tā ez-kişver-i Mışr: Mūnādī nidā eyledi tā Mışr iklīminden.

برون آیند یکسر لشکر مصر Birūn āyend yek-ser leşker-i Mışr: Mışr ‘askeri bir uğurdan taşra geleler.

ز اسباب تجمل هر چه دارند Zi-esbāb-ı tecemmül her çi dārend: Esbāb-ı tecemmülden her ne ki tutarlar. *Tecemmül* tekellüfle hoş olmağı izhār itmekdir.

همه در معرض عرض اندر آرند Heme der-ma‘raẓ-ı ‘arẓ ender ārend: Dükeli maḥall-i ‘arẓa getüreler.

برون آمد سپاهی پای تا فرق Birūn āmed sipāhī pāy-tā-farq: Taşra geldi ‘asker ayaqdan başa dek.

شده در زیور و زر و گهر غرق Şüde der-zīver ü zerr ü güher gark: Zīnete ve zere ve gevhere gark olduğu hâlde.

غلامان و کنیزان صد هزاران Ġulāmān u kenīzān şad hezārān: Yüz bing ġulāmlar ve kırnaklar.

همه گلچهره گان و مه عذاران Heme ġul-çihregān u meh-‘izārān: Dükeli ġul çehrelüler ve ay yüzlüler, ya‘nī karşı çıkdılar.

غلامانی بطوق و تاج زرین Ġulāmānī be-tavḵ u tāk-ı zerrīn: Bir ġulāmlar, ya‘nī ancılayın ġulāmlar ki altunlu kemer ile ve tāk ile.

چو رسته نخل زر از خانه زین Çü rüste naḥl-ı zer ez-hāne-i zīn: Altun naḥl eyer evinden bitmiş gibi idi. Ya‘nī ol ġulāmlar kendüleri ve atları zer ü zīvere gark oldukları hâlde eyer üstinde altundan ḥurma ağacı gibi laṭīf tururlar idi.

کنیزانی همه هر هفت کرده Kenīzānī heme her-heft kerde: Bir (S 51a) kırnaklar, ya‘nī ancılayın cāriyeler ki dükeli zīnet eylemişler idi. *Her-heft* ārāyiş ve zīnet ma‘nāsındır.

بهودج در پس زر بفت پرده Be-hevdec der-pes-i zer-beft perde: Miḥaffede altunla toḵunmuş perde ardında idiler.

شکر لب مطربان نکته پرداز Şeker-leb muṭribān-ı nükte-perdāz: Şeker tutaqlı muṭribler naḡamāt nüktelerine şüret verici idiler. *Muṭrib* ıstılâhda sâzende ve güyendeye dirler. (E 70b)

برسم تهنیت خوش کرده آواز Be-resm-i tehniyet hoş kerde āvāz: Tehniye resmiyle āvāzlarını envā‘-ı naḡamātla hoş eylemişler idi. *Tehniye* mübārek bād dimege dirler.

مغنی چنگ عشرت ساز کرده Muğannī çeng-i ‘işret sâz kerde: Muğannī ‘işret çengini düzmüş ve koşmuş idi. *Çeng* bir meşhûr sazın ismidir.

Nevā-yı ħurremī āgāz kerde: Şādlık nağmesine şürū‘ eylemiş idi.

Be-māliš dāde gūş-ı ‘ūd-rā tāb: Ovuş ile ‘ūd-nām sâzın kulağına büküm virmiş idi. Ya‘nī āhengi müstakīm olsun için kulağını bükmüş idi. *‘Ud* çeşte üslûbında bir sâzın ismidir ammā bunun teknesi büyük olur.

Ṭarabrā sāhte evtāreş esbāb: Ṭarāb için ‘uduñ tellerini esbāb düzmüş idi. Ya‘nī sâzın telleri şafā sebepleri idi. *Tarab* sürûrdan gelen ħıffete dirler.

Nevā-yı ney nūvīd-i vaşl dāde: Neyin şadāsı vaşl müjdesini virmiş idi.

Be-cān ez-vey ümīd-i vaşl zāde: Ol müjdeden ‘azīzīn cānına vaşl ümīdi toğmuş idi.

Rebāb ez-tāb-ı ġam cānrā amān-dih: Rebāb-nām sāz ġam ħarāretinden cāna amān virici idi.

Ber-āverde kemānçe na‘ra-i zih: Kemānçe-nām sāz kiriş na‘rasını⁸⁶⁵ getürmüş idi. Ya‘nī āhengi müstakīm idi.

Der-efkende def īn āvāze ez-düst: Def dostdan bu āvāzeyi şalmış idi. *Āvāze* ün ve çav ma‘nāsına.

K’ez-ū der-dest-i reh-kūbān büved pūst: Ki ol dostdan yol dögücilerin elinde post olur. Ya‘nī Zelīhā maṭlûbına vāşıl olamayup şıfru‘l-yed qalur, zīrā ‘azīz-i Mışr rü’yāda gördiği civānıñ ġayrıdır yāħud ‘azīz-i Mışr şıfru‘l-yed qalur. Zīrā Zelīhā aña rām olmaz. Hāşılı ol vaḫ‘ada çalınan defler bu me‘ālī şadālanurlar idi.

Bedīn āyīn ruḫ ender-reh nihādend: Bu kânūnla yola yüz qodılar. Ya‘nī dürlü dürlü şādlıklar ve şenlikler iderek Zelīhāyı istikbāle çıkdılar.

Be-reh dād-ı neşāt u ‘ayş dādend: Yolda ‘ayş ve neşātın lezzetini virdiler.

Çü meh çün yek-dü-se menzil bürīdend: Ay gibi çünkü bir iki üç menzil kesdiler. (E 71a)

Bedān ħūrşīd ü meh-rūyān resīdend: Ol güneş gibi olan Zelīhāya ve ‘indinde olan ay yüzli maḥbūblara irişdiler.

Zemīnī yāftend ez-tiregī dūr: Bir yer buldılar bulanıklıktan ve karanlıktan irak.

⁸⁶⁵ na‘rasını: na‘rasın (S)

زده دروی هزاران قبة نور Zede der-vey hezārān ḳubbe-i nūr: Zelīhā ol yirde niçe bing nūr ḳubbesi urmuş idi. Ya‘nī çadırlar ḳurmuş idi.

تو گویی ابر چرخ بی کناره Tü gūyī ebr-i çarḫ-ı bī-kenāre: Sen zann eylerdin ki kenārsız olan felek buludı.

بسان ژاله باریده ستاره Besān-ı jāle bārīde sitāre: Çise (S 51b) üslūbıyla yıldız yağdırmış idi. Ya‘nī ol çadırlar keşretde ve revnaḳda yıldız gibi idiler.

کشیده در میانه بارگاهی Keşīde der-miyāne bārgāhī: Orta yire bir bārgāh çekilmiş idi. *Bārgāh* dīvānhāne dimekdir.

ز خوبان صف زده گردش سپاهی Zi-ḥūbān şaf zede girdeş sipāhī: Ol bārgāhın çevresinde güzellerden bir bölük ‘asker şaf urmuş idi.

‘Azīz-i Mısr çün ān bārgēh dīd: ‘Azīz-i Mısr çünki ol bargāhı gördi.

Çü şubḥ ez-pertev-i ḥūrşīd ḥandīd: Şabāḥ gibi güneşin şu‘lesinden güldi. Ya‘nī içi ve taşu sürūr ile tıldı.

Fürūd āmed zi-raḥş-ı ḥusrevāne: ‘Azīz-i Mısr pādīşāhāne atından nüzūl eyledi.

Be-sūy-ı bārgēh şūd ḥoş revāne: Zelīhānıñ bārgāhı tarafına ḥoş ve eyü yöñelmiş idi.⁸⁶⁶

Muḳīmān-ı ḥarem pīşeş devīdend: Zelīhānıñ ḥareminde mukīm olan ḥuddam ‘azīz-i Mısrıñ öñine segirttiler.

Be-iḳbāl-i zemīn-būsiş resīdend: ‘Azīziñ öninde yir öpmek devletine irişdiler.

Yek-ā-yekrā selām u merḥabā güft: ‘Azīz ol muḳīmānıñ her birine birer birer selām ve merḥabā didi.

Çü gül der-rūyeşān ez-ḥande büş’güft: Gül gibi anların yüzine gülmeden açıldı.

Tefahḥuş kerd ez-īşān ḥāl-i ān māh: Ol māhıñ, ya‘nī Zelīhānıñ ḥālını anlardan tefahḥuş ve teftiş eyledi.

Zi-āsīb-i hevā vū miḥnet-i rāh: Hevā zaḥmetinden ve yol miḥnetinden.

⁸⁶⁶ idi: oldı (S)

Be-resm-i pīş-keş çīzī ki būdeş: ‘Aziziñ pīş-keş resmiyle bir nesnesi ki var idi.

Ki pīş-i çeşm hoşter mī-nümūdeş: Ancılayın nesne ki ‘aziziñ gözine ziyāde hoş görünmüş idi.

Çi ez-şīrīn vuşākān-ı şeker-ḥand: *Vuşākān* uşakāndan muḥaffefdir. *Uşak* gulām ma‘nāsınadır ki Türkīde daḥı müsta‘meldir. Ya‘nī mübālağa ile şeker gülüşli tatlı gulāmlardan.

Çi ez-zerrīn külāhān u kemer-bend: Mübālağa (E 71b) ile altunlu külāhlardan ve kuşaklardan.

Çi ez-esbān-ı zīn der-zer-girifte: Mübālağa ile eyeri altuna kablancmış atlardan.

Zi-düm tā gūş der-gevher-girifte: Ancılayın atlar ki kıruğundan kulağına dek gevhere kablancmış. *Zer-girifte* ve *der-girifte* ıstılāḥda kablancmış dımeḡdir. Çi ez-mūyīne vū ibrişimīne: Kıldan ve ibrişimden mübālağa ile eyü nesneler.

Çi ez-nādir güherhā-yı ḥazīne: Ḥazīneye mensūb çok nādir güherlerden.

Zi-şekkerhā-yı Mısrī teng-ber-teng: Mısr şekkerlerinden teng teng üzerine. *Teng* yūkūñ bir yanına dirler.

Zi-şerbethā-yı nūşīn reng-ber-reng: Lezīz şerbetlerden renk renk üzerine.

Bedīnhā rūy-ı şahrārā biyārāst: Bu mezkūr pīş-keşler ile şahrā yüzini bezedi.

Telattufhā nümūd u ‘özhā ḥāst: Mülāyemetler gösterdi ve ‘özürler diledi.

Be-ferdā ‘azm-i rehrā nām-zed kerd: Yarına yola ‘azm içün ad söylenmiş eyledi.

V’ez-ān pes rū be-menzilgāh-ı ḥod kerd: Ve andan soñra yüzini kendü menzilgāhına eyledi, (S 52a) ya‘nī ‘azīz Zelīhā kavmine bu gice mekş idüp yarın Mısr cānibine revāne olalım diyüp kendü bārgāhına teveccūh eyledi.

Dāstān-ı dīger neşr Dīden-i Zelīhā ‘azīz-i Mısrī ez-şikāf-ı ḥayme: Zelīhā ‘azīz-i Mısr çadır yarığından görmek beyānındadır. و فریاد بر داشتن

ام که این نه آن کس است که در خوب دیده ام و سالها محنت و محبتش کشیده ام Ve feryād ber-dāšten ki īn ne ān kes est ki der-ḥūb dīdeem ve sālḥā miḥnet ü muḥabbeteş keşīdeem: Ve feryād kaldırmak ki bu ol kimesne degildir ki rü'yāda görmüşüm ve niçe seneler miḥnet ve muḥabbetini çekmişim.

Naẓm کهن چرخ مشعبد حقّه بازیست Kühen çarḥ-ı muş'a'bid ḥoḳḳa-bāzīst: Hīlelū olan köhne felek bir ḥoḳḳa-bāzıdır. *Hokka-bāz* vaşf-ı terkībīdir. Çarḥa ḥoḳḳa-bāzlık isnād olunur mecāzen kendi müdevver oldığıyçün ve yıldızları kullelere teşbīh eylemekle.

پی آزار مردم حيله سازيست Pey-i āzār-ı merdüm ḥīle-sāzīst: Halkı incitmek ecliyçün bir ḥīle düzücidir.

بند بیدلی نه‌د بر بیدلی بند Be-ümmīdī nihed ber-bī-dilī bend: Bir ümmīd ile bir 'āşıkıñ üzerine bend kor. *Bī-dil* 'āşık ma'nāsına.

برد آخر بنومیدیش پيوند Bered āḥir be-nevmīdīş peyvend: Āḥirü'l-emr nevmīdlik ile o ittişālī keser.

نماید میوه کامیش از دور Nümāyed mīve-i kāmīş ez-dūr: Murādlik meyvesini 'āşıkā ırakdan gösterir.

کند خاطر بنا کامیش رنجور Küned ḥāṭır be-nā-kāmīş rencūr: Murādsızlık (E 72a) ile anı ḥaste ḥāṭır eyler.

عزیز مصر چون افکنده سایه 'Azīz-i Mışr çün efkende sāye: 'Azīz-i Mışr çünki sāye şaldı.

درآن خیمه زلیخا بود و دایه Der-ān ḥayme Zelīḥā būd u dāye: Ol ḥaymede Zelīḥā ve dāyesi var idi.

عنان بر بودش از کف شوق دیدار 'Inān bür'būdeş ez-kef şevḳ-i dīdār: 'Azīzīñ dīdārı şevḳi dizgini Zelīḥānıñ elinden kapdı.

بدایه گفت کای دیرینه غمخوار Be-dāye güft k'ey dīrīne ḡam-ḥ'ār: Dāyeye didi ki: Ey eski ḡam yiyici, ya'nī çok zamāndan berü benim derdim 'ilācī ḳaydında olıcı!

علاجی کن که یک دیدار بینم 'Ilācī kūn ki yek dīdār bīnem: Bir 'ilāc eyle ki bir dīdār görem.

کزین پس صبررا دشوار بینم K'ez-īn pes şabrrā düşvār bīnem: Ki bundan şoñra şabrı güç görürüm.

نباشد شوق دل هرگز ازین بیش Ne-bāşed şevḳ-i dil hergiz ez-īn bīş: Göñül şevḳi aşlā bundan ziyāde olmaz.

که همسایه شود یار وفاکیش Ki hem-sāye şeved yār-ı vefā-kīş: Ki vefā ṭabī'atlu yār hem-sāye ola. Ya'nī civārımda ola.

چو گیرد آب بر لب تشنه جانی Çü gîred âb ber-leb-teşne cānī: Bir cān çünkü şu tuta leb-teşne üzerine. Ya'nī şusuzluktan tutağı kurumuş kimesneniñ 'indinde çünkü bir kimesne şu tuta.

بسوزد گر نه تر سازد دهانی Bi-sūzed ger ne ter sāzed dehānī: Taḳdīr-i kelām *ter ne-sāzeddir*. Ya'nī ol leb-teşne yanar eger ağızını ıslatmazsa.

زلیخارا چو دایه مضطرب دید Zelīḥārā çü dāye muẓtarib dīd: Zelīḥāyı çünkü dāye muẓtarib gördi.

به تدبیرش بگرد خیمه گر دید Be-tedbīreş be-gerd-i ḥayme gerdīd: Aña tedbīr ile ḥayme çevresine tolaşdı.

شکافی زد بصد افسون و نیرنگ Şikāfī zed be-şad efsūn u nīreng: Yüz ḥile ve cāzūluk ile bir yarıḳ urdı.

درآن خیمه چو چشم خیمگی تنگ Der-ān ḥayme çü çeşm-i ḥaymegī teng: Ol ḥaymede ḥayme-nişīniñ gözi gibi tar. Ya'nī ol şikāf Zelīḥānıñ gözi miḳdārı idi.

زلیخا کرد از آن چشمه نگاهی Zelīḥā kerd ez-ān çeşme nigāhī: Zelīḥā ol göz kadar delikden bir naẓar eyledi.

بر آورد از دل غمدیده آهی Ber-āverd ez-dil-i ğam-dīde āhī: Ğam (S 52b) görmüş gönülden bir āh getürdi.

که واویلا عجب کاریم افتاد Ki vā-veylā 'aceb kārīm üftād: Ya'nī didi ki: Vā-veylā 'aceb bir iş baña vāki' oldı.

بسر نا برده دیواریم افتاد Be-ser nā-bürde dīvārīm üftād: Başa iletmemiş, ya'nī tamām olmamış dīvārım düşdi. Ya'nī taşavvurum ber-'aḳs oldı.

نه آنست این که من در خواب دیدم Ne ānest īn ki men der-ḥ'āb dīdem: Bu ol degildir ki ben uyḳuda gördüm.

بجست و جویش این محنت کشیدم Be-cüst ü cūyeş īn miḥnet keşīdem: Anı aramak ve istemekde bu miḥneti çekdim.

نه آنست این که عقل و هوش من برد Ne ānest īn ki 'aql u hūş-ı men бүрд: Bu ol⁸⁶⁷ degildir ki benim 'aql ve hūşumı iletdi.

عنان دل به بیهوشیم بسپرد 'Inān-ı dil be-bī-hūşīm бүs'pürd: Göñlüm (E 72b) iḥtiyārını 'aḳılsızlığa teslīm eyledi.

⁸⁶⁷ ol: - (E)

نه آنست این که گفت از خویش رازم Ne ānest īn ki güft ez-ḥ̃īš rāzem: Bu ol degildir ki kendüden baña sır didi.

ز بیهوشی بهوش آورد بازم Zi-bī-hūšī be-hūš āverd bāzem: Beni bī-hūşlukdan hūşa gerü getürdi. Ya'nī nevbet-i şānīde *ḥaḳ-ı mihr ü vefā-yı men nigeh-dār* dimesiyle dīvāne olup nevbet-i şālīşde 'Azīz-i Mışrem u Mışrem maḳāmeṣt dimesiyle ki 'aqlım yerine geldi bu ol degildir.

دریغا بخت سستم سختی آورد Dirīgā baḥt-ı süstem saḥt'ī āverd: Mübālağa ile ḥayf ki zebūn ṭālī'im ḳatılıḳ getürdi.

طلوع اخترم بدبختی آورد Ṭulū'-ı aḥterem bed-baḥt'ī āverd: Yıldızım ṭulū'ı yaramaz ṭālī'lik getürdi.

نشاندم نخل خرما خار برداد Nişāndem naḥl-ı ḥurmā ḥār ber-dād: Ḥurma ağacı dikdim diken virdi. Ya'nī mīvesi diken oldu.

فشاندم تخم مهر آزار بر داد Feşāndem toḥm-ı mihr āzār ber-dād: Muḥabbet toḥmı şaḥdım rāḥatsızlık virdi. Ya'nī şemeresi rāḥatsızlık oldu.

برای گنج بردم رنج بسیار Berāy-ı genc bürdem renc-i bisyār: Ḥazīne ḳaldırmaḳ için çok renc iletdim.

فتاد آخر مرا با اژدها کار Fütād āḥir merā bā-ejdehā kār: Āḥirü'l-emr benim işim ejdehā ile düşdi. Ya'nī ḥazīne yerine ejdehāya şataşdım.

شدم بر بوی گل چیدن بگلشن Şüdem ber-būy-ı gül çīden be-gülşen: Gül dirmek ümīdiyle gülşene gitdim. *Būy* ümīd ile ḳoḳu ma'nālarında müşterekdir. Bunda ümīd ma'nāsınadır.

سنان خار زد چنگم بدامن Sinān-ı ḥār zed çengem be-dāmen: Diken mızrāḡı elini etegime urdı.

منم آن تشنه در ریگ بیابان Menem ān teşne der-rīg-i beyābān: Ben ol susuz gibiyim ki ḳumsal ıssız şaḥrāda.

برای آب هر سویی شتابان Berāy-ı āb her sūyī şitābān: Şudan ötüri her cānibe ivici.

زبان از تشنگی بر لب فتاده Zebān ez-teşnegī ber-leb fütāde: Dili şusuzlukdan ṭutaḡı üzerine düşmüş.

لب از تبخاله موج خون گشاده Leb ez-tebhāle mevc-i ḥūn güşāde: Ṭutaḡı uçukdan ḳan ṭalgası açmış.

نماید ناگهان از دور آبم Nümāyed nāgehān ez-dūr ābem: Añsızın uzaqdan baña şu görüne. *Nāgehān* ‘Arabīde izā’-yı fücāiyye ma’nāsındır. Ya’nī füc’aten ve baqtaten ve fi’l-hāl ve der-‘aķab, Türkīsi añsızındır.

فتان خیزان بسوی آن شتابم Fütān hīzān be-sūy-ı ān şitābem: Düşerek kalkarak ol şu tarafına ivem.

بجای آب یابم در مغاکى Be-cāy-ı āb yābem der-meğākī: Şu yerine bir çukurda bulam.

زتاب خور درخشان شوره خاکی Zi-tāb-ı hūr dıraḥşān şüre-hākī: Güneş kızdırmasından yaldırcı bir şüre toprak. Ya’nī şu yerine serāb bulan susuz gibi oldum.

منم آن راحله گم کرده در کوه Menem ān rāhile güm-kerde der-kūh: Benim (E 73a) ol kimesne ki tağda göçü belürsüz itmiş. Ya’nī (S 53a) kārbandan ayru düşmüş.

زبى زادى بزير کوه اندوه Zi-bī-zādī be-zīr-i kūh-ı endūh: Azıksızlıktan guşsa tağı altında. Ya’nī nevālesi de yok.

شده باشاخ شاخ از زخم سنگم Şüde bā-şāḥ şāḥ ez-zaḥm-ı sengem: Ayağım taş zaḥmından yarıķ yarıķ olmuş.

نه پای سیر نه جای درنگم Ne pāy-ı seyr ne cāy-ı direngem: Ne yürimek ayağı var benim içün ne eğlenmek.

ز ناگه چشم خون آغشته من Zi-nāgeh çeşm-i hūn-āgeşte-i men: Der-‘aķab benim kana karışmış gözüm.

خیالى بیند از گم گشته من Ḥayālī bīned ez-güm-geşte-i men: Benim güm-geşte rāhilemden bir ḥayāl göre. *Güm-geşte* nā-bedīd olmuş demekdir.

گشایم کام سوى او دلیری Güşāyem kām-ı sūy-ı ū dilīrī: Adım açam ol göz degen hayāl cānibine bahādırlıķ ile.

بود از بخت من درنده شیرى Büved ez-baḥt-ı men derrende şīrī: Benim tāli‘imden ol bir yırtıcı arslan olur. Ya’nī rāhile yerine arslana rāst gelen yolçı gibi oldum.

منم آن بحرى كشتى شكسته Menem ān baḥrī-i keştī-şikeste: Ben ol gemiciyim ki gemisi ufanmış ola.

برهنه بر سر لوحى نشسته Berehne ber-ser-i levḥī nişeste: ‘Uryān bir taḥta üzerinde⁸⁶⁸ oturmuş ola.

ربايد هر زمان از جای موجم Rubāyed her zamān ez-cāy-ı mevcem: Taḡa her zamān beni yerimden kpar.

⁸⁶⁸ üzerinde: üstinde (S)

برد گه تا حضيض و گه بر اوجم Bered geh tā ḥaẓīẓ ü geh ber-evcem: Ba‘zı vakit nihāyet-i deryāya ve ba‘zı vakit evc-i felege iletür.

ز ناگه زورقی آید بیدیدار Zi-nāgeh zevraḳī āyed be-didār: Der-‘aḳab bir sefīne zuhūra gele.

شوم خرم کزو آسان شود کار Şevem ḥurrem k‘ez-ü āsān şeved kār: Hurrem olam ki ol zevraḳdan işi āsān olur.

چو نزدیک من آید بیدرنکی Çü nezdīk-i men āyed bī-direngī: Çünkü ol zevraḳ benim ‘indime gele eglenmeksiz.

بود بهر هلاک من نهنگی Büved behr-i helāk-i men nehengī: Beni helāk ecliyçün bir timsāh olur. Ya‘nī kayık yirine ādem yutucı balık rāst gelen ğarīḳ gibi oldum.

چو من در جمله عالم بی دلی نیست Çü men der-cümle ‘ālem bī-dilī nīst: Cümle ‘ālemde benim gibi bir ‘āşīḳ⁸⁶⁹ yokdur.

میان بیدلان بی حاصلی نیست Miyān-ı bī-dilān bī-ḥāşīlī nīst: ‘Āşīḳlar ortasında benim gibi bir ḥāşīlsız yokdur.⁸⁷⁰

نه دل اکنون بدست من نه دلبر Ne dil eknūn be-dest-i men ne dil-ber: Şimdi ne gönül elimde ne dil-ber.

از آنم سنگ بر دل دست بر سر Ez-ānem seng ber-dil dest ber-ser: Andan ötüri yüregim üzre taş, başım üzre eldir. Ya‘nī böyle külliyyen mahrūm olduğum içün yüregimi taş ile dögerim başımı elimle.

خدارا ای فلك بر من بیخشای Ḥudārā ey felek ber-men bi-baḥ’şāy: Ḥudā içün ey felek benim üzerime merḥamet eyle!

بروی من دری از غیب بگشای Be-rüy-ı men derī ez-ğayb бүğ’şāy: Benim yüzüme gaybdan bir kapu aç.

اگر ننهی بکف دامن یارم Eger nen’hī be-kef dāmān-ı yārem: Eger elime yāriñ etegini kıomayasın.

گرفتار کسی دیگر مدارم Gıriftār-ı kesī dīġer me-dārem: Beni (**E 73b**) bir ġayrı kimesneye gıriftār tütma.

بر رسوایی مدر پیراهنم را Be-rüsvāyī me-der pīrāhenemrā: Benim pīrāhenimi rüsvāylık ile yırtma.

⁸⁶⁹ ‘āşīḳ: ḥāşīlsız (S)

⁸⁷⁰ S nüshasında bu mısra bulunmamaktadır.

بدست کس میالا دامنم را Be-dest-i kes meyālā dāmenemrā: Etegimi kimesneniñ eline bulaştırma. Ya'nī kimesne beni mess eylemesün.

بمقصد دل خود بسته ام عهد Be-maḫşūd-ı dil-i ḥod besteem 'ahd: Kendü gönülümün maḫşūdı olan yār ile 'ahd bağlamışım, ya'nī nevbet-i şānīde.

که دارم پاس گنج خود بصد جهد Ki dārem pās genc-i ḥod be-ṣad cehd: Ki şaklı tutam genc-i fercimi yüz cehd ile. Ya'nī ḥazīne-i fercimi ġārāt-ı dīgerān itdirmeyem.

مسوز از غم من بی دست و پارا Me-sūz ez-ġam men-i bī-dest ü pāyrā: Ben elsiz ve ayaksız ġamdan yakma.

مده بر گنج من دست اژدهارا Me-dih ber-genc-i men dest ejdehārā: Ḥazīnem üzerine ejdehā içün el virme.

ازین سان تا بدیری زاری داشت Ez-īn sāl tā be-dīrī zāriyī dāşt: Bu üslūbdan ġāyetde giclige dek zārīlık tutdı, (S 53b) ya'nī çok zamān buncılayın süznāk sözleri diyüp inildiler eyledi.

هر مژه خونباری داشت Zi-nūk-ı her müje ḥün-bāriyī dāşt: Her kirpik okından kan yağdırıcılık tutdı.

همی نالید از جان و دل چاک Hemī-nālīd ez-cān u dil-i çāk: Pāre pāre olan cān u gönülden inilerdi.

همی مالید روی زرد بر خاک Hemī-mālīd rüy-ı zerd ber-ḥāk: Sarı yüzini, ya'nī 'aşqdan şaralmış yüzini toprağa sürerdi. Ba'zı nüshada zerd yerine ez-derd vāḳı' olmuş. Ya'nī 'adem-i vişāl-i cānān derdinden yüzini yirlere sürerdi.

در آمد مرغ بخشایش به پرواز Der-āmed murġ-ı baḫşāyiş be-pervāz: Baḫşāyiş-i İlāhī murġı pervāza geldi. Ya'nī Bār-ı Ḥudādan aña iḥsān irişdi.

سروش غیب دادش ناگه آواز Sürüş-ı ġayb dādeş nāgeh āvāz: Nā-ġāh ġayb melegi aña āvāz virdi. Ya'nī hātiften bir nidā geldi.

که ای بیچاره روی از خاک بر دار Ki ey bīçāre rüy ez-ḥāk ber-dār: Ki ey bīçāre! Muẓtar ve muẓtarib olma, yüzini toprakdan ҡaldır!

کزین مشکل ترا آسان شود کار K'ez-īn müşkil türā āsān şeved kār: Ki bu müşkilden saña iş āsān olur. Ya'nī āḫirü'l-emr vāşıl-ı cānān olursın.

عزیز مصر مقصود دلت نیست 'Azīz-i Mısr maḫşūd-ı dilet nīst: 'Aziz-i Mısr seniñ gönülün maḫşūdı degildir.

ولی مقصود بی او حاصلت نیست Velī maḫşūd bī-ū ḥāşilet nīst: Velīkin 'azīzsiz maḫşūduñ ḥāşıl degildir.

Ez-ū ḥ'āhī cemāl-i dūst dīden: O 'azīzden, ya'nī anīñ sebebiyle cemāl-i dostı görseñ gerek.

V'ez-ū ḥ'āhī be-maḳṣūdet resīden: Ve ol 'azīzden maḳṣūduña irişseñ gerek.

Me-bād ez-şoḥbet-i vey hīç bīmet: Anīñ şoḥbetinden saña hīç ḳorḳu olmasun. (E 74a)

K'ez-ū māned selāmet ḳufl-ı sīmet: Ki seniñ gümüş kilidiñ andan selāmet ḳalur.

Ḳilīdeşrā būved dendāne ez-mūm: Anīñ anaḥtarınıñ dişleri bal mūmından olur. Ya'nī 'innīndir ve zekeri geñşekdir.

Būved kār-ı kilīd-i mūm ma'lūm: Mūm anaḥtarıñ işi ma'lūm olur. Ya'nī mūm anaḥtarıñ pūlād kilide te'sīri olmaz. *Kilīd* Fārsīde miftāḥ ma'nāsındır ammā Türkīde ḳufla dirler.

Çi ḥācet gevheretrā dāştēn pās: Ne ḥācet gevher-i ferciñi şaklı tūtmāḳ.

Zi-nerm āhen neyāyed kār-ı elmās: Yumuşak demirden gelmez elmās işi. Ya'nī gevher elmāsla delinūr, demūr ile delinmez ve buncılayın metīn ḳal'a yumuşaklık ile feth olunmaz. Ḥāşılı 'azīzden ḳorḳma, 'āḳıbet seniñ gevheriñ elmās-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām ile delinse gerekdir.

Çü ez-ḥār-ı tereş dādēnd sūzen: Çünki 'azīze yaş dikenden igne virdiler.

Çi sāl gerded be-ḥārā baḥye efken: Ḥārā-nām ḳumaşa ne üslūb ile dikiş şalıcı olur. Ya'nī arḳalı ḳavī ve ḳatı ḳumāşa tāze dikenden olan igneniñ te'sīri olmadığı gibi 'innīn 'azīziñ yumuşak zekeri daḥı seniñ girāmī gevher-i ferciñe te'sīr eylemez.

Çü bāşed āstīn ez-dest ḥālī: Çünki āstīn elden ḥālī ola. Ya'nī cāmeniñ yeñi içinde el olmaya.

Neyāyed z'āstīn ḥaṇçer-sigālī: Gelmez āstīnden ḥaṇçer fikürlülük. Ya'nī āstīn ki elden tehī ola andan ḥaṇçer⁸⁷¹ (S 54a) çekiliriñ endīşesi taşavvur olunmaz.

⁸⁷¹ Fikürlülük. Ya'nī āstīn ki elden tehī ola andan ḥaṇçer: - (S)

Zelīhā çün zi-ğayb īn müjde biş'nūd: Zelīhā çünki gaybdan bu müjdeyi işitdi.

Be-şükrāne ser-i ḥod ber-zemīn sūd: Aña şükrāne kendü başını yer üzerine sürtdi.

Zebān ez-nāle vü leb ez-fiğān best: Dilini inlemeden ve tutağını fiğāndan bağıladı. Ya'nī sākite oldı.

Çü gonce ḥorden-i ḥünrā miyān best: Tomurcuğ gül gibi kan yemege bil bağıladı. Ya'nī sırrı ketm eyledi.

Zi-ḥūn ḥorden demī bī-ğam nemī-zed: Yürek kanını yemekden ğamsız bir nefes urmazdı. Ya'nī bir nefes ğamdan ḥālī olmazdı.

Zi-ğam mī-suḥt ammā dem nemī- zed: Ğamdan yanardı ammā nefes urmazdı. Ya'nī sırrını izhār eylemezdi.

Be-reh mī-būd çeşm-i intizāreş: Zelīhānıñ intizār gözi yolda idi.

Ki key īn 'uḳde büg'şāyed zi-kāreş: Ki (E 74b) ne zaman bu 'uḳde açılır anıñ işinden.

Der-āmeden-i Zelīhā hem-rāh-ı 'azīz-i Dāstān-ı dīger neşr مصر عزیز همراه زلیخا آمدن در Mısr: Zelīhā 'azīz-i Mısrā yoldaş olup gelmek beyānındadır. و بیرون آمدن مصریان و طبقهای Ve bīrūn āmeden-i Mışriyān ve ṭabakahā-yı nişār ber-'amārī-i Zelīhā efşānden: Ve ahālī-i Mısr ṭaşra gelmek ve şacı ṭabaklarını Zelīhānıñ miḥaffesi üzerine saçmak beyānındadır.

Seḥergāhān ki zed çarḥ-ı mükevkeb: Seḥer vaḳti ki yıldızlanmış felek urdı.

Zi-zerrīn kūs kūs-ı riḥlet-i şeb: Altunlı kūsdan göç gicesiniñ kūsını. *Kūs* ṭabl-ı kebīr ki kārbān ḥalkı seḥerleyin göç vaḳtinde ururlar. Ya'nī güneş ṭulū' eyleyüp gice riḥlet eyledi. Güyā giceleyin felekde yıldızların zühürü bir kārbān idi. Güneşin ṭulū'ıyla ol kārbān göçdi. Nitekim Zelīhā daḥı 'azīz-i Mısr ile göçse gerekdir.

Kevākib nīz maḥfil ber-şikestend: Yıldızlar daḥı meclisi şındırdılar.

Be-hem-rāhī-i şeb maḥmil bi-bestend: Giceye yoldaşlık ile yük bağıladılar. Ya'nī anlar daḥı göçdiler.

Şüd ez-raḥşānī-i ān zer-feşān kūs: Ol altun saçıcı kūsūñ, ya'nī güneşin ıldıramasından oldı.

Be-reng-i perr-i tūtī dümm-i tāvūs: Tāvūsuñ kıyruğı tūtīniñ kanādı renginde. Çünkü tūtīniñ kanādı gök ve yek-reng olup tāvūsuñ kıyruğı envā‘-ı elvānla münakkaş olur. Nāzım-ı merhūm şehir vaqtı anıñ kevākibi gidüp yek-reng olmasını aña teşbīh ider. Hāşılı gice içinde felek yıldızlar ile tāvūs kıyruğı gibi münakkaş ve müzeyyen iken şemsiñ tūlū‘ıyla kevākib pinhān olup tūtī kanādı gibi sāde kaldı.

‘Azīz āmed be-ferr-i şehryārī: ‘Azīz pādīşāhlık devleti ve kuvvetiyle geldi.

Nişānd ez-ḥayme mehrā der-‘amārī: Ay yüzli Zelīḥāyı ḥaymeden çıkardup miḥaffede dikdi. Ya‘nī miḥaffede oturdı.

Sipehrā ez-pes ü pīş ü çep ü rāst: ‘Askeri eñseden ve öñden ve şoldan ve şağdan.

Be-āyīnī ki mī-bāyist ārāst: Bir kanūnile ki gerek idi bezedi. Ya‘nī kendüleriniñ āyinlerince ‘askeri tertīb ve tezyīn eyledi.

Zi-çetr-i zer be-farq-ı nīk-baḥtān: Altun çadırdan eyü (E 75a) tāli‘lūleriñ başına.

Bi-pāşed sāye-i zerrīn dıraḥtān: Ayağa gitdi altunlı (S 54b) ağaçların gölgesi. Ya‘nī zer ü zīvere ğarq olan serv kāmetli gulāmların altun külāhlarınıñ gölgesi hırāmān oldukları hālde ayaklarına düşerdi.

Muraşşa‘ zīn be-pāy-ı her dıraḥtī: Cevāhırle müzeyyen eyer her bir serv kāmetli maḥbūbuñ altında.

Şüde mesned berāy-ı nīk-baḥtī: Söykenecek olmuş bir eyü tāli‘li ecliyçün.

Dıraḥt u sāye vü mesned revāne: Serv kāmetli gulāmlar ve sāyeleri ve mesnedleri gidici idiler.

Nişeste nīk-baḥt ender-miyāne: Eyü tāli‘lü Zelīḥā veyā ‘azīz veyā her bir gulām ortada oturmuş idi.

Ṭarāb-sāzān nevāhā sāz kerdend: Şādlık düzüci muṭribler nağmeleri düzdi ve koşdılar.

Şütürbānān ḥudī āğāz kerdend: Deveciler deveyi tegannī ile sürmege şürū‘ eylediler.

Şüd ez-bāng-i ħudī vü gulğul-ı lahn: Ĥudī āvāzından ve lahn gulğulından oldu. *Lahn* ĥüsn-i şavt ile āvāze kılmağa dirler.

فلکهارا طبق پر دشت را صحن Felekhārā ṭabaḳ pūr deştrā şahn: Feleklerin ṭabaḳı ve şahrānıñ şahānı ṭolu. Ya‘nī ol rāḥle içinde olan envā‘-ı nağāmātdan ṭabaḳāt-ı āsmān ve rūy-ı zemīn ṭobṭolu oldu.

ز بس رفتار کز اسب و شتر بود Zi-bes reftār k’ez-esb ü şütür būd: Çok yürüyişden ki atdan ve deveden var idi.

در و دشت از هلال و بدر پر بود Der ü deş ez-hilāl u bedr pūr būd: Dere ve düz hilālden ve bedr-aydan ṭolı idi. Ya‘nī at izi hilāl şeklinde ve deve izi bedrlenmiş ay şeklinde olup ol izler ile şahrālar ṭobṭolu idi.

گهی کندی بهر سو از تک و پوی Gehī kendī be-her sū ez-tek ü pūy: Ba‘zı kerre ḳazardı her cānibe yilmekden ve segirtmekden.

هلال از زخم ناخن بدر را روی Hilāl ez-zaḥm-ı nāḥun bedrrā rūy: Hilāl tırnaḳ yarasından bedriñ yüzini. Ya‘nī bedr-ay şeklinde olan deve izi üzerine hilāl şeklinde olan at izi vāḳi‘ olup bedri bozulurdu.

گهی طالع شدی فرخنده بدری Gehī ṭālī‘ şüdī ferḥunde bedrī: Ba‘zı vaḳit ṭālī‘ olurdu bir mübārek bedr.

هلال از وی شدی ناچیزی قدری Hilāl ez-vey şüdī nā-ḳizī ḳadrī: Hilālīñ ḳadri ol bedrden lā-şey olurdu. Ya‘nī at izi üzre deve izi vāḳi‘ olmağla gūyā bedr-ayıñ ṭulū‘ıyla hilāl maḥv olurdu.

زمینرا کرده ریش اسب از سم خویش Zemīnrā kerde rīş esb ez-süm-i ḥıṣ: Yeri mecrūḥ eylemiş idi at kendi tırnağından. (E 75b)

کف پای شتر مرهم بر آن ریش Kef-i pāy-ı şütür merhem ber-ān rīş: Deveniñ ayağı altı ol yara üzerine merhem olmuş idi. Ya‘nī atıñ tırnağıyla ḳazınan yer deve ṭabanıyla düzlenüp gūyā deve ṭabanı ol yaraya merhem olurdu.

پی مست آهوان زین نشیمن Pey-i mest āhuvān-ı zīn-niṣīmen: Eyerde oturucı geyik gibi mest maḥbūblar ecliyçün.

صهیل باد پایان ارغنون زن Şahīl-i bād-pāyān erğanūn-zen: Yıl ayaklularıñ şadāsı erğanūn-nām sāzı urucı idi. Ya‘nī ol rāḥile ahālisine atlarıñ āvāzı erğanūn şadāsı gibi te’şīrli idi.

پی اسوده گانی هودج ناز Pey-i āsūdegānī hevdec-i nāz: Nāz miḥaffesinde rāḥat idiciler ecliyçün.

نغیر ساربانان پرده پرداز Nefir-i sārbanān perde-perdāz: Devecilerin nefiri mūsikī perdesine şūret virici idi. *Nefir* borı ile feryād ma'nalarında müşterekdir. Bunda ikisi de muhtemeldir.

کنیزان زلیخا خرم و خوش Kenizān-ı Zelīhā hurrem ü hoş: (S 55a) Zelīhānıñ kıraqları hoş ve hurrem olup sevinirler idi.

که رست از دیو هجران آن پری وش Ki rest ez-dīv-i hicrān ān perīveş: Ki ol perī gibi hüs-n-dār Zelīhā ayruluq cinninden kırtuldı, gūyā ayruluq bir cin idi, Zelīhāyı tıtarđı. Andan kırtuldı ve nā'il-i merām oldu.

عزیز و اهل او هم شادمانه 'Aziz ü ehl-i ü hem-şādmāne: 'Aziz ve anıñ ehl-i beyti sürür ve cünbişde idiler.

که شد زینسان بتی بانوی خانه Ki şud z'ın sāl bütī bānū-yı hāne: Ki buncılayın bir maḥbūb bizim hānımızing ḥatunı oldu.

زلیخا تلخ عمر اندر عماری Zelīhā telḥ- 'ömr ender 'amārī: Zelīhā miḥaffe içinde 'ömri acı idi. رسانده بر فلک فریاد و زاری Resānde ber-felek feryād u zārī: Feryād ve zārīligi felek üzerine irişdirmiş idi.

که ای گردون مرا زینسان چه داری Ki ey gerdūn merā z'ın sāl çī dārī: Ki ey felek beni buncılayın niçün tıtarısn?

چنین بی صبر و بی سامان چه داری Çünin bī-şabr u bī-sāmān çī dārī: Buncılayın şabırsız ve rāḥatsız niçün tıtarısn?

ندانم در حق تو من چه کردم Ne-dānem der-ḥaḳ-ı tū men çī kerdem: Bilmem seniñ ḥaḳḳında ben ne itdim?

که افکندی چنین در رنج و دردم Ki efkendī çünin der-renc ü derdem: Ki buncılayın bıraḳdıñ beni derde ve rence.

نخست از من بخوابی دل ربودی Nūḥust ez-men be-h'ābī dil rūbūdī: Evvel benden bir uyḳu ile göñül ḳapdın.

به بیداری هزارم غم فزودی Be-bīdārī hezārem ḡam füzūdī: Uyanıklıḳda baña bing ḡam arturdıñ.

که از دیوانکه بندم نهادی Geh ez-dīvānegī bendem nihādī: Ba'zı vaḳit dīvāneligimden baña bend ḳodıñ.

که از فرزانیگی بندم گشادی Ki ez-ferzānegī bendem ḡuşādī: Ba'zı vaḳit 'aḳıllulugumdan bendimi (E 76a) açdıñ.

چو شد از تو شکست خود درستم Çü şüd ez-tü şikest-i ĥod dūrūstem: Çünkü senden benim
 şınıgım dūrūst olup şağlandı. Ya'nī çünkü nevbet-i şālīşde 'aqlım kendüme geldi.
 خطا کردم که از تو چاره جستم Ḥaṭā kerdem ki ez-tü çāre cūstem: Ḥaṭā itdim ki senden çāre
 istedim.
 چه دانستم که وقت چاره سازی Çi dānistem ki vaqt-i çāre-sāzī: Ne bileydim ki çāre düzücilik
 vaqtı.
 ز خان و مان مرا آواره سازی Zi-ḥānūmān merā āvāre-sāzī: Ev barkdan beni āvāre eylersin.
 مرا بس بود داغ بی نصیبی Merā bes būd dāğ-ı bī-naşībī: Baña naşībıslık ve cānāna
 kavuşmamak dāğı yeter idi.
 فزون کردی برآن درد غریبی Füzūn kerdī ber-ān derd-i ġarībī: Arturdıñ ol dāğ üzerine
 ġarīblik derdini.
 چو باشد جان گدازی چاره سازیت Çü bāşed cān-güdāzī çāre-sāzīt: Çünkü seniñ çāre düzüciligiñ
 cān eridicilik ola.
 معاذالله چه باشد جان گدازیت Ma'āza'llāh çi bāşed cān-güdāzīt: Şıgınıırım Allāhu te'ālāya
 seniñ cān eridiciliğiñ ne olur?
 منه در ره دگر دام فرییم Me-nih der-reh diger dām-ı firībem: Bir dağı yoluma aldamak tuzağı
 koma.
 میفکن سنگ بر جام شکیم Meyefken seng ber-cām-ı şekībem: Şabrım şışesi üzerine taş
 bırakma.
 دهی وعده کزین پس کام یابی Dihī va'de k'ez-īn pes kām yābī: Va'de virirsin ki bundan soñra
 murād bulursun.
 وزان آرام جان آرام یابی V'ez-ān ārām-ı cān ārām yābī: Ve ol cān rāḥatlandırıcı cānāndan
 rāḥat bulursun.
 بدین وعده بغایت شادمانم Bedīn va'de be-gāyet şādmānem: Bu va'de ile ziyāde mesrūrum.
 ولی کز بختم این باشد چه دانم Velī k'ez-baḥtem īn bāşed çi dānem: Velīkin eger baḥtım bu
 olursa ne bilem.
 زلیخا با فلك این گفت و گو داشت Zelīḥā bā-felek īn güft ü gū dāşt: Zelīḥā felege bu güft ü
 gūyī tutardı.
 که آن بر داشت را آمد فرو داشت Ki ān ber-dāştrā āmed fūrū dāşt: Zīrā ol yuḡaru ḡaldırılmışı
 felek aşāğā şalıcı geldi. Ya'nī rū'yāda cānānı 'azīz-i Mışram diyü ḡaber virdi. Ḥālen
 ḡilāfı zuḡūr eyledi ve (S 55b) ol zuḡūr ḡilāf-ı felekden oldı.

بر آمد بانگ ره دانان بتعجیل Ber-āmed bāng-ı reh-dānān be-ta‘cīl: Yol bilicilerin āvāzı ta‘cīl ile geldi.

که اینک شهر مصر و ساحل نیل Ki īnek šehr-i Mıšr u sāhil-i Nīl: Ki işte Mıšr şehri ve Nīl kenārı.

هزاران تن سواره با پیاده Hezārān ten-süvāre bā-piyāde: Niçe bing ten atlu yaya ile.

خروشان بر لب نیل ایستاده Ḥurūšān ber-leb-i Nīl īstāde: Gürüldi iderek Nīl kenārında тұrmuş idi.

’عزیز مصررا در حق گزاری Azīz-i Mıšrrā der-ḥaḳ güzārī: ‘Azīz-i Mıšrın anlarıñ üzerine terettüb iden ḥaḳḳını ödemek için.

بکف بهر نثار آن عماری Be-kef behr-i nišār-ı ān ‘amārī: Ellerinde ol miḥaffeye saçı ecliyçün.

طباقهای زر از زر و درم پر Ṭabaḳhā-yı zer ez-zerr ü direm pür: Altundan ve gümüşden dolu altun tabaḳlar.

طباقهای دیگر از گوهر و در (E 76b) Gevherden ve incüden dolu ḡayrı tabaḳlar.

گهر ریزان صاحب نثاران Güher rīzān šāhib-i nišārān: Güher dökücü idiler anıñ üzerine saçı šāhibleri.

چو بر طرف چمن بر غنچه باران Çü ber-ṭarf-ı çemen ber-ğonce bārān: Çemen tarafında gonce üzerine yağmur dökülür gibi. *Ṭarf* žarūret-i šī‘r için sükün-ı rā ile okunur.

ز بس کفها زر و گوهر فشان شد Zi-bes kefhā zer ü gevher-fešān şüd: Çok ellerden altun ve gevher saçılıcı oldu.

عماری درزر و گوهر نهان شد ‘Amārī der-zer ü gevher nihān şüd: Miḥaffe altunda ve gevherde gizlü oldu.

نمی آمد ز گوهر ریز مردم Nemī-āmed zi-gevher-rīz merdüm: Halkıñ cevāhir döküciliginden gelmezdi.

درآن ره مرکبانرا بر زمین سم Der-ān reh merkebānrā ber-zemīn süm: Ol yolda merkübātıñ yir üzerine tırnağı. Ya‘nī saçınıñ keşretinden atlarıñ ve develeriñ ayağı yire gelmeyüp saçı üzerinden giderdi.

چو گشتی سم اسبی افکن Çü geştī sümm-i esbī āteş-efken: Çünkü bir atıñ tırnağı āteş şalıcı olaydı.

ز لعل و نعل بودی سنگ و آهن Zi-la‘l ü na‘l būdī seng ü āhen: La‘lden ve na‘ldan taş ve demir olurdu. Ya‘nī saçı olan la‘l çakmak taşı ve at na‘lı çakmak demiri olup na‘l la‘le⁸⁷² takındıkda âteş päreler perrân olurdu.

همه صفها کشیده میل در میل Heme şafhā keşīde mīl-der-mīl: Dükeli şaflar mīl mīl içinde gelmiş idi. Ya‘nī şafın ini bir mīl ve uzunı bir mīl idi. *Mīl* bir fersahın üç bahşda bir bahşına dirler. *Fersah* on iki bing adımdır ve her adım üç kademdir. Pes her fersah otuz altı bing kadem ve bir mīl dört bing adım yāhud on iki bing kadem olur. Hāşılı Zelīhāyı istikbāl iden āhālī-i Mısr Nīl kenārında şaf-ender-şaf olup her şafın ini dört bing adım ve uzunı dört bing adım yer cem‘ olmuşlar idi.

نثار افشان گذشتند از لب نیل Nişār efşān gūzeštend ez-leb-i Nīl: Nīl kenārından saçı saçarak mūrūr eylediler.

به نیل اندر شد از درهای شاهی Be-Nīl ender şūd ez-dürhā-yı šāhī: Pādişāhāne incülerden Nīl içinde oldı.

چو پر گوهر صدف هر گوش ماهی Çü pür-gevher şadef her gūş-ı mähī: Her balık kulağı gevher ile tolu şadef gibi. Ya‘nī Zelīhānıñ қоçısı üzerine olan saçı berri ve bahri toldurdu.

Şūd ez-bezl-i direm-rīzān-ı bisyār: Çok akçe dökücilerin nihāyetsiz akçe saçmalarından oldı.

نهنگش تیز چون ماهی درم وار Nehengeş tīz çün mähī diremvār: Ol Nīlde olan timsāhlar balık gibi akçelü. *Timsāh* bir büyük cānverdir ki deryāda olur. Ādem (E 77a) yudar, gövdesi sāde olur. Balık ise pūla garq olduğından (S 56a) gūyā tamām-ı gövdesi akçe ile toludur. Timsāh dahı öylece oldı dimekdir.

بدین آرایش شاهانه رفتند Bedīn ārāyiş-i šāhāne reftend: Bu pādişāhāne zīnet ile gitdiler.

بدولت سوی دولتخانه رفتند Be-devlet sūy-ı devlethāne reftend: Devlet ile ‘azīziñ devlethānesi tarafına gitdiler.

سرایی بلکه در دنیا بهشتی Serāyī belki der-dünyā behiştī: Ol hāne bir sarāy idi, belki dünyāda bir cennet idi.

زفرشش ماه خشتی مهر خشتی Zi-ferşeş mäh hıştī mihr hıştī: Anıñ döşemesinden ay bir kerpiç ve gün bir kerpiç idi. Ya‘nī bir kerpici altun ve bir kerpici gümüş idi.

⁸⁷² la‘le: la‘l (S)

در آن دولت سرا تختی نهاده Der-ān devletserā tahtī nihāde: Ol devletserāda bir taht koyulmuş idi.

بزیبایی زهر تختی زیاده Be-zībāyī zi-her tahtī ziyāde: Yaraşıklıkda her bir tahtdan ziyāde idi. درو برده بکار استاد زرکار Der-ū būrde be-kār üstād-ı zer-kār: Kuyumcı üstād ol tahtda işe iletmiş idi. Ya‘nī harc eylemiş idi.

پی گوهر فشانی زر بخوار Pey-i gevher feşānī zer be-ḥarvār: Gevher saçmak için altunı işek yükiyle. Ya‘nī ol tahta cevāhir kondurmak için yükler ile altun şarf eylemiş idi.

بپای تخت زر مهدش رساندند Be-pāy-ı taht zer-mehdeş resāndend: Tahtın ayağına altun beşik iriştirdiler.

گهروارش بتخت زر نشاندند Gühervāreş be-taht-ı zer nişāndend: Güher gibi Zelīḥāyī altun tahta dikdiler ve oturdılar.

ولی جانیش ز داغ دل نرسته Velī cāneş zi-dāğ-ı dil ne-reste: Velīkin Zelīḥānın cānı gönül dāğından kurtulmamış idi.

از آن زر بود در آتش نشسته Ez-ān zer būd der-āteş nişeste: Ol altun tahtdan āteşde oturmuş idi. Ya‘nī altun taht aña cehennem idi.

مرصع تاج بر فرقش نهادند Muraşşā‘ tāc ber-farkeş nihādend: Mücevher tācı anıñ başı üzre kodılar.

میان تخت و تاجش جلوه دادند Miyān-ı taht u tāceş cilve dādend: ‘İndinde olan perestārān taht ve tāc ortasında aña cilve virdiler ve envā‘-ı hīzmetler eylediler.

ولیکن بود از آن تاج گران سنگ Velīkīn būd ez-ān tāc-ı girān seng: Velīkīn Zelīḥā ol ağır kıymetlü tācdan idi.

بزیر کوه از بار دل تنگ Be-zīr-i kūh ez-bār-ı dil-i teng: Tar gönli yükiñden tağ altında. Ya‘nī gönli münkabız olduğından tāc-ı girāmī anıñ başı üstinde bir kūh-ı endūh idi.

فشاندندش بتارک گوهر انبوه Feşāndendesh be-tārek gevher enbūh: Anıñ tepesine gevheri bölük ile saçdılar.

ولی بود آن بر و باران اندوه Velī būd ān ber-ū bārān-ı endūh: Velīkīn ol gevher saçısı üzerine guşşa yağmurı oldu.

ز گوهرها که بردی خور از آن رشک Zi-gevherhā ki būrdī ḥūr ez-ān reşk: Ol gevherlerden ki ḥūrī andan gayret iletür idi.

بچشمش در نیامد جز در اشک Be-çeşmeş der-neyāmed cüz dūr-i eşk: (E 77b) Zelīḥānıñ gözine gelmezdi göz yaşı incüsinden gayrı.

کسی کش دل ز هجران لخت لختست Kesī keš dil zi-hicrān laht lahtest: Bir kimesne ki hicrāndan anıñ yüregi pāre pāredir.

ز بد بختیست گر مائل بختست Zi-bed-bahtīst ger mā'il be-tahtest: Eger tahta mā'il olursa bed-bahtlıkdandır.

در آن میدان کرا باشد سر تاج Der-ān meydān kirā bāšed ser-i tāc: Ol 'aşk meydānında kime tāc başı olur. Ya'nī 'āşık nice başına tāc giyinür.

که صد سرمیرود آنجا بتاراج Ki şad ser mī-reved āncā be-tārāc: Ki yüz baş ol 'aşk yerinde yağmaya gider.

چو چشم از اشک نومیدی بود پر Çü çeşm ez-eşk-i nevmīdī büved pür: Çünkü göz mahrūmluk eşkiyle tolu ola. Ya'nī mahrūmlukdan gözi yaş ile tola.

کجا باشد درو گنجایش در Kücā bāšed der-ū güncāyiş-i dūr: Ol gözde incüye kında güncāyiş olur. *Güncāyiş* bir köşede oturmaqdır. Ya'nī göz yaşıyla incü bir yirde (S 56b) cem' olmaz. Hāşılı 'āşık incüye ve zīnete mā'il olmaz.

Ömr güzerāniden-i Zelīhā عمر گذرانیدن زلیخا در مفارقت یوسف علیه السلام Dāstān-ı dīger neşr der-müfāraḳat-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām: Zelīhā 'ömrini Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ müfāraḳatında geçürmek beyānındadır. Ve te'essüf و تأسف خوردن برآن مدی اللیالی والایام Ve ol müfāraḳat üzerine taḥassür yemek ve maḥzūn olmaḳ eyyām ve leyālī gāyetince.

چو دل با دلبری آرام گیرد Nazm Çü dil bā-dil-berī ārām gīred: Çünkü gönül bir dil-ber ile ārām tuta.

زوصل دیگری کی کام گیرد Zi-vaşl-ı dīgerī key kām gīred: Bir āḫeriñ vaşlından ne zamān murād tutar?!

کجا پروانه پرد سوی خورشید Kücā pervāne perred sūy-ı ḫūrşīd: Kında pervāne güneş cānibine uçar?

چو باشد سوی شمعش روی امید Çü bāšed sūy-ı şem'eş rüy-ı ümmīd: Çünkü anıñ ümmīdi yüzi yanar mūm tarafına ola.

نهی صد دسته ریحان پیش بلبل Nihī şad deste reyḫān pīş-i bülbul: Yüz deste reyḫān bülbul öñine kıyasın.

نخواهد خاطرش جز نکبت کل Ne-ḫ'āhed ḫāṭireş cüz nükhet-i gül: Anıñ ḫāṭırı gül kıokusından ḡayrı istemez.

ز مهر آتش چو در نیلوفر افتد Zi-mihr āteş çü der-nīlūfer üfted: Güneşden āteş çünkü nīlūfere düşdi.

تمنای مهش کی در خور افتد Temennā-yı meheş key der-ħor üfted: Ay temennāsı ne vakit aña lāyık düşdi. Ya‘nī nīlūfer-nām çiçek ki güneşe ‘āşıkdır, ayı ne vakit ārzū eyler veyā aña iltifāt eyler?!

چو خواهد تشنه جانی شربت اب Çü ħāhed teşne cānī şerbet-i āb: Çünki bir şusuz cān şu şerbeti isteye.

نیفتد سودمندش شکر ناب Neyüfted sūdmendeş şekker-i nāb: Aña şāfī şeker fā’idelü düşmez ve ‘indinde maqbūl olmaz.

زلیخا را در آن فرخنده منزل Zelīḫārā der-ān ferḫunde menzil: Zelīḫā (E 78a) için ol mübārek menzilde.

همه اسباب حشمت بود حاصل Heme esbāb-ı ḥaşmet būd ḥāşıl: Dükeli ululuk sebepleri ḥāşıl idi.

غلامی بود پیش او عزیزش Ğulāmī būd pīş-i ū ‘azīzeş: ‘Azīz-i Mısr anıñ öñinde bir ğulām idi.

نبود از مال و زر گم هیچ چیزش Ne-būd ez-māl u zer güm hīç çīzeş: Māldan ve altundan hīç nesne nokşān degil idi.

پرستاران گل بوی و گل اندام Perestārān-ı ğül-būy u ğül-endām: Ğül koḫulı ve ğül endāmlı perestārılar.

پرستاریش را بی صبر و آرام Perestārīşrā bī-şabr u ārām: Zelīḫāyā perestārılık için şabırsız ve ḫarārsız idiler. *Perestār* ta‘zimen gelüp ekābiri selāmlayan kimesneye dirler. Ma‘nā-yı Türkīsi ṭapu getürücü dımeḫdir.

کنیزان دل آشوب و دل آرای Kenīzān-ı dil-āşüb u dil-ārāy: Göñli fitnelendirici ve göñli bezeyici kırnaḫlar.

پی خدمتگری ننشسته از پای Pey-i ḫizmetgerī nen’şeste ez-pāy: Ḫizmet idicilik ecliyçün ayaḫdan oturmamış idi.

غلامان قصب پوش و کمر بند Ğulāmān-ı ḫaşab-pūş u kemer-bend: Ḫaşab örtünücü ve kemer bağlayıcı, ya‘nī nergisīn ḫabā cāmelü ğulāmlar. Nitekim bunuñ tafşılı mürūr eyledi. Bu mışrā‘ mübtedā, *mukīmān-ı ḫarem* mışrā‘ı anıñ ḫaberidir.

زسر تا پای شیرین چون نی قند Zi-ser-tā-pāy şīrīn çün ney-i kand: Şeker ḫamış gıbi başdan ayaḫa dek ṭatlu.

سیه فامان از عنبر سرشته Siyehfāmān-ı ez-‘anber-sirişte: ‘Anberden yoḡrulmuş siyeh renklüler. Bu mışrā‘ mübtedā *emīnān-ı ḫarem* mışrā‘ı anıñ ḫaberidir.

ز شهوت پاک دامن چون فرشته Zi-şehvet pāk dāmen çün firişte: Melek gibi etekleri şehvetden pāk. Ya'nī ḥadd-i bülūğa irmemişler yāhud buruqdurlar. Nitekim zengīler gürūhı böyle olur.

مقیمان حرم در پاک بازی Muḳīmān-ı ḥarem der-pāk bāzī: Ol kaşab-püş gulāmlar Zelīḥānīñ ḥareminiñ muḳīmī idiler. Eyü nazarlulukda. Ya'nī anlarda bir yaramaz endīşe (S 57a) mutaşavver degil idi.

امینان حرم درکار سازی Emīnān-ı ḥarem der-kār-sāzī: Ol siyehfām zengīler Zelīḥānīñ ḥareminde emīn idiler iş düzücilikde ve muvāfaḳatda.

ز خاتونان مصری هم‌نشینان Zi-ḥātūnān-ı Mıṣrī hem-niṣīnān: Mıṣrī ḥatunlardan berāber oturucı idiler. Ya'nī bānūvān-ı Mıṣrdan bir niçe ḥatun Zelīḥāya dem-sāz idiler.

برعنایی و خوبی نازنینان Be-ra'nāyī vü ḥübī nāzenīnān: Ra'nālīk ile ve güzellik ile güvenici idiler.

همه هم‌قامت و همزاد با او Heme hem-ḳāmet ü hem-zād bā-ū: Dükeli ḳāmetleri bir ve yaşları bir idi Zelīḥā ile.

ز ذوق هم‌نشینی شاد با او Zi-zevḳ-i hem-niṣīnī ṣād bā-ū: Zelīḥā ile berāber oturıcılık zevḳinden ṣād idiler.

زلیخا با همه در صفه یار Zelīḥā bā-heme der-şuffa-i yār: Zelīḥā cümlesiyle muşāḥib şuffesinde ve meclisinde idi.

که یکسان باشد آنجا یار و اغیار Ki yeksān bāşed āncā yār u aġyār: (E 78b) Ancılayın meclis ki yār ve aġyār anda berāber olur.

بساط خرمی افکنده بودی Bisāt-ı ḥurremī efkende būdī: Şādlık döşegini bırakmış idi.

درون پُر خون و لب پر خنده بودی Derūn pür-ḥūn u leb pür-ḥande būdī: Derūnı ḳan ile ṭolu ve ṭutaġı ḥande ile ṭolu idi.

بظاهر باهمه گفت و شنو داشت Be-zāḥir bā-heme ġuft ü şinev dāşt: Zāhirde cümle ile dime ve işitme tutar idi. Ya'nī herkes ile şoḥbet eyler idi.

ولی دل جای دیگر در گرو داشت Velī dil cāy-ı dīġer der-girev dāşt: Velīkin göñli ġayrı yirde rehinde tutar idi. Ya'nī rü'yada gördiġi cānānın sevdāsıyla idi.

لبش با خلق در گفتار می بود Lebeş bā-ḥalḳ der-ġuftār mī-būd: Ṭutaġı ḥalḳ ile tekellümde idi.

ولی جان و دلش بایار می بود Velī cān u dileş bā-yār mī-būd: Velīkīn cān u göñli yār ile idi.

از آن بار گران در شادی و غم Ez-ān bār-ı ġirān der-şādī vü ġam: Ol ağır yükden. Ya'nī 'aşḳdan şādlıkda ve ġamda.

محکم نبودش با کسی پیوند Ne-būdeš bā-kesī peyvend-i muḥkem: Kimesne ile muḥkem ittišālī yok idi. Ya'nī 'aşkı 'aşk-ı ittišāle māni' idi.

Be-šūret būd bā-merdūm nišeste: Şūretde halk ile oturmuş idi.

Be-ma'nī ez-heme ḥāṭır gūsiste: Bāṭında dūkeliden ḥāṭırını ūzmüş idi.

Zi-vakt-i şubḥ-tā-şeb käreş īn būd: Şabāḥ vaktinden aḥşama dek işi bu idi.

Miyān-ı dūstān kerdāreş īn būd: Dostlar ortasında şan'atı bu idi.

Çü şeb ber-çihre müşgīn perde bestī: Çünki gice yūzi ūzerine müşgīn perde bağlardı. Ya'nī çünki gündüz gidüp gice olurdu.

Çü meh der-perdeeş tenhā nişestī: Zelīḥā ay gibi perdede tenhā otururdu.

Ḥayāl-i dūstrā der-ḥalvet-i rāz: Dostuñ ḥayālını sır ḥalvetinde.

Niṣāndī tā seḥer ber-mesned-i nāz: Nāz söykencegi ūzerine şabāḥa dek dikerdi. Ya'nī rū'yāda gördüğü cānānīñ şūretini karşıusunda taḥṭda oturmuş gibi taḥayyül iderdi.

Be-zānū-yı edeb bin'şestiyeş pīş: Edeb diziyile ol taḥayyül eylediği şūretiñ öñinde otururdu.

Be-'arz-ı ū resānīdī ğam-ı ḥīş: Kendü ğamını ol cānānīñ 'arzına irişdürürdi.

Zi-nāle çeng-i miḥnet sāz kerdī: İñildiden miḥnet sāzını āhenge getirürdi.

Sürūd-ı bī-ḥodī āġāz kerdī: Bī-ḥodluk semā'ına ve teġannīsine şürū' eylerdi.

Bedū güftī ki ey maḥşūd-ı cānem: Ol taḥayyül eylediği şūrete (E 79a) dir idi: Ey cānımıñ maḥşūdı! (S 57b)

Ki cānrā cüz tū maḥşūdī ne-dānem: Ki cānım içün senden ğayrı bir maḥşūd bilmem. Ba'zı nüṣhada mısrā'-ı şānī böylece vāķi' olmuş **از بمصر** *Be-Mısr ez-ḥīştēn dādī nişānem*: Mısrda kendüden baña nişān virdiñ ve 'azīz-i Mısrım didiñ.

'Azīz-i Mısr güftī ḥīşrā nām: Kendüñe 'azīz-ı Mısr ād didiñ.

‘Azīzī rūziyet bādā ser-encām: Āhīrū’l-emr ‘azīzlik saña naşīb olsun.

Be-farķem tāk-ı ‘izzet ez-‘azīzīt: Benim başım ‘izzet tākı seniñ ‘azīzligindendir. Ya‘nī benim ‘izzetīm seniñ ‘azīz olmañdır. Hāşılı sen ki ‘azīz-i Mışır olursañ benim ‘izzetīm odur.

Ber-ū āşār-ı devlet ez-kenīzīt: Başım üzerine devlet eşerleri saña karavaşlıkdandır. Ya‘nī ben ki saña karavaş olurum. Ol baña bir devlettir.

Be-Mışır imrūz mehcūr u ġarībem: Mışırda bugün ġarīb ve mehcūrūm.

Zi-iķbāl-i vişālet bī-naşībem: Seniñ vişāliñ devletinden naşībıdır. Ne-dānem tā be-key sūzem bedīn dāğ: Bilmem ne zamāna dek yanam bu dāğ ile.

Çerāğ-ı miḥnet efrūzem bedīn dāğ: Miḥnet çerāğını ışıqlandırām bu dāğ ile.

Biyā vū revnaķ-ı bāğ-ı dilem bāş: Gel ve göñlüm bāğına revnaķ ol.

Be-vuşlat merhem-i dāğ-ı dilem bāş: Vaşlıñla göñlüm dāğına merhem ol.

Be-nevmīdī keşīd ez-‘aşķ kārem: İşim ‘aşķdan ümīdsizlige çekdi. Ya‘nī senden me‘yūs olmuş idim.

Sürūş-ı ġayb kerd ümmīdvārem: Ėayb melegi beni ümīdlü eyledi.

Bedān ümmīd eknūn zinde māndem: Ol ümmīd ile şimdi diri kalmışım.

Zi-dāmen gerd-i nevmīdī feşāndem: Eteğimden ümīdsizlik tozını saçmışım.

Be-nūrī k’ez-cemālet ber-dilem tāft: Bir nūr ḥaķķıyçūn ki seniñ cemāliñden benim göñlüm üzerine ıldıradı ve göñlümü ışıqlandırdı.

Yakīn dānem ki āḥir ḥāḥemet yāft: Yakīn bilürüm ki āḥir seni bulsam gerek.

Zi-şevket gerçi ḥūn-bārest çeşmem: Seniñ şevkiñden egerçi kan yağdırıcıdır gözüm.

Be-sūy-ı şeş cihet çārest çeşmem: Altı cihet cānibine gözüm dördtür. Ya'nī dōrt göz ile kudūmuña muntazırım.

Hoş ān vaqtī ki ez-rāhī der-āyī: Ne hoşdur ol vaqit ki bir yoldan gelesin.

Be-burc-ı dīde çün māhī der-āyī: Göz burcına bir ay gibi gelesin.

Çü dīdār-ı tū bīnem nīst gerdem: Çünkü seniñ dīdārını görem yok olam.

Bisāt-ı hestī-i ḥod der-neverdem: Kendü (E 79b) varlık döşegini bükem. Ya'nī dīdārın şua'ında kendümi maḥv idem.

Künem ser-rişte-i pindār-ı ḥod güm: Kendü zannımın nihāyet-i kārını nā-bedīd eyleyem. Ya'nī zann-ı fāsidiñ nihāyeti ki nevmīzlik idi, anı külliyyen giderem. *Ser-rişte* ıstılāḥda nihāyet-i kārdan 'ibāretidir.

Şevem ez-bī-ḥodī der-kār-ı ḥod güm: Bī-ḥodluḡdan kendü kārımda itgün olam.

Merā dīger be-cāy-ı ḥod ne-bīnī: Beni bir daḡı kendü yerimde görmeyesin. Zīrā re'sen maḥv olan nesne görünmez.

Çü cān āyī be-cāy-ı men nişīnī: Cān gibi gelesin benim yerimde oturasın.

Nihem yek sū ḡayāl-i mā vū menrā: Bir cānibe koyam biz ve (S 58a) ben ḡayālını. Ya'nī kendümi ma'dūm bilem.

Tūrā yābem çü cūyem ḡīṣtenrā: Çünkü kendimi isteyem seni bulam. Ḥāşılı kemāl-i imtizāc ile ikimiz bir şey' olalım. Sen ben olasın ben sen olam. Nitekim ḡīn-i mevāḡi'de bu hey'et görünür.

Tüyī ez-her dü 'ālem ārzūyem: Her iki 'ālemden benim ārzūm sensin.

Tūrā çün yāftem ez-ḡod çi gūyem: Seni çünkü bulam kendimden ne diyem?

Seḡer kerdī bedīn ḡüftār şebrā: Giceyi bu kelecı ile şabāḡ eylerdi. *Kelecı* lisān-ı Türkīdir. Söz söylemek ma'nāsına.⁸⁷³

⁸⁷³ kelecı lisān-ı Türkīdir. Söz söylemek ma'nāsına: - (S)

نه بستی زین سخن تاروز لبرا Ne-bestī z'īn sūḥan tā rūz lebrā: Bu sözden gündüze dek tutağını bağlamazdı.

چو باد صبح جستن کرد آغاز Çü bād-ı şubḥ cesten kerd āgāz: Çünkü şabāḥ yeli şıçramaga şürü' eylerdi. Ya'nī seḥer yeli ki eserdi.

بر آیین دگر دادی سخن ساز Ber-āyīn-i digər dādī sūḥan sāz: Ğayrı kânūn üzre söze intizām virirdi.

چه گفتی گفتی ای باد سحر خیز Çi güftī güftī ey bād-ı seḥer-ḥīz: Zelīḥā ne dirdi? Dirdi ki: Ey seḥer vaḳti kâlkıcı yıl!

شمیم مشگ در جیب سمن ریز Şemīm-i müşk der-ceyb-i semen-rīz: Müşk kokuşını semenin yaḳasına dökücü. Ya'nī hoş kokuşu mevḳi'ine iṣāl idici.

تماشاگاه سرو و سوسن آرای Temāşāgāḥ-ı serv ü süsen-ārāy: Serviñ nazargāhı ve süseni bezeyici. Ya'nī anların rif'atleriniñ bā'ışı.

ز سنبل جعد تر بر روی گل سای Zi-sünbül ca'd ter ber-rüy-ı gül-sāy: Sünbül den taze kıvırcığı gül yüzi üzerine sürücü. Nitekim sünbül Hindī şaḥ gibi olur ve güle ḳarīb olmağla yıl esdikçe güle tōḳunur, yāḥud bu iki beytiñ ma'nāsı demek ola ki: Ey seḥerleyin zuḥūr idici bād-ı şabā maḥbūblarıñ müşk kōḳulu zülflerin semen göğüslerine dökücü serv ḳāmetlüləriñ seyrāngāḥı. Ya'nī seyrāngāḥa çıḳmalarının (E 80a) bā'ışı süsen yañaḳlı maḥbūbların yañaḳlarına tōḳunup leṭāfetlerin arturıcı sünbül şaḥlı dil-berleriñ zülfinden taze kıvırcıklar gül yüzleri üzerine sürtücü.

بشاخ از برگ جنبانی جلاجل Be-şāḥ ez-berg cünbānī celācil: Budakda yaprakdan celācil depredirsın. Nitekim yel taze budaklara tōḳunduḳda yaprakları zilli defler gibi şadālanur.

شود رقصان درخت پای در گل Şeved raḳşān dıraḥt-ı pāy der-gil: Ağacın ayağı balçıkda raḳş idici olur. Ya'nī ey bu evşāfla mevşūf olan bād-ı seḥer! Saña niyāz eyler mi ki?

بمعشوقان بری پیغام عاشق Be-ma'sūḳān berī peygām-ı 'āşık: 'Āşıkın ḥaberini ma'sūḳāna iletessin.

بدین جنبش دهی آرام عاشق Bedīn cünbiş diḥī ārām-ı 'āşık: Bu cünbiş ile 'āşıḳa ārām ve ḳarār viresin.

ز دلداران نوازش نامه آری Zi-dil-dārān nevāzişnāme ārī: Dil-dārlardan nevāzişnāme getüresin.

کنی غمدیدگانرا غمگساری Künī ḡam-dīdegānrā ḡam-gūsārī: Ğam görmüş 'āşıklara yārīlik ve ḡam açıcılık ve ḡam yiyicilik idesin.

زیاده گام görmüş kimesne yokdur. Kes ez-men der-cihān ġam-dīdeter nīst: Dünyāda benden ziyāde ġam görmüş kimesne yokdur.

دایه هجر ماتم دیده تر نیست Zi-dāġ-ı hicr mātem-dīdeter nīst: Ayruluġ dāġından ziyāde yas görmüş yokdur. Ya'nī ayrılık dāġıyla benden ziyāde dāġlanan yokdur.

دلیم بیمار شد دلداریی کن Dilem bīmār şūd dil-dāriyī kūn: Gönlüm bīmār oldu bir dil-dārılık eyle. Ya'nī ey bād-ı seher ber-takrīb gönlümü ele al!

غم بسیار شد غمخواری کن Ğam-ı bisyār şūd ġam-ħ'āriyī kūn: Ğam çok oldu bir ġam yiycilik eyle.

بالم هیچ منزلگه نباشد Be-ālem hīç menzilgeh ne-bāşed: 'Älemde hīç menzil yeri olmaz.

کت آنجا گاه بیگه ره نباشد K'et āncā ġāh bī-geh reh ne-bāşed: Ki seniñ ol yere (S 58b) vakitli vakitsiz yoluñ olmaya.

ز در گر خود بود ز آهن درآیی Zi-der ger ġod büved z'āhen der-āyī: Kapudan eger ġod demirden ola gelürsün. Ya'nī saña ġā'il yokdur demir kapudan daġı olsa gelürsün.

چو در بندند از روزن درآیی Çü der bendend ez-revzen der-āyī: Çünkü kapuyı bağlayalar pencereden gelürsün.

بر چو من بی راه و رویی Bi-baġşā ber-çü men bī-rāh u rüyī: Benim gibi yolsuz ve yüzüz üzerine merhamet eyle.

بکن از جانب من جست و جویی Bi-kün ez-cānib-i men cüst ü cüyī: Benim cānibimden bir cüst ü cü eyle ve benim cānānımı yokla.

درا در دار ملک شهریاران Derā der-dār-ı mülk-i şehryārān: Pādişāhlarıñ dār-ı salṭanatına duġul eyle.

برابر تختگاه تاج داران Ber-ā-ber taġtgāh-ı tāc-dārān: Tāc-dārларыñ taġtgāhı üzerine uruc eyle.

بهر شهری خبر پرس از مه من Be-her şehri ġaber pürs ez-meh-i men: Her bir şehirde ġaber şor benim ay yüzli cānānımdan.

بهر تختی نشان جو از شه من Be-her taġtī nişān cü ez-şeh-i men: Her taġtda benim pādişāhımdan nişān iste.

گذر افکن بهر باغ و بهاری Güzer efken be-her bāġ u bahārī: Her bāġa ve (E 80b) her bahāra güzer şal. Ya'nī her bir şafāġāh olan yirlere uğra.

قدم نه بر لب هر جیباری Qadem nih ber-leb-i her cüybārī: Her bir aķıcı şu kenārına ayak ko.

بود بر طرف جویی زین تک و پوی Büved ber-ṭarf-ı cüyī z'ın tek ü püy: Ola ki bir ırmaķ kenarı üzerinde bu yılup yüpürmekden.

Be-çeşm āyed türā ān serv-i dil-cū: Seniñ gözüne gele ol gönül
ārzū idici serv kâmetli cānān.

Be-şahrā-yı Ḥoten nih ez-kerem gām: Ey bād-ı seher keremden
‘ināyetden Ḥoten memleketinin şahrāsına adım ko!

Be-şūrethāne-i Çīn gīr ārām: Çīn-nām beldele olan şūrethānede
karār tut.

Temāşā kūn zi-rūy-ı ū mişālī: Şūrethāne-i Çīnde ol rü’yāda
gördüğüm cānānıñ yüzinden bir mişāl temāşā eyle.

Be-dām āver be-būy-ı ū ġazālī: Ol cānān kokuşıyla veyā ümīdiyle
bir ceyrān kuzusını tūzaġa getir. Nitekim ġazāl şahrā-yı Çīnde olur.

Çū ġīred re’y-i reften z’īn diyāret: Çūnki seniñ re’yiñ ve fikriñ
bu vilāyetden gitmek fikrini tutar. Ya’nī çūnki gitmek ‘azmini ki eyleyesin.

Be-her kūh u derī ūfted ġüzāret: Her bir dereye ve taġa ki seniñ
mūrūrıñ vāki’ olur.

Eger pīş āyedet kebg-i hīrāmān: Eger salıncı keklik ōñiñe gele.
Ya’nī keklik şīveli maḥbūb saña rāst gele.

Be-yād-ı ū bi-zen desteş be-dāmān: Cānānı aṇmak ile ol kekligin
etegine el ur. Ya’nī şāyed ol keklik şīveli cānān benim cānım ve ġörklü sultānım ola.

Ve ger bīnī be-rāhī kār-vānī: Ve eger bir yolda bir kār-vān ġöresin.
Der-ū sālār geşte dil-sitānī: Ol kār-vānda gönül alıcı bir maḥbūl ve
maḥbū’ dil-ber sālār ve seyyid ola.

Be-çeşm-i men bi-bīn ān dil-sitānrā: Ol gönül cezb idici cānānı
benim ġözümle ġör.

Bedīn cānib resān ān kār-vānrā: Ol kār-vānı bu iklīme irişdir.

Büved k’ān dil-sitānrā çūn bi-bīnem: Ola ki ol dil-sitānı çūnki
ġörem.

Gülī ez-gülbūn-i ümmīd çīnem: Ümmīdim güllüğünden bir gül derem.
Ya’nī ola ki maḥşūdum olan cānāna irem.

Zi-vakt-i şubḥ tā hūrşīd-i tābān: Şabāḥ vaktinden yaldırcı ġüneş.
İntihā-yı ġāyet içūn olan tānın ma’nāsı mīşrā’-ı şānīye kayd olundu.

Be-cevlāngāh-ı rüz āmed şitābān: (S 59a) ġündüz cevlāngāhına
ivici oldıġı hālede gelinceye dek. Bu beyt mā-ba’dına merhūndur.

داشت Dil-i pür-derd ü çeşm-i hūn-feşān dāšt: Derd (E 81a) ile tolu göñül ve kan saçıcı göz tutardı.

داشت Be-bād-ı şubḥ-dem īn dāstān dāšt: Şeher vaktiniñ yeline bu dāstānı tutardı. Hāşılı tūlū‘-ı fecrden güneşin irtifā‘ına dek bād-ı şabāya bu sūznāk hikāyeleri söylerdi.

روز شد خورشید شمع مجلس روز Çü şūd hūrşid şem‘-i meclis-i rüz: Çünkü güneş gündüz meclisiniñ yanar mumı olurdu.

زلیخا همچو خورشید مجلس افروز Zelīḥā hemçü hūrşid meclis-efrüz: Zelīḥā güneş gibi meclis ışıktandırıcı olurdu.

پرستاران به پیشش صف کشیدند Perestārān be-pīşeş şaf keşīdend: Perestārlar anıñ öñinde şaf çekdiler.

رفیکان با جمالش آمیدند Refīkān bā-cemāleş āremīden: Refīkleri anıñ cemāliyle qarār eylediler.

بآن صافی دلان پاک سینه Be-ān şāfī-dilān-ı pāk-sīne: Ol şāfī göñüllü pāk sīnelüler ile.

بجای آورد راه و رسم دینه Be-cāy āverd rāh u resm-i dīne: Dünki günün rāh ve resmini yerine getürdi. Ya‘nī anlar ile muşāḥabete başladı.

بهر روز و شبی این بود حالش Be-her rüz u şebī īn būd ḥāleş: Her bir gice ve gündüz Zelīḥānıñ ḥālī bu idi.

بدین آیین گذشتی ماه و سالش Bedīn āyīn güzeştī mäh u sāleş: Bu kânūn ile geçerdı ayı ve yılı.

چو در خانه دل او تنگ گشتی Çü der-ḥāne dil-i ū teng geştī: Çünkü ḥānede anıñ göñli teng olurdu.

بعزم گشت تیز آهنگ گشتی Be-‘azm-i geşt tīz-āheng geştī: Seyrān ‘azmine keskün kaşıdlu olurdu. Ya‘nī göñli tarlandıkça teferrüce çıkardı.

گهی با داغ سینه ز آه و نال Gehī bā-dāğ-ı sīne z’āh u nāle: Ba‘zı vakit āh u nāleden olan dāğ-ı sīnesi ile.

بدشت افراختی خیمه چو لاله Be-deşt efrāḥtī ḥayme çü lāle: Şahrāda lāle gibi çadır yüceldirdi.

از آن گلرخ به لاله راز گفتی Ez-ān gül-ruḥ be-lāle rāz güftī: Ol gül yañaqlı cānāndan lāleye sır dır idi.

ز داغ دل سخنها باز گفتی Zi-dāğ-ı dil süḥanhā bāz güftī: Göñül dāğından. Ya‘nī göñlinde olan dāğ-ı fırkatden gerü sözler dır idi.

گهی چون سیل هر وادی بتعجیل Gehī çün seyl her vādī be-ta‘cīl: Ba‘zı vakit her bir dereniñ seyli gibi tızlık ile.

شدی با دیده گریان سوی نیل Şüdī bā-dīde-i giryān sūy-ı Nīl: Ağlağan göziyle Nīl tarafına giderdi.

نهادی در میان با او غم خویش Nihādī der-miyān bā-ū gam-ı h‘īş: Nīl ile kendü gamını ortaya kordı.

زدی بر نیل دلق ماتم خویش Zedī ber-Nīl dalk-ı mātem-i h‘īş: Kendüniñ yas hırkasını Nīl üzerine ururdu. Ya‘nī yasını Nīle seyr ile def‘ eylerdi, yāhūd yas tutmak için hırkasını gök renk boyardı.

بسر میبرد زین سان روزگاری Be-ser mī-bürd z’īn sān rūzgārī: Eyyām-ı ‘ömrini bu üslūbdan başa iletür idi.

بره میداشت چشم انتظاری Be-reh mī-dāşt çeşm-i intizārī: İntizār (E 81b) gözini yola tutar idi.

که یارش از کدامین ره درآید Ki yāreş ez-kūdāmīn reh der-āyed: Anıñ cānānı kankısı yoldan gelür.

چو خور طالع شود چون مه برآید Çü hūr tāli‘ şeved çün meh ber-āyed: Güneş gibi tūlū‘ eyler ay gibi zuhūr eyler. Ya‘nī ‘ale’-d-devām muntazır idi ki anıñ güneş gibi ziyālu ve ay gibi nūrlu ruhsārını ne vakit müşāhede eyler.

بیا جامی که همت بر گماریم Biyā Cāmī ki himmet ber-gümārīm: Gel ey Cāmī ki himmeti ve ‘ulūvv-i niyyeti havāle eyleyem.

ز کنعان ماه کنعانا بیاریم Zi-Ken‘ān māh-ı Ken‘ānrā biyārīm: Ken‘āndan Ken‘ān ayını getürelim. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Zelīhāya buluşduralım.

زلیخا با دل امید وارست Zelīhā bā-dil-i ümmīdvārest: Zelīhā ümmīdlü gönül iledir.

نظر بر شاه راه انتظارست Naẓar ber-şāh-rāh-ı intizārest: Naẓarı intizārın ulu (S 59b) yolu üzerinedir. Ya‘nī eşedd-i intizār ile muntazıradır.

زحد بگذشت درد انتظارش Zi-ḥad bügzeşt derd-i intizāreş: İntizārının derdi ḥadden geçdi.

دوا بخشی کنیم از وصل یارش Devā-baḥşī kūnīm ez-vaşl-ı yāreş: Vaşl-ı yārdan aña devā bağışlayıcılık eyleyem.

آغاز حسد بردن اخوان بر یوسف عایه السلام Āgāz-ı ḥased bürden-i ihvān ber-Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine ihvānı ḥased iletmek şürū‘ı beyānındadır. و دور انداختن اورا از کنعان Ve dūr endāhten-i ūrā ez-Ken‘ān: Ve anı Ken‘āndan ırak atmak beyānındadır.

Nazm زاد کهن زاستاد کهن Debīr-i ḥāme z'üstād-ı kühen-zād: Eski yaşlı üstāddan kalem kâtibi. Ya'nī ṣāhib-i ḥamse Şeyḥ Nizāmī ḥazretlerinden ehl-i tevārīḥ.

درین نامه چنین داد سخن داد Der-īn nāme çünin dād-ı sūḥan dād: Bu nāmede, ya'nī kıssa-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmda sözün dādını buncılayın virdi.

که چون یوسف بخوبی سر بر افراخت Ki çün Yūsuf be-ḥübī ser ber-efrāht: Ki çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām güzellik ile başı yüceltdi.

دل یعقوب را مشغول خود ساخت Dil-i Ya'kūbrā meşğul-i ḥod sāht: Ya'kūb 'aleyhi's-selāmın gönlünü kendüye meşğul eyledi. Ba'zı nüshada meşğul yerine *meş'ūf vāki* olmuşdur, 'ayn-ı mūhmele ile şa'afdan müştak. Ve *şa'af* muḥabbet-i ḳalbi yakmak hālen ki ol yakmada lezzet dahı müşāhede kılına, yāḥud *meşğūf* ḡayn-ı mu'ceme ile şegāfdan müştak. *Segāf* ḡılāf-ı ḳalb ma'nāsına. Ya'nī şol deri ki yürek üzerinde perde gibi olmuşdur. Yukālu şegāfuhu'l-ḥabb ey belağa şegāfuhu.

بسان مردمش در دیده بنشست Besān-ı merdūmeş der-dīde bin'sest: Göz bebeği gibi Ya'kūb 'aleyhi's-selāmın gözinde oturdu.

ز فرزندان دیگر دیده بر بست Zi-ferzāndān-ı dīger dīde ber-best: Ğayrı evlādından gözünü (E 82a) bağladı.

گرفتی با وی اینسان لطفها پیش Giriftī bā-vey īn sān luṭfhā pīş: Yūsuf 'aleyhi's-selāmla ol üslūb ziyāde luṭflar tutardı.

که بر وی رشکشان هر دم شدی بیش Ki ber-vey reşkeşān her dem şüdī bīş: Ki Yūsuf 'aleyhi's-selām üzerine birāderleriñ ḥasedi her nefes ziyāde olurdu.

درختی بود در صحن سرایش Diraḥtī būd der-şahn-ı serāyeş: Bir dirāht var idi Ya'kūb 'aleyhi's-selāmın sarāyı ortasında.

بسبزی و خوشی بهجت فزایش Be-sebzī vū ḥoşī behcet-fezāyeş: Yeşillikde ve hoşlukda ḥüsn arturucu idi.

چو سگان صوامع سبز پوشی Çü sükkān-ı şavāmi' sebz-pūşī: Şavma'alarda sākin olan zāhidler gibi yeşil örtünücü idi.

ز جنبش تیز وجدی پر خروشی Zi-cünbiş tiz-vecdī pür-ḥurūşī: Cünbüşden bir keskün şevkli gürüldi ile tolu idi.

ستاده در مقام استقامت Sitāde der-maḳām-ı istiḳāmet: Toḡrılık maḳāmında тұrmuş idi.

فکنده بر زمین ظل کرامت Fekende ber-zemīn zıll-ı kerāmet: Yer üzerine kerāmet gölgesini bırakmış idi.

پی تسبیح هر برگش زبانی Pey-i tesbīḥ her bergeš zebānī: Hudā-yı müte‘āle tesbīḥ ecliyçün her yaprağı bir dil idi.

بنامیزد عجب تسبیح خوانی Bi-nāmīzed ‘aceb tesbīḥ-ḥ’ānī: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden şaklasun, yāḥud İzed te‘ālānıñ nāmı ḥaqqıyçün ‘aceb tesbīḥ okuyucu idi.

گذشته شاخ ازین فیروزه کاخش Güzeşte şāḥ ez-īn firūze kāḥeş: Ol ağacıñ budağı bu yaşıl renklü köşkten, ya’nī semādan geçmiş idi. Ya’nī ḡāyet mürtefi‘ idi.

ملایک گشته گنجشگان شاخش Melāik geşte güncişgān-ı şāḥī: Melekler anıñ budağınıñ serçeleri olmuş idi.

بهر فرزند کش دادی خداوند Be-her ferzend k’eş dādī Hudāvend: Her oğul ki Mālik-i ḥaḳīḳī ḥazretleri Ya’kūb ‘aleyhi’s-selāma virir idi.

از آن خرم درخت سدره مانند Ez-ān ḥurrem dıraḥt-ı sidre-mānend: Ol sidretü’l-müntehā mişillü ḥurrem ağacdan. Bu beyt mā-ba’dına merhūndur.

همان دم تازه شاخی بر دمدی Hemān (S 60a) dem tāze şāḥī ber-demīdī: Hemān ol nefes bir tāze budağ zūḥūr eylerdi.

که باقدش برابر سر کشیدی Ki bā-ḳaddeş berāber ser keşīdī: Ki ol ferzendiñ ḳaddiyle berāber baş çekerdi.

چو در راه بلاغت پا نهادی Çü der-rāḥ-ı belāḡat pā nihādī: Çünki ol ferzend bülūḡa irmek yoluna ayak⁸⁷⁴ kordı.

بدستش زان عصای سبز دادی Be-desteş z’ān ‘aşā-yı sebz dādī: Ya’kūb ‘aleyhi’s-selām ferzendiñ eline ol ağacdan yeşil ‘aşā virirdi.

بجز یوسف که از تأیید بختش Be-cüz Yūsuf ki ez-te’yīd-i baḥteş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḡayrı ki anıñ baḥtınıñ te’yīd ve taḳviyesinden. Ya’nī mü’eyyed min-‘indi’llāḥ oldığından.

عصا لایق نیامد زان درختش ‘Aşā lāyık neyāmed z’ān dıraḥteş: Ol dıraḥtdan aña ‘aşā lāyık gelmedi. (E 82b)

نهال باغ جان بود او نشاید Nihāl-i bāḡ-ı cān būd ū ne-şāyed: Ol ḥazret cān⁸⁷⁵ bāḡınıñ fidānı idi yaramaz, ya’nī lāyık degil.

که با او شاخ چوبی همسر آید Ki bā-ū şāḥ-ı çübī hem-ser āyed: Ki anıñla bir ağac budağı hem-ser gele. Ya’nī berāber boy çeke.

⁸⁷⁴ ayak: ayağa (S)

⁸⁷⁵ cān: cinān (S)

شبى پنهان ز اخوان با پدر گفت Şebî pinhân zi-iḥvân bā-peder güft: Bir gice Yūsuf ‘aleyhi’s-selām iḥvânından gizlû pederine didi.

که ای بازوی سعیت با ظفر جفت Ki ey bâzû-yı sa‘yet bā-zafer cüft: Ey ol peder ki seniñ sa‘yîñ bâzûsı zafer ile cüftdür ve zafere muḳārindir. Hâşılı müstecâbü’d-dâ‘vesin.

دعا کن تا کفیل کار و کشتم Du‘ā kūn tā kefîl-i kâr u kiştem: Du‘ā eyle tā iş ve ekinim kefîli, ya‘nî Bār-ı Hudâ.

برون آرد عصایی از بهشتم Birûn âred ‘aşâyî ez-behiştem: Cennetden bir ‘aşâ baña taşra getüre.

که از عهد جوانی تا به پیری Ki ez-‘ahd-i cüvânî tā be-pîrî: Ancılayın ‘aşâ ki civānlık zamānımdan pîrlige dek.

کند هر جا که افتم دستگیری Küned her cā ki üftem dest-gîrî: Her yere ki düşem baña el tutucılık eyleye.

دهد در جلوگاه جنگ بازی Dihed der-cilvegâh-ı ceng-bâzî: Ceng-bâzlık cilvegâhında. Ya‘nî huşûmetiñ hîn-i zuhûrında vire.

مرا با هر برادر سر فرازی Merâ bā-her birâder ser-firâzî: Baña her birâderimle baş yücelik. Ya‘nî her ḳanḳı birâderimle huşûmet eyleyem ol ‘aşâ sebebiyle aña gâlib olam.

پدر روی تضرع در خدا کرد Peder rûy-ı tazarru‘ der-Hudâ kerd: Ya‘ḳûb ‘aleyhi’s-selām tazarru‘ yüzini Hudây te‘âlâya itdi.

برای خاطر یوسف دعا کرد Be-re’y-i hâṭır-ı Yūsuf du‘ā kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ hâṭırı ecliyçün du‘ā itdi.

رسید از سدره پیک ملک سرمد Resîd ez-sidre peyk-i mülk-i sermed: Mülk-i dâ‘îm sâ‘îsi, ya‘nî Cibrîl ‘aleyhi’s-selām sidretü’l-müntehâdan irişdi.

عصای سبز در دست از زیرجذ Aşâ-yî sebz der-dest ez-zeberced: Yeşil ‘aşâ elinde zebercedden.

نه زخم تیشه ایام دیده Ne zaḥm-ı tîşe-i eyyâm dîde: Ne eyyâm tîşesiniñ zaḥmını görmüş. Ya‘nî keserden aña yara irişmemiş.

نه رنج ارّه دوران کشیده Ne renc-i erre-i devrân keşîde: Ne devrân bıçkusınıñ rencini çekmiş, hâşılı aña neccâr eli degmemiş.

قوت گران قیمت سبک سنگ Ḳavî-ḳuvvet girân-ḳıymet sebûk-seng: Ḳuvveti ḳavî, ya‘nî ḳırılmaḳ ihtimâli yok. Ḳıymeti ağır tartısı hafîf.

نیالوده به ننگ روغن و رنگ Neyâlûde be-neng-i revḡan u reng: Yağ ve renk ‘arıyla buluşmamış, ya‘nî anıñ levni ve berraklığı şan‘at ile degil.

پیام آورد کین فضل الهیست Peyām āverd k'īn fāzl-ı İlāhīst: Haber getürdi ki bu 'aşā Bār-ı Hudānīn fazlıdır.

ستون بارگاه پادشاهیست Sütūn-ı bārgāh-ı pādšāhīst: Bir pādīšāh-ı lem-yezel ki bārgāhın diregidir. Ya'nī ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine dāl olan mašnū'ı ve mahlūkıdır, yāḥud (E 83a) pādīšāhlık bārgāhının sütūnıdır. Ya'nī serīr-i saltānāt-ı nübüvvete su'ūd için kuvvet viricidir.

چو شد یوسف از آن تحفه قوی دست Çü şüd Yūsuf ez-ān tuhfē kavī-dest: Çünkü (S 60b) Yūsuf 'aleyhi's-selām ol tuhfeden kavī-dest oldı.

ز حسرت حاسدانرا پشت بشکست Zi-ḥasret ḥāsīdānrā pūšt biş'kest: Ḥasretten ḥāsīdlerin arkası şındı ve ḥasedleri nihāyet mertebede oldı.

برایشان آن 'aşā ez-dest-i hestī Ber-işān ān 'aşā ez-dest-i hestī: Anlar üzerine ol 'aşā varlık elinden. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmda mevcūd olduğundan.

گراں تر آمد از صد چوب دستی Girānter āmed ez-şad çub-destī: Ziyāde ağır geldi yüz serdeste kütüğinden.

بخود بستند از آن هر يك خیالی Be-ḥod bestend ez-ān her yek ḥayālī: Ol 'aşādan ḥāsīdān her biri kendüye bir ḥayāl baḡladı. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāma her biri bir gūne ziyān iriştirmek mülāḥaza eylediler.

نشاندهند از حسد در دل نهالی Nişāndend ez-ḥased der-dil nihālī: Ḥasedden gōñüllerinde bir fidān dikdiler. Ya'nī herkes endīşe eyledigi zararın infāzını taşmīm eyledi.

ز اول طبع را زان زنده گی داد Zi-evvel ṭab'rā z'ān zindegī dād: Evvel emirden ol ḥasūd ṭab'ına ol dikdigi fidāndan ḥayāt virdi.

ولی آخر بر شرمندگی داد Velī āḥir ber-i şermendegī dād: Velākin āḥirü'l-emr utanmak meyvesini virdi. Ya'nī ibtidāda ḥasedinden nāşī zararı infāza sā'y ile mesrūr idi. Velākin 'ākıbet ḥīn-i saltānat-ı Yūsuf 'aleyhi's-selāmda ḥacil ve nādīm oldı.

خواب دیدن یوسف علیه السلام که آفتاب و ماه و یازده ستاره ویرا سجده بردند Dāstān-ı dīger neşr berend sūde vira sūde bürdend: Ḥāb dīden-i Yūsuf 'aleyhi's-selām ki āftāb u māh u yāzdeh sitāre veyrā secde bürdend: Yūsuf 'aleyhi's-selām düş görmek beyānındadır ki güneş ve ay ve on bir yıldız aña secde iletdiler. Ve şenīden-i birāderān-ı ānrā ve ziyādet şūden-i ḥased-i işān: Ve birāderler ol düşi işitmek ve ḥasedleri ziyāde olmak beyānındadır.

خوش آن کز بند صورت باز رسته Nazm Hoş ān k'ez-bend-i şūret bāz reste: Hoş ol kimesne ki şūret bendinden kurtulmuş ola. Ya'nī 'ālem-i zāhirden fāriḡ ola.

سیهر بندان چشم بسته Zi-sihr-i çeşm-bendān çeşm beste: Göz bağı olan maḥbūbların sihrinden gözini bağlamış ola.

دلش بیدار و چشمش در شکر خواب Dileş bīdār u çeşmeş der-şeker-h̄āb: Göñli uyanık ve gözi tatlı uykuda ola.

نیدیه کس چنین بیدار در خواب Ne-dīde kes çünīn bīdār der-h̄āb: Kimesne buncılayın uyanıklığı rū'yāda görmemiş (E 83b) ola.

بیوشیده ز نا پاینده دیده Bi-pūşīde zi-nā-pāyende dīde: Devāmı ve şebātı olmayan 'ālemden gözini örtmüş ola.

ولی پوشیده آینه دیده Velī pūşīde-i āyende dīde: Velīkin gelici mestūrı görmüş ola ve olacak nesneye ittilā' bula. Ya'nī bu evşāfla mevşūf kimesne ne hoşdur.

شبی یوسف به پیش چشم یعقوب Šebī Yūsuf be-pīş-i çeşm-i Ya'kūb: Bir gice Yūsuf Yā'kūb 'aleyhi's-selāmıñ gözi öñinde.

که پیش او چو چشمش بود محبوب Ki pīş-i ū çü çeşmeş būd maḥbūb: Ancılayın Yūsuf ki Ya'kūb 'aleyhime's-selāmıñ öñinde gözi gibi maḥbūb idi.

بخواب خوش نهاده سر ببالین Be-h̄āb-ı hoş nihāde ser be-bālīn: Hoş uyku ile başını yaşığa komuş idi.

بخنده لعل نوشین کرده شیرین Be-ḥande la'l-i nūşīn kerde šīrīn: Tebessüm ile lezīz tutağı tatlu itmiş idi. Ya'nī uykuda tebessüm eyledi ve Ya'kūb 'aleyhi's-selām anı gördi.

ز شیرین خند آن لعل شکر خند Zi-šīrīn-ḥand-ı ān la'l-i şeker-ḥand: Ol la'l tutağı şeker gülüşüniñ tatlı gülmesinden. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ uykuda tebessümünden.

بدل یعقوب را شوری در افکند Be-dil Ya'kūbrā şūrī der-efkend: Ya'kūb 'aleyhi'-selāmıñ göñline bir karışıklık şalındı.

چو سوسف نرگس سیراب بگشاد Çü Yūsuf nergis-i sīr-āb büg'şād: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ nergis-i sīr-āb gibi gözlerini açdı. *Sīr-āb* lügatde şuya kanmış ma'nāsınadır ki mecāzen tarāvetden ve leṭāfetden ve şafāvetden 'ibāretidir.

چو بخت خویش چشم از خواب بگشاد Çü baht-ı h̄īş çeşm ez-h̄āb büg'şād: (S 61a) Kendü bahtı gibi gözünü uykudan açdı. Ya'nī tālī'i uyandığı gibi kendü de uyandı.

بدو گفت ای شکر شرمنده تو Bedū güft ey şeker şermende-i tü: Aña Ya'kūb 'aleyhi's-selām didi: Ey ol oğlum ki şeker seniñ şermendeñdir. Ya'nī seniñ lezzetiñden şeker hacil ve utanıcıdır.

چه موجب داشت شکر خنده تو Çi mücib dāşt şekker ḥande-i tü: Ne mücib tutdı? Ya'nī sebeb ne oldı seniñ tatlu gülüşüñe?

Bi-güftā ḥ'āb dīdem mihr ü mehrā: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi:
Düşde gördüm günü ve ayı.

Zi-raḥşende kevākib yāzdehrā: Ildırıçı yıldızlardan on bir yıldızı.
Ki yek-ser dād-ı ta'zīmem bi-dādend: Ki bir uğurdan baña ta'zīm
dādını virdiler.

Be-secde pīş-i rüyem ser nihādend: Yüzüm önünde secdeye baş
kodılar.

Peder güftā ki bes kün z'īn sūḥan bes: (E 84a) Peder didi ki:
Epsem ol bu sözden epsem.

Me-gū īn ḥ'ābrā zīnhār bā-kes: Dime bu düşi şaḫın
kimesneye.

Me-bād īn ḥ'ābrā iḥvān bi-dānend: Olmaya ki bu düşi
kardeşleriñ bileler.

Be-bīdārī şad āzāret resānend: Uyanıklıkda saña yüz
hürmetsizlik ve rāḥatsızlık irişdirirler.

Zi-tü der-dil hezārān guşşa dārend: Senden gönüllerinde niçe
biñ guşşa tutarlar.

Der-īn kışşa keyet fāriğ güzārend: Bu kışşada ne zamān seni fāriğ
terk iderler. Ya'nī saña bir ziyān kaydında olurlar.

Neyārend ez-ḥased īn ḥ'ābrā tāb: Hasedden bu düşe tāḫat
getüremezler.

Ki bes rūşen būved ta'bīr-i īn ḥ'āb: Ki bu vāḫı'anıñ ta'bīri
gāyet rūşen olur.

Peder kerd īn vaşīyyet līk taḫdīr: Peder, ya'nī Ya'kūb 'aleyhi's-
selām bu vaşīyyeti itdi, līkin taḫdīr-i Ḥudā.

Be-bādī būg'siled zencīr-i tedbīr: Bir yıl ile tedbīr zencīrini üzer.

Be-yek ten güft Yūsuf īn fesāne: Yūsuf 'aleyhi's-selām bu
kışşayı bir kimseye didi.

Nihād ānrā be-iḥvān der-miyāne: O kimse ḫodı ol kışşayı iḥvān ile
ortaya. Ya'nī iḥvān-ı Yūsufa söyledi.

Şenīdestī ki her ser k'ez-dü būg'zeşt: İştmişsin ki her sır ki
ikiden geçdi.

باندك وقت ورد هر زبان گشت Be-endeک vaqt vird-i her zebān gešt: Az zamānda her lisāniñ virdi oldı. Ya'nī *kullu sırrın cāveze'l-işneyni şā*⁸⁷⁶ mā-sadaqına mazhar oldı.

حکیمی گفت کان دو جز دو لب نیست Ḥakīmī güft k'ān dü cüz dü leb nīst: Bir ḥakīm didi ki: Ol işneyn iki tutağın gayrı degildir. Ya'nī işneynden murād iki tutağdır.

کزان سر بگزرائیدن ادب نیست K'ez-ān sır büg'zerānīden edeb nīst: Ki ol iki tutağdan sırrı geçürmek edeb degildir.

بسا سر کز دو لب افتد به بیرون Besā sır k'ez-dü leb üfted be-bīrūn: Çok sır ki iki tutağdan taşra vāki' olur.

درون صد دلاوررا کند خون Derūn-ı şad dil-āverrā küned hūn: Yüz bahādır kimesneniñ göñlini kan ider. Ya'nī niçe kimseleriñ hacāletine belki helākine bā'ış olur.

چه خوش گفت آن نکو گوی و نکوکار Çi hoş güft ān nikū-gūy u nikū-kār: Ne güzel didi ol eyü sözli ve eyü işli. Ya'nī bir 'ālim ve fāzıl kimse.

که سر خواهی سلامت سر نگه دار Ki ser ḥ'āhī selāmet sır nigeḥ-dār: Ki başı selāmet istersen sırrı hıfz eyle belki ser virmek olur, sırrı 'ayān eylemek olmaz (E 84b) mışdākınca ser-endāhte olmağa rāzı olup rāzı ibrāz eylemege nefis urma.

چو وحشی مرغ از بند قفس جست Çü vaḥşī murğ ez-bend-i kafes cest: Çünkü bir vaḥşi kuş kafes bendinden şıçradı ve ḥalāş buldı.

دیگر نتوان بدستان پای او بست Diger net'vān be-destān pāy-ı ū best: (S 61b) Bir dahı ḥīle ile anıñ ayağını bağlamak mümkün olmaz.

چو اخوان قصه یوسف شنیدند Çü iḥvān kışsa-i Yūsuf şenīdend: Çünkü qarındaşları Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ kışsasını işitdiler.

ز غصه پیرهن بر خود دریدند Zi-ğuşsa pīrehen ber-ḥod derīdend: Ğuşsa ve ḥüzünden göñleklerini tenleri üzerinde yırtıdılar.

که یارب چیست در خاطر پدررا Ki yā Rab çīst der-ḥātır pederrā: Ya'nī didiler ki 'acabā pederiñ ḥātırında nedir? Yā Rāb 'acabā ma'nāsınadır.

که شناسد ز نفع خود ضرررا Ki neş'nāsed zi-nef'-i ḥod zararārā: Ki kendü nef'inden zararını añlamaz.

نمی دانیم کز طفلی چه آید Nemī-dānīm k'ez-tıflī çī āyed: Bilmeyüz ki bir tıflıdan ne gelür?

که طفلی جز طفیلی را نشاید Ki tıflī cüz tıfeylīrā ne-şāyed: Ki tıfıllık tıfeyllikden gayrıya yaramaz. Ya'nī uşak gayra tābi' gerek metbū' olmağa sezā degildir.

⁸⁷⁶ İki dudağı aşan her sır yayılır.

بهر يك چند بر بافد دروغی Be-her yek çend ber-bāfed dūrūgī: Her bir zamānda bir yalan
çoktur.

دهد زان گوهر خود را فروغی Dihed z'ān gevher-i ḥodrā fūrūgī: Ol yalandan virir kendü
zātına bir ışık.

خورد این پیر مسکین زو فریبی Ḥored īn pīr-i miskīn z'ū firībī: Bu pīr-i miskīn, ya'nī
pederimiz andan bir aldama yir. Ya'nī kelāmına aldanur.

شود از صحبت او ناشکیبی Şeved ez-şoḥbet-i ū nā-šekībī: Anıñ şoḥbetinden şabırsız olur.

کند قطع نکو پیوندی ما Küned қаt'-ı nikū peyvendī-i mā: Pederden bizim eyü ittişālimizi қаt'
ider ve ḥüsn-i nazarını üzerimizden keser.

برد مهر پدر فرزندی ما Bered mihr-i peder ferzendī-i mā: Pederiñ aña muḥabbeti bizim
oğulluğumuzu iletür. Ya'nī aña eylediği mu'āmeleyi bize eylemez gūyā biz aña ferzend
degilüz.

پدر کردست زینسان سر بلندش Peder kerdest z'īn sār ser-bülendeş: Peder bunun gibi anı ser-
bülend eylemiştir. Ya'nī bizim üzerimize tercīḥ eylemiştir.

نیفتد این قدر حشمت پسندش Neyüfted īn қadar ḥaşmet pesendeş: Bu қadar ululuk aña
begenilmiş düşmez. Ya'nī anı bizim üzerimize tercīḥ eyledigine rāzı olmayuz.

هوس دارد که ما از تیرگی پاک Heves dāred ki mār ez-tīregī pāk: Heves tutar ve ārzūy eyler ki
bir bulanıklıktan ve gıll u gışdan pāk ve tāhirler.

بسجده پیش او افتیم بر خاک Be-secde pīş-i ū ūftīm ber-ḥāk: Anıñ öñinde toprak üzerine
secdeye düşelim.

نه تنها ما که مادر با پدر هم Ne tenhā mā ki māder bā-peder hem: Yalnız biz değil ki māder
pederiyle (E 85a) hem. Ḥāşılı peder anı üzerimize tercīḥ eylediği rütbeye kānī' olmayup
ister ki öñinde secde idelim. Bizim secdemizde rāzı olmaz, ister ki vālide ve peder daḥı
secde ideler.

نباید جاه جویی این قدر هم Ne-bāyed cāḥ-cūyī īn қadar hem: Bu қadar manşıb isteyicilik
daḥı gerekmez.

پدر را ما خریداریم نی او Pederrā mā harīdārīm nī ū: Pederi biz alıcıyuz o değil.

پدر را ما هواداریم نی او Pederrā mā hevā-dārīm nī ū: Pedere biz ārzū tutucıyuz o değil. Ya'nī
her vechle anı muḥāfaẓa ve umūrına müsā'ade iderüz ammā ol itmez.

اگر روزست در صحرا شبانیم Eger rūzest der-şahrā şebānīm: Eger gündüzdür şahrāda
çobanıyuz.

و گر شب خانه اش را پاسبانم Ve ger şeb hāneeşrā pāsbānem: Ve eger gicedir hānesine bekciyüz.

براعدا قوت بازویش از ماست Ber-a‘dā kuvvet-i bāzūyeş ez-māst: Pederiñ düşmenler üzerine kuvvet-i bāzūsı bizdendir.

بر احباب آب رویش از ماست Ber-i aḥbāb āb-ı rūyeş ez-māst: Dostlar ‘indinde yüzi şuyı ve i‘tibārı bizdendir.

بجز حیلگیری از وی چه دیده است Be-cüz ḥīletgerī ez-vey çi dīdest: Ḥīle idicilikden gayrı peder andan ne görmüşdür?

کش اینسان بر سر ما بر گزیده است K’eş īn sāl ber-ser-i mā ber-güzīdest: Ki anı bu üslūbla başımız üzre ihtiyār eylemişdir. Ya‘nī peder andan ḥīleden gayrı ne görmüşdür ki anı bizim üzerimize (S 62a) tercīḥ eylemişdir?

بیا تا کار خود را چاره سازیم Biyā tā kār-ı ḥodrā çāre sālīm: Gel tā ki kendü işimize çāre eyleyelim.

بهر راهش توان آواره سازیم Be-her-rāheş tüvān āvāre sālīm: Her ne tarīḳla mümkün olursa anı āvāre eyleyelim.

چو با ما بر سر غمخوارگی نیست Çü bā-mā ber-ser-i ḡam-ḥ‘āregī nīst: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bizimle ḡam-ḥ‘ārlik başı üzre degildir. Ya‘nī bize enīs ve mūnis degildir.

دوای او بجز آوارگی نیست Devā-yı ū be-cüz āvāregī nīst: Āvārelikden gayrı aña devā yokdur.

بباید چاره ساز را کمر بست Biyāyed çāre-sālīrā kemer-best: Çāre-sāzlığa bil bağlamak gerekdir.

نرفته اختیار چاره از دست Ne-refte ihtiyār-ı çāre ez-dest: Çāre ihtiyārı elden gitmemişdir. Ya‘nī anı ber-takrīb pederden āvāre itmege çāre mümkündür.

چو خواری بر دهد از شوره بختی Çü ḥ‘ārī ber-dihed ez-şūre-baḥtī: Çünkü şūre-baḥtlıktan, ya‘nī bir zemīniñ baḥtı çorak olduğından bir tiken zāhir ola.

بباید کند نا گشته درختی Bi-bāyed kend nā-geşte dīraḥtī: Ağac olmamış iken kıparmak gerek. Ḥāşılı bu tıfl ve şaḡīrī ḥālet-i şīḡarda iken def‘ itmeli ve bu buḳ‘adan tard ve ib‘ād eylemeli ve illā ba‘de zamān buña muḳāvemet (E 85b) kābil-i imkān olmaz.

بقصد چاره سازی عهد بستند Be-ḳasd-ı çāre-sālī ‘ahd bestend: Çāre düzücilik ḳaşdına ‘ahd bağladılar.

بعزم مشورت یکجا نشستند Be-‘azm-i meşveret yek cā nişestend: Meşverete ‘azm idüp bir maḥalde oturdılar.

Dāstān-ı dīger neşr مشورت کردن برادران با یکدیگر Meşveret kerdēn-i birāderān bā-yek dīger: چه حيله سازند كه Iḥvān-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām birbiriyle müşāvere eylemek beyānındadır. Çi ḥīle sāzend ki Yūsuf ‘aleyhi’-selāmra ez-pīş-i peder dūr endāzend: Ne ḥīle düzeler ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı pederi öñinden ırak atalar.

Nazm چو آید مشکلی پیش خردمند Çü āyed müşkilī pīş-i ḥiredmend: Çünkü ‘ağıllu kimseniñ öñine bir müşkil iş gele ve bir emr-i ‘azīm ḥādiş ola.

K’ez-ān müşkil fütēd der-kār-ı ū bend: O müşkilden anıñ kārına bend düşe. Ya’nī o müşkil işde vāqı’ olan ‘uğdeyi ḥalle kādīr olmaya.

Künēd ‘aql-ı dīger bā-‘aql-ı ḥod yār: Ol ḥiredmend bir ğayrı ‘aqlı kendü ‘aqlına yār eyler. Ya’nī bir āḥer ‘āqıl kimse ile müşāvere eyler.

Ki tā der-ḥall-i ān gerded mededkār: Tā ki ol müşkili ḥalde meded işlü ola. Ya’nī ol ‘uğdeyi izālede kendüye imdād eyleye.

Zi-yek şem’eş ne-gīred nūr ḥāne: Bir şem‘den ḥāne nūr tutmaz. Ya’nī bir yanar mūm ile ḥāne münevver olmaz.

Fürūzed şem‘-i dīger der-miyāne: Ortada bir āḥer şem‘ ışıklandırır. Nitekim ekābir otalarında müte‘addid mūmlar yanar.

Velī hest īn sūḥan der-rāst-bīnān: Velīkin vardır bu söz rāst-bīnlerde.

Be-şadr-ı rāstī bālā-nişīnān: Doğruluk şadrının yukarısında oturıcılarda. Ya’nī meşveret ile mehlekeden ḥalāş bulmak re’y-i şā’ib ve fikr-i şā’kıb şāḥiblerinde ve şalāḥ ve taḳvā ile ārāste olan kimesnelerde olur.

Ne der-kec-rev ḥarīfān ū kec-endīş: Egri yürüişli ve egri fikirli ḥarīflerde degil, belki anlar ile müşāvere ‘ayn-ı mehlekedir.

Ki gerded ez-dü-kec-rev kec-revī bīş: Zīrā iki egri yürüişliden egri yürüişlilik ziyāde olur. Beyt:

Çü ire ‘āqile bir kār-ı müşkil

Ki düşvār ola andan kār-ı ‘āqıl

İde ‘aqlına bir ‘aqlın daḥı yār (E 86a/ S 62b)

K’ola āsān aña bu kār-ı düşvār

Çü rüşen olmaya bir şem‘le o

Uyar bir şem‘i daḥı k’arta pertev

Velī ḥayr umma tadbīr-i ‘avecden

Ki keclik artar ancaḡ iki kecden

چو مجلس ساختند اخوان یوسف Çü meclis sāhtend iḥvān-ı Yūsuf: Çünki iḥvān-ı Yūsuf ‘aleyhi’-selām meclis düzdiler.

برای مشورت در شان یوسف Be-re’y-i meşveret der-şān-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’-s-selāmıñ mübārek şānında müşāvereden ötüri.

یکی گفت او ز حسرت خون ما ریخت Yekī güft ū zi-ḥasret ḥūn-ı mā rīht: İḥvāndan biri didi ki: O Yūsuf ḥasretten bizim kanımızı dökdi.

بخونریزش باید حيله انگيخت Be-ḥūn-rīzş bāyed ḥīle engīht: Anıñ kanını dökmege ḥīle ḡoparmaḡ gerek.

ز دشمن ریز خون چون یافتی دست Zi-düşmen rīz ḥūn çün yāftī dest: Düşmendan ḡan dök çünki el bulasın.

که از دستش بخونریزی توان رست Ki ez-desteş be-ḥūn-rīzī tüvān rest: Ki anıñ elinden kan dökücilik ile kurtulmaḡ mümkün olur.

چو گردد کشته پنهان ماند این راز Çü gerded küşte pinhān māned īn rāz: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’-s-selām maḡtūl ola bu sır maḡfī ve gizlū ḡalur.

ز کشته بر نیاید هرگز آواز Zi-küşte ber-neyāyed herḡiz āvāz: Ölüden aşlā şadā gelmez ve mācerā ma‘lūm olmaz.

یکی گفت این به بی دینست راهی Yekī güft īn be-bī-dīnest rāhī: İḥvāndan biri didi: Bu dīnsizlige bir yoldur.

که اندیشیم قتل بی گناهی Ki endīşīm katl-i bī-günāhī: Ki bir suçsuzuñ ḡatlini fikir eyleyelim.

اگر اسب جفارانیم آخر Eger esb-i cefā-rānīm āḡir: Eger āḡirü’l-emr cefā atını sürelim.

نباکشتن مسلمانیم آخر Ne-bā-küşten müselmānīm āḡir: Öldürmek ile sürmeyelim āḡir müselmānuz. Ya‘nī eger aña cefā eylemek muḡaḡḡaḡ ise bārī ḡatl ile eylemeyelim. Āḡer ḡüne idelim.

غرض زین بقعه بیرون بردن اوست Ġaraż z’īn buḡ‘a bīrūn bürden-i ūst: Ġarażımız bu buḡ‘adan anı ṡaşra iletmeḡdir.

نه کشتن یا زدن یا مردن اوست Ne-küşten yā zeden yā mürden-i ūst: Anı öldürmek veyā urmak veyā anıñ ölmesi degildir.

همان به کافکنیمش از پدر دور Hemān bih k’efkenīmeş ez-peder-dūr: Hemān yigrek bu ki anı peder-dūr bıraḡalım.

Be-hāyil vādī'ī maḥrūm u mehcūr: Bir korkulu dereye vech-i pederden maḥrūm ve metrūk olduğu hâlde.

Beyābānī der-ū cüz dām u ded nī: Bir şahrāya ki anda yırtıcıdan ve tuzakdan. Ya'nī mehlekeden gayrı nesne yok.

Be-cüz rūbāh u gūrg ez-nīk ü bed nī: Dilkü ve kırtan gayrı eyüden ve yaramazdan bir nesne yok.

Ne-bāşed āb-ı ü cüz eşk-i nevmīd: Aña ümitsizlik göz yaşından gayrı şu olmaya. (E 86b)

Ne-bāşed nān-ı ü cüz kırş-ı hūrşīd: Güneş çöreginden gayrı aña etmek olmaya.

Ne der-vey sāye'ī cüz der-şeb-i tār: Ne o beyābānda karanlık giceden gayrı bir gölge olmaya.⁸⁷⁷

Ne der-vey pisterī cüz nişter-i hār: Ne anda diken neşterinden gayrı bir döşek ola. Ya'nī ol şahrādan esbāb-ı āsāyiş bi'l-küllīyye meslūb ola.

Çü yek çend ender-ū ārām gīred: Çünkü bir niçe zamān anda qarār tuta.

Be-merg-i h'īştēn bī-şek bi-mīred: Şübhesiz kendü ölümüyle öle.

Ne-geşte tīg-i mā rengīn be-hūneş: Anıñ kanıyla kılıcımız rengīn olmayup.

Rehīm ez-tīg-i nīreng ü füsūneş: Anıñ hīle ve efsūnı kılıcından kırtuluruz.

Yekī güftā ki qatl-i dīger est īn: İhvāndan biri didi ki: Bu gayrı qatldır. Ya'nī qatliñ bir nev'i de budur.

Çi cāy-ı qatl ez-ān hem bedterest īn: Ne (S 63a) öldürmek yeri qatlden bedrekdir. Ya'nī bu qatlden eşeddir.

Be-yek dem pīş-i hañçer cān sipürden: Hañçer öñinde bir nefes cān teslīm eylemek.

Bih est ez-gürsine yā teşne mürden: Aç veyā şusuz ölmekden yegdir.

⁸⁷⁷ olmaya: ola (E)

نزدیک Savāb ānest k'ender-dūr u nezdīk: Şavāb oldur ki yakında ve irakda.

طلب داریم چاهی تنگ و تاریک Taleb dārīm çāhī teng ü tārīk: Taleb tutalım ve arayalım bir tar ve karanuk kuyu.

ز صدر عزت و جاه افکنیمش Zi-şadr-ı 'izzet ü cāh efkenīmeş: Anı 'izzet ve manşib şadrından bırakalım.

بصد خواری در آن چاه افکنیمش Be-şad h'ārī der-ān çāh efkenīmeş: Yüz haķāret ile ol kuyu içine şalalım.

بود کانجا نشیند کاروانی Büved k'āncā nişined ķārvānī: Ola ki ol maħalde bir ķārvān otura.

برآساید در آن منزل زمانی Ber-āsāyed der-ān menzil zamānī: Ol menzilde. Ya'nī kuyu 'indinde bir zamān rāhat eyleye.

بچاه اندر کسی دلوی گذارد Be-çāh ender kesī delvī gūzāred: Kuyu içine bir kimesne bir қога şalıvire.

بجای آب از آن چاهش درآرد Be-cāy-ı āb ez-ān çāheş der-āred: Şu yerine anı ol kuyudan getüre ve iħrāc eyleye.

بفرزندیش گیرد یا غلامی Be-ferzendīş gīred yā ğulāmī: Anı oğulluğa veyā kulluğa tuta.

کند در بردن او تیز گامی Küned der-bürden-i ü tīz-gāmī: Anı iletmekde keskün adımlık ide ve sür'atle alup bir cānibe gide.

شود پیوند او زینجا بریده Şeved peyvend-i ü z'in-cā bürīde: Anıñ ittişāli bu mevzi'den kesilmiş olur.

بوی از ما گزندى نا رسیده Be-vey ez-mā gezendī nā-resīde: Aña bizden bir ziyān irişmemiş (E 87a) olduğu hālde.

چو گفت او قصه چاه پر آسیب Çü güft ü kışsa-i çāh-ı pür-āsīb: Çünkü üçüncü birāder zaħmetle tolu olan kuyunun kışsasını didi.

شدند آنان همه بر چه سرآشيب Şüdend ānān heme ber-çeh ser-āşīb: Dükeli birāderler kuyuya baş aşāğı oldılar. Ya'nī katlden ve tarħdan ferāġat idüp çāha bırakmaġa teslim oldılar.

زغور چاه و مکر خود نه آگاه Zi-ġavr-ı çāh u mekr-i ħod ne āġāh: Çāhıñ nihāyetinden ve kendülerin mekrinden vāķıf degil idiler. Ya'nī vakit olur ki ħacil oluruz diyü mülāhāza eylemezler idi.

همه بی ریسمان رفتند در چاه Heme bī-rīsmān reftend der-çāh: Dükeli ipsiz oldukları hālde çāha gitdiler. Ya'nī bir ħabl-ı metīne teşebbüs eylemeyüp sevdā-yı ħuşk ile 'azm-i çāh eylediler.

گرفته با پدر هر يك نفاقي Girifte bā-peder her yek nifākī: Pederlerine her biri bir nifāk tutup.
 برآن تزوير کردند اتفاقي Ber-ān tezvīr kerdend ittifākī: Ol tezvīr üzerine ittifāk eylediler.
 وزان پس رو بکار خود نهادند V'ez-ān pes rū be-kār-ı hōd nihādend: Ve andan soñra yüzlerini kendü işlerine kōdılar.
 بفردا وعده آن کار دادند Be-ferdā va'de-i ān kār dādend: Ertesi günü ol kuyu işiniñ va'desini virdiler.
 رفتن برادران پیش پدر و اجازت خواستن که يوسف عليه السلام همراه خود بصحرا Dāstān-ı dīger neşr
 رفتن-i birāderān pīş-i peder ü icāzet h'āsten ki Yūsuf 'aleyhi's-selām hem-rāh-ı
 hōd be-şahrā berend: İhvān-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām pederleriniñ öñine gitmek ve icāzet istemek beyānındadır ki Yūsuf 'aleyhi's-selāmı kendülerle bile şahrāya ileter.
 جوانمردان که از خود رستگاند Nazm Cüvānmerdān ki ez-hōd restgānend: İnsāniyyetlü ve
 ādemiyyetlü hoş ṭab' igitler ki kendülerden kurtulmuşlardır. Ya'nī min-ciheti'd-dünyā kendülere nef' kaydında degildirler.
 بکنج بیخودی بنشستگاند Be-künc-i bī-hōdī bin'şestegānend: Bī-hōdluk köşesinde oturmuşlardır ve kendülerini terk eylemişlerdir.
 ز قيد طبع و کيد نفس پاکند Zi-kayd-ı ṭab' u keyd-i nefis pākend: Ṭab'ları kaydından ve nefisleri keydinden pākdirler. Ya'nī giriftār-ı (S 63b) dām-ı ṭab' ve mübtelā-yı mekr ü hevā olmağdan berīdirler.
 براه درد کوی عشق خاکند Be-rāh-ı derd kūy-ı 'aşq hākend: Derd yolında ve 'aşq mahallesinde toprakdılar. Ya'nī kazā-yı Lem-yezele teslīm-i küllīleri vardır.
 نه زيشان بر دل مردم غباری Ne z'īşān ber-dil-i merdüm gubārī: Ne anlardan halkıñ göñli üzerine bir toz vardır.
 نه از مردم بر ايشان هيچ باری Ne ez-merdüm ber-īşān hīç bārī: Ne halkdan anların üzerine bir yük vardır. Ya'nī (E 87b) ne kimseye bir ziyānları tōkunur ve ne kimesneden kendülere bir ziyān irişür.
 بنا سازی عالم سازگارند Be-nā-sāzī-i 'ālem sāzgārend: 'Ālemiñ intizāmsızlarıyla munṭazamdılar. Ya'nī nā-muvāfiḳ kimesnelerin emr-i dünyāda ṭabī'atlarına muvāfaḳat idüp hūb geçinürler.
 بهر باری که آيد برد بارند Be-her bārī ki āyed berd-bārend: Ol nā-muvāfiḳlardan her ne yük ki kendülere gelür ḥamūldurlar.⁸⁷⁸

⁸⁷⁸ ḥamūldurlar: ḥamildirler: (E)

چو شب ځسبند بی کین و ستیزند Çü şeb ĥusbend bī-kīn ü sitīzend: Çunki gice uyurlar kīnsiz ve ‘inādsız uyurlar. Ya‘nī kimseye ĥıkd ve ĥased qaydında olmazlar.

Seher z’ın sāl ki şeb ĥusbend ĥīzend: Gice ol üslūbdan ki uyudılar şabāḥ qalkdılar ve ‘ale’d-devām bu ḥāl üzre sābitdirler, Ya‘qūb ve Yūsuf ‘aleyhime’s-selām gibi.

Ḥased-verzān-ı Yūsuf bāmdādān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ĥasede öykünüciler, ya‘nī muqteżā-yı ĥasede mülāzımlar şabāḥleyin.

Be-fıkr-i dīne ĥurrem-ṭab‘ u şādān: Dūnki fıkr ile ṭabī‘atleri şādān ve ĥurrem olarak.

Zebān pūr-mihr sīne kīne-endīş: Lisānları muḥabbet ile tolu göñülleri kīn endīşelü.

Çü gūrgān-ı nihān der-şūret-i mīş: Gizlū qurdlar gibi qoyun şūretinde.

Be-dīdār-ı peder iḥrām bestend: Pederleri dīdārına iḥrām bağladılar.

Be-zānū-yı edeb pīşeş nişestend: Edeb diziiyle öñinde oturdılar.

Der-i zerq-ı temelluḥ bāz kerdend: Riyā ve temelluḥ qapusını açıq itdiler.

Zi-her-cāyī sūḥan āgāz kerdend: Her bir yerden söze şūrū‘ itdiler.

Beyān kerdend her nūy u kühenrā: Her emr-i ḥādīş ve qādīmī beyān itdiler.

Resānīdend tā īncā sūhanrā: Tā ki sözi bu maḥalle iriştirdiler.

Ki ez-ḥāne melālet ḥ‘āst mārā: Ki ḥāneden bize uşan qalkdı.

Hevā-yı reften-i şahrāst mārā: Şahrāya gitmek ārzūsı vardır bize.

Eger bāşed icāzet qaşd dārīm: Eger icāzet olursa qaşd ṭutalım.

Ki ferdā rūz der-şahrā gūzārīm: Ki yarın gündüzi şahrāda geçürelim.

Birāder Yūsuf-ı ān nūr-ı dīde: Ol gözimiz nūrı qarındaşımız Yūsuf.

Zi-kem-sālī be-şahrā kem resīde: Az yaşıqdan şahrāya az irişmişdir.

Çi bāşed k’eş be-mā hem-rāḥ sālī: Ne olur ki anı bize hem-rāḥ eyleyesin.

Be-hem-rāhīṣ mārā ser-firāzī: (E 88a) Anıñ yoldaşlığıyla bizi ser-firāz eylesin.

Be-künc-i ḥāne mānde rūz tā ṣeb: Gündüz aḥşama dek ḥāne köşesinde kalmışdır.

⁸⁷⁹: {أَرْسَلُهُ غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ} فأرسله غدا يرتع ويلعب. Anı gönder yarın yiyüp içsün ve oynasun. Hāşılı bizimle şahrāda tena‘um ve şafā eylesün.

Gehī bā-ū reh-i şahrā neverdīm: Ba‘zı ānıñla şahrā yolını bükelim.

Gehī ber-püşt-i kūh u püšte gerdīm: Ba‘zı tağ ve tepe arkası üzere (S 64a) tölanelim.

Gehī ez-güsfindān şīr dūşīm: Ba‘zı vaḳit ḳoyunlardan süd şağalım.

Gehī şīrīn ü ḥandān şīr nūşīm: Ba‘zı vaḳit tatlı ve gülerek süd nūş idelim.

Zi-ferş-i sebze bāzīgāh sāzīm: Yeşil ot döşeginden oyun yeri düzelim.

Be-her lāle be-bāzī rāh sāzīm: Her lāleye oyun ile yol düzelim. Ya‘nī şafā ile lāle biten yerlere varalım.

Rübāyīm ez-ser-i lāle külāheş: Lāleniñ başından bōrkini ḳapalım.

Künīm ez-farḳ-ı Yūsuf cilvegāheş: Yūsuf ‘aleyhi’-selāmıñ başından ol külāh-ı lāleye cilvegāh idelim. Ya‘nī lāle ile anıñ başını māl-ā-māl idüp envā‘-ı esbāb-ı ferḥān ile anı ḥandān idelim.

Zede bālā besān-ı kebk dāmān: Keklik gibi etegini biline urup.

Miyān-ı sebze sāzīmeş ḥīrāmān: Sebze ortasında anı şalınıcı eyleyelim. Ba‘zı nüshada bu beyt böylece vāḳi‘ olmuş. Zede bālā besān-ı sebze dāmān Besān-ı kebk sāzīmeş ḥīrāmān. Ya‘nī sebze gibi etegini biline urup keklik gibi anı şalınğan idelim.

Be-yek cā gelle-i āhū çerānīm: Bir maḥalde geyik sürüsü otaralım.

⁸⁷⁹ Kur‘an-ı Kerim, Yūsuf Suresi, Ayet 12: “ ‘Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsın, oynasın. Biz onu herhalde koruruz.’ dediler.”

يك سو گرگرا زهره درانيم Zi-yek sū gürgrā zehre derānīm: Bir taraftan kurdîñ ödini yırtalım.

بود طبعش باينها شاد كردد Büved tab‘eş be-înhā şād kerdend: Ola ki tab‘ı bunlar ile şād ola.

ز اندوه وطن آزاد كردد Zi-endūh-ı vaṭan āzād kerdend: Vaṭan gūşşasından fāriğ ola.

ز جد گرچه هزار اعجوبه سازى Zi-cid gerçi hezār u‘cūbe sāzī: *Cidd* kesr-i cīmle hezliñ muḳābilidir. Ya‘nī gerçek ve nefsü’l-emr vāki‘ olan ḥaḳāyıḳdan egerçi bing u‘cūbe düzesin.

نخندد طبع كودك جز بيازى Ne-ḥanded tab‘-ı kūdek cüz be-bāzī: Şabīniñ tab‘ı gülmez oyunun gayrıyla. Ya‘nī etfālīñ tab‘ı ancak oyun ile gūşāde olur.

چو يعقوب اين سخن بشنيد ازيشان Çü Ya‘kūb īn sūḥan biş’nīd ez-īşān: Çünkü (E 88b) Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām bu sözi anlardan işitdi.

گريبان رضا پيچيد از يشان Girībān-ı rızā pīçīd ez-īşān: Rızā yaḳasını anlardan bükdi ve i‘rāz eyledi.

بگفتا بردن وى كى پسندم Bi-güftā bürden-i vey key pesendem: Didi anı iletmege ne zamān ḳāni‘im. Ya‘nī siz anı götürmege rāzı degilim.

كزان گردد درون اندوه مندم K‘ez-ān gerded derūn endūhmendem: Zīrā anı götürmekden içerim gūşşalı olur.

از آن ترسم كزو غافل نشينيد Ez-ān tersem k‘ez-ū ḡāfil nişīnīd: Andan ḳorḳarım ki Yūsufdan ḡāfil oturasız.

ز غفلت صورت حالش نه بينيد Zi-ḡaflet şūret-i ḥāleş ne-bīnīd: Ḡafletden anıñ ḥālının şūretini görmeyesiz.

درين ديرينه دشت محنت انگيز Der-īn dīrīne deşt-i miḥnet-engīz: Bu miḥnet ḳoparıcı eski şahrāda.

كهن گرگى برو دندان كند تيز Kühen gürgī ber-ū dendān küned tīz: Bir köhne ḳurt, üzerine dendānını keskün eyleye.

بدان نازك بدن دندان رساند Bedān nāzik beden dendān resāned: Ol nāzik bedene diş irişdüre.

تنش را بلکه جانم را دراند Teneşrā belki cānemrā derāned: Anıñ tenini belki benim cānımı yırtar.

چو آن افسونگران اين را شنيدند Çü ān efsūngerān īnrā şenīdend: Çünkü ol efsūncılar bunu işitdiler. Ya‘nī Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘adem-i rızāsımiñ sebebiñ bildiler.

فسون ديگر از نو در دميدند Füsūn-ı dīger ez-nev der-demīdend: Yeñiden başḳa bir füsūn üfürdiler. Ya‘nī āḥer ḥīle tedbīr itdiler.

Ki āher mā ne z'ān sāl sūst-rāyem: Ki āher biz ol üslūbdan zebūn fikirlū degilüz.

Ki mā deh ten be-gürgī der-neyāyem: (S 64b) Ki biz on kimesne bir kurd ile gelmeyelim ve bir kurdā gālīb olmayalım.

Ne gürg ez-şīr merdūm-h'ār bāşed: Kūrd arslandan ādem yiyici degil.

Be-çeng-i mā çū rūbeh h'ār bāşed: Bizim elimizde dilki gibi zelīl olur. Ya'nī arslan ki kurdan merdūm-h'ār ve cūmle sibā'a sālār iken elimizde dilkū gibi h'ār olur. Kūrd evlā bi't-tarīk pāy-māl-i bī-mecāl olur.

Çū z'işān kerd Ya'kūb īn-sūhan gūş: Çūnki Ya'kūb 'aleyhi's-selām anlardan bu sözi gūş itdi.

Zi-'özi enghten kerdīd hāmūş: 'Özür kōparmakdan hāmūş oldī.

Be-şahrā bürden-i Yūsuf rızā dād: Yūsuf 'aleyhi's-selāmī şahrāya iletmege rızā virdi.

Belārā der-diyār-ı hōd şalā dād: Belāya kendū diyārına şalā virdi ve muşībeti kendū nefsine dā'vet eyledi.

Dāstān-ı dīger neşr (E 89a) Bürden-i birāderān-ı Yūsufraz ez-pīş-i peder: Birāderler Yūsuf 'aleyhi's-selāmī pederleri öñinden getürmek beyānındadır. Ve der-rāh-ı hidāyet-i hōd çāh-ı dālālet kenden: Ve kendüleriniñ hidāyeti yolında dālālet kuyusı kazımağ. Ve Yūsuf bī gūnah der-çāh efkenden: Bī-gūnah Yūsufi çāhā şalmağ beyānındadır.

Figān z'īn çarh-ı dūlābī ki her rüz: Dād ve feryād bu dolab gibi tōlanıcı çarhdan ki her gün.

Be-çāhī efkened mālī dil-efrüz: Bir kuyuya şalar bir gōñül ışıklandırıcı ayı. Ya'nī ay gibi maḥbūbı.

Gazālī der-riyāz-ı cān çerende: Cān baqçalarında otlayıcı bir ceyrān yavrisını.

Nihed der-pençe-i gürg-i derende: Yırtıcı kurdıñ pençesine kōr.

Çū Yūsufraz bedān gürgān sipürdend: Çūnki Yūsufi ol kurdlara teslīm eylediler.

فلك گفتا كه گرگان بره بردند Felek güftā ki gūrgān berre bürend: Felek didi ki: Kurdlar kuzuyı iletdiler.

بچشمان پدر تا می نمودند Be-çeşmān-ı peder tā mī-nümūdend: Pederi gözlerine görününceye dek.

زيك ديگر بمهرش می ربودند Zi-yek dīger be-mihreş mī-rübūdend: Birbirinden muhabbetle anı kaparlar idi.

گهی آن بر سرو دوشش گرفتگی Gehī ān ber-ser ü dūşeş giriftī: Ba‘zı vakit ihvāndan biri anı başı ve omuzı üzre tutardı.

كه اين تنگش در آغوشش گرفتگی Ki īn tengeş der-āgūşeş giriftī: Ba‘zı vakit bu kardaşı anı kucağında tar tutardı. Ya‘nī pedere karşı muhabbet izhār idüp gögsine başardı.

چو پا در دامن صحرا نهادند Çü pā der-dāmen-i şahrā nihādend: Çünkü ayaklarını şahrā etegine kodılar ve peder gözinden gā‘ib oldılar.

برو دست جفا کاری گشادند Ber-ū dest-i cefākārī gūşādend: Anıñ üzerine cefākārılık elini açdılar.

زدوش مرحمت بازش فکندند Zi-dūş-ı merhamet-bāzeş fekendend: Merhamet omuzından anı gerü şaldılar.

میان خاره و خارش فکندند Miyān-ı hāre vü hāreş fekendend: Anı kara taş ve tiken arasına şaldılar.

برهنه پا قدم برخار می زد Bürehne-pā kadem ber-hār mī-zed: Ayağı yalın ayağını diken üzre ururdu.

Be-gül ez-hār u has mismār mī-zed: Gül gibi nāzik kademine dikenden ve çörçöpden mismār ururdu.

فکندہ کفش ره بر خاره می کرد Fekende kefş reh ber-hāre mī-kerd: Ayakkaabın bırakup diken üzere yol eylerdi.

کف سیمین زخاره پاره می کرد Kef-i sīmīn zi-hāre pāre mī-kerd: (S 65a) Gümüşe menşüb ayağını dikenden pāre eylerdi.

کف پایی که می بودش ز گل تنگ Kef-i pāyī ki mī-būdeş zi-gül teng: (E 89b) Bir ayak altı ki gülden aña ‘ār var idi. Ya‘nī gül üzerine başmağa ‘ār iderdi.

زخون در خار و خارا گشت گلرنگ Zi-hūn der-hār u hārā geşt gül-reng: Qandan dikende ve kara taşda gül renkli oldu.

چو ماندی پس از آن ده سخت پنجه Çü māndī pes ez-ān deh saht-pençe: Çünkü ol kavī pençelü on birāderden ki gerü kalurdu.

طپانچه کردیش رخساره رنجه Ṭapānçe kerdīyeş ruḥsāre rence: Ṭabānca anıñ müdevver yañağını zaḥmetlū eylerdi.

بتيغ قطعی باد آن دست کوتاه Be-tīgī qat‘ bād ān dest-i kūtāh: Bir kılıç ile qat‘ olsun ol kışa el. که سر پنجه زند با پنجه ماه Ki ser-pençe zened bā-pençe-i māh: Ki ay pençesine ser-pençe ura. Ya‘nī bir el ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ruḥsāresini rencīde eyleye, anıñ cezāsı bürīde olmaḳdır.

چو رفتی پیش کردی زخم سیلی Çü refṭī pīş kerdī zaḥm-ı sīlī: Çünki ilerü giderdi, sille zaḥmı eylerdi.

قفایش چون رخ بدخواه نیلی Qafāyeş çün ruḥ-ı bed-ḥ‘āh-ı Nīlī: Mübārek qafāsını bed-ḥ‘āh kimesneniñ yūzi gibi Nīle menşūb. Ya‘nī qafāsı sille zaḥmından gömgök olurdi.

ببسته از قفا اولیست دستی Bi-beste ez-qafā evlāst destī: Eñseden bağlanmış bir el evlādır. که بیند آن قفا از وی شکستی Ki bīned ān qafā ez-vey şikestī: Ki ol mübārek qafā ol elden şınıklık göre. Ya‘nī bir el ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ qafāsına andan şikest ire cezāsı eñseden bağlanmaḳdır.

چو با ایشان شدی پهلوی به پهلوی Çü bā-īşān şüdī pehlū-be-pehlū: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām birāderleriyle yan yana olurdi.

رسیدی مالش گوش ز هر سو Resīdī mālīş-i gūşeş zi-her sū: Aña kulaḳ burumı irişirdi her taraftan.

کسی کان گوش را مالد بانگشت Kesī k‘ān gūşrā māled be-engüşt: Bir kimesne ki ol mübārek kulağı barmağıyla bura.

جز انگشتش مبادا هیچ درمشت Cüz engüşteş me-bādā hīç der-müşṭ: Yumruğında barmağından ğayrı hīç nesne olmasun. Ya‘nī ol kulağı uran barmaḳlar dökülsün.

بزاری هر که را دامن کشیدی Be-zārī her kirā dāmen keşīdī: Zārīlık ile her kime etek çekeydi. به بیزاری گریبانش دریدی Be-bī-zārī girībāneş derīdī: Bī-zārīlık ve i‘rāz ile yaqasını yırtardı. هر کرا در پا فتادی Be-girye her kirā der-pā fütādī: Ağlama ile her kimiñ ki ayağına düşerdi.

بخنده بر سر او پا نهادی Be-ḥānde ber-ser-i ū pā nihādī: Gülme ile anıñ başı üzerine ayak kordı.

بناله هر کرا آواز کردی Be-nāle her kirā āvāz kerdī: İnleme (E 90a) ile her kime ki āvāz eylerdi.

نواهای مخالف ساز کردی Nevāhā-yı muḥālīf sāz kerdī: Ol kimse muḥālīf şadālar düzer ve қоşardı.

برداشت چو شد نومید ازیشان گریه برداشت Çü şüd nevmîd ez-îşân girye ber-dâşt: Çünki anlardan ümîdsiz oldu, girye kaldırdı ve ağlamaya şürû‘ eyledi.

ز خون دیده بر گل لاله میکاشت Zi-ḥûn-ı dîde ber-gül lâle mî-kâşt: Gözi kanından gül yüzi üzerine lâle ekerdi. Ya‘nî kanlı göz yaşını yüzi üzerine akıdırdı.

گهی در خون گهی در خاک می خفت Gehî der-ḥûn gehî der-ḥāk mî-ḥuft: Ba‘zı kan içinde ve ba‘zı toprak içinde uyurdu.

زاندوه دل صد چاک می گفت Zi-endûh-ı dil-i şad çāk mî-güft: Yüz pârça olan gönli guşşasından dir idi.

کجایی ای پدر آخر کجایی Kücâyî ey peder âḥir kücâyî: Kandasın ey peder âḥir kandasın?

ز حال من چنین غافل چرای Zi-ḥal-i men çünîn gâfil çirâyî: Benim ḥalimden buncılayın gâfil niçünsün?

بیا بنگر کنیزک زاد گنرا Biyâ bin’ger kenîzek-zâdegânra: Gel bak kırnağ-zâdelere.

ز راه عقل و دین افتاد گنرا Zi-râh-ı ‘aql u dîn-üftâdegânra: ‘Aqıl ve dîn yolundan düşmüşlere.

که با کام دلت در دل چه دارند Ki bā-kām-ı dilet der-dil çi dârend: Ki (S 65b) seniñ gönlüñ maqşûdına gönüllerinde ne tutarlar.

حق الطاف تو چون می گذارند Ḥaḡ-ı eltâf-ı tü çün mî-güzârend: Seniñ luṭfların ḥaḡḡını ne keyfiyyetde geçürürler ve edâ iderler.

گلی کز روضه جانت دمیدست Gülî k’ez-ravzâ-i cânet demîdest: Bir gül ki seniñ cânın baqçasından açılmışdır ve zâhir olmuştur.

برو باران احسانت چکیدست Be-rû bārân-ı iḥsânet çekîdest: O gül üzerine iḥsânın yağmuru tamlamıştır.

چنان از تشنگی در تاب مانده Çünân ez-teşnegî der-tâb mânde: Ol gül şusuzluğdan ancılayın ḥarâretde qalmıştır.

که نی رنگ اندرو نی آب مانده Ki nî reng ender-û nî âb mânde: Ki ol gülde ne renk ve ne şü qalmıştır.

نهال ناز پرورد بهشتی Nihâl-i nâz-perverd-i behiştî: Cennete menşûb nâz ile beslenmiş fidân.

که در بستان سرای عمر کشتی Ki der-bostânserây-ı ‘ömr kiştî: Ki ‘ömrün bostân sarâyında ekdiñ.

چنان از باد جور افتاد بر خاک Çünân ez-bâd-ı cevr üftâd ber-ḥāk: Ol fidân zulm yilinden ancılayın toprak üzerine düşdi.

K'ez-ū cūyed bülendī hār u hāṣāk: Ki ol fidāndan çörçöp yücelik ister. Ya'nī hār ve hāṣāk 'ālī olup ol fidānı başurmak isterler.

Mehī k'ez-vey şebetrā nūr būdī: Bir ay ki andan seniñ giceñe nūr olur idi.

Zi-ḡulmethā-yı devrān dūr būdī: Devrān ḡulmetlerinden ırak (E 90b) olur idi.

Resīdeş ez-felek z'īn sāl vebālī: Felekden aña buncılayın şıḡlet irişmişdir.

Ki cūyed lem'a-i nūr ez-hilālī: Ki ol ay hilālden nūr pārcası ister. Ya'nī kendünñ nūrı ancılayın maḡv olmuş ki hilālden nūr iḡtibās itmek ister.

Bedīn sāl būd hāleş tā se ferseng: Buncılayın idi Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ hālī üç fersaḡ yola dek.

Ez-ū şulḡ u v'ez-ān sengīn-dilān ceng: Andan şulḡ ve ol taş yürekli birāderlerinden ceng.

Ez-ū nermī ez-īṣān saḡt-rūyī: Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan yumuşaklık ve birāderlerinden ḡatı yüzölçülük.

Ez-ū germī ez-īṣān serd-gūyī: Andan ısıcaklık anlardan şavuk söyleyicilik.

Zi-nāḡeh ber-ser-i ḡāhī resīdend: Añsızdan bir ḡuyu başı üzerine irişdiler.

Zi-reften ber-leb-i ḡāh āremīdend: Gitmekden ḡuyu kenārı üzre ḡarārlaşdılar.

Ḥehī ḡün ḡūr-ı ḡālīm teng ü tīre: Bir ḡuyu idi ki ḡālīm mezārı gibi tar ve ḡarañu idi.

Zi-tārīḡīṣ ḡeşm-i 'aḡl ḡīre: Anıñ ḡarañuluḡundan 'aḡl ḡözi ṡonuk idi.

Leb-i ü ḡün dehān-ı ejdehāyī: Ol ḡuyunuñ ṡuṡaḡı ejderhā aḡzı gibi idi.

Pey-i ḡūt ez-birūn merdūm-rübāyī: Yiyecek nesne ecliyḡün taşradan ādem ḡapıcı idi.

Derūneş ḡün derūn-ı merdūm-āzār: Ol ḡuyunuñ iḡerüsü ādem incidici ḡālīmıñ iḡerüsü gibi idi.

آزار برای مردم آزاری پر آزار Berāy-ı merdüm-āzārī pür-āzār: Ādem incidilikden ötürü rāḥatsızlık ile dolu idi.

مدار نقطه اندوه دورش Medār-ı nokṭa-i endūh devreş: Ol kuyunun dairesi guşşa nokṭasınıñ maḥall-i devrāmı idi.

برون از طاقت اندیشه غورش Birün ez-tāḳat-i endīşe gavreş: Anıñ gavrı ve ‘umḳı endīşe-i tāḳatden taşra idi. Ya‘nī gāyet derīn idi.

محیطش پر کدورت مرکزش دور Muḥīteş pür-küdūret merkezeş dūr: Anıñ muḥīti küdüret ile dolu ve merkezi ırak idi. *Küdūret* dirlik yetilü olmağa dirler. Ya‘nī ol kuyu envā‘-ı rāḥatsızlığı kablamiş idi ve tūracak yeri uzak idi.

هوايش پر عفونت چشمه اش شور Hevāyeş pür-‘ufūnet çeşmeeş şūr: (E 91a) (S 66a) Hevāsı ‘ufūnet ve gılzet ile dolu ve puñarı şūr idi.

نفس زن گر درو یکدم نشستی Nefes-zen ger der-ū yek dem nişestī: Nefes urucı, ya‘nī zī-rūḥ eger ol kuyuda bir nefes otura idi.

نفس را بر نفس زن راه بستی Nefesrā ber-nefes-zen rāḥ bestī: Nefeslenici üzerine nefes yolu bağlanur idi, yāḥud ol kuyu nefes yolını bağlar idi.

چو ايشان دفع آن گلچهره مه را Çü işān def‘-i ān gül-çihre mehrā: Çünki anlar ol gül çehreli ayıñ def‘ini.

پسندیدند آن نا بهره چه را Pesendīdend ān nā-behre çehrā: Ol naşībsiz kuyuya begendiler. Ya‘nī çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ol kuyuya şalmağa ki şūru‘ eylediler.

دیگر بار از جفاشان داد برداشت Diger bār ez-cefāşān dād ber-dāşt: Bir daḥı anların cefāsından şikāyet qaldırdı. Ya‘nī şikāyet ile şadālandı.

بنوعی ناله و فریاد برداشت Be-nev‘ī nāle vü feryād ber-dāşt: Bir nev‘ ile nāle ve feryād qaldırdı.

که گر آن سنگ را معلوم گشتی Ki ger ān sengrā ma‘lūm geştī: Ki ol feryād eger taşa ma‘lūm olaydı.

زسوزش نرم تر از موم گشتی Zi-sūzeş nermter ez-mūm geştī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma yanmaḳdan mūmdan yumuşakrek olurdu.

ولی آن ساز تیز آهنگتر شد Velī ān sāz tīz āhengter şüd: Ammā ol sāzıñ āhengi keskünrek olduḳca.

دل چون سنگ ايشان سنگتر شد Dil-i çün seng-i işān sengter şüd: Anlarıñ taş gibi yürekleri zīyāde taş olurdu. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ feryadı ziyāde olduḳca anların yürekleri taşdan katı olurdu.

کردند چه گویم کز جفا ایشان چه کردند Çi gūyem k'ez-cefā īṣān çi kerdend: Ne diyem ki anlar cefādan ne itdiler.

کردند دلم ندهد که گویم آنچه Dilem ned'hed ki gūyem ānçi kerdend: Dilim virmez, ya'nī yüregim tutmaz ki diyem ol nesneyi ki itdiler.

رسیدی برآن ساعد که گر بروی رسیدی Ber-ān sā'id ki ger ber-vey resīdī: Ol bilek üzerine ki eger anıñ üzerine irişeydi.

دیدى حریر خلد از آن آزار دیدی Ḥarīr-i huld ez-ān āzār dīdī: Cennet ḥarīri andan rāḥatsızlık görürdi. Ya'nī ol nāzik bilek ki eger cennet ḥarīri tokunsa müte'ezzī olurdu. Bu beyt māba'dına merhūndur.

رسن بستند از موی بز و میش Resen bestend ez-mūy-ı büz ü mīṣ: Ol bilege keçi ve koyun kılından ip bağladılar.

برو شد هر سر مویی یکی نیش Ber-ū şūd her ser-i mūyī yekī nīṣ: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ bilegi üzerine o ipiñ her bir tüyiniñ başı bir tiken oldu yāḥud (E 91b) nāzik gövdesi üzre olan tüylerin her biri bir tiken oldu.

میانش را که بودی موی مانند Miyāneşrā ki būdī mūy-mānend: Anıñ bili ki mūy gibi idi, ya'nī incelikde.

به پشمین ریسمان دادند پیوند Be-peşmīn rīsmān dādend peyvend: Yüngden olan ip ile ittişāl virdiler, ya'nī bağladılar.

کشیدند از بدن پیراهن او Keşīdend ez-beden pīrāhen-i ū: Anıñ gönlegini bedenden⁸⁸⁰ çekdiler.

Çü gül ez-gonce 'uryān şūd ten-i ū: Gül gibi goncadan 'uryān oldu anıñ teni. Ya'nī gül tomurcuğı açılıp muṭabbak olduğda libāsından 'uryān olduğu gibi anıñ dahı gönlegini çıkarup 'uryān kodılar.

بقد خود بریدند از ملامت Be-kadd-i ḥod būrīdend ez-melāmet: Kendü kāmetherine kesdiler melāmetden.

لباسی تا بدامان قیامت Libāsī tā be-dāmān-ı kıyāmet: Bir libās kıyāmet etegine dek. Ya'nī bu fezāḥat libāsı kendüleri kıyāmete dek şāmil olup elsine-i enāmda mütedāvil ḳaldı. 'Afa'llāhu (S 66b) te'ālā 'anhum.

فرو آویختند آنکه بجاهش Fūrū āviḥtened ān geh be-ḫāheş: Ol vaḳt anı kıuyuya aşāğa aşdılar.

⁸⁸⁰ bedenden: bundan (E)

Der-āb endāhtend ez-nīme rāheş: Yarı yoldan anı şuya atdılar.
Ya'nī ipi şalıvirdiler.

Zi-hübī būd hūrşīd-i cihān-tāb: Yūsuf 'aleyhi's-selām
güzellikden cihānı ışıqlandırıcı güneş idi.

Fekendeş çarh çün hūrşīd der-āb: Çarh anı güneş gibi şuya
şaldı. Nitekim rivāyet olunur kim şemsiñ ğurūbı ve tūlū'ı şuyla olur.

Birūn ez-āb der-çeh būd sengī: Şudan taşra kuyuda bir taş var
idi.

Nişīmen sāht ānrā bī-direngī: İķāmet yeri eyledi ol taş
eglenmeksiz. Ya'nī fi'l-hāl şudan çıķup ol taş üzre oturdu.

Çi devlet yāft bin'ger āhir ān seng: Āhir baķ ol taş ne devlet
buldı.

Ki kān-ı gevherī şūd bes girān-seng: Ki bir gevheriñ bir⁸⁸¹
ma'deni oldu ki mübālāğa ile ağır taşlu, ya'nī ağır kıymetlü. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-
selām gibi gevher-i girāmīye menzil oldu.

Zi-la'l-i āb-dār-ı şekker-āyīn: Anıñ şekker 'ādetlü leţāfetli ve tarāvetli
la'linden, ya'nī la'l gibi tutağından. Ba'zı nüşhada āb-dār yerine *bī-ġūdāz vāķi* olmuş,
erimeyiciliğinden.

Şūd ān şūr-ābe hemçün şehd-i şīrīn: Ol kuyuda olan çorak
şu oğulbalı gibi tatlu oldu.

Şūd ez-nūr-ı ruheş ān çāh rūşen: (E 92a) Anıñ yañağı
nūrından ol kuyu aydın oldu.

Çü şeb rüy-ı zemīn ez-māh rūşen: Gice yer yüzi aydan aydın
oldığı gibi.

Şemīm-i ğisuvan-ı 'ıtr-sāyeş: Anıñ 'ıtr ezici zülfleriniñ hoş kokuşu.
Ufūnetrā birūn būrd ez-hevāyeş: Ğalīz kokuşları ol kuyunuñ
havasından taşra iletdiler.

Zi-ferr-i tal'at-i ū her gezende: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ tūlū'ı
devletinden her bir ışırcı. Ya'nī ol kuyuda olan mazarrāt.

⁸⁸¹ bir: - (S)

Sūy-ı sūrāḥ-ı dīger şūd ḥazende: Ğayrı delük ṭarafına sūrtünücü oldu. Ya‘nī kendü sūknālarını şaşırıp ḥilāfına teveccüh eylediler.

Be-ta‘vīz endereş pīrāhenī būd: Anıñ boynı heykelinde bir göñlegi var idi.

Ki ceddeşrā zi-āteş me‘menī būd: Ki ceddī İbrāhim ‘aleyhi’s-selāma āteşden maḥall-i emn idi.

Firistādeş be-İbrāhīm Rıdḡvān: Ol ḡamīşi İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma Rıdḡvān gönderdi.

Ez-ān rū şūd ber-ū āteş gūlistān: Ol cihetden āteş anıñ üzerine gūlistān oldu.

Resīd ez-sidre Cibrīl-i emin zūd: Sidretü’l-müntehādān Cibrīl-i emīn tīz irişdi.

Zi-bāzū-yı vey ān ta‘vīz būğ’şūd: Anıñ bāzusından ol heykeli açdı.

Birūn āverd z’āncā pīrehenrā: Ol yerden, ya‘nī ta‘vīzden ḡamīşi ṭaşra getürdi.

Bedān pūşīd ān pākīze tenrā: Ol pākīze gövdeyi anıñla örtüdi.

Ez-ān pes ḡūft ey mehcūr u ḡamnāk: Andan şoñra Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām didi: Ey pederden ve ḥāneden metrūk ve ḡamnāk!

Selāmet mī-resāned İzed-i pāk: Naḡāyışdan mūnezzeh ve muḡaddes olan İzed te‘ālā ḥāzretleri saña selām irişdirir.

Ki rüzī īn ḥıyānet-pīşegānrā: Ki bir gün bu ḥıyānet-pīşelūleri, ya‘nī birāderleriñi.

Gürūḥ-ı nā-şavāb-endişegānrā: (S 67a) Nā-şavāb ve ḥaṭā-fıkr idiciler bölüğünü.

Zi-tü dil rīşter pīşet resānem: Göñülleri senden yaralurek öñiñe irişdürürüm. Ya‘nī anların ıztırāb ve ıztırārları seniñ bu şiddetinden daḡı ziyāde olup,

{يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجَنَّا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ} 882 (E 92b)diyerek saña ilticā itdürürüm.

⁸⁸² Kur’an-ı Kerim Yusuf 12/88: “Ey vezir! Biz çokluk çocuğumuz darlığa uğradık; pek değersiz bir malla geldik; ölçeği bize tam yap ve sadaka ver; Allah sadaka verenleri şüphesiz mükafatlandırır.” dediler.

فکنده پیش سر پیشت نشانم Fekende pīṣ-i ser pīṣet niṣānem: Başlarını hayālarından önlerine saldıkları hâlde öninde dikerim.

بر ایشان آن جفاها را شماری Ber-iṣṣān ān cefāhārā ṣumārī: Anlar üzerine ol cefaları sayarsın.
وزیشان حال خود پوشیده داری V'ez-iṣṣān ḥāl-i ḥod pūṣīde dārī: Ve anlardan kendü ḥālīni mestūr tutarsın.

تو دانی مو بمو ایشان کیانند Tü dānī mū-be-mū iṣṣān ki'ānend: Sen bilürsün kıl-be-kıl. Ya'nī bir bir ki anlar kimdirler?

سر مویی ترا ایشان ندانند Ser-i mūyī türā iṣṣān ne-dānend: Bir kıl başı kadar anlar seni bilmezler.

زجبریل این سخن یوسف چو بشنود Zi-Cibrīl īn sūḥan Yūsuf çü biṣ'nūd: Cibrīl 'aleyhi's-selāmdan çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām bu sözi işitdi.

زرنج و محنت اخوان بر آسود Zi-renc ü miḥnet-i iḥvān ber-āsūd: İḥvānın renc ve miḥnetinden rāḥat itdi.⁸⁸³

نمود آن تخت سنگش تختگاهی Nümūd ān taḥt-ı sengeṣ taḥtgāhī: Ol taş taḥtı kendüye bir taḥtgāh göründi.

نشست آنجا چو نیکو بخت شاهی Niṣest āncā çü nīkū-baḥt-ı šāhī: Ol yerde oturdu eyü baḥtlı bir pādišāh gibi.

بتسکین دادن جان حزینش Be-teskīn dāden-i cān-ı ḥazīneṣ: Maḥzūn cānına teskīn virmek için.

ندیم خاص شد روح الامینش Nedīm-i ḥāṣṣ ṣūd rūḥu'l-emīneṣ: Cibrīl 'aleyhi's-selām ḥāṣ nedīmi oldı.

رسیدن کاروانی بسر چاه و یوسفرا بیرون آوردن Dāstān-ı dīger neṣr Resīden-i kārvānī be-ser-i çāh ve Yūsufra bīrūn āverden: Kuyu başı üzre bir kārvān irişmek ve Yūsuf 'aleyhi's-selāmı taşra getürmek beyānındadır. Ve yek و یکبار دیگر عالمرا بافتاب جمال وی روشن گردانیدن. Ve bir kerre daḥı 'ālemi cemālī güneşiyle aydın eylemek beyānındadır.

بنامیزد چه فرخ کاروانی Nazm Bi-nāmīzed çi ferruḥ kārvānī: Sübhāna'llāh Bār-ı Ḥudā yaramaz gözden şaklasun ne mübārek bir kārvāndır.

کز ایشان آب جویان کار دانی K'ez-iṣṣān āb-cūyān kār-dānī: Ki anlardan şu taleb idici olduğu hâlde bir iş bilici.

⁸⁸³ itdi: - (S)

چو دلوۍ بر کشد ناگه ز چاهی Çü delvī ber-keşed nāgeh zi-çāhī: Çünki bir kuyudan bir koğa çeke nāgāh, ya‘nī hemīn o hālde.

شود طالع ز برج دلو ماهی Şeved t̄ālī‘ zi-burc-ı delv māhī: Delv burcından bir ay t̄ulū‘ idici ola. *Delv* lafzında leţāfet vardır. Nāzım-ı merhūm bu iki beytle temhīdden soñra maḵşūda şürū‘ ider buyurur.

سه روز آن ماه در چه بود تا شب Se rüz ān māh der-çeh būd tā şeb: Üç gün ol māh kuyuda idi giceye dek.

چو ماه نخشب اندر چاه نخشب Çü māh-ı Naḥşeb ender-çāh-ı Naḥşeb: (E 93a) Māh-ı Naḥşeb gibi çāh-ı Naḥşebde. *Naḥşeb* Māverāū‘n-nehrde Tirmid yanında bir şehriñ adıdır. Rivāyet olunur ki anda bir kuyu vardır, dā‘im anıñ içinde bir ay şekli görünür. Ol ayı İbn Muḵanna‘-ı Ḥorāsānī sihr ile göstermiştir. Çünki māh-ı felek gurūb ider, ol ay t̄ulū‘ idüp dört şehri rüşen eyler ve aña māh-ı Siyām dahı dirler. Vehbī-i Sünbül-zāde buyurur:

Beyt:

İçinde ay görünmüş bir kuyudur çāh-ı Naḥşeb hem

Ol aydır (S 67b) māh-ı Naḥşeb İbn Muḵna‘ eylemiş icād

Ḥāşılı māh-ı Naḥşeb gibi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üç gün üç gece kuyuda kaldı.

چو چارم روز از این فیروزه خرگاه Çü çārūm rüz ez-īn firūze ḥargāh: Çünki dördüncü günü bu yaşıl köşkten.

بر آمد یوسف شب رفته از چاه Ber-āmed Yūsuf-ı şeb-refte ez-çāh: Gice gitmiş Yūsuf kuyudan t̄ulū‘ eyledi. Ya‘nī çünki güneş toğdı.

ز مدین کاروانی رخت بسته Zi-Medyen kārīvānī raḥt beste: Medyen-nām şehrinden bir kārīvān metā‘ bağlayup.

بعزم مصر با بخت خجسته Be-‘azm-i Mısr bā-bāḥt-ı ḥuceste: Mısr kaşdına mübārek baḥtla. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

ز راه افتاده دور آنجا فتادند Zi-rāh üftāde dūr āncā fütādend: Yoldan ırak düşüp ol mevzi‘e düşdiler.

پی آسودگی محمل گشادند Pey-i āsūdegī maḥmil güşādend: Rāḥat itmek içün maḥmili açdılar.

خوش آن گمره که راه آرد بجایی Ḥoş ān güm-reh ki rāh āred be-cāyī: Ḥoş ol itgüne ki yolu bir yere getüre.

که باشد همچو یوسف ره نمای Ki bāşed hemçü Yūsuf reh-nümāyī: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi bir yol gösterici ola.

کردند Be-gird-i çāh menzilgāh kerdend: Kuyı çevresinde menzilgāh eylediler.

کردند Be-kaşd-ı āb rū der-çāh kerdend: Şu kaşdıyla kuyıya yüz eylediler. Ya'nī teveccüh eylediler.

مردی Nūhust āmed sa'ādetmend merdī: Evvel geldi sa'ādetlü bir merd.

مردی Be-sūy-ı āb-ı hayvān reh-neverdī: Hayāt şuyı cānibine yol tayy idici.

مردی Be-tārīk-ı çāh ān Hızr-sīmā: Ol Hızr 'alāmetli merd kuyı karañulığına.

مردی Fūrū āviht delvī āb-peymā: Aşağa aştı şu ölçüci bir қоға.

مردی Be-Yūsuf güft Cibrīl-i emīn hīz: Cibrīl-i emīn Yūsuf 'aleyhi's-selāma didi: Kalk!

مردی Zülāl-i rahmetī ber-teşnegān rīz: Rahmet zülālını şusuzlar üzerine dök.

مردی Nişīn der-delv çün hūrşīd-i tābān: Delvde (E 93b) otur ziyālanıcı güneş gibi.

مردی Zi-mağrib sūy-ı maşrık şev şitābān: Mağribden maşrık cānibine ivici ol. Ya'nī çāh-ı tārīkden ziyā ile tolu olan rūy-ı zemīne sür'at eyle, yāhud Mısr cānibine sür'at eyle, yāhud maşrıkdan murād kuyınıñ ağzı ola.

مردی Kenār-ı cāhrā devr-i ufuk kūn: Kuyı kenārını ufuk dāiresi eyle. Ya'nī güneş ruhsārıñ ziyāsiyla etrāf-ı çāhı ışıklandır.

مردی Ufuḳrā bāz nūrānī tutuḳ kūn: Ufuḳ-ı çāhı nūrlu perde eyle. Nitekim şehirleyin ufuk-ı semā maşrık cānibinde nūrlu perde gibi şarkup тұrur. Tutuk zammeteynle perde ma'nāsına.

مردی Zi-rūyet pertevī ber-'ālem efken: Yüziñden bir şu'le 'ālem üzre bıraḳ.

مردی Cihānrā ez-ser-i nev sāz rūşen: Cihānı tamām yengiden aydın eyle. Ser bunda tamām ma'nāsına.

مردی Revān Yūsuf zi-rūy-ı seng ber-cest: Fi'l-hāl Yūsuf 'aleyhi's-selām taş yüzinden şıçradı.

مردی Çü āb-ı çeşme ender-delv bin'sest: Puñar şuyı gibi қоғada oturdı.

کشید آن دلو را مرد توانا Keṣīd ān delvrā merd-i tüvānā: Güçlü igit ol delvi çekdi.
 بقدر دلو وزن آب دانا Be-ḵadr-i delv vezn-i āb-dānā: Delv ḵadriyle şuyun veznini bilici.
 Ya‘nī ol ḵoḡa ne mikdārī şu alur anı bilici.
 بگفت امروز دلو ما گران است Bi-güft imrūz delv-i mā girān est: (S 68a) Didi: Bugün bizim ḵoḡa ağırdır.
 یقین چیزی بجز آب اندر آنست Yaḵīn ḡizī be-cüz āb ender-ānest: Şübhesiz bir nesne şudan ḡayrı anda vardır.
 چو آن ماه جهان آرا بر آمد Çü ān mäh-i cihān-ārā ber-āmed: Çünkü ol cihānı bezeyici ay yuḡaru geldi.
 زجانش بانگ یا بشری بر آمد Zi-cāneş bāng-ı yā būşrā ber-āmed: Ol merdiñ cānından
 {یا بشری هَذَا غَلَامٌ} ⁸⁸⁴ āvāzı zāhir oldı.
 بشارت کز چنین تاریک چاهی Beşāret k’ez-ḡünīn tārīk ḡāhī: Beşāret olsun ki buncılayın bir ḵarañu ḵuyudan.
 بر آمد بس جهان افروز ماهی Ber-āmed bes cihān-efrūz mähī: Mübālaḡa ile cihānı ışıqlandırıcı bir ay ṭulū‘ eyledi.
 بشارت کز میان چشمه شور Beşāret k’ez-miyān-ı çeşme-i şūr: Beşāret olsun ki şūr çeşme ortasından.
 بر آمد آبی از شور آبکی دور Ber-āmed ābī ez-şūr-ābegī dūr: Bir şu çıḡdı şūr şulukdan ırāḡ.
 Şūr-ābegīde yā-yı maşdariyye gelmek ile hā-yı resmī kāfa ḡalb olmuştur.
 در آن صحرا گلی بشگفت او را Der-ān şahrā ḡulī büş’güft ūrā: Ol şahrāda bir ḡül açıldı ol merde.
 ولی از دیگران بنهفت او را Velī ez-dīgerān bin’hüft ūrā: Velīkin ḡayrılardan, ya‘nī rüfeḡāsından şakladı anı.
 نهانی جانب منزلگهش برد Nihānī cānib-i menzilgeheş бүrd: Gizlü anı menzilgehi cānibine iletdi.
 بیاران خودش پوشیده بسپرد Be-yārān-ı ḡodeş pūşīde büs’pürd: Kendü yārānına anı teslīm eyledi.
 بلی چون نیک بختی گنج یابد Belī ḡün nīk-baḡtī genc yābed: (E 94a) Belī öyledir, ya‘nī ol merd Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ihfā eyledigi yerindedir. Çünkü bir eyü baḡtlı kimesne ḡazāne bula.

⁸⁸⁴ Kur‘an-ı Kerim Yūsuf Suresi, Ayet 19: “ ‘Müjde! İşte bir oḡlan.’ dedi.”

Eger pinhān ne-dāred renc yābed: Eger pinhān tutmazsa renc bulur. اگر پنهان ندارد رنج یابد

Ḥasūdān hem der-ān nezdīk būdend: Ḥasūdlar, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın birāderleri daḥı ol yaqında idiler. هم در آن نزدیک بودند

Anıñ ḥālinden tefahḥuş mī-nümūdend: Anıñ ḥālinden tefahḥuş ve teftīş gösterirler idi. ز حال او تفحص می نمودند

Hemī-būdend dā‘im intizāreş: Dā‘im anı intizārında idiler. Ba‘zı nüşhada būdend yerine *bürdend* vāqı‘ olmuş. Ya‘nī intizārın iletürler idi. همی بودند دائم انتظارش

Ki tā ḥod çün şeved encām-ı käreş: Ki ‘acāba ḥaḳīḳat nice olur anıñ işiniñ encāmı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın işi āḥirü‘l-emrine münce olur diyü gözedirler idi. که تا خود چون شود انجام کارش

Kārvān ḥālinden āgāh oldılar. Zī-ḥāl-i kārvān āgāh geştend: Kārvān ḥālinden āgāh oldılar. ز حال کاروان آگاه گشتند

Ḥaber-cūyān be-gird-i çāh geştend: Ḥaber taleb idici kuyu çevresinde oldılar. خبر جویان بگرد چاه گشتند

Kārvāndan gizlū Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma bir nidā itdiler. Nihān kerdend Yūsuf nīdāyī: Kārvāndan gizlū Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma bir nidā itdiler. نهان کردند یوسف را ندایی

Ṭaşra gelmedi kuyudan illā bir şadā. Ya‘nī kendü nidālarınıñ ‘aksi. Birün n’āmed zi-çāh illā şadāyī: Ṭaşra gelmedi kuyudan illā bir şadā. برون نآمد ز چاه الا صدایی

Kārvān cānibine kaçd itdiler. Be-sūy-ı kārvān kerdend āheng: Kārvān cānibine kaçd itdiler. بسوی کاروان کردند آهنگ

Ki tā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ellerine getüreler. *Ferā* qarīb ma‘nāsınadır ammā bunda te’kīd ifāde ider. که تا آرند یوسف را فرا چنگ

Tamām cehdden ve çok sa’ydan şonra. Pes ez-cehd-i tamām u cidd-i bisyār: Tamām cehdden ve çok sa’ydan şonra. پس از جهد تمام و جد بسیار

Kārvān ortasında zuhūra geldi. Miyān-ı kārvān āmed be-dīdār: Kārvān ortasında zuhūra geldi. میان کاروان آمد بدیدار

Anı tutdılar ki bize kuldur bu. Giriftendeş ki mārā bende est īn: Anı tutdılar ki bize kuldur bu. گرفتندش که ما را بنده است این

Vefā ṭavḳından başını bükücüdür bu. Ya‘nī efendilerine vefāsı ve itā‘at ve inḳiyādı yokdur. Ser ez-ṭavḳ-ı vefā tābende est īn: Vefā ṭavḳından başını bükücüdür bu. وفا تابنده است این

Ḥizmet işine geñşek ittişalli gelür. Ya‘nī nādir ve gōñülsüz ḥizmet eyler. Be-kār-ı ḥizmet āyed süst peyvend: Ḥizmet işine geñşek ittişalli gelür. بکار خدمت آید سست پیوند

Reh-i bög’rīhten gīred be-her çend: Kaçmak yolını tutar her niçe günde. Ya‘nī (S 68b) üç beş günde bir kaçır. ره بگریختن گیرد بهر چند

Eyü kulluḳdan ṭabī‘atı fāriğdir. Zi-nīkū bendegī fāriğ-nihādest: Eyü kulluḳdan ṭabī‘atı fāriğdir. ز نیکو بندگی فارغ نهادهست

فروشمش اگر چه خانه زادست Fūrūšīmeš egerçi ḥāne-zādest: Anı şataruz egerçi ḥāne-zāde⁸⁸⁵ ve evden yetmedir.

چو گیرد بنده بد بندگی پیش Çü gîred bende'î bed-bendegî pîş: (E 94b) Çünkü bir kıl yaramaz kulluğu ilerü tuta. Ya'nî itâ'atsizliği 'âdet idine.

بد بندگی بیش Zi-nîkūyî küned bed-bendegî bîş: Eyülüğinden yaramazlığı ziyāde eyler. Ya'nî itâ'atsizliğini artırur.

به آن باشد که بفروشی بهیچش Bih ān bâşed ki būf'rūşī be-hiçeş: Eyü olan oldur ki anı lâ-şey'e şatasın.

نداری از بدی در تاب و پیچش Ne-dārī ez-bedī der-tāb u pîçeş: Yaramazlıktan, ya'nî yaramazlığından ötürü anı büküp şarmağa ve dögüp sögmeye tutmayasın.

در اصلاحش ازین پس می نکوشیم Der-ışlāheş ez-în pes mī ne-kūşīm: Anı ışlāha bundan şoñra sa'y eylemeyüz.

بهر قیمت که باشد می فروشیم Be-her kıymet ki bâşed mī-fūrūşīm: Her kıymete ki olur şataruz.

جوانمردی که از چه بر کشیدش Cüvānmerdī ki ez-çeh ber-keşīdeş: Şol civānmerd ki anı kuyudan çekdi.

باندک قیمتی زیشان خریدش Be-endek kıymetī z'īşān ḥarīdeş: Anı az bir kıymete anlardan aldı.

بمالک بود مشهور آن جوانمرد Be-Mālik būd meşhūr ān cüvānmerd: Ol igit Mālik dime ile meşhūr idi. Ya'nî ismi Mālik idi.

بفلسی چند مملوک خودش کرد Be-füls-i çend memlūk-ı ḥodeş kerd: Bir kaç pūla kendüye memlūk itdi. Ya'nî Mālik Yūsuf 'aleyhi's-selāmı bir kaç mankūr ile kendüye memlūk idindi.

وازان پس کاروان محمل ببستند V'ez-ān pes kārīvān maḥmil bi-bestend: Ve andan şoñra kārīvān yük bağladılar.

بقصد مصر در محمل نشستند Be-qaşd-ı Mışr der-maḥmil nişestend: Mışr qaşdıyla hevdecde oturdılar.

زیان کاران که جنس جان فروشند Ziyānkārān ki cins-i cān fūrūşend: Ziyānkārlar ki cān⁸⁸⁶ cinsini şatarlar.

⁸⁸⁵ ḥāne-zāde: ḥāne-ferāde (S)

⁸⁸⁶ cān: - (S)

چنان جنسی چنین ارزان فروشند Çünān cinsī çünīn erzān fūrūşend: Ancılayın ‘azîz ve nâdir cinsi buncılayın ucuz şatarlar.

خراج مصر يك دیدار از وی Ḥarāc-ı Mışr yek dīdār ez-vey: Ḥarāc-ı Mışr andan bir yüz görmedir. Ya’nī bir kerre anıñ yüzini görmek içün Mışr ḥarācı virilmek sezādır.

متاع جان بيك گفتار از وی Metā‘-ı cān be-yek güftār ez-vey: Cān metā‘ı andan bir tekellümedir. Ya’nī andan bir kelām işitmek muḳābelesinde cān virilmek revādır.

ولى اين نرخ را يعقوب داند Velī īn narḥrā Ya‘ḳūb dāned: Velīkin bu narḥı Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām bilür.

زليخا اين خريدارى تواند Zelīḥā īn ḥarīdārī tüvāned: Zelīḥā bu müşterīlige ḳādir olur. Ya’nī anıñ ḳadri ve kıymeti bilinmek bu ikisine münḥaşırdır.

دهد گنج سعادت نا خردمند Dihed genc-i sa‘ādet nā-ḥıredmend: ‘Akılsız kimesne sa‘ādet ḥazīnesini virir.

ستاند ره کشیده درهمی چندن فرستادن Sitāned reh keşīde dirhemī çend: Yol çeküp bir kaç dirhem alır. Nitekim Mālik eylese gerek.

Resānīden-i Mālik رسائیدن مالك يوسف عليه السلام را بحوالی مصر (E 95a) Dāstān-ı dīger neşr (E 95a) Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmra be-ḥavālī-i Mışr: Mālik Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ḥavālī-i Mışra irişdirmek Ve ḥaber yāften-i pādīşāh و خبر یافتن پادشاه از آن و عزیز را باستقبال ایشان فرستادن ez-ān ve ‘azīzra be-istikbāl-i īşān firistāden: Ve pādīşāh-ı Mışr andan ḥaber bulmaḳ ve ‘azīzi anlara istikbāle göndermek beyānındadır.

Çü Mālikrā birün ez-dest-rencī: Çü Mālikrā birün ez-dest-rencī: Çünkü Mālikiñ dest-rencliğden taşra. Ya’nī eli emegi olmaqsızın.

Fūrūşed pāy ez-īn sevdā be-gencī: Ayağı batdı bu rencden bir ḥazīneye.

Nemī-āmed be-rüy-ı ān dil-ārāy: Ol gönül rāḥatlandırıcı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüzü sebebiyle gelmezdi.

Der-ān reh ber-zemīn ez-şādiyeş pāy: Ol (S 69a) yolda şādılıḳdan Mālikiñ ayağı yer üzerine. Ya’nī sevindiginden ayağı yere degmezdi. Şiddet-i seyreden kināyedir.

Be-būyeş cān hemī-perverd ü mī-reft: Anıñ ḳoḳusuyla cān beslerdi ve giderdi.

Dü menzīlrā yekī mī-kerd ü mī-reft: İki menzili bir iderdi ve giderdi.

Be-Mıṣr āmed çü nezdīk ez-reh-i dūr: Çünkü ırak yoldan Mıṣra karīb geldi.

Miyān-ı Mıṣriyān şūd kıṣṣa meşhūr: Ahālī-i Mıṣr ortasında kıṣṣa meşhūr oldu.

Ki āmed Mālik īnek ez-sefer bāz: Ki Mālik işte seferden gerü geldi ve rücū‘ eyledi.

Be-‘İbrānī gulāmī geşte dem-sāz: Bir ‘İbrānī gulāma muşāhib olmuş.

Gulāmī nī ki rūşen āftābī: Bir gulām değil belki aydın bir güneş, ya‘nī gökdeki gün.

Zi-rūyeş der-cihān ūftāde tābī: Anıñ yüzinden dünyāya düşmüş bir şu‘ledir. Hāşılı āftāb anıñ yüzine nisbet bir şu‘ledir.

Ber-evc-i nīkūyī tābende māhī: Eyülük burcı üzerinde ıldırıcı bir aydır.

Be-mülk-i dil-berī ferhunde şāhī: Dil-berlik mülkinde bir mübārek pādişāhdır.

Ne-dīde bā-hezārān dīde eflāk: Niçe bing göz ile felekler görmemiş.

Çü ū naqşī be-şūrethāne-i hāk: Toprak şūrethānesinde anıñ gibi bir naqş. Ya‘nī anıñ gibi bir beşer hālķ olundığı yok ki eflāk göre.

Çü şāh-ı Mıṣr ān āvāze biş’nīd: Çünkü Mıṣr pādişāhı ol āvāzeyi işitdi.

Ez-īn gayret besī ber-h’īş pīçīd: Bu (E 95b) gayretten kendü üzerine çok büküldi. Ya‘nī kendüye ‘azīm gayret geldi.

Ki hāk-i Mıṣr bostān-ı cemālest: Ki Mıṣr toprağı güzellik bostānıdır.

Be-ez-gülhā-yı īn bostān muhālest: Bu bostān güllerinden yig ve ḥasen muhāl ve mümteni‘dir. Ya‘nī āher güzellik ḥüsni Mıṣr güzellerinden ziyāde olmaķ mümkün değildir.

Gülī k’ez-ravza-i firdevs hīzed: Bir gül ki firdevs baķçasından zāhir ola.

Zi-şerm-i rüyeşān ber-ḥāk rīzed: Anlarıñ yüzi ḥayāsından toprak
üzre dökülür.

‘Azīz-i Mıṣrā güftā revān şev: Pādişāh ‘azīz-i Mıṣra didi:
Yüriyici ol!

Be-istikbāl-i sūy-ı kārīvān şev: Kārīvān cānibi istikbāline ol.

Be-çeşm-i ḥod bi-bīn ān māh-rūrā: Ol ay yüzlüyü kendü gözüñle
gör.

Biyāver rū bedīn dergāh ūrā: Anıñ yüzini bu dergāha getür.

‘Azīz-i Mıṣr rū der-kārīvān kerd: ‘Azīz-i Mıṣr yüzini kārīvāna
itdi. Ya‘nī kārīvāna teveccüh idüp vāsıl oldı.

Nazar der-rūy-ı ān ārām-ı cān kerd: Ol cān rāḥatlandırıcı Yūsuf
‘aleyhi’s-selāmıñ yüzine nazar itdi.

Çünān dīdār-ı ū ez-ḥod rübūdeş: Anıñ dīdārı ‘azīzi ancılayın
kendüden kapdı.

Ki bī-ḥod ḥ‘āst tā āred sücūdeş: Ki kendüyü bilmeyerek
istedi tā añā secde getüre.

Velī Yūsuf sereş ez-ḥāk ber-dāşt: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-
selām anıñ başını toprakdan kaldırdı.

Be-pīşeş rūy-ı ḥ‘īşeş secde neg’zāşt: Kendü yüzü öñinde
(S 69b) secdeye kıomadı.

Ki ser cüz pīş-i ān kes ḥam me-bādet: Ki seniñ başıñ ol zāt-ı
ecell ū a‘lānıñ ğayrı öñinde egri olmasun.

Ki ber-gerden zi-ser minnet nihādet: Ki seniñ boynuñ üzerine
başdan minnet kıodı. Ya‘nī başıñı ḥalk eyledi.

‘Azīz ān geh zi-Mālik şūd talebkār: ‘Azīz ol vaķit Mālikden
talebkār oldı.

K’eş āred tā der-i şāh-ı cihān-dār: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı
getüre şāh-ı cihān-darıñ kıapusına dek.

Bi-güft ez-āmeden fikrī ne-dārem: Mālik dedi: Gelmeden bir fikr
kıutmam.

Velī ez-luṭf-ı tü ümmīdvārem: Velīkin seniñ luṭfuñdan
ümmīdlüyüm. Ya‘nī saña ricā eylerim.

که ما را این زمان معذور داری Ki mārā īn zamān ma‘zūr-dārī: (E 96a) Ki bizi bu zamān ma‘zūr ținutasın.

بأسایش درین منزل گذاری Be-āsāyiş der-īn menzil gūzārī: Bu menzilde āsāyişe ferāğat idesin. Ya‘nī kendü hālīne terk eyle rāḥat eylesün.

بود روز سه چار آسوده گردیم Büved rüz-ı se çār āsūde gerdīm: Ola ki üç dört gün rāḥat olalım.

که از رنج سفر بیخواب و خوردیم Ki ez-renc-i sefer bī-h‘āb u ḥordīm: Ki sefer rencinden uykusuz ve ta‘āmsızuz.

غبار از روی و چرك از تن بشویم Ġubār ez-rūy u çirk ez-ten bi-şūyīm: Yüzinden tozu ve teninden çirki yuyalım.

تن پاکیزه پیش شاه پویم Ten-i pākīze pīş-i şāh pūyīm: Pākīze ve muṭahhar ten ile şāh ōñine yilelim.

عزیز مصر چون این نکته بشنید ‘Azīz-i Mısr çün īn nükte biş’nīd: ‘Azīz-i Mısr çünki bu nükteyi işitdi.

بخدمتکاری شه باز گردید Be-ḥizmetkārī-i şeh bāz gerdīd: Şeh hizmet idiciligine rücū‘ eyledi. بشاه از حسن یوسف شمه گفت Be-şāh ez-ḥüsn-i Yūsuf şemme’ī gūft: Yūsūf ‘aleyhi’s-selāmīñ ḥüsninden şāha bir şemme didi. *Şemme* lügatde kōkī ma‘nāsına ammā isti‘mālde bir cüz’i murād olur.

بغیرت ساخت جان شاه را جفت Be-ğayret sāht cān-ı şāhrā cūft: Şāhīñ cānını ġayrete cūft itdi. Ya‘nī şāhı ġayretlendirdi.

اشارت کرد کز خوبان هزاران İşāret kerd k’ez-ḥūbān hezārān: İşāret eyledigi ḥūblardan niçe biñ.⁸⁸⁷

بدار الملك خوبی شهر یاران Be-dārū’l-mülk ḥūbī şehryārān: Ancılayın ḥūblar ki güzellik mülkinde pādīşāhlardır.

همه زرین کله بنهاد بر سر Heme zerrīn küleh bin’hāde ber-ser: Dükeli altun küleh baş üzre komuşlar.

همه زر کش قبا پوشیده در بر Heme zer-keş kabā pūşīde der-ber: Dükeli altun işleme kaftān üzerine örtmüşler.

کمرهای مرصع بر میانشان Kemerhā-yı muraşsa‘ ber-miyānşān: Cevāhirle müzeyyen kemerler anların beli üzerinde.

⁸⁸⁷ biñ: bing (S)

دهانشان Be-ḥande der-şeker-rīzī dehānşān: Anların ağızı tebessüm ile şeker döküciligde.

چو گل از گلشن خوبی بچینند Çü gül ez-gülşen-i ḥübī bi-çīnend: Gül gibi güzellik gülistānından devşüreler. Ya‘nī cem‘ ideler.

ز گرویان مصری بر گزینند Zi-gül-rūyān-ı Mıṣrī ber-güzīnend: Mısr gül yüzli maḥbūblarından ihtiyār ideler.

که چون آرند یوسف را ببازار Ki çün ārend Yūsufra be-bāzār: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmi bazāra getüreler.

کنندش عرض بر چشم خریدار Kūnendes ‘arz ber-çeşm-i ḥarīdār: Müşterī gözine anı ‘arz ideler.

کشند اینان بدین شکل و شمایل Keşend īnān bedīn şekl ü şemā’il: Bu Mıṣrī maḥbūblar bu şekl ve şemā’il ile çekeler.

بدعوی داریش صف در مقابل Be-da‘vī-dāriyeş şaf der-muḳābil: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma da‘vā tütucilik ile muḳābilinde şaf. Ya‘nī (E 96b) muḳābilinde şaf çeküp biz senden ḥüsn-dāruz diyü da‘vā ideler.

شود و خود بود مهر جهان گرد Şeved v’er ḥod būved mihr-i cihān-gerd: Ol gūlām-ı ‘İbrānī her kaçan cihānı tolanıcı güneş ola. *Şeved* lafzının ma‘nāsı (S 70a) mıṣra‘-ı şānīye kayd olundu. *V’er* lafzı ve egerden muḥaffedir.

ازین آتش رخان بازار او سرد Ez-īn āteş-ruḥān bāzār-ı ū serd: Bu āteş yañaqlı Mıṣrī maḥbūblardan anıñ bāzārı şavuk ola. Ya‘nī ola ki bunlar var iken aña iltifāt olunmaya.

Be-āb-ı Nīl در آمدن یوسف علیه السلام و غبار سفر از تن خود شستن Dāstān-ı dīger neşr Be-āb-ı Nīl der-āmeden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve gubār-ı sefer ez-ten-i ḥod şüsten: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Nīl-i mübārek şuyına gelmek ve sefer tozını kendü teninden yumaq و بقصد بارگاه شاه مصر در هودج نشستن Ve be-kaşd-ı bārgāh-ı şāh-ı Mısr der-hevdec nişesten: Ve pādīşāh-ı Mısrıñ bārgāhı kaşdıyla hevdecde oturmak beyānındadır.

Be-çārüm rüz-ı mev‘id Yūsuf-ı ḥar: Va‘de olunmuş dördünci gün güneş Yūsufi.

چو زد از ساحل نیل فلک سر Çü zed ez-sāḥil-i nīl-i felek ser: Çünkü gök renkli felek kenārından baş urdı. Ya‘nī çünkü dördünci gün güneş tulu‘ eyledi.

بیوسف گفت مالک کای دلآرای Be-Yūsuf güft Mālik k’ey dil-ārāy: Mālik Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi ki: Ey gönül bezeyici!

تو هم چون خور کنار نیل کن جای Tü hemçün hūr kenār-ı Nīl kün cāy: Sen güneş gibi Nīlîñ kenārını yer eyle. Ya‘nī kenār-ı Nīle var.

ز خود کن گرد ره را شست و شویی Zi-ḥod kün gerd-i rehrā şüst ü şüyī: Yol tozına kendin⁸⁸⁸ bir şüst ü şū eyle. Ya‘nī yol tozını üzerinden yu ve yayka.

ز خاکت نیل را ده آب رویی Zi-ḥāket Nīlrā dih āb-ı rüyī: Üzeriñde olan toz ve topraktan Nīle bir yüz şuyı vir.

بحکم مالک آن خورشید تابان Be-ḥukm-i Mālik ān hūrşid-i tābān: Mālikin ḥukmiyle ol şu‘lelenici güneş, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

بسوی نیل شد حالی شتابان Be-sūy-ı Nīl şüd ḥālī şitābān: Nīl cānibine fi’l-ḥāl ivici oldu.

بزیر پیرهن برد از برون دست Be-zīr-i pīrehen bürd ez-birün dest: Göñlek altına taşradan el ilettdi.

سمن را پرده نیلوفری بست Semenrā perde-i nīlüferī best: Semen gibi laṭif bedenine nīlüfer renkli perde bağladı. Ya‘nī izār tutundu.

کلاه زرفشان از فرق بنهاد Kūlāh-ı zer-feşān ez-farḥ bin’hād: Altun saçıcı kūlāhını başından kodı.

ز زرین بیضة خود زاغ شب زاد Zi-zerrīn beyze-i hūr zāğ-ı şeb zād: Güneşin altunlu yumurtasından gice kargası toğdı. Ya‘nī kūlāh-ı zer-feşānın açup (E 97a) siyāh kākülleri zāhir oldu.

کشید آنگه چنان پیراهن از فرق Keşid ān geh çünān pīrāhen ez-farḥ: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan soñra göñlegini ancılayın başından çekdi.

که جیبش غرب مه شد دامنش شرق Ki ceybeş garb-ı meh şüd dāmeneş şarḥ: Ki ol göñlegiñ yaqası anıñ ay yüzine mağrib oldu, etegi maşırık. Ya‘nī yüzi yaqasından ğurüb eyleyüb eteginden tülū‘ eyledi. Nitekim göñlegi başdan çeküp çıkarınca bu hey’et ḥāsıl olur.

نمود آن دوش و بر از عطف دامن Nümūd ān dūş u ber ez-‘atf-ı dāmen: Ol omuz ve göğüs etegi meylinden göründi.

چنان کز دور گردون صبح روشن Çünān k’ez- devr-i gerdün şubḥ-ı rüşen: Ancılayın ki felegiñ devrinden şabāḥ rüşen ve zāhir ola. Ya‘nī devr-i felek ile gice gidüp şabāḥ ola.

ازار نیلگون بسته بتعجیل İzār-ı nīlgün beste be-ta‘cīl: Nīl renkli, ya‘nī māvī izār bağlayup ‘acele ile.

⁸⁸⁸ kendin: kendüñden (S)

چو سیمین سرو آمد بر لب نیل Çü sīmīn serv āmed ber-leb-i Nīl: Gümüşli belki ‘ayn-ı gümüş olan serv gibi geldi Nīl kenārı üzerine.

ز چرخ نیلگون برخاست فریاد Zi-çarḥ-ı nīlgūn ber-ḥāst feryād: Nīl renkli felekden feryād kalkdı.

که شد نیل از قدوم آن مه آباد Ki şūd Nīl ez-ḳudūm-ı ān meh ābād: Ki Nīl-i mübārek ol ayıñ ḳudūmından ma‘mūr oldu.

بجای نیل من بودی چه بودی Be-cāy-ı Nīl men būdī çī būdī: Nīl yerine ben olaydı ne olurdu? ز پا بوسش من آسودی چه بودی Zi-pā-būseş men āsūdī çī būdī: Anıñ (S 70b) ayağını öpmekden ben rāḥat ideydi ne olurdu. Ya‘nī felek feryād eyledi ki Nīl yerinde ben olaydım ve ayağını öpeydim ne olurdu?

برآن شد خور که خود را افکند پیش Ber-ān şūd ḥūr ki ḥodrā efkened pīş: Güneş anıñ üzerine, ya‘nī anıñ üzerine oldu ki kendüyi öñine ata yāḥūd ilerü ata.

برود نیل ریزد چشمه خویش Be-rūd-ı Nīl rīzed çeşme-i ḥıṣ: Kendü pıñarını Nīl ırmağına dōke.

نه ببند چشمه خود چون سزایش Ne-bīned çeşme-i ḥod çün sezāyeş: Kendü pıñarını çünki aña lāyık görmedi.

طفیل نیل شوید دست و پایش Tufeyl-i Nīl şūyed dest ü pāyeş: Nīle teb‘an anıñ elini ve ayağını yudı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām mübārek gövdesine şu dökündükce şu‘ā-ı şems daḥı dökülür gibi olup gūyā Nīle teb‘an anıñ dest ü pāyını yurdu. *Tufeyl* ism-i taşğır şīḡası üzre şol kimesnedir ki ziyāfete bilā-da‘vet dāḥil ola.

بدریا پا نهاد از سوی ساحل Be-deryā pā nihād ez-sūy-ı sāḥil: Kenār cānibinden deryāya ayak ḳodu.

چو مه در برج آبی ساخت منزل Çü meh der-burc-ı ābī sāḥt menzil: Ay gibi şu burcını menzil eyledi, ma‘-hāzā ki menāzil-i (E 97b) kamerde şu burcı yokdur dimişler.

بطلعت بود خورشید جهان تاب Be-ṭal‘at būd ḥurşīd-i cihān-tāb: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ṭal‘atde cihānı şu‘lelendirici bir güneş idi.

چو نیلوفر فرو رفت اندر آن آب Çü nīlūfer fūrū reft ender-ān āb: Nīlūfer-nām çiçek gibi ol şuya aşağı batdı. Nitekim güneş ḡurūb idince nīlūfer de şuya ḡurūb ider.

تنش در آب چون عریان در آمد Teneş der-āb çün ‘uryān der-āmed: Anıñ teni çünki şuya ‘uryān dāḥil oldu.

Be-ten āb-ı revānrā cān der-āmed: Akıcı şuyun tenine cān dāhil oldu. Ya'nī āb-ı Nīl mürde cesed gibi sākin olup Yūsuf 'aleyhi's-selāmın duhūluyula taḥarrük ve temevvüc eyledi, gūyā bir rūḥ idi, aña ḥulūl eyleyüp harekete getürdi.

Güşād ez-hem müselsel gīsuvānrā: Birbirinden açdı zincirlenmiş zülflerini.

Be-ruḥ zencīr best āb-ı revānrā: Akıcı suyuñ yüzine zencīr bağladı. Nitekim örüli saç üzerinden şu akdığı vakıtde zencīr şekli görünür.

Müheyyā sāḥt behr-i şayd ḥ'āhī: Av taleb itmek ecliyçün müheyyā eyledi.

Mu'anber dāmī ez-meh tā be-māhī: Bir 'anberlenmiş tuzak aydan balığa dek. Ya'nī ay gibi yüzinden mu'anber zülflerini ḥāzırlanmış tuzak eyledi zirve-i semādan қа'ı-ı zemīne dek, ḥāşılı e'ālī ve edānī bi-esrihā ḳulūb-ı müşterīleri cezḫ ecliyçün zülflerinden tuzak ḳurdu.

Gehī mī-rīḥt āb ez-dest ber-ser: Ba'zı vakıt dökerdi şu elinden başı üzerine.

Zi-Pervīn māhrā mī-best zīver: Ülkerden aya zīnet bağlardı. Ya'nī başı üzerine şu dökdüğü vakıt ay gibi yüzi üzerine dökilen ḳatarāt-ı mā' Ülker şeklini gösterüp ol nev' ile zīnet-yāb olurdu.

Gehī mī-dād ez-kef māliš-i gül: Ba'zı vakıt eli ayasından gül yüzine ovuş virirdi.

Zi-pençe şāne mī-zed şāḥ-ı sūnbül: Ba'zı vakıt pençesinden, ya'nī barmaqlarından sūnbül budağı gibi zülflerine taraq virirdi. Ya'nī barmaqlarıyla zülflerin tıradı.

Çü gerd ez-rūy u çirk ez-ten fūrū şüst: Çünkü tozu yüzinden ve (S 71a) kirü pası gövdesinden yudı.

Çü servī ez-kenār-ı Nīl ber-rüst: Serv gibi Nīl kenārından bitdi. Ya'nī şudan çıkup (E 98a) kenār-ı Nīle tırdı.

Zi-mefreş-dār-ı Mālik pīrehen ḥ'āst: Mālikiñ mefreş-dārından göñlek istedi.

Be-cilbāb-ı semen gülrā biyārāst: Semen milḥafe ile gül gövdesini tezyīn eyledi. Ya'nī bir nāzik beyāz göñlek giyindi yāḥud Mālik kendü mefreş-dārından göñlek istedi ol zībā göñlegi aña iltibās ile anı müzeyyen eyledi.

کشید آنکه ببر دیبای زر کش Kešīd ān geh be-ber dībā-yı zer-keş: Andan soñra üzerine altunla işlenmiş dībāyı çekdi. Ya‘nī zer-keş kabā giyindi.

بچندین نقشهای خوش نقش Be-çendīn naqşhā-yı hoş münakkaş: Ol dībā niçe hoş naqşlar ile münakkaş idi.

بزرین تاج مه را قدر بشکست Be-zerrīn tāk mehrā qadr biş’kest: Altunlu tāk ile ayıñ qadrini şındırdı. Ya‘nī başına aydan berrak zerrīn tāk giyindi.

کمر بند مرصع بر میان بست Kemer-bend-i muraşşa‘ ber-miyān best: Cevāhirle müzeyyen kemer, beli üzerine bağladı.

فرو آویخت زلفین دلاویز Fūrū āviht zülfeyn-i dil-āvīz: Aşağa aşdı göñül aşıcı zülflerini. Ya‘nī ancılayın zülfler ki gören kimesneniñ göñli anda aşılı kalur.

هوای مصر از آن شد عنبر آمیز Hevā-yı Mısr ez-ān şūd ‘anber-āmīz: Ol zülfleriñ qoqusından hevā-yı Mısr ‘anber qarışıcı oldu.

بدان خوبیش در هودج نشاندند Bedān hūbiş der-hevdec nişāndend: Ol güzellik ile anı hevdecde oturdılar.

بقصد قصر شه مرکب براندند Be-kaşd-ı kaşr-ı şeh merkeb bi-rāndend: Şāhıñ köşki kaşdına merkeb sürdiler. Ya‘nī toğrı kaşr-ı şāha gitdiler.

نمود از قصر بیرون تختگاهی Nümūd ez-kaşr bīrūn tahtgāhī: Köşkten taşra bir taht yeri göründi.

که شاه آنجا کشیدی رخت گاهی Ki şāh āncā keşīdī raht gāhī: Ki şāh ol yere çekerdı ba‘zı vaqıt metā‘ını. Ya‘nī gāhī anda huzūr eylerdi.

به پیشش خیل خوبان صف کشیده Be-pişeş hayl-i hūbān şaf keşīde: Ol tahtgāhıñ öñinde hūblar bölügi şaf çekmiş.

پی دیدار یوسف آرمیده Pey-i dīdār-ı Yūsuf āremīde: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ dīdārı içün karar eylemiş.

فراز تخت هودج را نهادند Firāz-ı taht-ı hevdecrā nihādend: Hevdec-i Yūsufi tahtıñ üstine kodılar. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı taht üzerine taht-ı revānla çıkardılar.

جهانی چشم بر هودج گشادند Cihānī çeşm ber-hevdec güşādend: Bir cihān, ya‘nī anda olan ādemiyānıñ küllisi gözini taht-ı revān üstine açdılar.

قضا را بود ز ابری تیره آن روز Qazārā būd z’ebrī tīre ān rüz: Qazārā ol gün bulutdan bulanık idi. Ya‘nī gün bulutda idi.

نهفته آفتاب عالم افروز Nūhufte āftāb-ı ‘ālem-efrüz: (E 98b) ‘Ālemi ışıklandırıcı gün gizlenmiş idi.

Be-Yūsuf güft Mālik k'ey dil-ārām: Yūsuf 'aleyhi's-selāma Mālik didi ki: Ey göñli rāḥatlandırıcı!

Zi-hevdec nih birūn ber-taḥtgeh gām: Hevdecden ṭaşra adım koy taḥtgāh üzerine.

Tü hūrşīdī zi-'ārīz perde büg'şāy: Sen güneşsin perdeden yüzün aç.

Zi-nūr-ı ḥ'īş 'ālemrā biyārāy: Kendü nūruñdan 'ālemi tezyīn eyle.

Çü Yūsuf burc-ı hevdecrā ber-endāḥt: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām hevdecin burcunı atdı. Burc ḥiṣārın bir cānibinde olan yapuya dirler, rükn ma'nāsına. Bunda murād hevdecin perdesidir. Ya'nī çünkü perdeyi kaldırdı.

Çü hūr ber-çeşm-i merdüm pertev endāḥt: (S 71b) Güneş gibi ḥalkın gözi üzerine şu'le atdı.

Gümān şūd nāzırānrā k'āftābest: Bağan kimesnelere gümān oldu ki ol şu'le gündür.

Ki ṭālī' geşte ez-nīl-i seḥābest: Ki bulut nīlinden ṭulū' idici olmuşdur. Ya'nī bulut zā'il olup gün zāhir oldu zann eylediler.

Nazar kerdend der-mihr-i cihān-tāb: Cihānı şu'lelendirici güneşe nazar itdiler. Ya'nī semāya güneş cānibine baḥdılar.

Bi-dānistend k'ez-vey nīst ān tāb: Bildiler ki ol şu'le günden degildir.

Henüz ū der-pes-i ebrest mestūr: Henüz ol gün bulut ardında mestūrdur.

Zi-rūy-ı Yūsuf est īn tābiş-i nūr: Bu nūr parlayışı Yūsuf 'aleyhi's-selām yüzindendir.

Zi-ḥayret kef zenān ehl-i nezāre: Ḥayretten ehl-i nezāre, ya'nī bakıcılar el urarak.

Fiḡān ber-dāştend ez-her kenāre: Her cānibden fiḡān kaldırdılar.

Ki Yā Rāb kīst īn ferḥunde aḥter: Ki 'acābā kimdir bu mübārek yıldız.

Ki hem māhest ez-ū şermende hem ḥar: Ki hem ay ondan utanıcıdır, hem gün. Yā Rab lafzı ıstılāḥda 'acabā dimer. Har lafzı böyle maḳāmlarda fetḥ-i ḥā ile okunur ḳāfiyeye ri'āyet için.

بُتَانِ مِصْرِ سر درپیش ماندند Bütān-ı Mısr ser der-pīş māndend: Mısr mahbūbları, ya'nī da'vā ile āreste olan ğilmān başları öñinde qaldılar. Ya'nī başlarını aşāğa aşup tırdılar.

ز لوحش حرف نسخ خویش خواندند Zi-levheş harf-i nesh-i h'īş h'āndend: (E 99a) Anıñ cemālī levhinden kendileriñ nesh harfini okudılar. Ya'nī anıñ cemālī āyetiyle kendülerin hūsnī nesh ve i'tibārsız olduğunu bildiler.

بلی هر جا شود مهر آشکارا Belī her cā şevd mihr āşikārā: Belī öyledir, ya'nī anlarıñ hūsnī bī- i'tibār olduğu yerindedir. Zīrā her yerde ki güneş āşikāre olur.

سها را جز نهان بودن چه چارا Sühārā cüz nihān būden çi çārā: Sühā-nām yıldıza gizli olmadan ğayrı ne çāre vardır? Ya'nī bi'z-zarūr gizlū olur. Ba'zı nüshada çi çārā yerine *çi yārā* vāki' olmuş. Ya'nī ne tākati vardır? *Sühā* zamm-ı sīn ile şol hafī yıldızdır Benāt-ı Na'ş-ı Kübrādan ki halk hiddet-i başarıların anıñla imtiḥān iderler. Nitekim meşelde zıkr olunur: Urīha's-Sühā ve terāni'l-kamer. Ya'nī ben aña Sühāyı gösteririm ol baña Kāmeri gösterir. Ve ma'-hāzā rivāyet olunur ki büyüklüğü yer kadar yedidir. El-'ilmu 'inda'llāhi te'ālā.

دستān-ı dīger neşr رسیدن زلیخا بدرگاه پادشاه و سبب ازدحام پرسیدن Resīden-i Zelīḥā be-dergāh-ı pādīşāh ve sebeb-i izdiḥām pūrsīden: Zelīḥā dergāh-ı pādīşāha irişmek ve sebeb-i izdiḥāmı şormak beyānındadır. و جمال یوسف علیه السلام را دیدن و اورا شناختن Ve cemāl-i Yūsuf 'aleyhi's-selām dīden ve urā şināḥten: Ve Yūsuf 'aleyhi'-selāmıñ cemālını görmek ve anı añlamak beyānındadır.

زلیخا بود ازین صورت تهی دل Nazm Zelīḥā būd ez-īn şūret tehī-dil: Zelīḥā bu şūretten, ya'nī rü'yāda gördüğü civānıñ şūretinden⁸⁸⁹ göñli boş idi.

او تا یوسف آمد يك دو منزل K'ez ū tā Yūsuf āmed yek dü menzil: Tā ki andan Yūsuf bir iki menzil geldi. Ya'nī Mışra qarīb oldu. Hāşılı Yūsuf 'aleyhi's-selām Mışra qarīb olana dek Zelīḥā vāşıl-ı cānān olacağı ḥātırına gelmezdi.

ولی جانش از این معنی خبر داشت Velī cāneş ez-īn ma'nī ḥaber dāşt: Ammā çünki cānān qarīb oldu Zelīḥānıñ cānı bu ma'nādan ḥaber tıtdı.

ز داغ شوق سوزی در جگر داشت Zi-dāğ-ı şevk sūzī der-ciger dāşt: Şevk dāğından cigerinde bir ḥarāret tıtdı, (S 72a) ya'nī kendüye bir şevk-i cedīd geldi.

نمیدانست کآن شوق از کجا خواست Nemī-dānist k'ān şevk ez-kücā ḥast: Bilmezdi ki ol şevk qandan qalkdı ve zāhir oldu.

⁸⁸⁹ ya'nī rü'yāda gördüğü civānıñ şūretinden: - (S)

Be-ḥīlet-sāziyeş teskīn hemī-ḥāst: Ol şevki teskīne ḥīle düzücilik isterdi.

Be-şahrā şūd birūn tā z'ān bahāne: Taşra şahrāya gitdi tā ol bahāneden. Ya'nī şahrā (E 99b) bahānesiyle.

Zi-dil bīrūn dihed endūh-ı ḥāne: Göñülde taşra vire ḥāne gussasını.

Be-saḥtī çend rūz āncā be-ser bürd: Miḥnet ve meşakkat ile niçe gün ol şahrāyı başa iletdi.

Der-ān miḥnet besī dendān biyefşürd: Ol miḥnetde çok diş şıkdı ve şiddetlere şabır ve taḥammül eyledi.

Girift esbāb-ı 'ayş u ḥurremī pīş: Şafā ve şādlık sebeblerin ilerü tıtdı. Ya'nī def'-i gam içün envā'-ı şafālara şürü' eyledi.

Velī her laḥza şūd endūh-ı ū bīş: Velīkin her laḥza anıñ guşşası ziyāde oldı. Ya'nī anda olan 'ayş ve şafā kendüye guşşa ve cefā gelürdi.

Çü der-şahrā be-ḥarmen seyleş üftād: Çünki şahrāda Zelīḥānıñ seyli ḥarmene düşdi. Ya'nī eşk seylini çünki şahrālara akıtdı.

Diger bāre be-ḥāne meyleş üftād: Bir kerre daḥı ḥāneye meyli düşdi. Ya'nī çünki 'adem-i vuşlat-ı cānāndan girye ve endūhı bī-pāyān olup seyl-i sirişki şahrāları tıldurdi, ḥāne tarafına meyl eyledi.

Be-püş-i bāregī hevdec-nişīn şūd: Bāregi arkasında hevdec-nişīn oldı. Ya'nī miḥaffede oturdı. *Bāregī* eyü merkeb ma'nāsına cemel ve baḡal ve feres gibi.

Be-menzilgāh-ı ḥod rihlet-güzīn şūd: Kendü menzilgāhına rihlet ihtiyār idici oldı.

Egerçi rūy der-menzilgeheş būd: Egerçi Zelīḥānıñ teveccühi menzilgehine idi.

Güzer ber-sāhet-i kaşr-ı şeheş būd: Anıñ mürürü şāhıñ köşki⁸⁹⁰ meydānı üzerine idi. Ya'nī kendü ḥānesine yol şāhıñ kaşrı öñinden giderdi.

Çü dīd ān encūmen güftā çī ḡavḡāst: Çünki Zelīḥā ol dirnegi gördi didi: Bu ne ḡavḡādır?

⁸⁹⁰ köşki: - (S)

که گویی رستخیز از مصر برخواست Ki gūyī rūste-ḥīz ez-Mısr ber-ḥāst: Ki zann eylersin kıyāmet Mısrđan kalkdı. Ya'nī Mısr ŧehrinden kıyāmet zuhūr eyledi.

یکی گفت این پی فرخنده نامیست Yekī gūft īn pey-i ferḥunde-nāmīst: Biri didi: Bu gavga bir mūbārek adlu içündür.

بساط عرض کنعانی غلامیست Bisāt-ı 'arz-ı Ken'ānī gulāmīst: Ken'āna menşūb bir gulāmıñ pādīŧāha 'arz olması döŧegidir, yāḥud neŧāt ve sürürıdır.

غلامی نی که روشن آفتابی Ġulāmī nī ki rūŧen āftābī: Ġulām (E 100a) degil belki rūŧen bir güneŧdir.

بدار الملك خوبی کامیابی Be-dārū'l-mülk-i ḥūbī kām-yābī: Güzellik dārū'l-mülkinde, ya'nī saltanatı evinde murād bulıcıdır.

زلیخا دامن هودج برانداخت Zelīḥā dāmen-i hevdec ber-endāḥt: Zelīḥā miḥaffeniñ etegini yuḳaru atdı.

چو چشمش بر غلام افتاد بشناخت Çü çeşmeş ber-gulām üftād biş'nāḥt: Çünki gözi gulām üzerine düŧdi, añladı.

برآمد از دلش بیخواست فریاد Ber-āmed ez-dileş bī-ḥāst feryād: Göñlinden istemesiz, ya'nī bī-iḥtiyār feryād geldi.

ز فریادی که زو بیخود بیفتاد Zi-feryādī ki z'ū bī-ḥod biyüftād: Bir feryāddan ki andan bī-ḥod düŧdi. Ya'nī ancılayın feryād eyledi ki lā-ya'qıl düŧdi.

روان هودج کشان هودج براندد Revān hevdec-keşān hevdec bi-rāndend: Fi'l-ḥāl miḥaffe çekenler miḥaffeyi sürdiler.

به خلوتخانه خاصش رساندد Be-ḥalvethāne-i ḥāŧşeş resāndend: Zelīḥānıñ (S 72b) ḥāŧ ḥalvethānesine iriŧdirdiler.

چو شد منزلگهش آن خلوت راز Çü şüd menzilgeheş ān ḥalvet-i rāz: Çünki ol sır ḥalveti Zelīḥāya menzilgeh oldı. Ya'nī kendü sarāyınıñ ḥalvethānesine ki nüzül eyledi.

ز حال بیخودی آمد به خود باز Zi-ḥāl-i bī-ḥodī āmed be-ḥod-bāz: Bī-ḥodluḳ ḥālinden gerü kendüye geldi.

ازو پرسید دایه کای دل افروز Ez-ū pürsīd dāye k'ey dil-efrüz: Dāye andan sū'al eyledi ki: Ey göñül iŧıqlandırıcı.

چرا کردی فغان از جان پرسوز Çirā kerdī fiğān ez-cān-ı pür-süz: Niçün fiğān itdiñ ḥarāret ile tolu cāndan?

لب شیرین بافغان چون گشادی Leb-i şīrīn be-efgān çün güşādī: Tatlu tutağıñı efgān ile niçün açdıñ? *Çün* bunda imāle-i zamme ile niçün ma'nāsındır.

بدان تلخی چرا بیخود فتادی Bedān telhī çirā bī-ḥod fütādī: Bu acılık ile niçün bī-ḥod düşdün?

بیگفت ای مهربان مادر چه گویم Bi-güft ey mihrbān māder çi gūyem: Zelīhā didi: Ey şefkatlū ana ne diyem?

که گردد آفت من هر چه گویم Ki gerded āfet-i men her çi gūyem: Ki baña āfet olur her ne disem.

درآن مجمع غلامی را که دیدی Der-ān mecma‘ gulāmīrā ki dīdī: Ol mecmā‘da bir gulāmı ki gördün.

ز اهل مصر وصف او شنیدی Zi-ehl-i Mısr vaşf-ı ū şenīdī: Ehl-i Mısrđan anıñ vaşfını işitdün.

ز عالم قبله گاه جان من اوست Zi-‘ālem kıblegāh-ı cān-ı men ūst: ‘Ālemden benim cānımıñ kıblegāhı odur.

فدایش جان من جانان من اوست Fedāyeş cān-ı men cānān-ı men ūst: Aña cānım fedā olsun, benim cānānım odur.

بخوابم روی زیبا او نمودست Be-ḥābem rūy-ı zībā ū nümūdest: Rū’yāda baña yaraşıklı yüz göstermişdir.

شکيب از جان شیدا او ربودست Şekīb ez-cān-ı şeydā ū rübūdest: Benim ‘aşkđan dīvāne cānımdan şabrı o kapmışdır.

بتن در تب بدل در تاب ازویم Be-ten der-teb be-dil der-tāb ez-ūyem: Ten ilen istemedede ve yürek ilen ḥarāretde andanım.

ز دیده غرق خون ناب ازویم Zi-dīde ġarḳ-ı ḥūn-ı nāb ez-ūyem: Gözden (E 100b) şāfī kana ġarḳ andanım. Ya’nī bu qadar sūz u gūdāz ile kanlu yaşlar döküp zār u zār nālān u giryān olmama bā’iş odur.

درین کشور ز سودایش فتادم Der-īn kişver zi-sevdāyeş fütādem: Bu iqlīme anıñ sevdāsından düşdüm.

درین شهر از تمنایش فتادم Der-īn şehir ez-temennāyeş fütādem: Bu şehre anıñ temennāsından düşdüm.

ز خان ومان مرا آواره او ساخت Zi-ḥān u mān merā āvāre ū sāḥt: Ev barḳđan beni āvāre ol eyledi.

درین آوارهگی بیچاره او ساخت Der-īn āvāregī bī-çāre ū saḥt: Bu āvārelikde bī-çāre ol eyledi.

بهر محنت که دیدی چند سالم Be-her miḥnet ki dīdī çend sālem: Ey dāye her miḥnetde ki niçe senedir sen beni gördün.

که بود از راحت گیتی ملالم Ki būd ez-rāḥat-ı gītī melālem: Ki ol seneler dünyā rāḥatından baña melāl ve usan idi.

Heme ez-ārzū-yı rüy-ı ū būd: Dükeli anıñ yüzi ārzūsından idi.

Zi-şevk-i kāmēt-i dil-cūy-ı ū būd: Anıñ gōñül alıcı kāmēti şevkından idi.

Zi-kūh efsūn būd bār-ı men imrūz: Tağdan ziyāde olur bugün benim yüküm. Ya‘nī üzerimde olan ‘aşk yüki tağdan ağırdır.

Ne-dānem çün şeved kār-ı men imrūz: Bilmem niçe olur bugün benim kārım?

Meh-i men şāh-ı eyvān-ı ki gereded: Benim ay gibi maḥbūbum kimiñ eyvānınıñ pādişāhı olur?

Be-ruḥ şem‘-i şebistān-ı ki gereded: Yañak ile kimiñ gice eviniñ yanar mūmı olur?

Kūdāmīn dīde gereded rūşen ez-vey: Andan ḵanḵı göz rūşen olur?

Kūdāmīn ḥāne gereded gülşen ez-vey: Andan ḵanḵı (S 73a) ḥāne gülīstān olur?

Ki yābed ez-leb-i cān-baḥş-ı ū kām: Anıñ cān bağışlayıcı lebinden kim maḵşūd bulur?

Ki gīred der-penāh-ı serveş ārām: Kim tutar anıñ servi kāmēti melce’inde ḵarār?

Kemend-i ca‘d-ı müşgīneş ki bāfed: Anıñ müşk ḵoḵulı kıvırcık zülfi kemendini kim bükür?

Zi-vaşl-ı naḥl-ı sīmīneş ki lāfed: Anıñ gümüşe mensūb ḥurmā ağacı gibi laṭīf ve mevzūn kāmēti vaşlından kim lāf urur?

Ki bāzed ḥāşıl-ı ḥod der-bahāyeş: Kim oynar kendü ḥāşılını anıñ bahāsında? Ya‘nī mā-melekini kim aña bahā virür ve ol genc-i nā-yābı kendüye maḥşūl kıılır?

Ki sāzed kuḥl-ı dīde ḥāk-i pāyeş: Kim eyler anıñ ayağı toprağını gözine sürme?

Merā bih gereded ez-vey ḥāl yā nī: Benim (E 101a) ḥālīm andan eyü olur mı yoḥsa yoḵ?

Resed destem bedīn iḵbāl yā nī: Elüm bu devlete irişir mi yoḥsa yoḵ?

Çü dāye āteş-i ū dīd k'ez-çīst: Çünki dāye anıñ āteşini gördi ki nedendir?

Çü şem' ez-āteş-i ū zār big'rīst: Yanar mūm gibi anıñ āteş-i 'aşkından zār ağladı.

Bi-güft ey şem' sūz-ı ḥod nihān dār: Didi: Ey şem' kendü ḥarāretiñi gizlū tūt!

Ġam-ı şeb renc-i rüz-ı ḥod nihān dār: Kendü gice ġamıñı ve gündüz renciñi gizlū tūt. Ya'nī bu sırrı izhār itmeyüp rüz [ve] şeb içinde vāki' olan ġam ve ḥüzni şaklı tūt.

Şabūrī pīşe kerdī rūzgārī: Şabr idiciligi pīşe itdiñ bir niçe zamān.

Me-kün cüz şabr nīz imrūz kārī: Şabrdan ġayrı dahı bugün bir kār eyleme.

Büved k'ez-şabr ümmīdet ber-āyed: Ol ki şabrdan seniñ ümmīdiñ ḥāşıl ola. Ya'nī ola ki şabr sebebiyle vāşıl-ı cānān olasın.

Zi-ebr-i tīr ḥūrşīdet ber-āyed: Bulanık bulutdan saña güneş ḥāşıl ola. Ya'nī ola ki ġamām-ı hicr zā'il olup ḥurşīd-i vaşl tūlū' eyleye.

Be-ma'rez-i bey' der-āverden-i Mālik Yūsuf 'aleyhi's-selāmra: Mālik Yūsuf 'aleyhi's-selāmı bey'iñ maḥall-i 'arzına götürmek beyānındadır. Ve ḥarīden-i Zeliḥā veyrā be-ez'āf-ı ānçi dīgerān mī-ḥarīdend: Ve ol bahānıñ ez'āfına ki āḥerler alurlar, Zeliḥā anı almaḥ beyānındadır.

Çi ḥoş vaqtī vū ḥurrem rūzgārī: Ne ḥoş bir vakīt ve mübārek bir rūzgār olur.

Ki yārī ber-ḥored ez-vaşl-ı yārī: Ki bir dost bir dostuñ vaşlından temettu' eyleye.

Ber-efrūzed çerāğ-ı āşināyī: Āşinālık çerāğını şu'lelendire.

Rehāyī yābed ez-dāğ-ı cūdāyī: Ayruluk dāğından ḥalāş bula.

Çü Yūsuf şūd be-ḥübī germ-bāzār: Çünki Yusuf 'aleyhi's-selām güzelliği sebebiyle bāzārı (E 101b) issi oldı.

Şūdendeş Mışriyān yek-ser ḥarīdār: Ahālī-i Mışr bir uğurdan aña müşterī oldılar.

Be-her çīzī ki her kes dest-res dāšt: Her bir şey ile ki her kimesne kudret tutardı.

Der-ān bāzār bey‘-i ū heves dāšt: O bāzārda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmīn bey‘ine heves tutardı.

Şenīdem k‘ez-ġamī zālī ber-āşüft: İşitdim ki anıñ ġamından bir pīrzen delürdi ve kārış muruş oldu.

Tenīde rīsmānī çend mī-ġüft: (S 73b) Bir niçe egrilmiş ip dir idi. Ya‘nī eline birkaç kelep iplik alup dirdi.

Hemīn bes gerçi bes kāsīd kumāšem: Hemīn yeter egerçi metā‘ım çok noķşān olur.

Ki der-silk-i ħarīdārānş bāšem: Ki anıñ müşterīleri düzüminde olam. Ya‘nī hemān anıñ müşterīleri silkine muntaẓam olmaķ baña yeter.

Münādī bang mī-zed ez-çep ū rāst: Münādī āvāz urdı şaġdan ve soldan. Ya‘nī dellāller nidā eylediler.

Ki mī-ĥ‘āhed ġulām-ı bī-kem ū kāst: Kim ister kuşursuz ve noķşānsız bir ġulām. Ya‘nī cümle ‘uyūbdan sālīm.

Ruĥ-ı ū maṭla‘-ı şubĥ-ı sa‘ādet: Anıñ yüzi sa‘ādet şabāĥınıñ maḥall-i ṭulū‘ıdır. Ba‘zı nüshada sa‘ādet yerine şabāhat vāķi‘ olmuş. Ya‘nī anıñ yüzi güzellik şabāĥınıñ maṭla‘ıdır.

Leb-i ū gevher-i kān-ı melāḥat: Anıñ tuṭaġı güzellik ma‘deniniñ cevheridir.

Zi-sīmā-yı şalāheş çihre pūr-nūr: Şālīĥlik ‘alāmetinden anıñ çehresi nūr ile ṭoludur.

Be-aĥlāk-ı girāmeş sīne ma‘mūr: Kerīm ĥūylar ile sīnesi ma‘mūrdur.

Neyāred ber-zebān cüz rāstī hīç: Dili üzerine getürmez ṭoġrılıktan ġayrı hīç nesne.

Ne-bāşed der-kelām-ı ū ĥam u pīç: Anıñ kelāmında egri ve büküm olmaz.

Yekī şüd z‘ān miyāne evvel-i kār: Ol müşterīler arasından evvel emr biri oldu.

بيك بدره زر سرخش خريدار Be-yek bedre zer-i sürheş ḥarīdār: Bir bedre kıızıl altunla aña müşterī. Ya‘nī (E 102a) evvel emrde on biñ⁸⁹¹ dirhem kıızıl altun ile aña müşterī oldı. Nitekim beyān ider.

ازآن بدره که چون خواهی شمارش Ez-ān bedre ki çün ḥ‘āhī şumāreş: Ol bedreden ki çünki anı şaymak isteyesin, ya‘nī şayasin.

بيابی از درست زر هزارش Biyābī ez-dürüst-i zer hezāreş: Zer-i meskūkdan anı bing bulursun. Ya‘nī bu maḳāmda bedreden murād sikkelenmiş kāmīlu‘l-‘ıyār bing ‘aded altundur.

خريداران ديگر رخس راندند Ḥarīdārān-ı dīger raḥş rāndend: Ğayrı müşterīler at sürdiler.

بمنزلگاه صد بدره رساندند Be-menzilgāh-ı şad bedre resāndend: Yüz bedre menzilgāhına irişdirdiler. Ya‘nī yüz bing kāmīlu‘l-‘ıyār kıızıl altun aña bahā virdiler.

برآن افزود دولتمند ديگر Ber-ān efzūd devletmend-i dīger: Bir Ğayrı devletlü ol yüz bedre üzerine arturdı.

بقدر وزن يوسف مشگ اذفر Be-ḳadr-i vezn-i Yūsuf müşk-i ezfer: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ağırınca misk-i ezfer. Ezfer ‘Arabīdir. Aşılda zāl-ı mu‘ceme iledir keskin rāyiḥalu ma‘nāsına. Yuḳālu zafıra yazferu zefren fethāteynle mine‘l-bābi‘r-rābi‘. Ezfer zā ile taḥrīf-i ‘Acemdir.

برآن دانای ديگر ساخت افزون Ber-ān dānā-yı dīger sāḥt efzūd: Anıñ üzerine bir Ğayrı bahāsın bilici efzūn eyledi, ya‘nī arturdı.

بوزنش لعل ناب و در مکنون Be-vezneş la‘l-i nāb u dürr-i meknūn: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ağırınca la‘l-i nāb ve dürr-i meknūn.

بدین قانون ترقی می نمودند Bedīn ḳānūn teraḳḳī mī-nümūdend: Bu üslūb ile teraḳḳī gösterdiler.

زانواع نفایس می افزودند Zi-envā‘-ı nefāyis mī-füzūdend: Envā‘-ı nefāyisden arturdılar.

زلیخا گشت ازین معنی خبردار Zelīḥā geşt ez-īn ma‘nī haber-dār: Zelīḥā bu ma‘nādan ḥaber-dār oldı.

مضاعف ساخت آنها را به یکبار Mużā‘af sāḥt ānhārā be-yek bār: Anları bir kerrede mużā‘af eyledi.

خريداران ديگر لب ببستند Ḥarīdārān-ı dīger leb bi-bestend: Ğayrı müşterīler tuṭaḳ bağladılar.

⁸⁹¹ biñ: bing (S)

نشستند پس زانوی نومیدی نشستند Pes-i zānū-yī nevmīdī nişestend: (S 74a) Maḥrūmluk dizi eñsesinde oturdılar.

ای نکورای عزیز مصر را گفت ey nikū-rāy: Zelīḥā ‘azīz-i Mıṣra didi: Ey fikri eyü!

برو بر مالک این قیمت به پیمای Bi-rev ber-Mālik īn kıymet bi-peymāy: Yūri Mālik üstine bu kıymeti ölç.

بگفتا آنچه دارم من دفینه Bi-güftā ān çi dārem men defīne: (E 102b) ‘Azīz didi: Ol nesneyi ki ben defīne tutarım.

ز لعل و گوهر و زر در خزینه Zi-la‘l ü gevher ü zer der-ḥazīne: La‘l ve cevāhir ve altundan ḥazīnede.

بیک نیمه بهایش برنیاید Be-yek nīme bahāyeş ber neyāyed: Anıñ bahāsınınñ bir yarusınca gelmez.

ادای آن تمام از من کی آید Edā-yī ān tamām ez-men key āyed: Anı tamāmen edā benden ne zamān gelür?

زلیخا داشت درجی پر ز گوهر Zelīḥā dāşt dürcī pür zi-gevher: Zelīḥā bir ḥoḳḳa tutardı gevherden ṭolu.

نه درجی بلکه برجی پر ز اختر Ne dürcī belki burcī pür zi-aḥter: Bir ḥoḳḳa degil belki bir burc idi yıldızdan ṭolu.

بهای هر گهر زان درج مکنون Bahā-yī her güher z’ān dürc-i meknūn: Her gevheriñ bahāsı ol gizlū ḳutudan.

خراج مصر بودی بلکه افزون Ḥarāc-ı Mıṣr būdī belki efzūn: Mıṣr ḥarācı idi, belki artıḳ idi.

بگفتا کین گهرها در بهایش Bi-güftā k’in güherhā der-bahāyeş: Didi ki: Bu gevherleri anıñ bahāsında.

ای گوهر جانم فدایش Bi-dih ey gevher-i cānem fedāyeş: Vir ey ‘azīz gevher-i cānım aña fedā olsun!

عزیز آورد باز از نو بهانه ‘Azīz āverd bāz ez-nev bahāne: ‘Azīz getürdi yine yengiden bahāne.

که دارد میل او شاه زمانه Ki dāred meyl-i ü şāh-ı zamāne: Ki aña meyl tutar şāh-ı zamāne. Ya‘nī pādīşāh anı almaḳ ister.

که در خیل وی این پاکیزه دامن Ki der-ḥayl-i vey īn pākīze-dāmān: Ki anıñ cemā‘ati içinde bu pākīze eteklü. Ya‘nī mübālaḡa ile muṭahhar.

بود سر دفتر دیگر غلامان Büved ser-defter-i dīger gulāmān: Ğayrı gulāmların ser-defteri ola.

Bi-güftā rev sūy-ı şāh-ı cihān-dār: Zelīhā didi: Yürü cihān tutucu pādīşāh cānibine.

Haḳ-ı hīzmet-güzārīrā be-cā ār: Hīzmet ödeyicilik haḳkını yerine getir.

Bi-gū ber-dil cüz īn bendī ne-dārem: Di: Göñül üzerine bundan ğayrı bir bend tutmam.

Ki pīş-i dīde ferzendī ne-dārem: Ki gözüm öñinde bir oğul tutmam.

Ser-efrāzī merā z'īn iḥtirāmem: Bu iḥtirāmdan benim başımı yüceldesin.

Ki āyed zīr-i fermān īn ğulāmem: Ki buyruğum altına gele bu ğulām.

Be-burcem aḥter-i tābende bāşed: Burcumda yaldırayıcı yıldız ola.

Merā ferzend ü şehrā bende bāşed: Baña oğul şāha ḳul ola.

Ya'nī göñlümdeki bunı alup ancak oğul idinmekdir.

Çü şāh īn nükte-i sencīde biş'nīd: (E 103a) Çünkü şāh bu tartışılı nükteyi ve bu münāsib ḳavli işitdi.

Zi-bezl-i iltimāseş ser ne-pīçīd: İltimāsını ḳabūlden baş bükmedi.

İcāzet dād tā ḥālī ḥarīdeş: İcāzet virdi tā fi'l-ḥāl anı aldı.

Zi-mihr-i dil be-ferzendī güzīdeş: Muḥabbet-i ḳalbden anı oğulluğa iḥtiyār eyledi.

Be-sūy-ı ḥāne bürdeş ḥurrem ü şād: Anı ḥānesi ṭarāfına ilettdi şād ve ḥurrem olduğı ḥālde.

Zelīhā şūd zi-bend-i miḥnet āzād: Zelīhā bend-i miḥnetden āzād oldu.

Be-müjgān gevher-i şādī hemī-süft: Kirpigiyle şādlık gevherini delerdi. Ya'nī sürürından āğlardı.

Dü çeşm-i ḥod hemī-mālīd ü mī-güft: İki gözünü ovalar ve dirdi.

Be-bīdārīst yā Rab yā bi-ḥ'ābest: 'Acābā uyanıklık mıdır yohsa düş midir?

که جان من زجانان کامیابست Ki cān-ı men zi-cānān kām-yābest: Ki benim cānım cānāndan murād bulucıdır.

بشبهای سیه کی بود امیدم Be-şebhā-yı siyeh key būd ümīdem: Karañu gicelerde ne zamān ümīdim idi. Ya‘nī baña ümīd var idi.

که گردد روزی این روز سفیدم Ki gerded rūzī īn rūz-ı sefīdem: (S 74b) Ki bu beyāz gün baña naşīb ola. Ya‘nī hicrānīñ kemāl-i ihātasından baña ümīd yok idi ki vuşlat naşīb ola.

شبنم را صبح فیروزی بر آمید Şebemrā şubḥ-ı fīrūzī ber-āmed: Giceme muzafferlik şubḥı tūlū‘ eyledi.

غم و رنج شبان روزی سر آمد Ğam u renc-i şebān rūzī ser-āmed: Gice ve gündüze menşüb ğamlar başa geldi ve tamām oldu.

شدم با نازنین خویش همراز Şüdem bā-nāzenīn-i ḥıṭṣ hem-rāz: Kendü nāzenīn maḥbūbuma sırdaş oldum.

سزد اکنون که بر گردون کنم ناز Sezed eknūn ki ber-gerdūn kūnem nāz: Yarar ve lāyık olur şimdi ki eflāk üzerine güvenem.

درین محنت سرا بی غم چو من کیست Der-īn miḥnetserā bī-ğam çü men kīst: Bu miḥnet evinde ğamsız benim gibi kimdir?

پس از پژمردگی خرم چو من کیست Pes ez-pejmürdegī ḥurrem çü men kīst: Pejmürdelikden soñra ḥurrem benim gibi kimdir?

که بودم ماهیی در ماتم آب Ki būdem māhiyī der-mātem-i āb: Ki bir balık idim şu māteminde. Ya‘nī bir balığa beñzer idim ki şudan ötürü (E 103b) yas tutmuş idim.

طپان برریگ تفسان از غم آب Ṭapān ber-rīg-i tefsān ez-ğam-ı āb: Kızgın kum üzerinde şu ğamından ıztırāb eyleyici.

درآمد سیلی از ابر کرامت Der-āmed seylī ez-ebr-i kerāmet: Kerāmet bulutından bir seyl geldi.

بدریا برد از آن ریگ سلامت Be-deryā bürd ez-ān rīgem selāmet: Deryāya iletdi bu kumdan beni selāmet. Ya‘nī varṭa-ı helākden kurtulup ‘ayn-ı ḥayāta ulaşdım.

که بود گمرهی در ظلمت شب Ki būdem güm-rehī der-zulmet-i şeb: Ki gice zulmetinde bir yitgün idim.

رسیده جان ز گمراهیم بر لب Resīde cān zi-güm-rāhīm ber-leb: Yitgünlükden cānım tutağıma irişmiş idi.

بر آمد از افق رخشنده ماهی Ber-āmed ez-ufuḥ rahşende māhī: Ufuḫdan zāhir oldu bir yaldırayıcı ay.

Be-kūy-ı devletem bün'mūd rāhī: Devlet maḥallesine baña bir yol gösterdi. Ya'nī 'ayn-ı helākden ḳurtulup maḥzā devlete ulaşır gibi oldum.

Ki būdem ḥufte'ī ber-pister-i merg: Ki uyumuş idim ölüm döşegi üzerinde.

Ḥalīde der-reg-i cān neşter-i merg: Cān tamarına ölüm neşteri şancılmış idi.

Der-āmed nāgehān Ḥızr ez-der-i men: Añsızın, ya'nī der-'aḳab Ḥızr 'aleyhi's-selām benim ḳapumdan duḥūl eyledi.

Be-āb-ı zindegī şūd yāver-i men: Dirilik şuyıyla baña mu'īn oldu. Ya'nī ölüm döşeginden ḳurtulup cāvidānī dirilige ulaşır gibi oldum.

Bi-ḥamdi'llāh ki devlet yāriyem kerd: Ḥamd olsun Ḥudāya ki devlet baña mu'āvenet itdi.

Zamāne terk-i cān-āzāriyem kerd: Zamāne cānıma zaḥmet viriciliği terk itdi.

Hezārān cān fedā-yı ān nikū-kār: Niçe biñ cān ol eyü işlüye fedā olsun, ya'nī Mālike.

Ki āverd inçünin naḳdī be-bāzār: Ki buncılayın bir naḳdı bāzāra getürdi.

Çi ḡam ger ḥoḳḳa-i gevher şikestem: Ne ḡam eger cevāhir ḳutısını şıdım ve ufatdım.

Çü āmed ma'den-i gevher be-destem: Çünki cevāhir ma'deni elüme geldi, ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām.

Be-pīş-i naḳd-i cān gevher çi bāşed: (E 104a) Cān naḳdī öñinde gevher ne olur?

Fedā-yı düst bāşed her çi bāşed.⁸⁹² Dosta fedā olsun her ne olursa.

Cemādī çend dādem cān ḥarīdem: Bir niçe toñu ve berk cānsız nesneler virdim cān aldım.

Bi-nāmīzed 'aceb erzān ḥarīdem: Allāhu te'ālā yaramaz gözden şaḳlasun 'aceb ucuz aldım.

⁸⁹² Bu mısra S nüshasında bulunmamaktadır.

Key ez-naḳd-i ḥod ān kes behre bīned: Ne zamān kendü naḳdinden ol kimesne naşīb görür.

Ki ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām gibi zātı vire ve eşek boncuğı devşüre.

Eger ḥar-mühre bedrūd kerdem: Eger ḥar-mühreye vedā‘ itdim.
Çü ‘Īsā ān-ı men şūd sūd kerdem: Çünkü ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām benim için oldu, fā‘ide itdim.

Be-şa‘r-ı fikret īn esrār mī-bīht: Fikri mülarıyla, ya‘nī elegiyle bu esrārı elerdi.

Sirişk ez-çeşm-i gevher-bār mī-rīht: Cevher yağdırıcı gözünden kanlu yaş dökerdi.

Gehī der-rüy-ı Yūsuf lāl mī-būd: (S 75a) Ba‘zı vakit Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın yüzinde lāl ve nuṭka bī-mecāl olurdu.

Zi-dāğ-ı hicr fāriğ-bāl mī-būd: Ayruluk dāğından ḳalbi fāriğ olurdu.

Geh ez-hicr-i gūzeşte yād mī-kerd: Ba‘zı vakit geçmiş ayruluktan yād iderdi ve ḥātırına getirürdi.

Be-vaşleş ḥātır-ı ḥod şād mī-kerd: Aña vaşl ile kendü ḥātırını şād iderdi.

Dāstān-ı duḡter-i Bāzigā-nām ez-nesl-i ‘Ād: ‘Ād neslinden Bāzigā adlu kızın ḥikāyesi beyānındadır. Ki be-māl u cemāl naẓır-ı ḥod ne-dāşt: Ki māl ve cemāl ile kendü naẓırını tutmaz idi. Ve gā‘ibāne Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın cemāl-ine ‘āşık olmuş idi. Ve der-ān āyīne cemāl-i ḥaḳīḳat dīd ve ez-mecāz be-ḥaḳīḳat resīd: Ve ol āyīne-i şüret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmda ḥaḳīḳat (E 104b) güzelliğin gördi ve mecāzdan ḥaḳīḳate irişdi.

Ne tenhā ‘aşḳ ez-dīdār ḥīzed: Öyle değil ki ‘aşḳ yalnız ma‘şūḳun dīdārını görmeden bī-dād zāhir olur.

Besā k’īn devlet ez-güftār ḥīzed: Çok ki bu devlet, ya‘nī çok olur ki bu ‘aşḳ devleti söz getirüciden ve keleciden peydā olur. Ya‘nī çok kerre olur ki semā‘ ile olur.

درآید جلوه حسن از ره گوش Der-āyed cilve-i ḥusn ez-reh-i gūš: Ḥusn cilvesi kulak yolından duhūl ider.

ز جان آرام بُر'بāyed zi-dil hūš: Cāndan qarārı kapar gönülden hūşı. Vezn için *būr'bāyed* lafzının rāsı sākin okunur.

ندارد بیش ازین دلالة کاری Ne-dāred bīš ez-īn dellāle kārī: Dellāle bundan ziyāde bir 'amel tutmaz. *Dellāle* şol kimesneye dirler ki ma'şūḳ haberini 'āşıḳa getürüp 'aşḳını artura.

که گوید قصه زیبانگاری Ki gūyed ḳışsa-i zībā-nigārī: Ki bir yaraşıklı maḥbūbuñ ḳışşasını söyleye.

ز دیدن هیچ اثر نی در میانه Zi-dīden hīç eṣer nī der-miyāne: Görmekden orta yerde hīç eṣer yok.

کند عاشق کسان را غایبانه Küned 'āşıḳ kesānrā gā'ibāne: Ġayrıları gā'ibāne ol zībā⁸⁹³ nigāra 'āşıḳ ider. Nāzım-ı merhūm bu dört beyt ile temhīdden soñra ḳışşāya şürū' ider buyurur. به ملک مصر زیبا دختری بود Be-mülk-i Mıṣr zībā duḡterī būd: Mıṣr mülkünde, ya'nī nevāḥīsinde bir yaraşıklı duḡter var idi.

که نسل عادیان را سروری بود Ki nesl-i 'Ādiyānrā serverī būd: Ki 'Ādīleriñ, ya'nī evlād-ı 'Ādīñ nesline bir server idi. Ya'nī anlarıñ içinde māl ve cemāl ile uluları idi.

زده درج عقیقش خنده بر در Zede dürc-i 'aḳīḳeş ḥande ber-dür: Anıñ 'aḳīḳ ḳutısı üzerine ḥande urmuş idi. Ya'nī anıñ aḡzı 'aḳīḳden muntazam olmuş bir ḳutı idi ki dürr-i girān-māyeden girāmī idi. Ya'nī ḳıymeti andan ziyāde idi. Bu tarīḳla gūyā incü üzerine güler idi. Bunda tihām vardır ki ḥande vaḳtinde tuṭaḳlar açılup dür dānesi (E 105a) gibi berrāḳ ve şeffāf olan dendānları üzerine tebessūmi vāḳi' olur idi. Nitekim ḥande vaḳti bu ḥālet ḥāşıl olur.

ز شکر خند او مصر از شکر پر Zi-şekker-ḥand-ı ū Mıṣr ez-şeker pür: Anıñ şeker gülüşinden Mıṣr şeker ile tolu idi.

ز بس شیرین که شکر خند او بود Zi-bes şīrīn ki şekker-ḥand-ı ū būd: Çok tatlıdan ki anıñ şeker gülüşü idi. Ya'nī anıñ tatlı şeker gülüşü keşretinden.

دل نیشکر اندر بند او بود Dil-i neyşekker ender-bend-i ū būd: Şeker ḳamışınıñ yūregi anıñ bendinde idi. Ya'nī anıñçün şeker (S 75b) ḳamışı düğüm düğüm olmuş idi.

چو شکر ریختی از لعل خندان Çü şekker rīḡtī ez-la'l-i ḥandān: Çünki şekker dōke idi gülegen la'l tuṭaḡından.

⁸⁹³ zībā: - (S)

شکر انگشت بگرفتگی بدنجان Şeker engüşt big'rifti be-dendân: Şeker dişi ile barmağını tutar idi. Ya'nî anıñ lezzetlü sözlerinden şeker ta'accüblü olur idi.

شکر بود از دهانش با دل تنگ Şeker bûd ez-dehâneş bā-dil-i teng: Şeker anıñ dehānından ıar gōñüllü idi. Ya'nî anıñ dehānınıñ lezzetinden ve leṭāfetinden şekerin gōñli munḵabız idi.

نبات از رشك لعش شیشه بر سنگ Nebāt ez-reşk-i la'leş şîşe ber-seng: Nebāt şekerı anıñ leb-i la'l-i gayretinden şîşesini ṭaşa urmuş idi.

چو در لطف از نبات لب فره شد Çü der-luṭf ez-nebāteş leb firih şüd: Çünki leṭāfetde anıñ lebi nebāt şekerinden artık oldu.

نبات اندر دل شیشه گره شد Nebāt ender dil-i şîşe girih şüd: Nebāt şekerı şîşenin yüregi içinde düğüm oldu. Ya'nî şîşe içinde münce mid olmasına bā'ış Bāziğanın lebinin leṭāfeti andan artık oldığıyçün idi.

نبات ار چند دادی شیشه را دل Nebāt er çend dādī şîşerā dil: Nebāt şekerı her ne ḵadar şîşeye gōñül virirdi ve dāḥil-i cevfinde olurdu.

نمیشد با لب لعش مقابل Nemī-şüd bā-leb-i la'leş muḵābil: Anıñ leb-i la'line muḵābil olmazdı ve ol lezzet ve şafveti viremez idi.

نبود ایمن ز لعل می پرستش Ne-būd iymın zi-la'l-i mey-peresteş: Anıñ şarāba ṭapıcı la'linden emīn olmaz idi.

که با آن پر دلی آرد شکستش Ki bā-ān pür-dilī āred şikesteş: Ki bir yüregi ṭolı aña sınıḵlık getüre. Ya'nî bir bahādır ve secī' kimesne aña sū'-i ḵaşd eyleye.

جهان را فتنه بود آن غیرت حور Cihānrā fitne bûd ān gayret-i ḥūr: (E 105b) Cihāna fitne idi ol ḥūr gayreti. Ya'nî cihān ahālisine fitne idi ol Bāziğā ki ḥūr anıñ ḥüsnine gayret ve ḥasret çekirdi.

ز شیرین شکر او مصر پر شور Zi-şīrīn şekker-i ū Mışr pür-şūr: Anıñ ṭatlı şeker la'linden Mışr şūr ile ṭolu idi. Ya'nî Mışrda olan cümle ṭatlular aña nisbet şūr idi, yāḥud anıñ şeker la'linden içün Mışr gavḡā ve galebe ile ṭolu idi.

سران ملک در سوداش بودند Serān-ı mülk der-sevdāş bûdend: Mülk uluları anıñ sevdāsında idiler. Ya'nî salṭanat şāḥibleri aña 'āşıḵ idiler.

بتان شهر باپرواش بودند Bütān-ı şehr bā-pervāş bûdend: Şehrin güzelleri aña heves ile idiler. Ya'nî her bir⁸⁹⁴ güzel Bāziğā kendünin muşāḥibi olsun diyü heves eylerdi. Ba'zı

⁸⁹⁴ bir: - (S)

nüşhada *nā-pervā vāki*‘ olmuş. Ya‘nī şehriñ güzelleri andan ferāğatsız idiler ve ansız tākātleri yok idi.

ولی بر چرخ می سود افسر او Velī ber-çarḥ mī-sūd efser-i ū: Velīkin çarḥ üzerine sürilür idi anıñ tācı.

به هر کس در نمی آید سر او Be-her kes der nemī-āyed ser-i ū: Anıñ başı veyāḥud meyli ve hevesi herkese gelmezdi. Ya‘nī anı t̄alib⁸⁹⁵ ve rāğıblar nihāyetsiz idi ammā be-ğāyet ‘ālī-cenāb olduğından herkese tenezzül eylemezdi.

ز عز مال و استغنائی جاهش Zi-‘izz-i māl u istignā-yı cāheş: Māl ğurūrından manşıb ve istignāsından.

نمی افتاد سوی کس نگاهش Nemī-üftād sūy-ı kes nigāheş: Kimesneniñ cānibine nazarı ve ḥüsn-i iltifātı düşmez idi.

حدیث و یوسف وصفش چو بشنید Ḥadīṣ-i Yūsuf u vaşfeş çü biş’nīd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ haberini ve vaşfını çünki işitdi.

بماه روی او مهرش بجنبید Be-māh-ı rūy-ı ū mihreş bi-cünbīd: Anıñ ay yüzine muḥabbet Bāzıgayı oynatdı. Ya‘nī vecde gelüp anı görmege rağbet eyledi.

چو شد گفت و شنید او پیایی Çü şüd ğüft ü şenīd-i ū pey-ā-pey: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ söylenüp işidilmesi Bāzıga ‘indinde müte‘ākıben oldı ve her gelen kimesne anıñ evşāf-ı cemīlesin ve şemā’il-i ḥasenesin beyān ve taşrīḥ eyledi. (S 76a)

Şüd ān endīşe muḥkem der-dil-i vey: Ol muḥabbet endīşesi anıñ (E 106a) göñlinde muḥkem oldı.

بدیدن میلش افتاد از شنیدن Be-dīden meyleş üftād ez-şenīden: İşitmeden, ya‘nī mücerred semā‘ ile anı görmege meyli düşdi.

بلی باشد شنیدن تخم دیدن Belī bāşed şenīden tuḥm-ı dīden: Belī öyledir. Ya‘nī mısrā‘-ı evvelıñ mazmūnı yerindedir. Zīrā işitmek, görmek toḥmı ve bā‘ışı olur.

نصاب قیمتش معلوم خود ساخت Nişāb-ı kıymeteş ma‘lūm-ı ḥod sāht: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ nişāb-ı kıymetini kendüye ma‘lūm eyledi. Ya‘nī ne kıymete fūrūḥte olur ol nişābı bildi.

ز ترتیب نصابش دل پرداخت Zi-tertib-i nişābeş dil bi-perdāht: Anıñ nişābı tertībinden göñline şüret virdi. Ya‘nī ol nişāb mıkḍarı şey’ berāber aldı.

هزار اشتر همه پاکیزه گوهر Hezār üştür heme pākīze-gevher: Biñ deve dükeli aşılıları pākīze. Ya‘nī soyları pāk ve kıymetleri girān.

⁸⁹⁵ t̄alib: taleb (S)

Pür-ez-dībā vü müşk ü gevher ü zer: Altun ve gevher ve müşk ve dībādan tolu.

Zi-envā‘-ı nefāyis her çi būdeş: Envā‘-ı nefāyisden her ne şey ki añā var idi.

Ki dāden der-bahā lāyık nümūdeş: Ki Yūsuf ‘alehi’s-selāma bahā virmede lāyık göründi.

Müretteb kerd ü rāh-ı Mısr ber-dāşt: Müretteb eyledi ve Mısr yolını tıtdı.

Be-mahzen ez-zaḥāyir hīç neg’zāşt: Ḥazīnede cem‘ olunup hıfz olunan nefis nesnelerden hīç nesne terk itmedi.

Fütād ez-maḳdemeş āvāze der-Mısr: Anıñ gelmesinden Mışra āvāze ve şadā düşdi.

Ber-āmed hāy u hūy-ı tāze der-Mısr: Tāze hāy hūy Mışrda zāhir oldı.

Be-Mısr āmed serī der-rāh-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ yolında bir baş Mışra geldi. Ya’nī bir gayrı yerde tevaḳḳuf eylemedi.

Ḥaber-pürsān zi-cevlāngāh-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ cev-lāngāhından haber şoricı oldıǵı hālde. Cevlāngāh şalınacak yer ma’nāsına. Murād anıñ menzilidir.

Çü ez-cevlāngēh-i Yūsuf nişān yāft: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ cev-lāngāhından haber buldı.

Dil-i ḥurrem be-sūy-ı ü ‘inān tāft: (E 106b) Ḥurrem gönül ile anıñ cānibine dizgin bükdi. Ya’nī maḳām-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma irişdi.

Cemālī dīd bīş ez-ḥadd-i idrāk: Añlamak ḥaddinden artıq bir cemāl gördi.

Çü cān z’ālūdegī-ı āb u gil pāk: Şu ve balçık bulaşıǵından cān gibi pāk idi. Ya’nī rūḥ gibi cism-i laṭīf olup gūyā ‘anāşırdan maḥlūḳ degil idi.

Be-gītī mişl-i ü nā-dīde hergiz: Dünyāda anıñ mişli aşlā görülmemiş idi.

Zi-kes mānend-i ü neş’nīde hergiz: Kimesneden anıñ mişli aşlā işidilmemiş idi.

افتاد Nūḥust ez-dīden-i ū bī-ḥod ūftād: Evvel anı görmekden bī-ḥod ve lā-ya‘qıl düşdi.

از خود آزاد Zi-zevḳ-i bī-ḥodī gešt ez-ḥod āzād: Bī-ḥodluk zevḳinden kendüden āzād oldı. Ya‘nī kendüniñ ḥüsninden ve vücūdından kaṭ‘-ı ümīd idüp yok ‘add eyledi.

آورد V‘ez-ān pes bī-huṣṣī huṣṣārī āverd: Ve ol bī-huṣṣlukdan soñra huṣṣārlik getürdi, ya‘nī ayıldı.

آورد Zi-ḥ‘āb-ı gāfleteṣ bīdārī āverd: Ğaflet uykusından bīdārlik getürdi, ya‘nī uyandı.

آغاز Zebān büg’şād pürsiṣ kerd āgāz: Zebān açdı ve su’āle şürū‘ itdi. Pürsiṣ ism-i maṣdardır soruş ma‘nāsına.

راز Cevāhir cüst ez-ān gencīne-i rāz: Cevāhir istedi ol sır ḥazīnesinden, (S 76b) ya‘nī anda olan ḥüsnüñ sırrına ıttılā‘ murād itdi.

راست Bi-güft ey ez-tü kār-ı nīkuvān rāst: Bāziḡa didi: Ey ol kimesne ki eyüleriñ işi senden toḡrıdır. Ya‘nī seni görmekle anlar hidāyet bulurlar.

راست Bedīn ḥübī cemāletrā ki ārāst: Bu güzellik ile seniñ cemālīñi kim bezedi? Ya‘nī aḥsen-i vech üzre seni böyle kim yaratdı?

جبینت Ki lāmi‘ sāḥt ḥūrşīd-i cebīnet: Kim ıldırıcı düzdi seniñ güneş gibi alnıñı?

چینت Ki āmed ḥarmen-i meh ḥūşe-çīnet: Ki ay ḥarmeni saña başaḳ devşirici geldi. Ya‘nī ayıñ ḥüsni seniñ ḥüsniñe nisbet ḥarmen (E 107a) soñında başaḳ devşirici faḳīr gibidir, şāḥib-i ḥarmene nisbet.

پرداخت Kūdāmīn ḥāme-zen naḳş-ı tü perdāḥt: Ḳanḡı yazıcı seniñ naḳşıña şūret virdi?

افراخت Kūdāmīn bāḡbān serv-i tü efrāḥt: Ḳanḡı bāḡbān seniñ serv ḳāmetiñi yüceltdi?

را Ki zed pergār tāk-ı ebrūyetrā: Kim pergār urdı seniñ ḳaşıñ kemerine? Pergār ma‘rūf āletdir ki ‘avām tahrīf idüp pergel dirler.

را Ki dād īn tāb bend-i gīsūyetrā: Bu revnaḳı kim virdi seniñ zülfleriñ bendine?

گلد Gul-i sīr-āb-ı tü āb ez-kücā ḥord: Seniñ ṭarāvetli ve leṭāfetli gül yañaḡıñ şuyı ḳandan nūṣ eyledi?

بدین آیش درین بستان که پرورد Bedīn ābeš der-īn bostān ki perverd: Bu şu ile ol gül yañağı bu bostānda kim besledi? Hāşılı seni böyle ahsen-i şuver üzre kim halk eyledi.
 بسروت خوب رفتاری که آموخت Be-şervet hūb-reftārī ki āmūht: Seniñ serv kāmetiñe hūb-reftārılığı kim öğretti?
 بلعلت نغز گفتاری که آموخت Be-la‘let nağz-güftārī ki āmūht: Seniñ leb-i la‘liñe güzel söz getürüciliği ve zībā kelāmları kim öğretti?
 مه روی تو لوح نامه کیست Meh-i rūy-ı tü levh-i nāme-i kīst: Seniñ ay yüziñ kimiñ nāme-i levhidir, ya‘nī anda āyāt-ı hüsnuñ okunur.
 سر زلف تو حرف خامه کیست Ser-i zūlf-i tü harf-i hāme-i kīst: Seniñ zūlfüñ başı kimiñ kalemینیñ harfidir? Yya‘nī anlar kimiñ maşnū‘ıdır?
 که بینا نرگست را چشم بگشاد Ki bīnā nergisetrā çeşm büg’şād: Seniñ görücü olan nergisiñe kim göz açdı? Ya‘nī nergis gibi laţif gözleriñe görüciliği kim⁸⁹⁶ viridi?
 ز خواب نیستی بیداریش داد Zi-h‘āb-ı nīstī bīdāriyeş dād: Yokluk uykusından aña uyanıklık viridi? Ya‘nī anı ‘ademden vücūda kim getürdi?
 که بر درج درت زد قفل یاقوت Ki ber-dürç-i düret zed kufı-ı yākut: Seniñ incü kutısı üzerine yākut kilīdi kim urdı? Ya‘nī lü‘lü‘vār dendānıñ ve yākutvār dehānıñ kim yaratdı?
 که دلرا قوت آمد روح را قوت Ki dilrā kuvvet āmed rūhrā kūt: Ki ol yākut kufı yürege kuvvet ve (E 107b) rūha yiyecek geldi. Nitekim yākut ma‘cūnı yürege ve rūha kuvvet virir.
 که کندت در زرخدان چاه غبغب Ki kendet der-zenaḥdān çāh-ı gabgab: Seniñ eñeginde bukağ kuyusını kim kazdı?
 که ز آب زندگی کردش لبالب Ki z‘āb-ı zindegī kerdeş leb-ā-leb: Ki ḥayāt şuyından anı tobtolu kim eyledi? Ya‘nī seniñ gabgabıñ busesini ḥayāt virici kim eyledi?
 که خال عنبرینت زد برخسار Ki ḥāl-i ‘anberīnet zed be-ruḥsār: ‘Anberlü beñi seniñ ruḥsārıña kim urdı?
 Nişīmen sāht zāgīrā be-gülzār: İkāmet yeri eyledi bir karga içün gülistānı. Ya‘nī gülistān gibi ruḥsārını karga gibi şiyāh ḥāle kim mesken eyledi?
 Çü Yūsuf īn sūḥanhā kerd ez-ū gūş: (S 77a) Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu sözleri andan gūş itdi, ya‘nī işitdi.
 غداى جان فشاند از چشمه نوش Gīdā-yı cān feşānd ez-çeşme-i nūş: Bal puñarından cān gīdāsını saçdı. Ya‘nī aña cevāb viridi.

⁸⁹⁶ kim: - (S)

Bi-güftā şan‘at-ı ān Şāni‘em men: Didi: Ben ol Şāni‘in şan‘atıyım ve ol Hālīkīñ maḥlūkıyım.

Ki ez-baḥreş be-reşḥī ḳāni‘em men: Ki anıñ deresinden bir sızıntıya ḳanā‘at idiciyim ben.

Felek yek nokṭa ez-kilk-i kemāleş: Felek anıñ kemāli ḳaleminden bir nokṭadır.

Cihān yek gonce ez-bāğ-ı cemāleş: Anıñ güzelliği bāğından cihān bir goncedir. Ya‘nī açılmadık bir güldür.

Zi-nūr-ı ḥikmeteş ḥūrşīd tābī: Güneş anıñ ḥikmeti nūrından bir şu‘ledir.

Zi-baḥr-i ḳudreteş gerdūn ḥabābī: Anıñ ḳudreti deryāsından gerdūn bir ḳabarcıḳdır.

Cemāleş būd pāk ez-tōhmet-i ‘ayb: Anıñ cemāli ‘ayb tōhmetinden pāk idi.

Nühüfte der-ḥicāb-ı perde-i ‘ḡayb: Ḡayb perdesi ḥicābında gizlū idi.

Zi-zerrāt-ı cihān āyīnehā sāḥt: Cihān zerrelerinden āyīneler düzdi.

Zi-rūy-ı ḥod be-her yek ‘aksī endāḥt: Kendü yüzinden her bir zerreye bir ‘aks atdı. Ya‘nī maḥlūḳatdan her birini ‘alā-ḥaddihi kendü ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine vāzīḥ delīl eyledi.

Be-çeşm-i tīz-bīnet her çi nīkūst: Ey Bāzīgā seniñ keskün görüci gözüñe (E 108a) her ne ki eyüdü.

Çü nīkū bin‘gerī ‘aks-i ruḥ-ı ūst: Çünki eyü, ya‘nī im‘ān-ı naẓār ile baḳasın anıñ yüziniñ ‘aksidir. Ya‘nī cümle anıñ maḥlūḳı ve maşnū‘ıdır ve anıñ şun‘ından ḥāric nesne yoḳdur.

Çü dīdī ‘aks sūy-ı aşl biş‘tāb: Çünki ‘aksi gördiñ aşıl cānibine mübāderet eyle. Ya‘nī çünki maşnū‘ı gördiñ Şāni‘i taleb eyle.

Ki pīş-i aşl neb‘ved ‘aksrā tāb: Ki aşıl öñinde ‘aksiñ nūrı ve revnaḳ ve i‘tibārı olmaz.

Ma‘āza’llāh z’aşl er dūr mānī: Şıgımuruz Allāhu te‘ālāya eger aşıldan ırak ḳalasın. Ya‘nī maşnū‘dan Şāni‘e istidlāl eylemeyüp ve anı talebde olmayasın.

چو عکس آخر شود بی نور مانی Çü ‘aks āhīr şeved bī-nūr mānī: Çünki ‘aks āhīr ola nürsuz kalursun. Ya‘nī dālāletde kalup maḵbūl-ı Bār-ı Hūdā olamazsın.

نباشد عکس را چندان بقایی Ne-bāşed ‘akrā çendān beḵāyī: ‘Aksiñ ol ḵadar beḵāsi olmaz.

ندارد رنگ گل چندان وفایی Ne-dāred reng-i gül çendān vefāyī: Gül rengi ol ḵadar vefā tutmaz, zīrā beḵāsi yokdur.

بقا خواهی به روی اصل بنگر Beḵā ḥ‘āhī be-rūy-ı aşl bin’ger: Beḵā istersen aşıl yüzine bak.

وفا جویی بسوی اصل بگذر Vefā cūyī be-sūy-ı aşl büg’zer: Vefā istersen aşıl cānibine giç.

Ya‘nī maḵbūb-ı vefā-dār istersen Şānī‘-i ḥaḵīḵīye vāşıl ol. Ya‘nī mā-sivāyı terk eyleyüp ḵalbiñi anıñ muḥabbetine rabṭ eyle.

غم چیزی رگ جان را خراشد Ğam-ı çīzī reg-i cānrā ḥırāşed: Bir nesneniñ ğamı cān ṭamarını ḵazır.

که گاهی باشد و گاهی نباشد Ki gāhī bāşed ü gāhī ne-bāşed: Ki ba‘zı vaḵit ola ve ba‘zı vaḵit olmaya. Ya‘nī beḵāsi olmayan nesneniñ sevgisi mühlıkdir.

چو دانا دختر این اسرار بشنید Çü dānā duḡter īn esrār biş’nīd: Çünki ‘ālime kız, ya‘nī Bāzīga bu sırları işitdi.

بساط عشق یوسف در نوردید Bisāṭ-ı ‘aşḵ-ı Yūsuf der-neverdīd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḵı döşegini ṭayy itdi ve (S 77b) anıñ ‘aşḵını ferāġat itdi.

بیوسف گفت چون وصفت شنیدم Be-Yūsuf güft çün vaşfet şenīdem: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi: Çünki seniñ vaşfiñ işitdim.

بدل داغ تمنایت کشیدم Be-dil dāġ-ı temennāyet keşīdem: (E 108b) Göñül ile seni ārzü dāġını çekdim.

گرفتم پیش راه آرزویت Giriftem pīş-i rāh-ı ārzūyet: Seni ārzü yolını ilerü tutdım.

زسر پا ساختم در جست و جویت Zi-ser pā sāḡtem der-cüst ü cūyet: Başdan ayak düzdüm seni aramak ve istemekde.

چو دیدم روی تو افتادم از پای Çü dīdem rūy-ı tü üftādem ez-pāy: Çünki seniñ yüziñi gördüm ayakdan düşdüm.

بجان دادن ته پایت زدم رای Be-cān dāden teh-i pāyet zedem rāy: Seniñ ayaġıñ izinde cān virmek fikrini urdum. Ya‘nī seni görüp ‘ale’l-fevr teslīm-i rūḥa ḵaşd eyledim.

ولی چون گوهر اسرار سفتی Velī çün gevher-i esrār süftī: Velīkīn çünki gevher sırlarını deldiñ. Ya‘nī zātu’llāhdan ki ma‘ānī söylediñ.

نشان از منبع انوار گفתי Nişān ez-menba‘-ı envār güftī: Envār kūzesinden nişān ki didiñ.

بتحقیق سخن بشکافتی موی Be-taḥḵīḵ-i sūḡan biş’kāftī mūy: Söz taḥḵīḵıyle ḵıl yardıñ.

روى مهر خود برتافتى روى Merā ez-mihr-i ḥod ber-tāftī rūy: Beni kendü muḥabbetinden yüzimi bükdiñ. Ya'nī kendü vücūdum kaydını terk eyledim.

حجاب از روى اميدم گشودى Ḥicāb ez-rūy-ı ümmīdem güşūdī: Ümmīdim yüzinden, ya'nī makşūd-ı aşlı olan zāt-ı eccl ü a'lā yüzinden niķābı açdıñ.

زهره ره بخورشيدم نمودى Zi-zerre reh be-ḥūrşīdem nümūdī: Zerreden güneşe baña yol gösterdiñ. Ya'nī maşnū'a nazardan Şāni'i baña bildirdiñ.

كنون بر من در اين راز بازست Künün ber-men der-i īn rāz bāzest: Şimdi benim üzerime bu sırrıñ kapısı açıktır.

كه با تو عشق ورزیدن مجازست Ki bā-tü 'aşq verzīden mecāzest: Ki seniñle 'aşqa öykünmek. Ya'nī saña 'āşık olmak mecāzdır.

چو باشد بر حقيقت چشم بازم Çü bāşed ber-ḥaķīķat çeşm bāzem: Çünkü ḥaķīķat üzerine gözüm açık ola.

به افتد ترك سودای مجازم Bih üfted terk-i sevdā-yı mecāzem: Eyü vāķi' olur 'aşq-ı mecāzīyi terk baña.

جزاك الله كه چشمم باز كردى Cezāke'llāh ki çeşmem bāz kerdī: Allāhu te'ālā saña ḥayr ile mücāzāt eylesün ki gözimi açık itdiñ.

مرا با جان جان همراز كردى Merā bā-cān-ı cān hem-rāz kerdī: Beni cānımıñ cānına muşāḥib ve sırdaş itdiñ. Ya'nī Şāni'-i ḥaķīķīyi baña bildirdiñ.

ز مهر غير بگسستی دل من Zi-mihr-i ğayr büg'sistī dil-i men: Ğayrıya muḥabbetden göñlümi üzerdiñ.

حريم وصل كردى منزل من Ḥarīm-i vaşl kerdī menzil-i men: (E 109a) Benim menzil ve me'vāmı vaşlıñ ḥarīmi eylediñ.

اگر هر موى من گردد زبانى Eger her mūy-ı men gerded zebānī: Eger benim her bir kıllım bir dil ola.

ز تو رانم بهر يك داستانى Zi-tü rānem be-her yek dāstānī: Her dil ile senden bir ḥikāye sürem ve seniñ iḥsānıñı vaşf eyleyem. Bu beyt mā-bā'dına merhūndur.

نيارم گوهر شكر تو سفتن Ne-yārem gevher-i şükr-i tü süften: Seniñ şükriñ gevherini delmege kâdir olamam.

سر مويى ز احسان تو گفتن Ser-i mūyī zi-iḥsān-ı tü güften: Bir kıll başı kadar seniñ iḥsānından dimege. Ya'nī ser-i mū iḥsānıñı beyāna kâdir olamam.

پس آن گه کرد بدرود وى و رفت Pes ān geh kerd bedrūd-ı vey ü reft: Ol vakıtden soñra aña vedā' eyleyüp gitdi.

برست از مایه سود وی و رفت Bi-rest ez-māye-i sūd-ı vey ü reft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ fā’idesi hāşılından kurtuldu ve gitdi.

بنّا کرد از پس رفتی بتعجیل Binā kerd ez-pes-i refti be-ta’cıl: Gitmekden soñra tızce binā itdi.
عبادت خانه بر ساحل نیل ‘İbādetḥāne’i ber-sāhil-i Nıl: Nıl kenarı üzre bir (S 78a) ‘ibādetḥāne.

ولی از مال و ملک عالم آزاد Velī ez-māl u mülk-i ‘ālem āzād: Velīkin ‘ālemiñ māl ve mülkünden āzād ve fāriğ oldığı hālde.

به مسکینان و محتاجان صلا دا Be-miskīnān u muḥtācān şalā dād: Miskīnlere ve muḥtāclara āvāz virdi.

که مال و ملک وی تاراج کردند Ki māl u mülk-i vey tārāc kerdend: Ki anın māl ve mülkini yağma itdiler.

بقوت يك شبش محتاج کردند Be-ḳūt-ı yek şebeş muḥtāc kerdend: Anı bir giceniñ yiyceğine muḥtāc itdiler.

بجای تاج از گوهر مرصع Be-cāy-ı tāc ez-gevher-muraşşa’: Cevāhirden müzeyyen bir tāc yerine.

قناعت کرد با فرسوده مقنع Ḳanā’at kerd bā-fersūde mıḳna’: Bir yıpranmış yüz örtüsine ḳanā’at itdi.

بجای بستن زرین عصابه Be-cāy-ı besten-i zerrīn ‘işābe: Altunlı dülbend bağlamak yerine.

بسر بر بست پشمین پای تابه Be-ser ber-best peşmīn pāytābe: Başına bağladı yüngden örülmüş bir tolağ.

تن خود ز اطلس و اگسون برداخت Ten-i ḥod z’atlas u egsūn be-perdāḥt: Kendü tenini atlasdan ve egsūndan mücerred eyledi. *Eksūn* feth-i hemze ile atlasdan bir nev’dir.

لباس آیینه آسا از نمد ساخت Libās āyīneāsā ez-nemed sāḥt: Āyīne gibi kiçeden libās tüzdi. Nitekim āyīneye kiçeden zarf iderler.

بدست وی چو گوهر دار یاره Be-dest-i vey çü gevher-dār yāre: Anıñ elinde mücevher bilezik gibi.

سفالین سبحه آمد در شماره Sifālīn sūbhā āmed der-şumāre: Şaḳsıdan (E 109b) olan sūbhā şayıya geldi.

کلخن دامنی خاکستر آورد Zi-külḥan dāmen[i] ḥākister āverd: Külḥandan bir etek kül getürdi.

بخلوت پستر سنجاب گسترده Be-ḥalvet pister-i sincāb güsterd: Ḥalvetinde sincāb döşek döşedi. Nitekim kül sincāb kürk[i] renginde olur.

Be-künc-i ān ‘ibādeṭhāne reh kerd: Ol ‘ibādeṭhāne köşesine yol itdi.

Zi-‘ālem rū der-ān miḥrābgeh kerd: ‘Ālemden yüzini ol miḥrāb yerine itdi.

Zi-ḥārā zīr-i ser bin’hād bāliš: Kāra ṭaşdan baş altına yaşıdık ḳodı.
Der-āmed gītī ez-derdeş be-nāliš: Dūnyā, ya’nī dūnyā⁸⁹⁷ ḥalkı anıñ derdinden iñleyişe geldi.

Der-ān ma’bed be-ser mī-bürd tā būd: Ol ‘ibādeṭhānede başa iletī tā ki var idi. Ya’nī ölünceye dek anda oldı.

Be-ṭā’at pāy mī-efşürd tā būd: Ṭā’ate ayak şoḳdı tā ki vār idi. Ya’nī ‘ömriniñ küllīsini ṭā’ate şarf eyledi.

Çü der-ṭā’atgerī ‘ömreş ser āmed: Çünki ṭā’at idicilikde ‘ömri başa geldi.

Be-cān dāden çü merdān ḥoş ber-āmed: Cān virmege igitler gibi ḥoş geldi. Ya’nī merdāne Bār-ı Ḥudā yolında cān virdi.

Ne pindārī ki cānrā rāygān dād: Şanmayasın ki cānı müft virdi.

Fürüg-ı rüy-ı cānān dīd cān dād: Cānānıñ yüzü şū’lesini gördi cān virdi. Ya’nī vāşıl ilā’llāh oldı.

Dilā merdānegī z’īn zen biyāmūz: Ey gönül, erligi bu ‘avratdan öğren .

Be-mātem şīve bīn şīven biyāmūz: Yas ve muşībetiñ ṭarz u ṭavrını gör ve feryād u fiğān öğren.

Ġam-ı ḥod ḥor eger īn ḡam ne-dārī: Kendü ḡamıñı yi eger bu ḡamı ṭutmazsan. Ya’nī eger sende ‘aşḳ ḡamı yok ise niçün bende bu ḡam yok diyü ḥasret-keş ol.

Bi-kün mātem ger īn mātem ne-dārī: Yas eyle eger bu yası ṭutmazsan. Ya’nī ṭarīḳ-ı ‘aşḳda fenā olmaḳ yası sende yok ise yas ṭutucı ol ki ol devlet-i sermedīden maḥrūmsun.

⁸⁹⁷ dūnyā: - (S)

Be-ser şüd ‘ömr der-şüret-perestī: Şürete (E 110a) tapucılığda ‘ömr başa gitdi. Ya‘nī maḥbūb-ı mecāzīye meyl ve muḥabbetle ifnā-yı ‘ömr eylediñ.

Demī z’endīşe-i şüret ne-restī: (S 78b) Bir nefes şüret endīşesinden kurtulmadıñ. Ya‘nī hūb-rūlar ‘aşkından ferāğat eylemediñ.

Be-her dem ḥüsn-i şüetrā zevālīst: Her nefes güzel şüret için bir zevāl vardır. Ya‘nī nefes-be-nefes dünyā dil-berleriniñ ḥüsn-i zevāldedir.

Zi-ḥālī her zamān gerdān be-ḥālīst: Her zamān bir ḥālden bir ḥāle tolanıcıdır.

Me-zen her dem ḳadem der-senglāḥī: Her nefes ayağıñ bir taşlığa urma. Ya‘nī dünyā dil-beriyçün kendüñi taşdan taşā çalma.

Zi-şāḥī her zamān men’şin be-şāḥī: Her zamān bir budakdan bir budāğa oturma. Ya‘nī bülbul gibi her zamān⁸⁹⁸ bir gül için feryād idüp her vakit bir zülf-i sünbül için nā-şād olma.

Niṣīmen ber-ter ez-kevn ü mekān gīr: Kevn ü mekāndan, ya‘nī bu dünyādan a‘lā bir ikāmet yeri tut.

Firāz-ı kāḥ-ı ma‘nī āşiyān gīr: Ma‘nā köşki üstinde yuva tut. Ya‘nī zirve-i ‘aşq-ı ḥaḳīḳīye vāşıl ol.

Büved ma‘nī yekī şüret hezārān: Ma‘nā, ya‘nī ḥaḳīḳat bir şüret niçe bing olur? Ya‘nī Şānī‘ bir maşnū‘āt-ı lā-yu‘ad ve lā-yuḥşādır.

Me-cū cem‘iyyet ez-şüret-şumārān: Şüret sayıcılarından cem‘iyyet isteme. Ya‘nī anlardan cem‘iyyet-i ḥātır ve ḥuzūr-ı ḳalb ḥuşūle gelmez.

Perīşānī büved her cā şumārest: Perīşānlık olur her ḳanda ki sayı vardır.

V’ez-ān rū der-yekī kerdēn ḥişārest: Ve ol sayıdan yüzi, ya‘nī teveccūhi birlik ile mevşūf olana itmek ḥişār ve ḳal‘adır.

Çü tāb-ı ḥamle-i düşmen ne-dārī: Çünkü düşman ḥamlesine tāḳat tutmazsın.

Bih ān k’ez ceng-i ü bāşī ḥişārī: Eyü ol ki anıñ cenginden ḥişāra mensūb olasın. Ya‘nī ḥişār içinde olasın.

⁸⁹⁸ her zamān: - (S)

تربیت کردن زلیخا یوسف علیه السلام را (E 110b) Terbiyyet kerd-i Zelîhâ Yûsuf ‘aleyhi’-selâm-râ: Zelîhâ Yûsuf ‘aleyhi’-s-selâmı terbiye itmek وی و خدمتکاری نمودن و Ve hizmetkârî nümûden-i vey: Ve Yûsuf ‘aleyhi’-s-selâma hizmet idicilik göstermek وی بآنچه دست رس بود بجای آوردن Be-ânçi dest-res-i vey bûd be-cây âverden: Ol şey ile ki⁸⁹⁹ Zelîhânîñ kudreti idi yerine getürmek beyânındadır.

Çü devlet-gîr şûd dām-ı Zelîhâ: Çünki devlet tutıcı oldu Zelîhânîñ tuzağı.

Felek zed sikke ber-nām-ı Zelîhâ: Felek sikke urdı Zelîhânın adına. Nazar ez-ârzühâ-yı cihân best: Naẓarını dünyâ ârzûlarından bağladı.

Be-hizmetkârî-i Yûsuf miyân best: Yûsuf ‘aleyhi’-s-selâma hizmetkârlığa bil bağladı.

Zi-zer-keş câme-hâ-yı hazz u dîbâ: Altunla işlenmiş ẖarîr ve dîbâ cāmelerden.

Be-ḳaddeş hemçü ḳaddeş cüst zîbâ: Anîñ ḳaddine ḳaddi gibi yaraşıklı istedi. Ya‘nî ḳâmeti gibi maḳbûl ve maṭbû‘ libâslar biçirdi.

Müzeḥheb tâchâ zerrîn kemerhâ: Zeheblenmiş tâclar ve zerrîn kemerler.

Muraşşa‘ her yek ez-raḥşân güherhâ: Her biri ıldırıcı cevherlerden müzeyyen.

Çü rûz-ı sâl her yek sîşad u şaşt: Mezḳûr tâc ve ḥil‘atleri seneniñ günü gibi her biri üç yüz altmış.

Müheyyâ kerd ü fâriğ-bâl bin’şest: Müheyyâ itdi ve ḳalbi fâriğ oturdı.

Be-her rûzî ki şubḥ-ı nev demîdî: Her bir gündeki yeñi şabâḥ belürüp zâhir olurdı.

Be-düşeş ḥil‘atî ez-nev keşîdî: Anîñ omuzına yeñiden bir (S 79a) ḥil‘at çeker idi.

Çü ez-zer tâc kerdî ḥusrev-i şark: Çünki maşrıḳ pâdişâhı altundan tâc eylerdi. Ya‘nî çünki güneş tulû‘ eyler idi.

⁸⁹⁹ ki: - (S)

Be-tāc-ı dīgereş ārāstī fark: Ğayrı tāc ile anıñ başını bezer idi.

Çü ser efrāhtī serv-i revāneş: Anıñ serv yürüşli kāmēti çünki başı yüceldir idi.

Be-āyīn-i digēr bestī miyāneş: Ğayr kânūnla bilini bağlar idi. Ya‘nī başka bir tarz ve tavır ile envā‘-ı libāslar ile anı müzeyyen eylerdi.

Ruḥ-ı ān āftāb-ı dil-firībān: Ol gönül aldayıcı güneşin yanağı.

Ne-şüd tāli‘ dü rüz ez-yek girībān: (E 111a) İki gün bir yakadan tāli‘ olmaz idi. Ya‘nī bir kerre giyündüğü kâbâyı bir dahı giyinmez idi.

Dü bār ān tāze-serv-i gülşen-i nāz: Ol nāz gülistānının tāze servi iki kerre.

Be-yek efser ne-şüd hergiz ser-efrāz: Aşlā bir tāc ile baş yüceldici olmaz idi. Ya‘nī başına bir kerre giyündüğü muraşşa‘ tācı bir dahı giyinmez idi.

Ne-best ān leb şeker ez-yek kemer-bend: Ol şeker tuṭaklı bir kuşakdan bağlamaz idi.

Miyān-ı ḥod mükerrer çün ney-i kand: Şeker kāmışı gibi kendü belini mükerrer. Ya‘nī bir kuşağı iki kerre kuşanmaz idi.

Çü tāc-ı zer be-farkeş ber-nihādi: Çünki altun tācı başı üzerine vaz‘ eyler idi.

Hezārān buseeş ber-fark dādī: Zelīḥā ol tācın başı üzerine niçe biñ buse virir idi.

Ki çün tü ḥāk-i pāyeş tāc-ı men bād: Ki senin gibi anıñ ayağı toprağı baña tāc olsun.

Be-evc-i serverī mi‘rāc-ı men bād: Ululuk burcına baña mi‘rāc olsun.

Çü pīrāhen keşīdī ber-ten-i ū: Çünki gönlegi Zelīḥā anıñ teni üzerine çeker idi.

Şūdī hem-rāz bā-pīrāhen-i ū: Anıñ gönlegiyle sırdaş olur idi.

Tenem güftī zi-tü yek tār bādā: Dir idi: Tenim senden bir tel olsun.

V’ez-ān ten çü tü ber-ḥordār bādā: Ve ol ten Yūsufdan senin gibi naşīblü ve fā’idelü olsun.

قبا بر قد آن سرو دلارا Kabā ber-ḵadd-i ān serv-i dil-ārā: Ol göñül rāḥatlandırıcı serviñ ḵāmeti üzre ḵaftānı.

چو کردی راست گفتی مر قبا را Çü kerdī rāst güftī mer ḵabārā: Çünkü toğrı eyler idi ḵaftānına dir idi. *Mer* feth-i mīm ile lām-ı cārre ma‘nāsına olur ammā bunda zā’iddir.

که دارم آرزو زان سرو گلرنگ Ki dārem ārzū z’ān serv-i gül-reng: Ki ol serv ḵāmetli gül renkli Yūsufdan ārzū tutarım.

که همچون تو در آغوشش کشم تنگ Ki hemçün tū der-āğūşeş keşem teng: Ki seniñ gibi anı ٲar ḵucağa çekem ve pekce ḵucam.

کمر چون چست کردی بر میانش Kemer çün çüst kerdī ber-miyāneş: Kemerī çünki bili üzerine çüst eyler idi,⁹⁰⁰ ya‘nī libāsı üstinden anı hoş zībālīḵ ile bağlar idi.

گذشتی این تمنا بر زبانش Güzeştī īn temennā ber-zebāneş: (E 111b) Bu temennī Zelīḥānīñ dili üzerine geçer idi.

که گر دستم کمر بودی چه بودی Ki ger destem kemer būdī çi būdī: Ki eger elim kemer olaydı ne olurdu?!

ز وصلش بهره ور بودی چه بودی Zi-vaşleş behrever būdī çi būdī: Anıñ vaşlından naştblı olaydı ne olurdu?!

مسلسل گیسویش چون شانه کردی Müselsel gīsuyeş çün şāne kerdī: Anıñ zencīrlenmiş zülfini çünkü ٲarar idi.

مداوای دل دیوانه کردی Müdāvā-yı dil-i dīvāne kerdī: Dīvāne göñline müdāvā eyler idi. Nitekim dīvāneye zencīr (S 79b) ile müdāvā eylerler.

به هم درباقتی از عنبر خام Be-hem der-bāftī ez-‘anber-i ḥām: Birbirine urur idi ḥām ‘anberden, ya‘nī zülflerinden.

شکار جان خود را عنبرین دام Şikār-ı cān-ı ḥodrā ‘anberīn dām: Kendü cānını avlamak için ‘anberlü ٲuzak. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ zülflerini ٲarayup ve urup kendüyi anıñla teskīn eyler idi. Gūyā ol zülfleri ٲuzak idüp anıñla cānı ḵuşını avlar idi.

به قصد خورد شام و طعمه چاشت Be-ḵaşd-ı ḥord-ı şām u ٲu‘me-i çāşt: Ḵuşluk ٲu‘mesi ve aḥşam ٲa‘āmı ḵaşdına.

بنعمت خانه خود روز و شب داشت Be-ni‘met ḥāne-i ḥod rūz u şeb dāşt: Kendü ḥānesini gice gündüz ni‘metle ٲutar idi. Ya‘nī ḥānesini ni‘metle ٲolu şaklar idi.⁹⁰¹

⁹⁰⁰ eyler idi: eylerdi (S)

⁹⁰¹ şaklar idi: şaklardı (S)

مہیا کردہ خوانہای ملون Müheyyā kerde ḥānhā-yı mülevven: Mülevven sofralar müheyyā ve ḥāzır itmiş idi.

بنعمتہای گوناگون مزین Be-ni‘methā-yı gūn-ā-gūn müzeyyen: Ancılayın sofralar ki dürlü dürlü ni‘metler ile zīnetlenmiş idi.

پی حلواش قند و مغز بادام Pey-i ḥalvāş kand u mağz-ı bādām: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḥalvā içün bādām içi ve şeker.

گرفتۍ از لب و دندان او دام Giriftī ez-leb ü dendān-ı ū dām: Anıñ tutağından ve dışından қарз tutar idi. Ya‘nī tutağından şeker қарз alır idi dışından bādām.

برایش میوه های گونه گونه Berāyeş mīvehā-yı gūne gūne: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām içün dürlü dürlü meyveler.

ز سیمین سیب او کردی نمونه Zi-sīmīn sīb-i ū kerdī nümüne: Anıñ gümüşli elma gibi bukağından çāşni eyler idi,⁹⁰² ya‘nī Zelīhā aña dürlü dürlü meyveler tenāvül itdürüp lisān-ı ḥāl ile dir idi ki: Bunlar seniñ ğabğabıñ bñsesiniñ lezzetinden bir nümunedir.

گهی از سینهای مرغ در پیش Gehī ez-sīnehā-yı murğ der-pīş: Ba‘zı vaқit қуş göğüslerinden öñinde.

کبابش ساز کردی چون دل خویش Kebābeş sāz kerdī çün dil-i ḥīş: Aña kebāb düzer ve қоşar idi kendü yüregi gibi.

گهی دادی چو لعل آبدارش Gehī dādī çü la‘l-i āb-dāreş: (E 112a) Ba‘zı vaқit dir idi: Anıñ leṭāfetli ve tarāvetli leb-i la‘li gibi.

مرباهای صافی خوشگوارش Mürebāhā-yı şāfī ḥoş-güvāreş: Hoş siñici şāfī mürebālar ve reçeller.

چو دادی شربتیش از شکر ناب Çü dādī şerbeteş ez-şekker-i nāb: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma şāfī şekerden şerbet virir idi.

شدی همچون نبات از شرم آن آب Şüdī hemçün nebāt ez-şerm-i ān āb: Nebāt şekeri gibi Zelīhā anıñ ḥayāsından şu olur idi.

بهر چیزش کزینها میل دیدی Be-her çīzeş k’ez-īnhā meyl dīdī: Her nesneye ki bunlardan Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ meylini görür idi.⁹⁰³

روان چون جان خود پیشش کشیدی Revān çün cān-ı ḥod pīşeş keşīdī: Fi‘l-ḥāl kendü cānı gibi anı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ öñine çeker idi.

⁹⁰² eyler idi: eylerdi (S)

⁹⁰³ görür idi: görürdi (S)

شب‌انگه کش خیال خواب بودی Şebāngeh k'eş hayāl-i ḥāb būdī: Giceleyin ki⁹⁰⁴ Yūsuf 'aleyhi's-selāma uyku hayālî olur idi.

ز رنج روز او بیتاب بودی Zi-renc-i rûz ū bî-tāb būdī: Gündüz rencinden o Yūsuf 'aleyhi's-selām tākatsiz olur idi. Bu beyt mā-ba'dına merhūndur.

بی‌فکندی فراش دلپذیرش Biyefkendī firāş-ı dil-pezīreş: Zelîhâ aña gönül qabûl idici dōşek şalar idi.

نهادی مهد دیبا و حریرش Nihādī mehd-i dībā vü ḥarīreş: Aña dībā ve ḥarīr beşik qor idi.

نهادی نهالین نِهالِش را ز گل کردی Nihāleşrā zi-gül kerdī nihālīn: Anıñ fidān kāmetine gülden nihālīn eyler idi. Ya'nī dōşegine gül şaçar idi. Nihālīn dōşek yüzine çekilen çārşafa dirler.

گلشن را از سمن یا لاله بالین Güleşrā ez-semen yā lāle bālīn: Anıñ gül yüzine lāle ile semenden yaşdıq eyler idi.

فسون خواندی بسی افسانه گفتی Füsün ḥāndī besī efsāne güftī: Efsün okurdu çok hikāye dir idi.

غبار خاطرش ز افسانه رفتی Ğubār-ı ḥāṭireş z'efsāne rüftī: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ ḥāṭırı tozını efsāne söylemekden yurdu.

چو بستى نرگش را پرده خواب Çü bestī nergiseşrā perde-i ḥāb: (S 80a) Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ nergis gözini uyku perdesi bağladı.

شدى با شمع همدم در تب و تاب Şüdī bā-şem' hem-dem der-teb ü tāb: Yanar mūma muşāhib olurdu ditremede ve ḥarāretde. Ya'nī aña qarşu mūmla bile ditrer ve yanardı.

دو مست آهوى خود را تا سحرگاه Dü mest āhū-yı ḥodrā tā seḥergāh: Zelîhâ kendünün iki sarḥoş ceyrānlarını (E 112b) şabāḥ vaktine dek.

چرانیدی به باغ حسن آن ماه Çerānīdī be-bāğ-ı ḥüsn-i ān māh: Otladırdı ol ay yüzliniñ ḥüsnî bāğında. Ya'nī şabāḥa dek gözlerini yüzine diküp ḥüsnine seyr eylerdi.

گهی با نرگش همراز گشتی Gehī bā-nergiseş hem-rāz geştī: Ba'zı vakit anıñ nergis gözleriyle sırdaş olurdu.

گهی با غنچه اش دم‌ساز گشتی Gehī bā-ğonceeş dem-sāz geştī: Ba'zı vakit anıñ gonce dehānıyla nefeslenici olurdu. Ya'nī gāhī gözlerini gözi üzerine qordı ve gāḥ leb-ber-leb olurdu.

⁹⁰⁴ ki: - (S)

گهی از لاله زارش لاله چیدی Gehī ez-lālezāreš lāle çīdī: Ba‘zı vāqit anıñ lālezārından lāle devşirir idi.

گهی از گلستانش گل خریدی Gehī ez-gülsitāneš gül ħarīdī: Ba‘zı vāqit anıñ gülistānından gül alurdu. Ya‘nī gāh ruḥsārını ve gāh leblerini būs ider idi.

گرفتگی که ز نوشین چشمه اش لب Giriftī geh zi-nūşīn çeşmeeş leb: Ba‘zı vāqit anıñ tatlu puñarından tutaq tutar idi.⁹⁰⁵

گهی گرد ذقن گشتی چو غغب Gehī gird-i zeḳan geştī çü ğabġab: Ba‘zı vāqit çeñesi çevresinde olurdu bukağ gibi. Ya‘nī gāh leblerini emerdi ve gāh ğabġabın öperdi.

گهی با گیسویش کردی سخن ساز Gehī bā-gīsuyeş kerdī sūḥan-sāz: Ba‘zı vāqit anıñ zülfleriyle söz düzüci olurdu.

گهی همراهی شدی با گلبن ناز Gehī hem-reh şüdī bā-gülbün-i nāz: Ba‘zı vāqit anıñ gülbün-i nāzına yoldaş olurdu. Ya‘nī kāmēti ‘indinde yatar. *Gülbün* gülün dibinden başka bir dalcağız çıkar aña dirler. Murād bunda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın kāmētidir.

مرا از دیده زان خونآبه پاشی Merā ez-dīde z’ān ḥūn-ābe pāşī: Ya‘nī zülflerine dir idi: Benim gözümünden ol sebebdan kanlu şu saçarsın.

که دیوی با پری هم خوابه باشی Ki dīvī bā-perī hem-ḥ’ābe bāşī: Ki dīvsin perīyle bile yatucı olursun. Ya‘nī anıñ kāmēti bir perīdir. Ey gīsū sen dīvsin aña hem-ser olmuşsun, anıñcün kanlu yaş dökerim.

بدین افسانه پشت دست خایان Bedīn efsāne pūşt-i dest-ḥāyān: Bu efsāne ile eli arkasını dişleyerek ve ḥasret çekerek.

رساندی شب چو گیسویش به پایان Resāndī şeb çü gīsūyeş be-pāyān: Giceyi irişdirir idi zülfi gibi āḥire. Ya‘nī tarz u tavrıyla şabāḥa çıkar idi.

بروزان و شبان این بود کارش Be-rūzān u şebān īn būd käreş: Gündüzlerde (E 113a) ve gicelerde kārı bu idi.

نیود از کار او یکدم قرارش Ne-būd ez-kār-ı ū yek dem qarāreş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın ‘aşkı işinden bir nefes Zelīḥānıñ qararı olmazdı.

غمش خوردی و غمخواریش کردی Ğameş ħordī vū ġam-ḥ’ārīş kerdī: Anıñ ġamını yirdi ve aña ġam yiyicilik eylerdi.

بختونى پرستارىش کردی Be-ḥātūnī perestārīş kerdī: Seyyideligi ile aña perestārılık eylerdi.

Perestār ta‘zīmen ekābiri selāmlayan kimseye dirler.

⁹⁰⁵ tutar idi: tutardı (S)

ساخت Dil-i ḥodrā esīr-i dām-ı ū sāht: Zelīhā kendü göñlini anıñ tūzağına esīr düzdi.

پرداخت Zi-her derdī ki būdeş bāz perdāht: Her bir derdden ki aña var idi ol derde şūret virdi ve arturdi.

غم Perīṣān būd rūz u şeb ez-īn gam: Anıñ gice ve gündüzi perīṣān idi bu ğamdan.

چه گویم حال او چون بود درهم Çi güyem hāl-i ū çün būd derhem: Ne (S 80b) diyem anıñ hāl-i nice bulaşık idi. Ba‘zı nüshada mezkūr iki beyt vāki‘ olmuştur velākin bu maḳāma çendān münāsebeti yokdur.

بلی عاشق همیشه جان فروشد Belī ‘āşık hemīşe cān fūrūşed: Belī Zelīhānıñ aña hīzmeti yerindedir, zīrā ‘āşık hemīşe cān şatar.

بجان در خدمت معشوق کوشد Be-cān der-hīzmet-i ma‘şūk kūşed: Cān ile ma‘şūk hīzmetine dūrişūr.

بمژگان از ره او خار چیند Be-mūjgān ez-reh-i ū hār çīned: Kirpigiyle anıñ yolından diken devşirir.

بچشم از پای او آزار چیند Be-çeşm ez-pāy-ı ū āzār çīned: Göziyle anıñ ayağından rāḥatsızlığı ve mūziyātı devşirir.

بچشم و جان نشیند حاضر او Be-çeşm ū cān nişīned hāzır-ı ū: Cānıyla ve göziyle anıñ hāzır-ı oturur.

بود کافتد قبول خاطر او Büved k’üfted ḳabūl-i hātır-ı ū: Ola ki anıñ hātırınıñ ḳabūli düşe. Ya‘nī anıñ ‘indinde ḳabūl olmaḳ ümīdiyle bu deñlü hīzmetleri iltizām eyler.

شرح دادن یوسف علیه السلام قصة محنت راه و زحمت چاه Şerḥ dāden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḳışsa-i miḥnet-i rāh u zaḥmet-i çāh: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yol miḥneti ve ḳuyı zaḥmeti ḳışsasını şerḥ virmek beyānındadır. و آگاه شدن زلیخا از آن اندوهی که آن روز داشته است سبب آن Ve āgāh şūden-i Zelīhā ez-ān endūhī ki ān rūz dāşte est sebeb ān būde: Ve Zelīhā āgāh olmaḳ ol bir ğuşşadan ki ol gün tūtmuşdur, sebebi (E 113b) ol olmuştur. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām miḥnet-keşīde oldığı eyyāmda Zelīhā dahı ğuşşadan hūn-āşām oldığını beyān ider va’llāhu a‘lem.⁹⁰⁶

سخن پرداز این شیرین فسانه Sūḥan-perdāz-ı īn şīrīn fesāne: Bu tatlı ḥikāyet sözine şūret virici, ya‘nī şeyḫ Nizāmī raḥmetu’llāhu te‘ālā.

⁹⁰⁶ va’llāhu a‘lem: - (S)

چنین آرد فسانه در میانه Çünîn âred fesâne der-miyâne: Böylece getürdi hikāye ortasında kışsayı.

که پیش از وصل یوسف بود روزی Ki pîş ez-vaşl-ı Yūsuf būd rüzī: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma vaşlından öñ bir gün idi.

زلیخا را عجب دردی و سوزی Zelîhārâ ‘aceb derdî vü sūzī: Zelîhāya mübālağa ile bir derd ve bir harāret. Ya‘nî vuşlatdan ilerü bir gün Zelîhānîñ derdi be-gāyet müştēd oldı.

ز دل صبر و ز جان آرام رفته Zi-dil şabr u zi-cān ārām refte: Göñülden şabrı ve cāndan qarārı gitmiş idi.

شکيب از جان غم فرجام رفت Şekîb ez-cān-ı ğam-fercām refte: Ğam ‘ākıbetli cānından şabrı gitmiş idi.

نه در خانه بکاری بند گشتی Ne der-ḥāne be-kārî bend geştî: Ne ḥānede bir iş ile bend olurdu.

نه در بیرون بکس خرسند گشتی Ne der-bîrûn be-kes ḥursend geştî: Ne taşrada bir kimseye kâni‘ olurdu.

مژه پر آب و دل پر خون همی رفت Müje pür-âb u dil pür-ḥûn hemî-reft: Kirpigi şu ile tölî ve yüregi kan ile tölî giderdi.

درون می آمد و بیرون همی رفت Derûn mî-âmed ü bîrûn hemî-reft: İçerü gelür idi ve taşra gider idi.

بدو گفت آن بلند اقبال دایه Bedû güft ân bülend-iqbāl dāye: Ol Zelîhāya didi: Yüce devletlû dāye.

که ای مه پاره خورشید سایه Ki ey meh-pāre-i ḥūrşîd-sāye: Ki ey güneş gölgeli ay pāresi! Ba‘zı nüshada mîşra‘-ı şānî böylece vākî‘ olmuş. که ای مه پایه خورشید مایه Ki ey meh-pāye-i ḥūrşîd-māye: Ki ey güneş aşillu ay mertebelü!

مبادت از جفای چرخ تابی Me-bādet ez-cefā-yı çarḫ tībî: Çarḫnîñ cefāsından saña bir renc ve pîç olmasun.

ز بیداد زمانه اضطرابی Zi-bî-dād-ı zamāne ıztırābî: Zamāne zūlminden bir ıztırāb olmasun.

نمیدانم که امروزت چه حالست Nemî-dānem ki imrūzet çi ḥālest: Bilmem ki bugün saña ne ḥāl vardır?

که جانت غرق دریای ملالست Ki cānet ğarḫ-ı deryā-yı melālest: Ki senin cānîñ usan deryāsına ğarḫdır. Ya‘nî her nesneden saña usan gelmişdir.

چو آن برگي که گرداند نسیمش Çü ān bergî ki gerdāned nesîmeş: Şol bir yaprağ gibi ki anı (E 114a) yil (S 81a) tölandırır.

كه بر يك جا نيبند كس مقيمش Ki ber-yek cā ne-bīned kes muḵīmeš: Ki bir yerde anı kimse muḵīm görmez.

گهی بر پشت افتد گاه بر روی Gehī ber-püšt üfted gāh ber-rūy: Gāh arka üzre düşer gāh yüz üzre.

گه آنسو باشدش جنبش گه این سو Geh ān sū bāšedeš cünbiš geh īn sū: Gāh ol tarafa olur deprenişi gāh bu tarafa.

بيك سر منزل آرامی ندارد Be-yek ser menzil ārāmī ne-dāred: Hīç bir menzil başında bir qarār tutmaz.

بجز گردنگی کامی ندارد Be-cüz gerdendegī kāmī ne-dāred: Tolanıcılıktan gayrı bir murād tutmaz.

بگو کین بیقراری از چه داری Bi-gū k'īn bī-qarārī ez-çi dārī: Di ki: Bu qarārsızlığı neden tutarsın?

ز نو رنجی که داری از که داری Zi-nev rencī ki dārī ez-ki dārī: Yeñiden bir renc ki tutarsın kimden tutarsın?

بگفتا من ز خود حیرانم امروز Bi-güftā men zi-ḥod ḥayrānem imrüz: Zelīḥā cevābda didi: Ben kendimden ḥayrānım bugün.

بکار خویش سرگردانم امروز Be-kār-ı ḥ'īš ser-gerdānem imrüz: Kendü işime başım dönege ve müteḥayyirim bugün.

غمی دارم ندانم کین غم از چیست Ğamī dārem ne-dānem k'īn ğam ez-çīst: Bir ğam tutarım bilmem ki bu ğam nedendir?

ز جانم سر زده این ماتم از کیست Zi-cānem ser zede īn mātem ez kīst: Cānımdan baş urmuş ve zāhir olmuş bu yas kimdendir?

نیهانی دردی آرامم ببردست Nihānī derdī ārāmem bi-bürdest: Bir gizlü derd qarārım götürmüşdür.

بجور دور ایامم سپردست Be-cevr-i devr-i eyyāmem sipürdest: Beni eyyāmıñ devri cevrine teslīm itmişdir.

منم خاکی بخود ساکن نهادی Menem ḥākī be-ḥod sākin-nihādī: Benim bir toprak kendüde sākin tabī'atlı.

که پیچیدست در وی گردبادی Ki pīçīdest der-vey gird-bādī: Ki burulmuş ve şarılmışdır aña bir qaşırğa. Ya'nī bir toprak gibiyim ki ol toprak kendü nefesinde sākin velākin qaşırğa-nām yil anı tolandırır ola.

وجودش گرچه از جنبش تهی نیست Vücūdeş gerçi ez-cünbiş tehī nīst: Ol toprağın vücūdı egerçi deprenişden boş degildir.

ولی از حال بادش آگهی نیست Velī ez-ḥāl-i bādeş āgehī nīst: Velākin aña yil ḥālinden ḥaber-dārılık yokdur. Ya‘nī bilmez ki ne şeydir. Kezalik guşşalar daḥı⁹⁰⁷ baña tedāḥül eylemişdir bilmem ki sebeb nedir?

چو یوسف همنشین شد با زلیخا Çü Yūsuf hem-nişīn şūd bā-Zelīḥā: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḥā ile hem-nişīn ve muşāḥib oldu.

شبانروزی قرین شد با زلیخا Şebān rüzī ḡarīn şūd bā-Zelīḥā: Gice ve gündüz ḡarīn oldu Zelīḥāya.

شبى پيش زليخا راز ميگفت Şebī pīş-i Zelīḥā rāz mī-güft: (E 114b) Bir gice Zelīḥā öñinde sırrını dir idi.

غم و اندوه پيشين باز ميگفت Ğam u endüh-ı pīşīn bāz mī-güft: Muḡaddem giçen ğam ve guşşayı gerü dir idi.

بتقريب سخن بگشاد ناگاه Be-taḡrīb-i sühan бүг’şād nā-gāh: Söz taḡrībīyle nā-gāh açdı.

زبان در شرح راه و قصه چاه Zebān der-şerḥ-i rāh u kışsa-i çāh: Dilini yol şerḥinde ve kıyu kışşasında.

زليخا چون حديث چاه بشنيد Zelīḥā çün ḥadīş-i çāh biş’nīd: Zelīḥā çünki kıyu ḥaberini işitdi.

بسان ريسمان بر خويش پيچيد Besān-ı rīsmān ber-ḥ’īş pīçīd: İp gibi kendü üzerine бүküldi.

فتاد اندر دلش كان روز بودست Fütād ender-dileş k’ān rüz būdest: Zelīḥā göñline düşdi ki ol gün. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kıyuya şalındığı gün olmuştur.

که جانسوز بودست Ki cāneş der-ğam-ı cān-süz būdest: Ki Zelīḥānıñ cānı cān yaḡıcı ğamda olmuştur. Ya‘nī ol iki şiddet bir güne müşādif olmuştur.

حساب روز و مه چون نيك برداشت Ḥesāb-ı rüz u meh çün nīk ber-dāşt: Çünki ayın ve günün ḥisābını eyü ḡaldırdı, ya‘nī ḥisāb eyledi.

به پيش او يقين شد آنچه پنداشت Be-pīş-i ū yaḡīn şūd ānçi pīndāşt: Anıñ öñinde yaḡīn oldu ol nesneyi ki ḡann itdi. Ya‘nī ḡannı şaḡīḥ olup iki şiddetiñ bir günde vuḡū‘ı zāḥir (S 81b) oldu.

بلى داند دلى كاگاه باشد Belī dāned dilī k’āgāh bāşed: Belī öyledir, ya‘nī ma‘şūḡ elemnāk olduğu ḥinde ‘aşıḡıñ ḡamnāk olması ol elemi bilmeksizin yerindedir, bunu bir göñül bilür ki ‘aşḡa āgāh ola.

⁹⁰⁷ daḥı: - (S)

Ki ez-dilhā be-dilhā rāh bāšed: Ki gönüllerden gönüllere yol olur.
Nitekim buyurulmuştur:

Beyt:

الدمع من العين الى الحال دليل

للقلب من القلب الى القلب سبيل

Ed-dem‘u mine‘l-‘ayni ile‘l-ḥālī delīlun

Li‘l-ḳalbi mine‘l-ḳalbi ile‘l-ḳalbi sebīlun⁹⁰⁸

Ḥuṣūṣā ez-dil-i ṣad ḫāk-i ‘āşık: ‘Ale‘l-ḫuṣūṣ ‘āşıkıñ ‘aşk yolında yüz yerde delinmiş gönünden ma‘şūkuñ ḥāline yol vardır.

Ki bāšed der-reh-i ma‘şūk ṣādık: Ancılayın ‘āşık ki ma‘şūk yolında ṣādık ola.

Zi-her ḫākeş büved büg‘şāde rāhī: Ol gönülün her yırtığından bir yol açılmış ola.

Sūy-ı ma‘şūk ez-ān rāheş nigāhī: Ma‘şūk cānibine ol yoldan bir (E 115a) nazarı ola.

Ez-ān reh pertev-i aḥvāl-i cānān: Ol yoldan cānānıñ aḥvālī şu‘lesi.

Füted ber-çeşm-i cān-ı nā-tüvānān: Kudretsiz za‘īf ‘āşıkların cānlarınıñ gözi üzerine düşer.

Eger ḫārī ḫaled der-pāy-ı dil-dār: Eger bir diken bata dil-dār ayağına.

Dil-i ‘āşık şevēd z‘ān ḫār efgār: ‘Āşıkıñ gönli ol dikenden mecrūḥ olur.

Ve ger bādī vazed ber-zülf-i maḥbūb: Ve eger maḥbūbuñ zülfi üzerine bir yıl ese.

Füted der-cān-ı ‘āşık z‘ān ṣad āşūb: Ol zülfe yel esmesinden ‘āşıkıñ cānı üzerine yüz fitne ve karışıklık düşer.

Ve ger gerdī nişīned ber-‘izāreş: Ve eger bir toz otura maḥbūbuñ yañağı üzerine.

Şevēd ḫam pūşt-i ‘āşık zīr-i bāreş: Egri olur ‘āşıkıñ arkası anıñ yüki altında.

⁹⁰⁸ Gözyaşı gözden hâle bir delildir, kalpten kalbe bir yol vardır.

شنیدستم که روزی کرد لیلی Şenīdestem ki rûzī kerd Leylī: İşitdim ki bir gün Leylā itdi.

بقصد فصد سوی نیش میلی Be-kaşd-ı faşd-ı sūy-ı nīş meylī: Kan aldırmaḵ kaşdıyla neşter cānibine bir meyl. Ya‘nī neşter ile kan aldırdı.

چو زد لیلی بحی نیش از پی خون Çü zed Leylī be-hay nīş ez-pey-i ḥūn: Çünkü Leylā kabīlede neşter urdı kan ecliyçün.

بوادی رفت خون از دست مجنون Be-vādī reft ḥūn ez-dest-i Mecnūn: Şahrāda kan gitdi Mecnūnuñ elinden. Ya‘nī ma‘şūka toḵunan neşter ‘āşıka te’sīr eyledi. Nāzım-ı merḥūm kışşadan ma‘rifet beyānına şūrū‘ idüp buyurur ki.

بیا جامی ز بود خود پرهیز Biyā Cāmī zi-būd-ı ḥod bi-perhīz: Gel ey Cāmī kendü varlığından şaḵın!

ز پندار وجود خود به پرهیز Zi-pindār-ı vüçūd-ı ḥod bi-perhīz: Kendü varlığını ḡann eylemekden şaḵın.

گرت فخری و ننگی هست از آنست Geret faḥrī vü nengī hest ez-ānest: Eger saña bir ḡuvenmek ve ‘ār vardır ol zāt-ı ecell ü a‘lādandır.

ورت بویی و رنگی هست از آنست Veret būyī vü rengī hest ez-ānest: Ve eger saña bir ḡoḵı ve bir renk vardır andandır. Ya‘nī zāhir ve bāḡınıñ ma‘ārif ile ārāste eyleyen Bār-ı Ḥudādır.

مصفی شو ز مهر و کینه خویش Muşaffā şev zi-mihr ü kīne-i ḥīş: Kendü ḡıḵd ve muḡabbetiñden muşaffā ol. Ya‘nī ikisini daḡı gider. Ḥāşılı ḡalbiñde (E 115b) ḡıḵd da bulunmasun ve muḡabbet de bulunmasun.

مصیقل کن رخ آینه خویش Muşayḡal kün ruḡ-ı āyīne-i ḥīş: Kendü āyīne-i ḡalbiñ yüzini muşayḡal eyle. Ya‘nī ḡalbiñ āyīnesini kīn ve sevgiden fāriḡ eylemekle şayḡallanmış arı ve şāfī eyle.

بود نور جمال شاهد غیب Büved nūr-ı cemāl-i şāhid-i ḡayb: Ola (S 82a) ki maḡbūb-ı ḡaybıñ cemāli nūrı.

بتابد چون کلیم الله ات از جیب Bi-tābed çün Kelīmu’llāhet ez-ceyb: Yaldıra Kelīmu’llāh gibi seniñ yaḡañdan.

شود چشم و دلت روشن بدان نور Şeved çeşm ü dilet rüşen bedān nūr: Ol nūr ile rüşen ola seniñ ḡöñlüñ ve ḡözüñ.

نماید سر جانان بر تو مستور Ne-māned sırr-ı cānān ber-tü mestūr: Cānānıñ sırrı seniñ üzeriñe mestūr ḡalmaya.

Temennā kerd-en-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām şubānīrā: Temennā kerd-en-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām çobanlık temennī itmek beyânındadır. بحکم آنکه هیچ پیغمبری نبوده Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Be-ḥük-m-i ān ki hîç peygamberī ne-būde est ki şubānī ne-kerde est: Ol ḥük-m ile ki hîç bir peygamber olmamışdır ki çobanlık itmemişdir.⁹⁰⁹ و مهیا ساختن Ol ḥük-m ile ki hîç bir peygamber olmamışdır ki çobanlık itmemişdir. Ve müheyyā sāḥten-i Zelīḥā esbāb-ı şubānī veyrā: Ve Zelīḥā çobanlık esbābını aña müheyyā eylemek beyânındadır.

Hoş ān bī-dil ki devlet yār gerded: Hoş ol ‘āşık ki devlet aña yār ola.

Be-gird-i ḥāṭır-ı dil-dār gerded: Dil-dārın ḥāṭır-ı çevresinde ola.

Birün āyed tamām ez-ḥ’āhiş-i ḥ’îş: Kendü isteyişinden ve ta‘allukāt-ı zāhiriyye vü bâtinîyyesinden tamām taşra gele. Ya’nî zāhir ve bâtinini ancak dostuñ hizmetine kaşr eyle.

Dihed der-ḥ’āhiş-i ü kâhiş-i ḥ’îş: Dostuñ isteyişinde kendüye eksiliş vire. Ya’nî dostuñ maṭlûbını taḥşîlde ihtimām-ı belîğ idüp kendü maḥşûdını külliyyen terk eyleye. Beyt:

میل من سوی وصال و قصد او سوی فراق

ترك كام خود گرفتم تا بر آید كام دوست

Meyl-i men sūy-ı vişāl ü kaşd-ı ü sūy-ı firāk

Terk-i kām-ı ḥod giriftem tā ber-āyed kām-ı dūst⁹¹⁰

Çü ḥ’āhed cān revānī ber-leb āred: Çünki dil-dār cān isteye ‘āşık cānı fi’l-hāl tutaḥ üzre getüre yāḥud rūḥ-ı revānını tutaḥ üzre getüre. Ya’nî teslīm içün müheyyā eyleye⁹¹¹.

Bi-būsed ḥāk-i ü vü cān sipāred: Anıñ toprağını öpe ve cānını teslīm eyleye.

Çü cūyed dil küned dilrā zi-ḡam ḥūn: (E 116a) Çünki dil-dār göñül isteye ‘āşık göñlini ḡamdan ḡan ide.

Dihed derdem zi-rāh-ı dīde bīrūn: Fi’l-hāl göz yolından taşra vire. Ya’nî göñlüni ḡan idüp gözinden aḡıda.

⁹⁰⁹ itmemişdir: itmişdir (E)

⁹¹⁰ Ben kavuşmaya meyilliyim, o ayrılığa meylediyor. Sevgilinin muradı olsun diye kendi amacımdan vazgeçtim.

⁹¹¹ eyleye: eyle (E)

Çü gūyed hīz ez-ser pāy sāzed: Çünkü dil-dār kâlk diye ‘âşık başından ayak düze.

Be-ḥizmetkārī-i ū ser firāzed: Aña hizmetkârlık ile baş yücelde.

Ve ger rāned ne-tābed ser çü ḥāme: Ve eger dil-dār ‘âşıkı süre kâtib elindeki kalem gibi baş bükme.

Ve ger ḥāned ne-pīçīd rū çü nāme: Ve eger okuya nāme gibi yüz burmaya. Ya‘nī maḥbūb emrinden vechemā i‘rāz eylemeye.

Be-ḥūkm-i ān ki ūmmet-perverīrā: Ol ḥūkm ile ki ūmmet beslemek için.

Şubān lāyık būved peygamberīrā: Peygamberliğe çobanlık lāyık olur tā ki terbiye keyfiyyetin bile. *Şubān* lafzında yā-yı maşdariyye maḥzūfdur, şubānī dimerdir.

Zi-Yūsuf bā-hezārān kām-rānī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan niçe biñ murād sürücilik eyle.

Hemī-zed ser temennā-yı şubānī: Çobanlık ārzūsı baş urdı.

Zelīḥā ān temennārā çü der-yāft: Zelīḥā ol temennāyı çünkü aḥladı.

Be-taḥşīl-i temennāyeş ‘inān tāft: Anıñ temennāsını taḥşīle dizgin bükdi ve ihtiyārını şarf eyledi.

Nūḥustīn ḥāst z’üstādān-ı yek-fen: Evvelā istedi cümlesiniñ fenleri bir olan üstādlardan. *Fenn* nev‘ ma‘nāsına.

Ki kerdend ez-berāyeş yek felāḥan: (S 82b) Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ecliyçün bir şapan işlediler.

Resen hemçün ḥūr ez-zer tāftendeş: Ol şapanıñ ipini güneş gibi altundan büktiler.

Çü gīsūyī mu‘anber bāftendeş: ‘Anberlenmiş zūlf gibi ördiler.

Zelīḥā nīz mī-puḥt ārzūyī: Zelīḥā daḥı bir ārzū bişirdi.

Ki güncāned der-ū ḥodrā çü müyī: Ki şıgdura kendüyi ol ip içine kıl gibi.

Çü net’vān bī-sebeb ḥodrā ber-ū best: Çünkü sebebsiz kendüyi (E 116b) Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine bağlamak olmaz. Ya‘nī çünkü vesīlesiz cānāne ile görüşmek olmaz. Kendüyi ol aralığa şıgındırmak vesīlesiyle.

Bi-büsed gāh gāheş z'ān sebeb dest: Ol sebebeden gāh gāh
Yūsuf 'aleyhi's-selāmiñ elini öpe.

Dīger mī-güft īnrā çün pesendem: Bir dahı didi: Buña nice
kāni' olurum. Ya'nī kıl gibi incelüp şapan ipi arasına elini öpmek ümīdiyle kendimi
nice şıgındırırım.

Ki yek mū bār-ı ħod ber-vey bi-bendem: Ki bir kıl, ya'nī bir
tüy ağırlığınca kendü yükümi anıñ üzerine bağlayam. Ya'nī aña yük olurum, bu ise
'aşka münāfīdir.

Muraşsa' sāht behr-i zīb ü zīver: Zīnet ve bezek ecliyçün
müzeyyen eyledi.

Çü müjgān-ı ħodeş ez-dürr ü gevher: Kendü kirpigi gibi dür
ve gevherden. Ya'nī Zelīhāniñ kirpikleri қатарāt-ı eşkle müzeyyen oldığı gibi ol şapanı
dahı incü ve cevāhir ile müzeyyen eyledi.

Be-çengeş ger fütādī la'l-i ħoş-reng: Eger Yūsuf 'aleyhi's-
selāmiñ eline ħoş renkli la'l düşeydi.

Zi-bī-miḳdāriyeş efkendī çün seng: Ol la'li
miḳdārsızlığından taş gibi şapan ile atardı.

V'ez-ān pes dād fermān tā şubānān: Ve andan soñra fermān
virdi tā ki çobanlar.

Reme der-kūh u der-şahrā çerānān: Tağda ve şahrāda süri
otarıcılar.

Cüdā sāzend nādir berre'ī çend: Bir niçe nādir kuzıyı ayru ideler.

Çü gerdün çer bere bī-mişl ü mānend: Felegin otlayıcı kuzısı
gibi mişl ü mānendi yok. Ya'nī felekde Ḥamel burcı bī-mişl olduğu gibi anlar da bī-mişl
olalar.

Çü āhū-yı Ḥoten sünbül-çerīde: Ḥoten memleketinin ceyrānı gibi
sünbül otlamış ola.

Zi-gürgān hergiz āsībī ne-dīde: Aşla kırdlardan bir ziyān ve
zaḫmet görmemiş ola.

Zırıhsān peşmeşān çün mūy-ı Zengī: Anların 'Arab saç
gibi karış muruş olan yūñleri zırḫ (E 117a) gibi ola. Ya'nī sık ve muşayḳal ola.

ز ابریشم فزون در تازه رنگی Zi-ibrîşem füzûn der-tāze-rengî: Tāze renkliğinde ipekden artık ola.

ز فربه دُنْبهَا یکسر گران بار Zi-ferbih dünbehā yek-ser girān bār: Kuyruklar semüzlüğünden bir uğurdan ağır yüklü olalar.

براه از بس گرانی نرم رفتار Be-rāh ez-bes girānî nerm-reftār: Çok ağırlıktan yolda yumuşak yürüşli olalar.

بهر وادی که رفتندی چرا زن Be-her vādî ki reftendî çerāzen: Ol kızılar otlayarak her bir dereye ki giderlerdi.

تو گویی موج می زد سیل روغن Tü gūyî mevc mî-zed seyl-i revġan: Sen dir idiñ: Talğa urur yağ seyli.

به روی موج باد از سر فرازی Be-rūy-ı mevc bād ez-ser-firāzî: Talğa yüzinde yil ser-firāzlıktan.

گرفته صنعت زنجیر بازی Girifte şan‘at-ı zencîr-bāzî: Zencîr-bāzlık şan‘atını (S 83a) tutmuş idi. Ya‘nî yil esdikde ol kızıların kuyrukları ve arkalari üzerinde olan tüyler bölük bölük olup zencîr şeklinde görünür, deryā yüzi gibi temevvüc eyler idi. Nitekim nev‘an anda dahı bir şafâ vardır.

میان آن رمة یوسف شتابان Miyān-ı ān reme Yūsuf şitābān: Ol süri ortasında Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ivici idi.

چو در برج حمل خورشید تابان Çü der-burc-ı Hāmel hūrşîd-i tābān: Hāmel burcında yaldırıcı güneş gibi.

چو مشکین آهوی تنها فتاده Çü müşġîn āhū-yı tenhā-fütāde: Sürisinden yalnız düşmüş müşk ceyrānı gibi.

بسوی گوسفندان رو نهاده Be-sūy-ı gūsfendān rû nihāde: Koyunlar cānibine yüz tutmuş idi. Ya‘nî hūsnde⁹¹² hem-tālarından cüdā düşüp şebîhlerine ihtilāt eylemiş idi.

زلیخا صبر و هوش و عقل و جانرا Zelîhā şabr u hūş u ‘aql u cānrā: Zelîhā şabr ve öġ ve uş ve cānını.

سگ دنباله کش کرده شبانرا Seg-i dūnbāle-keş kerde şubānrā: Kuyruk çekici köpek itmiş idi çoban için. Nitekim çobana müte‘addid ve emrine rām köpekler lâzımdır. Ya‘nî kendüde mevcūd olan bu dört ‘azîz nesneleri kuyruġı döşinde zelîl köpek gibi idüp Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kızılarını hıfz eylemek hizmetine koşdı. Hāşılı Zelîhā cümle

⁹¹² hūsnde: hūsıninde (S)

esbāb-ı idrāk ve ḥayātdan münseliḥa olup hemān bir qurı cesedi qaldı, (E 117b) ya‘nī egerçi kendü ḥānesinde idi, ‘aql u cānı ve fehmi ü iz‘ānı cānānıyla bile idi.

نگهبانان موکل ساخت چندی Nigehbānān müvekkil sāht çendī: Bir niçe ḥıfz idicileri müvekkil eyledi.

که دارندش نگاه از هر گزندی Ki dārendeş nigāh ez-her gezendī: Ki anı her bir zārardan ḥıfz tūtalar.

بدینسان بود تا میخواست کارش Bedīn sām būd tā mī-ḥ‘āst kārēş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kārı bu üslūbla idi ne isterse. *Tā* bunda şart içündür.

نبود از دست بیرون اختیارش Ne-būd ez-dest bīrūn iḥtiyāreş: Zelīḥānıñ iḥtiyārı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ elinden ḥāric degil idi.

اگر میخواست در صحرا شبان بود Eger mī-ḥ‘āst der-şahrā şubān būd: Eger dilese şahrāda çobān idi.

وگر میخواست شاه ملک جان بود Ve ger mī-ḥ‘āst şāh-ı mülk-i cān būd: Ve eger dilese cān mülkinin pādīşāhı idi.

ولی در ذات خود بود آن پری زاد Velī der-zāt-ı ḥod būd ān perī-zād: Velākin ol perī-zāde kendi zātında idi.

ز شاهی و شبانی هر دو آزاد Zi-şāhī vü şubānī her dü āzād: Pādīşāhlık ve çobānlık her ikisinden āzād. Ya‘nī ta‘allukāt-ı dünyādan kemāl mertebe ferāğatı var idi.

مطالعه کردن زلیخا وصال یوسف علیه السلام و استغنا نمودن یوسف از و Muṭālebe kerdn-i Zelīḥā vişāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve istiğnā nümūden-i Yūsuf ez-ū: Zelīḥā vişāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı muṭālebe itmek ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan istiğnā göstermek beyānındadır.

چو بندد بیدلی دل در نگاری Çü bended bī-dilī dil der-nigārī: Çünki bir ‘āşık bir nigāra gönül bağlaya.

نگیرد کار او هرگز قراری Ne-gīred kār-ı ū hergiz qarārī: Ol ‘āşıkıñ kārı aşlā bir qarār tūtmaz. اگر نبود بکف نقد وصالش Eger neb’ved be-kef naqd-i vişāleş: Eger nigārın vişālī naqdi ‘āşıkıñ elinde olmaya.

به نسیه عشق بازد با خیالش Be-nisye ‘aşq bāzed bā-ḥayāleş: Viresiye ‘aşq oynar nigārın ḥayālīyle. Ya‘nī anıñ ḥüsn ü cemālını taşavvur u taḥayyül idüp sīnesinde fart-ı muḥabbet iḥdāş eyler.

ولی خورش بود از دل چکیده Velī ḥüneş büved ez-dil çekīde: Velākin anıñ kanı yürekden tamlamış olur.

که افتد کار وی از دل بدیده Ki üfted kār-ı vey ez-dil be-dīde: Ki anıñ işi göñlinden göze düşer. Ya‘nī ister ki göñliyle taşavvur itdiği gibi (E 118a) göziyle dağı göre.

چو یابد بهره چشم اشکبارش Çü yābed behre çeşm-i eşk-bāreş: (S 83b) Çünkü anıñ yaşı yağdırıcı gözi naşīb bula.

فتد اندیشه بوس و کنارش Fütēd endīše-i būs u kināreş: Aña öpme ve kucma mülāhazası düşer. Ya‘nī mücerred dīdāra kānī‘ olmayup temettu‘ tevaqqu‘ını dağı eyler.

و گر بوس و کنارش هم دهد دست Ve ger būs u kināreş hem dihed dest: Ve eger būs [u] kinār dağı aña el vire. Ya‘nī maḥbūbını öpe ve kuca.

ز بیم هجر باشد رنجه پیوست Zi-bīm-i hicr bāşed rence-peyvest: Ayruluk korkusından zahmete şataşıcı olur.

امید کامرانی نیست در عشق Ümīd-i kām-rānī nīst der-‘aşq: Murād sürücilik ümīdi yokdur ‘aşqda.

صفای زندگانی نیست در عشق Şafā-yı zindegānī nīst der-‘aşq: Dirilik şafası yokdur ‘aşqda.

بود آغاز آن خون خوردن و بس Büved āgāz-ı ān ḥūn ḥorden ü bes: Anıñ ibtidāsı ancak kan yimek olur.

بود انجامش از خود مردن و بس Büved encāmeş ez-ḥod mürden ü bes: Anıñ encāmı kendüden ölmek olur ancak.

براحت کی بود آن کس سزاوار Be-rāḥat key büved ān kes sezāvār: Ne zamān rāḥata ol kimesne lāyıklı olur?

که خون خوردن بود یا مردنش کار Ki ḥūn ḥorden büved yā mürdenēş kār: Ki anıñ işi kan yemek veyā ölmek ola.

زلیخا بود یوسف را ندیده Zelīḥā būd Yūsufā ne-dīde: Zelīḥā Yūsufi görmemiş idi.

بخوابی و خیالی آرمیده Be-ḥābī vü ḥayālī āremīde: Bir uyku ve bir ḥayāl ile rāḥat itmiş idi.

بجز دیدارش از هر جست و جویی Be-cüz dīdāreş ez-her cüst ü cüyī: Her cüst ü cūdan, ya‘nī envā‘-ı talebden anıñ dīdārının gayrına.

نمی دانست خود را آرزویی Nemī-dānest ḥodrā ārzūyī: Kendüye bir ārzū bilmez idi. Ya‘nī ol vakit Zelīḥānıñ maqşūdı ancak cānānıñ yüzini görmek idi būs u kinār ḥātırına gelmez idi.

چو دید از دیدن او بهره مندی Çü dīd ez-dīden-i ü behremendī: Çünkü gördi anı görmekden naşībülük.

ز دیدن خواست طبع او بلندی Zi-dīden ḥāst ṭab‘-ı ü bülendī: Görmekden anıñ ṭab‘ı yücelik istedi. Ya‘nī görmekden naşībī būs u kinār ārzūsı oldu.

Be-ān āverd rūy-ı cüst ü cūrā: Zelīhā cānānı aramak ve istemek yüzini aña getürdi. Ya'nī nihāyeti aña münce oldı.

Ki āred der-kinār ān ārzūrā: Ki kucağa getüre ol ārzūyı. Ya'nī ol ārzū eylediği cānānı kuca.

Zi-la'l-i ü be-büse kām gīred: (E 118b) Anıñ leb-i la'linden buse ile murād tuta.

Zi-serveş bā-kinār ārām gīred: Anıñ serv kāmından kuçmak ile karar tuta. *Kinār* hālet-i vuşlatdan kināyedir.

Belī nezzāregī āyed sūy-ı bāğ: Belī öyledir, ya'nī Zelīhā dīdāra kānī' olmayup būs u kināra meyli yerindedir. Zīrā bāğ tarafına mübālağa ile nazar idici bir kimesne.

Zi-şevk-i gül çü lāle sīne pür-dāğ: Gül şevkından lāle gibi sīnesi dāğ ile tulu.

Nühust ez-rūy-ı gül dīden şevved mest: Evvel gül yüzini görmekden mest olur.

Zi-gül dīden be-gül çīden bered dest: Gül görmekden gül devşürmege el iletür. Ya'nī evvel gül yüzini görmek ister, gördükten soñra devşürmek ister, 'ādet böyledir.

Zelīhā vaşlā mī-cüst çāre: Zelīhā vaşla çāre isterdi.

Velī mī-kerd ez-ān Yūsuf kenāre: Velākin Yūsuf 'aleyhi's-selām andan kenāre iderdi, ya'nī kaçunurdi.

Zelīhā būd hūn ez-dīde rīzān: (S 84a) Zelīhā gözinden kan dökücü idi.

Velī mī-būd ez-ū Yūsuf gürīzān: Velākin Yūsuf 'aleyhi's-selām andan kaçıcı idi.

Zelīhā dāşt bes cān-süz dāğī: Zelīhā mübālağa ile cān yakıcı dāğ tutar idi.

Velī mī-dāşt z'ān Yūsuf ferāgī: Velākin Yūsuf 'aleyhi's-selām andan ferāgat tutar idi.

زلیخا رخ بدان فرخ لقا داشت Zelīhā ruḥ bedān ferruḥ-likā dāšt: Zelīhā yüzini ol mübārek liḳāluya tatar idi.⁹¹³

ولی یوسف نظر بر پشت پا داشت Velī Yūsuf naẓar ber-püş-t-i pā dāšt: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām naẓarını ayağı arkası üzre tatar idi.

زلیخا بهر یک دیدن همی سوخت Zelīhā behr-i yek dīden hemī-sūht: Zelīhā bir görmek için yanar idi.

ولی یوسف ز دیدن دیده می دوخت Velī Yūsuf zi-dīden dīde mī-dūht: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anı görmekden gözini diker idi.

ز بیم فتنه روی او نمی دید Zi-bīm-i fitne rūy-ı ū nemī-dīd: Fitne korkusından anıñ yüzini görmez idi.

بچشم فتنه جوی او نمی دید Be-çeşm-i fitne cūy-ı ū nemī-dīd: (E 119a) Fitne göziyle anıñ talebini görmez idi. Ya‘nī Zelīhā ki anı fitne göziyle taleb ider idi, Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña iltifāt eylemez idi.

نیرد عاشق آن دیدار در چشم Neyāred ‘āşık ān dīdār der-çeşm: ‘Āşık ol dīdārı gözine getirmez.

که با یارش نیفتد چشم بر چشم Ki bā-yāreş neyūfted çeşm-ber-çeşm: Ki yār ile göz göz üzerine düşmeye. Ya‘nī ikisi daḥı muhabbet göziyle birbirine bakmayalar.

ز عاشق دمبدم اشکی و آهی Zi-‘āşık dem-be-dem eşkī vü āhī: ‘Āşıkdan nefes-be-nefes bir göz yaşı.

نباشد جز بامید نگاهی Ne-bāşed cüz be-ümmīd-i nigāhī: Olmaz bir naẓar ümmīdi gayrıyla. Ya‘nī bir göz yaşı aḳıdup ve bir āh çekmez ki illā ümīdi cānāndan aña bir naẓardır.

چو یار از حال عاشق دیده پوشد Çü yār ez-ḥāl-i ‘āşık dīde pūşed: Çünkü yār ‘āşıkıñ ḥālinden gözini örte.

سزد کش خون دل از دیده جوشد Sezed k’eş ḥūn-ı dīl ez-dīde cūşed: Yarar ki yüregi kanı gözinden ḳaynaya.

زلیخا را چو این غم بر سر آمد Zelīhārā çü in ḡam ber-ser āmed: Zelīhānıñ çünkü bu ‘aşḳ ḡamı başı üzerine geldi.

باندک فرصتی از پا درآمد Be-endek furşatī ez-pā der-āmed: Az bir fırsat ile ayakdan geldi ve ‘aşḳ yüki anı zebūn eyledi.

⁹¹³ tatar idi: tutardı (S)

درد Ber-āmed der-ḥazān-ı miḥnet ü derd: Miḥnet ve derd ḥazānına geldi.

گل سرخس برنگ لاله زرد Gül-i sürheş be-reng-i lāle-i zerd: Kırmızı gül yañağı sarı lāle rengine geldi. Ya‘nī ‘aşkdan ḥāşıl olan derd ve miḥnet göziyle bahār-ı ḥüsni pejmürde oldu.

بدل ز اندوه بودش بار انبوه Be-dil z’endūh būdeş bār-ı enbūh: Göñliñde gamdan ‘azīm yük var idi.

سهی سروش خمید از بار اندوه Sehī serveş ḥamīd ez-bār-ı endūh: Serv gibi toğrı kāmetsi guşşa yükinden egildi.

برفت از لعل لب آبی که بودش Bi-reft ez-la‘l leb ābī ki būdeş: La‘l gibi tuğağndan gitdi bir revnağ ki var idi.

نشست از شمع رخ تابی که بودش Nişest ez-şem‘-i ruḥ tābī ki būdeş: Oturdi, ya‘nī söndi yanar mūm gibi yañağndan bir şu‘le ki var idi.

نکردی شانه موی عنبرین بوی Ne-kerdī şāne mūy-ı ‘anberīn-būy: İtmez idi, ya‘nī tarağ urmaz idi ‘anber koğulı saçına.

جز از پنجه که می کندی بدان موی Cüz ez-pençe ki mī-kendī bedān mūy: Pençesinden gayrı ki anıñla tūy yolardı.

بسوی آینه کم رو نهادی Be-sūy-ı āyine kem rū nihādī: (E 119b) Āyine tarafına az yüz açardı. Ya‘nī hīç açmaz idi. Kıllet-i ‘ademden kināye.

مگر زانو که بر وی رو نهادی Meger zānū ki ber-vey rū nihādī: Meger dizi ki anıñ üzerine yüz kordı. Bunda işāret var ki Zelīḥānıñ dizi şafvetde ve leṭāfetde āyine gibi imiş.

ز بس کز دل فشاندی خون تازه Zi-bes k’ez-dil feşāndī ḥūn-ı tāze: (S 84b) Çokluğndan ki yürekden tāze kan saçardı. Ya‘nī gözinden kanlu yaşlar ağıtması çokluğndan.

نگشتی چهره اش محتاج غازه Ne-geştī çihreeş⁹¹⁴ muḥtāc-ı gāze: Anıñ çehresi englige muḥtāc olmaz idi. Ya‘nī eñlik yerine yüregi kanıyla çehresini kızardır idi.

همه عالم بچشمش چون سیه بود Heme ‘ālem be-çeşmeş çün siyeh būd: Cümle ‘ālem anıñ gözine çünki siyeh idi.

بچشمش سرمه را کی جایگه بود Be-çeşmeş sürmerā key cāygeh būd: Gözinde sürmeye ne zamān tıracağ yer var idi. Ya‘nī cümle zīnetden keff-i yed itmiş idi.

⁹¹⁴ çihreeş: çihre āteş (S)

زی سیه چشمی نمی جست Zi-sürme z'ân siyeh-çeşmî nemî-cüst: Zeliḥā ol sebebdan sürmeden siyah gözlilik istemez idi.

که اشک از نرگس او سرمه می شست Ki eşk ez-nergis-i ū sürme mî-şüst: Ki göz yaşı anıñ nergis gözlerinden sürmeyi yurdu.

زلیخا را چو شد زین غم جگر ریش Zeliḥārā şeved z'în gam ciger-rîş: Zeliḥānıñ çünkü bu gamdan cigeri yaralı oldu.

زبان سرزنش بگشاد بر خویش Zebān-ı ser-zeniş bûğ'şād ber-ḥ'îş: Baş kaçıcılık dilini açdı kendü üzerine.

که ای کارت برسوایی کشیده Ki ey kâret be-rüsvâyî keşide: Ki ey ol kimesne ki seniñ işiñ rüsvâyılık üzerine çekilmiş.

ز سودای غلام زر خریده Zi-sevdā-yı ğulām-ı zer-ḥaride: Akçe ile alınmış kul sevdāsından.

تو شاهی بر سریر سرفرازی Tü şāhî ber-serîr-i ser-firâzî: Sen pâdişâhsın ser-firâzlık tahtı üzerinde.

چرا با بنده خود عشقبازی Çirā bā-bende-i ḥod 'aşk bāzî: Niçün kendü köleñ ile 'aşk oynarsın?

بمعشوقی چو خود شاهی طلب دار Be-ma'shûkî çü ḥod şāhî taleb dār: Ma'shûklığa kendüñ gibi bir pâdişâh taleb tut.

که شاهی را بود شاهی سزاوار Ki şāhîrā büved şāhî sezāvār: Ki pâdişāha pâdişâh lâıyıklı olur.

عجبتر آنکه از عجبی که دارد Acebter ân ki ez-'ucbî ki dâred: Ziyâde 'aceb o ki bir 'ucbdanki tutar.

بوصل چون توی سر در نیارد Be-vaşl-ı çün tüyî ser der-ne-yâred: (E 120a) Seniñ gibi şāhıñ vaşlına baş getürmez. Ya'nî ben bu kadar cāh u celāl ve cemālîmle aña meyl iderim ol bendeligiyle benden meyl ider.⁹¹⁵ Bu kendü ḥüsnine kemāl-i 'ucbından ve nihāyet-i ğurūrındandır.

زنان مصر اگر دانند حالت Zenān-ı Mışr eger dānend ḥālet: Mışr 'avratları eger seniñ ḥālîñi bileler.

رسانند از ملامت صد ملامت Resānend ez-melāmet şad melālet: Levn ve tevbîḥ itmeden saña yüz melāl ve ḥüzn irişdüreler.

همی گفت این ولیکن آن یگانه Hemî-ġuft in velîkin ān yegāne: Zeliḥā bunu dir idi velākin ol güzellikde ferîd ve ḥüblukda vahîd, ya'nî Yūsuf 'aleyhi's-selām.

⁹¹⁵ ider: iderim (S)

نه زآنسان در دل او داشت خانه Ne z'ān sāl der-dil-i ū dāšt hāne: Ol üslūbdan Zelīhānīñ gōñlinde yer tūtmamış idi. Edāt-ı nefy min-ciheti'l-ma'nā dāšt lafzına muḳayyeddır, *ne-dāšt* dımeḳdır ve taḥtında zamīr Yūsuf 'aleyhi's-selāma rāci'dır. Bu beyt mā-ba'dına merhūndur.

K'esh ez-hāṭır tūvānistī birūn kerd: Ki Yūsuf 'aleyhi's-selāmı ḥāṭırından ṭaşra itmege ḳādir olaydı.

Bedīn efsāne derdeṣrā fūsūn kerd: Bu ḥikāye ile derdine efsūn iderdi ve perīṣān ḥāṭırını tesḳīn ider idi.

Belī ḫūn dil-berī bā-cān der-āmīḥt: Belī öyledir, ya'nī ḥubb-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām Zelīhānın derūnından çıḳmaḳ muḥāl oldığı yerindedir. Zīrā ḫūnki bir dil-ber bir cān ile iḥtilāṭ itdi. Ya'nī ḫūnki bir dil-berin muḥabbeti bir kimesneniñ gōñlinde yer (S 85a) itdi.

Ne-yāred cān ez-ū peyvend bŷg'sīḥt: Ol kimesne ol dil-berden ittiṣālī ūzmege ḳādir olamaz ve ol dil-berin muḥabbetini ḥāṭırından iḥrācın ṭarīḳını bulamaz.

Büred peyvend-i cān ez-ten be-yek dem: Cān ittiṣālını gövdesinden bir nefesde keser.

Velī bā-ū būved cāvīd muḥkem: Velākīn ol dil-ber ile ittiṣālī muḥkem olur.

Çi ḥoṣ güft ān be-dāg-ı 'aşḳ rencūr: Ne ḥoṣ didi ol 'aşḳ dāgıyla ḥaste olan 'āṣıḳ.

Ki būy ez-müşḳ ü reng ez-gül ṣeved dūr: Ki müşḳden ḳoḳı ve gülden renk ırāḳ olur. Ya'nī (E 120b) zā'il olur.

Velī bīrūn būved z'imkān-ı 'āṣıḳ: Velākīn imkān-ı 'āṣıḳdan ṭaşra olur.

Ki gūyed terk-i cānān cān-ı 'āṣıḳ: Ki 'āṣıḳın cānı cānān terkini diye. Ḥāṣılı ḥulḳī ve cibillī olan būy ve renk müşḳden ve gülden zevāl imkānı var, cānānıñ muḥabbeti 'āṣıḳıñ cānından zevāl imkānı yokdur.

Pürsīden-i dāye ez-Zelīhā sebeb-i güdāḥten ü sūḥten-i veyrā der-müşāhede-i ṣem'-i cemāl-i Yūsuf 'aleyhi's-selām-rā: Dāye Zelīhādan ṣormāḳ beyānındadır anıñ erimeḳ ve yanmağının sebebini Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ yanar mūm gibi ziyālu cemālını müşāhedede.

دیده آنچنان دید Zelīhārā çü dāye ānçünān dīd: Zelīhāyī çünki dāye ancılayın gördi.

ز دیده اشباران حال پرسید Zi-dīde eşk-bārān hāl pürsīd: Gözinden yaş yağdırıcı olduğu hâlde hālını şordı.

که ای چشمم بدیدار تو روشن Ki ey çeşmem be-dīdār-ı tū rūşen: Ki ey ol kimesne ki gözüm seniñ dīdārıngla aydındır.

دلم از عکس رخسار تو گلشن Dilem ez-‘aks-i ruhsār-ı tū gülşen: Gönlüm seniñ yañağıñ ‘aksinden gülistāndır.

دلت پر رنج و جانت پر ملالست Dilet pür-renc ü cānet pür-melālest: Seniñ göñlüñ renc ile tolu ve cānıñ uşan ile tolıdur.

نمیدانم ترا اکنون چه حالست Nemī-dānem türā eknūn çı hālest: Bilmem saña şimdi ne hāldır? Türā ārām-ı cān peyveste der-pīş: Seniñ cānıñ qararı hemişe öñindedir.

چه میسوزی ز بی آرامی خویش Çı mī-sūzī zi-bī-ārāmī-i h’īş: Kendü qarārsızlığıñdan ne yanarsın?

در آن وقتی که از وی دور بودی Der-ān vaqtī ki ez-vey dūr būdī: Ol vaqıtde ki andan ırāk idiñ.

اگر میسوختی معذور بودی Eger mī-sūhtī ma‘zūr būdī: Eger yanar idiñ ma‘zūr idiñ.

کنون در عین وصل این سوختن چیست Kūnūn der-‘ayn-ı vaşl īn sūhten çīst: Şimdi ‘ayn-ı vaşlda bu yanmak nedir?

بداغش شمع جان افروختن چیست Be-dāgeş şem‘-i cān efrūhten çīst: Anıñ dāğıyla cān şem‘ini şu‘lendirmek nedir? Ba‘zı nüshada şem‘-i cān yerine şem‘-sān vāqı‘ olmuş. Ya‘nī anıñ dāğıyla yanar mūm gibi şu‘lelenmek nedir? *Efrūhten* lāzım ve müte‘addī olur.

کرا از عاشقان این دست دادست Kirā ez-‘āşīkān īn dest dādest: (E 121a) ‘Āşīqlardan kime bu el virmişdir?

که معشوقش بخدمت سر نهادست Ki ma‘şūkeş be-hızmet ser nihādest: Ki anıñ ma‘şūkı hızmeye baş komuşdur.

همین بس طالع فرخنده تو Hemīn bes ṭālī‘-i ferhunde-i tū: Ancak yeter seniñ mübārek ṭālī‘iñ.

که سلطان تو آمد بنده تو Ki sulṭān-ı tū āmed bende-i tū: Ki seniñ sulṭānıñ saña bende geldi. Ya‘nī ma‘şūkuñ saña kul oldı.

مهی لایق بتاج پادشاهی Mehī lāyīk be-tāc-ı pādşāhī: Pādīşāhlık tācina lāyīk bir ay.

بفرمان تو شد دیگر چه خواهی Be-fermān-ı tū şūd dīger çı h’āhī: Seniñ buyruğuñda oldı, dahı ne istersin? (S 85b)

Be-rüyeş ħurrem ü dil-şād mī-bāş: Anıñ yüziyle şād ve mesrūr göñülli ol.

Zi-gamhā-yı cihān āzād mī-bāş: Cihān gamlarından fāriğ ol.

Zi-serv-i lāle-rengesh kām mī-gīr: Anıñ lāle renkli serv kāmnetinden murād tut.

Be-reftār-ı hoşesh ārām mī-gīr: Anıñ hoş yürüşüyle karar tut.

Lebeş mī-bīn ü cān mī-perver ez-vey: Anıñ tuşağını gör ve cān besle andan.

Zülāl-i kām-rānī mī-ĥār ez-vey: Murād sürücilik zülālını nūş it andan. Zülāl hoş siñici şuya dirler.

Zelīhā çün şenīd īnhā zi-dāye: Zelīhā çünkü bunları işitdi dāyeden.

Sirişkeşrā dil ez-ĥūn dād māye: Yüregi gözi yaşına kandan māye virdi. Ya'nī yüregi kanını gözinden ağıtdı.

Zi-ebr-i dīde ĥūn-ı dil fūrū rīht: Gözi buludından yüregi kanını aşığı dökdi.

Be-pīşeş kışsa-i müşkil fūrū rīht: Anıñ öñinde müşkil kışşayı aşığı dökdi. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām kendüye rām olmadığıñ söyledi.

Bi-güft ey mihrbān māder hemānā: Didi: Ey şefkatlü ana! Beñzer ki.

Ne'ī çendān be-sırr-ı kār-dānā: O kadar degilsin iş sırrını bilici.

Nemī-dānī ki men ber-dil çi dārem: Bilmezsın ki ben göñül üzre ne tutarım?

V'ez-ān cān-ı cihān ĥāşıl çi dārem: Ve ol cān-ı cihāndan ne ĥāşıl tutarım?

Be-ĥizmet pīş-i rüyem īstāde: (E 121b) Ĥizmet ile yüzüm öñinde turmuşdur.

Velī bī-ĥizmetīrā dest dāde: Velākin ĥizmetsizlige el virmişdir. Ya'nī zāhiren egerçi ĥizmet gösterir velākin ĥaķīkatde emrime münkād degildir.

Zi-men dūrī ne-bāşed hīç gāheş: Benden hīç bir vaķit uzaklığı olmaz.

ولی نبود بمن هرگز نگاهش Velī neb'ved be-men hergiz nigāheş: Velākin baña ašlā nazarı olmaz.

برآن تشنه بیاید زار بگریست Ber-ān teşne bi-bāyed zār big'rīst: Ol şusuz kimesne üzerine iñildiyle ağlamak gerek.

که بر لب آب یابد تشنه اش زیست Ki ber-leb āb yābed teşneeş zīst: Ki tutak üstinde şu bula şusuz geçine.

چو رویم شمع خوبی بفرورد Çü rüyem şem'-i hūbī ber-fürūzed: Çünkü yüzüm güzellik şem'-ini şu'lelendirir.

دو چشم خود پشت پای دوزد Dü çeşm-i hūd be-püşt-i pāy dūzed: İki gözünü ayağı arkasına diker. Ya'nī ben aña 'arz-ı cemāl iderim, ol baña bakmayup ayağı üstine bakar.

بدین اندیشه آزارش نجویم Bedīn endīşe āzāreş ne-cüyem: Bu fikrile aña rāhatsızlık ve hürmetsizlik istemem.

که پشت پاش به باشد زرویم Ki püşt-i pāş bih bāşed zi-rüyem: Ki ayağı arkası eyü olur benim yüzümden. Ya'nī anıñ her 'uzvı baña sevgilüdür, hattā püşt-i pāsını ruhsārımdan eyü severim.

چو بگشایم بدو چشم جهان بین Çü büg'şāyem bedü çeşm-i cihān-bīn: Çünkü açam aña cihān görücü gözümü. Ya'nī çünkü yüzine bakam.

به پیشانی نماید صورت چین Be-pīşānī nümāyed şūret-i çīn: Alnında büküm şūreti gösterir. Ya'nī cebhesini buruşdurur.

برآن چین سرزنش از من روا نیست Ber-ān çīn ser-zeniş ez-men revā nīst: Ol büküm üzerine baş kaçıcılık benden lāyık degildir.

که از وی هر چه می آید خطا نیست Ki ez-vey her çi mī-āyed ḥaṭā nīst: Ki andan her ne gelürse ḥaṭā degildir. Nitekim dinilmiştir: *Kullu fi'lin mine'l-melīhi melīhun*.⁹¹⁶

ز ابرویش مرا در دل گره هاست Zi-ebrūyeş merā der-dil girih hāst: (S 86a) Anıñ kaşından benim göñlüm üzerinde düğümler vardır.

کزان کج نیست کارم بی گره راست K'ez-ān kec nīst kārem bī-girih rāst: Ki ol egriden benim işim düğümsüz toğrı degildir. Zīrā andaki cefā bizdeki 'aşkıñ izdiyādına bā'ışdır, yāhūd rāst fi'l-ḥaḳīka ma'nāsına. Ya'nī ḥaḳīkatde işim 'uḳdesiz degildir. (E 122a)

چنین کز وی گره بر کارم افتد Čünīn k'ez-vey girih ber-kārem üfted: Buncılayın ki andan işim üzerine düğüm düşer. Ya'nī baña muḥālefet idüp maḳşūdumı ki ḥāşıl kılmaz.

⁹¹⁶ Güzelin yaptığı bütün işler güzeldir.

افتد Nazar kerden be-vey düşvārem ūfted: Aña bakmak baña güç düşer. Ya'nī istemem ki aña bakam.

دهانش کز سخن با من بتنگست Dehāneş k'ez-sūḥan bā-men be-tengest: Ağzı ki sözden benimle ıardır. Ya'nī benimle söylemez.

بجز خون خوردنم از وی چه رنگست Be-cüz ḥūn ḥordenem ez-vey çi rengest: Kan yimekten ğayrı andan baña ne ḥāl vardır?!

ز لعش در دهانم آب گردد Zi-la'leş der-dehānem āb gerded: Anıñ la'linden ağzımda şu ıolanur. Ya'nī leb-i la'lini emmek içün ağzım şulanur.

بچشمم آب خون ناب گردد Be-çeşmem āb ḥūn-ı nāb gerded: Gözimde şu şāfī kan ıolanur. Ya'nī būsese şevkınden kan aĝlarım.

قدش کامد نهال آرزویم Qadeş k'āmed nihāl-i ārzūyem: Anıñ kāmety ki baña ārzū fidānı geldi. Ya'nī anıñ kāmety ki göñlümüñ maşşūdı idi.

ز رحمت کم شود مائل بسویم Zi-raḥmet kem şeved mā'il be-sūyem: Benim cānibime raḥmetden az meyl idici olur. Ya'nī hīç meyl idici olmaz. Ḥāşılı hīç şefkat ve raḥmetle baña bakmaz.

چو خواهم از نهالش سیب چینم Çü ḥāhem ez-nihāleş sīb çīnem: Çünkü isteyem anıñ fidānından elma devşürem.

نچیده سیب صد آسیب بینم Ne-çīde sīb şad āsīb bīnem: Sīb devşürmeyüp yüz āsīb görürüm. Ya'nī elma yerine yüz zaḥmet ve zarar çekerim. Ḥāşılı buse virmeyüp yüz dürlü beni incidür.

ز چاه غبغبش چون کام خواهم Zi-çāh-ı ğabĝabeş çün kām ḥāhem: Anıñ bukaĝı kıuyusından çünkü murād isteyem.

بچاه غم کند آرامگاهم Be-çāh-ı ĝam küned ārāmgāhem: Benim karārgāhımı ĝam kıuyusunda ider. Ya'nī ĝabĝabı būsesinde beni me'yūs idüp çāh-ı ĝama giriftār ider.

برشکم ز آستین او که پیوست Be-reşkem z'āstīn-i ū ki peyvest: Ğayretdeyim anıñ yeniñden ki hemīşe.

بدستان یافته بر ساعدش دست Be-destān yāfte ber-sā'ideş dest: Ḥīle ile⁹¹⁷ anıñ bileĝi üstine el bulmuşdur. Ya'nī aña ḥasret çekerim ki yengı anıñ elini öper ben öpmeĝe kādır olamam.

⁹¹⁷ ile: - (E)

چاک ز دامتاش زنم در جیب جان چاک Zi-dāmāneš zenem der-ceyb-i cān çāk: Anıñ eteginden cān yaķasına yırtıķ (E 122b) ururum. Ya‘nī etegine ğayret çeküp cānımın yaķasını yırtarım. که دارد پیش پایش روی برخاک Ki dāred pīš-i pāyeš rūy ber-hāk: Ki etegi ayağı öñinde yüzini toprak üzre tutar. Ya‘nī aña ħasret çekerim ki etegi ħizmetinde kâ’imdir ben degilim. چو دایه این سخن بشنید بگریست Çü dāye īn sūħan biş’nīd big’rīst: Çünkü dāye bu sözi işitdi ağladı.

که با حالی چنین مشکل توان زیست Ki bā-ħāl-i çünīn müşkil tüvān zīst: Ki buncılayın müşkil ħāl ile geçinmek mümkün olur mı?! İstifhām-ı inkārī, ya‘nī mümkün olmaz.

فراقی کافتد از دوران ضروری Firākī k’üfted ez-devrān zarūrī: Bir ayruluk ki devrāndan zarūrī düşe.

به از وصلی بدین تلخی و شوری Bih ez-vaşlī bedīn telhī vü şūrī: Bir vaşldan eyüdü ki buncılayın acılık ve şūrluk ile ola.

غم هجران همین يك سختی آرد Ğam-ı hicrān hemīn yek saħtī āred: Ayruluk ğamı ancak bir katılık getirür.

چنین وصلی دو صد بدبختی آرد Çünīn vaşlī dü şad bed-baħtī āred: Buncılayın vaşl iki yüz bed-baħtlık getirür.

فرستادن زلیخا دایه را بنزدیک یوسف علیه السلام را Firistāden-i Zelīħā dāyerā be-nezdīk-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmra: Zelīħā (S 86b) dāyeyi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ‘indine göndermek. و مطالبه مقصود نمودن و ابا کردن وی از آن طلب Ve muṭālebe-i maķşūd nümüden ve ibā kerdn-i vey ez-ān ṭaleb: Ve maķşūdını muṭālebe göstermek ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol ṭalebden ibā ve i‘rāz itmek beyānındadır.

زلیخا با غمی با این درازی Zelīħā bā-ġamī bā-īn dirāzī: Zelīħā bu uzunluk ile olan bir ġam ile.

چو دید از دایه رحم و دلنوازی Çü dīd ez-dāye raħm u dil-nüvāzī: Çünkü dāyeden gördi raħm ve göñül oħşayıcılık.

بیگفت ای از تو صد یاریم بوده Bi-ġüft ey ez-tü şad yārīm būde: Didī: Ey ol dāye ki senden yüz mu‘āvenet baña olmuşdur.

بهر کاری هوا داریم بوده Be-her kārī hevā-dārīm būde: Her bir işde baña muħabbet ṭutucılığıñ olmuşdur.

مرا یکبار دیگر یاری کن Merā yek bār-ı dīġer yāriyī kūn: Baña ğayrı bir daħı mu‘āvenet eyle.

بغمخواریم بین غمخواری کن Be-ğam-ḥ'ārīm bīn ğam-ḥ'āriyī kūn: Ğam yiyiciligimi gör kayırcılık eyle. Ya'nī ğamımı benden gider.

قدم از تارك من كن بسویش Qādem ez-tārek-i men kūn be-sūyeş: Benim tepemden anıñ cānibine qādem eyle. Ya'nī başımı ayak idüp anıñ 'indine var.

زبان من شو و از من بگویش Zebān-ı men şev ü ez-men bi-gūyeş: (E 123a) Benim dilim ol ve benden aña söyle.

كه ای سرکش نهال و ناز پرور Ki ey ser-keş nihāl ü nāz-perver: Ki ey baş çekici, ya'nī ey 'ālī-cenāb nāz ile beslenmiş fidān!

رخت را از لطافت ناز پرور Ruḥetrā ez-leṭāfet nāz perver: Yañağı leṭāfetde nāz ile besle. Mısrā'-ı şānī cümle-i du'āiyyedir.

ز بستان جمال و گلشن ناز Zi-bostān-ı cemāl u gülşen-i nāz: Güzellik bostānından ve nāz gülistānından.

نرسته چون قدت سروی سر افراز Ne-rüste çün qadet servī ser-efrāz: Seniñ qaddiñ gibi bir baş yüceldici serv bitmemiş. Zīrā dünyā bostān ve gülistānında olan serviñ aşlı āb u gildir ammā seniñ serv qāmetiñ aşlı cān u dildir. Nitekim beyān ider.

زبان و دل گل و آبی سرشتند Zi-cān u dil gil ü ābī siriştend: Cān u gönülden bir şu ve balçık yogırdılar.

درو شاخی زباغ سدره کشتند Der-ū şāḥī zi-bāğ-ı sidre kiştend: Ol balçıkda sidre bāğından bir budak ekdiler.

چو برگ سر بلندی داد آن شاخ Çü berg-i ser-bülendī dād ān şāḥ: Çünki baş yücelik yaprağını, ya'nī naşībini virdi ol budak.

سهی سرو تواش خواندند کستاخ Sehī serv-i tüyeş ḥ'āndend küstāḥ: Bī-edebāne ol şāḥı seniñ sehī serviñ okudılar. Ya'nī ol şāḥ seniñ qāmetindir, utanmayup fıtratı āb u gilden olan serve anı beñzetdiler.

عروس دهر تا در زادن افتاد 'Arūs-ı dehr tā der-zāden üftād: Zamāne gelini ol vaqitden berü ki toğurmağa düşdi. Ya'nī evlād-ı ādem tenāsül idenden berü.

ز تو پاکیزه تر فرزند کم زاد Zi-tü pākīzeter ferzend kem zād: Senden ziyāde muṭaḥḥar oğul az toğurdı, ya'nī hīç toğurmadı.

بفرزندیت آدم چشم روشن Be-ferzendīt Ādem çeşm-i rüşen: Seniñ oğulluğuñla Ādem 'aleyhi's-selāmiñ gözi aydındır.

زگل روییت عالم تازه گلشن Zi-gül-rüyīyet 'ālem tāze gülşen: Seniñ gül yüzlülüğünden 'ālem gülistāndır.

کمال حسن تو حد بشر نیست Kemāl-i ḥusn-i tū ḥadd-i beşer nīst: Seniñ ḥusnūñ kemālī, ya‘nī kemālīni añlamak ḥadd-i beşer degildir.

Perī ez-ḥübī-i tū behrever nīst: Perī seniñ güzellüğünden naşıblū degildir. Ya‘nī cin kıızı ki ḥūbluk ile meşhūrdur. Seniñ ḥusnūñden anda cüzvī ḥişşe yokdur.

Perīrā ger ne-būdī şermsārī: Perīçün (E 123b) eger utanıcılık olmayaydı. Ya‘nī perī ḥusnde sen gibi olmadıgından eger utanmayaydı.

Ne-māndī ez-tū der-künc-i tevārī: Senden gizlenmek köşesinden (S 87a) qalmazdı. Ya‘nī mestūr olduğu senden şermende oldıgındandır. *Tevārī* feth-i tā ve kesr-i rā ile gizlenmek, istitār ma‘nāsına.

Firişte gerçi ber-çarḥ-ı berīnest: Melek egerçi a‘lā felek üzredir.

Be-pīş-i rüy-ı tū ser ber-zemīnest: Seniñ yüziñ öñinde başı yer üzredir. Nitekim melek enbiyāya vahy ile nüzül ider.

Felek z’īn sāl bülendet sāht pāye: Felek bu üslūbdan seniñ rütbeñi bülend eyledi.

Feken ber-mübtelā-yı ḥ’īş sāye: Kendü mübtelān üzre sāye şal.

Zelīḥā gerçi zībā dil-rübāyest: Zelīḥā egerçi yaraşıklı gönül kapucı dil-berdir.

Fütāde der-kemendet mübtelāyest: Seniñ kemend-i ‘aşkıñıa düşmüş mübtelādır.

Zi-ıflī dāğ-ı tū der-sīne dāred: Uşaklıkdan seniñ dāğıñı sīnesinde tutar.

Zi-sevdāyet ḡam-ı dīrīne dāred: Seniñ sevdāñdan eski ḡam tutar.

Be-mülk-i ḥod se bāret dīde der-ḥ’āb: Kendü mülkiñde üç kerre seni düşde gördi.

V’ez-ān ‘ömrīst mānde der-teb ü tāb: Ve ol sebebeden bir ‘ömrdür ısıtmada ve ḥarāretde qalmışdır.

Gehī çün āb der-zencīr būdest: Ba‘zı vākit şu gibi zencīrde olmuşdur. Nitekim ince şular zencīr şeklinde seylān ider.

Gehī çün bād der-şeb-gīr būdest: Ba‘zı vākit yıl gibi gice içinde vāqī‘ olmada olmuşdur. *Şeb-gīr* gicede vāqī‘ olan aḥvāle dirler. Meşelā āh-ı şeb-

gîr ve nâle-i şeb-gîr ve rāh-ı şeb-gîr gibi gicede vāki‘ olduğu taqdîrce. Vaşf-ı terkîbîdir, giceyi tutucu ma‘nâsına. Gice ile işlendiğiçün gūyâ ki giceyi tutar. Nitekim âh u nâlesi cihânı tutdı dirler. Hâşılı şabâha dek yıl gibi esüp ditremede olmuştur.

میوی کنون هم گشته زین سودا چو موی Kunūn hem gešte z’în sevdâ çü mūyī: (E 124a) Şimdi hem bu sevdâdan mūy gibi olmuştur.

آرزوی ندارد جز تو دردل Ne-dâred cüz tü der-dil ârzūyī: Senden gayrı göñlinde bir ârzū tutmaz.

گم زندگی برو نا کرده نقد Ber-ū nâ kerde naqd-i zindegī güm: Dirilik naqdini zāyī‘ itmeyüp Zelîhâ üzerine.

ترحم کن خوشست آخر تراħħum kün hoşest âħir teraħħum: Teraħħum eyle âħir teraħħum hoşdur.

زندانگی بلب هستی زلال Be-leb hestī zülāl-i zindegānī: Tuṭaḳda dirilik zülālisin.

فشانای چه باشد قطره بر وی فشانی Çi bâşed ḳatre’ī ber-vey feşānī: Ne olur bir ḳatre anıñ üzerine şaçasın.

آور بقد هستی نهال میوه Be-ḳad hestī nihāl-i mīve-āver: Ḳāmetde meyve getürücü fidānsın.⁹¹⁸

بر چه باشد گر خورد از میوه ات بر Çi bâşed ger ḥored ez-mīveet ber: Ne olur eger seniñ meyveñden yemiş yese. Ya’nī senden temettu‘ eylese ve fā’ide görse saña ne zarar olur?!

گیرد رضا ده تا ز لغت کام گیرد Rızā dih tā zi-la‘let kām gîred: Rızā vir tā leb-i la’liñden murād tuta, ya’nī lebiñden bûse ala.

گیرد بود سوز دلش آرام Büved sūz-ı dileş ārām gîred: Ola ki yüregi ḥarāreti ḳarār tuta.

پایت قدم نه تا سر اندازد be-pāyet: Ayak ḳo, ya’nī izin vir tā baş ata ayağıña.

دلربایت رطب چند ز نخل Ruṭab çīned zi-naḥl-i dil-rübāyet: Ḥurmā devşüre seniñ göñül ḳapucı naḥlinden. *Ruṭab* tāze ḥurmā. *Naḥl* ḥurmā ağacı ma’nâlarına. Ya’nī izin vir ḳāmetiñi ḳuca ve ḥurmā (S 87b) gibi şîrîn zekeriñden lezzet-yâb ol.

شاهی چه کم گردد ز جاه چون تو شاهی Çi kem gerded zi-cāh-ı çün tü şāhī: Ne nokşān olur seniñ gibi şāhıñ mertebesinden.

⁹¹⁸ fidānsın: filānsın (E)

اگر گاهی کنی سويش نگاهی Eger gāhī kūnī sūyeş nigāhī: Eger ba‘zı vaķit anıñ cānibine bir nażar idesin.

هوس دارد که با چندین عزیزی Heves dāred ki bā-çendīn ‘azīzī: Heves ıtutar ki bu ķadar ‘azīzlik ile ve salţanat ile.

کند پیش کنیزانت کنیزی Kūned pīş-i kenīzānet kenīzī: Seniñ ķırnaķlarıñ öniñde ķırnaķlık ide. چو يوسف این فسون از دایه بشنود Çü Yūsuf īn fūsūn ez-dāye biş’nūd: Çunki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu efsūnı dāyeden işitdi.

بپاسخ لعل گوهر بار بگشود Be-pāsuķ la‘l-i gevher-bār būg’şūd: Aña cevāb ile gevher yaġdırıcı la‘lini açdı.

بدایه گفت کای دانا بهر راز Be-dāye ġuft k’ey dānā be-her rāz: Dāyeye didi ki: Ey her sırrı bilici!

مشو بهر فریب من فسون ساز Me-şev behr-i firīb-i men fūsūn-sāz: Beni aldamaķ ecliyçün hīle düzüci (E 124b) olma.

زلیخا را غلام زر خریدم Zelīhārā ġulām-ı zer-ħarīdem: Zelīhānıñ zer ile alınmış ķulıyım.

بسا از وی عنایتها که دیدم Besā ez-vey ‘ināyethā ki dīdem: Ki andan çok ‘ināyetler ve şefķatler ġördüm.

گل و آبم عمارت کرده اوست Gil ü ābem ‘imāret-kerde-i üst: Şuyum ve balçıġım anıñ ‘imāret olmuşıdır. Ya’nī vücūdımıñ kıvāmı anıñ ni‘metleriyle.

دل و جانم وفا پرورده اوست Dil ü cānem vefā perverde-i üst: Cān u ġönlüm anıñ vefāsıyla beslenmişdir. Ya’nī anıñ bī-pāyān ħüsn-i iltifātı beni dil-ġüşā ve cān-fezā eylemişdir.

اگر عمری کنم نعمت شماری Eger ‘ömrī kūnem ni‘met-şumārī: Eger bir ‘ömür ni‘met şayıcılık idem. Ya’nī üzerime olan iĥsānlarını şayam.

نیارم گردن او را حق گذاری Ne-yārem gerden ūrā ĥaķ-ġüzārī: Kādir olamam aña ĥaķ-ġüzārılık itmege. Ya’nī ĥaķķını ödeyemem ve şükrānesin edā idemem.

سرم بر خط فرمانش نهاده Serem ber-ĥaţţ-ı fermāneş nihāde: Başıımı anıñ buyruġı ĥaţţı üzerine ķomuşum.

بخدمتکاری اینک ایستاده Be-ĥizmetkārī īnek īstāde: Ĥizmetkārılık ile işte ıturmuşum.

ولی گو بر من این اندیشه مپسند Velī ġü ber-men īn endīşe mep’send: Ammā Zelīhāya di: Benim üzerime bu fikri ķabūl eyleme.

که سر پیچم زفرمان خداوند Ki ser pīçem zi-fermān-ı Ĥudāvend: Ki baş būkem Mālīk-i ĥaķķī celle ve ‘alānıñ buyruġından ve emrine iţā’atden.

زای Zi-bed-fermā-yı nefis-i ma‘şīyet-zāy: Ya‘nī kabūl eyleme ki⁹¹⁹ ma‘şīyet toğurıcı nefsiñ yaramaz buyruğundan.

نهم در تنگنای معصیت پای Nihem der-tengnā-yı ma‘şīyet pāy: Ma‘şīyetin ȧar yerine ayak koyam. Hāşılı Zelīhā buña rāzı olmasun ki ben Hūdāy te‘ālāya ‘āşī olam.

بفرزندى عزيزم نام برده است Be-ferzendī ‘azīzem nām bürdest: ‘Azīz-i Mısr oğulluk ile benim adımı iletmişdir.

امين خانه خويشم شمرده است Emīn-i hāne-i h‘īšem şümürdest: Beni kendü hānesine emīn şaymışdır.

نيم جز مرغ آب و دانه او Neyem cüz murğ-ı āb u dāne-i ū: Degilem anıñ āb u dānesiniñ murğundan ğayrı. Ya‘nī ancağ anıñ ni‘metini tenāvül iderim.

خيانت چون کنم در خانه او Hıyānet çün künem der-hāne-i ū: Anıñ hānesinde niçe hıyānet eylerim.

خداى پاك را در هر سرشتى Hūdā-yı pāk-rā der-her siriştī: Nağāyışdan münezzeh ve muḳaddes olan Hūdāy te‘ālā içün her bir ṭabī‘atde.

جداگانه بود کارى و کشتى Cüdāgāne büved kārī vü kiştī: Ayruca bir ‘amel ve bir ekin olur. Ya‘nī Bār-ı Hūdāya herkesiñ bir gūne şıdğ ve ihlāşı vardır. (E 125a)

بود پاکیزه طينت پاك کردار Büved pākīze-ṭīnet pāk-kerdār: (S 88a) Pāk aşılı pāk yürişli olur. زنا زاده نباشد جز زناکار Zinā-zāde ne-bāşed cüz zinākār: Zinā-zāde zinā ‘amelliniñ ğayrı olmaz. Ya‘nī zinānıñ bizden şudūrı ihtimālī olmaz anı ancağ evlād-ı zinā işler.

زى-سگ مردم ز مردم سگ نزايد Zi-seg merdüm zi-merdüm seg ne-zāyed: İtten ādem ādemden it toğmaz.

زى-گندم جو زجو گندم نيابد Zi-gendüm cev zi-cev gendüm neyāyed: Buğdadan arpa, arpadan buğda gelmez.

بىسینه سر اسرافيل دارم Be-sīne sırr-ı İsrāfīl dārem: Sīnede İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām sırrını ṭutarım.

بدل دانایى از جبريل دارم Be-dil dānāyī ez-Cibrīl dārem: Göñülde Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmdan ‘ālimlik ṭutarım.

اگر هستم نبوت را سزاوار Eger hestem nübüvvetrā sezāvār: Eger peygamberlige ben lāyıqluyum.

⁹¹⁹ ki: - (S)

بود زاسحاقم استحقاق این کار Būved z'İshākem istiḥkāk īn kār: Bu 'amele istiḥkākım İshāk 'aleyhi's-selāmdan olur. Ya'nī nübūvvet andan baña irş kalur.

گلی ام رازها دروی نهفته Güliem rāzhā der-vey nūḥufte: Bir gülüm esrār-ı Ḥudādan sırlar ol gülde gizlüdür.

زگلزار خلیل الله شکفته Zi-gülzār-ı Ḥalīlu'llāh şüküfte: Ancılayım gül ki Ḥalīlu'llāh gülistānından açılmış.

معاذ الله که کاری پیشه سازم Ma'āza'llāh ki kārī pīşe sāzem: Şıgınurum Allāhu te'ālāya ki bir kārī pīşe düzem.

که دارد از ره این قوم بازم Ki dāred ez-reh-i īn kavm bāzem: Ki bu kavmiñ yolından beni gerü tuta. Ya'nī enbiyā gürühından beni dūr eyleye.

زلیخا زین هوس گو دور میدار Zelīhā z'īn heves gū dūr mī-dār: Ey dāye Zelīhāya di: Bu hevesden ırak tut.

دل خویش و مرا معذور میدار Dil-i ḥ'īş ü merā ma'zūr mī-dār: Kendü göñlünü ve beni ma'zūr tut.

که من دارم ز فضل ایزد پاک Ki men dārem zi-faẓl-ı İzed-i pāk: Ki ben muḥaddes olan Bār-ı Ḥudāniñ faẓlından tutarım.

امید عصمت از نفس هوسناک Ümīd-i 'işmet ez-nefs-i hevesnāk: Ma'āşīye heveslü olan nefsdan 'işmet ümīdini. Ya'nī ümīd tutarım ki İzed-i pāk beni ma'āşīden pāk tutup nefsi i hevesnāk şerrinden beni maşūn ide. Pes Zelīhā bu sevdāyı göñlinden çıkarsun zinā bizlerde mutaşavver olmaz.

رفتن زلیخا خود به پیش یوسف و تضرع نمودن Reften-i Zelīhā ḥod be-pīş-i Yūsuf ve tazarru' nümūden: Zelīhā kendüsi Yūsuf 'aleyhi's-selāmiñ öñine gitmek ve tazarru' göstermek. و عذر گفتن یوسف علیه السلام از تحصیل مراد وی Ve 'öẓr güften-i Yūsuf 'aleyhi's-selām ez-taḥşīl-i murād-ı vey: Ve Yūsuf 'aleyhi's-selām anıñ murādını (E 125b) taḥşīlden 'özür dimek beyānındadır.

چو دایه با زلیخا این خبر گفت Çü dāye bā-Zelīhā īn ḥaber güft: Çünki dāye Zelīhāya bu ḥaberi didi.

زگفت او چو زلف خود برآشفت Zi-güft-i ü çü zülf-i ḥod ber-āşüft: Anıñ sözinden kendü zülfi gibi perişān oldu.

برخسار از مژه خون جگر ریخت Be-ruḥsār ez-müje ḥūn-ı ciger rīht: Yañağına kirpigidan ciger kanını dökdi.

زیبادام سیه عناب تر ریخت Zi-bādām-ı siyeh ‘unnāb-ı ter rīht: Siyeh bādām gibi gözinden yaş ‘unnāb gibi kanlu şu dökdü. *‘Unnāb* zamm-ı ‘ayn ile⁹²⁰ ma‘rūf kıvılcı meyvedir, igde dağıdır.

خرامان ساخت سرو راستین را Hıramān sāht serv-i rāstīnrā: Şalınıcı eyledi toğrı serv gibi kāmetini.

بسر سایه فکند آن نازنین را Be-ser sāye fekend ān nāzenīnrā: Ol nāzenīnin başına sāye şaldı. Ya‘nī Zelīhā kendüsi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın ‘indine vardı.

بدو گفت ای سر من خاک پایت Bedū güft ey ser-i men hāk-i pāyet: Aña didi: Ey ol kimesne ki benim başım seniñ ayağın toprağı olsun!

سرم خالی مبادا از هوایت Serem hālī me-bādā ez-hevāyet: Benim başım seniñ ‘aşkıñdan hālī olmasun. (S 88b)

ز مهرت یکسر مویم تهی نیست Zi-mihret yek ser-i müyem tehī nīst: Başım seniñ sevgiñden bir tüy başı kadar tehī degildir.

سر مویی ز خویشم آگهی نیست Ser-i müyī zi-ḥiṣem āgehī nīst: Bir tüy başı kadar kendümden āgāhlığım yokdur.

خیال تست جان اندر تن من Ḥayāl-i tüst cān ender-ten-i men: Cān benim tenimde seniñ hayālīñdir.

کمند تست طوق گردن من Kemend-i tüst tavḳ-ı gerden-i men: Seniñ kemend-i ‘aşkıñ benim boynumuñ tavḳı ve kılādesidir.

اگر جانست غم پرورده تست Eger cānest ğam-perverde-i tüst: Eger cāndır seniñ ğamıñla beslenmişdir.

وگر تن جان بلب آورده تست Ve ger ten cān be-leb-āverde-i tüst: Ve eger tendir seniñ cān tutağa getürmüşüñdür. Ya‘nī cānım seniñ ğamıñla beslenmiş ve tenim seniñçün helāk mertebesine irmişdir.

ز حال دل چه گویم خود که چونست Zi-hāl-i dil çi güyem ḥod ki çūnest: Göñül hālinden ne diyem ki nicedir?

ز چشم خونفشان يك قطره خونست Zi-çeşm-i ḥūn-feşān yek kaṭre ḥūnest: Kan saçıcı gözden bir kaṭre kandır. Ya‘nī yüregim seniñ ‘aşkıñ şiddetinden bir tamlı kandır. Nitekim yürek bir kaṭre kan şeklindedir, güyā anıñ o hālī ‘aşk ğamındandır. (E 126a)

⁹²⁰ zamm-ı ‘ayn ile: - (S)

چنان در لجه عشق توام غرق Çünān der-lücce-i ‘aşk-ı tüem ğarķ: Ancılayın seniñ ‘aşķıñ ğamında ğarķım.

کز و خالی نیم از پای تا فرق K’ez-ū hālī neyem ez-pāy tā farķ: Ki ol ‘aşķdan hālī degilim ayakdan başa dek.

زمن فصاد هر رگ را که کاود Zi-men faşşād-ı her regrā ki kāved: Benden ķan alıcı her tamarı ki ķazar ve deler.

بجای خون غمت بیرون تراود Be-cāy-ı hūn ğamet bīrūn terāved: Ķan yerine ğamıñ taş şızar. Ya’nī taraşşuh idüp çıķan ķan yerine seniñ ‘aşķıñ ğamı olur.

چو یوسف این سخن بشنید بگریست Çü Yūsuf īn sūhan biş’nīd big’rīst: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu sözi işitdi ağladı.

زلیخا آه زد کین گریه از چیست Zelīhā āh zed k’īn girye ez-ķīst: Zelīhā āh urdı ki bu ağlama nedendir?

مرا چشمی تو چون خندان نشینم Merā çeşmī tü çün hūndān nişīnem: Baña sen gözsün nice gülegen oturam?

که چشم خویش را در گریه بینم Ki çeşm-i h’īşrā der-girye bīnem: Ki kendü gözimi ağlamada görem. Ya’nī sen ağlarsan ben gülem. Güyā ki göz⁹²¹ ağlar, yüzüm güler bu ise *ictimā’u’ḍ-ḍabb ve’n-nūndur*⁹²².

چو از مژگان فشانی قطره آب Çü ez-müjġān feşānī ķatre-i āb: Çünki kirpikden şu ķatresi saçasın.

چو آتش افکند در جان من تاب Çü āteş efkened der-cān-ı men tāb: Āteş gibi benim cānıma hārāret bırakır.

ز معجزهای حسن تست دایم Zi-mu’cizhā-yı hūsn-i tūst dānem: Seniñ güzelliġıñ mu’cizlerindendir bilirim.

که از آب افکنی آتش بجایم Ki ez-āb efkenī āteş be-cānem: Ki şudan āteş bırakırsın cānıma. Ya’nī gözüñden akan şu, cānıma bir āteş olur.

چو یوسف دید از و اندوه بسیار Çü Yūsuf dīd ez-ū endüh bisyār: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gördi Zelīhādan çok ğam.

شد از لب همچو چشم خود گهربار Şūd ez-leb hemçü çeşm-i hūd güher-bār: Tutaġından oldu kendü gözi gibi güher yaġdırıcı. Ya’nī söyledi.

⁹²¹ göz: gözüm (S)

⁹²² Kertenkele ve balığın bir arada olması. (Zıtlıkların bir araya gelmesi.)

Bi-güft ez-girye z'ānem dil-şikeste: Didi: Ağlamadan andan
ötüri göñli şınığım.

Ki neb'ved 'aşk-ı kes ber-men hüceste: Ki kimesneniñ 'aşkı
benim üzerime mübārek olmaz.

Çü zed 'amme be-rāh-ı mihr-i men gām: Çünkü benim
muḥabbetim yolına 'amme adım urdı. Ya'nī baña muḥabbet eyledi.

Be-düzdī der-cihānem sāht bed-nām: Cihān halkı içinde uğrılık
ile beni bed-nām ve rüsvāy eyledi. Nitekim bunuñ tafşılı sebkat (E 126b) itdi.

Zi-iḥvānem peder çün düstter dāşt: Pederim çünkü
karındaşlarımdan artık beni dost (S 89a) dutdı.

Nihāl-i kīn-i men der-cāneşān kāşt: Baña hıkd fidānını anların
cānına ekdi.

Zi-nezdīk-i peder dürem fekendend: Peder 'indinden beni ırak
bırakdılar.

Be-ḥak-i Mısr mehcürem fekendend: Mısr tobrağına beni
pederden metrük bırakdılar.

Şeved dil dem-be-dem hūn der-ber-i men: Gögsümde yüregim
nefes-be-nefes kan olur.

Ki tā 'aşket çi āred ber-ser-i men: Ki 'acabā 'aşkıñ ne getirür
başım üzre? Ya'nī korķarım ki seniñ baña 'aşkıñdan ben bir ziyāna giriftār olam.

Belī sulṭān-ı ma'şūḳān Ġayürest: Belī öyledir, ya'nī āheriñ
'aşkıñdan baña ziyān irişdiği yerindedir. Zīrā ma'şuḳlar sulṭānı ma'şuḳ-ı ḥaḳīḳī
Ġayürdür.

Zi-şirket mülk-i ma'şūḳīş dürest: Anıñ ma'şuḳluk mülki
ortaklıktan dürdür. Ya'nī ma'şuḳlukda şirket kabül itmez.

Nemī-ḥ'āhed zi-encām u zi-āğāz: O ma'şuḳ-ı ḥaḳīḳī istemez
āḫirden ve evvelden.

Der-īn manşīb kesīrā bā-ḥod enbāz: Bu manşıbdā kimseyi
kendü ile ortak.

Be-ra'nāyī çü servī ser-firāzed: Güzellik ile çünkü bir serv baş
yücelde.

چو سایه زیر پایش پست سازد Çü sāye zīr-i pāyeş pest sâzed: Gölge gibi anı ayak altında alçak eyler. Nitekim kesüp toğram toğram eyleyüp, şandık ve sâ'ir nesne yaparlar.

بزیبایی چو ماهی رخ فروزد Be-zībāyī çü mähī ruh fūrūzed: Yaraşıklık ile çünkü bir ay gibi mahbûb yañak yalınlandıra.

زبرق غیرتش خرمن بسوزد Zi-berķ-i ğayreteş ħarmen bi-sūzed: Sultān-ı ma'shūkān ğayret yıldırımından anıñ ħarmen-i ħüsnini yaķar.

رسد چون خور باوج چرخ دوار Resed çün ħūr be-evc-i çarĥ-ı devvār: Çünkü güneş tolangan çarĥıñ a'lāsına irişe.

بسوی مغربش سازد نگونسار Be-sūy-ı mağribeş sâzed nigünsār: Anı baş aşağı mağrib tarafına eyler.

چو مه را پر بر آید قالب از نور Çü mehrā pūr ber-āyed kālīb ez-nūr: Çünkü ayıñ kālībı nürdan tolu gele. Ya'nī müdevver olup (E 127a) bedirlene.

کند رنج محاقش زار و رنجور Küned renc-i muĥāķeş zār u rencūr: Muĥāķ renci anı za'īf ve ħasta ider. Nitekim şehriñ āĥir günlerinde bīmār gibi incelüp ve şaralur. *Muhāk* zamm-ı mīm ile ayıñ āĥirinde olan üç gicedir, maĥķdan müştakdır ki bir nesneniñ bereketini zā'il kılmağa dirler. Bu maķāmda eksilmek murāddır.

زلیخا گفت کای چشم و چراغم Zelīĥā ğüft k'ey çeşm ü çerāĝem: Zelīĥā didi ki: Ey gözüm ve çerāĝım!

فروغ تو ز مه داده فراغم Fūrūĝ-ı tü zi-meh dāde ferāĝem: Seniñ aydınlığıñ aydan baña ferāĝ virmiş.

نمی گویم که در چشمت عزیزم Nemī-ĝüyem ki der-çeşmet 'azīzem: Dimem ki seniñ gözüñde 'azīzim.

کنیزان ترا کمتر کنیزم Kenīzān-ı türā kemter kenīzem: Seniñ kırnaķlarıña eksikrek kırnaĝım.

نیاید زین کنیزی کمترینه Neyāyed z'īn kenīzī kemterīne: Bu eksikreklü kırnaķdan gelmez.

بجز شوق درون و سوز سینه Be-cüz şevķ-i derün u sūz-ı sīne: İçerü şevķi ve sīne ħarāretinden ğayrı.

زمن کز جان فزون می دارمت دوست Zi-men k'ez-cān füzün mī-dāremet dūst: Benden ki cāndan artık seni dost tutarım.

گمان دشمنی بردن نه نیکوست Ğümān-ı dūşmenī bürden ne nīķūst: Dūşmānlık zannı iletmek eyü degildir.

کسی آزار جان خود نخواهد Kesī āzār-ı cān-ı ĥod ne-ĥāhed: Bir kimesne kendü cānına rāĥatsızlık istemez.

Be-hiç āfet revān-ı ḥod ne-kāhed: Hīç āfet ile kendü cānını eksiltmez.

Merā ez-tiğ-i mihret dil dü nīmešt: Muḥabbetiñ kılıcından benim gōñlüm iki yarımır.

Türā ez-kīn-i men çendīn çi bīmešt: (S 89b) Baña kīnden saña bu kadar ne kōrkudur? *Kīn* ḥiṣm ve dūṣmānlığı gōñülde tutmak ma‘nāsına.

Bi-kūn luṭfī vü ez-leb kām-ı men dih: Bir luṭf eyle ve tūtaḳdan murādımı vir.

Zamānī rām šev ārām-ı men dih: Bir zamān mūnḳād ol baña qarār vir.

Bi-zen yek gām der-hem-rāhī-i men: Bir adım vur baña yoldaşlıkda ve muvāfaḳatda. Ya‘nī bir cüz’ī zamān baña rām ol.

Bi-bīn cāvīd devlet-ḥ’āhī-i men: Benim saña ebedī devlet isteyiciligimi gör.

Cevābeṣ dād Yūsuf k’ey ḥudāvend: Aña cevāb viridi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ki: Ey efendim!

Menem pīšet be-bend-i bendegī bend: Benim seniñ önünde ḳulluḳ (E 127b) ḳaydında muḳayyed. Ya‘nī sen efendimsin ben saña ḳulum ve ḳulluḳ bendiyle baḡluyum.

Birūn ez-bendegī kārī ne-dārem: Ḳulluḳdan ṭaşra bir ‘amel tūtmam.

Be-ḳadr-i bendegī fermāy kārem: Ḳulluḳ miḳdārı baña iş buyur.

Ḥudāvendī me-cū ez-bende-i ḥ’īṣ: Efendilik isteme kendü kuluñdan.

Bedīn luṭfem me-kūn şermende-i ḥ’īṣ: Bu efendilik luṭfıyla beni kendü utanıcıñ,⁹²³ ya‘nī kendü ‘indiñde utanıcı eyleme.

Kiyem men tā türā dem-sāz gerdem: Ben kimim tā saña muṣāḥib olam.

Der-īn ḥ’ān bā-‘azīz enbāz gerdem: Bu sofrada ‘azīze şerīk olam. Ya‘nī ben kimim ki aña muḥtaş olan sofraya el uzadam?!

⁹²³ utanıcıñ: utanıcılık (S)

بباید پادشاه آن بنده را کشت Bi-bāyed pādšāh ān benderā küšt: Pādišāh ol kuli qatl itmek gerek.

که زد بریک نمکدان باوی انگشت Ki zed ber-yek nemekdān bā-vey engüšt: Ki bir qab üzre anıñla barmaq ura. Ya‘nī pādišāh ta‘ām tenāvül itdigi qabdan ol dağı tenāvül murād ide. مرا به گر کنی مشغول کاری Merā bih ger künī meşğül-i kārī: Baña eyüdü eger bir kāra meşğül idesin.

که در وی بگذرانم روزگاری Ki der-vey büg’zerānem rüzgārī: Ki ol ‘amelde ‘ömrimi geçüre. زخدمتکاریم سر برنیارم Zi-ḥizmetkāriyem ser ber-neyārem: Saña ḥizmet idicilikden baş yuqaru getürmem.

بصد جهدت حق خدمت گذارم Be-şad cehdet ḥaḡ-ı ḥizmet güzārem: Yüz cehd ile saña ḥizmet ḥaḡḡını öderim. Ba‘zı nüshada mışrā‘-ı şānī⁹²⁴ böylece vāḡi‘ olmuş. بقدر بندگی فرمای کارم Be-ḡadr-i bendegī fermāy kārem: Kulluḡ miḡdārı baña ‘amel buyur.

زخدمت بندگان آزاد گردند Zi-ḥizmet bendegān āzād gerdend: Ḥizmetden, ya‘nī ḥizmet sebebiyle kullar āzād olurlar.

بمنشور عنایت شاد گردند Be-menşūr-ı ‘ināyet şād gerdend: ‘Ināyet berātıyla şād olurlar.

زنیکو خدمتان خاطر شود شاد Zi-nīkū-ḥizmetān ḡāṭır şevad şād: Eyü ḥizmetlülerden ḡāṭır şād olur.

نگردد بنده بد خدمت آزاد Ne-gerded bende-i bed-ḥizmet āzād: Yaramaz ḥizmetli kul āzād olmaz.

زلیخا گفت کای فرخنده گوهر Zelīḡā güft k’ey ferḡunde-gevher: Zelīḡā didi ki: Ey mübārek aşıllu!

که هستم پیش تو از بنده کمتر Ki hestem pīş-i tü ez-bende kemter: Ki seniñ öñünde quldan eksikrekim.

بهرجایی که کاری آیدم پیش Be-her cāyī ki kārī āyedem pīş: Her bir yerde ki bir iş önüme (E 128a) gele.

بود آنجا بپا صد کارگر پیش Büved āncā be-pā şad kārger pīş: Ol yerde yüz işci ayaḡda olur. Ya‘nī seniñ ḥizmetiñe ihtiyācım yokdur.

نه خوش باشد که ایشان را گذارم Ne ḡoş bāşed ki īşānrā güzārem: Ḥoş olmaz ki anları terk idem.

⁹²⁴ mışrā‘-ı şānī: mışrā‘ (E)

دارم بهر کاری ترا در پای Be-her kārī tūrā der-pāy dārem: Her bir işe seni ayakda tutam.
Ya'nī saña hīzmet emr idem.

بود پای از برای ره سپردن Büved pāy ez-berāy-ı reh sipürden: Ayak (S 90a) yol ısmarlamak
eclinden. Ya'nī yola varmağdan ötüri olur.

نباید دیده را چون پا شمردن Ne-bāyed dīderā çün pā şümürden: Gerekmez gözi ayak gibi
şaymak. Ya'nī sen benim gözümsün, göze ayak 'amelini buyurmak yaramaz.

بجای پا چو ره پر خار بینی Be-cāy-ı pā çü reh pür-ḥār bīnī: Ayak yerinde çünkü yolu diken
ilen tolu göresin.

اگر دیده نهی آزار بینی Eger dīde nihī āzār bīnī: Eger göz koyasın rāḥatsızlık göresin. Pes
lāyık degildir ki saña iş buyuram.

چو یوسف این سخن بشنید ازو گفت Çü Yūsuf īn sūḥan biş'nīd ez-ū güft: Çünkü Yūsuf
'aleyhi's-selām bu sözi Zelīhādan işitdi didi.

که ای جان ودلت بامهر من جفت Ki ey cān u dilet bā-mihr-i men cüft: Ki ey ol kimesne ki
seniñ cān u göñlüñ benim muḥabbetiminle yārdır.

چو صبح ار صادقی در مهر رویم Çü şubḥ er şādīkī der-mihr-i rüyem: Şubḥ-ı şādīk gibi eger
yüzümüñ muḥabbetinde şādīk iseñ.

مزن دم جز بوفی آرزویم Me-zen dem cüz be-vefḳ-i ārzüyem: Nefes urma benim ārzümüñ
muvāfaqatının ğayrına. Ya'nī ne ārzū idersem anıñ ḥilāfına söyleme.

مرا چون آرزو خدمتگذار است Merā çün ārzū hīzmet-güzārīst: Benim ārzūm çünkü hīzmet
ödeyicilikdir.

خلاف آن نه شرط دوست داریست Ḥilāf-ı ān ne şart-ı düst-dārīst: Anıñ ḥilāfı dost tutucılık ve
muḥabbet idicilik kânūnı degildir. Nāzım-ı merḥūm kışşadan ma'rifet beyānına şürū'
ider, buyurur ki.⁹²⁵

دلی کو مبتلای دوست باشد Dilī k'ū mübtelā-yı düst bāşed: Bir göñül ki o dost mübtelāsi ola.

مراد او رضای دوست باشد Murād-ı ū rızā-yı düst bāşed: Anıñ murādı dost rızası olur.

رضای خود ببازد در رضایش Rızā-yı ḥod bi-bāzed der-rızāyeş: Kendü rızasını dostuñ
rızāsında oynaya. (E 128b)

نهد روی رضا بر خاک پایش Nihed rüy-ı rızā ber-ḥāk-i pāyeş: Rızā yüzini dostuñ ayağı
toprağı üzre koya.

⁹²⁵ nāzım-ı merḥūm kışşadan ma'rifet beyānına şürū' ider, buyurur ki: - (S)

از آن یوسف همی داد این سخن ساز Ez-ān Yūsuf hemī-dād īn sūḥan sāz: Ol sebebden Yūsuf ‘aleyhi’s-selām söze sāz virdi. Ya’nī ḥizmet ārzū eyledi.

که تا در خدمت از صحبت رهد باز Ki tā der-ḥizmet ez-soḥbet rehed bāz: Tā ki ḥizmetde soḥbetden ḥalāṣ bula ve Zelīḥādan dūr ola. Bāz lafzı te’kīd ifāde ider.

ز صحبت داشت بیم فتنه و شور Zi-soḥbet dāšt bīm-i fitne vū šūr: Soḥbetden fitne ve šūr korkusını tıtdı. Šūr fitneniñ ‘atf-ı tefsīridir.

بخدمت خواست تا گردد از آن دور Be-ḥizmet ḥ’āst tā gereded ez-ān dūr: Ḥizmet ile istedi tā ki fitneden ırak ola.

خوش آن پنجه که از آتش گریزد Hoş ān penbe ki ez-āteş gürized: Hoş ol panbuḵ ki āteşden kaçā.

چو نتواند که با آتش ستیزد Çü net’vāned ki bā-āteş sitized: Çünki ḳādir olmaya ki āteşe güc ide. Ya’nī ne hoşdur ol civān-ı pūr-tavḳān ki tekāzā-yı shehevātla mele’ān ve nīrān-ı iştīyāk ile sūzān iken mücānebet-i ıstīfā ve āb-ı şabr ile anı teskīn ve itfā eyleye.

فرستادن زلیخا یوسفرا بجانب باغ و مهیا کردن اسباب وی Firistāden-i Zelīḥā Yūsufra be-cānib-i bāḡ ve müheyyā kerdn-i esbāb-ı vey: Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı bāḡ cānibine göndermek ve anıñ esbābını müheyyā itmek beyānındadır.

چمن پیرای باغ این حکایت Çemen-pīrā-yı bāḡ-ı īn ḥikāyet: Bu ḥikāyet bāḡınıñ yeşilistānını bezeyici, ya’nī Şeyḥ Nizāmī.

چنین کرد از کهن پیران rivāyet Çünīn kerd ez-kūhen pīrān rivāyet: Eski pīrlerden buncılayın rivāyet itdi.

که چون یوسف زلیهای شکرخا Ki çün Yūsuf zi-lebhā-yı şeker-ḥā: Ki çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām şeker çiyneyici tıtaḳlarından.

فشاند این تازه شکر بر زلیخا Feşānd īn tāze şekker ber-Zelīḥā: Bu tāze şekkeri saçdı Zelīḥā üzerine. Ya’nī ḥizmet ārzūsını ki eyledi.

زلیخا داشت باغی وه چه باغی Zelīḥā dāšt bāḡī veh çī bāḡī: Zelīḥā bir bāḡ tıtarı ve ne bāḡ. Ya’nī mübālāḡā ile ‘aceb hoş bāḡ idi.

کزان بر دل ارم را بود داغی K’ez-ān ber-dil İremrā būd dāḡī: Ki ol bāḡdan İrem içün (E 129a/ S 90b) yürek üzre. Ya’nī İrem⁹²⁶ bāḡınıñ yūregi üzre bir dāḡ var idi. Ya’nī İrem bāḡı aña ḡıbtā iderdi.

⁹²⁶ İrem: - (S)

Be-girdeş z'āb u gil sūrī keşīde: Anıñ çevresinde āb u gilden, ya'nī balçıkdan bir hisār çekilmiş idi.

Gül-i sūrī zi-eṭrāfeş demīde: Eṭrāfından kızıl gül zāhir olmuş idi.

Dırāḥşāneş keşīde şāḥ-ber-şāḥ: Ol bāğa ağaclar çekilmiş idi budak budak üzre.

Be-teng-āgūşī-i hem nīk küstāḥ: Biribirini ıtar kucmada eyü küstāḥ idi. Ya'nī mübālāgā ile tekellüfsüz ve cür'etli idi. Hāşılı anda olan ağaclar keşretten biribirine mülettefe idi.

Çenāreşrā kadem ber-dāmen-i serv: Ol bāğda olan çınar ağacınıñ sākı serv ağacınıñ etegi üzre idi.

Ḥamāyil desthā der-gerden-i serv: Eller serviñ gerdenine ḥamāyil idi. Ya'nī çınarıñ sākı serviñ gerdenine sarmaşup ḥamāyil şeklin gösterir idi.

Nişeste gül zi-gonce der-'amārī: Gül oturmuş gonceden miḥaffede.

Be-farkeş nārven der-çetr-dārī: Anıñ başına nārven ağacı çadır tutuculukda idi. *Nārven* kızıl söğüt ki toğrı ve uzun olup yıl esdikde laṭif şalınur, ṭaber-ḥūn ve bīd-i ṭeberi daḥı dirler. Hāşılı gülüñ 'indinde nārven ağacı bitüp⁹²⁷ üzerine gölgelik ider idi.

Çemen nārenc-i bunrā şahn-ı meydān: Yeşillik turunc ağacı dibi içün meydān ortası idi. Ya'nī yeşillik ortasında turunc ağacı bitmiş idi.

Be-kef nārenc ü şāḥeş gūy u çevgān: Elde anıñ turuncı ve budagı ṭob ve çevgān idi. Ya'nī budag üstinde turunc çevgān bükümünde ṭob gibi idi.

Der-ān meydān ki ḥālī būd z'āfet: Ol yeşillik meydānında ki āfetden ḥālī idi.

Rübūde ez-heme gūy-ı leṭāfet: (E 129b) Ol turunc cümleden leṭāfet ṭobını kapmış idi. Ya'nī anıñ levni nāzırlara şafālar⁹²⁸ virir idi.

Ḳad-i ra'nā keşīde naḥl-ı ḥurmā: Ḥurmā ağacı güzel ḳāmet çekmiş idi.

⁹²⁷ bitüp: - (S)

⁹²⁸ şafālar: şafā (S)

گرفته باغ را زو کار بالا Girifte bāgrā z'ū kār-1 bālā: Ol ağacdan bāğın işi yüce tutmuş ve revnaqlu olmuş idi.

زحلوا خرمنی هر خوشه از وی Zi-ḥalvā ḥarmenī her ḥūše ez-vey: Ol ḥurmā ağacından her bir şalkım ḥalvādan bir ḥarmen idi.

گرفته haste cānān tūše ez-vey: Hasta cānlar andan azıq tutmuş idi.

بسان دایگان پستان انجیر Besān-1 dāyegān pistān-1 incīr: Emzirikciler üslûbıyla incīr memesi.

پی طفلان باغ از شیر پر شیر Pey-i tıflān-1 bāğ ez-şīre pūr-şīr: Bāğ uşaqları için şīreden süd ile dolu idi.

برآن هر مرغک انجیرخواره Ber-ān her murğek-i incīr-ḥ'āre: Ol meme üzerinde her bir incīr yiyici kuşcımız.

دهان برده چو طفل شیرخواره Dehān bürde çü tıfl-1 şīr-ḥ'āre: Ağız iletmiş idi süd emici tıfl gibi.

فروغ خور بصحنش نیم روزان Fūrūğ-1 ḥūr be-şahneş nīm-rūzān: Güneşin ziyāsı ol bāğın ortasında öyle vakitlerinde.

ز ژنگاری مشبگها فروزان Zi-jengārī müşebbekhā fūrūzān: Jengār renkli şebekelenmiş yapraklar arasından ışıklanıcı idi.

بهم آمیخته خورشید و سایه Be-hem āmīḥte ḥūrşīd ü sāye: Güneş ve gölge birbirine karışmış idi.

زمشگ و زر زمین را داده مایه Zi-müşk ü zer zemīnrā dāde māye: Müşk ve zerden yere māye virmiş idi. Ya'nī yaprak sāyesi müşk ve güneş ziyāsı (S 91a) zer gibi nümāyān idi.

زجنبش لمعهای نور در ظل Zi-cünbiş lem'ahā-yı nūr der-zıl: Nūr pârçaları gölge içinde hareketden.

دف گل را شده زرین جلاجل Def-i gülrā şüde zerrīn celācil: Gül define altunlu pullar olmuş idi.

عنادل زان جلاجل نغمه پرداز Anādil z'ān celācil nağme-perdāz: Bülbüller ol pullardan nağmeye şüret virici idi.

درین فیروزه کاخ افکنده آواز Der-īn fīrūze kâḥ efkende āvāz: Bu yaşıl renkli köşke şadā şalup. Ya'nī şadālar ile 'ālemi şafālandırmışlar idi.

زباد و سایه بیدش هزاران Zi-bād u sāye-i bīdeş hezārān: Yilden ve söğüt gölgesinden ol bāğda niçe bing.

طپیده ماهیان در جویباران Ṭapīde māhiyān der-cūybārān: (E 130a) Balıklar akıcı ırmaklarda oynayıcı idi. Ya'nī yıl esdikde sögüt yaprağının gölgeleri şu üzre cünbiş itdikte şu içinde balıklar cünbişine oḥşardı.

برفت و روب باغ از خوب و ناخوب Bi-rüft ü rüb-ı bāğ ez-ḥüb u nā-ḥüb: Bāğı silüp ve süpürmek için eyü ve yaramazdan.

کشیده سایه هر شاخ جاروب Keşīde sāye-i her şāḥ cārüb: Her budak gölgesi süpürge çekmiş idi.

خط سبزه خاکش لوح تعلیم Zi-ḥatt-ı sebze ḥākeş levḥ-i ta'līm: Yeşillik ḥattından anıñ toprağı ta'līm tahtası idi. Ya'nī ol bāğda olan sebzевāt yeşil mürekkebi ile yazılmış ḥat gibi idi.

کشیده جوی آبش جدول سیم Keşīde cūy-ı ābeş cedvel-i sīm: Ol bāğıñ şu ırmağı gümüş cedvel çekilmiş idi. Nitekim ḥat levḥi çevresinde sīm cedvel keşīde olur.⁹²⁹

از آن لوح مجدول خرده دانان Ez-ān levḥ-i mücedvel ḥurde-dānān: Ol cedvellenmiş levḥden. Ya'nī ol bāğın sebzевātından ve ırmağından ince 'aḳıllular.

رموز صنع حی پاک خاتان Rumūz-ı şun'-ı ḥayy-ı pāk-ḥ'ānān: Ḥayy-ı pāk celle şānuhu ḥazretleriniñ şun'ı işāretlerin okuyıcı idiler. Nitekim Şeyh Sa'dī es'adehu'llāhu te'ālā fi'd-dāreyn ḥazretleri buyurmuşdur:

برگ درختان سبز در نظر هوشیار

هر ورقی دفترست معرفت کردگار

Berg-i dıraḥtān-ı sebz der-naẓar-ı hūşyār

Her varaḳī defterīst ma'rifet-i Kirdgār⁹³⁰

گل سرخش چو خوبان ناز پرورد Gül-i sürḥeş çü ḥübān nāz-perverd: Ol bāğda olan kıvılcık gül nāz ile beslü güzeller gibi idi.

برنگ عاشقان روی گل زرد Be-reng-i 'āşıkān rüy-ı gül-i zerd: 'Āşıklar renginde idi anda olan şarī gülün yüzi.

صبا جعد بنفشه تاب داده Şabā ca'd-ı benefşe tāb dāde: Bād-ı şabā benefşe kıvırcığına büküm virmiş idi.

⁹²⁹ nitekim ḥat levḥi çevresinde sīm cedvel keşīde olur: - (S)

⁹³⁰ Akıllı gözüyle yeşil ağaçların yapraklarına bak, her bir yaprağı Allah'ın marifet defteridir.

گره از طره سنبل گشاده Girih ez-ṭurre-i sünbül güşāde: Sünbül ṭurresinden düğümü açmış idi. Nitekim yıl esdikde benefşeniñ boynı bükülmüş olup ve sünbül açılmış saç gibi tel tel olur. *Turre* nāşīye üzerine inen saçlardır. *Sünbül* siyāh sac gibi bir otdur, hūb kıoıar.

سمن با لاله و ریحان هم آغوش Semen bā-lāle vū reyḥān hem-āgūş: Ağ gül lāle ve reyḥān ile kıcuşmuş idi. (E 130b)

زمین از سبزه تر پرنیان پوش Zemīn ez-sebze-i ter perniyān-pūş: Yer yaş sebzden nakışlu ḥarīr örtünmüş idi.

بهم بسته درآن نزهتگه حور Be-hem beste der-ān nūzhetgeh-i ḥūr: Ol ḥūr şādılığı yerinde birbirine bağlanmış idi.

دو حوض از مرمر صافی چو بلور Dü ḥavz ez-mermer-i şāfi çü billūr: İki ḥavuz şāfi mermerden billūr gibi.

میانشان چون دو دیده فرق اندک Miyānşān çün dü dīde fark-ı endek: Anların ortasında iki göz gibi az fark var idi.

بعینه آن یکی چون آن دگر یک Bi-‘aynih ān yekī çün ān diger yek: Bi-‘aynihi ḥavuzuñ biri ol biri gibi idi. Ya‘nī birisi ol birinden cüz’ī kıçirek idi. Nitekim sağ göz şol gözden cüz’ī kıçirek olur. Bākī hey’etde biri, ol biri gibi idi, yāḥud ol iki ḥavuzuñ beyninde (S 91b) kırbıyyetde cüz’ī fark var idi. Nitekim iki göz birbirine kırīb olup ara yerde enf taḥt gibi mūrtefi‘ olur. Anlarıñ miyānında daḥı taḥt-ı bülend var idi. Nitekim tafşīli gelür.

نه از تیشه درآن زخم تراشی Ne ez-tīşe der-ān zaḥm-ı terāşī: Ne keserden anda yonmak zaḥmı var idi.

نه از زخم تراش آنرا خراشی Ne ez-zaḥm-ı terāş ānrā ḥırāşī: Ne yonmak zaḥmından anda kızımak var idi.

نه آنرا بند پيدا و نه پیوند Ne ānrā bend peydā vū ne peyvend: Ol iki ḥavuzuñ miyānında ne bend zāhir idi, ne ulaşıq. Ya‘nī mermerlerin birbirine rabṭ u ittīşāli zāhir degil idi.

شده بند اندران فکر خردمند Şūde bend enderān fikr-i ḥıredmend: Anda ‘ağıllunuñ fikri bend olmuş idi. Ya‘nī ḥıredmendiñ fikri bağlanup ḥall idemez idi ki ol mermerlerin ulaşığı nerdendir?

تصویر کرده با خود هر که دیده Taşavvur kerde bā-ḥod her ki dīde: Her kimesne ki anı görmüş kendüde taşavvur eylemiş idi.

که بی بندست و پیوند آفریده Ki bī-bendest ü peyvend āferīde: Ki bend ve peyvendsiz yaradılmışdır. Ya‘nī ol mermerīn ḥavuzlar yeksān-ı ḥalk olunmuşdur.

زلیخا بهر تسکین دل تنگ Zelīḥā behr-i teskīn-i dil-i teng: Zelīḥā ṭar göñlini teskīn içün.

چو کردی جانب آن روضه آهنگ Çü kerdī cānib-i ān ravza āheng: Çünki ol baċça cānibine
kaşd iderdi.

یکی بودی لبالب کرده از شیر Yekī būdī leb-ā-leb kerde ez-şīr: Havaşların biri südden tobtolu
olmuş (E 131a) idi.

یکی از شهد گشته چاشنی گیر Yekī ez-şehd geştī ċāšnī-gīr: Biri baldan ċāšnī tutucı olmuş idi.
پرستاران آن ماه فلك مهد Perestārān-ī ān mäh-ī felek-mehd: Ol felek beşikli ayıñ, ya'nī
Zelīhānın tapucıları.

از آن یکشیر نوشیدی وز این شهد Ez-ān yek şīr nūşīdī v'ez-īn şehd: Ol birinden süd içerlerdi
ve bundan bal. Ya'nī egerçi şuyūñ levni ve tu'mı yokdur. Fi'l-meşel eger olsa
beyāzlıkda ve leṭāfetde süd gibi ve şīrīnlikde 'asel gibiydi. Gūyā şīr ve 'asel nūş iderler
idi.

میان آن دو حوض افراخت تختی Miyān-ī ān dü havz efrāht tahtī: Ol iki havzuñ ortasında bir
taht yüceltdi.

همچو یوسف نیک بختی Berāy-ī hemċü Yūsuf nīk-bahtī: Yūsuf 'aleyhi's-selām gibi bir
eyü bahtlı ecliyçün.

بترك صحبتش گفتن رضا داد Be-terk-i şoĥbeteş güften rızā dār: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ
şoĥbeti terkinī dimege rızā virdi.

بخدمت سوی آن باغش فرستاد Be-ĥizmet sūy-ī ān bāgeş firistād: Ĥizmete anı ol bāġ cānibine
gönderdi.

بگل مرغ چمن زد داستانی Be-gül murġ-ī ċemen zed dāstānī: Çemen kuşı güle bir dāstān
urdu. Ya'nī bülbul güle didi.

که خوش باغی و نیکو باغبانی Ki hoş bāġī vü nīkū bāġbānī: Ki hoş bir bāġ ve eyü bir
bāġbāndır, zirā Yūsuf 'aleyhi's-selām gibi bāġbān dünyāda 'adīmü'l-mişāldir.

چو باشد باغ و بستان جنت ایوان Çü bāşed bāġ u bostān cennet-eyvān: Çünki bāġ ve bostān
cennet ċardaġlı ola.

نشاید باغبان جز حور و رضوان Ne-şāyed bāġbān cüz ĥūr u rıdvān: Ĥūr ve Rıdvāndan ġayrı
bāġbān yaramaz.

صد از زیبا کنیزان سمنبر Şad ez-zībā kenīzān-ī semen-ber: Semen göġüsli yaraşıklı
kırnaġlardan yüz kırnaġ.

همه دوشیزه و پاکیزه گوهر Heme dūşīze vü pākīze-gevhēr: Dükeli kız oġlan ve pāk aşıllu
idiler.

چو سرو ناز قائم ساخت آنجا Çü serv-i nâz kı'ım sâht âncâ: Ol kırnaqları Zelîhâ nâzlı serv gibi ol bâğda kı'im eyledi.

پی خدمت ملازم ساخت آنجا Pey-i hizmet mülâzım sâht âncâ: Yûsuf 'aleyhi's-selâma hizmet için anda mülâzım eyledi.

بدو گفت ای سر من پیمالت Bedû güft ey ser-i men pâ-y-mâlet: Yûsuf 'aleyhi's-selâma didi: Ey ol cānān ki benim başım seniñ ayağıñ altında çığnanmış olsun.

تمتع زین بتان کردم حالات Temettu' z'în bütān kerdem helâlet: (E 131b) Bu kırnaqlardan saña temettu'ı helâl⁹³¹ itdim.

اگر من پیش تو برتو حرامم Eger men pîş-i tü ber-tü harāmem: (S 92a) Eger ben seniñ öñinde, ya'nî seniñ dîniñde seniñ üzerine harāmım.

وزین معنی بغایت تلخ کامم V'ez-în ma'nî be-gāyet telḥ-kāmem: Ve bu ma'nādan gāyetde acı dimāğlıyım.

بسوی هر که خواهی گام بردار Be-sûy-ı her ki ḥ'āhî gām ber-dār: Her kınqısı cānibine dilerseñ adım kıaldır, ya'nî yürî.

زوصل هر که خواهی کام بردار Zi-vaşl-ı her ki ḥ'āhî kām ber-dār: Her kınqısı vaşlından dilerseñ murād kıaldır ve temettu' ve taḳārüb eyle.

بران کامی که ایام جوانی Bi-rān kāmî ki eyyām-ı cüvānî: Bir murād sür ki gençlik günleri.

بود وقت نشاط و کامرانی Büved vaḳt-i neşāt u kām-rānî: Neşāt vaḳti ve murād sürücilik vaḳti olur.

کنیزانرا وصیت کرد بسیار Kenîzānrā vaşıyyet kerd bisyār: Zelîhâ kırnaqlara çok vaşıyyet itdi.

که ای نوشین لبان زنهار و زنهار Ki ey nûşîn-lebān zinhār u zinhār: Ki ey tatlu tutaqlılar elbet ve elbet.

بجان در خدمت یوسف بکوشید Be-cān der-hizmet-i Yûsuf bi-kûşîd: Cānla ve ḥulûş ile Yûsuf 'aleyhi's-selām hizmetinde dūrüşün.

وگر زهر آید از دستش بنوشید Ve ger zehr āyed ez-desteş bi-nûşîd: Ve eger elinden zehir gele, içiñ.

بهرجا جان طلب دارد بیازید Be-her cā cān ṭaleb dāred bi-bāzîd: Her ne yirde cān ṭaleb tuta, oynan. Ya'nî cān isterse viriñ.

⁹³¹ helâl: hâl (E)

Be-cān-bāzī berāy-ı ū bi-tāzīd: Cān oynayıcılığa andan ötüri segirdiñ.

Be-her hūkmī ki rāned şād bāşīd: Her bir hūkmi sürer ve buyurur, şād oluñ.

Be-zīr-i hūkm-i ū münkād bāşīd: Anıñ hūkmi altında muṭī‘ ve münkād olun.

Velī ez-her ki gerded behre ber-dār: Velīkin her kimseden ki naşīb qaldırıcı ola.

Merā bāyed küned evvel haber-dār: Beni gerek evvel haber-dār ide. Ya‘nī her qanķıñızdan ki muvāķa‘a taleb eyler aña teslīmden evvel baña haber eylesün.⁹³²

Hemī-zed gūyiyā ez-nā-şekībī: Ke-ennēhā şabırsızlıqdan urdı.

Be-levh-i ārzū naķş-ı firībī: Ārzū levhī üzerine aldama naķşını. Ya‘nī hīle ile Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı der-āgūş itmek taşavvur eyledi.

Ki her k’ūfted pesendīde ez-īn ḥayl: Ki bu kırnaqlar bölüğinden (E 132a) her qanķısı ki aña begenilmiş düşe.

Be-vaķt-i h‘āb sūy-ı ū küned meyl: Uyku vaķtı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ cānibine meyl ide.

Nişāned h‘īşrā pinhān be-cāyeş: Zelīhā kendüyi ol kırnaķın yerine gizlū dike.

Ḥored ber ez-nihāl-i dil-rübāyeş: Anıñ göñül qapıcı fidān qāmetinden yemiş yiye.

Be-zīr-i naḥl-ı ra‘nāyeş nişīned: Anıñ güzel ḥurmā ağacı gibi qāmeti altında otura.

Ruṭab çīned velī düzdīde çīned: Tāze ḥurmā devşüre velīkin uğurlayup devşüre. Ya‘nī ihfā ile anıñ tāze ḥurmā gibi tatlu ālet-i ma‘hūdesinden temettu‘ eyleyüp uğurlayın bu devlete nā’il ola.

Çü Yūsuf rā firāz-ı taḥt bin’şānd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı taḥtın yücesine dikdi. Ya‘nī taḥt üzre oturtdı.

⁹³² ya‘nī her qanķı kızdan ki muvāķa‘a taleb eyler aña teslīmden evvel baña haber eylesün: - (S)

افشاند Niṣār-ı cān u dil der-pāyeş efşānd: Cān u gönül saçısını anıñ ayagına saçdı. Ya‘nī aña fedā itdi.

کنیزان را به پیش او بپا کرد Kenīzānrā be-pīş-i ū be-pā kerd: Cāriyeleri anıñ öninde ayakda itdi.

بخدمت سرو بالاشان دو تا کرد Be-ḥizmet serv-i bālāşān dü tā kerd: Hizmetde anlarıñ yüce serv gibi kâmetlerini iki kat itdi.

دل و جان پیش یار خویش بگذاشت Dil ü cān pīş-i yār-ı ḥ’īş büg’zāşt: Cān u gönlini kendü yārī öninde terk itdi.

Be-ten rāh-ı diyār-ı ḥ’īş ber-dāşt: (S 92b) Tenini kendü diyārı yolına kaldırdı. Ya‘nī kendü hānesine gitdi.

خوش آن عاشق که بر فرمان معشوق Hoş ān ‘āşık ki ber-fermān-ı ma‘şūk: Ne hoşdur ol ‘āşık ki ma‘şūkınıñ fermānı üzre.

بود خوش بردلش هجران معشوق Büved hoş ber-dileş hicrān-ı ma‘şūk: Anıñ gönli üzerine ma‘şūkınıñ ayrılığı⁹³³ hoş ola.

چو خواهد خاطر معشوق دوری Çü ḥ’āhed ḥātır-ı ma‘şūk dūrī: Çünki ma‘şūkınıñ ḥātırı ıraklık isteye.

کند بر محنت هجران صبوری Küned ber-miḥnet-i hicrān şabūrī: Ayrılık miḥneti⁹³⁴ üzre şabır idicilik ide.

چو نبود وصل دلبر رای دلبر Çü neb’ved vaşl-ı dil-ber re’y-i dil-ber: Çünki dil-beriñ vaşlı dil-beriñ re’yi ve maṭlūbı olmaya.

بود صد بار هجر از وصل خوشتر Büved şad bār hicr ez-vaşl ḥoşter: Yüz (E 132b) kerre ayrılık vuşlattan eyürek olur.

رسیدن شب عرض کردن کنیزان جمال خویشان را بر یوسف تا بکدام از ایشان رغبت می نماید Resīden-i şeb eruz kerdn kenīzān cemāl-i ḥ’īştēnrā ber-Yūsuf tā be-küdām ez-İşān raġbet mī-nümāyed: Gice irişmek ve kırnaklar kendü cemālini Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine ‘arz itmek beyānındadır ki ‘acabā anlardan kanķısına raġbet gösterir.

شبانگه کز سواد شعر گلریز Şebāngeh k’ez-sevād-ı şa‘r-ı gül-rīz: Aḥşam vaķtı ki gül dökücü kıl qarasından. Ya‘nī gül renkli şafaķ, gül yaprakları dökülür gibi dökülüp zulmet ‘ālemi istī‘āb itdikten soñra.

⁹³³ ayrılığı: ayrıldığı (S)

⁹³⁴ miḥneti: miḥnet (E)

فلك شد نو عروس عشوه انگیز Felek şüd nev ‘arūş-ı ‘işve-engīz: Felek nāz ve şīve koparıcı yengi gelin oldu.

ز پروین گوش را عقد گهر بست Zi-Pervīn gūşrā ‘ıkd-ı güher best: Ülkerden kulağına güher ‘ıkd-ı bağladı ya‘nī Süreyyāyı küpe gibi kulağına aşdı.

مه از صیقل گرفت آئینه در دست Meh ez-şaykal girift āyīne der-dest: Ay şaykaldan elinde āyīne tutdı. Ya‘nī ay bedrlenüp muşaykal āyīne gibi oldu. Ba‘zı nüshada mısrā‘-ı s̄anī böylece vāki‘ olmuş. گرفت از قرص مه آئینه در دست Girift ez-ḡurş-ı meh āyīne der-dest: Ay cirminden felek elinde āyīne tutdı. Nitekim gelinler zifāf vaḡti āyīne alup kendülere zīnet virirler.

کنیزان جلوه گر در حله ناز Kenīzān cilveger der-ḡulle-i nāz: Kırnaḡlar nāz ḡullesinde ‘arz-ı cemāl idici.

همه دستان نمای و عشوه پرداز Heme destān-nümā vü ‘işve-perdāz: Dükeli ḡīle gösterici ve nāz ve şīveye şūret virici. Ya‘nī kendülere zīnet virüp.

بگرد تخت یوسف صف کشیدند Be-gird-i taḡt-ı Yūsuf şaf keşīdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ taḡtı çevresine şaf çekdiler.

فسون دلبری بر وی دمیدند Fūsūn-ı dil-berī ber-vey demīdend: Dil-berlik efsūnını anıñ üzerine⁹³⁵ üfürdiler.

یکی شد از لب شیرین شکر ریز Yekī şüd ez-leb-i şīrīn şeker-rīz: Biri tatlı tutaḡından şeker dökücü oldu.

که کام خود کن از من شکر آمیز Ki kām-ı ḡod kūn ez-men şekker-āmīz: Ki kendü dimāḡını benden şekerle ḡarışmış eyle. Ya‘nī beni būs eyle.

ز تنگ شکر من بند بگشای Zi-teng-i şekker-i men bend bḡşāy: Benim şeker nāyımdan baḡı aç. Ya‘nī uçḡurımı çöz.

بسان طوطی از من شو شکرخای Besān-ı tūḡī ez-men şev şeker-ḡāy: (E 133a) Tūḡī üslūblı benden şeker çiyneyici ol. Ya‘nī baña mücāma‘a eyle.

یکی از غمزه سویش کرد اشرت Yekī ez-ḡamze şūyeş kerd işāret: Biri ḡamzesinden anıñ cānibine işāret itdi.

که ای ز اوصاف تو قاصر عبارت Ki ey z’evşāf-ı tü ḡāşır ‘ibāret: Ki ey dil-ber ki seniñ evşāfıñdan benim ‘ibāretim ḡāşırdır.

⁹³⁵ üzerine: üzre (E)

مقامت می کنم چشم جهان بین Maḳāmet mī-künem çeşm-i cihān-bīn: Cihānı görücü gözimi (S 93a) saña maḳām iderim.

بیا بنشین بچشم مردم آیین Biyā bin'şīn be-çeşmem merdüm-āyīn: Gel otur gözimde gözüm bebegi gibi.

یکی بنمود سرو پر نیان پوش Yekī būn'mūd serv-i perniyān-pūş: Biri gösterdi ḥarīr örtünücü serv ḳāmetini.

که این سرو امشب بادا هم آغوش Ki īn serv imşebet bādā hem-āgūş: Ki bu serv bu gice saña bir ḳucaḳlı olsun. Ya'nī beni ḳucup şafā-yāb ol.

کجا در مهد عشرت شاد خسبی Kūcā der-mehd-i 'işret şād ḥusbī: Ḳanda lezzet beşiginde şād uyursun.

اگر زین سرو ناز آزاد خسبی Eger z'īn serv-i nāz āzād ḥusbī: Eger bu serv-i nāzdan fāriḡ uyuyasın. Ya'nī nerde rāḥat uyursun eger beni ḳucup yatmazsan.

یکی در زلف مشکین حلقه افکند Yekī der-zūlf-i müşgīn ḥalḳa efkend: Ḳırnaḳların biri müşgīn zūlfine ḥalḳa bıraḳdı.

که هستم بی سر و پا حلقه مانند Ki hestem bī-ser ü pā ḥalḳa-mānend: Ki ḥalḳa gibi başsız ve ayaksızım. Ya'nī 'aşḳıñ āşūftesiyim.

Be-rūy-ı men derī ez-vaşl бүг'şāy: Benim yüzime vaşldan bir ḳapu aç.

Me-kün çün ḥalḳaem bīrūn der cāy: Ḳalḳa gibi ḳapu taşrasında baña yir itme. Ya'nī vaşlından beni me'yūs itme.

Yekī ber-dāşt dest-i nāzenīnrā: Biri nāzenīn elini yukarı ḳaldırdı.

Be-bālā zed zi-sā'id āstīnrā: Bileginden yengini yukarı urdı.

Ki def'-i çeşm-i bedrā z'īn şemā'il: Ki yaramaz gözi def' için bu şekil ve şemā'ilden.

Be-gerden dest-i men bādet ḥamā'il: Benim elim seniñ boynuña ḥamā'il olsun. Ya'nī baña izin vir ḥamā'il gibi ḳollarımı gerdeniñe şalup seni der-āgūş eyleyem. Sen benden lezzet-yāb olasın ben senden (E 133b) kām-yāb olam, şafā-yı rūḥānī bulam.

Yekī gird-i miyān mūrā kemer kerd: Ḳırnaḳların biri saçını bilinin çevresine kemer itdi.

زموی آرایش موی دگر کرد Zi-mūy ārāyiş-i mūy-ı diger ķerd: Saçı kılından ğayrı kıla zīnet itdi,⁹³⁶ ya‘nī kıl gibi beline zīnet itdi.

کمر کن دست یعنی در میانم Kemer kūn dest ya‘nī der-miyānem: Bu bezekden o kırnaķ ķaşd ider kemer it eliñi bilime. Ya‘nī beni ķuc.

که بر لب آمد از دست تو جانم Ki ber-leb āmed ez-dest-i tū cānem: Ki seniñ eliñden cānım tutaķ ūzre geldi.

بدین سان هر یکی زان لاله رویان Bedīn sān her yekī z‘ān lāle-rūyān: Bu ūslūbla ol lāle yüzlülerden her biri.

زیوسف وصل رامی بود جویان Zi-Yūsuf vaşl rāmī būd cūyān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan vaşlı taleb idici idiler.

ولی بود او بخوبی تازه باغی Velī būd ū be-ħübī tāze bāġī: Velīkin o Yūsuf ‘aleyhi’s-selām güzellikde bir tāze bāġ idi.

وزان مشت گیاه او را فراغی V‘ez-ān müşt-i ġiyāh ūrā ferāġī: Ol bir avuç topraķdan aña fāriġ olmaķ var idi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ħüsnde tāze bāġ ve anlar aña nisbet bir avuç ot gibi idiler, aniñçün ‘indinde i‘tibārsız idiler.

بلی بودند یکسر مکر و دستان Belī būdend yek-ser mekr ū destān: Belī öyledir, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ anlardan ferāġati yerindedir. Zīrā anlar bir uğurdan mekr ve ħīle idiler.

بصورت بت بمعنی بت پرستان Be-şūret büt be-ma‘nī büt-perestān: Şūretde büt, ma‘nāda büte tapıcı idiler. Ya‘nī egerçi ħüsn-i zāhirleri var idi, velīkin büt-perest kāfir idiler.

دل یوسف جز این معنی نمی خواست Dil-i Yūsuf cüz īn ma‘nī nemī-ħ‘āst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli bundan ğayrı istemez idi.

که گردد راهشان در بندگی راست Ki gerded rāheşān der-bendegī rāst: Ki anlarıñ yolu ķulluķda toġrı ola. Ya‘nī isterdi kim şirki terk idüp Haķ-perest olalar.

بدیشان هر چه گفت از راه دین گفت Bedīşān her ķi ġüft ez-rāh-ı dīn ġüft: (S 93b) Anlara her ne didi ise dīn yolından didi.

پی نفی شك اسرار یقین گفت Pey-i nefy-i şek esrār-ı yaķīn ġüft: Bār-ı Ĥudānıñ ulūhiyyet ve vaĥdāniyyetinde⁹³⁷ şekki nefy ecliyçün yaķīn sırlarını didi.

⁹³⁶ kıla zīnet itdi: kılam (S)

⁹³⁷ vaĥdāniyyetinde: vaĥdāniyyetinden (S)

نخستین گفت کای زیبا کنیزان Nūḥustīn güft k'ey zībā kenīzān: (E 134a) Evvelā didi ki: Ey yaraşıklı kırnaklar!

بچشم مردم عالم عزیزان Be-çeşm-i merdüm-i 'ālem 'azīzān: 'Ālem ḥalkınıñ gözinde 'azīzler.

درین عزت ره خواری مپوید Der-īn 'izzet reh-i ḥ'ārī me-pūyīd: Bu dünyā 'izzetinde zelīllik yolına yilmeñüz. Zīrā müşrikler 'inda'llāh cümleden ezeldir.

بجز آیین دینداری مجوید Be-cüz āyīn-i dīn-dārī me-cūyīd: Din-dārlık resminiñ gayrısını istemeñiz.

ازین عالم برون ما را خداست Ez-īn 'ālem birūn mārā Ḥudāyist: Bu 'ālemde taşra bize bir Ḥudā vardır. Ya'nī bu 'ālemi ve bizi yaradıcı mekāndan ve cihetden ve naḳāyışdan münezzeh bir Ḥālīk-ı Lem-yezel vardır.

که ره گم کردگانرا ره نمایست Ki reh güm kerdegānrā reh-nümāyist: Ki yol itürmüşlere yol göstericidir.

گل ما از نم رحمت سرشتست Gil-i mā ez-nem-i raḥmet siriştet: Bizim balçığımızı raḥmet şuyından yoğurmuşdur.

زدانایی درآن گل دانه کشتست Zi-dānāyī der-ān gil dāne kiştet: Bilicilikden ve 'ilmden ol balçıkda dāne ekmiştir. Ya'nī bize 'ilm ve idrāk virmiştir.

که تا آن دانه برخیزد نهالی Ki tā ān dāne ber-ḥīzed nihālī: Ki tā ol dāneden bir fidān zāhir ola. Ya'nī 'ilm ve idrāk sebebiyle 'ibādāt ve ṭā'āt zuhūra gele.

درین بستان سرا یابد کمالی Der-īn bostānsērā yābed kemālī: Bu bostānsērāda, ya'nī dünyāda bir kemāl bula ve ḥulūşa muḳārin ola.

کشید سوی بلندى سر زیستی Keşīd sūy-ı bülendī ser zi-pestī: Alçaqlıktan yücelik cānibine baş çeke.

دهد بر میوه یزدان پرستی Dihed ber-mīve-i Yezdān-perestī: Ḥudāya ṭapucılık meyvesini vire. Ya'nī Bār-ı Ḥudā bize 'aql ve idrāk virdi ki varlığını ve birliğini bilüp ancak 'ibādeti kendüye idelim.

پرستش جز خدایی را روا نیست Perestīş cüz Ḥudāyīrā revā nīst: Ḥudāy te'ālānıñ gayrına ṭapınış cā'iz degildir.

که غیر از او پرستش را سزا نیست Ki ḡayr ez-ū perestīşrā sezā nīst: Ki andan ḡayrı, ṭapınışa lāyık degildir.

بیا تا بعد از این اورا پرستیم Biyā tā ba'd ez-īn ūrā perestīm: Gel tā bundan soñra aña ṭapalım.

Ki bī-ū her kücā hestīm pestīm: Ki o Ḥudāy te‘ālāsız her ẓānda ki varuz, alçağuz. Ya‘nī ‘ibādeti aña itmedikten şoñra zelīl ve ḥaḳīriz.

Be-secde bāyed ūrā ser nihāden: Secde ile ol ẓāt-ı ecell ü a‘lāya baş ẓomaḳ gerek.

Ki ser dādet berāy-ı secde dāden: (E 134b) Ki saña baş virdi, aña secde virmekden ötürī. Ba‘zı nüshada ki ser dādet yerine *ki dāned ser vāḳi*‘ olmuş. Ya‘nī ki bile baş secde virmekden ötüridir.

Çirā dānā nihed pīş-i kesī ser: Niçün ‘ālim olan kimesne bir kimesneniñ öñinde baş ẓor.

Ki pā vü ser büved pīşēş berāber: Ki baş ve ayaḳ öñinde berāber ola. Ya‘nī cāmīd olup idrāki olmadığından baş nedir ve ayaḳ nedir bilmeye.

Be-dest-i ḥod büt-i sengīn tirāşed: Kendü eliyle taşdan olan bütī yonar.

Zi-mihr-i ū dil-i ġamgīn ḥırāşed: Aña muḥabbetden ġam ile ẓolu göñlini ẓazır. *Ġamgīn* lafzınıñ aşlı ġamāgīndir, ya‘nī ġam ile ẓolu, taḥfifen hemze ḥazf olmuşdur.

Büved ma‘lūm k’ez-sengī çī ḥīzed: Ma‘lūm olur ki bir taşdan ne ẓalkar?

Zi-ma‘būdīş cüz nengī çī ḥīzed: (S 94a) Ol taşñ ma‘būdluğundan ‘ārdan ġayrı ne ẓalkar ve ne ḥāşıl olur?

Çü Yūsuf z’evvel-i şeb tā seḥergāḥ: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gice evvelinden seḥer vāḳtine dek.

Be-va‘z ān ġāfilānrā sāḥt āgāḥ: Va‘z ile ol ġāfilleri vāḳıf itdi.

Heme leb der-şenā-yı ū ġüşādend: Dükeli ẓutağı aña şenāda açdılar.

Ser-i ṭā‘at be-pāy-ı ū nihādend: Ṭā‘at başını anıñ ayağına ẓodılar ve bi’l-cümle aña münḳād oldılar.

Yek-ā-yekrā şehādet kerd telḳīn: Bīrer bīrer şehādet telḳīn itdi.

Dehān-ı cümle şud z’ān şehd-i şīrīn: Cümleñiñ ağızı ol baldan⁹³⁸ ṭatlu oldı.

⁹³⁸ baldan: - (E)

خوشا شهدی که هر کز وی يك انگشت Hoşā şehdī ki her k'ez-vey yek engüşt: Mübālağa ile hoş bir bal ki her kimse ki andan bir barmağ.

بدست آرد بهر تلخی کند پشت Be-dest āred be-her telhī küned püşt: Ele getüre her acılık arka ider. Ya'nī ol bir loğma bal ile cümle küfr ve dālāl acılığı mündefī' olur.

نگردد کور دیو بی سعادت Ne-gerded kūr dīv-i bī-sa'ādet: Sa'ādetsiz şeytān kör olmaz.

بجز از زخم انگشت شهادت Be-cüz ez-zaḥm-ı engüşt-i şehādet: Şehādet barmağı yarısından gayrıyla, (E 135a) ya'nī ancak şehādet barmağı yarasıyla kör olur, anıñ dīde-i nā-pākına ol bir nīze-i zehrñākdir.

رهید از چشم زخمش آن خردمند Rehīd ez-çeşm-i zaḥmeş ān ḥıredmend: Şeytānıñ gözi zaḥmından kurtuldu ol 'āqıl.

کز انگشت شهادت چشم او کند K'ez-engüşt-i şehādet çeşm-i ū kend: Ki şehādet barmağından anıñ gözini kazdı. Ya'nī kim ki tevḥīdde iḥlāş itdi anıñ şerrinden ḥalāş buldı.

زلیخا جست وقت بامدادان Zelīḥā cüst vaqt-i bāmdādān: Zelīḥā şabāḥ vaḳti istedi.

بیوسف راه خرم طبع شادان Be-Yūsuf rāh-ı ḥurrem ṭab'-ı şādān: Yūsuf 'aleyhi's-selāma ḥurrem yolını ṭab'-ı şādān olarak.

گروهی دید گردا گرد یوسف Gürūhī dīd gird-ā-gird-i Yūsuf: Yūsuf 'aleyhi's-selāmiñ çeşm-i selāmında bir bölük gördi.

پی تعلیم دین شاگرد یوسف Pey-i ta'līm-i dīn şāgird-i Yūsuf: Dīn ta'līmi eccliyçün Yūsuf 'aleyhi's-selāma şāgird. Ya'nī bir bölük kırnağ aña şāgird olmuşlar.

بتان بیشکسته و بگسسته زنار Bütān biş'keste vū büg'siste zunnār: Bütleri kırmışlar ve zunnārı üzümüşler.

ز سبحة یافته سر رشته کار Zi-secde yāfte ser-rişte-i kār: Secdeden nihāyet-i kār ve ser-encām-ı ḥayr bulmuşlar. *Ser-rişte* iplik ucu demekdir ammā işṭilāḥda nihāyet-i kārdañ 'ibāretidir.

زبان گویا بتوحید خداوند Zebān gūyā be-tevḥīd-i Ḥudāvend: Dilleri Ḥudāy te'ālānıñ tevḥīdini diyici.

میان با عقد خدمت تازه پیوند Miyān bā-'ıqd-ı ḥizmet tāze peyvend: Billeri ḥizmet düğümüne tāze bağılu. Ya'nī Ḥudāy te'ālānıñ ḥizmetine bil bağlamışlar.

بیوسف گفت کای از فرق تا پای Be-Yūsuf güft k'ey ez-farḳ tā pāy: Yūsuf 'aleyhi's-selāma didi ki: Ey başdan ayağa dek!

دلآشوب و دلآرام و دلآرای Dil-āşūb u dil-ārām u dil-ārāy: Göñli fitnelendirici ve göñli rāḥatlandırıcı ve göñli bezeyici. Ya'nī 'āşıkına dürlü dürlü ḥāletler virici.

امروز Be-ruḥ sīmā-yī dīger dārī imrūz: Ruḥda bir ġayrī ‘alāmet tūtar-sin bugūn. Ya‘nī bugūn yūziñde başqa bir ḥūsn var.

امروز Cemāl ez-cāy-ı dīger dārī imrūz: Ġayrī yerden cemāl tūtar-sin bugūn. Ya‘nī bu ḥūsnī başqa yerden (E 135b) aḥz itmīšsin.

افزود Çi kerdī šeb ki ez-vey ḥūsnē efzūd: Gice (S 94b) ne itdiñ ki andan seniñ ḥūsnūñ artdı?

در دیگر ز خوبی بر تو بگشود Der-i dīger zi-ḥūbī ber-tū būg’šūd: Bir ġayrī kapu güzellikden seniñ üzerine açıldı.

چه خوردی دوش کین زیبایی داد Çi ḥordī dūş k’īn zībāyiyet dād: Ne yidiñ dūn gice ki bu yaraşıklığı saña virdi?

زخوبان جهان بالایی داد Zi-ḥūbān-ı cihān bālāyiyet dād: Cihān güzellerinden saña yücelik virdi.

همانا صحبت این نازنینان Hemānā šoḥbet-i īn nāzenīnān: Beñzer ki bu nāzenīn kırnaqların šoḥbeti.

سمن رخسارگان سیمین جبینان Semen-ruḥsāregān sīmīn-cebīnān: Semen yañaqlılar gümüş alınılar. Ba‘zı nüshada cebīnān yerine sūrīnān vāki‘ olmuş, ya‘nī şağrıları gümüş. Ammā bu lafzın çendān münāsebeti yokdur.

ترا حسن و جمال دیگر آورد Tūrā ḥūsn ü cemāl-i dīger āverd: Saña ġayrī ḥūsn ü cemāl getürdi.

جمالت را کمالی دیگر آورد Cemāletrā kemālī dīger āverd: Seniñ cemālīñe ġayrī kemāl getürdi. Ya‘nī anlara muḳārenetden ḥūsnūñ ziyāde oldı.

بلی میوه زمیوه رنگ گیرد Belī mīve zi-mīve reng gīred: Belī, öyledir, ya‘nī anlarıñ šoḥbetinden ḥūsn ü cemālīñ kemāl buldıġı vāki‘dir. Zīrā meyve meyveden renk tutar.

زخوبان خوبرو خوبی پذیرد Zi-ḥūbān ḥūb-rū ḥūbī pezīred: Güzellerden güzel yüzli güzellik kabūl ider.

بسی زین نکته با آن غنچه لب گفت Besī z’īn nūkte bā-ān ġonce-leb güft: Zelīḥā ol ṭomurcuḳ tūtaqlı Yūsufa bu nükteden çok didi.

ولی هیچ او ازین گفتار نشکفت Velī hīç ū ez-īn güftār neş’küft: Velīkin o hīç bu keleciden açılmadı ve bu sözlerden feraḥlanup Zelīḥāya iltifāt itmedi.

دهانرا از تکلم تنگ میداشت Dehānrā ez-tekellūm teng mī-dāšt: Ağzını tekellūmden ṭar tūtdı. Ya‘nī nesne söylemedi.

دو رخ را از حیا گلرنگ میداشت Dü ruhrā ez-ḥayā gül-reng mī-dāšt: İki yañağını ḥayādan gül renkli ṭutdı. Ya‘nī utanup ruḥsārı kıbkızıl oldu.

سر از شرمندگی بالا نمی‌کرد Ser ez-şermendegī bālā nemī-kerd: Ḥayā idicilikden başını yuḡaru itmedi.

نظر الا به پشت پا نمی‌کرد Naẓar illā be-püšt-i pā nemī-kerd: Mısrā‘da taḡdīm ve te‘ḥīr var *naẓar nemī-kerd illā be-püšt-i pāy* dımeḡdir. Ya‘nī (E 136a) baḡmazdı illā ayaḡı arḡasına.

زلیخا چون بدید آن سرکشیدن Zelīḡā çün bi-dīd ān ser keşīden: Zelīḡā çünki ol baş çekiciligi ve i‘rāzı gördi.

بچشم مرحمت سویش ندیدن Be-çeşm-i merḡamet sūyeş ne-dīden: Merḡamet göziyle anıñ cānibine baḡmamaḡı gördi.

زحسرت آتشی در جانش افروخت Zi-ḡasret āteşī der-cāneş efrūht: Ḥasretten bir āteş cānında yalıñlandı.

به داغ نا امیدى سینه‌اش سوخت Be-dāḡ-ı nā-ümīdī sīneeş sūht: Maḡrūmluḡ dāḡıyla sīnesini yaḡdı.

بنا کامى وداع جان خود کرد Be-nā-kāmī vedā‘-ı cān-ı ḡod kerd: Murādsızlık ile, ya‘nī bi‘z-zarūr kendü cānına vedā‘ itdi.

رخ اندر کلبه احزان خود کرد Ruḡ ender-külbe-i aḡzān-ı ḡod kerd: Yüzini kendüniñ aḡzān ḡücresine itdi. Ya‘nī ḡüzünlerden ve ḡuşşalardan ‘ibāret olan ḡalvetḡānesine gitdi.

تضرع نمودن زلیخا پیش دایه Tazarru‘ nümūden-i Zelīḡā pīş-i dāye: Zelīḡā dāye öñinde tazarru‘ göstermek beyānındadır. Ve التماس حيلة که سبب موصلت يوسف عليه السلام کرد. Ve iltimās-ı ḡīle ki sebeb-i muvāsalat-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kerd: Ve ḡīle ṭaleb itmek ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muvāşalatına sebeb ola.

چو با آن کشته سودای يوسف Çü bā-ān küşte-i sevdā-yı Yūsuf: Çünki ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ sevdāsıniñ depelenmişine, ya‘nī Zelīḡāya.

ز حد بگذشت استغناى يوسف Zi-ḡad bḡḡzeşt istiḡnā-yı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ istiḡnāsı ḡadden geḡdı.

شبی در کنج خلوت دایه را خواند Şebī der-künc-i ḡalvet dāyerā ḡānd: Bir gice ḡalvet köşesine (S 95a) dāyeyi okıdı.

بصد مهرش به پیش خویش بنشاند Be-şad mihreş be-pīş-i ḥīṣ bün'şānd: Yüz muhabbet ile kendü öñine dikdi ve oturtdı.⁹³⁹

بدو گفت ای توان بخش تن من Bedū güft ey tüvān-baḥş-ı ten-i men: Aña didi: Ey benim tenime kuvvet bağışlayıcı!

چراغ افروز چشم روشن من Çerāğ-efrūz-ı çeşm-i rüşen-i men: Benim aydın gözimiñ çerāğını ve ışığını arturucı.

گر از جان دم زنم پرورده تست Ger ez-cān dem zenem perverde-i tüst: Eger cāndan nefes uram seniñ beslenmişîndir.

ور از تن شیر رحمت خورده تست V'er ez-ten şîr-i rahmet-ḥorde-i tüst: Ve eger tenden nefes uram seniñ rahmet südini emmişîndir. Hâşılı cānım ve tenim seniñ terbiyeñle bu kıvāmı bulmuşdur.

ز مهر تو که از مادر ندیدم Zi-mihr-i tü ki ez-māder ne-dīdem: (E 136b) Seniñ muhabbetiñden ki anamdan görmedim.

بدین پایه که می بینی رسیدم Bedīn pāye ki mī-bīnī resīdem: Bu mertebeye ki görürsün irişdim.

چه باشد کز طریق مهربانی Çi bāşed k'ez-ṭarīḳ-ı mihrbānī: Ne olur ki muhabbet idicilik ṭarīḳından?!

بمنزگاه مقصودم رسانی Be-menzilgāh-ı maḳşūdem resānī: Maḳşūdum menzilgāhına irişdiresin.

ز هجران تا یکی رنجور باشم Zi-hicrān tā be-key rencūr bāšem: Ayruluḳdan ne vakte dek ḥaste olam?!

وزان جان جهان مهجور باشم V'ez-ān cān-ı cihān meḥcūr bāšem: Ve ol cihānıñ, ya'nī 'ālem ḥalkınıñ cānından metrūk olam.

چو زینسان یار بیگانست با من Çü z'īn sān yār bīgānest bā-men: Çünkü bu üslūbdan yār baña bīgānedir.

چه حاصل زانکه همخانست با من Çi ḥāşıl z'ān ki hem-ḥānest bā-men: Ne ḥāşıl andan ki benimle hem-ḥānedir. Ya'nī çünkü baña rām degil bir ḥānede ārāmdan ne ḥāşıl?!

هر آن معشوق کز عاشق نفورست Her ān ma'şūḳ k'ez-'āşīḳ nufūrest: Her ol ma'şūḳ ki 'āşīḳdan nefret idicidir.

⁹³⁹ oturtdı: oturdu (S)

Be-şūret gerçi nezdīkest dūrest: Şūretde egerçi yakındır ammā ma'nāda ırakdır. Zīrā gōñli baña münkād degildir.

Çi peyvendī ne-bāşed cān u dilrā: Çünki bir ulaşıq olmaya cān u gōñüle. Ya'nī çünki 'āşık ve ma'sūkuñ cān u gōñli birbirine merbūt olmaya.

Çi hīzed ez-mülākāt āb u gilrā: Ne hāşıl olur āb u gile? Ya'nī balçıkdan yaradılmış gövdeye mülākātadan.

Cevābeş dād dāye k'ey perī-zād: Dāye ana didi ki: Ey perī-zāde!

Ki n'āyed bā-tū ez-ḥūr u perī yād: Ki gelmez seniñle ḥūr ve perīden ḥāṭıra. Ya'nī seni gören anları añmaz.

Cemāl-i dil-rübā dādet Ḥudāvend: Gōñül kapıcı cemāl virdi Ḥudāy te'ālā saña.

Ki bür'bāyed dil ü dīn ez-ḥiredmend: Ki 'aқılludan gōñül ve dīn kapa. Ya'nī saña 'āşık olan kimesneniñ 'aқlını ve dīnini gidere.

Eger naққāş-ı Çīn ez-ārzūyet: Eger Çīn memleketiniñ naққāşı seniñ ārzūñdan.

Keşed der-bütke de naқşī zi-rūyet: Kelīsāda seniñ yüzüñden bir naқş çeke. Ya'nī seniñ şūretiñi taşvīr ide.

Bütān yek-ser be-būyet zinde gerdend: (E 137a) Bütler bir⁹⁴⁰ uğurdan seniñ kōkuñla diri olurlar.

Ruḥet bīnend ez-cān bende gerdend: Seniñ yañağıñ görürler, cāndan kıl olurlar.

Be-kūh er ruḥ nümāyī āşıkārā: Tağa eger āşıkāre yüz gösteresin.

Nihī 'aşq-ı nihān der-seng-i ḥārā: (S 95b) Kara ve katı taşta gizli 'aşq kōrsun. Ya'nī kara ve berk taş, yüzüñi görse 'āşık olur.

Bi-ḥırrāmī be-bāğ ez-'işvekārī: Nāz ve şīve idicilikden çünki bāğda şalınasın.

Dıraḥt-ı ḥuşkrā der-cünbiş ārī: Qırı ağacı ḥarekete getüresin.

Ya'nī seniñ 'aşkıñ anlara daḥı te'sīr ider.

Be-şahrā āhuvānet ger bi-bīnend: Şahrāda ceyrānlar eger seni göreler.

⁹⁴⁰ bütler bir: - (S)

Be-müjgān ez-rehet hāṣāk cīnend: Kirpikleriyle seniñ yolundan çörçöp devşirirler.

Çü efsün h'ānī ez-la'1-i şeker-hā: Çünki efsün okuyasın şeker çiyneyici tutağından.

Resed murg ez-hevā māhī zi-deryā: Kuş hevādan balık deryādan irüşür. Ya'nī anlar seniñ 'indiñe gelürler.

Bedīn hūbī cūnīn der-mānde cūnī: Bu güzellik ile buncılayın 'āciz niçünsün?

Çirā çendīn keşī āhir zebūnī: Āhir niçün yokdur bu kadar zebūnluk çekersin?

Zi-gamze nāvek ez-ebrū kemān kūn: Gamzeñden ok kaşından yay eyle.

Şikār-1 ān nigār-1 dil-sitān kūn: O gönül alıcı maḥbūbı şikār eyle.

Bi-tāb ez-zūlf-i ḥam-der-ḥam kemendī: Büklüm büklüm içinde olan zūlfüñden bir kemend бүk.

Be-pāyeş nih be-bezm-i vaşl-bendī: Anıñ ayağına koy vaşl bağlayıcılık meclisinde. Ya'nī zūlfüñe zīnet vir tā ki gönli bend olup saña rām ola.

Ruḥet būn'mā ruḥeşrā sūy-1 ḥod kūn: Yüzüñi göster anıñ yüzini seniñ cānibiñe eyle. Ya'nī yüzüñi aña göster ki görüp saña meyl ide.

Be-hem-rāzīş hem-zānū-y1 ḥod kūn: Anı sırdaşlıqla kendüñe dizdaş eyle. Ya'nī diz-be-diz oturup esrār-1 'aşkı birbiriñize keşf ve beyān idesiz. (E 137b)

Be-reftār āver īn naḥl-1 ruṭab bār: Bu tāze ḥurmā yemişlü naḥl kāmetiñi yürimege getür.

Be-rāh-1 luṭfeş ār ez-luṭf-1 reftār: Laṭīf yürüyişden anı luṭf yolına getür.

Be-leb ez-ḥande şehd-efşāniyī dih: Ḥandeden tutağıña bal saçıcılık vir. Ya'nī tatlu gül.

V'ez-ān şehdeş be-ḥod cūnbāniyī dih: Ve ol baldan Yūsuf 'aleyhi's-selāma kendiñe oynayıcılık vir. Ya'nī şīrīn tebessümüñle anı kendü cānibiñe meyl ve ḥareket itdür.

باز Be-sīmīn gūy-ı ḥod kūn çeşm-i ū bāz: Kendü gümüşli ṭobiña, ya‘nī gümüş ṭob gibi beyāz memeleriñe anıñ gözini açık eyle.

چو چوگان سوی خود سازش سرانداز Çü çevgān sūy-ı ḥod sāzeş ser-endāz: Çevgān gibi kendü cānibiñe anı baş aşağı eyle.

بروی از مشک خال دل گسل نه Be-rūy ez-müşk ḥāl-i dil-güsil nih: Yüzüñe müşkden gönül üzücü beñ⁹⁴¹ koy.

ز شوق خال خود داغش بدل نه Zi-şevk-i ḥāl-i ḥod dāgeş be-dil nih: Kendü ḥālīñ şevkünden anıñ yüregine dāğ koy. Hāşılı her vechle kendüñe zīb ü zīnet vir tā ki ol cānān ‘āşık-ı dil-efkār u bī-ḳarārīñ ola.

زلیخا گفت کای مادر چه گویم Zeliḥā güft k’ey māder çi gūyem: Zeliḥā didi ki: Ey ana ne diyem?

که از یوسف چه می‌آید به رویم Ki ez-Yūsuf çi mī-āyed be-rūyem: Ki Yūsufdan ne gelür yüzime?

نسازد دیده هرگز سوی من باز Ne-sāzed dīde hergiz sūy-ı men bāz: Benim cānibime⁹⁴² aşla gözini açık eylemez.

چه سان جولانگری باوی کنم ساز Çi sān cevländerī bā-vey kūnem sāz: (S 96a) Ne üslūb ile anıñla cevländerlik ve şalınıcılık düzem.

اگر مه کردم از دورم نه بیند Eger meh gerdem ez-dürem ne-bīned: Eger ay olam ırāḳdan beni görmez.

وگر خور بر زمین نورم نه بیند Ve ger ḥūr ber-zemīn nūrem ne-bīned: Ve eger güneş olam yer üzerinde nūrımı görmez.

چو مردم نور دیده گر فزایم Çü merdüm nūr-ı dīde ger fezāyem: Göz bebegi gibi eger gözimiñ⁹⁴³ nūrını arturam.

بچشم تنگ او مشکل در آیم Be-çeşm-i teng-i ū müşkil der-āyem: Anıñ ṭar gözine müşkil gelürüm. Ya‘nī aşlā ‘aynında degilim.

اگر کردی بسوی من نگاهی Eger kerdī be-sūy-ı men nigāhī: Eger benim cānibime bir naẓar ideydi.

⁹⁴¹ beñ: beng (S)

⁹⁴² cānibime: cānıma (E)

⁹⁴³ gözimiñ: nūrınıñ (S)

بحال من فتادی گاه گاهی Be-ḥāl-i men fütādī gāh gāhī: Ba‘zı ba‘zı benim ḥālime düşerdi ve dāğ-ı derūnıma vāqıf (E 138a) olurdu.

غم من در دلش گر جا گرفتی Ġam-ı men der-dileş ger cā giriftī: Benim ġamım eger anıñ göñlinde yer tutaydı.

غم او کی چنین بالا گرفتی Ġam-ı ū key çünīn bālā giriftī: Anıñ ġamı ne zamān buncılayın yüce tutardı derūn ve birūnum alışur idi.

نه تنها آفتم زیبایی اوست Ne tenhā āfetem zībāyī-i ūst: Āfetim yalnız anıñ yaraşıklığı degildir.

بلای من ز ناپروایی اوست Belā-yı men zi-nā-pervāyī-i ūst: Benim belām anıñ beni kayırmamasındandır ve ‘adem-i iltifātındandır.

اگر آن دلربا پروام کردی Eger ān dil-rübā pervām kerdī: Eger ol göñül kapıcı baña meyl ve mübālāt ideydi.

کجا زین گونه نا پروام کردی Kücā z’īn gūne nā-pervām kerdī: Kanda beni bu gūne tākatsiz iderdi. Ya‘nī anıñ baña eger meyl ve hevesi olaydı ben buncılayın zebūn olmazdım.

جوابش داد دیگر بار دایه Cevābeş dād dīger bār dāye: Aña cevāb virdi bir daḥı dāye.

که ای خور از جمالت برده مایه Ki ey hūr ez-cemālet bürde māye: Ki ey ol dil-ber ki güneş seniñ cemālīñden sebeb iletmış ve güzelliğīñ aşlını senden almış.

مرا در خاطر افتاده است کاری Merā der-ḥāṭır ūftādest kārī: Benim ḥāṭırıma bir ‘amel düşmüşdür.

کزان کارم تو را خیزد قراری K’ez-ān kārem türā ḥīzed qarārī: Ki ol ‘amelden saña bir qarār kalkar ve zāhir olur.

ولی وقتی میسر گردد این کار Velī vaqtī müyesser gerded īn kār: Velīkin bir vaḳit müyesser olur bu ‘amel.

که سیم آری باشتر زر به خروار Ki sīm ārī be-üştür zer be-ḥarvār: Ki gümüş getüresin deve ile ve altun getüresin yük ile. Ya‘nī yükler ile altun gümüş şarf idesin.

بسازم چون ارم دلکش بنایی Bi-sāzem çün İrem dil-keş bināyī: İrem bāğı gibi göñül cezb idici bir binā düzem.

بگویم تا در او صورت گشایی Bi-güyem tā der-ū şüret-güşāyī: Diyem, ya‘nī emr idem tā anda şüret açıcı bir ūstād-ı kāmīl ve naḳḳāş-ı māhir.

به موضع موضع از طبع هنر کوش Be-mevzi‘ mevzi‘ ez-ṭab‘-ı hūner-kūş: Yer-be-yer hūnere çalışıcı ṭab‘ından.

کشد شکل تو با یوسف هم آغوش Keşed şekl-i tü bā-Yūsuf hem-āgūş: Seniñ şekliñ Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ile kucaşmış çeke.

چو یوسف یکزمان در وی نشیند Çü Yūsuf yek zamān der-vey nişined: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bir zamān anda otura.

در آغوش خودت هر جا ببیند Der-āgūş-ı ħodet her cā bi-bīned: Her mevzi‘de kendüyi saña kucaşmış göre.

بجنب در دلش مهر جمالت Bi-cünbed der-dileş mihr-i cemālet: Anıñ göñlinde seniñ (E 138b) cemāliñ muḥabbeti ḥareket ider.

شود از جان طلبکار وصال Şeved ez-cān ṭalebkār-ı vişālet: Cāndan seniñ vişāliñe ṭalebkār olur.

زهر سو چون بجنب مهربانی Zi-her sū çün bi-cünbed mihrbānī: Her cānibden muḥabbet idicilik çünki deprene.

برآید کارها زآسان که دانی Ber-āyed kārḥā z’ān sān ki dānī: İşler ḥuşūle gele ol üslūbdan ki bilürsün.

چو بشنید این حکایت را ز دایه Çü biş’nīd īn ḥikāyetrā zi-dāye: Zelīḥā çünki bu ḥikāyeti dāyeden iştīdi.

بهر چه از زر و سیمش بود مایه Be-her çi ez-zer ü sīmş būd māye: Altundan ve gümüşden her (S 96b) ne māyesi ki var idi.

بر آن دست تصرف داد Anıñ Ber-ān dest-i taşarruf dād ūrā: Anıñ üzerine taşarruf elini virdi dāyeye.

بدان سرمایه کرد آباد Bedān sermāye kerd ābād ūrā: Ol sermāye ile anı ma‘mūr itdi.

عمارَت کردن دایه خانه که در وی تصویر جمال یوسف علیه السلام و زلیخا کنند ‘İmāret kerdēn-i dāye ḥāne ki der-vey taşvīr-i cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve Zelīḥā künend: Dāye ḥāne ‘imāret itmek beyānındadır ki anda Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve Zelīḥānıñ cemālını taşvīr ideler.

چنین گویند معماران این کاخ Çünīn gūyend mi‘mārān-ı īn kāḥ: Bu köşküñ⁹⁴⁴ mi‘mārları ve bu kışşanıñ rāvīleri buncılayın dirler.

که چون شد بر زلیخا دایه کستاخ Ki çün şūd ber-‘Zelīḥā dāye küstāḥ: Çünki Zelīḥā üzerine dāye bī-tekellūf oldı.

⁹⁴⁴ bu köşküñ: - (S)

هنرکیش Be-dest āverd ūstād-ı hūner-kīš: Hūner mezhebli ūstād ele getürdi. Ya‘nī bir naqqāş-ı māhir buldı.

بهر انگشت اورا صد هنر بیش Be-her engūşt ūrā şad hūner bīş: Anıñ her barmağına yüz hūner belki dahı ziyāde var idi.

برسم هندسی کار آزمایی Be-resm-i hendesī kār-āzmāyī: ‘Ulemā-yı hendese kânūnı ūzre iş şınayıcı idi.

قوانین رصد را رهنمایی Kavānīn-i raşadrā reh-nümāyī: ‘İlm-i rasad kânūnlarına yol gösterici idi.

ز تشکیلهش مجسطی سخت آسان Zi-teşkīleş Mecestī saht āsān: Anıñ teşkīlinden Mecestī-nām kitāb katı geñez idi. Ya‘nī anıñ nuqūş-ı ‘acībesine nisbet Mecestī-nām kitābda olan eşkāl pek āsān idi.⁹⁴⁵

ز تشکیک وی اقلیدیس هراسان Zi-teşkīk-i vey Öklīdīs herāsān: Anıñ teşkikiñden Öklīdīs-nām hekīm kōrkak idi. *Mecestī* hendeseden bir kitābdır ki anı Öklīdīs taşnīf itmişdir. Anıñ eşkāl ve (E 139a) ma‘ānīsini ancak yine kendü gibi bir ūstād-ı hāzık idrāk idebilür.

چو از پرگار بودی خالیش مشت Çü ez-pergār būdī hāliyeş müşt: Çünki ol ūstādın yumruğı pergārdan hālī olurdı.

نمودی کار پرگار از دو انگشت Nümūdī kār-ı pergār ez-dü engūşt: Pergār ‘amelini iki barmağından gösterirdi. *Pergār* ma‘rūf āletdir ki ‘avām taḥrīf idüp pergel dirler.

چو بهر خط ز طبعش سر زدی خواست Çü behr-i ḥaṭ zi-ṭab‘eş ser zedī ḥ‘āst: Çünki ḥaṭ ecliyçün anıñ ṭab‘ından baş urucılık kalkaydı. Ya‘nī bir ḥaṭ çekmek isteyeydi.

بر او آن کار بی‌مسطر شدی راست Ber-ū ān kār bī-mıştār şüdī rāst: Anıñ ūzerine ol ‘amel mıstarsız ṭoğrı olurdı. Hāşılı ol ūstād-ı hāzıkın pergele ve mıstara ḥāceti yok idi.

بجستی بر شدی بر طاق اطلس Bi-cüstī ber-şüdī ber-tāḳ-ı Aṭlas: Ol ūstād şıçrardı felek-i Aṭlas ūzerine giderdi.

بر ایوان زحل بستی مقرنس Ber-eyvān-ı Zūḥal bestī muḳarnas: Zūḥal eyvānı ūzerinde münakkaş çardak bağlardı. *Felek-i Aṭlas* tokuzuncı felekdir ki lisān-ı şer‘de aña ‘Arş-ı ‘Azīm dirler. Felek-i Zūḥal yedinci gökdür ki anıñ ūsti felek-i Şevābitdir. Seb‘a-i seyyāreden mā‘adā yıldızlar cümlesi anda olmağla bir münakkaş çardak gibidir. Hāşılı ol ūstād naqqāş bir mertebede māhir idi ki eflāk rif‘atli, encüm zīnetli, bedī‘ şan‘atli eyvānların īcād u ihtirā‘ına ‘azīm ḳudretli idi.

⁹⁴⁵ ya‘nī anıñ nuqūş-ı ‘acībesine nisbet Mecestī-nām kitābda olan eşkāl pek āsān idi: - (S)

آهنگ چو سوی تیشه کردی دستش آهنگ Çü sūy-ı tīşe kerdī desteş āheng: Çünki ol üstādın eli keser cānibine kaşdı ideydi. Ya‘nī eline keser alaydı.

خشت خام گشتی نرم تر سنگ Zi-ḥışt-ı ḥām geştī nermtter seng: Taş ḥam kerpiçten yumuşakrek olurdu. Ya‘nī kemāl-i ḥazākatından taş kerpiç gibi yonardı.

بطراحی چو فکر آغاز کردی Be-ṭerrāḥī çü fikr āgāz kerdī: (S 97a) Ṭerrāḥlīga çünki şürū‘ ider idi.

هزاران طرح زیبا ساز کردی Hezārān ṭarḥ-ı zībā sāz kerdī: Niçe bing yaraşıklı ṭarḥ düzer ve koşar idi. *Tarḥ* lügatde bināyı ziyāde uzun itmege dirler ammā bunda murād bedī‘ ve muḥtera‘ olan (E 139b) naqışlardır.

عمارات جهان بی سر و بن ‘İmārāt-ı cihān-ı bī-ser ü bün: Başsız ve pâyānsız olan cihān ‘imāretlerini.

نمودی جمله دریک روی ناخن Nümūdī cümle der-yek rūy-ı nāḥun: Cümle bir tırnağı yüzinde gösterir idi. Murād kemāl-i ḥazākatına imādır.

بنقش آفرینش چون زدی رای Be-naqş-ı āferīneş çün zedī rāy: Yaradılmış olan naqşa, ya‘nī ṭavḵ-ı beşerden ḥāric zībā ve ra‘nā naqşlar itmege çünki re‘y ve fikir ururdu.

شودی از خامه لوح هستی آرای Şüdü ez-ḥāme levḥ-i hestī-ārāy: Kaleminden varlık levhini bezeyici olurdu. Ya‘nī zībā şüretler zuhūra getürürdi.

بتصویر آنچه بر کلکش گذشتی Be-taşvīr ānçi ber-kilkeş güzeştī: Taşvīr ile ol nesne ki kalemi üzerine geçerdi. Ya‘nī ol şüret ki anı zī-rūḥ kalbinde naqş iderdi.

ز رشح آن روانی زنده گشتی Zi-reşḥ-i ū revānī zinde geştī: Ol kalem şızıntısından bir cān diri olurdu. Ya‘nī ol üstād naqş itdigi şüreti bir kālība ifrāğ iderdi ki gören kimesne anı diri zann ider idi.

بسنگ ار صورت مرغی کشیدی Be-seng er şüret-i murğī keşīdī: Eger taşā bir kuş şüreti çekeydi.

سبك سنگ گران از جا پریدی Sebük seng-i girān ez-cā perīdī: Fi‘l-ḥāl ol ağır taş yerinden uçardı. Ya‘nī uçar kuş gibi görünürdi.

بحکم دایه زرین دست استا د Be-ḥūkm-i dāye zerrīn-dest üstād: Dāye hükmiyle altun elli üstād.

زر اندوده سرایی کرد بنیاد Zer-endūde serāyī kerd būnyād: Altuna kablı bir sarāy būnyād itdi.

صفای صفهایش صبح اقبال Şafā-yı şuffehāyeş şubḥ-ı iqbāl: Ol sarāyın şuffalarının şafası şabāḥ devletlü idi.

فضای خانهایش گنج آمل Fezā-yı ḥānehāyeş genc-i āmāl: Anıñ ḥāneleriniñ fezāsı maḳşūdlar ḥazīnesi idi. *Fezā* ev ortasında veyā ḥāricinde olan vāsi‘ yer ma‘nāsınadır.

ممهده فرش مرمر در مرهاس Mümeħhed ferş-i mermer der-memerhāş: Mermer döşek döşenmiş idi anıñ⁹⁴⁶ geçidlerinde.

موصل زآبنوس وعاج درهاس Muvaşşal z‘ābnūs u ‘āc derhāş: Kapuları ābnūsdan ve fıl kemiginden bend olunmuş idi.

در اندرهم در آنجا هفت خانه Der-ender hem der-āncā heft ḥāne: Ol yerde birbiri içinde yedi (E 140a) ḥāne var idi.

چو هفت اورنگ بیمثل زمانه Çü heft evreng bī-mişl-i zamāne: Yedi taht, ya‘nī yedi kat gökler gibi zamānede mişli yok idi.

مرتبه هر يك از لون دگر سنگ Müretteb her yek ez-levn-i diger seng: Ol yedi ḥāneniñ her biri bir levn taşdan tertīb olunmuş idi.

صقالت دیده و صافی و خوشرنگ Şaḳālet-dīde vü şāfī vü ḥoş-reng: Şaḳālet görmüş, ya‘nī āyīne gibi muşayḳal ve şāfī ve ḥoş-reng idi.

بهفتم خانه همچون چرخ هفتم Be-heftüm ḥāne hemçün çarḥ-ı heftüm: Yedinci ḥāne yedinci gök gibi idi.

که هر نقشی و رنگی بود ازو گم Ki her naḳşī vü rengī būd ez-ū güm: Ki her bir naḳş ve her bir renk andan nā-bedīd idi. Ya‘nī anda olan naḳışlar ‘indinde eflākıñ naḳşı ‘adem meşābesinde idi.

مرصع چل ستون از زر برافراخت Muraşşa‘ çil sūtün ez-zer ber-efrāht: Altundan cevāhirle müzeyyen kırk direk yüceltdi.

ز وحش و طیر زیبا شکلها ساخت Zi-vaḥş u tayr zībā şeklhā sāht: Berrī cānverden ve kuşdan yaraşıklı eşkāl ve şüretler düzdi.

بپای هر ستونی ساخت از زر Be-pāy-ı her sūtünī sāht ez-zer: Altundan (S 97b) her bir diregin altında düzdi.

غزالی ناف او پر مشگ اذفر Ġazālī nāf-ı ū pür-müşk-i ezfer: Bir ceyrān yavrisı anıñ göbegi müşk-i ezfer ile tolu. *Ezfer* rāyiḥalu, beyyinü‘r-rāyiha ma‘nāsına, aşılarda zāl-ı şehḥaz iledir, soñra zā-yı hevvez ile isti‘māl itdiler.

ز طاوسهان زرین صحن او پر Zi-ṭāvūshān-ı zerrīn şahn-ı ū pür: Altunlı ṭāvūs şüretlerinden anıñ şahnı. Ya‘nī ol ḥāneniñ ortası tolu idi.

⁹⁴⁶ anıñ: - (S)

بدم‌های مرصع در تبختر Be-dümhā-yı muraşsa‘ der-tebahtur: Cevāhirle müzeyyen kıyruklar ile şalınmakta idiler.

میان آن درختی سر کشیده Miyān-ı ān dırahtī ser-keşīde: Ol yedinci hāneniñ ortasında bir ağac baş çekmiş idi.

که مثلش چشم نادر بین ندیده Ki mişleş çeşm-i nādir-bīn ne-dīde: Ki anıñ mişlini nādir görücü göz görmemiş idi.

ز سیم خام بودش نازنین ساق Zi-sīm-i hām būdeş nāzenīn sāk: Anıñ nāzenīn baldırı hām gümüşden idi.

ز زر اغصانش از فیروزه اوراق Zi-zer ağşāneş ez-fīrūze evrāk: Budakları altundan yaprakları yaşıl fīrūzeden idi.

بهر شاخش ز صنعت بود طیار Be-her şāheş zi-şan‘at būd tayyār: Anıñ (E 140b) her budağında ol üstādıñ şan‘atından uçucu.

زمرد بال مرغی لعل منقار Zümürrūd-bāl murğī la‘l-minķār: Zümürrūd қanatlı, la‘l-minķār bir kuş şūreti var idi.

بنا میزد درختی سبز و خرم Bi-nāmīzed dırahtī sebz ü hurrem: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden şaklasun bir şād ve yaşıl ağac idi.

ندیده هرگز از باد خزان خم Ne-dīde hergiz ez-bād-ı huzān ham: Aşlā huzān yilinden ham görmemiş. Ya‘nī egri olmamış idi.

همه مرغان او با مردمان رام Heme murğān-ı ū bā-merdümān rām: Ol dırahtda olan dükeli kuşlar halka rām ve münķād idiler.

بیك جا کرده سبج و شام آرام Be-yek cā kerde subh u şām ārām: Şabāh ve aḥşam bir yerde qarār itmiş idiler.

در آن خانه مصور ساخت هر جا Der-ān hāne muşavvir sāht her-cā: Ol hānede her mevzi‘de muşavvir düzdi.

مثال یوسف و نقش زلیخا Mişāl-i Yūsuf u naqş-ı Zelīhā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ mişālını ve Zelīhānıñ naqşını. Ya‘nī anlarıñ şūretlerini taşvīr eyledi.

بهم بنشسته چون معشوق و عاشق Be-hem bin’seste çün ma’sūk u ‘āşık: Bile oturmuşlar idi ‘āşık ve ma’sūk gibi.

ز مهر جان و دل با هم موافق Zi-mihr-i cān u dil bā-hem muvāfiq: Cān u gönül muḥabbetinden birbirine muvāfiq idiler.

بیكجا این لب او بوسه داده Be-yek cā īn leb-i ū buse dāde: Bir mevzi‘de taşvīr olunmuş idi ki Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ lebine buse virmiş.

Be-yek cā ān miyān-ı ın güşāde: Bir mevzi‘de taşvır olunmuş idi ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīhānıñ bilini açmış.

Eger nazzāregī āncā güzeştī: Eger bir nazar idici ol mevzi‘e geçeydi. Ya‘nī bir ehl-i dil ‘āşık-ı şūrīde ol hey’eti göreydi.

Zi-ḥasret der-dehāneş āb geştī: Ḥasretten ve anlara gıbtadan ağzında şu tolanur idi.

Hemānā būd saḳf-ı ū sipihri: Şanurduñ ki anıñ saḳfı bir gök idi.

Ber-ū tā bende her cā māh u mihrī: Ol saḳf üzerinde her mevzi‘de ay ve güneş parlamış idi. Ya‘nī Zelīhā ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın şüretleri ay ve gün gibi şu‘lelenürdi.

Aceb māhī vū mihrī çün dü peyker: (E 141a) ‘Aceb māh ve mihr idi iki şüret gibi.

Zi-çāk-ı yek girībān ber-zede ser: Bir yaḳa yırtığından baş urmuşlar idi, gūyā iki (S 98a) şüret bir yaḳadan baş göstermişler idi.

Nümūdī der-naẓar her rūy-ı dīvār: Her dīvār yüzü nazar vaḳtinde görünürdi.

Çü der-faşl-ı bahārān tāze gūlzār: Bahār faşıllarında tāze gūlistān gibi.

Be-her gūlgūl zemīneş bīş yā kem: Anıñ zemīniniñ her gūlgūlünde. Ya‘nī gūl gibi laṭīf olan kesmelerinde ve toḡramalarında çok veyā az.

Dü şāḥ-ı tāze gūl pīçīde der-hem: İki tāze gūl budağı birbirine bükülmüş idi. Ya‘nī şüret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve şekl-i Zelīhā birbirine şarılmış idi.

Zi-ferşeş būd her cāyī şüküfte: Ol ḥāneniñ döşemesinden her mevzi‘de açılmış idi.

Dü gūl bā-hem be-mehd-i nāz ḥufte: İki gūl bile nāz beşiginde uyumuş idi. Ya‘nī döşemesiniñ her mevzi‘inde ol iki şüret naḳş olunmuş idi.

Der-ān ḥāne ne-būd el-kışşa yek cāy: Ḥāşıl-ı kelām ol yedinci ḥānede bir yer yoḡ idi.

Tehī z’ān dü dil-ārām u dil-ārāy: Ol iki gönül raḥātlandırıcı ve gönül bezeyici dil-berlerden ḥālī. Ya‘nī ol ḥāneniñ cevānib-i erba‘asında, saḳfında ve ferşinde bir mevzi‘ ḥālī degil idi ki ol iki şüret anda naḳş olunmuş idi.

بهر سو دیده ور دیده گشودی Be-her sū dīdever dīde gūšūdī: Ol hāneniñ her cānibinde göz şahibi göz açaydı.

زاول صورت ایشان نمودی Zi-evvel şūret-i īṣān nūmūdī: Evvel nazarda anlarıñ şūreti görünürdi.

چو شد خانه بدین صورت مهیا Çü şūd hāne bedīn şūret müheyyā: Çünki ol hāne bu şūretde müheyyā oldu.

به یوسف شد فزون میل زلیخا Be-Yūsuf şūd füzūn meyl-i Zelīhā: Zelīhānıñ meyli ve muḥabbeti Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma daḥı ziyāde oldu.

بهر نوبت که آن بتخانه را دید Be-her nevbet ki ān bütḥānerā dīd: Her nevbetde ki Zelīhā ol bütḥāneyi görürdi.

درو مهر دگر از نو بجنبید Der-ū mihr-i digər ez-nev bi-cünbīd: Yengiden anda ğayrı muḥabbet oynar idi.

بلی عاشق چو بیند نقش جانان Belī ‘āşık çü bīned naḳş-ı cānān: (E 141b) Belī ‘āşık çünki cānānıñ naḳşını görür.

شود زان نقش حرف شوق خوانان Şeved z’ān naḳş ḥarf-i şevḳ-ḥ’ānān: Ol naḳışdan şevḳ ḥarfini okuyucu olur. Ya’nī iştıyākı artar.

از آن حرف آتش او تازه گردد Ez-ān ḥarf āteş-i ū tāze gerded: Ol şevḳ ḥarfinden anıñ āteş-i ‘aşkı tāze olur.

اسیر داغ بی اندازه گردد Esīr-i dāğ-ı bī-endāze gerded: Endāzesiz dāğa esīr olur.

خواندن زلیخا یوسف علیه السلام بسوی آن خانه و مطالبه وصال نمودن Ḥ’ānden-i Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-sūy-ı ān hāne ve muṭālebe-i vişāl nūmūden: Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ol hāne tarafına okumaḳ ve vişāl muṭālebesini göstermek beyānındadır.

چو شد خانه تمام از سعی استاد Çü şūd hāne tamām ez-sa’y-ı ūstād: Çünki hāne tamām oldu ūstād sa’yından.

بتزیینش زلیخا دست بگشاد Be-tezyīneş Zelīhā dest бүğ’şād: Anı tezyīne Zelīhā el açdı.

زمین آراست از فرش حریرش Zemīn ārāst ez-ferş-i ḥarīreş: Ḥarīr döşemedən anıñ yerini bizedi.

جمال افزود از زرین سریرش Cemāl efzūd ez-zerrīn serīreş: Altunlu taḥtdan anıñ güzelligini arturdı.

قنادیل گهر پیوندش آویخت Ḳanādīl-i güher-peyvendeş āvīḥt: Ol hāneye cevāhir ḳonma ḳandīller aşdı.

Reyāhīn behr-i ‘ıtreş derhem āmīht: Anı kokulandırmak için reyhānlar. Ya‘nī tayyib koku lu nesneler birbirine k arışdırdı.

Heme bāyestenīhā sāht āncā: (S 98b) Ol mevzi‘e cümle görklü şeyleri düzdi.

Bisāṭ-ı hurremī endāht āncā: Ol mevzi‘e şād lık döşegini atdı.

Der-ān ‘işretgeh ez-her çiz ü her kes: Ol ‘işret yerinde her nesneden ve herkesden.

Nemī-bāyesteş illā Yūsuf [u] bes: Aña gerekmez idi; illā ancak Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

Belī bī-rüy-ı cānān ger behişttest: Belī öyledir cānānıñ yūzi olma ksızın eger ol hāne cennetdir.

Be-çeşm-i ‘āşık-ı müştāk zişttest: ‘Āşık-ı müştākıñ gözine kabīhdir. Nitekim cennetden dahı ma ksad-ı a ksā ve maṭlāb-ı a‘lā rızā-yı ekber-i Raḥman ve müşāhede-i cemāl-i Yezdāndır.

Ber-ān şüd tā ki Yūsuf bi-h‘āned: Zelīhā bu niyyet üzre oldı tā ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı okuya. (E 142a)

Be-şadr-ı ‘izzet ü cāheş nişāned: Ululuk ve manşıb şadrına anı dike. Ya‘nī ol hānede olan taht-ı bedī‘ üzerine anı oturda.

Be-ḥalvet bā-cemāleş ‘aşk bāzed: Ḥalvetde anıñ cemāliyle ‘aşk oynada.

Be-meydān-ı vişāleş raḥş tāzed: Anıñ vişāli meydānında at segirtdire. Ya‘nī beynlerde muvāka‘a ola.

Zi-la‘l-i cān-fezāyeş kām gīred: Anıñ cān arturucu la‘l tuṭağından murād tuṭa.

Be-zülf-i ser-keşeş ārām gīred: Anıñ itā‘atsiz zülfiyle karar tuṭa.

Velī evvel cemāl-i ḥod biyārāst: Velīkin evvel kendü cemālını bezedi.

V‘ez-ān meyl-i dil-i Yūsuf be-ḥod h‘āst: Andan şöñra Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kendüye göñliniñ meylini istedi.

Be-zīverhā ne-būdeş ihtiyācī: Zīnetlere anıñ ihtiyācı yok idi.

Velī eفزūd ez-ān ḥodrā revācī: Velīkin ol zīnetden kendüye bir revnak arturdı.

Be-ḥūbī gül be-bostānhā semer şūd: Bostānlarda gül güzellik ile meşhūr oldu.

Velī ez-‘aḡd-i şebnem ḥūbter şūd: Velīkīn çise boğumından güzelrek oldu.

Zi-ḡāze reng-i ḡulrā tāzegī dād: Eñlikden gül gibi rengine tāzelik virdi.

Leṭāfetrā bülend āvāzegī dād: Laṭīflige yūce āvāzelik virdi.

Zi-vesme ebruvānrā kār perdāht: Rastıḡdan kaşları işine şūret virdi. Ya‘nī kaşlarına kār çekdi.

Hilāl-i ‘ıydrā ḡavs u ḡuzāḡ sāht: Bayram ayına ḡavs u ḡuzāḡ düzdi. Ya‘nī elegimsaḡmal gibi laṭīf eyledi. Ḥāşılı kaşlarına kār çeküp ebem ḡurşaḡı⁹⁴⁷ gibi muḡavves ve mülevven eyledi.

Nügūle best mūy-ı ‘anberīnrā: ‘Anberlü saçlarına zūlf baḡladı. Ya‘nī zūlf ḡurdi. Nitekim tāze gelinler eylerler.

Girih der-yek diḡer zed müşk-i Ḥīnrā: Ḥīn memleketiniñ müşki gibi ḡoḡulı saçlarını birbirine düḡüm urdı. Nitekim ‘ādet-i nisādır.

Zi-pūşt āvīht müşḡīn ḡīsuvānrā: (E 142b) Müşk ḡoḡulı zūlflerini arḡadan aşdı.

Zi-‘anber dād pūştī erḡuvānrā: Ḳızıl gül gibi laṭīf arḡasına ‘anberden ṭayanacaḡ virdi.

Mukaḡḡal sāht çeşm ez-sürme-i nāz: Sürmelenmiş (S 99a) eyledi ḡözini nāz sürmesinden.

Siyehkārī be-merdūm kerd āḡāz: Ḥalka siyehkārılıḡa şūrū‘ itdi. Ya‘nī eyü ‘amellerini ifsād murād itdi.

Nihād ez-‘anber-i ter cā-be-cā ḡāl: Tāze ‘anberden, ya‘nī vesmeden yer-be-yer beñ ḡodı.

Be-cānān kerd ‘arz-ı şūret-i ḡāl: Şūret-i ḡālını cānāna ‘arz itdi.

Ki rūyet āteşī der-men fekendest: Ki senin yüziñ baña bir āteş⁹⁴⁸ şalmışdır.

⁹⁴⁷ ḡurşaḡı: ḡuşaḡı (S)

⁹⁴⁸ āteş: āteşi (S)

برآن آتش دل و جانم سپنداست Ber-ān āteş dil ü cānem sipendest: Ol āteş üzerine cān u göñlüm üzerlik tohmıdır.

بمه خطی کشید از نیل چون میل Be-meh ḥaṭṭī keşīd ez-nīl çün mīl: Ay yüzine bir ḥaṭ çekdi çivīdden mīl gibi. Nitekim bānuvānıñ ‘ādetleridir, ruḥsārlarına envā‘-ı zīb ü zīnet virirler.

که شد مصر جمال آباد از آن نیل Ki şūd Mısr-ı cemāl ābād ez-ān nīl: Ki anıñ güzelligi Mısrı ma‘mūr oldı ol gök renkli mīl gibi ḥaṭdan.

نمود آن خط نیلی بر رخ ماه Ne-būd ān ḥaṭṭ-ı nīlī ber-ruḥ-ı māh: Zelīḥānıñ ay yañağı üzre ol çekdigi ḥaṭ çivīd ḥaṭṭı degil idi.

که میلی بود بهر چشم بدخواه Ki mīlī būd behr-i çeşm-i bed-ḥ‘āh: Ki bir⁹⁴⁹ mīl idi yavuz şancımıñ gözi ecliyçün.

مگر مشاطه دید آن نرگس مست Meger meşşāta dīd ān nergis-i mest: Ya meger meşşāta ol sarḥoş gözleri gördi.

فتاد آنجاش میل سرمه از دست Fütād āncāş mīl-i sürme ez-dest: Sürme mīl elinden ol yere düşdi. *Meşşāta* gelinin yüzün düzen ‘avrata dirler.

بدستان داد سیمین پنچه را رنگ Be-destān dād sīmīn pençerā reng: Elleriyle gümüşli pençesine renk virdi. Ya‘nī kına yakdı.

کزان دستان دلی آرد فرا چنگ K‘ez-ān destān dilī āred ferā çeng: Ki ol ḥīleden bir göñli ele getüre. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñlini cezb ide.

بکف نقشی زد او را خرده کاری Be-kef naqşī zed ūrā ḥurde-kārī: Bir daḳīḳ işlü, ya‘nī meşşāta bir naqış urdı Zelīḥānıñ eline.

کزان نقشش بدست آید نگاری K‘ez-ān naqşeş be-dest āyed nigārī: Ki ol naqışdan (E 143a) eline bir nigār gele. Ya‘nī ol naqış sebebiyle envā‘-ı esbāb-ı ḥüsnile müzeyyen bir dil-ber eline gele.

بفندق گونه عتاب تر داد Be-fındıḳ-güne‘ī ‘unnāb-ı ter dād: Fındıḳ gibi barmağı uclarına tāze ‘unnāb rengini virdi. *‘Unnāb* bir kızılca meyvedir ki igde daḥı dirler. Ya‘nī barmağların kına ile boyadı.

بجانان زاشك عنابی خبر داد Be-cānān z‘eşk-i ‘unnābī ḥaber dād: Cānānına ‘unnāb renkli göz yaşından ḥaber virdi. Ya‘nī barmağların kızıl boyaması cānānına iş‘ār idi ki gözimden aḳan seyiller daḥı böyle kızıldır.

⁹⁴⁹ bir: - (S)

Be-šan‘at deh hilāl-i meh-kaḫārā: Şan‘at ile⁹⁵⁰ ay kaḫālu on hilālī. Ya‘nī tırnağı uclarını. *Meh-kaḫā*dan murād tamām-ı tırnaqlardır ki bedirlenmiş ay gibi müdevverdir ve *hilālden* murād tırnağ uclarıdır ki yeñi ay gibi muḫavvesdir.

Zi-cilbāb-ı şafaḫ kerd āşikārā: Şafaḫ milḫafesinden āşikāre itdi. Ya‘nī kına yaḫmağla hilāl gibi tırnağı uclarınıñ rengi māverāsınıñ kınalı renginiñ ğayrı oldı. Nitekim tırnağın ete muttaşıl yeriniñ rengi munfaşıl yeriniñ renginiñ ḫilāfı olur. Gūyā Zelīḫā anı şan‘atla ḫaşden eyledi.

Ki tā ez-tārem-i devlet hilālī: Tā ki devlet göğinden bir hilāl.

Nişāneş baḫşed ez-‘ıyd-ı vişālī: Bayram vişālinden aña (S 99b) bir nişān bağışlaya. Ya‘nī ol ğarīb zīnet vişāle bā‘iş ola.

Nümūd ez-ṭarf-ı ‘arız gūşvāre: Yanağı tarafından küpe gösterdi.

Qırān efkend mehrā bā-sitāre: Ayı yıldıza qırān şaldı. Ya‘nī ay gibi ruḫsārını yıldız gibi küpeye muḫārin kıldı.

Ki tā ān devlet-i dūnyā vū dīneş: Ki tā ol dūnyā devleti ve dīn devleti.

Be-ḫūkm-i ān qırān gerded ḫarīneş: Ol qırān ḫūkm ile kendüye ḫarīn ola.

Çü ğonce bā-cemāl-i tāze vū ter: Tomurcuḫ gül gibi tāze ve laṭīf güzellik ile.

Libās-ı tū-be-tū pūşīde der-ber: Üzerine ḫat ḫat libāslar örtüñdi.

Müretteb sāḫt ber-ten pīrehenrā: Teni (E 143b) üzerine göñlüni müretteb eyledi. Ya‘nī ḫamīşini giyindi.

Zi-gül pūr kerd dāmān-ı semenrā: Gül den ṭolu itdi semenin etegini. Ya‘nī gül cesedine semen gibi nāzık ḫamīş giyindi.

Şi‘ār-ı şāḫ-ı gül ez-yāsemīn kerd: Gül budagı ‘alāmetini yāsemīnden itdi.

Semen der-ceyb ü gül der-āstīn kerd: Ağ gül gibi sīnesini yaḫasına ve kızıl gül gibi kınalı ellerini yeñine itdi. Ya‘nī sīnesini göñlegiñ yaḫasına ve ellerini göñlegiñ yeñine idḫāl itdi.

⁹⁵⁰ ile:- (E)

Ne-dīdī dīde ger kerdī te'emmūl: Eger te'emmūl ve tefekkūr ideydi göz görmez idi.

Be-cüz āb-ı tenüg ber-lāle vü gül: Tar şudan gayrı lāle ve gül gövdesi üzre. Ya'nī gōñl[eg]i raķīķ oldığından gūyā lāle ve gül üzerinden ince şu aķar gibi nümāyān olur idi.

'Aceb ābī der-ū ez-nukre-i hām: 'Aceb bir şu idi anda hām gümüşden.

Dü mähī ez-dü sā'id kerde ārām: İki bileginden iki balık karar itmiş idi. Ya'nī yufķa şu gibi libāsı içinde bilekleri balık gibi idi.

Zi-destīne dü sa'id kerde revnaķ: Bilezikden iki bilegine revnaķ itmiş idi.

Zi-zer kerde dü mähīrā muṭavvaķ: İki balığı altundan muṭavvaķ itmiş idi. Ya'nī iki bilegini altuna kablamiş idi.

Ruḥeş mī-dād bā-sa'id güvāhī: Anıñ yañağı bilegiyle şehādet virdi.

Ki hūsneş gīred ez-meh tā be-mähī: Ki güzelliği felek-i Kāmerden zīr-i zemīndeki balığa dek tutar. Ya'nī hūsni 'ālemi ihāṭa ider.

Çü ber-nāzık teneş şüd pīrehen rāst: Çünkü anıñ nāzık gövdesi üzre gōñlek toğrı oldu.

Be-zer-keş dībe-i Çīneş biyārāst: Ol gövdeyi altun işlemeli Çīn dībāsıyla bezedi. Ya'nī gōñlegi üstinden libās-ı fāhire giyindi.

Büt-i Çīn bā-hezārān nāzenīnī: Çīn maḥbūbı, ya'nī Zelīhā niçe biñ iftiḥār ile.

Be-cevlān āmed ez-dībā-yı Çīnī: Çīn kumaşından şalınmağa geldi, (E 144a) ya'nī ol libāsı giyinüp şalındı.

Nihād ez-la'l-i sīr-āb u zer-i ḥuşk: Letāfetli la'lden ve kuru altundan kōdı.

Fürüzān tācrā ber-ḥarmen-i müşk: Müşk ḥarmeni üzre yalıñlanıcı tācı. Ya'nī başına mücevher tāk giyindi.

Şüd ez-gevher muraşsa' ceyb ü dāmān: Cevāhirden müzeyyen yaķa ve etekle oldu.

Be-şahn-ı hāne tāvus-ı hīrāmān: Hāne (S 100a) ortasında şalınıcı tāvus. Ya'nī mücevher tāt ve libās giyinüp hīrāmān oldu.
 Hīrāmān mī-şūd ü āyīne der-dest: Şalınıcı oldu ve āyīne elinde.
 Hāyāl-i hūsn-i hūd bā-hūd hemī-best: Kendü hūsnī hayālīni kendüye bağladı ve güzelliği kemāl-i nihāyete irdüğün bildi.
 Çü 'aks-i rūy-ı hūd dīd ez-muḳābil: Çünki yūzi 'aksini muḳābilden, ya'nī āyīneden gördi.
 'Iyār-ı naḳd-i hōdrā yāft kāmīl: Kendi naḳdiniñ 'ıyārını kāmīl buldı.⁹⁵¹
 Zi-naḳd-i hūd der-ān genc-i ṭarab kerd: Kendi hūsnī naḳdinden ol hānede şādīḳ ḥazīnesi itdi.
 Be-ḳaşd-ı ān ḥarīdārī ṭaleb kerd: Ol naḳdle müşterīlik ṭaleb itdi.
 Ya'nī naḳd-i hūsnini virüp vişāl-i Yūsufi almaḳ ḳaşd eyledi.
 Be-cüst ü cūy-ı Yūsuf kes firistād: Yūsuf 'aleyhi's-selāmı arayup istemege ādem gönderdi.
 Perestārān zi-pīş ü pes firistād: Öñden arddan ṭapucılar gönderdi.
 Der-āmed nāgehān ez-der çü mähī: Der-'aḳab ḳapudan duḥūl itdi ay gibi.
 'Uṭārid-ḥaşmetī hūrşīd-cāhī: 'Uṭārid-nām yıldız gibi 'azametle güneş rif'atle.
 Vücūdī ez-ḥavās-ı āb u gīl dūr: Balçık ve şu ḥāşşalarından ırāḳ bir vücūd idi.
 Cebīn ü ṭal'atī nūrun 'alā nūr: Alnı ve yūzi nūrun 'alā nūr idi.
 Ez-ū yek lem'a-i rūşen cihānī: Anıñ cemālinden bir pāre cihān ḥalkınıñ aydınlığı idi.
 V'ez-ū yek ḥarf her sū dāstānī: Ve (E 144b) anıñ cemālinden bir ḥarf her cānibe bir dāstān idi.
 Zelīḥārā çü dīde ber-vey üftād: Zelīḥānıñ çünki gözi anıñ üzerine düşdi.

⁹⁵¹ buldı: bulmadı (E)

ز شوقش شعله گویی در نی افتاد Zi-şevkeş şu‘le gūyī der-ney üftād: Anıñ şevkından zann idersin kāmışa şu‘le düşdi.

گرفتش دست کای پاکیزه سیرت Girifteş dest k’ey pākīze sīret: Elini tutdı ki ey yürüyüşü ziyāde pāk.

چراغ دیده اهل بصیرت Çerāğ-ı dīde-i ehl-i başīret: Ehl-i idrākiñ göziniñ çerāğı.

بنامیزد چه نیکو بنده تو Bi-nāmīzed çi nīkū bende’ī tū: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden şaklasun ne eyü kölesin sen.

بهر احسان و لطف ارزنده تو Be-her ihsān u luṭf erzende’ī tū: Her ihsāna ve luṭfa lāyıksın sen.
به نیکو بندگیهای تو لازم Be-nīkū bendegīhā-yı tū nāzem: Seniñ eyü kulluklarıñla güvenirim.
Ya’nī güzel edā-yı hīzmetiñle iftiḥār iderim.

بطوق منت گردن فرازم Be-ṭavḳ-ı minnet-i gerden firāzem: Seniñ ihsānıñ kılādesiyle boyun yüceldirim ve ‘ālī-cenāb olurum.

بیا تا حق شناست باشم امروز Biyā tā ḥaḳ-şināset bāşem imrūz: Gel tā bugün seniñ ḥaḳḳıñı añlayıcı olam.

زمانی در سپاست باشم امروز Zamānī der-sipāset bāşem imrūz: Bugün bir zamān seniñ şükruñde olam. Ya’nī anıñ muḳābelesinde gevher-i vişālimi saña virem.

کنم قانون احسانی کنون ساز Künem kânūn-ı ihsānī künūn sāz: Şimdi eyülük kânūnını düzem⁹⁵² ve қоşam. *Künem* lafzı min-ciheti’l-ma’nā sāz lafzına muḳayyeddır, sāz künem dimekdir, sāz eyleyem. Ya’nī düzem ve қоşam dimekdir.

که تا باشد جهان گویند از و باز Ki tā başed cihān gūyend ez-ū bāz: Ki mādām ki cihān mevcūd ola ol ihsāndan söyleyeler. *Bāz* böyle yerlerde te’kīd ifāde ider. Ya’nī cihān turduḳca söyleyeler ki zamān-ı sābıḳda bir bānū-yı cihān la’l-i nihānını dest-efşār-ı bendesi eyleyüp ḥoḳḳa-i yāḳūt-ı nā-süftesini (**S 100b**) ol bende elmāsıyla āsüfte eylemiş ve bu gūne ‘aẓīm ikrām-ı kirāmī ve in‘ām-ı ihtirāmıyla tıyulmuş.

بنیرنگ و فسون کز حد برون برد Be-nīreng ü füsün k’ez-ḥad birün bürd: Hīle ve efsünla ki ḥadden ṭaşra iletdi.

باول خانه زان هفتش درون برد Be-evvel ḥāne z’ān hefteş derün bürd: Ol yedi ḥāneden evvel ḥāneye anı içerü (**E 145a**) iletdi.

ز زرین در چو داد آنجا گذارش Zi-zerrīn der çü dād āncā güzāreş: Çünki altunlı ḳapudan ol yerde Zelīḥā aña giçmek virdi ve içerü dāḥil oldı.

⁹⁵² düzem: düzelim (E)

به قفل آهنین کرد استوارش Be-ḵufl-i āhenīn kerd üstivāreš: Demir kilid ile anı muhkem itdi.
 چو شد در بسته از لب مهر بگشاد Çü şud der beste ez-leb mühr büg'şād: Çünkü kapu bağlı
 oldu, Zelîhâ tutağından mühri⁹⁵³ açdı.
 ز دل راز درون خود برون داد Zi-dil rāz-ı derūn-ı ḥod birūn dād: Yürekden kendü içerüsi
 sırrını taşra virdi.
 نخستین گفت کای مقصود جاتم Nuḥustīn güft k'ey maḵşūd-ı cānem: Evvel didi ki: Ey cānımıñ
 maḵşūdı!
 که جانرا جز تو مقصودی ندانم Ki cānrā cüz tü maḵşūdī ne-dānem: Ki cānıma senden gayrı bir
 maḵşūd bilmem.
 خیال خود بخواب من نمودی Ḥayāl-i ḥod be-ḥ'āb-ı men nümūdī: Kendü hayālîni uykuda baña
 gösterdiñ.
 بطفلی خواب از چشمم ربودی Be-tıflī ḥ'āb ez-çeşmem rübūdī: Çocuklukda uykuyu gözimden
 kapdıñ.
 ز سودای خودم دیوانه کردی Zi-sevdā-yı ḥodem dīvāne kerdī: Kendü 'aşkıñdan beni dīvāne
 itdiñ.
 به غمهای خودم همخانه کردی Be-ḡamhā-yı ḥodem hem-ḡāne kerdī: Kendü ḡamlarınıñla beni bir
 evlü itdiñ. Ya'nī ḡamıñ benden cüdā olmaz, bir evlüler birbirinden cüdā olmadığı gibi.
 نظر نگشاده در نظاره تو Naẓar neg'şāde der-nezzāre-i tü: Seniñ rü'yetiñe nazar açmayup.
 Ya'nī seniñ cemālîni görmemiş iken.
 بدین کشور شدم آواره تو Bedīn kişver şudem āvāre-i tü: Bu iklîmde seniñ āvāreñ oldum.
 ندیده چاره آوارگیها Ne-dīdem çāre-i āvāregihā: Āvārelıklar çāresin görmedim. Ya'nī 'aşkıñ
 āvāreligine müfāraḡat görmedim. Hāşılı 'aşkıñ benden zā'il olmadı.
 کشیدم در غمت بیچارگیها Keşīdem der-ḡamet bī-çāregihā: Seniñ ḡamıñda çāresizlikler
 çekdim.
 کنون کز دیدن روی تو شادم Künūn k'ez-dīden-i rüy-ı tü şādem: Şimdi seniñ yüziñi
 görmekten ben şādım.
 ز بی رویی تو بس نامردم Zi-bī-rüyī-i tü bes nā-murādem: Seniñ yüziñsiz ziyādesiyle
 murādsızım.
 ز بی رویی گذر رویی بمن کن Zi-bī-rüyī güzer rüyī be-men kün: Yüzsüzlükden giç bir yüz
 baña eyle. Ya'nī baña teveccüh eyle.

⁹⁵³ mühri: - (S)

زروی مهر با من يك سخن كن Zi-rūy-ı mihr bā-men yek sūḥan kün: Muḥabbet yüzinden benimle bir söz eyle. Ya‘nī benimle söyle.

جوابش داد يوسف سرفکنده Cevābeş dād Yūsuf ser-fekende: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām (E 145b) baş⁹⁵⁴ şalup aña cevāb virdi.

که ای همچون منت صد شاه بنده Ki ey hem çün menet şad şāh bende: Ki ey ol Zelīḥā ki benim gibi yüz şāh saña bendedir.

مرآ از بند غم آزاد گردان Merā ez-bend-i ḡam āzād gerdān: Beni ḡam bāḡından āzād eyle.

بآزادی دلم را شاد گردان Be-āzādī dilemrā şād gerdān: Āzādlik ile gönlümi şād eyle.

مرآ خوش نیست کاینجا با تو باشم Merā hoş nīst k’īncā bā-tü bāšem: Baña hoş degildir ki bu yerde seniñle olam.

پس این پرده تنها با تو باشم Pes-i īn perde tenhā bā-tü bāšem: Bu perde ardında yalnız seniñle olam.

تو کان آتشی من پنبه خشك Tü kân-ı âteşī men penbe-i ḡuşk: Sen âteş ma‘denisin ben kırı panbuk.

تو باد صرصری من نفحه مشك Tü bād-ı şarşarī men nefḥa-i müşk: Sen şarşar yilisin ben müşk koqusıyım. *Sarsar* sovuq yele dirler. Murād bunda şedīd yildir.

كجا این پنبه با آتش برآید Kücā īn penbe bā-âteş ber-âyed: Kanda bu panbuk âteş ile gele ve aña taḥammül kıla.

چه سان این نفحه با صرصر گراید Çi sāl īn nefḥa bā-şarşar girāyed: (S 101a) Ne üslub ile bu koqu şarşara meyl ide. Ya‘nī elbetde âteş penbeyi yaqar ve şarşar nefḥayı iletür ve bizim ictimā‘mız bir fitne iḥdāş ider.

زلیخا این نفس جز باد نشمرد Zelīḥā īn nefes cüz bād neş’mürd: Zelīḥā bu nefesi yilden ḡayrı şaymadı. Ya‘nī kulaḡından yıl gibi geçdi.

سخن گویان بدیگر خانه اش برد Sūḥan-ḡūyān be-dīḡer ḥāneeş bürd: Söz diyerek āḡer ḥāneye ilettdi.

برو قفل دکر محکم فرو بست Ber-ū ḡufl-ı dīḡer muḥkem fūrū best: Ol ḥāne üzerine ḡayrı muḥkem kilīd baḡladı.

دل يوسف از آن اندوه بشکست Dil-i Yūsuf ez-ān endūḡ biş’kest: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın göñli ol ḡuşşadan şındı.

دگر باره زلیخا ناله برداشت Dīḡer bāre Zelīḥā nāle ber-dāşt: Ḡayrı kerre Zelīḥā nāle qaldırdı.

⁹⁵⁴ baş: başı (S)

Nikāb ez-rāz-ı çendīn sāle ber-dāšt: Niçe senelik sırr-ı ‘aşkdan nikāb kaldırdı.

Bi-güft ey hoşter ez-cān nā-hoşī çend: Didi: Ey cāndan eyürek bu eyüsüzlük niçe bir?

Be-pāyet mī-kešem ser ser-keşī çend: Seniñ ayağıña baş çekerim baş çekicilik niçe bir? Ya’nī ‘ālī-cenāb olup münkād olmamak niçe bir?

Tehī kerdem hazāyin der-bahāyet: Seniñ bahāñda hazīneler boş itdim.

Metā’-ı ‘aql u dīn kerdem fedāyet: (E 146a) ‘Aql ve dīn metā’ını saña fedā itdim.

Be-ān niyyet ki dermānem tū bāşī: Ol niyyet ile ki dermānım sen olasın.

Rehīn-i tavk-ı fermānem tū bāşī: Buyruğum tavkına rehīn sen olasın.

Ne ān k’ez-ṭā’at-i men rūy tābī: Ol niyyet ile seniñ bahāñda hazāyin boşaltmadım ki benim ṭā’atimden yüz бүkesin.

Be-her reh ber-ḥilāf-ı men şitābī: Her yola benim ḥilāfım üzre ivesin ve yürüyesin.

Bi-güftā der-güneh fermān-berī nīst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Günahda fermān-berlik, ya’nī buyruğa itā’at idicilik yokdur. Nitekim لا طاعة للمخلوق في معصيته الخالق⁹⁵⁵ buyurulmuşdur.

Be-‘iṣyān zīsten tā’atgerī nīst: ‘İṣyān ile geçinmek tā’at idicilik degildir.

Her ān kārī ki nep’sended Hudāvend: Her ol bir işi ki Hudāy te’ālā kabūl itmez.

Büved der-kārgāh-ı bendegī bend: Ol iş kulluk kārgāhında⁹⁵⁶ bend olur. Ya’nī anıñla kulluk bağlanur ve anıñ kulluğına münāfī olur.

Ber-ān kārem şināsāyī me-bādā: Ol iş üzerine benim añlayıcılığım olmasun.

⁹⁵⁵ Hadīs-i şerīf: “Yaratıcıya isyan hususunda hiçbir yaratığa itaat etme.” (Tirmizī, Sünenü’t-Tirmizī, C. 6, Bab 29, 498.)

⁹⁵⁶ kārgāhında: kārgāhından (S)

برآن دست توانایی مبادا Ber-ān dest-i tüvānāyī me-bādā: Anıñ üzerine kuvvetlülük eli olmasun. Ya'nī rızā-yı Bārī te'ālā olmayan 'amel baña nāşīb olmasun.

درآن خانه سخن کوتاه کردند Der-ān hāne sūḥan kūtāh kerdend: Ol hānede sözi kışa itdiler.

بدیگر خانه منزلگاه کردند Be-dīger hāne menzilgāh kerdend: Ğayrı hāneyi menzil yeri itdiler. Ya'nī üçünci hāneye gitdiler.

زلیخا بر درش قفل دگر زد Zelīḥā ber-dereş ḵufl-ı dīger zed: Zelīḥā anıñ ḵapusu üzerine ğayrı kilīd urdı.

دگر سان قصها از سینه سر زد Dīger sān ḵışşahā ez-sīne ser zed: Ğayrı üslüb ḵışşalar sīnesinden baş urdı. Ya'nī āḥer gūne sūz-ı derūnını beyān idüp muvāşala istedi.

بدین دستور ز افسون و فسانه Bedīn destūr z'efsūn u fesāne: Efsūn ve ḵışşadan bu ḵānūnla.

همی بردش درون خانه بخانه Hemī-bürdeş derūn hāne-be-hāne: Ev-be-ev anı iḥerü iletdi.

بهر جا قصه دیگر همی خواند Be-her cā ḵışşa-i dīger hemī-ḥ'ānd: (E 146b/ S 101b) Her yerde ğayrı ḵışşa okırdı.

بهر جا نکته دیگر همی راند Be-her cā nūkte-i dīger hemī-rānd: Her yerde ğayrı nūkte sürerdi.

Ya'nī her bir hānede bir gūne efsūnla anı kendüye rām itmek isterdi.

بشش خانه نشد کارش میسر Be-şeş hāne ne-şūd kāreş müyesser: Altı hānede anıñ işi müyesser olmadı.

نیامد مهره اش بیرون ز ششدر Neyāmed mūhreeş bīrūn zi-şeş-der: Anıñ mūhresi nerd taşından taşra gelmedi.

بهفتم خانه کرد او را قدم چست Be-heftüm hāne kerd ūrā ḵadem çüst: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ ayağını çāpūk yedinci hāneye itdi.

گشاد کار خویش از هفتمین چست Güşād-ı kār-ı ḥ'ıṣ ez-heftümīn cüst: Kendü⁹⁵⁷ işiniñ fetḥini yedinciden istedi.

بلی نبود درین ره ناامیدی Belī neb'ved der-īn reh nā-ümīdī: Belī Zelīḥā talebden fāriġe olmadığı yerindedir, zīrā bu 'aşḵ yolında nā-ümīdlik olmaz.

سیاهی را بود رو در سفیدی Siyāhīrā būved rū der-sefīdī: Siyāhlığın yüzi beyāzlığa olur. Ya'nī teveccūhi aydınlıġadır.

ز صد در گر امیدت بر نیاید Zi-şad der ger ümīdet ber-neyāyed: Yüz⁹⁵⁸ ḵapudan eger seniñ ümīdiñ ḥāşıl olmaya.

⁹⁵⁷ kendü: - (E)

⁹⁵⁸ yüz: - (S)

Be-nevmīdī ciger ḥorden ne-šāyed: Ümidsizlik ile ciger kanını yemek gerekmez.

Derī dīger bi-bāyed zed ki nā-gāh: Bir gayrı kapu urmak gerek ki nā-gāh.

Ez-ān der sūy-ı maḳṣūd āverī rāh: Ol kapudan maḳṣūd cānibine yol getüresin.

Der-āverden-i Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-ḥāne-i heftüm: Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı yedinci ḥāneye getürmek beyānındadır. و
Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı yedinci ḥāneye getürmek beyānındadır. و
Ve bezl kerdn-i meḥūd der-neyl-i maḳṣūd: Ve ḳudretini
Ve gūriḥten-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve mānden-i Zelīḥā der-taḥassūr ü tefekkür: Ve
Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kaçmak ve Zelīḥā taḥassūr ve tefekkürde ḳalmaq beyānındadır.

Sūḥan-perdāz-ı īn kāṣāne-i rāz: Bu sır köşkiniñ sözine şüret virici, ya’nī bu ḥikāyetin rāvīsī.

Çünīn bīrūn dihed ez-perde āvāz: Perdeden āvāzı buncılayın ṭaşra virir. Ya’nī (E 147a) böylece beyān eyledi.

Ki çün nevbet be-heftüm ḥāne üftād: Çünki nevbet yedinci ḥāneye düşdi.

Zelīḥārā zi-cān ber-ḥ’āst feryād: Zelīḥānıñ cānından feryād ḳalkdı.

Ki ey Yūsuf be-çeşm-i men ḳadem nih: Ki ey Yūsuf benim gözime ayak ḳo!

Zi-raḥmet pā der-īn rūşen ḥarem nih: Bu aydın ḥareme merḥametden⁹⁵⁹ ayak ḳo. Ya’nī bu yedinci ḥāneye dāḥil ol.

Der-ān ḥurrem ḥarem kerdeş nişīmen: Ol şād ḥaremde aña maḳām itdi.

Be-zencīr-i zereş zed ḳufl-ı āhen: Anıñ altun zencīrine demür kilīd urdı.

Ḥarīmī yāft ez-āgyār ḥālī: Bir iḳerü buldı āgyārdan ḥālī. *Ḥarīm* derūn-ı ḥāneye dirler.

⁹⁵⁹ merḥametden: raḥmetden (S)

زی چشم حاسدان دورش حوالی Zi-çeşm-i ḥāsīdān dūreş ḥavālī: Ḥasūdlar gözinden anıñ eṭrāfı ırak idi.

دريش زآمد شد بيگانه بسته Dereş z'āmed-şūd-i bī-gāne beste: Anıñ qapısı yād kimselerin⁹⁶⁰ gidüp gelmesinden bağılı idi.

اميد آشنایان زان گسسته Ümīd-i āşināyān z'ān gūsiste: Āşināların ümīdi andan üzölmüş idi.

در و جز عاشق و معشوق کس نی Der-ū cüz 'āşīk u ma'sūk kes nī: Anda 'āşīk ve ma'sūkdan gayrı kimesne yok idi.

گزند شهنه و آسیب عسس نی Güzend-i şāhne v'āsīb-i āses nī: Şubası zarar ve gice bekcisi rāḥatsızlığı yok idi.

رخ معشوق در پیرایه ناز Ruḥ-ı ma'sūk der-pīrāye-i nāz: (S 102a) Ma'sūk yañağı nāz bezeginde idi.

دل عاشق سرود عشق پرداز Dil-i 'āşīk sürūd-ı 'aşk-perdāz: 'Āşīkıñ göñli 'aşk nağmesine şūret virmede idi.

هوس را عرصه میدان گشاده Hevesrā 'arşa-i meydān güşāde: Hevesiñ meydān yeri açılmış idi.

طمع را آتش اندر جان فتاب Tama'rā āteş ender-cān fütāde: Tama'ıñ āteşi cāna düşmüş idi.

زلیخا دیده و دل مست جانان Zeliḥā dīde vü dil mest-i cānān: Zeliḥānıñ gözi ve göñli cānān mesti oldığı hālde.

نهاده دست خود در دست جانان Nihāde dest-i ḥod der-dest-i cānān: Kendü elini cānānınıñ eline koymuş idi.

بشیرین نکتهای دلپذیرش Be-şīrīn nüktehā-yı dil-peziş: Göñül qabul idici tatlı nükteler ile.

خرامان برد تا پای سریرش Hırāmān bürd tā pāy-ı serīreş: Şalınarak getürdi (E 147b) taḥtı ayağına dek.

ببالای سریر افکند خود را Be-bālā-yı serīr efkend ḥodrā: Taḥtıñ yuqarusına bıraktı kendü.

بآب دیده گفت آن سرو قد را Be-āb-ı dīde güft ān serv-ḳadrā: Göz şuyıyla didi ol serv ḳāmetliye. Ya'nī hem ağladı hem maḳşūdını 'arz eyledi.

که ای گلرخ بسوی من گذر کن Ki ey gül-ruḥ be-sūy-ı men güzer kün: Ki ey gül yañaqlı benim cānibime giç! Ya'nī sen dahı taḥta 'uruc it!

بچشم لطف سوی من نظر کن Be-çeşm-i luṭf sūy-ı men naẓar kün: Luṭf göziyle benim cānibime naẓar eyle.

⁹⁶⁰ kimseleriñ: kimse (S)

اگر خورشید روی من به بیند Eger hūrşīd rūy-ı men bi-bīned: Eger güneş benim yüzimi göre.
چو ماه از خرمن من خوشه چیند Çü mäh ez-ħarmen-i men hūşe çīned: Ay gibi benim ħarmen-i ħüsnümden başak devşirir. Ya‘nī ay güneşden nūr iktibās itdiği gibi güneş de benden ziyā iktibās ider.

مرآ تا کی درین محنت پسندی Merā tā key der-īn miḥnet pesendī: Beni ne vakte dek bu miḥnetde beğenürsün?

که چشم رحمت از رویم به بندی Ki çeşm-i rahmet ez-rüyem bi-bendī: Ki rahmet gözünü yüzimden bağlarsın.

بدینسان درد دل بسیار می کرد Bedīn sāl derd-i dil bisyār mī-kerd: Bu üslūbla göñli derdini çok iderdi.

بیوسف شوق خود اظهار می کرد Be-Yūsuf şevk-i ħod izhār mī-kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma kendü şevkünü izhār iderdi.

ولی یوسف نظر با خویش میداشت Velī Yūsuf naẓar bā-ḥ-īş mī-dāşt: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendüye naẓar tutar idi.

ز بیم فتنه سر در پیش می داشت Zi-bīm-i fitne ser der-pīş mī-dāşt: Fitne ħavfından başını öñine tutar idi.

بفرش خانه سرافکنده در پیش Be-ferş-i ħāne ser-efkende der-pīş: Ĥāne döşemesine öñine baş şalup.

مصور دید با او صورت خویش Muşavver dīd bā-ū şūret-i ḥ-īş: Zelīḥā ile kendü şūretini taşvīr olunmuş gördi. Ya‘nī fitne ħavfından yere bakup ferş-i ħānede kendülerini muşavver gördi.

ز دیبا و حریر افکنده پستر Zi-dībā vü ħarīr efkende pister: Dībā ve ħarīrden döşek bırakup.

گرفته یکدیگر را تنگ در بر Girifte yek digerrā teng der-ber: Biribirini tır kucakda tutmuş. Ya‘nī ol iki şūret biribiriyle kucuşmuş gördi.

از آن صورت روان قطع نظر کرد Ez-ān şūret revān kaṭ‘-ı naẓar kerd: Ol (E 148a) şūretten fi’l-ḥāl naẓarını kaṭ‘ u şarf itdi.

نظارگاه خود از جای دگر کرد Naẓargāh-ı ħod ez-cāy-ı diger kerd: Kendü naẓargāhını ġayrı yerden itdi.

اگر در را اگر دیوار دیدی Eger derrā eger dīvār dīdī: Eger kapuyı ve eger dīvārı görürdi. Ya‘nī her kankısına bakaydı.

بهم جفت آن دو گلرخسار دیدی Be-hem cūft ān dü gül-ruḥsār dīdī: Ol iki gül yañaqluyı bile cūft görürdi.

رخ خود در خدای آسمان کرد Ruḥ-ı ḥod der-Ḥudā-yı āsmān kerd: Kendü yüzini gök Tengrisine itdi. Ya'nī yüzini yuḡaru ḡaldırdı.

بسقّف اندر تماشای همان کرد Be-saḡf ender temāṣāyī hemān kerd: Saḡf-ı ḡānede hemān ol temāṣāyī itdi. (S 102b)

فزودش میل از آن سوی زلیخا Füzūdeṣ meyl ez-ān süy-ı Zelīḡā: Ol temāṣādan meyli Zelīḡā cānibine artdı.

نظر بگشاد بر روی زلیخا Naẓar bḡṣād ber-rüy-ı Zelīḡā: Zelīḡā yüzine naẓar açdı.

زلیخا زان نظر شد تازه امید Zelīḡā z'ān naẓar ṣūd tāze ümmīd: Zelīḡā ol naẓardan tāze ümmīdlü oldı.

که تابد بر وی آن تابنده خورشید Ki tābed ber-vey ān tābende ḡūrṣīd: Ki anıñ üzerine ṣu'lelene ol yaldırayıcı ḡüneṣ. Ya'nī ümmīd tutdı ki Yūsuf 'aleyhi's-selām aña rām ola.

به آه و ناله و زاری در آمد Be-āḡ u nāle vü zārī der-āmed: Āḡ u nāle ve iñildiye geldi.

ز چشم و دل بخونباری در آمد Zi-çeṣm ü dil be-ḡün-bārī der-āmed: Gözinden ve ḡöñlinden ḡan yaḡdırıcılıḡa geldi.

که ای خود کام کام من روا کن Ki ey ḡod-kām kām-ı men revā kūn: Ki ey kendü murādına uyucı benim murādımı ḡāṣıl it!

بوصل خویش دردم را دوا کن Be-vaṣl-ı ḡıṣ derdemrā devā kūn: Kendü vaṣlıñla derdime devā it.

منم تشنه تو آب زندگانی Menem teṣne tü āb-ı zindeḡānī: Ben ṣusuzum sen dirilik ṣuyısın.

چه باشد قطره بر من فشانی Çi bāṣed ḡatre'ī ber-men feṣānī: Ne olur bir ḡatre benim üzerime saḡasın. Ba'zı nüṣḡada mıṣrā'-ı ṣānī böylece vāḡi' olmuş. *Menem küṣte*⁹⁶¹ *tü cān-ı cāvidānī*: Ben depelenmiş ve maḡtülüm, sen ebedī cānsın.

چنانم از تو دور ای گنج نایاب Çünānem ez-tü dūr ey genc-i nā-yāb: Ancılayın ben senden ba'ıdim ey bulunmaz ḡazīne!

که باشد کشته بیجان تشنه بی آب Ki bāṣed küṣte bī-cān teṣne bī-āb: Ki ölü cānsız ola ve ṣusuz ṣusuz öle. ḡāṣılı ben sensiz meyyit-i (E 148b) bī-cān ve ṣusuz 'atṣān gibiyim.

ز داغت سالها در تاب بودم Zi-dāḡet sālḡa der-tāb būdem: Seniñ dāḡıñdan niçe seneler ḡarāretde idim.

ز شوقت بیخور و بیخواب بودم Zi-ṣevḡet bī-ḡor u bī-ḡāb būdem: Seniñ ṣevḡiñden yiyegisiz ve uyḡusuz idim.

⁹⁶¹ küṣte: küṣtem (S)

مرا زین بیشتر در تاب مگذار Merā z'īn bīšter der-tāb meg'zār: Beni bundan ziyādereh
ḥarāretde koma.

چنینم بی خور و بی خواب مگذار Čünīnem bī-ḥor u bī-ḥ'āb meg'zār: Buncılayın beni yiygisiz
ve uykusuz koma.

Be-ḥaḳḳ-ı ān Ḥudāyī ber-tü sevgend: Ol Ḥudā ḥaḳḳıyçün seniñ
üzeriñe and olsun. Ya'nī saña kasem virdürürüm ol Ḥudāya.

Ki bāşed ber-ḥudāvendān ḥudāvend: Ki mālīkler üzerine mālīk
ola.

Be-īn ḥüsn-i cihān-gīrī ki dādet: Bu cihānı tutucı ḥüsn içün ki
saña virdi.

Be-īn ḥübī ki der-'ārız nihādet: Bu güzellik içün ki seniñ
yañağında kodı.

Be-īn nūrī ki tābed ber-cebīnet: Bu nūr içün ki seniñ alnında
parlar.

Ki dāred māhrā rū der-zemīnet: Ancılayın nūr ki ayıñ yüzini
seniñ yiriñde tutar. Ya'nī ḥacāletden ay yüzini seniñ öñiñde yirde tutar.

Be-ebrū-yı kemān-dārī ki dārī: Ol yay tutucı kaş içün ki tutarsın.

Be-serv-i ḥüb-reftārī ki dārī: Güzel yürüyüşli serv kāmetiñ içün ki
tutarsın.

Be-mihrāb-ı kemān ebrū-yı tü: Seniñ yay kaşını mihrābı içün.

Be-ḳullāb-ı kemend-i gīsūy-ı tü: Seniñ kemend-i zülfüñ ḳullābı içün.

Be-cādū nergis-i merdüm-firībet: Seniñ ādem aldayıcı cādū
gözleriñ içün.

Be-dībā-püş serv-i cāme-zībet: Seniñ cāmeye zīnet virici dībā
örtücü serv kāmetiñ içün.

Be-ān mūyī ki mī-gūyī miyāneş: Ol (S 103a) kıl içün ki anıñ
adına miyān dirsın.

Be-ān sırrī ki mī-ḥ'ānī dehāneş: Ol sır içün ki aña dehān
oḳursun. Ya'nī ince biliñ içün ve ḥoḳḳa dehānıñ içün.

Be-müşgīn noḳtaet ber-rūy-ı gül-reng: Seniñ gül renkli
yüzüñ üstinde müşk (E 149a) ḳoḳulı noḳta beñiñ içün.

Be-şīrīn ḥandeet ez-ğonce-i teng: Tar ğonce gibi dehānından tatlı gülüşün için.

Be-āb-ı dīde-i men z'ıştiyāket: Seniñ iştiyākından benim gözüm şuyı için.

Be-āh-ı germem ez-süz-ı firāket: Seniñ ayrılığın ḥarāretinden issi āhım için.

Be-ḥirmānī ki zīr-i kūhem ez-vey: Bir maḥrūmluḡ için ki tağ altındayım andan.

Giriftār-ı hezār endūhem ez-vey: Biñ ğuşşaya giriftārim andan.

Be-istīlā-yı 'aşket ber-vücūdem: Seniñ 'aşkıñ ğalebesi için vücūdum üzerine.

Be-istiğnāyet ez-būd u ne-būdem: Benim vücūd ve 'ademimden seniñ istiğnāñ için.

Ki ber-ḥāl-i men-i bī-dil bi-baḥşāy: Ki ben 'aşıkıñ ḥālī üzerine merḥamet eyle.

Zi-kār-ı müşkilem īn 'uḡde büğ'sāy: Benim müşkil işimden bu 'uḡdeyi aç.

Be-dil 'ömrīst tā dāğ-ı tū dārem: Yürekde bir 'ömürdür. Ya'nī niçe yıllardır tā seniñ dāğıñı tutarım.

Hevā-yı būyī ez-bāğ-ı tū dārem: Seniñ bağından bir ḡoḡu hevesini tutarım.

Zamānī merhem-i dāğ-ı dilem şev: Bir zamān yüregim dāğına merhem ol.

Be-būyī revnaḡ-ı bāğ-ı dilem şev: Bir ḡoḡu ile ğöñlüm bağıñıñ revnaḡı ol.

Zi-ḡaḡt-ı vaşl-ı tū bes nā-tüvānem: Seniñ vaşlıñ ḡaḡtından ḡoḡ ḡudretsiz ve ziyāde za'īfim.

Bi-baḡş ez-ḡān-ı vaşlet ḡūt-ı cānem: Vaşlıñ sofrasından baña cān yiyecegi bağışla.

Zi-tü ey naḡl-ı ter ḡurmā zi-men şīr: Ey naḡl ḡāmetli dil-ber! Senden ruḡab benden süd. Ya'nī senden tāze ḡurmā gibi tatlı zeker benden süd gibi nāzik laḡīf ve lezīz ferc.

Me-kün der-ḥ'ān nihāden hīç takṣīr: Sofra komaḳda aṣlā takṣīr itme. Hāṣılı billūrīn şikemlerden sofralar çeküp üzerlerinde bulunan ni'metlerinden tenāvül kılalım ola ki ni'am-ı vaşlıñla ḳaht-ı hicrāndan ferāğ bulalım.

Merā z'īn şīr ü ḥurmā ḳūt-ı cān dih: Baña bu süd ve ḥurmādan cān yiyecegi vir. Ya'nī baña mücāma'at eyleyüp cānıma cān (E 149b) ḳat.

Zi-cān dāden der-īn ḳahtem amān dih: Cān virmekden bu ḳahtda baña amān vir. Ya'nī hicrānıñ ḳahtıyla helāk olmaḳdan beni ḳurtar.

Cevābeş dād Yūsuf k'ey perī-zād: Aña cevāb virdi Yūsuf 'aleyhi's-selām ki: Ey perī-zāde!

Ki n'āyed bā-tü kesrā ez-perī yād: Ki seniñle kimseye perīden yād gelmez. Ya'nī sen var iken kimesne cin kızını añmaz.

Me-gīr imrūz ber-men kārrā teng: Bu gün benim üzerime işi ṭar ṭutma,⁹⁶² ya'nī muvāsala içün beni taẓyīḳ itme.

Me-zen ber-şīşe-i ma'sūmiyem seng: (S 103b) Bende olan ma'sūmluḳ şīşesi üzerine taş urma. Ya'nī 'işmetimi izāleye dūrüşme.

Me-kün ter z'āb-ı 'işyān dāmenemrā: 'İşyān şuyından etegimi yaş itme. Ya'nī beni günāha ālūde itme.

Me-sūz ez-āteş-i şehvet tenemrā: Şehvet āteşinden tenimi yakma.

Be-ān bī-çün ki çūnhā şūret-i ūst: Ol niteliksiz olan zāt-ı ecell ü a'lā ḫazretleriçünki. Ya'nī seniñ üzeriñe ol Ḥudā-yı müte'āle and virürüm⁹⁶³ ki niteler. Ya'nī mevcūdātıñ küllisi anıñ ḫalḳ eyledügi şūretdir. Ya'nī cümlesi anıñ taşvīr olunmuşı ve maḥlūkıdır.

Birūnhā vü derūnhā ḳudret-i ūst: Taşralar ve içerüler anıñ ḳudretidir. Ya'nī zāhirleri ve bātınları bu şuver ve eşkāl ḳalıbına ifrāğ iden odur.

Zi-baḫr-i cūd-ı ü gerdūn ḫabābīst: Anıñ cömerdligi deryāsından eflāk bir ḳabarcıḳdır.

Zi-berḳ-i nūr-ı ü ḥūrşīd tābīst: Anıñ nūrı yıldırımından güneş bir şu'ledir.

⁹⁶² ṭutma: ṭutam (E)

⁹⁶³ virürüm: - (E)

Be-pākānī ez-īṣān zādeem men: Ol pākler için ki ben anlardan
toğmuşum.

Bedīn pākīzegī ūftādeem men: Bu pākīzelige düşmüşüm ben.

Ez-īṣānest rūṣen gevher-i men: Benim aşlım anlardandır aydın.

V'ez-īṣānest rahṣān aḥter-i men: Benim yıldızım anlardandır
yaldırcı. Ya'nī benim eyülügimiñ bā'ışı anlardır. Ya'nī Bār-ı (E 150a) Ḥudā ḥaḳḳıyçün
ābā ve ecdādım ḥürmetiyçün.

Ki ger imrüz dest ez-men bi-dārī: Ki eger bugün benden el
tutasın.

Merā z'īn tengnā bīrūn gūzārī: Beni bu tar yirden taşra geçüresin.
Ya'nī eger sen bugün nefsiñi zabṭ idüp benden ferāḡat idersin.

Be-zūdī kām-kārī yābī ez-men: Tīzlik ile murād işleyicilik
benden bulasın.

Hezārān ḥaḳ-gūzārī yābī ez-men: Niçe biñ ḥaḳ ödeyicilik
benden bulasın.

Zi-la'l-i cān-fezāyem kām yābī: Cān arturucu la'limden murād
bulasın.

Be-ḳadd-i dil-kešem ārām yābī: Göñül çekici ve ḥaẓẓ idici ḳaddimle
ḳarār bulasın. Ya'nī bugün ṣabr eyle bir vaḳit olur ki seni 'aḳd-i nikāḥıma getürürüm
nā'il-i merām olursın.

Me-kūn ta'cīl der-taḥṣīl-i maḳṣūd: Maḳṣūdı taḥṣīlde ta'cīl itme.
Besā dīrā ki ḥoṣter bāṣed ez-zūd: Çok giç vardır ki tizden
eyürek olur ve kemālile ḥuṣūle gelür.

Ger üfted ṣayd-ı nīkū dīr der-dām: Eyü ṣikār eger giç tuzaḡa
düşer.

Bihest ez-zūd nā-nīkū ser-encām: Āḥir kārı eyü olmayan tīz
avdan yegdir.

Zelīḥā güft k'ez-teṣne me-cū tāb: Zelīḥā didi ki: Şusuzdan tāḳat
tutma.

Ki endāzed be-ferdā ḥorden-i āb: Ki şu içmegi erteye ata. Ya'nī
şusuzdan umma ki şu içmege ḳudreti var iken içmeyüp ṣabr ide.

Zi-şevkem cān resīde ber-leb imrūz: Şevkimden cānım tūtak
üzre (S 104a) irişmişdir bugün.

Ne-yārem şabr kerdn tā şeb imrūz: Şabr itmege kâdir olamam
giceye dek bugün. Ya‘nī yarım gün şabra taqātım yokdur nerde qaldı ki bir zamān şabr
idem.⁹⁶⁴

Key ān taqāt merā āyed bedīdār: Ne zamān ol taqāt zūhūra gelür
baña?

Ki bā-vaqt-i diger endāzem īn kār: Ki ğayrı vaqite bu kārı atam.
Ya‘nī vaqt-i āhere te‘hīr idemem. (E 150b)

Ne-dānem māni‘et z’īn maşlaḥat cīst: Bilmem seniñ māni‘iñ
bu maşlaḥatdan nedir?

Ki net‘vānī be-men yek laḥza ḥoş zīst: Ki kâdir olmazsın
benimle bir laḥza ḥoş geçinmege.

Bi-güftā māni‘-i men z’ān dü cīzest: Didi ki: Māni‘im andan
iki nesnedir.

İtāb-ı İzed ü qahr-ı ‘azīzest: Hudāy te‘ālānıñ ‘itābı ve ‘azīz-i
Mısrıñ qahrıdır. *‘İtāb* azarlamaga dirler.

Azīz īn kec nihādī ger bi-dāned: ‘Azīz bu egri ṭabī‘atlığı eger
bile.

Be-men şad miḥnet ü ḥ‘ārī resāned: Baña yüz miḥnet ve
ḥaḳīrlik irişdirir.

Berehne kerde tīg ān sān ki dānī: Qılıcı ‘uryān idüp ol üslūb ile
ki bilürsin.

Keşed ez-men libās-ı zindegānī: Benden çeker ve selb ider dirilik
libāsını. Ya‘nī eger benden ḥıyānet bilse beni qatl ider.

Zihī ḥaclet ki çün rüz-ı kıyāmet: Ne pek ḥacālet ki çünki
kıyāmet günü.

Ki üfted ber-zinākārān ğarāmet: Ki zinā ‘amelliler üzerine ‘azāb-ı
dā‘im düşe.

⁹⁶⁴ idem: itdim (E)

جزای آن جفا کیشان نویسند Cezā-yı ān cefā-kīṣān nūvīsēnd: Ol cefā dīnlülerin cezāsını yazarlar.

مرآ سر دفتر ایشان نویسند Merā ser defter-i īṣān nūvīsēnd: Beni anlarıñ defteri başına yazarlar.

زلیخا گفت زان دشمن میندیش Zelīḥā güft z’ān dūṣmen meyēndīṣ: Zelīḥā didi: Ol dūṣmenden endīṣe itme.

که چون روز طرب بنشیندم پیش Ki çün rüz-ı tarab bin’şīndem pīṣ: Ki çünki ‘iṣret günü öñümde otura.

دهم جامی که با جانش ستیزد Dihem cāmī ki bā-cāneṣ sitīzed: Bir ḳadeḥ virem ki anıñ cānına güc ide.

ز مستی تا قیامت برنخیزد Zi-mestī tā-ḳıyāmet ber ne-ḥīzed: Sarḥoşlukdan ḳıyāmete dek ḳalkmaya.⁹⁶⁵

تو میگویى خداى من کریمست Tü mī-gūyī Ḥudā-yı men kerīməst: Sen dirsın benim Ḥudām kerīmdir.

همیشه بر گنهکاران رحیمست Hemīṣe ber-günehkārān raḥīməst: Hemīṣe günehkārlar üzerine raḥīmdir.

مرآ از گوهر و زر صد خزینه Merā ez-gevher ü zer ṣad ḥazīne: Baña gevherden ve altundan yüz ḥazīne.

درین خلوت سرا باشد دفینه Der-īn ḥalvetserā bāṣed defīne: Bu ḥalvet evinde defīne olur. Ya’nī yüz ḥazīne ve defīne ṭolu altun ve cevāhirim vardır.

فدا سازم همه بهر گناهت Fedā sāzem heme behr-i günāhet: Dükeli fedā iderim seniñ günāhıñ ecliçün.

که تا باشد ز ایزد عذر خواست Ki tā bāṣed zi-İzed ‘özü-ḥ’āhet: Tā ki ola Ḥudāy te’ālādan saña ‘özü dileyici. Ya’nī tā ki Ḥudā-yı müte’āl ol sebeble seni ‘afv idici ola.

بگفت آنکس نیم کافتد پسندم Bi-güft ān kes neyem k’üfted pesendem: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Ben ol kes degilim ki baña begenilmiş düşe.

که آید بر کس دیگر گزندم Ki āyed ber-kes-i dīger gezendem: Ki gele gayrı kimesne üzerine zararım.

خصوصاً بر عزیزى کز عزیزى Bā-ḥuṣūṣa ber-‘azīzī k’ez-‘azīzī: Bā-ḥuṣūṣ bir ‘azīz üzerine ki ‘azīzlikden.

⁹⁶⁵ ḳalkmaya: ḳalmaya (S)

تو را فرمود بهر من کنیزی Tūrā fermūd behr-i men kenīzī: (S 104b) Saña buyurdi benim içün cāriyelik. Ya'nī benden kimseye zarar işābetin istemem, bā-ḥuṣūṣ 'azīz-i Mıṣra ki benim içün seniñ gibi sultānı ḥizmetci eyledi.

خداى من كه نتوان حق گزاريش Hudā-yı men ki net'vān ḥaḳ-güzārīṣ: Benim Hudām ki anıñ ḥaḳqını ödeyicilik mümkün olmaz.

به رشوت كى شود آمرزگارش Be-rüşvet key şeved āmurzgārīṣ: Rüşvet ile ne zamān olur anıñ mağfiret idiciligi.

بجان دادن چو مزد از كس نگیرد Be-cān dāden çü müzd ez-kes ne-gīred: Cān virmekde çünki kimseden ücret tutmaz.

در آمرزش كجا رشوت پذيرد Der-āmurzeṣ kücā rüşvet pezīred: Anı mağfiretde ḳanda rüşvet ḳabūl ider.

زليخا گفت كای شاه نكو بخت Zelīḥā güft k'ey šāh-ı nikū-baḥt: Zelīḥā didi ki: Ey ṭālī'i eyü šāh!

كه هم تاجت میسر باد هم تخت Ki hem tācet müyesser bād hem taḥt: Ki hem tāc müyesser olsun saña hem taḥt.

دلم شد تیر محنت را نشانه Dilem şüd tīr-i miḥnetrā nişāne: Yüregim miḥnet oḳına nişāne oldu.

ز بس كاری بهانه بر بهانه Zi-bes kārī bahāne ber-bahāne: Keşretten ki getürürsün bahāne bahāne üzerine.

بهانه كج روی و حيله سازيست Bahāne kec-revī vü ḥīle-sāzīst: Bahāne egri yürüyicilik ve ḥīle düzücilikdir.

بهانه نى طريق راست بازيست Bahāne nī ṭarīḳ-ı rāst-bāzīst: Bahāne ṭoḡrı oynayıcılık ṭarīḳı degildir.

معاذالله كه راه كج روم من Ma'āza'llāh ki rāh-ı kec revem men: (E 151b) Şıgınrurum Allāha ki egri yola yürüyem ben.

ز تو اين حيله ديگر بشنوم من Zi-tü īn ḥīle dīḡer biş'nevem men: Senden bu ḥīleyi bir daḡı işidem ben.

عجب بى طاقتم آرام من ده Aceb bī-ṭākatem ārām-ı men diḥ: Ziyāde tāḳatsizim baña ḳarār vir.

اگر خواهی و گر نه كام من ده Eger ḥ'āhī vü ger ne kām-ı men diḥ: Eger dilersen ve eger dilemezsen benim murādımı vir. Ya'nī ṭav'an veyā kerhen baña mücāma'a elbetde eyle.

Bi-güften güften āmed rūz-ı men ser: Söz diye diye gündüzüm başa geldi ve aḥşam karīb oldu.

Ne-gešt ez-tü murād-ı men müyesser: Senden benim murādım müyesser olmadı.

Zebān der-bend dīger z'īn ḥurāfāt: Diliñi bağla daḥı bu yalan ḥikāyelerden. *Hurāfe* zamm-ı ḥā ile şol yalan ḥikāyelerdir ki gice içinde söylenür.

Bi-cünb ez-cā ki fi't-te'hīr āfāt: Depren yerinden ki te'hīrde āfetler vardır.

Merā der-ḥušk ney āteş fütādest: Benim kuru kamaşıma, ya'nī sīneme āteş düşmüşdür.

Tūrā bā-āteş-i men ḥaş fütādest: Saña benim āteşimle hoş düşmüşdür. Ya'nī ben 'aşkıñ āteşiyle yanıp yakıldığım saña eyü gelür.

Merā īn dūd-ı āteş key küned sūd: Baña bu āteş tütünü ne zamān fā'ide ider?

Çü der-çeşmet ne-gerded āb ez-īn dūd: Çünkü seniñ gözüñde bu tütünden⁹⁶⁶ şu tolanmaz. Ya'nī āteş-i 'aşkıñ saña te'sīri olmalı ki baña da fā'idesi ola.

Ez-īn āteş çü dūdem hest tābī: Bu āteşden tütün gibi baña bükülmek vardır.

Biyā ber-āteşem zen yek dem ābī: Gel āteşim üzerine bir nefes şur.

Zelīḥā çün be-pāyān bürd īn rāz: Zelīḥā çünkü bu sırrı pāyāna iletđi.

Ta'allul kerd dīger Yūsuf āgāz: Yūsuf (S 105a) 'aleyhi's-selām tekrār ta'allula şürū' itđi.

Zelīḥā güft k'ey İbrī-'ibāret: Zelīḥā didi ki: Ey 'İbrī 'ibāretlü! Ya'nī faşīḥ söyleyişlü! (E 152a) *'İbrī* ve *'İbrānī* kesr-i 'ayn ile bir ṭā'ifeniñ lügatidir.

Ki bürdī ez-sūḥan vaḳtem be-gāret: Ki sözden vaḳtimi yağmaya iletđiñ.

⁹⁶⁶ tütünden: tenden (E)

Me-zen ber-rūy-ı kârem dest-i redrâ: İşimiñ yūzi üzerine red elini urma.

Ki h'āhem küšten ez-dest-i tū hōdrā: Ki öldürsem gerek seniñ elinden kendimi.

Be-‘işret destem ender-gerden āvīz: Şafā ile eliñi boynuma aş.
Ve ger ne bürremeş bā-ḥançer-i tīz: Ve illā anı keserim keskūn ḥançer ile.

Neyārī dest eger der-gerden-i men: Eger benim boynuma el⁹⁶⁷ getürmezsın.

Şeved hūn-ı menet ḥālī be-gerden: Benim ḳanım bu ḥālde seniñ boynuñ üzerine olur.

Keşem ḥançer çü sūsen ber-ten-i h'īş: Ḥançer çekerim sūsen gibi kendü vūcūdum üzerine.

Çü gül der-hūn keşem pīrāhen-i h'īş: Gül gibi ḳana çekerim kendü gōñlegimi.

Nihem ber-ten zi-cān dāğ-ı cūdāyī: Cesedim üzre ḳorum cāndan ayrılık dāğını. Ya'nī kendimi urup helāk iderim.

Zi-ḥüccet güftenet yābem rehāyī: Seniñ ḥüccet dimeñden ḳurtuluş bulurum.⁹⁶⁸

Azīzem pīş-i tū çün küşte yābed: ‘Azīz beni seniñ öñünde çünki öli bulur.

Pey-i küšten ‘inān sūy-ı tū tābed: Öldürmek içün dizgini seniñ cānibiñe bükür.

Pes ez-küšten be-zīr-i perde-i ḥāk: Seni öldürdükden şoñra toprak perdesi altında.

Be-tū peyvended īn cān-ı hevesnāk: Saña ulaşur bu heveslü cān. Ya'nī toprak altında seniñle buluşup görüşerek.

Bi-güft īn ü keşīd ez-zīr-i pister: Bunı didi ve dōşek altından çekdi.

⁹⁶⁷ el: - (S)

⁹⁶⁸ bulurum: bulur (S)

چو برگ بید سبزارنگ خنچر Çü berg-i bîd sebzâreng ḥaṇçer: Sögüt yaprağı gibi yaşıl renkli ḥaṇçer.

ولی از آتش غم پر تف و تاب Velî ez-âteş-i ḡam pür-tef ü tâb: Velîkin ḡam âteşinden leheb ve ḥarâretle ṭolu idi.

بحلق تشنه برد آن قطره آب Be-ḥalk-ı teşne bürd ân ḳatre-i âb: Şusuz boğazına götürdi (E 152b) ol şu tamlasını. Ya'nî ḥaṇçeri iletdi ki boğazın kaṭ' ide.

چو یوسف آن بدید از جای برجست Çü Yūsuf ân bi-dîd ez-cây ber-cest: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selâm anı gördi yerinden şıçradı.

چو زرین یاره بگرفتش سر دست Çü zerrîn yâre big'rifteş ser-i dest: Altunlu bilezik gibi tıtdı eli ucını.

کزین تندى بيارام ای زلیخا K'ez-în tündî biyārām ey Zelîḥā: Ki bu şarblıḳdan ḳarār eyle ey Zelîḥā!

وزین ره بازکش گام ای زلیخا V'ez-în reh bâz keş ḡām ey Zelîḥā: Ve bu yoldan adımını gerü çek ey Zelîḥā! Ya'nî kendüni ḳatlden şaḳın.

ز من خواهی رخ مقصود دیدن Zi-men ḥ'āhî ruḥ-ı maḳşûd dîden: Maḳşûd yüzini benden görsen gerek.

ز وصل من بکام دل رسیدن Zi-vaşl-ı men be-kām-ı dil resîden: Baña vaşldan göñül murādına irişsen gerek.

زلیخا ماه اوج دلستانی Zelîḥā mäh-ı evc-i dil-sitānî: Göñül alıcılık burcınıñ mähı olan Zelîḥā.

ز یوسف چون بدید آن مهربانی Zi-Yūsuf çün bi-dîd ân mihrbānî: Yūsuf 'aleyhi's-selâmdan çünkü ol şefḳat idiciligi gördi.

گمان زد شد که خواهد کام او داد Gümân zed şüd ki ḥ'āhed kām-ı ü dād: Gümân urucu ve zann idici oldu ki anıñ murādını virse gerek.

بوصل خویشان آرام او داد Be-vaşl-ı ḥ'îştēn ārām-ı ü dād: Kendü vaşlıyla (S 105b) aña ḳarār virse gerek.

ز دست خود روانی خنچر انداخت Zi-dest-i ḥod revānî ḥaṇçer endāḥt: Kendü elinden fi'-l-ḥāl ḥaṇçeri atdı.

بقصد صلح طرح دیگر انداخت Be-ḳaşd-ı şulḥ tarḥ-ı dîger endāḥt: Şulḥ ḳaşdıyla bir ḡayr tarḥ atdı. Ya'nî ḡayrı ḳānūn tertîb itdi.

لب از شیرین دهانش پر شکر کرد Leb ez-şīrīn dehāneş pūr-şeker kerd: Tuşağını tatlū ağızından şeker ile tölü itdi. Ya'nī tuşaqlarını lezzetlendirdi, tā ki Yūsuf 'aleyhi's-selām anı būs ide.

ز ساعد طوق وز ساقش کمر کرد Zi-sā'id tavk v'ez-sākeş kemer kerd: Bileğinden boyun bağı ve baldırından kemer itdi. Ya'nī anı kucma içün etek der-miyān oldı.

به پیش ناوکش جان را هدف کرد Be-pīş-i nāvekeş cānrā hedef kerd: Anıñ oñı öñiñde cānını nişāne itdi.

ز شوق گوهرش تن را صدف کرد Zi-şevk-i gevher-i tenrā şadef kerd: Anıñ gevheri şevkından gövdesini şadef itdi. Ya'nī mücāma'a içün habhāzır oldı.

ولی نگشاد یوسف بر هدف شست Velī neg'şād Yūsuf ber-hedef şest: (E 153a) Velīkin açmadı Yūsuf 'aleyhi's-selām nişāne üzerine. *Şest* şehādet barmağıyla ki yay kirişin tutarlar, ok atarken ol tutuşa şest dirler. Murād uçkur açmaya el iletmedi.

پی گوهر صدف را مهر نشکست Pey-i gevher şadefrā mühr neş'kest: Gevher ecliyçün şadefiñ mührini kırmadı. Ya'nī mücāma'a içün fercine toğunmadı.

دلش می خواست در سفتن بالماس Dileş mī-h'āst der-süften be-elmās: Göñli istedi elmās ile incü delmek.

ولی میداشت حکم عصمتش پاس Velī mī-dāşt hūkm-i 'işmeteş pās: Velīkin⁹⁶⁹ 'işmet hūkmi anı hıfz tutdı. Nitekim enbiyā 'aleyhimi's-selām günāh işlemeden ma'sūmdurlar.

زلیخا در تقاضا گرم و یوسف Zelīhā der-taḳāzā germ ü Yūsuf: Zelīhā issi taḳāzāda ve istekde ve Yūsuf 'aleyhi's-selām.

همی انگيخت اسباب توقف Hemī-engīht esbāb-ı tevakkuf: Eglenmek sebeblerin kopardı ve te'hīr itdi.

نهادی بر ازار خویش دستی Nihādī ber-izār-ı h'īş destī: Kendi ayak tonı üzerine el kurdı.

یکی عقده گشادی و دو بستی Yekī 'uḳde güşādī vü dü bestī: Bir düğüm açardı ve iki bağlardı.

فتادش چشم ناگه در میانه Fütādeş çeşm nā-geh der-miyāne: Düşdi anıñ gözi nā-geh orta yerde.

بزرکش پرده در کنج خانه Be-zer-keş perde'ī der-künc-i hāne: Altunla işlenmiş perdeye ev köşesinde.

سوالش کرد کان پرده پی چیست Su'āleş kerd k'ān perde pey-i çīst: Aña su'al itdi bu perde ne içündür?

⁹⁶⁹ velīkin: - (S)

درآن پرده نشستہ پردگی کیست Der-ān perde nişeste perdegī kīst: Ol perdede oturmuş ehl-i perde kimdir?

بیگفت آن کس کہ تا من بندہ ہستم Bi-güft ān kes ki tā men bende hestem: Zelīhā didi: Ol kimsedir ki ben ʔul olandan berū.

برسم بندگانش می پرستم Be-resm-i bendegāneş mī-perestem: ʔullar resmiyle aña ʔaparım. Ya‘nī ben yaradılardan berū aña ‘ibādet iderim.

بئی تن از زر و چشمش ز گوهر Bütī ten ez-zer ü çeşmeş zi-gevher: Bir şanemdir gövdesi altundan ve gözi gevherdendir.

درونش طبلہ پر مشگ و عنبر Derūneş ʔable‘ī pūr-müşk ü ‘anber: İçerüsi bir ʔabladır müşk ve ‘anber ile ʔolu.

بهر ساعت فتادہ پیش اویم Be-her sâ‘at fütāde pīş-i üyem: Her sâ‘atde anıñ öñine düşmüşüm. سر طاعت نہادہ پیش اویم Ser-i ʔā‘at nihāde pīş-i üyem: ʔā‘at başını anıñ (E 153b) öñinde ʔomuşum.

درون پرده کردم جایگاہش Derūn-ı perde kerdem cāygāheş: Anıñ ʔuracak yerini perde içinde itdim.

کہ تا نبود بسوی من نگاہش Ki tā neb’ved be-sūy-ı men nigāheş: Tā ki benim (S 106a) ʔarafıma anıñ nazarı olmaya.

ز من آیین بی دینی نہ بیند Zi-men āyīn-i bī-dīnī ne-bīned: Benden dīnsizlik töresini görmeye. درین کارم کہ می بینی نہ بیند Der-īn kārem ki mī-bīnī ne-bīned: Bu ‘amelde ki beni görürsün görmeye.

چو بشنید این سخن بر خویش زد بانگ Çü biş’nīd īn sūhan ber-ḥ’īş zed bāng: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu sözi işitdi kendi üzerine na‘ra urdı ve ḥaykırđı.

کزین دینار نقدم نیست یک دانگ K’ez-īn dīnār-ı naḫdem nīst yek dāng: Ki bu dīnārdan naḫdim bir dāng degildir. Ya‘nī Ḥudāy te‘ālādan şermendeligim seniñ şanemden şermendeliğiñe nisbet, gümüşden rub‘ dirhemden dūn, dīnār-ı kāmīlu’l-‘ıyāra nisbeti gibidir. Hāşılı bendeki ḥayā sendeki ḥayāya nisbet ‘adem meşābesindedir.

ترا آید بچشم از مردگان شرم Tūrā āyed be-çeşm ez-mürdegān şerm: Seniñ göziñe gelür ölilerden ḥayā.

وز این نازندگان در خاطر آرم V’ez-īn nā-zindegān der-ḥāṭır āzerm: Ve bu diri olmayanlardan ḥāṭırına ḥürmet gelür. Ya‘nī cemādātdan saña ḥayā gelüp anlara ḥürmet idersin.

من از دانای و بینا چون نترسم Men ez-dānā vü bīnā çūn ne-tersem: Ben ‘Alleme’l-guyüb ve Başīrū’l-uyüb olan Ḥudāy te‘ālādan niçe ʔorḫmam?!

Zi-Ḳayyum u tūvānā ḡūn ne-tersem: Cümle maḥlūḳātın umūrını görüp gözedici ve ḳudret-i kāmile şāḥibi Bār-ı Ḥudādan niçe ḳorḳmam?!

Bi-ḡüft īn v'ez-miyān-ı kār ber-ḡ'āst: Bunı didi ve iş ortasından ḳalkdı.

Ez-ān ḡoş ḡ'ābgeḡ bīdār ber-ḡ'āst: Ol ḡoş uyḡu yerinden uyanıḳ ḳalkdı.

Elif kerd ez-dū şāḡ-ı lāmelif dūr: Elif ḳāmetini iki lāmelif budaḳdan dūr itdi. Ya'nī baldırları arasından ırāḳ itdi. Ya'nī elif gibi ṭoḡrılup öri durdı, yāḡud elif gibi müstaḳīm zekerini Zelīḡānıñ lāmelif gibi şarmaşık fercinden ırāḳ itdi.

Rehānd ez-kāz-ı sīmīn şem'-i kāfūr: Zelīḡānıñ⁹⁷⁰ ḡümüşli mıḳrāzdan şem'-i kāfūrını ḳurtardı. Ya'nī yanar kāfūrī bal mūmı gibi olan nāzik ve laṭīf ve berrāḳ zekerini Zelīḡānıñ ḡümüş mıḳrāz gibi beyāz ferciniñ ḳaṭ'ından ḳurtardı, (E 154a) ya'nī ol mıḳrāz ol mūmuñ burnını kesmedi. Ḥāşılı selāmet ile andan ḡalāş buldı.

Çü geşt ender devīden kām tīzeş: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selāmiñ adımı segirtme keskün oldı. Ya'nī çünki şiddet ile Zelīḡā öñinden firār itdi.

Güşād ez-her derī rāḡ-ı ḡürīzeş: Anıñ firār yolu her bir ḳapudan açıldı.

Be-her der k'āmedī bī-der ḡüşāyī: Her ḳapuya ki gelürdi ḳapuyı açmasızın.

Perīdī ḳufl⁹⁷¹ cāyī perre cāyī: Kilīdiñ ḳūḡāsı⁹⁷² bir yaña uçardı perri bir yaña.

İşāret kerdeneş ḡūyī be-engüşt: Barmaḡıyla anıñ işāret itmegi zann iderdiñ.

Kilīdī būd beḡr-i fetḡ der-müşṭ: Avucında fetḡ ecliyçün bir anaḡtar idi. Ya'nī işāretiyle ḳapular açılurdı.

Zelīḡā çün bi-dīd īn ez-'aḳab cest: Zelīḡā çünki bunı ḡördi ökçeden şıḳradı. Ya'nī eñseden ökçesine başarak segirtti.

⁹⁷⁰ Zelīḡānıñ:- (S)

⁹⁷¹ ḳufl: fazl (E)

⁹⁷² ḳūḡāsı: ḳūfāsı (E)

Be-vey der-āhirīn dergāh peyvest: Aña āhirdeki kapu (S 106b) öñinde ulaşdı.

Pey-i bāz āmeden dāmen keşīdeş: Gerü gelmek için etegini çekdi.
Zi-sūy-ı pūşt-i pīrāhen derīdeş: Arka cānibinden gönlegini yırttı.
Birūn reft ez-kef-i ān ğam-resīde: Taşra gitdi ol ğam görmüş
Zelīhānīn elinden.

Besān-ı ğonce pīrāhen derīde: Tomurcuğ gül gibi gönlegi yırtılmış
oldığı hâlde.

Zelīhā z’ān ğarāmet cāme zed çāk: Zelīhā bu elem şiddetinden
cāmesine yırtık urdı.

Çü sāye ħīşrā endāht ber-ĥāk: Gölge gibi kendüyi tobrağ
üzre atdı.

Ĥurūşī ez-dil-i nā-şād ber-dāşt: Nā-şād gönlinde bir ĥurūş
kaldırdı. (E 154b) *Ĥurūş* ağlama ile olan haykırmadır.

Zi-nā-şādī-i⁹⁷³ ĥod feryād ber-dāşt: Kendü ĥūzninden feryād
kaldırdı.

Ki vāveylā zi-bī-ikbālī-i⁹⁷⁴ baht: Ki vāveylā vā ĥasretā tālī‘imīn
devletsizliğinden.

Ki bürd ez-ĥāneem ān nāzenīn raht: Ki ol nāzenīn dil-ber
iletđi ĥānemden metā‘ını ve esbāb-ı ĥāneyi. Ya‘nī ĥāne kumāşı kendü idi ki gitdi.

Dirīğ ān şayd k’ez-dāmem birūn reft: Ĥayf ol av⁹⁷⁵ ki
tūzağımdan taşra gitdi.

Dirīğ ān şehd k’ez-kāmem birūn reft: Ĥayf ol bal ki
dimāğımdan taşra gitdi.

Azīmet kerd rūzī ‘ankebūtī: Bir gün bir örümcek kaçdı itdi.

Ki behr-i ĥod küned taḥşīl-i kūtī: Ki kendü ecliyçün bir yiyecek
taḥşīl ide.

⁹⁷³ nā-şādī: şādī (E)

⁹⁷⁴ ikbālī: ihbālī (E)

⁹⁷⁵ av: - (E)

Be-cāyī dīd šehbāzī nişeste: Bir yerde gördi, bir eyü toğan oturmuş.

Zi-ḳayd-ı dest-i šāhān bāz reste: Şāhlar eli ḳaydından ḫalāş olmuş.

Be-gird-i ū tenīden kerd āgāz: Anıñ çevresine örmege şürū‘ itdi.

Ki bended perr ū bāleşrā zi-pervāz: Ki bağlaya anıñ ḳolını ve ḳanadını uçmaḳdan.

Zamānī kār der-peyḳār-ı ū kerd: Bir zamān işini aña ḫuşūmetde itdi.

Lu‘āb-ı ḫod heme der-kār-ı ū kerd: Kendü ağzı yarını dükelü anıñ işinde itdi.

Çü ān šehbāz kerd ez-vey kenāre: Çünki ol toğan andan kenāre itdi.

Ne-māndeş ḡayr-ı tārī çend pāre: Ḳalmadı ol örümcege bir niçe til pārelerinden ḡayrı.

Menem ān ‘ankebūt-ı zār u rencūr: Benim ol zelīl ve ‘alīl örümcek.

Fütāde ez-murād-ı ḫ’īştēn dūr: Kendü murādından ırāḳ düşmüş.

Reg-i cānem gūsiste hemçü tāreş: Cānım ṭamarı üzölmüş anın tili gibi.

Ne-geşte murḡ-ı ümmīdī şikāreş: Bir ümīd ḳuşı ol cāna şikār olmamış.

Gūsiste tārem ez-her kār u bārī: Benim ipim üzölmüş her bir iş ve gücден.

Be-destem nīst cüz büg’siste tārī: Benim elimde yokdur bir (E 155a) üzölmüş tilden ḡayrı. Ya’nī kendü şahbāz gibi perrān olup ancak elimde göñlegi pārçası ḳalmışdır.

Pīş āmeden-i ‘azīz-i Mışr Yūsuf Pīş āmeden-i ‘azīz-i Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmra der-birün-ı ān ḫāne: Ol ḫāne taşrasında ‘azīz-i Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmīñ öñine irişmek. Ve pinhān dāştēn-i ānçi der-miyān-ı ū ū Zelīḫā güzeşte būd: (S 107a) Bir sır ki Zelīḫā ile kendü arasında geçmiş

idi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anı gizlü tutmak. و افشای آن راز کردن زلیخا Ve ifşā-yı ān rāz kerden Zelīḥā: Ve Zelīḥā ol sırrı ifşā itmek beyânındadır.

چنین زد خامه نقش این فسانه Çünîn zed ḥāme naqş-ı ĩn fesâne: Bu ḥikāye naqşı ḳalemi buncılayın urdı. Ya‘nī rāvī böylece rivāyet itdi.

که چون یوسف برون آمد ز خانه Ki çün Yūsuf birün āmed zi-ḥāne: Ki çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḥāneden taşra geldi.

برون خانه پیش آمد عزیزش Birün-ı ḥāne pīş āmed ‘azīzeş: Ḥāne taşrasında ‘azīz anıñ öñine geldi.

گروهی از خواص خانه نیزش Gürūhī ez-ḥavāş-ı ḥāne nīzeş: Ḥavāş-ı ḥāneden bir bölük daḥı. Çü der-ḥāleş ‘azīz āşüftegī dīd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥālinde ‘azīz ḳarışıklık gördi.

از آن آشفتگی حالش پی رسید Ez-ān āşüftegī ḥāleş bi-pürsīd: Ol āşüftelik sebebinden ḥālını şordı.

جوابی دادش از حسن ادب باز Cevābī dādeş ez-ḥüsn-i edeb bāz: Gerü aña ḥüsn-i edebden. Ya‘nī güzel vech üzre bir cevāb virdi.

تهی از تهمت افشای آن راز Tehī ez-töḥmet-i ifşā-yı ān rāz: Ol sırrı ifşā töḥmetinden ḥālī. عزیزش دست بگرفت از سر مهر ‘Azīzeş dest big’rift ez-ser-i mihr: ‘Azīz anıñ elini tutdı muḥabbet ucından.

درون بردش بسوی آن پری چهر Derünbürdeş be-süy-ı ān perī-çihre: İçerü iletdi ol perī-çehreli cānibine.

چو با هم دیدشان با خویشان گفت Çü bā-hem dīdeşān bā-ḥıṣṣen güft: Çünki Zelīḥā bile gördi anları kendüye didi.

که یوسف با عزیز احوال من گفت Ki Yūsuf bā-‘azīz aḥvāl-i men güft: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ‘azīze benim aḥvālımı didi. Ya‘nī Zelīḥā taşavvur itdi ki ‘azīze Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol mācerāyı (E 155b) beyān eyledi.

به حکم آن گمان آواز برداشت Be-ḥükm-i ān gümān āvāz ber-dāşt: Ol zan sebebiyle āvāz ḳaldırdı ve feryād eyledi.

نقاب از چهره آن راز برداشت Niḳāb ez-çihre-i ān rāz ber-dāşt: Ol sır çehresinden niḳābı ḳaldırdı.

که ای میزان عدل اورا سزا چیست Ki ey mīzān-ı ‘adl ūrā sezā çīst: Ki ey ‘adl terāzūsı ol kimesneniñ lāyığı nedir?

که با اهلت نه بر کیش وفا زیست Ki bā-ehlet ne ber-kīš-i vefā zīst: Ki seniñ ehliñle vefā dīni üzre gečinmedi. Ya‘nī hūḳūkīña ri‘āyet itmedi.

بکار خویش بی اندیشگی کرد Be-kār-ı h̄ĩš bī-endīšegī kerd: Kendü ‘ameliñde fikirsizlik itdi.
درین پرده خیانت پیشگی کرد Der-īn perde h̄iyānet-pīšegī kerd: Bu perdede h̄iyānet-pīšelik itdi.

‘Azīz aña ruḥṣat virdi ki ey perī yüzlü! Azīzeş dād ruḥṣat k’ey perī-rüy: ‘Azīz aña ruḥṣat virdi ki ey perī yüzlü!

که کرد این کج نهادی راست بر گوی Ki kerd īn kec-nihādī rāst ber-gūy: Kim itdi bu egri ṭabī‘atluluḡı ṭoḡrı söyle.

بگفت این بنده عبری کز آغاز Bi-güft īn bende-i ‘İbrī k’ez-āḡāz: Zelīḥā didi: Bu ‘İbrī ḳuluña ibtidādan.

بفرزندی شد از لطف سرافراز Be-ferzendī şüd ez-luṭfet ser-efrāz: Oḡulluḡa⁹⁷⁶ seniñ luṭfundan baş yüceldici oldı. Ya‘nī oḡul diyü ki aña luṭf naẓarıyla baḳarsın.

درین خلوت براحته خفته بودم Der-īn ḥalvet be-rāḥat ḥufte būdem: Bu ḥalvetde rāḥat ile uyumuş idim.

درون از گرد محنت رفته بودم Derūn ez-gerd-i miḥnet rüfte būdem: İçerüyü miḥnet tozından süpürmüş idim.

Çü düzdān ber-ser-i bālīnem āmed: Uḡrılar gibi yaşıdığım başı üzre geldi.

Be-ḳaşd-ı ḥarmen-i nesrīnem āmed: (S 107b) Gül ḥarmenim ḳaşdına geldi. Ya‘nī ḥarmen gibi serilmiş gül yañaḡımdan buse dirmek ḳaşdına geldi.

Ḥayāleş ān ki men ez-vey ne āḡāh: Ḥayāli ol ki ben andan vāḳıf olmayarak.

Be-ḥurrem gülsitānem āvered rāh: Şād ve şafālī gülistānıma yol getüre.

Be-izn-i bāḡbān nā-geşte muḥtāc: Bāḡbān iznine muḥtāc olmayup.

Bered sünbül be-ḡāret gül be-tārāc: Sünbülü ḡārete ve güli yaḡmaya ilete. Ya‘nī ister ki ben uyḡuda iken būs u kinār ide.

Çü dest āverd pīş ān nā-ḥiredmend: Çünki (E 156a) ol aḳılsız öñüme el getürdi.

⁹⁷⁶ oḡulluḡa: oḡulluḡla (S)

که بکشاید ز گنج وصل من بند Ki büg'şāyed zi-genc-i vaşl-ı men bend: Ki benim vaşl
hazīnemden bağı açsın. Ya'nī kemer-bendime el urdu.

من از خواب گران بیدار گشتم Men ez-h'āb-ı girān bīdār geštem: Ben ağır uykudan uyanık
oldum.

ز جام بیخودی هشیار گشتم Zi-cām-ı bī-hodī hüşyār geštem: Bī-hodluk kadehinden ayık
oldum. Ya'nī ben ki uykudan uyandım.

هراسان گشت از بیداری من Herāsān gešt ez-bīdārī-i men: Benim uyanıklığımdan korkucu
oldı.

گریزان شد ز خدمتکاری من Gūrīzān şūd zi-hizmetkārī-i men: Baña hizmet idicilikden kaçıcı
oldı. Ya'nī ben ki uykudan uyandım korkup kaçtı.

رخ از شرمندگی سوی در آورد Ruḥ ez-şermendegī sūy-ı der āverd: Utanıcılıktan yüzünü kapı
cānibine getürdü.

بروی نیک بختی در بر آورد Be-rūy-ı nīk-bahtī der ber-āverd: İyi bahtlılık yüzünü üzerine
getürdü. Ya'nī firār ile helākden hālāş murād itdi.

شتابان از قفای او دويدم Şitābān ez-ḳafā-yı ū devīdem: İvici olduğum hālde eñsesinden
segirttim.

برون نهاده پا در وی رسیدم Birūn nen'hāde pā der-vey resīdem: Ayağını taşra koymamış
iken aña iriştim.

گرفتم دامنش را چست و چالاک Giriftem dāmeneşrā çüst ü çālāk: Eteğini çāpuk ve fi'l-hāl
tuttum.

چو گل افتاد در پیراهنش چاک Çü gül üftād der-pīrāheneş çāk: Anıñ göñleginde gül gibi yırtık
vāki' oldı.

گشاده چاک پیراهن دهانی Güşāde çāk-ı pīrāhen dehānī: Göñlek yırtığı bir ağız açup.

کند قول مرا روشن بیانی Kūned ḳavl-i merā rūşen beyānī: Benim ḳavlimi aşikāre beyān ider.
Ya'nī çāk-ı pīrāheni benim ḳavlimiñ şıdkına şāhiddir.

کنون آن به که همچون ناپسندان Kūnūn ān bih ki hemçün nā-pesendān: Şimdi yig budur ki
maḳbūl olmayan suçlular gibi.

کنی یکچند محبوسش بزندان Kūnī yek çend maḥbūseş be-zindān: Bir niçe gün anı zindānda
maḥbūs idesin.

و یا خود بر تن و اندام پاکش Veyāḥud ber-ten ü endām-ı pākeş: Veyāḥud anıñ pāk endāmı ve
gövdesi üzerine.

Nihī bendī ki sāzed derdnākeš: Bir bend koyasın ki anı derdlü ide.

Pesendī ber-vey īn bār-ı girānrā: Begenürsün anıñ üzerine bu ağır yüki.

Ki bāšed ‘ibretī mer dīgerānrā: Ki gayrılar içün bir ‘ibret ola.

‘Azīz ez-vey çü biş’nīd īn sūhanrā: ‘Azīz andan çünki bu (E 156b) sözi işitdi.

Ne ber-cā dīd dīger h̄t̄štenrā: Kendüyi bir dahı yer üzerinde görmedi.

Dileş gešt ez-ṭarīḳ-ı istiḳāmet: Gönli toğrılık (S 108a) yolından döndi.

Zebānrā sāht şemşīr-i melāmet: Dilini melāmet kılıcı eyledi.

Be-Yūsuf güft çün geštem güher-senc: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi: Çünki güher tartaıcı oldum.

Pey-i bey‘-i tū şūd hālī dü şad genc: Seni almak içün iki yüz h̄azīne boş oldı.

Be-ferzendī giriftem ba‘d ez-ānet: Oğulluğa tutdum andan soñra seni.

Zi-ḥaşmet sāhtem ‘ālī mekānet: Ululuk ve ‘azametden ‘ālī-ḳadr eyledim seni.

Zelīḥārā hevā-dār-ı tū kerdem: Zelīḥāyı saña muḥabbet ve dost eyledim.

Kenīzānrā perestār-ı tū kerdem: Kınaḳları saña ṭapucı eyledim.

Ġılāmān ḥalka-der-güş-i tū geštend: Uşaklar seniñ ḳulağı ḥalkalıñ oldılar. Ya‘nī emriñe⁹⁷⁷ kemāl mertebe iṭā‘atde oldılar.

Şafā-kīş ü vefā-küş-ı tū geštend: Şafā sīretlü ve saña vefāya dūrüşici oldılar.

Be-māl-i h̄t̄ş dādem ihtiyāret: Seniñ ihtiyārını kendü mālıma virdim ve taşarrufāt-ı ḥazāyini saña tefvīz itdim.

⁹⁷⁷ emriñe: eviñe (S)

Ne-kerdem rence-dil der-hiç karet: Hiç bir işde seni göñli incinikli itmedim.

Ne destūr-ı ħired būd īn ki kerdī: ‘Aql k̄anūnı degil idi bunı ki itdiñ.

‘Afāk’allāh çi bed būd īn ki kerdī: Allāhu te‘ālā senden belāyı def ‘eylesün ne yaramaz idi bunı ki itdiñ.

Nemī-şāyed der-īn deyr-i pūr-āfāt: Bu āfāt ile tolu kelīsāda, ya’nī dūnyāda yaramaz ve lāyık olmaz.

Cüz iḥsān ehl-i iḥsānrā mūkāfāt: Eyülük ehline eyülükden ğayrı ‘ivāz virmek.

Tü iḥsān dīdī vü küfrān nümūdī: Sen eyülük gördüñ eyülüge inkār gösterdiñ.

Be-kāfir-ni‘metī tuġyān nümūdī: Ni‘meti inkār idicilikde ḥaddinden tecāvüzlük gösterdiñ.

Zi-kūy-ı ḥaḳ-güzārī raḥt bestī: Ḥaḳkı ödeyicilik (E 157a) maḥallesinden raḥtı baġladıñ.

Nemek ḥordī nemekdānrā şikestī: Tuzı yediñ tuz kabını kırdıñ. Ya’nī küfrān-ı ni‘met itdiñ.

Çü Yūsuf ez-‘azīz īn tāb u teb dīd: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ‘azīz-i Mışrdan bu kızmaḳ ve ditremegi gördi.

Çü mū ez-germī-i āteş bi-pīçīd: Kıl gibi āteş ıssiliginden büküldi.

Bedū güft ey ‘azīz īn dāverī çend: Aña didi: Ey ‘azīz bu ḥükümet niçe bir?

Günāhī nī bedīn ḥ‘ārīm mep’send: Bir günāh yok bu ḥaḳāreti baña begenme ve bu zilleti baña lāyık görme.

Zelīḥā her çi mī-gūyed dūrūgest: Zelīḥā her ne dirse yalandır.

Dūrūġ-ı ū çerāġ-ı bī-fūrūgest: Anıñ yalanı ışıksız bir çıraġdır.

آفریده زن از پهلوی چپ شد آفریده Zen ez-pehlū-yī çep şūd āferīde: ‘Avrat şol eyegüden yaradılmış oldu. Nitekim Hudā-yī mūte‘āl Havvā anamızı Ādem ‘aleyhi’s-selāmiñ şol kaburgasından halk itdi.⁹⁷⁸

کس از چپ راستی هرگز ندیده Kes ez-çep rāstī hergiz ne-dīde: Kimesne şoldan toğrılık ašlā görmemiştir.

بداند هر که بشناسد چپ از راست Bi-dāned her ki biş’nāsed çep ez-rāst: Her (S 108b) kimesne ki şolı şağdan añladı ve fark itdi bilür.

که از چپ راستی مشکل توان خواست Ki ez-çep rāstī müşkil tüvān h’āst: Ki egriden toğrılık kalkmak müşkil mümkün olur ve pek güç müyesser olur.

مرآ تا دیده دارد در پیم سر Merā tā dīde dāred der-peyem ser: Beni görenden biri izimce heves tutar.

که گردد کام وی از من میسر Ki gereded kām-ı vey ez-men müyesser: Ki anıñ murādı benden müyesser ola.

گاهی از پس درآید که ز پیشم Gehī ez-pes der-āyed geh zi-pīšem: Gāh eñseden ve gāh oñümden gelür.

بصد مکر و فسون خواند بخویشم Be-şad mekr ü füsün h’āned be-h’īšem: Yüz hīle ve efsünla beni kendüye okur. Ya’nī beni görenden beri bir an geçmişdir ki envā’-ı mekr ü füsünla beni nefesine da‘vet eylemeye. Ya’nī her bār beni kendü nefesine da‘vet eylemededir.

ولی هرگز باو نگشادهام چشم Velī hergiz be-ū neg’şādeem çeşm: Velīkin ašlā aña göz açmamışım.

بخوان وصل او نهادهام چشم Be-h’ān-ı vaşl-ı ū nen’hādeem çeşm: Anıñ vaşlı sofrasına göz komamışım.

که باشم من که با خلق کریمت Ki bāšem men ki bā-halk-ı kerīmet: (E 157b) Ben kim olurum ki seniñ güzel huyuñ ile bile?!

نهم پای خیانت در حریمت Nihem pāy-ı hıyānet der-harīmet: Hıyānet ayağını koyam seniñ harīmiñe.

بد آن بنده که چون مولی نه بیند Bed ān bende ki çün mevlā ne-bīned: Yaramazdır ol kul ki çünkü efendisini görmeye.

رود در مسند مولی نشیند Reved der-mesned-i mevlā nişīned: Gide efendisiniñ mesnedinde ve maķāmında otura.

⁹⁷⁸ itdi: eyledi (S)

Zi-ğurbet dāṣtem ber-sīne dāgī: Ġurbetden sīne üzerine bir dāg tutdum.

Giriftem ez-heme künc-i ferāgī: Cümleden ferāgat köşesini tutdum ve ihtiyār itdim.

Zelīhā kāsīdī sūyem firistād: Zeliḥā bir kāsīd benim cānibime gönderdi.

Be-rūyem ṣad der-i endīşe büg’ṣād: Yüzime yüz endīşe ḳapusını açdı.

Be-efsūnhā-yı ṣīrīn ez-rehem bürd: Tatlı efsūnlar ile beni yoldan iletdi.

Be-hem-rāhī der-īn ḥalvetgehem bürd: Yoldaşlık ile bu ḥalvetgāha beni iletdi.

Ḳazā-yı ḥācet-i ḥod ḥ’āst ez-men: Kendü ḳazā-yı ḥācetini benden istedi.

Sükūn-ı ‘āfiyet ber-ḥ’āst ez-men: ‘Āfiyet sükūnı benden ḳalkdı ve zāhir oldu.

Gürīzān rū be-sūy-ı der devīdem: Yüzüm ḳapu cānibine ḳaçıcı olduğım ḥālde segirttim.

Be-ṣad dermāndegī īncā resīdem: Yüz ‘ācizlik ile bu yere iriṣdim.

Girift īnek ḳafā-yı dāmenemrā: Tutdı işte etegimiñ eñsesini.

Derīd ez-sūy-ı pes pīrāhenemrā: Yırtdı eñse tarafından göñlegimi.

Merā bā-vey cüz īn kārī ne-būdest: Baña Zelīhā ile bundan ḡayrı bir iş olmamışdır.

Birūn z’īn kār bāzārī ne-būdest: Bu işden ḥāric bir bāzār olmamışdır.

Geret neb’ved ḳabūl īn bī-günāhī: Bu günāhsızlık eger saña ḳabūl olmaya.

Bi-kūn bismi’llāh īnek her ḳi ḥ’āhī: İsmu’llāha mülābeset ile ṣabr ve tahammül iderim işte her ne diler sen.

Zelīhā ḳün ṣenīd īn mācerārā: Zeliḥā ḳünkü bu mācerāyı işitdi.

Be-pākī yād kerd evvel Hudārā: Taḫdīs (E 158a) ile zīkr itdi evvel Hudāyī.

V'ez-ān pes ḥord sevgendān-ı dīger: Ve andan şoñra ḡayrı (S 109a) yemīnler yedi.

Be-farḡ-ı šāh-ı Mısr u taḥt u efser: Mısr pādīšāhınıñ başına ve taḥt u tācına.

Be-iḡbāl-i 'azīz ü 'izz ü cāheş: 'Azīziñ devletine ve 'izz ü cāhına. Ki devlet sāht ez-ḡāşān-ı şāheş: Ki devlet anı şāhıñ ḡaş kullarından eyledi.

Belī çün üfted ender da'vī'ī bend: Belī öyledir, ḡānūn-ı ḡadīmdir, çünki bir da'vāya bend düşe. Ya'nī müdde'ā bağlanup müdde'ī anı beyyine ile beyāna ḡādir olmaya ol vaḡitde.

Güvāh-ı bī-güvāhān çīst sevgend: Şāhidsizlerin şāhidi nedir? Yemīndir.

Küned sevgend bisyār āşikāre: Çok yemin ider āşikāre.

Dürüg-endīşegī sevgend-ḡāre: Mübālaḡa ile and içici bir yalan endīşelüdür. Ya'nī yalancı kimesne ḡallāf olur, ister ki yemīn ile dürüḡına fūrüg vire.

Pes ez-sevgend āb ez-dīdegān rīht: Yemīnden şoñra gözlerinden şu dökdi. Ya'nī şiddetle ağlayup didi.

Ki Yūsuf ez-nūḡust īn fitne engīht: Ki Yūsuf 'aleyhi's-selām evvelde bu fitneyi ḡopardı. Ya'nī fitneye bādī odur ve ḡabāḡat anındır diyü ağlayarak göz yaşı akıtdı.

Çerāḡ-ı kızbrā k'efrūziyeş zen: Yalanıñ çerāḡını ki anı 'avrat yaḡup şu'lelendire.

Be-cüz eşk-i dürüḡın nīst revḡan: Yalana mensüb göz yaşınıñ ḡayrı degildir anıñ yaḡı. Ya'nī 'avrat ki fitne āteşiyle, 'ālemi yaḡmak murād ide anı göz yaşı yaḡıyla yaḡlandırır.

Ez-ān revḡan çerāḡeş çün fūrūzed: Ol yaḡdan çerāḡını çünki şu'lelendire.

Be-yek sā'at cihānīrā bi-sūzed: Bir sā'atde bir cihānı yaḡar.

'Azīz ān girye vü sevgend çün dīd: 'Azīz ol ağlamayı ve yemīni çünki gördi.

دید Bisāṭ-ı rāst-bīnī der-neverdīd: (E 158b) Toğrı görüclik döşegini bükdi ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma olan ḥüsn-i zannını giderdi.

Be-serhengī iṣāret kerd tā zūd: Bir çavuşa iṣāret itdi tā tīz.

Zened ber-cān-ı Yūsuf zaḥm çün ‘ūd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ cānı üzerine yara ura ‘ūd-nām sāz gibi. Ya‘nī sāz gibi anı derdnāk idüp zār zār iñlede.

Be-zaḥm-ı ġam reg-i cāneş hırāşed: Ġam zaḥmesiyle anıñ cānı ṭamarını kazıya.

Zi-levḥeş āyet-i rāḥat tirāşed: Anıñ levḥ-i vücūdından rāḥat ‘alāmetini yuya. Ya‘nī anda rāḥatlık nişanı kıomaya.

Be-zindāneş küned maḥbūs çendān: Anı zindānda ol kıadar maḥbūs ide.

Ki gerded āşikār ān sırr-ı pinhān: Ki ol gizlü sır āşikāre ola ve kıabāḥat kıanķısındandır kıuyula.

Keşīden-i serhengān Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā be-cānib-i zindān: Çavuşlar Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmi zindān cānibine çekmek ve kıoahıy dādn Ve ġüvāḥī dāden-i tıfl-ı şīr-ḥāre be-pākī-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā: Ve üç aylık süd emici tıfl ol ḥāzretiñ pāklıgine şehādet kıirmek beyānındadır.⁹⁷⁹

Çü Yūsufra ġirift ān merd-i serheng: Ol çavuş ādem çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmi kıutdı.

Be-miḥnetġāh-ı zindān kerd āheng: (S 109b) Zindāniñ⁹⁸⁰ miḥnet yerine kıaşd itdi. Ya‘nī istedi kı anı ol maḥall-i miḥnet olan zindāna kıetüre.

Be-teng āmed dil-i Yūsuf ez-ān derd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ ġöñli ol derdden kıarlıġa kıeldi.

Nihān rūy-ı du‘ā der-āsmān kerd: Gizlü du‘ā yüzini āsmān kıarafına itdi ve Bār-ı Ḥudāya kıazarru‘ ve kıyāz eyledi.

Ki ey dānā be-esrār-ı nihānī: Ki ey gizlü sırları kıilici!

Türā bāşed müselleme rāz-dānī: Sır kıilicilik saña müselleme olur.

⁹⁷⁹ beyānındadır: - (S)

⁹⁸⁰ zindāniñ: - (S)

دروغ و راست پیش تست ممتاز Dürüg u rāst pīş-i tüst mümtāz: (E 159a) Yalan ve doğru seniñ öñinde mümtāzdır.

که داند جز تو کردن کشف این راز Ki dāned cüz tü kerdən keşf-i īn rāz: Senden gayrı kim bilür bu sırrı keşf itmegi.⁹⁸¹

ز نور صدق چون دادی فروغم Zi-nūr-ı şıdk çün dādī fūrūgem: Gerçek söylemek nūrından çünki baña aydınlık virdiñ.

منه تهمت بگفتار دروغم Me-nih tōhmet be-güftār-ı dürūgem: Yalan söz ile baña tōhmet koma.

گواهی بگذران بر دعوی من Güvāhī бүg'zerān ber-da'vī-i men: Benim da'vām üzerine bir şāhid giçür.

که صدق من شود چون صبح روشن Ki şıdk-ı men şeved çün şubh rüşen: Ki benim şıdkım şubh-ı şādık gibi rüşen ola.

ز شست همت کشور گشایش Zi-şest-i himmet-i kişver-güşāyeş: Anıñ iklīm feth idici himmeti şestinden. Baş barmağ ve şehādet barmağıyla ki yay kirişin tutarlar ok atarken, ol tutuşa *şest* dirler. Ammā bu maḳāmda yaydan ok atmaḳ murād olur.

چو آمد بر هدف تیر دعایش Çü āmed ber-hedef tīr-i du'āyeş: Çünki nişān üzerine geldi anıñ du'āsı okı. Ya'nī du'āsı çünki müstecāb oldı.

درآن مجمع زنی خویش زلیخا Der-ān mecma' zenī h'īş-i Zelīhā: Ol mecma'da Zelīhāniñ haşmı bir 'avrat.

که بودی روز و شب پیش زلیخا Ki būdī rüz u şeb pīş-i Zelīhā: Ki gündüz ve gice Zelīhā öñinde idi. Ya'nī Zelīhāya müte'allıḳa ve hizmetinde muḳīme olan şüretlerden⁹⁸² birisi ol mecma'da hāzıra idi.

سه ماهه کودکی بر دوش خود داشت Se māhe kūdekī ber-düş-ı ḥod dāşt: Üç aylık bir uşak kendü omuzı üzre tutar idi.

چو جان بگرفته در آغوش خود داشت Çü cān big'rifte der-āgüş-ı ḥod dāşt: Kendü kucağında cān gibi tutulmuş tutar idi. Ya'nī anı kendüye rūḥ farz idüp rūḥı gibi aña ri'āyet ider idi.

چو سوسن بر زبان حرفی نرانده Çü sūsen ber-zebān ḥarfī ne-rānde: Sūsen gibi lisānı üzre bir ḥarf sürmemiş idi. *Sūsen* bir çiçekdir ki yaprakları dil gibi olur. Ya'nī henüz dili açılmayıp sūsen gibi sākit idi.

⁹⁸¹ itmegi: itmek (S)

⁹⁸² şüretlerden: 'avratlardan (S)

Zi-ṭūmār-ı beyān ḥarfī ne-ḥānde: Beyān ṭomārından bir ḥat okumamış idi. Ya‘nī henüz maḫṣūdını beyāna ḳādir degil idi.

Fiḡān zed k’ey ‘azīz āhesteter bāṣ: (E 159b) Ol ṣabī fiḡān urdı ki: Ey ‘azīz āhesteter ol! Ya‘nī feryād eyledi ki ziyāde yavaṣ ol. *Āheste* arḳun ma‘nāsına.⁹⁸³

Zi-ta‘cīl-i ‘uḳūbet ber-ḥāzer bāṣ: Ta‘cīl-i ‘uḳūbetden ḥāzer üzre ol. Ya‘nī ‘uḳūbetde ‘acele itmeden ḥāzer eyle.

Sezāvār-ı ‘uḳūbet nīst Yūsuf: ‘Uḳūbete lāyık degildir Yūsuf.

Be-luṭf u merḥamet evlāst Yūsuf: Luṭf ve merḥamete evlādır Yūsuf.

‘Azīz ez-güften-i kūdek ‘aceb mānd: ‘Azīz ol ṣabīniñ söylemeginden ‘acebe ḳaldı.

Sūḥan bā-ū be-ḳānūn-ı edeb rānd: (S 110a) Sōzi aña edeb ḳānūnıyla sürdi ve ‘ādet üzre aña ḥiṭāb eyledi ve didi.

Ki ey nā-ṣūste leb z’ālāyiṣ-i ṣīr: Ey ṭutaḡın süd bulaşıḡından yumamış tıfl.

Ḥudāyet kerde telḳīn ḥūsn-i taḳdīr: Ḥudā-yı müte‘āl saña güzel taḳrīri telḳīn itdi ve bu kār-ı müṣḳili saña teshīl itdi.

Bi-gū rūṣen ki īn āteṣ ki efrūht: Āṣīkāra di ki: Bu āteṣi kim yalıñlandırdı?

K’ez-ānem perde-i ‘izz ü şeref sūht: Ki ol āteṣden benim ‘izz ü şeref perdem yandı. Ya‘nī beyān eyle ki bu fitneyi kim iḥdāṣ eyledi ve benim ‘ırz ve nāmūs perdemi kim hetk eyledi?!

Bi-güftā men neyem nemmām u ḡammāz: Ol ṣabī cevābda didi: Ben nemmām ve ḡammāz degilim.

Ki gūyem bā-kesī rāz-ı kesī bāz: Ki diyem bir kimseye bir kimesneniñ sırrını gerü. Ya‘nī nemmām ve ḡammāz degilim ki ifṣā-yı rāz eyleyem ve ḳabāḥat u vaḳāḥat ṣāḥibini ṣarāḥaten söyleyem.

Zi-ḡammāzīst müṣḳ-i Çīn siyeh-rūy: Çīn memleketiniñ⁹⁸⁴ müṣḳi ḡammāzlığından ḳara yüzlüdür,⁹⁸⁵ ya‘nī ḡammāz oldıḡıyçün yüzi ḳaradır.

⁹⁸³ āheste arḳun ma‘nāsına: - (S)

Ki ez-şad perde bîrûn mî-dihed bûy: Ki yüz perdeden taşra
koğu virir ve ifşâ-yı râz ider.

Bi-bîn der-tâze-gülhâ-yı bahârî: Bahâra mensûb tâze güllere bak.
Ki ħandân u hoşend ez-perde-dârî: (E 160a) Ki gülegen ve
hoşdurlar perde tutuculıktan. Ya'nî yaşıl yapraqlar arasında mestûre oldığıyçün bahâr
vaḳti laṭîf olur.

Neyem ġammâz lîkin ger ne-dânî: Ġammâz degilim lîkin eger
bilmezsen.

Bi-güyem bâ-tü ĩn-râz-ı nihânî: Diyem saña bu gizlû sırrı. Ya'nî
keyfiyyet-i itṭilâ'ı saña i'lâm idem.

Bi-rev der-ĥâl-i Yûsuf kün nezâre: Git Yûsuf 'aleyhi's-selâmın
ĥâline nezâre eyle. Ya'nî anın ĥâline ziyâde ile bakıcı ve yoḳlayıcı ol.

Ki pîrâhen çî sâneş geşte pâre: Ki gönlegi ne üslûbla pâre
olmuş. Ya'nî yırtık ne cānibindedir?

Ger ez-pîş est der-pîrâheneş çāk: Eger anın gömleğinde
yırtık öñindendir.⁹⁸⁶

Zelîĥārâ büved dāmen ez-ān pāk: Zelîĥānın etegi ol 'aybdan pāk
olur.

Ne-dāred da'vî-i Yûsuf fûrûġî: Yûsuf 'aleyhi's-selâmın da'vâsı
bir fûrûġ tutmaz. Ya'nî da'vâsı mûnevver degil.

Hemî-güyed berây-ı ĥod dūrûġî: Kendü ecliyçün bir yalan söyler
ve nefsinı taḥlîşe dūrüşür.

V'er ez-pes çāk şüd pîrâhen-i ũ: Ve eger anın gönleginiñ çâki
eñseden oldıysa.

Büved pāk ez-ĥıyānet dāmen-i ũ: Anın dameni ĥıyānetden pāk
olur. Ya'nî Yûsuf 'aleyhi's-selām bu 'aybdan berî olur.

Dūrûġ est ānçi mî-güyed Zelîĥā: Yalandır ol nesneyi Zelîĥā
söyler.

⁹⁸⁴ memleketiniñ: - (S)

⁹⁸⁵ ḳara yüzlûdür: yüzü ḳaradır (S)

⁹⁸⁶ öñindendir: öñindedir (S)

نه راه صدق می پوید زلیخا Ne rāh-ı şıdk mī-pūyed Zelīhā: Zelīhā gerçek yola yılmaz belki ol
işlediği vakāhatın şe‘āmetinden berī olmağ ister.

‘Azīz ez-tıfl çün gūş īn sūhan kerd: ‘Azīz-i Mısr tıflıdan
çünkü bu sūhanı gūş itdi.

Revān teftīş-i hāl-i pīrehen kerd: Fi’l-hāl gönlek hālını teftīş itdi.
Çü dīd ez-pes derīde pīrehenrā: (S 110b) Çünkü gönlegi
eñseden yırtılmış gördi.

Melāmet kerd ān mekkāre zenrā: ‘Azīz ol mekkāre ‘avratı
melāmet itdi. Ya‘nī levm ve tevbīh idüp didi.

Ki dānistem ki īn keyd ez-tü būdest: Ki (E 160b) bildim ki
bu keyd senden olmuşdur.

Ber-ān āzāde īn kayd ez-tü būdest: Ol muktezā-yı shevātından
fāriğ üzerine bu kayd-ı ārzū-yı takāzā-yı şehvet senden olmuşdur.

Çi keyd est īn ki pīş āverdī āhīr: Ne hīledir bu ki ilerü
getürdün āhīr?

Çi bed būd īn ki bā-ḥod kerdī āhīr: Ne yaramaz idi bu ki
kendüñe itdün āhīr?⁹⁸⁷

Zi-rāh-ı neng ü nām-ı ḥıṣṣ geštī: Kendü nām ve nāmūs yolından
döndün.

Ṭalebkār-ı ḡulām-ı ḥıṣṣ geštī: Kendü ḡulāmıñı taleb idici olduñ ve
kendü memlūkuña meftūn olduñ.

Pesendīdī be-ḥod īn nā-pesendī: Bu nā-maḡbūl fi’li kendiñe
begendiñ.

V’ez-ān pes cūrm-i ḥod ber-ū fekendī: Ve andan soñra kendü
şuçuñı anıñ üzerine şaldıñ.

Zi-keyd-i zen dil-i merdüm dü nīm est: ‘Avrat hīlesinden ḡalkıñ
gönli iki yarımır. Ya‘nī ḡāṭırları mecrūḥdur.

Zenānrā keydhā-yı bes ‘aẓīm est: Ziyāde ‘aẓīm hīleler ‘avrat
içündür. Nazm:

انّ الوفا عن النساء عديم

⁹⁸⁷ āhīr: - (S)

وجفا هنّ على الرجال قديم

لا تأمنو مكر النساء ابداً

قال الله تعالى إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمٌ

İnne'l-vefā 'ani'n-nisā 'adīmun

Ve cefāhunne 'ale'r-ricāl qadīmun

Lā-te'menū mekre'n-nisā ebeden

Kālallāhu te'ālā {إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمٌ}⁹⁸⁸

‘Azīz ve muhteremleri ‘avratlar keydi haqīr ider. ‘Azīzānrā küned keyd-i zenān ḥār: ‘Azīz ve muhteremleri ‘avratlar keydi haqīr ider.

Be-keyd-i zen büved dānā giriftār: ‘Avrat hīlesine ‘ālim olan kimesne daḥı mübtelā olur.

Zi-mekr-i zen kesī ‘āciz me-bādā: ‘Avrat mekrinden bir kimesne ‘āciz olmasun.

Zen-i mekkāre ḥod hergiz me-bādā: Mekkāre ‘avrat haqīqat aṣlā olmasun.

Bi-rev z’īn pes be-istigfār bin’şīn: Git bundan sonra istigfār ile otur.

Zi-ḥaclet rūy der-dīvār bin’şīn: Ḥacāletden yüzüñ dīvārda otur.

Be-girye germ kün hengāme-i ḥīṣ: Ağlama ile kendü vaqtini issi eyle. Ya’nī kızgün ağla.⁹⁸⁹ Ḥāşılı şiddet ve keşretle ağla.

Bi-şū z’īn ḥarf-i nā-ḥoş nāme-i ḥīṣ: (E 161a) Bu nā-ḥoş ḥarfden kendü nāme-i a’mālīñi yu.

Tū ey Yūsuf zebān z’īn rāz der-bend: Sen ey Yūsuf diliñi bu sırdan bağla! Ya’nī bu sırrı ibrāz eylemeden ihtirāz eyle.

Be-her kes güften-i īn rāz mep’send: Bu sırrı herkese dimegi begenme.

⁹⁸⁸ Kur‘an-ı Kerim, Yūsuf Suresi, Ayet 28: “Kocası gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, karısına hitaben ‘Doğrusu bu sizin hilenizdir, siz kadınların tuzağı büyüktür.’ dedi.” (Kadınların vefası yoktur, erkeklere cefası eskidir. Kadınların tuzağından sürekli olarak kaçının, Allahu teâlâ da öyle söylüyor: “Siz kadınların tuzağı büyüktür.”)

⁹⁸⁹ ağla: - (S)

همین بس در سخن چالاکي تو Hemîn bes der-süḥan çālākī-i tü: Sözde buncılayın seniñ çāpüklügüñ yeter.

که روشن گشت بر ما پاکي تو Ki rūšen gešt ber-mā pākī-i tü: Ki zāhir oldı bizim üzerimize seniñ pākligiñ. Ya‘nī seniñ t̄ahir oldıgıñ bize zāhir oldı. Ziyāde söze ḥācet yok.

قدم از راه غمازی بدر نه Kadem ez-rāh-ı gammāzī be-der nih: Ğammāzlık yolından ayağıñ taşra koy.

که باشد پرده پوش از پرده در به Ki bāşed perde-püş ez-perde-der bih: Ki perde örtücilik perde yırtıcılıktan eyü olur.

‘Azīz bunı didi ve ħāneden taşra gitdi. Azīz ĩn güft ü bīrūn şūd zi-ḥāne: ‘Azīz bunı didi ve ħāneden taşra gitdi.

Be-ḥoş-ḥūyī semer şūd der-zamāne: Hoş (S 111a) ḥuyluk ile cihānda dāstān oldı. Nāzım-ı rahmetu’llāhi te‘ālā kışşadan ma‘rifet beyānına şūrū‘ ider buyurur ki.

Taḥammül dil-keş est ammā ne-çendān: Taḥammül gönül çekicidir. Ya‘nī maḵbül ve ḥusndür ammā o kadar degil. Ya‘nī ḥadd-i i‘tidālden ḥāric taḥammül mezmūmdur.

Nikū-ḥūyī hoşest ammā ne-çendān: Eyü ḥuylu ve ḥalīm olmak hoş ve güzeldir ammā o kadar degil. Zīrā keşret-i ḥilm ü taḥammül, gayret ve ḥamiyyete münāfīdir.

Çü merd ez-zen be-ḥoş-ḥūyī keşed bār: Çünkü er ‘avratdan hoş ḥuyluk sebebiyle yük çeke ve eziyyetlerine şabr ide.

Zi-ḥoş-ḥūyī be-bed-gūyī resed kār: Hoş ḥuylukdan yaramaz sözlülüğe irişür iş,⁹⁹⁰ ya‘nī ‘ākıbet ol ‘avratdan yaramaz sözler işidür veyāḥud il anıñ ḥaqqında yaramaz sözler söyler.

Me-kün der-kār-ı zen çendān şabūrī: ‘Avrat işinde ol kadar şabr idicilik itme.

Ki üfted raḥne der-sedd-i gayūrī: Ki gayūrluk seddine (E 161b) gedik düşer. Zīrā gayūrluk deyyüşluğa mübeddel olur. Nitekim şā‘ır dimiş. Nazm:

Her kişi toğrı diyü besler evinde karısın

Böyle ger bilmeyeler tutmayalardı birisin

⁹⁹⁰ iş: - (S)

Anı mestûre şanur ol dahı mestûr işler
 O sebebden evinüñ bilmez ötesin berisin
 Sihr ü mekrile eger gözlerini bağlamasa
 Ya keserdi başını yâhud üzerdi derisin
 İ'timâd itme bulara kulağuñ arduña tut
 İlden işit göre bir ki nice 'avrat erisin
 Merhamet eylemeyüp Şun'î bulara hergiz
 Urasın gencini kazığa kırasın karısın

دست بر داشتن زنان مصر Dest ber-dâšten-i zenân-ı Mısr: Mısrıñ 'avratları, ya'nî Mısırdaki olan sâdâtın 'avratları el kaldırmağ **دست بر زلیخا کشیدن** Ve zebân-ı ta'n ber-Zelîhâ keşiden: Zelîhâ üzerine ta'n dilini çekmek **دست و زبان ایشان بریدن** Ve tîg-i gayret-i 'aşk dest ü zebân-ı îşân büriden: 'Aşkın gayret kılcı anlarıñ elini ve dilini kesmek beyânındadır.

نسازد عشق را کنج سلامت Ne-sâzed 'aşkrâ künc-i selâmet: 'Aşk için selâmet köşesi düzülmez.

خوشا رسوایی و کوی ملامت Hoşâ rüsvâyî vü kûy-ı melâmet: Mübâlağa ile hoşdur rüsvâyılık ve melâmet mahallesini. *Melâmet* maşdardır, levm gibi lâme yelûmudan azarlamak ve kâkımak ma'nâsındadır.

غم عشق از ملامت تازه گردد Ğam-ı 'aşk ez-melâmet tâze gered: Lev m itmekden 'aşk ğamı tâze olur. Ya'nî 'âşık lev m olundukça 'aşkı ziyâde olur.

وز این غوغا بلند آوازه گردد V'ez-în gavgâ büleñd-âvâze gered: Bu gavgâdan üni ve çavı, ya'nî şöreti ziyâde olur.

ملامت شحنة بازار عشق است Melâmet şahne-i bâzâr-ı 'aşk est: Lev m 'aşk çârşusınıñ şahnesidir. *Şahne* ol kimesnedir [ki] cemî'an umûr-ı meclis anıñ re'yine müfevvezdir. Ya'nî lev m ve tevbîh 'âşıkıñ 'aşkını kızgun ider.

ملامت صیقل ژنگار عشق است Melâmet şaykal-ı jengâr-ı 'aşk est: Lev m itmek 'aşk pasınıñ şaykalıdır. Ya'nî âyîne-i 'aşk lev m itmek ile cilâlanur.

ملامتهای عشق از هر کرانه Melâmethâ-yı 'aşk ez-her kerâne: 'Aşk (E 162a) melâmetleri her cânibden.

بود کاهل تنان را تازیانه Büved kâhil-tenânra tâziyâne: Tenbel tenlülere kâmpçı (S 111b) olur.

هآشلی 'âşık lev m olundukça 'aşkı terakķide olur.

چو باشد مرکب رهرو گران خیز Çü bāşed merkeb-i reh-rev girān-hīz: Çünki yolcının merkebi ağır kalkıcı ola.

شود زان تازیانه سیر او تیز Şeved z'ān tāziyāne seyr-i ū tīz: Ol kamçıdan anın yürimesi keskün olur.

زلیخا را چو بشکفت این گل راز Zelīhārā çü büş'küft īn gül-i rāz: Zelīhānīn çünki bu sır güli açıldı ve Yūsuf 'aleyhi's-selāma 'aşkı haberi 'āleme saçıldı.

جهانی شد بطعنش بلبل آواز Cihānī şūd be-ṭa'neş bülbül-āvāz: Bir cihān, ya'nī cihān halkı aña ṭa'n ile bülbül āvāzlu oldu.

مصر از آن آگاه گشتند Zenān-ı Mısr ez-ān āgāh geştend: Mısrın 'avratları ol kışşadan āgāh oldılar.

ملامت را حوالتگاه گشتند Melāmetrā ḥavāletgāh geştend: Lev m itmek için ḥavāle yeri oldılar. Ya'nī meclislerde oturup anı lev m itdiler.

بهر نیک و بدش در پی فتادند Be-her nīk ū bedeş der-pey fütādend: Her eyü ve yaramaz ile anın ardına düşdiler.

زبان سرزنش بر وی گشادند Zebān-ı ser-zeniş ber-vey güşādend: Baş kaçıcılık dilini anın üzerine açdılar ve didiler.

که گشتن فارغ از هر ننگ و نامی Ki geştēn fāriğ ez-her neng ū nāmī: Ki Zelīhā fāriğ olmuş her bir nām ve 'ārdan. Ya'nī 'ār ve nāmūsı terk itmiş.

دلش مفتون عبرانی غلامی Dileş meftūn-ı 'İbrānī gulāmī:⁹⁹¹ Göñli bir gulām-ı 'İbrānīnīn meftūnı olmuş.

چنان در مغز جانش جا گرفته Çünān der-mağz-ı cāneş cā girifte: Ancılayın ol gulām-ı 'İbrānī Zelīhānīn cānının dimāğında yer tutmuş. Ya'nī anın muḥabbeti Zelīhānīn cānında bir mertebe yerleşmiş.

که دست از دین و دانش وا گرفته Ki dest ez-dīn ū dāniş vā girifte: Ki elini dīn ve 'ilmden gerü tutmuş. Ya'nī dīni vü 'ilmi ve 'aql u ḥayātı terk idüp taḳāzā-yı şhevātına düşmüş.

عجب گمراهی پیش آمد او را Aceb güm-rāhī'ī pīş āmed ūrā: Ya'nī ziyāde mübālāga ile azgınluk anın öñine geldi.

که رو بر بنده خویش آمد او را Ki rü ber-bende-i ḥ'īş āmed ūrā: Ki anın yüzi kendü kölesi üzerine geldi. Ya'nī kendü kölesine teveccüh itdi. Ya'nī ne yaramaz azgınluktur ki kendü kölesine sevmek ister.

⁹⁹¹ E nüshası burada bitmiştir.

عجبتر کان غلام از وی نفورست Acebter k'ān ġulām ez-vey nufūrest: Ziyāde 'aceb ki ol ġulām andan nefret idicidir.

همرازیش دورست ز دمسازی و همرازیش دورست Zi-dem-sāzī vü hem-rāzīş dürest: Anıñ muşāhibliğinden ve sırdaşlığından ırakdır.

نه گاهی می کند در وی نگاهی Ne gāhī mī-küned der-vey nigāhī: Ne bir vaķit aña bir nażar ider.

نه گاهی می زند با وی برای Ne gāmī [mī]-zened bā-vey be-rāhī: Ne bir yolda anıñla bir adım urur. Ya'nī bir adım yer anıñla gitmez.

بهر جا آن رود این ایستد باز Be-her cā ān reved īn īsted bāz: Ol Zelīhā her ne yere gitse bu gerü ŧurur.

بهر جا ایستد رفتن کند ساز Be-her cā īsted reften küned sāz: Her ne yerde ŧursa bu ġulām gitmek yaraġını ider. Ya'nī ol gitdüġi yere bu gitmez, ol ŧurtuġı yerde bu ŧurmaz.

بهر جا آن کشد برقع ز رخسار Be-her cā ān keşed burķa' zi-ruḥsār: Her yerde ki ol Zelīhā burķa'ı ħeke yañaġından. Ya'nī yüzinden niķāb aça.

زند این از مژه بر دیده مسمار Zened īn ez-müje ber-dīde mismār: Bu ġulām kirpiginden gözi üzerine mismār urur. Ya'nī gözini yumar ve anıñ yüzine baķmaz.

ز هر غم کو بگرید این بخندد Zi-her ġam k'ū bi-giryed īn bi-ḥanded: Her ġamdan ki ol aġlaya bu güler.

هر آن در کو گشاید این به بندد Her ān der k'ū ġüşāyed īn bi-bended: Her ol ŧapuyı ki ol açar bu baġlar. Ya'nī her bār Zelīhānıñ ḥilāfına yürür.

همانا پیش چشم او نکو نیست Hemānā pīş-i ħeşm-i ū nikū nīst: Beñzer (S 112a) ki anıñ gözi öñinde Zelīhā eyü degildir.

از آن رو خاطرش را میل او نیست Ez-ān rū ḥāṭıreşrā meyl-i ū nīst: Ol yüzden anıñ ḥāṭırına Zelīhānıñ meylı yokdur. Ya'nī ol ġulām Zelīhānıñ ḥüsnini begenmez, ol sebebdan aña meyl itmez.

گر آن دلبر دمی با ما نشستى Ger ān dil-ber demī bā-mā nişestī: Eger ol dil-ber bir nefes bizimle oturaydı.

ز ما دیگر کجا تنها نشستى Zi-mā dīġer kücā tenhā nişestī: Bizden bir daḥı yalnız ħanda otururdu. Ya'nī ol ġulām eger bizi ve zīb ü zīnetimizi görse bir daḥı bizden münfek olmaz idi.

Reh-i nā-kāmī-i mā kem giriftī: Bizim murādsızlığımız yolını az tutar idi. Ya'nī bizim murādımızıñ 'aksine az giderdi. Qılllet-i 'ademden kināyedir. Ya'nī murādımızıñ hilāfına hīç yürimezdi.

Be-mā hem kām dādī hem giriftī: Bize hem murād virirdi ve hem bizden murād tutardı. Ya'nī bizimle būs u kinār iderdi, hem biz andan lezzet-yāb olurduk hem ol bizden lezzet-yāb olurdu.

Be-maḳbūlī kesīrā dest-res nīst: Makbūl olmağa bir kimesne içün kudret yokdur. Ya'nī Zelīhā ister ki cebrī ve ḳasrī kendüye ol ḡulām 'inde makbūl ide. Ma'-hāzā ki zor ile güzellik olmaz.

Ḳabūlī ḥāṭır ender-dest-i kes nīst: Ḥāṭır ḳabūl itmek kimesneniñ elinde degildir.

Besā nīkū-ruḥ u zībā-šemā'il: Çok eyü yüzlü ve yaraşıklı ḥūblu dil-berler vardır ki.

Ki sūyeş ṭab'-ı merdüm nīst mā'il: Ki anın cānibine ḥalkın ṭab'ı meyl idici degildir.

Besā lū'līveşī šīrīn-kirişme: Çok incü gibi nāz u şīveli šīrīn maḥbūblar vardır.

Ki rīzed ḥūn-ı dilhā çeşm[e] çeşme: Yürekler ḳanını döker pınar pınar. Ya'nī 'aşıḳıñıñ vuşlat-yāb itmeyüp derd-i hicrānıyla helāk eyler dimerdir.

Zelīhā çün şenīd īn dāstānrā: Zelīhā çünki bu dāstānı, ya'nī zenān-ı Mısrıñ kendüye zann u ṭa'nların işitdi.

Fazīḥet ḥ'āst ān nā-rāstānrā: Ol toğrı olmayanları, ya'nī ol egri sözlü zenleri rüsvāy itmek istedi.

Revān fermūd çeşnī sāz kerdend: Fi'l-hāl buyurdı pādīşāhane ta'am düzdiler. Çeşn bayram ma'nāsınadır, yā nisbiyye. Çeşnī bayram ṭa'amı, ya'nī pādīşāhāne ṭa'am demek olur.

Zenān-ı Mısrā āvāz kerdend: Zenān-ı Mışra āvāz itdiler. Ya'nī anları ol ziyāfete da'vet itdiler.

Ne çeşnī bezmgāh-ı ḥusrevāne: Ziyāfet degil pādīşāhāne bir meclis idi.

Hezāreş nāz u nī'met der-miyāne: Bing nāz ve nī'meti ortada idi. Ba'zı nüsaḥda *hezārān vāḳi'* olmuş. Ya'nī niçe bing nāz ve nī'met ortada idi.

ز شربت‌های رنگارنگ صافی Zi-şerbethā-yı reng-ā-reng şāfī: Envā‘-ı elvān şāfī şerbetlerden.

چو نور از عکس در ظلمت شکافی Çü nūr ez-‘aks der-zulmet-şikāfī: Ancılayın şerbetler ki zulmet yarıcılıkta ve açıcılıkta ‘aksten nūr gibi idi. Ya‘nī ol şerbetleriñ nūrlarınıñ ‘aksları yerine vāqī‘ olursa ol nesneden zulmet ref‘ olup ol şerbetiñ nūrıyla münevver olurdu.

بلورین جامها لبریز کرده Bilūrīn cāmhā leb-rīz kerde: (S 112b) Ol şerbetlerden billūr kadehleri tam tölü itmiş idi.

بما الورد عطر آمیز کرده Be-mā‘u‘l-verd ‘ıtr-āmīz kerde: Gül şuyıyla ‘ıtr-āmīz itmiş idi. Ya‘nī anlara gül şuyı mezc idüp tayyib kokulandırmış idi.

زرین خوان زمینش مطرح خور Zi-zerrīn h‘ān zemīneş maṭraḥ-ı hūr: Altun sofradan zemīni gül ḥarmini idi. Ya‘nī sofrası altundan olmağla gūyā güneşin kendüsü idi.

ز سیمین کاسها برجی پر اختر Zi-sīmīn kāsehā burcī pūr-aḥter: Gümüş kāselerden bir burc tölü yıldız idi. Hāşılı altun sofra üzerinde gümüş kāseler yıldız şayısınca yalab yalab yalıñlanırdı.

بطعم بوی خوش زان کاسه و خوان Be-ṭa‘m-ı būy-ı hoş z‘ān kāse vū h‘ān: Ol kāse ve sofradan hoş kokuğu tatmak ile.

طعامش قوت جسم و قوت جان Ṭa‘āmeş kūṭ-ı cism ü kuvvet-i cān: Ṭa‘āmı cism yiyeceğı ve cān kuvveti idi. Ya‘nī ol ṭa‘āmı tatmak cisme ğidā ve cāna kuvvet olurdu.

درو از خوردنیها هر چه خواهی Der-ū ez-ḥordenihā her çi h‘āhī: Ol sofrada yiyeceklerden her ne istersin.

زمرغ آورده حاضر تا بمای Zi-murg āverde ḥāzır tā be-māhī: Kuşdan balığa dek ḥāzır getürmüş idi.

پی حلواش داده نیکوان وام Pey-i ḥalvāş dāde nīkuvān vām: Zeliḥānıñ ḥalvāsı içün eyüler borc virmiş idi.

ز لب شکر ز دندان مغز بادام Zi-leb şekker zi-dendān mağz-ı bādām: Tuṭaqlarından şeker dişlerinden bādem içi. Ya‘nī Zeliḥā ol ziyāfet ḥalkına ḥalvā bişürsün içün dil-berler şeker tuṭaqların ve bādem dişlerin karz virmişler idi. Hāşılı ḥalvāsı bir lezzetde idi ki gūyā dil-berleriñ leb ve dendānıyla puḥte idi. Hāşılı ol ḥalvālardan tatmak dil-berlerin dilleriñ ve tuṭaqlarıñ emmek gibi idi.

ز تخته تخته حلواهای رنگین Zi-taḥte taḥte ḥalvāhā-yı rengīn: Kat kat rengāreng ḥalvālardan.

بنای قصر چشش بود شیرین Binā-yı kaşr-ı çeşneş būd şīrīn: Anıñ ziyāfeti kaşrınıñ bināsı lezzetlü idi.

افکند Berāy-ı ferş der-şahn-ı vey efkend: Ol köşkün ortasında döşek içün bıraktı.

هزاران خشت از پالوذه قند Hezārān hışt ez-pālūze-i khand: Niçe bing kerpiç şeker pālūzesinden. Ya‘nī pālūze kāseleri niçe bing ‘aded var idi.

دهان تنگان بلبهای شکر خا Dehān-tengān be-lebhā-yı şeker-ḥā: Ağzı tar maḥbūblar şeker çiyneyici tutaqlar ile.

نداده در دهان لوزینه را جا Ne-dāde der-dehān lūzīnerā cā: Kaṭāyīfa ve bādemlū ḥalvāya ağızlarında yer virmemişler idi. Ya‘nī ağızları ḥusn ve leṭāfet ve küçüreklemekde bir mertebede idi ki lūzīne-nām ta‘āmı tenāvüle daḥı dehānlarınıñ imkān-ı zātiyyesi yoğidi.

چو گشته کام جو لوزینه زانها Çü geşte kām-cū lūzīne z’ānhā: Çünkü lūzīne ol şeker tutaqlardan murād taleb idici ve maqşūda nā’il olucı oldu.

بخوشش نام رفته بر زبانها Be-ḥoşeş nām refte ber-zebānhā: Hoşeş ile nām gitdi diller üzerine. Ya‘nī ḥoş ve ‘āfiyet olsun didiler.

ز تازه میوه های تر نایاب Zi-tāze mīvehā-yı ter-i nā-yāb: Tāze mişli yok meyvelerden.

سبدها باغبان پر کرده از آب Sebedhā bāgbān pūr kerde ez-āb: Bāgbān sebedleri şudan tolu itmiş idi. Ya‘nī şu gibi laṭīf meyvelerden tıldurmuş idi.

نکرده هیچ نادر بین تصور Ne-kerde hīç nādir-bīn taşavvur: Aşlā nādir nesne görücü kimesne taşavvur itmemiş idi.

کز آب آید برون زینسان سبد پر K’ez-āb āyed birūn z’in sān sebed pūr: Ki bu üslūbdan sebed (S 113a) şudan tolu taşra gele. Ya‘nī sebed şu ile tolu olup ḥāl üzre tura.

روان هر سو غلامان و کنیزان بخدمت همچو طاوسان خرامان Revān her sū gulāmān u kenīzān / Be-ḥizmet hemçü ṭāvūsān ḥīrāmān: Ṭāvūs kuşu gibi şalınğan gulāmlar ve kırnaqlar bir cānibe ḥizmet ile yürüyici idi.

پری رویان مصری حلقه بستند Perī-rūyān-ı Mısrī ḥalkā bestend: Mısrıñ perī yüzlü maḥbūbları halkā bağladılar.

بمسندهای زرکش خوش نشستند Be-mesnedhā-yı zer-keş ḥoş nişestend: Altun işlemelü mesnedlerde ḥoş oturdılar.

زهر خوان هرچه می بایست خوردند Zi-her ḥ’ān herçi mī-bāyist ḥordend: Her sofradan her ne gerek ise yediler.

ز هر کار آنچه می بایست کردند Zi-her kār ānçi mī-bāyist kerdend: Her ‘amelden ol nesne ki gerek idi itdiler. Ya‘nī ādāb-ı mīzbānı vü mīhmānlığı tekmīl itdiler.

آنان چو خوان برداشتند از پیش آنان: Çü hʿān ber-dāštend ez-pīš-i ānān: Çünkü sofrayı anlarıñ öñinden kaldırdılar.

زلیخا شکر گویان مدح خوانان Zelīhā şükr-gūyān medḥ-hʿānān: Zelīhāya şükr diyici ve medḥ okuyucu oldukları hālde.

نهاد از طبع حیلت ساز پر فن Nihād ez-ṭabʿ-ı hīlet-sāz-ı pür-fen: Zelīhā fen ile tolu hīle düzüci ṭabʿından kodı.

ترنج و گزلیگی در دست هر زن Turunc u gezligi ber-dest-i her ten: Her ʿavratıñ elinde bir bıçak ve bir turunc.

بیک کف گزلیگی در کار خود تیز Be-yek kef gezligi der-kār-ı ḥod tiz: Bir elde bir bıçak ki kendü kārında keskün idi.

بدیگر کف ترنج شادی انگیز Be-dīger kef turunc-ı şādī-engiz: Bir elde turunc ki şādlık koparıcı idi.

ترنجی رنگ او صفرای فاقع Turuncī reng-i ū safrā-yı fāqiʿ: Bir turunc ki anıñ rengi ḥāliş şaru idi.

پی صفراییان داروی نافع Pey-i safrāyiyān dārū-yı nāfiʿ: Şafrāvī mizāclar içün fāide virici dermān idi.

بدیشان گفت پس کای نازنینان Bedīşān güft pes kʿey nāzenīnān: Bundan şoñra Zelīhā anlara didi ki: Ey nāzenīnler!

ببزم نیکویی بالا نشینان Be-bezm-i nīkūyī bālā nişīnān: Eyülük meclisiniñ aʿlāsında oturucılar.

چرا دارید ازینسان تلخ کامم Çirā dārīd ez-īn sān telḥ-kāmem: Niçün tutarsın bu üslūbdan beni acı dimāğlu yāḥud acı murādлу?

بطعن عشق عبرانی غلامم Be-ṭaʿn-ı ʿaşk-ı ʿİbrānī gulāmem: Bir ʿİbrānī gulāmıñ ʿaşkı ṭaʿnıyla beni. Yaʿnī aña ʿāşık oldığım içün niçün ṭaʿn idüp beni sefeh ve ḍalālete ḥaml idersiz.

إعازت گر بود آرم برونش İcāzet ger büved ārem birüneş: Eger icāzet ola anı taşra getürem. Yaʿnī ḥuzūra getürem.

بدین اندیشه کردم رهنمونش Bedīn endīşe kerdem reh-nümüneş: Anıñ ʿaşkı endīşesine yol gösterici olam. Yaʿnī sizi daḥı aña ʿāşık kılup ṭaʿn eylediğiñiz belāya uğradam.

اگر دیده ز وی پر نور دارید Eger dīde zi-veʿy pür-nūr dārīd: Eger göziñizi andan tolu nūr tutasız. Yaʿnī eger anıñ cemālını göresiz.

بدیدارش مرا معذور دارید Be-dīdāreš merā ma‘zūr dārīd: Anıñ dīdārıyla beni ma‘zūr tutar mısınız? Harf-i istifhām maḥzūfdur.

همی گفتند کز هر گفت و گویی Hemī-güftend k’ez-her güft ü gūyī: Ol ‘avratlar cümle didiler ki her bir kıl ü kılden.

بجز وی نیست ما را آرزویی Be-cüz vey nīst mārā ārzūyī: Andan gayrı bize bir ārzū yokdur. Ya‘nī bu güft ü gūdan maḥşūd hemān ol cānānı görmekdir.

بفرمان تا برون آید خرامان Be-fermān tā birūn āyed ḥīrāmān: Buyur tā şalınıcı olduğu hâlde taşra (S 113b) gele.

کشد بر فرق ما از ناز دامن Keşed ber-farq-ı mā ez-nāz dāmān: Nāz ve fahrden bizim başımız üzerine etek çeke.

که ما از جان و دل مشتاق اویم Ki mā ez-cān u dil müştāk-ı ūyīm: Ki biz cān u gönülden aña müştākuz.

رخش نادیده از عشاق اویم Ruḥeş nā-dīde ez-‘uşşāk-ı ūyīm: Yañağını görmeyüp aña ‘aşık olanlardanuz.

ترنجی کز تو اکنون بر کف ماست Turuncī k’ez-tü eknūn ber-kef-i māst: Bir turunc ki senden şimdi bizim elimiz üzredir.

پی صفرایان داروی صفراست Pey-i şafrāyiyān dārū-yı şafrāst: Şafrāviyyü’l-mizāclar için şafrāyı müşhil bir şerbetdir.

بریدن بی رخس نیکو نیاید Bürīden bī-ruḥeş nīkū neyāyed: Anıñ yüzini görmeksizin kesmek eyü gelmez.

نمی برد کسی تا او نیاید Nemī-bürred kesī tā ū neyāyed: Kesmesün bir kimesne tā o cānān gelmedikce.

زلیخا دایه را سویی فرستاد Zelīḥā dāyerā sūyeş firistād: Zelīḥā dāyeyi anıñ cānibine gönderdi.

که بگذر سوی ما ای سرو آزاد Ki büg’zer sūy-ı mā ey serv-i āzād: Ki bizim cānibe giç ey serv-i āzād! Ya‘nī ziyāfethāneye serv-i ḥīrāmān gibi yürüyerek gel!

برون نه پا که در پای تو افتیم Birūn nih pā k[i] der-pāy-ı tü ūftīm: Ayağıñ taşra koy ki seniñ ayağıña düşelim.

به پیش قد رعناى تو افتیم Be-pīş-i ḳadd-i ra‘nā-yı tü ūftīm: Seniñ güzel ḳaddin öñine düşelim.

بود غمخانه دل تکیه گاهت Büved gamḥāne-i dil tekyegāhet: Gönül gamḥānesi saña tekyegāh olur.

راحت Biyā tā dīde gerded ferṣ-i rāhet: Gel tā göz seniñ yoluña döşek
 ola. Ya‘nī gōñüller muḥabbetiñe tekyegāh oldığı gibi gözler dağı kudūmuña nigerāndır.
 بَقول دایه یوسف درنیامد Be-ḳavl-i dāye Yūsuf der-neyāmed: Dāye söziyle Yūsuf ‘aleyhi’s-
 selām gelmedi.
 خوش برنیامد Çü gül z’efsūn-ı ū hoş ber-neyāmed: Gül gibi anıñ hīle ve
 mekrinden veyā efsāne ve hikāyesinden hoş gelmedi. Ya‘nī gül bād-ı şabānıñ
 tokunmasıyla açılır ammā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām dāye nefesinden müte’eşşir olmadı.
 Hāşılı gül gibi laṭīf idi ammā gül hūbıyla müteḥallik olmadı.
 بپای خود زلیخا سوی او شد Be-pāy-ı ḥod Zeliḥā sūy-ı ū şūd: Zeliḥā kendü ayağıyla anıñ
 cānibine gitti.
 در آن کاشانه همزانوی او شد Der-ān kāṣāne hem-zānū-yı ū şūd: Ol kāṣānede aña diz-be-diz
 oldu. *Kāṣāne* şoḥbet yeri ma‘nāsına.
 بزاری گفت کای نور دو دیده Be-zārī güft k’ey nūr-ı dü dīde: Zārīlik ile didi ki: Ey iki
 gözümüñ nūrı!
 تمنای دل محنت رسیده Temennā-yı dil-i miḥnet-resīde: Miḥnet irişmiş gōñlüñ ārzūsı.
 ز خود کردی نخست امیدوارم Zi-ḥod kerdī nūḥust ümmīdvārem: Kendüñden itdiñ beni evvel
 ümmīdlü.
 بنومیدی فتاد آخر قرارم Be-nevmīdī fütād āḥir ḳarārem: Āḥir ḳarārım maḥrūmluk ile düşdi.
 Ya‘nī evvel beni ālem-i rū’yāda vaşlınla ümīdlü eyle[di]ñ āḥir maḥrūm eylersin.
 فتادم در زبان مردم از تو Fütādem der-zebān-ı merdüm ez-tü: [Halkıñ] diline düşdüm
 senden.
 شدم رسوا میان مردم از تو Şüdem rüsvā miyān-ı merdüm ez-tü: Halkıñ ortasında rüsvā
 oldum senden. Ya‘nī sebep sen olduñ.
 گرفتم آنکه در چشم تو خوارم Giriftem ān ki der-çeşm-i tü ḥārem: Anı farz idelim ki seniñ
 gözünde ḥaḳīrim.
 بنزدیک تو بس بی اعتبارم Be-nezdīk-i tü bes bī-i‘tibārem: Seniñ ‘indinde çok i‘tibārsızım.
 مده زین خواری و بی اعتباری Me-dih z’īn ḥārī vü bī-i‘tibārī: Bu ḥaḳāret ve i‘tibārsızlıktan
 virme.
 ز خاتونان مصرم شرمساری Zi-ḥātūnān-ı Mıṣrem şermsārī: Mısrıñ ḥatunlarından baña
 ḥacālet. Ya‘nī anların ‘indinde beni maḥcūb itme.
 دل ریشم نمک خوار لب تست Dil-i rīšem nemek-ḥār-ı leb-i tüst: Benim mecrūḥ yüregim seniñ
 lebiñ tuzını yiycidir.

نمک ریزی بر آن کار لب تست Nemek-rīzī ber-ān kār-ı leb-i tüst: (S 114a) Ol yara üzerine tuz dökücülük seniñ lebiñ işidir. Hāşılı göñlüm seniñ ‘aşkıñla ālūfte vü āşūftedir vişāliñle ol derd-i ‘aşka devā itmek saña maḥşūş ve münḥaşırdır.

مده ره در وفا داریم شك را Me-dih reh der-vefādārīm šekrā: Vefādārlığımda şek ve şübheye yol virme.

نگه میدار حق این نمک را Nigeh mī-dār ḥaqq-ı īn nemekrā: Bu nemek ḥaqqını gözet. Ya’nī saña ‘āşık-ı vefādār olduğım içün baña ri‘āyet eyle.

شد از انفاس آن افسونگر گرم Şūd ez-enfās-ı ān efsūnger-i germ: Ol kızgın efsūncınıñ nefeslerinden oldı.

دل یوسف به بیرون آمدن نرم Dil-i Yūsuf be-bīrūn āmeden nerm: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli taşra gelmege yumuşak. Ya’nī encümeni bānūvān-ı Mısr olan ziyāfethāneye gitmeye rāzı oldı.

پی تزیین او چون باد برخواست Pey-i tezyīn-i ū çün bād ber-ḥ’āst: Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı bezem[e] içün yel gibi kalkdı.

Çü serv ez-ḥulle-i sebzeş biyārāst: Serv ağacı gibi anı yeşil ḥulleden bezedi. Ya’nī yeşil libās eyledi.

فرود آویخت گیسوی معنبر Fūrūd āvīht gīsū-yı mu‘anber: Aşağa aşdı ‘anberlenmiş zūlfını.

به پیش حله اش چون عنبر تر Be-pīş-i ḥulleş çün ‘anber-i ter: Anıñ ḥullesi öñine tāze ‘anber gibi kokuşulu siyāh zūlflerini yaşıl libāsı üzre aşı kodı.

تو پنداری که بود از مشک ماری Tū pindārī ki būd ez-müşk mārī: Sen şanurdun ki müşkden bir yılan idi.

كشیده خویش را در سبزه زاری Keşīde ḥ’īşrā der-sebzezārī: Kendüyi yaşıllığa çekmiş idi.

Miyāneşrā ki bā-mū hem-berī kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ bili kıl ile hem-berlik iderdi. Ya’nī kıl mişillük iderdi. Ya’nī incelikde ve laṭiflikde kendüyi kıla beñzedir idi.

ز زرین منطقه زیورگری کرد Zi-zerrīn mınṭaqa zīvergerī kerd: Zelīhā altun kemerden aña zīnet idicilik itdi. Ya’nī Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ miyānına altun kemer kuşatdı.

Zi-çendān gevher ü la’l-i girān-seng: Ol kadar ağır ırtılı la’l ve gevherden.

’عجب دارم که نامد آن میان تنگ Aceb dārem ki n’āmed ān miyān teng: ‘Aceb ıtarım ki ol miyān ıar gelmedi ve anıñ nāzik bili cefālanmadı.

Be-ser tāt-ı muraşsa‘ ez-cevāhir: Başında cevāhirden müzeyyen tāt. Ya‘nī başına cevāhir konma tāt vāz‘ eyledi.

Zi-her cevher hezāreş luṭf zāhir: Her cevherden aña bing leṭāfet zāhir oldu. Ya‘nī her bir cevher aña bir dürlü ḥālet ve leṭāfet virdi.

Be-pā na‘leyn ez-la‘l ü güher pür: Ayağına la‘l ve güherden tolu na‘leyn giyürdi.

Be-rū beste devāl ez-rişte-i dūr: Anıñ üzerine sıırım bağladı incü telinden. Ya‘nī ol na‘leynin kayışlarını incü dizilmiş teller ile tezyīn eyledi.

Ridāyī ez-kaşab kerde ḥamā’il: Bir ridā giyürdi ki kaşabdan ḥamāil itmiş idi.

Be-her tāreş girih şad cān u şad dil: Ol ridānıñ her teline yüz cān ve yüz gönül düğüm idi. *Sūdī-i merhūm* Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfızda buyurur kim: Bir cins kaftān vardır ki adına nergisīn kabā dirler. Kendüye maḥşuş kuşağı olur ki yine kendiniñ içinden geçer, tuman uçkuru gibi. Kiminiñ uçları kilābedünla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḥaş oda (S 114b) oğlanlarınıñ dest-mālleri gibi şāfi altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaşşı şarkup тұtur. ‘Ādet bu kuşakda böyledir, bu kuşağa kaşab dirler. Ol kabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu kabāya nergisīn didikleri anıñçündür ki yakası girih girih olur nergis yaprakları gibi. Ve bu kabā ‘ādeten beyāz cinsinden olur. Ḥāşılı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu cins kaftānı giyinüp ol kuşağı kuşandı ve gören ‘āşık-ı bī-çāreleriñ cān u gönli aña ma‘kūd oldu.

Be-desteş dād zerrīn āftābe: Eline altun ibriḳ virdi.

Kenīzī ez-peyeş zer-keş ‘işābe: Altun işleme dülbendli bir cāriye anın ardından yürüyici olduğu ḥālede.

Yekī taşteş be-kef ez-nukre-i ḥām: Ol cāriyeniñ elinde bir taşṭ ḥām gümüşden.

Besān-ı sāye ūrā gām-ber-gām: Gölge üslūbıyla aña adım üzre. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yüridikce ol cāriye daḥı yürürdi adım adım.

Bedān sām her ki dīdeş çāpük ü çüst: Ol üslūbla her kimesne ki anı cüst ü çāpük gördi.

Nūḥust ez-cān-ı şīrīn dest-i ḥod şüst: Ol tatlu cānından kendü elini yudı. Ya‘nī aña cāndan ‘āşık oldu.

بود Ne-yārem bīš ez-īn güften ki çün būd: Bundan ziyāde dimege ve anı vaşfa kādir olmam ki niçe idi.

بود Ki ez-her vaşf k'endīšem birūn būd: Ki her vaşf ki endīşe iderim andan taşra idi. Ya'nī ol hālet ü leṭāfet taşavvurdan ve takrīr ü tahīrden hāric idi.

نهفته زی-ḥalvethāne ān genc-i nühüfte: Ol gizlū ḥazīne ḥalvethāneden.

برون آمد چو گلزار شکفته Birūn āmed çü gülzār-ı şüküfte: Taşra geldi açılmış gülistān gibi.

زنان مصر کان گلزار دیدند Zenān-ı Mışr k'ān gülzār dīdend: Mısıır ḥatunları ki ol gülistānı gördiler.

ز گلزارش گل دیدار چیدند Zi-gülzāreş gül-i dīdār çīdend: Anıñ gülistānından dīdār gülünü devşirdiler. Ya'nī vaḳtān ki dīdārını gördiler ve daḳāyık-ı ḥüsnini bildiler.

بیک دیدار کار از دستشان رفت Be-yek dīdār kār ez-desteşān reft: Bir dīdār ile, ya'nī cemālını bir kerre görmek ile iş ellerinden gitti.

زمان اختیار از دستشان رفت Zamān-ı ihtiyār ez-desteşān reft: 'İnān-ı ihtiyār anlarıñ ellerinden gitti.

زی-zībā-şekl-i ü ḥayrān bi-māndend: Anıñ yaraşıklı şeklinden ḥayrān ḳaldılar.

زحیرت چون تن بیجان بماندند Zi-ḥayret çün ten-i bī-cān bi-māndend: Ḥayretten cānsız ten gibi ḳaldılar.

چو هر يك را درآن دیدار دیدن Çü her yekrā der-ān dīdār dīden: Çünkü her birine ol dīdārı görmekde.

تمنا شد ترنج خود بریدن Temennā şūd turunc-ı ḥod bürīden: Ārzū oldu kendü turuncını kesmek.

ندانسته ترنج از دست خود باز Ne-dāniste turunc ez-dest-i ḥod bāz: Turuncı gerü kendü elinden bilmeyüp. Ya'nī eliyle turuncı birbirinden fark itmeyüp.

ز دست خود بریدن کرد آغاز Zi-dest-i ḥod bürīden kerd āgāz: Kendü elinden kesmek şürü' itdi.

یکی از تیغ انگشتان قلم کرد Yekī ez-tīg engüştān ḳalem kerd: Birisi tīgden barmaḳlarını ḳalem itdi. *Tīg*den murād gezlikdir ki ḳalem-tırāş şeklinde olan bıçağa dirler. Nitekim mürür itdi. Ya'nī ol 'avratlarıñ ba'zısı barmaḳlarını ḳalem gibi kesdi.

بدل حرف وفای او رقم کرد Be-dil ḥarf-i vefā-yı ü raḳam kerd: (S 115a) Göñlünde Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ vefāsı ḥarfini raḳam itdi. Ya'nī bürīde-engüşt olan ḳalem ile ol cānānıñ 'aşıḳ-ı vefā-dārlığı ḥarfini şaḥīfe-i ḳalbine yazdı.

قلم دیدی که با تیغ ار ستیزد Kalem dīdī ki bā-tīg er sitīzed: Kālemi gördün ki kalem-tırāş ile eger gücişe.

زهر بندش برون شنگرف ریزد Zi-her bendeş birün şengerf rīzed: Her bendinden şengerf taşra dökülür. Ya'nī kalem eger kalem-tırāşla huşūmete dūrūşe kalem-tırāş anı toğrayup rīze rīze ider. *Şengerf* zincifredir ki kırmızı mürekkebi andan iderler. Bunda murād kalem rīzeleridir. Ve ihām tarıkiyla bürīde engüştlerden akan kan murād olur.

یکی بر ساخت از کف صفحه سیم Yekī ber-sāht ez-kef şafha-i sīm: Ol cāriyelerden biri elinden gümüş şafha düzdi.

کشیدش جدول سرخی چو تقویم Keşīdeş cedvel-i sürhī çü takvīm: Ol safhaya kırmızı cedvel çekdi takvīm gibi. Ya'nī takvīm ve rūznāmeler gibi. Hāşılı gümüş gibi eli ayasını şu argı gibi yardı.

بهر جدول روانه سیلی از خون Be-her cedvel revāne seylī ez-hūn: Her arka da kandan bir seyl yūriyici oldı.

زحد خود نهاده پای بیرون Zi-ḥadd-i ḥod nihāde pāy bīrūn: Kendü ḥaddinden ayağını taşra koydığı hāde. Hāşılı ol 'avratların ba'zısı elleri ayasın kesüp ḥadden efzūn hūn bīrūn oldı.

چو دیدندش که جز والا گهر نیست Çü dīdendeş ki cüz vālā güher nīst: Çünkü zenān Yūsuf 'aleyhi's-selāmı gördiler ki bülend-ḳadr güheriñ gayrı degildir. Ya'nī çünkü gördiler ki bir gevher-i nā-dīde ve dil-ber-i nā-şenīdedir.

بر آمد بانگ از ایشان کاین بشر نیست Ber-āmed bāng ez-īşān k'īn beşer nīst: Anlardan āvāz geldi ki bu beşer degildir, zīrā bu ḥüsnde beşer mesmū'-ı beşer degildir.

نه چون آدم ز آب و گل سرشتست Ne çün ādem zi-āb u gil sirişttest: Ādem gibi şudan ve balçıkdan yoğrulmuş degildir.

زبالا آمده قدسی فرشتست Zi-bālā āmede ḳudsī firīşttest: Yuḳaru ve āsmāndan gelmiş bir tāhir melekdir.

زلیخا گفت هست این آن یگانه Zelīhā güft hest īn ān yegāne: Zelīhā didi: Bu ol bir nazīri olmayan dil-berdir. *Hest* edāt-ı ḥaberdır ki hemzesi hāya ḳalb olmuşdur, *yegāne est* dimekdir.

کزویم سرزنشها را نشانه K'ez-ūyem ser-zenīşhārā nişāne: Ki andan ser-zenīşlere ve levīm ve tevbīhlere nişāneyim. Hāşılı bu ol dürr-i yektā ve dil-ber-i bī-hem-tādır ki buña 'āşık oldığım için baña ser-zenīşler ve ta'n ve teşnī'ler idersiz.

Melāmet k'ez-šümā ber-cān-ı men būd: Melāmet ki sizden benim cānım üzerine idi.

Heme ez-‘aşk-ı īn nāzik beden būd: Dükeli bu nāzik bedeniñ ‘aşkından idi. *Melāmet* azarlamak ve kaçımak ma‘nāsındır.

Murād-ı cān u ten men h'āndem ūrā: Cān ve cesed murādını ben aña okudum.

Be-vaşl-ı h'ışten-i men h'āndem ūrā: Kendü vaşlıma ben anı okudum. Ya'nī anı kendü nefsimde da'vet itdim.

Velī ū ser be-kārem der-neyāverd: Velīkin o başını benim işime getürmedi.

Ümīd-i rūzgārem ber-neyāverd: ‘Ömrüm (S 115b) ümīdini getürmedi. Ya'nī maqşūdımı hāşıl itmedi.

Eger nen'hed be-kām-ı men diger pāy: Eger benim murādımca bir dahı ayak kıomaya.

Ez-īn pes künc-i zindāneş büved cāy: Bundan soñra zindān köşesi aña yer olur.

Resed kāreş der-ān zindān be-h'ārī: Anıñ işi ol zindānda hāķarete irişür.

Güzāred ‘ömr der-miḥnet-güzārī: Ömri miḥnet ödeyicilikde geçer.

Zi-zindān hūy-ı ser-keş nerm gereded: Zindāndan anıñ itā'atsiz huyı yumuşak olur.

Dileş der-nīk-hūyī germ gereded: Eyü huylukda göñli issi olur. Hāşılı baña muṭī' ve rām olup andan hāşıl-ı merām olur.

Ne-gerded murğ-ı vaḥşī cüz bedān rām: Murğ-ı vaḥşī anıñ ğayrıyla muṭī' olmaz.

Ki gīred der-ķafes yek çend ārām: Ki ķafesde bir niçe gün ārām tuta. Ya'nī vaḥşī kuş birkaç gün habs olmadıkķa şāḥibine rām olmaz, kezālik bu dil-ārām birkaç eyyām zindān-nişīn olmadıkķa benimle ber-merām olmaz.

Gürühī z'ān zenān-ı kef-bürīde: Bir bölük ol eli kesilmiş zenlerden.

Zi-‘aql u hūş u şabr u dil-remīde: ‘Aql ve hūş ve göñül şabrı ü[r]kmüşlerden. Ya‘nī ol vālih ve hayrān olan zenāndan bir t̄ā’ife.

Zi-tīg-i ‘aşq-ı Yūsuf cān ne-bürdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşkı kılıcından cān iletmediler.

Ez-ān meclis ne-refte cān sipürdend: Ol meclisden gitmeyüp teslīm-i rūḥ itdiler.

Gürūhī ez-ḥired bīgāne geştend: Anlardan bir t̄ā’ife ‘aqlıdan bīgāne oldılar.

Zi-‘aşq-ı ān perī dīvāne geştend: Ol perī ‘aşkıdan dīvāne oldılar.

Bürehe pāy u ser bīrūn devīdend: Baş ve ayağı yalın taşra segirdiler.

Diger rūy-ı ḥiredmendī ne-dīdend: Bir daḥı ‘aқılluluk yüzini görmediler.

Velī bā-derd ü sūz-ı ‘aşq dem-sāz: Velīkin ‘aşkıñ derd ve sūzına muvāfaқatla.

Gürūhī āmedend āḥir be-ḥod bāz: Bir t̄ā’ife āḥir kendülere gerü geldiler.

Zelīḥāvār mest ez-cām-ı Yūsuf: Zelīḥā gibi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşkı kadeḥinden mest oldukları ḥalde.

Fütāde murğ-ı dil der-dām-ı Yūsuf: Göñülleri kuşu Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ t̄uzağına düşmüş. Ya‘nī dām-ı ‘aşkına giriftār oldukları ḥalde.

Cemāl-i Yūsuf āmed ḥummī ez-mey: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cemālī meyden bir küb geldi. Ya‘nī anıñ cemāl-i pāki gūyā meyden tolu bir küb idi.

Be-ḳadr-i ḥod naşībī her kes ez-vey: Her kes andan kendü miḳdārınca bir naşīb iletđi. Ya‘nī herkesiñ ‘aşkı kendü miḳdārınca oldu.

Yekīrā behre maḥmūrī vü mestī: Birine naşīb maḥmūruluk ve mestlik oldu.

Yekīrā resten ez-pindār-ı hestī: Birine varlık zannından kurtulmak naşīb oldu.

Yekīrā cān feşānden ber-cemāleş: Birine (S 116a) cān saçmak anıñ cemālī üzerine naşīb oldu.

Yekī rā lāl mānden der-ḥayāleṣ: Buna lāl qalmaq anıñ ḥayālinde naṣīb oldı. Hāşılı ol zenān-ı dest-bürideniñ ba‘zısı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşkı şarābıyla mest oldılar ve ba‘zısı kendüleriñ nā-yāb itdiler ve ba‘zısı cemāl-iñ görüp helāk oldılar ve ba‘zı ol ḥayāl-i ḥüsnde müteḥayyir olup lāl ve ser-gerdān qaldılar.

Ne-bāyed cüz ber-ān bī-behre baḥşūd: Ol naṣıbsızın ğayrı üzerine merḥamet itmek gerekmez.

K’ez-ān mey behreeṣ bī-behregī būd: Ki ol meyden anıñ naṣıbi naṣıbsızlık idi. Ya’nī ol zenān ellerin kesdikleri içün anları esirgeyüp ḥayf ve dirīğ çekmek gerekmez belki şad hezārān ḥayf ve dirīğ ol bī-naṣīb ki anıñ rüy-ı gül-büyını görüp veyā cemāl-i bā-kemālin işidüp vālih ve ser-gerdān olmadı.

Ma‘zūr dāştēn-i zenān-ı Mıṣr ba‘d ez-müşāhede-i cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḥā: Zenān-ı Mıṣr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cemālını müşāhededen soñra Zelīḥāyı ma‘zūr tutmaq و دلالت کردن ویرا Ve delālet kerdēn-i veyrā ber-inḳıyād-ı Zelīḥā: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Zelīḥāya muṭī‘ olmaq üzerine delālet itmek بزدان وی و تهدید کردن و Ve tehdīd kerdēn-i vey be-zindān: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindān ile qorqutmaq beyānındadır.

Çü kālārā şevēd cüyēde bisyār: Çünki metā‘ içün ṭalīb çok ola. Füzün gerdēd be-ū meyl-i ḥarīdār: Müşteriniñ meyli aña ziyāde olur.

Çü yek ‘āşık büved meftūn-ı yārī: Çünki bir ‘āşık bir yārīñ meftūnı ola.

Büved der-‘aşk ‘āşıkra qarārī: Ve ol yārīn ‘aşkıñda ‘āşıkıñ qarārı ola. Ya’nī şābit-qadēm ola.

Zened ser āteş-i sevdāyeş ez-dil: Ol ‘āşıkıñ ğazab āteşi yürekden baş urur.

Çü bīned dīgerīrā der-muqābil: Çünki bir ğayrıyı qarşısında göre. Ya’nī çünki bir ‘āşık-ı şūrīde kendü ma‘şūkasına bir ğayrı kimseyi ‘āşık olmuş göre ‘āteş-i ğuşşaya kendüye mütevellī olup ‘aşkı evvelkiñden derece derece teraqqī ve izdiyād bulur.

Çü şūd ḥālī zi-Yūsuf-küştegān lāl / جمال یوسفی را شاهد حال Cemāl-i Yūsufīrā şāhid-i hāl: Beytde taqđīm ve te’ḥīr vardır. Dimekdir ki *Çü zi-Yūsuf-küştegān ḥālī lāl cemāl-i Yūsufīrā şāhid-i ḥāl şūd* ya’nī çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ

depelenmişlerinden dilsizlik ve mütehayyirlik hâli Yūsufun cemāline hâl şahidi oldu ve revnağ-ı bāzār-ı hüsn anlardan teraqqī buldı. Bu beyt ma-ba'dına merhūndur.

دگر شور را از آن زلیخا Zelīhārā ez-ān şūr-ı diger şūd: Zelīhāya ol hāletden bir gayrı karışıklık oldu.

بیوسف میل جانیش بیشتر شد Be-Yūsuf meyl-i cāneş bīşter şūd: Yūsuf 'aleyhi's-selāma anıñ [meyli arttı].

بدیشان گفت یوسف را چو دیدند / ز تیغ مهر او کفها بریدن Bedīşān güft Yūsufra çü dīdend / Zi-tīg-i mihr-i ū kefhā bürīdend: Çünkü ol zenān Yūsuf 'aleyhi's-selāma gördiler anıñ muhabbeti kılıcından ellerin kesdiler. Zelīhā anlara didi.

اگر در عشق وی معذوریم هست Eger der-'aşq-ı vey ma'zūriyem hest: Eger anıñ 'aşkında baña ma'zūr olmak vardır.

بیدارید از ملامت گوئیم دست Bi-dārīd ez-melāmet gūyiyem dest: Baña melāmet diyicilikden (S 116b) el tutuñuz. Ya'nī eger ben aña 'āşık olduğım mertebe 'aşka sezā ise ve ben bu hālete giriftār olmakda ma'zūr isem baña levīm ve tevbīhi terk idiñiz.

چو یاران از در یاری درآید Çü yārān ez-der-i yārī der-āyed: Dostlar gibi dostluk kapısından dāhil oluñuz.

درین کارم مدد کاری نماید Der-īn kārem mededkārī nümāyīd: Bu kārda baña mededkārılık gösteriñiz. Ya'nī baña imdād ve mu'āvenet eyleñiz.

همه چنگ محبت ساز کردند Heme çeng-i muhabbet sāz kerdend: Ol zenānıñ cümlesi muhabbet sazını düzdi koşdılar.

نوی معذرت آغاز کردند Nevā-yı ma'zeret āgāz kerdend: Ve 'özür itmek nağamātına şūru' itdiler. Ya'nī didiler ki.

که یوسف خسرو اقلیم جانست Ki Yūsuf husrev-i iqlīm-i cān est: Ki Yūsuf cān iqlīmīniñ pādīşāhıdır.

بر آن اقلیم حکم او روانست Ber-ān iqlīm hūkm-i ū revānest: Ol iqlīm üzerine anıñ hūkmi yūriyici ve nāfizdir.

بدیدارش کرا آهنگ باشد Be-dīdāreş kirā āheng bāşed: Anıñ dīdārına kimiñ kaşdı olur.

که نهد دل اگر خود سنگ باشد Ki ned'hed dil eger hōd seng bāşed: Ki gönül virmeye eger hāqīkat taş ola. Ya'nī kim olur ki anıñ cemālini görüp 'āşık olmaya, meger ki taş yürekli ola.

غمش گرمابه رنجوری تست Ğameş germābe-i rencūrī-i tūst: Anıñ ğamı seniñ hasteliğīñ issiligidir. Ya'nī anıñ ğamını yedikce seniñ marazıñ müştēd olur.

جمالش حجت معذوری تست Cemāleş ḥüccet-i ma‘zūrī-i tüst: Anıñ cemāli seniñ ma‘zūre oldığıña ḥüccetdir.

بزیر چرخ کس پیدا نگرده Be-zīr-i çarḥ kes peydā ne-gerded: Çarḥ altında kimse peydā olmaz.

که رویش بیند و شیدا نگرده Ki rüyeş bīned ü şeydā ne-gerded: Ki anıñ yüzini göre ve dīvāne olmaya. Ya‘nī anı her gören ‘āşık-ı dīvānesi olur.

شدی عاشق ملامت نیست بر تو Şūdī ‘āşık melāmet nīst ber-tü: ‘Āşık oldıñ seniñ üzeriñe melāmet yokdur.

درین سودا غرامت نیست بر تو Der-īn sevdā ġarāmet nīst ber-tü: Bu sevdāda seniñ üzeriñe ġarāmet yokdur. *Ġarāmet* edāsı lāzım olan nesneye dirler. Ya‘nī buncılayın şāhib-i cemāle ‘āşık oldığıñda üzeriñe bir levn ve tevbīḥ terettüb eylemez ki andan istiḥlāsa dūrüşesin.

فلك گرد جهان بسیار گردید Felek gird-i cihān bisyār gerdīd: Felek cihānıñ çevresini çok tolaşdı.

بدین شایستگی معشوق کم دید Bed-īn şāyestegī ma‘şūk kem dīd: Buncılayın yaraşıklı ma‘şūk az gördi. Kıllet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī hīç görmedi.

دل سنگین بمهرت نرم بادش Dil-i sengīn be-mihret nerm bādeş: Anıñ taş yüregi seniñ muḥabbetiñle yumuşasın.

وزین نامهربانی شرم بادش V‘ez-īn nā-mihrbānī şerm bādeş: Ve bu muḥabbetsizlikden aña ḥayā olsun.

از آن پس سوی یوسف رو نهادند Ez-ān pes sūy-ı Yūsuf rū nihādend: Andan soñra Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānibine yüz ḳodılar.

سخن را در نصیحت داد دادند Sūḥanrā der-naşīḥat dād dādend: Naşīḥatde söze dād virdiler. Ya‘nī mübālağa itdiler.

بدو گفتند کای عمر گرامی Bedū ġüftend k‘ey ‘ömr-i girāmī: Aña didiler ki: Ey ‘azīz ‘ömür!

دریده پیرهن در نیک نامی Derīde pīrehen der-nīk-nāmī: Eyü adlıḳda göñlegi yırtılmış.

درین بوستان که گل با خار جفتست Der-īn bostān ki gül bā-ḥār cüfttest: Bu bostānda ki gül diken ile çifttir.

گل بیخارچون تو کم شکفتست Gül-i bī-ḥār çün tü kem şüküfttest: Seniñ gibi dikensiz gül az açılmışdır. Ya‘nī (S 117a) seniñ gibi şemāyil-i maḥbūbiyyeti cāmi‘ cānān dünyāya gelmemişdir.

صدفهاست درین دریا که نه چرخش صدفهاست Der-īn deryā ki nūh çarheş şadefhāst: Bu deryāda ki toköz çarh aña şadeflerdir.

بتو این چار گوهر را شرفهاست Be-tü īn çār gevherrā şerefhāst: Seniñle bu dört gevhere şereflerdir. Ya'nī 'anāşır-ı erba'anıñ şerefiyyeti seniñledir. Hāşılı bu küre-i ārz ki toköz kat eflāk anı ihāta itmemişdir, anda olan basītāt ve mürekkebātıñ eşrefi sensin.

مكن پایه بلندى مایه خویش Me-kün pāye-bülendī māye-i h'īş: Kendü māyeñe pāye-bülendlik itme. Ya'nī sen ki hākden āferīdesin hākiñ mertebesini bülend itme. Ya'nī toprakdan maḥlūksun, toprağa bu kadar yücelik virme.

فروء آ اندكى از پایه خویش Fūrūd ā endekī ez-pāye-i h'īş: Kendü mertebeñden [a]z aşağı gel. Ya'nī ḥüsnüñe mağrūr olup bülend-pāyelik itme, belki tevāzu' eyle.

زلیخا خاک شد در راهت ای پاک Zelīhā hāk şüd der-rāhet ey pāk: Zelīhā toprak oldu seniñ yoluñda ey ḥabāşetden pāk!

همی کش که گهی دامن برین خاک Hemī-keş geh gehī dāmen ber-īn-hāk: Gāh gāh etek çek bu hāk üzerine. Ya'nī ol hāk-meniş 'āşık-ı bī-çāre üzerine sāye-endāz olup ba'zı vakit tefakḳud eyle.

چه کم گردد ز تو ای پاک daman Çi kem gerded zi-tü ey pā[k]-dāmen: Ne nokşān olur senden ey etegi pāk!

اگر گه گه کشی بر خاک daman Eger geh geh keşī ber-hāk dāmen: Eger gāh gāh etek çekesin toprak üzerine. Ya'nī eger ba'zı vakit Zelīhāya sāye-endāz olup vaşlıñla dil-şād eylesen pāye-i ḥüsnüñden ne nokşān olur?!

بدفع حاجتش حجت رها کن Be-def'-i ḥāceteş ḥüccet rehā kūn: Anıñ ḥācetini def'de ḥücceti terk eyle. Ya'nī envā'-ı bahāneler ile müdāfa'a eyleme.

ز تو چون حاجتی خواهد روا کن Zi-tü çün ḥācetī h'āhed revā kūn: Senden çünki bir ḥācet ister, hāşıl eyle ve maḳşūdına vāşıl eyle.

به بیحاجت تو را گر حاجتی هست Be-bī-ḥācet türā ger ḥācetī hest: İhtiyācdan münezzeh ve muḳaddes olan zāt-ı ecell ü a'lāya seniñçüñ eger bir ḥācet vardır.

مکش از حاجت حاجتوران دست Me-keş ez-ḥācet-i ḥācetverān dest: Ḥācetlülerin ḥācetinden el çekme. Ya'nī muḥtāclarıñ ihtiyācını revā eyle ki bī-ihtiyāc daḥı seniñ ihtiyācını kazā eyle[ye].

مكن چون داشت حق خدمت گوش Me-kün çün dāşt ḥaḳḳ-ı ḥizmetet gūş: Me-kün min cihāti'l-ma'nā mışrā'-ı şāniye muḳayyedir. Ya'nī Zelīhā çünki seniñ ḥaḳḳ-ı ḥizmetiñe kulaḳ tutdı. Ya'nī bu kadar müddet saña kemāl-i i'tibār u rağbet itdi.

حقوق خدمت وی را فراموش Hukūk-ı hizmet-i veyrā ferāmūş: Anıñ hizmet-i haklarını ferāmūş itme. Ya‘nī vaşlıñla anı dil-şād ve harāb göñlini ābād eyle.

نیاز آن نگر از حد مبر ناز Niyāz-ı ān niger ez-ḥad me-ber nāz: Anıñ ‘arz-ı ḥācetine baḳ nāzı ḥadden iletme.

Ez-ān tersīm k’ey naḥl-ı ser-efrāz: Andan ḳorḳaruz ki ey baş yüceldici ağaç! *Nahl* ḥurmā ağacına dirler. Bu beyt beyt-i şāniye merhūndur.

که چون نبود تو را جز سرکشی کار Ki çün neb’ved türā cüz ser-keşī kār: Ki saña çünki ser-keşlikden ḡayrı ‘amel olmaya.

Neyāred ser-keşī cüz nā-ḥoşī bār: Ser-keşlik nā-ḥoşlukdan ḡayrı bār getürmeye. Ya‘nī (S 117b) ‘ālī-cenāb olup Zelīḥādan ki i‘rāz eylersin, ḳorḳaruz ki anıñ mā-ḥaşalı nedāmet ola.

Fürū şüyed dil ez-mihr-i cemālet: Göñliñi seniñ cemāliñe muḥabbetden yuya. Ba‘zı nüshada *zi-dil mihr-i cemālet vāḳi*‘ olmuş. Ya‘nī göñülden seniñ cemāliñ muḥabbetini yuya.

Küned dest-i cefāyeş pāy-mālet: Anın cefāsı eli seni pāy-māl ide.

حذر کن زآنکه چون مضطر شود دوست Ḥazer kūn z’ān ki çün muẓṭar şeved dūst: Ḥazer eyle andan ki çünki dost muẓṭar ola.

Be-ḡārī dūstrā ez-ser keşed pūst: Ḥaḳāretle dostuñ başından postını çeker. Ya‘nī bir kimse kendü nefsin-i istiḥlāş, dostını ihlāka tevaḳḳuf eylese elbette dostı ihlākla kendü nefsin-i ḥalāşa dūrūşur. Ḥāşılı vaḳt-i zarūretde bir kimesne kendü nefsin-i āḡer üzerine tercīḥ ider ḳarındaşı veyā oḡlı daḡı olursa.

Çü ez-leb бүг’zered seyl-i ḡatarmend: Çünki ḳorḳulı seyl tuṭaḳdan geçe.

Nihed māder be-zīr-i pāy ferzend: Ana ḳor oḡlını ayaḡı altına. Ya‘nī seyl aḡzı şavuşup boḡulmaḳ muḳarrer olduḡda ana, ḳucaḡındaki ferzend-i ciger-bendini ayaḡı altına alup anı imāte ile kendüyi iḡyāya sa’y eyler.

Dihed her laḡza tehdīdet be-zindān: Her laḡza saña zindān ile tehdīd virir. *Tehdīd* ḳorḳutmaḳ ma‘nāsına.

Ki hest ārāmḡāh-ı nā-pesendān: Ancılayın zindān ki nā-maḳbūllerin ḳarāḡāhıdır. *Hest* edāt-ı ḡaberdır ki taḡdīm itmekle hemzesi ḡāya ḳalb olmuşdur.

چو گور ظلم جویان تیره و تنگ Çü gūr-ı zulm-cüyān tīre vü teng: Zālīmleriñ mezārı gibi k̄arañu ve țardır.

گریزان زندگان از وی بفرسنگ Gūrīzān zindegān ez-vey be-ferseng: Diriler andan bir fersah yol kaçıcılarıdır.

درو ضیق نفس هر زنده را Der-ū đayıķ nefes her zinde'irā: Anda nefes țarlıķı vardır her bir diriye.

نشیمن هر بمرگ ارزنده را Nişīmen her be-merğ-erzende'irā: Her bir ölüme lāyık olan kimseye maķām vardır.

درو نگشاده دست صنع استاد Der-ū neg'shāde dest-i şun'-ı üstād: Anda açmamış şan'at elini üstād yāhūd üstādın şun'ı eli anda açmamış.

نه راه روشنی نه منفذ باد Ne rāh-ı rūšenī ne menfez-i bād: Ne aydınlık yolu ne yel menfezi. Ya'nī anda pencere ve baca yapılmamış.

هوايش مایه بخش هر وبایى Hevāyeş māye-baḥş-ı her vebāyī: Ol zindānıñ hevāsı her bir ḥastalığa sebep viricidir.

زمینش کشت زار هر بلایى Zemīneş kiştzār-ı her belāyī: Anıñ zemīni her bir belā içün ekin yeridir. Hāşılı ol zindān envā'-ı meşā'ib-i rūḥāniyye vü cismāniyyeyi müştemildir.

درش بسته بقفل ناامیدی Dereş beste be-ķufl-ı nā-ümīdī: K̄apısı maḥrūmluķ kilīdiyle baēludur.

ندیده غره صبحش سفیدی Ne-dīde ğurre-i şubheş sefīdī: Anıñ şabāḥınıñ ibtidāsı beyāzlık görmemişdir.

سیاه و تنگ چون قاروره قیر Siyāh u teng çün k̄ārūre-i ķīr: Ol zindān k̄arañu ve țardır zift şışesi gibi.

متاع ساکنانش غل و زنجیر Metā'-ı sākināneş ğull u zencīr: Anıñ sākinleriniñ metā'ı buķaēu ve zencīrdır.

همه بر سفره بی آب و نانې Heme ber-sofra-i bī-āb u nānī: Cümlesi āb ve nānsızlık sofrası üzre.

نشسته سیر لیک از زندگانی Nişeste sīr līk ez-zindegānī: Oturmuşlar toķ lakin dirilikten. Ya'nī ḥayāt-ı dünyādan (S 118a) toymuşlar. Hāşılı ol zindān ahālisi saēlıēlarından toymuş ve usanmışlar, ölüm ārzū iderler.

مؤکل سخترویى چند بر وی Mü'ekkil saḥt-rūyī çend ber-vey: Bir niçe ķatı yüzlü ğalīzler ol zindān üzerine mü'ekkildir.

مجاور تلخ گویی چند در وی Mücāvīr telḡ-gūyī çend der-vey: Bir niçe acı sözlüler anda mücāvīrdır.

در ابرو چین پی آزار مردم Der-ebrū çīn pey-i āzār-ı merdüm: Ol galîzlering kaşlarında büküm vardır ḡalka ḡürmetsizlik ve rāḡatsızlık için.

ز هر چین صد گره در کار مردم Zi-her çīn şad girih der-kār-ı merdüm: Her bükümden yüz ‘uḡde vardır ḡalkıñ işine.

زده آتش بعالم خوی ایشان Zede āteş be-‘ālem ḡūy-ı īşān: ‘Āleme āteş urmuş anlarıñ yaramaz ḡuyları.

سیاه از دود آتش روی ایشان Siyāḡ ez-dūd-ı āteş rūy-ı īşān: Āteş tütüninden karadır anların yüzi.

کجا شاید چنین محنت سرایی Kücā şāyed çünīn miḡnetserāyī: Kanda yarar buncılayın miḡnet evi.

که باشد جای چون تو دلربایی Ki bāşed cāy çün tü dil-rübāyī: Ki seniñ gibi bir göñül ḡapucı dil-beriñ yeri ola.

خدا را بر وجود خود ببخشای Ḥudārā ber-vücūd-ı ḡod bi-baḡşāy: Ḥudā için kendü vücūduñ üzerine merḡamet eyle.

بروی او در مقصود بگشای Be-rūy-ı ū der-i maḡşūd büḡ’şāy: Anın yüzine maḡşūd ḡapusını aç.

قلم سان سر نهش بر خط تسلیم Ḳalemsān ser niḡeş ber-ḡaṡṡ-ı teslīm: Ḳalem gibi baş ḡo anıñ ḡaṡṡ-ı teslīmi üzerine.

بشو از لوح خاطر نقطه بیم Bi-şū ez-levḡ-i ḡāṡır nokṡa-i bīm: Levḡ-i ḡāṡırdan ḡorḡu nokṡasını yu. Ya‘nī kimseden ḡavf eylemeyüp aña teslīm ol maḡşūdını ḡāşıl ve maṡlūbına vāşıl eyle. Ve illā envā‘-ı uḡūbetle işkence muḡarrerdir.

اگر باشد ترا از وی ملالی Eger bāşed türā ez-vey melālī: Eger andan saña bir uşan ola.

که چندانیش نمی بینی جمالی Ki çendāneş nemī-bīnī cemālī: Ki ol ḡadar aña bir cemāl görmeyesin. Ya‘nī Zelīḡāya ‘adem-i ‘itibārıñ ḡüsn ü cemālī nā-pesend oldıḡıyçün ise.

چو زو ایمن شوی دمساز ما باش Çü z’ū īmin şevī dem-sāz-ı mā bāş: Çünki andan īmin olasın bize muşāḡīb ol.

همدم و همراز ما باش Nihānī hem-dem ü hem-rāz-ı mā bāş: Gizlü bize yoldaş ve sırdaş ol. Ya‘nī eger Zelīḡāyı beḡenmez isen bizimle ülfet eyle.

که ما هر يك بخوبی بی نظیریم Ki mā her yek be-ḡübī bī-naḡzīrīm: Ki her birimiz güzellikde bī-naḡzīrüz.

Sipihr-i ḥüsnā māh-ı münīrīm: Güzellik felegine nūrlu kameriz.
 ڇو بگشاییم لبهای شکرخا Çü büg'şāyīm lebhā-yı şeker-hā: Çünkü şeker çiyneyici tutakları açarız.

Zi-ḥaclet leb fūrū bended Zelīhā: Hacıletden Zelīhā tutak bağlar.
 Ya'nī bizim dil-dārlığımız ve şeker-güftārlığımız 'indinde Zelīhā mebhūt olur.

Çünīn şīrīn şekker-hā ki māyīm: Buncılayın tatlu şeker çiyneyici ki biziz.

Zelīhārā çī ḳadr āncā ki māyīm: Zelīhāya ne ḳadar ol yerde ki biziz.

Çü Yūsuf gūş kerd efsūngerīşān: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām anlarıñ efsūngerliğini işitdi.

Pey-i kām-ı Zelīhā yāverīşān: Zelīhānıñ maḳşūdı içün anlarıñ mu'āvenetini istedi.

Gūzeştēn ez-reh-i dīn ü ḥīred nīz: 'Aḳl ve dīn yolından daḥı geçmeklerin.

Ne tenhā behr-i vey ez-behr-i ḥod nīz: Yalnız Zelīhā içün degil kendülerden ötüri daḥı. Ya'nī çünkü işitdi ki ol efsūncılar kendü nefsleriyçün daḥı (S 118b) anı rāh-ı dālālete sevḳ iderler.

Perīşān şūd zi-güft ü gūy-ı īşān: Perīşān oldı anlarıñ güft ü gūsından.

Bi-gerdānīd rūy ez-rūy-ı īşān: Yüzini döndürdi anlarıñ yüzinden.

Be-Ḥaḳ ber-dāşt kef behr-i münācāt: Ḥaḳ te'ālāya ḳaldırdı elini münācāt içün.

Ki ey ḥācet-revā-yı ehl-i ḥācāt: Ki ey ḥācet şāḥibleriniñ ḥācetin revā ḳılıcı!

Penāh-ı perde-i 'işmet-nişīnān: 'İşmet perdesinde oturucıların melce'i.

Enīs-i ḥalvet-i 'uzlet-güzīnān: 'Uzlet ihtiyār idicileriñ ḥalvetiniñ muşāḥibi.

Çerāğ-ı devlet-i her bī-gezendī: Her bir ziyānsızlara devlet çerāğı.

Ḥisār-ı āfet-i her nā-pesendī: Her bir nā-maḳbūl āfet içün ḥişār.

عجب درمانده ام در کار اینان ‘Aceb der-māndeem der-kār-ı ĩnān: Mübālağa ile çāresiz kalmışım anlarıñ kārında.

مرا زندان به از دیدار اینان Merā zindān bih ez-dīdār-ı ĩnān: Baña zindān eyüdü anlarıñ dīdārından.

به ار صد سال در زندان نشینم Bih er şad sāl der-zindān nişīnem: Eyüdü eger yüz sene zindānda oturam.

که یکدم خلعت اینان نه بینم Ki yek dem hıl‘at-i ĩnān bi-bīnem: Ki bir nefes anlarıñ dīdārını görem.

بنامحرم نظر دلرا کند کور Be-nā-maḥrem naẓar dilrā küned kūr: Nā-maḥreme naẓar itmek göñli kör ider.

ز دولت خانه قرب افکند دور Zi-devlethāne-i ḳurb efkened dūr: Ḳurb-ı ma‘nevī-i Īzed te‘ālānıñ devlethānesinden ırāḳ bıraḳır.

اگر تو مکر این مکارگنرا Eger tü mekr-i ĩn mekkāregānrā: Eger sen bu mekkāreleriñ mekrini.

ز کوی عقل دور افتادگنرا Zi-kūy-ı ‘aḳl dūr-üftādegānrā: ‘Aḳl maḥallesinden ırāḳ düşmüşleri. که آمد تنگ از ایشان جای بر من Ki āmed teng ez-Īşān cāy ber-men: Ki ẓar geldi anlardan yer benim üzerime.

نگردانی ز من ای وای بر من Ne-gerdānī zi-men ey vāy ber-men: Döndürme yesin benden ey vāy benim üzerime. Ya‘nī ey Ḳāḍi‘l-hācāt eger ol bī-‘aḳl ve bī-dīn mekkārezenleriñ keyd ve ḥileleriñ benden def‘ eyle me yesin helāk olurum.

چو زندان خواست یوسف از خداوند Çü zindān ḥ‘āst Yūsuf ez-Ḥudāvend: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Ḥudāy te‘ālādan zindān istedi.

دعای او بزندان ساختش بند Du‘ā-yı ū be-zindān sāḥteş bend: Anıñ du‘āsı anı zindāna bend itdi.

وگر بودی ز فضلش عافیت خواه V‘eger būdī zi-fazleş ‘āfiyet-ḥ‘āh: Ve eger Ḥaḳ te‘ālānıñ fazlından ‘āfiyet dileyici olaydı.

سوی زندان قضا ننمودیش راه Sūy-ı zindān ḳazā nen‘müdiyeş rāh: Zindān cānibine ḳazā-yı Rabbānī aña yol göstermez idi.

برستی ز آفت آن ناپسندان Bi-restī z‘āfet-i ān nā-pesendān: Ol nā-maḳbülleriñ āfetinden ḳurtulurdı.

دلی فارغ ز محنتهای زندان Dilī fāriğ zi-miḥnethā-yı zindān: Zindān miḥnetlerinden göñli fāriğ oldığı ḥālede.

انگیز کردن زنان مصر زلیخارا بر فرستادن یوسف علیه السلام بزندان Engīz kerdēn-i zenān-ı Mıṣr Zelīḥārā ber-firistāden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-zindān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna göndermek üzerine zenān-ı Mıṣr Zelīḥāyı engīz etmek, ya’nī kırmak و فرما بردن زلیخا بسخن ایشان Ve fermā bürden-i Zelīḥā be-sūḥan-ı īṣān: Ve Zelīḥā anlarıñ söziyle fermān ilemek beyānındadır.

چو از دستان آن ببریده دستان Çü ez-destān-ı ān büb’rīde-destān: Çünki ol elleri kesilmiş zenānıñ ḥīle ve mekrinden.

همه از خودپرستی بت پرستان Heme ez-ḥod-perestī büt-perestān: Ancılayın zenān ki cümlesi ḥod-perestlikden büte (S 119a) ṭapıcılarıdır. Ya’nī cümlesi muḳtezā-yı nefis-i emmāre ile ‘amel idici kâfirlerdir.

دل یوسف نگشت از عصمت خویش Dil-i Yūsuf ne-gešt ez-‘işmet-i ḥıṣ: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli kendü ‘işmetinden dönmedi.

بسی از بیشتر شد عصمتش پیش Besī ez-bīṣter ṣūd ‘işmeteş pīṣ: Evvelkinden ziyādereki oldu anıñ ‘işmeti. Ya’nī ḥıfz ve sıyānet üzre olması.

همه خفاش آن خورشید گشتند Heme ḥuffāş-ı ān ḥurṣīd geštend: Cümlesi ol güneşin yarasaı oldılar. Ya’nī andan i’rāz eylediler.

ز نور قرب وی نومید گشتند Zi-nūr-ı ḳurb-ı vey nevmīd geštend: Anıñ ḳurbı nūrından mahrūm oldılar.

زلیخا را غبارانگیز کردند Zelīḥārā ḡubār-engīz kerdend: Zelīḥāyı toz kıparıcı itdiler yāḥud ‘itāb-engīz, ya’nī azarlayıcı itdiler.

بزندان کردن او تیز کردند Be-zindān kerdēn-i ū tīz kerdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna eylemekçün keskün eylediler.

بدو گفتند کای مسکین و مظلوم Bedū ḡüftend k’ey miskīn ü mazlūm: Aña didiler ki: Ey miskīn ve mazlūm!

نبوده مستحق چون تو محروم Ne-būde müstaḥḳḳī çün tū mahrūm: Seniñ gibi bir müstaḥḳ mahrūm olmasun.

چو یوسف گرچه نبود حورزادی Çü Yūsuf gerçi neb’ved ḥūr-zādī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi egerçi bir ḥūr-zāde olmaz.

نیابی هرگز از وصلش مرادی Ne-yābī herḡiz ez-vaṣleṣ murādī: Aşlā anıñ vaşlından bir murād bulamazsın.

شدیم از پند گویی سخت کشتی Şüdīm ez-pend-güyī saḡt küştī: Naşīḥat diyicilikden berk yanlı olduk. Ya’nī pek şıkca olup aña naşīḥat eyledik.

دشتمی زبانه کردیم Zebān kerdīm sūhān ez-dürüşti: Dilimizi yege eyledik
huşūnetten. Ya'nī anı tehdīd ve taḥvīf eyledik.

ولی سوهان نگیرد آهن او Velī sūhān ne-gīred āhen-i ū: Velīkin yege tutmaz anıñ demiri.

نباشد غیر رو سختی فن او Ne-bāşed ġayr rū saḥtī fen-i ū: Yüzi berklikden ġayrı olmaz anıñ
hīlesi.

چو کوره ساز زندانرا برآن گرم Çü küre sâz zindânra ber-ân germ: Ocağ gibi zindānı anıñ
üzerine kızgün eyle.

بود زان کوره گردد آهنش نرم Büved z'ân küre gerded āheneş nerm: Ola ki ol ocağdan anıñ
demiri yumuşak ola. Ya'nī zindānda ḥabs eyle, ola ki ṭab'ında mülāyemet ḥāşıl olup
saña rām ola.

چو گردد نرم از آتش طبع پولاد Çü gerded nerm ez-āteş ṭab'-ı pūlād: Çünkü āteşden pūlādıñ
ṭab'ı nerm ola.

ازآن چیزی تواند ساخت استاد Ez-ân çizī tüvāned sāht üstād: Andan bir nesne düzmege kâdir
olur üstād.

ز گرمی نرم اگر نتواندش کرد Zi-germī nerm eger net'vāndeş kerd: İssilikden eger pūlādı
yumuşak eylemek mümkün olmaya.

چه حاصل زانکه کوبد آهن سرد Çi ḥāşıl z'ân ki kûbed āhen-i serd: Ne ḥāşıl andan ki üstād
şavuk demir döger. Ya'nī ol cānānı zindāna sal, ola ki ṭab'ı nerm olup saña rām ola ve
eger āteş-i zindānla daḥı ṭab'-ı pūlādı leyyin olmazsa bir ġayrı vechle bi'-ṭ-ṭarīkı'l-evlā
ışlāḥ-pezīr olmaz.

زلیخا را چو زان جادو زبانان Zelīḥārā çü z'ân cādū-zebānān: Zelīḥāya çünkü ol cādū
dillülerden.

شد از زندان امید وصل جانان Şüd ez-zindān ümīd-i vaşl-ı cānān: Zindāndan vaşl-ı cānāna
ümīd oldı. Ya'nī anlarıñ zu'mına bināen ol cānānı zindāna vaż' ile vuşlat muḳarrer oldı.
برای راحت خود رنج از خواست Berāy-ı rāḥat-ı ḥod renc-i ū ḥ'āst: Kendü rāḥatından ötüri aña
zaḥmet istedi.

درآن ویران مقام گنج او خواست Der-ân vīrān maḳām-ı genc-i ū ḥ'āst: Ol vīrānede o ḥazīneye
maḳām istedi. Ḥāşılı Yūsuf 'aleyhi's-selāmı zindāna (S 119b) vaż' eylemegi tasmīm
eyledi.

چو نبود عشق عاشق را کمالی Çü neb'ved 'aşq-ı 'āşıkrā kemālī: Nāzım-ı merhūm kışşadan
ma'rifet beyānına şürū' ider buyurur ki: Çünkü 'āşıkıñ 'aşkına bir kemāl olmaya. Ya'nī
çünkü kemâlde olmaya.

Ne-bended cüz murād-ı ḥod ḥayālī: Kendü murādından ğayrı bir ḥayāl bağlamaz.

Ṭufeyl-i ḥ'īṣ ḥ'ahed yār-ı ḥodrā: Kendü yārini kendüye ṭābi' ister.

Be-kām-ı ḥ'īṣ sāzed kār-ı ḥodrā: Kendü işini kendü murādınca düzer. Ya'nī 'āşık nā-tamām maḥbūbuñ evzā' u eṭvārını kendüye muvāfık ister. İş bu ki kendü maḥbūba muvāḳa'an olmalı. Nitekim şā'ir demiş. Beyt:

ميل من سوى وصال و قصد او سوى فراق

ترك كام خود گرفتم تا برآيد كام دوست

Meyl-i men sūy-ı vişāl ü ḳaşd-ı ū sūy-ı firāk

Terk-i kām-ı ḥod giriftem tā ber-āyed kām-ı dūst⁹⁹²

Be-būy-ı yek gül ez-bostān-ı ma'sūḳ: Bir gül ümīdiyle ma'sūḳ bostānından.

Zened şad ḥār-ı ḡam ber-cān-ı ma'sūḳ: Yüz ḡam tikenini urur ma'sūḳuñ cānı üzerine. Ya'nī bir vuşlat içün yüz dürlü anı rencīde ider. *Būy* lafzı bāyla olıcaḳ iki ma'nāda müsta'meldir. Biri ḳoḳı ma'nāsına ki meşhūrdur, biri dahı ümīd ve ricā ma'nāsına. Ḳoḳı ma'nāsına olıcaḳ bā sebebiyyet ifāde ider. Ümīd ma'nāsına olıcaḳ ma'ıyyet ma'nāsınadır bundaki gibi.

Zelīḥā bā-'azīz āmīḥt yek şeb: Zelīḥā 'azīz-i Mışra ḳarışdı bir gice. Ya'nī anıñ ṭab'ına imtizāc ve iḥtilāṭ eyledi.

Zi-dil īn ḳışşa bīrūn rīḥt yek şeb: Göñlinden bu ḳışşayı taşra dökdi bir gice. Ya'nī 'azīze didi.

Ki geştem z'īn püser bed-nām der-Mışr: Ki yaramaz adlu oldum Mışrda.

Şüdem rüsvā-yı ḥāş u 'ām der-Mışr: Ḥāş u 'āma rüsvāy oldum Mışrda. Ya'nī anıñ sebebiyle fuḥşa nisbet olunup bī-i'tibār oldum.

Der-īn ḳavlend merd ü zen muvāfık: Er ve 'avrat bu sözde müttefiḳdirler.

⁹⁹² Ben kavuşmaya meyilliyim, o ayrılığa meylediyor. Sevgilinin muradı olsun diye kendi amacımdan vazgeçtim.

عاشق که من بر وی ز جانم گشته عاشق Ki men ber-vey zi-cānem gešte ‘āşık: Ki ben anıñ üzerine cāndan ‘āşık olmuşum. Mīm ma‘nā cihetiyle geşteye merbūtdur. *Zi-cān ‘āşık geşteem* demekdir.

درین هامون شکار تیر اویم Der-īn hāmūn şikār-ı tīr-i üyem: Ya‘nī halk zann eyler ki bu dünyā çölinde ben anıñ okunuñ avıyım.

Be-hāk ü hūn-ṭapān naḥcīr-i üyem: Hāk ve hūnda anıñ çabalayıcı avıyım. Ya‘nī zann eylerler ki anıñ ‘aşkı okıyla urulmuş muṭtaribim.

Be-cānem tīr-i ü çendān nişest est: Cānıma anıñ okı ancılayın oturmuşdur.

Ki peykān ber-ser-i peykān nişest est: Ki demirden demren başı üzerine oturmuşdur. Ya‘nī zann eylerler ki anıñ ‘aşkı okları cānım evinden bī-nihāye cem‘ olmuşlardır.

Ser-i yek müyem ez-‘aşkeş tehī nīst: Cānım anıñ ‘aşkıdan bir tūy başı kadar hālī degildir.

Be-‘aşk-ı ü zi-h‘īşem āgehī nīst: Anıñ ‘aşkıyla kendimden āgehim yokdur. Ya‘nī zann eylerler ki zāhir ve bātınım anıñ ‘aşkıyla ālūdedir.

Der-ān fikrem ki def‘-i īn gümānrā: Ol fikirdeyim ki (S 120a) bu gümānı def‘ için.

Sūy-ı zindān firistem ān cūvānrā: Zindān cānibine gönderem ol civānı.

Be-her kūyeş be-‘acz u nā-murādī: Her maḥallede ‘ācizlik ve nā-murādlik ile.

Be-gerdānem münādī ber-münādī: Tōlandıram münādī münādī üzerine. Ya‘nī fikir eylerim ki anı zindāna gönderem ve berāberince her maḥallede dellāllar nidā ideler.

Ki īn bāşed sezā-yı ān bed-endīş: Ki bu olur ol yaramaz fikirlünüñ lāyığı.

Ki enbāzī küned bā-h‘āce-i h‘īş: Ki ortaklık ide kendü efendisiyle.

Neyendīşed zi-ḳahr-ı cān-hırāşeş: Efendisiniñ cān kazıyıcı ḳahrından endīşe itmez.

Nihed pāy-ı temennā ber-firāşeş: Ārzū ayağını anıñ döşegi üzerine
kor. Ya‘nī dellāllar nidā idüp diyeler ki efendisiniñ ehline hıyānet iden bed-nām ve
rūsvāyiñ cezāsı habs olmaqdır.

Çü merdüm qahr-ı men bā-ū bi-bīnend: Çünki halk benim aña
qahrımı göreler.

Ez-īn nā-ḥoş gümān yek sū nişīnend: Bu sūy-ı zandan bir
tarafa otururlar. Ya‘nī sū-i zannı terk iderler.

Azīz endīşe-i ūrā pesendīd: ‘Azīz anıñ endīşesini begendi.

Zi-istişvāb-ı ān ṭab‘eş bi-ḥandīd: Zelīhānıñ toğrılığı taleb
eylemesinden ‘azīziñ ṭab‘ı güldi.

Bi-güftā men tefekkür-pīşe kerdem: ‘Azīz didi: Ben fikir eylemegi
şan‘at itdim.

Der-īn ma‘nī besī endīşe kerdem: Bu ma‘nāda çok endīşe itdim.
Ne-çīdem gevherī z’īn bih ki sūftī: Devşürmedim bundan eyü
bir gevher ki deldiñ.

Neyāmed der-dilem z’īn bih ki güftī: Gelmedi gönlüme bundan
eyü ki didiñ. Ya‘nī böyle re’y-i şavāb ki sen mülāḥaza eylediñ ḥatırıma gelmemiş idi.

Be-dest-i tüst eknūn ihtiyāreş: Şimdi anıñ ihtiyarı seniñ eliñdedir.
Zi-rāh-ı ḥ’īştēn bin’şān ḡubāreş: Kendi yoluñdan anıñ tozını sil.
Ya‘nī bu bed-nāmlık ḡubārını kendü yoluñdan gider her ne gūne münāsib ise.

Zelīḥā ez-vey īn ruḥşat çü biş’nīd: Zelīḥā andan çünki bu
ruḥşatı işitdi.

Sūy-ı Yūsuf ‘inān-ı keyd pīçīd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānibine
ḥīle dizginini bükdi. Ya‘nī teveccüh idüp ḥiṭāb itdi.

Ki ey kām-ı dil ü maḥşūd-ı cānem: Ki ey gönlüm murādı ve
cānım maḥşūdı!

Be-‘ālem cüz tü maḥşūdī ne-dānem: ‘Ālemde senden gayrı bir
maḥşūd bilmem.

Azīzem ber-tü bālā-dest kerdest: Azīz beni seniñ üzeriñe eli
yüce itmişdir.

Seretrā zīr-i ḥūkmem pest kerdest: Seniñ başıñı ḥūkmüm
altında alçaq itmişdir. Ya‘nī seniñ üzeriñe beni ḥākim itmişdir.

اگر خواهم بزندان سازمت جای Eger h'āhem be-zindān sāzemet cāy: Eger dileyem yerin zindānda eylerim.

وگر خواهم بگردون سایمت پای Ve ger h'āhem be-gerdūn sāyemet pāy: Ve eger dileyem gerdūna ayağın sürerim ve seni refi'u'l-ḳadr iderim.

بنه سر سرکشی تا چند با من Bi-nih ser ser-keṣī tā çend bā-men: Baş koy ve muṭī' ol baña itā'atsizlik ne vakte dek ?!

برآ خوش ناخوشی تا چند با من Ber-ā hoş nā-ḥoṣī tā çend bā-men: Hoş gel! Ya'nī mülāyim ve (S 120b) eyü ol yaramazlık benimle ne vakte dek?! Lafz-ı ā emr-i ḥāzırdır, gel ma'nāsına. Ber te'kīd ifāde ider.

قدم زن در مقام سازگاری Ḳadem zen der-maḳām-ı sāzgārī: Muvāfaḳat ve muvāṣalat maḳāmına ayak ur.

مرا از غم رهان خود را ز خواری Merā ez-ḡam rehān ḥodrā zi-h'ārī: Beni ḡamdan ḳurtar kendüni ḥaḳāretten.

اگر کامم دهی کامت بر آرم Eger kāmem dihi kāmēt ber-ārem: Eger murādım virirsen murādını ḥāşıl eylerim.

باوج کبریا نامت بر آرم Be-evc-i kibriyā nāmet ber-ārem: Ululuk burcu üzerine adını getürem ve seni nām-dār eylerim.

وگر نه صد در محنت گشاده Vegerne ṣad der-i miḥnet ḡuşāde: Ve illā yüz miḥnet ḳapısı açıḳdır.

پی زجر تو زندان ایستاده Pey-i zecr-i tü zindān īstāde: Seni zecr ecliyçün zindān ṭurmuşdur. Ya'nī ve eger viṣālīn ile beni nā'il-i merām eylemezsen, envā'-ı işkence vü 'uḳūbet seniñçün muḳarrerdür.

به رویم خرم و خندان نشینی Be-rüyem ḥurrem ü ḥandān nişīnī: Yüzime ṣād ve ḥandān oturasın.

ازآن بهتر که در زندان نشینی Ez-ān bihter ki der-zindān nişīnī: Andan eyüdür ki zindānda oturasın. Ya'nī maḳşūdumı ḥāşıl eyleyüp ṣād ve şeyn oturmak andan eyürekdir ki zindān-nişīn olasın.

زبان بگشاد یوسف در خطابش Zebān büg'ṣād Yūsuf der-ḥiṭābeş: Dilini açdı Yūsuf 'aleyhi's-selām aña ḥiṭābda.

بداد آن سانکه می دانی جوابش Bi-dād ān sān ki mī-dānī cevābeş: Cevābını virdi ol üslūbla ki bilürsün. Ya'nī merāmına muḥālif cevāb virdi.

زلیخا از جواب او برآشت Zelīḥā ez-cevāb-ı ü ber-āşuft: Zelīḥā anın cevābından ḡāzab itdi.

بسرهنگان بی فرهنگ خود گفت Be-serhengān-ı bī-ferheng-i ḥod güft: Kendüniñ ‘aķılsız çāvuşlarına didi.

که زرین افسرش از سر فکندند Ki zerrīn efsereş ez-ser fekendend: Ki altunlı tācını başından bıraķdılar.

خشین پشمینه اش در بر فکندند Ḥaşīn peşmīneeş der-ber-fekendend: Ġalīz yūñden olan libāsı öñine şaldılar.

ز آهن بند بر سیمش نهادند Zi-āhen bend ber-sīmeş nihādend: Gümüş sāķlarına demirden bend ķodılar.

بگردن طوق تسلیمش نهادند Be-gerden ṭavķ-ı teslīmeş nihādend: Boynına teslīm buķaķısı ķodılar.

بسان عیسیش بر خر نشاندند Besān-ı ‘Īsiyeş ber-ḥar nişāndend: ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām gibi ḥimār üzre dikdiler. Nitekim ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām ḥimāra rākib olurdu diyü rivāyet olunur. Ya’nī ḥimāra binmek sūnnet-i rūhu’llāhdır ammā anlar anı tōhmet içün bindirdiler. Nitekim suçluları ḥimāra bindirirler.

بهر کویی ز مصر آن خر براندند Be-her kūyī zi-Mışr ān ḥar bi-rāndend: Mışrda her bir maḥallede ol ḥimārı sürdiler.

منادی زن منادی بر کشیده Münādā-zen münādā ber-keşīde: Nidā urucı āvāz çekdi. Ya’nī nidāya şūrū‘ itdi. *Münādā* zamm-ı mīm [ile] nidā ma’nāsınadır. Yukālu nādāhu münādeten ve nidāen ey şābuhu.

که هر سرکش غلام شوخ دیده Ki her ser-keş gulām-ı şūḥ-dīde: Ki her iṭā‘ātsiz ḥayāsız gözlü gulām ki.

که گیرد شیوه بی حرمتی پیش Ki gīred şīve-i bī-ḥürmetī pīş: Ki ḥürmetsizlik ḥareketini öñine ṭuta.

نهد پا در فراش خواجه خویش Nihed pā der-firāş-ı ḥ‘āce-i ḥ‘īş: Kendü efendisi dōşegine ayak ķoya. Ya’nī dellāllar nidā eylediler ki her bir ḥizmetķār ki kendü efendisine ḥıyānet idüp ḥaremine sū’-i ķaşd ide.

بود لایق که همچون ناپسندان Büved lāyık ki hemçün nā-pesendān: Lāyık olur ki nā-maķbūller gibi.

بدین خواری برندش سوی زندان Bedīn ḥ‘ārī berendeş sūy-ı zindān: Bu ḥaķāretle anı getüreler zindān cānibine.

ولی خلقی ز هر سو در تماشا Velī ḥalkī zi-her sū der-temāşā: Velīkin bir bölük ḥalk her (S 121a) ṭarafdan temāşāda.

همی گفتند حاشا ثم حاشا Hemī-güftend ḥāṣā ṣümme ḥāṣā: Dirler idi ḥāṣā. Ya‘nī anı ol nisbet-i nā-ma‘kūlden tenzīh iderler idi ve dirler idi.

آید کزین روی نکو بد کاری K’ez-īn rūy-ı nikū bed kārī āyed: Buncılayın güzel yüzlüden yaramaz bir iş gele.

آید وزین دلدار دل آزاری V’ez-īn dil-dār dil-āzārī’i āyed: Ve bu dil-dārdan bir gönül hürmetsizliği gele.

فرشتست این بصد پاکی سرشته Firişttest īn be-ṣad pākī sirişte: Melekdir bu yüz pāklik ile yoğrulmuş.

نیاید کار شیطان از فرشته Neyāyed kār-ı şeytān ez-firişte: Şeytān ‘ameli melekden gelmez.

نکو رو میکشد از خوی بد پای Nikū-rū mī-keşed ez-ḥūy-ı bed pāy: Eyü yüzli yaramaz huydan ayak çeker. Ya‘nī halkı eyü olanıñ hulkı daḥı eyü olur.

چه خوش گفت آن نکو گوی و نکورای Çi hoş güft ān nikū-gūy u nikū-rāy: Ne hoş didi ol eyü sözlü ve eyü yüzlü.

که هر کس در جهان نیک است و رویش Ki her kes der-cihān nīk est ü rüyeş: Ki her kimse ki dünyāda yüzi eyüdür.

بسی بهتر ز روی اوست خویش Besī bihter zi-rūy-ı ūst ḥūyeş: Anıñ yüzinden huyı ziyāde eyürekdir. Nitekim ḥadīṣ-i şerīfde vārid olmuştur. ⁹⁹³اطلبوا الخير عند حسان الوجه

بصورت هر که زشت آمد سرشتش Be-şüret her ki zişt āmed sirişteş: Şüretde her kimse ki ḥilḳati çirkin geldi.

به است از خوی زشتش روی زشتش Bih est ez-ḥūy-ı zişteş rūy-ı zişteş: Anıñ çirkin huyından çirkin yüzi eyüdür. Ya‘nī anıñ aḥlāk-ı zemīmesi bir nihāyetdedir ki aña nisbet yüzi ḥasendir.

چنان کز زشت نیکویی نیاید Çünān k’ez-zişt nīkūyī neyāyed: Ancılayın ki çirkinden eyülük gelmez.

ز نیکو نیز بدخویی نیاید Zi-nīkū nīz bed-ḥūyī neyāyed: Eyüden daḥı bed-huyluk gelmez.

Ba‘zı nüshada ne-zāyed vāḳi‘ olmuş, ya‘nī tevellüd itmez.

بدینسان تا بزندانیش ببردند Bedin sāl tā be-zindāneş bi-bürdend: Bu üslūbla anı zindāna dek götürdiler.

بعیاران زندانش سپردند Be-‘ayyārān-ı zindāneş sipürdend: Anı zindānıñ ‘ayyārlarına teslīm itdiler.

⁹⁹³ Hadīs-i şerīf: “Yüzü güzel olanda hayır arayınız.” (Aclūnī, Keşfü’l-hafā, CI, 136.)

درآمد چو آن دل زنده در زندان درآمد Çü ān dil-zinde der-zindān der-āmed: Çünkü ol gönlü diri zindāna duḥūl itdi.

درآمد بجسم مرده گویی جان درآمد Be-cism-i mürde gūyī cān der-āmed: Ölü cesede gūyā cān duḥūl itdi.

درآن محنت سرا افتاد جوشی Der-ān miḥnetserā üftād cūṣī: Ol miḥnet evinde bir kaynayış vāḳi‘ oldı.

بر آمد از گرفتاران خروشی Ber-āmed ez-giriftārān ḥurūṣī: Anda olan maḥbūslardan bir gürüldi ṣāḥir oldı. Ya‘nī ahālī-i zindān ṣād ve ḥurrem oldılar.

شدند از مقدم آن شاه خوبان Şüdend ez-maḳdem-i ān ṣāh-ı ḥūbān: Ol güzeller beginiñ gelmesinden oldılar.

همه زنجیریان زنجیر کوبان Heme zencīriyān zencīr-kūbān: Cümle zincirlüler zencīr döğücü. Ya‘nī anlara şiddet-i vecd ḥāşıl olup zencīrleriñ ḍarb idici ve oynadıcı oldılar.

بپا شد بندشان قید ارادت Be-pā şüd bendeşān ḳayd-ı irādet: Anlarıñ bendleri ayaklarında irādet buḳağısı oldı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘indinde müselsel ve muḳayyed olmaya muḥabbet ve irādet iderler idi.

بگردن غلشان طوق سعادت Be-gerden gulleşān tavḳ-ı sa‘ādet: Boyunlarında anlarıñ demiri sa‘ādet ḳılādesi oldı.

بشادی شد بدل اندوه ایشان Be-şādī şüd be-dil endūh-ı īṣān: Anlarıñ guşşası sürūra mübeddel oldı, yāḥud şādlık ile anlarıñ guşşası göñüllerinden gitdi.

کم از کاهی غم چون کوه ایشان Kem ez-kāhī ḡam-ı çün kūh-ı īṣān: Anlarıñ ṭağ gibi ḡamı şamandan noḳşān oldı. Ḳillet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī ḡamları külliyyen zā‘il oldı.

بلی هر جا رسد حورا سرشتی Belī her-cā resed ḥavrā-sirişti: Belī öyledir, ya‘nī (S 121b) anlarıñ ḥüzni sürūra mübeddel olması yerindedir. Zīrā her yerde ki bir ḥūr ṭabī‘atlı zāt irişür.

اگر دوزخ بود گردد بهشتی Eger dūzaḥ būved gerded behiştī: Eger ol yer cehennem ola cennete mensūb olur. Ya‘nī anıñ güzel şemāyilinden ol maḥalde olan ‘ufūnet bi’l-külliyye ma‘dūm gibi olup cennetāsā ḥaẓẓ olunur.

بهر جا یار گلرخسار گردد Be-her cā yār-ı gül-ruḥsār gerded: Her yerde ki gül yañaḳlı yār olur.

اگر کلخن بود گلزار گردد Eger külḥan būved gülzār gerded: Eger külḥan ola gülistān olur ve bāğ-ı būstān gibi laṭīf görünür.

آرام چو در زندان گرفت از جنبش آرام Çü der-zindān girift ez-cünbiş ārām: Çünki zindānda hareketden ārām tıtdı.

Be-zindānbān Zelīhā dād peygām: Zindāncıya Zelīhā haber virdi.

كزین پس محنتش مپسند بر دل K'ez-īn pes miḥneteş mep'send ber-dil: Bundan şoñra anıñ göñli üzerine miḥnet begenme.

Zi-gerden gul zi-pāyeş bend büg'sil: Boynından demiri ayağından bendi üz. Ya'nī müceb-i ezāyı andan gider.

Ten-i sīmīneş ez-peşmīn me-fersāy: Anıñ sīmīn tenini peşmīn hırkadan yıpratma. Ya'nī yüngden olan libāsı gümüş bedeninden çıkar tā ki bedeni rencide olmasun.

Be-zer-keş hulle'ī serveş biyārāy: Altun işleme hulle ile anıñ serv kāmetini müzeyyen eyle.

Bi-şūy ez-rūy-ı ū gerd-i nijendī: Pejmurdelik tozını veya guşşalık tozını anıñ yüzinden yu. Ya'nī aşār-ı hüznü andan gider.

Zi-tāc-ı haşmeteş dih ser-bülendī: Ululuk tācından aña baş yücelik vir.

Yekī hāne berāy-ı ū cüdā kün: Anıñçün başka bir ev eyle, yāhud anıñçün bir hāneyi başka eyle.

Cüdā ez-dīgerān āncāş cā kün: Ol hānede gayrılardan ayru aña yer eyle.

Mu'aṭṭar dār dīvār u dereşrā: Ol hāneniñ kapusını ve dīvārını mu'aṭṭar tut. Ya'nī envā'-ı ṭayyib meşmūmātla koķulandır.

Münevver sāz ṭāķ-ı manzareşrā: Anıñ nazargāhı olan eyvānı aydın eyle.

Zemīneşrā zi-sündüs mefreş endāz: Ol hāneniñ zemīnine sündüs-nām ḥarīrden mefreş bıraķ.

Zi-istebrāķ bisāt-ı dil-keş endāz: İstebrāķ-nām ḥarīrden göñül cezb idici döşeme bıraķ. Hāşılı ol hāneyi serāy-ı selāṭīn gibi envā'-ı zīb ū zīnet ile ārāste eyle.

Der-ān hāne çü menzil sāḥt Yūsuf: Ol hānede çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām menzil düzdi.

بساط بندگی Bisāt-ı bendegī endāht Yūsuf: Kulluk döşemesini atdı Yūsuf. Ya'nī Hudā-yı müte'āle 'ubūdiyyet döşegini döşedi ve anda 'ibādāt ü tã'ate şürü' eyledi.

رخ آورد آنچنان کش بود عادت Ruḥ āverd ānčünān keş būd 'ādet: Yüz getürdi ancılayın ki 'ādeti idi.

درآن منزل بمحراب عبادت Der-ān menzil be-mihrāb-ı 'ibādet: Ol ḥānede 'ibādet mihrābına, ya'nī 'ibādete teveccüh eyleyüp sa'y u iḳdām eyledi.

چون مردان در مقام صبر بنشست Çü merdān der-maḳām-ı şabr bin'sest: Erler gibi şabr maḳāmında oturdı.

بشکر آنکه از کید زنان رست Be-şükr-i ān ki ez-keyd-i zenān rest: Ol ni'mete şükrāne ki keyd-i zenāndan ḳurtuldı.

نیفتد در جهان کس را بلای Neyüfted der-cihān kesrā belāyī: Nāzım-ı merḥūm ḳışşadan ma'rifet beyānına şürü' idüp buyurur ki (S 122a) dünyāda kimseye bir belā vāḳi' olmaz. که ناید زان بلا بر وی عطایی Ki n'āyed z'ān belā ber-vey 'aṭāyī: Ki ol belādan anıñ üzerine bir 'aṭā gelmeye. Ya'nī elbetde bir dürlü iḥsāna nā'il olur. Hāşılı her muşṭbetiñ 'indeinde bir ni'met-i 'uzmā vardır.

اسیری کز بلا باشد هراسان Esīrī k'ez-belā bāşed herāsān: Bir esīr ki belādan ḳorḳucı olur.

کند بروی عطا دشوارش آسان Küned ber-vey 'aṭā düşvāreş āsān: Anıñ üzerine iḥsān gücligi āsān eyler. Ya'nī ol esīrlik kendüye çendān güc gelmez belādan rehā-yāb oldıḡı içün.

پشیمان شدن زلیخا از فرستادن یوسف علیه السلام بزدان فریاد و زاری کردن از مفارقت وی Peşīmān şüden-i Zelīḥā ez-firistāden-i Yūsuf 'aleyhi's-selām be-zindān ve feryād u zārī kerdēn ez-müfāraḳat-ı vey: Zelīḥā Yūsuf 'aleyhi's-selāmı zindāna göndermekden peşīmān olmaḳ ve anıñ müfāreḳātından feryād u zārī itmek beyānındadır.

درین فیروزه کاخ دیر بنیاد Der-īn firūze kâḫ-ı dīr-bünyād: Bu eski temelli firūze renkli köşkte.

عجب غافل نهادست آدمی زاد Aceb gāfil nihādest ādemī-zād: 'Aceb gāfil ṭabī'aṭlıdır ādem oḡlı.

نباشد دأب او نعمت شناسی Ne-bāşed de'b-i ū ni'met-şināsī: Anıñ de'bi ni'met bilicilik olmaz.

نداند طبع او جز ناسپاسی Ne-dāned ṭab'-ı ū cüz nā-sipāsī: Anıñ ṭab'ı şükürsüzlükden ḡayrı bilmez. Ya'nī ādemoḡlı her bār küfrān-ı ni'metdedir, ni'mete şükr eylemek bilmez.

بنعمت گرچه عمری بگذراند Be-ni‘met gerçi ‘ömrī būg’zerāned: Egerçi ‘ömrini ni‘metle güzerān ider.

نداند قدر او تا در نماند Ne-dāned qadr-i ū tā der-ne-māned: Anıñ qadrini bilmez muḫtar kalmadıqca.

بسا عاشق که بر هجران دلیرست Besā ‘āşıq ki ber-hicrān dilīrest: Çok ‘āşıq ki ayruluk üzerine şecī‘dir. Ya‘nī ayrılığa taḥammül ider.

بآن پندار کز معشوق سیرست Be-ān pindār k‘ez-ma‘şūq sīrest: Ol ḫann ile ki ma‘şūqdan ṭoḫdur. Ya‘nī ḫann eyler ki aña iḫtiyācı yoḫdur.

فلک چون آتش هجران فروزد Felek çün āteş-i hicrān fūrūzed: Felek çünki ayruluk āteşini yalıñlandurur.

چو شمعش تن بکاهد جان بسوزد Çü şem‘eş ten bi-kāhed cān bi-sūzed: Müm gibi teni eksilür cānı yanar. Ya‘nī ba‘de‘z-zevāl ni‘metiñ qadri bilinür ammā ne fā‘ide.

چو زندان بر گرفتاران زندان Çü zindān ber-giriftārān-ı zindān: Çünki zindān ol zindāna giriftār olanlar üzerine.

گلستان شد از آن گلبرگ خندان Gülistān şüd ez-ān gül-berg-i ḫandān: Gülistān oldı ol gülegen gül yapraqlıdan. Ya‘nī çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫudümü sebebiyle ol zindān bir müferriḫ mekān oldı.

زلیخا کش از آن سرو یگانه Zelīḫā k‘eş ez-ān serv-i yegāne: Zelīḫā ki ol serv-i yegāne sebebinden. *Serv-i yegāne* ol serve dirler ki ḫurāmānlıqda ve bülend-ḫāmet olmada bī-naḫīr olup ferīd ola. *K‘eş* lafzındaki zamīr Zelīḫāya rāci‘dir.

به از خرم گلستان بود خانه Bih ez-ḫurrem gülistān būd ḫāne: Ḥānesi şād güllükden eyü idi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḫānıñ ‘indinde iken anıñ ḫānesi gülistāndan laṭīf ve bāḡ u bostāndan naḫīf idi.

چو آن سرو از گلستانش بدر شد Çü ān serv ez-gülistāneş be-der şüd: Çünki ol serv Zelīḫānıñ gülistānıñdan ṭaşra oldı.

گلستانش ز زندان تیره تر شد Gülistāneş zi-zindān tīreter şüd: Anıñ gülistānı zindāndan ḫarañurek oldı.

بتنگ آمد در آن زندان دل او Be-teng āmed der-ān zindān dil-i ū: Ol zindānda anıñ göñli ṭarlıḡa (S 122b) geldi.

یکی صد شد ز هجران مشکل او Yekī şad şüd zi-hicrān müşkil-i ū: Ayruluḡdan anıñ her bir müşkili yüz oldı. Ya‘nī emr-i ṭaleb-i muvāşalat evvelkinden şa‘b oldı.

چه مشکل زان بتر بر عاشق زار Çi müşkil z'ân beter ber-'âşık-ı zâr: İnleyici 'âşık üzerine andan yaramazrak ne müşkil olur.

که بی دلدار بیند جای دلدار Ki bî-dil-dâr ne-bîned cāy-ı dil-dâr: Ki maḥbûbuñ yerini maḥbûbsuz göre.

چه آسایش در آن گلزار ماند Çi âsāyiş der-ân gülzâr māned: Ol gülistānda ne rāḥat ḳalur?!

کزو گل رخت بندد خار ماند K'ez-û gül raḥt bended ḥâr māned: Ki andan gül metā'ını bağlaya diken ḳala. Ya'nî bir gülistāndan kim güller devşirilüp faḳaṭ anda dikenler ḳala, anda ne âsāyiş olur?!

سنان خار در گلزار بی گل Sinān-ı ḥâr der-gülzâr-ı bî-gül: Gülsüz gülistānda diken mızrakları.

بود قاصد پی آزار بلبل Büved ḳāşid pey-i âzâr-ı bulbûl: Bulbûli rāḥatsız ve ḥürmetsiz itmekçün ḳaşd idici olur.

چو خالی دید از آن گل گلشن خویش Çü ḥālî dîd ez-ân gül gülşen-i ḥ'îş: Zelîḥâ çünki ol gülden 'işretgâhını ḥālî gördi.

چو غنچه چاک زد پیراهن خویش Çü gonce çāk zed pîrāhen-i ḥ'îş: Gonce gibi kendü göñlegine yırtmaç urdı. Ya'nî nedāmet el virüp yaḳasın yırttı.

ز غم چون پر برآید جان غمناک Zi-ğam çün pür ber-āyed cān-ı gamnāk: Ğamlu cān çünki ğamdan ṭolu gele.

چه باک ار جیب خود عاشق زند چاک Çi bāk er ceyb-i ḥod 'âşık zened çāk: Ne ḳorḳu eger 'âşık kendü yaḳasına yırtmaç ura. Ya'nî 'âşık ki müfāraḳat-ı cānāndan cāna gele, 'adem-i taḥammül den çāk-ı girîbān iderse ne ola?! Ba'zî nüşhada *ceyb-i cān vāḳi'* olmuş. Ya'nî eger cān yaḳasına çāk ura ne bāk ola.

دری بر سینه خود می گشاید Derî ber-sîne-i ḥod mî-güşāyed: Kendü sînesi üzerine bir ḳapu açar.

که غم بیرون رود شادی درآید Ki ğam bîrûn reved şādî der-āyed: Ki ğam ṭaşra gide şādlık duḥûl ide. Ya'nî sînesi çāk ide ki teraḥ gidüp feraḥ ḳala.

بناخن همچو گل رخسار می کند Be-nāḥun hemçü gül ruḥsâr mî-kend: Gül gibi yañağını tırnağıyla ḳazırdı.

چو سنبل موی عنبر بار می کند Çü sünbül müy-ı 'anber-bâr mî-kend: 'Anber yağdırıcı sünbül gibi saçını yolardı.

چو بودش روی و مو از جان نشانی Çü būdeş rûy u mü ez-cān nişānî: Çünki anıñ yûzi ve saçî cāndan bir nişān idi.

بیاد یار خود می کند جانی Be-yād-ı yār-ı ḥod mī-kend cānī: Kendü yāri zikriyle ol cānı yoldı ve yırtıdı.

ز دست دل به سینه سنگ می کوفت Zi-dest-i dil be-sīne seng mī-kūft: Gönli elinden sīnesine taş döğdi.

بقصد هجر طبل جنگ می کوفت Be-kaşd-ı hier tabl-ı ceng mī-kūft: Ayruluḡ kaşdına ceng tavulı döğdi. Ya‘nī yāriñden cüdā düşdiği için sīnesini tavul gibi döğüp güm güm günböldetdi.

اگر چه بود شاه خیل خوبی Egerçi büd şāh-ı ḥayl-i ḥübī: Egerçi Zelīhā güzellik bölüğiniñ pādişāhı idi.

شکست آمد بر او زان طبل کوبی Şikest āmed ber-ū z’ān tabl-kūbī: Şimıklıḡ geldi anıñ üzerine ol tavul döğücilikden. Ya‘nī vücūdı pür-āzār oldı.

بفرق سر به پنجه خاک می ریخت Be-farḡ-ı ser be-pence ḥāk mī-rīht: Başı üzerine pençesiyle toprak dökdi.

سرشک از دیده غمناک می ریخت Sirişk ez-dīde-i gamnāk mī-rīht: Ğamlı gözinden kanlu yaş dökdi.

ز آب و خاک میکرد اینچنین گل Zi-āb u ḥāk mī-kerd inçünin gil: Göz yaşı ve sīnesi toprağından buncılayın balçık itdi.

که بندد رخنهای هجر بر دل Ki bended raḥnehā-yı hier ber-dil: (S 123a) Ki ayruluḡ gediklerini göñli üzerine bağlaya. Ya‘nī istediği ol balçık ile cüdālīḡ raḥnelerin sed ide. ولی رخنه که هجران بر دل افکند Velī raḥne ki hicrān ber-dil efkend: Velīkin bir raḥne ki hicrān ‘aşıḡıñ göñli üzerine şaldı.

بدین یکمشت گل مشکل شود بند Bedīn yek müşt gil müşkil şeved bend: Bu bir avuç balçık ile müşkil bend olur. Ya‘nī bir avuç toprak ile buncılayın ‘azīm raḥne sed olmaz.

بدندان لعل چون عناب می خست Be-dendān la‘l çün ‘unnāb mī-ḥast: Dişleriyle ‘unnāb renklü tutaḡlarını mecrūḡ eyledi.

بعقد در عقیق ناب می خست Be-‘ıkd-ı dür ‘aḡīḡ-i nāb mī-ḥast: İncü dizimiyle şāfī ‘aḡīḡi mecrūḡ eyledi. Ya‘nī pişmān olup incü dizimli dişleriyle ‘aḡīḡ renklü tutaḡların dişledi.

مگر میخواست تا بنشاند آن خون Meger mī-ḡ’āst tā bin’şānd ān ḥūn: Meger istedi tā ol qanı teskīn ide.

که از جوش دلش میریخت بیرون Ki ez-cūş-ı dileş mī-rīht bīrūn: Ki yüregi kaynayışından taşra dökülür idi. Ya‘nī yüregi qanını teskīn için tutaḡların dişiyile şıḡardı.

رخ گلگون خود میساخت نیلی Ruḥ-ı gülgün-ı ḥod mī-sāht nīlī: Kendü gül renkli yañağını çivîd renkli eylerdi.

چو نیلوفر ز ضربتهای سیلی Çü nîlûfer zi-ḍarbethā-yı sîlî: Nîlûfer çiçeği gibi sille ḍarbelerinden. Ya‘nî ruḥ-ı gülgünına müte‘ākiben tabāncalar urup gömgök eylerdi.

که سرخی در خور آمد خرمی را Ki sürḫî der-ḥor âmed ḥurremîrâ: Zîrâ kızıllık şādlığa lâyıḳ geldi.

نشابد جز کبودی ماتمی را Ne-şāyed cüz kebūdî mâtemîrâ: Yas tutmak içün gök renk gayrı yaramaz. Ya‘nî anîñçün ḍarabānla ruḥsārını kebūd reng eyledi ki eyyām-ı mâteme lâyıḳ ancak odur.

ز دل خونین رقم بر رو همی زد Zi-dil ḥünîn raḳam ber-rû hemî-zed: Yüreginden ḳanlı raḳam yüzi üzerine ururdu. Ya‘nî sirişk-i dîde ile yañaḳların ḥünîn iderdi.

ز حسرت دست بر زانو همی زد Zi-ḥasret dest ber-zānû hemî-zed: Ḥasretten elini dizi üzerine ururdu.

که این کاری که من کردم که کردست Ki in kārî ki men kerdem [ki kerdest]: Ki bu ‘āmeli ki ben itdim kim itmişdir?!

چنین زهری که من خوردم که خوردست Çünîn zehrî ki men ḥordem ki ḥordest: Buncılayın aḡüyî ki ben yedim kim yemişdir?!

درین محنت سرا یک عشق پیشه Der-în miḥnetserâ yek ‘aşḳ-pîşe: Bu miḥnet evinde bir ‘aşḳ şan‘atlu. Ya‘nî bu dünyāda hîç bir ‘āşıḳ.

نزد چون من بیای خویش تیشه Ne-zed çün men be-pāy-ı ḥîṣ tîşe: Benim gibi urmadı kendü ayaḡına keser.

بدست خویش چشم خویش کندم Be-dest-i ḥîṣ çeşm-i ḥîṣ kendem: Kendü elimle kendü gözimi çıkardım.

ز کوری خویش را در چه فکندم Zi-kūrî ḥîṣrâ der-ḥeh fekendem: Körlükden kendimi ḳuyuya şaldım.

ز غم کوهی بپشت خویش بستم Zi-ḡam kūhî be-püşṭ-i ḥîṣ bestem: Ğamdan kendü arḳama bir ṭaḡ bağladım.

بزیر کوه پشت خود شکستم Be-zîr-i kūh püşṭ-i ḥod şikestem: Ṭaḡ altında kendü arḳamı sıdım, ya‘nî ufatdım.

دلم خون شد بچندین روزگاری Dilem ḥün şüd be-çendîn rûzgārî: Yüregim ḳan oldu bu ḳadar zamānda.

که آوردم بکف زیبا نگاری Ki āverdem be-kef zībā nigārī: Ki ele getürdüm bir yaraşıklı maḥbūb. Ya‘nī ol cānānı ele getürünceye dek yüregim (S 123b) kan kesildi.

ز دستان فلک بخت من آشت Zi-destān-ı felek baḥt-ı men āşuft: Felegin hīlelerinden baḥtım ıkarış muruş oldu.

ز دست خویش دادم دامنش مفت Zi-dest-i ḥıṣ dādem dāmeneş müft: Kendü elimden anıñ etegini müft ü meccānen virdim.

بجانم از دل آواره خویش Be-cānem ez-dil-i āvāre-i ḥıṣ: Cāna gelmişim kendü āvāre göñlümden. Ba‘zı nüshada āvāre yerine *şad pāre vāki*‘ olmuş. Ya‘nī cāna gelmişim yüz pārça yükümden.

نمیدانم چه سازم چاره خویش Nemī-dānem çi sāzem çāre-i ḥıṣ: Bilmem kendüme ne çāre düzem?

بدینسان نوحه جان سوز میکرد Bedīn sān nevḥa-i cān-sūz mī-kerd: Bu üslūbla cān yakıcı nevḥa eylerdi.

شب اندوه خود را روز میکرد Şeb-i endūh-ı ḥodrā rüz mī-kerd: Kendü guşsa gicesini gündüz eylerdi.

ز هر چیزی کزو بویی شنیدی Zi-her çizi k‘ez-ü büyī şenīdī: Her bir şeyden ki andan bir koğu işidir idi. Ya‘nī her nesne ki anda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan bir eşer var idi ol eşeri gördükde.

ببوی او ز جان آهی کشیدی Be-büy-ı ü zi-cān āhī keşīdī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ümīdiyle cāndan bir āh çekerdi.

گرفتی دمبدم پیراهن او Girifti dem-be-dem pīrāhen-i ü: Her nefes anıñ göñlegini tutardı.

که روزی سوده بودی بر تن او Ki rüzī sūde būdī ber-ten-i ü: Ki bir günü sürtülmüş idi anıñ teni üzerine.

چو گل عطر دماغ خویش کردی Çü gül ‘ıtr-ı dimāğ-ı ḥıṣ kerdī: Gül gibi kendü dimāğına ‘ıtr eylerdi. Ya‘nī ol pīrāhen[i] gül gibi koqlardı.

بدان تسکین داغ خویش کردی Bedān teskīn-i dāğ-ı ḥıṣ kerdī: Anıñla kendü dāğını teskīn iderdi.

گهی رو بر گریبانش نهادی Gehī rü ber-girībāneş nihādī: Ba‘zı kerre yüzini ol göñlegiñ yaqasın üzerine kordı.

بصد حسرت زهش را بوسه دادی Be-şad ḥasret ziheşrā buse dādī: Yüz ḥasretle yaqasına buse virirdi. Ya‘nī yüz dürlü ḥasret-keşide olup ol göñlegin yaqasını öperdi. *Zih* kesr-i zā ve sükūn-ı hā ile yaqa ma‘nāsınadır.

Ki tavḳ-ı ḥaṣmet-i ān gerdenest īn: Ya'nī ol girībānı būs idüp dir idi ki: Bu yaḳa ol cānānıñ gerdeniniñ 'aḳameti boḡmaḡıdır.

Çi güftem rişte-i cān-ı menest īn: Ne didim, ya'nī ḥaṭa itdim bu yaḳa benim cānımıñ ipligidir.

Gehī der-āstīneṣ dest бүрдī: Ba'zı kerre ol göñlegin yengine el iletürdi. Ya'nī yengin tutardı.

Zi-baḥt ān dest-bүрд-i ḥod şümүрдī: Baḥtından anı kendü ğalebesi şayardı. Ya'nī ṭālī'i kendüye müsā'ade itdi ve maḳşūda zafer buldı ḳann eylerdi. *Dest-bүрд* ıṣılāḥda ğalebe ma'nāsınadır.

Nihādī ber-dü çeşm-i ḥod be-ta'zīm: Ol yengi kendü iki gözü üzerine ḳordı ta'zīmle.

Be-yād-ı sālīdeṣ kerdī pür ez-sīm: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ bilegi yādıyla ol āstīni pür-sīm eylerdi. Ya'nī gümüş gibi göz yaşıyla ṭoldururdi.

Gehī kerdī be-dīde dāmeneṣ cāy: Ba'zı kerre ol göñlegiñ etegini gözine yir eylerdi. Ya'nī dāmen-i pīrāheni kendüye naḳargāḥ iderdi.

Ki rüzī sūde rü ber-püş-i ān pāy: Ki bu etege yüz sürmüş idi bir gün ol ayağıñ arḳası (S 124a) üzerine.

Nümüdī nā-ümīd ez-pāy-būsī: Ol cānıñ ayağıñ öpmekden ümīdsiz oldıḡı ḥalde gösterirdi.

Be-dāmen-būsī-i ü çāplūsī: Anıñ etegin öpmek ile yaltaḳlanmaḳ. Ya'nī ayağıñ öpmekden nā-ümīd olup dīlkülenüp etegin öperdi.

Çü dūr ez-farḳ dīdī efsereṣrā: Çünki anıñ tācını başından ırāḳ görürdi.

Feṣāndī gird-i la'l ü gevhereṣrā: Anıñ la'l ve gevheri cānibine saḳardı. Ya'nī göz yaşı nişār iderdi.

Ki īn hem-sāye-i ān farḳ būdest: Ki bu tāc ol başıñ hem-sāyesi olmuṣdur.

Cihānī ber-zemīneṣ farḳ sūdest: Bir cihān ol başıñ yeri üzerine baş sürmüşdür. Ya'nī bir iḳlīm ḥalḳı ol tāc şāḥibine muṭī' ve münḳād olmuṣdur.

Kemerrā k'ez-miyāneṣ yād dādī: Kemeriñ ki anıñ miyānından yād virirdi. Ya'nī ḥāṭırına getirürdi.

چو دیدی بندگی را داد دادی Çü dīdī bendegīrā dād dādī: Çünkü görürdi kulluğa āvāz virirdi. Ya'nī bil bağlardı.

بیاد آهوی صید افکن خویش Be-yād-ı āhū-yı şayd-efken-i h'īş: Kendüniñ av şalıcı geyigi yādıyla.

کمندش ساختی در گردن خویش Kemendeş sāhtī der-gerden-i h'īş: Ol kemeri kemend eylerdi kendü gerdenine. Ya'nī Zelīhā kendüyi bir naḥcīr ve Yūsuf 'aleyhi's-selāmı naḥcīr-gīr ve ol kemeri kemendi taḥayyül idüp gūyā o cānān kendüyi şayd idüp mülāḥazasıyla kemeri kemendleyin gerdenine taḥardı. Hāşılı bu kadar evzā'-ı hā' ile evhām-ı bāḥıla ile Zelīhā kendüyi tesellī eylerdi.

چو زرکش حله اش از هم گشادی Çü zer-keş [ḥulleş] ez-hem güşādī: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ altun işleme libāsını birbirinden açardı.

بگریه دیده پریم گشادی Be-girye dīde-i pūr-nem güşādī: Ağlama ile yaş ile tolu gözini açardı.

بشستی دامن از اشک نیازش Bi-şüstī dāmen ez-eşk-i niyāzeş: Ol etegini yurdı niyāzıyla olan göz yaşından.

ز اشکی لعل خود بستی طرازش Zi-eşkī la'l-i ḥod bestī tırāzeş: Kendüniñ la'l renkli göz yaşından aña 'alem bağlardı. *Tırāz* kesr-i tā ile şol 'alemdir ki kaftān omuzına ve yeñ ağzına iderler. Ya'nī Zelīhā Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ libāsı üzerine gözinden yaşlar akıdup ol eşk-i ḥün'n ile ol libāsıñ āstīn ü girībānıñ mu'allem ve muṭarraz gibi ḥün-ālūd eylerdi.

چو نعلینش بجایی جفت دیدی Çü na'leyniş be-cāyī cüft dīdī: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ na'leynini bir yerde çift görürdi.

از او بوسی بجایی مفت دیدی Ez-ū būsī be-cānī müft dīdī: Andan bir öpmegi cānına bād-ı hevā bir ni'met-i 'uzmā görürdi. Ya'nī ol iki na'li öperdi.

بدو جفتش شدن در دل گذشتی Bedü cüfteş şüden der-dil güzeştī: Anıñla çift olmak Zelīhānıñ göñline geçerdi.

ز بی جفتیش طاقت طاق گشتی Zi-bī-cüftiş tākat tāḳ geştī: Çiftsizlikden tākatı iki kat olurdu. Ya'nī "Na'leyn gibi ben anıñla ne içün çift degilim?" diyü ol na'leynin taşmaları gibi büküm büküm olurdu.

نهادی بند بر دل از دوالش Nihādī bend ber-dil ez-devāleş: Ol na'leynin kayışından yüregi üzerine bend ḳordı.

ز خون دیده دادی رنگ آتش Zi-hūn-ı dīde dādī reng-i aleş: Gözi kanından aña al renk virirdi.
Ya'nī ol devālleri hūn-ı dīdesiyle ala (S 124b) boyardı.

بدینسان هر دهمش از نو غمی بود Bedīn sān her demeş ez-nev gamī būd: Bu üslūbla yeñiden her nefes aña bir gam olurdı.

ز هر چیزی جدا در ماتی بود Zi-her çizī cüdā der-mātemī būd: Her bir şeyden ayru bir yasda ve muşbetde idi.

چو قدر نعمت دیدار نشناخت Çü qadr-i ni'met-i dīdār neş'nāht: Çünkü ni'met-i didārın qadrini bilmedi.

بداغ دوری از دیدار بگداخت Be-dāğ-ı dūrī ez-dīdār büg'dāht: Dīdārdan ıraklık dāğıyla eridi.
Ya'nī dīdār-ı dil-dārdan maḥrūm olup ol maḥrūmluq dāğıyla eridi.

پشیمان شد ولی سودی نبودش Peşīmān şūd velī sūdī ne-būdeş: Zelīhā Yūsuf 'aleyhi's-selāmı zindāna gönderdigine pīşmān oldu velīkin fā'ide olmadı.

بغیر از صبر بهبودی نبودش Be-ğayr ez-şabr bihbūdī ne-būdeş: Şabrdan ğayrı eyülük aña olmadı.

ولی صبر از چنان رو چون توان کرد Velī şabr ez-çünān rû çün tüvān kerd: Velīkin ancılayın yüzden şabr itmek nice mümkün olur?

کی از دل مهر او بیرون توان کرد Key ez-dil mihr-i ū bīrūn tüvān kerd: Anın sevgisini gönülden taşra itmek nice mümkün olur?

هلاک عاشق از جانان جداییست Helāk-i 'āşık ez-cānān cüdāyīst: Cānāndan 'āşıkın helāki cüdālıqdır. Ya'nī 'āşıkın ma'sūkından cüdā düşer, anın helāki odur.

بتخصیص آنکه بعد از آشناییست Be-taḥşīş ān ki ba'd ez-āşināyīst: Bā-ḥuşuş ki ol cüdālīq āşinālīqdan şöñradır.

چو افتد عقد صحبت در میانه Çü üfted 'ıkd-ı şöḥbet der-miyāne: Çünkü şöḥbet düğümü ortada vāki' ola. Ya'nī çünkü 'āşıka bir niçe müddet ma'sūkıyla ülfet ve şöḥbet vāki' olmuş ola.

بود فرقت عذاب جاودانه Büved farqet 'azāb-ı cāvidāne: Andan şöñra ayruluq ebedī 'azāb olur.

وگر پیوند صحبت در میان نیست Ve ger peyvend-i şöḥbet der-miyān nīst: Ve eger şöḥbet ittīşālī ortada yokdur.

جدایی ناخوش است اما چنان نیست Cüdāyī nā-ḥoşest ammā çünān nīst: Ayrılık nā-ḥoşdur ammā ol kadar degil. Ya'nī çok elem virmez.

Be-teng āmed zi-ḥod terk-i ḥodī kerd: Kendüden tarlığa geldi kendülügi terk itdi.

Be-nīkī çün ne-şüd meyl-i bedī kerd: Eyülük ile çünki olmadı yaramazlığa meyl itdi.

Ser-i ḥod ber-der ü dīvār mī-zed: Kendü başını kapu ve dīvār üzre urdı.

Be-sīne ḥançer-i ḥün-ḥār mī-zed: Sīnesine kan içici ḥançer urdı.

Be-bām-ı kāsır mī-şüd pāsbānvār: Pāsbān gibi köşküñ tamına gitdi. Ya‘nī saṭḥ-ı serāy üzre çıkdı.

K’ez-āncā efkened ḥodrā nigünsār: Ki ol yerden bıraқа kendüyi başı aşığı.

Ṭınāb ez-gīsū-yı şeb-reng mī-sāht: Gice renkli zülfinden ip düzdi.

Bedān rāh-ı nefesrā teng mī-sāht: Anıñla nefes yolını tar itmek istedi. Ya‘nī kendüyi şalb idüp helāk itmek istedi.

Ḥalāsī ez-cefā-yı dehr mī-cüst: Dehriñ cefāsından bir ḥalāş istedi.

Zi-şerbet-dār cām-ı zehr mī-cüst: Şerbet tutucıdan ağı kadehi istedi.

Zi-her çizī ki pes yā pīş mī-ḥāst: Her bir şeyden ki gerü veyā ilerü isterdi.

Heme esbāb-ı merg-i ḥ’īş mī-ḥāst: Cümle kendü ölümünüñ sebeblerini isterdi.

Hemī-būsīd dāye dest ü pāyeş: (S 125a) Dāye elini ve ayağını öperdi.

Hemī-güft ez-şamīm-i dil du‘āyeş: Şamīm kalbinden aña du‘ā dirdi.

Ki ez-cānān müretteb bād kāmēt: Ya‘nī du‘ā idüp didi ki: Cānāndan seniñ murādıñ müretteb olsun.

Zi-la‘l-i ü leb-ā-leb bād cāmēt: Cānānıñ zülāl leb-i la‘linden kadehiñ tobtolu olsun.

رهایت آنچنان باد از جدایی Rehāyet ānçünān bād ez-cüdāyī: Ayrılıktan ancılayın saña ḥalāş olsun.

که هرگز نایدت یاد از جدایی Ki hergiz n'āyedet yād ez-cüdāyī: Ki ašlā ayrılıktan ḥātırıña gelmesün. Ya'nī ayrılık hīç olmasun.

چند Zamānī bā-ḥod ā īn bī-ḥodī çend: Bir zamān kendüñe gel bu bī-ḥodluk niçe bir?

خردمندی کزین نابخردی چند Hıredmendī k'ez-īn nā-biḥredī çend: 'Akıllulığı ihtiyār eyle 'akılsuzluk niçe bir?

دل ما را ز غم خون میکنی تو Dil-i mārā zi-ḡam ḥūn mī-kūnī tū: Bizim yüregimizi ḡamdan ḡan idersin sen.

که کردست این که اکنون میکنی تو Ki kerdest īn ki eknūn mī-kūnī tū: Kim itmişdir bunu ki idersin sen?

Zi-men biş'nev ki hestem pīr-i īn kār: Benden işit ki bu 'ameliñ pīri ve ihtiyārıyım. Ya'nī küll-i 'ömrümi aḥvāl-i 'āşıkī ü ma'sūḡide bezl eylemişim.

Şekībāyī büved tadbīr-i īn kār: Bu 'ameliñ tadbīri şabr idicilik olur.

Zi-bī-şabrī fütādī der-teb ü tāb: Şabırsızlıktan ıztırāba düşdün.

Ber-in āteş bi-rīz ez-ebr-i şabr āb: Bu āteş üzerine şabr bulutından şu dök.

Çü ḡired şarşar-ı miḡnet vezīden: Çünkü miḡnet yili esmek tutar.

Ne-bāyed hemçü kāh ez-cā perīden: Şaman gibi yerden uçmak gerekmez. Ya'nī ṭarīḡ-ı 'aşḡda ḡādiş olan miḡnet ü şiddetlere 'adem-i taḡammülden ḡıffet idüp, ızḡār-ı ıztırāb münāsib-i re'y-i ulū'l-elbāb degildir.

Bih-ān bāşed ki der-dāmen keşī pāy: Eyü ol olur ki ayaḡıñ etegine çekesin.

Besān-ı kūh bāşī pāy ber-cāy: Taḡ gibi ayaḡı yer üzre olasın.

Şabūrī māye-i firūzī āmed: Şabr idicilik muzafferlik sebebi geldi.

Ḳavīter māye-i bih-rūzī āmed: Eyü günlüḡüñ kavīrek sebebi geldi.

Ya'nī şedā'ide şabr itmek maḡşūda zafer-yāb olmaḡıñ aḡvā sebeblerindendir.

Şabūrī mīve-i ümmīdet āred: Şabr idicilik ümīdīñ meyvesini getürür.

Şabūrī devlet-i cāvīdet āred: Şabr idicilik şaña ebedī devlet getürür.

Be-şabr ender-şadef bārān şeved dūr: Şabr ile şadefde yağmur incü olur.

Be-şabr ez-la‘l ü gevher kân şeved pūr: Şabr ile ma‘den la‘l ve gevherden tolu olur.

Be-şabr ez-dāne āyed hūşe bīrūn: Şabr ile dāneden sūnbül taşra gelür.

Zi-hūşe reh-revānrā tūşe bīrūn: Sūnbül den yolcılara azık taşra gelür.

Be-şabr ender-raḥim yek kaṭre-i āb: Şabr ile ana raḥminde bir kaṭre şū.

Şeved nūh māherā māh-ı cihān-tāb: Tokuz aylık cihānı yaldırayıcı ay olur. Ya‘nī bir dil-ber-i māh-tāb vücuda gelür. Hāşılı şabr ile her müşkilāt ḥal ve her mu‘ḍilāt münḥal olur diyü dāye Zeliḥāyı şabra tergīb ve ta‘cilden ter‘īb eyledi.

Zeliḥā bā-dil ü cān-ı remīde: Zeliḥā (S 125b) ürkmüş cān u gönül ile.

Şūd ez-güftār-ı dāye āremīde: Dāyeniñ sözinden diñlenmiş oldı ve cüz’ī karar buldı.

Girībān-ı derīde tā be-dāmen: Etege dek yırtılmış yaқа ile. Min-ciheti‘l-ma‘nā *be-dāmen*deki bā, girībāna muḳayyedir. *Be-girībān-ı derīde tā dāmen* dımeḳdir.

Keşīd ez-şabr-kūşī pā be-dāmān: Şabra dūrişmekden etegini ayağına çekdi.

Velī şabrī ki gīred ‘āşīkī pīş: Velīkin şol şabrı ki bir ‘āşīk ilerü tuta.

Be-ḳavl-i nāşīḥān-ı maşlahat-kīş: Maşlahat dinlü nāşīḥların söziyle.

Çü gerded nāşih ez-güftār hāmūş: Çünki nāşih tekellümden hāmūş ola.

Küned ān harfrā ‘āşık ferāmūş: ‘Āşık ol sözi ferāmūş ider ve hāmūşlığı terk idüp yine cūş u hūrūş ider.

Bī-tāḳat şüden-i Zelīhā der-müfāraḳat-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Zelīhā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām müfāraḳatında bī-tāḳat olmak و در شب و در شب der-şeb hem-rāh-ı dāye be-zindān reften: Ve gicede dāyeye yoldaş olup zindāna gitmek و مشاهده جمال وی کردن Ve müşāhede-i cemāl-i vey kerden: Ve anıñ cemālını müşāhede itmek beyānındadır.

Çü der-zindān-ı mağrib Yūsuf-ı mihr: Çünki mağrib zindānında güneş Yūsufi.

Nihān kerd ez-Zelīhā-yı felek çihir: Felek Zelīhāsından çehresini gizlü itdi. Ya’nī çünki şems gurūb itdi.

Zelīhā-yı felekrā çihre şüd güm: Felek Zelīhāsının çehresi nā-bedīd oldı.

Zi-mihr-i Yūsuf ender-eşk-i encüm: Yūsuf güneşinden veyā muḥabbetinden yıldız gibi olan göz yaşı ḳaṭarātında. Ya’nī çünki Yūsuf güneşi mağrib zindānında pinhān oldı. Felek Zelīhāsı anıñ muḥabbetinden ağlayup şol ḳadar ḳaṭarāt-ı encüm dökdi ki felegiñ çehresi belürsüz oldı. Hāşılı güneşi gurūb idüp yıldızlar keşretle zühür eyledi. Ya’nī gündüz gidüp gice geldi.

Zelīhārā ḡam-ı Yūsuf çünān kerd: Zelīhāyı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḡamı ancılayın itdi.

Ki ez-eşk-i şafaḳgün hūn-feşān kerd: Ki şafaḳ renkli göz yaşından ḳan şaçııcı oldı. Ya’nī ḳan yaş döküp ağladı.

Şafaḳrā şüd zi-eşk-i ū ciger-hūn: Anıñ gözi yaşından şafaḳıñ cigeri ḳan oldı.

V’ez-ān hūn dāmen-i gerdūn cigergün: Ve ol ḳandan felegiñ etegi ciger renkli oldı. Ya’nī ufuk-ı semādaki kızılıḳ Zelīhānıñ eşk-i hūn-ābından hāşıl oldı.

Be-girye nāle-i cān-süz ber-dāşt: Ağlama ile cān yakıcı nāle ḳaldırdı.

همان آه و فغان روز برداشت Hemān āh u fiğān-ı rüz ber-dāšt: Hemān gündüzüñ āh u fiğānını kaldırdı.

چو روی اندر شب آرد روز عاشق Çü rüy ender-şeb āred rüz-ı ‘āşık: Çünkü yüzini giceye getüre ‘āşıkıñ gündüzi. Ya‘nī çünkü gice ola.

بشب گردد فزونتر سوز عاشق Be-şeb gerded füzünter süz-ı ‘āşık: ‘Āşıkıñ ‘aşk odına yanması gice ziyāderekl olur.

ز هجران تیره باشد روزگارش Zi-hicrān tîre bâşed rüzgāreş: Hicrān-ı cānāndan bulanık olur anıñ (S 126a) zamānesi.

فزاید تیرگی شبهای تارش Fezāyed tîregî şebhā-yı târeş: Karañu gicelerde bulanıklığı ziyāde olur. Edāt-ı zarf mahzūfdur. Ya‘nī ‘āşık ki cānānından cüdā ola her bār anıñ elemiñi çeker ammā gice olduğda elemi dahı şedîd olur.

ز غم روزش بود رو در سیاهی Zi-ğam rûzeş büved rû der-siyāhî: ‘Āşıkıñ gündüzi gamdan yüzi siyāhlıkda olur. Ya‘nī nehārî ğumûm u hümûm zulumātıyla mürûr ider.

شبش گردد سیاهی بر سیاهی Şebeş gerded siyāhî-ber-siyāhî: Anıñ gicesi olur siyāhlık üzerine. Ya‘nī gice olduğda guşşası kât kât ziyāde olur.

شب آبستن بود آن دم که آید Şeb ābisten büved ān dem ki āyed: Gice yüklü olur ol vakit ki gelür.

برای عاشقان اندوه زاید Berāy-ı ‘āşıkān endüh zāyed: ‘Āşıklar ecliyçün guşşa toğurur. Ya‘nī ‘uşşāk gündüzleri *el-leyletu hubla*⁹⁹⁴ fehvāsına muntaẓır olup gözedirler ki gice olsun bakalım ne hālet zāhir olur ve derdimize ne güne dermān bulunur? Çünkü gice olur ol yüklü gice anlar içün guşşa toğurur ve süz-ı derūnları gündüzden kât kât ziyāde olur.

چو آرد از مشیمه بچه بیرون Çü āred ez-meşîme beççe bîrûn: Çünkü ol gice anası rahminden veledi taşra getürür.

بجای شیرش از دلها مکد خون Be-cāy-ı şîrş ez-dilhā meked hûn: Ol veled sūd yerine yüreklerden kan emer. Hāşılı ‘āşıklar gice içinde hûn-ı cigerleriñ çeşme-i çeşmlerinden seylābveş revān iderler cüdālîk guşşasından. Ya‘nī ol gice içinde kendülere ‘arız olan şedāyid-i hicrāndan cigerleriniñ kanlarını gözleriñden puñar akıdırılar.

از آن مادر که برخوردار باشد Ez-ān māder ki ber-ğordār bâşed: Ol anadan kim netîcelü ve fāidelü olur?

⁹⁹⁴ Geceler gebedir.

کزیښان بچه اش خونخوار باشد K'ez-īn sān beççeeş hūn-h'ār bāşed: Ki yavrisı buncılayın ƙan içici ola. Ya'nī 'āşıƙlar içün gice içinde hāşıl olan perīşānlık gündüzden ƙat ƙat ziyāde olur.

زلیځا را چو از بی صبری خویش Zelīhārā çü ez-bī-şabrī-i h'īş: Zelīhāya çünki kendü şabırsızlığından.

بدین خونخوارگی آمد شبی پیش Bedīn hūn-h'āregī āmed şebī pīş: Bu ƙan içicilikde bir gice öñine geldi. Ya'nī buncılayın bir yeldā-yı şeb-i hicrāna uğrardı.

ز دلبر دور وز دلدار مهجور Zi-dil-ber dūr v'ez-dil-dār mehcūr: Dil-berden ırak ve dil-dārdan metrūk.

شېش بی ماه مانده خانه بی نور Şebeş bī-māh mānde hāne bī-nūr: Gicesi aysız hānesi nürsuz ƙalmış. Ya'nī ay yüzli dil-dārının yüziniñ nūrı hānesinde ma'dūm olmuş.

چو نبود روی جانان پرتو افکن Çü neb'ved rūy-ı cānān pertev-efken: Çünki cānānıñ yüzü şu'le şalıcı olmaya. Ya'nī 'āşıkıñ hānesi ki ma'sūƙının yüziniñ nūrıyla ışıƙlanıcı olmaya.

بصد مشعل نگرده خانه روشن Be-şad meş'al ne-gerded hāne rüşen: Yüz meş'ale ile hāne aydın olmaz, zīrā cüdālık zulmetiyle anlar ma'dūm gibi olur.

ز بس اندوه دل چشمش نمیخفت Zi-bes endüh-ı dil çeşmeş nemī-ħuft: Zelīhānıñ gözi göñli ğuşşası çoklığından uyumaz idi.

ز دیده خون دل میراند و میگفت Zi-dīde hūn-ı dil mī-rānd u mī-ğüft: Gözinden yüregi ƙanını sürerdi ve dir idi.

ندانم حال یوسف چیست امشب Ne-dānem hāl-i Yūsuf çīst imşeb: Bilmem Yūsufuñ hāli nedir bu gice?

کفیل خدمت او کیست امشب Kefīl-i ĥizmet-i ū kīst imşeb: Anıñ ĥizmetine kefīl (S 126b) kimdir bu gice?

که گسترده ته پا بسترش را Ki güsterde teh-i pā bistereşrā: Ayağı altına döşegini kim döşemiştir?

که کرده راست بر بالین سرش را Ki kerde rāst ber-bālīn sereşrā: Yaşdıƙ üzre anıñ başını kim toğrı itmiştir?

چراغ افروز بالینش که بودست Çerāğ-efrüz-ı bālīneş ki būdest: Anıñ yaşdığı çerāğını yakıcı kim olmuşdur? Ya'nī uyƙu vaƙti başı ucında çerāğını kim yakmıştır?

کف راحت ببالینش که سودست Kef-i rāħat be-bālīneş ki sūdest: Rāħat elini anıñ yaşdığına kim sürmüşdür? Hāşılı ol cānān rāħat olsun içün anıñ cāme-h'ābını [kim] düz itmiştir?

که بگشاده کمر بند از میانش Ki büg'şāde kemer-bend ez-miyāneş: Anıñ qurşagını bilinden kim açmışdır?

که بوده وقت خواب افسانه خوانش Ki būde vaqt-i h'āb efsāne-h'āneş: Uyku vaqtı hikāye okuyucısı kim olmuştur? Nitekim ba'zı yerlerde 'ādetdir yatağa girdükden soñra uykuya varıncaya dek hikāye oqurlar.

هوای آن مقامش ساخت یا نه Hevā-yı ān maqāmeş sāht yā ne: Ol zindānıñ hevāsı düzeldi mi? Ya'nī mizācına muvāfiq oldı mı yoħsa olmadı mı?

چو مرغ آن دام رامش ساخت یا نه Çü murğ ān dām rāmeş sāht yā ne: Kuş gibi ol tuzak anı muṭī' itdi mi yoħsa itmedi mi? Ya'nī zindān sebebiyle ṭab'ı yumuşadı mı yoħsa ser-keş midir?

گل او همچنان بر آب خود هست Gül-i ū hemçünān ber-āb-ı ħod hest: Anıñ güli evvelki gibi kendü şuyı üzre midir?

مسلسل سنبلش بر تاب خود هست Müselsel sünbüleş ber-tāb-ı ħod hest: Zencīrlenmiş sünbül qoқulı saçları kendü büklümü üzere midir? Ya'nī gül yañaqları sünbül saçları kemā-kān laṭīf midir yoħsa bozuldı mı?

نبرده آن هوا آب گلش را Ne-bürde ān hevā āb-ı güleşrā: Ol hevā anıñ gül yañağınıñ leṭāfetini iletmedi mi?

پژولیده نکرده سنبلش را Pejülīde ne-kerde sünbüleşrā: Sünbül qoқulı saçlarını yıpranmış itmedi [mi?] Hāşılı itdigine te'essüf ider ve nedāmet çeker ve ħüsni raĥne-gīr ve ħalel-peżīr olmadan bīmnāk olur.

دلش چون غنچه در تنگی فتاده Dileş çün gonce der-tengī fütāde: Göñli gül ṭomurcığı gibi ṭarlığa mı vāki' olmuştur?

و یا چون گل بشادی لب گشاده Veyā çün gül be-şādī leb güşāde: Veyā gül gibi şādlık ile ṭutaq mı açmışdır?

همی گفت این چنین در هر لباسی Hemī-güft inçünin der-her libāsī: Buncılayın dir idi her bir libāsda.

غم خود تا ز شب بگذشت پاسی Ğam-ı ħod tā zi-şeb büg'zeşt pāsī: Kendü ğamını tā giceden bir miqdār geçdi, ya'nī nişfu'l-leyle dek ḥasretāne ve te'essüfāne cān-güdāz kelāmları dürlü dürlü qālıblara ifrāğ idüp giryān u nālān oldı.

از آن پس طاقت و تابى نمادش Ez-ān pes ṭāqat ü tābī ne-māndeş: Andan soñra bir tāb u ṭāqati qalmadı.

بدل از جوی صبر آبی نماندش Be-dil ez-cūy-ı şabr ābī ne-māndeş: Yüreginde şabır ırmağından bir şu kalmadı.

ز شوقش در دل افتاد آتش تیز Zi-şevkeş der-dil üftād āteş-i tīz: Anıñ şevkinden yüregine keskün āteş düşdi.

بدایه دیده پر خون گفت برخیز Be-dāye dīde pür-ḥūn güft ber-ḥīz: Dāyeye gözi kan ile tolu olduğu hâlde didi: Kalk.

که یکدم جانب زندان گراییم Ki yek dem cānib-i zindān girāyīm: Ki bir nefes zindān cānibine meyl idelim.

بآن محنت سرا پنهان دراییم Be-ān miḥnetserā pinhān der-āyīm: Ol miḥnet evine gizlū dāḥil olalım.

نهران در گوشه زندان نشینیم Nihān der-kūşe-i zindān nişīnīm: Gizlū, zindān köşesinde oturalım.

مه زندانی خود را به بینیم Meh-i zindānī-i ḥodrā bi-bīnīm: Kendü zindāna mensüb ayımı görelüm.

چو زندان جای آنسان گلزارست Çü zindān cāy-ı insān gül-‘izārest: Çünki zindān anıñ gibi gül yañaqlıñ yeridir.

نه زندان بلکه خرم نوبهارست Ne-zindān belki ḥurrem nev-bahārest: (S 127a) Zindān degil belki şād yengi tāze bahārdır, ya‘nī ancılayın gül yañaqlı cānān olan yer tāze bahār gibi laṭīf olur kaçan zindān da olursa.

دل هر عاشق از بستان گشاید Dil-i her ‘āşık ez-bostān güşāyed: Her ‘āşıkñ göñli bostāndan açılır.

مر این غنچه در زندان گشاید Merā īn ḡonce der-zindān güşāyed: Benim bu ḡonce göñlüm zindānda açılır.

روان شد همچو سرو ناز دایه Revān şüd hemçü serv-i nāz dāye: Yürüyici oldu Zelīḥā serv-i nāz gibi.

فتان خیزان ز دنبالش چو سایه Fütān ḥīzān zi-dünbāleş çü sāye: Ve dāyesi gölge gibi düşerek ve kalkarak eñsesinden, ya‘nī Zelīḥā ilerüden ve dāye gerüden rāh-ı zindanı tutup revāne oldılar.

بزندان چون رسید آن ماه شب گرد Be-zindān çün resīd ān māh-ı şeb-gerd: Ol gice tolanıcı ay çünki zindāna irişdi.

نهران میر زندان را طلب کرد Nihānī mīr-i zindānrā ṭaleb kerd: Gizlice zindān emīrini ṭaleb itdi.

اشارت کرد تا بگشاد ره را Īṣāret kerd tā būg'ṣād rehrā: Īṣāret itdi tā zindān yolını açdı.

نمود از دور آن تابنده مه را Nümūd ez-dūr ān tābende mehrā: Gösterdi ırakdan ol ziyālanıcı ayı, ya'nī Zelīhā emīre işāret idüp bāb-ı zindānı feth idüp cānānı aña gösterdi.

بدیدش بر سر سجاده از دور Be-dīdeş ber-ser-i seccāde ez-dūr: Zelīhā Yūsuf 'aleyhi's-selāmı seccāde baş üzerinde gördi ırakdan.

چو خورشید درخشان غرقه در نور Çü hūrşīd-i dirahşān ġarḡa der-nūr: Yaldırıcı güneş gibi nūra ġarḡ olmuş, ya'nī gördi ki seccāde üzre namaza şürū' eylemiş.

گهی چون شمع بر پا ایستاده Gehī çün şem' ber-pā īstāde: Gāhī yanar mūm gibi ayak üzre тұrmuş, ya'nī kıyāma тұrmuş.

ز رخ زندانیانرا نور داده Zi-ruḡ zindāniyānrā nūr dāde: Ruḡsār-ı pūr-envārından ehl-i zindāna nūr virmiş.

گهی خم کرده قامت چون مه نو Gehī ḡam kerde ḡāmet çün meh-i nev: Gāhī yengi ay gibi ḡāmetini egri eylemiş. Ya'nī rükū'a varmış.

فکنده بر بساط از چهره پرتو Fekende ber-bisāṭ ez-çihre pertev: Münevver çehresinden döşeme üzerine nūr şalmış.

گهی سر بر زمین از عذر تقصیر Gehī ser ber-zemīn ez-'özl-i taḡşīr: Gāhī başı yer üzre idi taḡşīr 'özlünden. Ya'nī secdeye varmış idi.

چو شاخ تازه گل از باد شبگیر Çü şāḡ-ı tāze gül ez-bād-ı şeb-gīr: Tāze gül budağı gibi gice içinde vāḡi' olan yelden. Ya'nī bād-ı şabādan gül budağı egilüp yüzi yerde olduğu gibi Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ gāhī ruy-ı ubūdiyyeti secdegāh-ı bār-ı 'Azzetde olurdu.

گهی طرح تواضع در فکنده Gehī ṭarḡ-ı tevāzu' der-fekende: Gāhī tevāzu' ḡānūnı şalmış idi.

نشسته چون بنفشه سر فکنده Nişeste çün benefşe ser-fekende: Benefşe gibi başı aşağı olduğu ḡālde oturmuş idi. Hāşılı namāza şürū' eylemişdi, gāhī kıyām ve gāhī rükū' ve gāhī sücūd ve gāhī ḡu'ūdda kūşe-i zindān aña künc-i ḡalvet olup māsivādan ferāġat ve Bār-ı Hudāya 'ibādet eylerdi.

ز خود دور و بوی نزدیک بنشست Zi-ḡod dūr u be-vey nezdīk bin'sest: Zelīhā kendüden ırak ve aña ḡarīb oturdu.

ولی در گوشه تاریک بنشست Velī der-kūşe-i tārik bin'sest: Velīkin ḡarañu köşede oturdu.

ز جان زاری و از دل ناله میکرد Zi-cān zārī vü ez-dil nāle mī-kerd: Cāndan ve göñülden zārīlik ve iñildü eylerdi.

Zi-nergis yāsemīnrā lāle mī-kerd: Nergis gözlerinden yāsemīn gibi ağ yüzini lāle gibi al eylerdi. Ya'nī derūndan iñleyüp bīrūndan ẓan yaş aqıdır (S 127b) idi.

Be-lū'lū la'l lebrā mī-hīrāşed: Lū'lū dişiyle la'lgūn tūtağını tırmalar idi.

Zi-naḥl-ı ter ruṭabrā mī-tirāşed: Tāze naḥl kāmētinden tatlu ḥurmā gibi tūtaqlarını yonardı. Ya'nī kemāl-i mütēhazzin ü mütēhassirden dişleriyle tūtaqların yırtup koparır idi. *Ruṭab* rānīñ zammı ve ṭānīñ fethiyle tāze ḥurmā ma'nāsınadır.

Be-çeşm-i ḥūn-feşān u eşk-i gülgūn: ẖan saçıcı göziyle ve gül renkli göz yaşıyla.

Hemī-dād ez-derūn īn rāz bīrūn: İçerüden bu sırr-ı 'aşkı taşra virir idi.

Ki ey çeşm ü çerāğ-ı nāzenīnān: Ya'nī dir idi ki: Ey nāzenīn dilberleriñ çerāğı ve gözi!

Murād-ı ḥāṭır-ı endūhgīnān: Ḥāṭırı guşsa ile ṭolu olanlarıñ murādı. *Endūhgīn* aşlı endūhāgīn durur elifiñ meddiyle ve kāf-ı Fārsīyle. Ya'nī guşsa ile ṭolu dimekdir. Āḥirinde elif ve nūn cem' içündür.

Be-cānem āteşī efrūht 'aşket: Cānımda bir āteş yalıñlandırdı 'aşkıñ.

Ser-ā-pāy vücdem sūht 'aşket: Başdan ayağa vücdımı yaqdı 'aşkıñ.

Ne-zed ber-āteşem vaşl-ı tū ābī: Āteşim üzerine seniñ vaşlıñ bir şū urmadı.

Be-ābī ez-dilem nen'sānd tābī: Bir şū ile gönlümden bir ḥarāret söyündürmedi. Ya'nī bir laḥza cānāna vuşlat-yāb olamadım tā ki āteş-i 'aşkıñ bir miqdār teskīn ola.

Be-tīg-i zulm kerdī sīneem çāk: Zūlm kılıcıyla sīnemi çāk itdiñ.

Hemī-bīnem tūrā z'īn zulm bī-bāk: Bu zulmden seni qorqusuz görürüm. Ya'nī mükāfātda ḥavf itmezsin. Ḥāşılı sen daḥı bir bī-raḥm ḥūbing 'aşkına bend ve andan bir āşinālīga ḥursend ve ol bir āşinālıkdan daḥı bī-behremend olup buncılayın miskīn ve müstemend olmaqdān qorqmazsın.

نداری رحم بر مظلومی من Ne-dārī raḥm ber-maẓlūmī-i men: Benim maẓlūmluğum üzerine raḥm tutmazsın.

زهی مرحومی و محرومی من Zihī merḥūmī vü maḥrūmī-i men: Ḥayf ve ḥasret merḥūmluğuma. Ya‘nī merḥamet olunmağa be-gāyet şāyānım ammā merḥametden dūr ve sefkatden mehcūrum.

ز تو هر لحظه ام از نو غمی زاد Zi-tü her laḥẓaem ez-nev gamī zād: Senden her laḥẓa baña yengiden bir gam toğdı.

مرا ای کاشکی مادر نمی زاد Merā ey kāşkī māder nemī-zād: Ey kāşkī beni anam toğurmayaydı.

وگر می زاد مادر کاش دایه Ve ger mī-zād māder kāş dāye: Ve eger ana toğurdı keşke dāye.

بفرق من نمی افکند سایه Be-farḳ-ı men nemī-efkend sāye: Benim başıma gölge şalmayaydı.

Ya‘nī keşke baña emzikci tutmayalardı.

ز شیر ناب کم می داد بهرم Zi-şīr-i nāb kem mī-dād behrem: Şāfī südden baña naşīb az vireydi. Kıllet-i ‘ademden kināye. Ya‘nī beni hīç emzirmeyeydi.

بشیر از قهر می آمیخت زهرم Be-şīr ez-ḳahr mī-āmīḥt zehrem: Ḳahırdan südime zehr ḳarışdıraydı. Ya‘nī emzikci beni ḳahr itmek içün südüni zehr-ālūd idüp andan soñra baña içüreydi.

ز حال خود بدینسان در سخن بود Zi-ḥāl-i ḥod bedīn sān der-sūḥan būd: Zelīḥā kendü ḥālinden bu üslūb sözde idi.

ولی یوسف بحال خویشتن بود Velī Yūsuf be-ḥāl-i ḥıṭışten būd: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendü ḥālinde idi.

سر مویی بدو حاضر نمی شد Ser-i mūyī bedü ḥāṭır nemī-şūd: Kıl başı ḳadar Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın ḥāṭırına gitmedi. (S 128a)

وگر می شد اثر ظاهر نمی شد Ve ger mī-şūd eşer zāhir nemī-şūd: Ve eger gitdiyse eşer zāhir olmadı. Ya‘nī Zelīḥānıñ geldigini bilmedi veyā bildi ammā izḥār itmedi.

چو شب بگذشت همچون صبح خیزان Çü şeb büg’zeşt hemçün şubḥ-ı ḥızān: Çünki gice geçdi ḳalkıcı. Ya‘nī açılıcı şabāḥ gibi.

زلیخای فلک شد اشک ریزان Zelīḥā-yı felek şūd eşk-rīzān: Felek Zelīḥāsı göz yaşı dökücü oldu. Ya‘nī seḥer vaḳti olup çise yağdı.

غریو کوس سلطانی درآمد Ğirīv-i kūs-ı sultānī der-āmed: Pādişāh kūsının feryādı mürtefi‘ oldu. Ya‘nī pādişāh sarāyında kūs dögildi. Nitekim selāṭīn-i ‘Acemde şülüṣ-i āḥırde kūs ve ṭabl dögdürmek ‘ādetdir.

مؤذن در سحر خوانی درآمد Mü'ezzīn der-seher-ḥ'ānī der-āmed: Mü'ezzīn şehirde okumağa şürū' itdi yāḥūd şehir-ḥ'ānlığa geldi. Ya'nī ol vaḳtiñ mü'ezzini kendü āyinleri üzre şehir vaḳtini nāsa i'lām içün nidā itdi.

دم سگ حلقه بر حلقوم او بست Düm-i seg ḥalka ber-ḥulḳūm-ı ü best: Kelbiñ kuyruğı boğazı üzerine ḥalka bağladı.

دمشرا از فغان شب فرو بست Demeşrā ez-fiğān-ı şeb fūrū best: Nefesini gice fiğānından bağladı. *Fūrū* aşağı dımeḳdir ammā bunda te'kīd ifāde ider. Ya'nī şehir ḳarīb olmağla kuyruğını kıvırup yatdı. Nitekim kelbiñ 'ādetidir.

خروس از خواب شب شد گردن افراز Ḥorūs ez-ḥ'āb-ı şeb şūd gerden-efrāz: Ḥorūs gice uyḳusından boyun yüceldici oldı.

ز نای ساز کرده تیز آواز Zi-nāy-ı sāz kerde tīz āvāz: Boğaz ḳalgusından āvāzını keskün itmiş idi. Ya'nī ḥorūs daḥı 'ādet-i ma'rūfı üzre vaḳt-i şehir ötmege şürū' itdi.

زلیخا دامن اندر چید و برگشت Zelīḥā dāmen ender çīd ü ber-geşt: Zelīḥā etegini devşürdi ve gitdi.

بخدمت آستان بوسید و برگشت Be-ḥizmet āstān būsīd ü ber-geşt: Ḥizmetle zindān ḳapusınıñ eşigini öpdi ve gitdi.

بزندان تا مهش خلوت نشین بود Be-zindān tā meheş ḥalvet-nişīn būd: Mādām ki zindānda anıñ māhı. Ya'nī ay yüzli cānānı ḥalvet-nişīn idi.

شد آمد سوی زندانش چنین بود Şūd-āmed sūy-ı zindāneş çünīn būd: Zindān cānibine gidüp gelmek buncılayın idi.

غداى جان او شد آن تك و پوی Gıdā-yı cān-ı ü şūd ān tek ü pūy: Anıñ cānına gıdā oldı ol yilüp yüpürmek. Ya'nī anıñ ḳūt-ı cānı her gice zindān cānibine gidüp gelmek idi.

نبودش جز در آن آمد شدن روی Ne-būdeş cüz der-ān āmed-şüden rūy: Ol gidüp gelmekden ḡayrı aña yüz yogıdı.

نکردی کس ببستان میل چندان Ne-kerdī kes be-bostān meyl çendān: Kimesne bostāna ol ḳadar meyl itmez idi.

که بود آن خسته دل را میل زندان Ki būd ān ḥaste-dilrā meyl-i zindān: Ki ol ḥasta göñüllü Zelīḥāya zindān meylı var idi.

بلی آنرا که زندانیست یارش Belī ānrā ki zindānīst yāreş: Belī öyledir, ya'nī her şeb Zelīḥānıñ zindāna tereddüdi yerindedir, zīrā ol kimesneniñ yāri zindāna mensūbdur.

Be-cüz zindān kücā bāšed karāreš: Zindāndan gayrı karārı kanda olur. Ya'nī bir kimseniñ ki cānānı zindān-niñ olur, anıñ cānı ve cümle erkānı dañı anda karār bulur.

Reften-i Zelīhā der-rūz be-bām-ı kaşr-ı h̄ĩş: Gündüzde Zelīhā kendü köşki tāmına gitmek و از آنجا نظاره بام زندان کردن Ve ez-āncā nezzāre-i bām-ı zindān kerdē: Ve ol maķāmdan zindān tāmına nezzāre itmek و بر مفارقت یوسف علیه السلام Ve ber-müfāraķat-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām nāle vü zārī ber-dāştē: (S 128b) Ve Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ müfāraķatı üzre nāle ve zārīlik ķaldı[r]maķ beyānındadır.

Şeb āmed 'āşīķānrā perde-i rāz: Gice 'āşīķlara sır perdesi geldi. Şeb āmed bī-dilānrā guşşā-perdāz: Gice bī-dillere guşşaya şūret virici geldi. *Bī-dīl* ıstīlāhda 'āşīķa dirler. Ya'nī 'uşşāķ gice içinde ĥalvetlerinde, derūnlarında mużmer olan esrār-ı 'aşķı izhār ve envā'-ı āh u efgānla eşķ-i ĥūnlarıñ nişār idüp nev'an anıñla dillerinde olan sūz u güdāzı tesķīn iderler.

Tüvān bes kār der-şeb-gīr kerdē: Bir gice içinde 'amel itmek mümkün olur. *Şeb-gīr* vaşf-ı terkībīdir. Giceyi tutucı ma'nāsına. Gice ile işlendiğiçün güyā giceyi tutar. Nitekim āh u nālesi cihānı tıtdı dirler. Ya'nī 'aşķa müte'allıķ ve cānāna müşīla olan aĥvālī gice işlemek mümkün olur.

Ki rūzeş kem büved tedbīr kerdē: Ki anı gündüz tedbīr itmek az olur. Ya'nī mümkün olmaz.

Zelīhā çün ġam-ı şeb büg'zerānīd: Zelīhā çünki gice ġamını giçürdi.

Ne ġam bel mātem-i şeb büg'zerānīd: Yok gice ġamını geçürmedi belki gice yasını giçürdi. Ĥāşılı ol giceyi ĥüzün ve mātem ile şabāĥa çıkardı. Belā vü miĥnet-i rūz āmedeş pīş: Gündüzüñ belāsı ve miĥneti öñine geldi.

Şad endūh-ı ciger-sūz āmedeş pīş: Ciger yakıcı yüz guşşā öñine geldi.

Ne rūy-ı ān ki der-zindān küned rūy: Ne o yüz ki zindāna yüz ide.

نه صبر آنکه بی زندان کند خوی Ne şabr-ı ān ki bī-zindān kūned hūy: Ne ol şabr ki zindānsız hūy ide. Ya‘nī ne zindān cānibine teveccūhe vechi var ne de teveccūh itmeyüp şabr ile taḥalluḵ itmege mecālī var.

ز نعمت های خوش هر لحظه چیزی Zi-ni‘methā-yı hoş her laḥza çīzī: Hoş ni‘metlerden her laḥza bir şey.

نهادی بر کف محرم کنیزی Nihādī ber-kef-i maḥrem kenīzī: Bir maḥrem cāriyeniñ eline kordı.

فرستادی بزندان سوی یوسف Firistādī be-zindān sūy-ı Yūsuf: Gönderirdi zindāna Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānibine.

که تا دیدی بجایش روی یوسف Ki tā dīdī be-cāyeş rüy-ı Yūsuf: Ki tā göreydi kendü yerine Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüzini.

چو آن محرم ز زندان آمدی باز Çü ān maḥrem zi-zindān āmedī bāz: Çünkü ol maḥrem zindāndan gerü gelirdi.

بدو صد عشق بازی کرد آغاز Bedū şad ‘aşq-bāzī kerd āgāz: Aña yüz ‘aşq-bāzlığa şürü‘ iderdi. Ya‘nī ‘aşıqāne dürlü dürlü ciger-süz sözler söylerdi.

گهی رو بر کف پایش نهادی Gehī rü ber-kef-i pāyeş nihādī: Gāhī yüzini anıñ ayağı altına kordı.

گهی صد بوسه اش بر چشم دادی Gehī şad buseeş ber-çeşm dādī: Gāhī yüz buse anıñ gözi üzerine virirdi.

که این چشمست کان رخسار دید است Ki īn çeşmest k‘ān ruḥsār dīdest: Ya‘nī Zelīḥā ol cāriyeniñ gözleriñ öpüp ve ayakları altına yüzün sürüp dir idi ki: Bu bir gözdür ki ol cānānıñ ruḥsārını görmüşdür.

که این پایست کاتجاها رسید است Ki īn pāyest k‘āncāhā resīdest: Ki bu bir ayaqdır ki ol yerlere irişmiştir.

اگر چشمش نیارم بوسه دادن Eger çeşmeş ne-yārem buse dāden: Eger anıñ gözine buse virmege kâdir olamam.

و یا رو بر کف پایش نهادن Veyā rü ber-kef-i pāyeş nihāden: Veyā yüzimi ayağı altına komağa kâdir olamam.

ببوسم باری آن چشمی که گاهی Bi-busem bārī ān çeşmī ki gāhī: Öperim (S 129a) bārī ol gözi ki ba‘zı kerre.

کند در روی زیبایش نگاهی Kūned der-rüy-ı zībāyeş nigāhī: Anıñ yaraşıklı yüzine nazar eyler.

نهم رو بر كف آن پای باری Nihem rū ber-kef-i ān pāy bārī: Korum yüzimi bārī ol ayak altı üzerine.

که وقتی میکند آنجا گذاری Ki vaqtī mī-kūned āncā güzārī: Ki bir vaqit ol yere ber-güzār ider. Ya'nī eger cānānīñ gözini öpmege ve ayağına baş komağa kādīr olmaz isem bārī ol gözi öperim ki anīñ zībā yüzine nezāre ider ve ol ayağa baş korum ki anīñ cānibine güzār ider.

پرسیدی از آن پس حال او را Bi-pürsīdī ez-ān pes hāl-i ūrā: Andan şoñra suāl iderdi anīñ hālīni.

جمال روی فرخ فال او را Cemāl-i rūy-ı ferrūh-fāl-ı ūrā: Anīñ mübārek fālī yüziniñ cemālīni. Ya'nī ol yüzi ki anı gören kendüye mübārek tefe'ül ider. Ya'nī ol kenīz ki suāl iderdi ki anīñ hālī ve yüziniñ cemālī nicedir?

که رویشرا نفرسوده گزندى Ki rüyeşrā ne-fersūde gezendī: Ki anīñ yüzini bir renc sürtmemişdir.

بکار او نیفتادست بندى Be-kār-ı ū neyüftādest bendī: Anīñ işine bir bend vāqī' olmamışdır.

گلشرا زان هوا پژمردگی نیست Güleşrā z'ān hevā pejmürdegī nīst: Anīñ gül yüzine ol hevādan pejmürdelik yokdur.

تنشرا زان زمین آزدگی نیست Teneşrā z'ān zemīn āzürdegī nīst: Tenine ol yerden āzürdelik yokdur. Hāşılı aña hōd bir renc işābet itmemişdir, mizācī āzürde ve gül yüzi pejmürde olmamışdır.

ز نعمتها که بردی خورد یا نی Zi-nī'methā ki bürdī hōrd yā nī: Nī'metlerden ki getürdiñ yedi yohsa yok?

ازین دلداده یاد آورد یا نی Ez-īn dīl-dāde yād āverd yā nī: Bu dīl-dāde 'āşıkdan hātırına getürdi yohsa yok? Ya'nī gönderdigim eṭ'imedēn tenāvül eyledi mi ve beni aındı mı?

پس از پرسش نمودنهای بسیار Pes ez-pürsiş nümūdenhā-yı bisyār: Bunuñ taqdīri *pes ez-pürsişhā-yı bisyār nümūden* dimekdir. Ya'nī çok şoruşlar gösterdikden şoñra. Ya'nī keyfiyyet ü aḥvālīni tekrār tekrār şorduğdan şoñra.

ز جا برخواستی با چشم خونبار Zi-cā ber-h'āstī bā-çeşm-i ḥūn-bār: Yerinden kalkardı kan yağdırıcı göziyle.

ببام کاخ بر يك غرفه بودش Be-bām-ı kāh ber-yek gurfe būdeş: Köşkiniñ bacasında bir pencere var idi.

کز آنجا بام زندان می نمودش K'ez-āncā bām-ı zindān mī-nümūdeş: Ki ol yerden zindānīñ bacası aña görünür idi.

در آن غرفه شدی تنها نشستی Der-ān ġurfe šüdī tenhā nišestī: Ol pencereye gider idi tenhā oturur idi.

در غرفه بروی خلق بستى Der-i ġurfe be-rūy-ı halk bestī: Ġurfe kapusını halkıñ yüzine bağlardı.

بدیده در بمژگان لعل سفتی Be-dīde dūr be-müjgān la‘l süftī: Göziyle incü, kirpigiyle la‘l deler idi. Ya‘nī incü gibi kaṭarāt-ı eşkini ve la‘l renkli ħūn-ı derūnını dīdesinden ve müjesinden akıdır idi.

سوی زندان نظر کردی و گفتی Sūy-ı zindān naẓar kerdī vü güftī: Zindān cānibine naẓar ider idi ve dir idi.

کیم تا روی کلفامش به بینم Keyem tā rūy-ı gülfāmeş bi-bīnem: ‘Acabā ne zamān ben anıñ gül renkli yüzini görem?

پس این کز بام خود بامش به بینم Pes īn k’ez-bām-ı ħod bāmeş bi-bīnem: Bundan şoñra ki kend[ū] bacamdan anıñ bacasını görem.

نیم شایسته دیدار دیدن Neyem şāyeste-i dīdār dīden: Anıñ dīdā[rı]nı görmege lāyık degilim.

خوشم با آن در و دیوار دیدن Hoşem bā-ān der ü dīvār dīden: Ol (S 129b) kapuyı ve dīvārı görmek ile hoş ve eyüyüm.

بهر جا ماه من منزل نشین است Be-her cā māh-ı men menzil-nişīnest: Her yerde ki benim māhım menzil-nişīndir. Ya‘nī benim ay yüzli cānānım her ne menzilde ki oturucıdır.

نه خانه روضه خلد برین است Ne ħāne ravza-i ħuld-ı berīnest: Ĥāne degil cennetin a‘lā baġçasıdır.

ز دولت سقف او سرمایه دارد Zi-devlet saḳf-ı ū sermāye dāred: Ol ħāneniñ saḳfı devletden sermāye tutar.

که خورشید چنان در سایه دارد Ki ħūrşīd-i çünān der-sāye dāred: Sāyesinde buncılayın güneş tutar.

مرا دیوارش از غم پشت بشکست Merā dīvāreş ez-ġam püşt biş’kest: Ol zindānıñ dīvārı ġamdan benim arḳamı okutdı.

که پشت آن مه برآن بنهاد و بنشست Ki püşt ān meh ber-ān bin’hād ü bin’şest: Ki ol ay arḳasını anıñ üzerine ḳodı ve oturdı.

سعدت سرفراز آید از آن در Sa‘ādet ser-firāz āyed ez-ān der: Sa‘ādet baş yüceldir ol kapudan.

که سرو من فرود آرد بآن سر Ki serv-i men fūrūd āred be-ān ser: Ki benim servim ol kapuya baş indirir. Ya‘nī benim serv ḳāmetli cānānım her ḳanḳı kapudan ki dāḫil olur ol kapudan sa‘ādetle ser-efrāz olur ve cümle ebvābdan imtiyāz bulur.

چه دولت‌مند باشد آستانی Çi devletmend bâşed āstānī: Ne devletli olur ol bir eşik.

که بوسد پای آن سان دلستانی Ki būsed pāy-ī ān-sān dil-sitānī: Ol üslüblı göñül alıcı cānānıñ ayağını öpe. Ya‘nī ol eşik ki cānānım ayağını anıñ üzerine kırmak taķrībıyle fırsat-yāb olup ol ayağıñ altını buse eyler, mübālağa ile devletli olur ve ehl-i diller ‘indinde i‘tibār bulur.

خوش آن کز تیغ مهرش آشکاره Hoş ān k’ez-tīg-i mihreş āşikāre: Hoşdur ol ki anıñ muḥabbeti kılıcından āşikāre.

تنم چون ذره گردد پاره پاره Tenem çün zerre gerded pāre pāre: Cesedim zerre gibi pāre pāre ola. Ya‘nī anıñ tīg-i muḥabbetiyle pārelensem ne hoş olur zīrā.

در افتم سرنگون از روزن او Der-üftem ser-nigün ez-revzen-i ū: Düşerim anıñ penceresinden baş aşağı.

به پیش آفتاب روشن او Be-pīş-i āftāb-ı rūşen-i ū: Anıñ aydın güneşi öñine. Ya‘nī varup anıñ gün yüziniñ ziyāsından rakşān olurum.

هزاران رشک دارم بر زمینی Hezārān reşk dārem ber-zemīnī: Niçe bing gayret tutarım bir yer üzerine.

که بخرامد بدانسان نازنینی Ki biḥ‘rāmed bedān sām nāzenīnī: Ol üslüblı bir nāzenīn şalına, ya‘nī ol yerde.

Şeved ez-gerd-i dāmāneş mu‘atṭar: Ol nāzenīniñ eteği tozından ol yer ‘ıtrlanmış olur.

Zi-mūy-ı ‘anber-efşāneş mu‘anber: Anıñ ‘anber saçıcı saçından ‘anberlenmiş. Ya‘nī niçe bing gayret çeküp gıpta eylerim ki o toprak ben olaydım ve bu sāye-i devlet benim üzerime konaydı.

Sūḥan kūtāh tā şeb kāreş īn būd: Söz kışa giceye dek işi bu idi.

Giriftārīş ān güftāreş īn būd: Tutuluşu ol cānān ve tekellümü bu sözler idi.

Der-īn güftār cāneş ber-leb āmed: Bu sözlerde cānı tuṭaķ üzre geldi.

Der-īn endūh rūzeş tā şeb āmed: Bu guşşada gündüzi tā giceye geldi.

Çü āmed şeb dıger şūd ḥīle-endīş: Çünkü gice geldi bir daḥı ḥīle fikir idici oldu.

که گیرد پیش آیین شب پیش Ki gīred pīš āyīn-i šeb-i pīš: Ki (S 130a) evvelki giceniñ töresini öñine tuta.

Şebeş ān būd rûz īn [tā] bedān rûz: Gicesi ol idi gündüzi bu, ol güne dek.

که زندان بود جای آن دلفروز Ki zindān būd cāy-ı ān dil-efrûz: Ki zindān idi ol gönül şu‘lelendiriciniñ yeri. Ya‘nī mādām ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zindānda idi Zelīhānīñ kārī gice zindāna gitmek gündüz ğurfeden seyr itmek idi.

بشب زندان شدن را چاره کردی Be-şeb zindān şüdenrā çāre kerdī: Min-ciheti’l-mā‘nā be-şebdeki bā zindān lafzına muḳayyedir, şeb be-zindān şüdenrā dimerdir. Ya‘nī gice zindāna gitmek ile çāre iderdi.

Be-rûz ez-ġurfeeş nezzāre kerdī: Gündüz ğurfeden nezzāre iderdi. Hāşılı ol cānānīñ müddet-i ḥabsinde ğurfe Zelīhānīñ nażārgāhı ve zindān seyrāngāhı idi.

Ne-būdī hīç geh ḥālī ez-īn kār: Hīç bir vaḳit bu ‘amelden ḥālī olmaz idi.

Gehī dīvār dīdī gāh dīdār: Ba‘zı dīvār görür idi ve ba‘zı dīdār.

Çünān Yūsuf be-ḥāṭır ḥāne kerdeş: Ancılayın Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ ḥāṭırında ḥāne itdi.

که از جان و جهان بیگانه کردش Ki ez-cān u cihān bīgāne kerdeş: Ki cān ve cihāndan anı bīgāne itdi. Ya‘nī anıñ muḥabbetiyle kendüden ve dünyāsından yād oldı.

Ez-īn bā-yād-ı ū ğüm kerd ḥodrā: Anı añmaḳlık keşretinden kendüyi nā-bedīd eyledi.

Bī-şüst ez-levḥ-i ḥāṭır nīk ü bedrā: Levḥ-i ḥāṭırından eyü ve yaramazı yudı. Ya‘nī andan mā‘adāyı ḥāṭırından çıkardı.

Kenīzān gerçi mī-dādendeş āvāz: Kırnaḳlar egerçi aña āvāz virirler idi.

Nemī-āmed be-ḥāl-i ḥīṭsten bāz: Gerü kendü ḥāline gelmez idi. Ya‘nī anlarıñ nidāsını işidüp kendü ḥāline ve anlarıñ maḳāline vāḳıf olmaz idi.

Bi-ġüftī bā-kenīzān gāh u bī-gāh: Kırnaḳlara dir idi vaḳıtlı ve vaḳıtsiz.

که من هرگز نباشم از خود آگاه Ki men hergiz ne-bāšem ez-ḥod āgāh: Ki ben ašlā kendümden āgāh olamam.

بگفتار از من آگاهی مجوید Be-güftār ez-men āgāhī me-cūyīd: Tekellüm ile benden haber-dārlik taleb eylemeñiz.

بجنانیدم اول پس بگوید Bi-cünbānīdem evvel pes bi-gūyīd: Evvel beni tahrīk eyleñiz andan soñra söyleñiz.

ز جنانیدن اول با خود آیم Zi-cünbānīden evvel bā-ḥod āyem: Tahrīkden, ya‘nī tahrīk sebebiyle evvelā kendüme gelürüm.

وزان پس گوش بشنیدن گشایم V‘ez-ān pes gūş biş‘nīden gūşāyem: Ve andan soñra işitmek kulağını açarım. Ya‘nī beni depretmek sebebiyle ‘aqlımı cem‘ idüp ba‘dehu kelāmıñızı istimā‘ eylerim.

دل من هست با زندانی من Dil-i men hest bā-zindānī-i men: Benim göñlüm benim zindāna mensüb cānānım iledir.

از آنست این همه حیرانی من Ez-ānest īn heme ḥayrānī-i men: Bu dükeli ḥayrānlığım andandır.

بخاطر هر کرا آن ماه گردد Be-ḥāṭır her kirā ān māh gereded: Her kimiñ ki ḥāṭırında ol māh olur.

کجا از دیگران آگاه گردد Kücā ez-dīgerān āgāh gereded: Ğayrılardan kında haber-dār olur.

بگشت از حال خود روزی مزاجش Bi-geşt ez-ḥāl-i ḥod rüzī mizāceş: Bir gün Zeliḥānıñ mizācı kendü ḥālinden döndi.

بزخم نشتر افتاد احتیاجش Be-zaḥm-ı neşter üftād iḥtiyāceş: Neşter zaḥmına iḥtiyācı vāki‘ oldı. Ya‘nī ḥacāmata muḥtāc oldı.

ز خونش بر زمین در دیده کس Zi-ḥüneş ber-zemīn der-dīde-i kes: Anıñ kınından yer üzerinde kimseniñ gözine. (S 130b)

نیامد غیر یوسف یوسف و بس Neyāmed ğayr-ı Yūsuf Yūsuf u bes: Yūsuf Yūsufdan ğayrı gelmedi ancak. Ya‘nī andan kın, kından Yūsuf ḥurūfı naķş oldı.

بکلك نشتر استاد سبك دست Be-kilk-i neşter üstād-ı sebük-dest: Neşter kılemiyle ḥafīf elli üstād.

بلوح خاک نقش این حرف را بست Be-levḥ-i ḥāk naķş-ı īn ḥarfrā best: Toprak levḥasına bu ḥarfiñ naķşını baĝladı.

چنان از دوست پر بودش رگ و پوست Çünān ez-düst pür būdeş reg ü püst: Anıñ ṭamarı ve postı ancılayın tolu idi dostdan.

که بیرون نامدش از پوست جز دوست Ki bīrūn n‘āmedeş ez-püst cüz düst: Kı ṭaşra gelmez idi postından dostdan ğayrı. Ḥāşılı ḥubb-ı dost zā[hirini] ve bāṭınıñı iḥāṭā eylemiş idi bir

mertebede ḥacāmat yerinden bīrūn olan reṣḥāt-ı ḥūn-ı gülḡūnı ism-i cānān ile menḡūṣ nūmāyān olurdı. Nāẓım-ı merhūm kıṣṣadan ma‘rifet beyānına ṣūrū‘ idüp buyurur ki.

خوش آنکس کو رهایی یابد از خویش Hoş ān kes k’ū rehāyī yābed ez-ḡıṣ: Hoş ol kimse ki ḡurtuluṣ bula kendüden.

نسیم آشنایی یابد از خویش Nesīm-i āṣināyī yābed ez-ḡıṣ: Āṣinālīḡ nesīmīni bula kendüden. Ya‘nī ne ḡüzeldir ol kimseniñ ḡālī ki muḡabbet-i maḡbūb-ı ḡaḡıḡıyī kendü ḡalbinde müṣāhede ide.

کند در دل چنان جا دلبری را Küned der-dil ḡünān cā dil-berīrā: Bir dil-bere ancılayın ḡöñlinde yer ide.

که گنجایش نماند دیگری را Ki ḡüncāyīṣ ne-māned dīḡerīrā: Ki bir ḡayrısıṡḡün ṣıḡıṣ ḡalmaya. Ya‘nī muḡabbet-i cānānı ancılayın ḡöñlinde yerleṣdire ki mā‘adāya yer ḡalmaya.

درآید همچو جانیش در رگ و پی Der-āyed hemḡū cāneṣ der-reg ü pey: O dil-ber dāḡıl ola anıñ cānı gibi ṡamarına ve siñirine.

نه بیند يك سر مو خالی از وی Ne-bīned yek ser-i mū ḡālī ez-vey: Bir ḡıl başı ḡadar o dil-berden ḡālī ḡörmeye. Ya‘nī zāḡır ü bāṡını anıñ muḡabbetiyle memlū ola.

نه بویی باشدش از خود نه رنگی Ne būyī bāṣedeṣ ez-ḡod ne rengī: Kendüden ne bir ḡoḡı ola ve ne bir reng ola.

نه صلحی ماندش با کس نه جنگی Ne ṣulḡı mānedeṣ bā-kes ne cengī: Kimse ile ne ṣulḡı ḡala ve ne cengi. Ya‘nī rāḡ-ı muḡabbetde fenā olup ṣöyle ki kendüden bir eṣ ḡalmaya.

نه دل در تاج و نه در تخت بندد Ne dil der-tāc u ne der-taḡt bended: ḡöñlini ne tāca ve ne taḡta baḡlaya.

ز کوی او هوسها رخت بندد Zi-kūy-ı ü hevesḡa raḡt bended: Anıñ maḡallesinden ārzūlar metā‘ını baḡlaya. Ya‘nī ḡubb-ı cānāndan ḡayrı ārzūlar anıñ ḡalbinden külliyyen zā‘ıl ola.

اگر گوید سخن با یار گوید Eger ḡūyed sūḡan bā-yār ḡūyed: Eger söz söyleye yāriyle söyleye.

وگر جوید مراد از یار جوید Ve ger cūyed murād ez-yār cūyed: Ve eger murād dileye yārinden dileye. Ya‘nī zıḡrı ve fıkri ancaḡ ma‘ṣūḡı ola.

نیارد خویشتن را در شماری Neyāred ḡıṡṡenrā der-ṣumārī: Kendüyi ḡisāba ḡetürmeye.

ندارد پیش غیر از عشق کاری Ne-dāred pīṣ ḡayr ez-‘aṣḡ ḡārī: ‘Aṣḡdan ḡayrı bir ḡār öñine ṡutmaya.

رخ اندر پختگی آرد ز خامی Ruḡ ender-puḡtegī āred zi-ḡāmī: Yüzini puḡtelige ḡetüre ḡāmlıḡdan. Ya‘nī ṡarīḡ-ı ‘aṣḡda mürebbī ola.

زی بود خود برون آید تمامی Zi-būd-ı ḥod birūn āyed tamāmī: Kendü varlığından tamāmen taşra gele. Ya'nī ne hoşdur ol 'aşık-ı şūrīdeniñ ḥālī ki bu evşāfla mevşūf ola.

تو هم جامی تمام از خود برون آی Tū hem Cāmī tamām ez-ḥod birūn āy: Nāzım-ı merḥūm kendü nefsiñe ḥiṭāb idüp buyurur ki: Ey Cāmī sen daḥı kendüñden tamām taşra gel! Ya'nī rāh-ı maḥbūb-ı ḥaḳīḳīde fenā ol!

بدولتخانه سرمد درون آی Be-devlethāne-i sermed derūn āy: Ebedī devlethānesiniñ (S 131a) iḥerūsine gel. Ya'nī zāhiriñi ve bāṭınıñı dostuñ 'aşkıyla ārāste eyle.

چو دامن راه دولتخانه دانی Çü dānem rāh-ı devlethāne dānī: Çünki bilürüm devlethānesiniñ yolunı bilürsing.

نه از دولت بود چندین گرانی Ne ez-devlet büved çendīn girānī: Bu kadar ağırlık devletden olmaz. Ya'nī rāh-ı 'aşkda çāpūk ü çālāk olmaḳ devlethāne-i ḥarem-i cānāna 'ayn-ı vuşlatıñ sebeb-i aḳvāsı oldıḡın bilürken vā-mānde olmaḳ nedendir?

بدین دام گران جانا قدم نه Bedīn dām-ı girān cānā ḳadem nih: Bu ağır tızaḳ üzerine ey cān ayak ḳoy!

قدم در دولت آباد عدم نه Ḳadem der-devlet-ābād-ı 'adem nih: Yokluḡuñ ma'mūr devletine ayak ḳoy. Ya'nī dām-ı 'aşk-ı cānāna giriftār ve anıñla rāh-ı 'ademe refṭār olmaḳ bir devlet-i cāvıddır hemān ideḡör.

نبودی و زبان دانی نبوت Ne-būdī vü zebān-dānī ne-būdet: Sen yok idiñ ve dil biliciliḡiñ daḥı yok idi.

مباش امروز کان هم نیست بود Me-bāş imrüz k'ān hem nīst būdet: Olma bugün ki ol hem saña yok olur. Ya'nī iki 'adem mā-beyninde ḥādiş olan bugün ki vücūdı daḥı rāh-ı 'aşkda nā-būd eyle ki bi'z-zarūr nā-būd olsa gerekdir. Bu beyt ba'zı nüshada böylece vāḳi' olmuştur: *Ne-būdī vü ziyānī hem ne-būdest*: Sen yok idiñ ve saña bir ziyān daḥı yok idi. *Me-bāş imrüz hem k'īnest sūdet*: Olma bugün hem ki saña fā'ide budur. Ya'nī sen ma'dūm idiñ ve muḳtezā-yı beşeriyyet ile senden bir ḥaṭā şādır olmamışdı tā ki üzerine bir zarar-ı uḡrevī terettüb ide bugünkü gün daḥı eyyām-ı mevcūdiyyetiñi farṭ-ı muḥabbet-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīde şarf u bezl eyle ki ancaḳ saña fā'ide budur.

مجو اندر خود بهبود خود را Me-cū ender-ḥodī bihbūd ḥodrā: Kendülügde kendü eyü olmañı isteme. Ya'nī iki 'adem miyānında ḥādiş olan varlıkda rāḥat-ı cismāniyyeyi ṭaleb itme.

K'ez-în sevdā ne-yābī sūd-ı ḥodrā: Ki bu sevdādan kendü fā'ideñi bulamazsın, yaḥūd kendüne fā'ide bulamazsın. Hāşılı rāhat-ı ebediyye ve sa'ādet-i sermediyye 'āşıkıyyetdedir, ancak pes mā'adāya rabṭ-ı ḳalb itmek rāh-ı savābdan dūr ve istikāmetden mehcūrdur. V'allāhu a'lem bi's-savāb.

در شرح احسانهای یوسف علیه السلام باهل زندان Der-şerḥ-i iḥsānhā-yı Yūsuf 'aleyhi's-selām be-ehl-i zindān: Yūsuf 'aleyhi's-selāmın ehl-i zindāna iḥsānlarının şerḥi beyānındadır. و تعبیر کردن وی خواب مقربان پادشاه مصر را Ve ta'bīr kerdn-i vey ḥ'āb-ı muḳarribān-ı pādīşāh-ı Mısrā: Ve sulṭān-ı Mısrıñ muḳarribleriniñ rü'yālarını ta'bīr beyānındadır. و وصیت کردن Ve vaşıyyet kerdn-i vey yekīrā ez-İşān ki murādrā pīş-i sulṭān yād kūn: Ve Yūsuf 'aleyhi's-selāmın vaşıyyet eylemesi ki beni sulṭān-ı Mısrıñ öñinde yād eyle.

Zi-māder her ki devletmend zāyed: Anadan her kimse ki devletlü toġar.

Fürüg-ı devleteş zūlmet zedāyed: Anıñ devleti ışıġı zūlmeti giderir. Ya'nī her ne mekānda bulunursa küdüret andan zā'il olur.

Be-ḥāristān reved gülzār gerded: Dikenistāna gider gülistān olur.

Gül ez-vey nāfe-i Tātār gerded: Gül andan Tātār müşki olur. Ya'nī ḥāristāna varırsa gülistān olur, gülistāna varırsa müşkistān olur.

Çü ebr er büg'zered ber-teşne kiştī: (S 131b) Bulut gibi eger bir şusuz ekin üzerine giçe.

Şeved ez-maḳdemeş ḥurrem behiştī: Ol ekin anıñ maḳdeminden bir müzeyyen cennet olur.

Çü bād er büg'zered der-tāze bāġī: Yıl gibi eger uğraya bir tāze bāġ üzerine.

Fürüzed ez-ruḥ-ı her gül çerāġī: Her gülün yañağından bir çerāġ şu'lelenür. Ya'nī zīnetlerini arturur.

Be-zindān ger der-āyed ḥurrem ü şād: Eger şād ve ḥurrem olduğu ḥālde zindāna gele.

Küned zindāniyānrā ez-ġam āzād: Ehl-i zindānı ġamdan āzād ider. Çü zindān ber-giriftārān-ı zindān: Çünkü zindān zindāna mübtelā olanlar üzerine.

Şüd ez-dīdār-ı Yūsuf bāğ u bostān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın dīdārından bāğ ve bostān oldu.

Heme ez-maḳdem-i ū şād geştend: Cümlesi anın gelmesinden şād oldılar.

Zi-bend-i derd ü ḡam āzād geştend: Derd ve ḡam bendinden āzād oldılar.

Be-gerden ḡulleşān şüd ṭavḳ-ı iḳbāl: Anların boyunlarındaki demür devlet boḡmağı oldu.

Be-pā zencīreşān ferḡunde ḡalḡāl: Anların ayaklarındaki zencīr mübārek ḡalḡāl oldu. *Ḥalḡāl* altun veya gümüş ḡalka ki ‘avratlar ṭopuḡlarına ṭaḡarlar.

Eger zindān’ī bīmār geştī: Eger zindān ahālīsinden biri ḡasta olaydı.

Esīr-i miḡnet ü tīmār geştī: Miḡnete ve rence esīr olaydı.

Kemer bestī pey-i tīmār-dārīş: Ol ḡasteye tīmār ṭutucılıḡda bil baḡlardı. Ya’nī etek der-miyān olup aña ḡizmet eylerdi.

Ḥalāşī dādī ez-tīmār-ḡārīş: Aña ḡuşşa yiyicilikden bir ḡalāş virirdi. *Tīmār* ‘ilāc eylemek ve kimseniñ ḡuşşasın yimek ve beslemek ve ri‘āyet eylemek ve renc ma’nālarına gelür. Bunda cümle mülāyimdir.

Ve ger cā ber-giriftārī şüdī teng: Ve eger bir mübtelā üzerine yer ṭar olaydı.

Pey-i tadbīr kāreş kerdī āheng: Anın işine tadbīr içün ḡaşd eylerdi. Ba’zı nüshada *sūy-ı tadbīr vāḡi* olmuş. Ya’nī anın işiniñ tadbīri cānibine ḡaşd eylerdi.

Güşāde-rūy şüdī ūrā rızā-cūy: Yüzi açık anın rızāsını ṭaleb idici olurdu.

Zi-tengī der-güşād āverdiyeş rūy: Ṭarlıḡdan güşāda getürürdi anın yüzini. Ya’nī beşāšetü’l-vechle gelüp ol muṡṭarın müşkilini güşād idüp anı şādān eylerdi.

Ve ger ber-müflisī ‘işret şüdī telḡ: Ve eger bir müflis üzerine şafāsı acı olaydı.

Zi-nā-dārī nümūdī ḡurreeş selḡ: Fakīrlikten anın evveli āḡir olaydı. Ya’nī eger bir müflisniñ dirhem ü dīnārı olmayup kemāl-i ızṭırārdan ḡālī digergün olaydı.

ز زرداران کلید زر گرفتۍ Zi-zer-dārān kilīd-i zer giriftī: Zer tutucılardan zer miftāhını tutardı. Ya‘nī aġniyādan akçe alurdı.

ز عیشش قفل تنگی بر گرفتۍ Zi-‘ayşeş kufl-ı tengī ber-giriftī: Anıñ ma‘īšetinden ıarlık kilīdini ıaldırır idi. Ya‘nī ihtiyācını def‘ eylerdi.

وگر خوابی بدیدی نیک بختی Ve ger h‘ābī bi-dīdī nīk-bahtī: Ve eger bir eyü bahtlı kimesne bir düş göre idi.

بگرداب خیال افتاد رختی Be-girdāb-ı hayāl üftād rahtī: Anıñ metā‘ı hayāl çevlegine düşe idi. Ya‘nī kemāl-i tahayyürden (S 132a) girdāb-ı hayāle vāki‘ olsa idi.

شنیدی از لبش تعبیر آن خواب Şenīdī ez-lebeş ta‘bīr ān h‘āb: Anıñ tuıağından ol rü‘yānıñ ta‘bīrini işidir idi.

بخشکی آمدی رختش ز گرداب Be-ḥuşkī āmedī rahteş zi-girdāb: Anıñ meta‘ı girdāb-ı hayālden ḥuşka gelür idi. Ya‘nī ol rü‘yānıñ ta‘bīrini işidüp ‘ākıbet anıñ kārı neye müncer olacağını fehmi eylerdi.

دو کس از محرمان شاه آن بوم Dü kes ez-maḥremān-ı şāh-ı ān büm: Ol memleketiñ şāhınıñ maḥremlerinden iki kimse.

ز خلوتگاه قریش مانده محروم Zi-ḥalvetgāh-ı ḳurbeş mānde maḥrüm: Anıñ ḥalvetgāh-ı ḳurbından maḥrüm ḳalmış idi. Ya‘nī pādīşāh-ı Mısr kendü muḳarriblerinden iki kimseyi ḥuzūrında teb‘īd ve zindāna teşdīd buyurmuş idi. Anlarıñ birisi pādīşāhıñ şarāb-dārı ve birisi etmekcisi idi.

بزدان همدمش بودند و همراز Be-zindān hem-demeş būdend ü hem-rāz: Ol iki kimse zindānda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma muşāḥib ve sırdāş idiler.

در آن ماتم کده با وی هم آواز Der-ān mātemkede bā-vey hem-āvāz: Ol yas evinde anıñla hem-āvāz idiler.

بیک شب هر یکی دیدند خوابی Be-yek şeb her yekī dīdend h‘ābī: Bir gicede her biri bir düş gördiler.

کز آن در جانشان افتاد تابۍ K‘ez-ān der-cāneşān üftād tābī: Ki ol düşden anlarıñ cānına bir ḥarāret düşdi. Ya‘nī şarāb-dār rü‘yāda gördi ki şarāb şıkar ve etmekçi gördi ki başı üzerine etmek almış ḳuşlar ol etmekden yerler. Pes ta‘bīrin bilmeyüp derūnlarına ḥarāret vāki‘ oldı.

یکی را مژده ده خواب از نجاتش Yekīrā müjde-dih h‘āb ez-necāteş: Birine rü‘yāsı necātdan müjde virici idi. Ya‘nī ḥammārın rü‘yāsı beşāret virir idi ki zindāndan necāt bulup şarāb-dār-ı şehryār olur.

Yekīrā muḥbir ez-kaṭ'-ı ḥayāteş: Birine rū'yāsı kaṭ'-ı ḥayātdan muḥbir idi. Ya'nī ḥabbāza rū'yāsı ḥaber virir idi ki şalb olunup kuşlar başı etinden ve beyninden ekl iderler.

Velī ta'bīr-i ān z'īşān nihān būd: Velīkin ol düşleriñ ta'bīri anlardan giz idi.

V'ez-ān ber-cāneşān bār-ı girān būd: Ol sebebdan anlarıñ cānı üzerine 'aẓīm yük var idi.

Be-Yūsuf ḥ'ābhā-yı ḥod bi-güftend: Yūsuf 'aleyhi's-selāma kendü rū'yālarını didiler.

Cevāb-ı ḥ'ābhā-yı ḥod şinüftend: Kendü düşleriniñ cevābını işitdiler ve 'ākıbet-i kārı neye münce olacağını bildiler.

Yekīrā gūş-māl ez-dār dādend: Birine dārdan kulaḳ burumı virdiler, ya'nī aşdılar.

Yekīrā ber-der-i şeh bār dādend: Birine pādīşah ḳapusu üzerine icāzet virdiler, ya'nī pādīşāha şarāb-dār itdiler.

Cüvānmerdī ki sūy-ı şāh mī-reft: Bir civānmerd ki şāh cānibine gitdi.

Be-mesnedgāh-ı 'izz ü cāh mī-reft: Ululuḳ ve manşib mesnedi yerine gitdi.

Çü rū sūy-ı şeh-i mesned-nişīn kerd: Çünkü yüzini mesned-nişīn olan şāh cānibine itdi. Ya'nī şarāb-dāra zindāndan necāt ve pādīşāh cānibine şarāb-dārılık içün gitmek ki muḳarrer oldı.

Be-vey Yūsuf vaşiyyet inçünīn kerd: Yūsuf 'aleyhi's-selām aña buncılayın vaşiyyet itdi.

Ki çün der-şoḥbet-i şeh bār yābī: Ki çünkü pādīşāha şoḥbetinde (S 132b) icāzet bulasın ve ḥuzūr-ı ḥümāyunında muḳarreb olasın.

Be-pīşeş fursat-ı güftār yābī: Anıñ öñinde tekellüm fırsatını bulasın. Ya'nī ol vaḳit ki muşāḥib-i şehryār olasın.

Merā der-mecliseş yād āverī zūd: Benī anıñ meclisinde tīz zikr idesin.

K'ez-ān yād-āverī vāfir berī sūd: Ḥāṭır getüresin. Ya'nī ki ol yād-āverlikden vāfir fā'ide iletürsün. Ya'nī muḳābilinde min-'indi'llāh mücāzāt olursun.

Bi-gūyī hest der-zindān ġarībī: Diyesin ki zindānda bir ġarīb vardır.

Zi-‘adl-i šāh-ı devrān bī-naşībī: Şāh-ı devrānıñ ‘adlinden bir naşıbsız vardır.

Çünīneş bī-gūneh mep’send rencūr: Anı buncılayın günāhsız rencūr begenme. Ya’nī andan ħabsi muḳteżī bir nesneniñ şudūrı ma‘lūm olmaḳsızın maḥbūs olmasını ma‘ḳūl görme.

Ki hest īn ez-ṭarīḳ-ı ma‘dilet dūr: Ki bu ‘adl itmek ṭarīḳından ırāḳdır. *Hest* edāt-ı ħaberdır ki muḳaddem giçmek ile hemzesi hāya ḳalb olmuşdur. *Ez-ṭarīḳ-ı ma‘rifet dūrest* dimekdir.

Çū ḥord ān behremend ez-devlet-i šāh: Çünki ol naşıblū pādīşāh devletinden nūş itdi.

Mey ez-ḳurrābe-i ḳurb-ı şehinşāh: *Kurrābe* ḳabaḳulaḳ didikleri büyük desti ve büyük şīşedir ki içinde şarāb şaḳlarlar şāfī olsun diyü. Ya’nī çünki mey içeydi pādīşāhıñ ḳurbı destisinden. Ya’nī çünki pādīşāha muḳarreb oldı.

Çünān reft ān vaşıyyet ez-ḥayāleş: Ol vaşıyyet anıñ ḥayālinden ancılayın gitdi.

Ki ber-ḥāṭır neyāmed çend sāleş: Ki ḥāṭırına gelmedi niçe sene.

Nihāl-i va‘deeş me’yūsī āverd: Anıñ va‘desiniñ fidānı maḥrūmluḳ getürdi.

Be-zindān-ı belā maḥbūsī āverd: Belā zindānında maḥbūsluḳ getürdi. Hāşılı ol güftār ħabs-i medīde sebeb oldı.

Belī ānrā ki Īzed ber-güzīned: Belī öyledir, ya’nī ol va‘de unutulup pādīşāh ‘inde yād olunmaması yerindedir. Zīrā bir kimseyi ki Ḥudā-yı müte‘āl muḥtār ve muşṭafī ide.

Be-şadr-ı ‘izz-i sulṭānī nişīned: Ol kimse sulṭānlıḳ ‘izz-i şadrında otura.

Reh-i esbāb ber-rūyeş bi-bended: Īzed te‘ālā sebebler yolını anıñ yüzine bend ider.

Rehīn-i īn ü āneş key pesended: Bunıñ ve anıñ girevi olmasını ne zamān begenür? Ba‘zı nüşhada key yerine *kem vāḳi*‘ olmuşdur, ya’nī az begenür. Ḳillet-i ‘ademden kināyedir, hīç begenmez dimekdir. Hāşılı Īzed te‘ālā kendüniñ ḥaş ḳulını

āher, kimseniñ ni‘meti muḳābilinde rehīnde olmasına rāzı olmaz. Belki rızāsı ḳavl-i şedā’idden necātda ve ṭaleb-i ‘āfiyetde zāhiren bāṭinen teveccūhi kendü mürebbīsı ve ḥālīḳı ve rāzıḳı olan Ḥudā-yı müte‘āl ḥazretlerine olmasındadır. Ba‘zı nüshada sulṭānı yerine *ma‘şūḳī vāḳi*‘ olmuşdur. Ya‘nī Ḥudāy te‘ālā kendü ma‘şūḳı āheriñ rehīninde olmasına rāzı (S 133a) olmaz.

را وى خود سوى جز سوى Ne-tābed cüz süy-ı ḥod rūy-ı ūrā: İzed te‘ālā ol ḳuluñ yüzini bükmez kendü cānibinden ğayrıya.

را وى هر کس بگسلاند خوى Zi-her kes бүг’silāned ḥūy-ı ūrā: Herkesden üzer anıñ ḥūyını ve meyelān ṭab‘ını.

خواهد بدست غير تاراجش Be-dest-i ğayr tārāceş ne-ḥ‘āhed: Ğayrıñ eliyle anıñ yağmasını istemez.

خواهد بغیر خویش محتاجش Be-ğayr-ı ḥ‘īş muḥtāceş ne-ḥ‘āhed: Kendünün ğayrısına anıñ muḥtāc olmasını istemez.

خواهد دست او در دامن کس Ne-ḥ‘āhed dest-i ū der-dāmen-i kes: Dilemez anıñ etegi ğayrısının elinde ola.

خواهد اسیر دام خویشش Esīr-i dām-ı ḥ‘īşeş ḥ‘āhed ü bes: Kendü dāmına esīr ister ancak.

طلب کردن پادشاه مصر يوسف عليه السلام را برای تعبیر خواب خود پادشاه Taleb kerdēn-i pādīšāh-ı Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmra berāy-ı ta‘bīr-i ḥ‘āb-ı ḥod pādīšāh: Pādīšāh-ı Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ṭaleb itmek beyānındadır kendü düşüni ta‘bīr ecliyçün **و تعلل کردن وی که** Ve ta‘allül kerdēn-i vey ki tā ānçi miyān-ı vey ve zenān-ı Mışr gūzeşte būd tefahḥuş nümāyed: Ve ol ta‘allül eylemek ki tā ol nesne ki kendü ile zenān-ı Mışr beyninde giçmiş idi tefahḥuş göstere.

بسا قفلا که ناپیدا کلیدست Besā ḳuflā ki nā-peydā-kilīdest: Çok ḳufl vardır ki miftāḥı zāhir degildir.

برو راه گشایش نابدیدست Ber-ū rāh-ı gūşāyiş nā-bedīdest: Ol ḳufl üzerine açılış yolu belürsüzdür. Ya‘nī çok bağlu işler vardır ki anıñçün ṭuruḳ-ı fütūḥāt ma‘lūm degildir.

بود چون کار دانا پیچ بر پیچ Büved çün kār-ı dānā pīç-ber-pīç: Ol miftāḥı nā-bedīd ḳufl, mudakḳıḳ ‘ālimiñ işi gibi ṭolaşık ṭolaşık üzerine olur.

به پیشش کوشش فکر و نظر هیچ Be-pīşeş kūşiş-i fikr ü naẓar hīç: Ol ḳuflıñ öñinde fikr ve naẓar dūrüşüşi hīç olur. Ya‘nī im‘ān-ı naẓar ile ne ḳadar taḥḳıḳ ü tedḳıḳ olunsa yine

‘abeş olur. Hāşılı çok bağılu ümīdler var ki hīç bir vechle huşūle gelmek mümkün değil iken.

نه ناگه دست صنعی در میان نه Zi-nāgeh dest-i şun‘ī der-miyān ne: Zi-nāgeh lafzının ma‘nāsı min-ciheti’l-ma‘nā beyt-i şānīye muḳayyedir. Ya‘nī ara yirde bir şun‘ eli yok.

نه بفتحش هیچ صانع را گمان نه Be-fetheş hīç Şānī‘rā gümān ne: Anıñ fethine hīç Şānī‘e gümān yok. Ya‘nī hīç bir kimseniñ şan‘atı kuvvetiyle ol kuflı feth ve ol müşkili halle gümānı yok iken.

بدید آید ز غیب آن را گشادی Bedīd āyed zi-ğayb ānrā güşādī: Nāgehden, ya‘nī füc’aten zuhūra gelür gaybdan ol kuflı feth için bir açılış. Ya‘nī ol müşkili hall için der-‘aḳab bir sebep zāhir olur.

ودیعت در گشادش هر مرادی Vedī‘et der-güşādeş her murādī: Her bir murād açılışda vedī‘adır. Ya‘nī her ‘ameliñ huşūliniñ bir vakti vardır ve her ‘amel, vaktine merhūndur. Nitekim buyurmuşlardır:

Beyt:

اندرین کارگاه بوقلمون

کل امر بوقته مرهون

Enderīn kārghāh-ı būḳalemūn

Küllü emrin bi-vaktili merhūn⁹⁹⁵

چو یوسف دل ز حیلههای خود کند Çü Yūsuf dil zi-ḫīlethā-yı ḥod kend: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendü ḫīlelerinden göñlini kazdı.

برید از رشته تدبیر پیوند Bürīd ez-rişte-i tedbīr peyvend: Tedbīr ipinden ittişāli kesdi. Ya‘nī zindāndan ḫalāş için esbāb-ı zāhireyi terk itdi.

بجز ایزد نماند او را پناهی Be-cüz Īzed ne-mānd ūrā penāhī: Īzed te‘ālādan ḡayrı anıñçün bir şıḡınacak yer (S 133b) kalmadı.

که باشد در نوایب تکیه گاهی Ki bāşed der-nevāyib tekyegāhī: Ki şedā’idde anıñ söykenme yeri ola.

ز پنداری خودی و بخردی رست Zi-pindārī ḥodī vü baḫredī rest: Kendülük ve ‘aḳılluluk zannından ḳurtuldu.

⁹⁹⁵ Bu değişken dünyada, bütün işler vakti geldiği zaman olur.

گرفتشی فیض فضل ایزدی دست Girifteş feyż-i fazl-ı İzedî dest: İzed te‘âlāya hâş olan fazlîñ feyżânı anîñ elini tutdı. *Feyz* lüğatde ırmağ taşup iki kenārını kablamağa dirler ammā ıstılâhda bir kese kemāliyle bir iyilik gelmege dirler.

شبى سلطان مصر آن شاه بيدار Şebî sultân-ı Mısr ân şâh-ı bîdâr: Bir gice Mısr sultânı ol uyanık şâh, ya‘nî melik-i reyyân.

بخوابش هفت گاو آمد بديدار Be-h’ābeş heft gāv āmed be-dîdâr: Rü’yāsında yedi öküz dîdârına geldi.

همه بسيار خوب و سخت فربه Heme bisyâr hûb u saht ferbih: Kamusı çok güzel ve katı semüz idiler.

بخوبى و خوشى از يكدگر به Be-hûbî vü hoşî ez-yek diger bih: Güzellikde ve hoşlukda birbirinden eyü idiler.

وزان پس هفت ديگر در برابر V’ez-ân pes heft dîger der-berāber: Ve andan soñra gayrı yedi öküz anlarıñ berāberinde.

بديد آمد سراسر خشك و لاغر Bedîd āmed ser-ā-ser huşk u lâgar: Zâhir geldi cümlesi kurı ve arık idiler.

درآن هفت نخستين روى کردند Der-ân heft-i nüḥustîn rûy kerdend: Bu arık şığırlar evvelki yedi semüz şığırlara yüz itdiler, ya‘nî teveccüh itdiler.

بسان سبزه اورا پاك خوردند Besân-ı sebze ūrâ pāk ḥordend: Yaşıl ot gibi anları cümle yediler.

بدينسان سبز و خرم هفت خوشه Bedîn sân sebz ü ḥurrem heft ḥuşe: Bu üslûbla yedi ‘aded yaşıl ve laṭîf sünbül.

كه دل زان قوت بردى دیده توشه Ki dil z’ân kût bürdî dîde tûşe: Ki gönül andan yiyecek iletürdi ve göz azık. Ya‘nî ancılayın laṭîf idiler ki gönül ve göz andan maḥzûz olurlardı.

بر آمد از عقب هفت دگر خشك Ber-āmed ez-‘aḳab heft diger huşk: Anlarıñ ‘aḳabinden yedi ‘aded kurı sünbül zâhir oldı.

برآن پيچيد و كردش سربسر خشك Ber-ân pîçîd ü kerdeş ser-be-ser huşk: Ol tâze sünbüller üzerine tolaşdı ve anları başdan başa kurı itdi.

چو سلطان بامداد از خواب برخاست Çü sultân bāmdād ez-h’āb ber-ḥāst: Çünki sultân şabâḥ vaḳti uyḳudan kalkdı.

ز هر بيدار دل تعبير آن خواست Zi-her bîdâr-ı dil ta‘bîr-i ân ḥ’āst: Her gönli uyanıḳdan anîñ ta‘bîrini diledi.

همه گفتند کین خواب محالست Heme güftend k'ın h'āb-ı muḥālest: Dükeli didiler ki bu muḥāl düşdür.

فراهم کرده و وهم و خیالست Ferāhem kerde-i vehm ü ḥayālest: Vehm ve ḥayālīñ cem' olmuşıdır. Ya'nī vehm ve ḥayālīñ ictimā'ında ḥāşıl olmuş bir fikr-i bātıldır.

بحکم عقل تعبیری ندارد Be-ḥükm-i 'aql ta'bīrī ne-dāred: 'Aql ḥükmiyle bir ta'bīr tutmaz.

بجز اعراض تدبیری ندارد Be-cüz i'rāz tedbīrī ne-dāred: İ'rāzdan ğayrı bir tedbīr tutmaz.

جوانمردی که از یوسف خبر داشت Cüvānmerdī ki ez-Yūsuf ḥaber dāşt: Bir civānmerd ki Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan ḥaber tıtdı. Ya'nī şarāb-dār ki Yūsuf 'aleyhi's-selām andan şefā'at iltimās eylemişdi.

ز روی کار یوسف پرده برداشت Zi-rüy-ı kār-ı Yūsuf perde ber-dāşt: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ işi yüzinden perdeyi kaldırdı, ya'nī ḥaber virdi.

که در زندان همایون فر جوانیست Ki der-zindān hümāyūn-fer cüvānīst: Ki zindānda mübārek devletlū bir civān vardır.

که در حل دقایق خرده دانیست Ki der-ḥall-i daḳāyık ḥurde-dānīst: Ki müşkilleri ḥall itmede ince fikirlüdür.

بود بیدار در تعبیر هر خواب Büved bīdār der-ta'bīr-i her h'āb: Her düşi ta'bīr[de] (S 134a) uyanık olur.

دلش در غوص این دریا گه‌ریاب Dileş der-ğavs-ı in deryā güher-yāb: Anıñ göñli bu ta'bīr deryāsına ṭalmaḳda güher bulıcı olur.

اگر گویی برو بگشایم این راز Eger güyī ber-ü büğ'şāyem in rāz: Eger dırsen anıñ üzerine bu sırrı açam.

وزان تعبیر خوابت آورم باز V'ez-ān ta'bīr-i h'ābet āverem bāz: Ve andan düşüñ ta'bīrini gerü saña getürem.

بگفتا اذن خواهی چیست از من Bi-güftā izn-h'āhī çīst ez-men: Pādişāh didi: İzin isteyicilik nedir benden?

چه بهتر کور را از چشم روشن Çi bihter kürrā ez-çeşm-i rüşen: Kōr kimseye aydın gözden eyürek nedir?

مرا چشم خرد هر لحظه کورست Merā çeşm-i ḥired her laḥza kürest: Benim için 'aql gözi her laḥza kördür.

که از دانستن این راز دورست Ki ez-dānisten-i in rāz dürest: Ki bu sırrı bilmekden ırāḳdır. Ya'nī kōr gibi müteḥayyirim. Pes bu muḥayyeri benden izālede ve bu varṭadan beni ḥalās-ı sa'da su'āl nedir?

Revān şūd cānib-i zindān cūvānmerd: Yüriyici oldı zindān cānibine civānmerd.

Be-Yūsuf hāl-i h̄'āb-ı şeh 'ayān kerd: Yūsuf 'aleyhi's-selāma şāhıñ düşi hālını 'ayān itdi.

Bi-güftā gāv u hūşe her dü sālend: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Şıgır ve sünbül her ikisi senedirler. Ya'nī her birisi seneye delālet ider.

Be-evşāf-ı hōdeş vaşşāf-ı hālend: Kendü evşāfiyla hāllerini vaşf idicidirler. Ya'nī semüz şıgır ve yeşil sünbül ucuzluk seneye ve arık şıgır ve kuru sünbül kaht seneye delālet ider. Nitekim buyurur.

Çü bāşed hūşe sebz ü gāv ferbiḥ: Çünkü sünbül yeşil ve şıgır semüz ola.

Büved ez-hübī-i sālet ḥaber diḥ: Ol seneniñ hūbluğından saña ḥaber virici olur.

Çü bāşed hūşe ḥuşk u gāv lāger: Çünkü sünbül kuru ola ve şıgır zebūn ola.

Büved ez-sāl-i tengest kışsa-āver: Tar seneden saña kışsa getürücü olur.

Nūḥustīn sālḥā-yı heftgāne: Evvelki yedişer seneler.

Büved bārān u āb u kişt ü dāne: Yağmur ve şu ve ekin ve dāne olur. Ya'nī yedi sene evvel gāyet ucuzluk ve bolluk olup ni'am-ı İlāhī nihāyet-i keşret ü vefretle nā-mütenāhī olur.

Heme 'ālem zi-ni'met pür ber-āyed: Dükeli 'ālem ni'metden tolu gelür.

V'ez-ān pes heft sāl-i dīger āyed: Ve andan soñra gayrı [yedi] sene gelür.

Ki ni'methā-yı pīşīn ḥorde gerded: Ki evvelki ni'metler yinilmiş olur. Ya'nī soñrağı yedi senede evvelki senelerde cem' olunan ni'metler ekl olunur.

Zi-tengī cān-ı ḥalk āzürde gerded: Tarlıqdan ḥalkıñ cānı incinmiş olur.

Ne-bāred z'āsmān ebr-i 'atāyī: Yağmaz gökden bir 'atā bulutı.

Ne-rüyed ez-zemīn şāḥ-ı giyāyī: Bitmez yerden bir ot budağı.

Zi-‘işret māl-dārān dest dārend: Māl-dārlikdan el tutarlar. Ya‘nī kemāl-i қаҳтдан ағнийā safālarını terk iderler.

Zi-tengī teng-destān cān sipārend: Eli тар faқīrler тарlikдан cān teslīm iderler.

Çünān nān kem şevēd ber-h‘ān-ı devrān: Devrānıñ sofrası üzerinde etmek ancılayın belürsüz olur.

Ki gūyed ādemī nān u dihed cān: Ki ādemī etmek dir ve cān virir.

Cüvānmerd īn sūḥan biş‘nīd ü ber-geşt: (S 134b) Cüvānmerd, ya‘nī şarāb-dār bu sözi işitdi ve döndi.

Ḥarīf-i bezm-i şāh-ı dādger geşt: ‘Adl idici şāhıñ meclisiniñ muşāhibi oldu.

Ḥadīs-i Yūsuf u ta‘bīr-i ü güft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ haberini ve anıñ ta‘bīrini didi.

Dil-i şāh ez-demeş çün ğonce büş‘küft: Pādişāhıñ göñli anıñ nefesinden ğonce gibi açıldı.

Bi-güftā hīz Yūsufra biyāver: Didi: Kalk Yūsufi getir.

K’ez-ū bih gerdedem īn nükte bāver: Ki andan eyü ola bu nükteye i’tikādım. Nefs-i mütekellim mīmi min-ciheti’l-ma‘nā *bāver* lafzına muqayyedir. Ya‘nī bi’z-zāt kendüden işidem tā ki i’tikādım istiḥkām üzre ola.

Sūḥan k’ez-düst āyed şekkerest ān: Söz ki dostdan gele ol şekerdir.

Velī ger ḥod bi-gūyed biherest ān: Velākin eger kendü diye eyürekdir ol.

Çü ez-dil-ber sūḥan şāyed şenīden: Çünki dil-berden sözi işitmek yarar mümkün olur.

Çirā ez-her dehen bāyed şenīden: Ne içün her ağızdan işitmek gerek. Ya‘nī kendüden işitmek mümkün iken āherden işitmek lāyık degil.

Diger bāre be-zindān şūd revāne: Şarāb-dār bir dahı zindāna revāne oldu.

Bi-bürd īn müjde pīş-i ān yegāne: Bu müjdeyi ol yegāneniñ öñine iletđi. *Yegāne* o kimseye dirler ki hünerde nazīri olmaya. Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ

dağı ta‘bīr-i rū‘yāda nazīri olmadığından yegāne buyurdi. Ya‘nī şarāb-dār Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma müjde getürdi ve didi.

که ای سرو روان قدس بخرام Ki ey serv-i revān-ı quds biḥ’rām: Ki ey cennetiñ serv-i revānı, kalk! Ba‘zı nüshada revān yerine riyāz vāḳi’ olmuş. Ya‘nī ey cennet bağçalarınıñ servi kalk!

سوی بستانسرای شاه نه گام Sūy-ı bostānsērāy-ı šāh nih gām: Pādişāhıñ bostānsērāyı cānibine adım koy.

خرامان شو بدین روی دلارا Hīrāmān šev bedīn rūy-ı dil-ārā: Şalınıcı ol bu gönül bezeyici yüz ile.

بیارا زین گل آن بستانسرا را Biyārā z’īn gül ān bostānsērārā: Müzeyyen eyle bu gül yüzden ol bostānsērāyı.

بیگفتا من چه آیم سوی شاهی Bi-güftā men çi āyem sūy-ı šāhī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Ben ne gelem bir şāhıñ cānibine?

که چون من بی کسی را بی گناهی Ki çün men bī-kesīrā bī-günāhī: Ki benim gibi şāḥıbsız bir günāhsızı.

بزندان سالها محبوس کرده است Be-zindān sālḥā maḥbūs kerdest: Zindānda niçe seneler maḥbūs itmiştir.

ز آثار کرم مأیوس کرده است Zi-āṣār-ı kerem me’yūs kerdest: Kerem eşerlerinden ümidsiz itmiştir.

اگر خواهد که من بیرون نهم پای Eger ḥ’āhed ki men bīrūn nihem pāy: Eger pādişāh isterse ki ben taşra ayak koyam.

ازین غمخانه گو اول بفرمای Ez-īn ḡamḥāne gū evvel bi-fermāy: Bu ḡamḥāneden di evvel buyur. Ya‘nī ey şarāb-dār! Eger bu ḡam evinden taşra çıkmamı isterse pādişāha söyle ki buyursun.

که آنانی که چون رویم دیدند Ki ānānī ki çün rūyem bi-dīdend: Ki ol ḥatunlar ki çünki yüzimi gördiler.

ز حیرت در رخم کفهای بریدند Zi-ḥayret der-ruḥem kefhāy bürīdend: Yañağımda ḥayretten ellerini kesdiler.

بیکیجا چون ثریا با هم آیند Be-yek cā çün Şüreyyā bā-hem āyend: Ülker gibi bir yere bile geleler.

نقاب از کار من روشن گشایند Niḳāb ez-kār-ı men rūšen ḡuşāyend: Benim işimden niḳābı rūšen açalar. Ya‘nī zāhir ve vāzıḥ ideler.

Ki cürm-i men çi bûd ez-men çi dîdend: Ki benim cürmüm ne idi benden ne gördiler?

Ki raḥtem cānib-i zindān keşîdend: Ki metā‘ımı zindān cānibine çekdiler, ba‘zı nüshada *Çirā raḥtem sūy-ı zindān keşîdend* (S 135a) vāқи‘ olmuştur. Ya‘nī niçün metā‘-ı vüçüdımı zindān cānibine çekdiler?

Büved k‘în sır şevēd ber-şāh rūşen: Ola ki bu sır pādīşāh üzerine zāhir ola.

Ki pākest ez-ḥıyānet dāmen-i men: Ki pākdir ḥıyānetden benim etegim. Ya‘nī ola ki zenān tōhmetinden berī olduğım pādīşāha zāhir ola.

Merā pīşe günāh-endīşegī nīst: Günāh fikr idicilik baña şan‘at degildir.

Der-endīşe ḥıyānet-pīşegī nīst: Fikrimde ḥıyānet-pīşelik yoktur.

Der-ān ḥāne ḥıyānet n‘āmed ez-men: Ol ḥānede, ya‘nī ḥāne-i ‘azīzde ḥıyānet gelmedi benden.

Be-cüz şıdk u diyānet n‘āmed ez-men: Şādıklık ve perhīzkārlik ve emīnlikden ğayrı gelmedi benden.

Merā bih ger zenem naqd-i ḥazāyin: Baña eyüdü, ya‘nī ehvendir eger ḥazīneler naqdini uram.

Ki bāşem der-firāş-ı ḥāne ḥāyin: Ki ḥāne dōşeginde ḥāyin olam. Ya‘nī ḥānesinde sākīn olduğım kimseniñ ḥaremine ḥıyānet eylemekden benim ‘indimde yol kesici olmak daḥı ehvendir.

Cüvānmerd īn sūḥan çün güft bā-şāh: Şarāb-dār bu sözi çünki pādīşāha didi.

Zenān-ı Mışrrā kerdend āgāh: Zenān-ı Mışrı āgāh itdiler.

Ki pīş-i şāh yek-ser cem‘ geştend: Ki pādīşāhıñ öñine bir uğurdan cem‘ oldılar.

Heme pervāne-i ān şem‘ geştend: Cümlesi ol şem‘e pervāne oldılar.

Çü rū kerdend der-bezm-i şeh ān cem‘: Çünki şāh meclisine ol cem‘ yüz itdiler. Ya‘nī ol ‘avratlar çünki meclis-i şāha teveccüh itdiler. Hāşılı çünki ol meclise ḥāzır oldılar.

سمع زبān آتشین بگشاد چون شمع Zebān-ı āteşin büg'şād çün şem': Pādişāh, āteşli dilini açdı yanar mūm gibi. Ya'nī anlara hīṭāb idüp buyurdı.

دیدند کزان شمع حریم جان چه دیدند K'ez-ān şem'-i ḥarīm-i cān çi dīdend: Ki ol cān ḥarīmi şem'inden ne gördiler?

کشیدند که بر وی تیغ بدنāمی کشیدند Ki ber-vey tīg-i bed-nāmī keşīdend: Ki anıñ üzerine rüsvāylik kılıcını çekdiler. Ya'nī andan ne ḳabāḥat gördiñiz ki anı rüsvāy eylediñiz?

بودید زیرویش در بهار و باغ بودید Zi-rüyeş der-bahār u bāğ būdīd: Anıñ yüzinden bahār ve bāğda idiñiz.

چرا ره سوی زندانش نمودید Çirā reh sūy-ı zindāneş nümūdīd: Niçün anıñ yolını zindān cānibine gösterdiñiz?

گل بیتی کازار باشد بر تنش گل Bütī k'azār bāşed ber-teneş gül: Bir maḥbūb ki teni üzerinde gül āzār ola. Ya'nī nāzik ve laṭīf cesedi gülden rāḥatsız ola.

کی از دانا سزد بر گردنش غل Ki ez-dānā sezed ber-gerdeneş gül: Ne vāḳit dānādan yarar anın gerdeni üzre buḳaḡu. Ya'nī 'ālim ve āḳil ancılayın nāzenīniñ gerdeninde buḳaḡu olmasına rāzı olmaz.

گلی کش نیست تاب باد شبگیر Güli k'eş nīst tāb-ı bād-ı şeb-gīr: Bir gül ki gice içinde esen yile ṭāḳati yokdur.

بپایش چون نهـد جز آب زنجیر Be-pāyeş çün nihed cüz āb zencīr: Dānā anıñ ayaḡına şudan ḡayrı zencīr nice ḳor. Ya'nī 'āḳıl olan kimse ancılayın maḥbūbuñ ayaḡları zencīrde olmasına rāzı olmaz, meger ki ayaḡları aḳar şu içinde ola. Ma'hāzā ol daḡı bir şafādır, egerçi zencīr şeklin gösterir. Nitekim topuḳ berāberi aḳar şu içinde bir kimesne ayaḡlarını vāz' eyledikde ol ayaḡlar üzerinde aḳan şu zencīr şeklini gösterir.

زنāن گفتند کای شاه جوانبخت Zenān güftend k'ey şāh-ı cüvānbaḥt: 'Avratlar didiler ki: Ey baḥtī genc (S 135b) pādişāh!

بتو فرخنده باد این تاج با تخت Be-tü ferḡunde bād īn tāc bā-taḥt: Saña mübārek olsun bu tāc taḥt ile. Ba'zı nüshāda هم تاج و هم تخت Be-tü ferḡunde fer hem tāc u hem taḥt vāḳi' olmuşdur. Ya'nī saña ḳutlu olsun hem tāc hem taḥt. Ya'nī ziyāde ḳutlu ve mübārek olsun dimekdir.

ز یوسف ما بجز پاکى ندیدیم Zi-Yūsuf mā be-cüz pākī ne-dīdīm: Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan biz pāklikden ḡayrı görmedik.

Be-cüz ‘izz ü şerefnākī ne-dīdīm: ‘Azīzlik ve şereflülükden ğayrı görmedik. Ya‘nī andan eyülükden ve nezāhetden ğayrı bir yaramaz nesne hiss eylemedik.

Ne-bāşed der-şadef gevher çünān pāk: Şadefde gevher ancılayın pāk olmaz.

Ki būd ez-tōhmet ān cān-ı cihān pāk: Ki tōhmetden ol cihānīñ cānı pāk idi.

Zelīhā bū[d] nīz āncā nişeste: Zelīhā dahı ol maķāmda oturmuş idi. Zebān ez-kizb ü cān ez-keyd reste: Dilini yalandan ve cānını hīleden kırtarmış idi.

Zi-destānhā-yı pinhān zīr-i perde: Gizlü hīlelerden perde altında idi.

Riyāzethā-yı ‘aşķeş pāk kerde: ‘Aşķıñ riyāzetleri anı mekr ve hīleden pāk ve tāhir itmiş idi.

Velī bā-şad hezārān derd ü ğam bīş: Velīkin niçe yüz bing ziyāde derd ve ğam ile.

Ki tā ūrā çi āyed ez-ķazā pīş: Ki ‘acabā aña ķazādan ne gelür öñine. Ya‘nī yüz bingden ziyāde derd ve ğam ķeker idi ki ‘acabā pādīşāhdan ne ğüne mu‘āhaze olunur ma‘hāzā.

Ġam-ı cānān be-cān-ı hōd nihāde: Cānānıñ ğamını kendü cānına ķomuş idi.

Dü rūd ez-dīde-i pūr-hūn ğüşāde: Ķan ile tolu gözinden iki ırmaķ açmış idi.

Fürūĝ-ı rāstī ez-cān ‘alem zed: Toĝrılıķ ziyāsı cānından ‘alem urdı.

Çü şubh-ı rāstīn ez-şıdķ dem zed: Fecr-i şādık gibi gerķekden nefes urdı.

Be-cürm-i hīş kerd iķrār-ı muṭlaķ: Kendü ķabāḫatini iķrār eyledi.

Ber-āmed z’ān şadā-yı ḫaşḫase’l-ḫaķ: Ol Zelīhādan ḫaşḫase’l-ḫaķ şadāsı geldi. Ya‘nī didi ki: Ḥaķ zāhir oldı.

بیگفتا نیست یوسف را گناهی Bi-güftā nīst Yūsufṛā günāhī: Zelīḥā cevābda didi: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām iḥūn bir günāh yokdur.

منم در عشق او گم کرده راهی Menem der-‘aşḳ-ı ū güm-kerde rāhī: Benim anıñ ‘aşḳında yolu nā-bedīd eylemiş.

نخست او را بوصل خویش خواندم Nūḥust ūrā be-vaşl-ı ḥ’īş ḥ’āndem: Evvel anı kendü vaşlıma okudum. Ya’nī nefsimde da’vet eyledim.

چو کام من نداد از پیش راندم Çü kām-ı men ne-dād ez-pīş rāndem: Çünkü benim maḳşūdımı virmedi öñümden sürdüm. Ya’nī yanımdan giderdim.

بزدان از ستمهای من افتاد Be-zindān ez-sitemhā-yı men ūftād: Zindāna benim sitemlerimden düşdi.

درآن غمها زمن غمهای افتاد Der-ān [ḡamhā zi-]ḡamhā-yı men ūftād: Ol ḡamlara benim ḡamlarımdan düşdi.

غم من چون گذشت از حد و غایت Ġam-ı men çün güzeşt ez-ḥadd ü ḡāyet: Benim ḡamım çünkü ḥadd ü ḡāyetden geçdi.

بحالش کرد حال من سرایت Be-ḥāleş kerd ḥāl-i men sirāyet: Benim ḥālim anıñ ḥāline sirāyet eyledi. Ya’nī ol beni ḡamnāk eyledigiçün kendü de elemnāk oldu.

جفایی گر رسید او را زجافی Cefāyī ger resīd ūrā zi-cāfī: Eger cefā idiciden aña bir cefā irişdiyse.

کنون واجب بود او را تلافی Künün vācib būved ūrā telāfī: Şimdi aña tedārik vācib olur. Ya’nī bilā-sebeb benden aña cefā ve ezālar irişdiyse (S 136a) şimdi telāfī-i mā-fāt ve ḥayr ile mūkāfāt baña vācib olur.

هر احسان کآید از شاه جهاندار Her iḥsān k’āyed ez-şāh-ı cihān-dār: Pādişāh-ı cihān-dār ve nikū-kārdan her ne iḥsān ki gele.

بصد چندان بود یوسف سزاوار Be-şad çendān būved Yūsuf sezāvār: Niçe yüz ol ḳadere Yūsuf ‘aleyhi’s-selām lāyıklu olur.

چو شاه این نکته سنجیده بشنید Çü şāh īn nūkte-i sencīde biş’nīd: Çünkü pādişāh bu tartılmış daḳīḳ sözleri ki işitdi.

چو گل بشکفت و چون غنچه بخندید Çü gül büş’küft ü çün ḡonce bi-ḥandīd: Gül gibi açıldı ve ḡonce gibi güldi.

اشارت کرد کز زندانش آرند İşāret kerd k’ez-zindāneş ārend: İşāret itdi ki zindāndan anı getüreler.

درآن خرم سرا بستانش آرند Der-ān ḥurremsērā bostāneš ārend: Ol ḥūb ārāste olan bostānsērāya anı getüreler.

ز باغ لطف گلبرگیست خندان Zi-bāğ-ı luṭf-ı gülbergīst ḥandān: Bāğ-ı luṭfdan bir gülegen gül yaprağıdır.

گل خندان ببستان به که زندان Gül-i ḥandān be-bostān bih ki zindān: Gülegen gül bostānda eyü ki zindānda. Ya‘nī bostānda olması eyüdür zindānda olmasından.

بملک جان بود شاه نکوبخت Be-mülk-i cān būved šāh-ı nikū-baḥt: Cān mülkinde eyü baḥtlı pādīšāh olur.

مقام شه نشاید جز سر تخت Maḳām-ı şeh ne-šāyed cüz ser-i taḥt: Pādīšāh maḳāmı taḥt başından gayrı yaramaz.

بیرون آمدن یوسف علیه السلام از زندان Bīrūn āmeden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ez-zindān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zindāndan taşra gelmek و گرامی داشتن پادشاه مرورا Ve girāmī dāšten-i pādīšāh mer ūrā: Ve pādīšāh anı ḥürmetlü ṭutmaḳ. و وفات کردن عزیز مصر Ve vefāt kerdn-i ‘azīz-i Mısr: Ve ‘azīz-i Mısr vefāt itmek. و مبتلا شدن زلیخا به تنهایی Ve mübtelā şüden-i Zelīḥā be-tenhāyī: Ve Zelīḥā yalnızlığa mübtelā olmaḳ beyānındadır.

درین دیر کهن رسمست دیرین Der-īn deyr-i kühen resmīst dīrīn: Bu eski kelīsāda bu eski ḳānūndur. Ya‘nī bu köhne dünyāda ‘ādet-i ḳadīmedir ki.

که بی تلخی نباشد عیش شیرین Ki bī-telḫī ne-bāšed ‘ayş-ı şīrīn: Ki acılıksız tatlu dirlik olmaz. خورد نه ماه طفلی در رحم خون Ḥored nüh māh ṭıflī der-raḥim ḥūn: Toḳuz ay bir çocuk ana raḥminde ḳan yer.

که آید با رخى چون ماه بیرون Ki āyed bā-ruḫ[ī] çün māh bīrūn: Ki ay gibi yañaḳ ile taşra gele. Ya‘nī ol tar ve ḳaranuḳ yerde ḳan içinde bir müddet miḥnet-keşīde olmadıḳca gül ruḥsāra nā’il olamaz ve andan taşra gelüp ḥalāş bulamaz.

بسا سختی که ببند لعل در سنگ Besā saḥtī ki bīned la‘l der-seng: Çok ḳatılık ki görür la‘l taşda.

که خورشید درخشانش دهد رنگ Ki ḥūrşīd-i dıraḥşāneş dihed reng: Ki ıldırıcı güneş aña renk virir. Ya‘nī la‘l didikleri cevher çok müddet şulb-ı sengde şiddet ve miḥnet çekmelüdür ki güneşin te’şīriyle reng-i rummānīyi aḥz idüp beyne’l-enām ḥürmetlü ve kıymetlü ola. La‘l bir ma‘rūf kıymetli taşdır, kırmızı olur. Eydürler ki ma‘denden çıkınca beyāz çıkarmış. Pes bunı tāze ḳanlı cigere yaturup güneşe ḳorlar böyle kızarır. Beyt:

گویند سنگ لعل شود در مقام صبر

آری شود ولیک بخون جگر شود

Güyend seng la‘l şevd der-maḳām-ı şabr

Ārī şevd velīk be-ḥūn-ı ciger şevd⁹⁹⁶

Beyt:

مرا بدور لبث شد یقین که جوهر لعل

بدید میشود از آفتاب عالمتاب

Merā be-devr-i lebet şūd yakīn ki cevher-i la‘l

Bedīd mī-şevd ez-āftāb-ı ‘ālem-tāb⁹⁹⁷

Şeb-i Yūsuf çü büg’zeşt ez-dırāzī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın gicesi çünkü uzunluktan geçti. Ya’nī zindānda muḳadder olan iḳāmet müddeti çünkü tamām oldu.

Ṭulū‘-ı şubḥ kerdeş kār-sāzī: Ḥalāş şabāhının ṭulū‘ı (S 136b) aña kār-sāzlık ve muvāfaḳat itdi.

Çü şūd kūh-ı girān ber-cāneş endūh: Çünkü guşşa anın cānı üzerine ağır tağ oldu.

Ber-āmed āftābeş ez-pes-i kūh: Güneşi tağ ardından ṭulū‘ eyledi. Ḥāşılı şeb-i miḥnet nihāyet bulup şubḥ-ı sa‘ādet ṭulū‘ eyledi.

Pey-i ta‘zīm ü ikrām-ı vey ez-şāh: Aña ta‘zīm ve ikrām için pādişāhdan.

Ḥiṭāb āmed be-nezdīkān-ı dergāh: Dergāhına ḳarīb olanlara ḥiṭāb geldi. Ya’nī pādişāh cümle ḥadem ve ḥaşemine buyurdu.

K’ez-eyvān-ı şeh-i ḥūrşīd-evreng: Ki güneş tahtlı pādişāh eyvānından.

Be-meydānī zi-her cānib dü ferseng: Bir meydānda her cānibden iki fersaḥ. Ya’nī gāyetde vāsī‘ bir meydānda.

Dü rüye tā be-zindān īstādend: İki ḳat tā zindāna varınca ṭurdılar.

Taḥammülhā-yı ḥodrā ‘arza dādend: Kendü taḥammüllerini ‘arza virdiler. Ya’nī taḥammül eyledikleri zīb ü zīneti iẓhār eylediler.

Çi ez-zerrīn-kemer ser-keş gulāmān: Ziyāde ile ‘ālī-cenāb altun kemerlü gulāmlardan.

⁹⁹⁶ Derler ki taş, sabır makamına geldi mi lal olur, evet olur ama ciğer kanıyla olur.

⁹⁹⁷ Senin dudağın döneminde lal madenin dünyayı aydınlatan güneş ışığıyla meydana geldiğini iyice anladım.

همه در خلعت زرکش خرامان Heme der-ḥil‘at-i zer-keş ḥirāmān: Cümlesi altun işlemeli ḥil‘atd[e] şalınıcı.

چه از چاپک سواران سپاهی Çi ez-çāpūk süvārān-ı sipāhī: Çok çāpūk atlu ‘askerlerden.

بتازی مرکبان با هم مباحی Be-tāzī merkebān bā-hem mübāhī: ‘Arab atlarına biniciler birbiriyle fahr idiciler.

چه از خورشید پیکر خوش نوایان Çi ez-ḥūrşīd-peyker ḥoş-nevāyān: Güneş çehrelü ḥoş nağmelülerden çok kimesne.

بعبرائی و سریانی سریان Be-İbrānī vü Süryānī-serāyān: İbrānī ve Süryānī dilince ırlayıcılar.

سران مصر بیرون از شماره Serān-ı Mısr bīrūn ez-şumāre: Hısābdan ḥāric Mısrıñ uluları.

نثار آورد درآن از هر کنار Nişār āverd der-ān ez-her kenāre: Anda saçı getürücü her kenāreden.

تهی دستان بامید نثاری Tehī-destān be-ümmīd-i nişārī: Saçı ümmīdiyle eli boş fakīrlar.

گشاده هر طرف جیب و کناری Güşāde her taraf ceyb ü kinārī: Her cānibden yaqasını ve kucağını, ya‘nī etegini açmış. Hāşılı eyvān-ı şāhdan bāb-ı zindāna varınca envā‘-ı zīnet ile meydānı āreste eylediler. Zerrīn kemerlü zer-keş ḥil‘atlü ḥirāmān gulāmlar, çāpūk süvār ‘Arab atlu mübāhī dil-āverler, güneş şüretlü ḥüb şadālu muğannīler ve cemī‘ esḥiyā ve gedālar cem‘iyyetiyle ol cālārı pīrāste eylediler.

چو یوسف شد سوی خسرو روانه Çü Yūsuf şūd sūy-ı ḥusrev revāne: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām pādīşāh cānibine yürüyici oldu.

بخلعتهای خاص و خسروانه Be-ḥil‘athā-yı ḥāş u ḥusrevāne: Pādīşāhāne ve ḥāş ḥil‘atleriyle.

فراز مرکبی از پای تا فرق Firāz-ı merkebī ez-pāy tā farq: Atıñ üzerinde ayağından başına dek.

چو گوی گشتند در زر و گهر غرق Çü gūy geştend der-zerr ü güher ğarq: Top gibi altun ve gevhere ğarq olmuş idi. Ya‘nī eger atı ve eger kendüsi mine’l-ḳarn ile’l-ḳadem envā‘-ı zīnetle müzeyyen idiler.

بهر جا طبلهای مشک و عنبر Be-her cā ṭablehā-yı müşk ü ‘anber: Her mevzi‘de müşk ve ‘anber ṭablaları var idi.

بهر سو بدرهای در و گوهر Be-her sū bedrehā-yı dürr ü gevher: Her cānibde incü ve güher bedreleri var idi. *Bedre* on biñ dirhem veyā on iki biñ dirheme dirler. Ya‘nī bī-nihāye müşk ü ‘anberi ve dürr ü gevheri.

فشانددند Be-rāh-ı merkeb-i ū mī-feşāndend: Anıñ atı yolına saçdılar. Ya‘nī anıñ ḥalāṣı tebrīkine atınıñ ayağına müşk ü ‘anber ve dūr ü gevher nişār (S 137a) eylediler.

گدا را از گدایی می رهانددند Gedārā ez-gedāyī mī-rehāndend: Faķīrlıken kurtardılar.

چو آمد بارگاه شه بدیدار Çü āmed bārgāh-ı şeh be-dīdār: Çünki pādīşāh bārgāhı dīdāra geldi. Ya‘nī zāhir olup göründi.

فروود آمد ز رخشی تیز رفتار Fūrūd āmed zi-raḥşī tīz-reftār: Aşağı geldi keskün yürüşlü atdan. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām pādīşāha ta‘zīmen dābbesinden nüzül eyledi.

خز و اطلس بیای انداختندش Haz u atlās be-pāy endāhtendeş: Haz ve atlās anıñ ayağına atdılar. Hazz deñiz koyunıdır ki yūñinden fāḥir libāslar eylerler. Ol libāslara daḥı ḥazz dirler. Ya‘nī anıñ ayağı altına ḥarīr ve fāḥir libāslar döşediler.

بیای انداز سر افراختندش Be-pāy-endāz ser efrāhtendeş: Ayağı altına çekilen pīş-keş ile başını yüceltdiler. Ya‘nī anı refī‘u’l-ḳadr eylediler. Pāy-endāz pādīşāh ayağına çekilen pīş-keşe dirler.

ببالای خز و اگسون همی رفت Be-bālā-yı ḥaz u egsūn hemī-reft: Haz ve atlas üzerinde gider idi.

بر اطلس چون مه گردون همی رفت Ber-atlas çün meh-i gerdūn hemī-reft: Gerdūnuñ ayı gibi felek atlası üzerinde gider idi. Nitekim felek-i Qamerde, Qamerden gayrı yıldız olmadığından sāde atlas gibidir.

ز قرب مقدمش چون شه خبر یافت Zi-ḳurb-ı maḳdemeş çün şeh ḥaber yāft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳudūmı ḳurbından çünki pādīşāh ḥaber buldı.

باستقبال او چون بخت بشتافت Be-istikbāl-i ū çün baḥt biş’tāft: Tālī‘-i meymūnı gibi anı istikbāle ‘acele itdi.

کشیدش در کنار خویشتن تنگ Keşīdeş der-kenār-ı ḥıṭṣten teng: Pādīşāh anı kendü kenārına ṭar çekdi. Ya‘nī kendü ‘indine ḳarīb itdi.

چو سرو گلرخ و شمشاد گلرنگ Çü serv-i gül-ruḥ u şimşād-ı gül-reng: Gül yañaḳlı serv ve gül renkli şimşād gibi.

به پهلوی خودش بر تخت بنشاند Be-pehlū-yı ḥodeş ber-taḥt bin’sānd: Kendü ‘indinde taḥt üzre oturtdı.

به پرسشهای خوش با وی سخن راند Be-pürsişhā-yı ḥoş bā-vey sūḥan rānd: Hoş soruşlar ile anıñla söz sordı. Ya‘nī çok nesne su‘āl eyleyüp mükāleme buyurdı.

Nühust ez-ḥ`āb-ı ḥod pürsīd ü ta`bīr: Evvel kendü rü`yāsından ta`bīr şordı.

Der-āmed la`l-i nūşīneş be-takrīr: Yūsuf `aleyhi`s-selāmın ıatlu leb-i la`li takrīre geldi. Ya`nī rü`yānıñ ta`bīrini tekrāren takrīr eyledi.

Ez-ān pes kerdeş ez-her cā su`ālī: Andan şoñra her yerde aña bir su`āl itdi.

Be-pürsīdeş zi-her kārī vü ḥālī: Aña şordı her bir `amelden ve ḥālden.

Cevāb-ı dil-keş ü maqbūl güfteş: Yūsuf `aleyhi`s-selām aña göñül cezb idici ve maqbūl cevāb didi.

Çünān k`āmed ez-ān güften şüküfteş: Ancılayın ki ol dimekte pādīşāha açılmağ geldi. Ya`nī anıñ laṭīf cevāblarından pādīşāhın göñli güşāde ve yūzi ḥandān oldı.

Der-āḥir güft īn ḥ`ābī ki dīdem: Āḥirde didi ki: Bu düşi ki gördüm.

Zi-tü ta`bīr-i ān rüşen şenīdem: Senden anıñ ta`bīrini āşikāre işitdim.

Çi sān tedbīr-i ān kerdēn tüvānem: Ne üslūbla anıñ tedbīrini itmege kādīr olam?

Gām-ı ḥalḫ-ı cihān ḥorden tüvānem: Cihān ḥalḫınıñ gāmını yemege kādīr olam. Ya`nī ne tedbīr idem ki eyyām-ı kaḥṭda ḥalḫ rāḥat üzre olalar.

Bi-güftā bāyed eyyām-ı ferāḥī: Yūsuf `aleyhi`s-selām didi: Gerek vūs`at günlerinde.

Ki ebr ü nem neyüfted der-terāḥī: (S 137b) Ki bulut ve çise te`ḥīre düşmeye. Ya`nī bulut ve yağmur kesilmezden evvel ve eyyām-ı kaḥṭ gelmezden evvel ehem ve elzem budur ki.

Münādī kerdēn ender-her diyārī: Her bir diyārda nidā eylemek.

Ki neb`ved ḥalḫrā cüz kişt kārī: Ki ḥalḫıñ olmaya ekinden ğayrı bir `ameli. Ya`nī zemīn-i Mısrda vāḳi` olan `imāretlerde münādīler nidā eyleyüp tenbīh ve te`kīd olsun ki ḥalḫ kār u kesblerini zirā`ate ḥaşr eylesünler.

Be-nāḥun seng-i ḥārārā ḥırāşend: Tırnağla kara taşı kazıyalar.

دانه پاشند ز چهره خوی فشانان دانه پاشند: Zi-çihre hoy-feşānān dāne pāšend: Çehresinden der saçıcılar dāne saçalar. Ya'nī derler döküp emr-i zirā'ate ihtimām ideler.

چو از دانه شود آگنده خوشه Çü ez-dāne şevēd āgende hūşe: Çünkü sümbül dāneden tolu ola.

نهندش همچونان از بهر توشه Nihendeş hemçünān ez-behr-i tūşe: Anı koyalar ancılayın azıktan ötüri. Ya'nī dāneyi sümbül içinde terk ideler tā ki zāyi' olmaya.

سنانها خوشه را زان رسته از تن Sinānhā hūşerā z'ān rüste ez-ten: Sümbülün mızrakları, ya'nī kılçıkları andan ötüri sümbülün gövdesinden bitmiştir.

که باشد بررخ خصمان سنان زن Ki bāşed ber-ruḥ-ı ḥaşmān sinān-zen: Ki düşmānlarınıñ yüzi üzerine mızrak urucı ola. Ya'nī ol kılçıklar galleyi mehlekātdan hıfz içündür.

چو گیرد خوشه در خانه درنگی Çü gired hūşe der-hāne direngī: Çünkü sümbül hānede eğlenmek tutar.

بیاید روزگار قحط و تنگی Biyāyed rüzgār-ı қаht u tengī: Kıtılık ve tarlık zamānı gelür.

برد هر کس برای عیش تیره Büred her kes berāy-ı 'ayş-ı tīre: Herkes iletür bulanık dirliği ecliyçün.

بقدر حاجت خود زان ذخیره Be-қadr-i ḥācet-i ḥod z'ān zaḥīre: Kendü ḥāceti miqdārı andan zaḥīre. Ya'nī sümbül içinde dāne maḥfūz olmak gerekdir ki eyyām-ı қаhtda her kes ihtiyācı miqdārı andan zaḥīre ref' idüp ihtiyāclarını def' ideler.

ولی هر کار را باید کفیلی Velī her kārā bāyed kefīlī: Velīkin her işe bir kefīl gerek.

که از دانش بود با وی دلیلی Ki ez-dāniş büved bā-vey delīlī: Ancılayın kefīl ki 'ilm-den anıñla bir delīl ola. Ya'nī ol kefīl 'ālim ve 'ākil ola.

بدانش غایت آن کار داند Be-dāniş gāyet-i ān kār dāned: 'İlmle ol kārıñ gāyetini bile.

چو داند کار را کردن تواند Çü dāned kārā kerdēn tüvāned: Çünkü işi bile eylemege kadir olur. Ya'nī çünkü umūruñ 'aķıbeti neye mūncer olacağını bilür, tedbīr ile 'uhdesinden çıkabilür.

ز هر چیزی که در عالم توان یافت Zi-[her] çizī ki der-'ālem tüvān yāft: Her bir nesneden ki 'ālemde bulmak mümkün olur.

چو من دانا کفیلی کم توان یافت Çü men dānā kefīlī kem tüvān yāft: Benim gibi bir dānā kefīl az bulmak olur. Ya'nī eyyām-ı қаhtda ḥalq müreffehü'l-ḥāl olmağıçün elān zaḥīre cem' ü tertīb eylemegin tarīķını ancak ben bilürüm.

بمن تفویض کن تدبیر این کار Be-men tefvīz kūn tedbīr-i īn kār: Baña tefvīz eyle bu işiñ tedbīrini.

که ناید دیگری چون من بدیدار Ki n'āyed dīgerī çün men be-dīdār: Ki benim gibi bir gayr zuhūra gelmez. Ya'nī tedbīri ben bildügüm gibi bir gayrısı bilmez. Zīrā Yūsuf 'aleyhi's-selām mü'eyyedün min-'indi'llāhdır. Anıñ her qavli ve fi'li mu'cizeye mebnīdir, āher kimse anıñ gibi olamaz, meger ki peygamber ola.

چو شاه از وی بدید این کار سازی Çü şāh ez-vey bi-dīd īn kār-sāzī: Çünkü pādīšāh (S 138a) andan bu kārī-sāzlığı ve intizām-ı ahvālī gördi.

بملك مصر دادش سرفرازی Be-mülk-i Mısr dādeş ser-firāzī: Mülk-i Mısrda aña baş yücelik viridi ve anı 'azīz-i Mısr eyledi.

سپه را بنده فرمان او کرد Sipehrā bende-i fermān-ı ū kerd: 'Askeri anıñ buyurığına bende itdi.

زمین را عرصه میدان او کرد Zemīnrā 'arşa-i meydān-ı ū kerd: Yeri anıñ meydānınıñ ortası itdi.

بجای خود بتخت زر نشاندش Be-cāy-ı ħod be-taht-ı zer nişāndeş: Kendü yerinde altun tahtda anı dikdi, ya'nī oturtıdı.

بصد عزت عزیز مصر خواندش Be-şad 'izzet 'azīz-i Mısr ħ'āndeş: Aña yüz 'izzet ile 'azīz-i Mısr okudı.

چو پا بالای تخت زر نهادی Çü pā bālā-yı taht-ı zer nihādī: Çünkü ayağını altun taht üzre qodı.

جهانی زیر تختش سر نهادی Cihānī zīr-i tahteş ser nihādī: Bir cihān, ya'nī bir iqlīm ħalkı tahtı altında baş qodı. Ya'nī cümle enām emrine rām oldılar.

چو رفتی بر سر میدان ز ایوان Çü reftī ber-ser-i meydān zi-eyvān: Çünkü eyvāndan meydānıñ başı üzerine gider idi.

رسیدی بانگ چاووشان بکیوان Resīdī bāng-ı çāvūşān be-Keyvān: Çāvūşlarıñ āvāzı felek-i Zühale irişirdi.

بهر جانب که طوف اندیش بودی Be-her cānib ki tavf-endīş būdī: Her cānibe ki tavaf fikirli olurdu ve her ne tarafa ki gitmek qaşdını eylerdi.

جنیبت کش هزارش بیش بودی Cenībet-keş hezāreş bīş būdī: Yedek çekici binek dahı ziyāde olur idi. *Cenībet* cīmiñ fethi ve nūnuñ kesri ve meddiyle ve bānıñ fethi ve āħirde tā ile yedek ma'nāsına.

بهر کشور که بگذشتی سواره Be-her kişver ki büg'zeştī süvāre: Her iqlīme ki atlu mürūr eylerdi.

برون بودی سپاهش از شماره Birün būdī sipāheş ez-şumāre: 'Askeri ħisābdan taşra idi.

چو یوسف را خدا داد این بلندی Çü Yūsufṛā Ḥudā dād īn bülendī: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām[a] Ḥudā-yı müte‘āl bu yüceliği virdi.

بقدر این بلندی ارجمندی Be-ḳadr-i īn bülendī ercmendī: Bu yücelik ḳadrince ‘azīzlik virdi.

عزیز مصر را دولت زیون گشت ‘Azīz-i Mıṣrā devlet zebūn gešt: ‘Azīz-i Mıṣrıñ devleti zebūn oldı.

لوای حشمت او سرنگون گشت Livā-yı ḥaṣmet-i ū ser-nigūn gešt: Anıñ ‘azamet sancağı ser-nigūn oldı.

دلش طاقت نیلورد این خلل را Dileş ṭāḳat neyāverd īn ḥalelrā: Göñli bu ḥalele ṭāḳat getürmedi.

بزودی شد هدف تیر اجل را Be-zūdī şüd hedef tīr-i ecelrā: Tīzlik ile ecel oḳına nişān oldı ve āḫirete rıḫlet itdi.

زلیخا روی در دیوار غم کرد Zelīḫā rüy der-dīvār-ı ḡam kerd: Zelīḫā yüzini ḡam dīvārına itdi.

ز بار هجر یوسف پشت خم کرد Zi-bār-ı hicr-i Yūsuf püşt ḥam kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ müfāraḳatı yükinden arḳasını egri itdi.

نه از جاه عزیزش خانه آباد Ne ez-cāḥ-ı ‘azīzeş ḥāne ābād: Ne zevci olan ‘azīz-i Mıṣrıñ manşıbından ḥānesi ma‘mūr idi.

نه از اندوه یوسف خاطر آزاد Ne ez-endūh-ı Yūsuf ḥāṭır-āzād: Ne Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḡuşşasından ḥāṭırı fāriḡ idi.

فلك کو دیر مهر و زود کینست Felek k’ū dīr-mihr ū zūd-kīnest: Felek ki o giç muḥabbetlü ve tīz ḫıḳdludur.

درین محنت سرا کار وی اینست Der-īn miḥnetserā kār-ı vey īnest: Bu miḥnet evinde anıñ kārı budur. Ya‘nī şemere-i muḥabbeti vü meserreti giç irişdürüp aḫz-i intikāmı ‘ale’l-fevr ider.

یکی را برکشد چون خور بر افلاک Yekīrā ber-keşed çün ḥūr ber-eflāk: Birini çeker güneş gibi eflāk üzerine.

یکی را افکند چون سایه بر خاک Yekīrā efkened çün sāye ber-ḫāk: Birini şalar gölge gibi toprak üzerine.

خوش آن دانا بهر کاری و باری Hoş ān dānā be-her kārī vü bārī: Hoş ol her bir işi güci bilici kimesne.

که از کارش نگیرد اعتباری Ki ez-kāreş ne-gīred i‘tibārī: Ki felegiñ ḳarından bir (S 138b) i‘tibār tutmaya.

نه از اقبال او گردن فرازد Ne ez-iḳbāl-i ū gerdan firāzed: Ne anıñ iḳbālinden boyun yücelde.

Ne ez-idbār-ı ū cāneş güdāzed: Ne anıñ idbārından cānı eriyē. Ya‘nī ne hoşdur ol ‘avākıb-ı umūrı ‘āleme olan kimesne ki dünyānıñ hīç bir hālīne i‘tibār eylemeyüp devlet ü iqbāl aña teveccüh ile mesrūr ve fakr u faķā işābetle maḥzūn olmaya.

Der-şerḥ-i ḥāl-i Zelīḥā ba‘d ez-vefāt-ı ‘azīz-i Mısr: و استیلاى محبت يوسقى عليه السلام ‘Azīz-i Mısrıñ vefātından soñra Zelīḥānıñ ḥālī şerḥindedir. Ve istilā-yı muḥabbet-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ber-vey ve ibtilā-yı vey be-miḥnet-i firāk: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muḥabbetiniñ galebesi Zelīḥā üzerine ve ayruluķ miḥnetine Zelīḥānıñ mübtelā olması beyānındadır.

Dilī k’ez-dil-berī nā-şād bāşed: Bir göñül ki bir dil-berden nā-şād ola.

Zi-her şādī vü ğam āzād bāşed: Her şādlık ve ğamdan fāriğ olur.

Ġam-ı dīġer ne-ġired dāmen-i ū: Ġayrı ğam anıñ etegini tutmaz.

Ne-gerded şādiyī pīrāmen-i ū: Şādlik anın çevresine to[la]nmaz.

Eger gereded cihān deryā-yı endūh: Eger cihān ġuşşa deryāsı ola.

Ber-āred mevchā-yı ġuşşa çün kūh: Tağ gibi ġuşşa talgalarını yukarı getüre.

Ez-ān yem dāmen-i ū ter ne-gerded: Ol deryā-yı ġuşşadan anıñ etegi yaş olmaz.

Zi-endūhī ki dāred ber ne-gerded: Bir ġuşşadan ki tutar i‘rāz eylemez. Ya‘nī ḥūzn-i aşlīsiyle maḥzūn olur.

Ve ger çeşn-i tarab sāzed zamāne: Ve eger zamāne şenlik bayramını düze. *Tarab* sürürdan ḥāşıl olan ḥıffete dirler.

Dihed z’ān ‘ayşhā-yı cāvidāne: Ol bayram şenliginden zevķ u şafā-yı ebedī vire. Ya‘nī ol ‘āşık-ı nā-şāda envā‘-ı şafālar irişe.

Fürū pīçed ez-ān çeşn-i tarab rūy: Ol çeşn-i tarabdan ve ol zevķ u şafādan yüzini bükür.

Ne-gerded kem ğam-ı ū yek ser-i mūy: Anıñ ğamı bir tūy başı kadar nokşān olmaz.

Zelīḥā būd murġī miḥnet-āheng: Zelīḥā miḥnet kaşdlu bir murġ idi.

جهان چون خانه مرغان برو تنگ Cihān çün hāne-i murgān ber-ū teng: Cihān kuşlar hānesi gibi anıñ üzerine tar idi. Ya‘nī her bār dūnyā anıñ başına tar idi.

درآن روزی که دولت یار بودش Der-ān rūzī ki devlet yār būdeş: Ol günde ki devlet Zelīhāya yār idi.

حريم خانه چون گلزار بودش Ḥarīm-i hāne çün gülzār būdeş: Hānesiniñ içerüsi gülistān gibi müzeyyen idi.

عزیزش بود بر سر سایه گستر ‘Azīzeş būd ber-ser sāye-güster: ‘Azīz anıñ başı üzre gölge dōşeyici idi.

نهالی بود رعنا سایه پرور Nihālī būd ra‘nā sāye-perver: Gölgede beslenmiş bir güzel fidān idi.

همه اسباب عشرت جمع میداشت Heme esbāb-ı ‘işret cem‘ mī-dāşt: Dükeli şafā sebeblerini bağlamış tutar idi.

رخی افروخته چون شمع میداشت Ruḥī efrūḥte çün şem‘ mī-dāşt: Yanar mūm gibi yalıñlanmış bir ruḥ tutar idi.

غم یوسف ز جان او نمیرفت Ğam-ı Yūsuf zi-cān-ı ū nemī-reft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ğamı anıñ cānından gitmez idi.

حدیثش از زبان او نمیرفت Ḥadīşeş ez-zebān-ı ū nemī-reft: Anıñ kelāmı Zelīhāniñ dilinden gitmez idi.

درآن وقتی که رفت از سر عزیزش Der-ān vaḳtī ki reft ez-ser ‘azīzeş: Ol bir vaḳitde ki ‘azīz anıñ başından gitdi.

نماد اسباب عیش از هیچ چیزش Ne-mānd esbāb-ı ‘ayş ez-hīç çīzeş: (S 139a) Hīç nesneden dirlik sebebleri ḳalmadı. Ya‘nī devlet yüz döndürüp emvāl u eşḳālden bir nesnesi ḳalmadı.

خیال روی یوسف یار او بود Ḥayāl-i rūy-ı Yūsuf yār-ı ū būd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüziniñ hayālī anıñ yāri idi.

انیس خاطر افکار او بود Enīs-i ḥāṭır-ı efkār-ı ū būd: Anıñ mecrūḥ ḥāṭırınıñ enīsī idi.

بیادش روی در ویرانه کردی Be-yādeş rūy der-vīrāne kerdī: Anıñ yādıyla yüzini vīrāneye eylerdi. Ya‘nī ıssız, ḥālī yerlere gider idi.

وطن در کنج محنت خانه کردی Vatan der-kūnc-i miḥnethāne kerdī: Miḥnet evi köşesinde vaṭan eylerdi.

نه میخورد از فراق او نه میخفت Nemī-ḥord ez-firāḳ-ı ū nemī-ḥuft: Anıñ firāḳından ne ṭa‘ām yir idi ve ne uyur idi.

میگفت ز دیده خون همی بارید و Zi-dīde ḥūn hemī-bārīd ü mī-güft: Gözinden kan yağdurur idi ve dir idi.

خوش آن کز بخت برخوردار بودم Hoş ān k'ez-baht ber-ḥordār būdem: Ziyāde hoş idi ol vakit ki bahtımdan berḥodār ve mütemetti' idim.

درون یکسرا با یار بودم Derūn-ı yek serā bā-yār būdem: Yār ile bir ev içinde idim.

ولی بی یار از حرمان دیدار Velī bī-yār ez-ḥirmān dīdār: Velīkin cānānīñ dīdār ḥarmānından yārsız ve vāsıtasız yāḥud bār icāzet ma'nāsına bā-yı muvaḥḥade ile olduğu taḳdırce. Ya'nī kimseniñ iznine ve icāzetine tevaḳḳuf eylemeksizin.

جمالش دیدمی هر روز صد بار Cemāleş dīdemī her rūz şad bār: Her gün yüz kerre cemālini görür idim.

از آن دولت که بختم ساخت محروم Ez-ān devlet ki bahtem sāht maḥrūm: Ol devletden ki bahtım maḥrūm eyledi.

بزندان کردمش مظلوم و مرحوم Be-zindān kerdemeş maḥlūm u merḥūm: Anı zindāne itdim maḥlūm ve merḥūm. Ya'nī zulm olunmuş ve merḥametle lāyık olduğu hālde.

بشب پنهان بزندان بردمی راه Be-şeb pinhān be-zindān bürdemī rāh: Gice gizlū zindāna yol iletürdüm.

تماشا کردمی آن روی چون ماه Temāşā kerdemī ān rūy-ı çün māh: Ol ay gibi yüzi seyr eylerdim.

بروزم ژنگ غم از دل زدودی Be-rūzem jeng-i ḡam ez-dil zidūdī: Gündüzde ḡam pāsını göñlümünden açardı.

در و دیوار آن منزل که بودی Der ü dīvār-ı ān menzil ki būdī: Ol menziliñ ḳapusu ve dīvārı ki Yūsuf 'aleyhi's-selām anda idi. Ya'nī gice zindāna varup cemālini temāşā eyler idim ve gündüz bām-ı ḳaşrdan zindānīñ der ü dīvārını temāşā eylerdim. Ne güzel günler belki düğünler idi.

منم امروز ازینها دور مانده Menem imrūz ez-īnhā dūr mānde: Benim bugün bunlardan ırāḳ ḳalmış.

بدل رنجه بتن رنجور مانده Be-dil rence be-ten rencūr mānde: Göñül ile emeklū ve zahmetlū ten ile ḥasta ḳalmış. Ya'nī anıñ 'aşḳından göñlüm ḡamnāk ve vücūdum elemnākdır.

ندارم زو بجز در دل خیالی Ne-dārem z'ū be-cüz der-dil ḥayālī: Göñlümde anıñ ḡayrı bir ḥayāl tutmam. Ya'nī anıñ vişālī ārzūsından ḡayrı bir fikrim yokdur.

وزو خالی نیم در هیچ حالی V'ez-ū ḥālī neyem der-hiç hālī: Ve andan ḥālī degilim hiç bir hālde.

Hayāleš ger reved çün zinde mānem: Hayāli eger gide nice diri kalam?

Ki der-ḳālīb hayāl-i ūst cānem: Ki ḳālībda cānım anıñ hayālidir.

Be-ḥod mī-gūft īn ü āh mī-zed: Kendüye dirdi bunı ve āh ururdi.

Zi-āh āteš be-mihr ü māh mī-zed: Āhdan güneşe ve aya āteš ururdi. Ya‘nī envā‘-ı enīn idüp āh āteşini āsmāna iriştirdi.

Çü meddī āh dā‘im dūd-ı āheš: (S 139b) Çünki dā‘im āh çekerdī āhınıñ düttüni yāḥud vāh lafzındaki elifiñ farḳındaki medd-i elif gibi dā‘im anuñ ahınıñ tütüni.

Be-farḳ-ı ser şüdī çetr-i siyāheš: Başı üzerinde bir siyāh çadır olurdi.

Zi-ḥūrşīd-i havādiş hīç gāhī: Güneş havādişinden hīç bir vakit.

Ne-būdī ğayr ez-ān çetreş penāhī: Ol çadırdan ğayrı kendüye bir penāh yogdı. Ya‘nī tāb-ı āftābdan istizlāl veistirāhat içün pirāhenden ğayrı bir me‘vāsı yogıdı.

Ne-būd ān çetr k’eş bālā-yı ser būd: Çadır degil idi ol ki anıñ başı üzerinde idi.

Felekrā ez-ḥadeng-i ü siper būd: Zelīḥānıñ okından felege ḳalkān idi.

Ḥadengeşrā eger māni‘ ne-geştī: Ol dūd-ı dilinden ḥāşıl olan siper eger Zelīḥānıñ ḥadeng-i āhına māni‘ olmayaydı.

Zi-şandūk-ı felek perrān güzeştī: Felek şandūkından ziyāde uçucı olarak geçerdī. Ya‘nī sür‘atle geçüp felegi delik delik eylerdi.

Zi-müjgān dem-be-dem ḥün-āb mī-rīht: Kirpiginden sā‘at-be-sā‘at kanlu şu döker idi.

Me-gū ḥün-āb ḥün-ı nāb mī-rīht: Dime kanlu şu, şāfi kan dökerdi.

Çü būd ez-süz-ı dil sūzān teb-i ü: Çünki anıñ yūregi ḥarāretinden anıñ ısıtması yanıcı idi. Ya‘nī çünki āteş-i ‘aşḳ ḥarāretinden ısıtmalı ādem gibi yanıcı idi.

مژه می ریخت آبی بر لب او Müje mī-rīht ābī ber-leb-i ū: Kirpigi şu dökerdi anıñ tutağı üzerine. Ya'nī yüregindeki harāreti def' içün göz yaşıyla tutaqlarını şulardı.

نمی شست از رخ آن خونابه گویی Nemī-şüst ez-ruḥ ān ḥūn-ābe gūyī: Yañağından ol kanlu suyu yumaz idi. *Gūyī* lafzınıñ ma'nası mısrā'-ı şānīye kayd olunmuşdur.

از آن خونابه بودش سرخ روی Ez-ān ḥūn-ābe būdeş sürḥ-rūyī: Dirsın, ya'nī zann eylersin yüziniñ kızılığı ol kanlu şudan idi. Ya'nī aşı degil 'arız idi.

چو زان خونابه رخ را غازه کردی Çü z'ān ḥūn-ābe ruḥrā gāze kerdī: Çünkü ol kanlu şudan yüzine eñlik eylerdi.

بدل عقد محبت تازه کردی Be-dil 'aḳd-i muḥabbet tāze kerdī: Göñlinde muḥabbet 'aḳdini tāze eylerdi.

بروی کار نوردی دم نقد Be-rūy-ı kār n'āverdī dem-i naḳd: İş yüzine getürmez idi naḳd demini. Ya'nī naḳd-i aḳceden dem urmazdı.

بجز خون جگر کابین آن عقد Be-cüz ḥūn-ı ciger kābin-i ān 'aḳd: Ciger kanınıñ gayrıyla ol 'aḳdın mehrini. Ya'nī Zelīḥā çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selāmın muḥabbetini göñline 'aḳd eylerdi, ol 'aḳde meḥr-i mü'eccel ciger kanından gayrı nesne zuhūra getürmez idi.

گهی کندی بناخن روی گلگون Gehī kendī be-nāḥun rūy-ı gülgün: Ba'zı vaḳit tırnağıyla qazırdı gül renkli yüzini.

چو چشم خود گشادی چشمه خون Çü çeşm-i ḥod güşādī çeşme-i ḥūn: Kendü gözi gibi açardı kan pınarını. Ya'nī çeşm-i ḥūnını gibi bir çeşme-i ḥūn daḥı ruḥsārından açardı. Ya'nī kan dökücü gözleri bir kan puñarı daḥı gözlerinden aḳıdır idi.

ز سرخی هر یکی بودی دواتی Zi-sürḥī her yekī būdī devātī: (S 140a) Kızılıqdan her bir gözi devāt idi.

نوشتی از غمش خط نجاتی Nüviştī ez-ḡameş ḥaṭṭ-ı necātī: Anıñ 'indinden necāt bulmaḳ ḥaṭṭını yazardı. Ya'nī bu ağlamanıñ bu gülmesi vardır diyü delālet iderler idi.

گهی سینه گهی دل می خراشید Gehī sīne gehī dil mī-ḥıraşīd: Gāhī sīnesi ve gāhī yüregini tırmalardı.

ز جان جز نقش جانان می تراشید Zi-cān cüz naḳş-ı cānān mī-terāşīd: Cānından cānānıñ gayrısınıñ naḳşını yüzerdi. Ya'nī mā'adāyı ḥaṭırından iḥrāc eylerdi.

همی زد بر سر زانو کف دست Hemī-zed ber-ser-i zānū kef-i dest: Diziniñ başı üzerine elini ururdi.

سمن را رنگ نیلوفر همی بست Semenrā reng-i nīlūfer hemī-best: Semene nīlūfer rengi bağlardı. Ya'nī semen-nām çiçek gibi beyāz zānūsını laṭmesiyle ve müştesiyle vurup nīlūfer-nām çiçek gibi gömgök eylerdi.

بمهر دوست یعنی در خورم من Be-mihr-i dūst ya'nī der-ḥorem men: Zelīḥā zānūsını nīlūfer gibi gök renkli eylemekden kaşd eyler ki dostuñ muḥabbetine lāyığım ben. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāma 'āşık olmağa lāyık-ı ḥaḳīkim ben.

که او خورشید شد نیلوفر من Ki ū ḥūrşīd şūd nīlūferem men: Ki ol güneş oldu ben nīlūferim. Ya'nī nīlūfer nitekim güneş ile devrān eylerse ben daḥı anıñ muḥabbetiyle devrān eylerim.

چو باشد آفتاب خاوری یار Çü bāşed āftāb-ı ḥāverī yār: Çünki benim yārim maşrık güneşi ola. Merā neb'ved bih ez-nīlūferī kār: Baña nīlūferlikden bih iş olmaz. Ya'nī çünki benim yārim şems-i ḥāver gibi Mısrıñ ulusu oldu, baña daḥı anıñ muḥabbeti riştesiyle beste ve meveddeti 'uḳdesiyle nişeste olmağdan eyü olmaz.

بدل همچون صنوبر کوفتی مشت Be-dil hemçü şanevber küftī müşt: Yüregine çam ağacı gibi yumruk ururdu.

بسان نی شکر خاییدی انگشت Besān-ı ney şeker ḥāyīdī engüş: Şeker kāmışı gibi barmaqlarını çiyner idi.

کفش کز هر نگاری داشتی عار Kefeş k'ez-her nigārī dāştī 'ār: Anın eli ayası ki her bir naḳışdan 'ār tutardı. Ya'nī her ḥınnā ile rengīn eylemez idi.

نگارین گشت از انگشت افکار Nigārīn geşt ez-engüş-i efgār: Naḳışlu oldu mecrūh barmağından. Ya'nī şeker gibi barmaqların çiyneyüp mecrūḥ u ḥūnīn idüp ol ḥūndan eli ayasını rengīn idüp ol kına ile boyar idi, āḥer kına ile boyamağdan 'ār eyler idi.

ز انگشتان خونین خامه کردی Zi-engüşṭān-ı ḥūnīn ḥāme kerdī: Qanlı barmaqlarından kalem eylerdi.

ز کافوری کف خود نامه کردی Zi-kāfūrī kef-i ḥod nāme kerdī: Kāfūr rebbāḥı gibi gāyet ağ elini nāme eylerdi.

درون نامه حرف غم نوشتی Derūn-ı nāme ḥarf-i ḡam nüviştī: Nāme derūnına ḡam ḥarfini yazardı.

برون زین حرف چیزی کم نوشتی Birūn z'īn ḥarf çīzī kem nüviştī: Bu ḥarfdan taşra bir nesne az yazardı. Ya'nī ḥarf-i ḡamdan ḥāric nesne yazmaz idi.

ولی زان نامه هرگز داستانش Velī z'ān nāme hergiz dāstāneş: Velīkin ol nāmeden aşlā anıñ ḥikāyesini.

نخواندی دلبر ننوشته خوانش Ne-h'āndī dil-ber-i nen'vište-h'āneş: Okumaz idi yazılmamış okuyucu dil-ber. Ya'nī anıñ ğuşşa-i 'aşkı ve kışşa-i sūz u gūdāzını 'āşık ve şeydā olmayan kimse fehm eylemez idi.

فراوان سالها کار وی این بود Fīrāvān sālḥā kār-ı vey īn būd: (S 140b) Çok seneler anda kārı bu idi.

ز هجران رنج و تیمار وی این بود Zi-hicrān renc ü tīmār-ı vey īn būd: Ayruluğdan anıñ renc ü tīmārı bu idi. Ya'nī bu ḥāl ile gāh ḥaste olup ve gāh kendüye 'ilāc eylerdi.

جوانی تیره گشت از چرخ پیرش Cūvānī tīre geşt ez-çarḥ-ı pīreş: Anıñ gencligi bulanık oldu koca felekten . Ya'nī devrān-ı eyyām ile ḥālī digergūn oldu.

برنگ شیر شد موی چو قیرش Be-reng-i şīr şūd mūy-ı çü kıreş: Sūd renginde oldu kara şakız gibi tüyi. Ya'nī keşret-i ālām u aḥzāndan siyāh saçları sūd gibi beyāz oldu.

برآمد صبح و شب هنگامه در چید Ber-āmed şubḥ u şeb hengāme der-çīd: Gündüz geldi gice cem'iyetini devşürdi. Ya'nī başının tüyleri aġarup siyāhlığı zā'il oldu.

بمشگستان او کافور بارید Be-müşkistān-ı ū kāfūr bārīd: Anıñ müşkistānına kāfūr yağdı. Ya'nī müşk koġulı siyehfām mūları kāfūr gibi aġardı.

گریزان گشت زاغ از تیر تقدیر Gürizān geşt zāġ ez-tīr-i taqdīr: Karga kaçıcı oldu taqdīr okından.

بجای زاغ شد بوم آشیان گیر Be-cāy-ı zāġ şūd būm āşiyān-gīr: Karga yerinde baykuş yuva tutucu oldu. Ya'nī zāġ renkli mūyı būm renkli oldu.

نباشد یاد پیری را درین باغ Ne-bāşed yād-ı pīrīrā der-īn bāġ: Bu dünyā bāġında bir pīr-i fānīniñ ḥātırından olmaz.

کز ینسان بوم گیرد خانه زاغ K'ez-īn sān būm gīred ḥāne-i zāġ: Ki bu üslūbdan būm zāġıñ ḥānesini tuta. Ya'nī hīç görilüp ve işidilmemiştir ki baykuş karganın ḥānesini vaṭan-ı aşlī idine.

سیاهی را سرشک از دیده می شست Siyāhīrā sirişk ez-dīde mī-şüst: Zelīḥānıñ göziniñ siyāhlığını kanlu göz yaşı gözinden yudı.

ز نرگس زار چشمش یاسمین رست Zi-nergiszār-ı çeşmeş yāsemīn rüst: Göziniñ nergisliginden yāsemīn bitdi. Ya'nī keşret-i bükādan gözleri aġarup a'mā oldu.

بشادی زیر این طاق کج آیین Be-şādī zīr-ı īn tāq-ı kec-āyīn: Bu egri töreli kemer altında şādlık ile.

سیه پوشیدیش چشم جهان بین Siyeh pūşīdiyeş çeşm-i cihān-bīn: Anıñ cihān görücü gözi siyāh örtünmüş idi.

چو ماتم دار گشت از ناامیدی Çü mātem-dār gešt ez-nā-ümīdī: Çunki yas tutucu oldı nā-ümīdlikden.

چرا رفت از سیاهی در سفیدی Çirā reft ez-siyāhī der-sefidī: Niçün gitdi siyāhlıktan beyāzlığa. Ya‘nī ‘ādet-i qadīm budur ki şādlık ve sürür deminde beyāz libās ve yas ve muşibet deminde siyāh libās giyinürler; çeşm-i Zelīhādan bunıñ ‘aksi şadır olup eyyām-ı zevk u şafāda siyeh-püş idi, eyyām-ı muşibetde beyāz-püş oldı. ‘Aceb buña bādī ve bā‘iş ne ola? Nāzım-ı merhūm cevāb virüp buyurur ki.

هندستان مگر بودش نمونه Zi-Hindistān meger būdeş nümüne: Hindistāndan meger aña çāšnī idi.

که باشد کار هندو واژگونه Ki bāşed kār-ı Hindū vājgüne: Ki Hindūnuñ kārı ‘aksine olur. Ya‘nī Zelīhānıñ gözleri bu āyīni meger Hindistāndan aḥz eylemiş idi ki anlarıñ āyīni ‘aksinedir. Eyyām-ı sürürda siyeh-püş olup eyyām-ı muşibetde sepīd-püş olurlardı.

شکن در صفحه نسرينش افتاد Şiken der-şafḥa-i nesrīneş üftād: Zelīhānıñ beyāz gül gibi rüyına büküm vāqı‘ oldı.

بروی تازه چون گل چینش افتاد Be-rüy-ı tāze çün gül çīneş üftād: (S 141a) Gül gibi tāze yüzine çīn vāqı‘ oldı. Ya‘nī şiddetlerden ve kocalıktan yüzi kırışdı.

ز ناز آن چین که افکندی در ابرو Zi-nāz ān çīn ki efkendī der-ebrū: Nāz ve delālden ol bükümü ki kaşı üzre şalardı.

فتادش چون سپر بی ناز بر رو Fütādeş çün siper bī-nāz ber-rū: Ol büküm anuñ yüzi üzerine kalkan gibi nāzsız vāqı‘ olurdu. Ya‘nī kalkanadaki bükümler gibi revnaşsız olurdu.

ندارد کس درین بحر کهن یاد Ne-dāred kes der-īn baḥr-i kühen yād: Bu eski deryāda kimse yādında tutmaz. Ya‘nī görülmemiştir.

که گیرد آب چین بی جنبش باد Ki gīred āb çīn bī-cünbiş-i bād: Ki şu büküm tuta yiliñ hareketi olmaşsızın. Ya‘nī yıl esmedikce deryānıñ temevvücini kimse görmemiştir.

ولی گر باد بودی ورنبودی Velī ger bād būdī v’er ne-būdī: Velīkin eger yıl olaydı ve eger olmayaydı.

رخ چون آب او پر چین نمودی Ruḥ-ı çün āb-ı ū pür-çīn nümūdī: Anıñ şu gibi yüzi pür-çīni görünürdi. Ya‘nī deryālarda şedīd yiller esdikde şuyuñ yüzi büküm büküm olur, yıl sākin olduğda şu daḥı sākin olup bir üslūb üzre qalır. Ammā Zelīhānıñ rüy ve ebrūsında olan büküm her bār zāhir ve nümāyān olur. Cānānı pehlūsında iken envā‘-ı gunc u delāl ibrāz idüp ebrūları üzre çīn-efrāz ider idi. Elān vişāl-i cānāndan me’yūs ve ‘izz ü

ikbâlden müdbir ü menkûs olup envā‘-ı âlām u şedâ’ide taḥammül ḥadd-i imkândan dūr olmağla kemāl-i ıztırâb u ıztırârdan ruḥsârı üzre bükümle ve kırışıklar ‘arız olur idi.

سهی سروش ز بار عشق خم شد Sehî serveş zi-bâr-ı ‘aşk ḥam şüd: Anıñ serv gibi toğrı kâmeti ‘aşk yükünden egri oldu.

سرهش چون حلقه همراه قدم شد Sereş çün ḥalka hem-râz-ı kadem şüd: Başı ḥalka gibi ayağına sırdaş oldu. Ya‘nî bili egriliginden başı varup ayağına irişdi.

نه سر نه پای بود از بخت وارون Ne ser ne pây bûd ez-baḥt-ı vārûn: Şüm ve yaramaz ṭâli‘inden ne baş ve ne ayağı var idi.

ز بزم وصل همچون حلقه بیرون Zi-bezm-i vaşl hemçün ḥalka bîrûn: Cânânıñ vaşlı meclisinden ḥalka gibi taşrada idi.

درین نم دیده خاک از خون مردم Der-în nem-dîde ḥāk ez-ḥûn-ı merdüm: Halkıñ kanından bu nem görmüş ve ıslanmış toprakda.

چو شد سرمایه بینایش گم Çü şüd sermāye-i bînāyiyeş güm: Çünkü anıñ görücilik sermāyesi zāyi‘ oldu. Bu beyt beyt-i şānīye merhūndur.

بپشت خم از آن بودی سرش پیش Be-püşṭ-i ḥam ez-ân būdî sereş pîş: Egri arka ile andan başı öñine oldu. Ya‘nî arkası egri olup başı ayaklarına karîb olduğu anıñçündür.

که جستی گم شده سرمایه خویش Ki cüstî güm şüde sermāye-i ḥîş: Ki kendünün zāyi‘ olmuş sermāye-i nûr-ı başarını taleb ider idi. Beyt:

Şanmañuz kim kocalık bükdi biliñ Zārîniñ

Naḳd-i ‘ömrün itirübdür egilüp anı arar

بسر بردی در آن ویران مه و سال Be-ser бүrdî der-ân vîrân meh ü sāl: Ol vîrānda ay ve yılı başa iletür idi. Ya‘nî niçe seneler ḥānmāndan ayru ‘ömri ḥarābelerde geçer idi.

سرهش زافسر تهی پایش ز خلخال Sereş z’efser tehî pāyeş zi-ḥalḥāl: Başı tâcdan ḥālî ve (S 141b) ayağı ḥalḥaldan. Ya‘nî envā‘-ı zîb ü ārāyîş kendüden zā’il olmuş idi.

تهی از حللهای اطلسس دوش Tehî ez-ḥullehā-yı aṭlaseş dūş: Aṭlas ḥullelerden anıñ omuzı boş idi.

سبک از دانهای گوهرش گوش Sebük ez-dānehā-yı gevhreş gūş: Gevher dānelerinden anuñ kulağı boş idi. Ya‘nî egninden ḥarîr libāslar ve kulağından mücevher küpeler selb olmuş idi.

معطل گردن از طوق مرصع Mu‘aṭṭal gerden ez-ṭavḳ-ı muraşşa‘: Boynı cevāhir ile müzeyyen kılādeden mu‘aṭṭal idi.

معرا عارض از زربفت برقع Mu‘arrā ‘ārīz ez-zer-baft burqa: Yañağı altun ile işlenmiş niķābdan mu‘arrā idi.

بزیر پهلو از خاکش نهالین Be-zīr-i pehlū ez-ḥākeş nihālīn: Kaburgası altında toprakdan nihālīn var idi. *Nihālīn* döşecek nesne ma‘nāsına.

عذار نازکش را خشت بالین ‘Īzār-ı nāz-keşrā ḥışt bālīn: Nāz çekici yañağına yaşdık kerpiç var idi.

بمهر یوسفش از خاک پستر Be-mihr-i Yūsufeş ez-ḥāk pister: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muḥabbetiyle toprakdan döşek.

به از مهد حریر حور گستر Bih ez-mehd-i ḥarīr-i ḥūr-güster: Eyüdür ḥūr döşeyici ḥarīr döşekden.

بیاد او بزیر روی خشتش Be-yād-ı ū be-zīr-i rūy ḥışteş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yādıyla Zelīḥānıñ yūzi altında kerpiç.

مرصع بالشی بود از بهشتش Muraşşa‘ bālīşī būd ez-behiştī: Cevāhir ile müzeyyen bir yaşdık idi cennetden. Ya‘nī anıñ zikriyle toprak kerpiç cennet yaşdığı gibi laṭīf idi.

درین محنت کزان یک شمه گفتم Der-īn miḥnet k’ez-ān yek şemme güftem: Bu miḥnetde ki andan bir şemme didim . Ya‘nī bir cüz’i beyān itdim.

بشرحش گوهر صد دانه سفتم Be-şerḥeş gevher-i şad dāne süftem: Anıñ şerḥiyle yüz dāne gevher deldim.

نرفتی غیر یوسف بر زبانش Ne-reftī ḡayr-ı Yūsuf ber-zebāneş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḡayrısı anıñ dili üzerine gitmez idi.

نبودی غیر او آرام جانش Ne-būdī ḡayr-ı ū ārām-ı cāneş: Anıñ ḡayrı Zelīḥānıñ cānınıñ rāḥatı olmaz idi.

درآن وقتی که گنج سیم و زر داشت Der-ān vaḳtī ki genc-i sīm ū zer dāşt: Ol bir vaḳitde ki altun ve gümüş ḥazīnesi tutar idi.

هزاران حقّه پر در و گهر داشت Hezārān ḥoḳḳa pūr-dürr ū güher dāşt: Niçe bing ḥoḳḳa ṭolu incü ve cevher tutar idi. Ya‘nī ol vaḳit ki ḥazīneler ṭolusı sīm ū zer ve şanduklar ṭolusıdür ū gühere mālīk idi.

ز هر کس قصه یوسف شنیدی Zi-her kes kışşa-i Yūsuf şenīdī: Her kimseden ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kışşasını işidir idi.

بپایش گنج سیم و زر کشیدی Be-pāyeş genc-i sīm ū zer keşīdī: Anıñ ayağına altun ve gümüş ḥazīnesi çeker idi.

دهانش را چو درجی از گهر پر Dehānešrā çü dürcī ez-güher pür: Ol kimseniñ ağzını güherden tölü kutı gibi.

لبالب ساختی از گوهر و در Leb-ā-leb sāhtī ez-gevher ü dūr: Tobtolu eylerdi dürr ü gevherden.

بدین بخشش که بودش کار پیوست Bedīn baḥşiş ki būdeş kār peyvest: Bu baḥşiş ile ki muttaşıl anıñ kārı idi.

شد از سیم و زر و گوهر تهی دست Şüd ez-sīm ü zer ü gevher tehī-dest: Gümüş ve altun ve gevherden eli boş oldu.

به پشمین جامه مسکین گشت خرسند Be-peşmīn cāme miskīn geşt ḥursend: Yüngden olan hırkaya miskīn Zelīhā ḳanā‘at idici oldu.

برآن از لیف خرما شد کمر بند Ber-ān ez-līf-i ḥurmā şüd kemer-bend: Ol hırka-i peşmīn üzerine ḥurmā līfinden bil bağı oldu. Ya‘nī ḥurmā līfinden ḳurşak ḳuşandı.

خبر گویان ز یوسف لب به بستند Ḥaber-gūyān zi-Yūsuf leb bi-bestend: Ḥaber (S 142a) diyiciler Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan tutaḳ baḡladılar.

پس زانوی خاموشی نشستند Pes-i zānū-yı ḥāmūşī nişestend: Ḥāmūşluk dizi ardında oturdılar. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘ulüvv-i şānından ve ḥaşmet ü ‘azametinden ḥaber virmez oldılar.

گذشت آن کز لب هر صاحب هوش Güzeşt ān k’ez-leb-i her şāhib-i ḥūş: Ol geçdi, ya‘nī o devlet eyyāmı geçdi ki her şāhib-i ‘aḳlın tutaḡından .

ز یوسف یافتی قوت از ره گوش Zi-Yūsuf yāftī ḳūt ez-reh-i gūş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan bulurdı ḳulaḳ yolından yiyecek. Ya‘nī gözleri görmez olduḡdan soñra mādām ki māl-dār ve şāhib-i iḳtidār idi, aḥbār-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ḥalkdan işidüp anıñla ḳūt-ı cān ḳuvvet-i beden bulur idi. Vaḳtā ki ḥānmānı tārmar olup iḳbālī idbāra mün‘akis oldu zevi’l-aḥbār, aḥbārdan münḳatı‘ olup iḥsān-ı bī-aḥşa-i dīrīneleri ferāmūş eylediler.

برآن شد تا ز بی قوتی رهد باز Ber-ān şüd tā zi-bī-ḳūtī rehēd bāz: Anıñ üzerine oldu tā ki ḳütsuzluḡdan ḳurtula. Ya‘nī ‘azm eyledi ki nāsdan istiḥbārdan ferāḡat ide. Bāz böyle yerlerde te’kīd ifāde ider ancaḳ.

کند بر راه یوسف خانه ساز Küned ber-rāh-ı Yūsuf ḥāne’ī sāz: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolu üzerinde bir ḥāne düzen eyleye. Ya‘nī ḳaşd eyledi ki anıñ güzārgāhında bir ev binā ide. که چون افتد گذرگاهی براهش Ki çün üfted güzergāhī be-rāheş: Ki çünki bir güzergāh anıñ yolına vāḳi‘ ola. Ya‘nī ol yoldan Yūsuf ‘aleyhi’s-selām eger mürür ide.

پذیرد قوت از آواز سپاهش Pezīred kūt ez-āvāz-ı sipāheş: Yiyecek kabûl ide anıñ ‘askeri sadāsından. Ya‘nī haber-i cānānı gūlgūle-i ḥadem ü ḥaşemden ve tañtana-i dār-ı muḥteşemden alup kūt-ı cān idine.

زهی بیچاره آن از پا افتاده Zihī bī-ḥāre ān ez-pā fütāde: Nāzım-ı merḥūm Zelīḥānıñ ḥāl-i bu‘ūsına taḥassūr ü taḥazzün idüp buyurur ki ḥayf-ā-ḥayf ol bī-ḥāreye ayakdan düşmüş.

زمام اختیار از دست داده Zimām-ı ihtiyār ez-dest dāde: ‘İnān-ı ihtiyārı elinden virmiş.

ز خوان وصل جانان بازمانده Zi-ḥān-ı vaşl-ı cānān bāz mānde: Cānānıñ vaşlı sofrasından gerü kalmış.

نواى عیش او ناساز مانده Nevā-yı ‘ayş-ı ü nā-sāz mānde: Anıñ dirlik nağmesi āhengsiz kalmış.

نباشد قوتی از بوی یارش Ne-bāşed kuvveti ez-būy-ı yāreş: Yāri koğusından kendüye bir kuvvet olmaz.

نیاید قوتی از بیک دیارش Neyāyed kūtī ez-peyk-i diyāreş: Ol yāriñ diyārı peykinden bir yiyecek gelmez.

گهی با باد از وی راز گوید Gehī bā-bād ez-vey rāz gūyed: Ba‘zı ol cānāndan sırrını yile dir idi. Ya‘nī esen yillere sūz-ı derūnını beyān eylerdi.

گه از مرغی نشانش باز جوید Geh ez-murgī nişāneş bāz cūyed: Ba‘zı vakit kuşdan anıñ nişānıñ taleb eylerdi. Ya‘nī nāsdan kaṭ‘-ı ümīd idüp tıyūrdan istiḥbār eylerdi.

چو بیند ره روی بر رهگذاری Çü bīned reh-revī ber-reh-güzārī: Çünki göre bir yolcuyu bir reh-güzārda.

برویش از ره غربت غباری Be-rūyeş ez-reh-i gurbet gubārī: Anıñ yüzinde gurbet yolından bir toz. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ serāy-ı sa‘ādeti tarafından gelür bir kimseye eger Zelīḥā vākıf ve muṭṭalı‘ olsa.

ببوسد پای او کز شهریارست Bi-būsed pāy-ı ü k’ez-şehryārest: Anıñ ayağını būs (S 142b) eylerdi ki yāriñ şehrindendir.

بشوید گرد او کین زان دیارست Bi-şūyed gerd-i ü k’ın z’ān diyārest: Anıñ tozını yur idi ki bu ol diyārdandır.

وگر سلطانی اندر ره سواره Ve ger sultānī ender-reh süvāre: Ve eger bir sultān yolda atlu.

برآید نبودش تاب نظاره Ber-āyed neb’vedeş tāb-ı nezāre: Gel[e] Zelīḥānıñ aña bakmak tāḳati olmaya. Ya‘nī eger Yūsuf ‘aleyhi’s-selām muḳarriblerinden bir şāḥib-i ihtişām kimse ol maḥalden mürür ide Zelīḥānıñ aña nazar eylemege tāḳati olmadığından.

شود خرم بخاک و گرد راهش Şeved ħurrem be-ĥāk ü gerd-i rāheş: Anıñ tozı ve toprağıyla ħurrem olurdı.

نشیند خوش بآواز سپاهش Nişined hoş be-āvāz-ı sipāheş: Anıñ ‘askeriniñ āvāzıyla hoş oturur idi.

آمدن زلیخا بر راه یوسف علیه السلام Āmeden-i Zelīḥā ber-rāh-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ yolınıñ başı üzerine gelmek خانه ساختن Ve ez-ney ḥāne’ī sālhten: Ve neyden bir ḥāne düzmek beyânındadır. تا از آواز سپاه وی خرسندی یابد Tā ez-āvāze-i sipāh-ı vey ħursendī yābed: Tā anıñ ‘askeriniñ āvāzesinden bir ḵanā‘at idicilik bula.

زلیخا را ز تنهایی چو جان کاست Zelīḥārā zi-tenhāyī çü cān kāst: Zeliḥāniñ tenhālîkdan çünki cānı eksildi.

براه یوسف از نی خانه آراست Be-rāh-ı Yūsuf ez-ney ḥāne ārāst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ yolında ḵamışdan ḥāne bezedi. Ya‘nī bir ḥānegeh-i neyīn binā eyledi.

بدو کردند نی بستی حواله Bedū kerdend ney bestī ḥavāle: Ol ḥāneye ney bağlamayı, ya‘nī ney gibi şadā virmeyi ḥavāle eylediler.

چو موسیقار پُر فeryād و ناله Çü mūsīkār pür-feryād u nāle: ‘İlm-i mūsīkī gibi nāle ve feryād ile tolu. Ya‘nī ancılayın ḥāne-i neyīn ki envā‘-ı nağamāt ile tolu idi.

چو کردی از جدایی ناله آغاز Çü kerdī ez-cüdāyī nāle āgāz: Çünki Zelīḥā ayrılıkdan nāleye şürū‘ eyledi.

جدا بر خواستی از هر نی آواز Cüdā ber-ḥ‘āstī ez-her ney āvāz: Her ḵamışdan başka bir āvāz ḵalkardı.⁹⁹⁸

چو از هجر آتش اندر وی گرفتى Çü ez-hicr āteş ender vey giriftī: Çünki müfāraḵatdan Zelīḥāya āteş tutuşur idi.

ز آهش شعله در هر نی گرفتى Zi-āheş şu‘le der-her ney giriftī: Āhından her ḵamışa şu‘le tutuşur idi.

در آن نی بست بود افتاده خسته Der-ān ney-best būd ūftāde ḥaste: Ol ney-best ḥānede, ya‘nī ḵamışla yapılmış ḥānede ḥaste düşmüş idi.

چو صیدی تیرها گردش نشسته Çü şaydī tīrhā girdeş nişeste: Bir av gibi ki oḵlar çevresinde oturmuş idi. Ya‘nī böğürlerine oḵlar şancılmış şayd-ı mecrūḥ gibi idi.

⁹⁹⁸ Nüşhada bu beyit bu آواز از هر نی ناله آغاز şeklinde yazmaktadır; ancak beyit bu haliyle vezne uymadığı için orijinal nüşhadan kontrolü yapılmış ve orijinal nüşhadaki yazım esas alınmıştır. (W 644/ 72, W 646/ 74, W 647/ 78)

ولی از ذوق عشقش چون اثر بود Velī ez-zevk-i ‘aşkeş çün eşer būd: Velīkin zevk-i ‘aşkdan çünki anda eşer var idi.

برو هر تیرگویی نیشکر بود Ber-ū her tīr gūyī neyşeker būd: Anıñ üzerine her ok gūyā şeker kāmışı idi.

بر آخور داشت یوسف دیو زادی Ber-āhūr dāşt Yūsuf dīv-zādī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām āhūrda bir dīv-zād tutar idi. Ya’nī cinden tevellüd eylemiş. Hāşılı cin segirdimli bir atı var idi.

سپهر اندازۀ گردون نهادی Sipih-r-endāze-i gerdūn-nihādī: Felek endāzelū gerdūn ṭabī‘atlu idi. Ya’nī segirtme endāzesinde felek gibi bir hey’et üzre segirdir idi. Gāhī ziyāde ve gāhī noḡşānlık ile tefāvūt üzre degil idi ve daḡı felek gibi her bār segirdir idi, ṭarfetü’l-‘ayn tevakkūf eylemez idi.

تکاور ابلقی چون چرخ فیروز Tekāver ablaqī çün çarḡ-ı firūz: (S 143a) Çarḡ-ı muẓaffer gibi bir yorḡa alaca at idi.

ز شب بستم هزاران وصله بر روز Zi-şeb bestem hezārān vaşle ber-rūz: Giceden bağlamış niçe bing vaşle gündüze. Ya’nī beyāz renkden siyāh renge niçe bing ittīşālī var idi. Hāşılı rengi demür kır idi.

ز نور و ظلمت اندر وی نشانه Zi-nūr u zulmet ender vey nişāne: Nūr ve zulmetden ‘alāmet idi.

برابر چون شب و روز زمانه Berāber çün şeb ü rūz-ı zamāne: Zamāneniñ gice ve gündüzi gibi berāber idi. Ya’nī beyāz tüyleriñ ‘adedi siyāh tüyleriñ ‘adedince idi. Nitekim raḡṭā ḡayvānlar bu gūne olur.

گره بر خوشه چرخ از دم او Girih ber-ḡuşe-i çarḡ ez-düm-i ū: Çarḡıñ salkımı üzre ol atıñ kuyruḡından düḡüm var idi. Ya’nī Süreyyā ‘uḡdesi ol girihden idi. Hāşılı ol atıñ kuyruḡındaki ‘uḡdeniñ ḡüsnine Ūlker kemāl mertebe ḡayrān ve ser-gerdān olduğından ‘uḡdelenmiş idi.

شکن در کاسۀ بدر از سم او Şiken der-kāse-i bedr ez-süm-i ū: Bedriñ kāsesinde şınıklık anıñ ṭırnaḡından idi. Ya’nī ol atıñ ṭırnaḡınıñ kemāl-i ḡüsninden bedrlenmiş aya şikest ‘arız olmuş idi. Hāşılı māh-ı bedr üzre vāqī‘ olan çīn ol atıñ ṭırnaḡınıñ ḡüsnine taḡayyūr ve taḡazzünde idi.

بهر سمش هلالی بسته از زر Be-her şems-i hilālī beste ez-zer: Ol atıñ her ṭırnaḡına altundan bir hilāl baḡlu idi. Ya’nī ṭırnaḡlarına yeñi ay şeklinde altun na‘llar urulmuş idi.

ز سیم اختر رخشان مسمر Zi-sīm-i aḡter-i raḡşān musammer: Ol na‘llar yalıñlanıcı yıldız gibi ḡümüşden mīḡlanmış idi. Hāşılı ol atıñ na‘lları altun ve mīḡları ḡümüşden idi.

Be-zaḥm-ı süm çü seng-i ḥāre ḥastī: Tırnağı zaḥmıyla çünkü kara taşı pāreler idi.

Zi-her māh-ı neveş seyyāre cüstī: Her māh-ı nevinden seyyāre idi. Ya'nī tırnağı seng-i ḥāreye urdığı demde her yer na'lı zaḥmından yıldız gibi āteş pāreleri perrān olur idi.

Eger na'leṣ perīdī der-tek ü pū: Eger yilüp yüpürmekde, ya'nī ḥamle eylediği demde ol atıñ na'lı uçaydı.

Be-çarḥ ender nişestī çün meh-i nev: Felekde oturur idi yeñi ay gibi. Ya'nī şiddet-i ḥamleden ayağından na'lı perrān olup āsmāna çıkılır idi. Ba'zı nüṣhada tek ü pūy yerine *tek ü dev vāḳi* olmuş. *Pū* bā-yı Fārsīniñ zammıyla, *dev* dālīñ fethiyle. İkisi de yilmek ma'nāsınadır. *Nev* nūnuñ fethiyle ve zammıyla yeñi, cedīd ma'nāsınadır.

Gūzeṣtī der-şikāristān-ı naḥcīr: Geçerdi av şikāristānından. Ya'nī avıñ keşreti olan maḥalden.

Perān ez-pehlū-yı naḥcīr çün tīr: Avıñ qaburgasından ok gibi uçucu olduğu hālde. Ya'nī ḥamle deminden atıñ ayağından şıçrayan na'l şaydgāhda ok gibi perān olup naḥcīrīn bögrinden geçer idi.

Gereş meydān şüdī ez-ğarb tā şarḳ: Eger ol ata meydān olaydı mağribden maşrıka dek. Ya'nī (S 143b) beynehümāda mevāni' olmayup ara yir bir şahrā-yı vāsi' olaydı.

Be-yek cesten perīdī germ çün berḳ: Bir şıçramak ile kızgun uçardı yıldırım gibi.

Eger kerdeş ne bāz u pes keşīdī: Eger ol ata süvār olan kimse atıñ boynını eñseye ve gerüye çekmeyeydi. *Kerd* bunda kerdenden muḥaffefdir.

Be-gerdeş bād-ı şarşar key resīdī: Pek şiddetli esen yıl atıñ tozına ne zaman irişür idi. Ya'nī yıl andan gerü qalır idi.

Be-rāh erçi şüdī pūr-qaṭre ez-ḥ'ay: Ḥ'ay feth-i ḥā ve vāv-ı resmle der, ya'nī 'araḳ ma'nāsınadır. Ya'nī egerçi yolda derden qaṭre ile tolu olur idi.

Ne-dīde hīç kes yek qaṭre ez-vey: Hīç kimse andan bir qaṭre görmez idi. Ya'nī der dāneleriyle vücūdı pūr olurdu ammā bir qaṭre yere düşmez idi.

Be-ḥoş reftī der-ān ḥ'ay būdiyeş meyl: Ol derde eyü ve yaḥşılık ile gitmege meyli var idi.

که چون گرد آمده از قطره ها سيل Ki çün gerd āmede ez-kaṭrehā seyl: Ki kaṭrelerden cem‘ olmuş seyl gibi. Ya‘nī šedīd seyl gibi tünd-reftār idi.

چو گنجی بود از گوهر روانه Çü gencī būd ez-gevhher revāne: Ol at gevhherden yūriyici bir ḥazīne gibi idi.

بری زاسیب مار تازیانه Berī z’āsīb-i mār-ı tāziyāne: Kāmcı ılanı zaḥmetinden berī idi. Ya‘nī atnı ḥamlesi ve yilūp yūpürmesi tekellūf ile degil idi, belki cibillī ve ḥalkī idi.

بر آخور گر شدی رام و فروتن Ber-āḥūr ger šüdī rām u fūrū ten: Āḥūr üzre eger mülāyim ve alçaq olaydı. Ya‘nī ne vakit ki ol atı getürüp āḥūrda iskān iderler idi.

گرفتی خدمتش گردون بگردن Giriftī ḥizmeteş gerdūn be-gerden: Aña ḥizmeti boynıyla tutar idi. Ya‘nī felek aña bi’z-zāt ḥizmet eyler idi.

بدادش از درآوردی بآن سر Be-dādeş ez-der āverdī be-ān ser: Kāpudan getürür aña virir idi ol başıyla. Ya‘nī felek ol yüceliğiyle aña getürür idi.

بسطل ماه آب از چشمه خور Be-saṭl-ı māh āb ez-çeşme-i ḥūr: Güneş çeşmesinden ay saṭlıyla şu. Ya‘nī ay ki şeklde ḥammām saṭlına beñzer, felek anıñla güneş puñarından şu getürüp ol ata virir idi. Nitekim şu‘ā’-ı şems revzenden içerü düşdükde ol hey’et nümāyān olur.

مهییا ساختی در هر شبانگاه Müheyyā sāḥtī der-her şebāngāh: Felek her aḥşam vakti müheyyā ve ḥāzır eylerdi.

جوش از سنبله وز کهکشان کاه Ceveş ez-Sünbüle v’ez-Kehkeşān kāh: Arpasını Sünbüle burcından ve şamanını Kehkeşāndan. Nitekim Sünbüle-nām burc arpa sünbülü şeklini.

ز شعر چشمه دار شب مه و سال Zi-şa‘r-ı çeşme-dār-ı şeb meh ü sāl: Çeşme igne ve çuvalduz yurdusına dirler. Felek yıldızlar ile ḥalbur gibi göz göz olduğundan teşbīḥ tarīkıyla buyurur ki giceniñ yurdı tutucu şa‘rından ay ve yıl.

پی جو کردیش آماده غربال Pey-i cev kerdiyeş āmāde ğırbāl: Arpa eylemek ecliyçün ḥalbur yaraqlanmış idi. Ya‘nī ol atnı arpasını elemek içün kıldan toḳunmuş ḥalbur gibi göz göz olan gice felegini ay ve yıl ḥaml eylemiş idi. Ya‘nī şuhūr u sīnīn ol ḥalburı ḥāzır ve müheyyā elde tutarlar idi Sünbüle burcından Yūsuf ‘aleyhi’s-selām atına arpa elemek içün.

ز سدره سبحة خوان مرغان رسیدی Zi-sidre sübḥa-ḥ’ān murgān resīdī: Sidreden tesbīḥ (S 144a) okuyucu kuşlar irişir idi.

که تا سنگ از جوش چون دانه چیدی Ki tā seng ez-ceveş çün dāne çīdī: Ki tā taş anıñ arpasından dāne gibi devşüreydi. Ya‘nī ğırbāl-ı felek ile taṭhīr olan arpayı taş ve kesekden temīz içün ḳudsiyān-ı sidre-nişīn nāzil olurlar idi.

Dü peyker bûd ez-zîneş mişālī / Rikāb
 ez-her taraf tābān hilālī: Üzengü her taraftan yaldırayıcı ve tele'lü' idici bir hilāl idi.

Çü Yūsuf der-hilāleş pāy kerdī: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām
 ol māh-ı nev gibi tābān olan rikāba ayak eylerdi. Ya'nī ayağını ki üzengüye kırdı.

Çü māh ender-dü peyker cāy kerdī: Ay gibi iki peykerde yer
 eylerdi.

Keşīdī zīr-i rān-ı ū şahīlī: Ol at Yūsuf 'aleyhi's-selāmın uylığı
 altında bir şahīl çekerdı.

Giriftī her taraf ez'af mīlī: Her taraf ez'af mīlī tutar idi. Ya'nī ol
 at şadā ve na'ra eyledikde āvāz-ı dil-nüvāzı birkaç mīl yire vāşıl olur idi. Mīl şūlş-i
 fersah ya'nī dört yüz adım. Ba'zılar üç ferseng dimişler dört bing adım.

Be-her cā her ki biş'nīdī şahīleş: Her yerde her kimse ki ol atıñ
 na'rasını işidir idi.

Ne-būdī hācet-i kūs-ı rahīleş: Göç kūsına hācet olmaz idi. Kūs
 meşhūr büyük tabldır ki göç vakti ururlar.

Şitābān sūy-ı ān şāh āmedendī: Ol āvāzı işidenler iverek ol şāh
 cānibine gelürler idi.

Çü seyyāre sūy-ı māh āmedendī: Seba'-i seyyāre gibi māh
 cānibine gelürler idi.

Zelīhā nīz ānrā çün şenīdī: Zelīhā dağı çünkü ol āvāzı işidür idi.

Ez-ān ney-best hōd bīrūn devīdī: Ol kendüniñ neyden binā
 olunmuş hānesinden taşra segirdür idi.

Be-ḥasret ber-ser-i rāheş nişestī: Ḥasret ile anıñ yolınıñ başı
 üzre oturur idi.

Ḥurūşān ber-güzergāheş nişestī: Cūşa gelüp haykırarak anıñ
 güzergāhı üzre oturur idi.

Çü bī-Yūsuf resīdī ḥaylī ez-rāh: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-
 selāmsız irişür idi yoldan bir bölük. Ya'nī çünkü bir bölük 'asker gelür idi ki Yūsuf
 'aleyhi's-selām anlarıñ içinde yok.

Be-ṭanzeş kūdekān kerdendī āgāh: Ta'ne ile çocuklar anı āgāh
 iderler idi.

Ki īnek der-resīd ez-rāh Yūsuf: Ki işte irişdi yoldan Yūsuf.

بروی رشك مهر و ماه یوسف Be-rūy-ı reşk mihr ü mäh Yūsuf: Ġayret yüzine güneş ve ay Yūsuf, ya'nī ancılayın Yūsuf ki güneş ve ay anıñ hūsine ġayret çeküp ġıbtā iderler idi. زلیخا گفتی از یوسف در اینان Zelīḥā ġuftī ez-Yūsuf der-īnān: Zelīḥā dir idi Yūsufdan bunlardır.

نمی یابم فشان ای نازنینان Nemī-yābem feṣān ey nāzenīnān: 'Alāmet bulamam ey nāzenīnler!

بدل زین طنز مپسندید داغم Be-dil z'īn ṭanz mep'sendīd dāgem: Bu ṭa'neden yüregime dāğ beğenmeñiz. Ya'nī ṭa'ne idüp yüregime dāğ urmañız.

که ناید بوی یوسف دردماغم Ki n'āyed būy-ı Yūsuf der-dimāgem: (S 144b) Ki Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ koḡusı gelmez benim dimāğıma.

بهر منزل که آن دلدار گردد Be-her menzil ki ān dīl-dār gerded: Her menzile ki ol dīl-dār ṭolanur. Ya'nī her ne maḥale ki ol cānān iriṣūr.

جهان پر نافة تاتار گردد Cihān pūr-nāfe-i Tātār gerded: Cihān Tātār müşkiyle ṭobṭolu olur. *Tātār* Hıṭā ve Hōten ve Çīn ve Māçīn ve ol ḥavālī ahālisine dirler.

بهر محفل که آن جانان نشیند Be-her maḥfil ki ān cānān niṣīned: Her ne meclisde ki ol cānān oturur.

شمیمش در مشام جان نشیند Şemīmeş der-meşām-ı cān niṣīned: Anıñ koḡusı cān dimāğında oturur.

چو یوسف در رسیدی با گروهی Çü Yūsuf der-resīdī bā-ğürūhī: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām iriṣūr idi bir ġürūḥ ile.

کزیشان در دل افتاده شکوهی K'ez-īṣān der-dil üftāde şükūhī: Ki anlardan ġöñline düşmüş bir heybet.

بگفتندی که از یوسف خبر نیست Bi-ğüftendī ki ez-Yūsuf ḥaber nīst: Çocuklar dirler idi ki: Yūsufdan ḥaber yokdur.

درین قوم از قدوم وی اثر نیست Der-īn ḳavm ez-ḳudūm-ı vey eṣer nīst: Bu ḳavmde anıñ gelmesinden eṣer yokdur.

بگفتی در فریب من مکوشید Bi-ğüftī der-firīb-i men me-kūṣīd: Zelīḥā dir idi: Beni aldamaya dürüşmeñiz.

قدوم دوست را از من میپوشید Kudūm-ı dūstrā ez-men me-pūşīd: Dostuñ kudūmını benden setr eylemeñiz. Ya‘nī li ‘l-ḳalbi mine ‘l-ḳalbi ile ‘l-ḳalbi sebīla⁹⁹⁹ fehvāsınca benim cānānım bu gürūh içinde olduğu peydā ve hüveydādır, benden ihfā eylemeñiz.

بئی کش شاه ملك جان توان داشت Bütī k’eş şāh-ı mülk-i cān tüvān dāşt: Bir cānān ki anı cān mülkine pādīşāh tutmak mümkün olur.

قدومش را کجا پنهان توان داشت Kudūmeşrā kücā pinhān tüvān dāşt: Anıñ kudūmını kanda gizlū tutmak mümkün olur, ya‘nī olmaz.

نسیمش باغ جان را تازه سازد Nesīmeş bāğ-ı cānrā tāze sāzed: Anıñ hoş kokuşu cān bāğını tāze eyler.

نه تنها جان جهانرا تازه سازد Ne tenhā cān cihānrā tāze sāzed: Yalnız cān değil cihānı tāze eyler.

چو جانرا تازگی همراه گردد Çü cānrā tāzegī hem-rāh gereded: Çünki cāna tāzelik yoldaş olur.

از آن جان تازگی آگاه گردد Ez-ān cān tāzegī āgāh gereded: Ol cān tāzeliginden āgāh olur. Ba‘zı nüshada cān tāze-kūn vāḳi‘ olmuştur. Ya‘nī ol cān tāze idici cānāndan āgāh olur.

چو کردی گوش آن حیران و مهجور Çü kerdī gūş ān ḥayrān u mehcūr: Ol vişāl-i cānāndan ayru ve ḥayrān Zelīhā çünki istimā‘ eylerdi.

ز چاووشان صدای دور شو دور Zi-çāvūşān şadā-yı dūr şev dūr: Çāvūşlardan “ırak ol ırak!” şadāsını.

زدی افغان که من عمریست دورم Zedī efgān ki men ‘ömrīst dūrem: Efgān ururdı ki ben ‘ömrdür ki ırāğım.

بصد محنت درین دوری صبورم Be-şad miḥnet der-īn dūrī şabūrem: Yüz miḥnetle bu ıraklıkta şabūrum.

نباشد بیش ازینم تاب دوری Ne-bāşed bīş ez-īnem tāb-ı dūrī: Bundan ziyāde ıraklık taḳāti baña olmaz.

نجویم دوری الا از صبورى Ne-cüyem dūrī illā ez-şabūrī: ıraklık istemem illā şabūrluḳdan. Ya‘nī andan dūr oldığım zarūrīdir, ihtiyārī degildir.

ز جانان تابکی مهجور باشم Zi-cānān tā be-key mehcūr bāšem: Cānāndan [ne] vaḳte dek mehcūr olam?

همان بهتر که از خود دور باشم Hemān bihter ki ez-ḥod dūr bāšem: Hemān eyürek budur ki kendimden dūr olam.

⁹⁹⁹ Kalpten kalbe yol vardır.

Bi-güftī īn ü bī-hūš ūftādī: Bunı dir idi ve la-ya‘kıl düşer (S 145a) idi.

Zi-ḥod kerde ferāmūš ūftādī: Kendüden ferāmūš eylemiş düşer idi. Ya‘nī kendüyi bilmeyüp bī-ḥod ve muğmā ‘aleyhā olur idi.

Zi-cām-ı bī-ḥodī ez-dest reftī: Bi-ḥodluḡ ḡadeḡinden elden gider idi.

Çünān bī-ḥod der-ān ney-best reftī: Ancılayın bī-ḥod ol ney-best ḡāneye gider idi.

Der-ān neyhā çü dem ez-cān-ı nā-şād: Ol neylerde çünki şinsiz ve feraḡsız cānından nefes.

Demīdī ḡāstī efgān u feryād: Üfürür idi feryād u efgān ḡalkar idi. Ya‘nī āh u enīn eyledikce ol ḡamışlar ney gibi şadālanur idi.

Bedīn destūr būdī rüzḡārī: Bir zamān bu ḡānūnla idi ve ‘ömri bu ḡey’etle ḡüzerān idi.

Ne-būdī ḡayr ez-īneş ḡār u bārī: Bundan ḡayrı anıñ işi ve ḡüci yok idi.

Giriften-i Zelīḡā ser-i rāh-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve iltifāt nā-yāften: Yūsuf Aleyhi’s-selāmıñ yolunuñ başını Zelīḡā tutmaḡ ve iltifāt bulmamaḡ آوردن ایمان بخداى تعالى و شکستن و بت را شکستن و بعد از آن بخانه آمدن و بت را شکستن و بخداى تعالى ایمان آوردن: Ve ba‘d ez-ān be-ḡāne āmeden ve būtrā şikesten ve be-ḡudāy te‘ālā īmān āverden: Ve andan şoñra ḡānesine gelmek ve būti kırmaḡ ve ḡudāy te‘ālāya īmān getürmek پس بسر Pes be-ser-i rāh-ı vey āmeden ve iltifāt yāften: Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolu başına gelmek ve iltifāt bulmaḡ beyānındadır.

Ne-dāned ‘āşık-ı bī-dil ḡanā‘at: Göñülsüz ‘āşık ḡanā‘at bilmez.

Fezāyed ḡırş-ı ü şā‘at-be-sā‘at: Anıñ ḡırşı sā‘at-be-sā‘at artar. Dü dem nebved be-yek maṡlūbeş ārām: İki nefes bir maṡlūba ḡarārı olmaz.

Be-her dem der-ṡaleb ber-ter nihed ḡām: ṡalebde her nefes adımını a‘lā ḡor. Ya‘nī maṡlabı nefes-be-nefes teraḡḡī idüp maṡlūb-ı evvel ḡāşıl olduḡda añā ḡāni‘ olmaz.

Çü yābed būy-ı gül ḡāhed ki bīned: Çünki gül ḡoḡusını bulur ister ki göre.

چند کی بوند روی گل خواهد که چید Çü bîned rûy-ı gül h'âhed ki çîned: Çünkü gülün yüzini görür ister ki devşüre.

زلیخا کرد بعد از ره نشینی Zelîhâ kerd ba'd ez-reh-nişînî: Zelihâ reh-nişînlükden sonra itdi.

هوای دولت دیدار بینی Hevâ-yı devlet-i dîdâr-bînî: Dîdâr görücülük devleti ârzüsünü. Ya'nî anın ma'îlûbı Yûsuf 'aleyhi's-selâmin gûzergâhından oturmak idi. Ol ma'îlûb hâşıl olduğda aña kanâ'at eylemeyüp dîdârını görmek ârzü eyledi.

شبى سر پیش آن بت بر زمین سود Şebî ser pîş-i ân bût ber-zemîn sūd: Bir gece başını ol şanemin önünde yer üzre sürdi.

که عمری در پرستش کارش این بود Ki 'ömrî der-perestîş kâreş in bûd: Ki bir 'ömr aña tapınışda işi bu idi. Ya'nî müddet-i 'ömrinde aña tapar idi.

بگفت ای قبله جانم جمالت Bi-gûft ey kıble-i cânem cemâlet: Zelîhâ ol şaneme tazarru' ve niyâz ve istimdâda âgâz tarîkıyla didi: Ey ol şanem ki senin cemâlin benim cânımın kıblesidir.

سر من در عبادت پایمالست Ser-i men der-'ibâdet pây-mâlet: Benim başım saña 'ibâdetde. *Pây-mâl* ayak altı ve hor nesne ma'nâsına.

ترا عمریست کز جان می پرستم Tûrâ 'ömrîst k'ez-cân mî-perestem: Bir 'ömrdür ki saña cândan taparım.

برون شد گوهر پیش ز دستم Birûn şüd gevher-i bîniş zi-destem: Görüş (S 145b) gevheri elimden taşra oldu. Ya'nî gözümün nûrî benden zâ'il oldu.

بچشم خود بین رسوایم را Be-çeşm-i hod bi-bîn rûsvâiyemrâ: Kendü gözünle benim rûsvâyılığımı gör.

بچشمم باز ده بینایم را Be-çeşmem bâz dih bînâiyemrâ: Benim gözime gerü vir görücülüğümü. Ya'nî başarıyı gerü baña redd eyle.

ز یوسف چند باشم مانده مهجور Zi-Yûsuf çend bâşem mânde mehcûr: ¹⁰⁰⁰

بده چشمی که رویش بینم از دور Bi-dih çeşmî ki rûyeş bînem ez-dûr: Bir göz vir ki anın yüzünü ırakdan görem. Ya'nî pîş-i hânemden mürûr eyledikce anın cemâlini müşâhede eyleyem.

مرا در هیچ وقتی و مقامی Merâ der-hîç vaqtî vü maqâmî: Baña hîç bir vakitte ve bir maqâmda.

¹⁰⁰⁰ Nûshada bu mısra'ın tercümesi yapılmamıştır.

بجز دیدار یوسف نیست کامی Be-cüz dīdār-ı Yūsuf nīst kāmī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ dīdārınıñ gayrı bir maqşūd yoǵdur.

بده کام مرا چون می توانی Bi-dih kām-ı merā çün mī-tüvānī: Benim murādımı vir çünki qādir olursun.

چو دادی کام من دیگر تو دانی Çü dādī kām-ı men dīger tü dānī: Çünki benim murādımı virdiñ daǵı sen bilürsün. Ya‘nī maqşūdumu ḥāşıl eyle daǵı ne dilersen işle.

در این جان سختیم مپسند چندی Der-īn cān saḥtiyem mep’send çendīn: Bu cān qatılıǵından beni buncılayın begenme. Ya‘nī bu deñlü miḥnet-keşīde oldıǵım lāyık görme.

بدین بدبختیم مپسند چندی Bed-īn bed-baḥtiyem mep’send çendīn: Bu yaramaz baḥtlıkda beni bu qadar begenme. Ya‘nī yaramaz tālī‘li olup vişāl-i cānāndan dūr u mehcūr oldıǵım lāyık görme.

چه عمرست این که نابودن ازین به [Çi] ‘ömrest īn ki nā-būden ez-īn bih: Bu ne ‘ömrdür ki olmamaq bundan eyüdü.

ره نابودن پیمودن ازین به Reh-i nā-būd peymūden ez-īn bih: Olmamaq yolını ölçmek bundan iyidir. Ya‘nī ma‘dūm olmaq budur ki nisbet yüz şuyıdır.

همی گفت این و بر سر خاک می کرد Hemī-güft īn ü ber-ser ḥāk mī-kerd: Bunı dir idi ve başı üzerine toprak eyler idi.

ز گریه خاک را نمناک می کرد Zi-girye ḥākrā nemnāk mī-kerd: Ağlamadan topraǵı nemlü eyler idi.

چو شاه خور بتخت خاور آمد Çü şāh-ı ḥūr be-taḥt-ı ḥāver āmed: Çünki güneş pādīşāhı maşrıq taḥtına geldi. Ya‘nī çünki şabāḥ olup güneş tülū‘ eyledi.

صهیل ابلق یوسف برآمد Şah-īl-i eblaq-ı Yūsuf ber-āmed: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ eblaq esbiniñ āvāzı zāhir oldı.

برون آمد زلیخا چون گدایی Bir-ūn āmed Zelīḥā çün gedāyī: Muḥtāc ve gedā gibi Zelīḥā ḥāne-i neyīnden taşra geldi.

گرفت از راه یوسف تنگنایی Girift ez-rāh-ı Yūsuf tengnāyī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolından bir tar yeri tıtdı. Ya‘nī bir köşede egleşdi.

برسم دادخواهان داد برداشت Be-resm-i dād-ḥ‘āhān dād ber-dāşt: Şikāyetçileriñ resmiyle şikāyet qaldırdı.

ز دل ناله ز جان فریاد برداشت Zi-dil nāle zi-cān feryād ber-dāşt: Yürekden nāle ve cāndan feryād qaldırdı. Ya‘nī kudreti yetdiği mer-tebe na‘ralar urup ḥaykırdı.

Zi-bes ber-āsmān mī-şūd zi-her sū: Keşretten āsmān üzre gitdi her tarafından.

Nefīr-i çāvuşān-ı tarriķū-gū: “Tarriķū” diyici çāvuşlarıñ feryādı. *Tarriķū* tefīl bābından “yol açñ!” dımeķdir. Ya’nī “yol açñ!” diyü feryād idici çāvuşlarıñ feryādı āsmāna irişdüģiniñ keşretinden.

Zi-bes ber-guşhā mī-zed zi-her cāy: Keşretten kulaķlar üzre ururdı her yerden.

Şahīl-i merkebān-ı rāh-peymāy: (S 146a) Yol ölçücü merkebleriñ āvāzı. Ya’nī her tarafından ol sipāh-ı bī-pāyāniñ atlarıñ şadāları kulaķları kapamasınıñ keşretinden. Bu iki beyt beyt-i ātiye merhūndur.

Kes ez-ğavğā be-ḥāl-i ū neyūftād: Ğavğādan anıñ ḥāline kimse düşmedi. Ya’nī ğavğā ve ğalebeniñ keşretinden kimse anıñ feryādını işitmedi.

Be-ḥālī şūd ki ānrā kes me-bīnād: Bir ḥāle gitdi ki anı kimse görmesün. Ya’nī bir şiddet-i mezellete vāķi’oldı ki Ğudā-yı müte’āl ol ḥāleti ferd-i vāhide göstermesün.

Zi-nevmīdī dileş şad pāre geşte: Kaṭ’-ı ūmīdden yūregi yüz pāre olmuş.

Zi-kūy-ı ḥurremī āvāre geşte: Şadlık maḥallesinden āvāre olmuş.

Zi-derd-i dil fiğān mī-kerd ü mī-reft: Derd-i dilden fiğān eyledi ve gitdi.

Zi-āh āteş feşān mī-kerd ü mī-reft: Āhdan āteş-feşān eyledi ve gitdi.

Be-miḥnethāne-i ḥod çün pey āverd: Kendü miḥnethānesine çünki iz getürdi. Ya’nī çünki ḥāne-i neyīne geldi.

Dü şad şu’le be-yek müştī ney āverd: İki yüz şu’leyi bir avuç kāmışa getürdi.

Be-pīş āverden ān sengīn şanemrā: Ol taşdan yapılmış şanemi ōñine getürdi.

Zebān büg’şād teskīn-i elemrā: Elem kılbinı teskīn içün dilini açdı ve ol şaneme ḥiṭāb idüp didi.

که ای سنگ سبوی عز و جاهم Ki ey seng-i sebū-yı ‘izz ü cāhem: Ey ‘izz ü cāhımıñ ve ‘ulüvv-i şānımıñ destisiniñ taşı. Ya’nī şīše-i ‘ulüvvimi teskīr ve qadr ü cāhımı tenzīle bā‘iṣ.

بهر راهی که باشی سنگ راهم Be-her rāhī ki bāṣī seng-i rāhem: Her ne yolda ki olursun yolumıñ taşısın. Ya’nī be-her hāl mānī‘-i rāh-ı viṣāl-i maḥbūbumsun.

شد از تو راه بختم تنگ بر دل Şüd ez-tü rāh-ı baḥtem teng ber-dil: Senden benim baḥtım yolu göñlüm üzre tar oldı.

سزد گر از تو کوبم سنگ بر دل Sezed ger ez-tü kúbem seng ber-dil: Eger senden yüregim üzre taş dögem lāyık olur.

به پیش روی تو چون سجده کردم Be-pīṣ-i rūy-ı tü çün secde bürdem: Seniñ yüzüñ öñinde çünki secde iletdim.

بسر راه وبال خود سپردم Be-ser rāh-ı vebāl-i ḥod sipürdem: Başımı kendü vebālim yolına ısmarladım.

بگریه از تو هر کامی که جستم Be-girye ez-tü her kāmī ki cüstem: Girye ve tazarru‘ ve niyāz ile senden her bir murādı ki taleb itdim.

ز کام هر دو عالم دست شستم Zi-kām-ı her dü ‘ālem dest şüstem: Her iki ‘ālem murādından elimi yudum. Ya’nī murādāt-ı dāreynden maḥrūm oldum.

تو سنگی خواهم از ننگ تو رستن Tü sengī ḥ‘āhem ez-neng-i tü resten: Sen taşsın, seniñ ‘ārīñdan kurtulmaḵ isterim.

بسنگی گوهر قدرت شکستن Be-sengī gevher-i qadret şikesten: Bir taş ile seniñ gevher-i qadriñi kıрмаḵ isterim. Ya’nī saña tapınıṣ bir ‘ayb-ı ‘azımdır, seni seng ile şikest eyleyüp ol ‘ārdan kurtulmaḵ isterim.

بگفت این پس بزخم سنگ خاره Bi-güft in pes be-zaḥm-ı seng-i ḥāre: Bunı didi andan soñra kara taş zaḥmıyla.

خلیل آسا شکستن پاره پاره Ḥalīlāsā şikesten pāre pāre: Ḥalīl ‘aleyhi’s-selām gibi anı pāre pāre ufatdı.

چو بشکستش بچالاکى و چستى Çü biş’kesteş be-çālākī vü çüstī: Çünki anı çāpüklük ile ufatdı. Be-kāreş z’ān şikest āmed dürüstī: (S 146b) Ol şınıklıktan anıñ işine dürüstlük geldi. Zīrā nūr-ı İslām ile müşerref oldı.

ز شغل بت شکستن چون بپرداخت Zi-şuğl-ı büt şikesten çün bi-perdāht: Büt şınıklık şuğlından çünki fāriğ oldı.

Be-āb-ı çeşm ü hūn-ı dil vuzū sāht: Göz yaşıyla ve yürek kanıyla abdest eyledi.

Tazarru‘ kerd rū ber-hāk mālīd: Tazarru‘ eyledi ve yüzini toprağa sürdü.

Be-dergāh-ı Hudā-yı pāk nālīd: Muḳaddes ve mūnezzeh Hudāy te‘ālānıñ huzūrına inledi.

Ki ey ‘āşıḳ tūrā ez-zīr-destān: Ki ey ol zāt-ı ecell ü a‘lā ki saña ‘āşıḳdır zu‘afādan.

Bütān u bütgerān u büt-perestān: Bütler ve büt yapıcılar ve büte tapıcılar. Bu üç lafzıñ her biri muḳābilinde leff ü neşr tertibi üzre birer beyt zıkr idüp buyurur ki.

Eger ne ‘aks-i tü ber-büt fütādī: Eger seniñ ‘aksiñ büt üzre düşmeseydi. Ya‘nī eger büt ilāh ḳann olunmayadı.

Be-pīş-i büt kesī key ser nihādī: Büt öñinde bir kimse ne zamān baş ḳordı?

Dil-i bütger be-mihr-i ḳod ḳırāşī: Büt yapıcınıñ gönlini kendü muḳabbetiñle ḳazırsın. Ya‘nī fi‘l-cümle muḳabbetiñi anıñ ḳalbine şalarsın.

V‘ez-āneş efkenī der-büt-terāşī: Ve andan soñra anı büt yonucılığa şalarsın. Ya‘nī şanemger şanemi ilāh ḳann eyleyüp anı yonmağa āğāz ider. Ḳāşılı anıñ maḳşūdı sensin velākin kemāl-i cehlinden ḳannında ḳaḳā-yı fāḳiş eyleyüp büt-terāşlık ider.

Kesī der-pīş-i büt üftāde pestest: Bir kimse büt öñinde alḳaḳ düşmüşdür. Ya‘nī büte secde ḳarīḳıyla öñinde baş yere ḳomuşdur.

Ki gūyed büt-perest İzed-perest est: Ki ol kimse dir: Büte tapıcı İzede tapıcıdır. Ya‘nī büt-perest zu‘m eyler ki ‘ibādet İläha ḳāşdır ve İläh bütüdür. Ḳāşılı ‘ibādetden maḳşūdı Hudā-yı müte‘āldir velākin ḳaḳā-yı efḳaş idüp güm-rāh olmuşdur.

Eger rū der-büt āverdem Hudāyā: Ey Hudā-yı müte‘āl! Yüzimi büte getü[r]dümse. Ya‘nī büte ‘ibādet ve secde eyledimse.

Be-ān ber-ḳod cefā kerdem Hudāyā: Anıñla kendü üzerime cefā eyledim ey Hudā! Ya‘nī kendü nefsimе ḳulm eyledim.

بلطف خود جفاى من بىامرز Be-luṭf-ı ḥod cefā-yı men biyāmurz: Kendü lutfuñla benim cefāmı yarlığa.

خطا کردم خطای من بىامرز Ḥatā kerdem ḥatā-yı men biyāmurz: Ḥatā itdim benim ḥatāmı yarlığa.

ز بس راه خطا پیمایی از من Zi-bes rāh-ı ḥatā peymāyī ez-men: Benden ḥatā yolını ölçmek keşretinden. Ya‘nī benden ‘azīm ḥatālar keşretle şadır oldığı sebebeden.

ستاندی گوهر بینایی از من Sitāndī gevher-i bīnāyī ez-men: Görücilik gevherini benden aldıñ. Ya‘nī gözsüz eylediñ.

چو آن گرد خطا از من فشاندی Çü ān gerd-i ḥatā ez-men feşāndī: Çünki ol ḥatā tozını benden silkdin. Ya‘nī çünki telvīsāt-ı şirkden beni taṭhīr eylediñ.

بمن ده باز آنچه از من ستاندی Be-men dih bāz ān çī‘z-men sitāndī: Baña vir gerü ol nesneyi ki benden aldıñ.

بود دل فارغ از داغ تأسف Büved dil fāriğ ez-dāğ-ı te’essüf: Göñül te’essüf (S 147a) ve taḥazzün dāğından fāriğ olur. Ya‘nī ümīd eylerim ki ola ki bu ālām u aḥzān benden zā’il ola.

بیچینم لاله از باغ یوسف Bi-çīnem lāle’ī ez-bāğ-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın bāğından bir lāle devşürem. Ya‘nī ola ki anı būs u kinār eyleyem.

چو برگشت از ره آن بر مصریان شاه Çü ber-geşt ez-reh ān ber-Mısrıyān şāh: Çünki yoldan döndi ol Mısrīler üzre şāh. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām çünki gerü rücū‘ eyledi.

گرفت افغان کنان بازش سر راه Girift efgān-künān bāzeş ser-i rāh: Zelīḥā efgān iderek yolu başını tıttı. Ya‘nī anıñ yolu üzre ḥīn-i mūrūrında şavt-ı refī‘ ile bu iki beytiñ mażmūnını didi.

که پاکا آنکه شه را ساخت بنده Ki pākā ān ki şehrā sāht bende: Ki ey naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddes olan zāt-ı ecell ü a‘lā! Ol ki pādīşāhı bende eyledi. Ya‘nī kendüsini yāḥud sābıḳ ‘azīz-i Mısrı buncılayın ḥaḳīr ve pāy-māl eyledi.

ز دل و عجز کردش سرفکنده Zi-zill ü ‘acz kerdeş ser-fekende: Zelīllik ve ‘ācizlikden anıñ başını aşağı eyledi. Ya‘nī ‘azīz iken zelīl ve şāh iken bende eyleyüp nihāyet zillate ilkā eyledi.

نهاد از عز و جاه خسروی تاج Nihād ez-‘izz ü cāh-ı ḥusrevī tāc: Pādīşāhlıḳ ‘izz ü cāhından tāc ḳodı.

بفرق بنده مسکین و محتاج Be-farḳ-ı bende-i miskīn ü muḥtāc: Miskīn ve muḥtāc bir ḳuluñ başı üzerine. Ya‘nī bir bendeyi aç ve muḥtāc iken şāḥib-i taḥt u tāc eyledi.

Çü cā kerd īn sūḥan der-gūş-ı Yūsuf: Çünkü yerleşdi bu söz Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kulağında.

Bi-reft ez-heybet-i ān hūş-ı Yūsuf: Anıñ heybetinden Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ uşşı gitdi. Ya’nī ziyāde ile te’sīr eyledi.

Be-ḥācib güft īn tesbīḥ-ḥ’ānrā: Perde-dārına didi bu tesbīḥ okuyıcıyı.

Ki bürd ez-cān-ı men tāb u tüvānrā: Ki iletdi benim cānımdan tākati ve kudreti.

Be-ḥalvetḥāne-i ḥāş-ı men āver: Benim ḥāş ḥalvetḥāneme getir.

Be-cevlāngāh-ı iḥlāş-ı men āver: Benim ḥalāşımıñ cevlanı yerine getir. *Cevlān* meydānda şalınmaḵ ma’nāsına.

Ki tā yek şemme ez-ḥāleş bi-pürsem: Ki tā bir cüz’i anıñ ḥālinde şoram.

V’ez-īn idbār u iḳbāleş bi-pürsem: Ve anıñ bu idbār ve iḳbālinden şoram.

K’ez-ān tesbīḥ çün şūr u şegab kerd: Ki ol tesbīḥden çünkü ḡavḡā ve feryād eyledi.

Aceb māndem ki te’sīrī ‘aceb kerd: ‘Aceb ḵaldım ki ‘aceb te’sīr eyledi. Ya’nī tesbīḥ okuyarak çünkü feryād u eḡḡān eyledi, ziyāde ile te’sīr eyledi.

Gereş der-vey ne dāmen-gīr bāşed: Eger anda etek tutucu olmaya. Ya’nī eger anda bir cezbe-i İlāhī olmaya.

Kelāmeşrā key īn te’sīr bāşed: Kelāmına ne vakīt bu te’sīr olur. Ya’nī anda iḥlāş vardır ki kelāmı te’sīr eyledi.

Dü şad cān ḥāk der-pāy-bend-i şāhī: İki yüz cān bir pādişāhıñ ayağına toprak olsunlar, yāḥud iki yüz, bir pādişāhıñ ḵapısı toprağı veyā bendesi olsun.

Ki der-yābed be-āhī yā nigāhī: Ki iñleye bir āhla yā bir naẓar ile.

Fürüg-ı şubḥ-ı şādık dād-ḥ’āhān: Şikāyetçileriñ (S 147b) şubḥ-ı şādık gibi aydınlığını.

Müzevver ḵışsa-i güm-kerde rāhān: Yolu itgün ve azgunlarıñ ḥīlelü ḵışsasını. Ya’nī ol pādişāh ki mā-vaḵa’ayı añlayup mazlūm şādıklarıñ ḥaḵḵını aḥz eyleyüp ve muḥīlleriñ ḥaḵḵından gele, iki yüz nā-şāyeste cān aña fedā olsun.

Şevēd her şubḥ-ı şādīkrā tebāşir: Her şubḥ-ı şādīka beşāret ve muştluḡ ola. Ya'nī her mazlūm-ı şādīḡ ḡaḡḡında 'adl ü inşāf eyleyüp ḡaşmından aḡz-i intikām eyleye.

Mūzevvirrā dihed pādāş-ı tezvīr: Bātıl kelām ile kizbini tezyīn eyleyen müfside tezvīriniñ 'ivażını vire. Ḥāşılı bu evşāfla mevşūf olan pādīşāha iki yüz cān fedā olsun.

Ne çün şāḡān-ı devr-i īn zamāne: Bu devr-i zamāne pādīşāhları gibi degil.

Ki mī-cūyend behr-i zer bahāne: Ki zer ecliyçün bahāne ararlar. Ya'nī ḡaḡḡ-ı māl-ı merdümānı aḡze bahāne ṡaleb iderler.

Zi-her zālīm ki yek dīnār rengest: Ol pādīşāhıñ her zālīmden ki bir dīnār nef'i vardır.

Ve ger z'ū dest-i şad kes zīr-i sengest: Her kaçan andan yüz kimseniñ eli ṡaş altındadır.

Zi-dīnār-ı zereş şad sürḡ-rūyīst: Ol zālīmiñ altunından yüz kıızıl yüzlülük vardır. Ya'nī pādīşāhıñ ol zālīmden bir dīnār intifā'ı sebebinden yüz dürlü şermendeliḡi vardır. Ḥāşılı cüz'ī intifā' sebebiyle ḡacālet el virüp bir nesne dimeḡe cesāret idmeyüp yüz kimseniñ belki niçe bing kimseniñ rencīde olmasın pesend eyler.

Tazallūm kerden ez-vey herze-gūyīst: Andan tazallūm itmek 'abeş söyleycilikdir. Ya'nī ol zālīmiñ zulminden varup mezkūr pādīşāha şikāyet eylemek bir fā'idesiz 'abeş nesnedir.

Āmeden-i Zelīḡā be-devleḡhāne-i Yūsuf: Zelīḡā Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ devleḡhānesine gelmek baz یافتن Be-du'ā-yı vey bīnāyī vū cemāl ü cūvānī bāz yāften: Ve anıñ du'āsiyla görücilik ve cemāl ve gencligini gerü bulmaḡ beyānındadır.

Ez-ān ḡoşter çī bāşed pīş-i 'āşīḡ: Ne olur andan eyürek 'āşīḡıñ öñinde.

Ki geredd yār-ı nīk-endīş 'āşīḡ: Ki 'āşīḡıñ yāri eyü endīşeli ola.

Be-ḡalvetḡāh-ı rāzeş bār yābed: Anıñ sır ḡalvetḡāhına icāzet bula.

Zi-bāreş sīne bī-āzār yābed: Anıñ ḡamı yükünden sīnesini āzārsız bula, ya'nī ḡöñli rāḡat ola.

Be-pīṣ-i ū niṣīned rāz gūyed: Anıñ öñinde otura sır söyleye. Ya‘nī derd-i dilini ve rāz-ı derūnını beyān eyleye.

Ḥikāyethā-yı pīṣīn bāz gūyed: Evvelki ḥikāyeleri gerü diye ve ser-gūzeṣtesini ‘ayān eyleye.

Zi-ğavḡā-yı sipeh çün rest Yūsuf: ‘Askeri ḡavḡasından çünki kurtuldu Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

Be-ḥalvetgāh-ı ḥod bin’ṣest Yūsuf: Kendü ḥalvetgāhında oturdu (S 148a) Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

Der-āmed ḥācib ez-der k’ey yegāne: Ḥācib ḡapudan dāḥil oldı ey yegāne! Ya‘nī ḡapudan girüp didi ki: Ey hünerde bī-naẓīr!

Be-ḥūy-ı nīk der-‘ālem fesāne: Eyü ḥūy ile ‘ālemde meṣḥūr.

Sitāde ber-der īnek ān zen-i pīr: Ḳapu üzre durmuş işte ol fertüt ‘avrat.

Ki der-reh merkebetrā şūd ‘inān-gīr: Ki yolda seniñ merkūbuñ dizginini tutucı oldı.

Merā güftī ki bā-vey bāş hem-rāh: Baña didiñ ki: Anıñla yoldaş ol.

Be-hem-rāhī resāneş tā be-dergāh: Yoldaşlık ile anı iriştür tā ḥuzūruma.

Bi-güftā ḥācet-i ūrā revā kūn: Didi: Anıñ ḥācetini revā eyle.

Eger derdiş hest ūrā devā kūn: Eger faḡīrdır aña devā eyle. Ya‘nī faḡrını izāle idüp anı bay eyle.

Bi-güftā nīst z’ān sān kūteh-endiş: Ḥācib didi: Degildir ol ūslūbdan ḡıṣa fikirlü.

Ki bā-men bāz gūyed ḥācet-i ḥ’iṣ: Ki baña gerü diye kendü ḥācetini. Ya‘nī kemāl mertebe ‘ulūvv-i himmeti vardır, bencileyin dūnlara ‘arz eylemegi cenābına düşürmez.

Bi-güftā ruḡṣateş dih tā der-āyed: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Aña ruḡṣat vir tā dāḥil ola.

Niḡāb ez-ḡāl-i ḥod hem ḥod ḡüṣāyed: Kendü ḡālinden niḡābı ve hem kendüyi aça. Ya‘nī kendü kim ve ḥāceti ne idügün bildüre.

Çü ruhşat yâft hemçün zerre rakḳāş: Çünkü Zelîḥā ruhşat buldı zerre gibi rakş iderek ve oynayarak.

Der-āmed şādmān der-ḥalvet-i ḥāş: Sevinici olduğu hâlde dāḥil oldı ḥāş ḥalvete.

Çü gül ḥandān şüd ü çün ḡonce büş'küft: Gül gibi gülegen oldı ve ḡonce gibi açıldı.

Dehān pür-ḥande ber-Yūsuf du'ā ḡüft: Ağzı ḥande ile tolu Yūsuf 'aleyhi's-selāma du'ā didi.

Zi-bes ḥandīdeneş Yūsuf 'aceb kerd: Anıñ çok gülmekliğinden Yūsuf 'aleyhi's-selām 'aceb itdi.

Ez-ān nām u nişān-ı vey ṭaleb kerd: Andan adını ve nişānını ṭaleb itdi.

Bi-ḡüft ānem ki çün rüy-ı tū dīdem: Zelîḥā didi: Ol kimseyim ki çünkü seniñ yüzini gördüm.

Türā ez-cümle 'ālem ber-ḡüzīdem: Seni cümle 'ālemden ihtiyār eyledim.

Feşāndem genc-i gevher der-bahāyet: Gevher ḥazīnesi saçdım seniñ bahānda.

Dil ü cān vaḳf kerdem ber-hevāyet: Cānımı ve gönlümi vaḳf itdim seniñ 'aşkında.

Cüvānī der-ḡamet ber-bād dādem: Gençliğimi seniñ ḡamında yile virdim.

Bedīn pīrī ki mī-bīnī fütādem: Bu ḡocalığa ki görürsün düşdüm. Ya'nī cümle emvālimi ve evḳātımı seniñ 'aşkıñda şarf eyledim, buncılayın pīr ü fertūt ve bī-zād u bī-ḳūt oldum.

Giriftī şāhid-i mülk ender-āḡüş: Mülk ve saltanat maḥbūbını kucaḳda ṭutdıñ. Ya'nī 'azīz-i Mısr olup saltanata nā'il olduñ.

Merā yek bāregī kerdī ferāmūş: Beni bir uğurdan ferāmūş itdiñ.

(S 148b)

Çü Yūsuf z'īn sūḥan dānīst ü kīst: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām bu sözden bildi ki o kimdir.

تراحم کرد بروی زار بگریست Terahḥum kerd ber-vey zār big'rīst: Terahḥum ve şefkat itdi anıñ üzerine ve zār ağladı. Ya'nī kemāl-i merḥametden ve nihāyet-i şefkatden derd-i dil ile nālān u giryān oldı.

بگفتا ای زلیخا این چه حالست Bi-güftā ey Zelīḥā īn çi ḥālest: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Ey Zelīḥā bu ne ḥāldir?

چرا حالت بدینسان در وبالست Çirā ḥālet bedīn sān der-vebālest: Niçün seniñ ḥālīñ bu üslūbla vebāldedir? Ya'nī ne sebebden ḥālīñ buncılayın tebeh ve ḥarābdır?

چو یوسف گفت با وی ای زلیخا Çü Yūsuf güft bā-vey ey Zelīḥā: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām aña ey Zelīḥā didi, ya'nī ismini añdı.

فتاد از پا زلیخا بی زلیخا Zelīḥā bī-Zelīḥā: Zelīḥā bī-iḥtiyār ayakdan düşdi, ya'nī yıkıldı.

شراب بیخودی زد از دلش جوش Şarāb-ı bī-ḥodī zed ez-dileş cūş: Bi-ḥodluk şarābı yüreginden cūş urdı, ya'nī ḳaynadı.

برفت از لذت آوازش از هوش Bi-reft ez-lezzet-i āvāzeş ez-hūş: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ āvāzı lezzetinden 'akldan gitdi.

چو باز از بیخودی آمد بخود باز Çü bāz ez-bī-ḥodī āmed be-ḥod bāz: Çünki bī-ḥodlukdan soñra girü kendüye geldi, ya'nī ayıldı.

حکایت کرد با وی یوسف آغاز Hikāyet kerd bā-vey Yūsuf āgāz: Anıñla Yūsuf 'aleyhi's-selām hikayete şürü' itdi.

بگفتا کو جوانی و جمالت Bi-güftā kû cüvānī vü cemālet: Didi: Ḳanı gencligiñ ve güzelligiñ?

بگفت از دست شد دور از وصالت Bi-güft ez-dest şüd dūr ez-vişālet: Zelīḥā didi: Elden gitdi seniñ vişālīñden ırak.

بگفتا خم چرا شد سرو نازت Bi-güftā ḥam çirā şüd serv-i nāzet: Didi: Niçün seniñ serv-i nāz ḳāmetiñ egri oldı?

بگفت از بار هجر جان گدازت Bi-güft ez-bār-ı hicr-i cān-güdāzet: Zelīḥā didi: Seniñ cān eridici ayrılığın yükünden.

بگفتا چشم تو بی نور چونست Bi-güftā çeşm-i tû bī-nūr çünest: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Seniñ gözüñ nürsuz niçündür? Ya'nī ne sebebden görmez olduñ?

بگفت از بس که بی تو غرق خونست Bi-güft ez-bes ki bī-tû ğarḳ-ı ḥünest: Didi: Anıñ keşretinden ki sensiz ḳana ğarḳdır.

بگفتا کو زر و سیمی که بودت Bi-güftā kû zer ü sīmī ki būdet: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Ḳanı seniñ sīm ü zeriñ ki var idi?

بفرق آن تاج دیهیمی که بودت Be-farq ān tāk-ı dīhīmī ki būdet: Başında ol cevāhirle müzeyyen tāk ki var idi. Ya'nī seniñ muraşşa' tācīñ ve hāzīneler tölisi sīm ü zer ve gevheriñ niçe oldı?

بیگفت از حسن تو هر کس سخن راند Bi-güft ez-ḥüsn-i tü her kes süḥan rānd: Zelīḥā didi: Seniñ ḥüsnīñden her kime ki söz sürdi. Ya'nī her kimse ki seniñ ḥüsnüñi beyānda sevḳ-i kelām eyledi.

زی وصفت بر سر من گوهر افشاند Zi-vasfet ber-ser-i men gevher efşānd: Seniñ vaşf-ı cemīliñden benim başım üzre cevāhir şaḳdı.

سر و زر را نثار پاش کردم Ser ü zerrā nişār-ı pāş kerdem: Başımı ve altunımı, ya'nī cānımı ve mālımı anıñ ayağına şaḳı eyledim.

بگوهر پاشیش پاداش کردم Be-gevher-pāşīyeş pādāş kerdem: Aña gevher şaḳıcılık ile mükāfāt eyledim.

نهادم تاج حشمت بر سر او Nihādem tāk-ı ḥaşmet ber-ser-i ü: Ululuk tākını ḳodum anıñ başı üzerine.

گرفتم افسر از خاک در او Giriftem efser ez-ḥāk-i der-i ü: Anıñ ḳapısı toprağından tāk (S 149a) tıtdum. Ya'nī seniñ aḥvāl ü eṭvārīñi beyān idenleri ḡanī ve māl-dār eyledim ve kendüm buncılayın faḳr u fākaya giriftār oldum.

نماد از سیم و زر چیزی بدستم Ne-mānd ez-sīm ü zer ḳızī be-destem: Altun ve gümüşden bir şey benim elimde ḳalmadı.

کنون دل گنج عشق اینم که هستم Künün dil genc-i 'aşḳ īnem ki hestem: Şimdi göñül 'aşḳ ḥāzīnesidir, buyum ki varım. Ya'nī zāhirim ālūde-i faḳr u fenā ve bāṭınım şāḥib-i ḡinādır.

بیگفتا حاجت تو چیست امروز Bi-güftā ḥācet-i tü ḳıst imrüz: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Seniñ ḥācetiñ nedir bugün?

ضمنان حاجت تو کیست امروز Zīmān-ı ḥācet-i tü kīst imrüz: Seniñ ḥācetiñe zāmin kimdir bugün?

بیگفت ار حاجتم ار زد بجانی Bi-güft er ḥācetem erzed be-cānī: Didi: Eger benim ḥācetim bir cāna degerse. Ba'z-ı nūsaḥda öylece vāḳi' olmuştur. بیگفت از حاجتم آزرده جانی Bi-güft ez-ḥācetem āzürde cānī: Ya'nī benim ḥācetimden bir cān incinmiştir. Evvelki ensebdir.

نخواهم جز تو حاجت را ضمانی Ne-ḥāhem cüz tü ḥācetrā zīmānī: Senden ḡayrı ḥācetim zāmin istemem.

اگر ضامن شوی آنرا بسوگند Eger zāmin şevī ānrā be-sevgend: Eger zāmin olasın aña yemīn ile.

بشرح آن گشایم از زبان بند Be-şerḥ-i ān gūşāyem ez-zebān bend: Anıñ şerhiyle açarım dilden bendi. Ya'nī eger yemin idüp ḥuşūl-i ḥācetime mütezammın olursan anı beyān eylerim. وگر نه لب ز شرح آن به بندم Ve ger ne leb zi-şerḥ-i ān bi-bendem: Ve eger zāmin olmazsın tutağımı andan bend iderim. Ya'nī ḥācetimi setr iderim.

غم و درد دگر بر خود پسندم Ğam u derd-i dige ber-ḥod pesendem: Bir ğayrı derd ve ğamı kendü üzerime begenürüm. Ya'nī eger ḥācetimi revā eylemez iseñ daḥı ziyāde derdnāk, belki helāk olurum.

قسم گفتا بآن کان فتوت Qasem güftā be-ān kân-ı fütüvvet: Yūsuf 'aleyhi's-selām qasem didi ol saḥāvet ma'denine.

بآن معمار ارکان نبوت Be-ān mi'mār-ı erkān-ı nübüvvet: Ol peygamberlik rüknleriniñ yapucısına, ya'nī ceddi İbrāhīm 'aleyhi's-selāma.

کز آتش لاله و ریحان دمیدش K'ez-āteş lāle vü reyḥān demīdeş: Ki anıñçün āteşden lāle ve reyḥān belürüp zāhir oldı.

لباس خلد از یزدان رسیدش Libās-ı ḥuld ez-Yezdān resīdeş: Yezdān-ı müte'ālden aña cennet libāsı irişdi. Ya'nī mu'cizāt-ı bāhire şāḥibi ceddi a'lāsı Ḥalīlül'r-rahmān 'aleyhi's-salavāt ve'r-rıdvān and içdi.

که هر حاجت که امروز از تو دامن Ki her ḥācet ki imrüz ez-tü dānem: Ki her ḥācet ki bugün senden bilürüm.

رو سازم بزودی گر توانم Revā sāzem be-zūdī ger tüvānem: Revā iderim tizlik ile eger qādir olam. Ya'nī ḥācetiñi infāz iderim eger mümkin ise.

بگفت اول جمالت و جوانی Bi-güft evvel cemālest ü cüvānī: Zelīḥā didi: Evvel ḥācetim genclik ve güzellikdir.

بدان گونه که خود دیدی و دانی Bedān gūne ki ḥod dīdī vü dānī: Ol gūne ki kendiñ gördiñ ve bilürsün.

دگر چشمی که دیدار تو بینم Dige çeşmī ki dīdār-ı tü bīnem: Bir daḥı ḥācetim bir göz ki seniñ dīdārıñı görem.

گلی از باغ رخسار تو چینم Güli ez-bāğ-ı ruḥsār-ı tü çinem: Seniñ yañağıñı[n] bāğından gül devşürem. Ya'nī cemāliñi seyr idem.

بجنبتاید یوسف لب دعا را Bi-cünbānīd Yūsuf leb du'ārā: Yūsuf 'aleyhi's-selām tutağını du'ā içün taḥrīk itdi.

Revān kerd ez-dü leb āb-ı şifārā: Açıcı itdi iki tutağından şifā suyunı. Ya'nī du'ā eyledi.

Cemāl-i mürdeşrā zindegī dād: Ya'nī Hudā-yı mütē'āl cānsız cemāline dirilik virdi.

Ruḥeşrā ṭal'at-i ferḥundegī dād: Yañağına (S 149b) qutluluk ṭulū'ını virdi. Ya'nī evvelki ḥüsni yerine geldi.

Be-cūy-ı refte bāz āverd ābeş: Gitmiş ırmağa suyunı gerü getürdi.

V'ez-ān şüd tāze gülzār-ı şebābeş: Ve ol du'ādan anıñ genclik gülistānı tāze oldı.

Zi-ḳāfūreş ber-āmed müşk-i Tātār: Anıñ kāfūrından Tātār müşki zāhir oldı. Ya'nī kāfūr gibi beyāz mūları müşk gibi siyāh oldı.

Zi-şubḥeş āşikārā şüd şeb-i tār: Anıñ saçından ḳarañu gice āşikāre oldı. Ya'nī şubḥ-ı cemālinden mūy-ı siyāhlar belürdi.

Sefīdī şüd zi-müşgīn ṭurreeş dūr: Anıñ müşk ḳoḳulu ṭurresinden beyāzlık ırāḳ oldı. *Turre* nāşiyeden alın üzerine inen saçlarda isti'māl olunur. Ba'z-ı nūsaḥda *mühreeş* vāḳi' olmuştur, gözleri murād olur. Ya'nī müşk renkli siyāh gözlerinden beyāzlık ırāḳ oldı. Ya'nī gözleri siyāhına düşen ağ zā'il oldı.

Der-āmed der-sevād-ı nergiseş nūr: Ya'nī anıñ nergis gözleriniñ sevādında nūr zāhir oldı. Ya'nī gözleriniñ bebegi ışıklı oldı.

Ḥam ez-serv-i gül-endāmeş birün reft: Anıñ gül a'zālı serv ḳāmetinden egrilik taşra gitdi.

Şikenc ez-nuḳre-i ḥāmeş birün reft: Anıñ ḥām gümüşinden бүклүм taşra gitdi. Ya'nī a'zāsından бүклүм ve kıvrımlar zā'il oldı.

Cüvānī pīriyeşrā geşt ḥāle: Anıñ pīrligi genclige mütēhavvil oldı.

Pes ez-çil sālegī şüd hijde sāle: Ḳırḳ senelikden soñra on sekiz senelik oldı.

Cemāleşrā ser ü kār-ı diger şüd: Anıñ cemāline bir ğayrı baş ve iş oldı.

Zi-'ahd-i pīşter hem bīşter şüd: Evvelki zamāndan ziyādereḳ oldı. Ya'nī ḥüsni ve bahāsı evvelkinden artıḳ oldı.

Diger reh Yūsufeş güft ey nikū-ḥūy: Bir daḥı Yūsuf 'aleyhi's-selām aña didi: Ey ḥuyı güzel!

مرادی دیگرست گر هست برگوی Murādī dīgeret ger hest ber-gūy: Saña bir ğayrı murād eger vardır söyle.

مرادی نیست گفتا بعد ازینم Murādī nīst güftā ba'd ez-īnem: Zelīhā didi: Bir murādım yokdur bundan soñra.

که در خلوتگه وصلت نشینم Ki der-ħalvetgeh-i vaşlet nişīnem: Ki seniñ vaşlñ ħalveti yerinde oturam. Ya'nī derūn-ı ħalvetde saña enīs ü celīs olam.

بروز اندر تماشای تو باشم Be-rūz ender-temāşā-yı tū bāšem: Gündüz saña temāşāda olam. Ya'nī cemāliñi toyunca seyr idem.

بشرب رو بر کف پای تو باشم Be-şeb rū ber-kef-i pāy-ı tū bāšem: Gice yüzüm seniñ ayağıñ altında olam ve ħizmetde bulunam.

فتم در سایه سرو بلندت Fūtem der-sāye-i serv-i bülendet: Seniñ yüce serv ħāmetiñ sāyesine düşem.

شکر چینم ز لعل نوشخندت Şeker çīnem zi-la'l-i nūş-ħandet: Şeker devşürem seniñ tatlu gülüşli la'l lebiñden. Hāşılı seni būs u kinār eyleyüp nā'il-i merām olam.

نهم مرهم دل افکار خود را Nihem merhem dil-i efkār-ı ħodrā: Kendü mecrüh gönlüme merhem koyam.

بکام خویش بینم کار خود را Be-kām-ı ħıř bīnem kār-ı ħodrā: Kendü işimi kendü murādımca görem.

بکشت خود که پژمرده است و درهم Be-kişt-i ħod ki pejmürdest ü derhem: Kendi ekinime ki solmuş ve ħarıř muruş olmuştur.

دهم از چشمه سار صحبتت نم Dihem ez-çeşmesār-ı şoĥbetet nem: Seniñ şoĥbetiñ çeşmesāriñdan (S 150a) nem virem. Ya'nī seniñle mücāma'a vü muvāħa'adan vücūdıma āb u revnaħ virem. Nitekim meşhūrdur ki zenlere cimā' olunduħca ħüsn-i beşeresi teraħķīde olur. *Sār* edāt-ı teksīrdir. Ya'nī seniñ vāsi' pıñariñdan vücūdımı şulandırām. Hāşılı isterim ki nuţfeleriñle pejmürde olan gül endāmımı āb-dār eyleyem.

چو یوسف این تمنا کرد از آن گوش Çü Yūsuf īn temennā kerd ez-ān gūş: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām bu temennāyı andan simā' itdi. Ya'nī anıñ ārzūsını ve maţlūbını çünkü işitdi.

زمانی سر به پیش افکند خاموش Zamānī ser be-pīş efkend ħāmūş: Bir zamān başını öñine şaldı. Ya'nī sükūt idüp bir miħdār murāħabe ve mülāĥaza eyledi.

نظار بر غیب بودش انتظارى Naẓar ber-ğayb būdeş intizārī: Ğayb üzerine nazar anıñ intizārı idi. Ya‘nī anı gözedir idi ki Hudā-yı müte‘ālīñ hüküm ü kazāsı ne olur, vird-i Rabbānī ve emr-i Yezdānī ne ile nāzil olur.

آری جواب او نه نی گفت و نه آری Cevāb-ı ū ne nī güft ü ne ārī: Anıñ cevābını ne yok didi ne belī. میان خواست حیران بود ناخواست Miyān-ı h‘āst ḥayrān būd nā-h‘āst: Anı istemek ve istememek beyninde müteḥayyir idi.

که آواز پر جبریل برخواست Ki āvāz-ı per-i Cibrīl ber-h‘āst: Ki Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmıñ kanadı āvāzı kalkdı, ya‘nī zāhir oldu.

پیام آورد کای شاه شرفناک Peyām āverd k‘ey šāh-ı şerefnāk: Haber getürdi ki: Ey şerāfetlü pādīšāh!

سلامت می رساند ایزد پاک Selāmet mī-resāned İzed-i pāk: Naḳāyışdan münezzeh olan zāt-ı ecell ü a‘lā saña selām irişdürür.

که ما عجز زلیخا را چو دیدیم Ki mā ‘acz-i Zelīḫārā çü dīdīm: Ki biz Zelīḫānıñ ‘aczini çünki gördük.

بتو عرض نیاز او شنیدیم Be-tü ‘arz-ı niyāz-ı ū şenīdīm: Saña anıñ ‘arz-ı niyāzını. Ya‘nī ihtiyācını ‘arz eylemesini işitdik.

ز موج انگیزی آن عجز و کوشش Zi-mevc-engīzī-i ān ‘acz u kūşīş: Anıñ ‘ācizliğiniñ ve dürüşmesiniñ. Ya‘nī kemāl-i nihāyetde sa‘y u ihtimāmınıñ talğa ḳoparıcılığından.

در آمد بحر بخشایش بجوشش Der-āmed baḥr-i baḥşāyiş be-cūşīş: Merḥamet deryāsı ḳaynamağa geldi. Ya‘nī luṭf u iḥsānıma maẓhar oldu.

دلش از تیغ نومیدی نخستیم Dileş ez-tiğ-i nevmīdī ne-ḥastīm: Anıñ yüregini maḥrūmluḳ kılıcından mecrūḥ eylemedik. Ya‘nī anı maḥrūm idüp ümīdinden me‘yūs eylemedik.

بتو بالای عرش عقد بستیم Be-tü bālā-yı ‘arşeş ‘aḳd bestīm: ‘Arş üzre anı saña ‘aḳd bağladık.

تو هم عقدش کن و جاوید پیوند Tü hem ‘aḳdeş kün ü cāvīd peyvend: Sen daḥı anı ‘aḳd eyle ebedī muttaşıl.

که بگشاید بآن از کار او بند Ki бүг’şāyed be-ān ez-kār-ı ū bend: Ki açıla ol ‘aḳd sebebiyle anıñ işinden bend. Ya‘nī müşkili ḥall olup nā’il-i merām ola.

ز عین عاطفت یابی نظرها Zi-‘ayn-ı ‘ātīfet yābī nazarhā: ‘Ayn-ı şefḳatden ve maḥz-ı merḥametden nazarlar bulursun. Ya‘nī luṭf ve iḥsānıma nā’il olursun.

شود زاینده زان عقدت گهرها Şeved zāyende z‘ān ‘aḳdet güherhā: Toğucı olur saña ol ‘aḳdden güherler. Ya‘nī güher gibi kıymetlü ve ḥürmetlü oldılar.

Nikāḥ besten-i Yūsuf نکاح بستن یوسف علیه السلام زلیجارا بفرمان خدای تعالی و زفاف کردن باوی
'aleyhi's-selām Zelīḥārā be-fermān-ı Ḥudāy te'ālā ve zifāf kerdn bā-vey: Yūsuf
'aleyhi's-selām Zelīḥāyī nikāḥ bağlamaḵ Ḥudāy te'ālānīn buyuruğıyla ve anıñla zifāf
itmek beyānındadır.

Çü fermān yāft Yūsuf ez-Ḥudāvend: Çünkü (S 150b) Yūsuf
'aleyhi's-selām Ḥudāvend-i müte'ālden fermān buldı.

Ki bended bā-Zelīḥā 'aḳd ü peyvend: Ki Zelīḥā ile 'aḳd ve
peyvend bağlaya.

Esās endāḥt çeşnī ḥusrevāne: Pādişāhāne düğün temelini atdı.
Ya'nī mülūkāne ziyāfetler eyledi.

Nihād esbāb-ı çeşn ender-miyāne: Düğün sebeblerini ortaya
kōdı. Ya'nī mālzeme-i 'arūsī ne ise ḥāzır ve müheyyā eyledi.

Şeh-i Mışr u serān-ı mülkrā ḥ'ānd: Mısr pādişāhını ve saltanat
re'īslerini da'vet eyledi.

Be-taḥt-ı 'izz ü şadr-ı cāh bin'sānd: Anları 'azīzlik taḥtına ve
manşıb şadrına dikdi. Ya'nī ta'zīmen şadr-ı ḥānede oturtdı.

Be-kānūn-ı Ḥalīl ü dīn-i Ya'kūb: Ḥalīlu'llāh İbrāhīm 'aleyhi's-
selāmıñ kānūnı ve Ya'kūb 'aleyhi's-selāmıñ dīniyle, ya'nī anlarıñ şer'i'ati üzre.

Ber-āyīn-i cemīl ü şüret-i ḥūb: Güzel kānūn ve eyü şüret üzre.

Zelīḥārā be-'aḳd-i ḥod der-āverd: Zelīḥāyī kendü 'aḳdine getürdi.

Be-'aḳd-i ḥ'iş yektā gevher āverd: Kendü 'aḳdine gevher-i yektā
getürdi. Ya'nī ḥüsn ü cemāl ve ḡunc u delālde nazīri olmayan bir duḡter-i pākīzeyi ve
aḡter-i dūşīzeyi taḥt-ı nikāḥına getürdi.

Nişār-efşān ber-ū meh tā be-māhī: Şaçu saçıcı idiler anıñ üzerine
aydan balığa dek. Ya'nī ehālī-i Mışr bi'l-cümle e'ālī ve ednā Zelīḥā üzerine envā'-ı sīm
ü zer ve aşnāf-ı dürr ü güher nişār eylediler. Nitekim qadīmden resm-i 'arūsāndır.

Mübārek bād-gū şāh u sipāhī: Mübārek olsun diyiciler pādişāh ve
'askeri. Ya'nī bi'l-cümle Yūsuf 'aleyhi's-selāma tebrīk eylediler.

Be-resm-i ma'zeret Yūsuf be-pā ḥāst: 'Özür dilemek resmiyle
Yūsuf 'aleyhi's-selām ayağa kalkdı.

بمجلس حاضرانرا عذرها خواست Be-meclis hāzırānrā ‘özhā h’āst: Meclisde hāzırlara ‘özürler diledi. Ya’nī kuşūra nazar buyurmañ diyü i’tizār eyledi. Nitekim mizbānıñ ‘ādetidir mihmāna.

زلیخا را بپرسش ساخت دلشاد Zelīhārā be-pürsiş sāht dil-şād: Zelīhāyı soruş ile göñlini şād eyledi.

بخلوتخانه خاصش فرستاد Be-ḥalvethāne-i ḥāşeş firistād: Hāş ḥalvethānesine ve ḥarīm-i ḥaremine gönderdi. Ya’nī istifsār-ı hāl ve tatyīb-i bāl eyleyüp hāş oṭasına irsāl eyledi.

پرستاران همه پیشش دويدند Perestārān heme pīşeş devīdend: Tapucılar dükelü ilerü segirttiler.

سر و افسر همه پیشش کشيدند Ser ü efser heme pīşeş keşīdend: Baş ve tāt dükelü öñine çekdiler. Ya’nī şahāne hizmetler ile aña ta’zīm ve tevķīr eylediler.

خروشان از جمال دلفريش Hurūşān ez-cemāl-i dil-firībeş: Ol perestārlar cūş u ḥurūş iderek anıñ göñül aldayıcı cemālinden.

بزرکش جامها دادند زیبش Be-zer-keş cāmehā dādend zībeş: Altun işleme cāmeler ile aña zīnet virdiler.

چو های و هوی مردم یافت آرام Çü hāy u hūy-ı merdüm yāft ārām: Çünkü ḥalkıñ hāy ve hūyı karar buldı, ya’nī sākin oldı.

بمنزلگاه خود زد هر کسی گام Be-menzilgāh-ı ḥod zed her kesī gām: Kendü menzilgāhına her bir kimse adım urdı. Ya’nī her kes kendü hānesine dāḥil oldı.

عروس مه نقاب عنبرین بست ‘Arūs-ı meh niķāb-ı ‘anberīn best: Ay gelini ‘anberlü niķāb bağladı. (S 151a)

زرافشان پرده بر روی زمین بست Zer-eşān perde ber-rūy-ı zemīn best: Altun saçıcı perdeyi yer yüzü üzre bağladı. Şems gürüb idüp kamer ṭulū‘ eyledi.

بفیروزی برین فیروزه طارم Be-firūzī ber-īn firūze ṭārem: Muẓafferlik ile bu gök renkli felek üzre.

چراغ افروز شد گیتی ز انجم Çerāğ-efrūz şüd gītī zi-encüm: Çerāğ şu‘lelendirici oldı dünyā yıldızdan. Ya’nī şafaķ gürüb idüp yıldızlar zāhir oldı.

فلك عقد ثريا در بر آويخت Felek ‘ıkd-ı Şüreyyā der-ber āvīht: Felek Ülker kılādesini gögsi üzre aşdı.

شفق ياقوت تر با گوهر آميخت Şafaķ yāķūt-ı ter bā-gevher āmīht: Şafaķ tāze ve laṭīf yāķūtı gevhere qarışdırdı. Ya’nī ufuk-ı āsmānda kıızıl şafaķ içre yıldızlar zāhir oldı.

جهانرا شعر شب شد پرده راز Cihānrā ša‘r-ı şeb şüd perde-i rāz: Cihāna gice eñligi sır perdesi oldu.

درآن پرده جهانی راز پرداز Der-ān perde cihānī rāz-perdāz: Ol perdede cihān halkı sırlarına şūret virici idiler. Ya‘nī her kes gice içinde hālvetlerinde gizlū işlerine mūbāşeret idici idiler.

بخلوت محرمان با هم نشستند Be-hālvet maḥremān bā-hem nişestend: Hālvetde maḥremleriyle oturdılar.

بروی غیر مشکین پرده بستند Be-rūy-ı gayr müşgīn perde bestend: Ağyār yüzine siyāh perde bağladılar.

زلیخا منتظر در پرده خاص Zelīḥā munṭazır der-perde-i ḥāş: Zelīḥā ḥāş perdede gözedici idi.

دل او از طپش در پرده رقاص Dil-i ū ez-ṭapīş der-perde raqqāş: Anıñ yüregi ıztırābdan perdede oynayıcı idi. Ya‘nī muẓṭāribū’l-bāl olup dir idi.

که این تشنه که بر لب دیده آبست Ki īn teşne ki ber-leb dīde ābest: Ki bu şusuz ki ıtaḥāş üzre şū görmüşdür.

ببیداریست یارب یا خوابست Be-bidārīst yā Rab ya be-ḥābest: Uyanıklıkda mıdır ‘acabā yāḥud uykuda mıdır. Ya‘nī bu devlet muḥaqqāku’l-vuḳū‘ mıdır yohsa ḥayāl-i hücu‘ mıdır?

شود زین تشنگی سیراب یانی Şeved z’īn teşnegī sīr-āb yā nī: Bu şusuzluḳdan şuya ḳanmış olur mı yohsa yok?

نشیند از دلم این تاب یا نی Nişīned ez-dilem īn tāb yā nī: Yüregimden bu ḥarāret oturur mı, yohsa yok ya‘nī vişal-i cānāna nā’il olmaḡla āteş-i ‘aşḳ benden zā’il olur mı yohsa bu ayrılık böyle bāḳī ḳalur mı?

گهی پر آب چشمش ز اشك شادی Gehī pūr-āb çeşmeş z’eşḳ-i şādī: Gāhī şādılık eşkinden gözi tolu şū idi.

گهی پر خون ز بیم نامرادی Gehī pūr-ḥūn zi-bīm-i nā-murādī: Gāhī nā-murādılık ḥavfindan tolu ḳan idi. Ya‘nī ba‘zı sevindiginden gözi yaş ile tolar idi ve ba‘zı ber-‘aḳs olmaḳ ḥavfindan ḳan ile tolar idi.

گهی گفتم که من باور ندارم Gehī güftī ki men bāver ne-dārem: Gāhī dir idi ki ben inanmaḳ ṭutmam.

که گردد خوش بدینسان روزگارم Ki gereded ḥoş bedīn sān rūzgārem: Ki eyü ola bu üslūbla zamānım. Ya‘nī inanmam ki ṭālī‘im baña muvāfaḳat ide.

گهی گفتی که لطف دوست عامست Gehī güftī ki luṭf-ī dūst ‘āmešt: Gāhī dir idi ki dostuñ luṭfi ‘āmdır ve iḥsānı herkese şāmildir.

ز لطف دوست نومیدی حرامست Zi-luṭf-ī dūst nevmīdī ḥarāmešt: Dostuñ iḥsānıñdan ümīd kesmek ḥarāmdır.

ازین اندیشه خاطر در کشاکش Ez-īn endīše ḥāṭır der-keş-ā-keş: Bu fikirden ḥāṭırı çekme çekde idi. Ya‘nī bu luṭfiñ būd u nā-būdından tereddūd eylerdi.

گهی خوش بود آنجا گاه ناخوش Gehī ḥoş būd āncā gāh nā-ḥoş: Ol yerde ba‘zı (S 151b) ḥoş ve ba‘zı nā-ḥoş olurdu.

ز ناگه دید کز در پرده برخاست Zi-nāgeh dīd k‘ez-der perde ber-ḥāst: Nāgehden, ya‘nī aḥsuzun ḥāsılı füc‘aten ve baḡtaten gördi ki ḳapudan perde ḳalkdı.

مه بی پرده منزل را بیاراست Meh-i bī-perde menzılā biyārāst: Perdesiz ay menzili bezedi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḥāne-i Zelīḥāya dāḥil oldı.

زلیخا را نظر چون بر وی افتاد Zelīḥārā naẓar çün ber-vey üftād: Zelīḥānıñ naẓarı çünki anıñ üzerine düşdi.

تماشای ویش پی در پی افتاد Temāşā-yı veyeş pey-der-pey üftād: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma naẓarı pey-der-pey düşdi. Ya‘nī birbiri ardınca mütevālīyen müte‘ākıben enzār-ı keşīresi vāḳi‘ oldı.

برون برد از خودش اشراق آن نور Birün bürd ez-ḥodeş işrāk-ı ān nūr: Zelīḥāyı kendüden götürdi ol nūruñ işrākı. Ya‘nī cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol ḥāneyi bir gūne ışıḳlandırdı ki Zelīḥā kendüden gidüp bī-ḥod oldı.

ز نور خور ظلام سایه شد دور Zi-nūr-ı ḥūr zālām-ı sāye şüd dūr: Güneş nūrından gölge ḳarañusu ırāk oldı. Ya‘nī nūr-ı cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan sāye-i vüçüd-ı Zelīḥā maḥv oldı.

چو یوسف آن محبت کیشیش دید Çü Yūsuf ān muḥabbet-kīşīyeş dīd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ muḥabbet ṭabī‘atlulugun gördi.

ز دیدار خود آن بیهوشیش دید Zi-dīdār-ı ḥod ān bī-ḥoşīyeş dīd: Kendü dīdārından anıñ bī-ḥoşluḡını gördi.

ز رحمت جای بر تخت زرش کرد Zi-raḥmet cāy ber-taḥt-ı zereş kerd: Merḥamet ve şefḳatden yerini altun taḥt üzre itdi.

کنار خویش بالین سرش کرد Kinār-ı ḥıṣ bālīn-i sereş kerd: Kendü ḳucaḡını anıñ başına yasdıḳ itdi. Ya‘nī Zelīḥāyı zerrīn taḥt üzre der-āḡuş eyledi.

ببوی خود بهوش آورد بازش Be-būy-ı ḥod be-hūṣ āverd bāzeṣ: Kendü kokuşıyla anı gerü ‘aqla getürdi.

به بیداری کشید از خواب نازش Be-bīdārī keṣīd ez-ḥāb-ı nāzeṣ: Anı nāz uykusından uyanıklığa çekdi.

Be-ān rūyī k’ez-ū mī-best dīde: Ol yüz ile ki andan göz bağlardı. Ol yüz ile ki andan göz bağlardı. V’ez-ān mī-būd ‘ömrī dil-remīde: Ve andan bir ‘ömr idi ki göñli ürkmüş idi. Ya’nī ol yüz ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām müddet-i ‘ömrinde aña nazardan firār eyledi.

Çü çeşm endāht rūyī dīd zībā: Çünkü göz atdı bir yaraşıklı yüz gördi.

Besān-ı naḳṣ-ı Çīn ber-rūy-ı dībā: Çīn beldesiniñ naḳṣı üslūbınca dībā-nām ḥarīr üzre. Ya’nī envā’-ı zīb ü zīnetle ārāste dībā gibi bir zībā yüz gördi.

Çü rūy-ı hūr-ı ‘īn maḥbū’ u maḥbūl: Cennetdeki hūr-ı ‘īniñ yüzi gibi maḥbūl ve ṭab’-ı ehl-i dile muvāfıq.

Zi-ḥūsn ārāyīṣ-i meṣṣāta ma’zūl: Güzellikden bezekciniñ tezyīnini ma’zūl. Ya’nī kemāl-i ḥūsninden düzgünci ḥatunlarıñ zīnetinden müstağnī idi. Nazar çün yāft ber-dīden ḳarāreṣ: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ nazarı Zelīḥāyı görmek üzre ḳarār buldı.

‘Inān-keṣ ṣūd sūy-ı būs u kināreṣ: Anı būs u kinār eylemek cānibine dizgin çekici oldu. Ya’nī öpme ve ḳucmayı ‘azm eyledi.

Be-leb būsīd ṣīrīn ṣekkereṣrā: (S 152a) Tutağıyla anıñ tatlu şekerini sūkker gibi lezīz leblerini öpdı.

Be-dendān kend ‘unnāb-ı tereṣrā: Dendānıyla tāze igdesini ḳazıdı. Ya’nī igde renkli kızılca tutaḳlarını dendānıyla tıtdı. Nitekim ‘ādeten tıutup şoralar.

Çü būd ez-behr-i ān ferḥunde mihmān: Çünkü ol ḳutlu misāfir ecliyçün idi.

Dü leb ber-ḥān-ı vaṣl-ı ü nemekdān: Zelīḥānıñ vaṣlı sofrası üzre iki lebi tuz ḥoḳḳası. Ya’nī çünkü Zelīḥānıñ yüzi envā’-ı sūkkerli ṭa‘āmlar ile ṭolu bir sofrā ve iki tutağı bir tuz ḥoḳḳası gibi idi.

Ez-ān rū kerd evvel būsērā sāz: Ol yüzden, ya’nī ol sebebdan evvel būsēye ṣūrū’ itdi.

Ki ber-h'ān ez-nemek bih bāšed āgāz: Ki sofrā üzre tuzdan şürü' eyü olur. Ya'nī kable't-ṭa'ām tuz tenāvül eylemek 'inde'l-eṭibbā maḳböldür.

Nemek çün şür-ı şevkeş bīšter kerd: Tuz çünki anıñ iştıyāḳı şürını ziyādereḳ itdi. Ya'nī būs eylemek çünki anıñ şevḳını arturdi.

Dü sâ'id der-miyân-ı ü kemer kerd: İki bileğini anıñ miyânına kemer itdi. Ya'nī bilini ḳucdı.

Be-zîr-i ān kemer nâ-bürde rencî: Ol kemeriñ altında bir renc çekmeksiniz.

Nişānī yāft ez-nâ-yāb gencî: Bir bulunmaz ḥazîneden nişān buldı. Ya'nī kimesne yol bulmamış bir ḥazîne 'alâmeti zâhir oldı.

Miyân beste talebrâ çâpük ü çüst: Taleb içün bil bağlayup 'ale'l-fevr.

Ez-ān genc-i güher dürc-i güher cüst: Ol cevher ḥazînesinden cevher ḥoḳḳasını taleb eyledi.

Nihādeş pîş-i ān serv-i gül-endām: Zelîḥā ol gül endāmlı serv ḳāmetliniñ öñine ḳodı.

Muḳaffel ḥoḳḳa'î ez-nuḳre-i ḥām: Ḥām gümüşden ḳufllanmış bir ḳutı. Ya'nī ḳuflı ḥām gümüşden idi.

Ne ḥāzin bürde süy-ı ḥoḳḳa destî: Ne ḥazîne-dār ol ḥoḳḳa cānibine bir el iletmiş.

Ne ḥāyin dāde ḳufleşrâ şikestî: Ne ḥāyin anıñ ḳuflına bir şınıḳ virmiş. Ḥāşılı ol ana dek Zelîḥānıñ ḥoḳḳa-i ferci 'işmet üzre ḳalmış idi demekdir.

Kilîd-i ḥoḳḳa ez-yāḳût-ı ter sâht: Ol ḥoḳḳanıñ miftāhını tâze yāḳûtđan eyledi.

Güşādeş ḳufl u der-vey gevher endāht: Ḳuflı açdı ve anıñ içine gevher atdı. Ya'nī ma'hüdesini îlâc eyledi ve menîsini ilḳā eyledi.

Dü şāḥ-ı erguvānî der-hevā şüd: İki kızıl gül gibi budağı hevāya gitdi. Ya'nī baldırları hevāya ref' oldı. Nitekim ḥālet-i muvāḳa'ada böylece olur.

Dü berg-i gül zi-yek dîger cüdā şüd: İki gül yaprağı biri birinden ayru oldı. Ya'nī îlâc-ı zekeriyle ferci münşāḳ oldı.

Kümeşteş gām zed der-'arşa-i teng: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ atı ṭar meydānda adım urdı. *Kümeşt* kâfiñ zammı ve mîmiñ fethiyle şol ṭorı atdır ki yelesi

ve kıyruğı (S 152b) siyāh ola. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām kümeit-i zekerini ol cāy-ı tengde oynatdı.

نگ ز بس آمد شدن شد عاقبت leng: Zi-bes āmed şüden şüd 'ākıbet leng: Çok gidüp gelmeden āhirü'l-emr aksak oldu. Ya'nī menīniñ nüzülüyla zekeri süst oldu.

کرد چو نفس سرکش اول توسنی کرد Çü nefis-i ser-keş evvel tevsenī kerd: Çünkü itā'atsiz nefis evvel tevsenlik eyledi. *Tevsen* şol atdır şāhibine rām olmaya. Ya'nī zekeri çünki evvel keskünlük eyledi.

کرد در آخر ترك مایی و منی کرد Der-āhir terk-i māyī vü menī kerd: Āhirde bizligi ve benligi terk itdi. Ya'nī evvel baş çekici ve kavī idi, soñra rām ve süst-endām oldu. Nitekim ba'de nüzülü'l-menī ālet geñşek ve yumuşak olur ve bunda ihām-ı laṭīf vardır ki erbāb-ı zarāfete hafī degildir.

لب بر خواست از خواب شبنامه تشنه Şebāngeh teşne leb ber-h'āst ez-h'āb: Ahşam vakti tutağı şusuz, uykudan kalkdı.

آب بسیمین برکه سر زد از پی آب Be-sīmīn birke ser zed ez-pey-i āb: Şudan ötüri gümüşli havuza baş urdı.

شد اول غرق و آخر با خوشی جفت Şüd evvel ġarq u āhir bā-ħoşī cüft: Evvel havuza ġarq oldu soñra hoşluğa mukārin olduğu hālde.

برون آمد بجای خویشان خفت Birün āmed be-cāy-ı h'īştēn huft: Taşra geldi kendü yirinde uyudu. *Teşne-leb*den murād zekerdir. *Sīmīn birkeden* murād fercdir. Evvel havuza ġarq olup āhir uyumasından murād ba'de'l-muvāka'a menī nāzil olup zekeriñ sākin olmasıdır.

دو غنچه از دو گلبن بر دمیده Dü ġonce ez-dü ġülbün ber-demīde: İki ġül tomurcuğı iki ġül ağacından zāhir olmuş idi.

ز باد صبحدم با هم رسیده Zi-bād-ı şubḥdem bā-hem resīde: Şabāḥ vakti yilinden birbirine irişdi. Ya'nī ġüyā ma'hūd zekeriyle ferc her biri bir açılmadıġ ġül idi, bād-ı şabā anları tahrīk idüp birbirine irişdü.

یکی نشکفته و دیگر شکفته Yekī neş'küfte vü dīġer şüküfte: Ol ġülleriñ biri açılmamış ve biri açılmış idi.

نهفته ناشکفته در شکفته Nühüfte nā-şüküfte der-şüküfte: Açılmamış ġül açılmış ġül içinde mestür oldu. Nitekim hīn-i muvāka'ada ancılayın olur.

چو یوسف گوهر ناسفته را دید Çü Yūsuf ġevher-i nā-süfterā dīd: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām delinmemiş ġevher buldı. Ya'nī çünki Zelīḥāyı bākire bākire buldı.

زی باغش غنچه نشکفته را چید Zi-bāgeş gonce-i neş'küfterā çīd: Zeliḥānīn bāğından açılmamış gonce divşürdi.

بدو گفت این گهر ناسفته چون ماند Bedū güft īn güher nā-süfte çūn mānd: Aña didi: Bu güher delinmemiş nice kaldı? Ya'nī nite bikriñ zā'il olmadı?

گل از باد سحر نشکفته چون ماند Gül ez-bād-ı seher neş'küfte çūn mānd: Gül bād-ı seherden açılmamış nice kaldı?

بیگفتا جز عزیزم کس ندیداست Bi-güftā cüz 'azīzem kes ne-dīdest: Zeliḥā cevābda didi: 'Azīzden gayrı beni kimse görmemiştir.

ولی آن غنچه باغم نچیداست Velī ān gonce-i bāgem ne-çīdest: Velīkin bāğımıñ goncesini ol divşürmemiştir. Ya'nī hoşka-i gevherime vāşıl ve benden mütemetti' olmamıştır.

براه اگر چه تیزتگ بود Be-rāh-ı cāh egerçi tīz-teg būd: Mertebe yolında egerçi keskün ḥamlelū idi. Ya'nī egerçi şāḥib-i cāh u celāl idi.

بوقت کامرانی سست رگ بود Be-vaqt-i kāmranī süst-reg būd: Sürucilik vaqtinde geñşek ṭamarlu idi. Ya'nī aleti münteşir olmaz (S 153a) idi.

بطفلی در که خوابت دیده بودم Be-ṭıflī der ki ḥ'ābet dīde būdem: Çocuklu[k]da ki uykuda seni görmüş idim.

زی تو نام و نشان پرسیده بودم Zi-tū nām u nişān pürsīde būdem: Senden nām ve nişān şormuş idim.

بساط مرحمت گسترده بودی Bisāt-ı merḥamet güsterde būdī: Merḥamet döşegini döşemiş idiñ. Ya'nī baña ızhār-ı şefkat eylemiş idiñ.

بمن این نقد را بسپرده بودی Be-men īn naḳdrā büs'pürde būdī: Baña bu naḳdi teslīm eylemiş idiñ.

زی هر کس داشتم این نقد را پاس Zi-her kes dāştem īn naḳdrā pās: Herkesden bu naḳdi hıfz tutdum.

نزد بر گوهرم کس نوك الماس Ne-zed ber-gevherem kes nūk-ı elmās: Gevherim üzerine kimse elmās okı urmadı. Ya'nī kimse baña mücāma'a eylemeyüp bikrim gidermedi.

بی‌حمدالله که این نقد امانت Bi-ḥamdi'llāh ki īn naḳd-i emānet: Ḥamd olsun Ḥudā-yı müte'āle ki bu emānet naḳdini.

که کوته ماند از و دست خیانت Ki kūteh mānd ez-ū dest-i ḥıyānet: Ki ḥıyānet eli anda kışa kaldı.

دو صد بار ار چه تیغ بیم خوردم Dü şad bār erçi tīg-i bīm ḥordem: İki yüz kerre egerçi korku kılıcı yedim.

Be-tü bī-āfetī teslīm kerdem: Saña āfetsiz teslīm eyledim.

Çü Yūsuf īn sūhanrā z’ān perī-çih: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol perī çehrelüden bu sözi.

Şenīd efzūd ez-āneş mihr-ber-mihr: İşitdi andan muḥabbet muḥabbet üzerine arturdi.

Bedū güft ey be-ḥüsn ez-ḥūr-ı ‘īn bīş: Aña didi: Ey güzellikde ḥūr-ı ‘īnden ziyāde!

Ne īn bih z’ānçi mī-cüstī ez-īn pīş: Bu eyü degil mi andan ki isterdiñ bundan evvel?

Bi-güft ārī velī ma’zūr mī-dār: Zelīhā didi: Belī bu eyüdür velīkin ma’zūr tut.

Ki men būdem zi-derd-i ‘āşıkī zār: Ki ‘āşıklık derdinden ben iñleyici idim.

Be-dil şevķī ki pāyānī ne-būdeş: Göñlümde bir şevķ var idi ki aña nihāyet olmaz idi.

Be-cān derdī ki dermānī ne-būdeş: Cānımda bir derd var idi ki aña dermān olmaz idi.

Türā şeklī bedīn ḥübī ki hestī: Saña bu ḥūbluķda bir şekil ki var idi.

K’ez-ū her dem fezāyed şūr u mestī: Ki andan her nefes şūr ve mestlik artar ve ‘āşıkıñ ‘aşkı dem-be-dem teraķķīde olur.

Şekībāyī ne-būd ez-tü ḥad-i men: Senden şabr idicilik benim ḥaddim degil idi.

Bi-keş dāmān-ı ‘afvī ber-bed-i men: ‘Afv etegini benim yaramazlığım üzerine çek. Ya’nī qabāḥatim ‘afv eyle.

Be-cürmī k’ez-kemāl-i ‘aşķ ḥīzed: Bir şuç sebebiyle ki kemāl-i ‘aşķdan qalkar ve zuhūra gelür.

Kücā ma’şūk bā-‘āşık sitīzed: Ma’şūk ‘āşıķa ķanda gücenür. Ya’nī ne vaķit ma’şūk andan rencīde olur.

Ġalebe kerdēn-i muḥabbet-i Zelīhā ber-Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Zelīhāya muḥabbet Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine ġalebe itmek و بنا

کردن عبادتخانه برای زلیخا Ve binā kerdēn-i ‘ibādethāne berāy-ı Zelīhā: Ve ‘ibādethāne Zelīhā ecliyčün binā eylemek beyânındadır.

بصدق آنکس که زد در عاشقی گام Be-şıdķ ān kes ki zed der-‘āşıkī gām: Şıdķla ve ihlāşla ol kimse ki ‘āşıklıkda adım urdı.

بمعشوقی برآمد آخرش نام Be-ma‘şūkī ber-āmed āhıreş nām: Ma‘şūkluķ ile geldi āhır anıñ nāmı. Ya‘nī ‘aşkında ihlāş olan kimesne āhırü’l-emr ma‘şūk olunur.

که آمد در طریق عشق صادق Ki āmed der-tarīķ-i ‘aşķ şādık: (S 153b) Kim geldi ‘aşķ yolında şādık.

که ناید بر سرش معشوق عاشق Ki n’āyed ber-sereş ma‘şūk ‘āşık: Ki anıñ başı üzre ma‘şūķı ‘āşık gelmeye. Ya‘nī kimse yokdur ki ‘āşık-ı şādık olup ‘ākıbet ma‘şūķı kendüye ‘āşık olmaya.

زلیخا را چو صادق بود در عشق Zelīhārā çü şādık būd der-‘aşķ: Zelīhānıñ çünki ‘aşkında şıdķı var idi.

که یکسر عمر خود فرسود در عشق Ki yek-ser ‘ömr-i ĥod fersūd der-‘aşķ: Ki bir uĥurdan kendü ‘ömrini yıpratdı ‘aşķda. Ya‘nī ‘ömrini bi’l-cümle rāh-ı ‘aşķda ifnā eyledi.

بطفلی در که لعبت باز بودی Be-tıflı der ki lu‘bet-bāz būdī: Çocukluķda ki oyun oynayıcı idi.

بنورش لعبتان دمساز بودی Be-nüreş lu‘betān dem-sāz būdī: Anıñ güzelligi nūrına oynayıcı dil-berler muşāhib idiler. Ya‘nī eyyām-ı şabāvetinde ki kendü emşālī etfālle lu‘b iderler idi.

پی بازی چو کردی چاره سازی Pey-i bāzı çü kerdī çāre-sāzı: Oyun ecliyčün çünki çāre düzücilik iderdi.

نبودی بازیش جز عشقبازی Ne-būdī bāziyeş cüz ‘aşķ-bāzı: Anıñ oyunu olmaz idi ‘aşķ-bāzılıķdan ĥayrı. Ya‘nī ĥın-i şabāvetinde daĥı lu‘bı ‘āşıkāne idi.

دو لعبت را که پیش هم نشاندی Dü lu‘betrā ki pīş-i hem nişāndī: İki oyuncı dil-ber çocukları ki birbirini öñine diker idi.

یکی عاشق یکی معشوق خواندی Yekī ‘āşık yekī ma‘şūk ĥāndī: Birine ‘āşık ve birine ma‘şūk okurdı. Ya‘nī birini ‘āşık ve birini ma‘şūk naşb idüp aña münāsib lu‘blar ihdāş idüp oynarlar idi.

چو دست چپ ز دست راست دانست Çü dest-i çep zi-dest-i rāst dānist: Çünki şol eli şaĥ elden bildi.

ره و رسم نشست و خواست دانست Reh ü resm-i nişest ü ĥāst dānist: Oturup kalkmak ķānūnını ve yolını bildi. Ya‘nī ne vaķıt ki bülūĥa irişdi.

در آن خوابی که دید از بخت دیدار Der-ān ḥ'ābī ki dīd ez-baht-ı dīdār: Ol bir uykuda ki uyanık olan t'ālī'inden gördi. Ya'nī t'ālī'i kendüye müsā'ade idüp ol düşi ki gördi.

بدام عشق یوسف شد گرفتار Be-dām-ı 'aşq-ı Yūsuf şūd giriftār: Yūsuf 'aleyhi's-selāmın 'aşkı tūzağına giriftār oldu.

هوای ملک خود از دل بدر کرد Hevā-yı mülk-i ḥod ez-dil be-der kerd: Kendü saltanatı ārzūsını gōñüldeñ taşra itdi.

بملك مصر آهنگ سفر کرد Be-mülk-i Mısr āheng-i sefer kerd: Mülk-i Mışra sefer kaçdını itdi.

ز شهر خود بشهر یوسف آمد Zi-şehr-i ḥod be-şehr-i Yūsuf āmed: Kendü şehrinden Yūsuf 'aleyhi's-selām şehrine geldi.

نه بهر خود ز بهر یوسف آمد Ne behr-i ḥod zi-behr-i Yūsuf āmed: Kendü ecliyçün degil Yūsuf 'aleyhi's-selām için geldi, zīrā āḥirü'l-emr anıñ ma'sūkı oldu.

جوانی در خیال او بسر برد Cüvānī der-ḥayāl-i ū be-ser bürd: Gencligini anıñ ḥayālinde başa iletdi.

به امید وصال او بسر برد Be-ümmīd-i vişāl-i ū be-ser bürd: Anıñ vişālī ümīdinde başa iletdi.

به پیری در تمنای وی افتاد Be-pīrī der-temennā-yı vey üftād: Anı temennāda pīrlige düşdi.

بکوری بی تماشای وی افتاد Be-kūrī bī-temāşā-yı vey üftād: Anı temāşāsız körlüğe düşdi.

پس از پیری که بینا و جوان شد Pes ez-pīrī ki bīnā vü cüvān şūd: Pīrlikten şoñra ki görüci ve genc oldu.

بمهر روی آن آرام جان شد Be-mihr-i rüy-ı ān ārām-ı cān şūd: Ol cān rāhatlandırıcı cānānıñ yüzi muḥabbetine oldu. Ya'nī anıñ ruḥsārınıñ temāşası muḥabbetine giriftār oldu.

وزان پس در هوایش زیست تا زیست V'ez-ān pes der-hevāyeş zīst tā zīst: Ve andan şoñra anıñ (S 154a) 'aşkında geçindi mādām ki geçindi.

بدل قید وفایش زیست تا زیست Be-dil kayd-ı vefāyeş zīst tā zīst: Gōñül ile, ya'nī ḥulūş ile anıñ vefası kaydında geçindi mādām ki geçindi. Ḥāşılı müddet-i 'ömrini Yūsuf 'aleyhi's-selāmın 'aşkına şarf eyledi.

چو صدقش بود بیرون از نهایت Çü şıdķeş būd bīrūn ez-nihāyet: Çünki anıñ şıdķı nihāyetden taşra idi.

در آخر کرد یوسفرا سرایت Der-āḥir kerd Yūsuf rā sirāyet: Āḥirde Yūsuf 'aleyhi's-selāma sirāyet itdi.

دل یوسف بمهرش شد چنان گرم Dil-i Yūsuf be-mihreş şūd çünān germ: Yūsuf 'aleyhi's-selāmın gōñli anıñ muḥabbetine ancılayın issi oldu.

که می آمد از آن دل گرمیش شرم Ki mī-āmed ez-ān dil germiyeş şerm: Ki ol gönül kızgınlığından aña hayā geldi. Ya'nī Zelīhāya 'aşkı bir mertebede oldu ki halkdan kendüye hayā geldi.

چنان زد راه دل آن دلفریبش Çünān zed rāh-ı dil ān dil-firībeş: Yūsuf 'aleyhi's-selāmın gönlü yolını ol gönül aldayıcı ancılayın urdı.

که یکساعت نماید از وی شکیش Ki yek sâ'at ne-mānd ez-vey şekībeş: Ki bir sâ'at andan şabrı kalmadı.

بگرد خاطرش گشتی رضا جوی Be-gird-i hāṭireş geştī rızā-cūy: Anın hāṭırı çevresinde rızasını isteyici olur idi.

لبش بر لب نهادی روی بر روی Lebeş ber-leb nihādī rūy-ber-rūy: Tutağını tutağı üzerine kor idi, yüzini yüzi üzerine. Ya'nī bir ān Zelīhā 'indinden münfek olmaz idi ve rızasını gözedir idi.

ز بس کشت طرب را آب دادی Zi-bes kişt-i tarabrā āb dādī: Takdīr-i kelām kişt-i tarabrā zi-bes āb dādī demekdir. Ya'nī şādlık ekinine çok şu virmekden.

بآبش دمبدم حاجت فتادی Be-ābeş dem-be-dem hācet fütādī: Zelīhānın şuyına her zamān hāceti düşer idi. Ya'nī keşretle mücāma'a için Zelīhāya her bār muhtāc idi.

ولی زو بر زلیخا پرده بشکافت Velī z'ū ber-Zelīhā perde biş'kāft: Velīkin andan Zelīhā üzre perde yarıldı. Ya'nī perde-i mecāzī aradan ref' olup hāqīkat açıldı.

ز خورشید حقیقت پرتوی تافت Zi-hūrşīd-i hāqīkat pertevī yāft: Hāqīkat güneşinden bir şu'le ziyālandı. Hāşılı Zelīhāda olan 'aşk-ı mecāzī hāqīkate mün'akis oldu.

چنان خورشید بر وی اشتهم کرد Çünān hūrşīd ber-vey üştülüm kerd: Hāqīkat güneşi Zelīhā üzerine ancılayın taḥakküm ve galebe eyledi.

که یوسف را در آن چون زره گم کرد Ki Yūsuf der-ān çün zerre güm kerd: Yūsuf 'aleyhi's-selāmı anda zerre gibi itgün itdi. Ya'nī aña 'aşkı ferāmūş eyleyüp maḥbūb-ı hāqīkī sevgüsine dūrüşdi.

بلی در پوته عشق مجازی Belī der-pūte-i 'aşk-ı mecāzī: Belī öyledir, ya'nī Zelīhānın mecāzīsī hāqīkate mübeddel olması yerindedir. Zīrā 'aşk-ı mecāzī pūtesinde.

گذشتش عمر در مانع گدازی Güzeşteş 'ömr der-māni'-güdāzī: 'Ömri geçdi māni' eridicilikde. Ya'nī 'ömrinin küllīsini pūte-i mecāzīde 'aşkın gill u gışını eritmekde şarf eyledi. Hāşılı mevāni'i cümle giderüp 'aşk-ı muşaffādan gayrı nesne kalmadı.

چو خورشید حقیقت گشت طالع Çü hūrşīd-i hāqīkat geşt tāli': Çünkü hāqīkat güneşi tulū' idici oldu.

Ne-būdeş pīş-i dīde hīç māni‘: Gözi önünde hīç māni‘ olmadı.

Keşīshā-yī ḥaḳīḳat der-vey āvīht: Ḥaḳīḳat çekişleri, ya‘nī cāzibeleri, ḥāşılı ḥaḳīḳate bā‘iş olucı nesneler aña (**S 154b**) aşıldı.

Zi-her çī nā-güzīreş būd big‘rīht: Her nesneden ki aña lā-būd ve zarūretli idi kaçdı. Ya‘nī ta‘alluḳāt-ı mecāziden külliyyen münḳaṭı‘ oldı.

Şebī ez-dest-i Yūsuf şūd gürīzān: Bir gice Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmiñ elinden kaçıcı oldı.

Ḥalāşī cüst ez-ū ūftān u ḥīzān: Andan bir ḥalāş istedi düşüci ve kalkıcı olduğu ḥālde.

Çü zed dest ez-ḳafā der-dāmen-i ū: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām elini urdı eñseden anıñ etegine.

Zi-desteş çāk şūd pīrāhen-i ū: Anıñ elinden çāk oldı Zelīḥānıñ gönlegi.

Zelīḥā güft eger men ber-ten-i tü: Zelīḥā didi: Eger ben seniñ teniñ üzre.

Derīdem pīş ez-īn pīrāhen-i tü: Yırttım bundan evvel seniñ gönlegiñi.

Tü hem pīrāhenem eknūn derīdī: Sen daḥı gönlegi şimdi yırtdıñ.

Be-pādāş-ı günāh-ı men resīdī: Benim günāhım ‘ivāzına irişdiñ. Ya‘nī ol vakit ben seni rāh-ı Ḥaḳdan men‘e dürüşür idim şimdi sen beni ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳiden men‘e dürüşürsün.

Der-īn kār ez-tefāvūt bī-herāsīm: Bu ‘amelde tefāvütten ḳorḳusuzuz. Ya‘nī berāberiz farkımız yokdur.

Be-pīrāhen-derī re’sen-be-re’sīm: Gönlek yırtıcılıkta başbaşayuz. Ḥāşılı sen daḥı beni ‘ibādetden ‘avḳ idersin, ikimiz daḥı bu ‘amelde berāber olduk demekdür.

Çü Yūsuf rūy-ı ū der-bendegī dīd: Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ yüzini ḳulluḡa ve teveccühini ‘ibādet-i Ḥudā-yı müte‘āle gördi.

V‘ez-ān niyyet dileşrā zindegī dīd: Ve ol niyyetden gönline dirilik gördi. Ya‘nī dil-i Zelīḥā ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳī ile zinde ve māsivādan gürīzende olduğunu ki teyakḳun eyledi.

برای او ز زر کاشانه ساخت Berāy-ı ū zi-zer kāšāne’ī sāht: Anıñçün altundan bir şeh-niştin düzdi.

نه کاشانه عبادتخانه ساخت Ne kāšāne ‘ibādeṭhāne’ī sāht: Kāšāne degil bir ‘ibādeṭhāne düzdi, ya’nī binā eyledi.

چو کاخ آسمان فیروزه خستی Çü kāḥ-ı āsmān fīrūze-ḥıştī: Āsmān köşki gibi fīrūze renkli idi. Ya’nī bināsı gök renkli kıymetlü nesnelerden idi.

زمین از لطف صنع او بهشتی Zemīn ez-luṭf-ı şun’-ı ū behiştī: Ol kāšāneniñ zemīni ol köşküñ luṭf ve ḥūbından bir cennet idi.

پر از نقش و نگار از فرش تا سقف Pür ez-naḳş u nigār ez-ferş tā saḳf: Ol kāšāneniñ döşemesinden üstine dek naḳş u nigār ile tolu idi.

مهندس را برو فکر و نظر وقف Mühendisrā ber-ū fikr ü naẓar vaḳf: Hendeseciniñ ol naḳış üzerine fikr ü naẓarı vaḳf idi. Ya’nī mülāhāzası daḳīḳ naḳışları icād ve ihtirā’a mevḳūf idi.

ز روزنه‌اش نور بخت تابان Zi-revzenhāş nūr-ı baḥt tābān: Anıñ pencerelerinden baḥt nūrı yalıñlanıcı idi.

ز درها قاصد دولت شتابان Zi-derhā ḳāşid-i devlet şitābān: Kapularından devlet ḳāsidi ivici idi.

ز عالی غرفهایش چشم بد دور Zi-‘ālī ġurfehāyeş çeşm-i bed dūr: Anıñ yüksek pencerelerinden yaramaz göz ırak idi.

مقوس طاقها چون ابروی حور Muḳavves ṭāḳhā çün ebrū-yı hūr: Anıñ ḳavislenmiş, ya’nī yay gibi egri olmuş (S 155a) kemerleri ḥūrī ḳaşı gibi laṭīf idi.

ز عکس شمسه اش خور برده مایه Zi-‘aks-i şemseeş ḥūr bürde māye: Anıñ şemsesi ‘aksinden güneş māye iletmış idi. *Şemse* naḳḳāşlar ıştırılāhında bir zībā naḳşıñ ismidir. Ya’nī güneş ziyāyı ol naḳş-ı bedī‘den aḥz eylemiş idi.

محال از وی درون خانه سایه Muḥāl ez-vey derūn-ı ḥāne sāye: Ol ḥāne iḳerüsinde sāye andan muḥāl ve mümteni‘ idi. Ya’nī o şemse ziyāsından ol kāšāne ‘ale’-d-devām nūrlu idi.

دمیده ز آب کلک نیک بختان Demīde z’āb-ı kilḳ-i nīk-baḥtān: Eyü baḥtlularıñ ḳalemi şuyından zāhir olmuş idi.

ز نخلستان دیوارش درختان Zi-naḥlistān-ı dīvāreş dıraḥtān: Anıñ dīvārı naḥlistānından ağaḳlar. Ya’nī naḳḳāşlar ol kāšāneniñ dīvārında ḥurmā ağacı şüretlerini naḳş eylemişlerdi.

بهر شاخی از آن مرغی نشسته Be-her šāhī ez-ān murǧī nišeste: Ol ağaçlardan her bir budakda kuşlar oturmuş idi.

ولیکن از نوا منقار بسته Velīkin ez-nevā minḡār beste: Velīkin nağmeden minḡārları baǧlu idi. Ya‘nī cemād oldığıyçün ötmezler idi.

میان خانه زد فرخنده تختی Miyān-ı ḡāne zed ferḡunde taḡtī: Ḥāne ortasında bir mübārek taḡt urdı.

ز زر لختی ز لعل ناب لختی Zi-zer laḡtī zi-la‘l-i nāb laḡtī: Bir pārçası altundan ve bir pārçası šāfī la‘lden. Ya‘nī bir kerpiçi altundan ve bir kerpiçi la‘l-i nāb idi.

دو صد نقش بدیع انگیخت در وی Dū šad naḡş-ı bedī‘ engīḡt der-vey: İki yüz ḡarīb naḡş anda ḡopardı. Ya‘nī mişli sebḡat eylememiş naḡşlar anda naḡş olundu.

هزار آویزه در آویخت در وی Hezār āvīze-dürç āvīḡt der-vey: Bing incü aşması ol ḡānede aşdı. Ya‘nī incü ve sâ‘ir cevher ile müzeyyen bing ḡadar aşḡılar aşdı.

زلیخا را گرفت از مهر دل دست Zelīḡārā girift ez-mihr-i dil dest: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām göñül muḡabbetinden Zelīḡānīñ elini tıtdı.

نشاندش بر فراز تخت و بنشست Nişāndeş ber-firāz-ı taḡt u bin’şest: Taḡtīñ yuḡarusında dıkdı ve oturdı. Ya‘nī anı da oturtdı ve kendü de oturdı.

بدو گفت ای بانواع کرامت Bedū ḡüft ey be-envā‘-ı kerāmet: Zelīḡāya didi: Ey ol kerīme ki envā‘-ı kerāmetle.

مرا شرمنده کردی تا قیامت Merā şermende kerdī tā ḡıyāmet: Benı utanıcı itdiñ ḡıyāmete degin.

در آن وقتی که می خواندی غلام Der-ān vaḡtī ki mī-ḡāndī ḡulāmem: Ol bir vaḡıtde ki baña ḡulām okurduñ. Ya‘nī beni kendüne bende idinürdiñ.

کرامت خانه کردی بنامم Kerāmethāne‘ī kerdī be-nāmem: Bir kerāmethāne eylediñ benim adıma. Ya‘nī benim içün bir ḡaşr-ı ‘ālī binā eylediñ

ز زر پی سرخی و زردی Zi-la‘l ü zer pey-i sürḡī vü zerdī: La‘lden ve altundan ḡırmızılık ve şaruluk ecliyçün. Ya‘nī envā‘-ı elvānla tezyīn içün.

هر آن زینت که امکان داشت کردی Her ān zīnet ki imkān dāşt kerdī: Her ol zīnet ki imkān tıtarđı itdiñ. Ya‘nī ḡadd-i imkānda olan zīnetleri eylediñ.

کنون من هم پی شکر عطایت Künün men hem pey-i şükr-i ‘aḡāyet: Şimdi ben daḡı seniñ ‘aḡāña şükr ecliyçün.

عبادت خانه کردم برایت ‘İbādeḡhāne‘ī kerdem berāyet: Bir ‘ibādeḡhāne eyledim seniñçün.

درو بنشین پی شکر خدایی Der-ū bin'şīn pey-i şükr-i Hudāyī: Anda otur Hudā-yı müte'āle şükr ecliçün.

کزو داری بهر مویی عطایی K'ez-ū dārī be-her mūyī 'aṭāyī: Ki (S 155b) andan tūatarsın her bir tūyīne bir 'aṭā. Ya'nī gövdende olan mūlar 'adedince saña ihsān vardır.

توانگر ساختت بعد از فقیری Tüvānger sāht[et] ba'd ez-faḫīrī: Seni bay eyledi faḫīrlikden şöra.

جوانی داد بعد از ضعف و پیری Cüvānī dād ba'd ez-za'f u pīrī: Genclik virdi za'īflik ve kocalıktan şöra.

بچشم نور رفته نور دادت Be-çeşm-i nūr-refte nūr dādet: Nūrı gitmiş göziñe nūr virdi.

وزان بر رو در رحمت گشادت V'ez-ān ber-rū der-i rahmet gūşādet: Ve andan yüzüñ üzerine rahmet ḳapusını açdı. Ya'nī saña 'aṭīyye-i behiyye ihsān buyurdi.

پس از عمری که زهر غم چشادت Pes ez-'ömrī ki zehr-i gam çeşāndet: Bir 'ömrden şöra ki gam aḡusını saña ṭaṭdırdı.

بتریاق وصال من رساندت Be-tiryāk-ı vişāl-i men resāndet: Benim vişālim tiryāḳine seni iriṣdırdı. Ya'nī bu ḳadar miḥnet-keşīde ve zehr-i firḳat-çeşīde olduḳdan şöra seni müstaḡrak-ı rahmet eyleyüp maḳşūdīña irgürdi.

زلیخا هم به توفیق الهی Zelīḫā hem be-tevfīḳ-ı İlāhī: Zelīḫā daḡı Hudā-yı müte'ālīñ tevfiḳıyla.

نشسته بر سریر پادشاهی Nişeste ber-serīr-i pādşāhī: Serīr-i pādīşāhī üzre oturup.

درآن خلوت سرا می بود خرسند Der-ān ḫalvetserā mī-būd ḫursend: Ol ḫalvet evde ḳānī' idi.

بوصل یوسف و فضل خداوند Be-vaşl-ı Yūsuf u faẓl-ı Hudāvend: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ vaşlına ve Hudā-yı müte'ālīñ ihsānına.

خواب دیدن یوسف علیه السلام مادر و پدر را H'āb dīden-i Yūsuf 'aleyhi's-selām māder ü pederrā: Yūsuf 'aleyhi's-selām anası ve babasını düşde görmek و از خدای تعالی وفات خود و از خدای تعالی وفات خود Ve ez-Hudāy te'ālā vefāt-ı ḫod ṭalebīden ve ıztırāb nümūden-i Zelīḫā: Ve Hudāy te'ālādan kendü vefātını ṭaleb eylemek ve Zelīḫā ıztırāb göstermek beyānındadır. Çünkü nāzım-ı merḫūm 'aleyhi rahmetü'l-meliki'l-kayyūm ḫazretleriniñ 'ulüvv-i himmeti faḳaṭ bāb-ı 'aşḳı beyān idi, mā'adāyı zıkrden ferāḡat ve temhīd-i firāḳ-ı Zelīḫāya başt-ı muḳaddemāt idüp buyurur.

زهی حسرت که ناگه نیک بختی Zihī ḫasret ki nāgeh nīk-baḫtī: Ne 'aẓīm şiddet-i nedāmet ki füc'aten ve baḡtaten bir eyü baḫtlı.

رختی کشد با پیشگاه وصل Keşed bā-pīşgāh-ı vaşl rahtī: Vaşlın şadrına metā'ını çeke. Ya'nī metā'-ı vüçüdünü vuşlat şadrında oturtura. Hāşılı 'ayn-ı vuşlata ve maḥẓ-ı 'ināyete nā'il ola.

کشیده شاهد دولت در آغوش Keşīde şāhid-i devlet der-āgūş: Devlet maḥbūbı kucağa çekile.
کند اندوه هجران را فراموش Küned endūh-ı hicrānrā ferāmūş: Ayruluḡ guşşasını ferāmūş ide.
ندیده خاطرش از غم غباری Ne-dīde ḥāṭireş ez-ḡam ḡubārī: Ḥātırī ḡamdan bir toz görmeye.
بشادی بگذراند روزگاری Be-şādī bḡg'zerāned rūzgārī: Şādlık ile geçüre zamānesini. Ya'nī ḡayf-ā-ḡayf ki bir nīk-baḡt bu kadar ni'am-ı 'uzmāya müstaḡrak iken.

ز ناگه باد ادباری برآمد Zi-nāgeh bād-ı idbārī ber-āmed: Füc'aten bir idbārlik yili zāhir ola.
سموم هجر را کاری برآمد Semūm-ı hicrā kārī ber-āmed: Ayrılık sāmılarıçün bir iş zāhir ola.
Ya'nī hicrānıñ aḡulı yelleri ese.

درآید در ریاض وصل کستاخ Der-āyed der-riyāz-ı vaşl küstāḡ: Vaşl ravżalarına bī-edebāne dāḡil ola.

درخت آرزو را بشکند شاخ Dıraḡt-ı ārzūrā biş'kened şāḡ: Ümīd aḡacınıñ budaḡını kıra. Ya'nī ol nīk baḡtı ümīdinden me'yūs ide.

زلیخا چون ز یوسف کام دل یافت Zelīḡā çün zi-Yūsuf kām-ı dil yāft: (S 156a) Zelīḡā çünki Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan göñül murādını buldı.

بوصل دامنش آرام دل یافت Be-vaşl-ı dā'imeş ārām-ı dil yāft: Dā'im vaşlıyla göñül rāḡatını buldı.

بدل خرم بخاطر شاد می زیست Be-dil ḡurrem be-ḡāṭır şād mī-zīst: Göñül ile ḡurrem ve ḡāṭır ile şād dirildi.

ز غمهای جهان آزاد می زیست Zi-ḡamhā-yı cihān āzād mī-zīst: Dünyā ḡamlarından fāriḡ dirildi. Ya'nī eyyāmı zevḡ u şafā ile mūrūr eyledi.

تمامی یافت ایام وصالش Tamāmī yāft eyyām-ı vişāleş: Tamāmlık buldı anıñ vişāli günleri.
Ba'z-ı nūsaḡda tamāmī yerine temādī vāḡi' olmuşdur. Ya'nī uzatmaḡ buldı vişāli günleri.

در آن دولت ز چل بگذشت سالش Der-ān devlet zi-çil bḡg'zeşt sāleş: Ol devletde kırḡdan geçdi senesi. Ya'nī eyyām-ı vişāl kırḡ seneden mütecāviz oldı.

پیایی داد آن نخل برومند Pey-ā-pey dād ān naḡl-ı berūmend: Biribiri ardınca ol meyvelü naḡl virdi.

بر فرزند بل فرزند فرزند Ber-i ferzend bel ferzend-i ferzend: Oḡul meyvesi ve oḡul oḡlı meyvesi. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ Zelīḡādan evlād u aḡfādı zuḡūra geldi.

مرادی از جهان در دل نبودش Murādī ez-cihān der-dil ne-būdeş: Göñlinde dünyādan bir murādı olmadı.

که بر خوان امل حاصل نبودش Ki ber-hʿān-ı emel hāşıl ne-būdeş: Ki ümīdi sofrası üzre hāşıl olmaya. Yaʿnī müddet-i eyyām-ı vişālde her murādı huşūle ve her temennāsı vuşūle geldi.

شبى بنهاد يوسف سر بمحراب Şebī bin'hād Yūsuf ser be-mihrāb: Bir gice Yūsuf 'aleyhi's-selām başını mihrāba kodı.

ره بیداریش زد ره زن خواب Reh-i bīdāriyeş zed reh-zen-i hʿāb: Uyku yol urucusı anıñ uyanıklık yolını urdı. Yaʿnī bir gice mihrāb-ı şerīfde uyudu.

پدر را دید با مادر نشسته Pederrā dīd bā-māder nişeste: Babasını gördi anasıyla oturmuş.

برخ چون خور نقاب نور بسته Be-ruḥ çün hūr niḳab-ı nūr beste: Yüzine güneş gibi nūr niḳabı bağlamış. Yaʿnī nūra ğark olmuş.

ندا کردند کای فرزند دریاب Nidā kerdend k'ey ferzend der-yāb: Nidā eylediler ki: Ey oğul tedārik eyle! Yaʿnī bize vāşıl ol ve bizi arayup bul!

کشید ایام دوری دیر بشتاب Keşīd eyyām-ı dūrī dīr bi'stāb: İraklık günleri gice çekdi 'acele eyle. Yaʿnī çok eglendiñ tīz gel ve sür'at eyle.

زما خواهی بر آب و گل رقم نه Zi-mā hʿāhī ber-āb u gil raḳam nih: Bizden dilerseñ şu ve balçık üzre raḳam қо. Yaʿnī vişālimizi istersen vücūdıñı maḥv eyle.

بمنزلگاه جان و دل قدم نه Be-nüzhetgāh-ı cān u dil ḳadem nih: Cān u göñlüñ şādlığı yerine ayak қо. Yaʿnī dār-ı beḳāya riḥlet ve lutf u liḳāya 'azīmet eyle.

چو يوسف یافت بیداری ازان خواب Çü Yūsuf yāft bīdārī ez-ān hʿāb: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selām uyanıklık buldı ol uyḳudan.

بپهلوی زلیخا شد ز محراب Be-pehlū-yı Zelīḫā şūd zi-mihrāb: Zelīḫā 'indine gitdi mihrābdan.

حدیث خواب را با وی بیان کرد Ḥadīs-i hʿābrā bā-vey beyān kerd: Düş ḥadīsini aña beyān itdi.

وزان مقصود را با وی عیان کرد V'ez-ān maḳşūdā bā-vey 'ayān kerd: Ve ol düşde maḳşūdı, yaʿnī ol rü'yāñıñ ta'bīrini aña 'ayān itdi.

ز خوابش با خیال دوری افکند Zi-hʿābeş bā-ḫayāl-i dūrī efkend: Ol düşden Zelīḫāya ıraklık ḫayālī şaldı.

بجانش آتش مهجوری افکند Be-cāneş āteş-i mehcūrī efkend: Anıñ cānına ayruluḳ āteşi şaldı.

دل يوسف ز طور خود برون شد Dil-i Yūsuf zi-tavr-ı ḫod birün şūd: (S 156b) Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ göñli kendü ḫālinden taşra oldı.

Be-iklīm-i beḳā şevḳeş füzūn şūd: Beḳā iklīmine anıñ şevḳi artık oldu.

Қадам з'ін tengnāy-ı āz ber-dāşt: Bu hırş ve tama'ın ıtar yerinden, ya'nī bu dünyādan ayağını ıaldırdı.

Reh-i füşhatserāy-ı rāz ber-dāşt: Sır sarāyının vāsi' yolını tıtdı. Ya'nī rihlete 'azm eyledi.

Metā'-ı üns ez-ın deyr-i fenā bürd: Üns metā'ını bu fenā kelīsādan iletı. Ya'nī dünyāya üns ve ülfeti terk eyledi.

Be-mihrāb-ı beḳā dest-i du'ā bürd: Beḳā mihrābına du'ā elini iletı. Ya'nī Hudā-yı müte'āle du'ā eyledi ve dıdı.

Ki ey ḥācet-revā-yı müstmendān: Ki ey ḡamlu ve inlülerin ḥācetini revā idici!

Be-ser efser-nih-i tārek-bülendān: Tepesi yücelerin başına tāt koyucı, ya'nī her kesi 'alā-merātibihim 'azız idici.

Be-farḡem tāt-ı iḳbālī nihādī: Başıma devlet tātını ḳoduñ.

Ki herḡiz hīḡ muḳbilrā ne-dādī: Ki aşıla bir devletlüye virmediñ. Ya'nī virmemiş idiñ.

Dilem z'ın ḳışver-i fānī giriftest: Göñlüm bu fānī iklımden ditsinmişdir.

Zi-tedbīr-i cihānbānī giriftest: Göñlüm pādışāhlıḡ tedbīrinden ditsinmişdir, ya'nī igrenmişdir. Hāşılı pādışāhlıḡ baña kerih ve andan baña uşan gelmişdir. *Girift* bu maḳāmda igrendi ma'nāsınadır. Nitekim Husreviñ bu beytinde daḡı öyledir. Beyt:

ز دنیا می رود خسرو بزیر لب همی کوید

دلم بگرفت در غربت تمنای وطن دارم

Zi-dünyā mī-reved Husrev be-zīr-i leb hemī-güyed

Dilem big'rift der-ḡurbet temennā-yı vaṭan dārem¹⁰⁰¹

Merā fāriḡ zi-men rāhī be-ḡod diḡ: Baña benden fāriḡ kendüñe bir yol vir. Ya'nī bir yol iḡsān buyur ki ḳayd-ı vücuddan fāriḡ ve saña liḳāya müşil ola.

¹⁰⁰¹ Husrev bu dünyadan gitmek üzere, dudak altından mırıldanıyor, gönlüm gurbetten tiksindi, vatan hasreti taşıyorum.

مثال شاهى ملك ابد ده Mişāl-i šāhī-i mülk-i ebed dih: Ebedī mülküñ pādişāhlığı mişālını vir.

Ya'nī sa'ādet-i āhireti baña ihsān eyle.

نکو کارانکه راه دین گرفتند Nikū-kārān ki rāh-ı dīn giriftend: Eyü işlüler ki dīn yolını tutdılar.

بقرّب و منزلت پیشین گرفتند Be-ḵurb u menzilet pīşīn giriftend: Ḳurb ve mertebe ile ilerülük tutdılar. Ya'nī cāh-ı nübüvvet ile sebḳat eylediler.

برون آر از شمار واپسانم Birūn ār ez-şumār-ı vā-pesānem: Gerü ḳalanlar bölüğinden beni taşra getür.

بعز قربت ایشان رسانم Be-'izz-i ḵurbet-i īşān resānem: Anlarıñ ḵurbeti 'izzine beni irişdir. Ya'nī beni ecdādım İbrāhīm ve İsmā'ıl ve İshāḳ ve Ya'ḳūb 'aleyhime's-selāma ilhāk eyle.

زلیخا چون شنید این راز دارى Zelīḩā çün şenīd īn rāz-dārī: Zelīḩā çünkü bu sır tutucılığı. Ya'nī bu münācātı işitdi.

بدل زخمى رسیدش سخت کارى Be-dil zaḩmī resīdeş saḩt-kārī: Yüregine bir zaḩm irişdi muḩkem işli. Ya'nī gāyet te'sīrli ve acılı bir yire işābet eyledi.

یقین دانست کز وی این دعا را Yāḳīn dānist k'ez-vey īn du'ārā: Yāḳīn bildi ki andan bu du'āya.

اثر گردد بزودى آشکارا Eşer gereded be-zūdī āşikārā: Eşer olur tizlikle āşikāre. Ya'nī yāḳīn eyledi ki ḳarīben bir du'ānıñ (S 157a) eşeri zāḩir olur.

نیايد از کمان او خدنگى Neyāyed ez-kemān-ı ū ḩadengī: Anıñ yayından bir oḳ gelmez.

که در تأثیر آن افتد درنگى Ki der-te'sīr-i ān üfted direngī: Ki anıñ te'sīrinde eglenmek vāḳi' ola. Ya'nī bir du'ā eylemez ki müstecāb olmaya. ḩāşılı du'āsı serī'u'l-icābe olduğunu bilür idi.

قدم در کلبه زد تیره و تنگ Qadem der-külbe'ī zed tīre vü teng: Qademini tar ve ḳarañu bir kiçirek ḩücreye urdı. Ya'nī beytü'l-ḩazene dāḩil oldı.

گشاد از یکدیگر گیسوی شیرنگ Güşād ez-yek dīger gīsū-yı şeb-reng: Gice renkli siyāḩ zülflerini birbirinden açdı.

همی کرد از غم دورى بسر خاک Hemī-kerd ez-ḡam-ı dūrī be-ser ḩāk: İraḳlıḳ ḡamından başına toprak eylerdi. Ya'nī ayrılık ḩüzniyçün başına toprak şavurur idi.

همی مالید پر خون چهره بر خاک Hemī-mālīd pür-ḩūn çihre ber-ḩāk: Ḳanla tolu çehresini toprak üzre sürer idi.

Zi-şādī tāk bā-endūh u ġam cūft: Şādlikdan tek ġuşşa ve ġam ile çift. Ya'nī her feraħdan ırak ve ġuşşa ile tolu oldığı hālde.

Zi-dīde eşk mī-bārīd ü mī-ġūft: Gözinden yaş yağdurur ve dir idi.

Ki ey dermān-ı derd-i derdnākān: Ya'nī Ĥudā-yı mūte'āle tazarru' ve zārīlık eyleyüp dir idi: Ki ey derdlülerin derdinin dermānı!

Be-merhem hırķa-düz-ı sīne-çākān: Merhem ile sīnesi yırtıklara yama dikici. Ya'nī mecrūh dillere devā idici.

Murād-ı hātır-ı her nā-murādī: Her murādsızların hātırının murādı.

Ġuşād-ı şeş-der-i her bī-ġuşādī: Her bir bī-ġuşādın şeş-derini açıcı. *Şeş-der* nerd taşına dirler. Ya'nī her baġlu işlere fütūhāt ihsān idici.

Mefātīh-āver-i derhā-yı beste: Baġlu kapuların miftāhlarını getürücü. Cebā'ir-bend-i dilhā-yı şikeste: Şınık ġöñüllere cebīreler baġlayıcı. *Cebīre* ufanmış kemik üzerine baġladıkları tahtaya dirler.

Ĥalāsī-baġş-ı mehcūrān zi-endūh: Mehcūrlara, ya'nī cānānından dūrlara ġamdan hālāş baġışlayıcı.

Sebūk-sāzende-i ġamhā-yı çün kūh: Taġ gibi ġamları ġafīf eyleyici.

Giriftār-ı dil-i efkār-ı ĥīšem: Kendü yaralı ġöñlümün tutsaġıyım.

'Aceb ĥayrān şūde der-kār-ı ĥīšem: Kendü işime 'aceb ĥayrān olmuşum. Ya'nī hāl-i digergünuma ziyāde ile ĥayrān ve ser-gerdānım.

Ne-dārem tākāt-i hicrān-ı Yūsuf: Yūsuf 'aleyhi's-selāmın ayruluġına tākāt tutmam.

Bi-bür cān-ı merā bā-cān-ı Yūsuf: İlet benim cānımı Yūsuf 'aleyhi's-selāmın cānıyla. Ba'zı nüshada böyle vāķi' olmuşdur. *Zi-ten keş cān-ı men bā-cān-ı Yūsuf*: Cesedimden çek benim cānımı Yūsuf 'aleyhi's-selāmın cānıyla. Ya'nī rūhumuzı berāber kabz eyle.

Ne-ĥāhem bī-cemāleş zindeġrā: Anın cemāli olmaķsızın dirlik dilemem.

Be-mülk-i zindeġi pāyendeġrā: Dirlik mülkinde ebedilik dilemem.

Ya'nī ansız ĥayāt istemem. *Zinde* ve *pāyende* lafzlarındaki (S 157b) hā-yı resmī yā-yı maşdariyyenin duġulı sebebiyle kāf-ı 'Acemīye ibdāl olunmuşdur.

نیهال عمر بی برگست بی او Nihāl-i ‘ömr bī-bergest bī-ū: ‘Ömr fidanı yapraksızdır ansız, ya’nī neticesizdir.

حیات جاودان مرگست بی او Ḥayāt-ı cāvidān mergest bī-ū: Ebedī ḥayāt ölümdür ansız.

بقانون وفا نیکو نباشد Be-ḵānūn-ı vefā nīkū ne-bāšed: Vefā ḵānūnında eyü olmaz.

که من باشم بگیتی او نباشد Ki men bāšem be-gītī ū ne-bāšed: Ki dünyāda ben olam o olmaya.

اگر با من نسازی همره او را Eger bā-men ne-sāzī hem-reh ūrā: Eger baña yoldaş eylemeyesin anı.

مرا بیرون بر اول آنگه او را Merā bīrūn ber-evvel ān geh ūrā: Beni taşra ilet evvel andan sonra anı. Ya’nī eger beni aña hem-rāh eylemez iseñ bārī evvel benim rūḥımı ḵabz eyle, andan anıñ rūḥını.

نمیخواهم کزو یکسو نشینم Nemī-ḥ’āhem k’ez-ū yek sū nišīnem: Dilemem ki andan bir taraf oturam.

جهانرا بی جمال او به بینم Cihānrā bī-cemāl-i ū bi-bīnem: Cihānı anıñ cemālī olmaḵsızın görem. Ya’nī ansız dünyāda istiḵrār istemem.

بسر برد اینچنین در گریه و سوز Be-ser бүрд інчинін дер-گریе вү сүз: Başa ilette buncılayın ağlamada ve yanmada, ya’nī ‘ömrini.

نه شب را گفت شب نه روز را روز Ne şebrā güft şeb ne rüzrā rüz: Ne giceye gice didi, ne gündüze gündüz.

بلی هر کس که دارد دل ز غم تنگ Belī her kes ki dāred dil zi-ḡam teng: Belī öyledir, ya’nī Zeliḥānıñ buncılayın serāsime olması yerindedir, zīrā her kimse ki ḡamdan göñlini ṭar tutar.

شب و روزش نماید هر دو یکرنگ Şeb ū rüzeş nümāyed her dü yek-reng: Gice gündüz aña her ikisi bir renkli görünür.

وفات یافتن یوسف علیه السلام و هلاک شدن زلیخا از الم مفارقت وی Vefāt yāften-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve helāk şüden-i Zeliḥā ez-elem-i müfāraḵat-ı vey: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām vefāt bulmaḵ ve anıñ müfāraḵatı eleminden Zeliḥā helāk olmaḵ beyānındadır.

بدیگر روز یوسف بامدادان Be-dīger rüz Yūsuf bāmdādān: Ertesi günü şabāḥleyin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

که شد دلها ز فیض صبح شادان Ki şüd dilhā zi-feyz-i şubḥ şādān: Ki göñüller ol şubḥuñ feyzinden şādān oldu. Ya’nī ancılayın şabāḥ ki anıñ keşret-i ḥayrı cümle göñüllere yayıldı.

بیر کرده لباس شهریارى Be-ber kerde libās-ı şehryārī: Pādişāhlık libāsını egnine eyleyüp.

برون آمد بآهنگ سواری Birūn āmed be-āheng-i sūvārī: Taşra geldi sūvārılık kaşdıyla. Ya‘nī teferrüc içün ata binmek niyyetiyle.

چو پا در يك ركاب آورد جبریل Çü pā der-yek rikāb āverd Cibrīl: Çünki ayağını bir üzenkiye getürdi Cibrīl ‘aleyhi’s-selām.

بدو گفتا مکن زین بیش تعجیل Bedū güftā me-kün z’īn bīş ta‘cīl: Aña didi: Eyleme bundan ziyāde ivmek. Ya‘nī ‘acele eyleyüp ayağını öbür üzenkiye koma.

امان نبود ز چرخ عمر فرسای Amān nebved zi-çarḥ-ı ‘ömr-fersāy: Amān olmaz ‘ömri yıpradıcı çarḥdan.

که سایى بر ركاب ديگرت پای Ki sāyī ber-rikāb-ı dīgeret pāy: Ki sürtesin ayağını öbür üzenki üzre.

عنان بكسل ز آمال و امانى ‘Inān büg’sil zi-āmāl u emānī: Dizgini üz. Ya‘nī ihtiyārını gider me’müller ve maqşūdlardan.

بكش پا از ركاب زندگانى Bi-keş pā ez-rikāb-ı zindegānī: Ayağını çek dirlik üzenkisinden.

چو يوسف اين بشارت كرد ازو گوش Çü Yūsuf īn beşāret kerd ez-ū gūş: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu beşāreti andan gūş itdi, ya‘nī işitdi.

ز شادى شد برو هستى فراموش Zi-şādī şūd ber-ū hestī ferāmūş: (S 158a) Şādılıktan oldu anıñ üzerine varlığı ferāmūşı. Ya‘nī ferahından varlığını unuttı.

ز شادى دامن همت بيفشاند Zi-şādī dāmen-i himmet biyefşānd: Sevindiginden himmeti etegini silkti.

يكى از وارثان ملك را خواند Yekī ez-vārişān-ı mülkrā ḥānd: Mülk vārişlerinden birini okurdi. Ya‘nī saltanatdan ferāğat idüp ‘azīz-i Mısr olmağa sezāvār olanlardan birini da‘vet eyledi.

بجای خود شه آن مرز كردش Be-cāy-ı ḥod şeh-i ān merz kerdeş: Kendü yerine anı ol memlekete şāh eyledi.

بخصلتهای نيك اندرز كردش Be-ḥaşlethā-yı nīk enderz kerdeş: Eyü ḥaşletleriyle aña vaşiiyet itdi.

دگر گفتا زليخا را بخواند Diger güftā Zelīḥārā bi-ḥānīd: Daḥı didi: Zelīḥāyı okuñ. Ya‘nī isteyüp getürüñ.

بمיעاد وداع من رسانيد Be-mī‘ād-ı vedā‘-ı men resānīd: Baña vedā‘ mī‘ādına irişdürüñ. Ya‘nī benim ile esenleşmek maḥalline getürüñ. *Mi‘ād* vā‘de mekânı ma‘nāsına ammā bunda muṭlaḳ mekân murād olur.

Bi-güftend ū be-dest-i ġam zebūnest: Didiler: O ġam elinde zebūndur.

Fütāde der-miyān-ı ħāk u hūnest: Kān ve toprak arasına düşmüşdür.

Ne-dāred tākat-i īn bār cāneş: Bu yüke tākat tutmaz anıñ cānı.

Be-kār-ı ħıṣṣ büġ'zār ançünāneş: Anı ancılayın kendü ħāline terk eyle.

Bi-güftā tersem īn dāġ-ı ġarāmet: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Korkarım bu ħasret dāġı.

Bi-māned ber-dil-i ū tā kıyāmet: Anıñ yüregi üzre kıyāmete dek.

Bi-güftend İzedeş ħursend dāred: Didiler: Ĥudāy te'ālā anı kânā'at idici ve şabr idici tutar.

Be-ħursendī kavī peyvend dāred: Kânā'at idicilige kavī ulaşıklı tutar.

Be-kef Cibrīl ħāzır dāşt sībī: Cibrīl 'aleyhi's-selām elinde bir elma ħāzır tutdı.

Ki bāġ-ı ħuld ez-ān mī-dāşt zībī: Ki cennet bāġı andan bir zīnet tutar idi. Ya'nī cennet tüffāhı oldığıyçün ġāyet laṭīf idi.

Çü Yūsuf be-dest ān sīb bin'hād: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ eline ol elmayı kōdı.

Revān ān sīb būsīd ü cān dād: Fi'l-ħāl ol elmayı öpdı ve cān virdi. Ba'zı nüshada būsīd yerine būyīd vāķi' olmuşdur. Ya'nī kōkuladı ve cān virdi.

Belī z'ān nūkhet-i bāġ-ı beķā yāft: Belī öyledir, ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām ol elmayı kōklayup teslīm-i rūḥ eylemesi yerindedir. Zīrā ol elmadan bāġ-ı beķānıñ ħoş rāyiḥasını buldı.

Ez-ān nūkhet sūy-ı ān bāġ biş'tāft: Ol nūkhetden ol bāġ tarafına ivdi. Ya'nī 'acele ve sür'at eyledi.

Çü Yūsuf ez-ān būsīd cān ber-āmed: Çünkü Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ ol kōkudan cānı geldi. Ya'nī rūḥ-ı pākī çünkü cesedinden ħurūc ve a'lā-yı 'illiyyine 'urūc eyledi.

ز جان حاضران افغان برآمد Zi-cān-ı hāzırān efġān ber-āmed: Hāzırların cānından efġān geldi.
Ya'nī hāzırān giryān u nālān oldılar.

ز بس بالا گرفت آواز فریاد Zi-bes bālā girift āvāz-ı feryād: Feryād āvāzı yuġaru tūtması keşretinden. Ya'nī keşretle feryād u fiġān (S 158b) olındığıçün.

صدا در گنبد فیروزه افتاد Şadā der-günbed-i firūze üftād: Gök günbede şadā düşdi. Ya'nī feryād āvāzı eflāka mün'akis oldı.

زلیخا گفت کین شور و فغان چیست Zelīhā güft k'in şūr u fiġān çīst: Zelīhā didi ki: Bu şūr ve fiġān nedir?

پر از غوغا زمین و آسمان چیست Pür-ez-ġavġā zemīn ü āsmān çīst: Yir ve gök ġavġādan tolu nedir?

بدو گفتند کان شاه جوان بخت Bedū güftend k'an şāh-ı cüvān-baġt: Aña didiler ki: O genc baġtlu pādīşāh.

بسوی تخته رو کرد از سر تخت Be-sūy-ı taġte rū kerd ez-ser-i taġt: Taġta tarafına yüz getürdi taġtdan. Ya'nī taġta ki anda meyyit ġasl olunur, taġtdan inüp aña cülūs eyledi. Hāşılı makāmı taġt iken tābūt oldı.

وداع کلبه تنگ جهان کرد Vedā'-ı külbe-i teng-i cihān kerd: Tar hücreğine vedā' itdi.

وطن بر اوج کاخ لا مکان کرد Vaṭan ber-evc-i kāġ-ı lā-mekān kerd: Lā-mekān köşkiniñ evci üzre vaṭan itdi. Ya'nī a'lā-yı 'illiyyīniñ zirve-i a'lāsında temekkün eyledi.

چو بشنید این سخن از خویشان رفت Çü biş'nīd īn sūġan ez-ġ'īştēn reft: Çünki bu sözi işitdi kendüden gitdi.

فروغ نیر هوشش ز تن رفت Fürūġ-ı neyyir-i hūşeş zi-ten reft: Anıñ ziyāde nūrlu 'aqlınıñ aydınlığı cesedinden gitdi. Ya'nī bī-hūş u medhūş olup maġşıyyun 'aleyhā olup düşdi.

ز هول این حدیث آن سرو چالاک Zi-hevl-i īn ḡadīs ān serv-i çālāk: Ol çāpük serv bu ḡaberiñ şiddetinden.

سه روز افتاد همچون سایه بر خاک Se rüz üftād hemçün sāye ber-ġāk: Üç gün düşdi gölge gibi toprak üzre.

چو چارم روز شد زان خواب بیدار Çü çārüm rüz şūd z'an ġ'āb bīdār: Çünki dördüncü günü ol uyġudan uyanık oldı, ya'nī ayıldı.

سماع آن ز خود بردش دگر بار Semā'-ı ān zi-ġod bürdeş diger bār: Anı işitmek bir daġı kendüden getürdi. Ya'nī bir daġı bī-hūş olup düşdi.

سه بار اینسان سه روز از خود همیرفت Se bār īn sān se rüz ez-ġod hemī-reft: Üç kerre bu üslüb üç gün kendüden gider idi.

بداغ سینه سوز از خود همیرفت Be-dāg-ı sīne sūz ez-ḥod hemī-reft: Sīnesini yakıcı dāg ile kendüden gider idi.

چهارم بار چون آمد بخود باز Çihārüm bār çün āmed be-ḥod bāz: Dördüncü kerre çünki gerü kendüye geldi.

ز یوسف کرد اول پرسش آغاز Zi-Yūsuf kerd evvel pürsiş āgāz: Evvel Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan soruş şürū‘ eyledi.

نه از وی بر سر پستر نشان یافت Ne ez-vey ber-ser-i pister nişān yāft: Ne andan döşek başı üzre nişān buldı.

نه تابوتش بآن عالم روان یافت Ne tābūteş be-ān ‘ālem revān yāft: Ne tābūtını ol ‘ālemde yüriyici buldı. Ya‘nī döşeginden ve tābūtından bir eşer kalmayup medfūn olmuş idi.

جز این از وی خبر باز ندادند Cüz īn ez-vey ḥaber bāzeş ne-dādend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan Zelīḥāya gerü bunıñ gayrı ḥaber virmediler.

که همچون گنج در خاکش نهادند Ki hemçün genc der-ḥākeş nihādend: Ki ḥazīne gibi anı toprağa kodılar. Ya‘nī hemān bunı haber virdiler.

نühست از دور چرخ ناموافق Nūhust ez-devr-i çarḥ-ı nā-muvāfıq: Evvel nā-muvāfıq çarḥıñ devrinden.

گریبان چاک زد چون صبح صادق Girībān çāk zed çün şubḥ-ı şādık: Yağasını çāk itdi şubḥ-ı şādık gibi.

بر آن آتش که در دل داشت پنهان Ber-ān āteş ki der-dil dāşt pinhān: Ol ‘aşq āteşi üzre ki yüreginde gizlü tutar idi.

گریبان ره ی بگشاد از چاک Rehī бүг’şād ez-çāk-ı girībān: Yağası bir (S 159a) yol açdı.

ولی زان راه در جانش بهر دم Velī z’ān rāh der-cāneş be-her dem: Velīkin ol yoldan anıñ cānına her nefes.

فزون گشت آتش سوزنده نی کم Füzūn geşt āteş-i sūzende nī kem: Yanıcı āteş artık oldu noqşān degil. Ya‘nī yüregi üzre gūşāde olan çāk-ı girībāndan āteş-i ‘aşkı füzūn oldu.

بناخن رخنها در روی می کند Be-nāḥun raḥnehā der-rūy mī-kend: Tırnakla yüzinde gedikler kazırdı.

برای چشمه خون جوی می کند Berāy-ı çeşme-i hūn cūy mī-kend: Qan puñarı ecliyçün ırmağ kazır idi. Ya‘nī gözinden kanlu yağlar aqıtmaq içün yüzi üzre ırmaqlar eyledi.

بهر جویی کزان چشمه روان کرد Be-her cūyī k’ez-ān çeşme revān kerd: Her bir ırmağı ki ol çeşme aqıcı itdi.

سمن را جلوه گاه ارغوان کرد Semenrā cilvegāh-ı erguvān kerd: Semen yüzini kırmızı gül cilvegāhı itdi. Ya'nī ruḥ-ı sefīdini ğarḳ-ı hūn eyledi.

شد از ناخن برخ گلگون خط افکن Şüd ez-nāḥun be-ruḥ-gülgūn ḥaṭ-efken: Tırnağından gül renkli yañağına ḥaṭ şalıcı oldı.

چو عرق ناخنه در چشم روشن Çü 'ırḳ-ı nāḥune der-çeşm-i rūşen: İtdirsegi tamarı gibi aydın gözde. Ya'nī itdirsegi didikleri tamar zāhir oldı; aydın gözi ne güne raḥne-dār eyleser, Zeliḥānıñ tırnağı ruḥ-ı gülgūnını ancılayın pür-āzār eyledi.

بسینه از تغابن سنگ می زد Be-sīne ez-teġābūn seng mī-zed: Yaldanmaḳdan sīnesine taş ururdı.

طبانچه بر رخ گلرنگ می زد Tabānce ber-ruḥ-ı gül-reng mī-zed: Gül renkli yañağı üzerine sille ururdı.

ز سیم آنجا عقیق تر همی رست Zi-sīm āncā 'aḳıḳ-i ter hemī-rüst: Ol yerde, ya'nī sīnesinde gümüşden taze 'aḳıḳ biter idi. Ya'nī taş zaḥmıyla sīnesi münşak olup ḥūn revān olur idi. وزین بر لاله نیلوفر همی رست V'ez-īn ber-lāle nīlūfer hemī-rüst: Ve bundan lāle üzre nīlūfer biter idi. Ya'nī tabāncadan lāle renkli al ruḥsārı üzre nīlūfer gibi nīl renkli şükūfeler zāhir olur idi. Ya'nī yañağı silleler şiddetinden gömgök olur idi.

بسوی فرق نازک برد پنچه Be-sūy-ı fark-ı nāzik bürd pençe: Nāzik tepesi üzre pençe iletdi.

ز زور پنچه آنرا ساخت رنجه Zi-zūr-ı pençe ānrā sāḥt rence: Pençe zūrından anı incinmiş eyledi. Ya'nī tırnaklarıyla başını yırttı.

ز ریحان سرو بستائرا سبک کرد Zi-reyhān serv-i bostānrā sebük kerd: Reyḥān hoşulu zülflerinden serv-i bostān gibi laṭif kāmetini ḥafif eyledi. Ya'nī zülflerini yoldı.

بچیدن سنبلیستان را تنک کرد Be-çīden sünbūlistānrā tünük kerd: Sünbūlistānı devşirmek ile yufka eyledi. Ya'nī sünbül hoşulu saçlarını devşirüp seyrek eyledi.

ز دل نوحه ز جان فریاد برداشت Zi-dil nevḥa zi-cān feryād ber-dāşt: Göñülden nevḥa ve cāndan feryād kaldırdı.

فغان از سینه ناشاد برداشت Fiġān ez-sīne-i nā-şād ber-dāşt: Maḥzūn sīnesinden fiġān kaldırdı. Ya'nī nālān u giryān olup didi.

که یوسف کو و تخت آرایی او Ki Yūsuf kū vü taḥt-ārāyī-i ū: Ki Yūsuf 'aleyhi's-selām ve anıñ taḥt bezeyiciliği kanı. Ya'nī kendüsi ve tāt u taht anıñla zīnet-yāb olması nice oldı?

به محتاجان کرم فرمایی او Be-muḥtācān kerem fermāyī-i ū: Muḥtāclara anıñ kerem buyurması nice oldı?

چو عزمش کرد از دهلیزه تنگ Çü ‘azmeş kerd ez-dehlize-i teng: Çünkü kaşd eyledi tar dehlizeden. Ya‘nī bu iki kapu (S 159b) aralığından, hāşılı dünyādan.

بملك جاودانی اگر آهنگ Be-mülk-i cāvidānī ker[d] āheng: Ebedī mülke, ya‘nī āhirete kaşd itdi. Ba‘zı nüshada mışrā‘-ı evvel böylece vāki‘ olmuşdur. چو عزمش کرد زین بر بارگی تنگ Çü ‘azmeş kerd z’īn ber-bāregī teng: *Bāregī* yük atı ma‘nāsına. Bunda murād tābūtdur. Ya‘nī çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu dünyādan kaşd eyledi tar tābūt üzerine. Ya‘nī çünkü tābūta yatup dār-ı bekāya rihlet kaşdını eyledi.

ز بس بود اندرین رفتن شتابش Zi-bes būd enderīn reften şitābeş: Bu gitmekde anıñ ivmesi çok olmağdan.

نکردم پای بوسی چون رکابش Ne-kerdem pāy-būsī çün rikābeş: Üzengisi gibi ayak öpücilik itmedim. Ya‘nī hālet-i nez‘inde hizmetinde bulunmadım.

ازین کاخ غم افزا چون برون رفت Ez-īn kāk-ı gam-efzā çün birūn reft: Bu gam arturucu köşkten çünkü taşra gitdi.

نبودم در حضور او که چون رفت Ne-būdem der-ḥuzūr-ı ū ki çün reft: Anıñ ḥuzūrında olmadım ki nice gitdi. Ya‘nī teslīm-i rūḥ itdikde ‘indinde bulunmadım.

سرش بنهاد بر بالین ندیدم Sereş bin’hāde ber-bālīn ne-dīdem: Başını yaşıdık üzre komuş görmedim.

خویش از صفحه نسرین نچیدم Huyeş ez-şafḥa-i nesrīn ne-çīdem: Derini ağ gül gibi ruḥsārı safhasından devşirmedim.

چو آمد بر تن آن زخم درشتش Çü āmed ber-ten ān zaḥm-ı dürüşteş: Çünkü anıñ cesedi üzre ol galīz yara geldi. Ya‘nī çünkü aña maraz-ı mevt işābet eyledi.

نکردم سینه پشٹیبان پشتش Ne-kerdem sīne pūştībān pūşteş: Sīnemi anıñ arkasına arka virecek nesne itmedim. Ya‘nī ‘indinde bulunmadım ki benim göğsüme ittikā eyleyüp otura.

چو سوی تخته برد از تختگه رخت Çü sūy-ı taḥte bürd ez-taḥtgeh raḥt: Çünkü taḥt yerinden metā‘ını teneşūy tarafına ilettdi. Ya‘nī çünkü taḥtından nüzül idüp teneşūya cülūs itdi. *Teneşūy* ölü yuyacak taḥtaya dirler.

همایون بخت شد آن تخته چون تخت Hümāyūn-baḥt şüd ān taḥte çün taḥt: Mübārek baḥtlu oldu ol taḥta taḥt gibi.

گلآب از چشم خون افشان نجستم Gülāb ez-çeşm-i ḥūn-efşān ne-cüstem: Kan saçıcı gözümden gül şuyı istemedim.

Be-ān rūšen gülāb ūrā ne-šūstem: Ol aydın gül şuyıyla anı yumadım. Ya'nī ol vaqit 'indinde bulunmadım ki kanlu göz yaşıyla anı yaykayam. Ya'nī gözümünden kanlu yaşlar akıdam.

Kefen çün ber-ten-i ū rāst kerdend: Kefeni çünki anıñ cesedi üzre toğrı itdiler.

Be-tekfīneş nişest ū h'āst kerdend: Anı tekfīne oturup kalkmak itdiler. Ya'nī anı kefene şarmak içün çünki cem' oldılar.

Ne-kerdem rişte-endūzī fen-i h'īş: Kendü şan'atımı iplik bükücilik itmedim. Ya'nī iplikcilik şan'atını öğrenmedim.

Ki tā düzem ber-ū lāgar ten-i h'īş: Tā ki dikem anıñ üzerine kendü arık tenimi. Ya'nī riştegerlik pīşesini bilmedim ki kendü lāgar tenimi iplik eyleyüp anıñ kefeni dike idim.

Çü ez-ğam hār hā der-dil şikestend: Çünki gamdan dikenleri yüregimde şıdılar.

V'ez-īn ser menzileş maḥmil bi-bestend: Bu menzil başından (S 160a) anıñ maḥmilini bağladılar. Ya'nī gam dikenlerini yü[re]gimde ufadup anı maḥmil tābūta ki koyup getürdiler.

Zebān pūr ez-nevā-yī bī-nevāyī: Dil azıksızlık nağmesinden tolu olduğu hālde.

Ne-kerdem maḥmil-i ūrā derāyī: Anıñ maḥmiline derāylık itmedim. *Mahmil* sefer devesi ma'nāsına. *Derāy* büyük çañ ma'nāsına. Ya'nī sefer-i kabir gitdiği vaqit tābūti 'indinde bulunmadım ki çañ gibi şadālanam ve ziller gibi seslenem.

Çü cāy-ı h'āb der-hākeş gūşādend: Çünki toprakda aña uyku yeri açdılar. Ya'nī çünki mezārını kazdılar.

Çü dürr-i pāk der-hākeş nihādend: Pāk incü gibi anı toprağa kodılar.

Zemīn-i zīr ber-dūşeş ne-rūftem: Yeriñ altını anıñ omuzı üzre süpürmedim, yāḥud yeriñ altında anıñ omuzı üzerini süpürmedim. Hāşılı anıñ lahdini pāk eylemedim. *Ne-rūftem* zamm-ı rā ile süpürmedim dimekdir.

Be-kām-ı dil der-āgūşeş ne-ḥuftem: Göñül murādıyla anıñ kucağında uyumadım. Yāḥud *ne-reftem* feth-i rāyla ola gitmedim ma'nāsına. Ya'nī yer

altında anıñ omuzı üzre gitmedim ve kām-ı dil ile anıñ kucağında uyumadım. Hāşılı defni vaqtinde bulunmadım ve anıñla defn olunmadım.

دریغا زین زیانکاری Dirīgā z'īn ziyānkārī dirīgā: Bu ziyānkārılıqdan hayf-ā-hayf.

دریغا زین جگرخواری Dirīgā z'īn ciger-ḥ'ārī dirīgā: Bu ciger-ḥ'ārılıqdan hayf-ā-hayf. Ya'nī nihāyetsiz ḥasret ve gāyetsiz nedāmet ki bu 'ayn-ı ḥüsrāna vāḳi' oldum ve ḥün-ı ciger-āşāmlığa teşādüf buldum.

بیا ای کام جان محرومیم بین Biyā ey kām-ı cān maḥrūmiyem bīn: Gel ey cānım maqşūdı maḥrūmlığım gör!

ز ظلم آسمان مظلومیم بین Zi-ẓulm-i āsmān maẓlūmiyem bīn: Felegiñ ẓulminden benim maẓlūmluğım gör. Ya'nī bu muşibet-i 'uẓmānıñ işābetini gör.

بریدی از من و یادم نکردی Būrīdī ez-men ü yādem ne-kerdī: Benden kesildiñ ve beni yād itmediñ.

بدیداری ز خود شادم نکردی Be-dīdārī zī-ḥod şādem ne-kerdī: Kendüñden bir dīdār ile beni şād itmediñ. Ya'nī cemāliñi bir dahı baña göstermediñ.

وفادارا وفاداری نه این بود Vefā-dārā vefā-dārī ne īn būd: Ey vefā tütücü vefā-dārılık bu degil idi.

بیاران شیوه یاری نه این بود Be-yārān şīve-i yārī ne īn būd: Yārāna yārılık şīvesi bu degil idi. مرا از دل برون افکند و رفتی Merā ez-dil birün efkend ü refitī: Beni göñüldeñ taşra şaldıñ ve gitdiñ.

میان خاک و خون افکند و رفتی Miyān-ı ḥāk ü ḥün efkend ü refitī: Xan ile toprak arasında şaldıñ ve gitdiñ.

عجب خاری شکستی در دل من Aceb ḥārī şikestī der-dil-i men: 'Aceb bir diken ḳoduñ benim yüregimde.

که بیرون ناید الا از گل من Ki bīrūn n'āyed illā ez-gil-i men: Ki taşra gelmez illā benim balçığımdan. Ya'nī bu acı benden çıkmaz, illā toprak oldığımdan soñra çıkar.

نه جای راه رفتن کرده ساز Ne cāy-ı rāh reften kerde'ī sāz: Yol gitmek yerini düzen itmediñ. Ya'nī bir mertebeye iletmediñ.

کز آنجا هیچگاه آید کسی باز K'ez-āncā hīç geh āyed kesī bāz: Ol yerden hīç vaḳit bir kimse (S 160b) gerü gele. Ya'nī bir yola 'azm-i sefer eylemediñ ki andan gerü gelmek mümkün ola. Ba'zı nüşhada bu beyt böylece vāḳi' olmuştur. به جای راه رفتن کرده ساز Be-cāy-ı rāh reften kerde'ī sāz: Yol gitmek yerini düzen itdiñ کز آنجا هیچگاه ناید کسی باز K'ez-āncā hīç

geh n'āyed kesī bāz: Ki ol yerden hīç vaķit bir kimse gerü gelmez. Ya'nī bir yola gitmek mihmānını tedārik eylediñ ki ebedī andan gelmek mümkün olmaz.

همان بهتر كزینجا پر گشایم Hemān bihter k'ez-īncā per gūšāyem: Hemān eyürek ki bu yerden ķanad açam.

بيك پرواز كردن سويت آيم Be-yek pervāz kerdn sūyet āyem: Bir pervāz itmegle seniñ ķarafīña gelem. Ya'nī baña eyü olan budur ki ķanad açam ve seniñ ķarafīña uçam .

بيگفت اين و عمارى دار را خواست Bi-güft īn ü 'amārī-dārrā h'āst: Bunı didi ve hevdec tutucıyı istedi.

Be-rūy-ı hōd 'amārīrā biyārāst: Hevdecı kendü yüzine bezedi.

بيك جنبش از آن اندوه خانه Be-yek cünbiş ez-ān endūhhāne: Bir hāreket ile o gūşşahāneden.

برحلتگاه يوسف شد روانه Be-rıhletgāh-ı Yūsuf şūd revāne: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ rıhleti yerine yūriyıcı oldı. Ya'nī merķad-i pāki 'indine vardı.

ندید آنجا نشان زان گوهر پاک Ne-dīd āncā nişān z'ān gevher-i pāk: Ol pāk gevherden ol yerde 'alāmet görmedi.

Be-cüz hārpüşte'ī ez-hāk-ı nemnāk: Nemlü ķoprakdan bir tepe ğayrı, ya'nī bir yığın ķoprakdan ğayrı bir nesne görmedi.

بر آن خريشته آن خورشيد پايه Ber-ān hār-püşte ān hūrşīd-pāye: Ol güneş pāyelü Zeliḥā ol tepe üzre. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ zirve-i ķabri üzre.

بخاك انداخت خود را همچو سايه Be-hāk endāht hōdrā hemçü sāye: ẖoprağa atdı kendüyi gölge gibi.

Zi-ruḥsār-ı çü zer der-zer girifteş: Altun gibi ruḥsārından ol merķad-i pāki altuna ķabladı.

Zi-eşķ-i la'l der-gevher girifteş: La'l renklü göz yaşından anı gevhere ķabladı.

Gehī farķeş hemī-būsīd ü geh pāy: Gāhī ol ķabriñ başını ve gāhī ayağını öper idi.

Figān mī-zed zi-dil k'ey vāy men v'āy: Figān ururdu yürekden ki ey vāy baña ey vāy.

Tü zīr-i gil çü bīḥ-i gül nūhūfte: Sen balçık altında gül köki gibi gizlü.

Be-bālā men çü şāḥ-ı gül şūkūfte: Yuķaruda ben gül budağı gibi açılmış.

تو زیر خاک منزل کرده چون گنج Tü zîr-i hāk menzil kerde çün genc: Sen toprakşın toprak altını menzil eylemişsin hazine gibi.

Be-rüy-ı hāk men ebr-i güher-senc: Toprak yüzinde ben güher tırtıcı bulut. Ya'nî bulut gibi göz yaşı yağdırıcıyım seniñ mezārıñ toprağı üzerine.

فرو رفته تو همچون آب در خاک Fūrū refte tü hemçün āb der-hāk: Sen şu gibi toprağa aşağı gitmişsin.

Be-bîrûn mānde men çün hār u hāşāk: Taşrada kalmışım ben çörçöp gibi.

Hayālet mevc-i hūn ber-hāk-i men zed: Seniñ hayālîñ kan talğasını benim toprağıım üzre urdı.

Firāket şu'le ber-hāşāk-i men zed: Seniñ firāķıñ benim hāşākım üzre şu'le urdı.

Zedî āteş be-hāşāk-i vücūdem: (S 161a) Benim vücūdum çörçöpüne āteş urduñ.

Ez-ān pīçān reved ber-çarḥ düdem: Ol sebebdan bükülerek gider çarḥ üzre benim tütünü.

Be-dūd-ı men kesî neg'şād dīde: Benim tütünüme bir kimesne göz açmaz.

Ki nî ez-dīdegān ābeş çekīde: Ki anıñ gözlerinden şuyı tamlamaya. Ya'nî benim dūd-ı derūnum ve āteş-i 'aşķım her enīs ü celīsımı giryān u sūzān eyler dimekdir.

Hemî-nālīd her dem sīne-i çāk: İñler idi her nefes çāk sīnesi.

Be-şad ḥasret hemî-mālīd ber-hāk: Yüz ḥasret ile toprak üzre sürer idi.

Çü derd-i ḥasreteş ez-ḥad birūn şüd: Çünkü ḥasreti derdi ḥadden taşra oldı.

Be-resm-i hāk-būsī ser-nigūn şüd: Toprak öpücilik resmiyle başı aşağı oldı. Ya'nî başını hāk-i mezāra aşağı iletdi.

Be-çeşmān-ı ḥod engüştān ber-āverd: Kendü gözlerine barmaķlarını getürdi.

Dü nergisrā zi-nergistān ber-āverd: İki nergisi nergislikden getürdi. Ya'nî dīdelerini hāne-i çeşminden iḥrāc eyledi.

Be-ḥāk-i vey fekend ez-kāse-i ser: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ toprağına şaldı başını kāsesinden.

Ki nergis kāştēn der-ḥāk bihter: Ki nergisi toprağına ekmek eyürekdir. Ḥāşılı dīdelerini kāse-i çeşminden çıkarup Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥāk-i mezārına ilkā eyledi.

Çü bāşed ez-gül-i rüyeş cüdā çeşm: Çünki anıñ gül yüzinden göz ayru ola.

Çi kār āyed der-īn bostānsērā çeşm: Bu bostānsērāda göz ne işe yarar. Ya’nī çünki ‘āşıkıñ gözi cānānınıñ yüzini görmeye bu dünyā evinde ol gözden ne ḥāşıl. Ya’nī ‘abeş ve fā’idesizdir.

Büved resm-i müşībet-bīn-i mebhūt: Muşībet görücü müteḥayyir olan kimesneniñ kānūnı olur.

Siyeh bādām feşānden be-tābūt: Tābūta siyeh bādām saçmağ. Ya’nī kibār-ı ‘Acemiñ resmīdir ki bir kimesnesi vefāt eyledikde bādāmı siyaha boyayup tābūtına şalarlar.

Çü ān miskīn zi-tābūteş cüdā mād: Çünki ol miskīn Zelīḥā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ tābūtından ayru qaldı.

Dü bādām-ı siyeh ber-ḥākeş efşānd: İki siyeh bādāmı toprağına saçdı. Ya’nī siyeh bādām gibi siyehfām gözlerini anıñ ḥāk-i mezārı ve şandūğ-ı türbesine nişār eyledi.

Be-ḥākeş rüy-ı ḥūn-ālūde bin’hād: Kana bulaşmış yüzini anıñ toprağına kodı.

Be-miskīnī zemīn būsīd ü cān dād: Miskīnlik ile yer öpdı ve cān virdi. Ya’nī anıñ mezārı üzerinde teslīm-i rūḥ eyledi.

Hoş ān ‘āşık ki çün cāneş ber-āyed: Hoş ol ‘āşık ki çünki cānı çıka.

Be-büy-ı vaşl-ı cānāneş ber-āyed: Cānānınıñ vaşlı kokuşıyla çıka. Ya’nī anıñ ‘aşkıyla teslīm-i rūḥ eyleye.

Ḥarīfān ḥāl-i ūrā çün bi-dīdend: Ḥarīfler çünki anıñ ḥālını gördiler.

Figān u nāle ber-gerdūn keşīdend: Ḥaykırma ve iñlemeyi gerdūna çekdiler. (S 161b)

هر آن نوحه كه بهر يوسف او كرد Her ān nevḥa ki behr-i Yūsuf ū kerd: Her ol nevḥayı ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ecliḡcün o itdi.

همی کردند بر وی با دو صد درد Hemī-kerdend ber-vey bā-dü şad derd: Anıñ üzerine eylediler iki yüz derd ile.

همی کردند نوحه نوحه گر را Hemī-kerdend nevḥa nevḥagerrā: Nevḥa idici içün nevḥa eylediler. Ya‘nī Zelīḥā ki şayḥalar idüp giryān olurdu bu def‘a anıñ üzerine şayḥalar ve nevḥalar eyleyüp şaḡu şaḡdılar.

بسان نوحه گر آن سیمبر را Besān-ı nevḥager ān sīm-berrā: Ol gümüş göḡusli içün nevḥacı üslūbıyla.

چو ساز نوحه را آهنگ شد پست Çü sāz-ı nevḥarā āheng şüd pest: Çünki nevḥa sāzının āvāzı kūtāḥ oldı. Ya‘nī çünki aḡlama tamām oldı.

نوردیدند بهر شستنش دست Neverdīdend behr-i şüsteneş dest: Anı yumaḡ içün ellerini çemrediler.

بشستندش ز دیده اشك باران Bi-şüstendeş zi-dīde eşk-i bārān: Anı yudılar gözden yaş yaḡdırıcı oldukları ḥālde.

چو برگ گل ز باران بهاران Çü berg-i gül zi-bārān-ı bahārān: Gül yapraḡı gibi bahār yaḡmurlarından. Ya‘nī ālūde oldıḡı ḥūn ve ḡubārı giderüp gül yapraḡı gibi laṡif ve nazīf eylediler.

بسان غنچه كز شاخ سمن رست Besān-ı ḡonce k‘ez-şāḡ-ı semen rüst: Ḡonce üslūbıyla ki semen budaḡından bitdi. Ya‘nī semen budaḡından ḥāşıl olan gök renk ṡomurcuḡ gibi.

برو کردند ژنگاری کفن جست Ber-ū kerdend jengārī kefen cüst: Fi‘l-ḥāl anıñ üzerine cengārī kefen eylediler. Ḥāşılı semen çiçeḡi gibi gök renkli kefen eylediler.

ز گرد فرقتش رخ پاك کردند Zi-gerd-i firḡateş ruḡ pāk kerdend: Ayrılık tozından yañaḡını pāk itdiler.

بجنب يوسفش در خاك کردند Be-cenb-i Yūsufeş der-ḡāk kerdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yanında anı ṡopraḡa itdiler. Ya‘nī civārında defn eylediler. Rahimehu’llāhu te‘ālā.

ندیده هرگز این دولت کس از مرگ Ne-dīde herḡz īn devlet kes ez-merg: Aşlā bu devleti kimse ölümden görmemiş.

كه يابد صحبت جانان پس از مرگ Ki yābed şoḡbet-i cānān pes ez-merg: Ki cānānının şoḡbetini bula ölümden şoñra. Ya‘nī bir öli bu devlete nā‘il olmamışdır.

ولی دانای این شیرین حکایت Velī dānā-yı īn şīrīn ḡikāyet: Velīkin bu ṡatlu ḡikāyeti bilici, ya‘nī Şeyḡ Nizāmī.

Ki dāred ez-kūhen pīrān rivāyet: Ki eski pīrlerden rivāyet tutar. Ki dāred ez-kūhen pīrān rivāyet tutar. Ki eski pīrlerden rivāyet tutar.

Çünīn gūyed ki der-her cānib ez-Nīl: Buncılayın dir ki Nīlden her cānibde.

Ki cism-i pāk-i Yūsuf yāft taḥvīl: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın cism-i pāki taḥvīl buldı. Ya’nī Nīlīn her ḳanḳı cānibinde ki anıñ cesedini defn eylediler.

Be-dīger cānibeş ḳaḥṭ u vebā ḥ’āst: Ol bir cānibinde ḳaḥṭ ve vebā ḳalkdı, ya’nī zāhir oldı.

Be-cāy-ı nī‘met envā‘-ı belā ḥ’āst: Nī‘met yerine envā‘-ı belā ḳalkdı.

Ber-īn āḥir ḳarār-ı kār dādend: Bunıñ üzerine āḥir iş ḳarārını virdiler.

Ki der-tābūtī ez-sengeş nihādend: Ki taşdan bir tābūta anı ḳodılar.

Şikāf-ı seng ḳīr-endāy kerdend: Taşın yarığını zift ile şıva itdiler.

Miyān-ı ḳa‘r-ı Nīleş cāy kerdend: Nīl-i mübārekiñ dibiniñ orta yerinde aña itdiler, (S 162a) ya’nī ol seng-i tābūtı ḳa‘r-ı Nīle ilkā itdiler.

Bedīn ḥīle ki ḳarḥ-ı bī-vefā kerd: Bu ḥīleyi ki vefāsız ḳarḥ itdi.

Ki ba‘d ez-mergeş ez-Yūsuf cūdā kerd: Ki Zelīḥānıñ fevtinden şoñra Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan cūdā itdi. Ya’nī felegiñ maḳşūdı Zelīḥāyı andan ayırmaḳ idi, anıñ çün bu ḥīleyi eyledi.

Nemī-dānem ki bā-īşān çı kīn dāşt: Bilmem ki felek anlara ne kīn tıtdı?

Ki zīr-i ḥākeşān āsūde neg’zāşt: Ki toprak altında anları āsūde ḳomadı.

Yekī şūd ḡarḳ baḥr-i āşināyī: Biri āşinālık deryāsına ḡarḳ oldı, ya’nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

Yekī leb-teşne der-berr-i cūdāyī: Biri tıtağı şusuz ayruluk şaḥrāsında, ya’nī Zelīḥā. Ḥāşılı felegiñ bunlara kīni bir mertebede oldı ki ikisi bir yere defn olundıḳdan şoñra yine birbirlerinden cūdā eyledi.

Çı ḥoş güft ān ḳadem-fersūde der-‘aşḳ: Ne ḥoş didi ol ayagını ‘aşḳda yıpratmış.

عشق در آسوده در زیان سود و زیان آسوده در عشق Zi-her sūd u ziyān āsūde der-‘aşk: Her fā’ide ve zarardan ‘aşkda rāḥat olmuş, ya’nī bir ‘āşık-ı puḥte ne hoş dimiş.

عشق آنجا که باشد گرم بازار Ki ‘aşk āncā ki bāşed germ-bāzār: Ki ol yerdeki ‘aşk kırgun bāzārli olur.

نار دارد هیچ با آسودگی کار Ne-dāred hīç bā-āsūdegī kār: Aşlā rāḥatlık ile ‘amel tutmaz. Ya’nī ‘āşık-ı dil-sūz ebedī rāḥat olmaz.

کفن بر عاشق از وی چاک باشد Kefen ber-‘āşık ez-vey çāk bāşed: ‘Aşkdan ‘āşık üzre kefeni çāk olur.

وگر خود خفته زیر خاک باشد V’eger ḥod ḥufte zīr-i ḥāk bāşed: Ve eger ḥaḳīḳat toprak altında uyumuş olur.

خوش آن عاشق که در هجران چنین مرد Hoş ān ‘āşık ki der-hicrān çünīn mürd: Hoş ol ‘āşık ki hicrānda buncılayın öldi.

بخلوتگاه جانان جان چنین برد Be-ḥalvetgāh-ı cānān cān çünīn bürd: Cānān ḥalvetgāhına cānını buncılayın iletdi.

نگوید کس که مرده در کفن رفت Ne-gūyed kes ki mürde der-kefen reft: Kimesne dimesin ki ölüp kefene gitti.

بدین مردانگی کان شیر زن رفت Bedīn merdānegī k’ān şīr zen reft: Bu erlik ile ki ol arslan ‘avrat gitdi.

نخست از غیر جانان دیده بر کند Nūḥust ez-ğayr-ı cānān dīde ber-kend: Ol cānānıñ ğayrısından gözini ḳopardı. Ya’nī māsivādan iltifātı ḳaṭ‘ eyledi.

وزان پس نقد جان بر خاکش افکند V’ez-ān pes naḳd-i cān ber-ḥākeş efkend: Ve andan soñra cān naḳdini anıñ toprağı üstine şaldı. Ḥāşılı küll-i ‘ömrini ‘aşk ile güzārān eyledi.

هزاران فیض بر جان و تنش باد Hezārān feyz ber-cān u teneş bād: Niçe bing raḥmet-i nā-mütenāhī anıñ cān ve teni üzre olsun.

بجانان دیده جان روشنش باد Be-cānān dīde-i cān rūşeneş bād: Anıñ cānınıñ gözi cānānıyla aydın olsun. Ya’nī müşāhede-i rūḥ-ı cānān ile anıñ rūḥı şādān olsun.

در شکایت از فلک پر نکایت Der-şikāyet ez-felek-i pūr-nikāyet: Ḳaṭl ve cerḥ ile tolu felekden şikāyet beyānındadır. که ازدهاوار گرد عالمیان حلقه کرده Ki ejdehāvār gird-i ‘ālemyān ḥālḳa kerde: Ki ejdehā gibi māsiva’llāhıñ çevresini ḥālḳa eylemiş. و همه را بدانده تصرف خود در. (S 162b) Ve hemerā be-dā’ire-i taşarruf-ı ḥod der-āverde: Ve cümleyi kendü taşarrufına getürmüş. Ber-yekī zıḥm zınd و بر دیگر زهر افکند. Ber-yekī zaḥm zened ve ber-dīger zehr efkened: Biriniñ üzerine zaḥm urur ve biriniñ üzerine zehr şalar. Ya’nī kimini

mecrūh ve kimini maḳtūl eyler. نه هیچ از دست رفته را با وی دست ستیزی Ne hīç ez-dest refterā bā-vey dest-i sitīzī: Ne hīç elden gītmišīñ anīñla el gücligi vardır. و نه هیچ از پای افتاده را از آن پای گریزی Ve ne hīç ez-pāy-ūftāderā ez-ān pāy-ı gūrīzī: Ve ne hīç ayakdan düşmüşüñ andan kaçmak ayağı vardır.

Felek ber-h'īṣ pīçān ejdehāyīst: Felek kendü üzerine bükülücü bir ejdehādır. فلك بر خویش پیچان ازدهایست

Pey-i āzār-ı mā zūr-āzmāyīst: Bize rāḫatsızlık ecliyçün bir zūr-āzmādır, ya'nī gücünü şımayıcıdır. پی آزار ما زور آزمایست

Giriftārīm der-pīç ü ḥam-ı ū: Anıñ kıvrım ve bükümünde ve tolaşıkında mübtelāyuz. گرفتاریم در پیچ و خم او

Rehīden çün tüvānīm ez-dem-i ū: Anıñ nefesinden kurtulmağa nite kâdir oluruz? *Ejdehā* şol bir büyük ve uzun yılandır ki nefesiyle âdemi cezb idüp yuṭar ve anıñ içi büküm büküm ve kıvrım kıvrım tolaşık olur. Andan ḥalāş ḥadd-i imkānda olmadıǵı gibi ejdehā-yı felekden daḥı rehā-yāb olmak taşavvur-ı imkāndan bīrūndur. رهیدن چون توانیم از دم او

Ne-bīnī kes k'ez-ū zaḥmī ne-ḥorde: Kimseyi görmezsin ki andan bir zaḥm yememiş. نه بینی کس کزو زخمی نخورده

Zi-şad kes ber-yekī raḥmī ne-kerde: Yüz kimseden biri üzerine bir raḥm eylememiş. Ya'nī andan āzürde olmamış bir eḥad yoḳdur ve bir kimseye daḥı şefkat eylememiştir. زی-صاد کس بر یکی رحمی نکرده

Zi-zulmeş hīç kes sālīm ne-cestest: Anıñ zulminden hīç bir kimse sālīm kurtulmamıştır. زی-ظلمش هیچ کس سالم نجستست

Kūdāmīn sīne k'ān zālīm ne-ḥastest: Kānķı sīnedir ki ol zālīm mecrūḥ itmemiştir. Ya'nī her kesi zaḥm-dār ve dil-efgār eylemiştir. کدآمین سینه کان ظالم نخستست

Be-her aḥter k'ez-ū rūşen çerāǵīst: O felekden her bir yıldız ki bir aydın çerāǵdır. Ya'nī her biri bir nūrlu āteş pāresidir. بهر اختر کزو روشن چراغیست

Sāde derūnlarıñ yūregi üzerine ḳoyulmuş bir dāǵdır. Nihāde ber-dil-i āzāde dāǵīst: Sāde derūnlarıñ yūregi üzerine ḳoyulmuş bir dāǵdır. نهاده بر دل آزاده داغیست

Hezārān dāǵ hest ü merhemī nīst: Niçe bing dāǵı var bir merhemi yoḳdur. هزاران داغ هست و مرهمی نیست

V'ez-īn bī-merhemī hīçes ḡamī nīst: Ve bu merhemsizlikden aşlā anıñ ḡamı yoḳdur. وزین بی مرهمی هیچش غمی نیست

شبهای دیجور Büved peydā der-ū šebhā-yı deycūr: Karañu gicelerde o felekde zāhir olur.

هزاران روزن اندر عالم نور Hezārān revzen ender-‘ālem-i nūr: Niçe bing pencere nūr ‘aleminde. Ya‘nī karañu gicelerde niçe bing nūrly ğurfeler zāhir ve āşikāre olur.

چه حاصل زان چو نوری درنیفتد Çi hāşıl z‘ān çü nūrī der-neyüfted: Ol revzenlerden ne hāşıl, çünki bir nūr düşmez.

بخاطرها سروری درنیفتد Be-ĥāţırhā sürürī der-neyüfted: Ĥāţırlara bir sürür düşmez. Ya‘nī mu‘teddün-bihā bir fā‘ide yokdur.

چو شیران روز دورست از دو رنگی Çü şīrān rüz dürest ez-dü rengī: Çünki arslanlar gibi gündüz iki renklülükden ırakdır.

چرا شبها کند با ما پلنگی Çirā šebhā küned bā-mā pelengī: Niçün gice bize kaplanlık eyler. Ya‘nī ğaddār felek gündüz aslan gibi bir renklü sāde beyāz olur gice olunca kaplan (S 163a) postlu olur. Ya‘nī yıldızlar zāhir olmağla alaca olur. Hāşılı münāfık gibi iki yüzlü görünür, gāhī arslan şüretinde ve gāhī kaplan hey’etinde.

بجز آزار ازو ما را چه رنگست Be-cüz āzār ez-ū mārā çī rengest: Rāĥatsızlıktan ğayrı andan bize ne reng vardır. Ya‘nī her ne reng[e] girerse bizi rencīde itmek içündür.

که با ما روز شیر و شب پلنگست Ki bā-mā rüz şīr ü šeb pelengest: Ki bizimle gündüz arslan ve gice kaplandır. Ya‘nī her bār derrendelik şüretinde olur.

سزد کز عیش تنگ خود بنالم Sezed k‘ez-‘ayş-ı teng-i ĥod bi-nālem: Yarār ve lāyık o[d]ur ki kendü ĥar ma‘išetimden iñleyem. Ya‘nī nālān u giryān olam.

که با شیر و پلنگ اندر چوالم Ki bā-şīr ü peleng ender-çuvālem: Ki arslan ve kaplan ile çuvāldayım. Ya‘nī yırtıcılar ile bir ĥar yerde cem‘ olmuşum. Hāşılı felek-i derrende elbetde bizi bir gün yırtar. Anıñ pençe-i zūrından ĥalāş mutaşavver degildir ve helākımız muĥarrerdir. Bundan ötüri zār u zār girye-dār olsam sezāvārdır.

ترا با هر که رو در آشنایست Tūrā bā-her ki rü der-āşnāyīst: Ey kimesne seniñ her kim ile ki yüzün āşinālık ve dostluğadır.

قرار کارت آخر بر جدایست Qarār-ı kāret āĥir ber-cüdāyīst: Seniñ işiñ qarārı āĥir ayrılık üzerinedir. Ya‘nī āĥirü‘l-emr ol dostdan müfāraĥat itseñ gerekdir.

بسی گردش نمود این سبز طارم Besī gerdiş nümüd īn sebz ĥārum: Çok ĥolanış gösterdi bu yeşil köşk, ya‘nī felek. *Tārum* rāniñ zammıyla derim evine dirler ki göçer evliler ĥurup içinde oturlar. Bunda felek murāddır teşbīh tarıķıyla.

بسی تابش مه و خورشید و انجم Besī tābiş meh ü hūrşid ü encüm: Çok dönüş ve yaldırayış gösterdi ay ve gün ve yıldız. Ya'nī bu felek çok müddet sa'y-ı belîğ ve cehd-i bî-dirîğ eyledi.

که تا با هم طبایع رام گشتند Ki tā bā-hem tabāyi' rām geştend: Ki hattā 'anāşır-ı erba'a birbirlerine mülāyim oldılar. Ya'nī āb u āteş, hāk ü bād muvāfaqat eylediler, tā ki mevcūdāt kıvām buldı.

شکار مرغ جان را دام گشتند Şikār-ı murğ-ı cānrā dām geştend: Cān kuşu avı için tuzak oldılar. Ya'nī felegiñ bu deñlü cehd-i tām u ihtimāmından maqşūdı cān kuşını şayd eylemek idi.

هنوز این مرغ نا فرخ سرانجام Henüz in murğ-ı nā-ferruḥ ser-encām: Henüz bu āķibeti mübāreksiz kuşu, ya'nī rūḥ-ı pür-hırş u āz.

نچیده دانه کامی ازین دام Ne-çide dāne-i kāmī ez-in dām: Murād dānesini bu tuzakdan devşürmemişdür. Ya'nī dām-ı cesedden tamām nā'il-i merām olmamışdır. Hāşılı hālen lezzāt-ı dünyā dimāğında temekkün ve muḳarrerdir, anıñ dimāğında huzūz-ı nefsi emmāre mütenāhī olmak mutaşavver olmamışdır.

طبايع بگسلند از يكدگر بند Ṭabāyi' büg'silend ez-yek diger bend: Ṭabī'atler, ya'nī 'anāşır-ı erba'a birbirlerinden bendi üzerler.

كند هر يك باصل خویش پیوند Küned her yek be-aşl-ı h'ıṣ peyvend: Her biri kendü aşlına peyvend ider. Ya'nī muttaşıl olur. Ya'nī cesediñ āb u āteş, hāk ü bāddan mürekkebdır ve bu azdād birkaç eyyām birbirleriyle muvāfaqat ve muvāsāt eylemişlerdir. (S 163b) Terķīb bozulduḳda her biri kendü aşlına rücū' eyleyüp cesediñ şudan hāsıl olanı şu olan ve āteşden hāşıl olanı āteş ve toprakdan hāşıl olanı toprak ve yilden hāşıl olanı yil olur.

بماند مرغ دور از آشیانه Bi-māned murğ dūr ez-āşiyāne: Murğ-ı cān āşiyāneden ırak ḳalur.

دل پر خون ز فقد آب و دانه Dil-i pür-hūn zi-faḳd-ı āb u dāne: Pür-hūn yürek ile āb u dāne faḳdından. Ya'nī cesedden ayru düşdüḳi için ḥayrān ve ser-gerdān ḳalur.

مبین دور سپهر و مهر گرمش Me-bīn devr-i sipihr ü mihr-i germeş: Felegiñ devrini ve issi muḥabbetini görme. Ya'nī zāhiren devlet ve ni'metine iltifāt eyleme.

که هیچ از کین مردم نیست شرمش Ki hīç ez-kīn-i merdüm nīst şermeş: Aşlā anıñ ḥalka kīnden ḥayāsı yokdur. Ya'nī aḥz-i intikām ḳaydında olmaḳdan aşlā teḥāşisi yokdur

بمهرش دل کسی چون صبح کم بست Be-mihreş dil kesī çün şubḥ kem best: Felegiñ muḥabbetine bir kimse şubḥ-ı şādık gibi az göñül bağladı.

که در خون چون شفق هر شام ننشست Ki der-hūn çün şafak her şām nen’şest: Ki kanda şafak gibi her aḥşam oturmadi. Ya’nī her kimse ki felegiñ muḥabbetine mülāzım oldı, şafak gibi ğark-ı hūn ve denī vü dūn oldı. Hāşılı kimse yokdur ki felege meyl eyledigiyçün yüregi kanına ğark olmamış ola ve bārān-ı belāsı seylāb-ı derd ile anı taşdan taşā çalarak her pāresi zerre-i āftābdan kemter kalmamış ola. Her kesi dürlü dürlü meşā’ibe giriftār ve gūne gūne ālām u eškām ile zār zār eylemiştir. Ḥasbina’llāhu ve ni’me’l-vekil.

ز سوزش کس دمی بی غم نیفتاد Zi-sūzeş kes demī bī-ġam neyüftād: O felegiñ sūz u ḥarāretinden kimse bir nefes ġamsız vāki’ olmadı.

کزان در عمرها ماتم نیفتاد K’ez-ān der-‘ōmrhā mātem neyüftād: Ancılayın ġam ki andan ‘ōmrlerde yas ve muşibete düşmedi. Ya’nī dünyāda bir cüz’ī zamān bulunmamışdır ki ol zamānda bir kimesne bir ġama tuş olmaya ki müddet-i ‘ōmrinde ol ġamiñ yas ve muşibetini çekmeye. Hāşılı im‘ān-ı nażar olunsa her nefesde her kes muşibet-i ‘uzmāya belki meşā’ib-i lā-yukā ve lā-yuḥşāya uğramadadır. Ya’nī ol hālāt ki anlar şafā ve lezzet ve rāḥat ‘add olunur, anlar daḥı cefāhā-yı ‘uzmā ve ezāhā-yı kübrādır. Nitekim mā seye’tiden zāhir olur.

به بستان پای نه فصل بهاران Be-bostān pāy-nih faşl-ı bahārān: Bostāna ayak kodı bahār faşıllarında.

تماشا کن بگرد جویباران Temāşā kün be-gird-i cūybārān: Seyr eyle akıcı şular çevresinde.

چرا کردست غنچه پیرهن چاک Çirā kerdest ġonce pīrehen çāk: Niçün ġonce pīrehenini çāk itmiştir?

بخواری سبزه چون افتاده بر خاک Be-ḥārī sebze çün üftāde ber-ḥāk: Ḥākāretle yaşıl otlar nice toprak üzerine düşmüştür. Ya’nī felegiñ cevrenden gül gönlegini pāre pāre eylemiştir ve yaşıl otlar toprak üzerine düşmüştür.

چرا دراعه گل پاره پاره است Çirā dirrā’a-i gül pāre pārest: Niçün gül gönlegin pāre pāredir?

دهان پر شعله و دل پر شراره ست Dehān pūr-şu’le vü dil pūr-şerārest: Ağzı şu’le ile tolu ve yüregi kıgılcım ile toludur. Ya’nī yaprakları pāre pāre ve içi āteş dengli olması felegiñ cevrendendir.

که افکنده ز پا سرو روانرا Ki efkende zi-pā serv-i revānrā: (S 164a) Kim şalmışdır ayakdan yürüyici servi?

که کرده غرقه در خون ارغوانرا Ki kerde ğarqa der-hūn erguvānrā: Erguvān-nām kıızıl çiçeği kim kana ğark eylemiştir. Ya’nī serviñ bir ayak üzre yere sancılup kalması ve erguvān hūnīn-reng olması cevri-i felekdendir.

چرا سنبُل پریشانست و درهم Çirā sünbül perīṣānest ü derhem: Sünbül-i Hindī ne için perīṣān ve munḳabızdır. Ya‘nī ‘Arab saçı gibi karış muruşdur.

چرا تر چشم نرگس ز اشك شبنم Çirā ter çeşm-i nergis z’eşk-i şebnem: Nergisiñ gözi niçün çise eşkinden yaşıdır. Ya‘nī sünbül-i Hindīniñ karış muruş olması ve nergis şebnem ile nemnāk olması dahı cevri-i felekdendir.

بنفشه در كبودی سوگوارست Benefşe der-kebūdī sūgvārest: Benefşe kebūdluḳda yasludur.

بخون آغشته لاله داغدارست Be-ḥūn āgaşte lāle dāğ-dārest: Lāle ḥūna qarışmış dāḡludur. Ya‘nī benefşe gök renklü olması cevri-i felekden yaslu oldığıyçündür. Lāleniñ içi dāḡlu olup ḥūnīn olması dahı cevri-i felekdendir.

صنوبر با دلی گشته بصد شاخ Şanevber bā-dilī geşte be-şad şāḡ: Çam ağacı bir yüregiyle yüz budāḡa olmuş.

تنی از تیغ خور سوراخ سوراخ Tenī ez-tiḡ-i ḥūr sūrāḡ sūrāḡ: Cesedi güneş kılıcından delik delik. Ya‘nī yüregi bir cerāḡatı yüz. Ḥāşılı yüz belki dahı ziyāde budāḡ okları kendüye şancılmış. Bu dahı cevri-i felekdendir.

گل پر داغ پشت و روی گلبن Zi-gül pūr-dāḡ pūşt ü rüy-ı gülbün: Gül ağacınıñ yüzi ve arkası gülden dāḡla tolu.

سمن در کندن رخ تیز ناخن Semen der-kenden-i ruḡ tīz-nāḡhun: Semen-nām çiçek yüzini kazımaḡ ve ḡoparmaḡda keskün tırnaḡlu. Ya‘nī gül ağacınıñ dāḡla tolu olması ve semen-nām çiçeḡiñ yapraḡlarının ucları tırnaḡ gibi içeri dönüp yüzün yırtar gibi olması dahı cevri-i felekdendir.

درختان از صبا در رقص اندوه Diraḡtān ez-şabā der-raḡş-ı endūḡ: Ağaclar bād-ı şabādan ḡuşşa raḡşındadır. Ya‘nī bād-ı şabā anlara toḡundukḡda ḡuşşalarından uyanmada olurlar.

غم جانکاه مرغان کوه بر کوه Ġam-ı cān-kāḡ-ı murḡān kūḡ-ber-kūḡ: Quşlarıñ cān eksildici ḡamı taḡ taḡ üzerinedir. Ya‘nī anlarıñ bī-nihāyet feryād u fiḡānları ḡāyetsüz ḡamlı ve elemli oldukları içündür.

بود کو کو زنان قمری ز هر سو Büved kū kū-zenān ḡumrī zi-her sū: Ḳumrı her cānibden kū kū urucu olur. Ya‘nī kū kū kū kū diyü şadālar urur.

که یعنی در جهان آسودگی کو Ki ya‘nī der-cihān āsūdegī kū: Ki ya‘nī dünyāda āsūdelik emniyyet ve rāḡat nerededir? Ya‘nī lafz-ı kū zebān-ı Fārsīde edāt-ı istifhāmdır, ḡumrınıñ kū kū diyüp ötmesi istifhām-ı inkārī tārıḡıyla rāḡatlık nerede nerede, ya‘nī yokdur, yokdur dimekdir.

هزاران با هزاران نفخه درد Hezārān bā-hezārān nefḥa-i derd: Hezārlar niçe bing derd nağmesi ile. Ya‘nī dürlü dürlü şadālar ile ötüşüp dirler.

که خوش آن کو غم این باغ کم خورد Ki hoş ān k’ū ḡam-ı īn bāḡ kem ḥord: Ki hoş ol kimse ki bu bāḡıñ ḡamını az yedi, ya‘nī hīç yemedi. Ya‘nī devlet ve sa‘ādet ol kimsenindir ki dünyāya rabṭ-ı kalb eylemedi. *Hezār* bülbül nev‘inden bir gökçek āvāzlu kuşdur.

مطوق فاخته گردن بچنبر Muṭavvaḡ fāḥte gerden be-çenber: Ügeyik-nām kuşuñ gerdeni ṭavḡlanmış (S 164b) boḡmak ile. Ya‘nī boynınıñ tüyleri kılāde ve kaşnaḡ gibi çevresi ihāṭa eylemiş. Ya‘nī bu hey‘et üzre olması buña işāretidir.

کزین چنبر کسی نارد برون سر K’ez-īn çenber kesī n’āred birūn ser: Ki bu dünyā kaşnaḡından bir kimse başını taşra getüremez. Ya‘nī bu felegiñ cevrenden müreffehu’l-hāl olarak bir kimesne necāt ve ḡalāş olamaz.

جهانرا دیدی و فصل بهارش Cihānrā dīdī vü faşl-ı bahāreş: Dünyāyı ve anıñ bahār faşlını gördüñ cevri felekden ne gūne cefā-keş olduğunu işitdiñ.

بیا و از خزان گیر اعتبارش Biyā vü ez-ḡazān gīr i‘tibāreş: Gel ve ḡazāndan anıñ i‘tibārını tut. Ya‘nī bahārı ki bu gūne cefāludur, ḡarīfini var aña kıyās eyle. Hāşılı bahārı ki ‘ayn-ı cefādır gūz günleriniñ şedāyidi taşavvur ve taḡmīnden ḡāricidir.

ببین دم سردی باد خزانرا Bi-bīn dem-serdī-i bād-ı ḡazānrā: Bād-ı ḡazānıñ nefesiniñ serdligini gör.

ببین رخ زردی برگ رزانرا Bi-bīn ruḡ-zerdī-i berg-i rezānrā: Üzüm tegeginiñ yapraḡınıñ yüz şarılıḡını gör. Ya‘nī anlara naḡar eyle.

دم آن سرد از درد فراقست Dem-i ān serd ez-derd-i firākest: Ol bād-ı ḡazānıñ nefesi ayrılık derdinden şoḡuḡdur.

که یار از یار و جفت از جفت طاقتست Ki yār ez-yār u cūft ez-cūft ṭākest: Ki yār yārinden ve cūft cūftünden tekdir. Ya‘nī her ‘āşık ma‘şūḡından cūdā oldığıyçün bād-ı ḡazān şoḡuḡ āhlar çeker.

رخ این زرد از اندوه دوریست Ruḡ-ı īn zerd ez-endūh-ı dūrīst: Bu üzüm yapraḡınıñ yüzi şarudur ıraklık ḡuşşasından. Ya‘nī tegekden ayru düşdigiyçün şaralmışdır.

که دوری بعد نزدیکی ضروریست Ki dūrī ba‘d-ı nezdīkī żarūrīst: Qarīblikden soñra ıraklık żarūrīdir. Ya‘nī ol yapraḡıñ üzüm çubuḡından dūr u mehcūr olması bi’z-żarūrdur. Bu daḡı cevri felekendir.

برفته آب و رنگ از شاهد باغ Bi-refte āb u reng ez-şāhid-i bāḡ: Bāḡ maḡbūbından āb u renk, ya‘nī zīnet ve revnaḡ gitmiş.

سیه پوش آمده در ماتمش زاع Siyeh-pūş āmede der-mātemeş zāğ: Anıñ yasında ƙarğa siyāh örtünücü gelmiş. Ya‘nī vaqt-i ĥazānda ve ƙarğanıñ yas libāsında ƙaryelere ve beldelele gelmesi bahār günleriniñ āb u revnaķınıñ zevālī muşibetine mātem içündür.

نموده غور هر شاخی بباغی Nümūde ġavr-ı her şāḫī be-bāğī: Her bir budāğıñ nihāyetini bāğda göstermiş.

دم طاووس را پای کلاغی Düm-i ṭāvūsṛā pāy-ı kelāğī: Ṭāvūs ƙuyruğını ƙarğa ayağı. Ya‘nī bāğda olan āğaclarıñ budaklarınıñ ucları bahār ve yay vaķitlerinde yapraķ ve çiçek ve meyve ile māl-ā-māl olup laṭīf ve nazīf idi, şimdi faşl-ı ĥarīfde anlarıñ zevālīyle ‘uryān ve kıızıl ƙarğa ayağı gibi siyāhfām görünür. Bu daḫı cevri-i felekdendir.

ز سر چادر فتاده نسترنرا Zi-ser çāder fütāde nesterenrā: Gül-i nesrīniñ başından çadırı düşmüş. Ya‘nī gül ki açılıp mutabbak olduğda çadır şeklinde görünür. Bād-ı ĥazān vezān olmağa yapraķları dökölüp ol hey’et kendüden zā’il olmuş.

ز خیمه رفته پوشش نارونرا Zi-ḫayme refte pūşeş nārvenrā: Nārven-nām āğacıñ ortası çadırdan gitmiş. Ya‘nī nārveniñ budakları şarmaşık ve (S 165a) yapraķları keşir olmağla ḫaymevār sāye-feken idi. Şimdi vaqt-i ĥazānda evrāķı dökölüp ḫayme hey’eti kendüden zā’il oldu.

انار آن تاج تارك نارين را Enār ān tāc-ı tārek nār būnrā: Ol nār āğacınıñ başınıñ tācı olan enār. كه مى بخشد نوى باغ كه ن را Ki mī-baḫşed nevī bāğ-ı kühenrā: Ki bağışlar yeñilik eski bāğa. Ya‘nī nārlarıñ kendü āğacı üzerinde iken tāc gibi laṭīf görünüp bāğa zīnet ve revnaķ virir.

درونشرا چو وقت خنده بينى Derūneşrā çü vaqt-i ḫande bīnī: Ḥande vaķtinde çünki anıñ derūnını göresin.

بصد پرکاله خون آگنده بينى Be-şad perkāle ḫūn-āgende bīnī: Yüz pāŗa ƙanla ṭolu görürsün. Ya‘nī kemāle irişüp tatlıluğundan münşak olduğda acı ƙan pāŗalarıyla ṭobṭolu görünür.

به آن خوبان بستانرا شمامه Bih ān ḫūbān-ı bostānrā şemāme: Ol bostān güzelleriniñ şemāmesi ayva. Ya‘nī bostānda ḫāşıl olan meyveleriñ cümlesinden ṭayyib rāyiḫalu ayva yāḫud bostāna mecma‘ olan ḫūblarıñ elinde yıylağaç gibi mergūb u maķbūl ayva. Şemāme meşhūr ṭayyib rāyiḫalu meyvedir ki destenbū daḫı dirler. Türkīsi yıylağaçdır.

ز رعنايى مزعفر کرده جامه Zi-ra‘nāyī muza‘fer kerde cāme: Güzellikden cāmesini za‘ferānlu eylemiş. Ḥāşılı ayva ki renkde ve rāyiḫada cümle meyvelerden ḫūb ve ḫūblar beyninde mergūb iken.

نیشسته بر رخ زردش غبارست Nişeste ber-ruḥ-ı zerdeş ğubārest: Anıñ şarı yañağı üzre toz oturmuşdur.

همانا مانده دور از روی یارست Hemānā mānde dūr ez-rūy-ı yārest: Beñzer ki yāriniñ yüzinden ırak qalmışdır. Ya'nī anıñ daḥı zerd-reng ve gird-ālūd olması cevri-felekdendir.

ز رو سختن یخ در آب منهل Zi-rū saḥt-i yaḥ der-āb-ı menhel: *Menhel* mīmiñ ve hāniñ fetḥi ve mā-beyninde nūnuñ sūkūnıyla şol yeryüzinde qaynayan pıñardır ki otlaklarda develer gelüp anda şulanur. Ya'nī qaynayıcı şuda buzıñ yüzi katılığından.

شوده باد از زره سازی معطل Şüde bād ez-zirih-sāzī mu'aṭṭal: Yıl zırḥ düzücilikden mu'aṭṭal olmuş. Ya'nī şu ki sā'ir evkātda sür'atle aqdıqda veyāḥud yel esüp şuya tedāḥül eyledikde zırh ve zencir hey'etinde nümāyān olur ammā zemistānda buz tıttıqda yel ol şan'atdan mu'aṭṭal ve āvāre olur. Bu daḥı cevri-felekdendir.

چنار ار دست برد برد دیدی Çenār er dest-bürd-i berd dīdī: Çınār ağacı eger şavıḡuñ ğalebesini göreydi.

بباغ آوازه سرما شنیدی Be-bāğ āvāze-i sermā şenīdī: Bāğda şavıḡuñ āvāzesini işideydi.

نکردی دست خود را تا باکنون Ne-kerdī dest-i ḥodrā tā be-eknūn: Eylemez idi kendü elini şimdiye dek.

ز بیم از آستین شاخ بیرون Zi-bīm ez-āstīn-i şāḥ bīrūn: Korkudan budak yeñinden taşra. Ya'nī çınār dā'imā laṭīf ve ḥüb olup bād-ı ḥazān ile berg-rīz olmayup şolmadıḡı, āvāze-i sermāyı gūş eylemedigindendir. Eger şavıḡuñ zaḥmetini bileydi el gibi vāsi' ve inlü yapraklar bitürmez idi.

بهار آنست عالم را خزان این Bahār ānest 'ālemrā ḥazān īn: 'Ālemiñ bahārı odur, ğüzi bu.

ازین هست آن غم افزاتر وزان این Ez-īn hest ān ğam-efzāter v'ez-ān īn: Bundan o (S 165b) ğam arturucırekdir ve andan bu. Ya'nī her bār envā'-ı derd ü belā ve aşnāf-ı miḥnet ü ğınā ile tobtoludur. Fuşül-ı erba'a içinde şafā-āver bir nefes bulunmaz.

درین غمخانه بی غم چون زید کس Der-īn ğamḥāne bī-ğam çün ziyed kes: Bu ğamḥānede ğamsız nice dirilür bir kimesne?

دل پژمرده خرم چون زید کس Dil-i pejmürde ḥurrem çün ziyed kes: Göñli şolmuş şād nice geçinür bir kimesne?

بگیتی در نشان خرمی نیست Be-ġitī der-nişān-ı ḥurremī nīst: Dünyāda şādlık nişānı yoqdur.

وگر باشد نصیب آدمی نیست Ve ger bāşed naşīb-i ādemī nīst: Ve eger ola ādemī naşībı degildir. Beyt:

Cihānda ādem olan bī-ġam olmaz.

Anıñçün bī-ġam olan ādem olmaz.

نیبشده سر پر از ناز حبیبی Ne-bāşed ser pür ez-nāz-ı ħabībī: Ne-bāşediñ fā‘ili mışrā‘-ı şānīdır.

نصیب آدمی جز بی نصیبی Naşīb-i ādemī cüz bī-naşībī: Ednānıñ naşībī naşībıslığın ġayrı olmaz.

دل از اندیشه شادی تهی کن Dil ez-endīşe-i şādī tehī kün: Göñli şādlık endīşesinden boş eyle.

دماغ از فکر آزادی تهی کن Dimāġ ez-fıkr-i āzādī tehī kün: Āzādlık fikrinden dimāġı tehī eyle. Ya‘nī müreffehu‘l-ĥāl ve fāriġu‘l-bāl olurum diyü taşavvur eyleme.

بداغ نامرادی شاد می باش Be-dāġ-ı nā-murādī şād mī-bāş: Murādsızlık dāġıyla şād ol.

بغل بندگی آزاد می باش Baġal-ı bendegī āzād mī-bāş: Bendelik buġaġusıyla ĥür ol. Ya‘nī nā-murād olup maĥbūs-ı deyr-i fenā olduġıña ħāni‘ ve şābir ol.

هر چیزی که افتد دلپسندت Zi-her çizī ki üfted dil-pesendet: Her bir şeyden ki göñlüñe maĥbūl düşer.

کند خاطر بمهر خویش بندت Küned ĥātır be-mihr-i ĥıř bendet: Ĥātırıñı kendü muĥabbetine bend eyler. Ya‘nī metā‘-ı dünyādan her ne şey ki seniñ ‘indiñde maĥbūs ve mergüb ola, belki ħalbiñ aña meşġūf ve merbūṭ ola.

بصد حسرت بریدن خواهی آخر Be-şad ĥasret büriden ĥ‘āhī āĥir: ‘Āĥıbet yüz ĥasretle kesilseñ gerekdir.

غم هجرش کشیدن خواهی آخر Ġam-ı ĥicreş keşiden ĥ‘āhī āĥir: Āĥirü‘l-emr anıñ ayrılığı ġamını çekseñ gerek. Ĥāşılı ol sevgilü nesnelerden biñg ĥasretle ayrılsañ gerek.

گشا دستی و از پا بند بگسل Güşā destī vü ez-pā bend бүg’sil: Bir el aç ve ayaġıñdan bendi üz.

وزین بی حاصلان پیوند بگسل V’ez-īn bī-ĥāşılān peyvend бүg’sil: Ve bu ĥāşılsızlardan ulaşıġı üz. Ya‘nī dünyā sevgisini ħalbiñden çıkar.

وگر تو نگسلی آنکس که بستست Ve ger tü neg’silī ān kes ki bestest: Ve eger sen üzmezseñ ol kimse ki baġlamışdır.

پی بگسستنش بگشاده دستست Pey-i бүg’sisteneş бүg’sāde destest: Anı üzmeğ için elini açmışdır. Ya‘nī Ĥudā-yı müte‘āl her ne ki saña virmişdir anıñ emriyle melekü‘l-mevt cümlesini senden alsa gerekdir.

تو خفته غافل و او ایستاده Tü ĥufte ġāfil ü ü istāde: Sen ġāfil uyumuşsuñ o ṭurmuşdur. Ya‘nī Ĥudā-yı müte‘āl Ķayyūm ve Raĥībdir.

داده یکه‌یەک می ستاند آنچه Yek-ā-yek mī-sitāned ānçi dāde: Bir bir alur ol nesneyi ki virmişdir.

در آورد از درشتی پا بسنگت Der-āverd ez-dürüşti pā be-senget: Felek, katılığından seniñ ayağıñı ғаşa getürdi.

بمیدان روایی ساخت لنگت Be-meydān-ı revāyī sāht lenget: Yürüyicilik meydānında seni akşak eyledi. Ya‘nī pīr eyleyüp yürimekten seni āciz eyledi.

عصاگیری بکف گاه روایی ‘Aşā gīrī be-kef gāh-ı revāyī: Yürüyicilik vaktinde elinde ‘aşā tutarsın.

که لنگی را برهواری نمایي Ki lengīrā be-rehvārī nümāyī: Ki akşaklığını yorgalığa (S 166a) gösteresin. Ya‘nī ‘aşā sebebiyle istersin ki akşaklığı izhār eylemeyüp düz yürüyesin.

چو صرصر تازه شاخی را ز بن کند Çü şarşar taze şāhīrā zi-bün kend: Çünkü bād-ı şarşar bir taze budağı kökinden kopara.

بچوب خشک نتوان کرد پیوند Be-çüb-ı huşk net’vān kerd peyvend: Kuru ağac ile anı ulaşık itmek mümkün olmaz.

بزورت پنجه طاق زبون کرد Be-züret pençe-i tākāt zebün kerd: Felek kuvvetiyle seniñ tākatiñ pençesini zebün itdi.

ز دست نقد گیرایی برون کرد Zi-destet naqd-i gīrāyī birün kerd: Seniñ eliñden tutgunluk naqdini taşra itdi. Ya‘nī kuvvetini senden giderdi.

بری دستی سوی هر کار پیوست Bürī destī sūy-ı her kār peyvest: Hemīşe bir el iletürsün her ‘amel cānibine.

ولی کاریت بر می ناید از دست Velī kārīt ber-mī-n’āyed ez-dest: Velākin seniñ elinden bir ‘amel gelmez. Hāşılı āhīrū’l-emr pīr ve ‘amel-mānde olursun.

چو رفت از دست بیرون زور پنجه Çü reft ez-dest bīrün zū[r]-ı pençe: Çünkü eliñden taşra gitdi pençe zūrī.

مکن خود را بزور پنجه رنجه Me-kün hōdrā be-zūr-ı pençe rence: Kendüñi pençe zūrıyla incinmiş eyleme. Ya‘nī çünkü senden kuvvet selb olmuşdur, bir nesneye mübāşeret eyleyüp kendüñe eziyyet verme.

ز چشم برد نقد روشنایی Zi-çeşmet bürd naqd-i rūşenāyī: Felek seniñ gözüñden görücilik naqdini ilettdi.

تو از پی بینشی سرمه چه سایي Tü ez-pey bīnişī sürme çi sāyī: Sen görücilik eclinden sürme ne sürersin. Ya‘nī gözün aydın olsun içün sürme çekersin. Hāşılı pīrlık deminde her uzv ‘amelden kalur. Esbāb-ı ‘ādiyeye teşebbüs fā’ide virmez.

Çü der-pîş-i türā īnest sîret: Çünkü seniñ öñinde tarîkat budur. Ya'nî 'âkıbet çünkü fertüt olsan gerek.

Me-keş sürme meger çeşm-i başîret: Sürme çekme illâ ıalib gözine. Ya'nî başırañı rüşen eylemege sa'y eyleme, zîrâ anıñ nûrı za'îf olmuştur, kuvvet bulmak hayyiz-i imkândan hâricdir. Belki ıalib gözini aydın eyle ve umûr-ı âhireti be-gâyet görüp gözedüp ri'âyet eyle.

Yekî çeşmānt der-kûrî vü tengî: Gözleriñ birisi körlükde ve tarlıkdadır. Ya'nî pîrlikden gözün birine 'amâ ve birine za'f tārî olmaktadır.

Çi sâzî çār ez-çeşm-i firengî: Niçün dört eylersin gözükden. Ya'nî gözük takınmak ile za'f-ı başar kuvvet bulmaz ve nûr-ı zâ'il gerü gelmez.

Zi-sîmîn sîn ki mîmetrâ hulî bûd: Gümüşli sînden ki mîmiñe bezek idi. Ya'nî gümüş gibi laţîf dendānlarıñla mîm gibi müdevver dehānıñ hoşkası anıñla müzeyyen idi.

Çü leb 'ağd-i şumāreş lâm u bî bûd: Leb lafzı gibi anıñ şayusınıñ 'adedi lâm ve bî idi. Ya'nî ağzıñdaki otuz iki diş ki seniñ ağzıñ zîneti anıñla idi.

Der-ān 'ağd ü çünān kesrî fütāde: Ol dizim ancılayın bir kesr düşmüş. Ya'nî ol tavk-ı maḥallî ancılayın kırılıp perākende olmuş.

Ki kesrā nîst z'ān kesrî ziyāde: Ki kimesne içün yokdur andan bir kesr ziyāde itmek ve (S 166b) bir diş arturmak.

Zi-nādānî gehî nuţk u ḥamūşî: Nādānlıkdan nuţk vaḳti ḥamūş olursun. Ya'nî kimesne dendānıñda olan gedikleri görmesin içün söz vaḳti sâkit olursun, bunı cehāletden idersin, yāḥud cehālet ucından ba'zı vaḳit nāţık ve sâkit olursun.

Gehî ānrā zi-lebhā perde pūşî: Ba'zı vaḳit anlara tuţaklardan perde örtersin. Ya'nî ol raḥneleri lebleriñle setr eylersin bunı cehālet ve ḡafletten eylersin.

Bedîn āyîn zi-bes saḥtî vü süstî: Bu kânûnla çok katılık ve genişlikden. Ya'nî pîrlik ḡāyeti ve miḥnetler keşreti ve kavî-i za'findan.

Fütāde şad şikestet der-dürüstî: Seniñ bütünlüğüñe yüz şınıklık düşmüştür. Ya'nî 'uzvlarıña yüz dürlü 'illet ve noḳşān tārî olmuştur.

Tü bîñî her şikestîrā zi-cāyî: Sen görürsün her bir şınığı bir yerden.

بهر جا پیش گیری ماجرای Be-her cā pīš gīrī mācerāyī: Her yerde öñine tatarsın bir mācerā.
 Ya'nī a'zāya tārī olan 'ilel ü emrāzıñ her birine bir nesne sebep oldu diyü zu'm eylersin.
 Ba'zısını hevānıñ 'ufūnet ü bürūdetine ve ba'zısını tab'ıñ yübūset ü ruṭūbetine ve
 ba'zısını muḥālif-i eṭ'ime vü eşribeden ahlātıñ ḥuṣūl ü galebesine isnād idersin.
 بهر چه از تننت کم یا ز جانت Be-her çi ez-tenet kem yā zi-cānet:¹⁰⁰² Her nesne ki seniñ
 cesediñden veyā cānından noḳṣān oldu.
 به سبب جهان افتد گمانت Be-esbāb-ı cihān üfted gümānet: Cihān sebeblerine düşer seniñ
 ḡannıñ. Ya'nī her birine bir nesne sebep oldu ḡann eylersin.
 ز طبعت هرگز این معنی ندادست Zi-ṭab'et hergiz īn ma'nī ne-zādest: Seniñ ṭab'ından aṣlā bu
 ma'nā toḡmamışdır. Ya'nī hīç ḡātırına gelmemişdir.
 که آنکس می برد آنرا که داداست Ki ān kes mī-bered ānrā ki dādest: Ki ol zāt-ı eccl ü a'lā
 iletür anı ki virmişdir. Ya'nī Hudā-yı müte'āl virdiklerini gerü alıyor ve rūḥuñı daḡı alsa
 gerekdir diyü ḡātırına getürmezsin.
 جهانرا کرده بر خویشان تنگ Cihānrā kerde'ī ber-ḡ'īṣten teng: Cihānı eylemişsin kendü
 üzeriñe ṭar. Ya'nī vefreṭ-i muḥabbetden ana tıflını kucar gibi dünyāyı kucmuşsun.
 Ne-dārī der-cihān-ı dīger āheng: Āḡer cihāna, ya'nī āḡirete ḡaṣd
 ṭutmazsin. Ḥāṣılı a'māl-i āḡirete dūrūṣmezsin.
 نه واقف که دیگر عالمی هست Ne'ī vāḡıf ki dīger 'ālemī hest: Vāḡıf degilsin ki bir āḡer 'ālem
 vardır.
 کز آنجا خواست گر بیش و کمی هست K'ez-āncā ḡ'āst ger bīṣ ü kemī hest: Ki ol yerden
 ḡalkmıṣdır eger ziyāde ve eger noḳṣān ki vardır. Ya'nī bilmezsin ki 'ālem-i 'ademden
 gelmişsin yine ma'dūm olsañ gerek.
 Ez-ān tersem ki çün merg āyedet pīš: Andan ḡorḡarım ki
 çünki ölüm seniñ öñiñe gele.
 Ne-yārī kenden ez-'ālem dil-i ḡ'īṣ: Kendü göñlüñi 'ālemden
 ḡoparmaḡa ḡādir olmayasın ve ḡubb-ı dünyāyı ḡalbiñden iḡrāc eylemeyesin.
 Dil ü cānī pūr ez-ṣad gūne vesvās: Cān u göñlüñ yüz (S
 167a) dürlü vesvāsdan ṭolu.

¹⁰⁰² Bu beyit S nüshasında ve elimizde bulunan bütün orijinal nüshalarda “بهر چه از تن شود کم یا ز جانت” şeklinde yazılmıştır; ancak beyit bu haliyle vezne uymadığı için tarafımızca “بهر چه از تننت کم یا ز جانت” şeklinde okunmuştur.

Revī bīrūn zi-‘ālem nākisū’l-re’s: ‘Ālemden taşra gidersin baş aşağı oldığın hâlde. Ya’nī dūnyā maḫṣūdlarına nā’il olmayup veyā kemālince toymayup maḥrūm ve me’yūs gidersin.

Şevēd çarḥet zi-cām-ı merg sāḳī: Ölüm kadehinden felek saña sāḳī olur.

Henūzet meyl-i īn vīrāne bākī: Henüz saña bu vīrāneniñ meyli bākī olur. Ya’nī ḥubb-ı dūnyā ḥāṭırıñdan çıkmayup öylece teslīm-i rūḥ eylersin. Rivāyet olunur ki *Cālīnūs*-ı ṭabīb beḳā-yı nefis ba‘de helāki’l-beden ve ma‘ād-ı mev‘ūdda mezkūr olan aḥvāl-i sa‘ādāt ve ehvāl-i miḥen ḥuṣūsından cezm ü yakīn ḥāṣıl itmemişti ve bu sebebdan aḳrānı katında ism-i ḥakīm iṭlāk olunacak dereceye vāṣıl olmamışdı. Lā-cerem āḥir-i ‘ōmr ve zamān-ı rihletinde ki ḳabā-yı beḳā-yı fānīden bī-naṣīb ve murḡ-ı rūḥ-ı bī-fütūḥı kafes-i ḳālībdan pervāz itmege ḳarīb oldu, taḥassür ü taḥazzün idüp dir idi ki: N’olaydı ferc-i ester deñlü bir fūrce olaydı ki bu ‘ālemden müfāraḳat itdigimden ṣoñra gāḥī ol fūrce ḳatına gideydim ve andan bu ‘ālemi bir miḳdār teferrüc ideydim. Nāzım-ı merḥūm-ı ḥaḳāyık-gūy-ı nāmī Nūre’d-dīn ‘Abdu’r-raḥmān-ı Cāmī bu ḳışşayı bu vechle nazm idüp buyurur ki.

Şenīdestem ki Cālīnūs-ı keş-dil: İşitdim ki egri gönüllü Cālīnūs.

Ne-zed nūreş serī der-‘ālem-i gīl: Anıñ nūrı balçık ‘āleminde bir baş urmadı. Ba‘z-ı nūsaḥda *Ne-zed nūrīş ser der-‘ḥākīm-i gīl* vāḳi’ olmuş. Ya’nī balçık ‘āleminde andan bir nūr baş urmadı, ya’nī zāḥir olmadı. Ya’nī ‘ālem-i ma‘āda ve ḥaṣr-ı ecsāda cezm-i yakīni olmadığından nūr-ı īmān ḳalbinde leme‘ān eylememiş idi.

Çünīn güftest çün cāneş resīde: Buncılayın demiştir çünkü cānı irişmiş.

Be-leb k’ey kāşkī pīş-i dü dīde: Ya’nī çünkü cānı tutağa irişmiş dimiş ki: Ey gözimiñ öñinde.

Zi-ferc-i esterem yek fūrce būdī: Ḳatırım fercinden bir gedik olaydı.

Ki ‘ālem z’ān pes ez-mergem nūmūdī: Ki ‘ālem andan öldüğümden ṣoñra gözükeydi.

Güşād-ı dil ne-būdeş çün müyesser: Gönül fethi çünkü aña müyesser olmadı ve idrāk-ı umūr-ı ma‘āddan gāfil ve zāhil oldu.

فرج را فرجه جست از فرج استر Ferecrā fūrce cüst ez-ferc-i ester: Sevinmege gedik istedi
kaṭır fercinden.

رهی بگشا درین کاخ دل فروز Rehī büg’šā der-în kâḥ-ı dil-efrüz: Bu gönül ışıqlandırıcı
köşkde bir yol aç. Ya’nī bātınıñı ma’ārif-i İlāhiyye ile ārāste eyleyüp başiret şāhibi ol.

که نزهتگاه فردا بینی امروز Ki nüzhetgāh-ı ferdā bīnī imrüz: Ki yārınki şādlık yerini bugün
göresin. Ya’nī çalış ve dürüş ki emr-i ma’ād için muḳalled ve müstedel olmasın. Zīrā
istidlāl, ‘ayn-ı istiḥlākıdır. (S 167b) Nitekim *Mevlānā Celāle ‘d-dīn-i Rūmī* buyurur:

Beyt:

پای ایندلالیان چوپین بود

پای چوپین سخت بی تمکین بود

Pāy-ı istidlāliyān çüpīn būved

Pāy-ı çüpīn saḥt bī-temkīn būved¹⁰⁰³

Belki ‘ilme’l-yāḳīn ve ‘ayne’l-yāḳīn ve ḥaḳḳe’l-yāḳīn ḥāşıl eyle ki ‘ayn-ı devlete nā’il
ve ḥısn-ı sa’ādete dāḥil olasın.

نیاید در دلت هرگز که گاهی Neyāyed der-dilet hergiz ki gāḥī: Aşlā seniñ göñlüne gelmez ki
ba’zı vāḳit.

کونی در حال این عالم نگاهی Kūnī der-ḥāl-i īn ‘ālem nigāḥī: Bu ‘ālem ḥāline bir nazar idesin.

ادیم خاک کفش پافشارست Edīm-i ḥāk kefş-i pā-feşārest: Yer saḥtiyānı ayak şıkıcı pābūcdur.

درو صد کوه سختی ریک وارست Der-ū şad kūh-ı saḥtī rīgvārest: Anda yüz kıtlık ṭağı ḳum
gibidir. Ya’nī dünyāya meyl ve rükūn eylemek kişiyi emr-i ma’ādı tefekkür ü
ta’aḳḳuldan men’ idicidir.

به آن این کفشرا از پا فشانی Bih ān īn kefşrā ez-pā feşānī: Eyü bu ki bu kefşi ayağıñdan
silkesin. Ya’nī ḳalbiñi ki dünyāya rabṭ eylemişsin, eyü budur ki ol rabṭı ḥall eyleyesin.

وگرنه خسته پا در راه مانی Vegerne ḥaste pā der-rāḥ mānī: Ve illā ayağı mecrūḥ yolda
ḳalursun ve zümre-i sebük-bārāndan dūr u mehcūr olursun.

بر افکن پرده افلاک از پیش Ber-efken perde-i eflāk ez-pīş: Eflāk perdesini öñden ḳaldır.

Ya’nī kesb-i ma’ārif-i İlāhiyye ile merātib-i ‘ulyāya vāşıl ol.

مباش از پردگی محروم ازین پیش Me-bāş ez-perdegī maḥrūm ez-īn pīş: Mestūrluḳdan bundan
ziyāde maḥrūm olma. Ya’nī bu ana ḳadar zīr-i ḥicābda mestūr olup ıttılā’-ı envār-ı

¹⁰⁰³ Allahı ispat ile (akıl yoluyla) arayanların ayağı tahtadandır, tahtadan yapılan ayak sağlam değildir.

İlâhiyyeden mahrûm olduñ, baqıyye-yi ‘ömrüñi şarf eyle ki alb ve alıbıñı envâr-ı İlâhiyye ile münnevver idesin.

Birûn ez-perde nâ-mahdûd nûrest: Perdeden taşra hâdsiz nûr vardır.

K’ez-ân her lem‘a hûrşîd-i sürûrest: Ki ol nûrdan her pârçası sürûr güneşidir.

Der-ân lem‘a zi-her ümmîd güm şev: Ol lem‘ada her ümîdden belûrsüz ol. Ya‘nî müstağrak-ı nûr-ı haıat ol.

Besân-ı zerre der-hûrşîd güm şev: Zerre gibi güneş içinde itgün ol.

Çü güm-geştî der-û yâbî rehâyî: Çünki ol nûr içinde nâ-bedîd olasın, urtuluş bulursun.

Zi-derd-i firat u dâğ-ı cüdâyî: Firat derdinden ve ayrılık dâğından. Hâşılı hubb-ı dünyâ vü mâ-fihâyı kûşe-i hâtırdan dûr u mehcûr ve iktisâb-ı ma‘ârif-i İlâhiyye ile zâhir ü bâtınıñı pûr-nûr eyledikde bu dâmgehden alâş bulup zirve-i ‘ulyâyı câygâh idinûrsün.

Der-pend dâden ve bend nihâden-i ferzend-i ercümend ki: Naşîhat virmek ve bend oma ‘azîz oğul Ziyâü‘d-dîn Yûsufa ki که دست ادراك در فتراك که دست ادراك در فتراك Dest-i idrâk der-fitrâk-ı iktisâb-ı kemâlât üstüvâr dared: İdrâk elini iktisâb-ı kemâlât terki bağında muhem uta. Ya‘nî iktisâb-ı ma‘ârif-i İlâhiyyede mübâlağa ile vüs‘ini şarf eyleye. Ve پای میل در ذیل اجتناب از جهالات برقرار Ve پای میل در ذیل اجتناب از جهالات برقرار zeyl-i ictinâb ez-cehâlât ber-arâr: Ve meyl ayağını cehâletden açınma eteginde arâr üzre uta. Vaffaahu‘llâhu te‘âlâ bimâ yuıbbuhu ve yerâhu: Hâ te‘âlâ hâzretleri anı tevfi eylesün ol nesneye ki sever ve râzı olur.

Tevellâka‘llâh ey ferzâne ferzend: Allâhu te‘âlâ seni dost idinsün.

Ya‘nî (S 168a) seni rızasında isti‘mâl eylesün ey mübârek oğul!

Nigeh-dâr-ı tü bād ez-bed Hüdâvend: Hüdây te‘âlâ yaramazdan seni şalayıcı olsun.

Zi-her pendet dihâd ân behremendî: Her naşîhatden saña naşîblülük virsün. Ya‘nî tahşîl-i fûnûn-ı ma‘ârif saña müyesser eylesün.

Ki vaqt-i hâcet ânra kâr bendî: Ki hâcet vatı ol pende ‘amel balayasın. Ya‘nî ol pendle ‘amel idüp tâ ki şedâ’idden alâş bulasın.

Merā heftād şūd sāl u türā heft: Baña yetmiş oldu sene saña yedi.

Türā mī-āyed iqbāl u merā reft: Saña iqbāl ve devlet gelür ve benim gitdi. Ya'nī seniñ necm-i devletiñ teraqqide bizimki tenezzüldedir.

Periştānem zi-ömr-i refte-i h̄ĩş: Periştān ve perākendeyim kendü gitmiş ömrümden.

Melül ez-sāl u mäh u hefte-i h̄ĩş: Kendü yılım ve ayım ve haftamdan melülüm. Ya'nī eyyām-ı ömrümi ma'āşide şarf eylemişim.

Zi-men kiştī ki kār āyed neyāmed: Benden bir ekin ki işe gele, gelmedi.

Gülī k'efzūn zi-hār āyed neyāmed: Bir gül ki tikenden artık gele, gelmedi. Ya'nī günāhdan gayrı bir 'amel işlemedim.

Çi sūd eknūn ki kār ez-dest reftest: Şimdi ne fā'ide ki iş elden gitmiştir.

Zimām-ı ihtiyār ez-dest reftest: İhtiyār yuları elden gitmiştir. Ya'nī şimdi pīr oldum, kādir degilim ki rızā-yı Bārīye muvāfık bir 'amel işleyem.

Tü cehdī kūn ki der-kef māye dārī: Sen bir cehd eyle ki eliñde sebep tutarsın.

Be-farḡ ez-çetr-i devlet sāye dārī: Başıñda devlet çadırından sāye tutarsın.

Bi-kūn kārī ki sūdī dāred āḡir: Bir 'amel eyle ki bir fā'ide tutā āḡir.

Be-ser bārān-ı cūdī bāred āḡir: Başa cömerdlük yağmurını yağdura āḡir. Ya'nī andan fā'ide-i küllīyye ḡaşıl ola.

Nūḡust ez-kesb-i dāniş behrever şev: Evvel 'ilm kesbinden naşıblü ol.

Zi-cehl-ābād-ı nādānī be-der şev: Cehli ma'mūr idici bilmeyicilikden taşra ol. Ya'nī evvelā ulūm ile ārāste olup cehlligi izāle eyle.

Büved ma'lūm-ı her āzād u bende: Her hür ve 'abdiñ ma'lūmı olur.

Ki nādān mürde vü dānāst zinde: Ki cāhil ölü ve 'ālim diridir.

Ya'nī cūhelānīñ emr-i mebdē' vü me'āda şu'ūrı olmadığından meyyitlerdir.

کسی کو دعویٰ فرزانگی کرد Kesī k'ū da'vī-i ferzānegī kerd: Bir kimesne ki o ferzānelik da'vāsın itdi. *Ferzāne* şāhib-i hikmet ü 'ilm ve ulu ve mu'teber ma'nālarıdır.

کجا با مردگان همخانگی کرد Kücā bā-mürdegān hem-hānegī kerd: Kānda ölüler ile bir evlülük itdi. Ya'nī 'ākıl olan kimesne mevte ile muşāḥabeti qabūl eylemez.

ولیکن پا بدانش نه درین راه Velīkin pā be-dāniş nih der-īn rāh: Velīkin ayağını 'ilme qo bu yolda. Ya'nī bu dünyā uğrağında tārīk-ı 'ilme sülūk eyle ve kesb-i kemālata dūrūş.

که علم آمد فراوان عمر کوتاه Ki 'ilm āmed firāvān 'ömr kūtāh: Ki 'ilm gāyet çok 'ömr kışa geldi.

نیابد هیچ کس عمر دو باره Neyābed hīç kes 'ömr dü bāre: Bulmaz hīç kimesne iki kerre 'ömr.

بعلمی رو کزانت نیست چاره Be-'ilmī rev k'ez-ānet nīst çāre: Bir (S 168b) 'ilme yūri ki andan saña çāre ve müfāraḳat yoḳdur. Ya'nī lā-būd ve ehem olan 'ilmi kesb eyle.

چو کسب علم کردی در عمل کوش Çü kesb-i 'ilm kerdī der-'amel kūş: Çünki 'ilmi kesb eyledin 'amele dūrūş.

که علم بی عمل زهریست بی نوش Ki 'ilm-i bī-'amel zehrīst bī-nūş: Ki 'amelsiz 'ilm nūşsuz bir zehrdir. Ya'nī lezzetsiz aḡu ve balsız tikendir.

چه حاصل زانکه دانی کیمیا را Çi ḥāşıl z'ān ki dānī kīmyārā: Ne ḥāşıl andan ki kīmyā bilürsün. *Kīmyā* bakır ve demiri ve ḡayrı ma'deniyyātı ba'zı ḥīleler ile altuna döndürmege dirler. Andandır ki bu fenne ḥīle dirler ve buña müdāvemmet idenlere aşḡāb-ı ḥīle dirler. Meşhūru'l-ism ma'dūmu'l-cismdir 'Anḳā gibi.

مس خود را نکرده زر سارا Mis-i ḡodrā ne-kerde zerr-i sārā: Kendü bakırını ḡālīş altun itmemişsin. Ya'nī kendü zātını altun eyleyüp maqbūl-i Ḥudā ol ki ekber-i ḡaḳīḳı odur.

ز توفیق عمل چون خلعت خاص Zi-tevfīḳ-ı 'amel çün ḡil'at-i ḡāş: Tefvīḳ-ı 'amelden çünki ḡāş ḡil'at.

رسد آنرا مطرز کن باخلاص Resed ānrā muṭarraz kūn be-iḡlāş: İrişe anı 'alāmetlenmiş eyle iḡlāş ile. Ya'nī çünki muvaffāḳ olup a'māl-i şāliḡā işleyesin, anı iḡlāş ile müzeyyen eyleyüp riyā ve süm'adan muṭaḡhar eyle.

عمل کز معنی اخلاص عاریست 'Amel k'ez-ma'nī-i iḡlāş 'ārīst: 'Amel ki iḡlāş ma'nāsından 'ārīdir. Ya'nī bir 'amel ki anda iḡlāş yoḳdur.

بذوق پخته کاران خامکاریست Be-zevḳ-i puḡte-kārān ḡām-kārīst: Pişmiş 'amellülerin zevḳinde çig 'amellülükdür. Ya'nī mürşid-i kāmiller ve mürebbī-i fāzıllar 'indinde ol 'amel kāldir ve kāl nesne merdūd ve maṭrūddur.

Zi-kār-ı hām kes sūdī ne-dāred: Çig ‘amelden kimesne bir fā’ide tutmaz.

Çü hālvā hām bāşed ‘illet āred: Çünkü hālvā hām ola ‘illet getürür. Ya’nī çig ta’ām ‘illet īrāş eyledügi gibi ihlāşsız ‘amel dahı merdūdiyyet īrāş ider.

Çü ihlāş āverī mī-bāş āgāh: Çünkü ihlāş getüresin haber-dār ol. Ki bāşed şad hātar z’ihlāş der-rāh: Ki olur yüz hātar ol ihlāşdan yolda. Ya’nī ‘amel ihlāş ile olduğdan soñra yine yüz dürlü kōrku vardır. Nitekim kütüb-i mutaşavvıfada mezkūr ve mastūrdur.

Be-ħoş-pūşī vü ħoş-h’ārī me-kün ħūy: Eyü giymegi ve eyü yemegi ‘ādet eyleme.

Bi-tāb ez-rāhat-ı pūşt ü şikem rüy: Arka ve karın rāhatından yüz çevir. Ya’nī keşret-i ekl ü şürb ü cimā’dan hāzer eyle ki anlar maḥzā zararlıdır.

Ġaraż ez-cāme def’-i ħarr u berdest: Cāmeden ġaraż şoġuġı ve sıcaġı def’dir. Ya’nī maqşūd zīnet degildir.

Ne-dāred meyl-i zīnet her ki merdest: Zīnete meyl tutmaz her kimse ki erdir. [Beyt]

Her ki ħazz ide zeyn ü zīverden

‘Add olunmasa tañ degil erden.

Ger üfted ber-ħaşin-pūşī ħarāret: Eger kalın geyicilik üzerine seniñ ħarārīñ vāki’ ola. Ya’nī eger şevb-i ġalīz giyinesin.

Büved z’āfāt çün ħunfuz ħişāret: Kirpi gibi āfātdan saña ħal’e olur. Ya’nī ħarāmī ve serrāk ve zulm tasalluḡ eylemez. (S 169a)

Çü rūbeh ger şevī ez-nerm şādān: Dilkü gibi eger yumuşakdan sevinici olasın.

Keşendet pūst ez-ser seg-nihādān: Başıñdan postıñı çekerler it ṭabī’atlular. Ya’nī eger libās-ı fāḥire ile kendüñi ārāste eylesen mezkūr yaramazlar şu’ūnet idüp seni ‘uryān u giryān eylerler, belki helāk eyleyüp zīr-i zemīnde pinhān eylerler.

Be-şīrīnī me-kün hemçü meges cehd: Ṭatluluġa siñek gibi cehd eyleme. Ya’nī şīrīn ve lezīz et’ime tenāvüliyyün cehdiñi şarf eyleme.

که آخر بند بر پایت نهد شهد Ki āhir bend ber-pāyet nihed şehd: Ki āhirü'l-emr ayağıñ üzerine bal bend kor. Ya'nī siñek balda muẓtar ve muẓtarib alur gibi alursun.

بتلخی شاد زی زین بحر خونخوار Be-telḥī ād zī z'īn baḥr-i ḥūn-ḥ'ār: Acılık ile ād diril bu an yiyici deryādan. Ya'nī dūnyā miḥnetlerine taḥammūl eyle.

که تا گنج گهر گردی صدف وار Ki tā genc-i güher gerdī adefvār: Ki tā gevher ḥazīnesi olasın adef gibi. Ya'nī adef deryānıñ acı şuyını nūş idüp genc-i dürr-i giran-māye olduğı gibi sen daḥı nān-ı a'īr ve nemek ve sā'ir et'ime-i alīzeyeye anā'at eyleyüp cem'-i ma'ārifle ḥazīne-dār-ı cevāhir-i ebedī ol.

ز خوان هر کسی کالایی انگشت Zi-ḥ'ān-ı her kesī k'ālāyī engūšt: Her bir kimesneniñ sofrasından ki barmaḳ bulaşıdırırsın.

در آزار وی انگشتان مکن مشت Der-āzār-ı vey engūštān me-kūn müšt: Anı ḥürmetsiz ve rāḥatsız itmede barmaqlarıñ yumruḳ eyleme. Ya'nī veliyyü'n-ni'amıñı āzürde eyleme.

نمکرا چون کنی در خورد خود صرف Nemekrā çün kūnī der-ḥord-ı ḥod arf: Tuzı çünki kendü a'āmıñ arf eylediñ.

نمکدرا منه انگشت بر حرف Nemekdanrā me-nih engūšt ber-ḥarf: Tuz abınıñ arafı üzre barmaḳ oma. Ya'nī tuzı yiyüp abını ırma. Ḥāşılı in'āmını gördüğüñ kimesneyi rencīde eyleme.

بإحسان بر احبا دست بگشای Be-iḥsān ber-eḥibbā dest бүg'şāy: İḥsān ile dostlar üzerine el aç.

منه در تنگنای مدخلی پای Me-nih der-tengnā-yı medḥalī pāy: Medḥaliñ ar yerine ayak oma. Ya'nī baḥīllik arlığına sülūk eyleme. Ḥāşılı sīm ü zeri kīse içine oyup ağızını memhūr eyleme, belki saḥī-ṭabī'at ol.

مده شان قرض و مستان نیم حبه Me-diḥşān arz u mes'tān nīm ḥabbe: Dostlara yarım ḥabbe arz virme ve alma. Ya'nī anlara borc virme ve anlardan borc alma.

فان القرض مقرض المحبت Feenne'l-arz mīqrāzu'l-muḥabbet: Zīrā be-dürüstī arz muḥabbetiñ mīqrāzıdır. Ya'nī arz sebebiyle muḥabbet münḳaṭı' olup belki 'adāvete munḳalib olur.

ببخش باش از ایشان بار بردار Be-baḥşış bāş ez-İşān bār ber-dār: Baḥşışle ol anlardan yüki aldır. Ya'nī eḥibbāya iḥsān idici ol, anlardan nesne alma veyāḥūd anları borçlu ılma.

مساز از وامدار ایشان گران بار Me-sāz ez-vām-dār İşān girān-bār: Borç utucılıḳdan anları ağır yüklü eyleme. Ya'nī senden veyā gayrıdan aḥbābıñ borçlu olmasını isteme.

چنان زن لیک در بخششگری گام Çünān zen līk der-baḥşışgerī gām: Līkin baḥşışcilikde (S 169b) ancılayın adım ur.

که بر گردن نیاید بارت از وام Ki ber-gerden neyāyed bāret ez-vām: Ki boynuñ üzerine borcdan yük gelmeye. Ya‘nī aḥbāba iḥsān ile vūs‘atīñ mikdārı ziyāde tekellūf ile kendüñi medyūn eyleme. Nitekim dinilmiştir: *El-ulfetu bilā-kulfeti*.¹⁰⁰⁴

Berāy-ı dūstān cānrā fedā kūn: Dostlar ecliyçün cānıñı fedā eyle. Velīkin dūst ez-düşmen cūdā kūn: Velīkin dostı düşmāndan ayru eyle. Ya‘nī dost ile düşmanıñı fark eyle.

که باشد دوست آن یار خدایی Ki bāşed dūst ān yār-ı Ḥudāyī: Ki olur dost ol Ḥudāyī yār. Ya‘nī rızā-yı Ḥudā için saña muşāhib olan kimesne dost olur.

دلش روشن بنور آشنایی Dileş rūşen be-nūr-ı āşināyī: Göñli aydın bilişlik nūryla. Ya‘nī derūnı gıll u gışdan şāfi dostluk nūryla tolu.

کشد بار تو چون باشی گران بار Keşed bār-ı tū çün bāşī girān-bār: Seniñ yüküñi çeke çünki ağır yüklü olasın.

کند کار تو چون کردی زیان کار Kūned kār-ı tū çün kerdī ziyānkār: Seniñ işiñi ide çünki ziyān işlü olasın. Ya‘nī dost ol kimesnedir ki ıztırārıñ veyā ḥüsrānıñ vaḳtinde saña yardım eyleye.

Be-nā-ḥoş kārḥā gired ḥoşet dest: Yaramaz ‘amellere seniñ eliñi eyü tuta.

Kūned z‘āb-ı naşīḥat āteşet pest: Naşīḥat şuyından seniñ āteşiñi aşāğı ide. Ya‘nī naşīḥat şuyıyla āteş-i şehvetiñi itfā eyleye. Ḥāşılı lāyıksız işlerden zencīr-bend eyleye.

Zi-ālāyiş çü gerded dest-gīret: Bulaşıkdan çünki seniñ dest-gīriñ ola. Ya‘nī dost ol kimesnedir ki nā-hemvār ḥarekāta mübāşeretiñ vaḳtinde çünki seniñ elini tuta.

Ber-āred pāk çün müy ez-ḥamīret: Kıl gibi seni ḥamīrden pāk yukaru getüre. Ya‘nī ol bulaşıkdan seni taḥhīr eyleye.

Be-kār-ı nīk gerded yāver-i tü: Eyü işde saña yardımcı ola.

Be-kūy-ı nīk-nāmī reh-ber-i tü: Eyü adluluk maḥallesine saña delīl ola. Ya‘nī ef‘āl-i ḥaseneye delālet ve terğīb eyleye.

Çünīn yārī ki yābī ḥāk-i ū şev: Buncılayın bir yār ki bulursañ anıñ türābı ol. Ya‘nī kemāl-mertebeyeye tevāzu‘ eyle.

¹⁰⁰⁴ Zahmetsiz dostluk olmaz.

اسیر حلقه فتراک او شو Esīr-i ḥalkā-i fitrāk-i ū şev: Anıñ terki bağı ḥalkasına esīr ol. Ya'nī anıñ şoḥbetine mülāzım ve mūdāvim ol.

وگرنه روی در دیوار خود باش Vegerne rūy der-dīvār-ı ḥod bāş: Ve illā, ya'nī eger bu evşāf-ı cemīle ile muttaşıf bir muşāhib bulamaz iseñ yüz kendü divārına ol. Ya'nī ḥalka ihtilātdan ictināb eyleyüp ḥāneñe müteveccih olup 'uzlet ihtiyār eyle.

ببر ز اغیار یار غار خود باش Bi-bür z'ağyār yār-i ġār-ı ḥod bāş: Ağyardan kesil kendü yār-i ġārın ol. Ya'nī kendü kendüñe muşāhib ol mā'adāyı terk eyle.

ز غمهای زمانه شاد بنشین Zi-ğamhā-yı zamāne şād bin'shīn: Zamāne ġamlarından şād otur.

ز اندوه جهان آزاد بنشین Zi-endūh-ı cihān āzād bin'shīn: Cihān (S 170a) ġuşşasından fāriğ otur. Ya'nī *el-'izzetu fi'l-'uzleti*¹⁰⁰⁵ muḳtezāsınca 'alā-ḳaderi'l-imbkān 'uzlet eyle tā ki 'izzet-i dāreyn ile mu'azzez olasın.

فراوان شغلها را اندکی کن Firāvān şuġlhārā endekī kūn: Çok şuġulleri azlık eyle. Ḳillet-i 'ademden kināyedir. Ya'nī dünyāyı külliyyen terk eyle tā ki sende şuġl-ı dünyā bulunmaya.

ز عالم روی شغل اندر یکی کن Zi-'ālem rūy-ı şuġl ender yekī kūn: 'Ālemden şuġl yüzini birlik ile muttaşıf olan zāt-ı eccl ü a'lāya eyle. Ya'nī māsivāyı terk eyleyüp zāhir ü bātınıñı Ḥudāya rabṭ eyle.

اگر باشد شب تاریک و گر روز Eger bāşed şeb-i tārik v'eger rüz: Eger ḳarañu gice ve eger gündüz ola.

بهر وقتی که باشی دل درو دوز Be-her vaqtī ki bāşī dil der-ū dūz: Her bir vaḳit ki olursun ġönli aña dik. Ya'nī ḳalbiñi anıñ rızāsına rabṭ eyle.

وگر ناید ترا این دولت از دست Ve ger n'āyed türā īn devlet ez-dest: Ve eger gelmeye seniñ bu devlet eliñden. Ya'nī eger bu teveccūh-i ḥāşā ḳādir olmayasın.

نشاید عار بی کاری بخود بست Ne-şāyed 'ār-ı bī-kārī be-ḥod best: İşsizlik 'arını kendüñe bağlamak yaramaz. Ya'nī bī-'amel olmak 'azīm 'ardır, 'amelsiz olmak lāyık degildir.

بکن زین کارخانه در کتب روی Bi-kūn z'īn kārḥāne der-kütüb rūy: Bu kārḥāneden yüzü kitāblara eyle. Ya'nī bu dünyā metā'ından teveccūh-i tāmiñi ancak kitāblara eyle.

خیال خویش را ده با کتب خوی Ḥayāl-i ḥ'īşrā dih bā-kütüb ḥūy: Kendü ḥayālīñe kitāblar ile ḥūy vir. Ya'nī fikir ve ḥayālīñi ancak mütālā'a-i kütübe ḥaşr u ḳaşr eyle.

¹⁰⁰⁵ İzzet yalnız kalmakla olur.

مشهور ز دانایان بود این نکته meşhūr: ‘Ālimlerden bu nükte meşhūr olur.

که دانش در کتب داناست در گور Ki dāniş der-kütüb dānāst der-gūr: Ki ‘ilm kitāblarda, mezārda ‘ālimdir. Ya‘nī bu meşhūr meşeldir ki kitāblar içinde ‘ilm, mezārda ‘ālim gibidir.

انیس کنج تنهایی Enīs-i künc-i tenhāyī kitābest: Tenhālīk köşesiniñ muşāhibi kitābdır. Ya‘nī bir yoldaşdır ki andan aślā uşan gelmez.

فروغ صبح دانایی Fūrūğ-ı şubḥ-ı dānāyī kitābest: ‘Ālimlik şabāhınıñ aydınlığı kitābdır. Ya‘nī ‘ālimiñ ḳalbi anuñla ziyālanur.

بود بی مزد و منت اوستادی Büved bī-müzd ü minnet üstādī: Minnetsiz ve ücretsiz bir üstād olur.

ز دانش بخشدت هر دم گشادی Zi-dāniş bahşedet her dem güşādī: ‘İlmden saña bağışlar açıklık. Ya‘nī ḳalbiñe fütūḥāt iḥsān eyler.

ندیمی مغز داری پوست پوشی Nedīmī mağz-dārī post-pūşī: Beyin tutucu post örtünücü bir musāhibdir. Ya‘nī zāhiri deri ve bātını ma‘ānī ile ṭobṭolu bir yār-ı gārdır.

بسر کار دانایی خموشی Be-sırr-ı kār dānāyī ḥamūşī: İşin sırrını mübālağa ile bilici bir ḥamūşdur, ya‘nī esrār-ı ma‘ārifet muṭṭali‘ bir sākitdir.

درونش همچو غنچه از ورق پر Derūneş hemçü gonce ez-varaḳ pūr: İçi, açılmadık gül gibi yapraḳdan ṭoludur.

بقیمت هر ورق زان یک طبق در Be-ḳıymet her varaḳ z’ān yek ṭabaḳ dūr: Her yapraḳın ḳıymeti andan bir ṭabaḳ incüdür.

عماری کرده از رنگین ادیمست ‘Amārī kerde ez-rengīn edīmet: Renklü saḥtiyāndan bir miḥaffe olmuştur.

دو صل گل پیره‌ن در وی مقیمست Dü şad gül pīrehen der-vey muḳīmet: (S 170b) İki yüz gül göñlekli anda muḳīmdir. ‘Aded-i keşretten kināyedir. Ya‘nī kitāb saḥtiyānlu bir hevdec gibidir ki içinde nihāyetsiz laṭif varaḳlar vardır.

همه مشکین عذاران توی بر توی Heme müşgīn-‘izārān tūy-ber-tūy: Dükeli müşgīn yañaḳlular ḳat ḳat üzre. Ya‘nī rengi ve rāyiḥası müşk gibi siyāh ve ṭayyib.

ز بس رقت نهاده روی بر روی Zi-bes riḳḳat nihāde rūy-ber-rūy: Keşret-i riḳḳatden yüz yüz üzre ḳomuş. Ya‘nī ol evrāḳ gāyet yufḳalıktan yüzlerini birbiri üzre ḳomuşlar.

پشت همه هم روی هم یکرنگی Zi-yek-rengī heme hem-rūy [u hem]-pūšt.¹⁰⁰⁶ Bir renkliden dükeli bir yüzlü ve bir arkaludurlar. Ya'nī bir gönüllü olduklarıyçün birbirlerinden münfek olmazlar.

گر ایشانرا زند کس بر لب انگشت Ger īṣānrā zened kes ber-leb engūšt: Eger anlarıñ bir kimesne tuṭağı üzre barmağ ura. Ya'nī barmağıyla döndüre.

بتقریر لطیف لب گشایند Be-takrīr-i leṭā'if leb gūṣāyend: Laṭīf nesneleri takrīr ile tuṭağ açarlar.

هزاران گوهر معنی نمایند Hezārān gevher-i ma'nī nümāyed: Niçe bing ma'nā cevherini gösterirler.

گهی اسرار قرآن باز گویند Gehī esrār-ı Qur'ān bāz gūyend: Ba'zı Qur'ān-ı 'aẓīmu'ş-şānıñ sırlarını haber virirler. Bāz lafzı böyle yerlerde muḫhemdir te'kīd ifāde ider ancak.

گه از قول پیمبر راز گویند Geh ez-ḳavl-i peyember rāz gūyend: Ba'zı peygamber şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ḳavlınden sır dirler kütüb-i tefāsīr ve eḥādīş gibi.

گهی باشند چون صافی درونان Gehī bāşend çün şāfī-derūnān: Ba'zı ulurağ şāfī derūnlar ve mürşid-i ḳāmiller gibi olurlar.

به انوار حقایق رهنمونان Be-envār-ı ḥaḳāyık reh-nümūnān: Ḥaḳāyık nūrlarına yol gösterici olurlar kütüb-i tasavvuf gibi.

گهی آرند در طی عبادت / بحکمتهای یونانی اشارت Gehī ārend der-ṭayy-ı 'ibādet / Be-ḥikmethā-yı Yūnānī iṣāret: Ba'zı getürürler 'ibādet büklümünde Yūnānī ḥikmetlerine iṣāret. Ya'nī ol evrāğ eger kütüb-i ḥikmetden ise ḥükemā-i Yūnān mezheblerini beyān eyler.

گهت از رفتگان تاریخ خوانند Gehet ez-reftegān tāriḥ ḥ'ānend: Ba'zı saña geḥmişlerden tāriḥ oḳurlar kütüb-i tevārīḥ gibi.

گه از آینده اخبارت رسانند Geh ez-āyende aḥbāret resānend: Ba'zı geliciden saña haberler irişdirirler kütüb-i nücūm gibi.

گهی ریزند از دریای اشعار Gehī rīzend ez-deryā-yı eṣ'ār: Ba'zı eṣ'ār deryāsından dokerler.

بجیب عقل گوهرهای اسرار Be-ceyb-i 'aḳl gevherhā-yı esrār: 'Aḳıl yaḳasına esrār gevherlerini şu'arā dīvānları gibi. Ḥāşılı her fende bir lezzet-i cedīde ve bir fā'ide-i mezīde vardır. Her fenden ṭab'ıña bir dürlü gūşādeliğ ḥāşıl olur.

¹⁰⁰⁶ Nüşhada bu beyit همه هم روی پشت ز یکرنگی şeklinde yazmaktadır; ancak beyit bu haliyle vezne uymadığı için orijinal nüshadan kontrolü yapılmış ve orijinal nüshadaki yazım esas alınmıştır. (W 647/ 31)

بهر يك زين مقاصد چون نهی گوش Be-her yek z'īn maḳāšid çün nihī gūš: Bu maḳşadlardan her birine çünki kulaḳ koyasın. Ya'nī bu fūnūn-ı 'ulūmdan her ḳanḳı fenne ki şūrū' eyleyesin.

مكن از مقصد اصلی فراموش Me-kūn ez-maḳşad-ı ašlī ferāmūš: Maḳşad-ı ašlīden ferāmūş eyleme. Ya'nī ašl-ı maḳşūd ki zāhiri tek u pūy-ı 'ibādāt-ı Hudāda ve bātını cüst ü cūy-ı rızā-yı te'ālāda bezl ü şarf eyleyüp derūn u birūnı mūcibāt-ı rızā-yı Ekber-i Yezdānīyle āreste eylemekde anı ferāmūş eyleme.

گرت نبود بکلی روی آن سوی Geret neb'ved be-küllī rūy ān sūy: Eger (S 171a) seniñ küllī ile ol maḳşad-ı ašlī cānibine yüzüñ ve teveccühüñ olmaya.

مكن خالی از آن باری تك و پوی Me-kūn ḥālī ez-ān bārī tek ü pūy: Bārī ḥālī eyleme andan yilüp yüpürmegi. Ya'nī *lā yudreku kulluhu velā yutreku kulluhu*¹⁰⁰⁷ muḳteżāsınca taḥsīl-i rızā-yı Bārīyi birden terk eyleme.

براز دل چو بگشایی لب خویش Be-rāz-ı dil çü büg'şāyī leb-i ḥ'īš: Göñül sırrına çünki kendü tuḡaḡını açasın. Ya'nī sırr-ı derūnı çünki izhār itmek isteyesin.

نخست از خیر و شر آن بیندیش Nūḡust ez-ḡayr u şerr-i ān biyendīš: Evvel anıñ ḡayr ve şerrinden fikr eyle. Ya'nī evvel düşünüp andan söyle.

چو آید از قفس مرغی بپرواز Çü āyed ez-ḳafes murḡī be-pervāz: Çünki ḳafesden bir ḳuş pervāze gele. Ya'nī boşanup uçup gide.

دگر مشکل بود آوردنش باز Diger müşkil būved āverdeneş bāz: Bir daḡı müşkil olur anı gerü getürmek. Ya'nī ağızdan çıkan sözi gerü almak olmaz.

درونی تیره از میل زخارف Derūnī tīre ez-meyl-i zehārif: Bātılıyyāta meylden bulanık olan iḡerüye. Ya'nī bātını ḡubb-ı dünyā ve shevāt-ı nefis-i emmāre ile tolu olan kimesneye.

زبان مگشای در شرح معارف Zebān meg'şāy der-şerḡ-i ma'ārif: Dil açma ma'rifetler şerḡinde. Ya'nī anlara ma'ārifī ve naşāyihī ve mevā'ız-ı āyāt u eḡādiş beyānı içün şaḳḳ-ı şefe eyleme.

معارف گر چو مو باریک باشد Ma'ārif ger çü mū bārīk bāşed: Ma'ārif egerçi ḳıl gibi ince olur.

چه حاصل زان چو دل تاریک باشد Çi ḡaşıl z'ān çü dil tārīk bāşed: Ne ḡaşıl andan çünki göñül ḳarañu olur. Ya'nī ḳalbi ḳāsī ve ṡaş gibi ḳatı olan kimesneye te'sīr eylemez. Dürr-i girān-māyeyi mezbeleye ilḳā eylemiş olursun.

¹⁰⁰⁷ Bir şeyin tamamı elde edilemiyorsa tamamı terk edilmez.

مکن با صوفیان خام یاری Me-kün bā-şūfiyān-ı hām yārī: Çig sūfilere yārlık eyleme. Ya'nī cāhil şūfīlere muşāhib olma.

که باشد کار خامان خامکاری Ki bāşed kār-ı hāmān hām-kārī: Ki çiglerin işi çig işlülük olur. Ya'nī cāhillerin 'ameli daḥı cāhilāne olur.

طریق پخته کاری را ندانند Ṭarīḳ-ı puḥte-kārīrā ne-dānend: Bişmiş işlülük ṭarīḳini bilmezler. Ya'nī 'ālim ve fāzıl olan mürşid-i kāmillerin aḥvāl-i ṭarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳatlerini bilmezler.

بخامی میوه از باغت فشانند Be-hāmī mīve ez-bāget feşānend: Seniñ bağından meyveyi çiglik ile saçarlar. Ya'nī seniñ eyyām-ı şebābıñı cāhilāne 'amellerde şarf iderler.

ز اصل خویش آن میوه بریده Zi-aşl-ı ḥ'īş ān mīve bürīde: Ol meyve kendü aşlından kesilmiş. بماند تا قیامت نارسیده Bi-māned tā kıyāmet nā-resīde: Kıyāmete dek yirişmemiş kalur. Ya'nī ol cāhilāne 'ameller ebedī cāhilāne ḳalup maḳbūl-i Ḥudā olmaz.

منه دست تهی از سیم و از زر Me-nih dest-i tehī ez-sīm ü ez-zer: Altun ve gümüşden boş olan eli ḳoma.

بجز در دست پیر پیرپرور Be-cüz der-dest-i pīr-i pīr-perver: Pīr beslemiş pīriñ eliniñ ḡayrıya. Ya'nī ancılayın bir mürşid-i kāmīl ve bir muḥaḳḳıḳ-ı fāzıla teslīm olup muvāfaḳat eyle ki ol daḥı bir 'ālim-i Rabbānī ve muḥaḳḳıḳ-ı Yezdānīden perverde olup aḥvāl-i sülūkını eṭvār-ı nebeviyyeye muṭābıḳ eylemiş ola.

چو در دستش نهی دست ارادت Çü der-desteş nihī dest-i irādet: Çünki irādet elini anıñ eline ḳoyasın. Ya'nī çünki aña mürīd olasın.

بدست آید ترا گنج سعادت Be-dest āyed türā genc-i sa'ādet: (S 171b) Seniñ eliñe gelür sa'ādet ḥazīnesi. Ya'nī maḳbūl-i Ḥudā olup devlet-i ebediyye ve sa'ādet-i sermediyyeye nā'il olursun.

چو عیسی گر توانی خفت بی جفت Çü 'İsī ger tüvānī ḥuft bī-cüft: 'İsā 'aleyhi's-selām gibi eger çiftsiz uyumağa ḳādir olursun.

مده نقد تجرد را ز کف مفت Me-dih naḳd-i tecerrüdrā zi-kef müft: Ergenlik naḳdini elden müft virim[e]. Ya'nī ergenlik menḳūd denānīr ve derāhīmdır, anı bād-ı hevā terk eyleme. ز دیده خواب راحت دور کردن Zi-dīde ḥ'āb-ı rāḥat dūr kerdēn: Gözden rāḥat uykusını ırāḳ itmek.

به از همخوابگی با حور کردن Bih ez-hem-ḥ'ābegī bā-ḥūr kerdēn: Eyüdü r ḥūr ile yaticılık itmekden. Ya'nī ḥūr gibi dil-ārām ile berāber yatmaḳdan yalnız olup rāḥatsız uyanık olmaḳ eyüdüdür.

Be-külhan püşt ber-ḥakister-i germ: Külhandan sıcak kül üzre arka.

Bih ez-pehlū-yı zen ber-pister-i nerm: Eyüdür zen yanından yumuşak döşek üzre. Ya'nī mücerred olup külhanda olmak eyüdür müte'ehhil olup ḥarīr tüy döşekler üzre uyumaqdan. Zīrā evli kimesne esīr-i bend-i 'ıyāldır, ebedī rāḥat olması mutasavver degildir. Nitekim Şeyḥ Sa'dī buyurur:

ای گرفتار پای بند عیال

دگر ازاد گی مبند خیال

Ey giriftār-ı pāy-bend-i 'ıyāl

Dīger āzādegī me-bend ḥayāl¹⁰⁰⁸

Ve ger tersī ki nāgeh nefsi-ḥod-kām: Ve eger qorqarsın ki kendü murādli nefsi, ya'nī shehevāta tābi' nefsi.

Be-meydān-ı ḥaṭākārī nihed gām: Ḥaṭā işleyicilik meydānında adım koya. Ya'nī muḥarremāta meyl ide.

Zi-zen kerden bi-nih bendīş ber-pāy: Evlenmekden ol nefsiñ ayağı üzre bend қо.

Ki net'vāned dīger cünbīden ez-cāy: Ki kādir olmaya bir daḥı deprenmege yerinden. Ya'nī tā ki ḥelāle ḳanā'at eyleyüp ḥarām[a] meyl itmeye.

Bedīn niyyet der-i her zen ki kūbī: Bu niyyet ile her 'avratıñ ḳapusını ki dögersin. Ya'nī ḥıṭbesine ki ṭālib ve rāḡıb olursun.

Şalāḥ-ı nefsi cūy evvel ne ḥūbī: Ol zenīñ nefsiñ şalāḥını iste evvel, güzelligini degil.

Zenī keş sürḥ-rūyī ez-'ifāfest: Bir zen ki anıñ yüziniñ kıızıllığı 'ifāfetdendir. Ya'nī ḥayāsından ve 'iffetinden yūzi kıızıllanmışdır.

Hemīn gülgüne-i rūyeş kifāfest: Ancaḳ anıñ yüziniñ kıızılcasına kifāfdır. Ya'nī ḥayāsından olan kıızılca, eñlik ile olan kıızılca maḳāmına ḳā'imdir. *Kifāf* aşılarda kūt olacak miḳdārı rızḳa dirler. Bunda murād ol miḳdār kıızılca ki ḥayādan ḥāsıl olur, eñlik kıızılcasından muḡnīdir dimekdir.

Der-ān ḥulle cemāl-i ḥūr dāred: Ol ḥullede ḥūr cemālını tutar. *Ān* lafzınıñ müşāru'n-ileyhi mışrā'-ı şānīniñ maẓmūnıdır.

¹⁰⁰⁸ Ey çocuk çocuk bağıyla ayağı bağı olan kimse! Artık hür olma hayali kurma.

که از نامحرش مستور دارد Ki ez-nā-maḥremeş mestūr dāred: Ki ol ḥulle nā-maḥremden anı mestūr tatar. Ya'nī zene ol (S 172a) miḳdār zīnet kifāyet eyler ki anı nā-maḥremden şaklaya yāḥud zene zīnet ol yeter ki kendüyi nā-maḥremden şakına. Hāşılı hıṭbesine ṭālib oldıgıñ ḥāṭunuñ 'ıffet ve şalāhına rāğıb ol cemāl ve mālına mā'il olma. Huşuşan ṭul 'avratdan ḥazer üzre olmaludur. **Kıta':**

Māl içün cüft edinme pırzeni
[Ger] kübünce batarsa altuna
La'net olsun aña vü mālına
Mālı mel'ün u kendi mel'üne

Diger:

Te'ehhül idersen bikir al oğul
Zen-i biveye olma meyyāl oğul
Çıkarma eviñden zenı zīnhār
Çıkarsa olur 'ırz pā-māl oğul
Bu 'amm u [bu] ḥāl u bu maḥrem dime
Eviñde ne ister bu cühhāl oğul

بود قرب سلاطين آتش تیز Büved kurb-ı selāṭīn āteş-i tīz: Pādişāhlara yakınlık keskün āteş olur.

از آن آتش بسان دود بگریز Ez-ān āteş besān-ı dūd big'rīz: Ol āteşden tütün üslübınca firār eyle.

چو آتش بر فروزد مشعل نور Çü āteş ber-fürūzed müş'al-i nūr: Çünkü āteş yücelde nūr müş'alini. *Müş'al* mīmiñ zammı ve 'aynıñ fethiyle şu'le-dār kılınan nesne. *Min kavlihim cāe fulānun k'el-ḥarīkı 'l-muş'ali 'n-nār*,¹⁰⁰⁹ ya'nī çünkü yangunlı āteş gāyetle şu'lelene.

از آن می گیر بهره لیک از دور Ez-ān mī-gīr behre līk ez-dūr: Andan naşīb ṭut lakin ırakdan. Ya'nī pādişāh yangunlı āteş gibidir, andan istifāde eyle, lākin ırakdan.

از آن ترسم که چون نزدیک رانی Ez-ān tersem ki çün nezdīk rānī: Andan korkarım ki çünkü yakīn süresin.

ز نور زندگی تاریک مانى Zi-nūr-ı zindegī tārīk mānī: Dirlik nūrından karañu qalasın. Ya'nī korkarım ki pādişāha qarīb olsañ bir tōhmet-i huşk isnād olunup maḳtūl olasın.

¹⁰⁰⁹ Onun sözü yüzünden falanca kıpkızıl yangın gibi tutuştu.

منه پا منصبی را در میانه Me-nih pā manšībīrā der-miyāne: Ayağını bir manşib için ortaya koma.

که عزل و نصب را گردی نشانه Ki ‘azl u naşbrā gerdī nişāne: Ki ‘azl ve naşba nişāne olursun. Ya‘nī gāh manşib ve gāh ma‘zūl olup bī-rāḥat olursun.

منصب روی در بی منصبی نه Zi-manşib rūy der-bī-manşibī nih: Manşibdan yüziñi manşibsızlığa koy.

که از هر منصبی بی منصبی به Ki ez-her manşibī bī-manşibī bih: Ki her bir manşibdan manşibsızlık eyüdü. Zīrā dünyā menāşibī ancak manşūbedir.

ز اسودن در آن مسند بهره‌یز Zi-āsūden der-ān mesned bi-perhīz: Ol mesnedde rāḥat itmekden şakın. Ya‘nī diñlenmek mutasavver degildir.

که گیرد دیگر دستت که برخیز Ki gīred dīgerī destet ki ber-ḥīz: Zīrā tutar bir ḡayrı eliñi ki kalk. Ya‘nī seni ‘azl idüp āḡeri naşb iderler ol vaḡit helāk olmaḡ saña andan ehven olur. Pes rāḥat şiddete munḡalib olur.

ز نخوت پاک کن اندیشه خویش Zi-naḡvet pāk kūn endīşe-i ḡīş: Kibr ve ‘aḡametden kendü endīşeñi pāk eyle.

تواضع کن بهر کس پیشه خویش Tevāzu‘ kūn be-her kes pīşe-i ḡīş: Kendü şan‘atıñı herkese tevāzu‘ eyle.

چو خوشه خویش را از سرکشی پاس Çü ḡūşe ḡīşrā ez-ser-keşī pās: Çünki ḡūşe kendüyi mütekebbirlikden ve yücelenmekden ḡıfz.

ندارد سر نهد از ضربت داس Ne-dāred ser nihed ez-ḡarbet-i dās: Tutmaz baş (S 172b) kor oraḡ ḡarbindan. Ya‘nī buḡday ve arpa başı baş çeküp yücelenmekden kendüleri şakınmazlar. ‘Ākıbet oraḡ ḡışmından behmen-i sürḡ gibi toḡram toḡram olurlar.

چو خود را دانه بر خاک افکند خوار Çü ḡodrā dāne ber-ḡāk efkened ḡār: Çünki kendüyi dāne toprak üzre ḡakīr şalar.

ز خاکش مرغ بر دارد بمنقار Zi-ḡākeş murḡ ber-dāred be-minḡār: Toprakdan anı kuş yuḡaru ḡaldırır minḡarıyla. Ya‘nī ta‘zīm ve tekrīm bulur.

طلب میکن بصدر ارجمندی Ṭaleb mī-kūn be-şadr-ı ercümendī: ‘Azīzlik şadrında ṭaleb eyle.

ز تعظیم فرودان سربلندی Zi-ta‘zīm-i fūrūdān ser-bülendī: Aşaḡılara ta‘zīmden baş yücelik, ya‘nī bir meclisde ki ‘azīz olup şadr-nīşīn olursan mertebede senden dūn olan kimesnelere ta‘zīmle anları üst ṭarafıña taḡdīm ü taşdīr eyleyüp bu vechle beyne‘l-enām ‘izzet ve ḡürmet ṭaleb eyle. Ya‘nī tevāzu mücib-i ‘izzetdir, anı kendüñe pīşe idin.

Elifrā bīn ki çün ez-baht-ı firūz: Elif gör ki ne keyfiyyetde muzaffer bahtdan.

Şüd ez-takdīm-i şıfır efzūnī-endūz: Şıfırın takdīminden ziyādelik kazanıcı oldu. Ya'nī 'ilm-i erkāmda a'dāddan elif bir iken fevkinde bir şıfır olsa on olur, iki olsa yüz olur, üç olsa bing olur, dört olsa on bing olur. Ve kıs 'alā-hāzā. Sen daḥı şıfır gibi ecveflere hürmet eyleyüp fevķ cānibine takdīm eylesen tevāzu' eylediğin miķdārı bil ki ez'afınca 'izzet-yāb olursun.

Me-kūn va'de eger kerdī vefā kūn: Va'de eyleme eger eylediñse vefā eyle.

Tarīķ-ı bī-vefāyīrā rehā kūn: Vefāsızlık tarīķını terk eyle.

Ez-ān ḥazret ki feyyāz-ı vūcūd est: Ol ḥazret-i zāt-ı eccl ü a'lādan ki feyyāz-ı vūcūddur. Ya'nī cümle mevcūdāta iḥsān-ı tām eyleyici oldur.

Ḥiṭāb-ı cümle evfū bil uķūdest: Cümle ḥiṭāb-ı 'izzet 1010 {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوفُوا بِالْعُقُودِ} dur.

Çü nādānān ne der-bend-i peder bāş: Cāhiller gibi peder bendinde olma. Ya'nī falānzādeyim diyü pederiñle iftiḥār eyleme.

Peder büg'zār u ferzend-i hüner bāş: Pederi terk eyle ve hüner oğlı ol. Ya'nī kesb-i ma'ārif eyleyüp anıñla iftiḥār eyle. **Beyt:**

ان الفتى من يقول ها اناذا

ليس الفتى من يقول كان له بى كذا

İnne'l-fetā men yeķūluhā enezā

Leyse'l-fetā men yeķūlu kāne lehu bīkeżā¹⁰¹¹

Diğer beyt:

Kesb eyle hüner da'vā-yı merdāneyi boş ķo

Leb-rīz-i mey ol na'ra-i mestāneyi boş ķo

Çü dūd ez-rūşenī nebved nişānmend: Çünki tütün aydınlıķdan nişānlu olmaz. Ya'nī çünki anda aydınlıķ 'alāmeti yoķdur.

Çi ḥāşıl z'ān ki āteş rāst ferzend: [Ne] ḥāşıl andan ki (S 173a) āteş ferzenddir. Ya'nī āteşden tevellūd eylediginden ne ḥāşıl?

¹⁰¹⁰ Kur'an-ı Kerim, Mâide Suresi, Ayet 1: "Ey inananlar akidleri yerine getirin."

¹⁰¹¹ Gerçek yiğit işte ben buyum diyen kişidir, geçmişte ben bunun gibiydim diyen yiğit değildir.

مکن یادش بجز در خلوت خاص Me-kün yādeş be-cüz der-ḥalvet-i ḥāş: Pederi yād eyleme ḥalvet-i ḥāşın gayrıda. Ya'nī ancaḳ anı tenhāda zıkr eyle.

که سازی شادش از تکبیر و اخلاص Ki sālī şādeş ez-tekbīr ü iḥlāş: Ki anı şād eylesesin tekbīr ve iḥlāşdan. Ya'nī iḥlāş-ı şerīf okuyup şevābını rūḥına hibe eylemek ve ta'zīm ü temcīd ile şād eylesesin. Bu beyt ba'zı nüshada böylece vāḳi' olmuştur. مکن یادش بجز تکبیر و اخلاص Me-kün yādeş be-cüz tekbīr ü iḥlāş: Anı iḥlāş ve [te]kbīriñ gayrıyla yād eyleme. که سازی شادش اندر خلوت خاص Ki sālī şādeş ender-ḥalvet-i ḥāş: Ki anı şād eylesesin ḥāş ḥalvetde, ya'nī ḳabirde.

چو پندی بشنوی از پند فرمای Çü pendī biş'nevī ez-pend-fermāy: Çünki naşīḥat buyurucıdan bir naşīḥat işidesin.

چو دانا بایدش در جان کنی جای Çü dānā bāyedeş der-cān künī cāy: 'Ālim gibi gerek aña cānından yer idesin. Ya'nī saña lāyık olan ol pendi aḥz ve ḳabūl eylemekdir.

نه چون نادان ز يك گوشش درآری Ne çün nādān zi-yek gūşeş der-ārī: Degil ki cāhil gibi bir ḳulaḳdan idḥāl eylesesin.

ز دیگر گوش بیرونش گذاری Zi-dīger gūş bīrūneş gūzārī: Öbür ḳulaḳdan anı taşra geçüresin. نه روید بی درنگی دانه بر خاک Ne-rūyed bī-direngī dāne ber-ḥāk: Dāne ṭobraḳda eglenmeksiz bitmez.

نیابد قطره قدر گوهر پاک Ne-yābed ḳatre ḳadr-i gevher-i pāk: Ḳatre eglenmeksiz gevher-i pāk ḳadrini bulmaz. Ya'nī taḥsīl-i kemālāt tūl-ı zamāna muḥtācdır. Az zamānda ḥuşūle gelmez. Nitekim ḳatre fi'l-ḥāl dürr-i girān-māye olmaz.

نباشد این مثل پوشیده بر کس Ne-bāşed īn meşel pūşīde ber-kes: Bu meşel kimesne üzerine maḥfī olmaz. Ya'nī bu meşel meşhūrdur.

که گر در خانه کس حرفی بود بس Ki ger der-ḥāne kes ḥarfī būved bes: Eger ḥānede kimse var ise bir ḥarf kifāyet idici olur.

چو دریای قدر جنبش نماید Çü deryā-yı ḳader cünbiş nümāyed: Çünki deryā-yı ḳader ve ḳazā-yı Rabbānī depreniş göstere.

ز بانگ غوک بی سامان چه آید Zi-bāng-ı gūk-ı bī-sāmān çi āyed: Ḳarāsız ḳurbaḡa āvāzından ne gelür. Ya'nī bizim naşīḥatimiziñ te'sīri ve 'adem-i te'sīri taḳdīr-i Ḥudā-yı müte'āle mevḳūfdur. Zīrā ḳazā-yı mübrem ne ise elbetde ol olsa gerekdir.

همین به کاندین دیر مجازی Hemīn bih k'enderīn deyr-i mecāzī: Cān eyü bu ki bu mecāzī kelīsāda, ya'nī dünyāda.

نه بينی زیر این ژنگارگون کاخ Ne-bīnī zīr-i īn jengārgūn kāḥ: Bu jengār renkli köşkūn altında görmez misin?

که از خامیست میوه بر سر شاخ Ki ez-ḥāmīst mīve ber-ser-i šāḥ: Ki meyve ḥāmlıktan budağın başı üzredir. Ya'nī kāl oldığıyçün düşmemiştir.

بیفتد چون کند در پختگی روی Biyüfted çün küned der-puḥtegī rūy: Çünkü puḥtelik yüz ider düşer. Ya'nī çünkü puḥtelige teveccüh idüp yetişüp kemālını bulur aşığa düşer.

نخورده سنگ طفلان جفاجوی Ne-ḥorde seng-i tıflān-ı cefā-cūy: Cefā isteyici çocuklarıñ taşını yimeyüp. Ya'nī meyve ki kemālını bulur taş atıcı çocukların cefāsını görmeyüp kendü kendüne nāzil olur. Ya'nī devlet-i kevneyn ve sa'ādet-i dāreyn kemāle irişmekdir ki rāḥatlık andadır.

ز خوان پختکاران توشه گیر Zi-ḥ'ān-ı puḥte-kārān tūşe'ī gīr: Bişmiş işlüləriñ sofrasından bir azık tut. Ya'nī 'ārif-i bi'llāh olanlarıñ mā'ide-i a'māl-i şāliḥasından zaḥr-ı āḥireti cem' eyle.

ز سنگ انداز خامان کوشه گیر Zi-seng-endāz-ı ḥāmān kūşe'ī gīr: Çigleriñ taş atmasından bir köşe tut. Ya'nī puḥteleriñ re'yiyle 'āmil ol ki cāhilleriñ ta'n ve teşnī'inden zaḥmet-keşide olmayasın yāḥud 'ālem-i Rabbānī ve 'ārif-i Şamedānī olan 'ulemā-yı kibār ve meşāyih-ı aḥbārīñ āşār-ı cemīlelerine temessük ve teşebbüş eyleyüp dāl ve muḍill olan gürūh-ı mutasavvife-i ceheleden ihtirāz u ictināb ile 'azāb-ı düzāḥ-ı ḥabīşde olmayasın.

Кыта':

Fırsat el virmiş iken vākti ḡanīmet bilelüm

'Ömrümüz ḥāşılını mihr ü muḥabbet bilelüm

Her 'azīziñ ayağı tozuna yüzler sürelüm

Ger qabūl eyler ise anı sa'ādet bilelüm

Her denī minnetini çekmeyelüm nefse uyup

Dūnlar minnetini nefse denā'et bilelüm

طمع را از قناعت بیخ بر کن Ṭam'arā ez-ḡanā'at bīḥ ber-ken: (S 174a) Ṭam'aiñ ḡanā'atindeñ kökini çıkar. Ya'nī dād-ı Ḥudāya ḡānī' olup ṭam'ai külliyyen terk eyle.

طلب را از توکل شاخ برکن Ṭalebrā ez-tevekkül šāḥ ber-ken: Ṭa[l]ebiñ tevekkülден budağını kopar. Ya'nī Ḥudā-yı müte'āle mütevekkil olup taḥşil-i erzāk içün devrān-ı büldānı terk eyle. **Beyt:**

مثل الرزق الذي تطلبه

مثل الظل الذي يمشي معك

انت لا تدركه مستعملا

واذا و ليت عنه تبعك

Meşelu'r-rızķ ellezī taṭlebuhu

Meşelu'z-zıll ellezī yemşī ma'ak

Ente lā-tudrikuhu musta'melen

Ve izā ve leytu anhu teb'ak¹⁰¹³

بشهرستان همت ساز خانه Be-şehristān-ı himmet sāz ḥāne: Himmet şehristānında ḥāne düz.

Ya'nī himmetiñi 'ālī tūtop şehristānda mütemekkin ol ḳaryelerde sākin olma.

بعزلتگاه عنقا آشیانه Be-'uzletgāh-ı 'ankā āşiyāne: 'Ankā 'uzletgāhında yuva düz. Ya'nī himmetiñi 'ālī tūtop nāsdan 'uzlet ile 'ankā gibi kūşe-i vaḥdete çekil.

زبان مگشای در مدح زبونان Zebān meg'şāy der-medḥ-i zebūnān: Dīn yoḥsulı dūn u denī cāhilleriñ ve bāṭıl ve 'aṭıllarıñ ğınā-yı dūnyevīlerine naẓar idüp ol ac ve muḥtāc seglerden üstüḥ'ān ṭama'ıyla anları medḥde lisān açma. Zīrā ol ḥasīs ve le'imlerden temettu' olunmaz. Nitekim dehān-ı kelbden kemik alınmaz.

مکش از بهر يك نان ننگ دونان Me-keş ez-behr-i yek nān neng-i dūnān: Bir etmek eclinden alçaqlarıñ 'ārını çekme. Ya'nī saña ta'yīb ve ta'yīr teveccüh eylemesün içün kimesneden nesne isteme. **Beyt:**

Tek yerde gökde zerre ḳadar minnet olmasun

Örti döşek Necātīye bir būriyā yeter

سران ملك را زن پشت پایي Serān-ı mülkrā zen pūşt-i pāyī: Mülkün ulularına, ya'nī aġniyā-yı dehre bir ayak arḳası ur.

قوى داستان گیتی را قفایي Ḳavī-destān-ı ğitīrā ḳafāyī: Dūnyānıñ ḳavī ellülerine bir baş eñsesi ur. Ya'nī anları 'adem-i iltifāt depmesiyle depüp i'rāz-ı tām ile i'rāz eyle. Ḥāşılı anlar ile görüşme, illā zarūret vaḳti buluş. **Ḳıṭa':**

ای دفتر اهل فقر را دیباجه

مشعوف بصحبت مير و خواجه

در حکم خلا جای شمر مجلس شان

آنجا مرو آلا لقضأ الحاجة

Ey defter-i ehl-i faḳrrā dībāce

¹⁰¹³ İsteddiğin rızķ beraberinde yürüyen gölge gibidir, sen onu kullanarak idrak edemezsin. Sen ondan yüz çevirdiğinde o seni ister.

Meş‘ūf be-şoḥbet-i mīr ü ḥ‘āce

Der-ḥūkm-i ḥalā cāy-ı Şimr meclisşān

Āncā me-rev illā li-ḳazā’i’l-ḥāce¹⁰¹⁴

نظار کُن در فصول چارگانه Naẓar kūn der-fuṣūl-ı çārgāne: Fuṣūl-ı erba‘aya naẓar eyle. Ya’nī yaz, yay, güz, kış ki tamām-ı senedir, anlara naẓar eyleyüp ‘ibret-gīr ol.

که میگردد برآن دور زمانه Ki mī-gerded ber-ān devr-i zamāne: Ki devr-i zamāne anıñ üzerine tolanur.

بین یکسان بهار پار و امسال Bi-bīn yek-sān bahār-ı pār u imsāl: Bildırın ve bu seneniñ yazını bir üslūblı gör.

خزان هر دو را بنگر بیکحال Ḥazān-ı her dūrā bin’ger be-yek-ḥāl: Her ikisiniñ ḥarīfine bir ḥāllü baḳ.

میان برد و تابستان و دی نیز Miyān-ı berd ü tābistān u dey nīz: Her ikisiniñ ortasında yāy ve kış aylarını daḥı bir üslūblı gör. Ḥāşılı bildirki seneniñ ve bu seneniñ fuṣūl-ı erba‘asını bir ‘add eyle. Ezmineniñ nihāyet-i sūr‘at ü isti‘cāline mūrūr [u] ‘ubūrından biri birinden tefrīḳ olunmaz.

برین منوال ممکن نیست تمییز Ber-īn minvāl mümkin nīst temyīz: Bu tarz-ı vāḥid üzre temyīz mümkin degildir. Ya’nī sinīn ve şuhūr bir gūne sūr‘atle ‘ubūr iderler ki bu seneniñ ve bildirki seneniñ ve evvelki seneniñ ḥazān ve ḥarīfī ve rüzān ve şebānı ve (S 174b) eyyām u sā‘āti temyīz ve tefrīḳ olunmaz, belki ḥ‘āb u ḥayāl gibi nümāyān olur. Tercüme-i Şiḥāḥ-ı Cevherīde buyurur ki: *Minvāl* mīmiñ kesri ve nūnuñ sūkūnıyla seremīn didikleri ağacdır ki cullāḥ aña toḳuduḡı bezi şarar ve ḳaçan bir ḳavm aḥlāḳda berāber olsalar anlara hem ‘alā-minvālī vāḥid ve ramev ‘alā-minvālī vāḥid dirler, ey ‘alā-rıṣḳı vāḥid. Ve *rıṣḳ* rānıñ kesri ve şīniñ sūkūnıyla bir nev‘ atmaḳdır ve minvāl vech ma’nāsına da gelür, egerçi ma’nā-yı mezkūr ma’nā-yı vechi mutaẓammındır. Yuḳālu lā-edrī ‘alā-eyyi minvālī huve ey ‘alā-vechi huve.

نمی دامن درین شکل مدور Nemī-dānem der-īn šekl-i müdevver: Bilmem bu müdevver şekilde, ya’nī dünyāda.

چرا شادی بدین وضع مکرر Çirā şādī bedīn vaẓ‘-ı mükerrer: Bu tekrār olunmuş ḳānūna niçün şādsın? Ya’nī mükerrer ḳānūnuñ nesine sevinicisin?

¹⁰¹⁴ Ey dervişlerin defterinin mukaddimesi! Ey hükümdar ve âlimlerin sohbetini seven! Onların meclisinde Şimr’in yeri boş hükmünde, oraya hacet görmek dışında gitme.

مکرر گرچه سحرآمیز باشد Mükerrer gerçi sihr-āmīz bāşed: Mükerrer egerçi sihre  arışmış olur. Ya‘nī bedī‘ ve ğarīb nesneleri mūřtemil olur.

طبیعت را ملال انگیز باشد  abī‘atrā melāl-engīz bāşed:  abī‘ate uşan  oparıcı olur. Ya‘nī mükerrer nesneden  ab‘a melāl gelür her ne  adar sihr-āmīz ve le āfet-engīz de olursa.

زیان بگذار و فکر سود خود کن Zīyān b  g‘z r u fikr-i s d-ı  od k n: Ziy nı terk eyle. Ya‘nī meyl-i d ny -yı deniyye ki m riş-i  azar-ı u rev dir, anı terk ve kendü nef‘i i fikr eyle.

زی هستی روی در نابود خود کن Zi-hest  r y der-n -b d-ı  od k n: Varlı dan y zi i kendü yoklu ına eyle. Ya‘n  z hir varlığı terk eyleyüp fen f ‘ll h olmağa teveccüh eyle.

درون از شغل مشغولان بپرداز Der n ez-ş   -ı meş  l n bi-perd z:  er yi meş  llere ş  lden tekm l eyle.

دل از مشغولی غولان بپرداز Dil ez-meş   -i   l n bi-perd z: Güli   llara meş  ll  dan tekm l eyle. Ya‘n  ehl-i d ny  ki   l l ve   r rda d v-i bey b n ye ‘ad ledirler, anlara meyl ve ş     albi inden  ard u teb‘ d ile b t n i i müzeyyen eyle.

فسون عشق در دوران میاموز Füsün-ı ‘aş  der-devr n mey m z: Zam nede ‘aş  efs n n    renme. Ya‘n  ‘aş i  a v li ve e v r n  ta‘all m eyleme, z r  ta‘ ime sez v r yokdur.

چراغ از بهر شب کوران میفروز  er   ez-behr-i şeb-k r n meyefr z: Gice ile gözi g rmeyenlerden ötüri   r   ř ‘lelendirme.

همی دار از  زاف انفاس را پاس Hem  d r ez-  z f enf sr  p s: Bey  de ve ‘abeş nesnelerden nefesleri i   f  t t.

که شرط ره رو آمد پاس انفاس Ki ş r -ı reh-rev  med p s-ı enf s: Ki nefesleri   f  t tma  yolc ya ş r  geldi. Ya‘n  yolc  her m l k i olduğı kimesne ile m k leme eylese menzile  i  v ş l olur. Kez lik s lik-i r h-ı      at enf s n  m l ya‘n den   f  eylemese silk-i v ş ne ne vak t munzam olur?

نفس کز روی آگاهی نیاید Nefes k‘ez-r y-ı     i ney yed: Nefes ki v     lık yüzinden gelmeye.

مزید عمر آگاهان نشاید Mez d-i ‘ mr-i      n ne-ş yed: V     ları  ‘ mri ziy delikte yaramaz. Ya‘n  bir kel m ki iştim l-i fev ‘id-i u reviyyeden teh  ola, esr r-ı      atden  aber-d r olan ul ‘l-ebş r i  ‘ mrleri i  ziy deligine sez v r (S 175a) olmaz. Ya‘n  anları   atında ancılayın ‘ mr olmağdan olmama  yegdir. Ba‘ ı n ş ada ‘ mr yerine ‘aş  v  i‘ olmuşdur. Ya‘n  esr r-ı      atden teh  olan kel m-ı efz n  ‘aş -ı       ye m n f dir.

چراغ زندگانی را بود پف  er  -ı zinde  n r  b ved p f: Dirlik  er  ına p f olur.

Dimāg-ı ‘aqlrā dūd-ı te’essüf: ‘Aql dimāğıyçün te’essüf tütünü. Ya’nī bilā-iktisāb ma’ārif ü kemālāt-ı eyyām u ezmineyi fevt itmegin te’essüf ve taḥazzünü ve taḥassüri bir duḥān-ı mihāndır ki muṭfī-i sirāc-ı ḥayāt-ı cāvidāndır. ‘Āqile lāzım ve vācib olan anıñ mühimmātını vaḳtinde tedārik eylemekdir.

Cüvānī türegī bürd ez-diyāret: Genclik ḳarañuluğı getürdi seniñ diyārından.

Münevver şüd be-pīrī rüzgāret: Pīrlik sebebiyle seniñ zamānıñ münevver oldu. Ya’nī pīrlik sebebiyle a’zāda olan mülardan siyāhlık zā’il olup vücūduñ müstağrak-ı nūr oldu.

Ser āmed ḳulmet-i kūrī vü dūrī: Körlük ve ıraklık ḳulmeti başına geldi, ya’nī nihāyet buldı.

Ber-āmed neyyir-i eş-şeybu nūrī: Eş-şeybu nūrī ‘alāmeti zāhir oldu. Ya’nī eyyām-ı şebābıñ zevāliyle ḳalbden körlük ve ḳalīb ile rāh-ı Ḥaḳdan dūr u mehcūruluk nihāyet bulup ḥadiş-i ḳudsī ¹⁰¹⁵ الشّيب نوری انا [ست]حیی ان اعذب نوری بناری ¹⁰¹⁵ maẓmūnı şerīfi üzre ‘alā’im-i mağfıret-i Yezdānī zāhir oldu.

Ez-ān ḳulmet ne-dīdī hīç kāmī: O ḳulmetden hīçbir maḳşūd görmediñ. Ya’nī gencligiñde zuḥr-ı āḥiret içün bir nesne tedārik idinmediñ.

Bi-zen der-pertev-i īn nūr gāmī: Bu nūruñ ziyāsından bir adım ur. Ya’nī pīrlik ḥālinde fevā’id-i uḥrevīyi müştemil a’māle mübāşeret eyle.

Büved zīn gām rāh ārī be-cāyī: Ola ki bu adımdan yolu bir yere getüresin.

K’ez-āncā biş’nevī būy-ı vefāyī: Ki ol yerden vefālık ḳoḳusını işidesin. Ya’nī dünyā ḡaddār ve ni‘metleri bī-ḳarārdır. Āḥiret vefā-dār ve ni‘metleri pāy-dārdır. Pīrlik ḥālinde daḥı olursa sa’y-ı belīg ve cehd-i bī-dirīg ile ol ki devlet-i ebedīyyeye ve sa’ādet-i sermediyyeye nā’il ve vāşıl olasın.

Çi reng āḥir türā ez-mū-sefīdī: Ne fā’ide āḥir saña ḳıl beyāzlığından.

Çü ned’hed mū-sefīdī rū-sefīdī: Çünki ḳıl beyāzlığı yüz beyāzlığını virmez. Ya’nī egerçi pīr olup mülarıñ ağardı, līkin fışk u ma’āşī ile ki yüzüñ siyāhdır, saç ve şaḳal ağılığından saña ne fā’ide?

¹⁰¹⁵ Hadīs-i şerīf: “İhtiyarlık nurumdur, nuruma nārımla (cehennem ateşiyle) azap etmekten haya ederim.” (Şihabüddīn b. Muhammed, el Müstedraf fī Külli Fennin Mütezraf, C II, 68.)

بدل گر هست ازین رنگت حجابی Be-dil ger hest ez-în renget hicābī: Gönlünde eger bu renkten saña bir hicāb vardır. Ya'nī eger saç ve şakal ağılığından utanursın.

مكن همچون سیهکاران خضابی Bi-kün hemçün siyekārān hizābī: Siyeh işlüler gibi hizāb eyle. Ya'nī fāsıklar gibi mūlārīn boya tā ki (S 175b) çokca ta'yīb olunmayasın. Hizāb kesr-i hā ile şol nesnedir ki anıñla bir şey boyanur.

ز پیری بر سرت برف شگرفت Zi-pīrī ber-seret berf-i şigerfest: Pīrlıktan başıñ üzre ulu qar vardır.

وزان غم گریه تو آب برفست V'ez-ān ğam girye-i tü āb-ı berfest: Ve ol ğamdan seniñ ağılamağıñ qar şuyıdır. Ya'nī kocalıqdan seniñ başıñ bir qarlu gevherdir ve giryelü gözleriñ ol qar şuları aqmaq içün birer puñardur.

درآ گریان براه عذرخواهی Der-ā giryān be-rāh-ı 'özü-ğ'āhī: Gel ve dāhil ol ağılayurak 'özü dileyicilik yolına.

بآب برف شو از دل سیاهی Be-āb-ı berf şū ez-dil siyāhī: Qar şuyıyla yu gönülden siyāhlığı. Ya'nī pīrlık deminde nādım olup ta'ib ve müstağfir ol.

سیاهی گر ندانی شستن از دل Siyāhī ger ne-dānī şusten ez-dil: Siyāhlığı eger gönülden yaykamaq bilmez isen.

ندانم این سیه کاری چه حاصل Ne-dānem īn siyekārī çī ḥāşıl: Bilmem bu siyāhkārılıqdan ne ḥāşıl? Ya'nī çünki āb-ı tevbe ile sevād-ı 'işyānı qalbiñden yumazsan te'lif-i kütüb içün evrākı siyāh boyamaqdan ne fā'ide?

قلم بفکن که دستت رعشه دارست Qalem bif'ken ki destet ra'se-dārest: Qalemi biraq ki eliñ ra'se tutucıdır. Ya'nī bilā-fā'ide ditreyicidir.

ورق بردر که فکرت هرزه کارست Varaq ber-der ki fikret herze-kārest: Varakı yırt ki fikriñ [boş] işlüdür. Ya'nī bātınıñ telvīsāt-ı 'işyān ile ālūde iken te'lif-i kelimāt ve tesvīd-i evrākdan saña bir fā'ide yoqdur.

چراغ فکر را تابى نمادست Çerāğ-ı fikrā tābī ne-māndest: Fikr çerāğıçün aydınlık yāhud bir ışıq qalmamışdır.

ریاض شعر را آبی نمادست Riyāz-ı şī'rrā ābī ne-māndest: Şi'r baqçalarına bir revnak qalmamışdır. Ya'nī bu zamānede muḥakkıqāne ve müdekkıqāne ebyāt ve eş'ārīñ i'tibārı yoqdur. Beyt:

Ḥāzık diyārimızda ya teşhīş ider mi var

Murğ-ı hezār-nağmeyi zāğ [u] kelāğıla

Ne-bīnem ez-çünān ferḥunde bāḡī: Ancılayın bir mübārek bāḡdan görmem.

Türā der-dest cüz pāy-ı kelāḡī: Seniñ eliñde kuzḡun ayaḡından ḡayrı. Ya‘nī eş‘ār ravzalarından seniñ eliñde qalem-den ḡayrı nesne görmem. Ya‘nī şu‘arā-yı selefiñ zāhir ve bāṭınları ma‘ārif ü ḡikem ve envār-ı a‘māl-i ḡālīşe ile müzeyyen ve muḡallā idi ammā seniñ elinde anlarıñ riyāz-ı ma‘ārifinden kara karga ayaḡı kadar bir qalem qalmamışdır.

Bedīn pā rāh-ı ṭāvusān çi pūyī: Bu ayaḡla ṭāvuslar yolına ne yilersin? Ya‘nī bir qalem ile anlarıñ meslekine nice sülūk idersin? Ḥāşılı a‘māl-i ḡālīşeden ki mu‘arrāsın, mücerred tesvīd-i evrāḡ ile silk-i şālihīne ne gūne muntāzam olabilürsün?

Ḥalāş ez-ḡabs-i maḡbūsān çi cūyī: Maḡbūslar ḡabsinden ḡalāşı ne ararsın? Ya‘nī zümre-i dūnāndan ne ile kırtulabilürsün?

Ḥalāşī resten est ez-vehm ü pindār: Zümre-i dūnāndan ḡalāş olup zirve-i ‘ulyāya vāşıl olmaḡ vehm ü zāndan kırtulmaḡdır. Ya‘nī fevz ü felāḡ bir kimesne kendü kendüyi eyü (S 176a) şanmaḡı terk itmekdir.

Ne taḡrīr-i sūtūr u naẓm-ı eş‘ār: Saṭırlar yazmaḡ şi‘rler naẓm itmek degildir.

Nizāmī kū vū naẓm-ı dil-ḡuşāyeş: Ḥamse şāḡibi Nizāmī ve anıñ ḡōñül açıcı nazmı kıanı?

Tekellüfhā-yı ṭab‘-ı nükte-zāyeş: Anıñ nükte ṭoḡurıcı ṭab‘ınıñ tekellüfleri kıanı. Ya‘nī dūnyā-yı denīden rıḡlet eyledi.

Derūn-ı perde eknūn cāy kerde: Şimdi perde iḡerüsünde yer eylemiş.

V’ez-ū mānde heme bīrūn-ı perde: Ve andan qalmış dükeli perde ṭaşrasında. Ya‘nī kıabrinde yalnız medfūn olup naẓm-ı dil-ḡuşāları cümleten ṭaşrada eyādī-i enāmda mütedāvil olmuş.

Neyābed behre tā der-perde bāşed: Naşīb bulamaz tā kı perdede olur.

Cüz ez-sırrī kı bā-ḡod bürde bāşed: Bir sırdan ḡayrı kı kendü ile ḡötürmüş olur. Ya‘nī zuḡr-ı āḡiret iḡün ne tedārik eylediyse ancak andan behre-yāb olur.

Ne-dāned ān sır illā men eta'llāh: Ol sırrı bilmez illā ol kimesne bilür ki Allāhu te'ālāya geldi.

Bi-ḳalbin sālimin mimmā siva'llāh: Māsiva'llāhdan ḳalb-i sālim ile.

Velī kerde ez-în peygüle-i teng: Velīkin ol kimesne eylemiş bu ʔar bucaḳdan.

Sūy-ı füşat-serāy-ı ḳuds āheng: Zāt-ı ecell ü a'lānıñ geniş sarāy-ı cānibine ḳasd. Ya'nī ḳalb-i sālim şāhibi ol kimesnedir ki dünyāy-ı terk eyleyüp 'uḳbāy-ı iḥtiyār eylemiştir.

Ez-în dām-ı giriftārān remīde: Bu ʔutsaḳlar ʔuzaḳından, ya'nī sevgüsine mübtelā olan ehl-i denā'etin mā'il ve meḳş oldıḳları dām-ı dünyādan ürkmüş ola.

Be-zīr-i dāmen-i 'arş āremīde: 'Arş-ıñ dāmeni altında diñlenmiş ola.

Derūn ez-naḳş-ı keşret pāk şūste: İçerüsini naḳş-ı keşretten pāk yumuş ola. Ya'nī ḡavḡā-yı 'ālemden küşe-gīr olmuş ola.

Zi-keşret sır-ı vaḥdet bāz cūste: Keşretten vaḥdet sırr-ıñ ʔalebi itmiş ola. Ya'nī māsiva'llāhı terk idüp maḳbūliyye-yi Hudā-yı müte'āle vāşıl ve ni'am-ı lā-mütenāhīye nā'il olmuş ola. Ya'nī men eta'llāh bi-ḳalbi sālim bu evşāf-ı ḥuceste ile mevşūf olan kimesnedir.

Be-pehlū-yı ḥod īn dilrā ne-yābī: Kendü yanında bu göñli bulamaz isen. Ya'nī eger ḳalb-i sālim şāhibi olamaz isen.

Çi bāşed ger zi-ḥod pehlū bi-tābī: Ne olur eger kendüñden yan bükersen. Ya'nī kendü kendüñden i'rāz eylesen sezādır.

Nihī pehlū be-merd-i kār-dānī: Yan ḳoyasın bir iş bilici merde. Ya'nī kendüñden i'rāz eyleyüp bir mürşid-i kāmile teveccüh eylesesin. Ancılayın mürşid ki.

Miyān-ı kār-dānān-ı pehlevānī: İş biliciler ortasında bir şīr-merd ve ḳuvvetlü ola. Ya'nī ol mürşidiñ zāhir ve bāḥıñı 'ulūm-ı şerī'at u ḥaḳīḳat ile müzeyyen ve muḥallā olmuş ola.

Çi ḥoş güft ān dil-i ū genc-i 'irfān: (S 176b) Ne ḥoş didi ol 'irfān ḥazīnesi olan 'ārif. Ya'nī bir 'ālim-i Rabbānī ne ḥoş didi.

Ki bāşed rūze-dārī şarfe-i nān: Ki oruc ʔutucılık olur etmek ziyādeliḳi. Ya'nī şā'im olmaḳ ta'āmı kendüñden men' idüp yine kendüsi tenāvül eylemekdir. Ne'f-i kendüden ḡayrıya tecāvüz eylemez.

همی آید نماز از هر زن پیر Hemī-āyed namāz ez-her zen-i pīr: Namāz her koca ıarından gelür. Ki bāşed şīve-i ū ‘acz u taqşīr: Ki anıñ şīvesi ve harekātı ‘acz ve taqşīr olur. Hāşılı şavm u şalāt fuķarā’ vü zu‘afā-ı mü‘mīninden dağı zuhūra gelür. Pes ađniyā anları işlemekle sālīk-i rāh-ı şerī‘at ve vāşıl-ı menzilgāh-ı ḥaķīķat olamazlar. Velī ger merd-i rāhī dil be-dest ār: Velīkin eger merd-i rāh isen gōñül ele getür. Ya‘nī maḥzūn olan gōñülleri memnūn eyle.

که پیش کردانان این بود کار Ki pīş-i kār-dānān īn būved kār: Ki iş bilicileriñ öñinde ‘amel bu olur. Ya‘nī ferā’iz-i edādan şoñra ađniyā seḥā ile muttaşīf olmak ve *faķru’l-kelimeṭi’ṭ-tayyibeti ve ḥarābu şadaķatun*¹⁰¹⁶ mışdaķınca aḥlāķ-ı ḥamīde ile müteḥallīķ olup dil-nüvāzlık ile nā-şād ve ḥarāb dilleri muṭayyeb ve ābādān eylemek Ḥudā-yı müte‘āl ‘indinde bā‘iş-i mađfūriyyet ve mūcib-i maķbūliyyet olur.

چنان دل را که شرحش با تو گفتم Çünān dīlrā ki şerḥeş bā-tü güftem: Ancılayın ḳalb-i sālīm ki şerḥini saña didim.

Be-vaşfeş gevher-i esrār süftem: Anıñ vaşfiyla sırlar gevherini deldim. Ya‘nī ḳalb-i sālīm ne olduğunu saña beyān eyledim.

بی‌جوی از پهلوی پیر مکمل Bi-cūy ez-pehlū-yı pīr-i mükemmel: Ol ḳalbi pīr-i mükemmeliñ pehlūsından iste. Ya‘nī mürşid-i kāmiller ‘indinde ṭaleb eyle.

که این باشد به دست آوردن دل Ki īn bāşed be-dest āverden-i dil: Ki gōñül ele getürmek bu olur ve maķbūliyyet bunlar ile bulunur. *Va’llāhu te‘ālā a’lemu bi’s-şavāb ve ileyhi’l-murca’ ve’l-me’āb*.¹⁰¹⁷

Ḥātime der-şükr-i itmām ve tārtḥ-i iḥtitām ve du‘ā-yı ba‘z ez-kirām. Ebķāhumu’llāhu te‘ālā ilā yevmi’l-ķiyām: Kitābıñ ḥātimesi, itmāmıñ şükr-i ve iḥtitāmıñ tārtḥi ve kirām-ı ađniyādan ba‘zı du‘ā beyānındadır. Allāhu Sübhānehu ve te‘ālā rüz-ı ķiyāma dek anları ibķā eylesün.

بی‌ḥamdi’llāh ki ber-rağm-ı zamāne: Ḥamd olsun Ḥudā-yı müte‘āle ki zamāne rağmı üzerine. Ya‘nī a‘dā-yı zamāneye rağmen.

Be-pāyān āmed īn dil-keş fesāne: Pāyāna geldi bu gōñül çekici ḥikāye. Ya‘nī iḥtitāma ulaşdı.

¹⁰¹⁶ Güzel söz eksikliği sadakayı yıkar.

¹⁰¹⁷ Allah en doğrusunu bilir ve geri dönüş de sığınak da O’nadır.

دلم کز نظم سنجی در عنا بود Dilem k'ez-naẓm-sencī der-'anā būd: Gönlüm ki naẓm ٲartıcılıkdan zaḥmet çekmekde idi.

Zi-fikr-i kâfiye der-tengnâ būd: Kâfiye fikrinden ٲar yerde idi. *Kâfiye* şol ḥarfdir ki kaşide anıñ üzerine binâ olunur. Bunda murâd iki (S 177a) mışrâ'ıñ âḥiridir.

Biyefkend ez-kef-i fikret terâzû: Düşünmek elinden terâzûyı şaldı. Ya'nî gönlüm ol zaḥmet-keşidelikden kurtuldu.

Nişest ez-naẓm-sencī süst-bâzû: Naẓm ٲartıcılıkdan geñşek kollı oturdu. Ya'nî bu kitâb-ı müsteṯâbıñ iḥtimâmı sebebiyle gönlüm sencide-i naẓm içün dârende oldığı mülâḥaza-i terâzûyı şalıvirdi.

Zi-dīvâr-ı ferâgat yâft püştî: Ferâgat dīvârından bir arka buldu.

Be-râh-ı nermî üftâd ez-dürüşti: Ğalîzlikden bir yumuşak yola düşdi. Hâşılı naẓm-ı kavâfi içün ḥarf-i revîleri mülâḥazadan gönlüm fâriğ oldu.

Serem ber-dâşt ez-zânû girânî: Başım yukaru kıaldırdı dizden ağırlığı.

Sebuk şüd ḥâtır ez-bâr-ı ma'ânî: Ḥâtır ḥafîf oldu ma'ânî yükünden. Ya'nî mülâḥaza-i naẓm deminde baş diz üzre ilkâ' olunmaıdan ve ḥâtır üzre iḥmâl-i ma'ânî terâkibinden ferâgat olundu.

Qalem ân fâris-i merkeb enâmil: *Enâmil* enmelenin cem'idir. *Enmele* hemzeniñ ve mîmiñ fethiyle barmaı ucu, re's-i [u]şbu' ma'nâsınadır. Ya'nî kalem ol binecegi barmaı ucları olan atlu idi.

Ki kerdî ez-Ḥabeş der-Rûm menzil: Ki Ḥabeşden Rûmda menzil eylerdi. Ya'nî Ḥabeşistândan göçüp Rûmistânda konar idi. *Ḥabeşden* murâd mürekkeb, *Rûmdan* murâd kâğıddır.

Be-Rûm ez-maıdemeş mândî eşerhâ: Anıñ Rûma gelmesinden eşerler kıalurdı yâḥud ol kalem Rûma gelmekden eşerler kıordı. Ya'nî devâtdan aḥz eyledigi mürekkeb ile kâğız üzerinde taḥrîr-i suṯûr eyler idi.

Be-ḥâzır dâdî ez-ğâ'ib ḥaberhâ: Ḥâzıra ğâ'ibden ḥaberler virir idi. Ya'nî aḥbâr-ı mâziyyeyi beyân eyler idi.

Pey-i râḥat şüd ez-merkeb piyâde: Râḥat ecliyçün merkebdan piyâde oldu.

دراز افتاد بی مهد و وساده Dīrāz üftād bī-mehd ü visāde: Beşiksiz ve yaşıksız uzun düşdi. Ya‘nī yere ilkā’ olundı.

نه از دست قلم زن تارکش پست Ne ez-dest-i qalem-zen tārekeş pest: Ne qalem vurucınıñ, ya‘nī kātibiñ elinden tepesi aşağı idi.

نه گزلك را برو در سرزنش دست Ne gezlikrā ber-ū der-serzeniş dest: Ne qalem-tırāşıñ anıñ üzerine baş kaķıcılığa eli var idi. Ya‘nī kitāb tamām olmağın qaleme bir ihtiyāc qalmadı ki kātib anı tahrīr-i ħurūf içün tepesi üzerine ser-nigūn eyleye veyā qalem-tırāş anı qat‘ ve tıraş eyleye.

دوات آن طبله مشگ خطایی Devāt ān ṭabla-i müşk-i Ḥıṭāyī: Ol devāt ki Ḥıṭā vilāyetine menşūb olan müşküñ ṭablası idi. Ya‘nī müşk renkli olan mürekkebiñ zarfı idi.

بامداد قلم در مشگ سایى Be-imdād-ı qalem der-müşk-sāyī: (S 177b) Qalem imdādıyla müşk ezicilikde idi. *Sāyiden* bir koķulu nesne havānda ezilmekle etrāfına neşr olan rāyihaya dirler. Bunda murād qalemin tahrīr eylediği ħurūf ve kelimātdan ħāşıl olan ma‘ānīdir ki müşkden dağı atıyebdir.

دهان طبله را زد مهر از موم Dehān-ı ṭablarā zed mühr ez-mūm: Ṭablanıñ ağızına mūmdan bir mūhür urdı. Ya‘nī devātiñ ağızı bal mūmıyla memhūr oldu.

که به باشد دهان طبله مختوم Ki bih bāşed dehān-ı ṭabla maḥtūm: Ki ṭablanıñ ağızı maḥtūm olmaķ eyü olur. *Tabla* aşılđa şol nesnedir ki ‘aṭṭārlar envā’-ı mubaḥḥarātı anıñ üzerine tertīb idüp gezdürüp şatarlar. Bunda murād devātdır ki mazrūfı olan mürekkeb-i müşg[īn] eşer-i envā’-ı leṭā’if-i aḥbār u āşārı beyāna bā’ışdır.

ورق ها از پریشانی رهیدند Varākhā ez-periřānī rehīdend: Varāklar periřānlıķdan ķurtuldılar.

بدامن پای جمعیت کشیدند Be-dāmen pāy-ı cem‘iyyet keşīdend: Cem‘iyyet ayağını etege çekdiler. Ya‘nī şīrāze ve mecellede olındılar.

بسان گل دو صد برگست و يك پوست Besān-ı gül dü şad bergest ü yek post: Gül üslūbınca iki yüz yapraķ ve bir postdur.

که تا کی برکند زیشان فلك Ki tā key ber-kūned z’iřān felek post: Ki ‘acabā ne zamān ķoparır anlardan felek postı. Ya‘nī ‘acabā mürū[r]-ı zamānla ne vaķit ol şīrāze eskiyüp ķürüyüp bir dağı evrāķ-ı kitāb periřān ve perākende olur?

چو گل هر دم revāc-ı tāzeşān bād Çü gül her dem revāc-ı tāzeşān bād: Gül gibi her dem anlara tāze rağbet ve cedīd cedīd i‘tibārlar olsun.

باد ز پیوند بقا شیرازه شان باد Zi-peyvend-i beḳā šīrāzešān bād: Beḳā ittişālinden anlara şīrāze olsun. Ya'nī Hudā-yı müte'āl ilā yevmi'l-kıyām beyne'l-enām bu nazm-ı dil-keşīñ kitābet ve kıra'atına ve ḥusn-i beḳāsına devāma ilḳā' eylesün.

کتابی شد بکک صدق مرقوم Kitābī şud be-kilk-i şıdk-ı merḳūm: Şıdk kalemīyle yazılmış bir kitāb oldu.

به نام عاشق و معشوق مرسوم Be-nām-ı 'āşık u ma'sūk mersūm: 'Āşık ve ma'sūk nāmıyla resmlenmiş bir kitāb oldu. Ba'z-ı nüsaḥda mersūm yerine *mevsūm* vāḳi' olmuşdur. Ya'nī 'alāmetlenmiş.

ز نامش طوطی آسایم شکرخا Zi-nāmeş tūtīāsāyem şeker-ḥā: Anıñ nāmından tūtī gibiyim şeker çiyneyici. Ya'nī ol nām sebebiyle tūtī kuşu mişillü şeker çiyneyiciyim.

چو بردم نام یوسف با زیخا Çü bürdem nām-ı Yūsuf bā-Zelīḥā: Çünkü iletdim Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ nāmını Zelīḥānıñ nāmıyla bile.

بنامیزد چه خرم نوبهاریست Bi-nāmīzed çi ḥurrem nev-bahārīst: *Bi-nāmīzed* lafz-ı basīṭdir, ya'nī müfreddir, mürekkeb degildir. Allāhu te'ālā yavuz gözden şaḳlasun maḳāmında müsta'meldir. Edāt-ı taḥsīn degildir. Zīrā taḥsīn ifāde eylese bir edāt-ı taḥsīnle daḥı cem' olmaz idi. Niteki nāzım-ı merḥūm ḳaddesa'llāhu Sübhānehu ve te'ālā sırrahu'l-mektūm mu'ammā manzūmesiniñ āḥirinde buyurur:

Beyt:

بنامیزد زهی در گرامی

که سفت الماس نوك كلك جامی

Bi-nāmīzed zihī dürr-i girāmī

Ki süft elmās-ı nūk-ı kilḳ-i Cāmī¹⁰¹⁸

Zihī bunda (S 178a) taḥsīn ifāde ider. Ya'nī Allāhu te'ālā yaramaz gözden şaḳlasun ne güzel müzeyyen nev-bahārdır.

کزو باغ ارم را خارخاریست K'ez-ū bāḡ-ı İremrā ḥārḥārīst: Ki andan İrem bāḡına ḡuşşa ve tasa ve ḥarāret ve cerāḥat vardır. Ya'nī Şeddād binā eylediḡi bāḡ bunuñ 'indinde raḥne-dār ve ḡuşşa-güzārdır.

بود هر داستان زو بوستانی Büved her dāstān z'ū būstānī: Her dāstān andan bir bostān olur.

بهر بستان ز گل رویان نشانی Be-her bostān zi-gül-rūyān nişānī: Her bostānda gül yüzlülerden bir nişān olur.

¹⁰¹⁸ Allah Cāmī'nin kaleminin ucundaki elmasın deldiḡi inciye kötü gözden saklasın.

هزاران تازه گل در وی شگفته Hezārān tāze gül der-vey şüküfte: Niçe bing tāze gül anda açılmışdır.

دو صد نرگس بخواب ناز خفته Dü şad nergis be-h'āb-ı nāz hufte: İki yüz nergis şehlā gözler nāz uykusunda uyumuşdur.

چمنهای معانی شاخ در شاخ Çemenhā-yı ma'ānī şāh-der-şāh: Ma'ānī yeşilistānı budak budak içindedir.

عبارتش نواسنجان گستاخ 'İbārāteş nevā-sencān-ı güstāh: Anıñ 'ibārātı tekellüfsüz nağme tırtıcıdır.

خط مشکین او بر لوح کافور Hıf-ı müşgîn-i ū ber-levh-i kâfūr: Anın müşk renklü siyāh hıfı kâfūr gibi beyāz levh üzerinde. Ya'nī kâğız üzre siyāh hıflar.

چو در پای درختان سایه و نور Çü der-pāy-ı dırahtān sāye-i nūr: Ağaclar ayağında nūr gölgesi gibidir.

هر آن حرفی که در وی چشمه وارست Her ān hırfı ki der-vey çeşmevārest: Her ol bir hırf ki anda puñar gibidir 'ayın ve şād ve mīm ve he gibi.

ز معنی موج زن يك چشمه سارست Zi-ma'nī mevc-zen yek çeşmesārest: Ma'nādan talğa urucı bir çeşmesārdır. Lafz-ı sār büyüklükden kināyedir veyā keşretten 'ibāredir. Ya'nī her bir hırfıñ tahtında deryā gibi temevvüc idici kebîr ve keşîr muhaqqıqāne ma'nalar vardır.

بهر سو جدول از هر چشمه ساری Be-her sū cedvel ez-her çeşmesārī: Her bir büyük bulakdan her cānibe şu argı.

پür از آب لطافت جویباری Pür ez-āb-ı leṭāfet cūybārī: Leṭāfet şuyından tolu bir akıcı ırmaqdır.

خوش آن رهرو که بخت سازگارش Hoş ān reh-rev ki bāht-ı sâzgāreş: Hoş ol yolcu ki anıñ muvāfıq bahtı.

نشانده بر لب آن جویبارش Nişāned ber-leb-i ān cūybāreş: Ol akıcı ırmağ kenārına anı dike. Ya'nī hoş ol yār-ı mü'min-i nîk-kerdār ki bu kitāb-ı hoş-güftāra teşādüf eyleye.

نظار در آبش از دل غم بشوید Naẓar der-ābeş ez-dil ğam bi-şüyed: Ol cūybārıñ şuyına bakmağ gönllinden ğamını yuya.

غبار از خاطر درهم بشوید Ğubār ez-hātır-ı derhem bi-şüyed: Munğabız hātırdan tozını yuya. Ya'nī bu kitāb-ı müsteṭāba naẓar ile gönli güşāde ola.

ز جاننش سر زند سرو وفایی Zi-cāneş ser zened serv-i vefāyī: Anıñ cānından vefālîk servi baş ura.

ز جیب آرد برون دست دعایی Zi-ceyb āred birūn dest-i du‘āyī: Du‘ā idicilik elini yeñinden taşra getüre. Ya‘nī kalbinde bir şefkat hāsıl eyleyüp du‘āya āgāz eyleye.

ز موج بحر الطاف الهی Zi-mevc-i baħr-i elṭāf-ı İlāhī: Hudā-yı müte‘ālīñ luṭfları deryāsı ṭalğasından.

کند این تشنه لب را قطره خواهی Kūned īn teşne-lebrā ḳatre-h‘āhī: Bu şusuz ṭuṭaḳluya ḳatre isteyicilik ide. Ya‘nī bu faḳīr ve muḥtāc için raḥmet (S 178b) ve maḡfıret ṭaleb eyleye.

چو آرد تازه گلها را در آغوش Çü āred tāze gūlhārā der-āgūş: Çünki ol reh-rev bu bāḡda olan tāze gülleri ḳucaḡa getüre. Ya‘nī bu manzūme-i dil-keşde mūnderic olan ebyātı çünki okuya.

نگردد باغبان بر وی فراموش Ne-gerded bāḡbān ber-vey ferāmūş: Bāḡcı anıñ üzerine ferāmūş olmaya. Ya‘nī nāzırāndan maṭlūbumuz oldur ki bu manzūmeye nazar buyurduḳlarında nāzımını unutmayup ḡayr ile yād ve du‘āyla dil-şād eyleyeler ve şāriḡ-i fāḳir-i müstaḡraḳ-ı ‘işyān Hācibī-i bī-ḡicāb daḡı ümmīd ṭutar ki du‘ā-yı ḡayrdan ferāmūş olunmaya.

قلم نساجی این جنس فاخر Ḳalem-nessācī-i īn cins-i fāḡir: Bu cins-i fāḡirīñ ḳalem ṭoḳuyucusı, ya‘nī bu nazımın nāzımını.

رسانید آخر سالی بآخر Resānīd āḡir-i sālī be-āḡir: Bir seneniñ āḡirini bu kitābın āḡirine irişdirdi.

که باشد بعد از آن سال مجدد Ki bāşed ba‘d ez-ān sāl-i mücedded: Ki andan şoñra mücedded sene ola.

نهم سال از نهم عشر از نهم صد Nühüm sāl ez-nühüm ‘aşr ez-nühüm şad: Ṭoḳuzuncı yüzden ṭoḳuzuncı ondan ṭoḳuzuncı sene. Ya‘nī sāl-i mücedded sekiz yüz seksan ṭoḳuzuncı sene olur. Pes bu te‘līfīñ āḡiri sekiz yüz seksan sekizinci seneniñ āḡirine teşadūf eylemiş olur. Nāzım-ı merḡūmuñ vefātı tāriḡi *huredmend* lafzının ‘adedidir ki sekiz yüz ṭoḳsan sekizdir. Bu kitābın nazımı vefātından on sene muḳaddem vāḡi‘ olmuş olur.

گرفتم بیت بیتش را شماره Giriftem beyt beyteşrā şumāre: Beyit beyit anı sayıya ṭutdum. Ya‘nī ebyātın a‘dādını ḡisāb eyledim.

هزار آمد ولیکن چار باره Hezār āmed velīkin çār bāre: Bing geldi velīkin dört kerre. Ya‘nī mecmū‘aı dört bing beyit idi.

خداوندا بمردان ره عشق Hudāvendā be-merdān-ı reh-i ‘aşḳ: Ey Hudāvend! ‘Aşḳ yolu merdleri ḡürmetine.

نهاده پای در منزلگه عشق Nihāde pāy der-menzilgeh-i ‘aşk: Ol gūne ‘aşk erleri menzilgehine [ayak] komuşlar. Ya‘nī vāşıl-ı menzilgeh-i ḥaḳīḳī olan ‘uşşāḳ-ı pūr-iştīyāk ḥürmetine.

که باد این نوعروس حجله غیب Ki bād īn nev-‘arūs-ı ḥacle-i ḡayb: Ki olsun bu ḡayb ḥüclesiniñ yeñi gelini.

تهی دامن و جیب از وصلة عیب Tehī dāmān u ceyb ez-vaşla-i ‘ayb: Ol gūne gelin ki ‘ayb ulaşmaḳdan etegi ve yaḳası ḥālī. Ya‘nī şā‘ibe-i ‘aybdan berī olan bu kitāb tāze gelini olsun.

مبارک بر شه و ارکان دولت Mübārek ber-şeh ü erkān-ı devlet: Pādişāh ve erkān-ı devlet üzre mübārek. Ya‘nī anlarıñ ‘indinde marzī ve maḳbūl olsun ancılayın erkān-ı devlet ki.

غضنفر هیبتان و شیر صولت Ġazanfer-heybetān u şīr-şavlet: Arslan heybetlüler ve arslan ḥamlelülüdür.

بتخصیص آن جوانمردی کش از دیر Be-taḥşīş ān cüvānmerdī keş ez-deyr: Bā-ḥuşuş ol civānmerd ki anıñ deyr-i dünyādan.

نسب چون نام باشد شیر بر شیر Neseb çün nām bāşed şīr-ber-şīr: Nesebi adı gibi arslan arslan üzerine olur. Ya‘nī adı (S 179a) ‘Alī Şīr oldığı gibi nesebi daḥı ‘Alī bin ebī Ṭalīb kerrema’llāhu vechehu ve raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anhu ḥazretlerine müntesibdir ki ol daḥı şīr-i Ḥudādır.

ز بس در بیشه مردی دلیراست Zi-bes der-bīşe-i merdī dilīrest: Erlik mīşesinde şecī‘lik keşretindendir.

ز مردان جهان نامش دو شیراست Zi-merdān-ı cihān nāmeş dü şīrest: Cihān erlerinden anıñ nāmı iki arslandır. Ya‘nī nihāyet-i şecā‘atinden ve kemāl-i şavletinden ‘Alī Şīr dimekle müsemmādır ki bu lafz iki arslanı mutazammındır.

یکی در از دز دوران کننده Yekī der ez-diz-i devrān kenende: Birisi devrān ḳal‘esinden ḳapuyı ḳoparıcıdır. Ya‘nī ol iki arslanıñ biri ‘Alīdir ki Ḥayber ḳal‘esini fetḥde ḳal‘a ḳapusını zūr-bāzusıyla ḳoparmışdır. Anıñ bir ismi daḥı Ḥaydardır, arslan dimekdir ve aña şīr-i Ḥudā daḥı dirler. Niteki leysu’llāh ve esedu’llāh dimekle şöhret-yābdır. *Diz* dālīñ kesri ve zā-yı mu‘ceme ile ḳal‘a dimekdir.

یکی سرپنجه با گوران زننده Yekī ser-pençe bā-gūrān-zenende: Birisi gūrlar ile ser-pençe urucıdır ki arslan didikleri cānverdir. Ḥāşılı bu iki arslanıñ ḳuvvetlerini cāmi‘ olmağın ‘Alī Şīr tesmiye olunmuşdur.

برسم تعیمیه زان بردمش نام Be-resm-i ta‘miye z‘ān bürdemeş nām: Ta‘miye resmiyle andan nāmını iletdim. Ya‘nī anıñ nāmını mu‘ammā ile beyān eyledim. *Ta‘miye* nāmı beytde gizleyüp mübhem kılmaktır.

که ماند دور از آن اندیشه عام Ki māned dūr ez-ān endīše-i ‘ām: Ol gūne ta‘miye ki ‘avām-ı nāsıñ endīşesi andan ırak kalur. Ya‘nī ancak ol mu‘ammā hālline havāşş-ı ‘ulemā ve güzīde-i fuẓālā kādır olur.

وگر نه کی توان زان فهم و ادراک Vügerne key tüvān z‘ān fehmi ü idrāk: Ve illā ‘ām ne zamān kādır olur ol mu‘ammādan derk ü fehmi eylemege? Ba‘zı nüshada fehmi ü idrāk yerine *fehmi-i derrāk vāki‘* olmuştur. Ya‘nī ve illā ne zamān kādır olur ol mu‘ammādan ziyādesiyle düşünci fehmi?

بصد حقه نهفت آن گوهر پاک Be-şad hoşka nühüft ān gevher-i pāk: Yüz kutı içinde gizlendi ol pāk gevher. Mezḳūr ‘*Alī Şīr* Cağatay lisānı üzre şāhib-i dīvān ve şāhib-i hamsedir ki maḥlaş-ı şerīfī Nevāyīdir. Nāzım-ı merhūm Bahāristānda ravza-i heftūmde menākıb-ı şerīfesini beyān buyurmuştur ki anıñ gazeliyyātı on bingden ziyāde ve meşneviyyātı otuz iki bingden ziyāde buyurmuştur. Ve nām-ı şerīfine ol kitābda Tāzī ve Derī zebānı üzre zıkr olunan mu‘ammā bunlardır:

باسم علی شیر Be-ism-i ‘Alī Şīr

علی سیر الافاضل سیرت دهرأ

واحرزت الفضائل بالفواضل

وباسمك فقت اهل الفضل طراً

لذا صورته فوق الافاضل

‘Alā-seyri’l-efāzıl sirtu dehren

Ve aḥreztu’l-fezā’il bi’l-fevāzıl

Ve bismik fuḳtu ehle’l-fazli ṭarran

Lizā şūretihi fevka’l-efāzıl¹⁰¹⁹

Diger

کنه نامش در تخلصها نیاید هیچ کس

بر لب یا بندگان ازوی نوایی دان و بس

Kūnh-i nāmeş der-taḥallüşhā neyāyed hīç kes (S 179b)

Ber-leb-i yābendegān ez-vey Nevāyī dān u bes¹⁰²⁰

¹⁰¹⁹ Zaman içerisinde âlimlerin, faziletlielerin davranışları üzere hareket ettin. Güzel özelliklerle faziletler elde ettin. Adınla bütün âlimlere üstün oldun. Bu nedenle adını faziletli kişilerin üzerine yazdın.

کند در شعر طبعش موشکافی Küned der-şi'r ṭab'eş mū-şikāfī: Şi'rde anıñ ṭab'-ı şerīfī kıl yarmaqlık ider.

وزان مو نوك كلکش شعر بافی V'ez-ān mū nūk-ı kilkeş şi'r-bāfī: Ve ol kıldan qaleminiñ ucu şi'r toqıyucılık ider.

نهد زين شعر مشگين دام دلها Nihed zīn şi'r-i müşgīn dām-ı dilhā: Bu müşgīn şi'rden göñüllere tızaq kór, ya'nī toqıdıǵı şi'riñ sırrından 'ārifler 'āciz qalır.

دهد از شعر شیرين كام دل ها Dihed ez-şi'r-i şīrīn kām-ı dilhā: Şīrīn şi'rinden göñüllerin murādını virir.

دل عشاق ازان يك مانده در بند Dil-i 'uşşāq ez-ān yek mānd der-bend: 'Uşşāqıñ göñli ol birinden bendde qaldı. Ya'nī rumūzātına vāqıf olamayıp tızaqda qalır gibi qaldılar.

لب خوبان ازين يك در شكرخند Leb-i hūbān ez-īn yek der-şeker-ḥand: Güzellerin tıtaǵı ol birinden. Ya'nī şu şīrīninden tatlǵı gülüşde qaldılar.

بذكرش ختم شد اين روشن انفس Be-zikreş ḥatm şūd īn rūşen enfās: Bu aydın nefesler anıñ zikriyle ḥatm oldı. Ya'nī ḥātımde 'Alī Şīr-i merḥūm u maǵfūruñ nām-ı şerīfī zikr olundı ve ol nām üzre bu kitāb ḥatm oldı.

بسان نور منزل ختم بر ناس Besān-ı nūr-ı menzil ḥatm ber-nās: Qur'ān-ı 'azīm üslūbıyla nās üzerine ḥatm oldıǵı gibi. Ya'nī 'aşrımızda olan güzide-i nās 'Alī Şīr oldıǵından ḥātımde ol zikr olundı.

بلى در بارگاه آدميت Belī der-bārgāh-ı ādemoiyyet: Belī öyledir, ya'nī 'Alī Şīr zübde-i nās olması yerindedir ādemoiyyet bārgāhına.

جز او كم يافت راه محرميت Cüz ū kem yāft rāh-ı maḥremoıyyet: Anıñ ğayrı az buldı maḥremoıyyet yolını. Kıllet-i 'ademden kināyedir. Ya'nī kemālāt-ı insāniyyeti andan ğayrı cāmi' bulunmadı. *Bārgāh* icāzet yeri dimekdir. Begler ve pādīşāhlar ve paşalar āsitānelerinden duḥūl qapucılar icāzetine mevķūf oldıǵıyçün bārgāh didiler.

همیشه تا عطای دور عالم Hemişe tā 'atā-yı devr-i 'ālem: Dā'imā mādām ki 'ālemiñ devriniñ virgisi.

کند طبع لنيمان شاد و خرم Küned ṭab'-ı le'imān şād u ḥurrem: Deniyyü'l-aşl ve baḥīlū'n-nefs olan kimesnelerin ṭab'ını şād ve ḥurrem ider. Ya'nī mādām ki devr-i 'ālem 'atāyā-yı bī-pāyāniyla le'imānı şādān ider.

¹⁰²⁰ Mahlaslar içerisinde onun adının hakikatini kimse bulamaz, bulanların ağızında ise ondan bir ses kaldığını bil sadece.

چنان دل با خدای عالمش باد Çünān dil bā-Ḥudā-yı ‘ālemeş bād: Ancılayın göñül ‘āleminḥ
Ḥudāsiyla olsun.

که ناید از عطای عالمش یاد Ki n’āyed ez-‘aṭā-yı ‘ālemeş yād: Ki ‘āleminḥ ‘atāsından aña yād
gelmeye. Ya’nī Eḥaddan ğayrı bir eḥaddan me’mulı olmaya.

سۆزه دواڭدان تامامییت ویردین. Süḥanrā ez-du‘ā dādī tamāmī: Söze du‘ādan tamāmiyyet virdiñ.

بآمرزش زبان بگشای جامی Be-āmurziş zebān büġ’şāy Cāmī: Aña maġfired ile dil aç ey
Cāmī!

سیه کاری مکن چون نامه خویش Siyehkārī me-kün çün nāme-i ḥıṣ: Kendü nāmeñ gibi
siyehkārılık eyleme. Ya’nī defter-i a’mālīni daḥı te’līfātıñ gibi siyeh boyama.

بشوی از چشم پر خون نامه خویش Bi-şūy ez-çeşm-i pür-ḥūn nāme-i ḥıṣ: Qanla tolu gözünden
(S 180a) kendü nāmeñi yu.

ازین صحرا جواد خامه پی کن Ez-īn şahrā cevād-ı ḥāme pey kün: Bu şahrādan qaleminḥ
serī‘u’s-seyr atını siñirle.

وزین سودا سواد نامه طی کن V’ez-īn sevdā sevād-ı nāme ṭay kün: Ve bu sevdādan nāme
qaraluġını ṭayy it, ya’nī bük. Ḥāşılı ḥatm-i kelām eyle.

دله سۆکوتلۇق قۇلاق بورۇمى وىر. Zebānrā ġuş-māl-ı ḥāmuşī dih: Dile sükūtluq qulaq burumı vir.

که هست از هر چه گویی خامشی به Ki hest ez-her çi ġüyī ḥāmuşī bih: Her ne ki dirsın
ḥāmuşluq andan eyüdü.

Elḥamdu li’llāhi ‘ale’t-tamām ve salla’llāhu ‘alā seyyidinā Muḥammedün efḍalu’l-
enām.

SONUÇ

Bir eserin daha geniş biçimde açıklanması amacıyla yazılmış olan metinleri ifade eden “şerh” çalışmaları klasik Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Arap ve Fars edebiyatlarına ait, kendi sahaları içerisinde klasik unvanını almış pek çok eserin anlaşılıp anlamlandırılmasında, ders kitabı olarak okutulan metinlerin açıklanması suretiyle eğitim faaliyetlerinin kolaylaştırılmasında, İslâmî ilimlerin gelişmesinde daima şerhlerden istifade edilmiş, bunun tabii sonucu olarak da klasik şerh edebiyatı olarak adlandırılan bir gelenek vuku bulmuştur. İslâmî ilimlere ait şerh metinlerinin oluşturduğu gelenek çok daha eski dönemlerde başlayıp gelişmesine rağmen tasavvufî ve edebî eserlere yapılan şerhlerin oluşturduğu geleneğin sınırlarının belirginleşip yaygınlaşması XVI. yüzyılda başlamış ve Türkçe şerh yazma geleneği XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.

Klasik şerh geleneği içerisinde eserlerine en çok şerh yapılan şairlerden biri de Fars şiirinin son büyük ustası kabul edilen Molla Câmi’dir. El yazması kütüphanelerde Câmi’nin kasidelerine ve mesnevilerine yapılan şerh türü eserlere sıkça rastlanmaktadır. Klasik Türk edebiyatında mesnevi türünün yaygınlaşmasıyla birlikte “ahsenü’l-kasas”ı yani Yusuf ile Zeliha’nın aşkını konu edinen pek çok hikâye kaleme alınmış ve özellikle XV. yüzyıldan sonra Yusuf u Zeliha mesnevilerinin sayısında azımsanmayacak bir artış görülmüştür ki bu artışta Molla Câmi’nin aynı adı taşıyan mesnevisinin hayli etkisi olmuştur. Klasik Türk şiiri üzerinde yoğun bir etki uyandıran bu eserin tercümeleri yapılmış, esere nazire ve şerhler yazılmıştır. Câmi’nin mesnevisine yapılan şerhlerden biri de Hâcibî’nin *Şerh-i Yûsuf u Zelihâ*’sıdır.

XVIII. yüzyıl sonu XIX. başlarında yaşayan Halîl Hâcibî Karslı’dır, doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte ve hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre iyi bir eğitim alan şârihin şerh alanında başka eserleri de bulunmaktadır.

Çalışmamızda “İnceleme” ve “Metin” bölümlerinden önce Câmi’nin mesnevisine yapılan tercüme, nazire ve şerhler tanıtılmıştır. Günümüzde sözlük manalarına bakıldığında birbirinden net çizgilerle ayrıldığı görülen bu kavramları, ele aldığımız eserler ve bu eserlerle ilgili değerlendirmeler doğrultusunda incelediğimizde kesin

sınırlarla ayırmanın pek mümkün olmadığı ve kavramlar arasında bir geçişkenlik söz konusu olduğu görülmektedir. Şerhlerde, açıklama ve yorumlardan önce kaynak metnin tercümesinin yapılması vesilesiyle her şerhin öncelikle bir tercüme mahiyeti taşıması, tercümelerde şairlerin önemli buldukları yerleri kendi duygu ve düşüncelerini katarak kaynak metni genişletmesi, nazirelerde şairin kaynak metne yaptığı ekleme, çıkarma, genişletme, düzenleme gibi müdahalelerin “serbest tercüme” olarak ifade edilmesi bu kavramları birbirlerine yaklaştırmaktadır. Ortak bir amaca hizmet eden ve temelde aynı yöntemleri kullanan tercüme, nazire ve şerhin aynı anlam dairesi içerisinde kullanıldığı aşîkârdır. Bu nedenle söz konusu eserlerin tercüme, nazire yahut şerh oluşu hususunda söylediğimiz sözler subjektif değerlendirmelerdir.

Çalışma konusu olan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*, ikili aşk mesnevisine yapılmış bir şerhtir. Eser, bu özelliği itibarıyla genel olarak dinî-tasavvufî, öğretici metinlere yahut sözlüklere yapılan şerhlerin yoğunlukta olduğu klasik şerh geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma ile eserin tenkitli metnini ortaya koymaya ve bu metinden hareketle eserin muhtevası, söz varlığı, şârihin şerh metodu verilmeye çalışılmış ve şerh çalışmalarına bir nebze de olsa katkıda bulunmak amaç edinilmiştir. Çalışmada *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metni tahlil yoluyla incelenmiş ve şerh metninin içerdiği malzeme ortaya konmaya çalışılmıştır. Metinde geçen gramer terimleri, Arapça, Farsça, Türkçe söz varlığı, ansiklopedik bilgiler ve belagata dair hususlar “Şerh”; şârihin şerh metodu, metin içi göndermeler ve iktibaslar ise “Şârih” başlığı altında verilmiştir.

Hâcibî, Câmî’nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisini herkesin anlayabileceği şekilde şerh etmiştir. Sanatlı ve zor anlaşılır bir dilden uzak duran şârih, kavram karmaşasına mahal vermeyen ve herkese hitap eden bir anlatım yolunu benimsemiştir. Şârihin böyle bir tutum içerisinde olmasının sebebi, eserin dinî-tasavvufî ve öğretici bir metin değil, bir aşk mesnevisi olması ve bir şeyler öğretme ve anlatma çabasından ziyade estetik kaygıları ön planda tutmasıdır. Hâcibî, metin içerisinde “ya’nî” ve “zîrâ” kelimelerini çok sık kullanmıştır. Tercümeden açıklamaya geçmek için bu ifadeleri kullanması, genellikle açıklamalarında kısa cümleleri tercih etmesi, çoğu zaman secîye yer vermemesi onun üslubunun en belirgin özelliğidir ki bu durum Kur’an tefsirlerinden şerh metinlerine kadar yoruma dayalı pek çok çalışmada ortak ifade olarak görülmektedir.

Şârihin şerhi esnasında Arapça, Farsça kelimelerin anlamlarını verirken kullandığı Türkçe karşılıklar, bunun yanı sıra ele alınan Arapça-Farsça asıllı metinlerin çevirisi esnasında genellikle Türkçe söz öbeklerinin kullanılması dönemin Türkçe söz varlığı hakkında mühim bilgiler vermektedir. Metin içerisinde günümüzde kullanılmayan veya unutulmaya yüz tutmuş birçok Türkçe kelime bulunması bu tür metinlerin Türkçenin tarihî gelişimi içerisinde var olmuş; ancak günümüze kadar ulaşmamış bazı kelimeleri ortaya çıkarmaya yardımcı olacağının en büyük delilidir.

Hâcibî'nin metin içerisinde uygun gördüğü durumlarda, şahsî yorumlarını sağlam temellerle desteklemek amacıyla çeşitli eserlerden yaptığı kısmî iktibaslar onun şerhi esnasında kullandığı kaynakların zenginliğini göstermektedir. Hâcibî şerhini meydana getirirken, Lâmi'î Çelebi'nin *Lügat-i Manzum*'undan, Paşa-zâde'nin *Dakâyıku'l-Hakâyık*'ından, Câhız'dan, Sûdî'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*'ından, *Tercüme-i Sıhâh-i Cevherî*'den, *Lügat-i Sünbül-zâde*'den alıntılar yaparak hem şerhi zenginleştirmiş, hem de şerhe bilimsellik kazandırmıştır.

Metinde manayı kuvvetlendirmek, daha anlaşılır hale getirmek için ayet, hadis, kelim-ı kibarlardan da iktibaslar yapılmış, Arapça, Farsça, Türkçe manzum parçalardan beyitler şerh metnine dâhil edilmiştir. Eserde Sünbül-zâde Vehbî, Hâzık, Necâtî, Sun'î, Zârî, Ezherî, Hamdullah Hamdî gibi şairlere ait şiirlerin bulunması şerh kaynakları arasında klasik şairlerin şiirlerinin de bulunduğunu göstermektedir.

Metnin muhtevasını oluşturan unsurlardan bir diğeri de *Yûsuf u Zelîhâ*'nın nüsha farklılıkları göz önünde bulundurularak değerlendirildiği kısımlardır. Şârihin ele aldığı metni en sağlam şekliyle ortaya koyma çabasının ürünü olan bu anlayışı günümüz edisyon kritik anlayışının bir örneği saymak mümkündür.

Şerhin teknik özelliklerine bakılarak benzer diğer eserlerin yapısı hakkında bilgi sahibi olmak imkân dâhilindedir. Şârihin metin içerisinde uygun gördüğü kısımlarda kullandığı her türlü ıstılah bir şerh terimi olarak değerlendirilebilir. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da kullanılan ve çalışmamızda "Gramer Terimleri" başlığı altında incelemeye çalıştığımız dilbilgisiyle ilgili terimlere aynı yüzyılda yahut daha önceki yüzyıllarda yazılmış diğer şerh metinlerinde de rastlanmaktadır.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ metnine baktığımızda şârihin pek çok beytin motamot çevirisini verdiği görülmektedir; ancak eserin geneli değerlendirildiğinde beyitlerin çevirisiyle birlikte beyte dair açıklama ve yorumun da yapılmış olması, çeşitli kaynaklardan yararlanılarak kelimelerin değişik manalarının verilmesi, atasözü, deyimler ve çeşitli iktibaslarla eserin zenginleştirilmesi gibi birçok cihet eserin tercüme değil şerh niteliği taşıdığını ve Hâcibî'nin de mütercim değil şârih olduğunun kanıtı niteliğindedir. Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da tercüme ağırlıklı bir şerh usulünü tercih etmesi, metnin büyük bir kısmında kelime kelime çeviri yapmış olması, gerekli gördüğü durumlarda ise mazmunları açıklaması ve şahsî yorumlarını şerh metnine eklemesi, herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanması onun klasik Türk edebiyatı şerh geleneği içerisinde XVI. asır şârihlerinden Şem'î'nin şerh anlayışına yakın bir şerh usulüne sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın inceleme kısmında oluşturduğumuz şablonla klasik şerh ve klasik şiir araştırmalarına, Osmanlı kültür ve toplum hayatı üzerine yapılan araştırmalara yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmamızda “gramer terimleri, söz varlığı, belagat, iktibaslar, ansiklopedik bilgiler, nüsha farklarının değerlendirilmesi” başlıkları altında şerhin muhtevası ortaya konmuştur. Bu şekilde yapılacak çalışmalar, el yazması kütüphanelerde sayıca oldukça fazla olan şerh metinlerinin incelenmesini kolaylaştıracak ve içerisinde edebî, ilmî, dinî ve kültürel pek çok bilginin bulunduğu şerh türünden eserleri tozlu kütüphane raflarında kalmaktan kurtaracaktır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Abik, Ayşehan Deniz. ‘Ali Şîr Nevâyî-Hamsetü’l-Mütehavyirîn Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin. 1. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Acer, Abdulrahman. “Abdurrahman Câmî’nin Hayâtının İlmî ve İrfânî Vechesine Kısa Bir Bakış”, Ed. Abdulrahman Acer, Şamil Öçal. Molla Câmî’de Varlık. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016. 11-30.
- Aclûnî, Şeyh İsmail bin Muhammed. Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlî’l-İlbâs. 2 cilt. Beyrut, 1351.
- Akar, Metin. Su Kasidesi Şerhi. 8. Basım. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- Akçiçek, Abdulkadir (hızl.). Lâmîî Çelebi (terc. ve şerh). Molla Câmî-Nefehatü’l-Üns Min Hadarâti’l-Kuds, Evliya Menkıbeleri. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2016.
- Akdoğan, Yaşar. Ahmedî Divanı’ndan Seçmeler. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Aktan, Ali ve diğerleri (hızl.). Mehmed Süreyya Sicill-i Osmanî. İstanbul: Sebîl Yayınları, 1996.
- Algar, Hamid. Abdurrahman Câmî. Çev. Abdullah Taha Orhan-Zeyneb Hafsa Orhan. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Başçı, Veysel (hızl.). Kemâleddin Abdülvasî Nizâmî-yi Bâharzî, Makâmât-ı Câmî, Molla Câmî’den Ali Şîr Nevâyî ve Sultan Baykara’ya Şahitliklerim. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2016.
- Bolelli, Nusrettin. Arapça Dilbilgisi Nahiv-Sarf ve Terimleri. 1. Basım. İstanbul: Yasin Yayınları, 2006.
- Canım, Rıdvan (hızl.). Lâtîfî, Tezkiretü’ş-Şuara ve Tabsiratü’n-Nüzemâ, Ankara: AKM Yayınları, 2000.
- Celal Settârî. Züleyha’nın Aşk Derdi. Çev. Mehmet Kanar. İstanbul: Şule Yayınları, 2014.
- Ceylan, Ömür, Ozan Yılmaz. Hazâna Sürgün Bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr. 1. Basım. İstanbul: Kitap Sarayı, 2005.
- Ceylan, Ömür. “Mânâ Şiirin Karnında(mı)dır?!”. Böyle Buyurdu Sûfî. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015. 111-121.

- Ceylan, Ömür. Tasavvufî Şiir Şerhleri. 3. Basım. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.
- Coşkun, Menderes. Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar. 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları 2007.
- Çavuşoğlu, Mehmet. Yûsuf ile Zelîhâ Tenkidli Basım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Çelebi, Asaf Hâlet. Molla Câmî. 2. Basım. İstanbul: Hece Yayınları, 2012.
- Çelebioğlu, Amil. Türk Edebiyatında Mesnevî: 15. yy.'a Kadar. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- Demirci, Ümit Özgür ve Şenol Korkmaz. Yûsuf u Zelîhâ. 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.
- Demirel, Mustafa. Kemal Paşazade Yusuf u Züleyha, Seçmeler. 1. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Develi, Hayati. Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2. 8. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2008.
- Devletşah. Tezkiretü's-Şuara. Çev. Necati Lugal. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011.
- Dilçin, Cem. "Cumhuriyetin 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler". Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011. 205-224.
- Dilçin, Cem. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. 9. Basım, Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Dilçin, Dehri. "Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha". İstanbul: TDK Yayınları, 1946.
- Doğan, Ahmet. Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ. 1. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2014.
- Doğan, Muhammed Nur. "Metin Şerhi Üzerine". Hzl. Mehmet Kalpaklı. Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999. 422-427.
- Doğan, Muhammed Nur. Şeyhülislâm Es'ad ve Dîvânı. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.
- Duman, Musa. Vasiyyet-name, Birgili Muhammed Efendi. İstanbul: R Yayınları, 2000.
- Ebşeyhî, Şihabüddin b. Muhammed. el Müstedraf fî Külli Fennin Müstezraf. Beyrut: Dârü'l Kütübî'l- İlmîyye, 1986.
- Eminoğlu, Emin. Destân-ı Yûsuf. 2. Basım. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Erdal, Marcel. A Grammer of Old Turkic, Brill Leiden. Boston, 2004.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. Yusuf ile Züleyha. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960.

- Fidan, Ahmet (hızl.). Mehmet Nusret, Tarihçe-i Erzurum. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Gökcan, Melike. Yûsuf ile Züleyhâ Mesnevisi- Ziyai Yusuf (Yusuf Can). 1. Basım. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2015.
- Güfta, Hüseyin. Erzurumlu Şair Hâzık. 1. Basım. İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 2001.
- Güleç, İsmail. Mesnevî Şerhi Rûhü'l-Mesnevî İsmail Hakkı Bursevî. 3. Basım. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Gürel, Rahşan. Enderunlu Vâsıf Dîvânı. 1. Basım. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007.
- Hikmet, Ali Asgar. Câmî, Hayatı ve Eserleri. Çev. M. Nuri Gençosman. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1963.
- Hisamov, Nurmhammet. Kul Ali ve Türkçe Yusufnâme. Akt. Paşa Yavuzarslan ve Bülent Bayram. Ankara: TDK Yayınları, 2014.
- Horata, Osman. Esrar Dede Hayatı – Eserleri Şiir Dünyası ve Dîvânı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Kadioğlu, İdris. Diyarbakırlı Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ. (E-kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Kanar, Mehmet (hızl.). Hafız-ı Şirazi, Hafız Divanı. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Kara, İsmail. İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not. 4. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Karahan, Leyla. Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf / Yûsuf u Züleyhâ. Ankara: TDK Yayınları, 1994.
- Karahan, Leyla, Ülkü Gürsoy (hızl.). Tâhir Ken'ân, Kavâid-i Lisân-ı Türkî. Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Karaismailoğlu, Adnan (hızl.). Mevlânâ. Mesnevî. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Karaismailoğlu, Adnan. Baharistan-Molla Câmî. 3. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Kartal, Ahmet. “Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı ile Hamdullâh Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Mukayesesi”. Diriözler Armağanı. M. Fatih Köksal (hızl.), Ahmet Naci Baykoca. Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 2003.
- Kartal, Ahmet. Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî. İstanbul: Doğu Kütüphanesi. 2014.

- Kartallıoğlu, Yavuz. Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar). 1. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Katip Çelebi. Keşfü'z-Zünûn (hızl. Şerafettin Yaltkaya, Rifat Bilge). 1. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Katip Çelebi. Keşfü'z-Zünûn (trc. Rüştü Balcı). 3. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.
- Kavruk, Hasan. Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler. 1. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Kaya, Bayram Ali. Osman Nevres ve Dîvânı İnceleme-Metin. 3. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- Kılıç, Filiz (hızl.). Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-su'âra: İnceleme-Metin. 2 Cilt. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. 2010.
- Köksal, Mehmet Fatih. Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire, 1. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Köksal, Mehmet Fatih. Yenipazarlı Vâli Hüsn ü Dil (İnceleme-Tenkitli Metin). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.
- Kurnaz, Cemal, Mustafa Tatçı (hızl.). Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî. Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 2001.
- Kut, Günay (hızl.). Nureddin Abdurrahman İbni Ahmed-i Câmî, Beşinci Taht: Yûsuf u Züleyhâ, Türkçeye çeviren Ali Nihat Tarlan, Türkçe Tercümeyle aslıyla karşılaştırıp Farsça Baskının (1972) ve Yazmasının (Süleymaniye Ayasofya (3898) Tıpkıbasımları ile birlikte Yayına Hazırlayan Günay Kut, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.
- Kuzubaş, Muhammet. Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ, Oflu Bilal Efendi. 1. Basım. İstanbul: Karadeniz Dergisi Yayınları, 2010.
- Kültürel Zuhal. “Şerîfî” Yûsuf u Züleyhâ. İstanbul: Bayrak Basımevi, 2001.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edib (hızl.). Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lûgatı. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Levend, Ağâh Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi, 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Mengi, Mine. “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine”. Divan Şiiri Yazıları. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000. 72-80.
- Molla Câmî. Sûfilere Armağan. Çev. Yûsuf Öz. İstanbul: Kurtuba Kitap 2011.
- Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi (ter. ve şerh). Hazret-i Ali Divanı. 2. Basım. İstanbul: Derin Yayınları. 2012.

- Nurbaki, Haluk. Sûre-i Yûsuf'un Yorumu. İstanbul: Damla Yayınevi, 2014.
- Oğraş, Rıza (hızl.). Es'ad Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u. Burdur, 2001.
- Okay, Orhan. "Eski Şiirimize Yaklaşmak". Hızl. Mehmet Kalpaklı. Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999. 384-387.
- Onur, Naci. Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Özkan, Nevzat (hızl.). Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa, Kavâ'id-i Osmaniyye. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Özsaray, Mustafa (hızl.). Mevlânâ Ali B. Hüseyin Es-Safî. Reşehât. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014.
- Riyâhî, Muhammed Emin. Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı. Çev. Mehmet Kanar. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Sağol, Gülden, Erdal Şahin ve Nurgül Yıldız (hızl.). Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Saraç, M. Ali Yekta (hızl.). Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri. 3 Cilt. Ankara: TÜBA, 2016.
- Saraç, M. Ali Yekta. "Şerhler". Türk Edebiyatı Tarihi. C. 2. Ed. Talat Sait Halman ve diğerleri. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007. 121-132.
- Seratlı, Tahir Galip (hızl.). Güzel İnsan: Yusuf, Yusuf Sûresi Tefsiri-Giritli Sırrı Paşa. İstanbul: Elest Yayınları, 2006.
- Sungurhan, Aysun (hızl.). Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şuârâ. (E-Kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2009.
- Şahinoğlu, Nazif. Farsça Grameri Sarf ve Nahiv. 1. Basım, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal. Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi. 11. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Tarlan, Ali Nihad. Necatî Beg Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
- Taşcı, Hülya Canpolat. "Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler". Hızl. Hatice Aynur ve diğerleri. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh. İstanbul: Klasik Yayınları. 2014. 72-97.
- Timurtaş, Faruk Kadri. Osmanlı Türkçesi Grameri III. 12. Basım. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2009.

- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. Sünenü't-Trimizî. 6 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Maarif li'l Neşr ve't-Tevzi.
- Tulum, Mertol. 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Turan, Muhittin. Şem'î Şerh-i Mantıku't-Tayr, 1. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- Türk, Vahit, Şaban Doğan, Yasin Şerifoğlu. Eski Anadolu Türkçesi Dersleri. 1. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- Türkdoğan, Melike Gökcan. Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma. (E-kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2011.
- Uluhan, Çoban Hıdır. Muhammed Nevruzi, Yusuf u Züleyha, İnceleme-Metin. 2 Cilt. 1. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 2007.
- Uysal, Selçuk. Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati. 1. Basım, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2010.
- Yavuz, Kemal. Âşık Paşa, Garib-nâme. Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- Yazır, Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir, İstanbul: Eser Yayınları, 1942.
- Yelten, Muhammet (hızl.). Nev'izâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999.
- Yeşil, Şemseddin. Sûre-i Yusuf'un Tefsîri. İstanbul: Tecelli Matbaası, 1950.
- Yıldız, Ayşe. Çâkeri, Yûsuf u Züleyhâ. (E-kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.
- Yılmaz, Ozan. Gülîstan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî). 1. Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- Yusuf Suresi. Kur'an-ı Kerim. <http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-96/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1> (14 Aralık 2017).
- Yusuf'un Düşleri. Kutsal Kitap Eski ve Yeni Anlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). Yaratılış/ Bab 37. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2014.
- Zafer-İslam Han. Yahudilikte Talmud'un Mevkii ve Prensipleri. Çev. Mehmet Aydın. İstanbul: İhya Yayınları, 1981.
- Zülfe, Ömer (hızl.). 'Alî Nazîmâ, Muhtıra-i Belâgat. 1. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012

2. El Yazması Eserler

Hâcibî. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi Kitaplığı. Nu. 2829.

Hâcibî. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ. Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi. Nu. 596.

The Walters Art Museum Islamic Manuscripts, A digital facsimile of Walters Ms. W.644, <http://art.thewalters.org/detail/30608/yusuf-and-zulaykha-4/> (30 Mayıs 2017).

The Walters Art Museum Islamic Manuscripts, A digital facsimile of Walters Ms. W.646, <http://art.thewalters.org/detail/30265/yusuf-and-zulaykha/> (30 Mayıs 2017).

The Walters Art Museum Islamic Manuscripts, A digital facsimile of Walters Ms. W.647, <http://art.thewalters.org/detail/18844/yusuf-and-zulaykha-5/> (30 Mayıs 2017)

3. Sözlükler

- Ahterî (Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî). Ahterî Kebîr. (hızl. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak). Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Ali Ekber Dihhudâ. Lügatnâme (CD Version, Rivâyet-i Sivvom). Tahran: Müessesesi-İntişâraât u Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1385.
- Çağbayır, Yaşar. Ötüken Türkçe Sözlük. 5 cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat. 20. Basım. Ankara: Aydın Kitabevi, 2003.
- El-Müncid (fi'l-lûgat ve'l-a'lâm). Beyrouth: Liban: Dâr el-Machreq sarl Publishers, 2005.
- F. Steingass. A Comprehensive Persian-English Dictionary. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.
- İbn Manzur. Lisânü'l-'Arab. C. 5, Kâhire-Mısır: Dârü'l-Hadîs-i Kâhire, 2003.
- Kadri, Hüseyin Kâzım. Türk Lûgatı. C.3, İstanbul: Maarif Matbaası, 1943.
- Kanar, Mehmet. Arapça-Türkçe Sözlük. 1. Basım. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Kanar, Mehmet. Farsça-Türkçe Sözlük. 3. Basım. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Kanar, Mehmet. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Mehmed Bahâeddin. Yeni Türkçe Lûgat. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Muallim Nâci. Lûgat-i Nâcî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.
- Mutçalı, Serdar. Arapça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012.
- Mütercim Âsım. Kâmusu'l-Muhîr Tercümesi. <http://www.kamus.yek.gov.tr/> (27.09.2017).
- TDK Derleme sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- TDK Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- TDK Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Vânî Mehmed Efendi. Vankulu Lûgatı. <http://www.kamus.yek.gov.tr/> (27.09.2017).
- W. Redhouse, Sir James. A Turkish and English Lexicon. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

4. Tezler

Yüksek Lisans Tezleri

- Aktaş, Hasan. “Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 2006.
- Aktaş, Öznur Tuba. “Köprülüzade Esad Paşa’nın Terceme-i Yusuf u Züleyha Adlı Eserinin Bilimsel Yayını İle Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi SBE, 2003.
- Çeri, Ahmet. “Tebrizli Ahmedî’nin Yûsuf u Zelîhâ İsimli Eseri (vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- Doğan, Ramadan. “Ahmedî-i Âmidî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sı (Metin ve İnceleme)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005.
- Kaşkaya, Mehtap. “Yûsuf u Zelîhâ”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2004.
- Kayık, Salih. Tebrizli Ahmedî, Yûsuf u Zelîhâ (1b-35b) (İnceleme-Metin-Dizin)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2007.
- Muş, Züleyha. “Arap ve Türk Edebiyatlarında “Yûsuf ve Züleyha” Hikâyelerinin Mukayesesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2000.
- Oğuz, Meral (Ortaç), “Sürûrî’nin Şerh-i Divân-ı Hâfız’ı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi SBE, 1998.
- Öktay, Nesrin. Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2008.
- Özçam, Çimen. “Şeyyâd Hamza’nın “Yûsuf u Züleyhâ” Adlı Eserinin Dil Özellikleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 1993.
- Uygur, Sinan. “Ali’nin Kıssa-i Yusuf’u”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 2003.
- Yapıcı, Ali İhsan. “Ahmedî’nin Yusuf u Züleyha’sı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi SBE, 2006.

Doktora Tezleri

- Burmaoğlu, Hamit Bilen. “Lâmi‘î Çelebi Dîvânı: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1983.
- Cin, Ali. “Kıssa-i Yûsuf (H. 630/ M.1233) Metin-İnceleme-Dizin”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.
- Daşdemir, Özkan. “Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2012.
- Demir, Recep. “Hatâyî-i Tebrizî ve Molâ Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ Mensnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2006.
- Demirel, Mustafa. “Kemal Paşazâde Yusuf u Züleyha”. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979.
- Deniz, Rasim. “Halil Oğlu Ali’nin Yusuf ve Zeliha Kıssası”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 1998.
- Dolu, Halide Cemile. “Menşeyinden Beri Yûsuf Hikâyeleri ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1953.
- Duru, Rafiye. “Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi SBE, 2007.
- Ekici, Hasan. “Bosnalı Atfî Ahmed Efendi’nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî’si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, SBE, 2017.
- Elbir, Bilal. “Sururi’nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl’i Metin-İnceleme”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, SBE, 2003.
- Gök, Taner. “Şem‘î Şem‘ullâh ve Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr’ı (İnceleme-Tenkitli Metin)” Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, 2014.
- Hayyampur, Abdurresul Tahbazzade. “Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevîleri”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1945.
- Köktekin, Kazım. “Süle Fakih’in Yusuf u Züleyha’sı (İnceleme-Metin-Dizin) 2 Cilt”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1994.
- Onur, Naci. “Hamdullah Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)”, Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1982.

- Ökten, Ertuğrul İ. “Jami (817-898/ 1414-1492): His Biography and Intellectual Infulence in Herat”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, The University of Chicago, 2007.
- Shadchehr, Farah Fatima Golparvarian. “Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, The Ohio State University, 2008.
- Tanyıldız, Ahmet. “İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû’âtu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük), Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2010.
- Turgut, Kadir. “Abdurrahman Câmî, Hayatı, Eserleri ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 2013.
- Ün, Cumhur. “Kilisli Mustafa Rûhî Efendi’nin Rûhu’ş-Şurûh’u”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE, 2007.
- Yazar, Sadık. “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 2011.

5. Makaleler ve Bildiriler

- Akar, Metin. “Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II”. Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi 2 (1987): 1-22.
- Akdağ, Soner. “Klasik Türk Edebiyatı’nda Adına Mesnevîler Yazılan Kadın: 'Züleyhâ’”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 40 (2009): 59-74.
- Atabey Kılıç, “Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi”. Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler-Turkish Studies (2007): 417.
- Ayan, Gönül. “Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 3 (1997): 31-38.
- Ayan, Gönül. “Kırımlı Mahmud’un Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi”, TİKA Uluslar arası Türkoloji Sempozyumu Bildirileri. Kırım-Ukrayna: 31 Mayıs-4 Eylül 2004: 182.
- Ayan, Gönül. “Nurmuhammed Andelip ve Yusuf Kıssası”, Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu/ Bildiri. (2007).
- Ayan, Gönül. “Anadolu Sahasında Yazılan Bazı ‘Yusuf u Züleyha’ Mesnevilerinde Sebeb-i Telifler”. Turkish Studies 4.3 (2009): 227-272.
- Ayan, Hüseyin. “Hamidî-zâde Celîlî”. Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi 17-21.1-2 (1983): 15-45.
- Çetin, Nurullah. “Yeni Türk Şairinin ‘Yusuf ve Züleyha Hikâyesi’ Duyarlılığı”. Türkoloji Dergisi 13. 1 (2000): 109-141.
- Demir, Recep, “Hamdî’nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinde Tercüme ve Yerli Söylem”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 44 (2010): 37-63.
- Dolu, Halide Cemile. “Yûsuf Hikâyesi’ Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IV (1952): 419-445.
- Dolu, Halide Cemile. “Sultan Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Manzum Bir Yusuf Hikâyesi”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi V (1953): 51-58.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. “Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 3.1-2 (1949): 211-230.
- Gökçimen, Ahmet. “Andalip’in Yûsuf Züleyhâsı”. Kardeş Kalemler Dergisi 54 (2011): 47-49.

- İsmail Ünver. “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, Türkoloji Dergisi, XI.1. (1993): 51-89,
- Kaçar, Mücahit. “Şiire ve Söz Sanatlarına Dâir Bir Mesnevî HasanYâver’in *Kitâb-ı Fenniyye-i Eş’âr* İsimli Eseri. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 40 (2009): 95-140.
- Karakaya, Burcu. “Garîb’in Yûsuf u Züleyhâ’sı”. TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları) 31 (2012): 129-168.
- Kavcar, Cahit. “Hamdullah Hamdî’nin Yusuf u Züleyhâ’sı”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1968): 157-172.
- Kavcar, Cahit. “Kemal Paşa-zâde’nin Şairliği ve Yusuf ü Züleyha’sı”. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1969): 221- 249.
- Kazan, Şevkiye. “Hâmidî-zâde Celilî ve Gazelleri”. Turkish Studies 2.4 (2007): 466-494.
- Koç, Haşim. “Osmanlı’da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 4.8 (2006): 351-381.
- Koncu, Hanife. “Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 5.10 (2007): 617-630.
- Korkmaz, Zeynep. “Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Yusuf ve Züleyha Mesnevisinin Tanınmayan Bir Yazması ve Eserin Yazarı”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi. 3/1 (1968): 7-48.
- Köktekin, Kâzım. “Bir Yusuf ve Zeliha Şairi Süle Fakih ve Eseri”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 4 (1996): 173-179.
- Köktürk, Şahin. “Halil Oğlu Ali’nin Yusuf ile Zeliha Hikâyesi”. Turkish Studies 2.4 (2007): 555-617.
- Kültüral, Zuhâl. “Şerîfî’nin Yûsuf u Zelîhâ Hikâyesi ve Dil Özellikleri”. Turkish Studies 4.7 (2009): 424-437.
- Levend, Agâh Sırrı. “Divan Edebiyatında Hikâye”. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1967): 71-117.
- Levend, Agâh Sırrı. “Hamdi’nin Yusuf u Züleyha’sı”. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1968): 251-281.
- Levend, Agâh Sırrı. “Kemal Paşa-zâde’nin Yusuf u Züleyha’sı”. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1969): 173-211.
- Macit, Muhsin. “Molla Câmî’nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri I”. Erdem 7.20. (1991): 519-529.

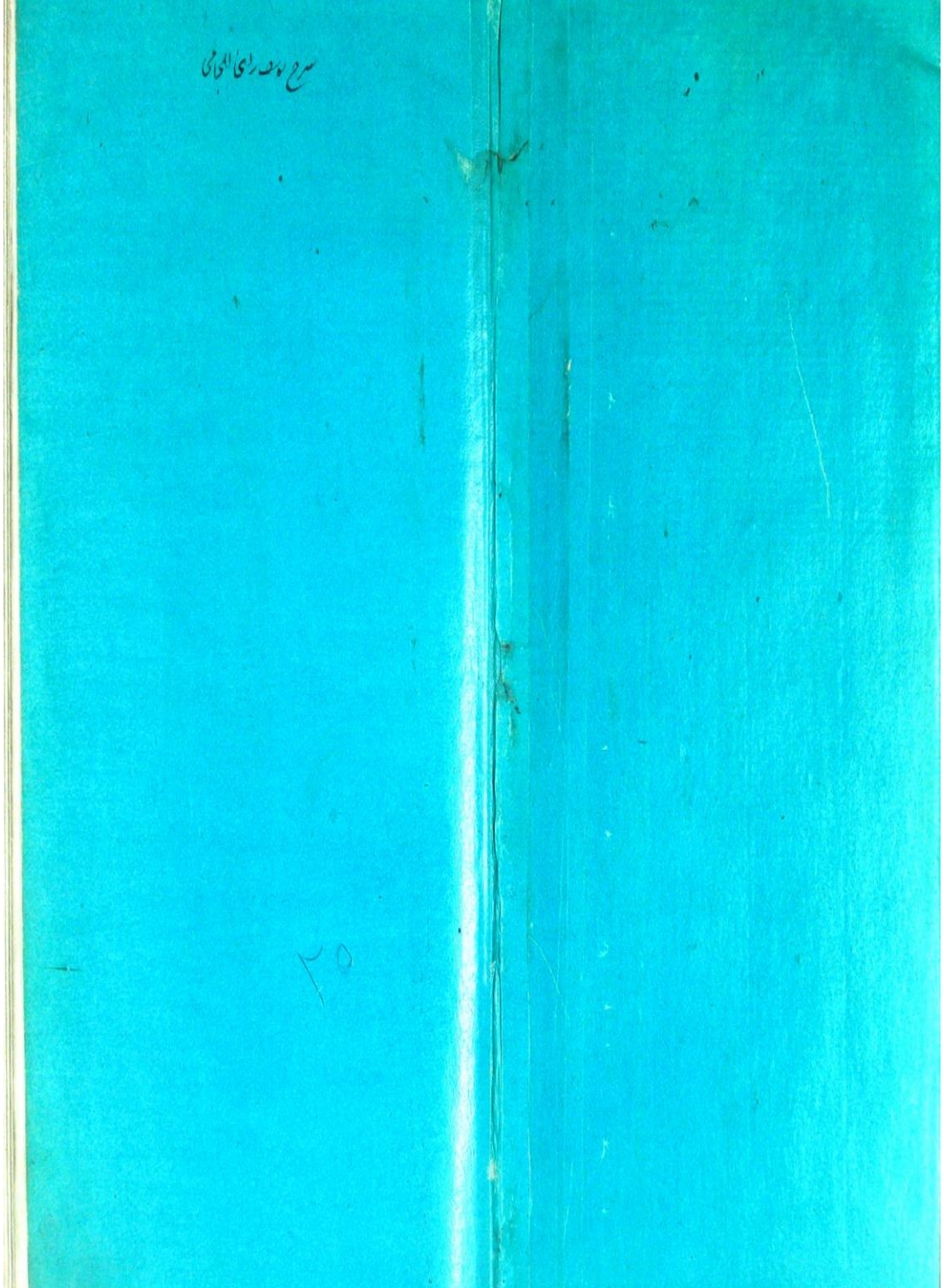
- Mum, Cafer. "Halepli Edip Dîvânı'na Göre XVIII. Yüzyıl Türkçesinin Bazı Fonolojik Özellikleri". Bilig 27 (2003): 51-68.
- Kalpakkı, Mehmet. "Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire". Türk Edebiyatı Tarihi. C. 4. Ed. Talat Sait Halman ve diğerleri. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006. 133-136.
- Kortantamer, Taner. "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi". Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VIII (1994): 1-10.
- Paker, Saliha. "Tercüme, Te'lif ve Özgünlük Meselesi". Ed. Hatice Aynur ve diğerleri. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014. 37-71.
- Sucu, Nurgül. "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 19 (2006): 125-148.
- Şanlı, İsmet. "Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi". Turkish Studies 5.1 (2010): 1328-1345.
- Temiz, Bilal. "Yusuf Suresi'nin Ahsene'l-Kasas Özelliği". International Journal of Social Science 31 (2015): 65-81.
- Toska, Zehra. "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?". Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi 24 (2000): 291-306.
- Tuğluk, İbrahim Halil. "Türk Edebiyatında Bahâristân". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 26.1 (2016): 45-57.
- Turan, Maşallah. "Yûsuf Peygamber Kıssasında "Kadın Unsuru" Bağlamındaki Algılara Eleştirel Bir Yaklaşım". ERUIFD 29 (2014): 55-80.
- Turan, Selami ve Kamile Çetin. "Bilal Efendi'nin Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ'sının Tunus Nüshası". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11 (2010): 197-206.
- Üst, Sibel. "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi". Turkish Studies 2.4 (2007): 823-957.
- Yılmaz, Ozan. "Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü". TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 5. 9 (2007): 271-304.

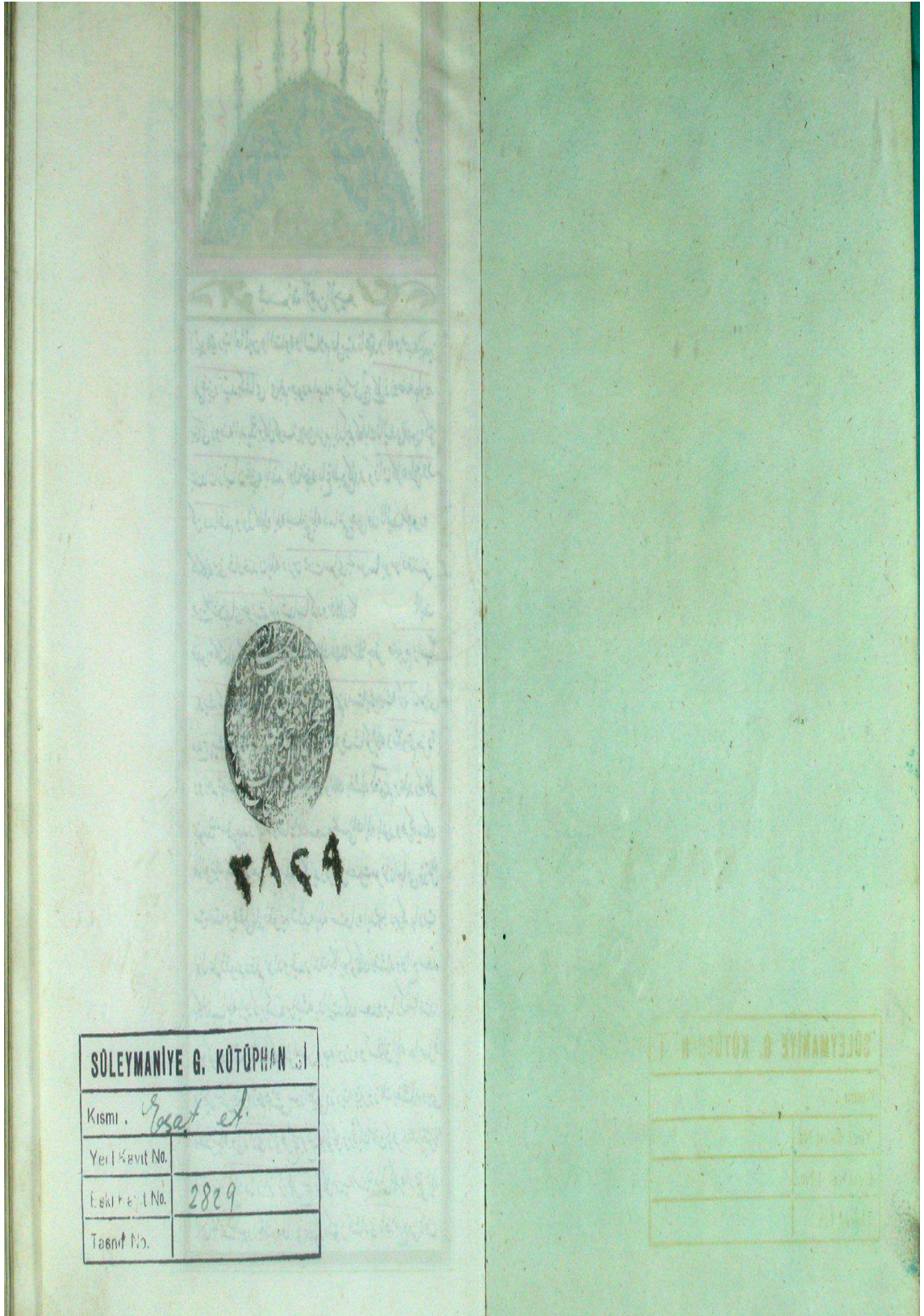
6. Ansiklopedi Maddeleri

- Birişik, Abdülhamit. “Tefsîr” (I. Bölüm), İslam Ansiklopedisi. C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011. s. 281-290.
- Ceylan, Ömür. “Şerh (Türk Edebiyatı)”, İslam Ansiklopedisi. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 565-568.
- Cunbur, Müjgan. “Hâcibî” Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. IV, Ankara: AKM Yayınları. 2004: 325.
- Çelebi, İlyas. “Kemalpaşazâde (Eserleri)”, İslam Ansiklopedisi. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2002. s. 245-247.
- Durmuş, İsmail. “İktibas”, İslam Ansiklopedisi. C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2000. s. 52.
- Durmuş, İsmail. “Muhtasar”, İslam Ansiklopedisi. C. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006. s. 57.
- Efendioğlu, Mehmet. “Şerh” (Hadis), İslam Ansiklopedisi. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 559-560.
- Harman, Ömer Faruk. “Aziz-i Mısır”, İslam Ansiklopedisi. C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991. s. 343-344.
- Harman, Ömer Faruk. “Yahudilik (Kutsal Metinler ve Dinî Literatür)” (II. Bölüm), İslam Ansiklopedisi. C. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 197-201.
- Harman, Ömer Faruk. “Ya’kûb” (I. Bölüm), İslam Ansiklopedisi. C. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 274-276.
- Kanar, Mehmet. “Firdevsî”, İslam Ansiklopedisi. C. 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996. s. 125-127.
- Karaismailoğlu, Adnan. “Üslûp”, İslam Ansiklopedisi. C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012. s.385-387.
- Kırca, Celal. “Ahsenü’l-Kasas”, İslam Ansiklopedisi. C. 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989. s. 178.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. “Şeyyâd Hamza”, Büyük Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: İKÜ Yayınevi, 2016. s.85-88.
- Koncu, Hanife. “Yûsuf ve Züleyhâ”, İslam Ansiklopedisi. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 38-40.
- Köksal, Mehmet Fatih. “Nazîre (Türk Edebiyatı)”, İslam Ansiklopedisi. C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2006. s. 456-458.

- Kurtuluş, Rıza. “Heft Evreng”, İslam Ansiklopedisi. C. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1998. s. 157-158.
- Kurtuluş, Rıza. “Yûsuf u Züleyha” (Fars Edebiyatı)”, İslam Ansiklopedisi. C.44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 40-41.
- Okumuş, Ömer. “Câmî, Abdurrahman”, İslam Ansiklopedisi. C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993. s. 94-99.
- Öztürk, Zehra. “Züleyha”, İslam Ansiklopedisi. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 552-553.
- Saraç, M. Ali Yekta. “Kemalpaşazâde (Edebî Şahsiyeti)”. İslam Ansiklopedisi. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2002. s. 244-245.
- Şensoy, Sedat. “Şerh”, İslam Ansiklopedisi. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 555-558.
- Şensoy, Sedat. “Ta’likat”, İslam Ansiklopedisi. C. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 508-510.
- Topaloğlu, Bekir. “Yûsuf Sûresi”, İslam Ansiklopedisi. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 28-30.
- Topuzoğlu, Tefîk Rüştü. “Hâşiye”, İslam Ansiklopedisi. C. 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997. s. 419-422.
- Turan, Şerafettin. “Kemalpaşazâde”, İslam Ansiklopedisi. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002. s. 238-240.
- Uzun, Mustafa. “İktibas (Türk Edebiyatı)”, İslam Ansiklopedisi. C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2000. s. 53.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Te’vîl”, İslam Ansiklopedisi. C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2012. s. 27-28.

EKLER

SÜLEYMANİYE G. KÜTÜPHAN	
Kismi .	<i>Yazıt et.</i>
Yerli Kevit No.	
Eski No.	2829
Tasvir No.	

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين
المنجى غنجه آميد بکاشای ای بتم معبودم اسیدم غنجه ای کل از روضه جاوید
بنای روضه ابدید بر کل کوسر یعنی غم ابدیم کتابک تالیفی ظهور کتو
بخندان از لبان غنجه باغم اول غنجه باغ طبعی کلدر وزان کل عطر بود
کن دساعتم اول کلون ابله بسلسله ابله دساعتم یعنی اول تالیف ظهور
کلکله بنی شاد خندان ابله درین محنت سری به مواسا بو موافقت من
محنت بختیهای خویشتم کن شناسا کند و فکله بکا تالیف
ظهور کلکله بکا و بر کل قدر فضا حاکم عهد سز جعفر ضمیمه راسپا
اندیش کردان قلبی شکر اندیشه لی ابله زیارم راستا بشو پیشه کردان دیلی
مدح پیشه لی ابله یعنی و بر کل بقه بنی معترف شا کر ابله ز نقوم خرد
روزم بخش عقل نقومند بکا بوکلونک بغشله نقوم بر کلدر که علم
خونم سخر جدر ایام وساعات سعد و غمی ابله بشور و هر که مسک
طالعی نیک بد اولدین ابله حکم ایدر پس حضرت مولانا جامی قدس
سره السامی عقلی علم تقویم تشبیه ابله استعاره ایدوب دیر که یارب
اول علم نقوم عقلم اولد و غیدر اندک بکا بوکلونک بغشله و طالع سعد
بکافسب ابله زیار که بر کسه برایشه بدا ایتد که سعد و مبارک ساعت
و ابوکلونک باشلر تا اولکم ایش احسن وجه اوزره و آسانلق ابله حاصل
هر اقلیم سخن فیروزم بخش سوز اقلیمی وز دینه فیروزک بغشله و بنی
مظفر ابله ولی دادی ز کوه کچ بر کچ بر کلدر و بر کلدر کوه زندک بر بخش
اوز دینه ز کچ دل زیار کن کوه سبز کوه خنیه سز دل کوه هادی ابله
یعنی بکا احسا بیورد فک معارف ظهور کتو کشادی نافع طبع مراناف

طبعم کو بکنی مشان آجک یعنی طبعی مشک کوی لب راحه لی ابله نافع ها ابله
مسک کو بکنی که عریبه نافع دیر لر معطر کن و مشکم فاق تا فاق فو قوتند
مشکدن فاقده فاقده یعنی بوکتا می تمام دنیا به ابرشدر ز شعرم
خامه راشک زبان کن شعرم فکله مشک دبلو ابله ز عطرم نامه را
غنچه فکله کن طبع سوز لر مانه غنجه سابعی ابله سخن را خرد سر بخای
نماندست خرد بویه مقاسله ستم در یعنی سوز لر سر بخای فالمشدر
وزان نامه بجز نای نماندست اول نامه دن بر آردن غیری فالمشدر
یعنی زمانه زبان آوزر بود یعنی شاعر بلیغ و مستکلم فصیح بود
و عصر مزده اولش دخی چندان رغبت و اعتبار یوقدر بیت حانق دیا کتو
به تشخیص ابدی و وار مغز را تو تمی زان کلا غدر دین خنانه شیرین فشا
بو طلع حکایه لی خنانه ده یعنی دنیا ده بنی بام صدای زان ترانه
اول ترانه دن بر صد بولم ترانه ابر اچند ته من تن دیک دیر لر اولدوب
فی نوع در کینه اهلی سیار یعنی شعری سلدن کبسه فالمشدر حریفان
با را خور د در فتنه عریقل باه لر فوش ایتدیل کتدیلر تنی خنانه
کر کتد فتنه خنانه لری بو شالندیلر کتدیلر یعنی شعری سلف هر بناک
وصفا بخش شعر لر دیوب کند و لر آخر ته رحلت ایتدیلر نه بیستم بختی
بزم خامی بو حاکم مجلسند بر بخت کورم که باشد بر کنش زان باه جای
که الی اوزرنده اول باه دن بر قدم اول یعنی دنیا به ابراهل حال فالمشدر
بیبا جامی رها کن شرمساری کلای جامی حیا ایتکی ترله ابله ز صافی
در د پیش آر اچنه وادی صافی و در دد اوک کتو آئی که طور سز صفا
شرابک اوستنه دیر لر دد ضم دال ابله التینه دیر لر یعنی شعر بخازی
و حقیقی دن هر نه سنده و ارایسه سوبله چه باشد بختکی ازان بودن
بختک نه اولور ازان اولوب تعلقات دنیا دن فارغ اولوق اولوب بخاک
نیستی افتاد بودن یوقلق طو بر اعنه دوشمش اواق اولور یعنی بختک
کوشه نشین اولوب عدم مشابهت اولمقد ر مصرع اوله محسنا ایتدیلر

صنعت سزوال و جواب دارد و قطع دینک **نشر** افشاح نامه بوکتانک
ابتدائی بنام بکانه بر کله موصوف اولان خدای متعالک نامیلله در که چشمه
روشن بر او بله خدا که کشک ابدن چشمه سی از دریای نوالش انک عطا
در یکنند یک قسمت بر قطره در و دفتر ماه سپهر فلک اینک دفتری از
اثار کائنات کالی اثر نرند یک رقم بر خط در **نظم** بنام انکه نامش
حرز جانیست اول خداک نامیلله شروع البرکه آنک نامی جائز و سابعه ایله
حافظ در ثنائش جوهر شیخ زبانت است اگنا ایتمک دینلر قلی تی جوهر پد
یعنی لسانک حرمت و اعتباری ذکر الله ایله در زبان در کام از نام و آیه
زبان دماغه مرادی انک نامند بولدی تم از سر چشمه انعام او یافت
زبان نمی آنک انعامی کوزه سندن بولدی یعنی عز و ولدی ذکر الله اینه دن
بوکت خرد داذ و نموده بدلم روی نفس بقدر عقله خدای تعالی فلک
جانبند کوز کو ستر مش هزاران نکته باریک چون سوری قلی تی خیمه یک
ایچه نکته هزاران نموده نک فاعلی در نکته باریکدن مراد شعریه دقایق در
نکته لغت عربیله بچق اوجیلله بیره اوره برشتا پیدا ایلکدر بومعنا
اکثر تفکر و تخیل و قوت نکره اولور که انشا برشته یه دوشونور و بی شعور
برایشی اشراصلنده معصوم در نضر باندک کدره کبی صکره قلده مؤثر
اولان کلام لطیفه اخلاق ایلدیلر بی آن موز با نرسانه کرده اولور کبی
دقیق نکته لراچون دیلری طراق ایلشک زندان شان را ندندان کوب
اول طراق ایچون دیشلر مژدن دیش ایلشک یعنی اول دقایق دندان
و زبان واسطه سیله ظهوره کلور تعالی الله زهی قوم وانا ناسر ایلشک
نعب ایداجک یرده تعالی الله و سبحانک دیر عرف ایلشک قال الله تعا
سبحانک هلاک هشتان عظیم یعنی بونجه عظیم هشتان یعنی خدای متعال
نعب کوزل قیوم و دانا در توانایی ده هر ناقونا هر قوتش لر قوتلر
و بر جیدر فلک را انجن افر و زانیم فلکک بغضک بلد و زدن
اشقاند و بر جیدر زمین را نایب انیم ده مردم بره بلد زینک و بر جیدر

خالق ایله مرتب ساز سق فخر و اثر دوایم چی خرق سقنی مرتب اید جیدر
فران چار دیوانه صر عناصر اربعه نک درت دیواری اوستنه عناصر
اربعه آب و آتش خالک و باد در که بر یوزنه اولان جمیع خلوقا بود اصلدن
یزد لشک حاصل بقای عالم بواصول اربعه ایله در بناق غنچه کل دانا فیروند
غنچه نک کو بکنه کل نفوس فی جیدر زکل بر شاهد کلین حل بند کله کل
انجی خیمه اوز رینه بزل باغلا جیدر بلندی جفش هر ممت بلندی هر ممتی
عالی اولان کسینه به اوجالی بفشلا جیدر به پستی الهکی هر خود پسند
هر خود پسند عجب و مستکبری الحقیقه بر قی در نصب باغ غریب همداری
بهار گلنری و کوی کولری خلقتند به بیکی قیام آموز سر و جویباری انجی
کارنده صابجی سوزا غنچه قیام اوکر دیشک کاه امر زردان قنح خوار
باده نوش اید جی بدله کاهک یار لغجیدر دند لامعی مجوم نور قوس
دیشک اتانیم باده نوشه اطلاق ایدر بطاعت کیم پران دیکار دیالعلی
پیرلری طاعت سیله مواخذه اید جیدر انیس خلوت شب زنده داران
کجه بی دری طو جی زاهد لریک خلوت بولدا شید رفیق روز دخت کدرا
کنند زلله محنت کچون بی صائم لره رفیق زحیر لطف او ابر هاری
خدای متعالک لطفی در یاسند کیم با بولعی کند خادوسمن را ابداری دیکنه
و کله ابدار لقی یعنی بناتانک کیتسی صوار بعضی شیده آب باری واقعده صو
یا غن دیشی دیگدر زکان جودا و باد خزان خدای تعالی نک جودی معدنک
کوزلی کندش چمن را ز دشتانی چمنک یاشل و شکلی التون سا جی ایدر
یعنی یاشل با بر قلر زک اولوب صفا التون کبی طرافه سا جود زشکرش پرشکر
کام شکر فان خدای تعالی به شکر دن اولور که دماغی شکر ایله طولور در زعفرش
زهر عیش تلخ حرفان آجی حرفلر معصیت بیسه لور که حضور خدای تعالی زهر
وجودش آن فروزان آفتابست که ذره ذره از وی نور یابست بیته تقدیم و تأخیر
و در تقدیر کلام وجودک آست که فروزان آفتاب ذره ذره از وی نور یابست
یعنی خدای متعالک وجود اول میغیر و الخیر و الجود اول وجود در که ضیا لیل کش

دوستان بدشان پای اولیست بر خجسته ابدان ایضی بخلق مکن اولمان جودان قصه
 یوسف نند نه چو که فریاد اشدی یوسف علیه السلام قصه یوسف را در غنچه پیرهن بر خود دارد
 غنچه و خرناس که کلک کنی تناری او زنده بر تکریم که یار بسجست در خاطر پدر یعنی
 دبدب که عجب ابدی خاطر نه دند یار بکجا مقادیر که نشکند زلف خور ضرور که کند و
 ضروری که بزمی دانی که مطلقه آید یوسف که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 بر باقی در روی هر رساله بر لایق شود دهد زان که هر خور از روی اولی که بر کند
 دانسته بر خور در این پیر مسکن روزی که یوسف بر مسکن یعنی پدر کن بر آید بر یوسف
 آید که زانکه از ان صحبت و اناسی که آنکه صحبت که صبر اول که کند قطع که یوسف که مادر در
 بزم ایوان اشدی که قطع اید چون نظری او زنده کردن که بر پدر در نند یار پدر که
 اکابر یوسف بزم او غلغله غریب شود یعنی که اید که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 پدر که دست بدست بر بکشد پدر بون که کنی بر بلند ابدان یعنی بزم او زنده بر خجسته
 ابدان که بزمین قدر حسیست بستند بود را اولی که اکابر بکشد در شمشیر یعنی بزم
 او زنده بر خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 بزم او زنده بر خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 سجد و بزم که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 زنجیر ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 والله و پدر یعنی بزم ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 پدر را ماضی بدارم کنی او بزمی بر لایق بود و کل پدر را ماضی بدارم کنی او بزمی بر لایق بود
 طولی بود که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 در خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 سجد که یوسف که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 آب و بر شاز ماضی که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 چاه دینه است جله اید جله که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 که ان بزمی که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که

او زنده بر خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 بزم را ماضی بدارم کنی او بزمی بر لایق بود و کل پدر را ماضی بدارم کنی او بزمی بر لایق بود
 طولی بود که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 در خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 سجد که یوسف که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 آب و بر شاز ماضی که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 چاه دینه است جله اید جله که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 که ان بزمی که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 او زنده بر خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 بزم را ماضی بدارم کنی او بزمی بر لایق بود و کل پدر را ماضی بدارم کنی او بزمی بر لایق بود
 طولی بود که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 در خجسته ابدان که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 سجد که یوسف که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 آب و بر شاز ماضی که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 چاه دینه است جله اید جله که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که
 که ان بزمی که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که مطلقه که

دل بر یوسف زلف و بر روی شد بویوسف و هله که کماله حاله طاهره اولدی باقیم
 بقاشه شش و زون شد بقا اقلیه شش و اقل اولدی قدم دین شکایا ابرو شکست
 بو حرم و طالع طایر ندن یعنی بودنیاردا یاغنی قالدردی رو صحت بری و از بر
 دکت سر سرائله و اسع بولنی ملوکدی یعنی رحله عنیم ایله شایع السلازم دیرینا
 بر دانی متعلقه یونیا کابینا الله یعنی دنیا به انور الفیله ایله ییجی بقا است
 دعا بر دقا عیارنه دعا الفی الله یعنی خدای متعاله عا ایلدی و ییجی کای
 حاجت روی شمشاد کای غلو و اکو لک حاجتی روا ایدی بر سر اسیر شاد و بلند
 ییجی بوجه لک بخت تاج قویجی یعنی هر کسی علی مرتضی عنین ایدی ییجی بقیه تاج العا
 نهادی باشه دولت تاجی خورده که هر کس هیچ مقبل را ندادی که اصلا بر دولت
 و بر مدله یعنی و بر پیش ایدل دلم زین کشور فایه گرفتست کوکم بونانی اقلید
 دشتی خورده زنده بر جهان بخت گرفتست کوکم پادشاه خلق تدبیرند دشتی شد
 یعنی اگر غمشه حاصل پادشاه خلق بکایم و اندک بکا اوصافه شد گرفتست بومقامه
 اگر ندی معنا در شکم خسرو و بویستند دخی اولیدر **بیت** زینای دور خسرو
 بزرگش کوید * دلم بگرفت در عزت متتای وطن دارم * مرافاغ زین داهی بخورده
 بکا بلذ فاع کتد و کابرون و بر ییجی بر یول لک یود که قید وجود دن فارغ و سکا
 لغایه مومصل اوله شال شاهی سلاطه ابد نه ایست ملکله پادشاهانی مشال و بر ییجی
 سعادت آخری بکا لک ایلله گوکارا نگه دار دین گرفتست یوشو لک دین بولنی
 طو ندل بر قربا و منزلت بدین گرفتست قریب و مرتبه ایلله المرو لک طو ندل بر ییجی
 حان نبوت المیست ایلدیلر برون آرا ز شاد و با ساعتم کرو فلا نلر بگرفتند یعنی
 طشیم کتور بعز قریب الشان و ساعتم المکله قریب عنین نه بنی ارشد یعنی بنی
 اجداد ابراهیم و عیسی و یحیی و یعقوب علیهم السلام الحاق ایلله زینا چون شنید
 این و از دای دینی چون که بو بر طو حقی یعنی بومشاجه بشتدی بدل دخی کتد
 سخت کاری یورکده بر زخم ارشدی بحکم ایشلی یعنی غایت ثانی لری و اچلی بر ییجی
 احسا ایلدی یقین داشت کزوی این دعا را یقین بیلدی که اندک بود عایه
 اثر کرد و بزدی آشکارا اثر اولور نیز لک آشکارا یعنی یقین ایلدی قریب

بر عاقله اثری ظاهر اولور نیاید از کمال او حدی که الله یا شایه بر اوق کلر
 که در ثانیان اشد در کئی کماله ناشیمنه اکمله واقع اولای یعنی مرد عا ایلدی
 مستجاب اولید حاصلی دخی سیر الاجا به اولد یعنی بولور ایدی قدم در کلبه و دیگر
 و تنان قدمی طالع و قرو بر کچره جیجی اوردی یعنی بیت الحزنه داخل اولدی
 کتد از یکدیگر کیسوی بشیرند کچره دخی جیجی اوردی بر بر ندن اچادی هر کس که دغتم
 دوری بر عاقله اراق غم لک طایر ایلدی یعنی ایرایق حسن بخت ایلدی
 صادر ایلدی هر مایلید بر خون جگر بر عاقله قاتل طو لک هر کس طایر اوردی
 ایدی ز شادی طاق با الله و غم جفت شاد لقا لک غم و غم ایلد جفت یعنی هر
 فرخنده اراق و غم ایلله طو اولد یعنی حاله زنده اشک می باریددی کتد
 کو زندگیش باغ و در و در ایدی کای دیمان دزد ز ناکان یعنی خدای
 متعاله تقی و ذاریق ایلدی بر ایدی که ای دزد لورک در دینله دوسانی
 بر هم خرقد و ز بسنه چاکان مردم المیست بر نقل ییجی یعنی بخورده و لک دوا
 ایدی مراد خاطر هر نامرادی هر مراد سر زله خاطر لک مرادی کتد کتد
 هر ییجی کتد کتد دخی بختی شش زده کتد بر ییجی هر ییجی شش و شش
 ایدی مقابح اورد و هار ییجی بگرفتند و لک مقابح لک کتور جی جی ایلدند
 لکهای شکسته صنق کو کماله جیجی بر ییجی جیجی او کاش کلک اوردن بگرفتند
 ختمه بر لک خلاصی شش مجرایان زنده و مجرای لک یعنی جانانند دور لک
 غم خلاص بختی سکن ساندل غمهای چون کوه طاع کبی غمهای خفیفه ایلدی
 گرفتار دلد افکار خرم کتد لک لک طو تسعیم عجز حیران شده در کار
 خوشیم کتد و ایست عجز حیران اولشیم یعنی حال دکر کوه زیا ایلد حیران و ک
 کردیم ندارم طاقت هر جان بخت بخت مله ایرو لغنه طاعت طو تم بهر جان مراد
 جان بخت ایست بنم جانی بخت مله جانیه بعضی خورده بولید واقع اولشند زتن کتد
 جان من با جان بخت جسدنا چک بنم جانی بخت مله جانیه یعنی دو جسمی برابر
 قیض المخرام هر جانش زنده کتد آنک جالی اوق سزین دیر لک دایم بملک زندی
 پایندگی را دیر لک ملکند ایلدک دایم یعنی انس جیجی است زنده و پاینده لغت لک

بیت آمد ترا کج سعادت سکه الکا کلو رعایت جز بیکس یعنی مقبول خدا و لوب
دولت ابدیه سعادت سمدیه به نال اولورین چو عیسوی که توان خفت بی جفت
عیسوی هم که ای جفتس یومغادر اولورین میده نقد جزد را و زکف مفت اکلک
مقدن الدن مفت و بریم یعنی اکلک مستقو در نایم و در اهرم در رانی باد
هر اوله الیه زهاده خبیب رحت دور کردن کوزدن راحت اویقوی اراق
ایتک بادر هجری ای با حور کردن ایود حور ایل با جری ایتمکدن یعنی حور که
دلارام ایل برابر یا تقدیم یا لکن اولیک راحتس اویق اویق ایودر بکلی بشت
برفا کتر کرم کانه کج حقای کلاوزده ادر به از بهای زن بر پست نم ایودر
زن با سده بوشی دوشه ادر به بخت اویق اویق ایودر مشاهل
اولوب حور بر توی دوشه کلاوزن ایودر مقدن زیر اولی کس بهر بندیا لدر ایدی
راحت اولیک مستقو کلاوزن شمع بخت ایودر بیت او کفتاد پای بند عیال
دکه ازان کی مهند خیال و کتر ترسی که ناکه نفیر خود کام واک هر تر ستم کند و مراد
لی نفس یعنی شهنواز تا مع نفس نمیدان خطا کار میهند کام خطا بکلی مبدل
آدم قریر یعنی حرمانه میل ایل دزن کده بنه بندیش بر پای اولیکدن اول
فنه الاخی اوزده بند تو که نتواند که جیبیدن از جایی که قادر اولیه بردخی
دیر نمک برندن یعنی ناکه حلاله قناعت الیوب حرام میل ایتیه بدین نیت در هر
زکیر کوی بونیت ایل هر عورت که تا کوی که دو کس یعنی خطبک که طالب و راغب
اولورین صلاح نفیر چو اول نه خونی اول زکف نفیر صلی است اول کوز لکلی کل
زنی کش سرخ روی از عفاست بر زکف ایل یوزنک فر لقی عفا خندند یعنی سینه
و عفتن بوی فر لقی سینه همین کلکی به دوش کفاست ایق ایل یوزنک
فر لقی کفانه یعنی خیلان اولان فر لیه اکلک ایل اولان فر لیه مقامت قائم
در کفای اصله قوت اولایق مقدار رفته دیر بر بونیه مراد اول مقدار
فر لیه کحیان حاصل اولور اکلک فر لیه سینه معنی در دیکدر دران حله جماع
حور دارک اول حله حور جماعی طور آن لفظی که مشار الیه مصی ایتان
نکمه معنی لکدن تا عیش مست دزد اول حله تا هر مبدل ان مستد طور یعنی زن

اول قدر زینت کفایت ایلوه کانی تا هر مبدل صافیه یا خور زینت اول یک کده و بی تا هر
صافیه حاصل خطبک طالب اوله بیک خاقو نکه عفت و سکه راغب اول جمال و مال و مال
اوله خضوصا طول عورت تا حذر اوزده اوله اولور **نکمه** مال ایچو جفت ایل نمیدان
کوبونیه بانو کونون لعت اولور اکا و مالیه مالی ملعون و کنه ی ملعون **دیکر**
تا هر ایلرین بکران اول غل زن بیویه اوله بیل اول غل جفریم اکلک زن زینهار جفریم
اولور عین مال اول غل بوعیم و بوغال و بوهریم بیه او کله نه بکتر بو حلال اول غل
بود قرب سلطان آتش بکتر بادش هله یقین کسکت آتش اولور ازان آتش بسان
دود بکتر اول آتش کونون اسلیمجه ذرا ایله جواش بر فرو زده مشعل نور
چونکه آتش یو حله نود مشعلی مشعل بمله متی عینک نعلیه مشعل در اقلدن
منه قولیم جا فلان کار بوق المشعل لقا یعنی چونکه با نفون آتش غایتیه مشعل
ازان سیکریم لیک اوزد اولن نصیب طوت لکن اراقدن یعنی بادشاه
با نفون آتش کی در اندک استفاده ایل لکن اراقدن ازان ترسم که چون نزد ایل
راق اولن قورقم که چون یقین سود سن زود زدن کی تا دیکه مانی در لک
نور زکف اکر قاله سن یعنی قورقم بادشاه قریه اولسک بر تهرت خشتا سینه
اولوب مقبول اولاسین منه با منعبی راد میانه اما اعلی بر منصب ایچون
اورتیه قوه که عزال و نصیب را کدی نشانه که عزال و نصیب نشانه اولورین
یعنی کاه منصب و کاه معزول اولوب بی راحت اولورین منصب دوی دوی منصب
منصب یوزنک منصب لک قوی که از هر منصب به منصب به که هر منصب به منصب
ایودر زمراد بنا مناصبی اخی منصوب در زاسودن دران مسند به بر هیز اول
مسند رحت ایتکدن صفین یعنی کلکایه منصوب و کلاوز که کیر دد بیکری رحت
که بر خیز زیر طوت بر غیری اگی که قاق یعنی عین عزال ایلوب آخری نصیب ایلور
اول وقت هلال اولق سکا اندا هلال اولورین رحت شدنه منقلب اولور
زخمت کلا کین اندیشه خویش کهر و غم ایل کند و اندیشه کی پاک ایله تواضع کیر
کس بهت خویش کند و هفتگی هر کس تواضع ایل چو خویش را از سر کشی پلیم چو
خویش کند و بی متکبر لکدن و بوجه لقیه حفظ ندارد سر نهادن منربت داسر طوت

رحمت و مغفرت طلب الیه چو آرد تاز کاهان در آغوش چو که اول نه دو بو
 یاغده اولان تاز کلدی قوجی کتون یعنی بومغفور دلکت مندوج اولان
 ایایی چونکه انو که نگردد باغبان بروی فراموش یاغی انک اوزنه فراموش اولیه
 یعنی ناظر انک مطاوعه اولدک بومغفور به نظر بیورد قلر نه ناظمین
 انو تمیوب خیر الیه یاد و دعا الیه دلش د الیه لوشان فقیه مستغرق
 عطیة حاجی بی حجاب دخی استیطورتک دعای حیدر فراموش اولنیه
 قلم نشا حیران جنس فاخی بوجنر فاخر ک قلم بوجنر سی یعنی بونفلاک
 ناظمی رسانید آخر سالی باخر برسه نه اخرن بوکتابه اخرن ارشدردی
 که باشد بعد از ان سال محرمه که انک صکر محرمه اولانهم سال الهم عشر اتمهم
 طقوزخی بوزدن طقوزخی اوزدن طقوزخی یعنی سال خیدر بوزسکسن
 طقوزخی سنه اولد پس بوکتابه آخری بوزسکسن بوزسکسن یعنی سنه آخر
 قصار فی الیش اولور ناظم مرحومک د فاتی تاریخ خرن مند لفظی نه عددی
 درکسن بوزسکسن در بوکتابه نظری و فاتی ان سنه مقدم واقع
 اولش اولور کفتم بیت پیش از شاه بیت بنیانی صایبه طوتم یعنی ابانک
 اعدا دی حسن الیوم هزار آمد و لیکن چار باره بنه کلدی ولیکن در ککر
 یعنی بوجی دوتیک بیت ایدی خداوند ابردار دوشقی ای خداوند خشن
 یولی مرد لری حرمته نهاده پای در منر که عشق اول کونه ارلری منر کمنه
 قوشلر یعنی اصل منر که حقیقی اولان عشق پریشیاق حرمته که باد این نو
 سر و سر حمله غیب که اولس بوغیب حرمی نیک کلنی تمی دامن و جیب ان
 وصله غیب اول کونه کلن ک غیب اول کونه شعله ای دیکس خالی یعنی شافیه
 عیب بری اولان بوکتابه تاز کلنی اولس مبارک بشه وارکان دولت پادشاه
 وارکان دولت اوزن مبارک یعنی الملک عند الله مرضی و مقبول اولش اجماع ارکان
 دولت که غضنفر هیبتان و غیر موصوت ارسلان هیبتولور و ارسل حمله لور در
 تخصیص ان جوانمردی کشر از دیر باخسوس اول جو نر که الله دیر دنیان
 نسب چون نام باشد شیر بر شیر سخی آدی کجی ارسلان اوزنه اولور یعنی

آدی علی شیر اولد یعنی کجی سخی علی بن ابی طالب کرم الله وجهه و مرضی الله
 تقی عنه حضرت تکریمه منتسب در که اول دخی شیر خدا در دیر در پشته مهری
 دلر کست اولک میسمنده شجیعک کونست در زمره ان جهان نامش در شیرکست
 جهان اولر نه انک نامی ایکی ارسلانده یعنی نهایت شجاعت و کمال صولت
 علی شیر دیکله مستی در که بولفا ایکی ارسلانده متعصبه لیکر اوزدود
 دان کشفه بری دوران نکلن قاپونی قوبرجی در یعنی اول ایکی ارسلانده
 علی در که خیر قاکه فیض قله فوینی زور بازو سبله قوبرمدر انک براسی
 دخی حیدر در ارسلان دیکدر واکاشیر خلا دخی دیرلر تنه که لیک الله و جلاله
 و سل الله دیکله شیر شیه در در انک کسری وزای میحاله قلعه دیکدر
 یکی سر بپنه باکوران زننده بری کور لایله سر بپنه اوجی در که ارسلانده
 جانودر حاصل بو ایکی ارسلانده قوتلر جامع اولغین علی شیرت اولر نه
 برسم نغمه زان بر دش نام نغمه رسیده ان نامنی التدم یعنی انک
 نامنی معالیه بیان الیوم نغمه نامی بپنه کز یوبه بهم قلمده که ماند
 دور انک الیوم عام اول کونه نغمه که عوامان سله اندیشی انک اراق
 قالد یعنی اخیق اول معاملته خواصر علما و کزیده فضل قادر اولور و کون
 کی توان زان فهم و ادراک والا عام زمان قادر اولور اول معقارن
 درک و فهم الیک بعضی ن فهم و ادراک برن فهم در انک واقع اولشد
 یعنی و الا زمان قادر اولور اول معقارن زیاده سبله دوشخی فهمی حقه نیست
 ان کوهر پان بوز قوتی اچسنا کز لندی اول پان کوهر مذکور علی شیر جغت
 لشی اوزره صاحب دیوان و صبا جنسه که خلاصه شریفی نوالی در ناظم مرحوم
 بهارستانه دوضه هفتیه مناقب شریفی بیان بیور مشد که انک غزلیاتی
 اون بنگدن زیاده و مشنویاتی التوزنیک قریب در دیوبیور مشد و ناه شریفه
 اول کتابه قازی و دی زبانی اوزنه ذکر اولش معا بونلر در **بایم**
علی شیر علیه الافاضل سرش دهک و احزرت الافاضل بالفواضل و یکرمان
 فقیه اهل الفضل طرا لکذا سور فوق الافاضل **دیکر** کند نامش در شجاعتانیا

چون بر لب بایندگان اودی داری دان و بس کند در شعر طبعش موسیقی
 سوره انکه طبعش بر لب بایندگان ایدی در وزن موزون کلکش شعر باذ و اول
 قیلده قلمی که اوچم طبعش بر لب بایندگان ایدی در وزن موزون کلکش شعر باذ و اول
 شعرین کو کالده علون قود یعنی طبعش بر لب بایندگان ایدی در وزن موزون کلکش شعر باذ و اول
 ده از شعرین کلام دلها شعرین شعرین کو کالده علون قود یعنی طبعش بر لب بایندگان ایدی در وزن موزون کلکش شعر باذ و اول
 از انکه ما ندرد رند عشاقه کو کالده علون قود یعنی طبعش بر لب بایندگان ایدی در وزن موزون کلکش شعر باذ و اول
 واقعه اولایه طور قده فالور کی فالیدر لبخوان ازین کلام در شعر خند لوزله
 طوطی اول برنده یعنی شعرین نیندک طوطی کلامه فالیدر لبخوان ازین کلام در شعر خند لوزله
 روضه انفس بو آیدن نفس انکه ذکر به ختم اولدی یعنی خاتمه ده عکس
 مرموم و مقفوک نام شعرین ذکر اولتد و اول نام اوزن بو کلام ختم اولدی
 لبسان در مضمون ختم بر نام قرآن عظیم سوره ناس اوزن ختم اولدی یعنی
 عصیریزه اولان کرمده ناس شعرین اولدیفنک خاتمه اول ذکر اولتد
 بی در بارگاه ادبیت بی اولدی در معنی عکس زبده ناس اولدی برنده در ادبیت
 بارگاهه جزاوم یافت راو خیریت انکه غیره از بولدی حریت بولدی قلم مده
 کنایه در بیغ کماله انسانیتی الله غیره جامع بولتد بارگاه اجازه بری دیکد
 بکرم و بارگاه اهل و باشا لری آستانه لری دخیل قویجیلر اجازه موقوفه
 اولدی چون بارگاه دید بلی همیشه اعطای دود عالم را شما مادام که عالمک
 دورینه و بر کس کند طبع لیسان شاد و خرم دنی الاصل و جنیل النفس اولان
 کسند لری طبعی شاد و خرم ایدر یعنی مادام که دور عالم عطا یای بی پای نیله
 لیسان شادان ایدر چنان دل با خدای عالمش باد اخیلین کوکل عالمک خاتمه
 اولتد که ناید اعطای عالمش یاد که عالمک عکس لری اکا یاد کلمه یعنی احدی
 غیره بر خاندان مامولی اولیه شعرین از د عاداتی تمامی سوره دعان
 تمامیت ویردن با مرزش زبان بکشی جامی کامعفت ایدر دل آج ای
 جامی سیکار و کیم چون نامه خوش کند و نامه که کیم سیکار لری ایله یعنی دفتر
 اعمال که دخی ثانی لری کیم بوید بشوی از چشم بر خزن نامه خوش قانده لری

کوزکدن کند و نامه کی بو ازین محمد احوار خاتمه بی کن بو صحران قلمک
 سریع السیر آتی سکرله وزن سودا سودا نامه طبعی و بسود
 نامه قوالوغنی طلیت یعنی بولا حاصلی ختم کلام ایله
 زبازا گوشمال خاتمه ده دله سکوناق فورق
 بوری ویر که هست از هرچه کو خاتمه ده
 هرز کم دیر سن خاموشی انکه بودر
 الحمد لله علی التمام و صلی الله
 علی سیدنا محمد افضل
 الونام
 م

۲۸۲
 ۲۸۲۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد لله وحده وشأن المعداد أول واجب الوجود ومفيض الخير والجلود
 حضرت تلمیذہ وسلمونکم انوار رحمت غیبیہ سے نعمت جسمی جمعی عبارتہ
 مطیع و اهل عنادہ وصل خصوصاً شکرانہ سن علی وجہ الانعام والاکمال
 ایدنہ وانواع فیضان مالایافی حاصلدر وصولات فی مہایہ وختیاتی غایہ
 اول سرور وخیل دنیا وکریانیہ زمرہ صفی نور محمد مصطفی حضرت تلمیذہ وسلمونکم
 وما ارسلناک الا رحمة للعالمین نظم جلیلی انوار شان جمیلندہ نازل وخصوص
 وعلوم مؤمنین لاسیم الحیای حکام شریعت وجرى اثار صریقت صدقہ اولی
 حکام ذوی الاحترام انوار نور مجاہدہ سنہ نائل وخلصت رد اشتقاقی جامد
 صلی اللہ تعالی علیہ وعلی الوصیہ واتباعہ واسبغہ اکرام ما دام البیالی
 والایام **ربیع** یوفقیہ بر تقصیر وخیل حاجی بندہ زمان جوانی وریحان ہنگام
 کامریندن الی الان کتساب فضائل الیہ تشہیر سابق اجتمہ بادیوب وما عند اللہ
 افضل من علم وافضل العباد العالماتحواسی الیہ علم ومعرفہ زبتم زیادہ ولوب
 لیل وندایار غارم کتاب وایس وجلیسم فضل وایا ولوب لیکن لکثرتی مانع
 وتلعلم موانع مضنونی وزر وعلوق دنیویہ تاراضہ امواج بحر کی بر برنی تعاقب
 بالکج طغیان فالاشکی بر برنی وسته ترکب یدوب کاه ورفعاش کاه او حجاج
 وعلل مخصوصا ما ندل لعل نایاب وقلوبی خوشاب استاد صاحب ارشادی

طلبدہ خدمت مادہ ما ازمت کی بر عظیم خل عوق ومنع یدوب ومع ہذا
 علی در الامکان تعلیم وتعلیم چوکا نیہ غطان لیکن اهل البغی والطغیان
 واصحاب لغت واعدون غلبہ سیلہ تحصیلاہ توغل زنب بلکہ تحصیل
 کتب اسباب ولوب فالتبس الدربا توجع واشتبه العذب بالاجاح
 والمشتکی الی اللہ الملك الجبار من تغلب الاثر علی الاختیار وتسلط الجبار
 علی الارار ونوبیہ العبد علی الاررار وتقدم الصغار علی الکبار وتفضل
 الارار والارجف علی اصحاب العلوہ والمعارف دیار مہرہ حساد وفساد
 ظہور ندن طلبہ علوم پر کندہ وپریشان ولوب یوفقیہ والہ وحیدان قلش
 لیکن ناگاہ یوفقی اللہ المستسب الی اہل بیت رسول اللہ وکندہ احفاد خاندان
 نبوت وزیدہ زمرہ سالارہ اصحاب فتوت حضرت رافع اعلم البین ینبوع
 الفضل والیقین تنویر الابصار بحر الافکار معدن العلم والعرفان مظهر
 والاحسان مفتی الانام قاضی خواص والعلوم فائز الحکمتین اہلبیتہ
 والعلمیۃ جابر الی استین الدینۃ والیقینۃ بدیع الفضل فی الاعصار
 سارۃ مثلاً لاصبار **نظم** سالة لا کابر اعظام نتیجہ الامجد الفخام
 لطف الالہ الملک العالم فضل الکرم الصمد السلام لازلت فی عز وکریم
 سدی البیالی ومدی الایام ما صبحت تسما بالغمم ولختلط الصبای بالظلام
نثر اعنی بہ الصدر الامام والخبر المہمما السید الحاج عبد الرحمن باشا
 لیسرہ اللہ تعالی بالخیر ما یدید وما یلشا ویصب علیہ ششایب فضلہ وعلو
 علی رضاکل عدہ وعشا حضرت تلمیذہ جانب شاہنشاہ ظل اللہ فی الارضدن
 رتبہ وزارت ونوبیہ معدن الفضل والعلوم مدینہ ارض روم احسان
 ولنوب یواخبر مسترت اثار الیہ دماغ جان معطر ویاغ خاطر فائزہ نہال

مجلس شدن بر پیش من و کماله بر شمش کسسته بی کورم که باشد بر کفش زن
 باده جانی که اوله ای اوزره اول باده دن بر قدح یعنی الکیمی بر فاضل کسسته
 قالمی بیاجامی رهاکن شریساری کل ای جانی نجل و ملققی ترک یاه نضاف
 و در پیش آراجه داری صافدن و در ددن و که کورانی که طور تر سن صاف
 شران و سسته و بر در و ضم دال یاه الله الله و بر لری یعنی شعر مجازی و حقیقت
 هر که سسته و واریسه سوبیه چه باشد چنانکی ازده بودن بخت نکند اولور
 ازده اولوب تعلقات دنیا دن فارغ اولوق اولور بخت نیستی فتنه بودن یوق
 طوبی برانده و شمش یوق اولور یعنی بخت نکند کوشه نشین اولوب عدم مشابه
 سنان اولمقد ر مصرع اولده محسنات بدیع صنعت سوال و جواب
 وارد **افتتاح نامه** بویکاک انداسی **بنام یکانه** بر کلمه موصوف و متصف
 اولان حدی تعالی عالیه در **که چشمه روشن** مهر انجمن خدا که کونشک
 آبدن بویکاری **از دیای نوالش** آنک عطاسی در یاسندن **یک نوبت** بر قضا
و در قمره سپهر فاک آنک دوزیری **از انار کمالش** آنک کالی از نردن **یک رقم**
 بر خط در بنام آنکه شامش حر زبانه است اول خدایک نامیه شروع الیه که آنک
 نامی جانتری مبالغه یاه حافظ در تخلص جوهر شریه زبانه است **کاشا الیه** دیلر
 قلبی که جوهر بدیع یعنی لسان محترم و معتبر اولمسی ذکر الله یاه در زبان
 در کلام کلام از نام او بافت زبان و مانده مرادی آنک نامندن بولدی نماز
 سر چشمه انعام او بافت زبان نمی آنک انعامی کوزه سندن بولدی یعنی هر دلیقه
 ذکر الله ایتمه دن بولایه سرور از و نموده مدیم روی عقیده حدی تعالی دن
 نفس بنفس یوز کوسر مش هزان نکند باریک چون موی قیل کی نبیه بنک
 انجمنه کله لر هزاران نموده آنک فاعلی دن نکند باریکدن مراد شعرش دقایق در

نکته

نکته لغت عربیده بر جوق و جیاه یاره اولور و بر نشان بید الیه که دیومعا اکثر
 تفکر و غیر و قتل و زده اولور که انسان بر سسته یه و و ششور و ششور بریش اشدر
 اصلده مصدر در نصیر یاسندن کدره کی صکره قلوبه مؤثر اولان کلام لطیفه
 احوال اولدی لری آن موزنا بر نشان کرده اولور و کی دقیق نکته را چون دیلری طراق
 الیش زدن دن شانده ندن کرده اول طریق چون دیشتر یزدن دیش الیش یعنی اولور
 دقیق معنای دندن و زبان واسطه سیاه ظهور کور تعالی الله ز فی قیوم و داناس
 ار سسته نجیب بدیهه کورده تعالی الله و سبحانک دیر لر عرفی اولمشد قال الله تعالی
 سبحانک هذا متان عظیم یعنی یونیه نجیب عظیم بنانده یعنی حدی تعالی نه نجیب
 کورنایه و نادر تونای و هر تونایا هر تونایا هر تونایا هر تونایا هر تونایا هر تونایا
 فرور از انجم فلک یعننی یاد از دن اشقندن جی در زمین از سب انجم و هر دم
 بیره یاه از زبانی و بر جید ر خاق یاه یعنی کورگی یاد از زبانه و بر روی اولمشد
 یاه زبانشد جی در مرتب ساز سف چرخ و ثر و و راید جی چرخ سف مرتب
 یاجید رفرا زبانه یاه عناصر عناصر اربعه آنک دورت دیواری و سسته غنا
 اربعه آب و آتش خاک و باد و در کور یوزنده اولان جمیع مخلوقات بودرت اصلدن
 یرومشد حاصلی ذوی الارواح و اشجار و نباتات بقایا بواصول اربعه یاه در بنا
 غنچه کل دانه بیوند غنچه آنک کوکبه آنک قفوس غنچه بر زکی بر شاهد کاین
 حایه کاین کل غنچه محیوی اوزر نه بخت باغلا بیدر بلندی بخش هر همت بلندی
 هر همتی عالی اولان کسسته یه یوهالق باغشیلجی در به پستی آنک هر خرد پستند
 هر کدوبی کجی معجب و متکبری الحافه برنجی در قصب بایف مزوسان بهاری
 بهار گلشنی و کور کورنی خلعتند جی در قیام آموز سر و جوباری فیجی بر مق
 کاردن صالحی سر و انچه قیام او کرجید کاه مرز ندن قدح خوراید پیش

مجلس شدن بر پیشش و کماله بر شمش کسسته بی کورم که باشد بر کفش زن
 باده جانی که اوله ای اوزره اول باده دن بر قدح یعنی الکرجی بر فاضل کسسه
 قالمی بیاجامی رهاکن شریساری کل ای جانی نجل و ملقغی ترک یاه نضاف
 و در پیش آراجه داری صافدن و در ددن و که کورانی که طور سن صاف
 شریان اوسته و بر در و ضم دال الیه الله و بر لری یعنی شعر مجازی و حقیقت
 هر که سنده و اریسه سوبیه چه باشد چنانکی ازده بودن بخته کنه اولور
 ازده اولوب تعلقات دینادن فارغ اولوق اولور بخته کستی فتاده بودن یوق
 طوب برانده و شمش یوق اولور یعنی بخته کنه کوشه نشین اولوب عدم مشابه
 سنان اولمقد ر مصرع اولده محسنات بدیع صفت سوال و جواب
 وارد **افتتاح نامه** بویکاک انداسی **بنام یکانه** بر کلمه موصوف و متصف
 اولان حدی تعالی عالیه در **که چشمه روشن** مهر انجمن خدا که کونشک
 آبدن بویکاری **از دیای نوالش** آنک عطاسی در یاسندن **یک نوبت** بر قضا
و در قمره سپهر فاک آنک دفتاری **از انار کمالش** آنک کالی از نردن **یک رقم**
 بر خطدر بنام آنکه شامش حر زبانه است اول خدایک نامیه شروع الیه بیکاک
 نامی جانتری مبالغه یاه حافظ در تخلص جوهره زبانه است **کاشا الیه** دینار
 قلبیک جوهره بدیع یعنی لسانک محترم و معتبر اولمسی ذکر **الیه** در زبان
 در کلام کلام از نام او بافت زبان و مانده مرادی آنک نامندن بولدی نماز
 سرچشمه انعام او بافت زبان نمی آنک انعامی کوزه سنندن بولدی یعنی هر دلیقه
 ذکر **الیه** اتمه دن بولدی خرد از و نموده مدیم روی عقیده حدی تعالی دن
 نفس بنفس یوز کوسر مش هزان نکتہ باریک چون موی قیل کی نبیه بک
 انجمنه کنه لری هزان نموده آنک فاعلی در نکتہ باریکدن مراد شعرش دقایق در

نکته

نکتہ لغت عربیده بر جوق اوجیه یاره اولور بر نشان بید الیه کد و بومعا کفر
 تفکر و غیر و قتل و زده اولور که انسان بر نسته یه و و ششور و بی شعور بریش اشدر
 اصلده مصدر در نصیر یاسندن کدره کی صکره قلوبه مؤثر اولان کلام لطیفه
 احوال اولدی لری آن موزنا بر نشان کرده اولور موی دقیک نکتہ لری چون دینار طراق
 الیش زدنن شانده دندن کرده اول طریق چون دینار طراق دینار طراق
 دقیک معنای دندن و زبان واسطه سیاه ظهور کور تعالی الله زنی قیوم و داناس
 ارسته نجیب بدیده کد برده تعالی الله و سبحانک دیر لری تعالی الله تعالی
 سبحانک هذیمتان عظیم یعنی بونه نجیب عظیم بناند یعنی خدی متعالی نه نجیب
 کورن قیوم و دادر توانی و هر ناتوانا هر قیوم و زهر قیوم و زهر قیوم و زهر قیوم
 قیوم از انجم فلکک یعنی یاسندن و ان شمسندرجی در زمین از آب انجم و هر دم
 بیره یاه زبانه بی و بر جید رخی یاه یعنی کورگی یاه زبانه بیره یاه و غلغلی
 یاه زبانه بی در مرتب ساز سف چرخ و زور و یاه بی چرخ سف مرتب
 یاه جید رفرا زبانه یاه عناصر عناصر اربعه آنک دورت دیواری اوسته غنا
 اربعه آب و آتش خاک و باد و دیگر بر یوزنده اولان جمیع مخلوقات بودرت اصلدن
 بر او شمس حاصلی ذری الارواح و انجا ارباب آنک بقاسی بواصول اربعه یاه در بنا
 غنچه کل دانه بیوند غنچه آنک کوکبه آنک قفوس بی غلبه بر زکی بر شاهد کاین
 حایه کاین کل غنچه حیوی اوزر نکتہ باغلا جید ربلندی بخش هر همت بلندی
 هر همتی عالی اولان کسسته یه بوجاق باغشیلجی در به پستی آنک هر خرد پستند
 هر کدوبی کجی معجب و متکبری الحافه برنجی در قصب بایف مزوسان بهاری
 بهار گلشنی و کورنی خلعتندرجی در قیام آموز سر و جوباری فیجی بر مق
 کاردنه صالحی سر و انچه قیام او کد جید کاه مرز دندن قدح خوار بادیش

ز سایه بود بر تریایه و آن مرتبه سی سایه در آن بود بوجه ایدی زمین و آسمان
 در سایه او بود و کونک آن سایه سنده ایدی یعنی کسینه آن سایه سنده
 آن سایه حاجی بود و هر کس آن سایه سنده حاجی ایدی نقش را بود از جان پاک
 مایه مبارک تان جانان پاک مایه و ایدی مایه هر سنسک اصله در بر لیدی
 صدری منشرح اولوب کند و در آن نفسانی کتمک اید تخیل جان
 او مشیدی ندید از آن کسی برخاک سایه جانان بر کسینه طبراق اوستند
 سایه کورمدی فاک همچون زمین چون سایه دارش ندید افتاد در سایه
 وارش بود یک تقدیری بود که فاک چون خود را همچون زمین سایه دارش دید
 از آن سبب سایه وار در پیش افتاد یعنی فاک چون که دید و بی یاری آن سایه
 طویلی کورمدی یعنی فاک کوردی که آن سایه نورانی زمین اوزره واقع اولوب
 کدوسی اولد و لشدن محرم اولوب اول سبیدن سایه کی مبارک ایاغی آتینه
 دوشدی بایه معرجه بدست از دست دوشمن لعل او خست طاش ایاه
 دوشمن آنک آنک مبارک لعل کی بجای جرج اولدی یعنی در غر اسنده بمشتی
 ربک پشت جمه پشت کست بر لوح قور بایه جمه دوشمن آنک ارفه سخی او فتدی
 یعنی هجرت کجه سنده اگر چه کور شد از چشم هر خام اگر چه اول بر لوح قورمدن
 هر خام کالک کوزی کورمز اولدی خام و بافت اولمش در دیر بر مراد بونک
 چرک کفره در نظیر اولمش کالک لمره در جوسه سده ساخت روشن چشم سلام
 اول بر لوح قورمه کی سلام کوزنی ایلدی یعنی اول معجزه باهره ایاه اگر
 کفار منبرم اولدی و اگر نچه کسینه لسلام ایاه مشرف و ایدل و هانش
 بود از در حقه بر آنک مبارک اغری انجودن طولوب فوق ایدی شاد خون
 درج مرجان حقه در انجور قوتی فاندن مرجان قوتی اولدی مبارک زندان

شهاد

شهادت اولدی چنده کی دینار بود از علم و فرهنگ علیه الصلو و السلام می و فرزند
 بر دین ایدی فرهنگ هنر و عقل و ادب معالونه محک امدی دینار آن سنسک
 دندانه طوقان طاش اول دینار محک طاشی کادی یعنی قضای باری تعالی به
 رضای و تسلی ظاهر اولدی چوشده معیار اوان سنسک کاری نشد
 ظاهر بحر کامل غیاری معیار اوانی غیاری سنسک کسینه مکان اید و آنک
 خفت و غفلتی اقی و کجه کادار دیمکاه تغییر ایدر حاصل برانسته نك
 و نك الور تکه بر غیری سنسک بی آنکه نه مقدار اید و کن بایه یعنی چونکه
 اول طاش اول حضرت نك معیار اولدی کامل معیار ایدر غیری برایش ظاهر
 اولدی بی دیوار ایمان بود کاش آنک ایشی دین دیواری جلیچون ایدی
 و فاشد جاردی از جاربایش ولیکن چارباز کیندن جاردی اولدی یعنی
 دیوار ایمان اول دورت خلیفه ایاه تقویت بولدی دای شول اغاهد که یکی
 ذرع مقدری دیوار دندن وضع ایدر دیواره تقویه همچون کجادره دین در د
 آیمای فته در دین یولنده بر در صفتش که تالابه هر دردی دوی تکه اول دره
 تحمل ایاه هر در دنده و بوله دوی جای در دیوار اول حضرت نك در دی
 جای نك جاننده در میان اولسون دشر همواره غم پرورد ایدر همیشه جایی نك
 کوکل اول حضرت نك غیمه بسلی اولسون صلوات الله تعالی و سلامه علیه و
 سائر الانیاد و المرسلین و الحمد لله رب العالمین در صفت مغرب و ی که اول ذات
 محترمک معرب نك صفی باند و در که آفتاب رفیع الدرجات و اعرش سایه
 اوست عرش صاحبی ذات جل و علا نك رفیع الدرجات کونشی آنک سایه سبک
 و از معراج قدر آن اول حضرت نك قدری بوجه لغندن از در و عرش تاحضیض
 فرش بایه عرش او کجندن فرش انما سنده و بر بصق قدر یعنی آنک علقه قدر نیست

قادر اولیه که بر پشت زر و بر کمر دین که آنکس هنوز طشتی و زریه کسکون نظریه
یعنی نام و نشان است بر منبره در که سارق و حرامی نام و نشان یوقدر بلکه
بر من و اباه موصوف گشته یوقدر هر کس ظاهر باطن صالح و تقوی اباه آراسته در
چو صبح آنجا که طیف و بخندد صبح صادق کی اول برده که سلطان حسینک لطیف
خنده لیدر چو ظلمت ظلم از بخارخت بندد فر اگون کی ظالم اول بر دین مشاعنی بغیر
یعنی صبح صادق ظهور یابد ظلمت نه که نه رفع اولور سه آنک لطیفه ظالم دخی اولور که
رفع اولور کو یازمانه هیچ گشته آنک گشته نه ذره فاعذی می یوقدر چو بر
آنجا که قرقرش بر فرزد یابد هر کی اول برده که آنک فیر بلکنور بک شعاع جهانی را بسوزد
بر شعاع سیاه بر جهانی با فر یعنی ها را کنی مراد یلد و ک فومک ها کنی و کند و رفتی زیر و زبر
و تا و مارا یلد حاصلی عصر زان اولان باد شاهانند هیچ برسی آنک مقابله و محاربه یاب
قدرت یوقدر بلکه ساطین با سر هم آنک فیر ندن زیون و سر نگوین سائر عوام ناسله
یکسوند رخد و ندیده بران چون نخت ای ما کی حقیقی اولان ذات اجل و علی کجوا
اولان بر سر زمین چون که تاهست آسمان تاج و زمین نخت که مادام آسمان آنک باشنده
تاجد و زمین نختد یعنی مادام که ارض و سما با قید بر بر بانی نخت شاهیش باد
آنک باقی اشده باد شاهلی نختی ولسون بتارک جوتل الهیش باد آنک باشینک
اوستند و ظل الله جل جلاله ولسون یعنی دنیا طور دخی صورسون فاک با جرات و سر
جابلوسنی فاک کا جدر اولد غیابه سیاه بلشقله نقه ولسون زمین نخت او در خاک
زمین کا نخت و ادغیابه سیاه طیرانی و پوچیک ولسون خراب باد عالم معمور
ویران شنکلو عالم معمور ولسون خراب باد وصف ترکیبید معمور لک نه یاز ویران
اولد یغندن خراب باد بر یعنی پوشش لک ویران ولسی محقق د با اولد کر امش
نادم صور آنک کوم اولان اولد یله نفع صورده که یعنی ساطنت قیامت و نشاند

باقی ولسون بتخصیص آنک چرخ آمد و طبعش باخصوص اول و اند که فاک کا مطلق
کادی زمانه تاج سر نام بدیعش آنک بدیع و عیب یعنی کوزل نامی زمانه یاب
تاجی کادی زمانه آنک زوی مشرف آنک نامندن که عجم اول نامندن مشرف و بعض
نسخه ده زمانه واقع ویش سهر در تعریف عرب با معرفت عرب تعریفیاد و معرفت
اولسون یعنی آنک به انشا و عجم در مشهور اولد یعنی عربیاد و مشهور اولسون یوقدر
نکته اولد که نه منزه آنک بدیع آنک بدیع یعنی بدیع لفظی زمان لفظی آنک فوقیه
اولخه بدیع زمان اولور کو یابا باش تاجی اولدی عربیک ذات تعریفی که لام تعریفدر
آنکه معرفت اولخه بدیع الزمان اولور جبارنا بلندی هست و پستی جهانه ناکه
یوجه لوق و یجقلوق و در میان نام با لک لوق هستی یونام و ارتق یوهندن پاد اولسون
یعنی سلسله سون حاصلی باقی قیامت و نشاند ولسون در کمرش از کمر نخت مظفر
اول بر شهنزاد یابده دخی دنیا معمور اولسون که آنک مظفر و قوتلوا بعدن بظلمی شد
طفلیش نخت افسر چو حقایق زمانه نخت تاج کا با به وستی واری خرد چون دید
و جاده و اخر امش غفر چون که آنک منصب حرامنی کوردی همی کور از و نقتنی زمانه
آنک نامندن بر نقش روز یلدی یعنی آنک نامنی دخی طریقه و کزایک استدی
همی ده ها تکه داده ایدرمی حالیه در دین مید آنکه با خالی زرد و بور نیامیدان که
درددن خالی ولسون فاک طاسنی می را بر فر کرد فاک پوش طاس فرج یابده طویلادی
یعنی اولد شمراد و نک کوزل نامی سبیده عرصه دنیا که درد و کدردن خالی و لغام بر شو
طاسنادی فاک فی فرج یابده طویلادی حاصلی عرصه عالم اولان اهل آنک نامیه
و وجود یابده سرور و رشاد و خندان اولد یلدی بیده نکته اولد که شمراد و نکته فاک مظفر
حسین در خارج طریق اولد که در در معناسی آغری و سزی و یورید و سزی
دلد و الف حمد و ده یابده کزیت استعما لیه همز ساقط اولوب د قالمشدر میدان

کاکلرندن دوکم آچمش لرایدی لڑا طرف کله هر تار کاکل کلاه اطرافندن کاکلری
 نکه هر بتی چنان کنزیر لاله شاخ سنبل انجمن ایدی کلاه لاله التندن سنبل بورانی
 سنبل سیاه ساج کی بر او تدهند دن کورن محبوس کلاه ساجن کاکلر درلر یعنی
 لاله کی کاکلری اطرافندن سنبل کی کاکلری صاقوب طور ایدی به بر کرده قباها
 قصب رنک قصب رنکی قفتلری و زورینه ایتلر ایدی یعنی آچق یا شل باسلر
 کیمش لرایدی سودی مرحوم دیوان حافظ شمر حنا بیور مشدر که بر جنس
 ففتان وار که کنده مخصوص قوشاغ اولور که کدینک اچندن کیم همان اوجقوری
 کی کهینه اوجری کلابدونه و کینک ایلکله و کینک خاص اوده اوغلانلرینک
 دستماللری کی صافی التونلر ایشلور و اوکنده کوبکی و زنده باب بعضی
 صاقوب طور عادت بوقوشاقه بویه در بوقوشاقه قصب دیر لاول قبا
 زینتی انکله در بوقبا به ترکسین درلر انکچو که بقاسی کره کره اولورنکس یا اقلر
 کی و بوقبا عاده بیاض جنسندن اولورنکس شول چمکه که اورت سنبل بر
 قح و اوقده اطرافندن دیدندن قحش قبا به بکر التی بیاض چمکی و اعراب
 نوجس دیر روملر زین قح دیر لاول حاصلی بومقامده قبا های قصب ن کندن مراد
 مذکورنکسین قبا املق ختملر در جوغنی نازک و چون نی شکر تکه انجمن قبا که
 غنچه کی نازک نی شکر کی طار کمرهای مضع بسته بر موی اول غلامر جواهرله مزین
 کمر لوی موی کی انچه بلرینه بغلشلر ایدی بموی اوچت صدول زهر سوی قبا ایلله
 اصلمش ایدی یوز کول هر طرفدن یعنی اندری کورن عشاق کاکلری اندر میل کالی ایلله
 میل ایشلر ایدی هر راسب کوشکل خوش اندام ایشکل خوش اندامی بک آت
 مینا ایدی بکاه پویه تند و وقت زین رام انجمن آت کیمله وقت صرب بر وقت
 مطیع ایدی زکوی پیش چوکان تیز و زور چوکان اوکنده کملوبدن کسکون ریک یورچی

ایله

ایدی ز آب روی سبزه نرم و روت سبزه یوزنده که صودن زیاده بومشقی یوریشل ایدی
 کوساید کندی تازیانه اکرچی اولانه کولکه برفه ایدی یعنی اکرکب اکرچی و ایدی
 برون چستی زمیاندن زمانه زمانه میداندن طشهره صحره بوب چقردی یعنی دنیاردن
 چقردی چو وحشی کورد و صحرانکار و صحراده حمار و وحشی کی بکلی ایدی جواب مرغ
 در دباشنور اورده کی در یاده یوزجی ایدی شکی در سنک خار کرده از سنم
 انجمن آت ایدیک طرفندن قتی طاشده بولم و بولم ایشلر ایدی یعنی اوزر نه یا باصغی
 طاش اکی قات ایشلر ایدی کره بر خیزلر انکله از دم خیزلر اوزر نه قورغندن دوکم
 بریشل ایدی خیزلر بر اوزر و کور که اندن چرخ قلعان و زور کولر اصله برهند
 جزیره لوله اولور یعنی اول تلرینک قورقوری انجمن انچه و لطیف ایدیکه خیزلر انک
 نسبت دوکم دوکم ایدی بریدک کوه را آسان چوها مون اول آت طاعی صحر اکی قولای
 کیمش ایدی یعنی سائر تلر و زورده نه مقدار ماز قطع ایدر لایسه اول آت
 طاعده اول قدر بر قطع ایلر ایدی ز فرمان عنان که رفقه بیرون رنک نماندن از طشهره
 کیمش ایدی قنت عدد مدن کایه در یعنی اصلا رنک امرندن طشهره چقر ایدک هزار
 اشره صاحب شکوهان دخی ز انجمن ایدی بک رنک راس هیت صاحبی دوه
 میتا ایدی سر برشته پشت و کوه کوهان باشند بیه اوقده و طاعی و کوه
 ایدی به تملکوه اقبالی ستون نی تملک یعنی کوه بومعنا سسته اول دوه و بجه تملر ده
 طاعی ایدیلر ایدلر کستر و کل ایدیلر بلکه هر بری دورت در کوطاع ایدی ز راه باهر قار
 مرون فی باد رفارلق بولندن طشهره دکل ایدی یعنی یوریشلر یل کی ایدی چور هاده
 قناعت کوش کم خوار قناعت دور و شی زه ایدی آریجی ایدی چو اصحاب تحمل ایلر بره
 اصحاب تحمل کی بولک قالد رچی ایدی نکم دوه عادت بودر بریدک صد بیابان بر توکل
 خدایه توکل اوزر اولوب یوز صحر قطع ایشلر ایدیلر چیده خوار لچون سنبل و کله

کندی نهال باغ جان بود او نشاید اول حضرت جان باغی که فانی ایدی بر مرز یعنی لایق
 دکل که با او شایع جوئی همسراید که انکه بر عاج بود انی همسره که یعنی برابری که
 شیوه نهان از خوان با پدر گفت بر یکجه یوسف علیه السلام خوانند که بر او پدر نه در یک
 که آتی بازوی سعید با ظفر جفت ای **۸** اول پدر که سنک سعید بازوی ظفر ایله
 جفت در وظفر مقدارند حاصلی مستجاب آید عوت سین و عاکل تا کفیل کار و کشتیم
 دعا ایله تالیش و اکم کفیل یعنی بار خدا بر اون آید عصبانی از هشتم جنتدن بر عصبان
 طمش و کوره که از غم جوئی تا به پیری آنجا بن عصبان که جوانک زماندن پیر که وک
 کده هر جا که اقم دستگیری هر بره که در شمر بکا ال صو تلیق ایله دهد در جوبه کا
 جنگ بازی جنگ با لوق جوبه که هنده یعنی خصوصیتک حین ظهورنده و پر مرابا هر
 برادر شمر فرانی بکا هر برادر به باش بوجه لوق یعنی هر شقی برادر به خصوصیتک
 اول عصبان سبیله کا غالب اولم پدر روی نصرت در خدا کرد یعقوب علیه السلام
 نصرت بوزنی خدی تعالی به اندی برای خاطر یوسف دعا کرد یوسف علیه السلام
 خاطر ایچین دعا ایندی رسب از سدره بیک ملک سمر ملک دائم ساعی یعنی
 جبر بر علیه السلام سدره المنتهان ارشدی عصبای سبز در دست از بر جده باش
 عصبان الله ز بر جده نه زخم تیشله آید نه یام تیشله سنک زخمی کورمش
 یعنی کسردن آگاهار ارشمش نه زخم از ورون کشیده نه دوران بجهوسنک یعنی
 چکش حاصلی کا تالیش و کمش قوی قوت کران قیمت سبک سنک قوی قوی یعنی
 قوی اتمالی بونی قوی آخر طارشی خفیف نیالوده به سنک روغن ورنک باغ ورنک عایله
 بولشمش یعنی نه لوق و براق صفت ایله دکر پیام آوردن فضل آید بیست
 خبر کورید که بو عصبان ارنک فضل در ستون با کاه پادشاه نیست بر پادشاه
 لم بزل که با کاهک دردی در یعنی الویتنه و وحدانیتنه دال اولان مصنوعی و مخلوقی

یاخود

یاخود پادشاه لوق بار کاهی نک ستونی در یعنی سر بر سلطنت نبوته صعود ایچون
 قوت ویر جید رجوشد یوسف از ان تحفه قوی دست چونکه یوسف علیه السلام
 اول تحفدن قوی دست اولدی ز حسرت حاسد ترا پشت بشکست حسرتدن
 حاسد لریک ارقه سی صندی وحسد لری نهایت مرتبه ده اولدی برایشان ان عصبان
 از دست هستی اقل و زرنه اول عصبان لوق اندان یعنی یوسف علیه السلام و خود
 اولدی تحفدن کران تر آمد از صد چوب دستی زیاده آخر کدی بوز سر بسته کونکندن
 بخود بستند از ان هر یک خیالی اول عصبان حاسد ان هر بری کندی به بر خیل بغلادی
 یعنی یوسف علیه السلام هر بری بر کونه زیان ارشد ملک ملاحظه ایله یس
 نشاندند از حسد در دلد نهالی حسد دن کو کله زنده بر فردن دکر بلی یعنی هر کس
 اندیشه ایله بکی ضرر یک انفاذی نصیم ایلی ز اقل طبع رازان زنده کی داد اول
 امر دن اول حسود طبعه اولد کدی فداندن حیات و پردی ولی آخر بر شمرندگی داد
 وکن آخر الامر و تنق میوه سنی و پردی یعنی اینده حسدندن ناشی ضرر انفاذ
 سعی ایله مسرور ایدی وکن عاقبت حین سلطنت یوسف علیه السلام نخل
 و نادم اولدی **داستان دیگر** خواب دیدن یوسف علیه السلام که آفتاب
 و ماه و یازده ستاره و بر اسجد برزدند یوسف علیه السلام و شو کورمک بیاننده
 که ککش وای و اون بر بلدن آگاهی الیدلر شنیدن برادران آواز بدت شدن
 حسد ایشان و برادر بر اولد و شمی اشمک و حسد لری زیاده املق بیاننده دور
نظم خوش آن کن بند صورت باز رسته خوش اولم کسینه که صورت بندندن قوتش
 اوله یعنی عالم ظاهر دن فارغ اوله ز سرچشمه بند آن چشم بسته کوز باغی اولان مجربان
 سحر ندن کوزنی بغلش اوله دلش بیدار و چشمش در شکر خواب کوکلی و باق و کوزی
 طشی او بقوده اوله ندیده کس چنین بیدار در خواب کسینه بونجایان او باقش رو باده

فلنکده حقد ده بولنسون و بکنده بولنسون مصیقل کن رخ آینه خوش
 کند و آینه قلب یوزنی مصیقل یاه یعنی قلب آینه سلی کن رسو کن
 فارغ الی کلاه صیقله من آری و صافی یاه بودن نور جمال شاهد غیب
 اول که محبوب غیبک جمالی نوری بت بد چون کلیم الله از غیب بدره
 کلیم الله کی سنک بفکدن شود چشم دولت روشن بدن نور اول نور الیه
 روشن اوله سنک کوکک و کوریک نمائند سیر جانان برنو مستور جانانک
 ستری سنک اوزر که سنسور فایده **نماز کن یوسف علیه السلام شبانی**
یوسف علیه السلام چو بانگ می آید بیانده روز حکم **انکه هیچ پیغمبری**
نبوده است که شبانی نکرده است اول حکم الیه که هیچ پیغمبر اولمشد که
 چنانلق انمشد و **و بت ساختن زینح اسباب شبانی و بر او زینح چو بانلق**
 اسبابی کام بت الیک بیانده در خوش آمد که دولت بار گردد خوش اول
 عاشق که دولت کا بار اوله بکر خاطر لدا گردد دلدارین خاطر چو
 سنده اوله برون آید تمام زخو هوش خویش کند و استه بشندن و تعلقات
 ظاهره و باطنیه سندن تمام طشهر که یعنی ظاهر و باطنی بحق دوستک
 خدمتیه قصر یاه دهد در خواش او کاهش خویش دوستک استیشده
 کند و یه اکسش و بره یعنی دوستک مطلوبی تحصیلده اهتمام بلیغ بدوب
 کند و مقصودی کلیاتک الیه **بیت** میل من سوی وصال و قصد او
 سوی فراق **نک** کام خود گرفتیم تا برید کام دوست **چو خواهده جان**
 روانی برب آرد چو که دلدار جان استیه عاشق جانی فی الحال طوطی اوزر
 کتور یا خود روح روانی فی طوطی اوزر کتور یعنی تسلیم بچون متا الیه
 بوسد خاک او و جان سپارد انک طبراشی او یه و جانی تسلیم الیه

چو جوید

چو جوید دل کند دراز غم خون چو که دلدار کوکل استیه عاشق کوکلی
 غمندان فان یاده و همدردم ز راه دیده بیرون فی الحال کوز بولندن طشهر
 و بره یعنی کوکلی فان بدوب کوزندن آیده چو کو بدخیز از سربای سازد
 چو که دلدار قالی دیده عاشق باشندن آیق دوزر بخندستاری و سرفرازد
 اکله متکاللق یاه باش بوجده و گردن تابد سرجوخانه و اگر دلدار
 عاشق سوره کاتب النده کی فلم کی باش بویکته و کز خوانده بچدر و چو
 و اگر آیه نامه کی یوز بوسیه یعنی محبوب آمدن بوجه قاعراض الیه
 حکم انکه امت پرور بر او حکم الیه که امت بسلیم بچون شبان لایق
 بوب پیغمبر بر پیغمبر که چو بانلق لایق او نور تا که نوبیه کفینت بلیه
 شبان لفظیده یاه صدر یته کز و در شبانی دیکدر ز یوسف با
 هزاران کامرانی یوسف علیه السلام نده بیگ مراد سوجیک الیه
 همی زده ستمای شبانی چو بانلق آرزوی باش و ردی زینح آن متنا را
 چو در یافت زینح اول متنا بی چو که اکادی تحصیل متناش نشان یافت
 انک متناستی تحصیله دیو کن بود کی و اختیار فی صرف الیادی نخستین
 خاست ز اسنادن یکفن اوله استدی جمله سینک نندری بر اولان اوستاد
 لردن فی نوع معناسنه که گردند آرایش یک فالانخ که یوسف علیه
 السلام اهیچون رصیان اشادیلر رسن همچون خوراز ز زرافندش
 اول صبانک ابغی کونش کی التوندن بود کدیلر چو کی سویی معنر بانفندش
 عنبر نمش زلفا کی و ردیلر زینح لیزی بخت آرزویی زینح دخی بر آرزو
 بشردی که کجاند در و خود را چو موی که صفد و کند و بی اولاب
 اچنه قیل کی چو ستوان بی سبب خود را بر و بست چو که سبب سن

آخر تاخیر باده هم ندانم مانعت زین مصلحت چیست بیایم سنگ
 مانعک بومصلحت دن ندر که نتوانی بمن بیک خطه خوش زیست
 که قادر و ماز سبب بمن به خطه خوش کنی که بکفنا مانع من زان
 دو چیز است دی دیکه مانع آمدن یکی سسنه در عتاب از تو و
 عزیز است خدای تعالی نک عتابی و عزیز مصر یک نفر بدر عتاب
 از ارمقه دیر عزیز بن کج نهادی که بداند عزیز بوکری طبعناکی اگر
 ببله بمن صد محنت و خواری رساند بکار تو سخت و حقیر یک بر شد
 برهنه کرد منیع انسان که دانی فلجی عریان بدو ب اول اسلوبیله که
 بیلور سینی گشت از من لباس زنده کافی بدن چکر و سلب ایدر
 دیر یک لباسی یعنی اگر بدن ضاقت بیلسه بنی قتل ایدر زهی خجالت
 که چون روز قیامت نه یک خجالت که چونکه قیامت کوئی که افتد
 برز نا کاران غرامت که ز ناعلمی لبر او زینه عذاب دائم دوشه
 جزای آن حفا گشتان نویسنده اول جفا بدلو برین جزاسنی برار لبر
 ماهر دفتر انسان نویسنده بنی اللو که دفتر باشنه برار لبر زیخا
 گفت زان دشمن میندیش زیخا دیدی اول دشمنند اندیشه اینه
 که چون روز طرب بنشیند پیش که چونکه عشرت کوئی او یک
 او تو در هم جانی که با جانش سستیزد بر قدح ویرم که آنک جاننده
 کوچ ایده زمستی تا قیامت برنجیزد سرخوش شدن قیامت ده
 فالقیه تو میگوئی خدای من که نیست سن دیو رسین بهم خدمت که
 همیشه برکنه کاران رحیمت همیشه کنه کار لبر او زینه رحیم در
 مرا از کوهر و زرد خزینه بکار کوهر من و التوندن یوز خزینه درین

خلوت

خلوت سر باشد دیننه بوخلوت او نه دیننه اولور یعنی یوز
 خزینه و دیننه طولو التون و جوهرم وارد رند سازم همه برکات
 و یکی فلان ایدم سنگ کاهل ایچون که تاباشدن از عذر خواهی
 تا که اوله خدای تعالی دن سکا عذر دیر یلیجی یعنی تا که خدای متعال
 اول سبب سنی عفو ایدجی اوله بگفت آنکس نیم کافه پسندم
 یوسف علیه السلام دیدی بن اول کس دکم که بکارش دوشه
 که ایدر کس دیکر ندیم که کله غیری گسسته او زینه ضررم
 خصوصاً بر عزیز کن عزیز با خصوص بر عزیز او زنده که عزیز کد
 تر افرمود هم من کیزی سکا بیوردی بنم ایچون جاریه ک یعنی
 بدن کسیه ضرر اصابتن ایستیم با خصوص بر عزیز مصر که بنم ایچون
 سنگ کبی سلطانی خدمتی ایدی خدای من که نتوان حق کدایش
 بنم خدمت که آنک حقنی او ده بچیک ممکن و ماز بر شوت کی شود آمر
 ز کایش رشوت ایه نه زمان اولور آنک مغفرت ایدجی ایچان دانه
 چومر داز کس نگیرد جان ویرم که چونکه کیمسه دن اجرت طومر
 در آمر ز شکار رشوت بریزد آن مغفرت فنده رشوت قبول ایدر
 زیخا گفت کای شاه نکوخت زیخا دیدیکه ای طالع ایشنه که هم
 تاجت میسر باد هم تخت که هم تاج میسر اولسون سکا هم تخت
 دلم شد تیر محنت را نشانه یور کم محنت اوفته نشانه اولدی زبس
 کاری بهانه بر بهانه کزنده که کور رس بهانه بهانه او زنده بهانه کج
 روی و حیل بهانه است بهانه اگر یور بچیک و حیل دوز حیل کد
 بهانه فی طریق راست باز نیست بهانه طوغری و سنجیلی طریق رکله

بساط راست بینی در نورید طوغری کوی صیقل دوشکفی بودی و
 یوسف علیه السلامه اولان حسن ظنی کردی به سرهنگی اشارت
 کرد تا زود بر جاشه اشارت ایندی تا نیز زنده بر جان یوسف زخم چون
 غور یوسف علیه السلامه جانی اوز نه یاره اوره عود نام سازگی
 یعنی سازگی ای درد ناله ایدوب زار زار اکلده بزخم غم رک جانفش
 خراشد غم زخمه سیله انک جانی طمری قازیر ز خوش آیت راحت
 تراشد انک لوح وجودندن راحت علامتی یویه یعنی آنده راحه
 لشغای قومیه زندانش کند محبوس چندان ای زندانده اول قدر محبوس
 ابد که کرد آشنکار آن سز نهان که اول کز لوسیر آشکار اوله وقیاحت
 قنی سندن در طوبوله کشیدن سرهنگان یوسف علیه السلام را
 بجانب زندان جاشلر یوسف علیه السلامی زندان جاننده چمک
 و کواهی زدن طفل شیر خوار بپای یوسف علیه السلام را
 و اوج آیلر سوداچی طفل اول حضرت پاک کنه شهادت ویرسک
 بیانده در جویوسف را گرفت آن مرد سرهنگ اول جاش آدم
 چونکه یوسف علیه السلامی طوندی بخت کاه زندان کرد آهنگ
 زندانک بخت بینه قصد ایندی یعنی سندن بکه ای اول محل بخت
 اولان زندانده کنوره بخت آمد دل یوسف از ان درد یوسف
 علیه السلامه کوکی اول درد دن طارغه کدی نهان روی دعا
 در آسمان کرد کولودعا بوزنی آسمان طرفنه ایندی و بار خدایه نصرت
 و نیاز ایددی که ای دانا با سرامانی که ای کز لوسر لری بیلجی
 ترا باشد مسلم زارانی سر بیلجی ک سکاسم اولور دروغ و راست

پیش

پیش تست ممتاز بلان و طوغری سنک اوکنده ممتاز در که داند
 جز تو کردن کشف این راز سندن غیری کیم بیلور یوسفی کشف اینمکی
 ز نور صدق چون داری فروغم کجک سوبلک نورندن چونکه بکایدنلق
 و بر دلک منته همت بکفتار دروغم بلان سوز ابله بکاهمت قومه کواهی
 بکدر این بر دعوی منی بنمرد عوام اوز نه بر شاده کیچور که صدق من
 شود چون صبر روشن که بنم صدق صبح صادق کی روشن اولار ششیت
 همت کشور کشف اینک انک اقلیم فی ایدجی همتی ششیتندن باش بر مسق
 و شهادت بر مغله که بای کوشن طور لراوق از ک اول طوبوشه ششیت
 دی رلر اما بومقامده یایدن اوق آتی مراد اولور چو آمد بر هد فی بر عایش
 چونکه نشان اوز نه کدی انک دعاسی اوق یعنی دعاسی چونکه مستجاب
 اولدی در ان مجمع زنی خویش زلیخا اول محمد زلیخا انک خصمی بر عورت
 که بودی روز و شب پیش زلیخا که کوند زلیخا اوکنده ابدی یعنی
 زلیخا به متعلقه و خد سندن مقیمه اولان صور تدرین بر یسی اول محمد
 حاضر ابدی سه ماهه کوردی برد و ش خود داشت اوج آیلر بر اوش کدو
 اوموزی اوز ره طور ایددی چو جان بگرفته در آغوش خود داشت کدو
 قوجاغنده جان کی طوئیش طور ایددی یعنی انی کندویه روح فوض ایددی
 روحی کبی اگر عایت ایدر ایددی چو سوسن بر زبان حرفی تراناک سوسن
 کبی لسانی اوز ره بر حرف سورمش ایددی سوسن بر چچک در که بر فزلی
 دیل کبی اولور یعنی هنوز دیلی آلمیوب سوسن کبی ساکت ایددی
 زطوما ربیان خطی خوانک بیان طوما رنده بر خط قومش ایددی
 یعنی هنوز مقصودنی بیانه قادر دکل ایددی فغان ز کای عزیز آهسته

تر باش اول صبی نغان آوردی که ای عمر ترا هسته ترا اول یعنی فریاد
 ایله بکه زیاده باش اول هسته ارقون معانسته فرجیل عقوبت
 بر حد را باش تعجیل عقوبت حد را وزره اول یعنی عقوبت بدعیه ایله
 حد را یله سر اوار عقوبت نیست یوسف عقوبت لایق دکار یوسف
 باطف و مرحمت اول نیست یوسف لطف و مرحمت اول در یوسف
 عزیز از کفنی کورده عجب ماند عزیز اول صبی نک سوبلکند عجب
 قالدی سخن با او یقانون ادب را د سوزی کا ادب قانونیه سوزی
 و عادت او زره کا خطاب یادی و دیدی که ای ناشسته لب زالا نش
 شیر که ای طوطی سوز بوشنیدن یوسف طفل خدایت کرتلقین
 حسن تقریر خدای متعال سکا کوزل تقریری تلقین ایندی و بوکار
 مشکلی سکا شمس بل بندی کوروشن که این اش که افروخت آشکار
 دیکه بو آتشی که بکشد دی که نام برد غر و شرف سوخت که اول آتش
 دن نیم غر و شرف بر دم باندی یعنی بیان ایله که بوشن دی که احدث الله
 و بنم عرض و ناموس بر دهی که هم شک ایله بی گفتار من نیم تمام و غماز
 اول صبی چوبله دیدی بن تمام و غماز دکم که کوم با کسی را کسی باز
 که دیم بر کسیه بر کشته نک سرتی کور یعنی تمام و غماز دکم که افشای
 را از ایلم و قیاحت و وفات صلحی صراحه سوبلیم از غماز نیست
 مشکلی چمن سینه روی چمن ملک می شک می غماز لشدن و یوز لویا
 یعنی غماز اول یعنی یوزی فرود که از صد پره پیر و می دهد بوی
 که یوز پره دن طشه ققو و پر و افشای را از ایدن به بین در نازه
 کلای بهاری بهار منسوب نازه کوله بن که خندان و خوشند

از پره

از پره داری که کور کن و خوشد دل پره طوطی لشدن یعنی باش با پراقر
 از اسنده مستوره اول یعنی چون بهار و قتی لطیف اول و نیم غماز لیکن کوندانی
 غماز دکم لیکن اگر بکشد من بکوم باقون را زنهانی دیم سکا بوز لوسری
 یعنی کیتبیت اطلاعی سکا اعلام بدم بر و در حال یوسف کن نظاره
 کیت یوسف علیه السلام حاله نظاره ایله یعنی نک حاله زیاده
 ایله بچی و یولچی اول که پیر اهن چه سانش کشته باره که کور کور که نرسوله
 باره اولش یعنی برتن نهاننده در کرا زینش است در پیر اهنش چاک
 کور نک کور کورده برتن و کندن در زینجا را بود اهن از ان پاک زینجا نک
 انکی اول عبیدن پاک اول و ندر دعو یوسف فروغی یوسف علیه
 السلام دعوی بر فرغ غم و غم یعنی عواسی منور دکل همی گوید
 برای خود فروغی کند و ایلچون بالان سوبلر و نفسی تخلیصه زینجا
 و زینجا چاک شد پیر اهن او کور نک کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 بود پاک از خیانت دامن او نک دامن خیانتدن پاک اول و یوسف
 علیه السلام بو عبیدن بری اول و دروغست آنچه میگوید زینجا
 بالاند اول منسه بی زینجا سوبلر نه راصدق می بود زینجا زینجا کور کور
 یوله بلز بلکه اول اشلدکی و قیاحت شامشدن بری اول و ستر عزیز از
 طفل چون کوشش بن سخن کور عزیز مصر طفلدن چونکه بو سخن کوشش
 ایندی روان تفیش حال پیرهن کور فی الحال کور کور کور کور کور کور کور کور
 چو دید از پس در بد پیرهن را چونکه کور کور کور کور کور کور کور کور کور
 ملامت کور کور آن مکاره زرا عزیز اول مکاره عورتی ملامت ایندی
 یعنی لوم و توبیح ایدوب دیدی که دانشم که این کید از توبه دست

سند نه که دوشتر بر اغبورلق دیونغه مبتدا اولوننک شاعر بهمش
نظم هرکشی طوعی دیوسیدل اوندی قری سن بویله کریمیه لیر
 طومیلردی بری سن انی مستوره صنور اول دخی مستور اشتر
 اوسبدن اوینک بیلر اونه سن بری سن سحر و مکر یله اکر کوزلری
 بغلسه یا کسردی باشنی یا خود اوزردی دری سن اعتماد ایتمه بولار
 قولانک آرد که طوط بلدان ایشک کوره برکه نیجه عورت اری سن
 مرحمت ایلیم یوب صنوی بولار هرگز اورد سن کجخی فانیغه فراس قیس
 دست برداشتن زان مصر مصرک عورتلری یغن مصرده اولان سادات
 عورتلری ال قالد رفق و زبان طعن بر زلیخا کشیدن زلیخا اوزرد طعن
 دلنی چکک و تیغ غیرت عشق دست و زبان ایستان بریدن عشقک
 غیرت قلمی انکه الی و دلنی کسمک بیاند اذر نساز عشق رکن سلامت
 عشق ایچون سلامت کوشه سی و وزنر خوش رسوایی و کوی ملامت
 مبالغه ایلله خوشد رسواییق و ملامت محله سی ملامت مصدر
 لوم کی لام یلوم دن ازارلق و قلمی معناسنه در غم عشق ازملا مت نازه
 کردد لوم ایتمکدن عشق غمی نازه اولور یعنی عاشق لوم اولند فیه عشقی
 زیاده اولور و زین غوغا بلند آوازه کردد و بوغوغا دان اولی و جاوی
 یعنی شهرتی زیاده اولور ملامت شهنه یازار عشق است لوم عشق
 چارشوسنک شهنه سیدر شهنه اول کسینه در جمیع امور مجلس
 انک رینه موقوف در یعنی لوم و تو بیع عاشقک عشقی فرغون ایدر
 ملامت صیقل زنگار عشق است لوم ایتمک عشق باسنک صیقلینک
 یعنی آینه عشق لوم ایتمک ایلله جالانور ملامت های عشق اهر کرانه

عشق

عشق ملاحتلری هر جانبدن بود کاهل تنانر ناز یانه تبیل تنلور هنجی
 اولور حاصلی عاشق لوم اولند فیه عشقی ترشیه اولور چو باشد مرکب
 زار و کران خیز چونکه یوچکی نک مرکی آغز قالمی اوله شود زان نازیانه
 سیر و دیز اولنجی دن آنک یورمسی کسکون اولور زلیخا اچویشکنت
 انکل راز زلیخانک چونکه بوسر کی آجلدی و یوسف علیه السلام عشقی
 خبری عالمه سجدی جهانی شد بطفنش لیل آواز برجهان یعنی جهان
 خلقی کاظم ایلله لیل آواز اولدی زان مصر ان آگاه کشتند
 مصرک عورتلری اول قضیه دن آگاه اولدیر ملامت رحولت کاه
 کشتند لوم ایتمک ایچون حواله بری اولدیر یعنی بحسره او تورب
 انی لوم ایتمک برینک و بدش دژ پی فتادند هر یو ویرامز ایلله انک
 اردنه دوشدیلر زبان سر زلش بڑوی کشادند باش قلمی لول دلنی
 آنک اوزرنه اچدیلر و دیدیلر که کشم فارغ اهر نیک و نامی که زلیخا
 فارغ اولمش هر بر نام و عار دن یعنی عار و ناموسی ترک ایتمش دلش
 مفتون عبرانی غلامی

کللی از روضه جاوید بجای
وزان کل عطسه پرور کن دماغم
بنمتهای خویشتم کن شناسا
زبانم راستایش پیشه کردان
بر اقلیم سخن فیض و نغم بخش
کنج دل زبانه کن کهر سنج
معطر کن ز شکم قاف تا قاف
زعطرم نامه راغب رفشان کن
وزان نامه بجز نامی نمایدست
نمی یابم صدایی زان ترانه
تهی خجانه پاک کردند و رفتند
ر باشد برگشت زان باد جامی
ز صاف و در دیش آغیم راری

الهی عجب ایستادی
 بخندان از لب آن غنچه باغم
 و بین محنت سرای بلبلان
 صغیرم را پس اندیشه کردان
 ز تقویم خرد بهر زیم بخش
 دلی دادی ز کوب کج بر کج
 نشادی ناله طبع مرا ناف
 ز شعرم خامه را شکر زبان کن
 سخن را چون سرانجامی غایت
 زین فغانه نشین فغانه
 عریضان بادیه ما خورد و رفتند
 زینم بخت زین بزم خامی
 ما جامی را با کین شر ساری

[illegible]

و سکتا ہے کہ اس سے پہلے
 سو صوفی اور متبعین کے پاس
 اولیٰ خدا ہو کہ ان کے
 ان کے علم کی روشنی سے
 و علم کی روشنی سے
 کمال پر پہنچے

[illegible]

دلا تا کی دین کا رخ مجازی
توی آن دست پر موع کستخ
چرازان آشیان بیگانه کشتی
بیفتان بال پر ز آئین شرف خاک
بین در قص از قلیب نان
همه دو شبان روزی گرفت
ولی هر یک جو کوی از خشت خاص
یکی از غرب رود شرف کرده
شده گرم از یکی ^{سخت} سحرگاه روزی
یکی حرف سعادت نقش بسته
چنان گرمند و متمزل بریدن
ز بخی راه نشان فرسودگی نه
چو داند کس که چنین ^{آینه} چه کارند
هر دم تازه نقش میسازند

[illegible]

خوش آن ره رو در کجاست سارکار
نظر در آتش از دل غم بشوید
ز جانش سر زید سر وفا می
ز موج بحر الطاف الهی
چو آرد تازه کلهار آرد آغوش
قلم نساجی این جن فلخه
که باشد بعد از آن سال مجدد
گرفتم بیت پیش را شماره
خداوند ابردار عشق
که باد این نوع و سحر حجاب غیب
مبارک بر شه و ارکان دولت
بتخصیص آن جوان مردی ز ریز
ز بس در پیشه مردی دیرست
یکی در آرد در دوران کسند
رسم تعیه زان بر دش نام

وادیہ نیادار اور اول معماریدار
شیرینی کے لئے ہمیں بڑی خوشی
اور باریک گوشت

اول قیلده قاضی اوجی شرفی تواری

موضعی شدن کوکله دره حور و حور
سوزید غایب از عاقله خالو
کمال مرادین و دیگر

شیرین مغزده کوکله اول برده قالدی یغین قورانه
عاقاق کوکله اول برده قالدی یغین قورانه

و انچه از این کتاب در باره کوه‌ها و دریاها و
و انچه از این کتاب در باره کوه‌ها و دریاها و

اول نام آورده بودند ختم اولیین کی یمن
عبد شریح و معز و نام شریح عظیم

ما تهمده اول ذكر اوله في
ما تهمده اول ذكر اوله في

بعض ما دامک در عالم غفلت است
بعض ما دامک در عالم غفلت است

عبدالرحمن بن عوف بن عبدالمطلب

ن آج ای جامعہ
خامری کے سیرکھ لیا گیا ہے
نام خانہ ۱۰۰/۱۰۰

و نامہ کی بود
سرگسدر آفری سکر بود

[illegible]

بصدقہ نفقہ این کو مرید

وزین مونیو کلکش شفریانی

دہدیزین بشعشیرین کام دلہا

لب خوبان این یک در شکر خند

لسان نور منزه ختم ربانی

خزاو کم یافت را در محبت

بن طه لیمان شاد و خرم

نامدار عظماء عالم است

منشہ بنارکتہ : حواہی

شده، اخسته، رخا، زبده،

سوی رستم بر چوں مامره خویش
نزد اسو زاده طرک:

برین سواد مامه صی لن
از که خامه می بر

وکرئی کی توان درفهم دراک

کدو شقر طبعش موسکافی

هندران شفق مشکین دایم دها

دل عاشق از آن یک نامزد در بند

مذکرش ختم شد این روش انکس

ملی درگاه آدمیت

عیش و تاعلیای دور عالم

۱
کسان، ابا خدای عالم

محذرا از دعا وادی تمامی

کابل، ریکه زبون خاموش

یہی وہی مکتبہ ہے جس کا نام مکتبہ عربیہ ہے۔

یٰۤاَیُّهَا سَحَابُ حَامِیْ لِن
تُزَاكِرْهُ ۖ اَلْحَامِشَةُ ۖ

[illegible]

الحمد لله الذي جعل القرآن
مدرسة للعلماء والطلاب

مَتَّ الْكَاتِبُونَ بِالْمَالِ الْوَسْطَى عَلَى الْعَدْلِ الضَّعِيفِ

رحمة رب اللطيف

النخف الربيعي حافض حقه الطمار من حبه هوزو

100

بقصص صاری فی او اسد شہر ربع الاول

179

بسم الله الرحمن الرحيم

903

ÖZGEÇMİŞ

Deva Özder 1986 tarihinde Karabük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra 2003 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine başladı. 2007 yılında mezun olup aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği alanında tezsiz yüksek lisans yaptı. 2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programına başlamış olup halen devam etmektedir. 2010 yılından bu yana Kırklareli Üniversitesinde Türk Dili okutmanı olarak görev yapmakta olan Deva Özder evli ve bir çocuk annesidir.